GROTIVS. DE
IVRE. BELLI. AC
PACIS




1837
ARTES
VERITAS
LIBRARY
UNIVERSITY OF
TUEBOR
CIRCUMSPICE







HUGO GROTIUS,

Reginæ Regnique Suedici Consiliarius eorundemque ad Regem Christianissimum Legatus ordinarius. quondam Syndicus Roterodamensis. ejusdemque Urbis in Convent Ordinum Hollandiæ & Westfrisiæ Delegatus.


HUG. GROTII
DE JURE BELLI
AC PACIS
LIBRI TRES.



Grotius, Hugo

HUGONIS GROTII
DE
JURE BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS *Auctoris, ex postrema ejus ante obitum cura.*

Accesserunt Annotata in

EPISTOLAM PAULI AD PHILEMONEM, Dissertatio de MARI LIBERO, & Libellus singularis de ÆQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE, quem NICOLAUS BLANCARDUS Belga-Leidensis, è codice Auctoris descripsit & vulgavit.

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVII V.C. NOTÆ in totum opus de Jure Belli ac Pacis.



AMSTELODAMI,
Sumptibus JANSSONIO-WAESBERGIORUM,
MDCLXXXIX.

1689

Summa Privilegiorum.

PRivilegiis à Sacra Cæsarea Majestate, nec non Christianissimo Galliarum Rege, ut & Præ-potentibus Dominis Fœderatæ Belgicæ Ordinibus, Petro Grotio concessis, cautum est, ne quis citra ejus voluntatem & consensum per 15. annos Hugonis Grotii Opera vel aliquam eorum partem quacumque formâ aut in aliam linguam versa imprimat aut excudat; vel alibi impressa in eorum ditiones inferat, atque divendat, sub omnium librorum & alia insuper pecuniæ mulcta, quemadmodum latius in diplomatibus patet.

Horum privilegiorum jus omne in Joannem Blaeu transcripsi

P. GROTIUS.

PRIVILEGIE.



E Staten van Holland ende West-vriesland Doen te weten: Alsoo Ons vertoont is by Joannes Janssoniı *van* Waasberge *en sijn Sonen, Boekverkopers tot Amstei dam, ende* Aarnout Leers, *Boekverkoper in s'Gravenhage hoe dat sy Supplianten op den xv. Julij xvj C. vier en seven tig van de Weduwe en Erfgenamen van wijlen* Johan Blaeu, *in sijn leve Boekverkoper tot Amsterdam, by opveylinge in compagnie gekogt badde alle de Exemplaren van seker Boek, genaemt* Hugo Grotius de Jui Belli ac Pacis, *in octavo; metten eygendom van de copye en privilegie welk Boek nu wederom by haar Supplianten met groote kosten wierd be drukt; maar waren sy Supplianten bedugt, dat eenige nijdige en baatso kende menschen 't selve Boek alhier te Lande wel mogten nadrukken, of elders nagedrukt, hier te Lande tot haar Supplianten groot nadeel, soude inbrengen. Soo keerden sy Supplianten haar tot Ons, in alle onderdani heyt versoekende, dat het Onse goede geliefte zijn mogte, de Suppliante te vergunnen met een Privilegie, waar by aan haar Supplianten vo haar selven, hare erven, ofte actie verkrijgende, geconsenteert en g octroyeert wierde, om, geduyrende den tijd van vijftien eerst-komen Jaren, het selve Boek te mogen drukken, met verbod, dat niemand, w hy mogte zijn, geduyrende den selven tijd, 't voorsz. Boek in 't geheel, of ten dele, 't zy ook de text alleen, ofte met bygevoegde aantekeningen of uytleggingen, soo van den Autheur selfs, ofte yemant anders, op eenige bande manieren in 't groot ofte kleyn, hier te Lande soude mogen nadru ken, doen nadrukken, verhandelen ofte verkopen, ofte elders nagedruk binnen Onsen Lande te brengen, verhandelen, ofte verkoopen, op seke groote pœnen, by de Contraventeurs te verbeuren. Soo ist; Dat wy sake en 't versoek voorsz. overgemerkt hebbende, en genegen wesende t bede van de Supplianten, uyt Onse regte wetenschap, Souveraine magt authoriteyt, deselve Supplianten geconsenteert, geaccordeert, en g octroyeert hebben, consenteren, accorderen, en octroyeren mits desen, d sy voor haar selven, hare erven, ofte actie verkrijgende, geduyrende d tijd van vijftien eerst-agtereenvolgende Jaren, het voorsz. Boek, g naemt* Hugo Grotius de Jure Belli ac Pacis, *binnen den voorsz. Ons Lande alleen sullen mogen drukken, doen drukken, uytgeven en verkope Verbiedende daeromme allen ende een yegelicken het selve Boek in 't gehe ofte ten deel, 't zy ook de text alleen, ofte met bygevoegde aantekening ofte uytleggingen, soo van den Autheur selfs, ofte yemand anders, na drukken, ofte elders nagedrukt binnen denselven Onsen Landen te bre gen, uyt te geven ofte te verkopen, op verbeurte van alle de nagedruk ingebragte ofte verkogte Exemplaren, ende een boete van drie hond guldens daar boven, te verbeuren; t'appliceren een derde part, voor*

Officier die de calange doen sal, een derde part voor den Armen der plaatse, daar het casus voorvallen sal, ende het resterende derde part voor de Supplianten, alles in dien verstande, dat Wy de Supplianten met desen Onsen Octroye willende gratificeren, tot verhoedinge van hare schade, door het nadrukken van 't voorsz. Boek, daar door in eenigen deele verstaan den inhoude van dien te authoriseren of advoüeren, ende veel min het selve onder Onser protectie en bescherminge eenig meerder credit, aansien, ofte reputatie te geven; nemaer den Supplianten, in cas daar in yets onbehoorliks soude mogen influeren, alle het selve tot haren laste, sullen gehouden wesen te verantwoorden; Tot dien eynde wel expressselijk begeerende, dat by aldien sy desen Onsen Octroye voor het selve Boek sullen willen stellen, daar van gene geabbrevieerde, ofte gecontraheerde mentie sullen mogen maken; nemaer gehouden sullen wesen het selve Octroy in 't geheel en sonder eenige omissie daar voor te drukken, ofte doen drukken, op pœne van het effect van dien te verliesen; Ende ten eynde de Supplianten desen Onsen consente en Octroye mogen genieten als naar behooren, Lasten Wy allen ende eenen yegelicken die 't aangaan mag, dat sy de Supplianten van den inhoude van desen doen ende laten gedogen, rustelik, vredelik, ende volkomentlik genieten en gebruyken, cesserende alle belet ter contrarie. Gedaan in den Hage, onder Onsen grooten Zegele hier aan doen hangen, den xij. Decemb. in 't Jaar ons Heeren en Saligmakers duysent ses hondert agt en seventig.

Was geparaphreert,

A. B. Wassenaer, vt

Onderstont

Ter Ordonnantie van de Staten,

Geteykent,

HERB. VAN BEAUMONT.
1678,

LU-

LUDOVICO XIII
CHRISTIANISSIMO
FRANCORUM & NAVARRÆ
REGI,

HUGO GROTIUS.


Udet hic liber, Regum eminentissime, Tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro Justitia quippe scriptus; quæ virtus adeo Tua est, ut inde tuis meritis & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique JUSTI appellatione non minus quam LUDOVICI noscaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed ejus quod injustum est & hostis ubique, & victor semper? Magnum putarunt Ægyptii reges, si patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes sunt tui nominis, quod non ista tantum, sed quicquid pulchrum & honestum excogitari potest, ambitu suo complectitur; Justus es, cum Magni supra omne id quod dici potest Regis Patris tui memoriam



HUGO GROTIUS,

Reginæ Regnique Suedici Consiliarius eorundemque ad Regem Christianissimum Legatus ordinarius. quondam Syndicus Roterodamensis. ejusdemque Urbis in Conventu Ordinum Hollandiæ & Westfrisiæ Delegatus.

tamen aliquid à Te exigere audent Christianorum populi : ut scilicet exstinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis te auctore redeat; discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque fide Christianam fuisse Christiani omnes profitemur. Pertæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter Te & sapientissimum pacisque illius sanctæ amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspicatissimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter studia partium gliscentibus in dies odiis inflammata : sed tantis Regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod ab aliis omnibus desperatum. Deus pacis, Deus justitiæ, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majestatem. cIↄ Iↄ c xxv.

LIBRI

LIBRI PRIMI
CAPITA.

LIBRI SECUNDI
CAPITA.

XXIII. De

LIBRI TERTII
CAPITA.

IN

IN TRES LIBROS DE JURE BELLI AC PACIS PROLEGOMENA.

1. JUS civile, sive Romanum, sive quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis, aut contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi; at jus I. JUS Gentium

GRONOVII NOTÆ.

PRolegomena] Προλεγομένων partes sunt duæ: Generalis, quæ spectat omnem materiam: Specialis, quæ spectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur esse jus; alterum, quo probatur esse & jus in bello.

Prioris membri quatuor sunt articuli: primus, propositio sententiæ illorum, qui jus volunt esse rem imaginariam, umbraticam, appellationem sine corpore & specie, ut Cæsar de Republica loquebatur.

Secundus, refutatio ejusdem sententiæ. Tertius, confirmatio septem constans argumentis. I. Est natura homini appetitus societatis, ergo & jus. II. Est judicium & qualiscunque delectus boni & mali, ergo & jus, quod bono alligat, & à malo deterret. III. Est discrimen etiam boni majoris & minoris, & intellectus bono majori deberi majorem honorem, ergo & jus, nempe justitiæ distribuentis. IV. Agnoscimus omnes verum, ergo & jus, quod ille præcipit, Deum præcepisse. V. Habemus parentes quibus pro beneficio procreationis & eductionis subjecti sumus, ergo est jus, quod illi mandant. VI. Intellexere homines utile esse civitates coli, ergo est jus civile. VII. Viderunt quoque utile esse, ut quædam civitates cum civitatibus & populis externis consentirent in commune utrorumque bonum, ergo est jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, consectaria quædam vel secunda refutatio, I. adversus Carneadem, II. Dicti Horatiani, III. eorum qui jus inter privatos agnoscunt, rectores Rerumpublicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat esse etiam jus & servandum esse in bello, constat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non suscipitur nisi juris obtinendi causa: indignum igitur jus per injuriam peti. II. testimonia scriptorum & Imperatorum. III. pro justitia causæ & armorum, proque injustitia augentur & minuuntur animi militum. IV. Crescit existimatio ad alienigenas, siquem videant nonnisi justam ob causam, & salvo jure publico ac privato ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est quæ proprie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. consilium auctoris. II. partitionem operis. III. necessitatem operis. IV. subsidia. V. curam & cautionem auctoris per universum opus.

1. *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, à Justiniano circumcisum & correptum in Pandecte, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritium, id nunc est jus commune omnium populorum in Europa.

Quod cuique patrium] Populi unius sive certæ gentis, regni, municipii.

Contractum] In compendium redactum.

jus illud quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, sive ab ipsa natura profectum, aut divinis constitutum legibus, sive moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, universim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis.

2. Vere enim Cicero præstabilem hanc dixit scientiam, in fœderibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum cognitioni præponit; sic enim Theonoen compellari facit:

Belli & pacis.

Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deûm
Quod est eritque, justa te haud cognoscere.

3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, quod & nostro sæculo non desunt & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent quasi nihil ejus præter inane nomen existeret. In omnium ferme ore est Euphemi dictum *apud Thucydidem, Regi aut civitati imperium habenti nihil injustum quod utile: cui

Nullum quibusdam, nisi Utile.

GROTII NOTÆ.

Apud Thucydidem] Verba sunt lib. VI: Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον ὅ, τι ξυμφέρον. Idem sensus libro V, ubi Athenienses præpotentes eo tempore, sic Melios alloquuntur: ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται. δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράττουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς συγχωροῦσι: *Justa humanæ rationi ea censeri, quæ par necessitas indicit: ceterum quæ fieri possunt ea fieri à validioribus, ab infirmioribus tolerari.*

GRONOVII NOTÆ.

Quod inter populos plures] Quod populos aut principes sui juris, nullaque reipublicæ communione conjunctos alium aliis præstare oportet.

Sive ab ipsa natura profectum] Sive sit jus naturale. Significat jus belli & pacis, sive Gentium jus, sive publicum appellare velis (perinde ut Justinianus loquitur de jure privato Romanorum) tripertitum esse; quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

Aut divinis] Sive divinum.

Moribus] Sive sit gentium jus.

2. *Cicero*] In orat. pro Balbo, c. 6.

Præstabilem] i. e. insignem, excellentem, eximium.

Conditionibus] Conventionibus aut placitis, pactionibus. Sic loquitur Cicero Topic. 21. *Jus à natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum & pactione.* Et 1. Off. 7. ait quædam esse *privata lege, conditione, pactione, sorte.*

Cognitioni] Otiosæ scil. & fructu propositoque animi emendatioris destitutæ. Hos Stoici ajebant nosse præcepta sine decretis, & Græci passim proverbio τὴν πολυμάθειαν νόον οὐ διδάσκειν. Vide Gellium initio: talem cognitionem in Scythis arguebat Justinus 2, 2.

Theoclymenum] Immo Theonoen Theoclymeni sororem: qui ambo erant Protei liberi; compellatur autem sic ab Helena. Eurip. in ejus nominis tragœdia v. 929.

3. *Inane nomen*] Ut Julius apud Sueton. 77. *nihil esse rempublicam; appellationem modo, sine corpore & specie.* Et Brutus moriens, *non in re sed in verbo esse virtutem*, Flor. 4, 7.

Thucydidem] l. 6. Euphemus erat legatus Atheniensium ad Camarinos bello Siculo.

Nihil injustum] Thrasymachus ad Socratem apud Plat. de rep. 1, 579. φημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον. Vide Muretum Var. Lect. 18, 10.

A se

cui simile illud, in summa fortuna id æquius quod validius; & rempublicam sine injuria geri non posse. Accedit, quod quæ inter populos aut reges incidunt controversiæ ferme Martem habent arbitrum. Est autem non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abesse longissime, sed & viris doctis ac prudentibus sæpe dicta excidunt quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius, quam opposita inter se, jus & arma. Nam & Ennius dixit:

Non ex jure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis sic describit:

Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis;

& alius alium cum bellum ordiretur sic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque jura relinquo.

Antigonus senex irrisit hominem qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et Marius negabat præ armorum strepitu leges * à se posse exaudiri. Ipse ille oris tam verecundi Pompejus, ausus est dicere: **Armatus leges ut cogitem?*

4. In

GROTII NOTÆ.

A se posse exaudiri] Apud Plutarchum Lysander machæram ostendens: ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται: *Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus disputat.* Apud eundem Cæsar: οὐ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι: *Non idem esse tempus armorum quod legum.* Seneca quarto de beneficiis capite XXXVIII: *Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant; non sufficit homo justus unus tot armatis cupiditatibus: non potest quisquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

Armatus leges ut cogitem?] Plutarchus hanc sententiam Pompeji ad Mamertinos sic enuntiat: οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες: *Non desinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare.* Curtius lib. IX: *Adeo etiam naturæ jura bellum in contrarium vertit.*

GRONOVII NOTÆ.

Id æquius quod validius] Vide Tacit. XV. Annal. I. *Id jus esse quod ei qui plus potest, utile est.* Cic. 3. de rep. Petr. p. 37.

Sine injuria] Ex fragm. Ciceronis lib. 3. de republ. apud August. de Civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc disputat. Verba sunt: *Nisi per injustitiam rempublicam stare aut geri non posse.* Vide Sigon. ad frag. p. 67. & Patrit. 140. Eos qui sunt cum imperio, necessario nonnunquam esse injustos.

Martem habent arbitrum] Bello deciduntur, c. 21. ὅς ἔντινα οἶδε θέμιστα de Marte Homer. Il. ε. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate vestro regi & quæ amisit, & quæ nunc habet, præmia esse belli. Hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proxima lucis assignatura fortuna est,* Curt. 4, 10.

Ex jure manu consertum] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic Ennii locus apud Gellium, 20, 10.

Et alius alium] Lucanus videlicet Julium Cæsarem, cum Rubiconem transiret. Vide Lucan. 1, 225.

Antigonus] Plutarch. de fortit. Alex. p. 330.

Marius] Plutarch. Apoph. p. 202. Mario 421.

Oris tam verecundi] Quod quoties in concionem veniret etiam maximis rebus gestis, erubesceret. Seneca Epist. 11. quod ipse cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus* Plinio

4. In Christianis scriptoribus plurima ejus sensus occurrunt: pro multis unum Tertulliani sufficiat: *Dolus, asperitas, injustitia, propria negotia præliorum.* Qui ita sentiunt, dubium non est quin oppositurі sint nobis illud ex Comœdia:

> *Incerta hæc si tu postules*
> *Ratione certa facere, nihilo plus agas*
> *Quam si des operam ut cum ratione insanias.*

Jus esse assertum, contra Carneadis Objectiones.

5. Cum vero frustra de jure suscipiatur disputatio si ipsum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit nunc gravissimum errorem breviter refelli. Cæterum ne cum turba nobis res sit, demus ei advocatum. Et quem potius quam Carneadem, qui ad id pervenerat, quod Academiæ suæ summum erat, ut pro falso non minus quam pro vero vires eloquentiæ posset intendere? Is ergo cum suscepisset justitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum invenit argumentum validius isto: jura sibi homines utilitate sanxisse varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata: jus autem naturale esse nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam; aut si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceat alienis commodis consulens.

6. Ve-

7, 12. & 37, 2. Unde Sallustius eum dixit *oris probi, sed animi inverecundi,* Suet. de illustr. Gramm. 15. Probus autem Latinis auctoribus i. q. verecundus. Lysander *τὸ δίκαιον ἐν μόνῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενος καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.*

4. *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, sed ipsum opus, ipsum quod intenditur ibi & agitur: non quæ forte incidunt, sed quæ proprie ibi aguntur.

Comœdia] Terent. Eun. 1, 1.

5. *Ne cum turba*] In qua scilicet omnes clamant, nemo audit. lib. 1, 4, 2.

Demus ei] Ponamus hominem certum, quicum nobis res sit, qui pro falsa illa opinione pugnet, & pro ea solus dicat. Genus loquendi è veterum declamatorum schola petitum, quò de foro migrarat. Frequentatum M. Senecæ & Quinctiliano. Vide notas meas ad Senec. controvers. 7.

Carneadem] Carneades Cyrenæus, Novæ Academiæ tertiæ conditor post Platonem & Arcesilam. Vide Diog. Laërt. & Jonsium Hist. philosoph. lib. 3. cap. 10. pag. 264. Cic. de legib. 1, 13. Lactant. 5, 17. Quinctil. 12, 1. De sententia Carneadis Cic. 3. de Republ. fragmentum servatum Lactantio in Epitome.

Academiæ] Academicæ sectæ, quæ ex instituto nihil definiebat, & assensum quidem sustinebat, de omnibus autem quæstionibus probabiliter in utramque partem disputabat.

Cum suscepisset] Quod fecit Romæ legatus ab Atheniensibus missus, temporibus M. Porcii Catonis Censorii. Plut. p. 349. Quintil. 12, 1. 557. Lactantius divinar. Instit. 5, 14, & 17. unde Gr. hunc locum deprompsit: ipse autem è Ciceronis lib 3. de republ. Adde Lactant. epitomen cap. 1.

Οἰκεῖα.

6. Verum quod hic dicit Philosophus, & sequitur Poëta;

Nec natura potest justo secernere iniquum: 1 Natu

admitti omnino non debet; nam homo animans quidem est, le. sed eximium animans, multoque longius distans à cæteris omnibus quam cæterorum genera inter se distant: cui rei testimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem quæ homini sunt propria est appetitus societatis, id est communitatis non qualiscunque sed tranquillæ, & pro sui intellectus modo ordinatæ, cum his qui sui sunt generis: quam * *οἰκείωσιν* Stoici appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universe sumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterorum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim fœtuum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu, * aliquatenus temperant: quod in illis quidem

GROTII NOTÆ.

Οἰκείωσιν Stoici appellabant] Chrysostomus ad Romanos Homilia XXXI: *ἔχομεν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται: Habemus naturâ homines cum hominibus societatem; quidni, cum tale quid inter se & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Ephesios, ubi à natura nobis data docet ad virtutem semina. Marcus Antoninus Imperator summe Philosophus: *ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν πάλαι δέδεικται. ἢ οὐκ ἦν ἐναργὲς, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων: Pridem patuit ad societatem nos genitos. Nonne in aperto est deteriora esse meliorum causa, meliora verò alterum alterius causa?*

GRONOVII NOTÆ.

6. *Poëta*] Horat. lib. 1. Satyr. 3.

Nam homo animans quidem est, sed eximium animans] Cicero 1. leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

Pro sui intellectus] Quantum potest assequi humana imbecillitas. Sola enim cœlestia sunt ordinatissima; humana tam perfecte disponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

Sui generis] Cum aliis hominibus.

Οἰκείωσιν] Q. d. domesticationem, familiaritatem domesticam.

7. *Fœtuum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante sese exaturantes & hæ & pleræque animantes, quam ipsi granum sumant, ut animalia & feræ etiam pro catulis ac fœtibus sese in periculum conjicientes, ut canes venatici præda abstinentes, & eam domino reservantes. Cic. 5. fin. 19. *formica, apes, ciconia aliorum etiam causa quædam faciunt.* Quintil. 5, 11. apes etiam formicasque in commune laborare. Vide Ælian. de animal.

GROTII NOTÆ.

Aliquatenus temperant] Vetus est proverbium, *Canis caninam non est.* Juvenalis:

Tigris agit rabida cum tigride pacem:
Parcit cognatis maculis fera.

Est locus Philonis egregius ad Decalogi præceptum quintum, quem Græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est Latine, hic ponam: *Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt: quin & pro heris moriuntur: si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem à cane, mitissimum animal à ferocissimo? quod si à terrestribus non satis edocemur,*

dem procedere credimus ex principio aliquo intelligente extrinseco, quia circa actus alios, istis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem disciplinam ostendit se ad bene aliis faciendum propensio quædam, prudenter à Plutarcho observata: sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum circa similia similiter agere norit * cum societatis appetitu excellente, cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, inesse etiam facultatem sciendi agendique, secundum generalia præcepta, par est intelligi, cui quæ conveniunt ea jam sunt non omnium quidem animantium, sed humanæ naturæ congruentia.

8. Hæc

transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde discamus, quod oportet. Ciconiarum senes in nidis manent, volare invalida. Harum soboles per omnes, prope sic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes; illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ vero itineris molestias solantur pietatis conscientia & exspectatione paris olim, ubi senuerint, a sua prole, atque ita legitimo tempore debitum persolvunt necessarium, quod accepere reddentes. Neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vitæ parva cum sunt, aut natu grandes in vitæ exitu; quapropter non alio quam natura magistro didicerunt educare vetulas, educatæ & ipsæ cum teneræ essent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur se præ pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos aut præ cæteris sublevare debuerant, præsertim cum id facientes non tam daturi sint quippiam, quam id quod debent reddituri? Nihil enim est liberis proprium quod non parentum sit prius, qui aut de suo dederunt, aut acquirendi præbuerunt causas. De columbarum cura eximia circa fœtus suos, vide Porphyrium de non esu animalium tertio. De scarorum & saurorum pro sociis Cassidorum XI, 40.

Cum societatis appetitu excellente] M. Antoninus libro IX: ὁ ἄνθρωπος εὐεργετικὸς πέφυκε: *Homo in id natus est bene ut aliis faciat.* Item: θᾶσσον γοῦν εὕροι τις ἂν γεῶδές τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον ἢ ἄνθρωπον ἀνθρώπου ἀπεσχισμένον: *Facilius reperiat quis terrestre aliquod ad terram se non ferens, quam hominem ab humano genere abscissum.* Libro X: ἔστι τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ πολιτικόν: *quod ratione utitur, necessario & cœtum appetit.* Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν: *Natura insculpsit inseruitque nobis animi consensionem cum iis quæ cognata sunt nobis.* Adde Augustinum de doctrina Christiana lib. III, c. 14.

GRONOVII NOTÆ.

Ex principio] Non ex vi mentis, consilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligente ipsis insita atque ingenita.

Extrinseco] i. e. Deo vel ministra Dei natura, non ab insita ipsis ratione certa & perpetua, sed ex instinctu naturæ, in paucis & certis rebus sic se habente.

Circa similia similiter agere] Quod negatum bestiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut à quo declinatio avertit, sic agunt. Cic. 2. de fin. 14. *ratio, qua & causas rerum & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ consequentis statum.* Idem 1. de leg. 7.

Cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem] Et societatis colendæ ex Cic. 1. de leg 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maxima societatis.

Cui] Facultati.

8. Hæc vero quam rudi modo jam expressimus *societatis custodia, humano intellectui conveniens, fons est ejus juris quod proprie tali nomine appellatur: * quo pertinent alieni abstinentia, & si quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus restitutio, promissorum implendorum obligatio, damni culpa dati reparatio, & pœnæ inter homines meritum.

Hominis proprium Sociale: proprie & stricte dictum.

9. Ab hac juris significatione fluxit altera largior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socia-

lem

GROTII NOTÆ.

Societatis custodia humano intellectui conveniens] Seneca IV. de Beneficiis cap. XVIII. *Ut scias per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? præda animalium & victima ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcumque vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris facit; duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validissimum facerent, rationem & societatem; itaque qui par esse nulli posset si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ transmisit imperium, & dominari etiam in mari jussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes: Tollitur autem, si efficies ut ingratus animus non per se vitandus sit.*

Quo pertinent alieni abstinentia] Porphyrius de non esu animantium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφεκτικῷ καὶ ἀβλαβεῖ κεῖται παντὸς ὁτουοῦν τοῦ μὴ βλάπτοντος: *Justitia in eo sita est ut abstineatur alienis neque noceatur non nocentibus.*

GRONOVII NOTÆ.

8. *Societatis custodia fons est juris*] Homo appetit societatem, quia ea juvatur & conservatur: & si nihil juvaretur, ac sibi sufficeret, eam appeteret tamen, ne sermo esset ociosus sibi: deinde ut, quæ habet commoda, cum aliis communicaret: (bonum enim est communicativum sui) aut saltem aliis demonstraret, naturaliter enim gaudia testem requirunt. Jam qui socium admittit, qui vicinum, necesse est aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat: & sibi minus indulgeat, ut eadem vicissim consequatur a socio. Qui contubernalem adsciscit, necesse est partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia solitudinis vitandæ & auxilii mutui causa comparata, pactis conventis vel tacitis vel expressis firmata, transit in iis. Cicero ait 1. de leg. 5. *si patefiat, cujus muneris colendi efficiendique causa nati & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos; his explicatis, fontem legum & juris inveniri.*

Quod proprie] 1, 1, 10. quod in contractibus versatur.

Quo pertinent] Ad quod; Justin. 2, 2. de Scythis. *Nulli sc. gravius, quid eum, &c.*

Damni culpa] Si quis quid damni nostra culpa aut vitio in rebus suis fecerit, id ut compensemus.

Pœna meritum] Utque puniatur, qui peccarit in societatem. ἀλόγως ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦτον. Aristoteles Oecon. 1, 3.

dem procedere credimus ex principio aliquo intellige trinſeco, quia circa actus alios, iſtis neutiquam difficilior intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dum, in quibus ante omnem diſciplinam oſtendit ſe ad bene faciendum propenſio quædam, prudenter à Plutarcho obſ ta : ſicut & in ea ætate miſericordia ſponte prorumpit. H ni vero perfectæ ætatis, cum circa ſimilia ſimiliter agere * cum ſocietatis appetitu excellente, cujus peculiare ſolus i animantes inſtrumentum habet ſermonem, ineſſe etiam fa tatem ſciendi agendique, ſecundum generalia præcepta, pa intelligi, cui quæ conveniunt ea jam ſunt non omnium quid animantium, ſed humanæ naturæ congruentia.

8. H

tranſeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde diſcamus, quod oportet. Ciconiarum ſenes in nidis manent, volare invalida. Harum ſoboles per omnes, prope ſic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes; illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ vero itineris moleſtias ſolantur pietatis conſcientia & exſpectatione paris olim, ubi ſenuerint, à ſua prole, atque ita legitimo tempore debitum perſolvunt neceſſarium, quod accepere reddentes. Neque *enim ab aliis alimenta habere poſſunt, aut initio vitæ parva cum ſunt, aut natu grandes in vitæ exitu; quapropter non alio quam natura magiſtro didicerunt educare vitulas, educatæ & ipſæ cum teneræ eſſent.* Nonne *vero hæc ubi audiunt, habent cur ſe præ pudore abſcondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut ſolos aut præ cæteris ſublevare debuerant, præſertim cum id facientes non tam daturi ſint quippiam, quam id quod debent reddituri?* Nihil *enim eſt liberis proprium quod non parentum ſit prius, qui aut de ſuo dederunt, aut acquirendi præbuerunt cauſas.* De columbarum cura eximia circa fœtus ſuos, vide Porphyrium de non eſu animalium tertio. De ſcarorum & ſaurorum pro ſociis Caſſidorum XI, 40.

Cum ſocietatis appetitu excellente] M. Antoninus libro IX: ὁ ἄνθρωπος διεγερτικὸς πέφυκε: *Homo in id natus eſt bene ut aliis faciat.* Item: θᾶττον γοῦν εὕροι τις ἂν γεῶδές τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον, ἤπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπου ἀπεσχισμένον. *Facilius reperiat quis terreſtre aliquid ad terram ſe non ferens, quam hominem ab humano genere abſciſſum.* Libro ... ἐστι τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ πολιτικὸν *quod rationis utitur, neceſſario & ci tum appetit.* Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν: *Natura inſculpſit inſevitque nobis animi conſenſionem cum iis quæ cognata ſunt nobis.* Adde Auguſtinum de doctrina Chriſtiana lib. III, c. 14.

GRONOVII NOTÆ.

Ex principio] Non ex vi mentis, conſilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligente ipſis inſita atque ingenita.

Extrinſeca] i. e. Deo vel miniſtra Dei natura, non ab inſita ipſis ratione certa & perpetua, ſed ex inſtinctu naturæ, in paucis & certis rebus ſic ſe habente.

Circa ſimilia ſimiliter agere] Quod negatum beſtiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut à quo declinatio avertit, ſic agunt. Cic. 2. de fin. 14. *ratio, qua & cauſas rerum & conſecutiones videat, & ſimilitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præſentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ conſequentis ſtatum.* Idem 1. de leg. 7.

Cujus peculiare ſolus inter animantes inſtrumentum habet ſermonem] Et ſocietatis colendæ ex Cic. 1. de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix eſt humanæ maxima ſocietatis.

Cui] Facultati.

contrarium cum nobis partim ratio, partim traditio perpetua inseverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus seculis testata, sequitur, jam ipsi Deo, ut opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit; ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus.

12. Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet * ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quamquam ex principiis homini internis profluit, * Deo tamen asscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam ab ipso Jove, * à quo Jovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici potest. 2. *Voluntarium.* 1. *Divinum.*

13. Ac-

GROTII NOTÆ.

Ex libera Dei voluntate] Inde M. Antoninus judice libro IX: ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ: *qui injuste agit, impius est.*

Deo tamen asscribi merito potest] Chrysostomus I ad Corinthios XI, 3: ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, Θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστι: *Cum naturam dico, Deum dico; ipse enim est naturæ opifex.* Chrysippus III de Diis: οὐ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν, οὐδ' ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως. ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν: *Non potest inveniri principium aliud aut origo justitiæ quam ab Jove & communi natura; inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque disserendum est.*

A quo Jovis nomine jus Latinis dictum] Nisi forte verius per abscissionem, ut ex eo quod fuit ossum factum est os, ita ex eo quod fuerat jussum factum est jous, postea juris, ut ex Papisiis Papirii, de quo vide Ciceronem lib. IX, epist. 21.

GRONOVII NOTÆ.

Traditio] i. e. omne quod gentes instillarunt suis posteris, sive consensus & præcepta majorum nostrorum omnis ævi.

Opifici] Qui nos creavit.

Sine exceptione] In omnibus & perpetuo.

12. *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum*, lib. 1. cap. 1. num. 13.

Sive illud sociale] Sive quod continet ac dirigit societates gentium & hominum, sive quod sanæ menti rectum & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etsi excogitatum, comparatum, proditum est ab hominibus excellenter præditis & præclare utentibus vi humanis ingeniis insita.

Principiis] Recta ratione instict, quam negaverat in bestiis esse.

A Jove] Derivatio Stoica Scipionis Gentilis inventum. Orig. p. 276. immo potius præcisum & decurtatum à vocabulo *jussus*, nam quod sive Deus, sive ratio, sive superior jubet, est jus.

n de qua diximus; sed & judicium ad æstimanda quæ d
unt aut nocent, non præsentia tantum sed & futura, & qu
rumvis possunt ducere; pro humani intellectus modo et
his judicium recte conformatum sequi, neque metu, aut
otatis præsentis illecebrâ corrumpi, aut temerario rapi
tu, conveniens esse humanæ naturæ, & quod tali judicio pl
pugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse inte
tur.

10. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini
etui propria sunt elargiendis * prudens dispensatio, ut q
nc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extran
nc pauperem diviti, prout actus cujusque, & rei natura fe
æponit: quam juris proprie stricteque dicti partem jam oli
ulti faciunt, cum tamen jus illud proprie nominatum diver
m longe naturam habeat, in eo positam ut quæ jam sunt alte
us alteri permittantur, aut impleantur.

11. Et hæc quidem quæ jam diximus locum aliquem habe
nt, etiamsi daremus, quod sine summo scelere dari nequit
on esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cuju
con

GROTII NOTÆ.

Prudens dispensatio, ut qua nunc pientiorem minus sapienti, nunc pronquum extraneo, nunc pauperem diti, prout actus cujusque & rei natura rt, praponit] Agit hac de re Amosius libro primo de officiis.

GRONOVII NOTÆ.

9. *Judicium ad æstimanda*] Æstiandi, i. e. delictum & discrimen rum bonarum & malarum, juvanim & inutilium, non modo in æsens, sed etiam in longam diem; rationes viasque tam quæ præcitant in turpia & noxia quam quæ l honesta & profutura pertinent; leoque providentiam secuturi ejus ommodi aut incommodi.

Pro humani intellectus modo] i. e. iantum patitur imbecillitas & inmitas humana.

In his judicium] Non facere quod ıæ canit, *Video meliora proboque, Deriora sequor*; sed diligenter & liquio inspecta & pro melioribus agnita onstanter, & confidenter sectari, fectare, agere.

Illecebrâ corrumpi] Ut eligas aut pente facias, cujus postea pœniat.

Judicio] Se debere aversari malum licet habeat illecebram boni.

10. *Dispensatio*] Justitia διανεμητικὴ sive Attribuens vel Distributiva, in præmiis & muneribus sive oneribus tribuendis, non autem in pœnis, in quibus versatur commutativa, quæ spectat contractus & maleficia, quæ sunt quasi contractus.

Actus] Opera quam in commune commodum præstat.

Juris proprie] Quod reddit prætor & unde actiones nascuntur; quod pertinet ad justitiam commutantem vel emendatricem, συναλλακτικὴν ἢ διορθωτικὴν, versantem in contractibus & pœnis.

Stricte dicti] Quale scil. traditur in Juris corpore, unde actiones nascuntur.

Jus] Justitiæ distributivæ proprie non est jus, quia nulla actione peti potest.

Sunt alterius] Respicit duo præcepta posteriora juris. Hæc est justitia quæ dicitur commutativa vulgo; vel correctiva in contractibus & pœnis.

Impleam] i. e. faciam quod debeo; unicuique suum tribuam.

11. *Esse Deum*] IV. Argumentum

Ex

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

** Utilitas justi prope mater & æqui,*

si accurate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater est ipsa humana natura, quæ nos, etiamsi re nulla indigeremus, ad societatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim suam habeat potest natura hujus quoque juris quasi proavia dici. Sed naturali juri utilitas accedit: voluit enim Naturæ Auctor nos singulos & infirmos esse, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam societatem raperemur: Juri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa quam diximus consociatio, aut subjectio utilitatis alicujus causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent.

17. Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita inter civitates aut omnes, aut pleraśque ex consensu jura quædam nasci potuerunt; & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtuum singulorum sed magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoties id nomen à jure naturali distinguimus; quam partem juris omisit Carneades, jus omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos versatur acturus, (subjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuisset. *Gentium, civitatum omnium aut plerarumque.*

18. Male autem à Carneade stultitiæ nomine justitia traducitur. Nam sicut, ipso fatente, stultus non est civis qui in civitate jus civile sequitur, etiamsi ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat: ita nec stultus est populus qui non tanti *II. Objectionum Refutatio.*

GROTII NOTÆ.

Utilitas justi prope mater & æqui] Ad quem locum Acron, aut quisquis est vetus Horatii interpres: *repugnat præceptis Stoicorum; ostendere vult justitiam non esse naturalem, sed natam ex utilitate.* Contra hanc sententiam vide quæ disputat Augustinus de Doctrina Christiana libro III, c. XIV.

GRONOVII NOTÆ.

16. *Utilitas*] Horat. I. Sat. 3.

Humana] Recta ratio.

Proavia]. Causa remotior.

Accedit] Ultro se quasi comitem præbet.

Societatem raperemur] Lactant. de Opific. Dei, cap. 4.

Utilitatis] Ut singulorum artes & opes in unum collatæ omnibus quoque aliis prodessent.

17. *Ex consensu jura*] Vel tacito, vel expresso, VII. Argumentum.

Magnæ illius universitatis]. Conjunctionis quæ inter omnes est homines.

Nomen à jure naturali] Nam interdum naturæ jus vocatur, quod est gentium, ut paulò inferiùs dictum est. Sic majorem natu in imperiis succedere *natura jus* vocat Justinus 21, 1. *quod natura ipsa gentibus dedit.* 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

18. *Male*]: Consectaria sive IV. articulus prioris membri Partis generalis.

Stultitia] Quia abstineat alieno, quod posset ei utile esse.

tanti facit suas utilitates, & propterea communia populo[...]
jura negligat; par enim in utroque est ratio. Nam * sicut civ[...]
qui jus civile perrumpit utilitatis præsentis causa, id convell[...]
quo ipsius posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentu[...]
sic & populus jura naturæ gentiumque violans, suæ quoq[...]
tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum ve[...]
etiamsi ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, sapien[...]
tiæ non stultitiæ esset eo ferri ad quod à natura nostra nos du[...]
sentimus.

Justitia stultitia non est.

19. Quare nec illud,

Jura inventa metu injusti fateare necesse est:

quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad justitiam colendam adigi, universaliter verum est. Id enim ad ea dumtaxat instituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exsecutionem reperta sunt; sicut multi per se infirmi, ne à validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda ac communibus viribus tuenda judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur jus esse id quod validiori placuit; ut intelligamus fine suo externo carere jus, nisi vires ministras habeat: sicut Solon res confecit maximas, ut ipse prædicabat:

Vis ex metu injusti, & validioris causa ejus non est.

Ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

* *Vim jusque parilis copulans vinculi jugo.*

20. Ne-

GROTII NOTÆ.

Sicut civis qui jus civile perrumpit] Hac ipsa similitudine apposite utitur lib. IX. M. Antoninus: ἥτις ἐὰν οὖν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόῤῥωθεν ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστὶν ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διϊστάμενος: *Quacumque tua actio respectum non habebit sive cominus sive eminus ad propositum communitatis, ea vitam diducit, nec unam esse patitur, seditiosaque non minus est quam is qui in populo partem seorsim facit.* Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι: *Homo ab uno abscissus homine, non potest non & ab universo genere abscissus haberi.* Nimirum, ut eidem Antonino dictum est, quod examini expedit, idem api.

Vim jusque parilis copulans vincli juga] Ovidius:

Valet causa, causamque tuentibus armis.

GRONOVII NOTÆ.

Id convellit] Eripit sibi fidem, existimationem, aliorum voluntatem cum ipso contrahendi.

19. *Jura inventa*] Horat. I. Sat. 3.

Ad ea dumtaxat] Quæ firmant jus & auctoritatem magistratuum.

Judicia] Disceptationes fori, cum didicissent homines legibus, non armis, vivere. Just. 43, 4.

Fine suo externo] Non posse ad effectum & exsecutionem pervenire, nisi magistratui committatur jus gladii.

Vim] Hinc Κράτος & Βία inter ministeria Jovis in Prometheo ponit Æschylus. Et qui rempub. ordinat & reformat, eum sine collega & armatum esse oportere disputat Machiavellus ad Livium 1, 7. & hoc argumento excusat cædem Remi à Romulo occupatam.

20. Se-

20. Neque tamen quamvis à vi destitutum jus omni caret effectu; nam justitia securitatem affert conscientiæ, injustitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus describit Plato. Justitiam probat, injustitiam damnat proborum consensus. Quod vero maximum est, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia sua ita post hanc vitam reservat ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet; quod multis exemplis historiæ docent.

JUSTITIA securitatem affert conscientiæ.

21. Quod vero multi quam à civibus exigunt justitiam, eam in populo aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primùm quod in jure nihil spectant nisi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus, qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At magnæ civitates, cum omnia in se complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute quæ foras spectat & Justitia appellatur.

Privatis, populo, & populi rectoribus æque convenit.

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non solius utilitatis causa comparatum; nulla est tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam à potentissimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, omnia incerta esse simul à jure recessum est.

23. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit,

20. *Securitatem*] Diogenes apud Stobæum ser. 31. p. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει βεβαιότητα τῆς ψυχῆς· τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβούμενον, μήτε αἰσχυνόμενον ζῆν ὑπὸ... τίς ἐστι καὶ ἐχεγγύως τοῦ βίου.

Plato] In Gorgia p. 357. Alludunt Tacitus 6. ann. 6. Cicero 3. de Offic. 2, 1. Quintil. 12. Inst. 1. Lucianus Cataplo. Claudianus in Rufin. 2, 364. & apud Stobæum Diogenes pag. 188.

Quod vero &] III. Consectarium.

21. *In populo*] Ut apud Senecam Thyeste v. 215. Atreus: *Sanctitas pietas, fides, privata bona sunt: qua juvat, reges eant.*

Nisi utilitatem] Et jus sive justitiam & studia liberalia & pietatem & virtutem omnem sequuntur utilitates, honores, opes, præmia: sed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil spectatur, nisi utilitas; evenit enim, ut ea non serio, commode; diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & simul atque præsens non apparet utilitas, aut præsentior non apparet ex contrariis vel diversis, ista præclara negligant & contemnant.

Foras spectat] i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. Apulej. de Philos. mor. p. 16.

22. *Tam valida*] Sallustius Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. Curt. 7, 8. Senec. epist. 4. *Neminem eo fortuna provexit,* &c.

Intra civitatis] Tantum civile statuunt esse; non gentium.

Omnia incerta] In aleam mitti; nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. Cicero pro Cæcina cap. 25.

Simul] i. e. simul ac jure &c.

* quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles; certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, jure indiget: quod ille vidit qui dixit fœda ne patriæ quidem causa facienda esse. * Graviter eos accusat Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui jus habeat, in exteros quid jus, quid injustum sit nihil curant.

Regis Pacem. 24. Is ipse quem nominavimus modo in partem alteram Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissimam esse rempublicam cujus fines hasta & gladio terminarentur, correxit,

GROTII NOTÆ.

Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles] Chrysostomus in caput IV. ad Ephesios: πῶς οὖν λῃσταὶ εἰρηνεύουσι, φησί. πότε; εἰπέ μοι, πάντως ὅταν οὐ λῃστρικῷ τρόπῳ χρήσωνται, ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμονται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου καὶ ἑκάστῳ ἀπονείμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις: *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt; nam si in dividendis rebus præscripta justitia non servent, neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipsos inter se bellis ac præliis implicari.* Plutarchus cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberûm suorum relinquere cui acutissimus futurus esset gladius, dicit hoc nihil aliud esse quam quod in Phœnissis posuit Euripides:

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Ut sanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: οὕτως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις: *Adeo insociabile ferinumque est propositum plus suo habendi.* Cicero epist. XI, 16. *omnia sunt incerta cùm à jure discessum est.* Polybius IV: καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὸ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλον τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὴν εἰς αὑτοὺς ἀθεσίαν: *Nam & privatæ coitiones facinorosorum ac furum hoc maxime modo everti solent, ubi inter se jus non præstant, & in summa, ubi fides inter ipsos periit.*

Graviter eos accusat Aristoteles] Et Plutarchus Agesilao: Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τῶν καλῶν μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, οὔτε μανθάνουσιν, οὔτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν ὃ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι: *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in patriæ suæ utilitate, jus aliud nec norunt nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* De iisdem Lacedæmoniis Athenienses apud Thucydidem libro V: πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. *Quod ipsos inter se & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur; Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.*

GRONOVII NOTÆ.

23. *Aristoteles*], Et Cicero 2. de Offic. 11.

Fœda] i. e. natura turpia & detestanda; non tantum ignominiosa opinione hominum aut respectu prioris fortunæ. (Machiavell. ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt.

Jus habeat] Legitime creatum, χειροτονηθέντα.

24. *Pompejus*] Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem?*

Hasta & gladio] Quæ quam latissime, quo liberet, arma victricia proferret.

texit, dicens eam vere beatam esse quæ justitiam pro finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem Spartani regis uti potuit auctoritate, * qui militari fortitudini justitiam anteposuit, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet: at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiebant virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde disserit, reges, quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis; & esse, ut ipse loquitur, non φιλομακεδόνας tantum, aut φιλορωμαίους, * sed φιλανθρώπους. * Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit, quam quod æquitatem imperii sui finibus terminaret.

25. Tantum vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. *Bellumque inde Belli jura.* Bene Demosthenes bellum esse in eos dixit, qui judiciis coërceri nequeunt; judicia enim vigent adversus eos qui invalidiores se sentiunt: in eos qui pares se faciunt aut putant, bella sumuntur; sed nimirum, ut recta sint, non minori religione exercenda, quam judicia exerceri solent.

26. Si-

GROTII NOTÆ.

Qui militari fortitudini justitiam anteposuit] Agesilaus cùm Persarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me est: nisi sit justior?* Est hoc apud Plutarchum.

Sed φιλανθρώπους] Optime M. Antoninus: *πόλις ἢ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος*: *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* Porphyrius de non esu animantium III: ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβὲς, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνους λογικώτερος, διὰ τοῦτο δὲ καὶ θειότερος: *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives servat, imo & in peregrinos & homines quosvis, quanto ratione præstans, tanto divinior.*

Minois] De quo versus est veteris Poëtæ:

Καὶ νήσων δείρῃσι βαρὺν ζυγὸν
ἔμβαλε Μίνως:

Insula cuncta jugo Minois pressa gemebat.

Vide hac de re Cyrillum adversus Julianum libro VI.

GRONOVII NOTÆ.

Justitiam] Cujus nihil esset nisi jure possessum.

Spartani regis] Agesilai.

Φιλομακεδόνας] Amantes Macedonum.

Φιλορωμαίους] Amantes Romanorum.

Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

Æquitatem] Justus tantum esset erga suos Cretenses; in exteros bella parum justa facile susciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Atheniensibus impositum; de quo Ovidius.

25. *Tantum*] II. membrum I. Partis, esse jus etiam belli probatur.

Judiciis] Non submittunt se judici.

Invalidiores] Sc. eo ad quem in jus aditur, & propterea se patiuntur ad tribunal citari & judicari, quo & inviti cogi possunt.

Pares se] Qui non submittunt se judici eidem.

Bella sunt in eos qui pares] Hinc patet unde hostis dicatur, scil. quod par sit, nam hostire est æquare.

Valere

26. Sileant ergo leges inter arma, ſed civiles illæ & judiciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus accommodatæ. Optime enim dictum eſt à Dione Pruſæenſi, inter hoſtes ſcripta quidem jura, id eſt civilia, non valere, at * valere non ſcripta, id eſt, ea quæ natura dictat aut gentium conſenſus conſtituit. Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res puro pioque duello quærendas cenſeo*. Iidem veteres Romani, ut Varro notabat, bella tarde & nulla licentia ſuſcipiebant, quod bellum nullum niſi pium putabant geri oportere. Camillus juſte non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus, populum Romanum & ſuſcipere juſte bella & finire: Apud alium legas, *Sunt & belli ſicut & pacis jura*. Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum eſt in bello innocentem, & qui aliquid eſſe crederet & in hoſtem nefas.

27. Quantam vim habeat in bellis * juſtitiæ conſcientia paſſim

GROTII NOTÆ.

Valere non ſcripta] Ideo Alfonſus rex interrogatus pluſne libris an armis deberet, dixit, ex libris ſe & arma & armorum jura didiciſſe. Plutarchus: *εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾷν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας: Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita ſectanda victoria eſt, ut non fugiatur utilitas ex pravis impiiſque actionibus proveniens.*

GRONOVII NOTÆ.

26. *Sed civiles illæ*] Sic bello Marſico Senatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus eſſet, exercerentur. Aſconius Ped. in orat. Cic. pro Cornelio p. 145. Sic Juſtinus reprehendit Thebanos, qui poſt victoriam apud Mantineam Lacedæmonios & Phocenſes de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accuſaverunt, quaſi poſt arma & bellum locum legibus reliquiſſent, lib. 8, 1.

Accommodata] Sic ait Juſtinus, poſt ar[ma] & bellum legibus locum non relinqui l. 8. c. 1.

Docet hoc] Argumentum II, membri II. Partis generalis.

Puro pioque] Liv. I. 32. Quod qui gerat, in cauſa belli capienda non ſcelere, non impietate maculetur. Vide ad Sen. Medeam v. 901.

Bella tarde] Quod oſtendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntbus.*

Camillus &c.] Teſtimonia Impp.

Apud alium] Liv. 5, 27.

Pacis jura] Verba Camilli apud Livium d. l. Plutarch. *ſæva res bellum eſt, &c. ſunt tamen belli Leges*, in Camillo.

Alius] Seneca ep. 120.

In hoſtem] Apud Senecam. d. l. *In hoſte.*

27. *Quantam*] Argumentum III.

GROTII NOTÆ.

Juſtitiæ conſcientia] Bene apud Appianum Pompejus: *θαῤῥεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τοῦ πολέμου καλὸν καὶ δικαίαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας: confidere oportet diis & cauſæ belli honeſte juſtoque ſuſcepti ſtudio ad tuendum patriæ ſtatum.* Caſſius apud eundem: *μεγίστη δ' ἐλπὶς ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον: In bellis ſpes optima eſt, cauſæ jus.* Joſephus XV. Antiquæ hiſtoriæ: *μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός: Abi quo ſtat jus, ab eo Deus.* Multa ſunt apud Procopium in hanc ſententiam: ut in oratione Beliſarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: *τὸ ἀνδρεῖον οὐκ ἂν νικώη μὴ μετὰ τοῦ δικαίου*

sim ostendunt historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue adscribunt. Inde proverbia illa, frangi & attolli vires in milite à causa: raro eum sospitem redire qui injusta arma sumserit: bonæ causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum. Satis enim est quod causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit, sæpe aliarum causarum oppositu ab effectu impeditur. Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuste suscepto, pieque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat. *Justa causa conscientia; quæ vis ejus.*

28. Ego cum ob eas quas jam dixi rationes compertissimum haberem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem III. *Causa Auctori operis scribendi.*

vel

χεῖρα παρεχόμενον: *Victoriam fortitudo datura non est nisi justitiam habeat commilitem:* & in altera oratione ante prælium non longe à Carthagine: & in Longobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correcta à nobis: μαρτυρόμενοι τὸν θεὸν οὗ τῆς ῥοπῆς καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἰσχὺς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξους ἔσται, αὐτόν τε εἰκὸς ταῖς πολέμου αἰτίαις ἑπόμενον, ἀμφοτέροις πρυτανεύσειν τῆς μάχης τὸ πέρας: *Testamur Deum, cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum.* Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gotthos Totilas: οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τοὺς ἀδικοῦντας καὶ βιαζομένους ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἑκάστου ἡ τοῦ πολέμου πρυτανεύεται τύχη: *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & injustitia utuntur, decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, pertinentem eodem. Agathias vero libro II: ἀδικία γὰρ καὶ θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἀσύμφορα, μάλιστα δὲ ἐν τῷ πολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι: *Injustitia & Dei neglectus vitanda semper & noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur.* Probat id alibi Darii, Xerxis, & Atheniensium in Sicilia illustribus exemplis. Vide si libet & Crispini orationem ad Aquilejenses apud Herodianum VIII. Apud Thucydidem libro VII, Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recusassent. Sed cùm postea Athenienses multis editis improbis facinoribus judicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit.

GRONOVII NOTÆ.

Historiarum] Justinus de servis Scytharum 2, 5. 8, 2. 19, 1. 24, 4. 26, 2.

In milite causa] Ovidii est.

Causarum oppositu] Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

Etiam] Argumentum IV.

28. *Ego*] Pars altera & specialis Prolegomenon, quæ spectat ipsum opus. I. Consilium auctoris.

Omnia

vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno edicto ad omnia scelera emisso furore.

29. Cujus immanitatis conspectu multi homines minime mali eo venerunt, ut Christiano, cujus disciplina in omnibus hominibus diligendis præcipue consistit, * omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus & Erasmus nostras, viri pacis & ecclesiasticæ & civilis amantissimi; sed eo, ut arbitror, consilio, quo solemus, quæ in unam partem exierunt in alteram reflectere ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contradicendi conatus sæpe adeo non proficit, ut obsit etiam, quia deprehensum facile quod in his nimium est, etiam aliis dictis intra verum stantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

30. Simul & Jurisprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne è patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentiæ studio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt, perfecit nemo: neque vero fieri potest, nisi, quod non satis curatum est hactenus, ea quæ ex constituto veniunt à naturalibus recte separentur; nam naturalia, cum semper eadem sint, facile possunt in artem colligi: illa autem quæ ex constituto veniunt, cum & mutentur sæpe, & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliæ rerum singularium perceptiones.

31. Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ

GROTII NOTÆ.

Omnia arma interdicerent] Tertullianus de Resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida.*

GRONOVII NOTÆ.

Uno edicto] i. e. licentia, quasi jus datum sit sceleri, ut Lucanus loquitur.

29. *Diligendis*] Quippe qui unumquemque hominem debet proximum suum ducere.

Consilio] Non ut simpliciter omnia bella tollerent.

Quæ in unam partem] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: sic hi quod non omnia bella damnarent, sed ne temere & tam facile susciperentur. Seneca 7 ben. 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum & suum redeant.*

Dictis intra verum] Sic si qui ageret in foro, intentione sua plus complexus fuisset, quam ad eum pertineret, causa cadebat. §. 33. Instit. de Act.

30. *Quæ ex constituto*] i. e. quæ homines temporariis sæpe causis impulsi constituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec se patitur aliter habere. §. 10. de Jur. nat. gent. & civil. Instit.

Cum semper eadem] §. 11. Instit. de J. N. G. & C.

In artem colligi] Certis regulis & præceptis includi ac describi.

31. *Quæ*

quæ ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius de voluntatum conjectura, alius de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

32. Nos certe quam viam ineundam censeremus reipsa potius quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe nobilissimam continet. (IV. *Operis contenta & ordo.*)

33. Primo enim libro præfati de juris origine generalem examinavimus quæstionem, sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda publici privatique belli discrimina explicandam habuimus vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & de subditorum in superiores officio dicendum fuit. (*Lib. I.*)

34. Liber secundus cum omnes causas ex quibus bellum oriri potest exponendas sumserit, quæ res communes sint, quæ propriæ, quod jus personis in personas, quæ ex dominio nascatur obligatio, quæ successionum regiarum norma, quod jus veniat ex pacto aut contractu, quæ fœderum, quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex damno dato debeatur, quæ legatorum sanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exsequitur. (*Lib. II.*)

35. Ter-

31. *Quæ ex voluntate libera*] Quæ non statim inculcat recta ratio, simul abhorrens à contrariis & ea rejiciens; sed quæ ex usu & placito post experientiam aliorum, aut post deliberationem & contentionem examenque in utramque partem vergentium, admisit & recepit. Non coacti jure vel more gentium in quibus licet sine scelere, aut peccato in utramvis partem statuere.

De voluntatum] De testamentis & obligationibus.

De factorum] De probationibus & præsumptionibus.

32. *Nos &c.*] 2 Partitio operis, sive Partis secundæ membrum secundum.

Nobilissimam] Scil. de jure publico.

33. *Publici*] Quod gerit qui cum imperio est.

Privati] Cum armis depugnant qui non sunt magistratus.

Vim ipsam summi imperii] Jus majestatis.

De subditorum] Parendi necessitatem an omnem & quatenus omnem debeant.

34. *Res communes*] Convenit cum tit. Instit. de rerum divisione.

Jus personis] De jure personarum; de patria potestate. Per quas personas.

Obligatio] Adversus bonæ malæve fidei possessores rerum alienarum; ad §. 1. tit. 1. lib. 2. *Si quis à non dom.*

Successionum] Convenit cum tit. de testamentis, legatis, fidei commissis, hæreditatibus ab intestato, bonorum possessionibus.

Ex pacto] Cum materia obligationum.

Damno dato] Lex Aquilia & Oblig. ex delicto.

Sanctimonia] Qui inviolabiles, & si id fiat, datur causa belli.

Lib. III.

35. Tertius liber primum subjectam sibi habens materiam id quod in bello licet, cum id quod impune fit aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo quod vitio caret distinxisset, descendit ad pacis genera & omnes bellicas conventiones.

V. *Scriptionis Necessitas.*

36. Eo autem majus visum est pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum Philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat cui nomen δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Christianismo recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri de jure feciali nihil ad nos sui præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum quos vocant conscientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de repressaliis capita fecerunt.

Scriptorum veterum hac in re inopia.

Recentiorum defectus.

37. Vidi & speciales libros de belli jure partim à Theologis scriptos, ut à Francisco Victoria, Henrico Gorichemio, * Wilhelmo Matthæi; partim à doctoribus juris, ut Joanne Lupo, Francisco Ario, Joanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex canonibus veniunt permiscerent atque confunderent.

38. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem, supplere aggressi sunt eruditissimus Faber in Semestrium capitibus

GROTII NOTÆ.

Wilhelmo Matthæi] Adde his Johannem de Carthagena editum Romæ anno CIↃ IↃC IX.

GRONOVII NOTÆ.

35. *Quod impune*] Quod non persequitur humanus aut mortalis judex.

Vitio caret] Quod salva conscientia fit, & apud Deum excusatum est.

Bellicas conventiones] Pactiones inter hostes, quæ pro occisionibus fiunt.

36. *Eo autem*] Necessitas operis. III. Membrum secundæ partis.

Δικαιώματα] Jura bellorum.

Recenti] Patrum Ecclesiæ scil.

De jure feciali] Meminit Cic. I. de Offic. II. Belli quidem æquitas sanctissimè feciali jure Pop. Rom. perscripta est. Meminit etiam lib. 3. Offic. cap. 29. Erant autem feciales, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. Liv. 1, 24. & 32. lib. 30, 45. lib. 31, 8.

De repressaliis] Cum permittitur privatis, jus suum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de isto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid sui habent, bona invadere, & iis manum injicere. De quibus auctor agit infr. 3, 2, 4.

37. *Canonibus*] Conciliorum ecclesiæ.

38. De-

tibus nonnullis, ſed pro inſtituti ſui modo & teſtimoniis tantum allatis, diffuſus; & ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis, cujus diligentia ſicut alios adjuvari poſſe ſcio & me adjutum profiteor: ita quid in docendi genere, quid in ordine, quid in diſtinguendis quæſtionibus, jurisque diverſi generibus deſiderari in eo poſſit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, ſolere eum ſæpe in controverſiis definiendis ſequi aut exempla pauca non ſemper probanda, aut etiam auctoritatem novorum Juriſconſultorum in Reſponſis, quorum non pauca ad gratiam conſulentium, non ad æqui bonique naturam ſunt compoſita. Cauſas unde bellum juſtum aut injuſtum dicitur Ayala non attigit: Gentilis ſumma quædam genera quo ipſi viſum eſt modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controverſiarum locos ne attigit quidem.

39. Ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, indicatis etiam dijudicationum fontibus, unde facile eſſet etiam ſi quid omiſſum à nobis eſſet definire. Supereſt ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggreſſus ſim breviter exponam. VI.

Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad notiones quaſdam tam certas ut eas nemo negare poſſit, niſi ſibi vim inferat. Principia enim ejus juris, ſi modo animum recte advertas, per ſe patent atque evidentia ſunt, ferme ad modum eorum quæ ſenſibus externis percipimus; qui & ipſi bene conformatis ſentiendi inſtrumentis, & ſi cætera neceſſaria adſint, non fallunt. Ideo in Phœniſſis Euripides ſic loquentem facit Polynicen, cujus aperte juſtam vult fuiſſe cauſam: *1. Cura Autoris* *1. Jura probandi Naturali*

Hæc ſum profatus, mater, haud ambagibus

Im-

38. *Definitiones*] Sententias, effata, poſita, axiomata, obſervationes, regulas vel præcepta generalia, l. 202. D. de reg. J. ut *Definitio omnis in jure periculoſa eſt.*

Reſponſis] i. e. Conſiliis ſcriptis ad incidentes caſus.

Ad gratiam conſulentium] Scripſit enim de Jure Maris, in gratiam Britanniæ Regis, tum temporis in Britannia agens Alb. Gentilis.

39. *Dijudicationum fontibus*] Summis capitibus vel generalibus axiomatibus vel pronunciatis, ex quibus de ſingularibus quæ identidem exiſtunt facile poteſt ſtatui.

Supereſt] IV. Articulus poſterioris partis. Subſidia.

Notiones tam certas] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur ſimiliter omnibus. Cic. 1. de leg. 10.

Sentiendi inſtrumentis] Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς τῆς φύσεως. Diog. apud Stobæum 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua, & quod vivum in omni corpore eſt ad tactum toto corpore æquabiliter fuſum, ut Cic. 2. de nat. 56. ſentiendum vel percipiendum.

Implicita; sed quæ regulis æqui & boni
*Suffulta * rudibus pariter & doctis patent.*

Statimque addit chori (constat is autem ex fœminis iisque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

40. Usus sum etiam ad juris hujus probationem * testimoniis Philosophorum, Historicorum, Poetarum, postremo & Oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; solent enim sectæ, argumento, causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debeat. Quæ in nostris quæstionibus alia esse non potest quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut communis aliquis consensus; illa jus naturæ indicat, hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis, (passim enim scriptores voces juris naturæ & gentium permiscent) sed ex materiæ qualitate intelligendum est. Quod enim ex certis principiis certa argumentatione deduci non potest,

Gentium.

2. Discriminandi utrumque, &

GROTII NOTÆ.

Rudibus pariter & doctis patent] Idem Euripides Andromacham Hermionæ dicenti:

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμεν πόλιν.
Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

respondentem facit:

Κἀκεῖ τάδ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.
Quæ turpia illis, hic quoque haut culpa vacant.

Testimoniis Philosophorum] Quidni, cùm Alexander Severus Ciceronis de republica & Officiis libros perpetuo lectitarit?

GRONOVII NOTÆ.

Fæminis iisque barbaris] Tyriis, Phœnissis; per eas species voluit innuere Euripides, etiam barbaros & fœminas idem dictum approbare. Quod argumentum est etiam sequiorem sexum, & tum vita cultiore, tum liberali institutione carentes ea facile assequi.

40. *Sectæ, argumento*] Sectæ, ad Philosophos refer. i. e. Non vera semper, sed sæpe verisimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus causam orant; eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis est locus in hanc rem Cic. pro Cluent. c. 50. Ascon. Ped. pro Cornelio p. 141. esse *oratoriæ calliditatis, ut cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte vel à contrariis utantur.*

Argumento] Ad Poëtas & Historicos.

Causæ] Ad Oratores.

Ad causam universalem] Quæ non singulos & in præsenti tantum negotio movent, sed omnes & in quavis materia similiter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus est commune quasi & insitum.

Recta illatio] Collectio, argumentatio, syllogismus.

Communis consensus] Approbatio aliqua omnium quasi ex tacito pacto.

Illa] Sc. illatio.

Hic] Consensus communis.

Quod enim] Definitio juris gentium & naturæ.

Deduci non potest] Ut jus naturæ.

Volun-

test, & tamen ubique observatum apparet, sequitur ut ex voluntate libera ortum habeat.

41. Itaque hæc duo non minus inter se, quam à jure civili discernere semper unice laboravi: imo & in gentium jure discrevi id quod vere & ex omni parte jus est; & id quod duntaxat effectum quendam externum ad instar illius primitivi juris parit; nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus causa vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: quæ observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicite separavimus ea quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris esse dicuntur, quia aliter agere cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate aliquid jam & supra diximus.

Civile. *Species ejusque.* II. *Auxilia scripti*

42. Inter Philosophos merito principem obtinet locum Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas, cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, qui in nullius Philosophorum sectam juraverant, non quod eis assentirentur qui nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam esse sectam putarunt quæ omne verum vidisset, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque * veritatem sparsam per singu-

I. *Philosophi.* *Aristoteles, ejus laus.*

Voluntate libera] Ex consensu gentium etiamsi directo natura non dictet.

41. *Quod vere*] Quod necessario & semper observandum.

Duntaxat effectum] Quod æque observatur more, licet non tanta ratio cogat. Sic natura præcipit, ut adversus vim injustam me & meos defendam. Sancit ergo bellum. Sed quemadmodum in bello me geram, tantumne armis & dolo bono utar, an etiam veneno, non definivit natura, sed jus gentium. De bello-captis, teneamne an relinquam, non præcipit quidem jus gentium; sed si tenere velim, etiamsi pro mala causa militaverim, me tuetur ac defendit, & pro justo possessore habet.

Externum] Ut scilicet æque observetur ac ipsum gentium jus.

Quæ juris stricte] Quæ ad justitiam συναλλακτικὴν pertinent.

Quia aliter] Quæ ad διανεμητικὴν.

42. *Nihil percipi*] Pyrrhoniis & Scepticis, ut Herillo & similibus, de quibus Cicero I. Offic. 2. & Diog. Laërt. qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in Diogene Laërtio.

Veritatem sparsam] Argumentum veterum erat Christianorum, omnia moralia, quæ docuit Christus, etiam veteres Philosophos præcepisse.

GROTII NOTÆ.

Veritatem sparsam per singulos] Verba sunt Lactantii Institutionum VI, cap. 9. Justinus Apologetico priore: οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ

singulos per sectasque diffusam in corpus colligere, id vero existimabant nihil esse aliud quam vere Christianam tradere disciplinam.

43. Inter cætera, ut hoc obiter à nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere & Platonici nonnulli * & Christiani veteres, in eo quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectuum actionumque posuerit: quod semel positum eo ipsum abduxit ut & virtutes diversas, puta liberalitatem & parsimoniam, in unam compingeret; & veritati daret opposita minime ex æquo respondentia, jactantiam & dissimula-

Πλάτωνος δόγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια. ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο: *Non quod plane aliena sint Platonis dogmata à Christi dogmatibus, sed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, Poëtarum, & historiæ scriptorum. Eorum enim quisque ab insita ratione id quod ei consentaneum est, ex parte videns eatenus recte dixit.* Tertulliano, Seneca sæpe noster; sed, ut idem nos monet; nulli hominum universitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum. Augustinus epistola CCII: *Mores illi quos Cicero philosophique alii commendant, in Ecclesiis toto orbe crescentibus docentur atque discuntur.* Vide si vacat hac super re eundem Augustinum de Platonicis, quos paucis mutatis ait Christianos esse epistola LVI. & de vera religione capite III, & confessionum libro VII, c. 9. & libro VIII, cap. II.

Et Christiani veteres] Late hoc persequitur Lactantius libro VI. Institutionum, capitibus XV, XVI, XVII. Cassiodorus: *non affectibus moveri, sed secundum eos moveri utile vel noxium.*

GRONOVII NOTÆ.

Id vero existimabant] Vide Petrum Nunnesium de studio Philosophico, cap. 2. num. 9.

43. *Liberalitatem & parsimoniam*] num. 1. *Liberalitatem* definit Aristoteles, *mediocritatem circa pecunias:* ejus præcipua cautio est quam & Cicero 2. de Offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat,* & cap. 18. *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi sinere flagitiosum est.* Hæc est quam veteres parsimoniam sive frugalitatem dixere. Atque hinc patet frugalitatem non esse speciem à liberalitate diversam, sed alteram ejus partem vel officium, quemadmodum altera pars est benignitas, sive tempestivus sumptus. Liberalis est, qui non plus dat, quam sinit frugalitas; non minus, quam comitas præcipit sive benignitas. Liberalitas est medium inter prodigalitatem, à qua revocat illam frugalitas sive parcimonia, & avaritiam, à qua retrahit eam benignitas.

Veritati daret opposita] Num. 2. *Veritas* Aristoteli 4. Ethic. 13. *virtus est, qua quis præfert verbis & factis id quod est & esse debet.* Qua qui utebantur, candide & simpliciter agere dicebantur. Exemplum est apud Homerum Achilles, apud Sophoclem filius ejus Neoptolemus. Ei in excessu objicit arrogantiam, qua quis amplius præfert, quam est: cujusmodi sunt gloriosi milites apud Comicos. In defectu, dissimulationem qua quis minus præfert quam est: non per modestam propriæ laudis detrectationem, sed per pravam

ẛmulationem ; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut contemtum voluptatis & honorum, & iræ adversus homines vacuitatem.

44. Non recte autem universaliter positum hoc fundamentum vel ex justitia apparet, cui oppositum nimium & parum ; *Virtus omnis i... tium ha... in exte...*

pravam consuetudinem ac voluntatem illudendi ac frustrandi : cujus Exemplum unicum est Tiberius, qui cum teterrimus esset dominorum, dicebat se S. P. Q. R. servire, & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari solitus de clementia. Tales sunt *εἴρωνες*, descripti Theophrasto. Tales de quibus Terentius in Heautont. *Nec tu illum satis noveras, nec te ille: hocque fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam ostendisti, quanti penderes. Nec tibi ille est credere ausus quod æquum est patri.* Huc pertinet histrionia, quam *totum orbem exercere* dixit Petronius.

Contemptum voluptatis] Num. 3. Invidiosa *λιτότης* : non enim contemtum voluptatum, sed feram & barbaram aversationem musicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium & jucundarum, quas modice sumendas comparavit Deus in solatium vitæ. Ea in aliis est immanitas belluina, in aliis pecuinus stupor. Talis Timon ille fuit comœdiis Aristophanis traductus tanquam osor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius, post bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos & malevolente genio natos dicebant veteres, qui nihil indulgere genio possent, etiamsi liceret, & copiam haberent.

Contemtum honorum] Num. 4. Immo contemtum sui potius & *ἀπόνοιαν*, ut dicebant Græci, per quam quis honore se indignum præstat. Non enim malunt contemnere honores, sed ita contemnere, ut inhonestus fiat, pudorem & famam hominum nihili facias, in sordidissimum vitæ genus descendas cum Dionysio Syracusano apud Justin. 21, 5. *non contentus in publico vagari, sed potare, nec conspici in popinis lupanaribusque, sed totis diebus desidere, cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosus & squalidus incedere.*

Vacuitatem iræ] Num. 5. Non quæ oritur mansuetudine ac lenitate animi, sed stupore, lentitudine, ostenditurque stupida quædam omnium indignissimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in parasitis & mimis, os contumeliæ præbere suetis, exhibent scenæ.

44. *Ex justitia, cui oppositum nimium & parum in rebus*] Num. 6. Medium duplex est: Rei sive Arithmeticum, quod utrimque tantundem distat ab extremis, sicut centrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum à circumferentia: & Rationis sive Geometricum, quod alteri extremorum interdum est vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, personæ. Illud paribus numeris utrinque abest, ut quaternarius inter duo & sex: novem inter sex & duodecim: hoc non quidem numeris sed tamen paribus ponderibus parique ratione alterius extremi ad medium, & vicissim medii ad alterum extremum utrimque distat, & medium habetur: ut quemadmodum se habent tres ad sex, ita sex ad duodecim : nam illa horum dimidium sunt. Quatuor & à duobus & à sex distant binario : at non sex ut à tribus ternario, ita etiam à duodecim distant; hæc est divisio non generis in species, sed homonymi in significata. Quid igitur peccavit Aristoteles, si dixit virtutem omnem con-

parum; cum in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis circa quas justitia versatur utrumque quæsivit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat; at certe cum justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quod adulterium ex libidine, cædem

consistere in medio: sed in cæteris virtutibus esse medium rationis sive Geometricum: in justitia partim medium Geometricum, sive rationis, partim Arithmeticum sive rei? Non hic video μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, sed tantum explicationem & distinctionem terminorum.

Minus suo accipere] Num. 7. Cavillatur: neque enim Aristoteles & ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus & malis. Justitia ex mente Aristotelis est virtus, quæ tam in præmiorum & onerum distributione, quam in commutatione rerum & contractibus & omnibus, in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem decet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, & id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est, oneribus & pœnis minus sibi, at plus alteri quam par est ac jure debetur, imponit. Vide Hornejum 3. Ethic. cap. 11. n. 21.

Adulterum ex libidine, cadem ex ira ad injustitiam] Num. 8. Primum Aristoteles non negat, adulterium qualecunque, & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti & leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, diserte scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam Bacchovius ad §. 1. Inst. de justit. & jure) ne à particulari quidem justitia πολιτικῶς adulterium aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitiæ particularis duas (species) partes edidisset, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικὸν, alteram quæ distribuenda præmia & onera, alteram quæ contractus ordinat; inter συναλλάγματα ἀκούσια seu *contractus involuntarios* palam ponit μοιχείαν & δολοφονίαν. Hæc lib. 5. Ethic. cap. 4. At initio ejus capitis ἠθικῶς & subtiliter esse quandam justitiam, quæ non contineat omnem virtutem, sed partis locum obtineat, demonstrat exemplis injustitiæ: esse enim qui injustè agant, qui tamen non cupiant, nec usurpent alienum, ut qui in acie clypeum abjicit, dum ignavus est: maledicus, dum molestus: per avaritiam destituens amicum, dum illiberalis: nemo horum aut similiter peccantium injustè agit cupiditate alieni. Et tamen cupiditas alieni peccatum est, & improbatur, tanquam injustitia. Est ergò aliqua injustitia ab aliis vitiis distincta & separata: & sic in contrarium justitia. Inter hæc genera injustitiæ universalis (μοχθηρίαν vocat) mentionem facit adulterii, ponens duos adulteros: alter ob lucrum mœchatur, & accipit, aut esuriret ni mœcharetur: alter ob libidinem & ultro donat; hic posterior quod peccat, habet nomen inter vitia universali justitiæ opposita, est enim intemperans: at ille prior, quod facit, nullum nomen inter ista vitia invenit, & tamen injustus est: ergo injustitia particulari: ergo & est

dem ex ira proprie ad injustitiam pertinere non vult; cum tamen injustitia non aliam naturam habeat, quam alieni usurpationem; nec referat, ex avaritia illa an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violetur, hoc vero justitiæ proprium est.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem est virtutibus nonnullis accidere ut affectus moderentur, sed hoc non ideo quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum; sed quia recta ratio., quam virtus ubique sequitur, * in quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa *In summa sæpe consistit.*

est aliqua injustitia particularis, quæ non possit referri ad illa vitia Ethica, sed sui generis vitium est: ὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης. Non dicit πλεονέκτην omnino non esse, sed magis ἀκόλαστον quam πλεονέκτην: dein non dicit puniri ex legibus non posse ut πλεονέκτην, sed dicit δόξειεν ἂν εἶναι, possit videri scilicet subtili judicio Ethico, quod fit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui lucri & pecuniæ accipiendæ causa adulterat, is ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ, quod comparate intelligendum ex superioribus, quasi esset ἄδικος μᾶλλον ἢ ἀκόλαστος, magis injustus quam intemperans. Nam ἀκολασία quidem præstat ei ministerium, sed quæ potissimum agit, & ista utitur, est πλεονεξία, sive turpis egestas. Quomodo igitur si diceret adulterium ex libidine non esse injustitiam, qui hoc ipsum ut exemplum injustitiæ adhibet?

GROTII NOTÆ.

In quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat] Agathias libro v, in oratione Belisarii: τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅσα πεφύκασι καθαρὸν ἔχειν καὶ ἀκραιφνὲς τὸ αἱρετὸν καὶ καθῆκον, τούτων ἐντελῶς ἐστὶ ἀνθεκτέον. οἷς δὲ μέτεστι καὶ τῆς ἐπὶ τἀναντία τροπῆς καὶ ἐκκλίσεως, τούτοις οὐ διὰ πάντων χρηστέον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον. τὸ μὲν οὖν φρονεῖν ἀμιγὲς ἀγαθὸν καὶ ἀνόθευτον ἅπαντες εἶναι φήσομεν αἴ. τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστήριον ἐνκλεὲς, τὸ δὲ ὑπέρμετρον φαῦλον καὶ ἀσύμφορον: *Ex animi motibus illi omnino simpliciterque arripiendi in quibus id quod officio convenit eligique dignum est, purum reperitur atque sincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant atque declinent, his non omnimodo utendum, sed quatenus conducunt. Prudentia bonum est merum & incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id quod actuosum, laudabile; quod modum excedit, vitandum ac damnum adferens.*

GRONOVII NOTÆ.

Usurpationem] Confundit Grotius universalem & particularem justitiam.

Nec referat] Num. 9. Nihil refert, quod ad pœnam judicio civili: sed refert judicio morali. Mnester fuit Pantomimus, quem cum Messalina non posset ad libidinem pellicere, accusavit eum apud Claudium maritum tanquam contumacem, effecitque ut Imperator juberet eum Augustæ parere. Itaque cum ea concubuit. Tacit. XI. ann. 36. Is egit quidem & ἀκολάστως & ἀδίκως, nec evasit pœnam, judicio tamen morali nec ἄδικος nec

ma incitat. Nam Deum nimium colere non possumus, superstitio enim non eo peccat quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. Vere igitur à Gellio dictum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sint.

Lib. 4. c. 9.

ἀκόλαστ☉ fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De cæde ex ira haud scio, nisi forte ex lib. v. Ethic. cap. 10. quod si est, injuste se carpsisse hoc demonstrat lib. 3. de Jure bell. & pac. cap. 11. n. 4. ubi late eum locum allegat & merito prædicat.

45. *Deum nimium colere non possumus &c.*] Num. 10. Primum Aristoteli ignoscendum, si inter virtutes morales non posuit religionem, quemadmodum & Spem, Caritatem, Fidem solis Christianis ex revelatione cognitas. Nam illi ut veteribus omnibus extra Ecclesiam cultus deorum sub magnificentia ponitur 4. Ethic. 5. Cui subscribit Sallustius Catil. IX. *In suppliciis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant.* Justin. de Templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi & opulenta regum populorumque visuntur munera, quæ magnificentia sua reddentium vota gratam voluntatem & deorum responsa manifestant.* Livius 21, 20: qua in re excedi modum posse monstrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento.* lib. 2. de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μικρὰς καὶ εὐτελεῖς θυσίας, modica & vilia sacrificia constituisset, respondit ne unquam venerari Deum cessemus. Plutarch. Lacon. p. 228. Colere Deum nimium non possumus, cultu recto & quo ille se coli præcepit. Sed hic non est excessus: quantumcumque enim hoc extollas, & si facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manes in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere possumus: nam quamdiu virtus est, quousque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, potest excedere extra medium, & tum degenerat in excessum. Sic & officia, per quæ exerimus pietatem nostram, & quibus nos colere Deum testamur, patiuntur vitium, & possunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quod mihi multitudinem victimarum vestrarum? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi.* Esaiæ cap. 1. colere Deum nimium non possumus, nempe cultu animi, & proposito vivendi ad jussa ejus. Sic proposito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque justus esse potest. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis sit præditus, an imaginem tantum ejus & umbram habeat limites migrando in supervacuum, æstimandum est ex opere cuivis virtuti proprio. Quomodo igitur religiosos nos demonstramus? nempe templa adeundo, orando in genibus, aperto capite, supinis manibus, eleëmosynis, & erogando in sumtum sacrorum, ferias eorundem sacrorum causa habendo, legendo libros sacros & in sensus eorum inquirendo, abstinendo & pro opibus prohibendo, in quibus nefas aut piaculum versari videtur. In his vero modum excedi posse & amplius fieri quam Deus præcipit & ratio recta poscit, quis ignorat? Itaque omnino quoque Religio medium fuerit inter superstitionis excessum & defectum impietatis sive Atheismi.

46. Et

sint. Lactantius, cum multum de affectibus disseruisset, *Non in his moderandis*, inquit, *sapientia ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.

46. Historiæ duplicem habent usum qui nostri sit argumenti: nam & exempla suppeditant & judicia. Exempla quo meliorum sunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec spernenda judicia, præsertim consentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquomodo inde probatur: jus vero gentium non est ut aliter probetur. *Historia.*

47. Poëtarum & Oratorum sententiæ non tantum habent pondus: & nos sæpe iis utimur non tam ut inde adstruamus fidem, quam ut his quæ dicere volumus ab ipsorum dictis aliquid ornamenti accedat. *Poëta. Oratores*

48. Librorum quos à Deo afflati homines aut scripserunt, aut probarunt auctoritate sæpe utor, cum discrimine antiquæ & novæ legis. Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso jure naturæ: haud dubie mendose, multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo distinguamus accurate jus Dei, quod Deus per homines interdum exsequitur, & jus hominum inter *II Libri Sacri. I Testam Vetus.*

46. *Et judicia*] Sententias & pronunciata illustrium & clarorum hominum, ea sæpe vulgi non falsa, ut & sua.

Meliorum temporum] Ut Romana ante 600. v. c. annum, seu bellum Punicum tertium, Græca bellum ante Peloponnesiacum. Thucyd. lib. 3, 110.

48. *Probarunt*] Qui effecerunt, ut alii haberentur canonici, & apocryphi, primi.

Antiquæ & novæ legis] Sic maluit quam antiqui & novi fœderis vel testamenti; non enim sequitur quod nostri fere statuunt omnes, idem fœdus gratiæ fuisse semper, eandemque legem, cujus non nova capita tulit, sed veterem renovavit, declaravit magis & purgavit à Pharisæorum pravis interpretationibus & additamentis.

Jure naturæ] Judaïzantes, Bodinum intelligit.

Mendose] Horat. 2. Sat. 4. *Aufidius forti miscebat mella Falerno.* Mendose. i. e. male, perperam.

Libera] Ut cum jubet Deus abstinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci septem populis in Cananæa devotis.

Non pugnat] Nam Deus omnium arbiter summus, & ob id non pugnat cum στοργῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare jubet patrem.

Deus per homines exequitur] Ut mandatum Abrahamo de filio mactando, Hebræis de Ægyptiis auro & ar-

inter se. Vitavimus ergo quantum potuimus & hunc errorem, & alterum ei contrarium qui post novi fœderis tempora nullum antiqui fœderis usum esse putat. Nos contra censemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi fœderis ea est natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri fœdere, eadem & ipsum aut majora præcipiat: & hunc in modum usos testimoniis antiqui fœderis videmus antiquos Christianorum scriptores.

Hebræi scriptores. 49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fœdus pertinentium sententiam, non parum conferre nobis possunt * Hebræi scriptores, ii maxime qui & sermones, & mores patrios habuerunt percognita.

2. Testam. Nov. 50. Novo fœdere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde disci potest, quid Christianis liceat: quod ipsum tamen, contra quam plerique faciunt, à jure naturæ distinxi: pro certo habens in illa sanctissima lege majorem nobis sanctimoniam præcipi, quam solum per se jus naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, si qua sunt quæ nobis commendantur magis quam præcipiuntur, ut à præceptis declinare sciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilii, & sua non carituri mercede.

3. Synodorum canones. 51. Synodici canones qui recti sunt, collectiones sunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, ad ea quæ occurrunt aptatæ; hi quoque aut monstrant quod divina lex præcipit, aut ad id quod Deus suadet hortantur. Et hoc veræ

& argento fraudandis, & septem populis, Syriæ Palestinæ delendis, Jehu de tollenda domo Achabi.

GROTII NOTÆ.

Hebræi scriptores] Ita sensit Cassianus Institutione divinarum Scripturarum.

GRONOVII NOTÆ.

Contrarium] Quæ est sententia quorundam Anabaptistarum.

Majora] Quin clariora potius & evidentiora, ut volunt Reformati.

49. *Hebræi scriptores*] Qualis in primis Maimonides in Ductore dubitantium, qui liber editus à Buxtorfio.

Sermones & mores patrios habuerunt percognitos] Latinius dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullus locus neutro generi.

50. *Majorem*] Nisi justitia vestra sit supra justitiam Pharisæorum dicit Dominus.

Commendantur] Quæ Theologi dicunt esse magis consilii quam præcepti, priori ad Corinth. cap. VII.

Mercede] Nempe ex Dei benignitate; non quasi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

51. *Canones*] Decreta Conciliorum.

Qui recti sunt] His monet Concilia posse interdum errare.

Ad ea quæ occurrunt] Ad quotidianos casus.

Veræ

veræ Ecclesiæ Christianæ est officium, ea quæ sibi à Deo
tradita sunt tradere & eo quo tradita sunt modo. Sed & 4. Christi-
mores apud Christianos illos veteres, & qui tanti nomi- norum pr
nis mensuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro merum co
canonibus valent. Secunda post hos auctoritas est eorum sus, more
qui suis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter
Christianos floruerunt, neque gravis cujusquam erroris no-
tati sunt; nam & hi quæ dicunt magna cum asseveratio-
ne, & quasi comperta, momentum non exiguum habere
debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris li- 5. Patres
teris, eoque majus quo & plurium apparet consensus, & pro- & scripta
pius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec domi- & consen-
natus adhuc nec coitio ulla primitivam veritatem adulterare sus.
potuit.

52. Qui his successerunt Scholastici quantum ingenio va- 6. Schola-
leant sæpe ostendunt: *sed in infelicia* & artium bonarum igna- stici DD
ra sæcula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudan-
da, aliqua & condonanda sunt. Tamen ubi in re morum con-
sentiunt, vix est ut errent: quippe perspicaces admodum ad
ea videnda quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo
ipso tamen diversa tuendi studio laudabile præbent modestiæ
exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper
adeo literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fœtu impotentis
animi.

53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt gene- III. Juris-
ra. Primum eorum est quorum opera in Pandecte, Codici- consulti.
bus Theodosiano & Justinianeo, & in Novellis constitutio-
nibus apparent. Secundum eos habet qui Irnerio successe-
runt,

Veræ ecclesiæ officium] Ostendit.

Qui tanti nominis mensuram implebant] i. e. qui se præstiterunt dignos Christianorum magnifico titulo. Imitatur Ovid. 1. Pont. 2. *Maxime qui tanti mensuram nominis imples.*

Floruere] i. e. Patres & Scriptores ecclesiastici; ut Augustinus, Tertullianus, &c.

Neque gravis] Non pro hæreticis aut schismaticis habiti.

Dominatus] Pontificum Romanorum. scil. Papalis monarchia, quam nolebat offendere scribens in Gallia.

Coitio] Concilium ex eorundem satellitibus compositum. Patres & scriptores ecclesiastici.

52. *Successerunt Scholastici*] E schola Petri Lombardi magistri sententiarum.

Condonanda] In quibus sc. errarunt.

In re morum] In moralibus, quæ spectant mores, in ethicis.

Diversa tuendi] In utramque partem disputandi.

Modestiæ] Non convitiis certantes.

53. *Pandecte*]. Potius quam Pandectis: vox enim Græca πανδέκτης.

Irnerio] Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse ac docere cœpisse vulgo putatur sub Philippo Suevo Imp. circa an. C. 1200.

Con-

61. Quam vero ego in aliorum sententiis ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem, eandem sibi in me sumant omnes eos oro atque obtestor quorum in manus ista venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeo, si quid hic pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid Ecclesiæ Christianæ consensui, si quid ulli veritati dissentaneum à me dictum est, id nec dictum esto.



HUGO

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER PRIMUS.
CAPUT I.
Quid Bellum, quid Jus?

I. CONTROVERSIÆ eorum quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum privati, tum Reges ipsi, quique

GRONOVII NOTÆ.

I. *Quos nulla juris*] i. e. qui non sunt ejusdem Reip. nec communi legum vel civitatis sponsione, ut loquitur JCtus seu lex 2. D. de legibus, non tenentur, neque aut judicem eundem agnoscunt.

In gentem nondum] Ut Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, Sallust. Catilin. 6. Apud eundem Gætuli & Libyes, asperi incultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur,

iur,

quique par Regibus jus obtinent, sive illi optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem, ut finem suum, deducet.

II. 1. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum sit de quo quæritur: quid jus quod quæritur. Cicero dixit Bellum certationem per vim. Sed usus obtinuit, ut * non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit Bellum status per vim certantium, qua tales sunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: neque enim privatum hic excludo, ut quod reipsa prius

tur. Jugurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant Melæ 1, 8. Adde Ciceronem de Invent. 1, 2. infra 1, 2, 2. In sacris literis Patriarchæ sub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum.

GROTII NOTÆ.

Non actio, sed status] Philo II. de legibus specialibus: *ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερα παρεσκευασμένους καὶ τὰς ἑλεπόλεις ἐφιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μὴ συμπλέκονται, κρινόμενα. Hostes non soli existimantur, qui jam navali aut terrestri prælio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamsi nondum pugnam incipiunt.* Servius ad illud primæ Æneidos:

nec bello major & armis.

Bellum & consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII: *Bellum est tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ necessarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur, conflictus ipse bellorum.*

GRONOVII NOTÆ.

Optimates] Aristocratia, Democratia, ut Venetiæ.

II. 1. *Certationem per vim*] Nam alias certatur res controversa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per sententias & calculos, ut in foro apud judices; per suffragia, ut in comitiis populorum; denique & per sortem, ut quisquam provinciam habere, quis judicare debeat: Cic. I. de Offic. 11. *Cum sint duo genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim.*

Bellum status] i. e. Conditio certa populorum. Explicatio hæc Tullianæ definitionis est, non alia definitio. Neque enim Cicero per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vastationis; sed durantem temporis tractum quo dissidetur, & pro occasionibus aut comparatur vis aut fit; aut cavetur atque eluditur. Bellum est tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controversiæ, decernentium, donec victoria aut colloquio transigatur.

Quæ tales sunt] sc. certantes, vel quatenus certant; non aliquid agunt ad certamen non pertinens; quatenus exercent eum statum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod sit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur quæ id non spectant.)

Privatum] Quoties singuli paucive nullo justo imperio præditi armis inter se depugnant, (ut viator contra latronem.)

prius sit publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea eoque proprio nomine signanda est.

2. Neque hujus nominis origo repugnat; est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, & duis bis. Duellum autem à duobus dictum simili sensu, quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione πόλεμος: veteribus etiam λύη à dissolutione, quomodo & corporis dissolutio δύη.

3. Neque usus vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, nomen generis sæpe speciei, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere. Justitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit. Distingui autem debet, id quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. 1. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod justum, & deinde quid in bello justum sit? Nam jus hic nihil aliud quam quod justum est significat, idque negante magis sensu quam ajente, ut jus sit quod injustum non est. Est autem injustum, quod naturæ societatis ratione utentium repugnat. Sic alteri detrahere sui commodi causa, contra naturam esse dicit Cicero, atque ita probat, quia si id fiat, societas *De officiis* III. 5.

Prius sit] Horat. 1. Sat. 3. *Cum prorepserunt primis animalia terris, Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.*

Publico] Prius enim certabant homines, quam in civitatem coïerunt.

2. *Duellum*] Etymologia Ciceronis in Orat. 45. & Varronis in perduelles 6. L.L.

Πόλεμος] q. à πολύς.

Λύη] στάσις· μάχη· διαφορά: à dissolutione.

Δύη] δυστυχία· ἔνδεια· πόνος· ταλαιπωρία· δυσπάθεια: quævis infelicitas.

3. *Nomen generis*] Ut quum JCC. adoptionem dividunt in arrogationem & adoptionem: Aristoteles πολιτείαν in μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν. Vide Voss. de Construct. c. 42.

Adhærescere] Ut cum JCti adoptionem distinguunt in arrogationem & adoptionem specialius dictam. Sic cognatos in agnatos & cognatos.

III. 1. *Intelligimus*] scil. nos quæsituros vel hoc disputaturos.

Quod justum] i.e. pro facto concesso & non improbato. Plaut. Cistell. 1, 1, 2. *jus fasque est.* Persa 1, 3, 26. *jus est.* XIIm. *Paterfamilias uti legassit super pecunia tutelave rei suæ, ita jus esto.*

Quid injustum non est] i.e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod sine culpa & injuria facere possis.

Utentium] Hominum.

Repugnat] Verba Cic. 1. Off. 16.

Cicero de Officiis III.] 5.

societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura. Seneca: *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parent, quia ad cœtum geniti sumus.* * *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.*

L. ut vim D. de just. & Jur. De ira l. II. c. 31.

2. Sicut autem societas * alia est sine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, καθ' ὑπεροχὴν Aristoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & servum, regem & subditos, * Deum & homines: ita justum aliud est ex æquo inter se viventium, aliud ejus qui regit & qui regitur, qua tales sunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

IV. Ab hac juris significatione diversa est altera, sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur: quo sensu jus est, Qualitas moralis personæ competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiamsi rem interdum sequatur, ut servitutes prædiorum, quæ jura realia dicuntur, comparatione facta ad alia mere personalia: non quia non ipsa quoque personæ competant, sed quia non alii competunt, quam qui rem certam habeat. Qualitas autem moralis perfecta, facultas nobis dicitur; minus perfecta, aptitudo: quibus

GROTII NOTÆ.

Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest] Seneca idem epistola XLVIII: *Hæc societas diligenter & sancte colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & judicat aliquod esse commune jus generis humani.* Videri potest hac de re Chrysostomus 1 Cor. XI, 1.

Alia est sine inæqualitate] Ut in Grammaticis alia constructio convenientiæ, alia regiminis.

Deum & homines] De hac societate vide Philonem in ἐξέτασει Νῶε. Habet & Plutarchus quædam in Numa.

GRONOVII NOTÆ.

Geniti] Quia homini naturalis appetitus societatis.

2. Ὑπεροχὴν] Ubi altera pars contrahentium superior, altera inferior.

Ex æquo] Ut omnibus inter se liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes inter se vivere & agere naturæ aut societati placuit.

Qui regit] Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus *fecisse se ut regem* respondebat. Justin. l. 5.

IV. *Jus est*] Pro auctoritate, ut in XII. *rei furtivæ æterna auctoritas.* pro re incorporali, quæ possidetur vel acquiritur ab eo cujus est. Sic *jus obtinere*, Plau. Casin. 1, 2, 22. Pro Quinct. 9. 1. Ver. 26. *jus usurpare*, Liv. 3, 71. & 5, 12. *jus experiri*, pro Cæcina 12. pro Sext. 42. Tacit. 3. ann. 36. *impertiri tralaticium jus.* Sueton. Oct. 10.

Qualitas moralis] i.e. moribus & legibus fundata vis, copia, licentia.

Prædiorum] Vide Instit. l. 1. tit. 2. de servit. prædiorum.

Competant] Jura realia.

Habeat] Domino scil. prædii.

Facultas] i.e. rei.

Aptitudo] i.e. meritum. *Meus à prætore recessi.* Persius.

Quo

quibus respondent in naturalibus, illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Jurisconsulti nomine sui appellant, nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur potestas, tum in se, * quæ libertas dicitur, tum in alios; ut patria, dominica: * Dominium, plenum sive minus pleno, ut ususfructus, jus pignoris: & creditum, cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursum duplex est: vulgaris scilicet, quæ usus particularis causa comparata est; & eminens, quæ superior est jure vulgari, utpote communitati competens in partes & res partium, boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & patriam & dominicam potestatem: sic * in res singulorum majus est dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic reipublicæ quisque ad usus publicos magis *obligatur*, quam creditori. V. Not.

VII. Apti-

GROTII NOTÆ.

Quæ libertas dicitur] Quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Jurisconsulti.

Dominium] *Jus pro Dominio.* Scholiastes ad Horatium.

In res singulorum majus est dominium regis] Philo περὶ φυτουργίας. καὶ μὴν ἀργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται τῶν ἡγουμένων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν. *Certe argentum, aurum, & quæ pretiosa alia apud subditos custodiuntur, eorum qui regnant magis sunt quam possidentium.* Plinius Panegyrico: *cujus est quicquid est omnium, tantum ipse quantum omnes habent.* Et mox: *Ecquid Cæsar non suum videat?* Adde Sarisberiensem in Policratico lib. V, c. I.

GRONOVII NOTÆ.

Illi] Facultati.

V. *Nomine sui*] Sic *Suum, quod vindicari potest.* l. 27. §. 2. D. de aur. arg. Sic *Suum cuique tribuere. Suum recipere.* l. 7. §. 6. D. Quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 5. de re judic. *Sua tutela.* l. 50. pr. de leg. 3. *Suus hæres. Sui servi & ancillæ.* l. 73. de leg. 3.

In se] Ut quis sit, sui juris. l. 50. pr. de leg. 3. in suam tutelam & in suam potestatem. Plaut. Persa 4, 3. Ita *ancilla mea quæ fuit hodie, sua nunc est.* Curt. 5, 6. *Tandem suis rex corporibus & cultu fœminarum abstineri jussit.*

Dominium] Sic suum cuique tribuere in juris præceptis.

Usufructus] Cum alienis rebus utimur fruimur, salva illarum substantia.

Pignoris] Quod datur in securitatem crediti.

Creditum] Quod alicui mutuum datum. sic *Suum recipere.* l. 7. §. 6. quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 7. Re jud.

VI. *Vulgaris*] Privatorum facultas in bonis suis.

Eminens] Publica & magistratuum, facultas reip. aut summæ potestatis in privatorum bonis.

Communitati] Reipublicæ & rempublicam tenenti.

Partes] In ipsos subjectos.

Res] Patrimonia subjectorum.

Patriam & Dominicam] Et eas potest intendere, ut Romæ; vel remittere, ut Athenis.

Reipubl. quisque] Hinc illud Liv. 22, 14. *Qui capitalem fraudem ausi quique pecunia judicati in vinculis essent, qui eorum milites apud se fierent, eos noxa pecuniaque se exsolvi jussurum.* Idem lib. 26, 35. *servos agricultores rempublicam abduxisse, nunc ad militiam parvo ære emendo, nunc*

VII. Aptitudinem verò * ἀξίαν, id eſt dignitatem vocat Ariſtoteles. Michael Epheſius, id quod ſecundum eam æquale dicitur, interpretatur τὸ προσαρμόζον & τὸ πρέπον, *id quod convenit.*

VIII. 1. Facultatem reſpicit juſtitia expletrix, quæ proprie aut

remiges imperando. ſi quod cui argenti ærisve fuerit, ſtipendio remigum & tributis annuis ablatum.

GROTII NOTÆ.

ἀξίαν] Cicero de Officiis I: *Sed ſi contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes ſunt, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati ſumus; proximi liberi, totaque domus, quæ ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere perfugium; deinceps bene convenientes propinqui, quibuſcum etiam communis plerumque fortuna eſt: quamobrem neceſſaria præſidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. vita autem victuſque communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* Vide quæ infra dicentur libro II, capite VII. §. IX. & X. Seneca de Beneficiis libro IV, c. II. ubi de teſtamentis agit: *Quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus.* ipſum locum vide. Adde Auguſtinum de Doctrina Chriſtiana lib. I, cap. XXVIII, & XXIX.

GRONOVII NOTÆ.

VII. ἀξίαν] i. e. meritum. Aptitudinem barbare vocat vulgus.

Dignitatem] Expreſſit vocem Gr. ſed melius reddidiſſet *meritum*. Voce autem *dignitatis* in ſimili re ſupra utitur. Sic & ipſe appellare debuit omiſſa voce *aptitudinis*, quam ſine dubio refugerunt Romani. Victorinus in Rhet. Cic. de inventione: *Juſtitia eſt habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem.* i. e. ſuum. Sueton. Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut veſtro ſuffragio ſuam dignitatem teneant.* Salluſt. Catil. 35. *fructu laboris induſtriaque mea privatus ſtatum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati Suum, ſic Dignitati ſubjicere poterat Meritum.

VIII. 1. *Facultatem reſpicit Juſtitia expletrix*] Expletricem dicit Juſtitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & ſatisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum eſt *ſatisfacere*, ut apud Juſtinum: *explent detrimenta muneribus, contumelias honoribus, execrationes precibus.* Hoc facile tolero: ſed quod idem ſtatuit nimis arctum vocabulum συναλλακτικῆς, id eſt, *contractoriæ*, ſive *commutatoriæ*, vel ut vulgo loquuntur, *commutativæ*, id probare argumento non videtur. Nam, inquit, ut poſſeſſor meæ rei eam mihi reddat, non eſt ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad hanc juſtitiam pertinet. At Ariſtotelici omnino dicunt hoc quoque eſſe ἐκ συναλλάγματος, ſive *ex contractu*. Nam ut Juriſconſulti contractus alios faciunt juſtos, alios quaſi contractus, ut negotiorum geſtionem, tutelam, rem communem ſine inita ſocietate &c. Sic Ariſtoteles lib. 5. Eth. cap. 5. contractus ait eſſe alios voluntarios, alios involuntarios: & illos quidem, emtionem, venditionem, mutuationem, ſponſionem, fœnerationem, depoſitum, locationem, conductionem: hos autem alios clandeſtinos, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſervi corruptelam, cædem dolo factam, falſum teſtimonium: alios violentos, ut flagellationem, vincula, mortem, rapinam, convitium, contumeliam. Palam eſt caſum, quem objicit auctor, ad hoc genus ἀκούσιον ſive *involuntarium* pertinere. v. Puf. P. 85

Expletrix] Quæ alias *commutativa* ſeu *correctiva*, & reſpicit illud ſuum.

No-

aut stricte justitiæ nomen obtinet, συναλλακτικὴ Aristoteli, nimis arcto vocabulo, nam ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet: itaque ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. Aptitudinem respicit attributrix, quæ Aristoteli διανεμητικὴ, comes earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Aristoteles ab expletrice ait respici proportionem simplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ sola apud Mathematicos * nomen habet proportionis; ex eorum genere est quæ sæpe locum habent, non semper: neque verò per se justitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportione comparata, & si unus

GROTII NOTÆ.

Nomen habet proportionis] Habitudinis comparationem vocat Cassiodorus. Est hujus proportionis, qua Justitia attributrix uti solet, non incommoda apud Homerum descriptio:

Ἐσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδωκε, χέρεια δὲ χείρονι δόσκεν.

Præstanti dabat hic præstantia, vilia vili.

GRONOVII NOTÆ.

Συναλλακτικὴ] Quasi diceretur *contractoria.*

Nimis arcto] Quasi non sufficiat denominationes à potiore sumi. 3, 3, 2.

Mea rei] Qui meam rem me inscio, quacunque occasione, possedit.

Non est ἐκ συναλλάγματος] Imo ex contractu ἑκουσίῳ, ut appellat Aristoteles 5. Eth. 5. non voluntario, fortuito, &, ut JC. loquitur, ex quasi contractu. Dein est tacitum pactum omnium hominum post inventa dominia privata, ut cuique maneat & restituatur suum.

Ἐπανορθωτικὴν *correctivam.*

Attributrix] *Distributiva.* Alibi dicit *assignatricem* 2, 17, 2.

2. *Proportionem simplicem*] Dicit Arithmeticam, cum numeri distant paribus intervallis, ut duo, quatuor, sex, octo; vel tres, sex, novem, duodecim; nam illic ubique duo, hic tres numeri intersunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius in quarto: ut tria, sex, duodecim: nam quoties tria sunt in sex, toties sex in duodecim. Contractum societatis fieri proportione comparata Aristotelicorum filii non concedent ei, nisi sit societas, quam JCti vocant Leoninam ex Æsopi fabula. Princeps Arausionensis de mille aureis collatis in Indicas societates, in distributione redituum, non tertium accipit amplius quam privati. Quum vero in societate alicui major pars lucri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur respectus personæ, sed rei quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari datur hostimentum, operâ pro pecunia, ut loquitur Plautus. Vide Hornejum lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14.

Simplicem] Cum distant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3, 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

Comparatam] Cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius continetur in quarto: ut tres bis in sex, sex bis in duodecim, quæ proportio est Geometrica.

VII. Aptitudinem verò * ἀξίαν, id est dignitatem vocat Aristoteles. Michael Ephesius, id quod secundum eam æquale dicitur, interpretatur τὸ προσαρμόζον & τὸ πρέπον, *id quod convenit.*

VIII. 1. Facultatem respicit justitia expletrix, quæ proprie aut

remiges imperando. si quod cui argenti ariuve fuerit, stipendio remigum & tributis annuis ablatum.

GROTII NOTÆ.

ἀξίαν] Cicero de Officiis 1: *Sed si contentio quadam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sunt, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus; proximi liberi, totaque domus, qua spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfugium; deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est: quamobrem necessaria præsidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. vita autem victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* Vide quæ infra dicentur libro II, capite VII. §. IX. & X. Seneca de Beneficiis libro IV, c. II. ubi de testamentis agit: *Quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus.* ipsum locum vide. Adde Augustinum de Doctrina Christiana lib. 1, cap. XXVIII, & XXIX.

GRONOVII NOTÆ.

VII. ἀξίαν] i. e. meritum. Aptitudinem barbare vocat vulgus.

Dignitatem] Expressit vocem Gr. sed melius reddidisset *meritum.* Voce autem *dignitatis* in simili re supra utitur. Sic & ipse appellare debuit omissa voce *aptitudinis*, quam sine dubio refugerunt Romani. Victorinus in Rhet. Cic. de inventione: *Justitia est habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem.* i. e. suum. Sueton. Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant.* Sallust. Catil. 35. *fructu laboris industriaque mea privatus statum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati Suum, sic Dignitati subjicere poterat Meritum.

VIII. 1. *Facultatem respicit Justitia expletrix*] Expletricem dicit Justitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum est *satisfacere*, ut apud Justinum: *explent detrimenta muneribus, contumelias honoribus, execrationes precibus.* Hoc facile tolero: sed quod idem statuit nimis arctum vocabulum συναλλακτικῆς, id est, *contractoria*, sive *commutatoria*, vel ut vulgo loquuntur, *commutativa*, id probare argumento non videtur. Nam, inquit, ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad hanc justitiam pertinet. At Aristotelici omnino dicunt hoc quoque esse ἐκ συναλλάγματος, sive *ex contractu.* Nam ut Jurisconsulti contractus alios faciunt justos, alios quasi contractus, ut negotiorum gestionem, tutelam, rem communem sine inita societate &c. Sic Aristoteles lib. 5. Eth. cap. 5. contractus ait esse alios voluntarios, alios involuntarios: & illos quidem, emtionem, venditionem, mutuationem, sponsionem, fœnerationem, depositum, locationem, conductionem: hos autem alios clandestinos, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi corruptelam, cædem dolo factam, falsum testimonium: alios violentos, ut flagellationem, vincula, mortem, rapinam, convitium, contumeliam. Palam est casum, quem objicit auctor, ad hoc genus ἀκούσιον sive *involuntarium* pertinere.

Expletrix] Quæ alias *commutativa* seu *correctiva*, & respicit illud suum.

ne impedimentum ponat. Diximus autem, ad rectum obligans, non simpliciter ad justum, quia * jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, quod rectum est, laxius justum dicitur.

2. Juris ita accepti optima partitio est, quæ apud Aristotelem exstat, ut sit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo strictius posito: interdum & τὸ ἐν τάξει, constitutum. Idem discrimen apud Hebræos reperire est, qui cum distincte loquuntur, jus naturale vocant * מצות, jus constitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς solent vertere Hellenistæ.

X. 1. * Jus naturale est dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura

GROTII NOTÆ.

Jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet] Exemplum sit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibisset.

מצות] משפט. Sic Maimonides libro III, ductoris dubitantium cap. XXVI.

Jus naturale est dictatum rectæ rationis] Philo libro, omnem virum bonum esse liberum. Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ φθαρτὸς ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου φύσεως ἄφθαρτος ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς: *Lex mentiri nescia est recta ratio, qua lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, sed corrumpi nescia, quippe ab immortali natura insculpta in immortali intellectu.* Tertullianus de corona militis: *Quæres igitur Dei legem, habens communem istam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antonius lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ: *Finis animantium ratione utentium, sequi legem ac normam civitatis ac reipublica omnium antiquissima.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit Lactantius VI, 8. Præclara sunt quæ in hanc rem habet Chrysostomus XII, & XIII. de statuis. Nec spernenda quæ Thomas Secunda Secundæ LVII, 2. & Scotus III, dist. 37.

GRONOVII NOTÆ.

Ad rectum] Nam & honeste vivere inter juris præcepta est.

Solius justitiæ, qualem] Particularis, quæ vel συναλλακτικὴ vel διανεμητική: i. e. commutativa vel distributiva.

Quod rectum est] Laudabile ac probandum.

2. *Strictius*] Non pro lege scripta aut pro jussu imperantis.

Ἐν τάξει] i. e. ordinatum, constitutum.

מצות, *jus constitutum* חקים] מצות præcepta חקים statuta, leges, חק jus. Ab altera specie definitur δικαιοσύνη, ἀρετὴ διανεμητικὴ τοῦ κατ' ἀξίαν. περὶ ἀρετ. καὶ κακ. p. 373. Ab altera δικαιοσύνη ἐστὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. Ἠθ. Μεγαλ. I, 34.

Hellenistæ] Interpretes LXX. Bibliorum.

X. 1. *Dictatum rectæ rationis*] Lex mentibus insita bene natis. Admonitio intestina conscientiæ. Instinctus, insita notio.

Ex ejus convenientia] Propterea quod rectæ rationi, vel ingenitis homini veri & æqui principiis congruat

natura rationali, inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem, ac consequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari, aut præcipi.

2. Actus de quibus tale exstat dictatum, debiti sunt aut illiciti per se, atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota distat hoc jus non ab humano tantum jure, sed & à divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ per se ac suapte natura aut debita sunt, aut illicita, sed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est, quædam dici ejus juris non proprie, sed ut scholæ loqui amant, reductive, quibus jus naturale non repugnat, sicut justa modo diximus appellari ea quæ injustitia carent: interdum etiam per abusionem ea, quæ ratio honesta, aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis.

4. Sciendum præterea, jus naturale non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana introduxit: at eo introducto nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii,

gruat aut repugnet. Pers. Stat. 5, 96. *Stat contra ratio & secretam gannit in aurem, Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.*

Rationali] Humana.

Turpitudinem] Ad abstinendum, vel cavendum.

Necessitatem] Ad faciendum, vel præstandum.

2. *Debiti*] Cum inest necessitas moralis.

Illiciti] Cum inest turpitudo.

Per se] Etiam non accedente jussu Dei aut hominis. Puf. L. 1. c. 2. §. 7

Divino voluntario] i. Num. 15. ut cum Deus præcepit non tangi arborem scientiæ boni & mali; abstineri porcis & aliis animalibus, quæ pro immundis præscripsit Lex Mosaica.

Debita] Ut tegere verenda, ut Paulus 1. ad Corinth. XI. 14. scribit. comam longam natura dedecere virum. i. e. honestas morum, quæ inter homines. Apostolus φύσεως vocabulum etiam adhibet.

3. *Scholæ*] Scholastici.

Reductive] Per applicationem aut interpretationem.

Injustitia carent] Ut quæ nullius sunt cedere occupanti: quod per se naturæ non est, sed tamen eo refertur.

Honesta, aut oppositis] Ut velare notas sexus, nec cum Cynicis in publico prurire. Sic Paulus 1 Corinth. XI. 14. ἢ οὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστιν;

4. *Non de iis tantum agere*] i. e. subjectam habere materiam non modo ea, quæ ipsa natura comparavit sine disputatione aut constitutione humana, sed etiam res, ut sese habent, postquam in eis id, quod natura erant, judicium humanum & consuetudo, aliquam partem mutavit.

Consequuntur] Ubi homines fecere quod natura non erat.

Introduxit] Intelligit dominium privatum quale nunc in usu, quo unusquisque suæ rei est dominus, nam natura omnia fecit communia.

Introducto] Postquam hoc placuit, ut omnia non essent amplius communia.

nii, ipsum indicat jus naturale; quare * furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus Jurisconsultus, natura turpe Ulpianus, Deo displicere Euripides his in Helenæ versibus: *L. 1. D. Furtis. L. Probr. D. de v. significat.*

> *Namque odit ipse vim Deus: nec divites*
> *Nos esse rapto, sed probe partis cupit.*
> *Spernenda, si non jure veniat, copia est.*
> *Communis æther hominibus, tellus quoque,*
> *In qua ampliare cuique sic fas est domum,*
> *Ut ab alienis rebus ac vi temperet.*

5. Est autem jus naturale adeo immutabile, ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt ad quæ se illa non extendit; quia quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent, sed sibi ipsis repugnant. Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, ut quod intrinseca ratione malum est, malum non sit. Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: ἔνια γὰρ εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ esse illud necessario consequuntur; talis autem est malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam sana ratione utentem. Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. XVIII, 25. Esai. V, 3.

GROTII NOTÆ.

Furtum naturali jure prohibitum] Julianus: ὁ δεύτερος νόμος (post illum de Deo agnoscendo & colendo) ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων πάντη καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων· καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς ταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν: *Lex altera & ipsa suapte natura sancta atque divina ea est, quæ semper & ubique alienis abstinere jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contra iri sinit.* Cicero de Officiis III. ex Chrysippo: *In vita sibi quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: alteri surripere, jus non est.*

GRONOVII NOTÆ.

Euripides] Vide similem locum in Plauti Proleg. Rudent. v. 10.

5. *Non extendit*] Quæ, si ita licet loqui, Deus non possit.

Dicuntur tantum] Quasi sint aliquid, mente concipiuntur & efferuntur tantummodo ac pronuntiantur; ut Centaurus, Chimæra, Gorgo: effectum autem habent nullum, & existere nequeunt. Phil. Entia rationis.

Repugnant] Hoc est, ut scholæ dicunt, contradictoria sunt.

Ne à Deo quidem potest effici] Quia Deus semel aliter statuit.

Intrinseca] Per se ac sua natura.

Ἔνια] Quædam statim nominantur conjuncta cum vitio (malitia.) vel, quædam statim ut nominata sunt, junctam pravitatem præferunt.

Ut esse rerum, postquam sunt, & qua sunt] Ut res, ex quo semel extiterunt, speciemque & habitum acceperunt, non aliam sumunt causam, & quod sunt, non precario, sed jam per se & ob suam materiam sunt; neque ut sint alienum beneficium exspectare aut aliunde pendere necesse habent: ita & affectiones, quæ illis naturis materiisque necessario adhærent.

6. Ima-

v, 3. Ezech. xviii, 25. Jerem. ii, 9. Mich. vi, 2. Rom. iii, 6.

6. Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid constituit, imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile est, sed res, de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo acceptum ferat, jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi desiit: ut enim recte in Epicteto Arrianus: Ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό: *non sufficit ut debeatur pecunia datam esse mutuam, sed oportet ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio.* Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, sed non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit.

7. Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus suum per vim consequendi ante positas leges.

XI. 1. Discrimen autem quod in Juris Romani libris exstat, ut jus immutabile aliud sit quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significatu vocant jus naturæ, aliud hominum proprium, quod sæpe jus gentium nuncupant, usum vix ullum habet; nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus:

Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων:
Ἰχθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
Ἔσθειν ἀλλήλους. ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
* Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη.

Humanæ

6. *Imago*] i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus constat, & ejus mutatum nihil est.

Acceptum ferat] i. e. se accepisse scribat aut testatum faciat.

Non erit homicidium] Non magis quam si morbo hominem solvat; si naufragio aut alio casu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat.

7. *Ante positas leges*] Quibus illud jus à privatis ad selectos judices translatum est.

XI. 1. *Usum vix ullum*] Neque enim brutorum inter se, neque hominum cum brutis societas est: tantum turpiores facit homines id non servantes.

Utens generalibus] Quæ circa similia similiter agere novit, ut dixit in Prolegomenis.

GROTII NOTÆ.

Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην] Juvenalis Satyra xv:

venerabile soli
Sortiti ingenium divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,

Sen-

Humano generi nam lex datur ab Iove summo:
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum
Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.
Justitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis primo. Plutarchus in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν: *lege & justitia adversus homines tantum natura utimur.* Lactantius lib. V. *In omnibus enim videmus animalibus, quæ sapientia carent, conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis ut sibi prosint: nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinet se à nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius, cum narrasset quibus initiis primum convenissent homines, addit, * si quis in parentes aut beneficos injurius fuisset, fieri non potuisse quin id cæteri ægre ferrent, ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος *Lib. VI.* τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ ἂν εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα * καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non est tam alienum à natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est, revocatum iri ad animum cum offensa significatione.*

2. Quod * si quando brutis animantibus justitia tribuitur, id

Sensum è cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona & terram spectantia. Mundi
Principio indulsit communes Conditer illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, &c.

Chrysostomus ad VII. Rom. τὸν τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων λόγον οὐδὲ κινεῖν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων.

Si quis in parentes injurius fuisset] Exemplum vide in Chamo, Gen. x, 22. ubi pœna sequitur.

Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι] Chrysostomus XIII. de statuis: καὶ γὰρ τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις φυσικὸν ἅπαντες ἔχομεν. εὐθέως ἐπὶ τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ γινόμεθα κἂν μηδὲν αὐτοὶ πεπονθότες: *Natura id habemus, ut indignationem nostram conjungamus cum iis qui male tractati sunt. illico enim injuriosis hominibus infensi sumus, etiamsi ad nos nulla pars injuriæ pervenit.* Scholiastes ad Horatium Satyra III, lib. I. *Sensus aliter indignatur & animus cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.*

Si quando brutis animantibus justitia tribuitur] Divinationem quandam justitiæ in elephantis notat Plinius lib. VIII, cap. V. Idem libro X. narrat aspidem fuisse quæ suum ipsa catulum necaret, quod is catulus hospitis filium interemisset.

GRONOVII NOTÆ.

Animalibus quæ sapientia carent] Omnia animalia muta & ratione defecta quærere sua commoda, quamvis damno aliorum.

id fit improprie * ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio. An verò actus ipſe de quo jus naturæ conſtituit, ſit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipſam naturam nihil refert.

XII. 1. Eſſe autem aliquid juris naturalis probari ſolet tum ab eo quod prius eſt, tum ab eo quod poſterius, quarum probandi rationum illa ſubtilior eſt, hæc popularior. A priori, ſi oſtendatur rei alicujus convenientia aut diſconvenientia neceſſaria cum natura rationali ac ſociali: à poſteriori verò, ſi non certiſſima fide, certe probabiliter admodum, juris naturalis eſſe colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale eſſe creditur. Nam univerſalis effectus univerſalem requirit cauſam: talis autem exiſtimationis cauſa vix ulla videtur eſſe poſſe præter ſenſum ipſum, communis qui dicitur.

2. Heſiodi eſt dictum à multis laudatum:

Φήμη δ' ὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
Λαοὶ φημίζουσι.
Non etenim penitus vana eſt ſententia, multi
Quam populi celebrant.

* τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, *quæ communiter ita videntur fida ſunt*,

GROTII NOTÆ.

Ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio] Seneca de ira libro v. cap. III. feras ira carere dixit, ſed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus.* Sic in beſtiis non eſſe κακίαν ſed οἱονεὶ κακίαν, non vitia ſed vitiorum ſimulacra dixit Origenes contra Celſum: ὡς ἂν θυμοῦσθαι τὸν λέοντα, *velut iraſci leonem*: Peripatetici apud Porphyrium, de non eſu animantium tertio.

GRONOVII NOTÆ.

XII. 1. *Alicujus convenientia*] Ut cum oſtenditur innoxium hominem occidere eſſe injuſtum, quia natura appetit conſervationem ſui & omnium, quæ ſunt ejuſdem ſocietatis.

Univerſalis] Effectus ad omnes plurimosve pertinens cauſam juxta late patentem & inter multos plurimosve communicatam.

Senſum communis] Cic. de leg. 16. *Communis intelligentia.* Horat. 1. Sat. 3. *Communi plane ſenſu caret.* Gell. 20. 22. *cum ſenſus intelligentiaque communis fide nobis notas res efficit.* Juvenal. 8. Sat. 73. *Rarus enim ferme ſenſus communis in illa Fortuna.* Arrian. Epictet. 3, 6. ὁ κοινὸς νοῦς. Marcus κοινονοημοσύνην, lib. 1. ad ſe ipſum, ubi Caſ. Lactant. 3, 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem ſapientiam non tenerent.* Phædrus fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, ſenſum communem abſtulit.* Seneca ep. 5. & 9.

GROTII NOTÆ.

Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ] Ariſtoteles Nicom. x, 11. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτο εἶναί φαμεν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. *Quod omnibus ita videtur, id ita eſſe dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipſe credibiliora dicet.* Seneca: *In tanta judiciorum diverſitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quintilianus: *Conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum, ſicut vivendi, conſenſum bonorum.* Joſephus antiquæ hiſtoriæ XVI: ἴδοιεν μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστι γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται. καὶ πόλεις ἰδίᾳ ὅτι πολλῆς γενομένης τῆς δια-

sunt, ajebat Heraclitus statuens λόγον τὸν ξυνὸν optimum esse veritatis κριτήριον. Aristoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις: *potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant.* Et Cicero: *In re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* Seneca: *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri.* Quintilianus: *Pro certis habemus ea in qua communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, * τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψηφίζεσθαι φύσεως: *quædam nationes efferatæ sunt, & facta inhumana, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. οἱ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει.

1 Tusc. Ep. 117.

διαφορεῖ τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτήδειον, λυσιτελέστατον ὂν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ὃ πλεῖστον οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπαντας ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον καὶ δέον ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἡγεῖσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' εἰ τὸ πρὸς καλοκαγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχει, τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον: *Moribus gens nulla est quæ iisdem tota utatur, sæpe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigi à legibus par est. Neque illas aversari à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodata. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam.* Tertullianus præscriptione adversus hæreticos: *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum.*

Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] Justinus colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτων πνευμάτων ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν: *Exceptis illis qui ab impuris spiritibus abrepti, & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* Philo libro Omnem bonum esse liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τραχεῖς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας: *merito igitur miretur quis, tantam illis offusam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* Chrysostomus oratione, Christum Deum esse: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὴν γνώμην, τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων: *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus est animus.*

GRONOVII NOTÆ.

2. Λόγον] Omnes idem sentire ac dicere.

Κριτήριον] Discrimen.

Facta inhumana] Ut ἀνδροφάγοι, & quales Thraces pingit Florus 3, 4. quales qui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere: qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pererant. Plutar. de Fort. Alex. 328. Cic. I. Tusc. 45.

διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ: *Apud homines recta ſanaque mente præditos immutabile eſt jus illud naturæ quod dicitur. Quod ſi his, qui morbido diſtortoque ſunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce eſſe dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῷον· οὐδ' ἄμικτον. ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται: *natura quidem nullus hominum aut eſt aut fuit ferum atque inſociabile animal, ſed efferatur ubi extra naturæ modum peccare aſſueſcit, rurſumque alia conſuetudine, vitæque & locorum mutatione redit ad manſuetudinem.* Ariſtoteles deſcriptionem hominis, ex eo quod ipſi proprium eſt, hanc facit: ἄνθρωπος, * ζῷον ἥμερον φύσει: *homo animal eſt ſuapte natura manſuetum.* Idem alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις: *quid naturale ſit ſpectandum in his quæ bene ſecundum naturam ſe habent, non in depravatis.*

Top. v. 2.

Pol. I. v.

XIII. Alteram juris ſpeciem eſſe diximus jus voluntarium, quod ex voluntate originem ducit: eſtque vel humanum vel divinum.

XIV. 1. Ab humano incipiemus, quia id pluribus innotuit. Eſt ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile eſt quod à poteſtate civili proficiſcitur. Poteſtas civilis eſt, quæ civitati præeſt. Eſt autem civitas cœtus perfectus liberorum homi-

GROTII NOTÆ.

Ζῷον ἥμερον φύσει] Idem dicit Chryſoſtomus XI. de Statuis. Latius id explicat Philo decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ συνόνομον ζῷον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις γεννήσασα πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν: *Quod animantium eſſe debeat manſuetiſſimum, idem natura fecit gregale & cœtus appetens, & ad concordiam ſocietatemque vocavit, ſermonem etiam præbens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῷον ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπᾴδεται καὶ τιθασεύεται. *Manſuetiſſimum animantium homo eſt, ut cui natura pro munere ſermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur.*

GRONOVII NOTÆ.

XIV. 1. *Id pluribus*] Divinum quippe tantum Hebræis & Chriſtianis.

Poteſtas] Hic pro perſona. Liv. 23, 11. *Magiſtrum equitum, quæ conſularis poteſtas ſit.* Lucan. 10, 136. *Diſcubuere toris reges majorque poteſtas Cæſar.*

Cœtus perfectus] Αὐτάρκης Ariſtot. 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν. τοῦτο δ' ἐστὶν, ὥς φαμεν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495. Ἡ δὲ πόλις αὐτάρκης. Et mox: πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. Cicero 3. de rep. apud Auguſtin. *multitudo juris conſenſu & utilitatis communione ſociata.* Et iterum,

hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. Jus arctius patens & ab ipsa potestate civili non veniens, quanquam ei subditum, varium est, præcepta patria, dominica, & si qua sunt similia in se continens. Latius autem patens est jus Gentium, id est quod Gentium omnium * aut multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe in una parte orbis terrarum, est jus gentium quod alibi non est, ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus.

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio Chrysostomus, *εὕρημα βίου καὶ χρόνου*, *repertum temporis & usus*. Atque in eam rem maximum nobis usum præbent illustres annalium conditores.

XV. 1. Jus voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: id nimirum, quod ex voluntate divina ortum habet: quo discrimine à jure naturali, quod item divinum dici posse diximus, internoscitur. In hoc jure locum habere potest, quod nimium indistincte * dicebat Anaxarchus apud Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia justum est, sed justum esse, id est jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus aut datum est humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: statim post hominem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluvium, postremo in sublimiori reparatione per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex omnibus populis unus est, cui peculiariter Deus jura dare dignatus est, populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut. IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui, sicut dominus Deus noster, ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui sint constitutiones & jura æqua,*

rum, cœtus j. c. & u. c. sociatus. Perfectus, sufficiens ad ea, quæ desiderat natura ad bene commodeque vivendum.

GROTII NOTÆ.

Aut multarum] Vasquius II. Controvers. LIV, 4.

Dicebat Anaxarchus] Est apud Plutarchum Alexandro.

GRONOVII NOTÆ.

Non veniens] Sed partim à natura, partim à jure gentium. Prol. 14. p. 11.

Ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus] 3, 7. 3, 9.

XV. 1. *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per singularem & propriam declarationem, non per insitum omnibus hominibus sensum.

Item divinum] Quia naturæ rationali unus id insevit Deus.

2. *Post hominem*] Adamo.

In reparatione] Noacho.

Per Christum] Quippe qui Ecclesiam antea Palæstinæ inclusam reddiderit Catholicam.

aqua, qualis est lex hac tota, quam ego hodie coram vobis propono? Psalmographus Psalmo CXLVII; *Indicat Deus verba sua Jacobo, constitutiones ac jura sua Israëli: non ita fecit genti ulli; ideo jura ista non noverunt.*

2. Nec dubitandum, quin fallantur Judæorum illi (quos inter Tryphon in disputatione cum Justino) qui existimant etiam alienigenis, si salvi esse vellent, subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum. Neque enim eos obligat lex quibus data non est. At * quibus data sit lex, ipsa loquitur: *Audi*

GROTII NOTÆ.

Quibus data sit lex, ipsa loquitur: Audi Israël] Ita sentit & Moyses Maimonides, & probat sententiam suam ex Deut. XXXIII, 4.

GRONOVII NOTÆ.

XVI. 2. *Judæorum illi*] Nam & Judæorum quorundam eadem sententia quæ Grotii. Munsterus ad Genes. 9, 4. Item Thomæ Aquinatis & Mar. Becani.

Subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum] De judiciali lege concedo: sed de lege sacrorum & cærimoniarum fidentius assentirem, si viderem quomodo gentibus tempore veteris fœderis potuerit innotescere Christus, extra Judaismum. Nam ut in N. T. agnum immolatum pro peccatis mundi monstrant Verbum & Sacramenta: ita Agnum immolandum in V. T. monstrabant cærimoniæ & sacrificia. Et ut nos vitam æternam speramus per fidem in Christum, qui jam apparuit, & pro nobis Patri satisfecit: ita prior ætas per Christum in fidem appariturum & satisfacturum: Extra Christum autem non est salus, quantum quidem nobis revelatum est. Sunt sane in Patribus, qui hac de re paullo crudius & liberius loquuntur. Clemens Alexandrinus affirmat Judæis legem, gentibus Philosophiam ante adventum Christi & universalem vocationem ad salutem suffecisse. Et alibi, Philosophiam quondam per se Græcos justificasse. Chrysostomus scribit, notitiam Christi, illis, qui nativitatem ejus & ἐνσάρκωσιν sive incarnationem præcesserunt, necessariam non fuisse. At Justinus Martyr dixit, quia Christus est λόγος, *Christianos censeri debere, quicunque μετὰ λόγου*, hoc est, *cum ratione vitam instituerint*: quos inter nominat *Socratem* & *Heraclitum*: & alibi, *Socrati* ait *Christum ex parte agnitum.* Vide Casaubonum Exercitatione prima adversus Baronium: hæc nemo facile Theologorum sanorum hodie concesserit. Nec videtur pati Paulus ad Ephesios cap. 2. vers. 12. *Mementote vos aliquando gentes in carne cum vocabamini præputium* (id est circumcisi) *ab ea, qua circumcisio dicta est facta in carne manu, vos, inquam, illo tempore fuisse separatos à Christo, alienos à civitate Israëlitarum, expertes fœderum, promissionis spem non habentes, & atheos in mundo.* Sic ille: nec credibile est in tanta Ephesiorum, maximi populi turba neminem fuisse, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen sua innocentia Apostolus illos facit expertes pactorum, spe vitæ æternæ destitutos, extra Christum, Atheos.

Quibus data non est] Judæis quidem, electo populo, lex primum data est, sed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœlestia gaudia, si quis illam servaret. Si qui ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic consequenter jussum erat, ut sibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non sunt positæ nisi civibus Romanis: itaque externos non obligabant, at si quis peregrinus privilegia & honores civis Romani

Audi Israël. & passim fœdus cum ipsis ictum, ipsi in peculiarem Dei populum adsciti dicuntur, quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines *εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεὸν*, qualis Syrophœnissa Matth. XV, 22. qualis ille Cornelius Actor. X, 2. *τῶν σεβομένων ἑλλή-*

Romani appeteret, is non poterat se excludere ab obligatione juris Quiritium.

Audi Israel] Similis est præfatio decalogi, sive legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto:* quæ solis Judæis competit: & tamen nemo dubitat decalogum obligasse omnes homines: deinde cum Deus dicit, *Audi Israel:* sæpe non tantum intelligere debemus Israelem secundum carnem; sed etiam secundum spiritum, ut Israel sint omnes fideles, seu qui *ordinant testamentum ejus super sacrificia*, ut loquitur Psalmus 50.

3. *Ille Cornelius*] Si non præputio, animo certe judaïzabat. Quomodo enim poterat esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei, si verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, nisi à Judæis edoctus. A publica professione videtur abstinuisse, metu amittendæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus præsertim, si palam Judaismum professus esset: ut hodie sub dominatione & jugo Tridentino multi sunt, qui stant animo nobiscum: sed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ se ferunt, & manent ubi sunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non definimus omnibus auctores esse ut exeant quantum possint è Babylone. Hæc videtur & in Cornelio fuisse infirmitas: qui persuasum habebat penes Judæos esse fœdus, & verum Deum coli, & colebat religione privata: non tamen in legem illorum transibat. At id tum etiam non erat necesse, quia jam venerat Christus, & legi satisfecerat. Huic igitur infirmitati & erranti conscientiæ occurrens Deus misit ei Petrum Apostolum. Religiosi Græci appellantur ab eo, quod fuerunt post auditum verbi Dei, non ex eo quod erant, antequam illud acciperent. Quod peregrinis inter Judæos venientibus concessa quædam, quæ non ipsis, non eos solvit omni lege: sed argumentum est voluisse Deum, ne cogerentur illi pro imperio ad instituta Judæorum, sed ut esset libertas conscientiæ. Ipso illo, qui allegatur, loco illis licere dicitur, Judæis non, *quia* addunt, *gens estis sacrata Domino Deo.* Ergo non illi sacrati sic, quibus licebat. Quod exteris licuit supplicare, & victimas offerre, in eo tantum illis concessum videtur, quantum Hiromo Tyrio, quum ei honor habitus, ut templo ædificando præberet materias: non quasi hæc perinde placuissent Deo ac Judaicus ab ipso præscriptus cultus, sed ut electo populo iterum vasa aurea ad sacrum præstarent Ægyptii: ut gentes hæc templo quasi tributa darent. Inde enim Judæorum opes. Tacit. 5. Hist. cap. 5. *Pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congerebant: unde aucta Judæorum res.* debebat dicere: *Religiosissimus quisque.* Sed hoc erat pravum de Judaismo Romanorum judicium. Quæ cum Syro Naamane cum Ninivitis, Nabucodnosoro, Tyriis, Moabitis, Ægyptiis agenda habuere Prophetæ, temporariæ erant ac speciales vel indulgentiæ, vel denunciationes: ex quibus non est colligendum, quod in universum fuerit faciendum adfectanti propria Hebræorum bona, *adoptionem, gloriam, fœdus, legislationem, cultum & promissiones*, ut loquitur Paulus Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens non enim debebant involare

ἑλλήνων, Actor. XVII, 4. Hebraice חסידי אומות pii ex gentibus: ut legitur * titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est, in lege dicitur בן נכר Levit. XXII, 25. גר ותושב Levit. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit, * incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, & aliis quæ infra suo loco memorabuntur, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum Israëlitis non liceret vesci carne bestiæ quæ fato suo periisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat, Deuter. XIV, 21. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur.

4. Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum

officium Messiæ, cujus erat plenitudo gentium, cujus vocare omnes, cujus reddere Ecclesiam Catholicam.

GROTII NOTÆ.

Titulo Thalmudico de Rege] Et titulo de Synedrio cap. XI.

Incolam incircumcisum] De tali agitur & Exodi XII, 45. A quo distinguitur proselytus, id est circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumcisis multa habet Maimonides libro de Idololatria c. X, §. 6. Idem in commentario ad Misnajoth, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri sæculi. Chrysostomus ad Romanos cap. II. ποῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ περὶ ποίων ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος: *quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis differit? de iis qui ante Christi adventum fuere: nondum enim ad Gratiæ tempora perducta est oratio.* Deinde: ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατροῦντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομένους λόγῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα διατηροῦντας. Exemplaque dat in Melchisedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio. mox: ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί: *Græcos hic dicit, non idolorum cultores, sed in Deum pios, naturali rationi obsequentes, qui, præter Judaica instituta, cuncta quæ ad pietatem facerent servabant. Et Græcum rursum vocat, non cultorem idolorum, sed pium, virtute præditum, à legis vero ritibus liberum.* Eundem in sensum trahit illud, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, *lege solutis ut lege solutus.* & oratione XII. de Statuis: ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνοῦντα μὲν τὸν θεὸν μόνον, οὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ εὐσέβειαν ἐνδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, sed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Judaicorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcisioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus sapientiæ studium pietatemque ostendat.*

GRONOVII NOTÆ.

חסידי אומות] Pii nationum de gentibus.

בן נכר] Filius peregrinitatis.

גר ותושב] Πάροικος καὶ παρεπίδημος.

Deum adorare, & victimas offerre, * stantibus tamen in loco peculiari, ac separato à statione Israëlitarum, 1 Reg. qui Latinis III Reg. VIII, 41. II Macc. III, 35. Johan. XII, 20. Actor. VIII, 27. * Neque Elisæus Naamani Syro, neque Jonas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent.

5. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum interest, quod lege Mosis Israëlitæ soli tenebantur, circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: unde Idumæos à Judæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israëlitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Justinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, * Hieronymus, meminerunt) eos credibile est ab Ismaële, aut ab Esavo, aut * ex Cethuræ posteris venisse.

6. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes quæ legem non habent, * natura suapte* (id

GROTII NOTÆ.

Stantibus in loco peculiari] Vide Josephum ubi Templi Salomonis historia tractatur.

Neque Elisæus Naamani Syro] Idem sentit Hilarius ad Matth. XII.

Hieronymus] Addi potest Theodoretus.

Ex Cethuræ posteris] Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumcisis annumerat Herodotus: Homeritas illos vocat Epiphanius.

Natura suapte] Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus*, ait Chrysostomus. Idem mox: διὰ τοῦτο γάρ, φησιν, εἰσὶ θαυμαστοὶ ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν. *Ob hoc, inquit, admirandi sunt quod lege opus non habuerint.* Item: ἀρκεῖ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός: *Sufficit pro lege conscientia & rationis usus.* Tertullianus adversus Judæos: *Ante legem Moysis scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus custodiebatur.* Non longe hinc abit Isocrateum illud: δεῖ τοὺς εὖ πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ' ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον; *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, sed in animis quod justum est ferre.*

GRONOVII NOTÆ.

5. *Ab Ismaele vel Esavo aut Cethuræ posteris*] Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos & Æthiopas circumcisione usos, testis Herodotus. Hi autem non Cethuræ, non Esavi, aut Ismaelis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, sed Ægyptii ac Æthiopes à Chami filiis descendunt, Mesreno, unde Ægyptus Hebræis terra Mesraim, & Chuso, unde iisdem Æthiopia terra Chusi. Et credibile est Ægyptios accepisse circumcisionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopas ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ Japetidæ fuerunt: & videntur circumcisionem etiam accepisse ab Ægyptiis, cum Sesostris expeditione in Asiam facta coloniam Ægyptiorum ibi collocavisset, cujus meminit etiam Valerius Flaccus lib. V. Argonaut. 418. Sesostrin autem successisse Pharaoni, in mari rubro submerso, sentit Jacobus Usserius Archiepiscopus in Hibernia in Chronologicis.

II. 3. Huic primæ observationi affinis est altera, licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus sensus cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges, quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium, aut in genere, aut in specie, constituerit: nam his tribus causis demptis, nulla potest alia excogitari, cur quod olim Mosis lege fuit constitutum, nunc sit extra ea quæ licent.

III. 4. Tertia observatio hæc sit: quicquid ad eas virtutes pertinens quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, * id nunc etiam, si non & amplius, à Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes à Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur * in majore gradu quam statu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito, quia etiam promissiones cœlestes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuisse nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Heb. VII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Christus, Rom. X, 5. lex autem manuductrix ad Christum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de sabbato, & * altera de decimis, monstrant Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus, seponant.

GROTII NOTÆ.

Id nunc etiam, si non & amplius à Christianis præstandum] Tertullianus de Pudicitia: *Libertas in Christo non fecit innocentiæ injuriam, manet lex tota pietatis, veritatis, constantiæ, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.*

In majore gradu] Chrysostomus de Virginitate XCIV, μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὅτι πολλὴ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐκκέχυται νῦν· καὶ μεγάλη ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δωρεά. *Major nunc virtus ostendenda est, quia multa nunc spiritus effusa est gratia, & ingens donum est Christi adventus.* Similia habet idem oratione, Esse ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI, 14. & VII, 5. Adde Irenæum lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopseos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera est Athanasii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολάς, *intensiora facit hic Christus legis præcepta.*

Et altera de decimis] Sic lege hac apud Christianos utitur Irenæus lib. IV, cap. XXXIV, & Chrysostomus sub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Ephesios II, 10.

CA-

obstrinxit. Sed ab Israëlitis ablata est obligatio, quoad ritualia 7
quidem, statim postquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, postquam populus ille, per excidium urbis & desolationem præcisam, sine spe restitutionis, populus esse desiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, nunc diserto fœdere fulciamur, utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut intersepimento à nobis distinebantur. Ephes. II, 14.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure belli, tum in similibus aliis quæstionibus. Id enim scire ad multa refert.

2. Primum ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præci- I.
pitur non esse contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, sit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversus id jus præcipi. Adde quod lex Mosis vocatur immaculata & recta, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 8. & Apostolo Paulo sancta, justa, bona, Rom. VII, 12.

De præceptis loquor: nam de permissis distinctius agendum est: permissio enim quæ lege fit (nam quæ nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet) aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum, aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines, & jus ne quis alius impedire licite possit. Ex prioris generis permissione, non minus quam ex præcepto, sequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non esse. * De posteriori genere aliter se res habet. Sed raro locum habet hæc collectio: quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

3. Huic

GROTII NOTÆ.

De posteriori genere aliter se res habet] Vide Chrysostomum ad finem VII. ad Romanos.

GRONOVII NOTÆ.

7. *Ritualia*] Capita de cærimoniis.

XVII. 2. *Quæ nudi facti*] Nam & permissio extra legem est, permissumque habetur, quod nusquam vetitum. ea non juris est, sed facti, & tantum significat nihil obstare aut impedire, quo minus facias, si lubeat.

Hæc collectio] Hoc vel illud in lege Mosaica permissum est; ergo est juris naturæ.

in naturæ ſtatu; deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatque contraria.

2. At * poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione, quæ corpore eſt potior, atque eam convenientiam, in qua honeſtum ſit propoſitum, pluris faciendam, quam ad quæ ſola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ commendent nos quidem rectæ rationi, * ſed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera ſint & ab omnibus, qui judicio ſano ſunt præditi, facile ſine alia demonſtratione aſſenſum impetrent, ſequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam poſt oritur dignius tamen eſt, neque ſumendum tantum, ſi detur, omni modo expetendum.

3. Hoc ipſum vero, quod honeſtum dicimus, pro materiæ diverſitate, modo (ut ita dicam) in puncto conſiſtit, ut ſi vel minimum inde abeas, ad vitium deflectas, modo liberius habet ſpatium, ita ut & fieri laudabiliter, & ſine turpitudine omitti aut aliter fieri poſſit, ferme quomodo ab hoc eſſe ad hoc non eſſe ſtatim ſit tranſitus; at inter aliter adverſa, ut album & nigrum, reperire eſt aliquid interpoſitum, ſive mixtum, ſive reductum utrinque. Et in hoc poſteriori genere maxime occupari ſolent leges tum divinæ, tum humanæ, id agendo, ut quod per ſe laudabile tantum erat, etiam deberi incipiat.

Supra

GROTII NOTÆ.

Poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione] Seneca epiſtola CXXIV: *quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert, ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt.*

Sed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus] Seneca epiſtola LXXVI: *Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur; in homine optimum quid eſt? Ratio.* vide & epiſtolam CXXI. & CXXVIII. Juvenalis Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Notionem convenientiæ*] Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. Gellius vocat utendi conſilii reputationem, & honeſtatis utilitatiſque veræ contemplationem, ſubtilioremque explorationem & commodorum delectum.

Convenientiam in qua] Utpote in qua.

In qua honeſtum] Cicero c. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non ineſt honeſta actio: conſequens eſt, & poſt oritur.*

Commendent] Ab illis ad hanc proficiſcimur. Cic. cap. 7. eadem phraſi utitur.

3. *In puncto conſiſtit*] Stricte ac præciſe accipiendum eſt.

Ad vitium deflectas] Ubi quicquid remittas, ſumma turpitudo ſequitur: ut deſerere amicum non licet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit quominus honeſtum ſit.

Reductum utrinque] Horat. 1. ep. 18. *Virtus eſt medium vitiorum & utrinque reductum.*

Etiam deberi] Ut niſi facias, pœnæ ſit obnoxius.

Supra

Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid possit non injuste: injustum autem id demum intelligi quod necessariam cum natura rationali ac sociali habet repugnantiam.

4. Inter prima naturæ nihil est quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conservatio, & rerum ad vitam utilium aut retentio aut acquisitio, illis primis naturæ maxime convenit, & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, cum animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ, ut sibi tuendis juvandisque sufficiant. Xenophon: τὰ ζῶα ἐπίστανταί τινα μάχην ἕκαστα. οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως. *omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticon fragmento est:

> *Omnibus hostem*
> *Præsidiumque datum sentire & noscere teli*
> *Vimque modumque sui.*

Horatius dixerat:

> *Dente lupus, cornu taurus petit; unde, nisi intus*
> *Monstratum?*

Lucretius vero amplius:

> *Sentit enim vim quisque suam, qua possit abuti:*
> *Cornua nata prius vitulo quam frontibus exstant.*
> ** Illis iratus petit atque infensus inurget.*

Quem

Supra diximus] 1, 3.

Quod necessariam] Quod formulæ societatis ratione utentium adversatur.

4. *Inter prima naturæ*] Bellum non repugnare primis naturæ.

Retentio] Melius dixisset defensio vel tutela. nam *retentio* est quidem vox Ciceronis, sed significat vel ἐποχὴν *inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos & sistit cursum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans assensum sustinet 4 Acad. 18. & 25. vel non solvere solidum 13 Attic. 23, 25. l. 60. D. de leg.

GROTII NOTÆ.

Illis iratus petit atque infensus inurget] Martialis:

> *Vituloſque inani fronte prurit ad pugnam.*

Porphyrius tertio de non esu animalium: πρῶτον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴτε ἀσθενές ἐστιν εἴτε ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν. ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι: *novit quodque animantium quæ pars sui infirma sit, quæ valida. illi cavet, hac utitur. ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus; equus ungula, bos cornibus.* Chrysostomus de Statuis undecimo: τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεί μοι τῶν ὅπλων τούτων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὰ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι. ἵν' οὖν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζωμαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς.

quæ

in naturæ ſtatu; deinceps ut ea teneat, quæ ſecu
ſint, pellatque contraria.

2. At * poſt hæc cognita ſequi notionem c
rum cum ipſa ratione, quæ corpore eſt potio
convenientiam, in qua honeſtum ſit propoſitum
dam, quam ad quæ ſola primum animi appetitio
prima naturæ commendent nos quidem rectæ
ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam i
ad hanc venerimus. Hæc cum vera ſint & ab om
dicio ſano ſunt præditi, facile ſine alia demonſtra
ſum impetrent, ſequitur in examinando jure natu
videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde
ad illud, quod quanquàm poſt oritur dignius tame
ſumendum tantum, ſi detur, omni modo expeten

3. Hoc ipſum vero, quod honeſtum dicimus,
diverſitate, modo (ut ita dicam) in puncto conſiſt
minimum inde abeas, ad vitium deflectas, modo
bet ſpatium, ita ut & fieri laudabiliter, & ſine turpi
omitti aut aliter fieri poſſit, ferme quomodo ab hoc eſſe
non eſſe ſtatim ſit tranſitus; at inter aliter adverſa, ut
& nigrum, reperire eſt aliquid interpoſitum, ſive mi
ſive reductum utrinque. Et in hoc poſteriori genere m
occupari ſolent leges tum divinæ, tum humanæ, id ag
ut quod per ſe laudabile tantum erat, etiam deberi in

GROTII NOTÆ.

Poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione] Seneca epiſtola CXXIV: *quemadmodum omnis natura bonum ſuum niſi conſummata non profert, ita hominis bonum non eſt in homine, niſi cum in illo ratio perfecta eſt.*

Sed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat, quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus] Seneca epiſtola LXXVI: *Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur; in homine optimum quid eſt? Ratio.* vide & epiſtolam CXXI. & CXXVIII. Juvenalis Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Notionem convenientiæ*] Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. Gellius vocat utendi conſilii reputationem, & honeſtatis utilitatiſque veræ contemplationem, ſubtilioremq
plorationem & commodoru
lectum.

Convenientiam in qua] Utpote i
qua.

In qua honeſtum] Cicero c. 6. I
primis illis naturæ conciliationibus n
ineſt honeſta actio: conſequens eſt, c
poſt oritur.

Commendent] Ab illis ad hanc proficiſcimur. Cic. cap. 7. eadem phra
ſi utitur.

3. *In puncto conſiſtit*] Stricte a
præciſe accipiendum eſt.

Ad vitium deflectas] Ubi quic
quid remittas, ſumma turpitudo
ſequitur: ut deſerere amicum non
licet, juvare aliter atque ille velit,
nihil impedit quominus honeſtum
ſit.

Reductum utrinque] Horat. 1. ep. 18. *Virtus eſt medium vitiorum &*
utrinque reductum.

Etiam deberi] Ut niſi facias, pœnæ ſit obnoxius.

Supra

Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid possit non injuste: injustum autem id demum intelligi quod necessariam cum natura rationali ac sociali habet repugnantiam.

4. Inter prima naturæ nihil est quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conservatio, & rerum ad vitam utilium aut retentio aut acquisitio, illis primis naturæ maxime convenit, & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, cum animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ, ut sibi tuendis juvandisque sufficiant. Xenophon: τὰ ζῶα ἐπίσταταί τινα μάχην ἐκ φύσεως. οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως. *omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticon fragmento est:

Omnibus hostem
Præsidiumque datum sentire & noscere teli
Vimque modumque sui.

Horatius dixerat:

Dente lupus, cornu taurus petit; unde, nisi intus
Monstratum?

Lucretius vero amplius:

Sentit enim vim quisque suam, qua possit abuti:
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant.
** Illis iratus petit atque infensus inurget.*

Quem

Supra diximus] 1, 3.

Quod necessariam] Quod formulæ societatis ratione utentium adversatur.

4. *Inter prima naturæ*] Bellum non repugnare primis naturæ.

Retentio] Melius dixisset defensio vel tutela. nam *retentio* est quidem vox Ciceronis, sed significat vel ἐποχὴν *inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos & sistit cursum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans assensum sustinet 4 Acad. 18. & 25. vel non solvere solidum 13 Attic. 23, 25. l. 60. D. de leg.

GROTII NOTÆ.

Illis iratus petit atque infensus inurget] Martialis:

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Porphyrius tertio de non esu animalium: πρῶτον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴ τι ἀσθενές ἐστιν εἴτε ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν. ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι: *novit quodque animantium quæ pars sui infirma sit, quæ valida. illi cavet, hac utitur. ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus; equus ungula, bos cornibus.* Chrysostomus de Statuis undecimo: τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον οἱ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεί μοι τῶν ὅπλων τούτων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὸ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι. ἵν' οὖν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζωμαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ καταφρονῆσαι τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς.

quæ

Quem ſenſum Galenus ſic exprimit: φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα. πῶλος δ' ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς: ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειρῶν, κἂν μηδέπω κρατεροὺς ἔχῃ τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad ſui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robuſtis morſitat.* Idem Galenus de uſu partium primo, hominem animal eſſe ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non ſint, * ſed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti ſponte ſua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Ariſtoteles de partibus animalium quarto, capite x. manum homini ait eſſe pro haſta, pro enſe, & pro armis quibuſlibet, quia omnia poteſt ſumere ac tenere.

5. Recta autem ratio ac natura ſocietatis, quæ ſecundo ac potiore loco ad examen vocanda eſt, non omnem vim inhibet, ſed eam demum quæ ſocietati repugnat, id eſt quæ jus alienum tollit. nam ſocietas eo tendit ut ſuum cuique ſalvum ſit communi ope ac conſpiratione. Quod facile intelligi poteſt locum habiturum, etiamſi dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non eſſet. nam vita, membra, libertas, ſic quoque propria cuique eſſent, ac proinde non ſine injuria ab alio impeterentur. Sic & rebus in medio poſitis uti, & quantum natura deſiderat eas abſumere, jus eſſet occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. Hoc ipſum autem nunc, poſtquam ex lege aut uſu dominium formam ſuam accepit, multo intelligitur facilius; quod exprimam Tullii verbis: *Ut*,

quæ poſtrema optime conveniunt cum iis quæ ex Galeno in contextu ſequuntur. Hoc enim dicit: *Ratione quæ carent, arma in ipſo habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma poſuit, ſed extra corpus; hoc ipſo oſtendens manſuetum animal eſſe hominem, neque ſemper talium armorum mihi eſſe tempus. Nam telum ſæpe depono, reſumo interdum. Ut igitur liberior ſolutiorque ſim, neque ſemper cogar portare arma, fecit ea ſejuncta eſſe à mea natura.*

Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti ſponte ſua nec aliunde id edoctos infantes videmus] Caſſiodorus de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga* (ſicut alia animalia) *corporis humani forma ſe prævalet vindicare, robuſtus illi thorax, brachiaque conceſſa ſunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quaſi quodam clypeo vindicaret.*

GRONOVII NOTÆ.

Manum pro haſta] Lucret. 5, 1285. *Arma antiqua manus denteſque ungueſque fuerunt.*

5. *Quæ ſecundo ac potiore loco*] Bellum non repugnare ſecundis & excellentioribus naturæ.

Dominium] Certarum rerum jus proprium.

Jus eſſet occupantis] Ut nunc quoque in iis quæ communia ſunt, quæ publica, quæ univerſitatis.

Si

Ut, si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumenti sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitæ pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura: illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus. De offic. III.

6. Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injusta est: quod idem Cicero ita extulit: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem alibi: *Quid est quod contra vim fieri sine vi possit?* Epist. Fa. XII. 3. Apud Ulpianum est: *Vim vi repellere licere Cassius scribit, idque jus natura comparatur; apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* L. 1. §. vim vi. D. de vi & vi armata. Ovidius dixerat:

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor, qui Sodoma diripuerant, Abrahamus cum ministris ac federatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit; ita enim illi Melchisedecus: *Laus sit Deo altissimo, qui tradidit hostes tuos in manum tuam*, Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandatu: fretus igitur jure naturæ vir, non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, etiam extraneorum Berosi atque Orphei testimonio. Historia septem populorum quos Israëlitis exscindendos Deus tradidit non utar: fuit enim ibi mandatum speciale ad exsequendam rem à Deo judicatam, in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu non humano arbitrio suscepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi, ducibus Mose ac Josua, armis repulerunt. Exod. XVII. quod Deus ante factum non jusserat, post factum probavit.

2. Sed

Si unumquodque] Hinc jure culpat Themistocles Lacedæmonios, quod imbecillitate sociorum potentiam quærerent, Justin. 2, ult.

II. 1. *Ministris*] Clientibus, libertis, servis.

Extraneorum] Infidelium, paganorum, gentilium.

Historia septem] Erant Cananitæ, Hethitæ, Hevitæ, Pheresitæ, Girgasitæ, Amalecitæ, Jebusitæ. Josuæ 3, 10.

Fuit enim] Id bellum fuisset justum, etsi nullum aliud esset bellum justum, ex iis, quæ dicta sunt cap. I, 10. & 15.

Omnis

2. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit, Deut. xx, 10. 15. eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandatu speciali suo esse posse; nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit. Ac cum de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, eo ipso ostendit eas naturaliter satis esse manifestas: qualis causa tuendorum finium, in bello Jephtæ adversus Ammonitas, Jud. xi. violatorum legatorum, in bello Davidis adversus eosdem, 11 Sam. x. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam. xi, 33, 34: quo loco, ut istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit persuasionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem sapiens femina ait præliari Dei prælia, 1 Sam. xxv, 28. id est pia ac justa.

III. 1. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue sapientum consensione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis locus, ipsi naturæ testimonium perhibens: *Est hac non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset,* * *omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Idem: *Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à capite,*

Pro Milone.

GROTII NOTÆ.

Omnis honesta ratio esset expediendæ salutis] Seneca: *Tutela certissima ex proximo est, sibi quisque permissus est.* Quintilianus vii, cap. 11: *Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicies.* Bene ergo in Trachiniis Sophocles:

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο.
Ζεύς τ' ἂν συνέγνω σὺν δίκῃ χειρουμένῳ.
nam si ipse tutasset palam,
Veniam dedisset jure pugnanti Deus.

vide & Wisigotthorum legem lib. vi, tit. 1, c. 6.

GRONOVII NOTÆ.

2. *De justis nihil*] Certas & expressas, tanquam solas & vere justas non definiat.

Naturaliter] Plerumque, ut plurimum.

Per fidem] Quasi diceret, quod credebant ac certum habebant Deum esse Deum ipsorum & vindicem justæ causæ, ac velle eos armorum remedio adversus violentiam iniquorum uti. Fortasse tamen voluit Deum prosperasse illorum arma propter fidem, qua exspectabant venturum Messiam.

III. 1. *Didicimus, accepimus, legimus*] L. didicimus vel traditam à magistris vel haustam ex libris: nam accipere discentium est. Sic à sacerdotibus Ægyptiis numeros & cœlestia Platonem accepisse scribit Cicero 2 Fin. 29. Justin. 11, 3.

Omnis honesta] Quidvis tentaremus, nihil non licere putaremus, vel si occidendi essent, ad nos liberandos.

pite, Quod

pite, à vita sua propulsarent. Cajus Jurisconsultus: *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* Florentinus Jurisconsultus: *Jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur.* Josephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι τὸ ζῆν ἐθέλειν, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου πολεμίους ἡγούμεθα: *Est enim natura lex illa qua in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipsum est quapropter eos, qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus.*

L. Itaque D. ad l. Aquil. L. ut vim D. de Just. & jure. De bello Ju. l. III. c. 25

2. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, ut in bestiis etiam, quæ juris non rem ipsam ut diximus, sed umbram habent quandam, distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat. Nam cum dixisset Ulpianus, animal * quod sensu, id est rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subjungit, cum arietes vel boves commisissent, & alter alterum occidisset; Q. Mutio auctore distinguendum, ut si quidem is perisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando serviet illud Plinii: *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petunt serpentes; sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima injuria impatiens, & prompta, si noceat, ad se defendendum alacritas.*

L. 1. D. si quad. paup. f. d. §. Ait & §. Cum arietes. Adde Ex. XXI, 28.

IV. 1. De jure naturali ergo, quod & gentium dici potest, satis constat eo bella non omnia improbari.

2. Jure autem gentium, voluntario itidem, non damnari bella satis nos docent historiæ; & omnium populorum leges ac mores. Imo * jure gentium introducta esse bella dixit Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium sit introducta, quam formam, quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur: unde distinctio nascitur,

L. Ex hoc jure. D. de just. & jure.

GROTII NOTÆ.

Quod sensu, id est, rationis usu, caret] Similem in modum Seneca de feris loquitur: *Adeo etiam quæ extra intellectum atque æstimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* vide totum locum de beneficiis libro 1, cap. III, & compara quæ ad Præfationem ex Philone posuimus.

Jure gentium introducta esse bella] Scriptor vitarum illustrium in Themistocle: *Professus est Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Umbram*] Simulacrum, imaginem, instar.

Commisissent] Cornibus invicem se petissent. Unde arietare frequens Senecæ pro impellere.

IV. 2. *Jure gentium*] Fortassis hoc vult, id quod in bellis justum est (nempe, non ut vim inferamus alios non lædenti, sed ut vim prohibeamus, armis resistendo si quis vim fecerit, & vitam, bona, libertatem nostram & nostrorum aggressus fuerit) id necessitate atque usu edoctas comparavisse gentes.

Justum,

tur, qua utendum nobis erit infra, in bellum solenne juris gentium, quod & justum, id est plenum, dicitur, & non solenne, quod tamen non ideo justum esse desinit, id est juri congruens. Nam aliis bellis, modo æqua subsit causa, jus gentium non adsistit quidem, sed nec resistit, ut infra latius explicabitur. *Jure gentium* (inquit Livius) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* Et Florentinus jus esse gentium ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tuemur.

Lib. XLIII. *L. ut vim. D. de just. & jure.*

V. 1. De jure divino voluntario major est difficultas. Neque hic objiciat quisquam jus naturæ esse immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuisse constitui: id enim verum est in iis, quæ jus naturæ vetat aut præcipit, non in iis, quæ jure naturæ licent tantum: nam quæ ejus sunt generis, cum proprie juris naturæ non sint, sed extra jus naturæ, & vetari possunt & præcipi.

2. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejusque posteris: ubi Deus sic loquitur, Gen. IX, 5, 6: *Quinetiam sanguinem vestrum, id est animarum vestrarum, reposcam: ab omni bestia reposcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, reposcam hominis animam. Quisquis effuderit sanguinem hominis qui est in homine, sanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem suam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud, quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt, & alterum de effundendo vicissim sanguine, comminationem esse volunt, non approbationem, quorum neutrum mihi se persuadet. Nam interdictum de sanguine

Justum, id est, plenum] Justum aliquando est, in quo adhibetur certus ordo modusque rerum ac verborum: & diversum est tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod est juri conveniens, & contra est injustum, iniquum, illegitimum. Priori sensu bellum minus solenne non est justum; posteriori esse potest.

Inquit Livius] Lib. 3, cap. 3.

V. 1. *Jus naturæ vetat*] Tanquam nunquam non turpia.

Aut præcipit] Tanquam semper honesta.

Licent tantum] Quæ sive omittantur, sive fiant, nihil peccatur, nisi quibusdam temporibus & occasionibus, quale est bellum gerere in offendentes.

Extra jus naturæ] Non sunt de imperatis naturæ, sed de indulgentia; non leges, sed legum beneficia, quæ ubi valeant, ubi non, tempus & res præsens docent.

2. *Qui est in homine*] Hebr. באדם *in homine*, & hoc referunt ad membrum sequens, ut sit per hominem, qui nempe juste vindicet facinus, sanguinem ejus effusum iri. Quod non improbat auctor ad locum istum.

Comminationem] Tanquam denuntiet Deus, quid ipse facturus sit vel per malos & injustos; solet enim & peccatis peccata punire: non constituat & ordinet lectum genus hominum qui vindices homicidii & similium sint rerum capitalium. Quemadmodum Davidi minatur 2 Sam. 12, 1, & 12.

Interdictum] Noacho datum.

Rhada-

guine non effundendo latius non patet, quam quod in lege est, *Non occides*, quod neque capitalibus suppliciis, neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo tam hæc, quam illa, non tam novi aliquid constituit, quam jus naturæ prava consuetudine obliteratum declarat atque repetit; unde verba intelligenda sunt in eo sensu, qui vitium includit: sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, sed destinatam, & innocentis. Quod vero sequitur de sanguine vicissim effundendo, videtur mihi non factum nudum, sed jus continere.

3. Rem ita explico. Natura non iniquum est, ut quantum quisque fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud, quod * Rhadamanthi jus dicitur:

Εἴκε πάθοι τά κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quæ fecit si quisque ferat, jus fiet & æquum.

Seneca pater hanc sententiam sic retulit: *Justissima patiendi vice, quod quisque alieno excogitavit supplicio, excipit suo.* Ex hujus naturalis æquitatis sensu, Cain parricidii sibi conscius dixerat, Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus *primis illis* temporibus, aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, & contactum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi, quomodo & Plato in legibus constituit, & olim in Græcia usurpatum his versibus docet Euripides;

Καλῶς

GROTII NOTÆ.

Rhadamanthi jus] Apud Apollodorum lib. II: Νόμος Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα ἀθῶον εἶναι. *Lex Rhadamanthi, si quis se ultus sit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.*

3. *Rhadamanthi*] Pythagoræorum ἀντιπεπονθὸς, talio: Καίτοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἴκε πάθοι &c. Aristot. 5. Ethic. 8. Seneca ludo de morte Claudii: Illum tantum altera parte audita condemnat Æacus & ait: Εἴκε πάθοι. 1. Magnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθός· οὐ μέντοι γε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἃ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. Ejusdem op. 3, 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καίτοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον· Εἴκε πάθοι.

Seneca] Præf. 5. Contr.

Excipit] Expiat.

GRONOVII NOTÆ.

Latius non] Nihil amplius vetat, quam Moysi dictum.

Verba illa] Effundere sanguinem & occidere.

Vitium includit] Ut injuria effundere, insontem occidere.

Destinatam] Consilio & proposito factam, non fortuitam.

Innocentis] Qui nihil commeruerit, cur vita privaretur.

Non factum nudum] Quasi minetur Deus, quid eventurum sit per aliquem in eodem actu peccantem.

Sed jus] Immo præcipit quid legitima potestas facere debeat.

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅστις αἷμ' ἔχων κυρεῖ.
Φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.
Quam bene parentum provida ætas statuerat:
Ut cogeretur de via decedere
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste, non letho, scelus!

Lib. III. Quo & illud pertinet Thucydidis: εἰκὸς τὸ πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων, μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας) παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. *Credibile est antiquitus quamvis gravium delictorum * leves fuisse pœnas: sed cum ea progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* Lactantius: *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.* Lactant. lib. II.

4. Ab uno facto illustri sumta conjectura divinæ voluntatis in

GROTII NOTÆ.

Leves fuisse pœnas.] Servius ad primum librum Æneidos: *Luetis, persolvetis. Et hic sermo à pecunia descendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum secundum: *Expendere, tractum est à pecunia: nam apud majores pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ætate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est.* Ad sextum: *Pendere, tractum est à pecuniaria damnatione.* Memorat Plinius Historiæ Naturalis lib. VII, cap. LVI: primum capitis judicium in Areopago esse actum.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*] Ab insigni exemplo, quod Deus in fratricidam statuerat, homines ante diluvium argumentati & colligentes nondum placere Deo cædem cæde lui, quamquam naturalis id ratio suaderet, capitali supplicio in homicidas abstinuerunt, quasi vetito ipsius Dei lege. Videtur speciosius dici quam verius: sane non extat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium: sed cum prior ille mundus per annos mille sexcentos steterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur verisimile, ut eos aut naturalis ratio, aut sua securitas, aut necessitas, quæ delictis crescentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam justo supplicio scelus refrænandum esse. Edictum de Caino simile est illis rescriptis Principum, quibus alicui sine exemplo subveniunt, quæ personam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Instit. de Jure naturæ, gentium & civili. Ipse Cainus ostendit se metuere & exspectare quod fecisset. Cur? quia natura eum monebat: *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemtus est, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci Deum jussisse: at id transiisse in legem cur videatur, cessante ratione, & mundo tot seculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere possumus hæc profatum, non ut gentium jus, sed suæ salutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris a suo corpore & capite absterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud Comineum lib. X. *Non dubito quin me quoque sis ejecturus, sicuti reliquos omnes, verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs te discessum, non te victurum supra octavum diem.* Minæ sunt hæ, non jus aut veritas. Illud facile concesserim, in paucitate hominum

m ivit, ita ut Lamechus quoque * simili facinore perpe- mpunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit, Gen. IV, 24. At cum jam ante diluvium gigantum ætate, promiscua isset cædium licentia, instaurato post diluvium humano :, ne mos idem invalesceret, severius occurrendum Deus t: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non m esse dictabat & ipse permisit, * ut insons esset qui ho- m occidisset. quod postea institutis judiciis summas ob ad judices solos restrictum est; ita tamen ut moris pri- stini

a & ante diluvium & post (& jam capitale supplicium edi- xisset Deus) aliquamdiu ex- ntum aut mulcta diversos opulos luisse culpam homici- l non confirmant tantummo- uos advocat auctor, sed & le- rbararum gentium, quæ Ro- n imperium conculcarunt. lica tit. XLIII. *Siquis ingenuus m aut Barbarum hominem occi- qui lege Salica vivit, octo mil- narium, qui faciunt* CC. *soli-* lidus intelligitur aureus, qui nariis argenteis æstimatur, de imus in lib. 3. de pec. vet.) *s judicetur. Si quis Romanum n, convivam Regis occiderit, m millia denarium, qui faciunt solidos, culpabilis judicetur.* lemannorum tit. XLIV. *Si minem occiderit, ex weregeldis* geldum genus mulctæ) *cum Si fœminam*, XVIII. *were-* Lex Bajavaricorum, tit. 3. XIII. *Si quis liberum hominem t, solvat parentibus suis si ha- autem non habet, solvat duci, commendatus fuit* (i. e. qui pa- ejus, vel cujus ipse cliens) *rit, bis* LXXX. *solidos. De fa- orum, si aliquid de istis actis rit, omnia dupliciter componan-* x Ripuariorum: *Si quis inge- ominem ingenuum Ripuarium s*, CC. *solidis culpabilis judi-* Lex Saxonum: *Qui nobilem t*, 1440. *solidis componat*. Lex rum: *Si quis adelingum occi-* listinguebant homines in A- os, Frilingos, Ligios, i. e. s, liberos & servos) DC. *so- lidis componat, qui liberum occiderit*, CC. *solidis componat, qui servum oc- ciderit*, XXX. *solidis componat*. Lex Frisiorum. *Si nobilis nobilem occide- rit*, LXX. *solidis componat: si nobilis liberum occiderit, solidos* LIV. *& unum denarium solvat; si liber nobilem*, LXXX. *solidis componat*. Lex Longo- bardorum lib. 1. tit. 9. *Si quis homi- cidium perpetraverit absconse in Barone, libero, vel servo, vel ancilla, & unus fue- rit aut duo tantum, qui ipsum homi- cidium fecerit, componat* DCCCC. *solidis*.

GROTII NOTÆ.

Simili facinore perpetrato] Aut po- tius, si quid simile perpetrasset: nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

Ut insons esset qui homicidam occi- disset] Josephus: παραινῶ ἀφ' τῆς σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνου καὶ δεδοικότας τὸ ποιοῦντο κολάζεσθαι. *Edico ut à cæde humana pura habeantur manus: quod si quis cædem commiserit, pœnam fe- rat.*

GRONOVII NOTÆ.

5. *Severius occurrendum*] Verbis adductis ex Genes. 9. v. 5. & 6.

Ut insons] Ut liceret cunctis bonis & innoxiis necem fraude interfecti hominis ulcisci & homicidam peri- mere; quique id fecisset, ut nullam culpam contraheret.

Institutis judiciis] Postquam pla- cuit & lites dirimendas & delicta punienda selectis judicibus & magi- stratibus committi.

Summas ob causas] Quia multi eo jure abutebantur.

ſtini veſtigium manſerit in jure ejus qui occiſum ſanguine proxime attingeret, etiam poſt Moſis legem, qua de re infra fuſius agetur.

6. Magnum habemus auctorem noſtræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma ſumſit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moſes Amalecitis populum oppugnantibus arma juſſit opponi, naturæ ſcilicet jure uſus: nam Deum de hac re ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum conjectura divinæ voluntatis, ipſa naturali ratione adjuvante, à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii; aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ ad Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias inceſtas legem veterem, quanquam à Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI, 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII, 24. 25, 27, 28. Pſal. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV. 31, 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo

In jure ejus] Numer. 35.

6. *Populos extraneos*] Exſortes fœderis divini.

7. *Conjectura*] Quod ſtatuerat jam Deus homicidam capitali ſupplicio puniri, id interpretati ſunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in ſocietatem humanam, & hos par ſupplicium luere.

Imperii ſocietatem] Unde lex majeſtatis.

8. *Inceſtas*] Intra gradus conſanguinitatis vetitos jungi.

Quod ipſum] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

9. *Non poſſe expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.

Ut

pulo indultum, disciplinam & salutem publicam ac singulorum munire pœnis capitalibus, ac se bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuisse: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos, improbari à Deo usum capitalium suppliciorum ac bella omnia, sicut de aliis peccatis admoniti sæpe sunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Mosis de judiciis expressam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuisse nationes quæ inde sibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: Unde tanta in jure veteri Attico & quod inde sumtum est Romano XII tabularum cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi sumam quod sumunt multi, in Euangelio extra præcepta credendi & sacramentorum nihil esse quod non sit juris naturalis: id enim, quo sensu à plerisque sumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnosco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honestatem: sed non ulterius nos obligari legibus Christi quam ad ea ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam, non video. Et qui aliter sentiunt mirum quam sudent, ut probent quæ Euangelio vetantur ipso jure naturæ esse illicita, * ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi ut eis abstinere honestius esse dictet ipsa ratio; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Joh. III, 16. quis dicat ipso naturæ jure nos obligari? Justini dictum est: τὸ κατὰ φύσιν βιῶν οὔπω πεπιστευκότος ἐστίν: * *secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem sequar qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis quæ extant Mat-

GRONII NOTÆ.

Ut concubinatum, divortium] Spectat huc illud Hieronymi: *Aliæ sunt leges Cæsaris, aliæ Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.*

Secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit] Locus Justini est ad Zenam: idemque sensus apud Origenem in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur.

GRONOVII NOTÆ.

10. *Cum legibus*] Ut apparet ex Fragmentis JC. cum lege Moysis collatis & editis à P. Pithæo Lutet. 1573.

VI. 1. *Extra præcepta*] Præter mysteria & summa capita Christianæ religionis.

Matthæi v, & deinceps, interpretem tantum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus : Ego vero dico vobis :* quæ ... sitio, sed & Syriaca & aliæ versiones ostendunt, illud *veteribus* significare ad veteres, non à veteribus; ut *vobis*, est ad vos non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Mosis tempore vivebant; nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legisperitorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus aut sensu: *Non occides*, Exod. xx, 30. *Quisquis occiderit tenebitur judicio*, Levit. xxi, 21. Num. xxxv, 16, 17, 30. *Non moechaberis*, Exod. xx, 30. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. xxiv, 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. xx, 7. Num. xxx, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in judicio) Levit. xxxiv, 20. Deuteron. xix, 21. *Diliges proximum tuum* (id est Israëlitam) Levit. xix, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, * puta septem populos quibuscum amicitiam colere quorumque misereri vetantur, Exod. xxxiv, 11. Deuter.

GROTII NOTÆ.

Puta septem populos] In hos odium lege permitti, ait illustrissimus Abarbanel ad Deut. xxiii, 21.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Interpretem tantum agere legis per Mosem datæ*] Coccejus de Foedere cap. 12. num. 357. Alting. Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen sententia communis est omnium Protestantium: Christum, nec universis, nec singulis decalogi præceptis quicquam addidisse, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta est, cui nec addi quicquam potest nec detrahi. Deut. 4. v. 2. & 12. v. 32. Psalm. 19. v. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in sermone, gestu, facto, sed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. 22. v. 38. & 39. Deut. 27. v. 26. eoque & vitam æternam & pollicetur & dare potest servantibus. Levit. 18, v. 5. Deuter. 30, v. 19. Luc. 10, v. 25. & 28. collatisque inter se locis ad Rom. 10, v. 5. Gal. 3, 12.

Negant iidem legislatorem proprie dici Christum, nisi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Trinus legem dedit Mosi in monte Sina. At qua θεάνθρωπος & mediator atque interpres novi Testamenti, non concedunt legislatorem esse, quia Mosi ejusque legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joann. 1. v. 17. officiumque habet proferre evangelium ex sinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis & dato S. Sancto nos Patri reconciliare. Joann. 1. v. 18. Matth. 20. v. 28. 2 Corinth. 5. v. 19, 20, 21. Ad munus sane propheticum in erudiendo populo pertinuit instauratio & vindicatio legis, remotis Pharisæorum additamentis & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, sive per se, sive per Apostolos, quam Moses, nec aliam explicationem addidit, quam quæ à Prophetis tradita est, & semper tradi debuit. Sic quidem nostri. At Pontificii statuunt Christum in Evangelio legem Mosis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidisse. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ singulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic disputat, ut multa illis concedat.

Nos

xx. vii, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. xxvii, 19. Deut. xxv, 19.

4. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum aspectabilium formidine coërcet, Hebr. ii, 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. vii, 13. & lex factorum, Rom. iii, 27: aut secundum id quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur νόμος πνευματικὸς, Rom. vii, 14. exhilarans animum, Psalm. xix, qui Latinis xviii, 9. Legis periti & Pharisæi, priore illa parte contenti, secundam, quæ prior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, virtutes, quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, sed * non præcipi in eo gradu ac latitudine, qua Christianis. Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus: unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad

GROTII NOTÆ.

Non præcipi in eo gradu ac latitudine] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis Chrysostomi locus, de Virginitate cap. xliv: τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἀρετῆς πρόκειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τῷ λοιδορουμένῳ, καὶ χρηματίσασθαι ἐπιμελέστερον ἐξῆν, καὶ δίχα ἐπιορκίας ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρὸν, καὶ οὔτε τρυφᾶν, οὔτε ὀργίζεσθαι, οὔτε γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ ἦν ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις τότε. μετὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενοτέρα γέγονεν ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum. quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi, etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via.* Eodem libro cap. lxxxiii. οὐ τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. *non eadem virtutis mensura à nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est Tomo vi, ait. in Euangelio esse ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intensionem & adjectionem.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Aspectabilium*] Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis sunt.

ad hoc tantum, quod nunc in manu est, refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

I. VII. 1. Omissis ergo argumentationibus quæ minus se nobis probant. Primum ac præcipuum testimonium quo bellandi jus à Christi lege non plane tolli probamus, esto Pauli illud ad Timotheum I, II, 1. 2. 3: *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis:* * *ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate. Nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: quod ita expressit Justinus Martyr: εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* & in libro cui nomen constitutiones Clementis, precatur Ecclesia * Χριστιανὰ τὰ τέλη, id est, magistratus Christianos: Deinde & hoc Deo gratum esse, ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent.

2. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono. quod si feceris, quod malum est, metue, non enim frustra gladium gerit: nam Dei minister est, vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit.* Jure gladii per complexionem omnis quidem coërcitio intelligitur: quomodo etiam apud Jurisconsultos interdum; sed ita tamen ut pars ejus summa, id est verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Psalmus reges omnes hortatur ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est, ut se ministros ei exhibeant,

GROTII NOTÆ.

Ut tranquillam ac quietam vitam degamus, cum omni pietate ac sanctitate] Seneca Epistola LXXIII, philosophiæ fideliter deditos falso ait contemtores magistratuum ac regum existimari. *E contrario*, ait, *nulli adversus illos gratiores sunt: nec immerito. nullis enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo ocio licet.* Digna est quæ legatur epistola, ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit qui illa bene utuntur.*

Χριστιανὰ τὰ τέλη, *id est magistratus Christianos*] Nisi hic interpretari malis, Christianum vitæ exitum.

GRONOVII NOTÆ.

VII. 2. *Omnis coercitio*] Merum imperium est habere gladii potestatem l. 3. D. de jurisdictione. Tacit. 3. hist. 68. Vitellius assistenti consuli exsolutum à latere pugionem, veluti jus vitæ necisque civium reddebat.

Qua

beant, qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus; cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: *In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in regno suo bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: *Quomodo ergo reges Domino serviunt in timore, nisi ea quæ contra jussa Domini fiunt religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim servit qua homo est, aliter qua rex est.* mox: *In hoc ergo serviunt Domino reges in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi, quæ non possunt facere nisi reges.* *Contra Cresc. Gra lib. III.* *Ad Bon Epist. 50*

3. Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur, unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum, & quidem ex animo: & qui ei *resistit*, eum Deo *resistere*. Si ordinationis voce res intelligeretur quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, jam inde nulla *honoris*, *nulla* obedientiæ, ad animum maxime pertinentis, *obligatio* sequeretur: nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc potestas voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata, & omnes homines obligante, non pugnare. II.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet, dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate: nam primum id ita universim verum

Qua Reges] Potentia sua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos aut supprimendos.

Qua homo] Ut sibi temperet abstineatque injuria; ut se pium & moderatum præstet.

3. *Quam Deus tantum*] Quales sunt res, quas sustinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut justa ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum spatium dat ad pœnitentiam; aut sapiens consilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occasionem boni, ut mancipationem Josephi reddidit viam ad potentiam ejus & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Christum, principium liberandi generis humani.

Ad animum maxime] Quæ non consistat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præstamus ad voluntatem potentioris, sed maxime in studio & affectione atque propensione animi, cum volentes libentesque paremus.

Voluntate Dei approbante] Non modo permittente.

Omnes homines] Tanquam quod in V. F. revelatum est, non obligaret omnes homines, sed tantum Hebræos.

rum non eſt. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor Chriſto nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam quod de * Edeſſenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falſo inquinata, ſed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde, non de perſonis quæritur an impiæ fuerint, ſed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apoſtolo negari, quando illam functionem dicit à Deo inſtitutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi receſſus, quibus proprie ſolus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Chriſti religionem amplectendam Paulus tam ſerio invitat, Act. XXVI, Chriſto ſe ſubjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam poteſtatem: quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic * pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur.

III. 5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptiſtæ verbis, qui ſerio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militaſſe ex Joſepho & aliis ſcriptoribus manifeſtiſſimum eſt) quid haberent faciendum ut iram Dei effugerent: non eos militia abire juſſit, quod facere debebat ſi ea erat Dei voluntas, ſed abſtinere concuſſionibus & fallaciis, ſtipendiiſque eſſe contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptiſtæ verba, cum apertam ſatis militiæ approbationem contineant, multi reſpondent, quæ Baptiſta præſcripſit ita diſcrepare à Chriſti præceptis, ut aliud docere potuerit Baptiſta, aliud Chriſtus: quod quo minus admittam, hæc obſtant. Joannes & Chriſtus eodem exordio doctrinæ quam afferebant, ſummam indicarunt. *Reſipiſcite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III, 2. IV, 17. Chriſtus ipſe regnum cœleſte (id eſt legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos eſt) dicit cœpiſſe invadi à diebus Baptiſtæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicaſſe baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, Marc. 1, 4. Tantundem feciſſe dicuntur Apoſtoli Chriſti nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis qui talem fructum non proferunt excidium minatur, Matth.

GROTII NOTÆ.

Edeſſenorum]. Eſt Edeſſa in Oſroene. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, Tacito, Appiano, Dione tum in pridem editis, tum in novis excerptis, Capitolino.

Pia res eſt imperium quamvis ab impiis teneatur] Bene hoc exſequitur ad hunc locum epiſtolæ ad Romanos Chryſoſtomus.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Edeſſenorum rege*] Abgaro, quaſi dederit ad Chriſtum & ab eo receperit Epiſtolam. Euſeb. 1. cap. 13.

5. *Militia abire*] Ut ſacerdotio abire Gell. 6, 7.

Concuſſionibus] Extorſionibus pecuniarum l. 1. & 2. D. de concuſſ.

Matth. III, 8 & 10. Exigit opera dilectionis supra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Joannem, id est ab illo incepisse doctrina perfectior, Matth. XI, 13. Et principium Euangelii à Joanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipse Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. II, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Joannes Jesum à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, & rudimentorum more à Joanne sunt indicata, eadem diserte tradidit Christus vera lux) sed eo quod Jesus esset promissus ille Messias, Actor. XIX, 4. Joan. I, 29. rex scilicet regni cœlestis, qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

6. Quartum hoc est argumentum, quod mihi ponderis non IV. exigui videtur. *Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, maximam inde secuturam scelerum licentiam & quasi diluvium malorum,* * cum nunc quoque constitutis judiciis ægre reprimatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime disertis ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod fecisse nusquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura. Docet autem ipsa æquitas & communis ratio, non tantum verba generalia contrahi, & ambigua commode explicari, sed & à proprietate usuque recepto verborum discedi nonnihil, ut is sensus evitetur qui maxima secum incommoda sit allaturus.

7. Quintum sit, quod nullo argumento ostendi potest lex V. Mosis, quæ ad judicia pertinebat, desiisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur, & cum ea tum species tum spes reipublicæ concideret: nam neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur, neque Christus aut Apostoli usquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione: imo

GROTII NOTÆ.

Cum nunc quoque constitutis judiciis ægre reprimatur improbitas] Διὰ τούτους δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos sunt judicia & leges & supplicia, totque pœnarum modi.* Chrysostomus in sermone ad Patrem fidelem.

GRONOVII NOTÆ.

Perfectior] Potius clarior & evidentior, quam fuerat sub umbris sacrificiorum & cærimoniarum. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν.

6. *Generalia contrahi*] Generalibus derogari per specialia; generalia strictius accipi oportere quam sonant.

7. *Ad*

imo contra, Paulus summum pontificem ait constitutum ut judicium ferret secundum legem Mosis, Act. XXIV, 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum ait, non venisse se ad solvendam legem, sed ad implendam, Matth. V, 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est: implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei species exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum esse potest, si Christus, ut quidam existimant, adventu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis quamdiu stetit Hebræorum respublica, sequitur ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moses præscripserat.

8. Ego sane omnia expendens ne levissimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Christi loquentis verba audiens, aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permissa, sive quoad impunitatem externam, sive etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, ut ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, ab eo qui læserit in judicio exigere ultionem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit,

7. *Ad implendam*] Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· Non ut irritam faciam, ne sit, sed ut illi satisfaciam, hoc est, in moralibus: ut perfectam illam sanctitatem, quam requirit lex, & humanus nemo potest assequi, præstando pro fidelibus & piis liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes & supplicio merito. In ritibus & cærimoniis: ut ei satisfaciam exhibendo Messiam, qui omnibus sacrificiis & victimis significatus est. Πληρῶσαι, ut & implere, satisfacere. Salmas. ad jus Attic. p. 34, 35.

Implentur lineamenta] Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus signantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; & tum exhibetur perfecta rei species, cessantque notari primi illi ductus: sic L. C. completam dici vult, quum qui rudibus & primis quasi lineis adumbratur Christus, in effigie & corpore apparuit, & sacrificium, quod in Judaismo simulabatur, præstitit. Theophylact. p. 28. ὅσα ἐκεῖνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησεν. Isidorus lib. 19. Orig. c. 16. *Pictores prius umbras quasdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventæ artis.*

8. *Quoad impunitatem*] Sive ut puniri non possent à judice forensi, etsi conscientiam læderent; sive ut ne conscientiam quidem gravarent.

Ob qualemcumque] Non enim licere voluit id nisi ob mores graviores, ut loquebantur olim, Ulp. tit. 65. 9. hoc est, ob adulteria. Matth. 5, 31.

Ab eo qui læserit] Solius vindictæ causa litigare Matth. 5, 38, 39, &c.

Paulus

tit, nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. Huic si Christus interdicit ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem.

9. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent: sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, *dicendum fuerat*, *ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire*, ut videre est tum alibi, tum Actor. cap. XIX, 19. VI.

10. Septimum huic simile petitur ex eo quod de Sergio Paulo cœpimus dicere: nam in ejus conversi historia nullum est indicium ejurati magistratus, aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat; id nec factum censendum est. VII.

11. Octavum esse potest, quod * Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii VIII.

GROTII NOTÆ.

Paulus Apostolus intellectis Judæorum in se insidiis] Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: *Quorum contra furorem possumus non insolita nec à Scripturis aliena impetrare præsidia, quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio.* Utitur & sæpe Augustinus, ut Epist. L. quæ est ad Bonifacium: epistola CLIV. ad Publicolam, ubi hæc: *Neque si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret.* Idem epistola CLXIV. *Paulus egit, ut sibi tuitio etiam armatorum daretur.*

GRONOVII NOTÆ.

Nihil facit contra legem] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. 23. v. 4, 5. Prov. 25, 22. & est in eam rem exemplum Elisæi 2 Reg. 6, 22.

Huic] Judici.

9. *Actor.* 19.] Ubi de Demetrio.

10. *Ejurati*] Depositi, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur ideo, quod abeuntes consulatu pro concione jurare solebant se nihil contra leges fecisse.

Non

officii aut omitteret ipſe, aut omitti ab aliis vellet, II Timoth. IV, 2.

IX. 12. Nonum accedat, quod rei honeſtæ ac debitæ finis proprius non poteſt non eſſe honeſtus ac debitus. Tributa ut ſolvamus honeſtum eſt, atque etiam præceptum conſcientiam obligans, ut Paulus Apoſtolus explicat: tributorum autem finis eſt, ut poteſtates publicæ habeant unde ſumtum faciant ad bonos tuendos ac coërcendos malos, Rom. XIII, 3.4.6. Tacitus appoſite ad hanc rem: *Neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* Cui dicto ſimile eſt Auguſtini illud: *Ad hoc tributa præſtamus, ut propter neceſſaria militi ſtipendium præbeatur.*

Hiſt. IV. *Lib.* XXII. *contra Fauſtum. cap.* 74.

X. 13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV, II, ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quenquam affeci, & dignum aliquid morte commiſi,* * *non recuſo mori.* Unde colligo ita cenſuiſſe Paulum, etiam poſt publicatam Euangelii legem quædam eſſe crimina quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, I Epiſt. cap. II, 19. 20. Quod ſi ea tum fuiſſet Dei voluntas, ut capitalibus judiciis abſiſteretur, potuerat quidem purgare ſe Paulus, ſed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quaſi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas poſt Chriſti adventum recte exerceri, ſimul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adverſus nocentes multos & armatos: qui ut rei fiant, acie vincendi ſunt. Vires enim & ad reſiſtendum audacia nocentum, ſicut in prudenti deliberatione ſuum habere momentum poteſt, ita de jure ipſo nihil imminuit.

XI. 14. Undecimum eſſe poteſt, quod Chriſti lex ſolam legem Moſis, qua gentes ab Hebræis ſeparabat, ſuſtulit, Epheſ. II, 14.

15. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium conſenſu honeſta cenſentur, adeo non ſuſtulit, ut ſub generali præcepto omnis honeſti ac virtutis comprehenderit. Phil. IV, 8. I Cor. XI, 13, 14. Jam vero criminum pœnæ & arma, quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad juſtitiæ, & ad

GROTII NOTÆ.

Non recuſo mori] Sic & Act. XXVIII. 18: *quia nulla in me erat mortis cauſa.* Juſtinus Apologetico II, κολάζεσθαι δὲ τοὺς μὴ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ᾽ ὑμῶν, ἀξιοῦμεν. *Ut autem puniantur qui non convenienter præceptis illius vivunt, & nomine ſolo ſunt Chriſtiani & quidem à vobis, & nos optamus.*

GRONOVII NOTÆ.

13. *Qui ut rei fiant*] Ut compellantur facere quod jus & æquum eſt. Taciti verba imitatur 3. Ann. 13. *petitam armis rempublicam, utque reus agi poſſet, acie victum.*

Suum habere momentum] Poteſt facere ut intutum ſit illos aggredi.

14. *Qua gentes*] Ea parte qua nationes alias præter Iſraelis poſteros excludebat à fœdere Dei.

Vati-

ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum est error, qui Israëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo solo quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa quidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israëlitæ postea aliis de causis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt, quam si Deus donasset: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent.

1. Primum adferri solet * vaticinium Esaiæ, qui futurum I.
dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces, neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, 11, 4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum statum * si omnes populi *Christi legem suscipiant atque impleant*, quam ad rem Deus *nihil sua ex parte passurus sit desiderari*: certum autem est, si omnes

GROTII NOTÆ.

Vaticinium Esaiæ] Id de pace quæ orbi contigit beneficio Romani imperii interpretatur Chrysostomus, oratione Christum esse Deum: καὶ ὅτι οὐ πάγια ἐστι μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀῤῥαγὴς, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην· καὶ αἱ μὲν γὰρ μετὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀρθεῖσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ παρατάξεως ἐστήκασαν. τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη. *Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem, sed cum ea adventuram orbi pacem, desituras illas in singulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipsa, & unum fore super omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat, olim enim & opifices & oratores induebant arma, consistebant in acie. Post Christi vero adventum cessavit mos iste, & ad definitum hominum ordinem redacti sunt actus bellici*. Habes sensum plane eundem apud Eusebium de Præparatione l. 1, c. 10.

Si omnes populi Christi legem suscipiant atque impleant] Nam de Christianis Justinus: οὐ πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hostes*. Plane ut de Essenis Philo, in oratione Omnem bonum esse liberum: βελῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, ἢ κράνους, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιόν, *Nullum inter eos reperias qui aut jacula aut sagittas aut gladium aut galeam aut loricam aut scutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas*. Simile est quod Chrysostomus ait 1 ad Corinth. XIII, 3. *Si esset inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales*.

GRONOVII NOTÆ.

15. *Qui Israëlitarum*] Non aliam ob causam jus belli gerendi Hebræis fuisse, quam ut acquirerent terras septem populorum devotorum à Deo illis attributas.

Humano jure] Justo titulo possidendi, quem vel naturæ vel gentium vel civile jus facit,

Quod

omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, & non fastu & supercilio tumidi suis potius sensibus quam illius commonitionibus crederent, universus jamdudum orbis, mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordiam salutarem incorruptis fœderum sanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: *Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso & impio furore projecto innocentes ac justi esse velint.* Aut intelligendum est pure; quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum ejus, ut & conversionis generalis Judæorum, adhuc exspectandum. Utrovis autem modo sumas, nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intentant.

2. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum dijudicationem opus est animo repeti, quod paulo ante diximus: si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuisse verbis quam maxime expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat, quam leges Mosis ad judicia & rempublicam pertinentes vim suam in homines Judæos habere debere, quamdiu staret illa respublica. Hac ergo de re præmoniti locorum singulorum vim ordine exploremus.

II. 3. Adversariæ ergo sententiæ munimentum secundum ex istis verbis petitur: *Audistis dictum fuisse, Oculum pro oculo & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obsistite injurioso,* (לרשע * quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι, Exod. II, 13.) *sed cadenti te in dexteram maxillam, alteram quoque obverte.* Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, sive publice, sive privatim. Atqui non hoc dicunt verba: neque enim magistratus hic alloquitur Christus, sed eos qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, sed de tali qualis est alapa; sequentia enim verba restringunt præcedentium generalitatem.

4. Sic in præcepto sequente: *Qui velit tecum litigare ut tunicam*

GROTII NOTÆ.

Quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι] Ut & Lucas in Stephani oratione: ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον.

GRONOVII NOTÆ.

VIII. 3. *Τῷ ἀδικοῦντι*] Τῷ ἀσεβεῖ.

Eos qui impetuntur] Privatos, quibus fit injuria.

Tali, qualis] Levi, quæ plus habeat contumeliæ quam detrimenti.

Dimit-

nicam accipiat, * *dimitte illi etiam pallium*: non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, 1 Cor. VI, 4. sed vetat Christianos in prophanis auditoriis inter se litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat sententia, *Qui adducit negotia Israëlitica ad extraneos, polluit nomen Dei*: sed vult Christus ad exercendam patientiam nostram, de rebus quæ facile sunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, si opus sit, pallium, non contendi judicio, sed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris persecutionem. Apollonius Tyanæus negabat philosophi esse περὶ χρυσίου διαλέγεσθαι de pecuniola litigare. *Non improbat Prætor* (inquit Ulpianus) *factum ejus qui tanti habuit re carere, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim cogitatio ejus, qui lites exsecratur, non est vituperanda*. Quod hic probari à probis ait Ulpianus, hoc Christus imperat, ex rebus honestissimis & probatissimis diligens præceptorum suorum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis constitutionibus de homine Christiano dicitur, si litem habeat, σπουδαζέτω διαλύεσθαι κἂν δέῃ βλαφθῆναί τι, *det operam ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit*. Quod ergo de moralibus dici solet hic quoque locum habet, non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem.

Philostr. II. 15.

L. Item §. 1. de alien. Jud. mut. causa fact.

L. c. XLV.

5. Sic

GROTII NOTÆ.

Dimitte illi etiam pallium] Id ita exponit Cyprianus de Patientia: *Ut tua ablata non repetas.* Irenæus lib. IV, cap. XXVII. *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: sed non quasi nolentes fraudari contristemur, sed quasi volentes donaverimus, gaudeamus. Et si quis te, inquit, angariaverit mille passus, vade cum eo alia duo, ut non quasi servus sequaris: sed quasi liber præcedas.* Etiam Libanius, qui Euangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de custodia reorum. Hieronymus dialogo 1. adversus Pelagium: *Docet Euangelium ei qui nobiscum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium esse concedendum.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *In profanis auditoriis*] Ad paganorum judicum tribunalia. Sic auditorium principis l. 18. D. de Minorib. præfecti prætorio l. 30. de reb. cred. Alibi auditoria judicum & magistratuum.

Ad extraneos] Ἀλλοφύλους, ἀπεστημένους.

Tanti habuit] Cui tanti fuit non litigare, ut maluerit fraudari quam lites sequi.

Lites exsecratur] A litibus abhorret. Justin. 13, 1. 38, 10. 39, 1. *lites gravatur.*

Probari à probis] Optimo cuique potius videri, id omnes suum nomen professos curare & observare jubet.

Ut transigat] Citra judicem controversiam dirimat & rem componat.

Non consistere] Non strictissime ac præcise accipienda. i. num. 1,

5. Sic in eo quod deinceps sequitur, *Qui angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo:* non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à suis negotiis longius abduceret, sed de uno, & si ita usu veniat de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, in his quæ nobis non multum sunt incommodatura non urgendum nobis esse jus nostrum, sed cedendum plus etiam quam alter postulet, * ut & patientia & benignitas nostra omnibus innotescat.

6. Sequitur porro: * *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo sumere ne rejice.* Si in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus I Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam, *Non*, inquit, *ut aliis sit laxamentum, vobis res angusta, sed ut æquabiliter* * *vestra copia succurrat illorum inopiæ*, II Cor. VIII, 13, id est (Livii verba in re non dissimili usurpabo) ut ex eo quod adfluit opibus vestris sustineatis necessitates aliorum: qui sensus est & in Cyro Xenophontis: ἃ ἂν ἴδω περιττὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ χρημάτων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξαρκοῦμαι. Similem æquitatem adhibea-

GROTII NOTÆ.

Ut & patientia & benignitas omnibus innotescat] Justinus Apologetico II: περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι καὶ ἀοργήτους ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι. *Quæ dixit, huc pertinent, ut adversus omnes simus patientes, officiosi, minime iracundi.*

Petenti abs te dato] Justinus Apologetico eodem: εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε, &c. *De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus hæc dixit: omni petenti date*, &c. Alibi: παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες. *communicantes nostra omni egenti.* Cyprianus Testimoniorum lib. III, 1. *Nemini negandam eleëmosynam.* item illic: *omni poscenti te dato, & ab eo qui voluerit mutuari, ne aversatus fueris.*

Vestra copia succurrat illorum inopiæ] Seneca de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* Chrysostomus in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. *Deus pro facultate poscit, quatenus habet quis, non quatenus non habet.* Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia, ἐπαινεῖ μὲν τὸ ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζει δὲ τούτους ποιῆσαι ταὐτό. *Laudat quidem quod facultates exsuperat*, (nempe in Thessalonicensibus,) *sed hos* (Achæos scilicet) *non cogit idem facere.*

GRONOVII NOTÆ.

5. *Angariabit*] Omissis rebus tuis viæ ducem esse, onus portare, jumentum aut vehiculum præbere coget. Angari dicebantur nuntii regum Persicorum. Illis jus erat per vias obvio cuique auferre recentiorem equum aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & similia præstanda.

6. *In infinitum*] Sine limitatione de omnibus omnino rebus, & quantacumque summa accipias.

Aliis sit laxamentum] Ut alii facilius vivant, vos spoliari à vobismetipsis & in arctum redigi.

Ἃ ἂν ἴδω] Quod de meis opibus mihi supersit, & indigentiam amicorum sustento.

Non

…eamus interpretando præcepto, quod jam à nobis recita… m est.

7. Lex Hebræa sicut divortii libertatem indulgebat, ut sæ… iæ maritorum in uxores occurreret: ita etiam privatæ ul… ni, ad quam gens illa valde prona erat, coërcendæ, jus læ… fecerat ab eo qui læserat, non manu sua sed apud judicem, …igere talionem: quod lex etiam XII tabularum secuta est; *membrum rupit, talio esto.* Christus vero majoris patientiæ …gister tantum abest, ut illam in jam læso probet vindictæ …gitationem, injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, … judicio. At quales injurias? tolerabiles scilicet, * non …od non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quod …trictiore quadam patientia contentus sit. ideo exemplum po… t in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed …tum contemtum quendam nostri significat, qui nos nihilo …eriores facit. Seneca, libro de constantia sapientis, inju… …m à contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior … hæc levior & tantum delicatis gravis, qua non læduntur, … offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas, ut …idam nihil acerbius putent. Sic invenias servum, qui flagellis …am colaphis cædi malit.* Idem alio loco: *Contumelia est mi… …r injuria, quam queri magis quam exsequi possumus, quam …ges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud Pacu… …um quidam: *Patior facile injuriam, si est vacua à contume…* …: & apud Cæcilium alius:

Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;
Etiamque injuriam, nisi contra constat contumelia.

…emosthenes: οὐ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν καίπερ δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. *Nec enim tam grave hominibus in… …nuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contu… …liam verberari.* Is quem dixi Seneca paulo inferius ex contu… …elia dolorem, affectum esse ait quem humilitas animi moveat …ntrahentis se, ob factum dictumve inhonorificum.

GROTII NOTÆ.

Non quod non in atrocioribus quoque …dabile hoc sit] Vide Chrysosto… …m dicto jam loco.

GRONOVII NOTÆ.

7. *Sicut divortii*] Quemadmo… …m maritos voluit uxoribus, qua… …m tæderet, ne perpetuo eas male …ctarent, libellum repudii dare, & … à se dimittere. Formula in not. Matth. 5, 31.

Talio esto] Ejusdem membri in …ctore injuriæ rumpendi petitio …

Restrictiore] Non tam late paten… te.

Delicatis] Fastidientibus, impa… tientibus.

Quam exsequi] Ulcisci. §. 2. In… stit. de his qui sui vel alieni.

Alius] Nonius p. 430.

Constat contumelia] Mss. editique, constant contumeliam. f. circum adstant contumeliæ.

Humilitas animi] Μικροψυχία.

Contrahentis] In angorem pro… lapsi.

8. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit; & nequis tritum illud objiciat, *Veterem ferendo injuriam invitas novam*: addit, * potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem: quia scilicet * nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. xxx, 6. Jerem. III, 3. * præbere os contumeliis dixit Tacitus historiarum tertio.

III. 9. Tertium argumentum peti solet ex eo quod apud Matthæum sequitur: *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui vos exsecrantur, precamini pro eis qui infesti vobis sunt & vos persequuntur.* Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos, & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis ut proximum diligerent, * Hebræum scilicet: ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. XIX, comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter sontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjamiticam, Jud. XXXI. non eo minus recte David, qui prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit.

10. Sit ergo nunc porrecta latius proximi significatio ad homines quosvis: omnes enim in communem gratiam sunt recepti:

GROTII NOTÆ.

Potius ferendam esse alteram injuriam] Chrysostomus VII. ad Romanos: αὕτη γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλεῖον αὐτοῦ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. *Hæc egregia victoria, plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo lubidinis liberalitate propria patientiæ transcendere.*

Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est] Chrysostomus de Statuis prima: ὕβρεις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται, ἢ ἀπόλλυται. *Contumelia non ab inferentis animo sed ex judicio eorum qui patiuntur aut fit aut perit.*

Præbere os contumeliis] Præbere os, eo sensu & apud Terentium est Adelphis.

Hebræum scilicet] Cui par proselytus, leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumcisos de quibus actum cap. I, §. XVI. porrigebantur. ita Thalmudici.

GRONOVII NOTÆ.

8. *Invitas novam*] Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

9. *Comma 17 collatum*] Priori proximus & frater appellantur, posteriori cives. Nam memineris injuriæ civium tuorum.

Prælia Domini] Non nisi justa bella gerebat.

10. *Latius proximi*] Quia in N.T. Christus demonstravit, proximum esse nobis non modo civem, sed & quemvis hominem.

Nec

pi: nulli populi à Deo devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Israëlitas licuit, qui diligi æque tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod si etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quodque constet, * non omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem quam extraneum. Sic etiam bonum innocentis bono nocentis, bonum commune privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia & pia bella. Vide sententiam moralem quæ extat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus: * *Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli.*

11. Adde quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo, qui malis Solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis & in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis appellatur Jonæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At * ejusdem in contumaces iram, hoc est, puniendi voluntatem, passim describunt sacræ literæ, Num. XIV, 18. Rom. II, 8. Et hujus iræ minister constitutus est magistratus, Rom. XIII, 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur: at idem pœnas de sontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari

GROTII NOTÆ.

Non omnes æqualiter diligendos] Tertullianus adversus Marcionem IV: *Secundus gradus bonitatis est in extraneos: in proximos primus.* Hieronymus adversus Pelagium dialogo I: *Præceptum est mihi ut diligam inimicos, & consanguineos; ut inter æmulum & necessarium nulla distinctio sit?*

Tam omnibus ignoscere crudelitas est, quam nulli] Verba sunt Senecæ I de Clementia, cap. II. Chrysostomus I ad Cor. III, 12. & sequentibus, de pœnis humanis agens: οὐδὲ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ: *non ex sævitia sed ex bonitate talia faciunt homines.* Augustinus: *Sicut est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens:* Valentinianus, Theodosius, & Arcadius, in lege tertia, Codice Theodosiano, de defensoribus civitatum: *Removeantur patrocinia quæ favorem reis & auxilium facinorosis impertiendo maturari scelera fecerunt.* Totilas apud Procopium Gotthicorum II: τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν εἰς τοὺς ἁμαρτηκότας τιμωρίαν, οἶμαι, ἐν ἴσῳ ἐστί. *Peccare & prohibere pœnas peccantium in pari pono.* vide quæ dicuntur lib. II, cap. XXI, §. 11.

Ejusdem in contumaces iram] Vide hac de re Cyrillum libro V. contra Julianum.

GRONOVII NOTÆ.

Devoti] Ut septem Cananæi.

Bonum innocentis] Quod est ut puniatur noxius, ne impunitas augeat in istum & similes improbitatem.

Bono nocentis] Quod ille bonum sibi putat, ut ei parcatur & nihil luat.

Bonum commune] Ut refrenentur delicta suppliciis.

Privato] Singulorum alios injuria afficientium, ne quid mali vicissim patiantur.

Dilectione innocentium] Ne hi periclitarentur, si malis impunita essent facinora.

imitari passim jubemur. At * Christus est qui & Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matth. XXII, 7. & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen * potestate sibi divinitus data usi sunt ad pœnam facinorosorum, I Cor. IV, 21. I Cor. V, 5. I Tim. I, 20.

IV. 12. Quartus locus qui objicitur est Rom. XII, 17. *Nemini malum pro malo reddite: procurate honesta in omnium conspectu: si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes, non vosmetipsos * ulciscentes, dilecti, sed date locum iræ: scriptum est enim; Meum est ulcisci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum, hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis*

GROTII NOTÆ.

Christus est qui Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis] Adde loca Matth. XXI, 44. Lucæ XIX, 12. 14. 27. Chrysostomus ad Rom. XIV. narratis malis Hierosolymorum: ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο προλέγοντος, καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαῤῥήδην: *Christum esse qui hæc fecerit, audi ipsum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte, & exerte.* Similia habet oratione secunda adversus Judæos.

Potestate sibi divinitus data usi sunt] Chrysostomus I Cor. IV, 21. ἀναλῶ, πηρώσω; ἔστι γὰρ πνεῦμα πρᾳότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος: *Interficiam, mutilabo? est enim ut lenitatis ita & severitatis spiritus.* vide & Augustinum de sermonibus Domini in monte lib. I, & alios quos citat Gratianus XXIII, quæst. VIII.

Ulciscentes] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes.* Sed ea vox sæpe à Christianis in ulciscendi sensu posita invenitur. Tertullianus de Patientia: *Jam si levius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris?* Adversus Marcionem II. *non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ violentiæ prospicit, ut quia durissimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur à Deo exspectare defensam, edicendam postea per Prophetam, mihi defensam, & ego defendam, dicit Dominus: interim commissio injuriæ metu vicis repastinaretur: & licentia retributionis prohibitio esset provocationis; ut sic improbitas astuta cessaret, dum secunda permissa, prima terretur; & prima deterrita, nec secunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis per eundem saporem passionis. Nihil amarius quam idipsum pati, quod feceris aliis.* De monogamia: *Aliæ diluvium iniquitates provocaverunt, semper defensa qualescumque fuerunt, non tamen septuagies septies, quod duo matrimonia meruerunt.* Locum Pauli de quo hic sermo non male explicat Augustinus epistola CLIV: *Hinc autem dictum est non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit.* vide quæ infra lib. II, cap. XX. §. V. & §. X.

GRONOVII NOTÆ.

12. *Procurate honesta*] Hæc Bezæ versio προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Vulg. *providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Castalio: *date operam, ut vos apud omnes homines honeste geratis.* Nec male sit, honesta sectantes in exemplum & confessione omnium hominum. Vel ut, quantum fieri potest, apud omnes homines bene audiatis. Matth. 5, 17.

Date locum iræ] Spatium, advocationem, ut loquitur Seneca ad Marc. cap. 10.

Non

nabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum. Sed hic quoque eadem quæ ad locum superiorem patet responsio. nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum est ulcisci, ego rependam; eo ipso tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (popularibus scilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4, 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis justis in ipsos etiam Israëlitas obstabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, quamvis latius patentia, in talem sensum rapienda sunt: eoque minus quia capitum sectiones non ab Apostolis sunt, aut eorum ætate, sed multo serius factæ, ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII caput inchoat, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto*, & quæ sequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis cohæsit.

13. In hac autem dissertatione dicit Paulus, potestates publicas Dei ministras esse, & vindices ad iram (id est ad pœnam) in maleficos: eo ipso apertissime distinguens inter ultionem publici boni causa, quæ Dei vice exigitur, & ad ultionem Deo reservatam referenda est; & illam explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam si ultionem etiam illam quæ boni publici causa exigitur, in illo interdicto comprehensam velis, quid erat absurdius, quam cum dixisset abstinendum à pœnis capitalibus, deinde subjicere, in hoc potestates publicas à Deo constitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. Quintus quo nonnulli utuntur locus est II Cor. X, 3. V.
*Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ nostræ * non sunt carnalia, sed divinitus valida ad destructionem munitionum:* & quæ sequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi

GROTII NOTÆ.

Non sunt carnalia] Chrysostomus hoc loco: ὅπλα σαρκικὰ intelligit πλοῦτον, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, περιδρομάς, κολακείας, ὑποκρίσεις, *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, solertiam, prensationes, assentationes, fallacias.*

GRONOVII NOTÆ.

Popularibus] Civibus, quibuscum est simultas, mitius tractandis quam in hostes externos consulimus.

Latius patentia] Etsi ad plures pertineant ob vocis Proximi significationem productam.

Capitum sectiones] Et habuit longe alias vetus Ecclesia, de quibus videndus Casaubonus initio Notarum ad N. T.

Cohæsit] Olim conjunctum & continuatum fuit.

13. *Exigitur*] Per magistratus, quæque pars est illius hostimenti & vicissitudinis quam minatur & ab sese jubet exspectari Deus.

Explendi] Quam privata libido sumit, ægri & crudelis animi solatium.

gi imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coërcendos refractarios, quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse carnalem, id est infirmam, imo contra, validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit ex quo imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat.

VI. 15. Qui sexto affertur locus, Eph. VI, 12. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli; quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, *tantum*, more Hebræo) *sed adversus imperia*, & quæ sequuntur: agit de pugna quæ Christianorum est qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt.

VII. 16. Jacobi locus, qui septimo affertur, IV, 1. *Unde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis:* nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnas quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud Josephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus. Sensum ab hoc Jacobi loco non alienum habet Tibulli illud:

Ant. lib. XVIII. cap. 12. & lib. seq.

Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere,
Faginus astabat cum scyphus ante dapes.

Et apud Strabonem non uno loco notatum videas, * innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani:

O pro-

14. *Prodigiosam illam*] Qua vexandos Satanæ tradebant discipulos non audientes.

16. *Faginus adstabat*] Quum ligneo poculo contenti essent. Ovid. 8, 670. *fabricataque fago Pocula, quæ cava sunt flaventibus illita ceris.*

GROTII NOTÆ.

Innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus] Dicit, idem Philo de vita contemplatrice, citans Homeri illud:

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Laccomedonum inopumque hominum justissima quæ gens.

Justinus de Scythis: *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hac continentia, morum quoque illis justitiam indidit nihil alie-*

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ!
Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto diffusus Consule Bacchus,
Non auro myrrhaque bibunt, sed gurgite puro
Vita redit: satis est populis fluviusque Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt.

Cui adjungi potest Plutarchi illud in Stoicorum contradictionibus: οὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συρρήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur.* * *aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur.* Justinus cum Scy-

alienum concupiscentibus: quippe ibidem divitiarum cupido est ubi & usus. Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud Gregoram lib. 11. Taxiles Alexandro: τί δεῖ πολέμων σε καὶ μάχας ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις; *Quid inter nos, Alexander, bellis & prœliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium à nobis auferas huc venisti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione utentium?* Diogenis dictum huc pertinet, οὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμιοι, *non enim ex his qui polentam edunt, aut fures exsistunt, aut bellorum auctores.* Porphyrius lib. 11. de non edendis animalibus: τὸ εὐδάπανον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἀπάντων, *quicquid paratu facile est & levis sumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.*

GRONOVII NOTÆ.

Ambitiosa fames] Ostentatrix sui.

Diffusus Bacchus] *Saccatum vinum* Martial. 2, 40. 8, 54. ubi Scriver. *Saccos vinarios* appellat Plinius 24, 1. *Ignoto consule, ante multos annos, ut, qui tum fuerint coss. ignoretur.*

Myrrhaque] Murrino vel murreo calice. Sueton. Octav. 71.

Contradictionibus] Ἐναντιώμασιν.

GROTII NOTÆ.

Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur] Verissimam, sed parum meditatam hominibus sententiam, multis egregiis veterum expressam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? Athenæus Philosophus apud Diogenem Laërtium:

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστον νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων:
In mala sudatis miseri: sine fine cupido
Vos agit in rixas bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controversiis Senecæ patris: *Ecce instructi exercitus, sæpe civium cognatorumque conserturi manus, constiterunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter se bella sunt: nec, si forent, eadem hominem deceant, placidum proximum-*

Scytharum inſtituta laudaſſet; *Atque utinam reliquis mor*
bus ſimilis moderatio, & abſtinentia alieni foret: profect
tantum bellorum per omnia ſæcula terris omnibus continuar
n

ximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una ſtirps idemque ſanguis ſitis: vel quæ furia in mutuum ſanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel fato invectum? an ut convivia poculis exſtruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda ſunt, propter quæ menſam & lacunaria ſua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis ſervitium expetendum eſt? quid tandem ſic peſtiferæ iſtæ divitiæ expetuntur, ſi, ne in hoc quidem ut liberis relinquantur? Philo ad Decalogum: χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικὸς, ἢ δόξης, ἢ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; οὐ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν. χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται. γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦται τῶν καινουργουμένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς; οἱ γὰρ ἑλλήνων καὶ βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐῤῥύησαν ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς: *Pecuniarum amor, aut feminæ, aut gloriæ, aut alicujus demum rei quæ voluptatem pariat, an parvorum duntaxat & vulgarium malorum cauſſa eſt? Ob hoc alienantur à cognatis cognati naturali benevolentia in odium inſanabile mutata. regiones autem magnæ & fœcundæ populorum civilibus vaſtantur diſſidiis. tum vero & terra & mare implentur calamitatibus noſve ſemper repertis per pedeſtres navaleſque acies. Nam bella illa Græcorum Barbarorumque aut inter ſe, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, ſive illa divitiarum, ſive gloriæ, ſive voluptatum fuit.* Plinius hiſt. nat. lib. II. cap. III. *Placatiore tamen ea*

(Terra) *ob hoc utimur, quod om*
opulentiæ exitus, ad ſcelera, ca
bella tendunt, quamque ſanguine
irrigamus, inſepultis oſſibus teg
Hieronymus adverſus Jovini
II. *Diogenes tyrannos & ſubv*
urbium bellaque vel hoſtilia vel c
non pro ſimplici victu olerum pom
que, ſed pro carnium & epular
liciis aſſerit excitari. Chryſoſt
I Cor. XIII, 3. εἰ γὰρ ἅπαντες
των καὶ ἠγαπῶντο οὐδὲν ἂν ἠδί
οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μ
καὶ πόλεμοι, καὶ στάσεις καὶ ο
γαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα α
ποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά: *N*
mutuo ſe diligerent homines, ne
terum afficeret injuria, procul eſſ
des & pugnæ & bella & ſeditio
rapinæ & defraudationes & qu
eſt malorum. Idem ad patrem fi
de opulentis loquens: οὐ δι' ἐ
στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχ
πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδρα
σμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλω
φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ
Nonne per hos adveniant ſeditio
bella, & pugnæ, & urbium ex
& plagia, & ſervitutes, & c
tates, & cædes, & innumera vi
la? Claudianus:

Hæc ſi nota forent, fruerem
plice cultu,
Claſſica non fremerent, non ſ
fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes
machina muros.

Agathias hiſtoriarum primo:
πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀ
πων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολ
νοῦσαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἀ
ἐμφοροῦσιν: *Hominum animi ſp*
nimias cupiditates injuſtitiamqu
pſi, implent omnia bellis ac tumu
Concludam multa bene dic
Polybii: αὐτάρκεια τοῦ βίου,
σοφία αὐτοδίδακτος: *Animus*
ſariis contentus alio ad ſapiendu
giſtro non eget.

neque plus hominum ferrum & arma, quam naturalis fatorum conditio raperet. Apud Ciceronem ex de Finibus primo : *Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordia, seditiones, bella nascuntur.* Maximus Tyrius: νῦν μεστὰ πάντα πολέμων. αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. *Nunc omnia bellis plena: Ubique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* Jamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, seditiones corpus prabet & corporis cupiditates. Nam rerum utibilium caussa bella oriuntur.*

17. Quod vero Petro dictum est, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, sed ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Christus ipse inhibitæ aut neglectæ defensionis hanc reddit causam, quod regnum suum de hoc mundo non esset, Joan. XIII, 36.) suo loco rectius pertractabitur. VIII.

IX. 1. Quoties de scripti sensu quæritur, magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est Ecclesias quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Christianorum: ad quæ ista dicenda habeo.

2. Primum est, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum: adde quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire & docere quiddam magnificentius, quales sunt Origenes & Tertullianus, qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέμους, εἴποτε δέοι, γίνεσθαι ἐν ἀνθρώποις: *Ut bella justa atque ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas;* & idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capitalia minus probare videtur, dixit, * *Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat:* Et de militia hæsitat; nam libro de Idolo- I.

GRONOVII NOTÆ.

17. *Ad bellum privatum*] Armatam defensionem sui.

IX. 1. *De scripti sensu*] In Statu juridiciali qualitatis ante judicium, qui dicitur Legalis vel legitimus, utrum Scripto præcise adhæreri debeat, an sententia & voluntas scriptoris spectanda sit. Ad Herenn. 2, 9, & 10.

2. *Magnificentius*] Propositum vitæ sublimioris, quæ non potest ab omnibus exigi.

GROTII NOTÆ.

Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo negat] Idem Tertullianus de anima: *Quis non præferat seculi justitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctam contestatur, quæ pro homine*

Idololatria, *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti possint, & an militia ad fidem admitti*: Et videtur eo loco propendere in eam sententiam, quæ militiæ adversatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit qui ante baptismum militabant ab iis qui post baptismum nomen dant militiæ. *Plane*, inquit, *si quos militia præventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum quos Joannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fidelissimorum, quem Christus probat, & quem Petrus catechizat*: * *dum tamen suscepta fide atque signata, aut deserendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis cavillandum* (id est cavendum) *nequid adversus Deum committatur.* Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse; quod sane minime facturi fuerant, si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quam aruspices, magi, * & alii vetitarum artium professores in sua arte post baptismum manere permissi sunt. Eodem libro militem quendam & quidem Christianum laudans; *O militem*, inquit, *in Deo gloriosum.*

II. 3. Secunda observatio est, quod militiam Christiani sæpe aut evitarunt ob temporum circumstantias, quæ vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Josephum exstant, videmus Judæos ab expeditionibus militaribus immunitatem postulasse, quod externis permixti non satis ritus legis suæ observare possent, & quia sabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob causas à L. Lentulo missionem Judæos impetrasse docet idem Josephus: alibique

homine sæviendo religiosa est? Et ad Proconsulem Scapulam: *Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim ut omnes salvos facere possimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis.*

Dum tamen suscepta fide atque signata] Distinctionem quam hic de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de Monogamia, tum exhortatione castitatis.

Et alii vetitarum artium professores] Tertullianus de idololatria: *ad Ecclesiam non admittuntur qui artes exercent quas Dei disciplina non recipit.* Augustinus de fide & operibus: *Meretrices & histriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis ad Christi sacramenta non permittuntur accedere.* de histrione exemplum vide apud Cyprianum epistola LXV. de lanistis, lenonibus, victimarum redemtoribus apud Tertullianum. de auriga Circensi apud Augustinum.

GRONOVII NOTÆ.

Si quos militiâ præventos] Si qui sacramento jam tenebantur & militabant, antequam fierent Christiani.

Quem Christus] Matth. 8, 10,

Quem Petrus] Act. 10.

Signata] Per baptismi signaculum. Tertull. de spectac. 24.

Cavillandum] Videtur legi oportere, *cavitandum*. nam *Cavillari* est quidem frequens Tertulliano, sed pro *decipere, fallere, frustrari.*

Per-

que narrat, cum Judæi Roma urbe jussi essent excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas scilicet quas diximus causas: quibus accedebat interdum tertia, quod adversus populares suos pugnandum haberent: at κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον; *nefas in populares suos arma sumere*, tunc scilicet cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam sub externis regibus, sed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ τούτοις ζῶντες, * *perstantes in patriis institutis & ex eorum præscripto viventes*: quod pacisci prius solebant, eodem Josepho auctore. His periculis simillima sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *Non convenit sacramento divino & humano, signo Christi & signo diaboli*: quia scilicet per Deos Gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona Militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apostolo non placet: & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* mox: *Quanta alia in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?*

4. Tertium quod notamus hoc est, Christianos primorum III.
temporum tanto ardore succensos fuisse ad præclarissima quæque capessenda, ut sæpe consilia divina pro præceptis amplecterentur

GROTII NOTÆ.

Perstantes in patriis institutis] Verba Josephi XI historiæ antiquæ.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Cum Judæi Roma urbe*] Tacit. 2 annal. 85. Suetonius Tiber. 36.

Sacramento divino & humano] Quod promittitur Deo in veræ religionis professione, & quod juratur imperatori gentili in militia suscipienda. De corona II. *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere?*

In delictis] Scribendum censeo, in debitis. Castrensium munium debita sunt, quæ Livius vocat *militaria justa* lib. 24, 48. Sic Seneca, quæ in Med. v. 997. vocavit *justa functis*, Troad. 602. *debita exanimis* appellat. Quot vel quam multa alia sunt ex officiis & operibus militiæ legitimis, quæ Christianus debet transgressiones vel peccata interpretari?

4. *Ad præclarissima*] Ad separandos se à vulgo & à turbis secularibus, & ad summum gradum vitæ innocentis atque à rebus remotæ consequendum, instar Henochi, Eliæ, Johannis Baptistæ.

Consilia divina] Ea quæ erant proposita pro eximiis & singularibus, nec nisi illis qui extraordinariis dotibus & donis divinæ indulgentiæ instructi essent, aggredienda acciperent quasi communia & necessaria & nemini non affectanda. Gregor. Nazianz. 3 in Julian. cap. 94. Ἔπειτα πῶς ἐκεῖνο οὐ λογίζῃ ὁ σοφὸς τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων χριστιανὸς, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιτεταγμένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος· τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, αἵρεσιν δὲ, ἃ φυλάττουσι μὲν τιμὴ καὶ ἀντίδοσις, μὴ φυλάττουσι δὲ οὐδ' ὅντιν' ἐκ κινδύνων, &c.

ςterentur. Chriſtiani, inquit Athenagoras, *οὐ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, adverſus ſua rapientes judicio non contendunt.* Salvianus juſtum à Chriſto ait, ut ea ipſa de quibus lis eſt relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui * id ita generaliter ſumtum, conſilii forte eſt & vitæ ſublimioris, at non in præcepto poſitum. Simile eſt quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Chriſtianus apud Tatianum, *στρατηγίαν παρῄτημαι, præturam recuſo*: apud Tertullianum, *Chriſtianus nec ædilitatem affectat.* Sic Lactantius juſtum (qualem vult eſſe Chriſtianum) negat belligeraturum; ſed ita ut ſimul navigaturum neget. A ſecundis nuptiis quam multi veterum Chriſtianos dehortantur? Quæ omnia ſicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata ſunt, ita nullius legis neceſſitate à nobis exiguntur. Atque hæc ſolvendis quæ objiciuntur ſufficient.

Lib. v. c. 18.

X. 1. Nunc ut noſtra firmemus, primum non deſunt nobis ſcriptores & quidem antiquiores, qui & capitalia ſupplicia, & quæ inde pendent bella, ſentiant à Chriſtianis licite poſſe uſurpari. Nam Clemens Alexandrinus Chriſtianum ait, ſi ad imperium vocetur, ut Moſes, futurum vivam ſubditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Chriſtiani deſcribens, decere eum ait intectis eſſe pedibus, niſi forte militet. * In conſtitutionibus quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII, c. III, legimus: *οὐχ' ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθῴου. τὸ δ' ἔνδικον ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένον: non quaſi omnis cædes illicita ſit, ſed ea quæ eſt innocentis: ita tamen, ut quæ juſta eſt, magiſtratibus ſolis ſit reſervata.*

2. Sed autoritatibus privatis ſepoſitis, ad publicam Eccleſiæ veniamus, quæ maximi debet eſſe ponderis. Dico igitur, nunquam à baptiſmo rejectos aut ab Eccleſia excommunicatos eos qui militabant; quod tamen & factum oportuit, & factum fuiſſet, ſi militia cum novi fœderis conditionibus pugnaſſet. In dictis modo conſtitutionibus, lib. VIII, c. XXXII, agit ſcriptor ille

GROTII NOTÆ.

Id ita generaliter ſumtum conſilii forte eſt & vitæ ſublimioris] Concilium Carthaginenſe IV: *Epiſcopus nec provocatus de rebus tranſitoriis litiget.* Adde Ambroſium lib. II. Offic. cap. XXI. & Gregorium Magnum libro II, Ind. XI, Epiſt. LVIII.

In conſtitutionibus] Videtur ſcriptus is liber finiente ſæculo ſecundo.

GRONOVII NOTÆ.

Nec ædilitatem] Opinor quia ædilium erat dare ludos. Cicero I Verron. 54. Sueton. Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos deſpuebant Chriſtiani. Sed & Prætorum. Tac.

Navigaturum] Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi cauſa navigatur, quorum omnium ergo nihil ſuſcipiebat primævus ille rigor.

X. 1. *Niſi forte militet*] Nam militantes caligati.

M. An-

ille de iis qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent., στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. *Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit, *& nos vobiscum, & militamus.* Paulo ante dixerat: *Externi sumus & vestra omnia impleviмus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro narraverat * M. Aurelio Imperatori Christianorum militum precationibus imbrem impetratum. In Corona, militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones. Cap. XLII C. XXXVII

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Christo tormenta mortemque perpessi eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur * tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus sub Licinio. Cyprianus de Laurentio & Ignatio Afris: *in castris & ipsi quondam secularibus militantes, sed vere & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt.* Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent.

4. Capitalibus suppliciis si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant, quam lenitas Christiana patiatur: quod vel solo * Silaniani Senatusconsulti exemplo

GROTII NOTÆ.

M. Aurelio Imperatori] Vide & Xiphilinum de hac historia.

Tres Pauli comites] Adde militem quendam à Cornelio baptizatum, cujus apud Adonem mentio.

Silaniani Senatusconsulti] Cujus asperitatem mitigavit Adrianus Imperator, ut apud Spartianum est. Asperis Romanorum legibus addi possunt quæ servum nisi tortum testimonium dicere vetant.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Conciliabula*] Conciliabulum, vicus vel pagus qui haberet jus nundinarum. Sigon. de jure Italiæ 2, 15. Liv. 24, 56.

Militum precationibus] Claudianus 6. Cons. Honorii 340.

In corona] In libro de Corona.

4. *Silaniani*] Ut si quis domui suæ occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto fuissent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur, facti autem V. C. 762. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coss. Augusto imperante, Exemplum apud Tacitum 14. annal. 42.

Nimia

plo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis culeo insuendis legem tulit: quæ exstat Codice, Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt: quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur * nimiæ lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam quæ exstat apud Vegetium: *Per Deum & Christum & Spiritum sanctum, & per majestatem Imperatoris quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.*

5. Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur, qui aut Constantinum ab omnibus omnino capitalibus suppliciis & bello, aut Christianos à militia injecto divinæ iræ metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, & minime dissimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum, pertinerent: qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, qui sermone VII. ita ait: *Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est.* & de Officiis: *Fortitudo quæ vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena justitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram.

L. 1. c. 27.

6. Neque tamen ignoro, * sæpe Episcopos, & plebem Christianam, interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales: morem quoque introductum, * ut qui ad Ecclesiam confu-

GROTII NOTÆ.

Nimiæ lenitatis nomine] Zonaras: τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλανθρώπως διατιθέμενος· ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σηπτὸς ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαίνηται, οὐ μέντοι τὸ ὑγιείας ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem se ostendebat iis qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscindendum membrum ægrotans ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit aut sanescat.* vide & Eusebium. sicut de nimia Constantini lenitate Christianos, ita de Haraldi Regis questos Danos apud Saxonem historicum invenias.

Sæpe Episcopos] Augustinus: *Officium Sacerdotis est intervenire pro reis.* In ejus epistolis multa sunt hujus bonitatis specimina.

Ut qui ad Ecclesiam confugissent] Vide Chrysostomum XVI de Statuis. Concilium Aurelianense cap. 3. legem Wisigotthorum libro VI, tit. V, 16. IX, tit. II, c. 3.

GRONOVII NOTÆ.

Culeo] Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, inque mare abjiciendis §. 6. Instit. de publ. jud. Cic. pro Sex. Roscio cap. 25, & 26. Juvenal. 8, 214. & 13, 155.

Labaro] Vexillo Prudent. 1. Symm. 488. *Christus purpureum gemmanti textus in auro signabat labarum.* Eufeb. de vita Constant. 1, 31.

confugissent, nonnisi vitæ servandæ fide data redderentur; & * ut circa Pascha carcere emitterentur, quos sua crimina attinebant: sed, qui cum cura hæc omnia, & si qua his sunt similia, expendet, inveniet, signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occasionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum & temporum illa beneficia & preces ipsæ * exceptionibus quibusdam temperabantur.

7. Objiciunt hic nobis nonnulli XII canonem Synodi Nicænsis, qui Latine sic habet: * *Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem fidemve suam ostenderunt, & cingulum militiæ deposuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reversi sunt; ita ut aliqui & pecuniam darent, & beneficiis*

GROTII NOTÆ.

Ut circa Pascha] L. Nemo. C. de Episc. audientia.

Exceptionibus quibusdam] Quas vide apud Cassiodorum XI, 40. &c. inter alia de immunitate ecclesiastica in Decreto.

Quicunque vocati] Simeon Magister, in ejus canonis epitome: *οἱ βιαζόμενοι καὶ δόξαντες ἀντιστῆναι, εἶτα κρατηθέντες τῆς ἀσεβείας καὶ ἀναστρατευσάμενοι δεκαετίαν ἀφορίζονται. Qui vi adhibita visi sunt restitisse, sed ab impietate victi sunt & militiam resumsere, decem per annos abstineantur.* Eundem hujus canonis sensum exprimunt Balsamo & Zonaras, & Ruffinus libro X, cap. VI.

GRONOVII NOTÆ.

7. *Canonem Synodi Nicaensis*] Quatuor gradus erant pœnitentiæ in veteri Ecclesia. I. *πρόσκλαυσις deploratio*, illorum qui admisso peccato extra Ecclesiam stantes cum luctu & lacrimis ingredientes orabant, ut pro se Dei misericordiam elicerent: & hi dicebantur *προσκλαίοντες* quasi *adflentes*. II. Α᾿*κρόασις*, eorum qui in prodromo vel porticu aut vestibulo Ecclesiæ stantes divinas scripturas audiebant usque ad lectionem Euangelii, & dicebantur Α᾿*κροώμενοι*, *Audientes*. III. Υ᾿*πόπτωσις*, *Submissio* eorum, qui jam intra Ecclesiæ septa post suggestum tamen, ut videtur, inclinati & genu submittentes stabant, & cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Υ᾿*ποπίπτοντες*, *Succidentes vel Succumbentes*. IV. *Σύστασις*, *Constitutio*, qui jam cum fidelibus consistebant orantes, nondum tamen ad sacramenta admittebantur, his nomen *Συνιστῶτες*, *Consistentes*. Videndus Christoph. Justellus ad Codicem Canonum Ecclesiæ universæ.

Cingulum] Α᾿*ποθέμενοι τὰς ζώνας*. Milites altius cincti & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea zonæque. Tacit. 2. histor. 88. Horat. 2. epist. 2, 40. Cinctus, qui militat, præsertim honorata militia l. 25. & lib. 38. §. 1. D. de testam. mil. Ammianus lib. 22. p. .... Et cingulum nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo & gradu altiore vel honore militiæ l. 5. Cod. Qui mil. præf. binis merere cingulis. l. 9. C. de metatis, illustris dignitas vel sub cingulo vel citra cingulum l. 2. C. ut dignitatum ordo serv. l. 5. C. de appari. mag. mil.

Pecuniam darent & beneficiis] Ω῾ς *τιμὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι*. Militiæ enim vendi poterant & obligari. Novell 53. cap. 5. l. 22. Dig. de leg. 2. & testamento relinqui l. 11. §. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepisse militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia suffragatione, commendatione alicujus. Suet. Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeji ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

ficiis militiam repeterent ; hi decem annis jaceant , post trienni
auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet pro
positum & modum pœnitentiæ. Quicumque enim & timore, &
lacrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absqu
simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis im
plentes , tum demum orationibus communicabunt , & postea li
cebit Episcopo de his aliquid humanius cogitare. Quicunqu
vero indifferenter tulerunt, & habitum Ecclesiam introeuna
sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempu
omnino impleant. Vel ipsum tredecim annorum tempus sati
indicat, non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubi
tato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie * de idololatria. nam quæ ca
none XI præcesserat mentio temporum Licinii, in hoc canon
repetita tacite haberi debet ; ut sæpe Canonum sequentium sen
sus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI Con
cilii Eliberitani. Licinius autem, verba sunt Eusebii , *στρατιώτα*
ἐκέλευεν ἀποζώννυσθαι τοῦ ἀξιώματος εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱ
ροῖντο, *milites militia exuebat* , * *nisi Diis sacrificare vellen*
quod & Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victr
cius atque alii cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Ide
olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum qua
tuor, quorum in martyrologiis mentio : & in Ægypto Menn
& Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecer
cingu

GROTII NOTÆ.

De idololatria] Quod principale crimen, *summus sæculi reatus* dicitur Tertulliano de Idololatria : *Gravissimum & extremum delictum* Cypriano epist. XII.

Nisi Diis sacrificare vellent] Sulpitius Severus: *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit , milites suos litare praeceperat : abnuentes militia rejiciebat.* ob hanc causam Valentinianus , qui Imperator postea factus est , sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod Victor Uticensis narrat, multos sub Hunericho Rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

GRONOVII NOTÆ.

Jaceant] *Ὑποπιπτέτωσαν μετὰ τὸ τῆς τελείας ἀκροάσεως χρόνον.* Respiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus Pœnitentiæ in veteri Ecclesia, qui erant Πρόσκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑπόπτωσις, Σύστασις. C saub. Exercit. in Bar. 16. num. 4 p. 552. Salmas. in Epist. Simpli Verini nomine p. 113.

Orationibus communicabunt] Prec bus publicis interesse poterunt.

Humanius cogitare] De admitte dis illis ad Κοινωνίαν ἢ Σύναξιν participandam Eucharistiam.

Indifferenter tulerunt] Ἀδιαφόρ ἤνεγκαν. Sueton Domit. 23. *Oc sum eum populus indifferenter , mil gravissime tulit.*

Habitum] σχῆμα τὸ εἰσιέναι εἰς τ ἐκκλησίαν. Speciem, mimum, im ginem.

8. *Licinii*] Qui Constantini affinis fuit & cum eo aliquandiu in peravit , acerrimus Christianoru persecutor , donec ex hac ipsa cau bello inter eos orto victus & occi est.

Abjecisse cingulum] Renuntiavi militiæ.

cingulum; quorum fuit Arsacius inter Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his qui semel conscientia puncti cingulum abjecerant, reditus ad militiam sub Licinio non patebat, nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem quem produximus, ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia, his qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunesne esse à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

9. Sunt & qui Leonis epistolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem, redire ad militiam sæcularem.* Sed sciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, * ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ, quo augustiori nomine commendabiliores essent, Canones Apostolici vulgo appellabantur. Canone LXXXII edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter aut diaconus militiæ vacet, & utrumque retineat officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt Cæsari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur, his qui cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam. 11.

10. Hoc

GROTII NOTÆ.

Ut tanto exemplo essent ad correctionem, quantum ad peccandum fuerant] Leo epistola XC ad Rusticum: *Illicitorum veniam postulantem oportet etiam multis licitis abstinere.* In epistola Episcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto à se licita debet abscindere, quanto se meminit & illicita perpetrasse.* In Capitulis Calvi: *Tanto quisque majora quærat bonorum operum lucra, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.*

GRONOVII NOTÆ.

Confessores] Qui in periculum adducti & tormentis subjecti fidem servaverant, non etiam occisi erant, ut Martyres.

Cingulum abjecerant] Qui quod Christianam religionem suscepissent militantes, & viderent, se salva conscientia manere in militia non posse, per quam idolis servire cogebantur, missionem impetraverant.

9. *Et ascetis*] Ascetæ, qui studio precum & meditationum sacrarum omissis rebus excedebant seculo & corpus domabant & exercebant: ut Monachi, Stylitæ, Inclusi, Hesychastæ. Vide Gretseri Variar. 1, 3.

Officium Romanum] Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In Zonara vertitur, *Romanam præfecturam*: in Balsamone, *Romanum magistratum.* An *Romanum*, ut Tertull. infra 4, 5, 84.

Cleri honorem] Ecclesiasticæ functionis. Suidas: κλῆρος, σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Hæc erat

 simpli-

Hoc amplius etiam * ad clerum admitti vetabantur, [illegible] aptismum aut magistratus attigissent aut munera bell[illegible] epistolis Syricii & Innocentii & in Concilio Tolet[illegible] [illegible]. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo C[illegible] [illegible], sed ex iis qui vitae exactissimae specimen [illegible] quod militiae & quorundam magistratuum perpe[illegible] [illegible]tio. at sacro ministerio addicti * nulla alia cura ac [illegible] diano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus C[illegible] tuit, ne Episcopus, presbyter, aut diaconus [illegible] administret; octuagesimus, ne publicis se adminis[illegible] immisceat: & inter Africanos Canones sextus, * ne p[illegible] [illegible]em rerum alienarum suscipiat aut civilium patroc[illegible] [illegible]dem * tutores constitui nefas judicat Cyprianus.

[illegible] At pro nostra sententia expressum Ecclesiae judicium [illegible] in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est sub C[illegible] [illegible]no. Ejus enim Concilii Canon III sic habet: *De his [illegible] projiciunt in pace, placuit abstinere eos a communione*, qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. [illegible] pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypri[illegible] [illegible] apparet. Accedit exemplum militum sub Juli[illegible] [illegible] modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Chri[illegible] [illegible]re testimonium parati essent: de quibus sic Ambros[illegible] *[illegible]nus Imperator, quamvis esset Apostata, habebat tamen [illegible] Christianos milites: quibus cum diceret; producite aci[illegible]*

[illegible]

[illegible] primaevae Ecclesiae. Postea [illegible] ordinum varietas & copia ac-

GROTII NOTAE.

Clerum admitti vetabantur] [illegible] us Demonstrationis lib. I. [illegible]m describit Christianorum [illegible] aliam *[illegible]*; aliam inferio- [illegible] qui in hac sunt eos inter alia *[illegible]* *[illegible] qui jussa [illegible] indicare.*

[illegible] alia cura ac la[illegible]] Vide Ca- [illegible] Concilii Moguntini apud [illegible]num, titulo, Ne Clerici vel [illegible]hi.

[illegible]rocurationem rerum alienarum [illegible]] Vide Epistolam Hierony- [illegible] Nepotianum.

[illegible]res constitui nefas judicat Cy- [illegible]] In epistola ad presbyteros, [illegible]os & plebem Furnis consi- [illegible]. Adde l. Generaliter, C. de [illegible]is & clericis.

[illegible]m pacis nomine intelligi vole- *[illegible]bant*] Tertullianus de Idololatria: *[illegible] in pace militabit* [illegible]. Idem de Fuga persecutionis: *[illegible] quid est bellum quam [illegible]?* Cyprianus epistola X. *[illegible] Ecclesia [illegible]* [illegible]. Epistola XXII: *Cum Dominus [illegible] Ecclesiae pacem dare.* Epistola [illegible] *Ecclesiae [illegible] ostendendam*, id est [illegible] pectandam. de Lapsis: *[illegible] pax longa corruperat.* Sulpitius Seve- rus: *Antonino Pio imperante pax [illegible] clesiis fuit.* mox: *Interjectis [illegible] annis XXXVIII, pax Christianis fu[illegible]* & in Constantini aetate: *Exinde [illegible] quibus rebus pace perfruimur.* Et in [illegible] historiae: *Vexationesque populi Ch[illegible] stiani, & mox pacis tempora.*

GRONOVII NOTAE.

II. *Non medica profectu*] Qu[illegible] exemplum non parum profuit [illegible] eos, qui jam erant Christiani, co[illegible] firmandos, & ad complures, q[illegible] nondum erant, faciendos.

Tu[illegible]

nsione reipublicæ; obediebant ei : cum autem diceret oducite arma in Christianos; tunc agnoscebant Imperaœli. Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Dio- imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcostianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum ıbile edidit Christianæ constantiæ & patientiæ exemuod infra à nobis memorabitur.

Ioc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Chriilitis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus noquemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium 'e nefas ducimus. Dextera ipsa pugnare adversus impios cos sciunt; laniare pios & cives nesciunt. Meminimus civibus potius quam adversus cives arma sumsisse. Pu- us semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salu- fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro ım quo pacto conservemus tibi* (ad Imperatorem sermo *ıanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioriistianis sic loquitur: τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ·οῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο ἐμοὶ δοκεῖν, συγγνώμην δόντες ὑπὲρ ·ης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις: *Eas quæ in bello perpetran- ·, majores nostri pro cædibus non habuere, excusatos ha- s qui pro pudicitia ac pietate decertant.*

·noscebant] Negabant Cæ- ıium quo essent in Deum

·fuerunt hactenus] Hæ sunt ·pter quas in hunc diem us- que non dubitavimus & operæ pretium putavimus vitam in discrimen mittere, quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recusaremus.

CAPUT III.

i partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

10. Hoc amplius, etiam * ad clerum admitti vetabantur, qui post baptismum aut magistratus attigissent aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii & in Concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis qui vitæ exactissimæ specimem dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua erat obligatio. at sacro ministerio addicti * nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus Canon constituit, ne Episcopus, presbyter, aut diaconus sæculares curas administret; octuagesimus, ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos Canones sextus, * ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eosdem * tutores constitui nefas judicat Cyprianus.

11. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III sic habet: ***De his qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos à communione:*** Id est qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. * Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedit exemplum militum sub Juliano, non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius: *Julianus Imperator, quamvis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat; producite aciem pro*

simplicitas primævæ Ecclesiæ. Postea tanta ordinum varietas & copia accessit.

GROTII NOTÆ.

Ad Clerum admitti vetabantur] Eusebius Demonstrationis lib. I. duplicem describit Christianorum vitam, aliam ἐντελῆ; aliam inferiorem. qui in hac sunt eos inter alia τοῖς κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ πρακτέα ὑποτίθεσθαι. *iis qui juste militant agenda indicare.*

Nulla alia cura ac labore] Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel Monachi.

Ne procurationem rerum alienarum suscipiat] Vide Epistolam Hieronymi ad Nepotianum.

Tutores constitui nefas judicat Cyprianus] In epistola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis consistentem. Adde l. Generaliter, C. de episcopis & clericis.

Id enim pacis nomine intelligi volebant] Tertullianus de idololatria: *Imo quomodo etiam in pace militabit?* idem de Fuga persecutionum: *Nostra paci quod est bellum quam persecutio?* Cyprianus epistola X. *Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumserit.* Epistola XXII: *Cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare.* Epistola XXXI: *Ecclesiæ pacem sustinendam*, id est expectandam. de Lapsis: *disciplinam pax longa corruperat.* Sulpitius Severus: *Antonino Pio imperante pax Ecclesiis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII, *pax Christianis fuit*, & in Constantini ætate: *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio historiæ: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.*

GRONOVII NOTÆ.

11. *Non modico profectu*] Quod exemplum non parum profuit ad eos, qui jam erant Christiani, confirmandos, & ad complures, qui nondum erant, faciendos.

Tunc

pro defensione reipublicæ; *obediebant ei : cum autem diceret eis ; Producite arma in Christianos ; tunc agnoscebant Imperatorem cæli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Christianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod infra à nobis memorabitur.

12. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dextera ipsa pugnare adversus impios & inimicos sciunt; laniare pios & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute: hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conservemus tibi* (ad Imperatorem sermo est) *si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur: *τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖν, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις: Eas quæ in bello perpetrantur cædes, majores nostri pro cædibus non habuere, excusatos habentes eos qui pro puducitia ac pietate decertant.*

Tunc agnoscebant] Negabant Cæsari obsequium quo essent in Deum peccaturi.

12. *Hæc fuerunt hactenus*] Hæ sunt causæ, propter quas in hunc diem usque non dubitavimus & operæ pretium putavimus vitam in discrimen mittere, quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recusaremus.

CAPUT III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

Sil. verbo bellum 1. n. 1.

I. 1. BElli prima maximeque necessaria partitio hæc est, quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est quod auctore eo geritur qui jurisdictionem habet: privatum, quod aliter: mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod antiquius, primum videamus.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere arbitror ex iis quæ supra diximus, cum ostensum est, ut quis injuriam etiam vi à se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem, post constituta judicia publica, non licere: quamquam enim judicia publica

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. QVi jurisdictionem] Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehendat. Sen. de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus libertatem dari, quibus eripi,* &c. *quæ ruant urbes, quæ oriebantur, mea jurisdictio est.* Cic. 2. agr. 36. *ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem subjugaretis.* Alioqui & jurisdictio aliquando sine potestate gladii est.

Antiquius] Quippe quod jam gestum sit ante respublicas constitutas. cap. 1. n. 2.

2. *Judicia publica*] Ex quo personæ publicæ lectæ sunt, quibus solis datum, ut jus administrarent, & rerum capitalium vindices essent. Est autem inter judicia publica insigne de vi & vi armata. §. 8. Inst. de pub. jud.

blica non à natura; sed à facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius, & ad quietem hominum conducibilius, ab eo cujus nihil intersit rem cognosci, quam homines singulos, nimium sæpe amantes sui, quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus JC. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. Hinc est*, inquit * Rex Theodoricus, *quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu: quid enim à bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur?* Et vim vocant leges, *quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit*. I. Non e de R. J. Cass. l. Var. epi 4.

II. 1. Certe quin restricta multum sit ea quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat nimirum ubi cessat judicium: nam lex vetans sine judicio suum consequi, intelligi commode debet ubi copia est judicii. Cessat autem judicium momentanee, aut continue. * Momentanee cessat, ubi exspectari judex non potest sine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, si quis versetur in locis non occupatis, ut mari, solitudine, insulis vacuis, & si qua alia sunt loca in quibus nulla est civitas: facto, si subditi judicem non audiant, aut judex aperte cognitionem rejecerit. L. Exst. D. quod metus.

2. Quod diximus etiam post judicia constituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Judæis data intelligi potest, ubi sic per Mosen Deus loquitur Exod. XXII, 2. *Si in effossione deprehensus fur, ita percutiatur ut moriatur, ne reus cadis esto percussor, ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cadis erit*. Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate Molin. disp. 10 §. dubio vero.

GROTII NOTÆ.

Rex Theodoricus] Eundem vide in Edicto cap. X, & CXXIV.

Momentanee] Servius ad XI Æneidos: *Injecere manum Parca. Traxerunt debitum sibi. Et sermone usus est juris. nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate, rem nobis debitam vindicamus.*

GRONOVII NOTÆ.

Ab eo cujus nihil] Cujus ipsius res non agitur, ut possit bona fide medius & neutrarum partium esse, nec propriæ causæ respectu corrumpatur.

Nimium sæpe amantes] Pindarus apud Gregor. Nazian. 3. in Julian. p. 96. τὸ οἰκεῖον πιέζει. Sallust. Cat. 51. neque enim cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ videntur.

Quod jus putant] In qua opinione sæpius decipiuntur.

Nihil manu] Vi privata.

II. 1. *Ubi cessat judicium*] Sic excusabant scelerata Octaviani initia adulatores aulæ: necessitudine reipubl. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum. Tac. 1 ann. 9.

Momentanee] Ad tempus aut perpetuo.

Locis non occupatis] Quæ nemo in ditionem suam vindicavit.

Judicem non audiant] Si per rebellionem, seditionem, dissidium intestinum sit justitium.

Judex aperte] Quo prætextu Cæsar invasit piratas. Velle. 2, 42.

rate distinguens, non solum impunitatem inducere; sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII Tabularum, haud dubie * ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.* Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressores armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse quod naturali juri adversetur.

III. 1. De jure divino voluntario profectiore, Euangelio scilicet, plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram, quam nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. *Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti,* Matt. v, 39. & Rom. XII, 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες ἀγαπητοί, ubi Latina versio habet, *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum, *Repone*
Lib. X. in Lucam. De off. III. c. 3. *gladium tuum in vaginam, nam quicunque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Christi exemplum, qui pro inimicis sit mortuus, Rom. v. 8, 10.

Lib. 1. de lib. arb. c. 5. Epist. 154. ad Publicolam. Cap. 43. & 55.

2. Neque desunt inter Christianos veteres qui bella quidem publica non improbaverint, sed defensionem privatam putarint vetitam. Ambrosii loca pro bello supra attulimus. Augustini multo etiam plura sunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambrosius dixit: *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit; quasi licuerit usque ad Euangelium, ut sit in lege æquitatis eruditio, in Euangelio veritatis.* Idem alibi: *Christianus,*

GROTII NOTÆ.

Ex veteri jure Attico] Solonis verba: εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι, εἰ δέ τις νυκτὸς ὁ, τι ἂν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. *Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat furetur, eum jus sit ad undecim viros deduci: quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere.* Adde quæ II libro infra dicentur cap. XII.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Impunitatem inducere*] Excusare & connivere, si quis tale fecerit quippiam, sed prorsus jus dare faciendi.

Mandato divino] De qualibus supra 2, 2.

III. 2. *Quasi licuerit*] Interpretatur antehac & ad istum diem, dum stant Moysis cærimoniæ, licuisse; nunc autem postquam Evangelium annuntiari cœpit, sisti usum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & significat, *Non plus*, &, *Non ultra.*

Æquitatis] Quid liceat communi jure.

Veritatis] Quid verum & justum sit Christianis.

Satis

mus, etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem referire non potest; ne dum salutem defendit; pietatem contaminet. Augustinus vero: *Legem quidem non reprehendo quæ tales* (latrones & alios invasores violentos) *permittit interfici, sed quomodo istos qui interficiunt defendam non invenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima potestate.* Atque idem sensisse Basilium ex secunda ipsius ad Amphilochium epistola * satis apparet.

3. Sed opposita sententia, sicut receptior est, ita verior nobis videtur, ut talis patientia non sit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipsos, non præ nobis ipsis: imo ubi par malum imminet, non vetamur * nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Instet forte aliquis, & dicat; etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in bonis inæqualibus, quare vitam meam mihi potius deserendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum, qui impetitur opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare: & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde, morali judicio non videri æstimandum illud periculum in quod ipsum se quis conjiciat & unde se potest eximere.

4. Certe

GROTII NOTÆ.

Satis apparet] Adde Concilii Aurelianensis canonem citatum à Gratiano c. ult. causa. XIII. qu. II.

Nobis potius quam aliis consulere] Cassiodorus de Amicitia: *Sane nullus aliquo præcepto vel aliqua ratione tenetur salutem animæ proximi perditione animæ suæ, aut corporis ejus liberationem, circa spem perpetuæ salutis, proprii corporis interitu procurare.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ut talis patientia*] Ut nemo teneatur aut necesse habeat pati, se indefensum occidi.

Bonis inæqualibus] Ut patientis bonum est servare vitam fragilem & mortalem; aggressi non perire inter peccandum, & sic cum præsenti vita etiam spem futuræ atque æternæ perdere.

Opus habere] Non sic se affectum sentire ut repente vitam dimittere possit, cum spe salutis æternæ.

Morali judicio] Quod diversum à naturali rem æstimanti ex sese; non ex adjuncta causa, quæ vitiosam eam aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem non esse rem eam, cujus nomine vocatur, si vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum in quod quis ultro se conjecit, & ex eo se eximere potest, periculum non putatur hactenus ut alter illi potius quam sibi parcere debeat. Judicio morali res non esse æstimatur id, quod est, propter adjunctum vitium. Tale significat Cicero lib. IV. famil. IV. *Quando effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc est, me judicio morali hanc remp. quæ sub Cæsare est, putare non esse rempublicam, sed tyrannidem.

4. Certe Apoſtolorum aliqui ad ultimum uſque tempus, Chriſto vidente & ſciente, videntur iter feciſſe armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem verſus properantes ob infeſtas latronibus vias factitaſſe ex Joſepho diſcimus: qui & de Eſſenis innocentiſſimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum eſt, ut cum diceret Chriſtus tale tempus imminere, ut gladii comparandi cauſa vel veſtis vendenda eſſet, Lucæ XXXII, 36, ſtatim Apoſtoli reſponderint in ſuo comitatu duos eſſe gladios: erant autem in eo comitatu nulli præter Apoſtolos. Tum vero illud ipſum quod dixit Chriſtus, quanquam præceptum revera non continet, ſed proverbium eſt, ſignificans graviſſima pericula imminere, ut clare oſtendit oppoſitio primi temporis, quod tutum ac proſperum fuerat, commate 35, eſt tamen tale, ut ſumptum appareat ex eo, quod fieri ſolebat, quodque Apoſtoli licitum cenſebant.

5. Recte autem à Cicerone dictum eſt: *Gladios habere certe non liceret, ſi uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne reſiſtite injuriam facienti*, non magis univerſale eſt quam quod ſequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo iſti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat reſtringentem, ſed ex ſolo ſenſu æquitatis adſtringitur; cum præceptum de non reſiſtendo ſuam habeat adjunctam explicationem, per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præciſe nos obligare, cum ea impetimur injuria quæ aut alapa ſit aut alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne reſiſtite injuriam facienti, ſed vitam profundite potius quam armis utamini.*

6. In verbis ad Romanos, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, omnino ἐκδικεῖν non tuendi, ſed ulciſcendi habet ſignificationem, ut & Judith I, 11. & II, 1. Luc. XVIII, 7, 8. XXI, 22. II Theſſ. I, 8. I Petr. II, 14. Rom. XIII, 4. I Theſſ. IV, 6. Idque ipſa verborum connexio manifeſte oſtendit: præceſſerat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo*: hæc autem eſt ultionis non defenſionis deſcriptio. Et monitum ſuum fulcit Paulus Deuteronomii loco, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in Hebræo eſt לו נקם, quo ultionem ſignificari tum vocis proprietas indicat,

4. *Eſſenis*] Secta Judæorum, ut & Phariſæi erant & Sadducæi: ſed iſti omnium ſeveriſſimi & continentiſſimæ diſciplinæ. Joſeph. 18. Antiq. 2.

Proverbium] Sermo Ὑπερβολικὸς & figuratus.

5. *Non magis univerſale*] Sine exceptione accipiendum.

Alapa par] In qua plus ſit contumeliæ quam noxæ aut periculi.

6. *Non tuendi ſed ulciſcendi*] Nam ἐκδικεῖν utrumque ſignificat, & *tueri* & *ulciſci*. Unde Ecdici defenſores civitatum Plin. 10. epiſt. III. Hoc ſecutus eſt vetus interpres, cum illud debuiſſet.

Ἐμοὶ ἐκδίκησις] *Mihi vindicta, ego rependam.*

7. *Ar-*

[..]icat, tum ipsa loci sententia quæ defensionem intelligi non [..]titur.

7. Quod vero Petro dictum est, continet quidem prohibitionem utendi gladio, sed non in defensionis caussa: neque enim se opus habebat defendere. Jam enim dixerat Christus de discipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur sermo quem dixerat: Ex iis quos dedisti mihi non perdidi quemquam*, Joan. XVIII, 8, 9. neque Christus, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem hanc causam interdictioni subjicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater?* com. 11. & apud Matthæum ait. *Quomodo ergo implerentur scripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciscendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur, adde quod arma sumebat in eos qui nomine publicarum potestatum adventabant, quibus an ullo casu resistere liceat peculiaris est quæstio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint gladio peribunt*, aut proverbium est, ex vulgi usu desumtum, quo significatur sanguinem sanguine elici, ideoque armorum usum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii sententia est, indicat, non esse quod nos Deo præripiamus ultionem quam ipse suo tempore satis sit exacturus: plane quo sensu in Apocalypsi dicitur XIII, 10: *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc sita est spes & patientia sanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: *Adeo satis idoneus patientiæ sequester Deus: si injuriam deposueris penes eum, ultor est; si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Christi verbis vaticinium videtur inesse de pœnis, quas à sanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum.

8. Ad Christi exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, responderi potest, Christi facta omnia quidem virtutis esse plena, & quæ, quoad ejus fieri potest, imitari laudabile sit, & suo præmio non cariturum; non tamen omnia ejusmodi esse, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Christus pro inimicis atque impiis est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, sed ex speciali quasi pacto & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modo summam ei gloriam, sed & gentem in æter-

7. *Armorum usum*] Quale Homeri Odyss. π. 294. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. Quod sic reddit Valerius Flaccus lib. 5. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipse chalybs.*

Patientiæ sequester] Sequester est, apud quem res controversæ possessionis deponitur & custodiæ mandatur. Vide ad Taciti ann. 3, 71. Sic facit Deum patientiæ sequestrum & injuriam suam penes eum seponit, qui, ob divinum præceptum accepta injuria, abstinet vindicta, & eam arbitrio cœlesti remittit & committit.

æternum duraturam promisit, Esaiæ LIII, 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare, & cui vix quicquam reperiatur simile, ostendit Paulus, Rom. V, 7. Et Christus nos animam nostram periculis objicere jubet, non pro quibusvis, sed pro ejusdem disciplinæ consortibus, 1 Joan. III, 16.

9. Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ, partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem, quam districtum præceptum continere; partim privatæ sunt ipsorum, non communes totius Ecclesiæ. Nam in canonibus antiquissimis, qui Apostolici dicuntur, communione is demum privatur qui in rixa primo ictu adversarium occiderit, διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ * *ob nimium calorem*. Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, quem in contrariam partem adduximus, probare videtur, Quæst. LXXXIV. in Exodum.

Can. XLV. c. si vero de sent. excom. & c. significasti, de homicidio.

IV. 1. Publicum bellum aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hic voco, plerumque justum dici solet eo sensu quo justum testamentum codicillis, justæ nuptiæ servili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & servo secum mulierem * habere in contubernio; sed quod testamentum & nuptiæ solennes peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile est; multi enim, voce justi male intellecta, damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit. Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo qui summam potestatem habeat in civitate; deinde, ut ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit.

2. Bellum autem publicum minus solenne potest & ritibus illis

GROTII NOTÆ.

Ob nimium calorem] Ambrosius libro X in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis quem vetas promi? nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria.*

Habere in contubernio] Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justi liberi. Paul. Sent. lib. II. tit. XIX. L. Si uxor. D. ad L. Juliam de Adulteriis, sic & libertas quædam non justa. Seneca de vita beata, c. XXIV. Suetonius Octavio, c. XI.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Servili contubernio*] Servorum proprie non sunt nuptiæ, sed contubernium; & nupta servo non uxor, sed contubernalis. M. Seneca contr. 21. in contubernium deducta servi domina est. l. 14. §. 3. D. de ritu nupt. l. 12. §. 33. D. de instru. Contubernales quoque servorum, id est uxores. Petronius cap. 56. *Contubernalis mea mihi fastum facit.*

Effectus peculiares] Testamento datur & adimitur hæreditas, non codicillis l. 2. & pen. Cod. de codicil. Nuptias sequitur patria potestas, non contubernium.

Ritus quidam] Ut fiat rerum repetitio & illis negatis indicatur 3, 3.

Illud

illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere magistratum quemvis. Et sane si circa leges civiles res spectetur, videtur omnis magistratus, sicut ad tuendam plebem sibi creditam, ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit nisi auctore eo qui summam in civitate potestatem habeat. Exstat lex talis Platonis ultimo de legibus. Et in Romano jure majestatis teneri dicitur qui injussu Principis bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparaverit. Injussu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Justinianeo Codice exstat constitutio Valentiniani, & Valentis; *Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet * illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit.*

L. 3. D. ad L. Jul. majest. Vict. de jure belli n. 9. Molin. disp. 100. §. Idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Just. & jur. Bart. de Repres. 3. principali ad secundam n. 6. Mart. Laud. de bello. q. 2.

3. Sicut autem omnia dicta, quantumvis universalia, æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. Nam primum quin ei qui jurisdictioni præest liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes, quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rursum, si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli qui supremum in civitate jus habeat: hic etiam necessitas exceptionem porriget. Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias quas Rex persequi negligit, jus bellandi oppidanis in civitatibus dare ausus

Livius lib. XXIV.

GROTII NOTÆ.

Illud Augustini] Lib. XXII, c. LXXIV. contra Faustum, citat Gratianus c. quid culpatur, causa XXIII. quæst. I. Apud Hebræos bellum omne quod speciali Dei jussu suscipitur vocatur מלחמת הרשות bellum potestatum.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Magistratum quemvis*] Non maximum vel summum necessario exigit. Puf. l. 4. c. 6 §. 10.

Injussu populi] Quin Sulla speciem libertatis & summi juris penes populum reliquerat. At Marciani, multoque magis Triboniani ævo omnia penes unum principem; populus nullo numero. Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Pisonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipse illum in Germanicum subornasset, Tacit. 3. ann. 14.

3. *Æquitatem recipiunt*] Hactenus pro veris admittuntur, quatenus æquum bonumque patitur.

Ei, qui jurisdictioni] Paulus l. 5. §. 1. D. de officio ejus, cui jur. m. Mandata jurisdictione privatis etiam imperium, quod non est merum, videtur mandari, quia jurisdictio sine modica coercitione nulla est. Tribuni plebis qui veteri jure vocationem non habebant, prensionem tamen habebant. Gell. 13, 12.

Oppidanis] Videndum an acceperint imperii summi partem, aut à principe acceperint privilegium se muniendi ac tuendi, & suis viribus aliquid

summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, si ea de re lex ferenda sit. Nam ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio, quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non potest, si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat.

Liv. l. 48. 4. Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit Cn. Manlius, quod Pop. Rom. injussu bellum Gallo-Græcis intulisset: nam quamquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallo-græcos exsequenda esset, non in C. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem, quod bellum Germanis intulisset, dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus respiciens, quam quod imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hostes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, si modo justa fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Gallia mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum inde periculum immineret intra suos fines bello persequi, nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, plane ut Carthaginenses Romanis responderunt, *Ego non privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit quærendum censeo; sed utrum jure an injuria; nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio; vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.* (*Livius l.* XXXI.)

5. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato consilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus popu-

Si ea de] Si statuendum sit quid in perpetuum omnibus, ille suis velit licere.

Ut maxime in] Etsi forte, ut nunc est, dissimulaturum principem & minus moraturum putare possimus, quod in perpetuum valere debeat, ob præsentem fructum.

4. *Liv. l.* 48.] 38, 45. Flor. 2, 11.

Imminentis domini] Cæsaris, qui ei jam tum viam sibi ad tyrannidem moliri videbatur.

Nisi consulto prius populo Romano] Ut A. Cornelius Cossus Dictator inventis inter hostes Circejensibus & Veliternis, Liv. 6, 13. extremo & 14. & M. Furius Camillus trib. mil. c. p. Tusculanis deprehensis. ibid. cap. 25.

Ut Carthaginenses] Simile est re, non causa. Potuissent hoc Romani respondere Germanis, si Cæsarem dedi postulassent; non Pœni Romanis. nam Romani non lacessierant Hannibalem, ut Germani Cæsarem: sed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Sagunthо. Jure igitur poscebatur. Responsio autem Pœnorum erat mera cavillatio.

Ma-

populique Romani judicium expectari debuit, an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci, ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure suo, quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam hoste judicato Antonio permittenda Senatui & populo Romano deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se, si Senatus juberet. App. c. IV.

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare quæ à quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur, sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant τῇ πέτρῳ στάθμην. Quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet.

7. Cum vero *dictum sit, bellum publicum geri non debere, nisi eo auctore qui summam potestatem habeat*, & ad hujus *rei*, & ad *quæstionis illius* quæ *est de bello solenni* intellectum, atque adeo ad *alia* multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant intelligere: eoque magis, quia nostro sæculo viri eruditi, quisque ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet à Thucydide, tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat *αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, suis utentem legibus, judiciis,* * *magistratibus*, Aristoteles tres facit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, hoc est, ut ego interpretor, judicia publica, Lib. IV. Pol. c. 4

GROTII NOTÆ.

Magistratibus] Posset etiam verti *Vectigalibus*. quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.

GRONOVII NOTÆ.

5. *An è republica*] Utrum è republica.

6. Τῷ πέτρῳ στάθμην] Lapidi lineam vel amussim, ut mali mensores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

7. *Ex usu magis*] Ut commodum erat illis principibus, quibus favebant.

VI. 1. *Suis legibus*] Legibus, quas ipsi jusserant, non quas victor rex aut tyrannus aut alius populus imposuit judicibus litium forensium, quos ipsa civitas legit aut sortita est. Præsidibus Senatus & Judicum, quos ipsi creassent.

Hoc est] Per Synecdochen speciei pro genere, criminalibus vel capitalibus.

ca, cum prius judiciorum nomine privata intellexiſſet. Dionyſius Halicarnaſſenſis tria maxime notat, jus magiſtratuum
Lib. IV. creandorum, * jus legum condendarum & tollendarum, jus
Lib. VII. decernendi de bello ac pace; alibi addit quartum, judicia. Rur-
Lib. II. ſum, alibi adjicit curationem ſacrorum & convocationem comitiorum.

2. At ſi quis recte partiri velit, facile quæ huc ſpectant reperiet omnia; ita ut nihil aut deſit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per ſe, partim per alios regit. Per ſe autem verſatur aut circa univerſalia, aut circa ſingularia. Circa univerſalia verſatur condendo leges, eaſque tollendo, tam circa ſacra (quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc Ariſtoteli ἀρχιτεκτονικὴ architectalis. Singula vero circa quæ verſatur ſunt aut directe publica, aut privata quidem ſed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica ſunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut vectigalia, & ſi quæ his ſunt ſimilia: in quibus comprehenditur & dominium eminens quod civitas habet in cives & res civium ad uſum publicum. Ars circa hæc Ariſtoteli nomine generis πολιτικὴ, id eſt civilis, & βουλευτικὴ, conſultatrix. Privata ſunt res controverſæ inter ſingulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis intereſt: Ars circa hæc eidem Ariſtoteli δικαστικὴ, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur aut per magiſtratus, aut per alios curatores, in quibus ſunt & legati. His ergo in rebus conſiſtit poteſtas civilis.

VII. 1. Summa autem illa dicitur, cujus actus alterius juri non ſubſunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti poſſint reddi. Alterius cum dico, ipſum excludo qui ſumma poteſtate utitur; cui voluntatem mutare licet, * ut & ſucceſſorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet poteſtatem,

GROTII NOTÆ.

Jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace] Servius ad 1 Æneid. *Omni ditione. Rectius omni quam omnis: ut ſignificet omni poteſtate, pace, legibus, bello.*

Ut & ſucceſſorem] Catheranus Deciſ. Pedem. CXXXIX, num. 6.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Circa univerſalia*] Univerſum corpus reipublicæ, ſummam rempublicam.

Eaſque tollendo] Abrogando ſi commodum reipublicæ impediant, & præſens uſus neceſſitaſque aliud requirat.

Quatenus eorum cura ad civitatem] Non ſcilicet ad ſacerdotes & ipſos curatores & miniſtros ſacrorum.

Vectigalia] Commercia, annonæ, opera.

Dominium eminens] Sic dictum, ut diſtinguatur à dominio privato cujuſque civis in res ſuas, 1, 6.

Aut per magiſtratus] Ἀρχαιρεσία. Comitia, ordinatio officiorum.

VII. 1. *Cujus actus*] Illa ſuperius dicta ſic in manibus habere, atque adminiſtrare, ut quod in illis agas, jubeas, conſtituas, à nemine poſſit infirmari & reſcindi. Schel. de jure imp. p. 132.

Quod

bernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut hac cum illis sunt habenda, * aut illa cum his mittenda sunt*, ait Comœdia.

2. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet: ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam; neque ex præstantia hujus aut illius formæ, qua de re diversa diversorum sunt judicia, * sed ex voluntate jus metiendum est.

3. Neque vero non multæ exstare possunt causæ, cur populus jus totum imperandi à se abdicet, aliique tradat, puta quia in periculum vitæ adductus alia lege qui se defendat reperire non potest: aut quia inopia pressus aliter habere non potest copiam unde se sustentet. Nam si Campani olim necessitate subacti * populo Romano se subjecerunt in hunc modum: *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, divina humanaque omnia, in vestram P. C ditionem dedimus:* & quidam populi, cum * Romanorum ditioni subjicere se vellent, ne recepti quidem sunt; quod narrat Appianus, quid obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? Apud Virgilium legimus:

Nec cum se sub leges pacis iniqua
Tradiderit regno.

Accidere etiam potest, ut pater familias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam servorum copiam habens eos manumittat sub imperii

GROTII NOTÆ.

Aut illa cum his mittenda sunt] Cicero lib. III. de legibus: *Est iniqua in omnibus re accusanda prætermissis bonis malorum enumeratio, vitiorumque selectio.* mox: *Sed bonum quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus.*

Sed ex voluntate jus metiendum est] A Carolo quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit, ne senatui urbis suæ placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri: Norimberga plane contrarium.

Populo Romano se subjecerunt] Ut Falisci apud Liv. lib. v. Samnites lib. VIII. Sic Epidamnii à Corcyræis deserti Corinthiis se dediderunt, ut protegerentur adversus Taulantios & exsules. Thucyd. lib. I.

Romanorum ditioni] Et Venetorum. Bembus lib. VI.

GRONOVII NOTÆ.

3. *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum discordiis rege opus fuit Justin. II, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis & discordiarum regem creavere. Liv. 5, 1. Ut Athenis bello Peloponnesiaco Respublica à Populo translata ad Senatum CCCC. Justin. 5, 2.

Inopia] Ut Ægyptii fame coacti seque & omnia sua regi vendiderunt Josephi artibus, Genes. 47, 13.

Populum Campanum] 8, 1.

Ne recepti] Ut Sardi post bellum Punicum primum circa a. V.C. 513.

Apud Virgilium] 4. Æn. 619.

Tradiderit regno] Hic male juncta & nexa, quæ Virgilius separarat, hoc modo: *Tradiderit, regno aut optata pace fruatur.*

imperii ferendi & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. De servis Germanorum apud Tacitum est: ***Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis ut colono injungit, & servus hactenus paret.***

4. Adde quod sicut Aristoteles dixit quosdam homines natura esse servos, id est ad servitutem aptos; ita & populi quidam eo sunt ingenio ut regi quam regere norint rectius; quod de se
Strabo XII. sensisse Cappadoces videntur, qui oblatæ à Romanis libertati
Justin. lib. vitam sub rege prætulerunt, negantes vivere se sine rege posse.
XXXVIII. Sic Philostratus, vita Apollonii, stultum esse ait Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant.

Lib. VI. 5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima * sub imperio plane regio satis
Liv. l. feliciter vixerunt. * Urbes sub Eumene, ait Livius, nullius
XLII. liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status * ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse; quod de Romana, qualis erat Cæsaris Augusti ætate, multis prudentibus visum est. His ergo similibusque de causis accidere non potest tantum, sed & solet, ut se homines subjiciant imperio alterius ac potestati, quod & Cicero notat Officiorum secundo.

6. Jam verò bello justo, ut ante diximus, sicut acquiri potest

GROTII NOTÆ.

Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt] Seneca de Beneficiis libro II, c. XX, de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat & imperandi & serviendi: aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & statutas suo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an servirent, sed utri.* vide & Bizarrum historia Genuensi lib. XIV, p. 329.

Urbes sub Eumene] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, venisse narrat Isocrates.

Ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse] Dion apud Philostratum V, cap. XI, δέδια δὲ μὴ χειρωθέντες ἤδη Ῥωμαῖοι αὐταὶ αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν. *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre possint mutationem.*

GRONOVII NOTÆ.

5. *Multis prudentibus*] Tacit. I, 9. *Non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.* Idem histor. I, 1. *atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3. Dio lib. 53. p. 509.

6. *Jam vero bello justo*] 2 Argum. Si bello justo acquiritur dominium privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Resp. Conceditur iterum totum, & certe plus licet in populos bello subactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello justo acquiritur dominium aliunde non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcunque tyrannus sit, puniendi. Atqui. Ergo.

Resp. Negatur major: nam & in privato

est dominium privatum, ita & dominium civile, sive jus regendi non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum est, conservando dicta censeri debent: nam idem jus eademque ratio est procerum, qui plebe exclusa civitatem regunt. Quid, quod nulla respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ & adolescentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. Jam vero & * populi quidam alios sub se populos habent, non

privato dominio, etsi id à nullo pendeat, tamen quia expedit, nequis re sua male utatur, coërcetur dominus, ut dictum est de servis, ut prodigo interdicitur administratione bonorum: ut furiosi *in tutela sunt agnatorum & gentilium*.

Sed, inquit, magistratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Resp. 1. Omnes boni principes confessi sunt, idem illud dominium eminens esse populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Resp. 2. Ambiguitas est in voce *dominium*, quasi dominium sit jus utendi, abutendi, sine cujusquam intercessione. Id falsum est in hominibus sub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam & dominorum ac servorum est societas, & servi facti sunt, ut servarentur, non occiderentur, in bello capti. Sic igitur populi qui bello acquisiti sine alia pactione se dederunt, hoc tamen spectarunt, & tacite sunt pacti, ut duriore quidem conditione & libertate amissa salvi tamen essent & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, superest illis ut vitam suam quoquo modo defendant.

GROTII NOTÆ.

Populi quidam alios sub se populos habent] Sic Salamin insula Atheniensium juris jam inde à Philæo & Eurysace Ajacis filiis, ut Plutarchus Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephaleniam Adrianus, teste Xiphilino. Atarneus ab antiquo Chiorum, teste Herodoto lib. 1. & Samii multa in continente oppida tenuere, ut Strabo docet lib. XIV. Anactorium partim ad Corinthios partim ad Corcyrenses pertinebat, ut Thucydides scribit libro 1. In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneada, cum urbe, agroque, Acarnanum sunto.* Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat Plinius Historiæ Naturalis lib. V, c. 29. Idem libro XXXIII, c. IV, Lindum insulam esse ait Rhodiorum: tantundem de Cauno habes libro XXXV. Testatur idem Cicero epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono datas ait Eutropius libro III, nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ à Senatu. Utrumque est in Excerptis Polybii.

GRONOVII NOTÆ.

Non aliunde] Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoscens.

Procerum qui] In Aristocratia mera, ut hodie Venetiis.

Quid quod nulla Resp.] Si in rebus publicis aliqui aut inopes aut externi, tum fœminæ & adolescentes à deliberationibus publicis arcentur, non est ullum jus populo in acta Principis.

Resp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim est collectio. Nam non est eadem ratio istorum quæ populi. Istis diffiditur, egenis & externis tanquam appetentibus rerum novarum: mulieribus & adolescentibus, tanquam imperitis

dominium privatum, ita & dominium civile; sive jus re-ndi non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius perio, ubi id receptum est, conservando dicta censeri de-nt: nam idem jus eademque ratio est procerum, qui plebe xclusa civitatem regunt. Quid, quod nulla respublica adeo re-rta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut exter-i, tum vero & fœminæ & adolescentes à deliberationibus pu-licis arceantur?

7. Jam vero & * populi quidam alios sub se populos habent, non

rivato dominio, etsi id à nullo pen-leat, tamen quia expedit, nequis re a male utatur, coërcetur dominus, r dictum est de servis, ut prodigo nterdicitur administratione bono-um: ut furiosi in tutela sunt agna-orum & gentilium.

Sed, *inquit*, *magistratus in re-bus privatorum habet dominium eminens*, *non populus in bonis re-gum*.

Resp. 1. Omnes boni principes confessi sunt, idem illud dominium eminens esse populo in bona princi-pum, Trajanus, Hadrianus, Anto-nini.

Resp. 2. Ambiguitas est in voce *dominium*, quasi dominium sit jus utendi, abutendi, sine cujusquam intercessione. Id falsum est in homi-nibus sub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tan-tum. Nam & dominorum ac servo-rum est societas, & servi facti sunt, ut servarentur, non occiderentur, in bello capti. Sic igitur populi qui bel-lo acquisiti sine alia pactione se de-derunt, hoc tamen spectarunt, & tacite sunt pacti, ut duriore quidem conditione & libertate amissa salvi tamen essent & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyran-num, superest illis ut vitam suam quoquo modo defendant.

GROTII NOTÆ.

Populi quidam alios sub se populos habent] Sic Salamin insula Athe-niensium juris jam inde à Philæo & Eurysace Ajacis filiis, ut Plutarchus Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephaleniam Adrianus, teste Xiphilino. Atarneus ab antiquo Chiorum, teste Herodoto lib. I. & Samii multa in continente oppida tenuere, ut Strabo docet lib. XIV. Anactorium partim ad Corinthios partim ad Corcyrenses pertinebat, ut Thucydides scribit libro I. In pa-ce cum Ætolis apud Livium: *Oenea-da, cum urbe, agroque, Acarnanum sunto.* Sex oppida Halicarnasso attri-buta per Alexandrum Magnum, me-morat Plinius Historiæ Naturalis lib. V, c. 29. Idem libro XXXIII, c. IV, Lindum insulam esse ait Rhodio-rum: tantundem de Cauno habes libro XXXV. Testatur idem Cicero epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono da-tas ait Eutropius libro III, nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ à Senatu. Utrumque est in Excerptis Polybii.

GRONOVII NOTÆ.

Non aliunde] Superiorem nemi-nem, adeoque nec populum agno-scens.

Procerum qui] In Aristocratia me-ra, ut hodie Venetiis.

Quid quod nulla Resp.] Si in rebus publicis aliqui aut inopes aut exter-ni, tum fœminæ & adolescentes à deliberationibus publicis arcentur, non est ullum jus populo in acta Principis.

Resp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim est col-lectio. Nam non est eadem ratio istorum quæ populi. Istis diffiditur, egenis & externis tanquam appeten-tibus rerum novarum: mulieribus & adolescentibus, tanquam impe-ritis

Liv. lib. 5. Liv. l. VII. Lib. XXVI. Lib. XXXII. Strab. XIV. Diod. l. XVI. Pauf. Lac. Exp.

non minus addictos ſibi quam ſi regibus parerent: unde illa interrogatio, *Eſtne populus Collatinus in ſua poteſtate?* & Campani cum ſe Romanis dedidiſſent, facti dicuntur alienæ poteſtatis: Acarnania, ut & Amphilochia, dicuntur fuiſſe juris Ætolorum: Peræa & Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna à Philippo Olynthiis data. Et quæ ſub Spartanis fuerant oppida, poſtquam eorum ditioni exemta ſunt, Eleutherolaconum nomen

ſitis rei gerendæ. Hoc de populo dici non poteſt. Deinde quod ponitur, ordinarium eſt, quod colligitur extra ordinem, & in magnis caſibus fit: quibus ne quidem egeni, externi, mulieres, ſi quid ejus adferre poſſent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc eſt. Si inopes, externi, mulieres, adoleſcentes ordinarie arcentur à tractanda Rep. populus omnis aut major meliorque pars conſentiens, etiam in ultima neceſſitate, & manifeſta tyrannide arcetur à coercendo Tyranno. Atqui &c. Ergo. Sic apparet argumenti hujus vanitas.

7. *Jam vero & populi*] Si populi habuerunt non minus ſibi addictos populos quam Regibus, & ab illis ſunt dono dati aliis Regibus, non eſt jus ulli populo Regem poteſtate male utentem coërcere.

Reſp. Nulla prorſus hæc eſt collectio: Populi iſti imperantes ſive bene ſive male uſi ſunt ſuo jure, nihil juvant Tyrannum. Si bene ipſi ſtatuerunt hoc ſuum officium eſſe, &, ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos ut Romani Liv. 8, 21. & ſic damnarunt tyrannidem. Si male idem jus fuit ſubjectis populis, contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem ſi jure iſto non ſunt uſi, defuerunt vires.

Sententiæ Scripturæ ſacræ & auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi Si jus & conceſſa legibus, primo populus regi non amplius poteſt dare, quam ipſe habet. Non autem populus habet jus ſe ipſum exſtinguendi, aut in corpus ſuum injuſte ſæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde poteſtas major Regibus data eſt ad conſervationem ipſius & populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non eſt jus regum. Si mores, ſignificant reges ſuo jure abuti, quo abuſu nullum majus jus acquiritur, ſed quod habuerunt, perdunt. Significant & illud: propter eximium illud jus, multa regibus etiam injuſta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipſi à ſeditionibus, aut rationem ſe vindicandi non vident. Non dicunt, nunquam, nullo caſu, ne poſt ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus eſſe populo ſe liberandi. Ubi dicitur: *ſupra populum eſſe regem & populum ſubjici*, mera ludificatio eſt. Nam & Conſules ſupra populum Romanum, & Athenienſes erant ſub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Chriſtus dicit: *Reges gentium dominentur eis:* nihil aliud dicit, quam eſſe eos ſuperiore gradu & dignitate. Hoc apparet ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione diſcipulorum, quis eorum maximus eſſet, non ut aliis imperaret, ſed ut priore loco ſederet: dextram enim & lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonſtrat hoc oppoſitum: *Vos autem non ſic: quia veſtrum maximus perinde ſit ac minimus*, quod nihil aliud eſt, quam primus & poſtremus.

Juris Ætolorum] Ut Juſtin. 9, 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Athenienſium, nunc Ætolorum juris habita eſt.* Eod. lib. cap. 5. *in Aſiam Perſarum juris.* Lib. 31, 1. Syriæ quidem, ſed *juris Ægypti civitate.*

Exempta ſunt] Per Auguſtum oppida maritima XVIII.

Cala-

nem acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuisse Sinopensium apud Xenophontem. Nicæa Italiæ adjudicata Massiliensibus apud Strabonem, & Insula Pithecusæ Neapolitanis. Sic Calatim oppidum coloniæ Capuensi, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis suis apud Frontinum legimus, Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud Tacitum est. Quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum judicio ac voluntati qui reguntur.

Cyri. lib. *Lib. IV.* *Lib. V.* *Hist. I.*

8. At vero esse reges qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, tum sacra, tum profana historia testantur. *Si dixeris*, inquit Deus populum Israëliticum alloquens, *Statuam supra me regem*: & ad Samuelem: *Indica eis jus regis qui regnaturus est super eos.* Hinc rex unctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israëlem: Solomo rex super totum Israëlem. Sic David Deo gratias agit, quod populum suum ipsi subjecerit. Et Christus, *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* Notum illud Horatii:

Deut. XVII, 14 *I Sam. VIII. 4.* *I Sam. I 16. X. I. XV. I.* *II Sam. V. 2.* *I Reg. XI 1.* *Ps. CXLI 2.* *Luc. XXI 25.* *Epist. XI*

> *Regum timendorum in proprios greges,*
> *Reges in ipsos imperium est Iovis.*

9. Tres gubernandi formas ita describit Seneca: *Interdum populus est quem timere debeamus; interdum, si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur. gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est.* Tales sunt quos Plutarchus ait, οὐ μετὰ τοὺς νόμους *Flamin.*

Calatim] Calatiam.

8. *Notum illud Horatii*] *Reges in ipsos imperium esse Jovis* nemo diffitetur. Nec quisquam dixit in reges imperium esse populi. Sed hoc dicitur: si reges imperio illo in proprios greges tantummodo ad mactandum utantur, greges illos non esse oves, ut semper impune se præbeant, sed homines qui sciant sibi nihil esse carius sua salute, & pastorem, qui pro lupo se gerat, non esse tolerandum.

9. *Seneca* —— 10. *Aristoteles*] Potestas populi & in populum data est Regibus: sed populi, quam ipse populus habuit. Sic etiam Imperator definit §. 6. Inst. de jur. nat. gent. & civ. *Populus ei & in eum omne imperium suum & potestatem concessit.* Non igitur Tyrannicum Sed dicit, *data est.* Ergo populus eam non retinuit. Certe justam dedit, & ordinarie repetere non potest. Sed etsi homini libero, in quem potestas mihi nulla est, gladium donavero, sic ut & gladius ille exierit è mea potestate, si is eo gladio ad se aut me perdendum utatur, extorquere illum ei jure possum ac debeo.

Gratiosi] Potentes, quorum nemo facile gratiam negligit.

Plutarchus] Imperium reges habent in leges, hactenus, ut eas utiles ferre & latas si processu temporis inutiles appareant, abrogare possint, ut Agesilaus, rex qualem inferius negat Grotius hic describi, & improprie regem appellari, quod tamen non credidit Agesilaus, qui regem Persarum, etsi justitiæ studiosus esset, se negavit majorem esse: ille igitur Agesilaus, cum in Leuctrica pugna multi abjecissent scuta, quos legibus oportebat esse infames, non autem is status esset reip. ut tanto numero

νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, ***imperium habere non ex legibus modo, sed & in leges***, & apud Herodotum Otanes singulare imperium sic describit : ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται : ***facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.*** Dioni quoque Prusæensi regnum definitur : ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα, ***ita imperare ut alii ratio non reddatur :*** Pausanias Messenicis opponit βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, ***regnum potestati tali quæ rationem actuum reddere debeat.***

10 Aristoteles reges quosdam esse ait cum eo jure quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, dicitur populus in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur Theophilus. Hinc illud dictum M. Antonini Philosophi : ***Nemo nisi solus Deus judex principis esse potest.***

mero civium careret, operam dedit ut designaretur νομοθέτης sive legislator. Creatus legislator nullas novas leges tulit, sed veteres valere jussit post Leuctricam cladem, ut nihil quod in eo factum esset contra leges, puniri posset. Non autem hæc potestas in leges dat & jus omnes leges conculcandi. Eandem potestatem in leges habet populus liber : unde in XII. tabb. *Quod postremum populus jussit, jus esto.* Et ut rogabatur lex, ita & abrogabatur, antiquabaturque, interdum ei obrogabatur, derogabaturque. Et tamen in libera rep. legum est imperium longe supra populum, Livius lib. 2. *Liberi jam hinc populi Rom. res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.* Vide diatriben ad Senecam.

Otanes] Otanis dictum quod ille protulit ad invidiam faciendam armatæ tyrannidi apud Herodot. lib. 3. mirum est adferri ad explicandum jus regium.

Otanis. Dion. Pausaniæ] Rationem non reddunt actorum reges, quia non est magistratus ordinarius, coram quo eo nomine possit conveniri. Datum hoc ipsis, ut essent soluti impedimentis recte & juste faciendi : quod necessarium incommodum liberæ civitates habent & tolerare coguntur majorum commodorum gratia. Livius 9, 18. Tacitus 7 Ann. 73. Non ut omnia subvertendi habeant licentiam : deinde non sequitur, qui rationibus reddendis obnoxius non est, eum si palam illicita & quidem in summo gradu faciat, non posse puniri. Nam & Carthaginiensium in libera rep. imperatores à reddendis rationibus immunes erant ante constitutum senatum centum senatorum, de quo Justinus 19, 2. Qui tamen si rempublicam invadere voluissent, detecti & capti agebantur in crucem. In ipsa Hollandia sunt collegia quædam quæ rationem nemini reddunt, & tamen nec reges sunt, nec si deprehendantur in maleficio, judicum severitatem effugiunt.

10. *Antonini*] M. Antoninum sanctissimum virum & tantum tyrannorum hostem, ut palam diceret de decessoribus suis, omnes principes qui occisi essent, habuisse causas quibus mererentur occidi, neque quemquam facile bonum vel victum à Tyranno, vel occisum, ut scriberet. *Plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Avidius quam illi : & si reip. expediet Cassium vivere quam liberos Marci :* eum quicquam dixisse in favorem Tyrannorum, minus mirum foret. Si dixit, sano sensu accipienda sunt, non ut scelerum jus sit Tyrannis, sed ut principes & reges intelligantur esse supra suos judices

est. Dion. l. LIII. de tali principe: *αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάντ᾽ ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ*: *Liber est, suique ac legum potens, ut & quod vult faciat, & quod non vult non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum * Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus, sic populus Regem affatur apud Æschylum:

Inst. de jur. nat. §. sed & quod. Xiph. M. An. l. 4.

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis subditus ullis,
Regni solio fultus ut ara,
Unoque regens cuncta arbitrio.

II. Lon-

dices quos ipsi constituunt: aut dixit eo sensu quo Tacitus: *Principatum fato dari.* Loquitur enim ad milites injusta petentes quos deterrere vult, ne illi putarent, quia non daretur, quod injuria poscerent, sibi jus esse alium principem faciendi. Alioquin cum Cassius rebellaret, ipse Marius judicem de se fecit senatum, & conditionem Cassio tulit, ut uterque depositis armis senatui arbitrium relinqueret, utrum Patres mallent imperare.

GROTII NOTÆ.

Inachidarum] Hi sunt עֲנָקִים. Deut. 11,10. ex qua origine & ענקה *Ὄγκα* dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixere. Dicuntur Æschylo Inachidæ fuisse Pelasgi, id est extorres à Syro פלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere Pelasgi erant, unde Abrahamo se cognatos dicebant Lacedæmonii in historia Maccabaica. Sicut autem Argivi reges plenissima usi potestate exemplo Orientis, unde venerant; sic & reges Thebani, è Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, & fecialis Thebani Supplicibus Euripidis.

GRONOVII NOTÆ.

Dion] Dio refert quid Augustus per varias & miras artes à Patribus elicuerit, nimirum omnibus ut legibus eum solverent, & promitterent omnia suo pro arbitrio agere. Si Augustus putasset jure imperii hoc sibi competere, non exspectasset decretum senatus, cum eandem potestatem jamdudum haberet in manibus & satis usurparet. Præterea idem senatus, qui Principibus tantam potestatem dederat, Neronem male ea utentem condemnavit, ut more majorum, id est, dirissimo supplicio puniretur. Sueton. cap. 49. idque multo pluribus fecisset, si potuisset.

Sic populus] Non populus, sed peregrinæ & supplices, negantem recipere illas sine consensu populi. v. 402. Εἶπον δὲ καὶ πρίν. *οὐκ ἄνευ δήμου τάδε πράξαιμ᾽ ἄν.*

Æschylum] Ad locum Æschyli respondit egregie Miltonus cap. 5. sui operis: verba illa ponuntur in personis fœminarum peregrinarum & supplicum, quæ rogabant in tutelam suscipi & defendi contra Ægyptios classe persequentes. At ipse rex Danaus cui dicebantur ista: *Ego*, ait, *non perfecerim hoc etiam promissum, antequam de his cum populo communicavero.* Et rursus: *Dixi antea vobis, non sine populo hoc faciam, nec si pos-*

sem

ſem quidem. Fatetur igitur ſe non poſſe. Et erant iſtæ filiæ ejuſdem regis, qui tamen negat ſibi licere eam ſine populi conſenſu ſuſcipere. Itaque magnus error eſt ſummorum virorum (Grotii & Salmaſii) ex ſententia fœminarum peregrinarum & ſuppliciter humillimeque blandientium colligere jus regni, & quidem apud populos Græcos, qui nunquam reges poteſtate abutentes tolerarunt.

Reſponſio ad primum argumentum τὸ ἐν ἀρχῇ ſive principium petit. Hoc enim ipſum quæritur, an conſtitutio imperantis perpetuo à voluntate conſtituentis pendeat, hactenus, ut ſi pactis ille non ſtet, revocare conſtitutionem poſſit. Regimen commiſit Principi populus, maxima cum poteſtate, fidemque dedit, quamdiu boni principis officio fungatur, tamdiu ſe parituros, & ſingulos pro ejus ſalute vitam oppoſituros. Hoc ſemel promiſſum non pendet à voluntate promittentium: ſemel ſe obligarunt, & eo nexu tenentur, & qui non parent, à Principe poſſunt puniri. Sed nec deſiderare debent, ut Princeps auræ populari ſerviat, & in omni re deſideriis populi, quandoque erroneis, obſequatur. Hinc eſt quod Antigonus apud Juſtinum 28, 3. *Ipſi quærant cui imperent.* Quod Æmilius Paulus apud Livium 44, 22. *E terra ne gubernaverint.* Et ſalubris principis eſt non nimis indulgere populo exemplo Auguſti, Sueton. c. 42. Et Marci, qui militi extraordinariam pecuniam petenti negavit, ne quod illis præter morem daretur, & ſanguine & viſceribus aliorum civium & illis cognatorum exigeretur: & hac occaſione protulit illam ſententiam: *περὶ γὰρ τῆς μοναρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται.* *De imperio ſolus Deus judicare poteſt.* Quod nihil aliud volebat, quam ſe non metuere ſeditiones, rebelliones, conſpirationes, Deum enim eſſe ſolum, qui conſtituat & mutet imperia. Quod non excludit factum humanum: perinde ut cum ſcriptura dicit: *Non eſt volentis neque currentis, ſed Dei miſerentis.* Item: *Non qui plantat, non qui rigat, ſed qui incrementum dat.* Talis eſt etiam ſententia Valentiniani: ut multa ſint dicta conſtantium principum ac ducum, qui imperitæ multitudinis deceptis voluntatibus non ceſſerunt. Alia eſt ratio in Tyranno manifeſto, in quo intelligendo nemo fallitur. Is quicquid inter ſe & populum in conſtitutione factum eſt, ipſe irritum reddidit, & ſic alterno parendi pacto populum jam dudum ſolvit. Scit auctor jus Rhadamanthi, de quo monuit cap. 1. num. 5. *Quæ fecit ſic quiſque ferat, jus fiet & æquum.* Rhadamanthus autem & Minos & Æacus perſonas non diſtinguunt, & purpureos reges eodem loco habent, quo privatos, ſi fabulis fides.

Utitur exemplo mulieris, quæ ſibi virum conſtituit, cui parere ſemper neceſſe habeat. Sed numquid ita, ut patiatur ſe flagellari, torqueri, occidi? Cur igitur inventa divortia? Ne adulterium quidem, ne maritalis debiti penuriam mulier cogitur pati, ſi non vult, quibus tantummodo ſubtrahitur ei de eo, quod promiſſum eſt, quid ſi non hæc modo ſubtrahantur, ſed etiam vis vitæ adferatur? Luſus eſt perpetuus in vocabulo *ſuperior.* Eſt omnino princeps & magiſtratus quivis ſuperior populo, ſi latine loquimur: ſed ut caput ſuperius eſt membris, non ut injuſtum atque affligens onus incumbit preſſo ac deficienti: & quidem ut caput morale vel artificiale, quod ſi prægravet, ſalvo corporis ſtatu poteſt demi: non ut naturale, quod auferri nequit, quin corpus pereat. Syllogiſmus ita formandus erat: Qui conſtituit aliquem ſupra ſe & omnem ei dat in ſe poteſtatem, cum pacto regendi juxta leges ac defendendæ conſervandæque omnium & ſingulorum ſalutis, is eum hoſtem & perſecutorem ſuum factum jus habet tollendi & puniendi: Atqui populus &c. Ergo.

Adverſus minorem excipitur rurſum, quoſdam Principes non conſtitui à populis, exemplo acceptan-

tium

tium advenas sub obediendi lege, & qui bello sibi alios subjecerunt.

Respondeo. Immo & hi constituuntur. Jurisconsulti norunt contractus & quasi contractus. Philosophi voluntarios & invitos: & ex utrisque perinde tradunt homines obligari: & in contractibus principes privatorum loco haberi. Est consensus advenarum istorum & gentium, non quidem valde spontaneus, consensus tamen: poterant enim & non accipere legem, & victi non servire fortiter moriendo, ut ille Lacon apud Senecam ep. 77. Sed dum mori durius omnes putant, quamvis duriores vivendi leges paciscuntur. Et his facile concedimus plura toleranda: sed cum ne hic quidem relinquitur, quod promissum est, tuto vivere, in duris licet & tenuibus rebus, jus naturæ illis integrum est.

Argumentum secundum ita formandum fuerat. Si regimen omne civitatum natura magis populi quam Regentis causa comparatum est, sequitur etiam naturæ convenientius esse, ubi Regentis & eorum, qui reguntur, salus simul consistere nequit, & quidem Regentis detestabili culpa, ibi à populo submoveri Tyrannum, quam à Tyranno concidi & comedi populum. Atqui. Ergo:

Adversus hoc argumentum nihil valent exceptiones quæ proferuntur. Falsum regimen dominicum solius Regentis causa comparatum. Jus gentium introduxit servitutes per misericordiam servandi, qui occidi possent. §. 3. Instit. de jure personarum. Jus naturæ in hac re explicat Aristoteles 1. polit. *Quod imperat & paret natura, salutis causa conjungitur, nam quod mente providere potest natura, imperat & dominatur natura, quod autem ista potest corpore facere, paret & natura est servum. Quare domino & servo idem conducit.* Forte dominus, qui emit servum suum, tantummodo utilitatem respicit. Sed hæc nostra pravitas est, non intentio naturæ; non gentium quæ servitutes constituerunt. Justinus de Parthis 41, 2. *Hos* (servos) *pari ac liberos suos cura habent, & equitare & sagittare magna industria docent.* Tacitus de Germanis 20, dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas. Et 25, *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis colore injungit: & servis hactenus paret. Verberare servum ac vinculis & opere coercere rarum.* Falsum quoque imperia, quæ bello & victoria parta sunt, ad solam vincentium utilitatem pertinere. Non enim inspicienda hic sola externa species, aut quid cogitet victor, sed quid agat Deus & natura. Nam si justo pioque bello certatum est adversus populum injuriosum & vicinis gravem, utile est ipsis victis privari libertate, quæ in bonorum offensam & commodum abutuntur. Ut furioso utile extorqueri gladium. Idque ipse victor animo sibi proponit, si vir bonus est: quales prisci Romani, cum *victis nihil quicquam præter injuriæ licentiam eripiebant*, ut est apud Salustium. De talibus Seneca in Troadibus: *Profuit illo victore capi*, & Rutilianus Numatianus:

Profuit injustis te dominante capi.

Si injusto, & ut est apud Lucanum, *Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni.* Ne tum quidem solam esse vincentium utilitatem, in isto imperio evincam vel uno exemplo Israelitarum. Bella enim & victorias quibus illos subegerunt Moabitæ, Ammonitæ, Palestini, Assyrii, quis dicet ad solam illarum gentium utilitatem comparata? quibus ut paterna castigatione lascivientes Hebræos admonebat Deus, & ubi ad sanam mentem redissent, eadem flagella in ignem abjiciebat. Ne in victoria quidem Israëlitarum, de septem devotis gentibus, sola utilitas vincentium fuit. nam bonum & utile est noxio puniri, ne peccata augeat, præsertim, si eousque processerit, ut *aliter ejus sceleribus non possit subveniri*, quod ad Neronem dicebat ille apud Tacitum 15. Annal. 68. Quod etiam Suetonius significat, cum ait, quosdam conjurationis

con-

11. Longe aliter quam de Athenienſium republica rex ipſe Theſeus apud Euripidem loquitur,

——— οὐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει
Ἐνιαυσίαισιν.

——— *hæc juris ſui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipſe populus annuas mandat vices
Honores huic, illive.

Nam Theſeus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum cuſtodem agebat, * cætera par civibus. Hinc factum, ut reges qui populo ſubſunt non niſi improprie reges appellari dicantur: Sic poſt Lycurgum, magisque poſt Ephoros conſtitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine non re fuiſſe dicuntur Polybio, Plutarcho, * Cornelio Nepoti. Quod exemplum ſecuti & alii in Græcia. Pauſanias Corinthiacis: Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προήγαγον, ὡς μηδὲν τῶν Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam poteſtatem in minimum redegerunt, ita ut Ciſi filiis ac poſteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Talia regna negat Ariſtoteles

Lib. IV. Vit. Cleom. Vit. Ageſil.

convictos, eam ipſam conjurationem ipſi pro beneficio imputaſſe, *tanquam aliter illi non poſſent niſi morte ſuccurrere*, cap. 36. Et ſic Parthus, quaſi conſilium daret, monebat Tiberium, *ut voluntaria morte maximo juſtiſſimoque civium odio quamprimum ſatisfaceret.*

GROTII NOTÆ.

Cætera par civibus] Theſei filius Demophon in Heraclidis Euripidis:

Οὐ γὰρ τυραννίδ' ὥστε βαρβάρων ἔχω,
Ἀλλ' ἢν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.

Nec enim poteſtas barbarum in morem mihi,
Sed juſta refero obſequia, dum juſte impero.

Cornelio Nepoti] Verba ipſius, aut quiſquis is eſt qui vitas illuſtres ſcripſit, in Ageſilao: *Ut duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Ageſilaus nomine non poteſtate fuit rex, ſicut cæteri Spartani.*

GRONOVII NOTÆ.

11. *Plutarcho*] Plutarchus non loquitur in univerſum de regibus Lacedæmoniorum, ſed de Cleomene ſolo & vitio illorum temporum p. 805. αὐτοῦ δὲ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων, ſcil. poſt eorum latrocinio ſoblatum Agin.

Nihil relinquerent] *Adde*: ſic & apud Cumæos de regibus judicaſſe ſenatum notat Plutarchus. *Apud Cumæos*] Ἦν δὲ καὶ φυλάκτης τις ἀρχὴ παρ' αὐτοῖς· ὁ δὲ ταύτην ἔχων, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐτήρει τὸ δεσμωτήριον. εἰς δὲ τὴν βουλὴν ἐν τῷ νυκτερινῷ συλλόγῳ παράγων ἐξῆγε τοὺς βασιλεῖς τῆς χειρὸς, καὶ κατεῖχε, μέχρι περὶ αὐτῶν ἡ βουλὴ διαγνοίη, πότερον ἀδικοῦσιν ἢ οὔ, κρύβδην φέρουσα τὴν ψῆφον. p. 291.

Quaſi

teles constitüere propriam speciem gubernationis, quia *Quæst. G* scilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut *III. Pol.* populi. *12.*

12. Quin & in populis qui perpetuo regibus non subsunt *Liv. lib.* exempla videmus * quasi temporarii regni, quod populo non *II. Plutarch. in* subsit. Talis erat potestas Amymonum apud Cnidios, & apud *Marcell.* Romanos Dictatorum primis temporibus, cum ad populum *Halic. l.* provocatio non esset; unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait Livius, neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura obsessam vim regiæ potestatis Cicero.

13. Quæ pro contraria sententia adferuntur argumenta, ea solvero difficilo non est. Nam primum, quod asseverant eum à quo aliquis constituitur esse superiorem constituto, verum dumtaxat est in ea constitutione cujus effectus perpetuo pendet à voluntate constituentis; non etiam in ea quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: quomodo mulier virum sibi constituit cui parêre semper necesse habet. * Valentinianus Imperator militibus qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non probabatur, respondit: *Ut me ad* *Sozom.* *imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, ô* *hist. Eccl.* *milites: at postquam me elegistis, quod petistis in meo est arbi-* *l. XVI.* *trio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parêre, mibi quæ facienda sunt cogitare.* Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges à populo constitui: quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest.

14. Al-

GROTII NOTÆ.

Quasi temporarii regni] Livius Salinator in Censura omnes tribus, excepta una, ærarias fecit, ac sic ostendit jus sibi esse in populum omnem.

Valentinianus] Verba ejus sic refert Theodoretus IV, c. V: ὑμέτερον ἦν ὦ στρατιῶται βασιλέως μὴ ὄντος ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας. ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγώ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων: *Vestrum fuit milites, cum Imperator nullus esset, mibi tradere imperii hujus habenas. Ex quo adeptus sum, de cætero non vestrum sed meum dispicere quid reipublicæ expediat.*

GRONOVII NOTÆ.

12. *Amymonum*] Sic video & appellari eos à Bodino lib. I. cap. 8. At Plutarchus: Τίνες ἐν Κνίδῳ οἱ Ἀμνήμονες. καὶ τίς ὁ Ἀφεστήρ, ἑξήκοντα ἀποκρίτοις ἀνδράσιν ἐκ τῶν ἀρίστων οἷον ἐπισκόποις διὰ βίου καὶ προβούλοις τῶν μεγίστων ἐκαλοῦντο δὲ ἀμνήμονες, ὡς ἄν τις εἰκάσειε, διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον, εἰ μὴ νὴ Δία πολυμνήμονές τινες ὄντες. ὁ δὲ τὰς γνώμας ἐρωτῶν, Ἀφεστήρ. Græc. Quæst. 292.

Provocatio non esset] Ante Decemviros. illis enim remotis lege cautum, ne quis magistratum sine provocatione crearet, Livius 3, 55.

Cicero] Philipp. 1, 1.

13. *Cujus effectus*] Quæ semper potest ab constituente rescindi.

Sozom. hist. Eccl. L. XVI.] Cap. VI.

Quod petistis] Petebant, ut collegam imperii sumeret.

14. Ea

II. 14. Alterum argumentum ſumunt ex dicto Philoſophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, cauſa eſſe paratum: unde ſequi exiſtimant ex finis nobilitate, eos qui reguntur ſuperiores eſſe eo qui regit. Sed nec illud univerſaliter verum eſt, omne regimen ejus qui regitur cauſa eſſe comparatum; nam quædam regimina per ſe ſunt regentis cauſa, ut dominicum: nam ſervi utilitas ibi extrinſeca eſt & adventitia: ſicut Medici lucrum ad ipſam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis cauſa, ut maritale. Sic imperia quædam eſſe poſſunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta ſunt, & non ideo tyrannica dicenda ſunt, cum tyrannis, ut quidem ea vox nunc intelligitur, injuſtitiam includat. Poſſunt & quædam utilitatem reſpicere tam ejus qui regit quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens ſibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in pleriſque imperiis reſpici per ſe utilitatem eorum qui reguntur: & verum eſſe quod Cicero poſt Herodotum, Herodotus poſt Heſiodum dixit, fruendæ juſtitiæ cauſa reges conſtitutos. Sed non ideo conſequens eſt, quod illi inferunt, populos rege eſſe ſuperiores: nam & tutela pupilli cauſa reperta eſt, & tamen tutela jus eſt ac poteſtas in pupillum. Nec eſt quod inſtet aliquis, tutorem, ſi male rem pupillarem adminiſtret, amoveri poſſe; quare & in rege idem jus eſſe debere. Nam in tutore hoc procedit, qui ſuperiorem habet. at in imperiis, quia progreſſus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut perſona, aut cœtu, conſiſtendum

14. *Ea vox nunc*] Olim enim & legitimi juſtique principes interdum ſic appellabantur. Virg. Æneid. 7, 268. *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.*

Sed quod illi inferunt] Non inferimus, nec negamus reges & magiſtratus eſſe populo ſuperiores: ſed dicimus inferiori jus eſſe contra intolerabiles ſuperioris injurias ſe defendere: ut ajebat Veſpaſianus, non oportere maledici ſenatoribus, remaledici civile faſque eſſe. Sueton. cap 9.

In tutore hoc procedit, quia habet ſuperiorem] Ergo poteſt per ordinarium magiſtratum coerceri vel amoveri: quod quia non poteſt Tyrannus, extraordinaria via opus eſt, nempe, ut ipſe populus ſe circumſpiciat. Etenim à naturæ jure, quos inter judicio lis terminari non poteſt, inter hos bellum decernit.

Quia progreſſus in infinitum non datur] An datur progreſſus vindictæ in infinitum, quia ſtatuitur Tyrannum profeſſum à populo poſſe coerceri? Immo ne progreſſus in infinitum detur Tyrannidi, ideo propugnamus jus populi. Quod ſi progreſſus in infinitum datur, ubi non eſt perſona, quæ à ſolo Deo judicetur, quid factum eſt in regnis, quæ non negat auctor fuiſſe, & rebuspublicis, in quibus nulla talis perſona fuit? quid Romæ, poſtquam non licuit magiſtratum ſine provocatione creari. Sed opponit perſonæ cœtum. Is ergo cœtus eſt populus; etiam ubi principem non expreſſe ſubjecit legibus. Neque enim videri poteſt ſocietatem cum principe iniiſſe talem, quæ omnem ſocietatem deſtruit.

Deo peculiari curæ eſſe peccata Principum non inficiamur; ſed ita, ut

rum est, quorum peccata, quia superiorem se judicem non habent, Deus sibi curæ peculiari esse testatur, qui ea aut vindicat, Jer. xxvi
et ita opus judicet; aut tolerat in pœnam aut explorationem 12.
populi.

15. Optime Tacitus: *Quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M. Aurelius magistratus dixit de privatis, principes de magistratibus, * Deum de principibus judicare. Insignis est apud Gregorium Turonensem locus, ubi is ipse Episcopus Regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, à te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is qui se pronunciavit esse justitiam?* Inter Essenorum placita Porphyrius memorat οὐ δίχα Θεοῦ περιγίνεσθαι Lib. v.

ut excludat potestatem populi, cui eas vires, id consilium dedit, ut posse ab ultima tyrannide se liberare, id non dicit Jeremias. Minatur ibi Deus, ubi impleti fuerint LXX. anni, tum se visitaturum regem Babylonis. Nempe per Cyrum. Est enim ejus arbitrium, velitne tyrannos per suos, aut per alienigenas punire. Quando dicit se hunc Tyrannum plectere decresse per externum regem, non tollit jus aliarum gentium, nec sibi præripit libertatem quosdam per eos, qui à Tyrannis premuntur, puniendi.

Taciti consilium est, non præceptum ad eos, qui luxum & avaritiam dominantium non tolerando majora incommoda sibi arcesserent. Deinde sterilitatem aut nimios imbres & cætera naturæ mala ita ferimus, ut tamen, quodcunque in promptu est, adversus ea remedium comparemus. Ubi illud omne deficit, necessario toleranda sunt. Sed hoc non vetat, quominus, quibus licet, sibi adversus ea prospiciant.

GROTII NOTÆ.

Deum de principibus judicare] Xiphilinus: περὶ γάρ τοι τῆς αὐταρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De summo principatu Deus solus potest judicare.* Vitiges rex apud Cassiodorum: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa e cœlo petita est, & soli cœlo debet innocentiam.* Apud eundem Cassiodorum rex: *Alteri subdi non possumus, quia judices non habemus.*

GRONOVII NOTÆ.

15 *Magistratus de privatis*] Ayala sic refert 1, 2, 26. p. 29. Itaque recte M. Aurelius Imperator populo magistratum, magistratui regem, regi vero Deum judicem constitutum dixit.

Gregorium Turonensem] Hic Gregorii Turonensis locus potentiam imperantium indicat, non excludit jus populi. *Quis te corripiet?* inquit, nempe quis ordinarius magistratus, ut privati corripiuntur. Addit: *Nisi qui se pronunciavit esse justitiam.* Recte, non tamen ut de cœlo descendat, aut semper fulmen mittat: sed interdum per externos hostes, interdum per populum: utriusque exemplum est 1 Reg. 2. v. 2. & seqq.

Essenorum placita, non obtingere cuiquam imperium sine speciali Dei cura] Quis dubitat? sed an ideo omnia licere debent imperantibus? Ne morbi quidem, pestilentiæ, diluvia, incendia, naufragia sine speciali Dei cura contingunt. Numquid ideo cavenda non sunt?

ἱνεῶϑαί ποτι τὸ ἄρχειν, *non obtingere cuiquam imperium* * *fine Dei cura speciali*. Irenæus optime: *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis regnantur* Sensus idem in constitutionibus quæ dicuntur Clementis: τ̀ βασιλέα φοϐηϑήσῃ, εἰδὼς ὅτι τ̀ κυρίου ἐστιν ἡ χειροτονία, *regem timebis, gnarus à Domino electum*.

16. Ne

Grotii Notæ.

Sine Dei cura speciali] Homerus:

Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι.

Ab Jove summus honos.

Diodorus Siculus lib. I. de Ægyptiis: ἄνευ γὰρ ἐκ ἀνδὸ δαιμονίυ τινὸς προνοίας νομίζοντες αὐτὺς τετυχέναι τ̃ τ̃ ὅλων ἐξουσίας: *Existimant enim non sine divina quadam providentia pervenisse reges ad summam de omnibus potestatem*. Augustinus lib. v. de Civitate Dei: *Qui Vespasiano vel patri vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo; & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino, ipse apostatæ Juliano*, nempe majestatem dedit, quod præcesserat. Vitiges apud Cassiodorum: *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus est*. Titi Imperatoris erat dictum: *potestates fato dari*.

Gronovii Notæ.

Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui temporibus illis per eos reguntur] Verum est: etiam Tyranni: sed ubi exactum est tempus, quod pœnæ populorum præfixit, idem Deus mittit illis Mosen, qui educat eos è servitute, aut Ehudum, qui Eglonem è medio tollat.

Regem timebis, gnarus à Domino electum] Regem timendum omnes boni fatentur & suadent: adeo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum & qui degeneraverit in manifestum tyrannum atque hostem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo quia dum malus pellitur, sæpe pejor succedit, & titulum libertatis in servitutem vertit. Justinus lib. 18. cap. 1. *Sæpe libertas & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem concupivit, ut non eadem ipsa vocabula usurparet*. Tacitus 4. hist. 74. Hæc utiliter monentur, sed non convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni & populi, *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipso vel per ministros humanitus peccet; qui sit in aliqua parte imperii severior, durior, morosior, aut cujus sint aliqua notabilia vitia, cum summa salus reipublicæ constet: non quo in factis diversum sentiat, sed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, sine lege & auctoritate illorum, penes quos potestatem deferendi jus est, exclusis illis, ad quos jure imperium pertinet, occupavit, &, ut plerumque fit, per vim & scelera administret: aut qui cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia dissolventia remp. tollentia securitatem populi, jus procerum, leges regni, in qua juravit, vitia proruperit: qui denique confessione ac consensu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem ac fæcem plebis, aut factionem conspiratione turbulentorum validam & sibi quærentem, quod in alio accusat: non homines obæratos, egentes, scurras, operas Bagaudas, quorum noverca est patria, rapientes remp. ut diripiant sed bonos in populo, multo majorem & sinceriorem partem omnium ordinum, principes optimatum & plebis, integro statu, fortuna & moribus probatos, quorum interest remp. salvam esse: qui ultima servitutis & sævitiæ exempla perpessi nullam aliam vident reliquam viam expediendæ salutis.

IX. 1. Ni

16. Nec obstat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur ob regum peccata: non enim ideo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, sed quod vitiis ejus tacite saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam necemque singulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus supplicium est subditis orbari.

IX. 1. Sunt alii qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus universus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo subjiciatur; qui si hoc dicerent, non facienda ob regis imperium ea quæ manifeste iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est: sed id nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod si etiam populo alicui propositum fuisset partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe potestati utriusque assignari debuissent tales, qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine.

2. Bonitas autem aut malitia actus, præsertim in civilibus, quæ sæpe obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: unde summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro jure potestatis, obtentu actus boni malive, hinc ad se rege trahente, inde populo, qualem rerum peturbationem introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. 1. Sublatis opinionibus falsis, restat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum cui jus summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, ne decipiamur ambiguo nominis sono, aut rerum externarum specie. Exempli causa, quanquam apud Latinos opponi solent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit Cæsar principatum obtinuisse Galliæ, sed

IX. 1. *Non facienda*] Regi non parendum in illis, quæ palam impia & injusta sunt.

Nullam includit] Non cujus imperium licet detrectare, in eum licet etiam imperio uti.

Partiri cum Rege] Ita regem constituere, ut aliquando ille ipsis, aliquando ipsi regi imperarent.

2. *Bonitas*] Recte agere vel perperam, non est idonea mensura potestatis, neque ejus dividendæ aut transferendæ modus; præsertim in administratione rerum civitatis aut populi, ubi sæpe optime consulta pro pessimis accipiuntur, & vicissim prava pro salubribus illudunt.

Obscuram disceptationem] Interpretationem ambiguam. Huc pertinet Taciti 2 ann. 2. ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis.

X. 1. *Principatum obtinuisse*] Principatus est primus dignitate & auctoritate locus inter jure liberos: regnum est potentia justa in subjectos. In illo pollent gratia & factione; in hoc vi & imperio.

ſed quod regnum affectaret interfectum: & cum Piſo apud Tacitum Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum Regis eſſe filium: & cum Suetonius parum abfuiſſe ait Caligulam, quin ſpeciem principatus in regnum converteret: & cum Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate conſtantem, ſed vim regiam complexus animo.

2. Videmus tamen confundi hæc ſæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis poſteritate, poſtquam Ephoris ſubjecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, quos Tacitus præfuiſſe ait auctoritate ſuadendi, non poteſtate jubendi: Et de Euandro rege Livius, rexiſſe eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginenſium Ariſtoteles & Polybius βασιλέα appellant: ut & Diodorus, quomodo & Hannonem * Carthaginenſium regem dixit Solinus. Et de Scepſi in Troade narrat Strabo eum, adjunctis in civitatem Mileſiis, populari republica uti cepiſſet, veterum regum poſteris nomen manſiſſe regium, & honoris nonnihil.

Lib. I.

Lib. XV. cap. 72.

3. Contra Romani Imperatores, poſtquam palam & ſine ulla diſſimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & inſignia regiæ majeſtatis in liberis quibuſdam civitatibus tribui principibus ſolent.

4. Jam vero comitia ordinum, id eſt conventus eorum qui populum in claſſes diſtributum referunt, nimirum, ut Guntherus loquitur,

Prælati, proceres, miſſiſque potentibus urbes:

alibi quidem in hoc ſerviunt duntaxat, ut ſint majus regis conſilium, per quod querelæ populi, quæ ſæpe in conſiſtorio reticentur, ad regis aures perveniant, cui deinde liberum ſit ſtatuere quod ex uſu ipſi videatur. alibi etiam jus habent de actis princi-pis

GROTII NOTÆ.

Carthaginenſium regem dixit Solinus] Sic qui vitam ſcripſit Annibalis: *Ut enim Romæ conſules, ſic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* His impropriе dictis regibus accenſeri poſſunt & filii, quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici juſſit. Plutarchus in Artaxerxe.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Ephoris ſubjecti*] Non ſubjecti fuere reges Ephoris, ſed Ephori regiæ poteſtati oppoſiti, quemadmodum Romæ imperio conſulari objecti tribuni. Valerius Maximus 4, 1, 8. ne regum hæreditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo.

Βασιλέα] Juſtino quoque Bomilcar rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum geſtarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia legeſque reſpiceret. Juſt. 19, 2.

3. *Inſignia*] Ut Venetiarum Duci corona & titulus Serenitatis.

4. *Ut ſint majus*] Quos audiat cum poteſtate libera ſequendi ſententias illorum & improbandi.

In conſiſtorio] In interiore aut proximorum miniſtrorum conſilio.

Plera-

pis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi quibus princeps teneatur.

5 Sunt multi qui existimant discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, sed veteris continuatio. Jus enim ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad hæredes transibat, etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno, id est principatu, est apud Aristotelem: τούτων δὲ βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσὶν, αἱ δὲ αἱρεταί, *quadam sanguinis jure, quadam electione deferuntur*: & Heroicis temporibus * pleraque in Græcia regna talia fuisse & *ipse* notat, & Thucydides. Contra, Romanum imperium, etiam sublata omni senatus & populi potestate, per electionem conferebatur. *Pol.* II XIV. *Lib.* I.

XI. 1. Altera cautio hæc esto. * Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Ut enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario. ita summum imperium Dictator Romanus habebat * jure temporario: reges denique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, jure usufructuario: at quidam reges pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit ut nihil exciperetur.

2. Neque enim illis assentio, qui Dictatori negant fuisse summum

GROTII NOTÆ.

Pleraque in Græcia regna talia fuisse] Notatum id & Dionysio Halicarnassensi libro II, & V.

Aliud de re quærere, aliud de modo habendi] Videat cui vacat Carolum Molinæum ad consuetudines Parisiens. Tit. I. §. 2. gl. 4. num. 16, & 17.

Jure temporario] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud Gregoram libri IV. initio.

GRONOVII NOTÆ.

5. *Non est titulus*] Vocabulum significans jus minus majusve imperantis, sed idem jus quod decessores habuerunt.

Ab electione familiæ] In primo, qui ejusdem familiæ ad regnum evectus est.

Per electionem] Factam à militibus: nec aliter quam si successor defecisset. nam si filios rerum utcumque gerendarum & militis demerendi capaces reliquisset imperator mortuus, sive naturales sive adoptivos, sine dubio succedebant.

XI. 1. *Jure temporario*] Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit, l. 4. D. de rei vendit.

Jure usufructuario] I, I, 5.

Jure pleno proprietatis] Malim ditionis, imperii. Vide Vestibulum.

2. *Illis assentio*] Bodinus lib. I. cap. 8.

mum imperium, quia perpetuum non erat. Nam rerum moralium natura ex operationibus cognoſcitur: quare quæ facultates eoſdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ ſunt. At dictator intra tempus ſuum * omnes actus eodem jure exercet quo rex qui eſt optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus poteſt. Duratio autem naturam rei non immutat; quanquam ſi de dignitate quæritur, quæ majeſtas dici ſolet, dubium non eſt quin ea major ſit in eo, cui jus perpetuum datum eſt, quam cui temporarium, quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges ad ſuam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita conſtituuntur ut populo non ſubſint, neque ante legitimum tempus poteſtas eorum ſit revocabilis.

Procopius Vand. I. Aimoi. II. c. 20. l. IV. c. 35.

3. Aliud cenſendum de his qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id eſt precarium, quale olim Vandalorum regnum fuit in Africa, & * Gothorum in Hiſpania, * cum ipſos deponerent populi quoties diſplicerent. horum enim ſinguli actus irriti poſſunt reddi ab his qui poteſtatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem eſt effectus, nec jus idem.

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia eſſe in pleno jure proprietatis, id eſt, in patrimonio imperantis, quidam viri

GROTII NOTÆ.

Omnes actus eodem jure exercet] Adeo quidem ut populus cum Fabium Rutilianum ſervare vellet, apud Dictatorem precibus egerit.

Gotthorum regnum in Hiſpania] Moris antiqui veſtigium in Behetriis. vide Marianam lib. XVI.

Cum ipſos deponerent populi quoties diſplicerent. Hoc de Herulis etiam prodidit Procopius Gotthicorum II. de Longobardis Paulus Warnafredi libro IV, & VI. de Burgundis Ammianus libro XXVIII. de Moldavis Laonicus Chalcocondylas: de rege Agadis apud Afros Johannes Leo libro VII. de Norwagis ait Guilielmus Neubrigenſis regem ibi factum quiſquis regem occidiſſet: de Quadis & Jazygibus, ſimilia habes in excerptis Dionis.

GRONOVII NOTÆ.

Rerum moralium] Res in Ethicis & Politicis id ſunt & vocantur, quod eas eſſe monſtrant effecta, nullo diſcrimine temporis.

Qui eſt optimo jure] Vide ad Liv. 9, 34.

Duratio] Modus temporis.

Quæ majeſtas] Non ut accipitur pro ipſo jure aut poteſtate, ſed pro veneratione, quam vulgus præſtat principibus. Sueton. Veſpaſ. 7. Alioqui majeſtas principi facto aut nato ſtatim adeſt. Ovidius 5 Faſtor. 26.

Ad tutelam ſuam] Deſierunt eſſe pupilli. Cicero Bruto cap. 25. Cornel. Nepos Eumen. 2.

3. *Precarium*] Nam precarium eſt quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. de precario. Juſtinus 45, 4. Tac. 1. hiſt. 52.

Deponerent] Deſtituerent. Sueton. Neron. 40. Gal. 10. & 11. *regno exſuerent vel privarent.*

XII. 1. *In patrimonio imperantis*] Ne hoc quidem admiſerim. Certe aliter veteres. Seneca 7 de beneficiis cap. 6. *Cæſar omnia habet, filius ejus privata tantum ac ſua: & universa in imperio ejus ſunt, in patrimonio propria.* Plinius Paneg. 50. *Eſt, quod Cæſar*

viri eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines *Hotom.*
in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia *com. ill.*
regia; ita & alia est libertas personalis, alia civilis, alia singu- *q. 1.*
lorum, alia universorum. Nam & Stoici quandam servitutem *Diog.*
constare dicebant ὑποταξιν, in subjectione: & in sacris literis *Laert.*
subjecti regis, servi vocantur. Sicut ergo libertas personalis do- *1 Samuel* *XXII, 21*
minum excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quam- *II Samuel*
vis proprie dictam ditionem. Sic Livius ista opponit: *Regem* *X, 2.*
vocabant, libertatis dulcedine nondum experta. Idem: *Indi-* *1 Reg. I* *22.*
gnum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub re *Liv. lib.*
gibus esset, nullo bello ac ab hostibus nullis obsessum esse, libe- *Lib. 2.*
rum eundem populum ab Hetruscis obsideri. Et alibi: *Non in* *Lib. XLV.*
regno populum Romanum, sed in libertate esse. Rursum alio
loco * opponit gentes, quæ in libertate essent, iis quæ sub regi-
bus viverent. Cicero dixerat: *Aut exigendi reges non fuerant,* *Lib. III*
aut plebi re non verbis danda libertas. Post hos Tacitus: *Urbem* *de legibus*
Romam ab initio reges habuere: libertatem & consulatum *Ann. 1.*
L. Brutus instituit. Et alibi: *Acrior Arsacis regno Germano-* *de moribus*
rum libertas. Arrianus Indicis: βασιλεῦσι καὶ ταῖς πόλεσιν *Germ.*
ὅσαι αὐτόνομοι. *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud
Senecam: *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel co-*
*mitium, vel principalia urbis libera loca: * quorum signifi-*
catio regnum civitati minatur. Sic Cilicum illi qui regibus *Lib. XII*
non parebant Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo,
modo

Cæsar non suum videat: tandemque imperium principis quam patrimonium majus est. Florus quoque separat imperium populi à patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque jussit effringi, censumque & patrimonium Po. Ro. ante rapuit quam imperium.*

GROTII NOTÆ.

Opponit gentes quæ in libertate essent iis quæ sub regibus viverent] Thucydides: ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλέον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν: *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit ut cæteros Thraciæ reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera.* Seneca pater suasoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendum esse sententiam quo apud reges.* Josephus antiquæ historiæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους: *Ad reges populosque liberos.* Cicero Epistola XV, 4. Populorum liberorum, regumque sociorum auxilia. Plinius libro VI, cap. XX. de Indis: *Jam hi montium qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.*

Quorum significatio regnum civitati minatur] Vide exemplum talis ostenti apud Bezarum libro XIX historiæ Genuensis.

GRONOVII NOTÆ.

Personalis] Ingenuorum & manumissorum.

Civilis] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6.

Singulorum] Domum & patrimonium suo arbitrio regentium.

Universorum] rempublicam suis legibus administrantium.

Livius lib. 1.] Cap. 17.

Regem vocabant] Regnari volebant.

Idem lib. 2.] Cap. 12.

Ac] Nec.

modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. Hinc illa: *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt:* Et, *Estne populus Collatinus in sua potestate?*

Liv. lib. XXXVIII. Idem l. V.

2. Proprie tamen cum populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Si cum uni liberorum patroni libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit transscribitur.

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. Nam & fieri potuit, ut rex * ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam * ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii: sicut in jure civili est proditum, hæreditatis quæ restitui jussa est fructus non restitui, quia non hæreditati accepti feruntur, sed rei. Evenire ergo potest ut rex * in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo Cythera insulam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis Lacedæmoniorum principis ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας, *privato ipsius jure.* Si rex Solomo regi Phœnicum Hiromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius qui Sanchuniatonis

L. in fideicommissaria §. plane, D. ad S. C. Trebellianum. Liv. VIII. I Reg. XII.

GROTII NOTÆ.

Ex sua substantia privata] M. Antoninus ad bellum Marcomannicum, cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum.

Ex fructibus ejus patrimonii] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet Mariana libro XXVIII historiæ Hispanicæ.

In quosdam populos imperium habeat proprio jure] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet.

GRONOVII NOTÆ.

De bello & judiciis] L. 19. D. de Capt. & postlim. infra num. 21.

2. *Populus alienatur*] Per testamentum, donationem, pactum alteri traditur.

Libertus assignatur] Vide tit. inst. de assignatione libertorum.

3. *Quæ restitui jussa est*] Fidei commissario.

Fructus non restitui] Nisi hæres fuerit in mora, aut diserte rogatus, ut hoc quoque restitueret, quia proveniunt non ex hæreditate, sed ex rebus, quas bono jure possidet.

L. in fideicommissaria §. plane] §. Quoties.

Her-

siatonis historiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Jos. XIX, 27. sed ex iis urbibus quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim Rex Ægypti Solomonis socer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israëlitis non habitatas argumento est, quod postquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias. *1 Reg. IX. 6. Ibid. 11. 1 Paral. VIII, 14.*

4. Sic * Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium Tyndareo dedisse, hac lege, ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti Thesei filio. Et apud Homerum Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. * Melampodi partes regni duas dono dedit rex Anaxagoras. De Dario sic Justinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates quarum præfectus erat, testamento legavit.* Sic * Alexandri successores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse, aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse censendi sunt. quare non est mirandum si alienandi jus sibi arrogarunt. *Diod. l. 11. Lib. v.*

5. Sic cum * Attalus rex Eumenis filius populum Romanum

GROTII NOTÆ.

Hercules] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, à se victos donavit Apollini. Servius ad IV Æneidos: Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumpsit Ægimus Doriensium rex, parte regni in mercedem societatis data. Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. Peleus ab Eutylione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem, quæ habet Apollodorus. Apud Livium est lib. I: *Proca Numitori regnum legat.*

Melampodi] Vide Servium ad sextam Eclogam, sic apud Homerum Iobates Bellerophonti dat filiam:

Δῶκε δ' οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.

quod Servius sic interpretatur ad Virgilium: *filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* Phœnix de Peleo:

πολλὸν δέ μοι ὤπασε λαόν,
Ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίης Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum qua regna, tenerem.

Lanassa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem ab Agathocle patre suo bello captam. Plutarchus Pyrrho.

Alexandri successores] Ammianus de Perside, non exacte tamen ad historiæ fidem: *Ex testamento nationem omnem in successoris unius jura translatam.* libro XXII.

Attalus Rex] Valerius Maximus: *Attalus testamenti æquitate gratus Asiam populo Romano legavit.* Sertorius ea de re apud Plutarchum: τοῦ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν, *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Anaxagoras*] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perseus patrueli tradidit; ipse transtulit regnum Mycenas. Cum Melampode & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras,

de lege Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti regis Alexandrini populi Romani esse factum?* Mi- oratione apud Justinum de Paphlagonia loquens: *non armis, sed adoptione testamenti patri suo ob-* arrat idem ab Orode Parthorum rege diu dubita- filiorum suorum post se regem destinaret. Et Po- norum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit edem: quod & in Caria olim fecerat Mausolus fra- uperstites.

Epist. *Liv.* 43. *Ap. Mi* *Justin. li* XXXVIII *Lib.* XLI *Strabo li* XII. *Strabo* XIII.

At in regnis quæ populi voluntate delata sunt, on esse præsumendum eam fuisse populi volunta- natio imperii sui Regi permitteretur. Quare quod t rem novam notat in Unguino, quod is Norve- ento reliquisset, non est quod improbemus, si Ger- nores respicit; apud quos regna eo jure minime ha- Nam quod Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & tiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati le- id commendationis magis vim apud populum habe- bat,

Lib. II. *Dan. c.* 4

yrogennetus Impera- Curopalate hæres insti- ionis quam David ille erat; narrat Zonaras. ristianos in oriente vi- liam Michael Despota divisit; habet id Gre- Ætoliæ Princeps Ve reliquit, Bæotiam An- : Chalcocondylas li- ena, Ithome, & Arca- ab Arcadiæ principe lotem cum ea Thomæ Græci filio nuberet; . Acarnania inter no- principis testamento Partes de Ætolia co- narrante eo quem dixi la. Sic & regna Hiero- & Cypri partim testa- , partim transcripta , vide de Cypro Bem- um VII. & Parutam Genuatibus in Sardi- oppidum donatum, anæ ditionis donatæ; Bello Pisano libro II. io minori Raimundo rhium & Aulonem; epa lib. v. Alfonsus Neapoleos regnum, ut , Ferdinando notho suo reliquit. In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepo- ti; Mariana libro XXX.

Non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem ut alienatio imperii sui regi permitteretur] Imperium non debere relinqui ut agros & servos dicit Vopiscus Tacito. Salvianus: *Non poterat populos quos regebat per testamentum egenus tradere.*

Id commendationis magis vim apud populum habebat] Vide Capitulum XII conventus ad Carisiacum sub Carolo Calvo. Huc refer testamentum Pelagii quo Hispaniam reliquit Alfonso & Orinisindæ, & de Dania quædam apud Saxonem. Neque mirum igitur quædam testamenta improbante populo fuisse irrita, ut Alfonsi Arragonii; vide Marianam libro X. Et Alfonsi Legionensis, cum is filias filio prætulisset; idem Mariana libro XII.

GRONOVII NOTÆ.

XIII. I. *Grantzius*] Contra Hotoman. Quæst. ill. I, I.

Id commendationis] Non tam imposuerunt populis successorem jure suæ voluntatis, quam ostenderunt & commendarunt dignos, quos populi eligerent.

Ut

bat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo ſp
Ado memorat, voluiſſe eum teſtamentum ſuum à Fran
optimatibus confirmari. Simile eſt quod apud Livium le
Regem Macedonum Philippum cum Perſea à regno arc
ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris ſui filiu
iiſſe Macedoniæ urbes, * ut principibus Antigonum co
daret.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam
Pontifici reddidiſſe legitur ad rem facit, cum Franci im
in urbem Romam à populo Romano acceptum redder
populo recte potuerint, cujus populi quaſi perſonam
bat is qui primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod autem huc uſque monuimus, diſting
eſſe ſummitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo
eſt ut non modo pleraque imperia ſumma non plene hab
ſed & multa non ſumma habeantur plene: quo fit ut * m
natus & comitatus, facilius quam regna, vendi & teſtam
linqui ſoleant.

XV

GROTII NOTÆ.

Ut principibus Antigonum commendaret] Vide rem ſimilem apud Caſſiodorum lib. VIII, epiſt. VIII, & ſequentibus. Ita pacta ſucceſſionis mutuæ inter Sanctium & Jacobum Arragonenſes à proceribus firmata; Mariana libro XII. & Henrici Navarræ regis, qua Johannem inſtituit hæredem; idem Mariana libro XIII. & Iſabellæ reginæ Caſtellæ; idem libro XXVIII.

Marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi] Vide de Urgetii principatu Marianam lib. XII, cap. 16.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Paſchali Pontifici*] De Paſchali habet, à quo multa hoc cap. ex Hotmani Quæſt. ill. 1. t. 2. p. 846. qui veriſſimam hanc hiſtoriam appellat; & hujus donationis inſtrumentum ait exſtare apud Raph. Volater. Geograph. 3. Circumferuntur duo diverſa inſtrumenta, quorum alterum exſtat apud Gratianum in cap. Ego Ludovicus diſtinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca ſe prompſiſſe narrat Raph. Volater. lib. 3. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam,
Siciliam, Sardiniam, Corſ
atque hoc niti mavult Curi
calis; & ejus auctoritate
ciliæ vocat Eccleſiæ ſubdit
ſallum & dominum Ligiu
ment. paſtora. de ſentent.
dit. Ferrarienſem quoque
hoc ſibi titulo adjudicavit.
de Subject. & Exempt. Cle
n. 10. p. 131. & de jure Maj
cap. 5. num. 6. & 7.

Reddidiſſe legitur] Non
moinum, non in Eginha
bus, neque Anaſtaſio nequ
de geſtis Ludovici Pii, ne
certo auctore de vita & act
dem. Cogitavit opinor Ca
Ludovicus 30. diſtinct. 63.
to Gratiani. At hujus Lu
Lothario præter Galliam B
quæ exinde Lotharingia
ceſſiſſe in diviſione regni
Romanum imperium, ho
mam & Italiam, ſcribit ipſe
Rat. temp. par. 1. lib. 8. ca

Primi ordinis] Prælatoru

XIV. *Summitatem*] S
jus ipſum à conditione &
id teneas.

Marchionatus] Ut ducat
mitatus Germaniæ: princ

i. Est & alterum hujus discriminis indicium * in re-
ela, dum rex ætate aut morbo fungi potestate sua impe-
Nam in regnis quæ non sunt patrimonialia, tutela co-
t quibus lex publica, aut ea deficiente * consensus popu-
mandat. In regnis patrimonialibus eorum * quos pater
opinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno,
consensu populi ortum fuerat, Aribæ regni pupillo * pa- Just. l.
utores constitutos: & à proceribus Macedonum Alexan- xvii.
gni posthumo. At in Asia minore bello parta rex Eume- Just. lib.
alo filio fratrem suum tutorem dedit. Sic filio Hierony- xxvi.
er Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tuto- Liv. 24 [illegible]
gnavit.

Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus,
ex Ægypti post Josephi tempus, & Indorum reges, me-
ate Diodoro, ac Strabone, seu non sit, hoc imperio ex- Lib. 11.
cum est, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec impe- Lib. 15.
eciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc
m constituit.

XVI. 1. Tertia observatio sit, non desinere summam esse
um, etiam si is qui imperaturus est * promittit aliqua
is aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem perti-
neant.

nomesque in suo territorio juris habent quantum rex in
d superiorem agnoscunt Cæ-

Grotii Notæ.

egni tutela] Vide Cothman-
omo 1, Cons. XLI, num. 11.
ensus populi] Vide Marianam
onso V. Legionis rege. At te-
tum regis Johannis de tutela
ministratione regni à proceri-
pprobatum. Mariana libro

s pater aut propinqui elegerint]
æus rex Ægypti tutorem fi-
o reliquit populum Roma-
Valerius Maximus libro VI,
, 1.

lice tutores constitutos] Et à
ribus Macedonum Alexandri
i posthumo. Justinus lib.

rex Ægypti post Josephi tem-
& Indorum reges, memoran-
doro lib. 11.

ittit aliqua subditis aut Deo]
us caput suum, dextram
si scienter fefellisset, deorum

iræ consecrabat; Plinius Panegyri-
co. Adrianus Imperator juravit,
nunquam se senatorem, nisi ex Sena-
tus sententia, puniturum. Anastasius
Imperator juravit, servaturum se de-
creta Chalcedonensis Concilii; me-
minere Zonaras, Cedrenus, alii.
Seniores Imperatores Græci Eccle-
siæ jurabant; vide eundem Zona-
ram Michaele Rangabe & alibi. Vi-
de & in Gothis regibus exemplum
apud Cassiodorum X, 16. 17.

Gronovii Notæ.

XV. 1. Quæ non sunt patrimonia-
lia] Quæ non possidentur omni po-
tentiæ jure.

Bello parta Eumenes] Hic non bel-
lo pepererat Asiam, sed acceperat
hæreditariam à patre Attalo, auc-
tamque beneficio Romanorum, quo-
rum adversus Antiochum M. socius
fuerat.

Filio Hieronymus] Immo nepoti
Gelonis, qui ante patrem obierat,
filio. Nec id regnum erat bello
quæsitum, sed à populo delatum.
Just. 23, 4.

Macar

neant. Nec jam de observatione juris naturalis & divini, a gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etia nihil promiserint, sed de regulis quibusdam ad quas sine p misso non tenerentur. Verum esse quod dico ex similitud patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se pro serit quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo desi in sua familia jus summum, quantum fert familia, habe Nec maritus maritali potestate privatur, eo quod aliquid ux promiserit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, arctius quodammodo re di imperium, sive obligatio dumtaxat cadat in exercitiu actus, sive etiam directe in ipsam facultatem. Priore speci actus contra promissum factus erit injustus, quia, ut ali ostendemus, vera promissio jus dat ei cui promittitur: alte autem specie, erit etiam nullus defectu facultatis. Neque in tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nu lus enim is actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ip jure.

3. Apud Persas rex summo cum imperio erat, αὐτοκράτωρ καὶ ἀνυπεύθυνος, ut de eo Plutarchus loquitur, & ut ima Dei adorabatur: & ut apud Justinum est, non mutabatur n Lib. x. morte. Rex erat qui dicebat proceribus Persarum: *Ne vider* Val. Max. *meo tantummodo usus consilio, vos contraxi: cæterum mem* lib. IX. c. 5. *tote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tam & jurabat cum regnum adiret, quod Xenophonti & Diodo Siculo notatum, & leges certa quadam forma latas * muta illi nefas erat, ut & Danielis historia & Plutarchus in Them vi, 8, 12, 15. stocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro XVII, & mu to post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi in gnis ad hanc rem * historia exstat: Idem de Æthiopum reg Lib. III. bus tradit Diodorus Siculus. Lib. I. Eodem tradente Ægyptiorum r ges, quos tamen ut alios reges Orientis summo imperio us non est dubium, ad multarum rerum observationem oblig bantur

GROTII NOTÆ.

Mutare illi nefas erat] Josephus in historia Vasthæ, *διαλλαγῆναι τῇ Ἀστῃ διὰ τὸν νόμον οὐκ ἠδύνατο. Cum Vastha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat Iacchiades ad Danielem 11, 13. de legibus regnorum in Hispania vide Marianam libro XX.

Historia exstat] Tamen idem de Lethe castello legem à rege mutatam refert, sed non probat.

GRONOVII NOTÆ.

XVI. 2. *Arctius quodammodo*] Imperii fines introrsus agi & co ctari, sive administrandi modum temperet, sive partem aliquam ad ministrationis, omnino adimat quod promittitur.

Injustus] Quia non est factus u debetur.

Nullus] Quia fieri non debeba ut JCti alia faciunt nulla, quæ a initio non valent; alia irrita, qu ab initio valebant, sed ob additu vitium rescinduntur.

Ma

...tur : verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, ...d * mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abjudicabatur solennis sepultura : sicut & * Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, II Par. XXIV, 25; XXVIII, 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex * Plutarcho in Pyrrhi vita discimus.

4. Quid si addatur, si rex fidem fallat, * ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem, & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat Agatharchides fuisse ἀνυπεύθυνον liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari : quod & Artemidoro auctore Strabo annotavit. *Apud Photium. Lib. XVI.*

5. Sic fundus, qui fidei commisso tenetur, est quidem fundus non minus quam si pleno dominio possideretur, sed habetur amissibiliter. Talis autem lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum * tali sanctione inita.

XVII. Quar-

GROTII NOTÆ.

Mortuorum accusabatur memoria] ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι : *leges tyrannorum corpora insepulta extra fines projici jubent.* Appianus civilium tertio. Andronicus imperator patrem suum Michaëlem, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. Gregoras lib. VI.

Hebræorum regum] Vide Josephum de Joramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israelis rege, lib. VIII, cap. III, & V. item de Joaso Hierosolymorum rege.

Plutarcho] Verba sunt: εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαραίων χώρᾳ τῆς Μολοττίδος ἀρείῳ Διῒ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις, καὶ ὀρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν, κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξειν κατὰ τοὺς νόμους. *Solebant reges in Cassarorum terra, quæ Molottidos pars est, Jovi Areo sacrificare ac juramentum præstare Epirotis. Jurabant autem reges se imperaturos secundum leges. Epirota autem se imperium ejusdem conservaturos secundum easdem leges.*

Ut tum regno cadat] Vide exemplum apud Crantzium libro IX Suedicorum.

Tali sanctione] Aut etiam ne subditi regem pacta violantem juvent: aut ne ei pareant. vide Cromerum in Polonicis XIX, & XXI. Est & exemplum apud Scafnaburgensem in rebus Henrici anno CIↃ LXXIV.

GRONOVII NOTÆ.

5. *Fundus qui fidei commisso*] Qui datur fruendus ita, ut aliquando alii restituatur.

Amissibiliter] Possessione non perpetua.

Lex commissoria] Cautio vel pactio adjecta emptioni venditioni, ut si intra certam diem emptor pretium non solverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita neque alienata sit : conditio, ut dicta re non præstita contractus sit irritus. Lex commissoria adjecta in deferendo regno, ut perdat regnum, nisi ex præscripto aliquid fecerit.

Fieri

XVII. 1. Quarto notandum, quanquam ſummum imperium unum quiddam ſit ac per ſe indiviſum, conſtans ex illis partibus quas ſupra enumeravimus, addita ſummitate, id eſt τοῦ ἀνυπευθύνου, * fieri tamen interdum ut dividatur, ſive per partes quas vocant potentiales, ſive per partes ſubjectivas. Sic cum unum eſſet Romanum Imperium, factum tamen ſæpe eſt, ut alius orientem alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri poteſt, ut populus regem eligens quosdam actus ſibi ſervet, alios autem regi deferat pleno jure: Neque tamen id fit, ut jam oſtendimus, quotiescumque rex promiſſis quibusdam obligatur; ſed tunc id fieri intelligendum eſt, * ſi aut expreſſe inſtituatur partitio, qua de re ſupra jam diximus, aut ſi quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum manentis præcepti; aut ſi quid ſit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri poſſe. Nam præceptum eſt ſuperioris, ſaltem in eo quod præcipitur: Et cogere non eſt quidem ſemper ſuperioris: nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, ſed cum inferioris natura repugnat. Itaque ex coactione ſaltem paritas ſequitur, ac proinde ſummitatis diviſio.

2. Multi adverſus talem ſtatum quaſi bicipitem incommoda multa deferunt; ſed, ut ſupra quoque diximus, in civilibus nihil eſt quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex co

GROTII NOTÆ.

Fieri tamen interdum ut dividatur] Vide Zazium ſingularium reſponſorum lib. II, cap. XXXI.

Si aut expreſſe inſtituatur partitio] Ita Probi tempore ſenatus firmabat Principum leges; de appellationibus cognoſcebat; Proconſules creabat; legatos Conſulibus dabat. vide & Gail. l. II. Obſc. c. LVII. num 7. & Cardinalem Manticam de tacitis & ambiguis conventionibus lib. XXVII. tit. v, num. 4.

GRONOVII NOTÆ.

XVII. 1. *Summitate*] Libera & nulli obnoxia earum adminiſtratione.

Ἀνυπευθύνου] Ariſtot. 4. Pol. 10.

Partes potentiales] i. Ita, ut penes alium ſint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum & Univerſale appellant, eſt genus reſpectu ſpecierum, & ſpecies reſpectu individuorum. Genus autem imperium ſummum eſt: ſpecies, imperium ſummum in jure reddendo, imperium ſummum in bello, imperium ſummum in comitiis ſive ordinatione magiſtratuum.

Subjectivas] i. Subjecta plura vel perſonas, in quibus ſingulis reſpectu quodam eſt, ut fuit imperium Romanum ſub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; ſub Divis fratribus; ſub Diocletiano & Maximiano; ſub Conſtantini filiis; ſub Valentiniano & Valente.

Manentis præcepti] Quod non ſemel tantum valuerit in aditu imperii, ſic, ut poſtea rex, ei ut obtemperet, cogi nequeat, ſed cujus vigor & obligatio ſemper ſit integra.

Saltem in eo] Negotio, in quo præcipiendi jus habet, etſi alio reſpectu ſuperior non ſit.

Cum inferioris natura repugnat] Pugnat. vel, ſed inferioris naturæ.

Paritas ſequitur] Qui cogere poteſt, par ſit dumtaxat neceſſe eſt, ſi non ſuperior.

Ipſi

uod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus : jus oritur metiendum est. Exemplum vetus refertur à one de legibus tertio. Cum enim Heraclidæ Argos, Messe-, & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præ-otarum legum modum imperare, idque dum facerent obli-populi, ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec uisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus ali ac populis suis reges, sed & * ipsi inter se reges, popu-e inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis re-s fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis pollici-nt.

VIII. 1. Multum tamen falluntur qui existimant, cum s acta quædam sua nolunt rata esse, nisi à Senatu aut alio aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi re-psius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid citer impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur. e erat Antiochi tertii regis rescriptum ad magistratus, ne arerent si quid legibus adversum jussisset ; & Constan- *Boer. ad e* ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii causa ad co- *l. de const.* um Imperatoris, * etiamsi Imperatoris rescriptum pro- *in Decret.* er. *Plu. Apoph. L. unica. C.*

Quare hæc res similis est testamentis, quibus adjectum est *quando imperator.* lterius testamentum valeat : nam hæc quoque clausula , in posterius testamentum non ex vera voluntate pro-m præsumatur. Sed sicut hæc clausula, ita & illa regis jus-presso ac speciali posterioris voluntatis significatione tolli t.

IX. Sed neque Polybii hic utor auctoritate, qui ad mix-genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ il-mpore, si non actiones ipsas sed jus agendi respicimus, fuit popularis : Nam & Senatus auctoritas, quam ad opti-

GROTII NOTÆ.

* *inter se reges populique inter se*] ...pla sunt complura in historia ...rum Septentrionalium. vide ...nem Magnum historia Suedi ... xv. & xxix. Crantzium Sue-...am v. Pontanum Danicorum

...*amsi Imperatoris rescriptum pro-ir*] Adde l. 1. C. de Petitioni-onorum sublatis.

GRONOVII NOTÆ.

Heraclidæ condidissent] Recupe-...t à Pelopidis duce Temeno Ar-Cresphonte Messenen, Aristo-demo Spartam, Pausan. 4.

XVIII. 1. *Reges acta quædam*] ut rex Galliarum diplomata sua, nisi à Curia, quæ vocatur Parlamenti, confirmentur, &, ut ipsi loquuntur, verificentur.

Jussisset] Et Trajani, ne parerent, si quæ jussisset post largiores epulas, Aurel. Victor.

Comitatum] Aulam. Juretus ad Symm. 2. epist. 33. & lib. 3. epist.

XIX. *Polybii*] Lib. 6.

Mere fuit popularis] Falsum. præclare Polybius. *Quibusdam in rebus & temporibus populus parebat senatui & con-*

optimatum regimen refert, & Consulum quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo; qui magis externam speciem & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectare congruens ducunt suo instituto.

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod Aristoteles scripsit, inter regnum plenum, quod παμβασιλείαν vocat, (eadem est * παντελὴς μοναρχία, Sophocli Antigone; Plutarcho * αὐτοκρατὴς βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος; Straboni, ἐξουσία αὐτοτελής) & regnum Laconicum, qui merus est principatus, aliquot regni species esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror; voluerat enim populus regem * quales habebant vicini: at Orientis populi addicte admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atossam:

——— οὐχ' ὑπεύθυνος πόλει.
——— *non est civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis:

Regem non sic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant.

Apud Livium: *Syri & Asiatici genera hominum servituti nata*; à quo non discrepat illud Appollonii apud Philostratum: Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι: *Assyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Aristotelis III Politicorum XIV: οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχήν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Asiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Taci-

Lib. XXXVI.

& consulibus: in quibusdam imperabant consules sine senatu: in quibusdam sine senatu nihil poterant. Cicero 3 de legibus II. Libertas plebi sic data est, ut multis præclarissimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet.

GROTII NOTÆ.

Παντελὴς μοναρχία] Faciunt enim, ut ad §. VIII. notavimus, Tragici regnum Thebanum simile regnis Phœnicum, unde orti erant.

Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic Dionysius Halicarnassensis de Laconicis regibus: οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἦσαν. *neque enim Lacedæmonii pleno jure reges erant.*

Quales habebant vicini] Putabat populus, ut Josephi verbis utar, οὐδὲν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων τὴν αὐτὴν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν: *nihil esse absurdi si cum vicini regnarentur, ipsi eandem imperii formam acciperent.*

GRONOVII NOTÆ.

XX. 1. *Quales habebant vicini*] Vox *Qualis* respicit nomen & splendorem imperii, non potestatem imperantis. Alioquin eodem argumento colligas licet, regem eos voluisse idolorum cultorem. Quin etsi maxime voluissent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus subjecerat.

Ser

Tacitum Civilis Batavi illud ad Gallos: * *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens:* nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed, ut idem Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate. Hist. IV.

2. Supra quoque notavimus, totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel jus regum describens satis ostendit adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem. Quod recte colligunt veteres ex illo Psalmi: *Tibi soli peccavi.* Ad quem locum Hieronymus: *Quod rex erat, & * alium non timebat.* Et Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges à vinculis delictorum. Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus; * tuti imperii potestate. Homini ergo non peccavit cui non tenebatur obnoxius.* Idem Lib. 6.

legere

GROTII NOTÆ.

Servirent Syria, Asiaque, & suetus regibus oriens] Cicero de Provinciis consularibus: *Judæis & Syris nationibus natis servituti.* Euripides Helena:

Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα
πλὴν ἑνός.

Sunt præter unum serva cuncta in barbaris.

Quod ex Æschylo adumbratum, apud quem est:

Ἐλεύθερος γὰρ ὅυτις ἐστὶ πλὴν
Διός.

Nam nemo liber vivit, extra unum Jovem.

Cui simile Lucani dictum:

toto jam liber in orbe
Solus Cæsar erit.

Sallustius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Citant Servius & Philargyrius ad illum in Georgicis locum. Apollonius de Damide apud Philostratum libro VII: Ἀσσύριος γὰρ ὢν καὶ Μήδοις προσοικήσας οὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθυμεῖται μέγα. *Assyrius cum sit & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat.* Julianus contra Christianos: τί με χρὴ καθ' ἕκαστον ἐπιέναι τὸ φιλελεύθερον τι καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα τὸ χειροηθὲς καὶ τὸ δουλικὸν Σύρων καὶ Περσῶν καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσοι τὰς βασιλείας ἀγαπῶσι κατὰ δεσποτείας... *Quid tibi jam singulatim exsequar aut Germanorum libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem manum ferre Syros & Parthos, & omnes qui aut ad orientem aut ad meridiem sunt barbaros, multasque gentes alias contentas sub regibus vivere dominos imitantibus.* Claudianus:

Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos:
Armenia dominum nec te præfecimus ora.

Alium non timebat] Idem Hieronymus epistola ad Rusticam de Pœnitentia: *Rex enim erat; alium non timebat; alium non habebat super se.*

Tuti imperii potestate] Paria habet ad eundem Psalmum Arnobius minor. Vitiges apud Cassiodorum: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quando quidem illa à cælo petita est, ita soli cælo debet innocentiam.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Jus regium describens*] Vide cap. sequenti n. 3.

Recte colligunt] Imo male. non enim negat David se & in civem peccasse, sed confitetur adversus Deum in primis & gravissime se peccasse. Soli est in primis, vel maxime: Virgil. 1. Georg 30. *An Deus immensi venias maris & tua nautæ Numina sola colant.* 4. Georg. 55. de apibus: *Solæ communes natos, communia tecta Urbis habent magnisque agitant sub legibus ævum, Et patriam solæ & certos novere penates.* 4. Æneid. 473. *Sola viri molles aditus & tempora noras.* Senec. Hippol. 874.

legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo edita CCCLXXXIII. Video consentire Hebræos, regi in eas leges quæ de officio regis scriptæ exstabant peccanti inflicta verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & à rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, ideoque non à lictore sed ab eo quem legisset ipse cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabbinorum, titulo de Judicibus: ***Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus.***

Exod. XXII, 8. *Deut.* I, 17. *Psalm.* LXXXII, 1. II *Chron.* XIX, 6, 8. I *Chron.* XXVI, 32. & II *Chr.* XIX, 11.

3. Hæc cum ita sint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, mansisse penes Synedrium LXX virûm, quod divino imperio à Mose institutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit. Itaque & Moses & David judices Deos vocant, & judicia vocantur judicia Dei: & judices dicuntur non humana sed divina vice judicare. Imo aperte distinguuntur res Dei à rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctissimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Judæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse: qua in re ipsum regi decem tribuum Israëliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum, evincunt: sed quædam cognitionum genera regi videntur non permissa, ut de tribu, de Pontifice, * de Propheta. Ejusque rei argumentum est in Jeremiæ Prophetæ historia, quem cum proceres ad mortem deposcerent, respondit Rex: ***Ecce in potestate vestra est, nam contra vos rex nihil potest:*** in hoc negotiorum genere scilicet. Imo & qui alia quavis de causa apud Synedrium reus factus esset, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non posset) arte elusit.

Jerem. XXXVIII, 5.

Jos. Ant. XV, XVII.

4. In Macedonia à Carano orti, ut apud Arrianum Callisthenes ait, οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν; ***non vi sed lege in Macedonas imperium obtinebant.*** Curtius libro IV: ***Macedones assueti regio imperio, sed in majore libertatis umbra quam cæteræ gentes.*** Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. VI: ***De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus:*** in

GROTII NOTÆ.

De propheta] *Non capit Prophetam perire extra Jerusalem.* Luc. XIII, 33.

GRONOVII NOTÆ.

Inflicta verbera] Vereor ne sit somnium Thalmudicum.

Excalceationis] Deut. 25, 9. Ruth 4, 7.

3. *Perpetua cooptatione*] Dum in locum demortuorum alii atque alii sufficiuntur.

Arte elusit] Suasit reo fugam.

Mix-

in pace erat vulgi : nihil potestas regum valebat, nisi prius valuisset auctoritas. Est & alterum mixturæ hujus indicium in Curtii loco : Macedones sciverе gentis sua mores, ne rex ... venaretur, sine electis principum amicorumve. Tacitus de Gothonibus : Regnantur paulo jam addictius quam cetera Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Nam principatum ante descripserat auctoritate suadendi, non jubendi potestate : regnum autem plenum postea his verbis : Unus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario regnandi jure. Eustathius ad sextum Odysseæ, ubi Phæacum respublica describitur, ait esse σωφίλδυσιν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας, * mixtum aliquid ex regis & procerum potestate. Lib. VIII

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus observo ; nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. Romulus nobis, ut libitum, imperaverat, inquit Tacitus. Constat initio civitatis reges omnem potestatem habuisse, inquit Pomponius : tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus, in causis quibusdam provocationem ad populum à regibus fuisse ex Ciceronis de Republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Fenestella annotavit Seneca. Mox Servius Tullius, non Epist. 100 tam

GROTII NOTÆ.

Mixtum aliquid ex regis & procerum potestate] Laonicus Chalcocondylas talia ait esse regna Pannonum & Anglorum, libro II. Arragonum lib. V. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magistratus à rege creatos, nec præsidia imposita nisi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios esse pleno cum jure, alios sub legibus etiam Judæis, Levi Gersonides notavit ad I Sam. VIII, 4. Mira quæ de Taprobane scribit Plinius lib. VI, cap. XXII : *Eligi regem à populo senecta clementiaque, liberos non habentem, &, si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei à populo XXX dari, nec nisi plurium sententia quenquam capite damnari. Sic quoque appellationem esse ad populum, LXX judices dari. Si liberent ii reum non amplius XXX,* (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam esse dignitatem, gravissimo probro. Regi cultum liberi patris, ceteris, Arabum. Regem, si quid delinquat, morte multari, nullo interimente, sed adversantibus cunctis & commercia etiam sermonis negantibus.* Servius ad illud IV Æneidos : *Populumque patresque. Quidam hoc loco volunt tres partes politia comprehensas, populi, optimatium, regia potestatis. Cato enim ait de tribus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Nisi prius valuisset auctoritas*] *Nisi consilio vicisset*, ut Justinus loquitur 2, 13. nisi sententiam suam proceribus probasset.

Addictius] Melior lectio : addictius, minus laxis magisque attractisque frenis.

Exceptionibus] Ita ut nihil reservarint aut caverint sibi à potestate regis subjecti. Florus 2, 18. *veram & sine exceptione victoriam.* Ad Senecæ ep. 30.

Precario regnandi] Quod est in aliena potestate & potest eripi quoties isti libet. Sen. Thyeste 2, 5. *Ubicumque tantum honesta dominandi licent, Precario regnatur.* Vox tyranni. vi. num. 11.

tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus
XII. *Annal.* etiam vim regni imminuit: quippe ut loquitur Tacitus, *sanctor legum queis etiam reges obtemperarent*. Quominus mirandum quod Livius dicit, primorum Consulum potestatem à regia hoc ferme uno distitisse, quod annua esset.

6. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis Consulum temporibus: nam in rebus quibusdam iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, * si Patres auctores fierent: quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut Livius & Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loqui-
Liv.lib.VI. tur Livius, imperium penes Patricios, (id est Senatum) penes tribunos (id est plebem) auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi.

7. Sic & Isocrates Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, potestatem optimatum populari mixtam. His positis, quæstiones quasdam quæ frequentem in hoc argumento usum habent examinemus.

I. XXI. 1. Prima est, an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo Thebana ci-
Justin. lib. XLIII. *Val. Max. l.* VII. *c.* I. vitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum Massiliensibus, deinde cum rege Massanissa; nec quod actum habet transeuntem, ut cum hostis qui fit, ad amicitiam recipitur, dum impensas belli solvat, aut aliud quid præstet: sed quod ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, ubi quis tenetur alterius imperium ac majestatem conservare, ut in fœdere Ætolorum cum

GROTII NOTÆ.

Si patres auctores fierent] Plutarchus Coriolano: ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τοῦ ψήφῳ καὶ νόμῳ τι ποιεῖν ἄνευ προβουλεύματος: *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, nisi Senatus præcessisset auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica, suis temporibus, observat Chalcocondylas libro v.

GRONOVII NOTÆ.

6. *In rebus quibusdam iisque*] Immo nulla non in re. Liv. 1, 17.

Patres auctores fierent] SC. confirmassent, quod scivisset populus.

In incertum comitiorum eventum] Vide 1. Observat.

Senatum] Magistratus senatorios.

Plebem] Magistratus plebejos.

XXI. 1. *Actum habet transeuntem*] In quo semel aliquis duriores conditiones accipit aut imperata facit.

Aliud quid præstet] Captivos, transfugas, naves tradat.

Ex ipsa vi pactionis] In qua certis clarisque verbis cavetur, ut alter alteri concedat & aliquid morigerationis aut observantiæ exhibeat.

Conservare ut in fœdere] Livius 38, 11. Cicero pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

Ad-

cum Romanis erat; id est, tum operam dare ut ejus imperium a tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet, Imperii reverentiam dixit Tacitus: & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt.* Lib. IV. Florus: *illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur;* ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum quæ nunc vocantur protectionis, advocatiæ, mundiburdii: item jus urbium matricum in colonias, apud Græcos. Nam ut Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus pari erant jure libertatis, sed debebant τιμᾷν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, reverentiam scilicet & honoris signa quædam. Lib. I.

2. Livius de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte Andronicus Rhodius, post Aristotelem, amicitiæ inter dispares hoc ait proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem Proculus responderit, scilicet liberum esse populum qui nullius alterius potestati subjectus sit, etiamsi in fœdere comprehensum sit ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus non est, sequitur ut summum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum est. Est enim populi liberi & regis, qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus; illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum. Superiorem hic intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat talem populum alterius potestati subjectum non esse) sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant: *Quemadmodum*, inquit, *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi*

Lib. I. Nic. IX, 18.

L. non [d]ubito. D. [de] cap.

Advocatia] Jus erat defendendi monasterii vel ecclesiæ concessum à principe homini potenti militari vel togato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam fruebatur. Trithem. Chron. Hirsaug. monast. p. 9. & 87. Bignon. ad Marcul. lib. I. cap. 21. p. 497. Barthius adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. Obrecht. disput. 2. thes. 259. Schoner. disp. feud. I. th. 75.

Mundiburdii] Mundiburdis vel mundiburdium, defensio vel tutela, quam princeps episcopo aut abbati impertit, ne à quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. Sic tradere in mundiburdem, teneri in mundiburdio, recipere sub suo mundiburde dicebant. Bignon. ad Mar. lib. I. cap. 24. p. 504. & 506. Voss. de vitiis sermonis p. 248.

Matricum] Matrices Urbes, Μητροπόλεις, ex quibus aliæ civitates propagatæ: Coloniæ, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure μητροπόλεων videndus Valesius ad Excerpta Constantini Porphyrog. p. 7.

Pari jure] i. 2, 9, 10.

etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, [illegible] nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram [illegible] servare debent, liberos esse intelligendum est.

3. Clientes in fide sunt patronorum; * sic populi [illegible] feriores in fide populi qui dignitate est superior. Su[illegible] *[illegible], [illegible], sub patrocinio, non sub [illegible]* Sylla apud Appianum loquitur; in parte, non ind[illegible] Livius: & Cicero, Officiorum secundo, sanctiora illo[rum] tempora describens patrocinium sociorum [illegible] fuisse, non imperium; quicum satis convenit di[ctum] Scipionis Africani Majoris: *Populum Romanum ben[eficiis quam] metu obligare homines malle, exterasque gentes fi[de ac socie]tate junctas habere quam tristi subjectas servitio:* S[tra]bo commemorat de Lacedæmoniis post Romanoru[m] [illegible] ciam adventum: *ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῆς φιλι[κῆς λει]τουργίας ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν: manserunt*, inquit, l[iberi nihil] *conferentes præter operas sociales.* Sicut patrocinium non tollit libertatem personalem, ita patrocinium non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imp[erio intel]ligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, in fi[de, in] ditione. Et Syllæo Arabum regi minatus est Augu[stus apud] Josepho, ni injuriis in vicinos abstineret, curatur[um ut ex] amico subditus fieret; cujus conditionis erant rege[s Armeniæ] quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen scribe[bat Pætus] & proinde sono magis nominis quam re ipsa reges: [Cy]pri aliique reges olim, sub regibus Persis, ὑποτεταγμένοι, ut Diodorus loquitur.

GROTII NOTÆ.

Sic populi fœdere inferiores] Vide Cardinalem Tuschum PP. concl. DCCCCXXXV. Exemplum habes in Dilimnitis, qui *αὐτόνομοι* suique juris Persis militabant, apud Agathiam libro III. Sic Irenes consilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut post natos [illegible] [illegible] dignitate quidem minores, ceterum sui juris pleneque potestatis. Vide Crantzium Saxonicorum v. de urbibus quæ se in Au[illegible] protectionem dedere. Nicephorus libro v: [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], quorum [illegible] [illegible].

GRONOVII N[OTÆ.]

3. *Syllæo Arabum*] I[...] di Judæorum regi, qu[i] non rex Arabum, sed Arabum comes & [illegible] gustum criminatus erat χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, [...] χρῆσθαι. Joseph. 16, 15 regnum Judæorum [...] ejusdem conditionis, [...] Armeniæ, nempe benef[icio po]puli Romani: & quod [...] adhuc eo se ut amico, [...] rendum ad indulgentia[m] non jus Herodis. De Sy[llæo] lib. 16. p. 781, 783.

Reges Armeniæ] Fl[...] *Armeniæ* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ut [illegible] [illegible]

Scribebat Pætus] Apu[d] 15. annal. 13.

Obstare his quæ diximus videtur quod addit Proculus: *ant apud nos rei ex civitatibus fœderatis, & in eos damnatimadvertimus.* Sed ut hæc res intelligatur, sciendum est uor incidere posse controversiarum genera. Primum, si iti populi, aut regis qui in fide est alterius, dicantur fecisse ra fœdus: deinde si ipsi populi aut reges accusentur: tersi socii qui in ejusdem populi aut regis fide sunt inter se lit: quarto, si subditi conquerantur de injuriis eorum quosunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, tenex aut populus eum qui nocuit aut punire, aut ei cui nocist dedere: quod non tantum inter inæquales, sed & inter liter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos qui fœdere tenentur, ut ostendimus alibi. Tenetur etiam daeram ut damna resarciantur; quod officium Romæ erat peratorum. Gallus Ælius apud Festum: *Reciperatio cum est populum & reges. nationesque ac civitates peregrinas, onvenit, quomodo per reciperatorem reddantur res recipeurque, resque privatas inter se prosequantur.* At socioalter in socii subditum jus prehensionis aut punitionis dinon habet. Itaque Decius Magius Campanus ab Annibale us & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, t contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse: atque ita llis liberatus est. *Livius lib. XXIII.*

Secunda specie jus habet socius cogendi socium, ut stet ris legibus, atque etiam puniendi, ni steterit. Sed hoc ue inæquali fœderi proprium non est. Idem enim locum t in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem sumat ab eo qui avit, satis est ut ipse ei qui peccavit subditus non sit; quod à nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos fœderatos idem usu venit.

6. Ter-

Civitatibus fœderatis] Loquitur itatibus liberis, quæ in mediis provinciis Romanis: sed quia ite bellum, aut durante bello uli, non vi coacti, sed sponte iciverant Romanis, & eorum tiam petiverant, conservabant Romani libertatem, ut non t sub fascibus, etsi omnes pocirca in formam provinciæ reessent. Cic. 3. Verr. 6. Suet. Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. s. 8.

dati populi] Ut Leptines & Isoc. Demetrii Soteris subjecti, qui um Octavium legatum pos Romanum interfecerant. Polybius in Exc. legat. 122.

Populi aut reges] Ut Philippus à Græcis Justinus 32, 2. Polyb. excerpt. legar. cap. 46.

Socii inter se] Ut Achæi & Spartani. Justinus 34, 1. Eumenes & Prusias. Justinus 32, 4.

Si subjecti conquerantur] Ut Lycii de Rhodiis Liv. 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M.F. Joseph. de bello Judaico 2, cap. 4. & 6.

Ut ostendimus alibi] 2, 21, 4.

Reciperatorum] Torrent. ad Sueton. Ner. 17.

Cum inter est] Est cum inter.

§. *Alibi*] 2, 20, 3.

6. Tertia specie sicut in fœdere æquali solent controve[illegible] deferri ad * conventum sociorum, quos scilicet res non t[illegible] ut Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim fecisse [illegible]mus, aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem [illegible] tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali p[illegible]rumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur a[illegible] eum qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem o[illegible] imperii potestatem, nam & reges apud judices à se consti[illegible] judicio contendere solent.

7 In postrema specie jus cognoscendi nullum est sociis. [illegible] eo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum [illegible] sponte deferret, dixerunt: *Poteras de nobis supplicium [illegible]re tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* * Et Scipio cum [illegible]mæ à Carthaginiensium quibusdam Annibal accusaretur, [illegible] non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ Carthagin[illegible]sium interponere. Et hoc est in quo Aristoteles ait societatem [illegible] civitate differre, quod sociis curæ sit ne injuria in ipsos [illegible]mittatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias [illegible]mittant.

8. Solet & aliud objici, quod in historiis ei qui fœdere su[illegible]perior est imperandi & ei qui inferior est parendi vox [illegible] tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet, aut enim agitur [illegible] rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de [illegible]litate privata ejus qui superior est in fœdere. In rebus comm[illegible]nibus, extra tempus conventus, etiam, ubi fœdus æquale [illegible] solet is qui lectus est princeps fœderis (נגיד ברית Daniel [illegible] 22.) sociis imperare, ut Agamemnon regibus Græcis, La[illegible]dæmonii Græcis postea, deinde Athenienses. In oratione Co[illegible]rinthiorum apud Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας [illegible] ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, *Decet eos qui fœde[illegible]*

Grotii Notæ.

Conventum sociorum] Talis conventus vocatur κοινοδίκιον in vetere columna ἰσοπολιτείας sive communicatæ civitatis Priansiorum & Hieropotamiorum.

Et Scipio] Vide Polybium in legationum excerpto cv.

Sua sponte] Quasi non [illegible], ne tanta crudelitate Cæsarem offenderet.

Carthaginiensium interponere] Livius 33, 47.

8. *Extra tempus conventus*] [illegible] quid jubendum vel [illegible] usu sociorum, quo [illegible] sus est, quo concilium [illegible] de cujus sententia agi [illegible] venit.

Agamemnon regibus Græcis] [illegible] Trojano.

Lacedæmonii Græcis postea] [illegible] Persico usque ad proditionem [illegible] saniæ & superbiam; ab eo [illegible] cii se contulerunt ad Aristidem [illegible] theniensem.

Gronovii Notæ.

6. *Græcos*] Apud Concilium Amphictyonum Justinus 8, 1.

Alioqui] Plinius Paneg. 36.

7. *Jus nullum*] Hoc in fœdere tantum æquali verum esse puto, non etiam de inæquali vel propter exempla Rhodiorum & Archelai justificatione accusatorum apud Romanos.

9. In iis vero rebus quæ ad propriam utilitatem spectant, superioris postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine, sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti imperare Medicis. Livius lib. XLII, *Ante hunc consulem* (C. Posthumium) *nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculis, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.*

10. Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum usurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit, & cum jure præsidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt cum à sociis ad se provocari passi sunt; quod nunquam fecerunt Lacedæmonii, quibus temporibus Isocrates Atheniensium imperium in socios regno comparat. Sic Latini querebantur, * sub umbra fœderis Romani servitutem se pati. Sic Ætoli vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi postea, *fœdus specie jam esse precariam servitutem.* Sic apud Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur; *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi:* & alibi: *Miseram servitutem falso pacem vocari.* Eumenes quoque apud Livium Rhodiorum socios verbo esse socios, re vera

Hal. l. VI. Livius lib. XXXV. Hist. IV. Lib. X. XV. & Lib. XXXVII.

non vocabulum imperii accipitur improprie, verum sociorum, quo nomine dignari solebant & provinciales.

GROTII NOTÆ.

Sub umbra fœderis] Hoc ipsum est quod Arato Plutarchus dicit, συμμαχίαν ὑποκορίζεσθαι, *molle servitium*, vocula apud Tacitum historiarum IV. Festus Rufus de Rhodiis: *Primum libere agebant, postea in consuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt.* Cæsar quos in Æduorum amicitia fuisse prius dixerat & clientes vocarat, post sub imperio fuisse memorat. Adde, si libet, Fredericum Mindanum de processibus lib. II. cap. XIV. n. 3. Zieglerum §. Landsassinum. 86. Gailium libro II. observatione LIV. num. 6. Vide Agathiam libro I. ubi monentur Gotthi quid à Francis cum tempore expectandum habeant.

GRONOVII NOTÆ.

9. *Imperare Medicis*] L. 26. D. de operis libertorum. multo plures imperantes se habiturum.

10. *Cum à sociis ad se*] Vereor ne fefellerit auctorem memoria, tribuens Atheniensibus, quod de Romanis scribit Pausanias, ab iis post bellum cum Perseo Romam evocatos ad causam dicendam: qualia nihil imperarent Macedones, quum Græciæ principatum tenerent, lib. 7. p. 417. Liv. 45, 31.

Latini] Liv. 8, 4.

Latini querebantur] Res quam tradit vera est: sed in exempla si quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, sed querelas & criminationes seditiosorum esse hominum, qui satis libertatis cum haberent, male commoda patiendo justam servitutem ultro accessiverunt.

Ætoli] Liv. 34, 23. 35, 38.

Precariam servitutem] Hæc vero optanda est iis, quibus non licet esse omnino liberis. Voluit, opinor, auctor fœdus specie jam esse; re precariam libertatem. Sic enim Livius 29, 37. unde sumpsit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus est apud Achaos, re precaria libertas.*

Eumenes apud Livium] Lib.

etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure omni nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.

3. Clientes in fide sunt patronorum; * sic populi fœdere inferiores in fide populi qui dignitate est superior. Sunt ἐπὶ πίστει, οὐχ ὑποτελεῖς, *sub patrocinio, non sub ditione*, ut

Ap. Mithr. Sylla apud Appianum loquitur; in parte, non in ditione, ut
lib. 31. Livius: & Cicero, Officiorum secundo, sanctiora illa Romano-
Liv. l. XXVI. rum tempora describens patrocinium sociorum ait penes eos fuisse, non imperium; quicum satis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterasque gentes fide ac societate junctas habere quam tristi subjectas servitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis post Romanorum in Græciam adventum: ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν: *manserunt*, inquit, *liberi nihil conferentes præter operas sociales.* Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, in fide esse & in ditione. Et Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Josepho, ni injuriis in vicinos abstineret, curaturum se ut ex amico subditus fieret; cujus conditionis erant reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen scribebat Pætus, & proinde sono magis nominis quam re ipsa reges: quales Cypri aliique reges olim, sub regibus Persis, ὑποτεταγέντες, subditi,
Lib. XVI. ut Diodorus loquitur.

4. Ob-

GROTII NOTÆ.

Sic populi fœdere inferiores] Vide Cardinalem Tuschum PP. concl. IↃCCCCXXXV. Exemplum habes in Dilimnitis, qui αὐτόνομοι suique juris Persis militabant, apud Agathiam libro III. Sic Irenes consilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut post natos faceret δευτέρους μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἑκάστους, *dignitate quidem minores, cæterum sui juris plenaque potestatis.* Vide Crantzium Saxonicorum X, de urbibus quæ se in Austriacorum protectionem dedere. Herodianus libro V: Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι, *Osroenorum & Armeniorum, quorum hi subditi erant, illi amici ac socii.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Syllæo Arabum*] Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, sed Obodæ regis Arabum comes & legatus apud Augustum criminatus erat: ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται. Joseph. 16, 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejusdem conditionis, cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Augustus ait adhuc eo se ut amico, usum, referendum ad indulgentiam Cæsaris, non jus Herodis. De Syllæo Strabo lib. 16. p. 781, 783.

Reges Armeniæ] Florus 4, 12. *Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompejus adsuefecerat, ut rectores à nobis acciperent.*

Scribebat Pætus] Apud Tacitum 15. annal. 13.

4. *Civi-*

4. Obstare his quæ diximus videtur quod addit Proculus: *Et sunt apud nos rei ex civitatibus fœderatis, & in eos damnatis animadvertimus.* Sed ut hæc res intelligatur, sciendum est quatuor incidere posse controversiarum genera. Primum, si subditi populi, aut regis qui in fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus: deinde si ipsi populi aut reges accusentur: tertio, si socii qui in ejusdem populi aut regis fide sunt inter se litigent: quarto, si subditi conquerantur de injuriis eorum quorum sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, tenetur rex aut populus eum qui nocuit aut punire, aut ei cui nocitum est dedere: quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos qui nullo fœdere tenentur, ut ostendimus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna resarciantur; quod officium Romæ erat recuperatorum. Gallus Ælius apud Festum: *Reciperatio cum inter est populum & reges, nationesque ac civitates peregrinas, lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res reciperenturque, resque privatas inter se prosequantur.* At sociorum alter in socii subditum jus prehensionis aut punitionis directe non habet. Itaque Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse: atque ita vinculis liberatus est. *Livius lib XXIII.*

5. Secunda specie jus habet socius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ni steterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem sumat ab eo qui peccavit, satis est ut ipse ei qui peccavit subditus non sit; quod alibi à nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem usu venit.

6. Ter-

4. *Civitatibus fœderatis*] Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: sed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, sed sponte se applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, conservabant illis Romani libertatem, ut non essent sub fascibus, etsi omnes populi circa in formam provinciæ redacti essent. Cic. 3. Verr. 6. Sueton. Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Vespas. 8.

Subditi populi] Ut Leptines & Isocrates Demetrii Soteris subjecti, qui Cnejum Octavium legatum populum Romanum interfecerant. Polybius in Exc. legat. 122.

Populi aut reges] Ut Philippus à Græcis Justinus 32, 2. Polyb. excerpt. legat. cap. 46.

Socii inter se] Ut Achæi & Spartani. Justinus 34, 1. Eumenes & Prusias, Justinus 32, 4.

Si subjecti conquerantur] Ut Lycii de Rhodiis Liv. 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M.F. Joseph. de bello Judaico 2, cap. 4. & 6.

Ut ostendimus alibi] 2, 21, 4.

Recuperatorum] Torrent. ad Sueton. Ner. 17.

Cum interest] Est cum inter.

5. *Alibi*] 2, 20, 3.

6. Tertia specie sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad * conventum sociorum, quos scilicet res non tangit, ut Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim fecisse legimus, aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem, nam & reges apud judices à se constitutos judicio contendere solent.

7. In postrema specie jus cognoscendi nullum est sociis. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum sua
Jos. l. XVI. sponte deferret, dixerunt: *Poteras de nobis supplicium sume-*
c. 7. 8. *re tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* * Et Scipio cum Ro-
Val. Max. mæ à Carthaginiensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit
l. IV, *c.* 1. non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ Carthaginien-
Pol. III, 9. sium interponere. Et hoc est in quo Aristoteles ait societatem à civitate differre, quod sociis curæ sit ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant.

8. Solet & aliud objici, quod in historiis ei qui fœdere superior est imperandi & ei qui inferior est parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet, aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus qui superior est in fœdere. In rebus communibus, extra tempus conventus, etiam, ubi fœdus æquale est, solet is qui lectus est princeps fœderis (נגיר ברית Daniel. XI, 22.) sociis imperare, ut Agamemnon regibus Græcis, Lacedæmonii Græcis postea, deinde Athenienses. In oratione Corinthiorum apud Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, *Decet eos qui fœderis*

GROTII NOTÆ.

Conventum sociorum] Talis conventus vocatur κοινοδίκιον in vetere columna ἰσοπολιτείας sive communicatæ civitatis Priansiorum & Hieropotamiorum.

Et Scipio] Vide Polybium in legationum excerpto CV.

Sua sponte] Quasi non ex metu, ne tanta crudelitate Cæsarem offenderet.

Carthaginiensium interponere] Livius 33, 47.

GRONOVII NOTÆ.

6. *Græcos*] Apud Concilium Amphictyonum Justinus 8, 1.

A se] Plinius Paneg. 36.

7. *Jus nullum*] Hoc in fœdere tantum æquali verum esse puto, non etiam de inæquali vel propter exempla Rhodiorum & Archelai justissime accusatorum apud Romanos.

8. *Extra tempus conventus*] Si quid jubendum vel curandum ex usu sociorum, quo tempore discessus est, quo concilium solutum, de cujus sententia agi omnia convenit.

Agamemnon regibus Græcis] Bello Trojano.

Lacedæmonii Græcis postea] Bello Persico usque ad proditionem Pausaniæ & superbiam; ab eo enim socii se contulerunt ad Aristidem Atheniensem.

Ad

ris principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra cæteros. Isocrates veteres Athenienses ductum exercuisse ait, ὅλων προεστῶτες, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντες εἶναι: *curam gerentes pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* Et alibi: στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent.* Item: συμμαχικῶς ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, *socialiter non beriliter res eorum curantes.* Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius τάσσειν dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, ἔταξαν, inquit Thucydides, ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς, *ordinarunt* (sic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti * ad ordinandum statum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim si facit qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum quæ apud Livium exstat: *Græci domesticis quondam viribus etiam* L.XXXVI *imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent,* Lib. XV. *quoniam suis non possunt.* Sic post Cadmeam à Thebanis receptam narrat Diodorus multas civitates Græcas convenisse πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις: *omnes ut liberæ essent, sed Atheniensium ductu uterentur.* De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion Prusæensis: ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δ' ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντείχοντο: *quo tempore ductu belli omisso libertatem solam retinebant.* Sic Cæsar quos sub imperio Suevorum fuisse dicit, eosdem mox socios nominat.

9. In

GROTII NOTÆ.

Ad ordinandum statum Liberarum civitatum] Plinius epistolarum VIII, 24.

GRONOVII NOTÆ.

Ordinarunt] Male sic vertit τὸ ἔταξαν. nam ordinare hoc sensu per Idiotismum Gallicum aut Belgicum, haudquaquam Latine, dicitur. Τάττειν est sane & ordinare, collocare ordine: sed quod apud Thucydidem significat, id Latinis est jubere, statuere, describere, definire, imperare. At ordinare statum lib. civ. (quod tamen ad Græciæ non magis quam ad quasvis liberas civitates in quacumque provincia vel parte Imp. Rom. sitas pertinet, etsi Plinius in Græcis eo verbo utatur) longe aliud est, nempe corrigere & emendare atque in melius reformare ac restituere. Sic post victoriam civilem conversus ad ordinandum reipublicæ statum Cæsar Sueton. c. 41. Antonius post aciem Philippensem Orientem ordinandum recepit Octav. 13. Sic Galba extra sortem electus ad ordinandam provinciam Africam & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam.

Sub imperio Suevorum] Nerviorum in Gallia Belgica 5. Gal. 39. Sed ibi

non

9. In iis vero rebus quæ ad propriam utilitatem ſpectant, ſuperioris poſtulata ſolent imperia dici, non ex jure, ſed ex effectus ſimilitudine, ſicut regum preces imperia ſæpe eſſe dicuntur, & ægroti imperare Medicis. Livius lib. XLII, *Ante hunc conſulem* (C. Poſthumium) *nemo unquam ſociis in ulla re oneri aut ſumptui fuit: ideo magiſtratus mulis, tabernaculis, & omni alio inſtrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent ſociis.*

10. Interim verum eſt accidere plerumque, ut qui ſuperior eſt in fœdere, ſi is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum uſurpet: præſertim ſi fœdus perpetuum ſit, & cum jure præſidia inducendi in oppida, ſicut Athenienſes fecerunt cum à ſociis ad ſe provocari paſſi ſunt; quod nunquam fecerunt Lacedæmonii, quibus temporibus Iſocrates

Hal. l. VI. Athenienſium imperium in ſocios regno comparat. Sic Latini
Livius lib. XXXV. querebantur, * ſub umbra fœderis Romani ſervitutem ſe pati.
Hiſt. IV. Sic Ætoli vanam ſpeciem & inane nomen libertatis: Achæi poſtea, *fœdus ſpecie jam eſſe precariam ſervitutem.* Sic apud
Lib. X. XV. & Lib. XXXVII. Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur; *neque enim ſocietatem, ut olim, ſed tanquam mancipia haberi:* & alibi: *Miſeram ſervitutem fa/ſo pacem vocari.* Eumenes quoque apud Livium Rhodiorum ſocios verbo eſſe ſocios, re-vera

non vocabulum imperii accipitur improprie, verum ſociorum, quo nomine dignari ſolebant & provinciales. GROTII NOTÆ.

Sub umbra fœderis] Hoc ipſum eſt quod Arato Plutarchus dicit, *συμμαχίαν ὑποκορίζεσθαι*, *molle ſervitium*, vocula apud Tacitum hiſtoriarum IV. Feſtus Rufus de Rhodiis: *Primum libere agebant, poſtea in conſuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt.* Cæſar quos in Æduorum amicitia fuiſſe prius dixerat & clientes vocarat, poſt ſub imperio fuiſſe memorat. Adde, ſi libet, Fredericum Mindanum de proceſſibus lib. II. cap. XIV. n. 3. Zieglerum §. Landſaſſi-num. 86. Gailium libro II. obſervatione LIV. num. 6. Vide Agathiam libro I. ubi monentur Gotthi quid à Francis cum tempore expectandum habeant.

GRONOVII NOTÆ.

9. *Imperare Medicis*] L. 26. D. de operis libertorum. multo plures imperantes ſe habiturum.

10. *Cum à ſociis ad ſe*] Vereor ne fefellerit auctorem memoria, tribuens Athenienſibus, quod de Romanis ſcribit Pauſanias, ab iis poſt bellum cum Perſeo Romam evocatos ad cauſam dicendam: quale nihil imperarent Macedones, quum Græciæ principatum tenerent, lib. 7. p. 417. Liv. 45, 31.

Latini] Liv. 8, 4.

Latini querebantur] Res quam tradit vera eſt: ſed in exempla ſi quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, ſed querelas & criminationes ſeditioſorum eſſe hominum, qui ſat libertatis cum haberent, male commoda patiendo juſtam ſervitutem ultro acceſſiverunt.

Ætoli] Liv. 34, 23. 35, 38.

Precariam ſervitutem] Hæc vero optanda eſt iis, quibus non licet eſſe omnino liberis. Voluit, opinor, auctor fœdus ſpecie jam eſſe; re precariam libertatem. Sic enim Livius 29, 37. unde ſumpſit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus eſt apud Achæos, re precaria libertas.*

Eumenes apud Livium] Lib. 37, 53.

Revera

vera ſubjectos imperio & obnoxios: Magnetes quoque in ſpeciem liberam Demetriadem, * revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Theſſalos in ſpeciem fuiſſe liberos, ſed revera ſub imperio Macedonum notat Polybius. *Lib.* 2.

II. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut patientia in jus tranſeat, qua de re alibi erit diſputandi locus, tunc aut qui ſocii fuerant fiunt ſubditi, aut certe partitio fit ſummi imperii, qualem accedere poſſe ſupra diximus.

XXII. * Qui vero certum quid penſitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, ξύμμαχοι φόρου ὑποτελεῖς, ut eſt apud Thucydidem: quales * Hebræorum reges, & vicinarum gentium, poſt Antonii tempora, ἐπὶ φόροις τεταγμένοις, ut Appianus loquitur, quo minus ſummum imperium habere poſſint, nullam dubitandi cauſam video, quanquam infirmitatis confeſſio de dignitate aliquid delibat.

XXIII. 1. Difficilior multis videtur quæſtio de nexu feudali, ſed quæ ex antedictis facile ſolvi poteſt. Nam in hoc contractu, qui proprius eſt Germanicarum gentium, neque uſquam

GROTII NOTÆ.

Revera omnia ad nutum Romanorum fieri] Tales & Lazi Juſtiniani temporibus. Vide Procopium Perſicorum II.

Qui vero certum quid penſitant] Perſæ pecuniam annuam ab Juſtiniano accipiebant, qua de re vide Procopium Perſicorum II, & Gothicorum IV, id molli vocabulo vocabatur ſtipendium ad tutandas portas Caſpias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

Hebræorum reges] Joſephus lib. XV. οὐ γὰρ εἶναι καλῶς ἔχειν Ἀντώνιον βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. οὕτω γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἴη. δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάζοντας ἐᾶν αὐτῇ χρῆσθαι: *Negabat Antonius rectum eſſe, regem eſſe, regem vocari ad rationes reddendas de iis quæ ut rex feciſſet: ita enim ne regem quidem eum fore. Par eſſe ut qui honorem ei dederint, etiam poteſtate quam liberrime uti eum ſinant.* Chryſoſtomus II. de Eleëmoſyna: ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχήν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν. ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν, καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι. τὰ πολλὰ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα: *Judæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita, ut nunc, omnino ſervi, ſed ſociorum vocabulo honorabantur, regibus ſuis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Ceterum in pleriſque ſuis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipſi punirent ſecundum mores patrios.*

GRONOVII NOTÆ.

XXII. *Hebræorum reges*] At ſine dubio reges illi erant beneficiarii & ſtipendiarii populi Romani, &, ut Tacitus loquitur, *inſervientes*. Commodiora in hanc rem exempla ſunt apud Fr. Lindenbrogium ad Ammian. lib. 25. p. 154.

XXIII. *De nexu feudali*] De iis, qui ſunt vaſalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

Quod

quam invenitur nisi ubi Germani sedes posuerunt, duo sunt considerandà, obligatio personalis, & jus in rem.

2. Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi; sive aliud quidvis etiam alibi situm feudi jure possideat. Talis autem obligatio, sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis: ita nec regi aut populo jus demit summi imperii, quæ libertas est civilis, quod apertissime conspici datur in feudis liberis quæ Franca vocant, quæ nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species fœderis inæqualis de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium & tutelam. Pone etiam adversus omnes promissam operam, * quod nunc feudum ligium vocant, (nam ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, ut ipsum imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non definit: aliud enim est res, ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis constitutos, ita scilicet ut deficiente regia familia imperium ad
Lib. XII. ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni notatum.

XXIV. Di-

GROTII NOTÆ.

Quod nunc Feudum ligium vocant] Vide Baldum procemio Digestorum, Nattam consilio CCCCLXXXV.

GRONOVII NOTÆ.

Duo sunt consideranda] Est enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini sub conditione fidei & obsequii concessum. Itaque cliens vel vasallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præstat operasque, quæ servitia vocant. quod si committat feloniam, aut existat aliqua ex revocandi causis, à vasallo ad dominum revertitur.

2. *Feudis liberis*] Quæ habent immunitatem ab operis vel servitiis.

Adversus omnes] Nemine antepo sito, vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non Ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in juranda fide.

Feudum Ligium] Quod datur à non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii & fidei conferenti præstandæ uni & contra omnes. Itaque Vasallus vel homo Ligius, qui & Homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito domino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. Schon. Disp. 1, 1, 52. & 2, 8. & seq. Obrecht Disp. 2. th. 136. & seqq.

3. *Imperandi jus*] Ut in feudo, quod vocant regale, quo investiti summam & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus.

Demo-

XXIV. Distinguendum quoque, non minus in imperio quam in dominio, jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest: sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur; omnibus enim his casibus curatores sive prodici dandi sunt. Itaque * Demetrius, cum in potestate Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi; sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

GROTII NOTÆ.

Demetrius]. Vide Plutarchum Demetrio.

GRONOVII NOTÆ.

XXIV. *Prodici*] Qui vicem ejus res administrent, & per hos suum ille jus tuetur. Πρόδικος Lacedæmone κατ' ἐξοχὴν tutor regis, Plutarchus Lycurgo. Hesychius: Πρόδικος, συνήγορος. Προδικεῖν ἐπιτροπεύειν. Vide Crag. de rep. Lacedæmon. p. 88.

CAPUT IV.

De bello Subditorum in Superiores.

I. *Status quæstionis.*
II. *Bellum in superiores, qua tales, ordinarie licitum non esse, jure naturæ.*
III. *Nec concessum lege Hebræa.*
IV. *Minus etiam lege Evangelica: quod probatur ex sacris literis.*
V. *Et factis Christianorum veterum.*
VI. *Refellitur sententia statuens inferioribus magistratibus licitum esse bellum adversus summam potestatem: idque rationibus & sacris literis.*
VII. *Quid sentiendum si summa & alioqui inevitabilis sit necessitas.*
VIII. *Jus belli dari posse in principem populi liberi.*
IX. *In regem qui imperium abdicaverit.*
X. *In regem qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*
XI. *In regem qui manifesto totius populi hostem se ferat.*
XII. *In regem post amissum regnum ex lege commissoria.*
XIII. *In regem qui partem duntaxat imperii habeat, pro ea parte qua ipsius non sit.*
XIV. *Si resistendi libertas certis casibus reservata sit.*
XV. *Invasori alieni imperii quatenus parendum.*
XVI. *Invasori alieni imperii vi resisti posse ex jure belli manentis.*
XVII. *Ex lege antecedente.*
XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*
XIX. *Cur extra hos casus id non liceat.*
XX. *In controverso jure privatos sibi judicium sumere non debere.*

I. 1. BEllum gerere possunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & summum imperium habentes in eos qui itidem id habent, ut David in Regem Ammonitarum; & privati in eos qui imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem Babyloniæ & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David in partem Isbosethi, aut non subditos, ut Romani in piratas.

2. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos quorum imperio sive summo sive minori subsunt? Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse in inferiores, ab iis qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic metatores expellendi domino prædii licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur.

L. devotum. C. de Metatoribus. lib. XII.

3. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est; si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem reperias: at si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum.

II. 1. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam à se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam tranquillitatem instituta, statim civitati jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *IMperio summo, at non*] In populos suæ ditionis; non istos privatos, quibuscum nunc fingimus eos bellare.

Babyloniæ] Gen. 14, 1. שנער Σεννααρ, quo vocabulo dicta est regio, quæ post Babylonia. Genes. 10, 10. LXX. Daniel. 1, 2.

In partem] Adversus eos qui auctoritatem Isboseth secuti regnum volebant retinere in domo & posteris Sauli, 2 Sam. 3, 7.

2. *Sive summo*] Ut in regem.

Minori] Ut in præfectum regium.

In inferiores] Subjectos eidem imperio ab illis, quibus provincia vel curatio cum jure armorum adversus obsistentes mandata est.

Metatores] Qui militibus transeuntibus designant.

Inferiores] Præfectos aut ministros.

3. *Provocarunt*] Contra civile jus, quod præcipit obediendum præpositis, velut superius tribunal appellarunt juris naturæ.

Si qua ex tali] Quod recusaveris facere jussa, quia sine offensione Dei facere nequeas.

II. 1. *Jus quoddam majus in nos*] Communis utilitatis ergo privatum cujusque jus restringens & coercens.

Confa-

[...]lam id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum publicæ pacis & ordinis causa prohibere: Et quin voluerit dubitandum non est, cum aliter non posset finem suum consequi. Nam si maneat promiscuum illud resistendi jus, non jam civitas erit, sed dissociata multitudo, qualis illa Cyclopum:

Θεμιστεύει δὲ ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων. — Eurip. Cyclope.

Dant conjugibus jus
Quisque suis soboliqué.

Νομάδες, ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.

* *Confusa turba, nemo ubi audit neminem:*

Et Aboriginum, qui Sallustio tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum: & apud eundem alio loco Getuli qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur.

2. Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum: *Generale pactum est societatis humanæ*, inquit Augustinus, *Regibus obedire.*

Æschylus: Τραχὺς μόναρχος κ' οὐχ' ὑπεύθυνος κρατεῖ.
Rex est suo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles: Ἄρχοντές εἰσιν, ὥς θ' ὑπεικτέον. τί μή;
Nam principes sunt: obsequendum. quippe ni?

Euripides: Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.
Imperia habentum perferenda inscitia est.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc est; *Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Hic quoque

Indigna digna habenda sunt Rex quæ facit.

Seneca: *Æquum atque iniquum regis imperium feras:*

Quod ex Sophocle sumptum, qui dixerat:

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν,
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et

GROTII NOTÆ.

Confusa turba, nemo ubi audit neminem] De Bebriciis similia prodidit Valerius:

non fœdera legum
Ulla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

GRONOVII NOTÆ.

Publicæ pacis] Ne in media pace perpetui, aut alii ex aliis, orirentur tumultus imperium inhibentium & detrectantium.

Ordinis] Qui postulabat, ut essent, qui ducerent, quique sequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alli parentes, & in hoc statu quisque, nemine turbante alios, officio fungerentur.

Finem suum] Tranquillitatem & securitatem publicam.

Dissociata] Male cohærens & sese interturbans.

2. *Principi summum*] 6 ann. 8. *Tibi summum rerum judicium dii dederunt, nobis obsequii gloria relicta est.* quasi ad Cæsarem præsentem sic loquitur in senatu M. Terentius. Neque enim Tacitus diceret subditis.

Et quod apud Salluſtium eſt : * *Impune quidvis facere, id eſt regem eſſe.*

L. Milites. §. Irreverens. D. de re mil. Rufus legibus militaribus c. XV.

3. Hinc ubique majeſtas, id eſt dignitas, ſive populi, ſive unius qui ſummo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur : quæ conſtare non poteſt ſi maneat reſiſtendi licentia. Miles qui caſtigare volenti ſe centurioni reſtiterit, ſi vitem tenuit, militiam mutat : ſi ex induſtria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur : Et apud Ariſtotelem eſt, *εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, ſi magiſtratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non eſt.*

Deuteron. XV. 1, 12. Joſ. 1, 18. 1 Samuel. VIII, 11. Deuteron. XVII, 14.

III. In lege Hebræa mortis ſupplicio damnatur qui inobediens fuerit, aut ſummo Pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi à Deo eſſet conſtitutus. Quod vero apud Samuelem eſt de jure regis, omnino recte inſpicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id eſt, de facultate honeſte & juſte aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præſcribitur regi in ea parte legis, quæ eſt de officio regis) neque nudum factum indicari : nihil enim eſſet in eo eximium, cum injurias facere etiam privati privatis ſoleant : ſed factum quod effectum aliquem juris habeat, id eſt * non reſiſtendi obligationem. Ideo additur, populum preſſum iſtis injuriis Dei opem imploraturum, quia ſcilicet humana remedia nulla exſtarent. Sic ergo hoc jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

L. Jus pluribus. D. de Juſt. & jure.

IV. 1. In novo fœdere Chriſtus præcipiens dari Cæſari quæ Cæſaris ſunt, intelligi voluit à ſuæ diſciplinæ ſectatoribus non minorem, ſi non majorem, obedientiam cum patientia (ſi opus

GROTII NOTÆ.

Impune quidvis facere, id eſt regem eſſe] Pertinent huc M. Antonii verba quæ ex Joſepho modo adduximus.

Non reſiſtendi obligationem] Philo in Flaccum : *πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπωπτεύθημεν; πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; τὰ δ' ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, οὐ συντείνοντα πρὸς εὔνοιαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν; Quando enim defectionis ſuſpecti ſumus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati ſumus? inſtituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehenſionem ſunt, nonne ad concordiam bonumque ſtatum civitatis conducunt?*

GRONOVII NOTÆ.

Si vitem tenuit] Apprehendit ſcipionem, quo verberabatur à centurione. Tacit. 1 ann. 23. Juvenal. 8, 297. *frangebat vertice vitem.* Sat. 14, 193. *perlege rubras Majorum leges, aut vitem poſce libello.*

Militiam mutat] Ex honeſtiore ac lucroſiore ad minus honeſtam minuſque lucroſam transfertur.

III. *Etiam privati privatis*] Non tamen tantas neque tam late patentes. itaque eſt ſane in eo quoque aliquid eximium & auctoris argumentum lubricum.

Quod effectum] Non tantum, quod facturi ſint, ſed etiam ita facturi, ut, quin faciant, impediendi nemini ſit poteſtas, nec de illo queri habeat apud quemquam niſi apud Deum.

Hoc jus vocatur] Ut ſignificet exercitium poteſtatis, injuſtum quidem, velatum tamen ſpecie juris.

Tran-

opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur; quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus Apostolus, officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient*. Addit mox, *Dei enim minister est qui potestate fungitur tuo bono*. Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam*. In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine majoris mali oritur, sed quæ ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primum, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio, quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt quasi ab ipso Deo essent constitutæ, Nostra enim facimus, quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat. Rom. 13

2. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, qui est * tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur dubitandum non est: nemo enim sibi male vult; at imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit. * *Sint quibus imperes*, ajebat ille. Proverbium est apud Hebræos: *Nisi potestas publica esset, alter alterum vivum deglutiret*; qui sensus & apud Chrysostomum: *τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες, nisi rectores civitatum essent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum, * sed & vorantes alios alii.*

3. Quod

GROTII NOTÆ.

Tranquillitas publica] Bene Chrysostomus: *σύνεργός ἐστί σοι, συμπράττει σοι.* Princeps nimirum Evangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu descobinas.

Sint quibus imperes] Dictum hoc Sullæ ajunt Plutarchus, Florus, & alii, unde sumsit Augustinus lib. III, cap. 28. de Civitate Dei.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Majoris mali*] Supplicii præsentis aut pœnæ.

Ex ipso sensu] Ex animo sic imbuto atque instituto, ut sciat hoc omnino se oportere facere, atque ideo libenter velit.

Quibus auctoritatem] Quorum auctores nos fatemur, quæ rata habemus.

2. *Ajebat ille*] Fursidius ad Sullam, Florus 3, 21.

GROTII NOTÆ.

Sed & vorantes alios alii] Est hoc de statuis sexto, sed & hoc: *ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquilli-*

aliud Imperator ; non utique contemnis potestatem, sed ... majori servire : nec hinc debet minor irasci si major ... tus est. Et hoc ejusdem de Pilato : *Talem quippe Deus dedit ... li potestatem, ut esset etiam ipse sub Cæsaris potestate.*

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam Apostolorum rinceps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: egi, ut supereminenti, id est sine ulla exceptione, præter a quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, on interdicit : Magistratibus, tanquam missis à rege, id est otestatem suam à rege ducentibus. Et cum Paulus omnem nimam supremis potestatibus esse subjectam vult, etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo, ubi ... uere reges divini humanique juris contemptores, unquam inferiores magistratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, d sibi juris sumpserunt ut regibus vim ullam opponerent, nisi qui à Deo, cujus in reges summum jus est, mandatum speiale acceperant. quin contra, quod procerum officium sit stendit Samuel, cum proceribus & populo inspectante Saulem jam perverse regnantem solita veneratione est prosequutus.

4. Atque adeo religionis quoque publicæ status nunquam ion à regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet quatenus in cujusque id futurum erat otestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod i quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet à contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet : *Hunc pro me utere, si recte impero, si male, contra me.* Sed sciendum est Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse ne quid regium ostentaret, sed * verum principem gereret, qui proinde subesset senatus populique judicio ; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile

GROTII NOTÆ.

Verum principem gerere] Quod postea imitati Pertinax & Macrinus, quorum orationes egregias apud Herodianum vide.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ut supereminenti*] Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui significent sine exceptione, quamvis res vera sit. In Notis ad N.T. explicat Tanquam supra omnes posito. Ergo, tanquam summæ potestati.

Missis à rege] Δι' αὐτοῦ πεμπομένοις. præfectis ejus, vel legatis.

Σαφῶς

um universim laboret. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: Contra vero, etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item; quid est cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris salutem proditis reipublicæ? Quem sensum breviter ita explicat Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile præstat: publica prodendo tua nequicquam serves.* Plato dixerat legum IV: τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις. καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τίθηται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον: *quod commune est connectit civitates, quod singulorum dissipat; quare & publice & privatim utilius est ut publica magis quam privata curentur.* Xenophon vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ἂν στασιάζῃ πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει: *qui in bello contra ducem seditiose se gerit, facit hoc cum suæ salutis periculo.* Eodem & illa Iamblichi pertinent: *Non disjuncta est privata utilitas à publica, imo in bono communi singulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius salute salus est partium.* Lib. xxv.

5. In publicis autem præcipuum haud dubie est ordo ille, quem dixi, imperandi parendique; is vero cum privata resistendi licentia consistere nequit. Explicare libet hoc ipsum nobili Dionis Cassii loco: οὐ μέν τοι καὶ ἐγὼ οὔτ᾽ ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ᾽ ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι. ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι. τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι. τίς δ᾽ ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι. φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖά τινα καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται: *Esse vero neque decorum existimo, ut rector civitatis subditis cedat, neque spem esse ad salutem si quod parere positum est velit imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si à junioribus senes spernantur: unde sanitas ægrotantibus, si non per omnia Medicis pareant: quid tuti navigantibus, si plebs nautica gubernantium jussa contemnat.* Natu-

4. *Publica prodendo*] Deserendo, destituendo; non adjuvando.

5. *Nobili Dionis Cassii loco*] Lib. 41, p. 168.

Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι] Subjectis cedat, puta lascivientibus & improba atque inutilia flagitantibus.

Τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν] Cujus sors & officium est parere.

sumpſerant in Syria Peſcennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Chriſtianis diſplicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majeſtatem Imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Caſſiani inveniri potuerunt Chriſtiani.* Caſſiani illi erant, qui ſecuti erant Avidium Caſſium, virum egregium, qui in Syria ſumtis armis cauſabatur Rempublicam ſe ire reſtitutum, quam M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambroſius, cum injuriam non ſibi tantum, ſed & gregi ſuo, & Chriſto fieri crederet à Valentiniano Valentiniani filio, populi ſatis concitati motu ad reſiſtendum uti non voluit. *Lib. v. orat. in Auxent.* * *Coactus*, inquit, *repugnare non novi; dolere potero, potero flere, potero gemere: adverſus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ meæ arma ſunt. talia enim ſunt munimenta ſacerdotum. aliter nec debeo, nec poſſum reſiſtere.* Mox: *Exigebatur à me ut compeſcerem populum: referebam, in meo jure eſſe ut non excitarem, in Dei manu ut mitigaret.* Idem Ambroſius Maximi copiis adverſus Imperatorem, & Arianum & Eccleſiæ gravem, uti noluit. *Theodoret. hiſt. Eccleſ. lib. v. c. 4.* Sic Julianum defectorem cum peſſima conſilia agitaret, lacrymis Chriſtianorum repreſſum, ait Nazianzenus, addens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, *quia ſolum hoc contra perſequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Chriſtianis conſtabat. *Orat. I. in Julianum.* Adde quod, ut obſervat idem Nazianzenus, ſævitia illa Juliani non tantum in Chriſtianos erat injuria, ſed & rempublicam in ſummum adduxerat periculum. Accedat his illud Auguſtini *Prov. 74.* ubi illa Apoſtoli ad Romanos dicta explicat: *Neceſſe eſt propter hanc*

militibus Impp. appellatos: ſed quia Severus vicit, illi pro rebellibus habentur ac tyrannis. nam civilis acies victum facit nocentem. Quod ſi Clodius viciſſet, pro Albinianis; ſi Peſcennius, pro Nigerianis poſuiſſet Septimianos.

GROTII NOTÆ.

Coactus repugnare non novi] Inſeruit Gratianus cauſa XXIII, quæſtione VIII. Idem Ambroſius epiſtola XXIII: *Vultis in vincula rapere? voluntas eſt mihi. non ego me vallabo circumfuſione populorum.* Imitatus eſt magnus Gregorius libro VI, epiſtola: *Si in morte Longobardorum me miſcere voluiſſem, hodie Longobardorum gens, nec Regem, nec Duces, nec Comites haberet, atque in ſumma confuſione eſſet diviſa.*

GRONOVII NOTÆ.

Virum egregium] Militiæ, ſed in hac cauſa palam ſceleratum.

M. Antonini negligentia] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium aut reſpublica Romana fuit in meliore ſtatu ſub principe, quam ſub hoc: neque aut pace quiſquam aut bello diligentior.

2. *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui ſumpſit in Britannia imperium contra Gratianum Valentiniani alterum filium, occupatiſque Galliis occiſo Gratiano, Hiſpaniis quoque & Africa potitus per quinquennium regnavit, donec à Theodoſio victus interficeretur.

Imperatorem & Arianum] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

Non

hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi (rectores) *auferre voluerint.*

VI. 1. Inventi sunt nostro sæculo viri, eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium servientes, qui sibi primum (ita etiam credo) deinde aliis persuaderent, ea quæ jam dicta sunt locum habere in privatis, * non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus cujus summum est imperium; imo & peccare eos ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis * species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infra positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita, sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet quod dicunt Philosophi, ordinem non dari nisi cum relatione ad aliquid primum. *Averr.* 1 *Metaph. tom.* 6.

2. Ac mihi videntur, qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuisse antequam Majestas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Iovi non concessisse. At is quem dixi * ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum sensu communi cognoscitur: unde illud,

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud:

vice cuncta reguntur:
Alternisque regunt:

Et * Augustini dictum celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: si aliquid jusserit curator, faciendum: non tamen si contra proconsul jubeat.: aut si consul aliquid jubeat, & aliud* *c. qui resistit.* XI. *qu.* 3.

GROTII NOTÆ.

Non etiam in magistratibus inferioribus] Petrus Martyr ad Judicum III. Paræus ad XIII caput ad Romanos, Junius Brutus. Danæus libro VI Politicorum, & alii.

Species intermedia] Genus speciale Senecæ epistola LVIII.

Ordo & ὑπαλληλισμὸς] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii servi, postremo servi vicarii. Vide Chrysostomum 1 ad Corinth. XIII, 3.

Augustini] Habet prope eadem Augustinus sermone VI in verba Domini.

GRONOVII NOTÆ.

VI. 1. *Species intermedia*] Quæ differt à specie infima, ut genus subalternum à genere generalissimo.

Privati sunt] Sic Vespasiani privatas res Tacitus, quamvis exercitum & provinciam regentis vivo Nerone dicit 3 histor. 65. & 5, 1.

Ordinem non dari] i. Quod in serie aliqua est, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet à primo: ita magistratus tamdiu esse magistratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

cillitatis. Hæc autem lex, de qua agimus, pendere videtur à voluntate eorum qui ſe primum in ſocietatem civilem conſociant, à quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero ſi interrogarentur an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent quam ullo caſu vim ſuperiorum armis arcere, neſcio an velle ſe ſint reſponſuri, niſi forte cum hoc additamento, ſi reſiſti nequeat, niſi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumſtantia caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci poſſe non dubito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam ſuperiorum injuriam repellendi, non ex lege humana ſed divina proficiſci. Sed notandum eſt, primo homines non Dei præcepto, ſed ſponte adductos experimento infirmitatis familiarum ſegregum adverſus violentiam in ſocietatem civilem coiiſſe, unde ortum habet po-
1 Petr. II. teſtas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus vocat:
13. quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum ſalubre inſtitutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans cenſetur probare ut humanam & humano modo.

Lib. III. *adv. Monarchom.* c. 8. *Lib.* VI. c. 23. & 24. 4. Barclajus, regii imperii aſſertor fortiſſimus, huc tamen deſcendit, ut populo & inſigni ejus parti jus concedat ſe tuendi adverſus immanem ſævitiam; cum tamen ipſe fateatur totum populum regi ſubditum eſſe. Ego facile intelligo, quo pluris eſt id quod conſervatur eo majorem eſſe æquitatem, quæ adverſus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiſcriminatim damnare aut ſingulos aut partem populi minorem, quæ ultimo neceſſitatis præſidio ſic olim uſa ſit, ut interim &
1 Samuel. XXII, 2. & XXIII, 13. communis boni reſpectum non deſereret, vix auſim. Nam David, qui, extra pauca facta, teſtimonium habet vitæ ſecundum leges exactæ, armatos circum ſe primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo niſi ad vim arcendam ſi inferretur? Sed ſimul illud notandum eſt, non factum id à Davide, niſi

Caritas commendaret] Ex officio fieret atque humanitate, ita tamen, ut intermittere liceat, idem poſſe præcipi, ut intermittere non liceat.

3. *Experimento infirmitatis*] Quod viderent diſperſos per familias & nihil commune habentes, facile à violentis opprimi. Puf. l. 7. c. 3. § 2.

Ut humanam & humano] Quatenus exigit, quantum homini poſtulare licet ab homine, quantumque homo (cui difficile eſt ejurare inſitum amorem ſui) potuit exſequi.

4. *Id quod conſervatur*] Quod ſcil. conſervari non poſſet in ſtricta legis obſervatione.

Æquitatem, quæ] Per quam licet eam legem aliquando non obſervare.

Et communis boni] Ut non turbet ultro tranquillitatem publicam, & tantummodo ſeſe tueatur; non infeſtet, neque ad ſimul turbandum trahat alios.

Extra pauca] Quibus læſus eſt & graviter peccavit.

Totum

nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & hac religione ut popularibus suis nunquam noceat.

5. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt quasi Antiochus non rex sed invasor fuerit, vanum puto: cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jam pridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum à Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum Medis & Persis paruerant: quorum * totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc Judæi Tacito vocantur; *Dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit, vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro ejusque successoribus stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in Hist.

GROTII NOTÆ.

Totum imperium ad Macedonas devenit] Justinus libro XXXVI: *Primus Xerxes rex Persarum Judaeos domuit, postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii fuere. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.*

GRONOVII NOTÆ.

Hac religione] Perpetua & vigili cura.

5. *Cui αὐτονομία*] Quem Deus liberum & sui juris esse voluisset, *Medis & Persis*] Non potest excusari, quod Tacitus & auctor ajunt Judæos Medis servisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Danielem intelligatur. Nam Assyriis à Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerunt Judæi: sed destructo primo Assyriorum imperio & contracto Medico aliud Assyriorum vel Chaldæorum imperium natum est per Nabucodonosorem eodem tempore quo in alia parte Orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi; inde ad Persas sub Cyro transiere.

Nec quicquam stipulati] Nihil exceperunt, quum ei se dederent.

Prid.

poſſumus, nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem ſubire ſuos bis juſſit Chriſtus, prius Matt. 10, 38. Quod tempus Marcus quoque 8, 24. & Lucas 9, 23. reſpiciunt. Iterum Matth. 16, 24, quod Lucas 14, 24. id nihil aliud eſt, quam divinas caſtigationes patienter & ſine murmure, cumque confeſſione peccatorum & horrore juſtiſſimæ Dei adverſus peccata iræ, excipere. Et tam dictum eſt ſuperiorum ſupremis regibuſque regum, quam humillimo & deſpicatiſſimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quominus Reges & magiſtratus reſiſtant malitiæ privatorum & hoſtium, atque illos ſupplicio afficiant, hos bello proſequantur: ita neque impedit privatos, quominus illi ultimæ ſævitiæ malorum principum & magiſtratuum repugnent.

Ob religionem autem ſi omnino in ſuperiores arma ſumere non licet, neque licebit ipſis ſuperioribus arma ſumere adverſus alios pariter ſuperiores ob religionis diverſitatem bellum moventes. Præbeamus igitur ſi diis placet, nos impune lacerandos & ſubjugandos Turcis Mahometiſmum imperantibus. Et condemnemus Conſtantinum, quod defendendi à perſecutione Chriſtianiſmi gratia, arma ſumpſit in affinem ſuum & collegam imperatorem Licinnium: quo nomine tota Eccleſia eum ſemper laudavit & obnoxiam ſe illi profeſſa eſt. Nec poteſt hic dari ratio, quare magis liceat ſuperioribus in ſubjectos per religionis cauſam ſævire, quam per aliam quamcumque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia ſolus Deus καρδιογνώςης eſt & imperium in conſcientias habet. Porro qui Religionem petit ſævitia, idem petit bona, petit vitam, petit conjugem & liberos. Si ergo licet in graviſſimo & certiſſimo diſcrimine reſiſtere ſuperioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (uti conceſſit auctor) quoniam eædem cauſæ cum cauſa religionis ſunt perpetuo conjunctæ, etiam in ultimo & certiſſimo diſcrimine ob religionem, ſi non per religionem, certe per illas alteras cauſas reſiſtere licet ſuperiori intolerabili ſævitia prætextu religionis bona & vitam involanti.

Chriſti & Apoſtolorum & primorum Chriſtianorum exempla nihil juvant, quia illa verſantur in Eccleſia conſtituenda, nos in Eccleſia conſtituta. Illam quum ſinguli & humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuiſſe rebellionibus: nunc poſtquam illud crimen Eccleſia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præſertim ſi vires ad illud tutandum dedit, per ignaviam amittere.

Quod Chriſtus per humilitatem, per patientiam ſe ac ſuos ad tempus præbendo tanquam oves ad lanienam, vicit poteſtates mundi ac tenebrarum, miraculum eſt non minus quam linguarum donum, quam ſanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, & alia ſupra humanum modum. Ut ergo nunc in docenda diſcendaque religione Chriſtiana non exſpectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræſentet, ſed ordinariis ſtudiorum viis & conſueta diſciplina utendum eſt: ita nec in defendenda veritate agnita & libertate conſcientiæ manibus inſinuatis ſedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, ſed etiam pro aris vires & opes dedit, nec operienda miracula quæ Deus ſic quoque dat, ſed illis, qui viis & inſtrumentis & labore curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos, ſub Pharaone cædes & contumelias & injuſta opera, cum ſervilibus verberibus, tolerare voluit Deus uſque in adventum Moſis. Noluit eoſdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata ſua peragere & ultionem exſequi juſſit: at idem eductis in terram promiſſam per arma adverſus religionis oppreſſores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus eſt martyrii in ſancto & ſolo propoſito defendendi lu-

cem

em Euangelii concessam occumbere quamvis armatum. Quod si quando ab inermibus & mera patientia martyrium excipi vult, id non magis moratur alios quin se, ut possunt, vi tueantur, quam quod quosdam naufragio, pestilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis & omni probata via ad salutem grassentur: quod quosdam sub iniquo judice probos & innocentes sinit opprimi, id nihil vetat, ne alii suam innocentiam judicio defendant. Neque vero non interest privatus paucive an populus ob religionem infestetur: nam illi suo fato occidunt, populus etiam posteritatis.

Præterea si Christi *exemplum* & *injuriarum patientia non tollit jus belli gerendi omne in universum, adversos quosvis aggressores*, ne quidem tollit jus belli gerendi adversus superiores in ultimo discrimine ob religionem. Ratio est, quia Christus non tantum injurias à superioribus pertulit, sed etiam à vilissima fæce Judæorum, neque tantum ob religionem, sed etiam ob illorum invidiam & malitiam. Deinde non dicit, *Si superior ob religionem tibi alapam in altera maxilla duxerit*: non dicit: *Qui tollit gladium adversus superiores religionis causa*, sed simpliciter & sine exceptione. *Si quis duxerit: Qui tollet*. Quæ ergo responsio est ad hæc loca, pro sarto tecto servando jure belli cujuscumque, eadem est & pro servando jure belli in superiores, & intolerandam sævitiam religionis ergo.

Christus fugam concedit, inquit: agnosco: ultra fugam nihil: hoc hic lego, apud Euangelistam neminem. II. Si præcise nihil extra fugam, ne quidem ut pecunia redimant libertatem religionis & conscientiæ, itaque rem illicitam fecere tot seculis faciuntque hodie miseri Græci & aliæ Nationes Christianæ sub Turcico imperio, qui tributo persecutionem evadunt. Quod si hoc durum est adfirmare, fatendum est, illud temere pronuntiatum esse. III. Quin imo quia fugam concedit, non requirit meram & solam patientiam: sed per synecdochen speciei concedit honestas rationes subterfugiendi, & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum ac liquidum est, placuisse Deo, ut morte nostra testimonium veritati demus. IV. Quia fugam concessit, ostendit certe suum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipse præstitit: noluit enim fugere. V. Fugam concessit illis, quibus nihil patebat præter fugam: quales erant primi ejus discipuli virium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios suo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, si Christi exemplum proponerent persecutoribus & imperantibus religionem! noluit ille vi in formanda & propaganda Ecclesia uti, noluit ignes & gladios adhibere, cum facile potuisset. Itaque exemplum Christi magis obligat Principes ad non sæviendum ob religionem, quam subjectos ad imitandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculosa est.

Locus Petri tot versibus solatia continet illis, quorum constantia & martyrio Deum velle amplificare gloriam suam certo constat, quia illis subducit omnem externam opem defendendæ vitæ, & eosdem ad hanc ipsam patientiam præsenti numine & S. Spiritus extraordinaria ope confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad amplificandam gloriam suam, multæ. Nec si scriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monstrat quid possit in infirmis, magnum illis animum adversus calamitates & supplicia præstando, modo monstrat quid possit in fortibus, victoriam illis per arma justa largiendo.

Ad exemplum illud primorum Christianorum tam speciose propositum respondet Miltonus, eos non potuisse, quicquid imputent: ubi potuerint, fecisse: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt. Homines humiles, tenues, viles, igno-

9. Quare Chriſtianis veteribus, qui recentes ab Apoſtolorum & Apoſtolicorum virorum diſciplina eorum præſcripta & intelligebant melius & perfectius implebant, ſummam injuriam fieri puto ab iis qui quo minus ipſi ſe defenderent in certiſſimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuiſſe. Imprudens certe & impudens fuiſſet Tertullianus, ſi apud Imperatores, qui ejus rei ignari eſſe non poterant, ita confidenter auſus eſſet mentiri: *Si enim hoſtes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deeſſet nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipſique Parthi, vel quantacumque unius tamen loci & ſuorum finium gentes, quam totius orbis? Externi ſumus, & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula, caſtra ipſa, tribus, decurias, palatium, ſenatum, forum: ſola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuiſſemus, etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, ſi non apud iſtam diſciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hic quoque magiſtrum ſuum Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde eſt, quod nemo noſtrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec ſe adverſus injuſtam violentiam veſtram, quamvis nimius & copioſus noſter ſit populus, ulciſcitur. Patientes facit de ſecutura ultione ſecuritas.*

Ad Demetrianum.

* *Inno-*

bile vulgus, pauci etiam, cum multa millia eſſent, ſi cum cœteris compararentur, diſperſi & disjecti, ſine corpore & concilio, clandeſtinis eoque non numeroſis cœtibus coeuntes, imbelles & inermes, nullo capite præter ſacerdotes ex eadem vilitate lectos: ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam priſtinæ vitæ, ſpem metumque futuræ, exſpectantes quiſque ſe viſurum noviſſimum diem; eaque de cauſa deſerentes negotia, abhorrentes à conjugiis, à gerenda Republica, à militia, abjicientes pecuniam & rem familiarem, denique nihili facientes, quorum cauſa Tyrannos odimus, & defenſionem noſtri paramus: interdum improvide ac ſimpliciter, quæ Chriſtus non ſimpliciter contemni juſſerat, ſed comparare, ſi haberi non poſſent ſalva conſcientia, & ſi ea Deus repoſceret. Itaque non modo vires illis, ſed & animum reſiſtendi illis defuiſſe facile concedo. Nec poterant, nec ſi potuiſſent, volebant, non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, poſtquam imperatores facti ſunt Chriſtiani, & ipſi quoque publica munera adminiſtrando potentiam nacti ſunt.

9. *Vis numerorum*] Cohortium. Tacitus 1. hiſtor. 6. Agric. 18. & 32.

Conciliabula] Supra cap. 2. num. 9.

Decurias] Judicum & equeſtrem ordinem.

Palatium] Domum auguſtam.

Etiam copiis] Apparatu & inſtrumento belli.

Apud iſtam diſciplinam] Hanc ſectam Chriſtianorum. Terent. Eun. 2, 2, 32.

Magiſtrum ſuum] Hieronymus refert notarium B. Cypriani dicere ſolitum, nunquam Cyprianum abſque Tertulliani lectione unum diem percgiſſe, ac ſibi crebro dixiſſe: *Da magiſtrum.*

Quamvis nimius] Numeroſus, multus admodum.

De ſecutura] Quia exploratum habemus injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

Inno-

* *Innocentes nocentibus cedunt.* Et Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci quam servorum suorum labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat cui bellare fas est; non enim fas est omnibus.* Ejusdem est illud: *Quoties imperatores in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur & coronantur.* Idem alibi: *Ita à plebibus principes & à servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantia sustineantur temporalia, & sperentur æterna* Quod veterum Christianorum exemplo alibi sic explicat: *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius ut obtineret æternam non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur. Non erat eis pro salute pugnare, nisi salutem pro salute contemnere.*

Lib. v. | Lib. 6. q. 10. in Jo. | Ep. CLXV. | De Civit. Dei l. XXI

10. Nec minus egregia sunt quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. Thebæa legio, ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud Octodurum exercitum compelleret sacra diis falsis facere, primum Agaunum iter arripuerunt: & cum eo misisset Imperator qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores: qui nemine repugnante facile imperium sunt exsecuti.

11. * Mau-

GROTII NOTÆ.

Innocentes nocentibus cedunt] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Ejusdem hæc libri primi epistola 1: *Intellexit* (adversarius) *Christi milites vigilare, jam sobrios & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed promte & animas & sanguinem tradere.*

GRONOVII NOTÆ.

Labores] Ærumnas, agonas, ut Herculis XII. labores dicuntur

In errore sunt] Ἑλληνισμῷ: idolorum cultui dediti sunt.

Non erat eis] Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam & bona sua, ut eorum ergo arma sumerent ac resisterent, sed spe ac desiderio salutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, vide 4. Observ. 8. p. 115.

Nisi] Ἀντὶ τοῦ sed.

Salutem] Hujus vitæ.

Pro salute] Æterna.

10. *Maximianus*] Collega Diocletiani A. U. C. 297.

Octodurum] Veragrorum vicum appellat Cæsar 2. Gall. 1. Martenach hodie.

Agaunum] Saint Maurice, duodecim millibus p. ab Octoduro.

11. * Mauritius ejus legionis primicerius, à quo Agaunum vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis, beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi ad hujus rei interdictum Christi nostri parabatur exemplum, qui exemtum vagina Apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem, ne quisquam mortali operi mortalibus dextris obsisteret; quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet; sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus; & ad defensionem Reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis dæmonum cultus & aras semper pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut de denis interfectis nos velles terrere: Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas non tenebis.*

12. Tum

GROTII NOTÆ.

Mauritius] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide Guillemannum in veteri scripto de translatione sancti Justini, in novam Corbeiam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cœlis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentiæ speculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis vide Crantzium Saxonicorum VII, 16.

GRONOVII NOTÆ.

11. *Primicerius*] Quia singula officia Palatina complures habebant personas, primicerii, primiscrinii, proximi & primates & capita (nam & sic vocabant) officii cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in laterculo vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alii tribunum vocant.

Beatissimis] Felicissimum & gloriosissimum mortis genus martyrium interpellare vi atque impedire.

Ad hujus rei] Ut probarem hujusmodi defensionem illicitam esse.

Parabatur exemplum] Ovid. 9 met. 507. *cur hac exempla paravi?* Tacitus 15. ann 13. *Si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ & Numantinæ cladis.*

Ne quisquam mortali] Leg. immortali.

Ignavæ formidinis] Per metum quidquam fecimus fortibus & fidelibus militibus indignum. Ignavus, ut ignavia Sueton. Tib. 66. Cal. 45. Flagitium, ut Justinus 22, 8.

Pollutas sanguine] Quæ non tam victimarum quam Christianorum cruore coluntur & inficiuntur.

De denis] Exemplo decimatorum.

Non tenebis] Coges manere in corpore aut mortem refugere ut idolis serviant.

Tene-

12. Tum Exuperius legionis signifer sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, secularium quidem bellorum signa perspicitis: sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cælestia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio.* * *Tenemus ecce arma & non resistimus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire, quam noxii vivere praoptamus.* Et postea: *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras satelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: *Ne justi punirentur multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *esse soleat quod multitudo delinquit.* In veteri Martyrologio res eadem sic narratur: *Cadebantur itaque passim gladiis non reclamantes, sed & depositis armis cervices persecutoribus vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suerum mulitudine; non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiæ causam, sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.*

14. * Valens impie & crudeliter sæviit in eos qui secundum sacras literas & Patrum traditionem τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quo-

GROTII NOTÆ.

Tenemus ecce arma & non resistimus] Similia sunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum: ἄοπλοι ἐσμὲν ὡς ὁρᾷς, παρεγγυώμενοι δὲ αἰτιῶνταί τινες ὡς πολεμίους. ἃ δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ προσένειμεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστρέψαμεν, ἔνθα μηδὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς εὐσκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι βουλάς. & quæ sequuntur. *Inermes sumus, ut vides, & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicos hic criminantur. Etiam eas quas ad nostri tutelam partes dedit natura retro vertimus, ubi nihil habent quod agant. corpora prabemus nuda ac patientia ad impetum eorum qui nos volent occidere.*

Valens] Vide excerpta ex Johanne Antiocheno, ex Manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi Nicolai Peiresii.

GRONOVII NOTÆ.

13. *Ne justi punirentur, multitudo*] Seneca 2 de ira 10. *In singulos severitas imperatoris destringitur: at necessaria venia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? multitudo peccantium.*

14. Τὸ ὁμοούσιον] Qui essent orthodoxi, non Ariani. Fides apud Nicæam: Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, natum de patre, hoc est, de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Fragm. B. Hilarii è bibl. Pithæi à Nic. Fabro editum pag. 31.

quorum quamvis maxima multitudo, nunquam se armis tutata est.

1 Petr. II. 21. Matth. X. 39. Luc. XII. 33. 15. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus, & à Thebæis militibus adductum jam audivimus Christi exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquisivisse à Christo pronuntiatur. Diximus summum imperium tenentibus resisti jure non posse. Nunc quædam sunt quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos qui revera non delinquunt.

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, sive ab initio talem acceperunt potestatem, sive postea ita convenit, * ut Lacedæmone, si peccent in leges ac Rempublicam, non tantum vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum non est, si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius:

*Ergo omnis * furiis surrexit Etruria justis:*
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis, imperium abdicavit, aut manifeste habet pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est qui eam tractat negligentius.

Lib. IV. c. 16. X. Tertio, exstimat Barclajus, si rex regnum alienet, aut alii subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic subsisto. Nam talis

GROTII NOTÆ.

Ut Lacedæmone] Plutarchus Lysandro: οἱ Σπαρτιᾶται τῷ βασιλεῖ δίκην προσήγγειλαν θανατικὴν, ἣν οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέαν ἔφυγε: *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: αὐτοίγετοι Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἐνίους ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς οὐ βασιλικοὺς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας: *quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihilique hominibus.* De Agide injuste, sed damnato tamen, vide eundem Plutarchum. Mosynæci regem inedia puniebant. Mela lib. II.

Furiis surrexit Etruria justis] Et aruspex Etruscus in Mezentium insurgentibus:

Quos justus in hostem
Fert dolor.

GRONOVII NOTÆ.

VIII. *Pausaniæ*] Non fuit rex, sed regis Plistarchi Leonida geniti tutor & patruelis. Agidi, potuisset dicere, de quo Plutarchus. In exsilium ejecti Demaratus Justin. 2, 10. Pausanias alius Justin. 6, 4.

Furiis justis] Rebellione excusanda.

IX. *Imperium abdicavit*] Ex hoc capite accusatus Dionysius minor apud Justin. 21, 5. & apud Quintilianum decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrannidis.*

Pro derelicto] Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia se subduxisset a. C. 1574. Itaque Poloni sequenti anno alium regem crearunt. Thuan. 58. & 61.

lis actus, si regnum electione aut successoria lege deferatur, nullus est: quæ autem nulla sunt nullum habent juris effectum. Unde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur Jurisconsultorum sententia, si extraneo jus suum cedat, nihil eum agere. Et quod dicitur ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex reipsa etiam tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit non dubito. Aliud est enim, ut diximus, imperium: aliud habendi modus, qui ne mutetur obstare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quo non male aptes illud Senecæ in re non dissimili: *Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur ne pater sit.*

Instit. de usuf. §. fruitur. L. usufructus, D. jure dotium. Lib. XI. controv.

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum * si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur, quod concedo; consistere enim simul non possunt voluntas imperandi & voluntas perdendi. quare qui se hostem populi totius profitetur, is eo ipso abdicat regnum, sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut Colonias ibi faciat.

XII. Quinto, si regnum committatur, sive ex felonia in eum cujus feudum est, sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, * si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex partem habeat summi imperii, * par-

GROTII NOTÆ.

Si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur] Pari de causa tribunus plebis qui sit ipso jure desinere esse talem ingeniose defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud Plutarchum. Johannes Major in librum IV Sententiarum dicit, non posse populum à se abdicare potestatem destituendi Principis in casu quo ad destructionem vergeret, quod commode explica ex his quæ hoc loco dicuntur.

Si hoc aut hoc rex faciat] Vide de regno Arragoniæ Marianam libro VIII.

GRONOVII NOTÆ.

X. *Electione aut*] Ubi legibus moribusve modus succedendi, vel per lectionem, vel per nativitatem, definitus & introductus est.

Nullus est] Perinde habetur & rem relinquit integram, ac si non intercessisset.

Instit. de usuf. §. fruitur] 3.

L. usufructus] 66.

Ut diximus] Cap. præcedent. n. 11.

XI. *Hostem populi totius*] Ut Caligula, qui optabat populum Romanum habere unam cervicem. Sueton. 30.

XII. *Si regnum committatur*] Incidat in causam commissi, ut possit revocari à majore domino, qui possessori donaverat, vel existat casus, quo contingente assensus est rex se regno cessurum. Cap. præced. n. 16.

XIII. *Partem habeat*] Ubi diversum est imperium in partes potentiales. 1, 3, 17.

* partem alteram populus aut senatus, regi in partem non suam involanti vis justa opponi poterit, qui eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum est: cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere eam partem tuendi. quod ubi fit, potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, si in delatione imperii dictum sit, * ut certo eventu resisti regi possit, etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exempta regio imperio. Potest autem qui jus suum alienat & jus pactis imminuere.

XV. 1. Vidimus de eo qui jus imperandi habet aut habuit.
iv. Restat ut de invasore imperii videamus, non postquam longa
possessione aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injusta
possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos
o. exercet, vim habere possunt obligandi, non ex ipsius jure quod
nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum qui jus
imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive sena-
in- tus, id malle, interim rata esse quæ imperat, quam legibus
ib. judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat
Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne
honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut

nos

GROTII NOTÆ.

Partem alteram populus aut Senatus] Exemplum habes in Genuate republica apud Bezarum libro XVIII. In Bohemia tempore Wenceslai historiæ libro X. Adde Azorium institutionum Moralium lib. X. cap. 8. & Lambertum Scafnaburgensem de Henrico IV.

Ut certo eventu resisti regi possit] Exempla vide apud Thuanum historiarum CXXXI, in narratione anni CIϽ IϽC IV; & libro CXXXIII, in anno CIϽ IϽC V. utrumque de Hungaria: apud Mejerum narratione anni CIϽ CCC XXXIX, in Brabantia & Flandria. narratione anni CIϽ CCCC LXVIII, in fœdere inter regem Galliæ & Carolum Burgundum. Adde de Polonia quæ habet Chytræus Saxonicorum XXIV. & de Hungaria Bonfinius Decadis IV, libro IX.

GRONOVII NOTÆ.

Etiamsi dictum sit] Hic exciusantur Barneveldio inter crimina objecti, Waertgelders, Grot. Apol. c. 10.

XIV. *Qui jus suum alienat*] Ut populus regi.

XV. 1. *Postquam longa*] Tempore ac pactis inter ipsum & subjectos cum jurejurando intercedentibus speciem jure imperantis sibi circumdedit, sed dum metu solo parentium se sustinet, atque obnoxios premit.

Quod nullum est] Livius 3, 39. de decemviris: *privatisque si vis abesset.* Cap. 41. *imaginarios fasces.*

Qui jus imperandi habet] Et eo in præsens spoliatus est.

Id malle] Tam favere ac benevolum esse reipublicæ, adeoque studere tranquillitati status amissi, ut malit in eo vel latroni obsequium præstari, dum privati suum quisque teneant, quam ἀναρχίαν esse, vimque & injustitiam regnare.

Cicero Syllanas leges] 2 de l. agraria 2.

Hic

nos docet Quintilianus †) ita his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ.* Et mox: *Expediebat ægra quasi sanciaque reipublica requiescere quomodocumque, ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur.* † Lib. 11. cap. 1.

2. In his tamen quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. 1. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio: videtur manere belli jus, ac proinde in eum licere quod in hostem licet, qui à quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit Tertullianus, *& publicos hostes omnis homo miles est.* Sic & adversus militiæ desertores, cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est. Apolog. C. quando liceat unicuique. l. 2

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem facit occidendi eum qui hoc aut illud quod in aspectum cadit ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit; qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit; qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ extabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis renovata post reditum ex Piræeo, in eos qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ

* lex

His legibus contineri] Si leges illæ tollantur, rursus bellum civile subeundum. Sulla civilibus armis victor quotquot inimicorum ejus tempestatem belli effugerant, eorum nomina proscripta in grandi tabula publice proposuit, ut noscerentur, ingentem pecuniam pollicitus, si quis alicujus eorum ad se caput afferret. Tulit etiam legem, ne sic proscriptorum liberis aditus ad magistratus & Rempublicam gerendam Romæ daretur, ne scilicet hi rerum potentes omnia rursus turbarent, dum quas parentibus suis factas injurias meminissent, in auctores auctorumque fautores ulcisci eunt.

XVI. *Manere jus belli*] Liv. 3, 39. Tanquam Pop. Romano majus ullum bellum sit, quam cum iis, qui privati fasces & regium imperium habeant.

XVII. *Quod in aspectum cadit*] Quod non ex interpretatione malum aut excusandum est, sed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare possit.

Post reditum ex Pyræo] Ejectis xxx. tyrannis per Thrasybulum, Leges Atticæ Petiti tit. 4. p. 10.

* lex Valeria, si quis injussu populi magistra…
lex Consularis post decemvirale imperium, …
tum sine provocatione crearet, qui creassent, …
esset occidi.

II Paral. XXIII. XVIII. Nec minus licebit invasorem imp…
diserta auctoritas accedat ejus qui jus verum …
sive is rex est, sive senatus, sive populus. H…
regum puerorum tutores, qualis Joaso erat Jo…
liam regno depelleret.

XIX. 1. Extra hæc ut privato vi dejicere …
ceat summi imperii invasorem, probare no…
fieri potest, ut is qui jus habet imperii malit …
sessione relinqui, quam periculosis & cruen…
sionem dari, qui plerumque sequi solent iis …
fectis qui validam habent factionem in popu…
etiam amicos. Certe an rem in id periculum …
aut populus incertum est, quorum sine cogn…
justa esse non potest. Favonius dicebat, χει…
ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον, *pejus esse bellum ci…
gitimo*. Et Cicero, *Mihi pax omnis cum civib…
lior videtur*. Ajebat T. Quintius satius fui…

Liv. lib. XXXIV. * tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter op…
quam ruina gravissima civitatis, in ipsa vindic…
turæ. Nec alio spectat illud apud Aristophane…
vitate non alendum; si alitus sit, ferendum esse …

2. Profecto gravissima cum sit deliberatio, …

GROTII NOTÆ.

Lex Valeria] Plutarchus Publicola: ἄνευ κρίσεως κτείνειν τὸν βουλόμενον τυραννεῖν: *ut injudicatum occidere eum liceret qui dominatum concupisceret*. mox addit: εἴ τις ἐπιχειροίη τυραννεῖν Σόλων μὲν ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Ποπλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι: *Solon ei qui dominatum invadit deprehenso diem dici vult, at Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici*.

Tyrannum Nabidem relinqui] Quod Plutarchus in T. Quintii vita sic explicat: ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολούμενον τὸν τύραννον: *Cum videret, sine gravi aliorum Laconum malo, non posse tyrannum destrui*. Non alienum est ab hac re quod Plutarchus refert Lycurgo, Laconem quendam cum legisset.

Σβεννύντας …
χάλκε…
Εἶλε, Σελιν…
λας …
*Hos, dum Marti…
exstinguere…
Ante Selinunt…
puit.*
Respondisse, …
ἄνδρες. ἔδει γὰρ …
κατακαῆναι. *Mori…
exspectare enim deb…
dominatus conflagr…*

GRONOVI…

Lex Valeria & lex …
est P. Valerii Poblicol…
lis. posterior nepoti…
rii Potiti simul cum …
ratio Dionys. 5, 19. …

XIX. 2. *Libert…*] …
multo sanguine.

An pax] Patientia …
pressoris.

XX. Maxime autem in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari Christus jubebat, * quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, quia in possessione erat imperii.

Matthæi XXII. 20.

GROTII NOTÆ.

Quia ejus imaginem nummus præferebat] Certissimum hoc indicium possessionis. vide in historia Genuate Bezarum libro XVIII.

GRONOVII NOTÆ.

XX. *Possessionem sequi*] Eum agnoscere justum dominum, qui rem tenet.

CAPUT V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re,*
II. *Aut in aliena.*
III. *Alias instrumentales, ut servos & subditos.*
IV. *Natura jure neminem à bello prohiberi.*

I. UT in aliis rebus, ita & in voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui juris esse vindicem. ideo manus nobis datæ.

L. servus. D. de servis export. Cic. lib. II. off. ex Panætio. D. D. ad l. Si quis in servitutem. D. de fur. l. prohibemus. C. de jure fisci.

II. 1. Sed & alteri prodesse qua possimus non licitum modo sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula quæ ad mutuam opem invitant, nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud, *Porro Quirites,*

GRONOVII NOTÆ.

I. V*Oluntatis actionibus*] Quæ fiunt ἐκ προαιρέσεως & sunt materia subjecta virtuti morali, in quibus versatur bonum & malum, honestum & inhonestum. nam sunt aliæ actiones intellectus, naturæ, manuum.

II. 1. *Porro Quirites*] Formula, qua utebantur in subita vi, hominum, quicumque obvii essent aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis Plauto Rud. 3, 2, 1. *Porro Cyrenenses populares, vestram ego imploro fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui estis his regionibus, Ferte opem.* Labienus apud Macrob. 2. Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus.* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites.* Appul. 8. Met. 215. *Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare gestivi.*

Solon

& quiritari [illegible] e arma timere, [illegible] ro beneficiorum, [illegible] Solon [illegible] s quisque [illegible]

Sed et [illegible] io. Ab homine enim nihil [illegible] est:

[illegible]

II. In [illegible] quae [illegible] oluntas ab [illegible]

Gronovii Nota.

[illegible]

Gronovii Nota.

[illegible]

lius, pars quippe ejus naturaliter; tale & servus, quasi pars ex lege; nam sicut pars non tantum pars est totius eadem relatione qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid ipsius possidentis. Democritus: οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο: *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia est servus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

Arist. lib. 1. de moribus. cap. 10. l. Gracchus. C. de adul. Sen. 1. con. 4. Th. 22. 40. art. 2. Sylvest. de bello. p. 3.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint, sed quosdam specialis lex arcet, ut olim * Romæ servos, nunc passim * clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & subditis dicta sunto: nam quæ specialia sunt suis locis tractabuntur.

ὄργανον enim erat meum senatus. id jam est dissolutum.

GROTII NOTÆ.

Romæ servos] Servius ad IX Æneidos.

Clericos] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum Josepho. De clericis vide Nicetam Choniaten libro VI. Caroli Calvi Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. dist. V, & causa XXIII, quæstione VIII. Et canones quidem sic habent: sed quanto illi servati à Græcis quam à Latinis diligentius, vide Annam Comnenam.

GRONOVII NOTÆ.

Sicut pars non tantum] Sensus, totum dici Dialecticis non modo Totum per se, cum aut ipsum essentiale est partibus, aut cum partes Toti, in quo apparet relatio totius ad partem, & nullius alius argumenti vel loci Topici, sed etiam Totum per accidens, ubi contra nec totum est de essentia partium, nec partes de essentia totius; in quo non apparet illa relatio, sed vel causæ respectu diversorum effectuum vel subjecti diversorum adjunctorum, & vicissim; sic rem possessam esse partem possidentis. Vide Jul. Scaligerum de caus. Lat. ling. lib. 6. cap. 130. p. 350.

IV. *Servos*] Et capite censos. De Servis l. 11. D. de re milit. Ab omni militia servi prohibentur: alioqui capite puniuntur. Plin. 10. ep. 38. *Sempronius Caelianus repertos inter tirones duos servos misit ad me, quorum supplicium distuli, ut te consulerem de modo pœna. De Capite censis Gell.* 16, 10.

HUGONIS GROTII

[D]E JURE BELLI AC PACIS

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De belli causis, & primum de defensione sui & rerum.

Causa belli justifica quæ dicantur.
Eas oriri ex defensione, exactione ejus quod nostrum est aut nobis debetur, aut ex pœna.
Pro vita defendenda bellum esse licitum:
Contra aggressorem solum:
In periculo præsente, & certo, non opinabili:
Item pro integritate membrorum.
[V]II. *Maxime pro pudicitia.*
[V]III. *Licite omitti defensionem.*
[I]X. *Defensionem illicitam esse interdum adversus personam publice valde utilem, ob legem dilectionis.*
[X]. *Interfectionem Christianis non esse licitam ad arcendam alapam, aut contumeliam similem, aut ne fugiatur.*
XI. *Pro rebus defendendis interfectionem non esse illicitam jure naturæ:*
XII. *Quatenus ea permissa sit lege Mosis:*
XIII. *An & quatenus Euangelica lege permissa sit.*
XIV. *An lex civilis, interfici aliquem defensionis causa permittens, jus det, an solam impunitatem, cum distinctione explicatur.*
XV. *Quando licita esse possit singularis dimicatio.*
XVI. *De defensione in bello publico:*
XVII. *Eam non licitam ad imminuendam duntaxat potentiam vicini:*
XVIII. *Nec in eo qui justam bello causam dedit.*

I. VENIAMUS ad causas bellorum, justificas intelligo: nam sunt & aliæ quæ movent sub ratione utilis, distinctæ interdum ab iis quæ movent sub ratione justi: quas inter se, & à * belli

GRONOVII NOTÆ.

* *Justificas*] Quæ efficiunt, ut bellum jure, salva fide & scientia geri judicetur.

Quæ movent sub] Incitant ad bellandum præsumpta & sperata utilitate, separatæ ab illis, quæ prætexuntur ad causæ justitiam probandam.

Belli

* belli principiis, quale erat cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit Polybius. At quamquam manifestum est harum rerum discrimen, voces tamen confundi solent. Nam

Lib. xlv. quas causas dicimus justificas, etiam principia dixit Livius in Rhodiorum oratione: *Certe quidem * vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra quia justa sint præ vobis fertis, nec tam exitu eorum quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.* Eodemque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII, capite 53. & Diodorus Siculus libro XIV, de bello agens Lacedæmoniorum in Eleos easdem vocat * προφάσεις & ἀρχάς.

2. Hæ justificæ causæ proprie nostri sunt argumenti, ad quas illud pertinet Coriolani apud Halicarnassensem: πρῶτον ὑμῖν

Lib. VIII. ἀξιῶ σκοπεῖν ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν ποιήσετε τὴν τοῦ πολέμου πρόφασιν: *Id primum vobis curandum arbitror, ut piam & justam accipiatis belli causam.* Et hoc Demosthenis: ὥσπερ οἰκίας,

Olynth. II. οἶμαι, καὶ πλοίου καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς * ὑποθέσεις ἀληθεῖς, καὶ δικαίας εἶναι προσήκει: *Sicut in domibus, & navigiis, rebusque similibus, quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta oportet justo ac vero*

Lib. XII. *congruere.* Nec minus hoc Dionis Cassii: δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πάνυ ὑμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν. ἄνευ δ' αὐτοῦ βέβαιον οὐδὲν κἂν παραυτίκα τις προχωρήσῃ τι ἔχει: *maxima nobis justitia habenda est ratio: quæ*

fi

GROTII NOTÆ.

Belli principiis] Exordia pugnæ dixit Virgilius.

Vos estis Romani] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. Polybius apud Suidam voce ἐμβαίνειν: οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρόνοιαν ἐποιοῦντο μηδέποτε κατάρχοντες τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέλας, ἀλλ' ἀεὶ δοκεῖν ἀμυνόμενοι ἐμβάλλειν εἰς τοὺς πολεμίους: *Romani summopere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus: Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias.* ostendit id Dion egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in Excerptis Peiresianis. Ejusdem est illud in excerptis legationum: διὰ τοὺς παλαιοὺς οὐδὲν οὕτω σπουδάζειν, ὡς τὸ δικαίους ἐφίστασθαι πολέμους. Rursum in excerptis Peiresianis: σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμοῦνται δικαίους ἐφίστασθαι τοὺς πολέμους, καὶ μηδὲν εἰκῆ καὶ προπετῶς περὶ τῶν τοιούτων ψηφίζεσθαι: *Valde id student Romani justa ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.*

Πρόφασις] Δικαιώματα dixit Procopius Gotthicorum III. Adde quæ infra hoc libro capitis XXII initio.

Ὑποθέσεις] Sic & ὑπόθεσιν belli dixit Julianus secundo de Laudibus Constantii.

GRONOVII NOTÆ.

Belli principiis] Prima offensa, sive conflictu partium.

Cervus] 7 Æneid. 485. *& gemina tigres* Statio in Thebano 7 Thebaid. 564. Adde Livium lib. 35. extremo.

2. *Quæ substernuntur*] Ut in ædificiis fundamenta, in navigiis carinæ, in columnis & statuis bases vel crepidines.

si adsit, vis bellica spem bonam præbet: sin absit, nihil quis certi habet, etiamsi prima ex sententia succedant. Et illud Ciceronis: *illa bella injusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta.* Qui & alibi Crassum reprehendit, quod Euphratem transire voluisset, * nulla belli causa. De offi. lib. III.

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum est. Hinc illa Senecæ querela: *Homicidia compescimus & singulas cædes? quid bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit. Ex Senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, & * publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & sententiæ: de quibus agendum infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud Curtium, sed & * Senecæ latro, Lucano prædo appelletur, Indorum quoque sapientibus ἀτάσθαλος, & à pirata quondam tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Justinus narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini illud huc pertinet: *Remota justitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia.* Convenit talibus Lanctantii illud: *inanis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis opponunt.* Ep. XCVI Curt. VII

4. Causa justa belli suscipiendi nulla esse alia potest nisi injuria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit*, inquit idem Augu-

GROTII NOTÆ.

Nulla belli causa] Appianus eidem Crasso à Tribunis denuntiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Παρθυαίοις μηδὲν ἀδικοῦσι: *ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis.* Plutarchus de eodem: καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴ τις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλ' ἐνσπόνδοις πολεμήσων ἄπεισι: *Coibant multi, indignantes esse aliquem qui bellatum iret in homines non modo nullius injuria compertos, sed & pace defensos.*

Publice jubentur vetita privatim] Idem Seneca de ira II, cap. VIII; *Pro gloria habita, quæ, quandiu opprimi possunt, scelera sunt.* Adde quæ infra ex Seneca & Cypriano libro III, cap. IV, §. circa finem.

Seneca latro] Locus est de Benef. I, cap. XIII. Non male Justinus Martyr apologetico II: τοσοῦτον δὲ δύνανται ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ: *Tantum possunt principes qui opiniones vero præferunt, quantum in solitudine latrones.* Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρχῆς ἐπικαλύπτοντες λῃστείαν ἀληθέστερον: *Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea quæ reipsa nihil nisi latrocinia sunt.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ex Senatusconsultis plebisque scitis*] Quia Romæ oportebat Senatum censuisse &, vel populum jussisse vel plebem scivisse, quod publico nomine recte gereretur.

Sententiæ] Pronuntiata judicum.

Infra] 3, 4.

Indorum Sapientibus] Brachmanis, Gymnosophistis. Strabo lib. 15, 712.

Ἀτάσθαλος] Ἄδικος· ἁμαρτωλός· παράνομος· ἀθέμιτος· q. ἄταις θάλλων.

De Civit. Dei. lib. IV. c. 4. Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi ἀδικίαν dixisset, cum vellet dicere ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: *Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere.*

Lib. I. de falsa relig. De Civ. IV. Sylvest. de bell. c. I. n. 2.

II. I. Ac plane quot actionum forensium sunt fontes totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt incipit bellum. Dantur autem actiones aut ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item damni infecti, & interdicta alia ne vis fiat. Factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes * recte distinguit Plato nono de legibus. Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit. unde vindicationes & conditiones quædam; aut id quod nobis debetur sive ex pactione, sive ex maleficio; sive ex lege, quo referenda quæ ex quasi contractu & quasi maleficio dicuntur; ex quibus capi-

GROTII NOTÆ.

Recte distinguit Plato] Et ante eum Homerus. nam cum mulctam persolvere Proci Penelopes voluissent, ait Ulysses:

οὐδ' εἴ μοι πατρώϊα πάντ' ἀποδοῖτε
Ὅσσα τε νῦν ὔμμ' ἐστὶ καὶ εἴ ποθεν ἄλλ' ἐπιθεῖτε,
Οὐδέ κεν ὣς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο
Πρὶν πᾶσαν μνηστῆρας ὑπερβασίην ἀποτῖσαι.

patrias non si mihi raptas
Restituatis opes, addatisque altera plura,
Abstineam fœdare manus in sanguine vestro,
Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus lib. v. epist. XXXV: *Ut qui vindictam remisimus, damna minime sentiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum XVI. & XX.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Ἀδικίαν*] Qui habitus.

Ἀδίκημα] Injustum factum.

II. I. *Quot actionum*] Quot casibus & causis privato fas est privatum compellare coram judice.

Ob injuriam non factam cautio] Quæ ab eo exigitur, cujus minæ justum nobis metum fecerunt.

Damni infecti] Qua petimus si quid damni ex ruinosis vicini ædibus nobis contingat, ut is se id pensaturum promittat, Cic. Top. 4.

Ne vis fiat] Prohibitoria, ne vis fiat sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti in locum suum §. Inst. de Inter.

Vindicationes] In rem actiones.

Conditiones] Leg. condictiones in personam.

Quædam] Condictio causa data, causa non secuta, Con. ob turpem causam, Con. indebiti, Con. furtiva. Has autem tantum hic significat, quia major numerus actionum in personam ex contractibus & maleficiis.

Ex pactione] Contractu, vel Re (ut Mutuum, Indebitum, Commodatum, Depositum, Pignus) vel Verbis (ut Stipulatio, fidejussio) vel Literis (nominibus aut si quis debere se scripsit, quod numeratum non est) vel Consensu (Emptio, Venditio, Locatio, Conductio, Societas, Mandatum.)

Ex maleficio] Furtum, Rapina, damnum ex l. Aquilia, Injuria.

Ex Quasi contractu] Negotiorum gestio, Tutela, Communio rei & hæreditatis, Aditio hæreditatis, Solutio indebiti.

Quasi maleficio] Si judex litem suam fecerit, Dejecta vel effusa, damnum aut furtum in navi, caupona, stabulo.

Justa

capitibus nascuntur conditiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accusationem & judicia publica.

2. Plerique bellorum tres statuunt causas justas, defensionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: † *Omnia quæ defendi, repetique, & ulcisci fas sit*; in qua enumeratione nisi vox recuperandi sumatur laxius, omissa est persecutio ejus quod nobis debetur; quam non omisit Plato, cum dixit bella geri non modo si quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam si deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *Æquissima vox est, & jus gentium præ se ferens: Redde quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *Quas nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit.* & apud Sallustium in historiis: *Jure gentium res repeto.* Augustinus cum dixit: * *Justa bella definiri solent, quæ ulciscuntur injurias*: vocem ulciscendi generalius sumpsit pro eo quod est demere: quod & sequentia ostendunt, in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda est, quæ vel vindicare neglexerit quod à suis improbe factum est, vel reddere quod per injurias ablatum est.*

3. Hanc naturalem notitiam secutus Indorum rex, narrante Diodoro, Semiramidem accusabat, ὅτι προκατάρχεται τῶ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα: *quod bellum inchoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum Senonibus postulant, ne à quibus nullam injuriam accepissent eos oppugnarent. Aristoteles Apodicticon II, cap. II. πολεμοῦσι γὰρ τοῖς προτέροις ἀδικήσασι: *Bellum sumi solet in eos qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis a Curtius: *Justissimos barbarorum constabat. armis abstinebant*

Bel. ad. c. de ser vit. & aqua. n VI. Wi Matt. a bello jus & licito
† Liv. V. Alci
Lib. III de benef c. 14.
Liv. lib
Lib. VI. q. 10. Josue.
Liv. lib.
a Lib. II

GROTII NOTÆ.

Justa bella definiri solent] Servius ad IX Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, Pater patratus, hoc est princeps Fecialium, proficiscebatur ad hostium fines, & præfatus quædam solemnia, clara voce dicebat, se bellum indicere propter certas causas: aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.*

GRONOVII NOTÆ.

Conditiones cæteræ] Leg. condictiones: mutui, triticaria.

Judicia publica] Ea sunt Majestas, adulterium, homicidium, parricidium, falsum, vis publica & privata, peculatus, plagium, ambitus, repetundæ, annona, residua.

2. *Defendi, repeti, ulcisci*] Defendi si infestentur; repeti si ablata fuerint aut retineantur, quæ dari debent; ulcisci si facta sunt, violentiam & injustam vim.

Demere] Livius lib. 4, 7. Justin. 34, 1. Ut sit, quæ ulciscuntur, quæ geruntur, ut dematur, id est, prohibeatur, absit, pensetur injuria.

3. *Naturalem noticiam*] Sensum communem, 1, 1, 12.

Postulant] Expostulant.

Eos oppugnarent] Clusinos in Etruria.

prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis. Et apud Ciceronem alio loco non minus recte: *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis:

Cic. Quint. lib. v. de refutatio-

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν, ὡς σὺ φῄς, κτείνειν πόσις,
Χρῆν καὶ σὲ μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῇ.
Te si, ut ais, interficere vir voluit tuus,
Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.

Lib. I. Cui geminum est Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι: *Futurum in incerto adhuc est: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non jam futuras sed certas.* *Lib. III.* Idem Thucydides quo loco mala seditionum quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾷν ἐπῃνεῖτο: *laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter ipse occupasset.* *Lib. III.* Livius: * *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam à nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis.* In tales non male *Lib. I.* convenit illud Vibii Crispii à Quintiliano laudatum, *Quis tibi sic timere permisit?* Etiam Livia apud Dionem ait, infamiam eos non effugere qui facinus quod timent occupant.

2. Quod si quis vim non jam præsentem intentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure posse interfici; si aut aliter evadi periculum potest: aut non certum satis est aliter evadi non posse: Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam casus patet, ut dici solet, inter os & offam. quamquam non desunt & Theologi & Jurisconsulti qui indul-

GROTII NOTÆ.

Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt] Ut Cæsar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adversariorum metu se eo adductum. Locus est egregius apud Appianum Civilium II.

GRONOVII NOTÆ.

Te si] Si te occisurus erat, & tu non nisi occisura esse debebas, ut scilicet tempus interesset. Si ille morabatur, & tu morari debebas.

Ipse occupasset] Ut Athenienses, cum pecuniam in stipendium belli Persici ab universa Græcia collatam ex insula Delo rapuerunt, prætextu id facturos Lacedæmonios, Justin. 3, 6.

Vibii Crispii] Lege Crispi.

Quis tibi sic timere] Quis hanc tibi veniam dedit, ut timori tantum indulgeres; ut ob timorem sic facere tibi licere putares.

2. *Inter os & offam*] Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

Pudi-

indulgentiam suam longius extendant. Sed & altera, quæ melior tutiorque sententia est, suis non caret auctoribus.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? Sane cum damnum membri, præsertim è præcipuis, valde fit grave, & vitæ quasi æquiparabile: adde quod vix sciri queat an non periculum mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte posse.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat controversiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex divina * pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus Jurisconsultus dixit pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in Tribuno Marii à milite occiso * apud Ciceronem & Quintilianum: sed & à fœminis occisorum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως: *justam defensionem ad arcendum injuriam in castitatem.*

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui occidi quam occidere malit, id nonnulli ita concedunt, ut excipiant personam multis utilem: Sed mihi hanc patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad eos quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt socii

Bann. 64. art dub. 4. Baldus l. multi C. de lib. cauf. & l. 1. C. de vi. lib. 11. dub. 8 Soto lib q. 1. a Card. Clem. furiosus homicid. Covarr ibid. p. §. 1. n Sylv. verbo micidii 3. q. 4 Lib. 5. sent. ti Soto d. Sylv. verbo lum. p n. 5.

GROTII NOTÆ.

Pudicitiam vitæ adæquet] Seneca de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his sunt sine quibus possumus quidem vivere, sed ut mors potior sit, tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum V. tit. XXIII: *qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit.* Augustinus libro I de Libero arbitrio: *Lex dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut fœmina ut violenter sibi stupratorem irruentem, ante aut post illatum stuprum, si possit, interimat.*

Apud Ciceronem] Vide & Plutarchum Mario. Mars quoque Deorum judicio absolutus dicitur, interfecto eo qui filiæ ipsius stuprum inferebat. Testis Apollodorus bibliothecæ III. Adde insignem historiam apud Gregorium Turonensem libro nono.

GRONOVII NOTÆ.

Indulgentiam suam] Plus hac in re concedent quam sana ratio permittit.

VII. *Tribuno Marii*] C. Luscio sororis C. Marii filio.

A milite] C. Plotio. Valer. Max. 6, 1, 12. Quintil. declam. *Miles Marianus.*

Fœminis] Ut à Chiomara Orgiagontis Gallogræcorum reguli uxore. Flor. 2, 11.

VIII. *Occidi quam occidere*] Melius occidi quam occidere injuria; non melius occidi injuria, quam occidere jure. Sueton. de Tito 9. *Nec auctor posthac cujusdam necis nec conscius, nec quamvis interdum ulciscendi causa non deesset, sed periturum se potius quam perditurum adjurans.*

Excipiant personam] Sentiant illum, quem superesse ac vivere multorum intersit, potius occidere quam occidi se pati debere.

Patientiæ contrariam] Ut debeant potius facere quam pati.

ſocii itineris ea lege contracti, & rectores publici, quibus illud Lucani aptari poteſt,

> * *Cum tot ab hac anima populorum vita ſaluſque*
> *Pendeat, & tantus caput hoc ſibi fecerit orbis,*
> *Sævitia eſt voluiſſe mori.*

IX. 1. Contra vero evenire poteſt, ut quia invaſoris vita multis ſit utilis, occidi is ſine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, ſive veteris ſive novæ, de quibus egimus ſupra, cum regis perſonam ſanctam eſſe oſtendimus, ſed ipſo etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, quatenus legem ſignificat, non ea tantum reſpicit quæ dictat juſtitia, quam expletricem diximus, ſed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in ſe continet, ut in certis circumſtantiis non honeſtos tantum ſed & debitos. Ad id vero quod diximus caritas obſtringit.

Soto d. loco.

2. Nec ab hac ſententia dimovet me Vaſquius, cum ait principem qui innocentem inſultet, deſinere principem eſſe ipſo facto:

Lib. 1. cont. illuſt. 18.

GROTII NOTÆ.

Cum tot ab hac anima] Curtius lib. X: *Sed cum tam avide manifeſtis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in caſum.*

GRONOVII NOTÆ.

Socii itineris] Præſidium & commeatus.

Rectores] Magiſtratus.

IX. 1. *Quatenus legem*] Compellit aut jubet omnino ac neceſſario aliquid agi & præſtari; non tantummodo monet, aut aliquid honeſtius & ſe indicat, 1, 1, 10.

Non ea tantum] Non exigit modo ea, ad quæ legibus civilibus adigimur, ſed etiam quæ dictant juſtitia diſtributiva & univerſalis, qualia ſunt dogmata moralia.

2. *Nec ab hac ſententia dimovet me Vaſquius*] Sane peccavit Vaſquius, quum quod conſilii eſt, monendique ſunt principes ut caveant, quia accidere ſoleat, id jus fecit adverſus principem. Hoc voluit dicere: Princeps innoxium aſſultando & injuriam ei intentando deſinit agere principem & incipit agere Tyrannum, eoque judicio morali in iſto actu, non princeps, ſed aggreſſor & tyrannus eſt. Nam ut in ludo puerili apud Horatium, *Rex eris, ajunt, ſi recte facies*, & anus illa apud Philippum Macedonem: *Si non vacat tibi jus reddere, noli regnare.* Ergo & mittit ſe in periculum patiendi, quæ ſæpe tyranni & aggreſſores patiuntur. Ut Lajus quum juſſit ſibi in alieno territorio & paucis comitatus decedere de via Oedipum: Ut Nero cum graſſabatur noctu. Nam quemadmodum in privatis delictis, quidam ſtatim puniuntur in primo ſcelerato opere, quidam non tam ſcelus quam imprudentiam expiant inter ſceleratos deprehenſi, quibuſdam tardo pede venit vindicta, quidam furiis ſuis relinquuntur: ita & Principes. Quorum etſi primum alterumque genus miſerabiles ſunt, nec forte jus vindicibus fuit ad ultimam pœnam veniendi: ipſi tamen non habent, cui imputent, niſi ſibi. Et hoc eſt quod Marcus diſputabat: *Omnes principes qui occiſi eſſent, habuiſſe cauſas quibus mererentur occidi, nec quempiam facile bonum vel victum à tyranno vel occiſum: meruiſſe Neronem, debuiſſe Caligulam, Othonem, & Vitellium nec imperare voluiſſe.* De Galba paria ſentiebat cum diceret, *in Imperatore avaritiam eſſe acerbiſſimum malum*; ut teſtatur Vulcatius in vita Avidii Caſſii. Sic T. Tatius, quum Laurentes, quod legati illorum à propinquis ejus pulſati eſſent, jura

ĉo: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculose. Nam sicut dominia ita & imperia non amittuntur delinquendo, nisi lex id statuat. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusionem induceret. Quod autem Vasquius & huic & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem spectare, id etiamsi verum universim esset, ad rem non faceret. non enim statim res deficit, cujus

jure cæsum præ se ferens. Sic Philippus Pausaniam jure civili agentem adversus Attalum variis dilationibus cum risu frustratus, vindictam in se vertit. Hi miserabiles sunt quidem, nec percussoribus illos occidendi jus fuit: quod accidit tamen, non habent, cui imputent, nisi sibi. Quod vero interposuit Vasquius omnia *imperia parentium*, non imperantium, *utilitatem spectare*, si non jus dat privatis, facit tamen, ut quicquid contra disputetur, homines non omnem injuriam ab imperante sibi ferendam putent. Immo quia hoc naturalis ratio inserit parentium potius quam imperantium causa coeuntes populos sibi regem fecisse, & regem esse propter populum, non populum propter regem: propterea acrior est dolor, quum eum quem tutorem suum & defensorem esse existimabant, vexatorem & hostem vident. Et res quidem non statim deficit, cujus utilitas in aliqua parte deficit: sed tamen existimatio & pretium rei, quantum pendebat ex utilitate ad eam partem, deficit: adeo ut interdum ea res magis contemnatur ob unum vitium, quam æstimatur propter alias virtutes multas. *Sic librum minutioribus literis scriptum sæpe projecimus: sic vestimenta, quia displicebant, scidimus*, ut ait Seneca de Ira 2, 26.

Sicut dominia] Aliquis committendo facinus vel capitale, ita ut fugere necesse habeat, non desinit esse dominus rerum suarum, nisi expresse in lege cautum fuerit, qui eam violaturus sit, ejus bona caduca fore & fisco vindicatum iri. Sic nec Princeps contra officium faciendo amittit principatum, nisi hujusmodi lex commissoria ab initio, cum ei potestas deferretur, dicta sit. Supra 1, 3. 16.

Lex id statuat] Ut sunt leges de mulctis & confiscationibus.

Quod autem Vasquius] Quod pro fundamento sententiæ suæ ponit Vasquius, incolumitatem à singulis propter se desiderari, id quidem admittunt τὰ πρῶτα naturæ. Sed postera illa & consequentia, primis nobiliora, non addunt tantum alios, quibuscum in societatem coivimus, sed etiam si alii servari nequeunt, eos nobis præponunt. Inde toties inculcatum sapientibus, patriæ vitam & spiritum deberi. Nec vero necesse erat etiam ex ipsius hypothesi ad illud ὠφελήσιμον *Propter se* decurrere. Poterat enim dicere, invasorem tam pravo facinore vim intentandi tollere sibi istam existimationem, quod vita ejus sit multitudini utilis: raro enim mala exempla sistunt in uno, & alii cuivis idem metuendum. Itaque si faciat iste quod non potest non facere, si se salvum velit, non suæ tantum sed & aliorum saluti consulere. Sed periculose hoc judicium privatis committitur. Itaque verior est sententia Grotii: nec ei vitio vertendum, quod non adjecit quæ monuimus: non enim de utili, sed de jure disputat.

Res deficit] Instrumenti quidem vis consistit in usu; non tamen, sicubi res hæret, nec statim expeditur, omnis ejus æstimatio & dignitas confestim interit. Sic non desinit esse Princeps, qui aliqua in re non se pro principe gerit.

jus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem à singulis propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem anteponere, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa rempublicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum.

3. Falsa enim & à sanioribus philosophis rejecta est opinio * existimantium amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte & natura nostra ad eam feramur. Ut vero meo uniusbono multorum admodum bonum præferam caritas monet sæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: * *Principes regesque, & quicumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra privatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur ut is quoque carior sit in quem se respublica convertit.* Ambrosius: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depulisse quam propria pericula.* Is quem dixi Seneca: *Callistratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos unico malo affici, quam omnes publico.*

X. 1. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum cæde inimici, sunt qui putant. Ego, si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est * facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quate-

GROTII NOTÆ.

Existimantium amicitiam ex sola indigentia natam] Refutat pernitiosam hanc opinionem Seneca libro I de Beneficiis capite I, & libro IV, cap. XVI.

Principes regesque] Plutarchus Pelopidæ initio: ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὸν ἅπαντα ἄλλα σώζοντα: *primum virtutis opus servare servantem cætera.* Cassiodorus de Amicitia: *Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud membrum senserit gladium imminentem, ipsa suum minime discrimen attendens, plus alii quam sibi timens, gladium excipit.* Post: *Proinde qui morte propria dominos suos à morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, si potius salutem animæ suæ quam liberationem alieni corporis in causa constituunt, cum enim eis conscientia dictet, quod fidem dominis suis debeant exhibere, videtur etiam consonum rationi, quod sua vita corporis vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rursus: *Dilectione itaque, & maxime pro salute multorum, potest quis salubriter morti suum corpus exponere.*

GRONOVII NOTÆ.

Propter se] Propter suum ipsius commodum & salutem.

3. *Necessitudines*] Amicos, necessarios, familiares, cognatos.

In quem respublica] Ad quam omnium potestas delata est.

Unico] Iniquo.

GROTII NOTÆ.

Facultatem quandam moralem] Apollodorus lib. II. de Lino agens: ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖος γενόμενος ὑπὸ Ἡρακλέους τῇ κιθάρᾳ πληγεὶς ἀπέθανεν. ἐπιπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε. δίκην δὲ ἐπαγό-

quatenus aliter malum illud à me arcere nequeo. Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex Euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere à dicto Covarruviæ, non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum.

2. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Euangelio tam diserte appareat, inveniri Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo cædem recte putent admitti ut alapa vitetur, sed & accepta alapa, si qui eam impegit fugiat, ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi à ratione & pietate valde alienum videtur. *Navar. cap. 1 Henr. irregu. c. 11. Vict. de jure be. n. 5.*

ἐπαγόντων τινῶν αὐτῷ παρανέγνω νόμον Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντι, ἀθῷον εἶναι: Ad Thebas cum venisset, civisque Thebanus factus esset, ibi interiit ab Hercule percussus cithara. nam cum Linus ferisset Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reusque à nonnullis factus patratæ cadis, legit in judicio legem Rhadamanthi, qua insons pronuntiatur si quis nocuerit ei qui vim prior intulerit.

GRONOVII NOTÆ.

X. 1. *Facultatem quandam*] Lucanus *arma tenenti Omnia dat, qui justa negat.* Quod scribit, qui injuria parat afficere, dare jus vel facultatem moralem adversus se in infinitum, duræ admodum difficilisque digestionis est. Ne quidem, qui jam affecit. Dat sane jus perpetuis inimicitiis, ac persequendi ac vicissim lædendi, quocumque modo possum sed civiliter, accusando, incrementa impediendo, officia negando. Id qui faceret apud Romanos, bonus tamen & honestus civis manebat. Probissimi tamen quique talem pertinaciam improbam & inimicitias debere mortales esse judicabant. Ob levem injuriam externi mores usque ad sanguinem incitare solent odium aut levium Græcorum, aut immunium barbarorum, inquit Cicero pro Ligario cap. 4.

Caritas quoque] Multo minus videtur admittendum, quod ait caritatem nos non obstringere in hoc in gratiam nocentis. Sed adjicit, quatenus aliter malum illud à me arcere nequeo. Fortassis igitur hæc sententia fuit auctoris: dat facultatem liberam & incircumscriptam in instanti, cum consilium in arena capiendum, nec copia est circumspiciendi quid optimum sit, arripiendi auxilium & objiciendi quodcunque sub manu est, etiamsi inde, non quidem destinatione meâ (quæ est tantum à me arcere injuriam) sed casu fortuito mors lædere volentis sequatur: ut si manum, dum intentatur mihi, præcidam, aut sic sauciem, ut vulnus ei fit mortale.

Caritas] Affectio illa, qua omnes homines natura dictat esse prosequendos.

Non pati humanam] Quod homo recta ratione instructus & utens jus naturæ indicat, non posse apud Deum pro peccato haberi.

2. *Ad honorem*] Existimationem, dignitatem, quam videtur amisisse servilium verberum patientia.

Sotus art. 8. d. q. 5. Dd. in l. ut vim. D. de just. & jure, & in l. 1. C. unde vi. Vasquez d. c. 18. n. 13. 14. Sylv. in verbo Bell. pag. 2. n. 4.

videtur. Nam honor est opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam is patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis quam minuit. nec refert si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus trahant. perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, ut alibi ostendimus.

3. Hinc etiam liquet quam non probandum sit quod à plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino (nam de solo naturæ jure quo minus ita sit non disputo) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet ignominiosa sit, in nobili præsertim homine. Atqui nulla hic ignominia est, sed falsa quædam ignominiæ opinio, aspernanda ab omnibus iis qui virtutem & sapientiam sectantur. qua in re gaudeo me assentientem habere inter Jurisconsultos Carolum Molinæum †. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus, per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? hunc quoque occidi posse sunt qui doceant †: mendose admodum, & contra naturæ quoque jus. nam interfectio ista non est modus aptus ad tuendam existimationem.

† In addit. ad Alex. cons. 119.

† Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.

XI. Veniamus ad injurias quibus res nostræ impetuntur. Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem, si ita opus sit, vel interfici posse: nam quæ inter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris

Patientem excellenter] Ut vir ingens & bello & studiis Nuæus apud Thuan. lib. 55. ann. 1573. p. 335.

3. *Ignominiosa*] Indigna forti viro.

Non est modus] Idem judicavit Augustus Cæsar apud Sueton. c. 51. & 55.

XI. *Quæ inter rem & vitam*] Etsi enim plus videtur exigi à fure, quam debet, si pro ablatis bonis vita ejus petatur: tamen judicio morali non est periculum, quod ipse in se arcessivit, 1, 3, 3; & quod minus est in re, quam est in hominis capite, id supplet lædentis injuria.

Nullam æqualitatem esse inter amissionem vel omnium bonorum & mortem, sententia, opinor, verior est. Sic tamen ut hominum maxima pars longe aliter se censere rebus testetur. Cum enim navigant, militant, in metalla se defodiunt, margaritas piscantur, & periculosissimas artes alias exercent, nisi ut ostendant ob bona & sæpe ob vilem mercedulam libenter se capite periclitari. Qui projecerunt suam vitam, in acquirendo, an parcent alienæ in eo, quod tanto pretio acquisiverunt, tuendo? Inde passim ita loquuntur boni auctores, ut pecuniam & vitam parum differre significent. Hesiodus:

> Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.
>
> *Spiritus haud levior miseris mortalibus est res.*

Antiphanes apud Stobæum:

> Τἀργύριον ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς
>
> Ὅστις δὲ μὴ ἔχει τοῦτο, μηδ᾽ ἐκτήσατο,

Οὗτος

ptoris odio compenſatur, ut ſupra diximus: unde ſequitur, ſi id jus ſolum reſpiciamus, poſſe furem cum re fugientem, ſi aliter res recuperari nequeat, jaculo proſterni. Demoſthenes, oratione in Ariſtocratem: εἰ τ' οὐ δεινὸν; ὦ γῆ καὶ θεοὶ, καὶ φανερῶς παρὰ νόμον, οὐ μόνον, παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ με ἐν πολεμίου μοίρᾳ μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι: *Nonne hoc per Deos durum atque injuſtum eſt, nec ſcriptis tantum legibus, ſed & communi inter homines legi contrarium, ut non ſinar vi uti adverſus eum qui hoſtiliter res meas rapiat?* Nec obſtat caritas per modum præcepti, lege divina humanaque ſepoſita, niſi res ſit quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

XII. 1. Quis ſenſus ſit legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, quam Demoſthenes adverſus Timocratem commemorat, * & inde ſumta lex XII Tabularum; & Platonis ſcitum nono de legibus. Nam omnes iſtæ leges in hoc conveniunt, quod furem nocturnum à diurno diſtinguunt. de

Οὗτος μετὰ ζώντων τεθνηκὼς περιπατεῖ.
Anima atque ſanguis pecunia eſt mortalibus,
Hac ſi carebis, ſine parandi copia,
Non vivis, umbra vivis mortua interes.

Sic ſanguinem, nervos, viſcera, vitalia dixerunt pro patrimonio, & comedi, cædi, concidi, perire, funus, de eo qui bona perdit. Vide Obſervat. lib. 4. cap. 24.

GROTII NOTÆ.

Et inde ſumpta lex XII *tabularum*] Addi poteſt lex Wiſigotthorum libro VII, tit. I, cap. XV. & capitulare Caroli Magni lib. V, cap. 191. lege Longobarda, qui nocte alienam cortem ingreditur, niſi ligandum ſe præbeat, occidi poteſt.

GRONOVII NOTÆ.

Caritas] Officium humanitatis communi naturæ debitum.

Per modum præcepti] Tamquam præcipiens, conſulens ac monens contrarium, licet non imperans, ut lex.

Lege divina humanaque] Ipſam ſi conſideres nudam, citra id, quo divinis & humanis legibus augetur.

XII. 1. *Legis Hebrææ*] Exod. 22, 2. Juſ. l2. c. 6. 4. 15

Furem nocturnum] Nocturnum furem ideo licere vult occidi, quod noctu vix ſit copia teſtium adhibendorum, atque ideo ſi occiſus reperiatur, facilius credatur ei, qui à ſe vitæ tuendæ cauſa dicat furem interemtum repertum cum aliquo inſtrumento, quo nocere poſſet.

Ergo hæc foret fictio juris, ſeu ejus, quod & poſſibile incerta veritate vel contra veritatem pro veritate à jure facta ad certos effectus interpretatio. Quales & alibi & in Uſucapione & in Poſtliminio JCti veteres agnoſcunt. Sed haud ſcio an fictio juris tantum valere poſſit, ut per eam homo alioqui conſervandus, poſſit occidi, quemadmodum per eam res poteſt retineri vel alienari. Potius hæc cauſa videtur, quod ubi minor eſt cuſtodia hominum, ibi ſanctior eſt cuſtodia legis. Sic apud Scythas nihil furto gravius, quia, ut ait Juſtinus, ſine tecti munimento pecora & armenta habentibus nihil ſalvum eſſet, ſi furari liceret. Sic abigeatus gravius punitur furto, etſi poſſint res furto ablatæ multo eſſe pretioſiores, quia fide publica

de ratione legis ambigitur *a*. Quidam id unum putant spectatum, quod noctu discerni nequeat is qui venit, fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium posse interfici. *b* Alii discrimen in hoc positum existimant, quod noctu, quia fur ignotus sit, res minus videantur posse recuperari. Mihi legum conditores nec hoc nec illud proprie videntur spectasse; sed hoc voluisse potius, directe rerum causa interfici neminem debere: quod fieret, exempli causa, si fugientem telo prosternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere à me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obstare mihi quod me in id discrimen adduxerim, dum rem meam cupio retinere aut occupatam extorquere, aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui verser in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam cum utar meo jure.

a Soto d. loco Masefilan. notab. 135. Jas. & Gom. Institut. de act. in pr. Covar. d. §. 1. n. ibi. decimo. Less. du. XI. n. 68. b. Covar. d. loco. Aug. citat. in c. si perfodiens. de Homicid. Lessius d. cap. 9. dub. XI. n. 66.

2. Discrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendorum; atque ideo, si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei qui à se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento quo nocere posset. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto במחתרת quod quidam transferunt *in perfossione*, alii forte melius, *cum perfossorio instrumento*: quomodo & Jeremiæ II, 34, ea vox à doctissimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim Tabularum, quæ furem diurnum occidi vetat, addita

publica in pascuis sunt pecudes, nec ita possunt custodiri, ut quæ domi sub oculis & claustris habemus. Sic noctu cum dormiunt homines, &, ut eleganter Statius, *mandavere animas* (quasi alienæ fidei commisere, non ipsi in potestate habent) vigilat lex: & in minore providentia dominorum majorem metum furibus facit.

Deinde non modo adversus nocturnum furem præsumptio est defendisse se telo, sed indubitatum hoc habuerunt legum conditores, nec intelligi potest fur nocturnus sine telo: quia enim noctu sunt omnia clausa, quomodo nudis manibus effringet januam, perfodiet parietem, dimovebit arcarum & armariorum seras? Tertio ob hanc quoque caussam, quod noctu clausa sunt omnia, nec sine vi possunt aperiri, fur nocturnus non intelligitur sine vi, & quidem in locum sanctissimum. *Quid enim sanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuscujusque civium? hic aræ sunt, hic foci, hic dii penates, hic sacra religionis cerimoniæ continentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit*, inquit Cicero, in oratione pro domo cap. 41. *Jam si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cum vis vi illata defenditur*, ut idem pro Milone cap. 3.

Legis hujus ex 12. tabulis ibidem sic meminit Cicero: *duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.*

Quod me in discrimen] Quod quasi mea culpa in id periculum veni.

2. בְּמַחְתֶּרֶת] A חָתַר *Fodere.*

Puella

[..]dita exceptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum [i]gitur præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine fer-[r]um, fustis & lapis venit, ut hanc ad ipsam legem notatum à Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum est, quod de fure noctur-[n]o dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando. *L. Si pigno-re. §. furem, D. furtis.*

3. Est ergo, ut dixi, præsumptio pro eo qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum qui furem occidit adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam diu quam noctu lex duodecim Tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset cum clamore id testificaretur, ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat Ulpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur. *L. furtu[m] D. ad leg. Corn. de sicariis. L. Itaque D. ad leg. Aquiliam.*

4. Cui simile est quod lex Hebræa * puellæ de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque sint cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa, quam Romana, id quod caritas suadet civibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed ut id ita demum liceat si is qui rem suam servare voluit ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit, permissam privato homini alterius interfectionem, non aliter nisi ut servetur id quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

XIII. 1. Quid vero jam de lege Euangelica dicemus; idem ab

GROTII NOTÆ.

Puella de vi in agro illata vult credi] Bene id explicat Philo, ut locus frequentioris exempli causa sit positus, non quod ex eo solo semper definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus legibus ille differit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro aliqua consentire in stuprum.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Diu*] Interdiu.

4. *De vi illata*] Quæ dicit se vi stupratam.

XIII. 1. *Quid vero jam de lege Euangelica*] Rursus inculcat legis, ut loquitur, Euangelicæ perfectionem, quasi perfectio Euangelii sit demere metum grassatoribus nocturnis, & exponere bonos impunitiori audaciæ facinorosorum. Verba Christi sunt Matth. 5. *Audistis quia dictum est: oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, ne obsistite injurioso: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, prabe illi & alteram: & qui voluerit tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & qui te angariaverit mille passus, vade cum illo*

ab ea permitti quod permisit lex Moysis; an ut in aliis rebus perfectior est lege Moysis, ita hic quoque plus eam à nobis exigere? Ego quin plus exigat non dubito. Nam si tunicam & pallium deseri jubet Christus, & Paulus damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigari, quæ incruenta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti majoris deseri potius quam interfici à nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res servari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, recte id quidem; sin aliter,

illo & alia duo. Hæc non præstant fures salvos. Et primo valet responsio, quam ipse dedit supra illis, qui verba de alapa bello & omni actioni forensi obducebant. nempe alapam esse contumeliam levem, nec re, sed opinione magnam. Sic tunica etiam & pallium amissionem non maximi pretii bonorum significant. At fur nocturnus non petit tunicam & pallium, sed aurum & argentum, & si potest, omnem censum patrisfamilias. II. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* dictum est magistratibus Deuteron. 19. Id non abrogat Christus, quemadmodum nec abrogavit *non occides, non mœchaberis,* quorum ante meminit. Sed hæc omnia vindicat à pravis interprætationibus Judæorum, qui illud, de quo agimus, applicabant male sibi & privatim & publice. Privatim, cum hinc sibi jus facerent ob minimas injurias, minimaque damna immortale odium gerendi. Publice, quia sub jugum erant Romanorum redacti, si quid ab his grave paterentur, rebelliones coquebant, & cœlum vituperabant, jactantes semper se Abrahami semen, & fœderatum Deo populum, & immemores, se fœdus illud & aliis peccatis multis, & non agnoscendo Messiam præsentem, irritum fecisse. Ait igitur, *ne obsistite injurioso*, nempe ut soletis obsistere lædentes magis vestras conscientias, quam ab illo forte in bonis vestris læsi estis, nec tantopere studentes, ut puniantur qui peccant, quam ut iræ vestræ & vindictæ cupido exsatietur. Quemadmodum dixerat antea, *ne juretis omnino*: nempe ut soletis leviter & præter necessitatem. Quum autem jubet, qui tunicam auferat, ei & pallium tradi, qui maxillam dextram feriat, ei & lævam porrigi, qui angariet ad milliare unum, addi alterum, non præcipit patientiam hominum injustorum, ubi possunt puniri, sed patientiam & æquum animum in castigationibus Dei per iniquos potentes, nec vetat, ne arceantur plectanturve scelera, ubi possunt plecti aut prohiberi: sed si justo Dei judicio homines potentes & majores legibus istis injuriis nos afficiant, ut patienter feramus & agnoscamus, hæc evenire nobis ob peccata nostra, Deumque, per illam injustitiam hominum, justissima & sanctissima decreta sua exsequi: adeoque non efferamur impatientia adversus istas virgas Dei, ut si & alterum tantum perdendum sit de bonis, si duplicetur contumelia, si geminetur labor, parati simus sustinere, & mente atque ore dicere: *Iram Domini portabo, quia peccavi ei*, Mich. 7, 9. In eo adeo nihil perfectius à nobis postulat Euangelium, ut idem jam præstiterint sancti in veteri Testamento. Sic David 2 Samuel. 16. *Dimitte eum ut maledicat, Dominus enim præcipit ei ut maledicat Davidi.* Et poterat tunc punire: sed id tempus erat, quo se humilem redderet coram Deo rex piissimus, non magnum coram hominibus. Sic Jobus cap. 1. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.*

Incruenta contentio] Lis in foro apud judicem, cui nullum periculum sanguinis aut cædis intervenit.

aliter, omittenda res est: nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua sine cæde rem abituram.

2. Et quanquam hodie omnes ferme, tam Jurisconsulti, quam Theologi doceant, recte hominem à nobis interfici posse, rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines in quibus lex Mosis & Romana id permittit; puta si fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit Augustinus, cujus hæc verba sunt: *Quomodo apud divinam providentiam à peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet humana cæde polluti sunt?* Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore * laxata est disciplina, & paulatim interpretatio Legis Euangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri solebat forma veteris instituti, tandem his quoque remissa est hoc nomine censura.

Soto d. 8. Lect. dub. xi n. 74. Sylv. in verbo Bellum. 2. 3. Lib. de lib. a Pan. c. de Hom dits. Le d. loco.

XIV. Quæritur à nonnullis, an non lex saltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, si quo casu permittat furem interfici à privato, simul etiam præstet ut id ab omni culpa sit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi ut mortem mereatur. Est autem valde probabilis Scoti sententia, fas non esse quemquam ad mortem damnare * nisi ob delicta quæ lex por Mosem data morte punivit,

GROTII NOTÆ.

Laxata est disciplina] Hieronymus in vita Malchi: *Postquam Ecclesia cœpit habere Christianos magistratus, facta est quidem opibus major, sed virtutibus minor.* Vide c. suscepimus, de homicidio voluntario &c. de his, distinct. 1.

Nisi ob delicta quæ lex per Mosem data morte punivit] Contra leges quæ venantes rusticos morte puniunt, vide Gregorium Turonensem libro x, c.10. Johannem Sarisberiensem Policratici 1. c. IV. Petrum Blesensem epistola CXXIX.

GRONOVII NOTÆ.

XIV. *Lex jus necis non habet*] Ait legem jus necis non habere in cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Quasi non minimum delictum, si ob causas incidentes sub capitis pœna vetetur, capitale fiat. Sibi imputet, qui transgreditur. Quare enim non licuerit Atheniensibus jubere, ut capitale esset, si quis legem de vindicanda Salamine tulisset. Justin. 2, 7. Quare non Thuriis, ut capite lueret, si quis cum armis in concionem venisset? Diod. Sicul 12, 12. Quare non Carthaginiensibus, ne quis Græcis literis aut sermoni studeret, quo loqui cum hoste aut scribere sine interprete posset. Justin. 20, 5. Quomodo autem consistet imperium militare, in quo minima quæque vetita capite luuntur? ut si quis in agmine ordinem excessit, si in rustici tugurio inventus est, si gallinam abstulerit. Et quantum est in se spectatum vesci de arbore? Tamen capitale fuit, quia Deus dixerat: *quo die ex eo vesceris, morte morieris.* Distinguendum igitur, ne lex sit tyrannica, quæ servari non potest, & pro laqueo est ad ca-

vit, addito duntaxat, aut quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ sola animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi posse, quam ex illa lege, quæ certe mortis pœnam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet nec solet jus dare, etiam eos qui mortem meruerunt privatim interficiendi, nisi in criminibus valde attrocibus: alioqui frustra instituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, tollere quidem pœnam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet, duobus modis posse contingere ut à privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si invasor concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus duos mortem meritos inter se committat; quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. At qui jussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, sorte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta à nobis huc usque sunt, de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, sed * ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diversitatis ratione. Nam in privato bello jus quasi momentaneum est, & cessat simulatque judicem adiri res patitur. At publicum, quia non oritur nisi ubi non sunt aut cessant judicia, tractum habet, & per-

piendos innocentes, nec gravem causam habet. Sic ratio est & potest servari; utique quantumvis parvum delictum capitale faciet.

GROTII NOTÆ.

Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant] Ammianus lib. XXIII. *Cum irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris.* Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum V: καὶ τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ εὐγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείσασθαι ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ᾽ ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι: *Injurias qui prior infert nihil habet probabilis coloris: at qui sibi molestos arcet ex bona conscientia sumit fiduciam, bonaque ei spes adest inde, quod injuriam non inferat sed auferat.*

GRONOVII NOTÆ.

Animum tranquillat] Omnes conscientiæ scrupulos eximere potest.

Valde atrocibus] Ut proscriptos & militiæ desertores, supra 1, 4, 16. & exsules, ubi de iis lex est, qualis apud Quintilianum avum declam. 305.

Tollere qu'dem] Impunitatem dare in foro soli vel apud judicem mortalem: non liberare conscientiam.

XV. *Concedat alteri*] Non directe ac verbis interpositis, sed si dum aggreditur, tantum interveniat spatii aut loci, ut contraria arma expedire possim.

Duos mortem meritos] Ut Romani gladiatores noxios.

XVI. *Jus quasi momentaneum*] Momentum vel punctum temporis durat.

Tractum habet] Non coercetur intra tantas temporis angustias.

Defensio

& perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme defensio mera consideratur. at publicæ potestates cum defensione & ulciscendi habent jus: Unde illis licet prævenire vim non præsentem, sed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injustum esse supra docuimus) sed indirecte ulciscendo delictum cœptum jam, sed non consummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum est quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem quæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consultationem de bello & hoc venire, non sub ratione justi, sed sub ratione utilis: ut si ex alia causa justum sit bellum, ex hac causa prudenter quoque susceptum judicetur: nec aliud dicunt qui in hanc rem citantur auctores. Sed ut vim pati posse ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana est, ut plena securitas nunquam nobis constet. Adversus incertos metus à divina providentia, & ab innoxia cautione, non à vi præsidium petendum est. *Alb. Ge lib. 1. c. 1* *Bal. l. 3 de rer. divis.*

XVIII. 1. Nec minus illud displicet, quod docent, justam esse defensionem etiam eorum qui bellum promeriti sunt, quia scilicet pauci contenti sunt tantumdem reponere vindictæ quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non potest: unde nec reus criminis jus habet publicis ministris capere se volentibus per vim resistendi, ob metum ne plus æquo puniatur. *Alb. Ge. lib. 1. c. 1* *Cast. lib. de Justit.*

2. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitratu: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias, cum fœdere non stetisset, quod cum rege Assyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium mulctæ: Idque cum fecisset, & postea iterum bello lacesseretur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis post res Romanis redditas, deditum belli auctorem: *Expiatum*, inquit, *est quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœlestium fuit. Satis scio quibuscunque diis cordi fuit subigi* *II Regum XVIII, 7 14. & cap. XIX.*

Defensio mera] Nam offensio ex intentione justa non est. supra n. 4.

XVII. *Ut vim pati*] Ut quia prævideo aliquem huc crescere posse, me ut impune lædat, quum hujus animi nondum ulla signa det, ideo eum aggredi possim, & incrementa ejus vi interpellare. Ariovistus ad Cæsarem 1 Gall. 44. debere se suspicari, simulata Cæsarem amicitia, quod exercitum in Gallia habeat, sui opprimendi causa habere. quod nisi decedat, aut exercitum deducat ex his regionibus, sese illum non pro amico, sed pro hoste habiturum.

XVIII. 1. *Bellum promeriti*] Injuria facta justam alteri causam inferendi belli dederunt.

Tantundem imponere vindictæ] Seneca Troad. 278. *regi frenu nequit. Et ira & ardens hostis & victoria Commissa nocti.*

subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbi à Romanis fœderis expiationem spretam. Mox: *Quid ultra tibi, Romane, quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum judicem feram? Neminem, neque populum, neque privatum, fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtulissent Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, * bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristid. Leuctrica prima.

GROTII NOTÆ.

Bonam causam ab his ad illos transiisse] De principe Chalepi qui pacem & residua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide Zonaram: simile de Cruciferis in Cromero libro XVII. de Helvetiis qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onusto, ademptoque mercatoribus, satisfactionem obtulerant, vide Philippum Cominæum libro VII.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Judicem feram*] Ferre judicem est provocare adversarium ad judicem vel arbitrum secum ex utriusque sententia capiendum, in quem compromittant.

CAPUT II.

De his quæ hominibus communiter competunt.

XVIII. *Jus*

I. SEquitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id quod nostrum est. Est autem nostrum aliud communi hominum jure, aliud nostro singulari. Ab eo quod hominibus commune est incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt à proprietate, aut jam aliquorum propriæ. Res quæ à proprietate vacant, aut tales sunt ut propriæ fieri nequeant, aut ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, quod dominium Jurisconsulti vocant, exordium.

II. 1. Deus humano generi generaliter contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim à mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. * *Erant*, ut Justinus loquitur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset.* Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac talis usus universalis juris erat tum vice proprietatis. nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea quæ est apud Ciceronem de Finibus III. * *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest ejus esse eum locum quem quisque occuparit.* Gen. I, 29. 30. IX, 2. Lib. XLIII.

Neque

GROTII NOTÆ.

ERant omnia communia & indivisa omnibus] Ejus vestigium mansit in Saturnalibus.

Theatrum cum commune sit] Seneca de Beneficiis VII, c. XII: *Equestria omnium equitum Romanorum sunt. in illis tamen locus meus fit proprius quem occupavi.*

GRONOVII NOTÆ.

I. *Communi hominum*] Quia cujusvis hominis est, & propterea nec nos eo possumus excludi.

Nostro singulari] Quia neminis præter nos, vel eum cujus est, adeo ut alius id male invadat.

Ad actus] Num. 18.

Aliquorum propria] Num. 6.

Propria fieri nequeant] Num. 3.

Ut possint] num. 4. & 5.

II. 1. *Talis usus*] Exercitium juris hujus & apprehensio rei hoc animo, ut mihi serviret, tantundem valebat tum, quantum nunc proprietas.

Neque is ſtatus durare non potuit, ſi aut in magna quadam ſimplicitate perſtitiſſent homines, aut vixiſſent inter ſe in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem ſcilicet * ex ſimplicitate eximia, videre licet in quibuſdam Americæ populis, qui per ſæcula multa ſine incommodo in eo more perſtiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim * Eſſeni, deinde Chriſtiani qui Hieroſolymis primi exſtiterunt, ac nunc quoque non pauci qui vitam degunt aſceticam. Simplicitatis in qua * primi homines ſunt conditi argumentum præbuit nuditas. Erat illis ignoratio magis vitiorum, quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur Trogus: *Vetuſtiſſimi mortalium*, inquit Tacitus, * *nulla adhuc mala libidine, ſine probro, ſcelere, eoque ſine pœna aut coërcitionibus agebant*. Apud Macrobium eſt: *Primum inter homines mali neſcia & adhuc aſtutia inexperta ſimplicitas.* hæc ſimplicitas * ἀφθαρσία videtur dici ſapienti Hebræo, Paulo Apoſtolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus, * cujus ſymbolum arbor vitæ, ut Hebræi veteres explicant, aſſentiente Apoca-

Juſt. lib. II. II *ad Somnium Scip. Sap.* III. 24. II *Corint.* II, 3. *Proverb.* III, 18. *Philo de Mund. cre. Apocalyp.* XXII. 2.

GROTII NOTÆ.

Ex ſimplicitate eximia] Horatius:
Campeſtres melius Scythæ,
Quorum plauſtra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat ſorte Vicarius.

Eſſeni] Et ab his orti Pythagoriſtæ. Vide Porphyrium, Diogenem Laërtium, Gellium, I, 9.

Primi homines] Adam typus humani generis. Vide Origenem contra Celſum. Neque nihil huc pertinet quod Tertullianus dixit libro de Anima: *Naturale enim rationale credendum eſt, quod animæ à primordio ſit ingenitum, à rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale quod Deus juſſu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu ſuo emiſerit? Irrationale autem poſterius intelligendum eſt, ut quod acciderit ex ſerpentis inſtinctu, ipſum illud tranſgreſſionis admiſſum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adinſtar jam naturalitatis. quia ſtatim in primordio naturæ occidit.*

Nulla adhuc mala libidine] Seneca de iiſdem epiſtola XC, *ignorantia rerum innocentes erant.* Deinde locutus de juſtitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit: *Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam, rudis vita.* Joſephus: μηδεμιᾷ ξενιζόμενοι ψυχὴν φροντίδι: *Nullis curis turbidum habentes animum.*

Ἀφθαρσία videtur dici ſapienti Hebræo] Sic & Paulus Eph. VI, 24. qui & ἀδιαφθορίαν dixit Tit. II. 17.

Cujus ſymbolum arbor vitæ] Sanctitas ſuperior, Rabbinis. ἔνθεος σοφία, divina ſapientia Arethæ ad Apocalypſim. De Paradiſo vide Eccleſiaſtici caput XL, 17. & quatuor fluminibus Paradiſi eundem librum XXIX, 35, & ſequentibus.

GRONOVII NOTÆ.

In magna quadam] Manſiſſent incallidi, & ex iis ignoratio verborum, Juſtin. 2, 2.

Eſſeni] 1, 3, 3.

Aſceticam] Exercent & caſtigant corpus, ut animus magis vacet religioni, 1, 2, 9.

Ἀφθαρσία] Integritas.

Quæ

Apocalypsi. Vivebant autem facile ex his * quæ sine industria sponte sua terra proferebat.

2. Verum in vita hac simplice & innocente non perstiterunt homines, sed animum applicuerunt ad artes varias, quarum symbolum erat * arbor scientiæ boni & mali, id est, earum rerum quibus tum bene tum male uti licet : φρόνησιν μέσην vocat Philo. Huc respiciens Salomo; *Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id est, *simplicem*, *sed ipsi quæsiverunt sibi cogitationes multas*. ἔῤῥεπον εἰς πανουργίαν; ut dicto loco Philo loquitur. Dion Prusæensis oratione VI : ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον καὶ τὰ πολλὰ διευρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον οὐ πάνυ τι συνενεγκεῖν. οὐ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν : *His qui primos secuti sunt hominibus calliditatem * variaque ad vitam reperta non multum fuisse conducibilia. Ingenio enim usos homines non tam ad fortitudinem ac justitiam quam ad voluptatem*. Antiquissimæ artes agricultura & pastoritia in primis fratribus apparuerunt; non sine aliqua rerum distributione. ex studiorum diversitate æmulatio, etiam cædes : ac tandem cum boni malorum consortio contaminarentur, * vitæ genus giganteum, id est, violentum, quale est eorum quos χειροδίκας Græci Eccles. VI. 30.

GROTII NOTÆ.

Quæ sine industria sponte sua terra proferebat] Vide egregium hac de re locum libro II Varronis de re Rustica, ex Dicæarcho : & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet Porphyrius de non esu animalium IV.

Arbor scientiæ boni & mali] Josephus : τὸ φυτὸν ὀξύτητος καὶ διανοίας τὸ ὕπαρχον : *qui arbor erat sollertia & intelligentia*. Telemachus apud Homerum :

καὶ οἶδα ἕκαστα
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. πάρος δὲ τι νήπιος ἦα.
omnia novi
Quæ bona, quæ mala sunt, nec sum jam parvus ut ante.

Zenoni Citiensi prudentia, scientia bonorum & malorum & mediorum. Est id apud Diogenem Laërtium. Plutarchus de Communibus notitiis : τί δεινὸν εἰ τῶν κακῶν ἀναιρεθέντων οὐκ ἔσται φρόνησις, ἑτέραν δ᾽ ἀντ᾽ ἐκείνης ἀρετὴν ἕξομεν, οὐκ ἀγαθῶν καὶ κακῶν ἀλλ᾽ ἀγαθῶν μόνον ἐπιστήμην οὖσαν : *Quid nocebit, si ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem alienam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum sed solorum bonorum sit scientia ?*

Variaque ad vitam reperta] Late hoc explicat Seneca epistola XC. quem lege. & Dicæarchum apud dictos jam scriptores.

Vitæ genus giganteum] Seneca Naturalium III in fine : *exstinctu pariter feris, in quarum homines ingenia transierant.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Φρόνησιν*] Prudentiam mediam vel ambiguam.

Ἔῤῥεπον] Inclinarunt, vergere cœperunt ad militiam.

Rerum distributione] Nam alter agrum frumento, alter pascuum sibi vindicarat.

Ex studiorum diversitate] Dum uterque suum præfert, alterius studium contemnit.

Bona malorum] Gen. 6, 1.

Χειροδίκας] Violenti, quibus jus in manibus.

Græci vocant. * Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, * cui inserviit vinum; unde & illiciti amores.

Gen. x. xi. 3. Præcipue vero concordiam rupit generosius vitium, ambitio, cujus signum turris Babylonica: mox alii alias terras partito possederunt. Sed postea quoque inter homines vicinos mansit non pecorum sed terrarum pascuarum communio; quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut sine incommodo ullo ad multorum usus sufficeret;

Virg. Georg. I. *Ne signare quidem aut partiri limite campum*
Fas erat.

donec, aucto ut hominum ita pecudum numero, passim terræ non in gentes ut ante, sed in familias dividi cœperunt. *Gen. xiii.* * Puteos vero, rem in siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficientem, occupando quisque suos fecere. *Gen. xxi.* Hæc sunt quæ ex sacra historia docemur, satis convenientia cum his quæ Philosophi & Poëtæ de primo statu rerum communium, & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia alibi à nobis producta sunt.

Mari libero, cap. 15. 4. Hinc discimus quæ fuerit causa ob quam à primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium discessum est: nimirum quod cum non contenti homines * vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito, vitæ genus exquisitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obstitit locorum, in quæ homines discessērunt, distantia, deinde justitiæ & amoris defectus, per quem fiebat,

GROTII NOTÆ.

Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita accessit cupido voluptatis] Seneca dicto loco: *illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt.*

Cui inserviit vinum, unde & illiciti amores] *Præmiumque summum ebrietatis libido portentosa ac jucundum nefas.* Seneca ibidem.

Puteos vero] De puteis ad Oasim inter multos communibus vide Olympiodorum apud Photium.

Vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito] Qualem vitam Scritefinnorum nobis accurate describit Procopius Gothicorum II. Adde Plinium XII, I. Vitruvium II, c. I.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Terras partito*] Partitio terrarum in populos, cujus imago apud Germanos Cæsari 6. Gall. 22.

In familias] Partitio in domos.

Siticulosa] Qualis est orienti soli propior regio. Justin. 12, 10.

4. *Locorum, in quæ*] Quum alia atque alia appetendo loca, qui desierant una vivere, desierunt & res communicare.

Justitiæ & amoris defectus] Quum scilicet quidam per inertiam minus operæ conferrent ad res communes excolendas, nec minus tamen aliorum labore fruerentur: alii per avaritiam aut luxum plus appeterent aut consumerent, quam frugalibus aut æquis dignum esset.

tur, ut nec in labore, nec in consumtione fructuum quæ debebat æqualitas servaretur.

5. Simul discimus quomodo res in proprietatem iverint: non animi actu solo; neque enim scire alii poterant quid alii suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures poterant: sed pacto quodam aut expresso, ut per divisionem; aut tacito, * ut per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, * censeri debet inter omnes convenisse; ut quod quisque occupasset id proprium haberet. * *Concessum*, inquit Cicero, *sibi ut quisque malit quod ad vitæ usum pertinet quam alteri acquiri, non repugnante natura*. Cui addendum illud Quintiliani: *Si hæc conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quicquid jure possidetur, injuria aufertur.* Et veteres cum Cererem legiferam, & sacra ejus Thesmophoria dixerunt, hoc significabant, * ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem.

Cic. Off. III.
Decl. 13.
Macr. Sat. III. c. XII.

III. 1. *His positis dicimus mare sumtum aut sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod, quia de privatis quidam concedent, non de populis, probamus ex morali primum ratione; quia causa ob quam à communione discessum est, hic cessat. Est enim

tanta

GROTII NOTÆ.

Ut per occupationem] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britanniæ Seldenus in Thalassocratico.

Censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset id proprium haberet] Cicero: *ex quo quia suum cujusque fit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit id quisque teneat.* Quod similitudine illustrat à Chrysippo reperta de stadio, ubi currendo licet vincere adversarium, non eum detrudendo. Scholiastes ad Artem poëticam Horatii: *quemadmodum domus aut ager sine domino communis est: occupatus vero jam proprius fit.* Varro in Age modo: *Terra culturæ causa attributa olim particulatim, ut Etruria Thuscis, Samnium Sabellis.*

Concessum sibi ut quisque malit quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura] Solon:

Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
Οὐκ ἐθέλω.

Divitias habuisse velim, sed non bene partas
Non cupiam.

Cicero Officiorum 1: *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper injuria.*

Ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem] *Postquam ex agrorum discretione nata sunt jura.* Ita Servius ad illud in quarto Æneidos: *Legiferæ Cereri.*

GRONOVII NOTÆ.

5. *In proprietatem*] Propriæ factæ sint.

Animi actu] Destinatione mera vel cupiditate habendi.

Cererem legiferam] Virgilius 4. Æneid. 58. Ovid. 5. Metam. 343. Athenæus 1, 12.

III. 1. *Sub ratione*] Vel universum vel partes ejus, ut grandes sinus aut freta propriive nominis tractus.

Causa hic cessat] Non est verendum, ne quis tantum ex eo sumat, ut alii fraudentur, atque ita non servetur æqualitas.

tanta maris magnitudo, ut ad quemvis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aëre, si quis ejus usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, ut est * ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo qui in terra imperium habet.

2. Nec aliud censendum de Syrtibus, ubi nihil est quod cultum ferat, & usus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio quæ mare, consideratum ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit * nisi in re terminata: unde Thucydides terram vacuam vocat ἀόριστον: & Isocrates terram ab Atheniensibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero quia per se non terminantur (τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, inquit Aristoteles) occupari nequeunt; nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut * terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν Ὠκεανὸν δεσμοῦ ἕνεκα τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, quæ Apollonii verba apud Philostratum. Sulpicius Apollinaris apud Gellium: *Quid potest dici citra Oceanum esse, cum undique Oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfluat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia, quæ intra oras ejus inclusa sunt.* M. Acilius Consul in oratione ad milites, quæ apud Livium, *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ Suasoriis dicitur Oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano unda Mundum coërcens. Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte; atque ex eo

GROTII NOTÆ.

Ad aucupia] Et habitandi jus. Tam soli quam cœli mensura facienda est, ait Pomponius l. si opus. D. quod vi aut clam. Adde legem penultimam, D. pro Socio.

Nisi in re terminata] Ideo jugera quæ possessorem non habent immetata dixit Horatius.

Terra majus] Ita de Oceano sensit Iarchas apud Philostratum III, XI.

GRONOVII NOTÆ.

Si quis ejus] Si homines possent volare, aut versari in aere, sine tactu terræ vel molis quæ à terra sustinetur.

2. *Syrtibus*] Magna & minore in ora Africæ Lucan. 9, 303. Sallust. Jugurt. 78.

In re terminata] Quæ fines certos habeat.

Τὸ ὑγρὸν] Quod fluit vel liquidum est, non finitur proprio & sui generis termino.

Citra Oceanum] Error Sulpicii Apollinaris, qui putavit Citra idem esse quod Extra. At citra Oceanum est intra Oceanum. Sic Gallia citerior Romanis, quæ intra Alpes: Hispania citerior, quæ intra Iberum flumen.

M.] Liv. 36, 17.

Nec fingenda] Nec inducere in animum debemus, Oceanum, perinde ac terras, à gentibus aliquando divisum esse.

Loca

[...]eo nullus fingi modus potest quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent.

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt, & in prima divisione divisa non sunt, ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt * loca multa inculta adhuc, * insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt : duplicem esse occupationem, unam per universitatem, alteram per fundos. prior solet fieri per populum, aut eum qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen assignatione quam libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, non ideo vacuum censeri debet, manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est; qui imperium habet in terras & aquas, ejus lege impediri posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio est, quia ad gubernationem populi moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscent, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. Nec obstat quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est quamdiu lex civilis nulla intercedit, sicut lex Romana res multas relinquebat in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere quod jus naturæ prohibet, aut prohibere quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere, & vetare

Covarr. c. peccatum. par. 11. §. 8. Dd. in l. cunctos populos. C. de summ. Trin. Innoc. & Panorm. in c. à nobis. 1. de sent. excomm. Covarr. d. loco.

GROTII NOTÆ.

Loca inculta adhuc] Vide Bembum historiæ VI.

Insula in mari] Ut Echinades, quas occupando suas fecit Alcmæon. Thucyd. II. in fine.

GRONOVII NOTÆ.

IV. *Per universitatem*] Quum ex illa generis humani communitate partem sibi eximit gens, vel civitas vel regnum, & publicam facit.

Per fundos] Quum certas portiones privati consequuntur.

Assignatione] Attributione, quæ fit per electos, aut præfectos ei rei, ut apud Romanos per triumviros coloniis deducendis.

Libera occupatione] Cujusque privati.

Non ideo vacuum] Exemplum apud Tacitum 13. annal. 54.

V. *Moraliter necessarium*] Non quidem necessitate absoluta & naturali, sed introducta gentium institutis.

In illo primævo statu] Sic olim in Hispania quilibet è vulgo rei metallicæ, prout libuisset, operam dabat Diod. 5, 36.

Si

vetare quod naturaliter licebat, atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

VI. 1. Videamus porro ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ sunt: quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas videatur absorbsisse jus illud omne quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est, quæ mens eorum fuerit qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores, qui scriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo sequitur, in gravissima necessitate reviviscere jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes mansissent; quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta.

L. 2. §. Cum in eadem. D. ad l. Rhodiam. L. Quo naufragium. §. Quod ait. D. de incend. L. Quemadmodum. §. Item. D. ad l. Aquiliam. Thom. 2. 2. 66, 7. Covar. cap. peccatum. p. 2. §. 1. Soto lib. V. q. 3. art. 4.

3. Hinc illud, ut in navigatione, si quando defecerint cibaria, quod quisque habet in commune conferri debeat. sic & defendendi mei causa vicini ædificium orto incendio dissipare possum: & funes aut retia discindere in quæ navis mea impulsa est, * si aliter explicari nequit. Quæ omnia lege civili non introducta, sed exposita sunt.

4. Nam & inter Theologos recepta sententia est, in tali necessitate si quis quod ad vitam suam necessarium est sumat aliunde, eum furtum non committere: cujus definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quod res omnes in dominos distinctæ, cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, respondissent quod dicimus: *Necessitas*, inquit pater Seneca, *magnum humanæ imbecillitatis patroci-*

GROTII NOTÆ.

Si aliter explicari nequit] Talia non procedunt nisi ex magna & satis necessaria causa. Ulpianus l. Si alius. D. quod vi aut clam, ubi sequitur exemplum illud de ædibus intercisis arcendi incendii causa.

GRONOVII NOTÆ.

Atque etiam ipsum] Et eximere aliquid promissæ occupationi, quæ naturali jure concessa erat.

VI. 1. *Videatur absorbsisse*] Sustulisse omnem potestatem aliorum in re, quæ propria ex communi facta est.

3. *Dissipare possum*] Quod est incendium ruina extinguere: quod de suis fortunis dicebat Catilina.

Lege civili] Pandectas quoque juris civilis Romani sanxit; non tamen, ut propriam ejus juris partem, aut illius civitatis populive constitutionem, sed ut à naturæ æquitate comparatam legem.

4. *Definitionis*] Regulæ, sententiæ, pronuntiati.

Cum benigna receptione] Ea cum conditione atque exceptione, ut, ubi noxæ & damno est distinctio dominiorum, ibi valeat pristina communitas.

Omnem

minium, * *omnem legem* (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. Cicero Philippica XI: *Cassius in Syriam profectus est, alienam provinciam si homines legibus scriptis uterentur: his vero oppressis, suam lege naturæ.* Apud Curtium est: *In communi calamitate suam quemque habere fortunam.*

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt ne evagetur hæc licen- *Less. lib.*
tia: quarum prima sit: omni modo primum tentandum an alia *II. cap. 12.*
ratione necessitas evadi possit, puta adeundo magistratum, aut *dub. 12.*
etiam tentando an rei usus à domino possit precibus obtineri. *n. 70.*
Plato ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, si quis in suo ad cretam usque foderit ad aquam exquirendam: & Solon; Si in suo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit Plutarchus; ἐνδείᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν: *arbitrabatur subveniendum necessitati, non instruendam pigritiam.* Xenophon in responso ad Sinopenses: ὅπου δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια: *ubi jus emendi nobis non conceditur, sive in Barbarico, sive in Græcanico solo, ubi quæ opus est sumimus, non per proterviam, sed ex necessitate.* *Exped. Cyri v.*

VIII. Secundo, non concedendum hoc si pari necessitate ipse possessor teneatur. nam in pari causa, possidentis melior est conditio. *Stultus non est*, ait Lactantius, *qui tabula naufragum, ne salutis quidem propria causa, nec equo saucium dejecerit: quia se abstinuit à nocendo, quod est peccatum; & hoc peccatum vitare sit sapientia.* Cicero dixerat Officiorum III: *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri,* *Lib. v. c. 16*

GROTII NOTÆ.

Omnem legem frangit] *Quicquid coegit defendit.* lib. IV. Contr. XXVII. Exemplis idem Seneca illustrat in excerptis controversiæ IV. *Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat: necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit: necessitas est lex temporis.* Theodorus Priscianus vetus Medicus: *Expedit prægnantibus in vita discrimine constitutis sub unius partus sæpe jactura salutem mercari certissimam, sicut arboribus crescentium ramorum accommodatur salutaris abscissio, & naves pressæ onere cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium.* Prima illa verba ad ἐμβρυοθλάστην pertinent, cujus instrumenti descriptio apud Galenum & Celsum, ac proinde eadem vox restituenda apud Tertullianum de Anima.

GRONOVII NOTÆ.

Si homines legibus] Nisi bellum civile juris ordinarii strictam observationem sustulisset.

Suam lege naturæ] Quæ bono civi præcipit eam provinciam suam putare, in qua servire patriæ possit, etsi publica auctoritate ob turbas careat.

Suam quemque] Unumquemque consulere sibi, ut potest, 6, 4.

VII. *Ad cretam*] Ad siccum & solidum, ut desinat esse spes aquæ inveniendæ. Plinius Nat. Inst. 31, 3, 1341. Plutarchus περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι. p. 82-.

VIII. *Tabula*] Quavis materia, assere, ligno, fractæ navis.

Animi

alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi est vita mea utilior quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia. Apud Curtium legitur: *Melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum.*

Adr. quod lib. 1. art. 2. col. 3. Covarr. d. loco.

IX. Tertio ubi fieri poterit, faciendam restitutionem. Sunt quidam qui aliter censent hoc argumento, quod qui jure suo usus est ad restitutionem non obligetur. Sed verius est, jus hic non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret. Tale enim jus sufficit ad servandam naturalem æquitatem contra rigorem domini.

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare qui situs sit in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur quod non ad cautionem sit necessarium; puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta*, ait Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum abit à necessitate. Græci, qui cum Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio, ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent, & precium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id quod jam diximus necessitatis.

Lib. XXIV.

De Exped. Cyri lib. V.

XI. Alterum est utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit Cicero, *quando sine detrimento suo potest, alteri communicet, in iis quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca

De off. 1. IV. de Benef.

Animi talis] Propositum non recedendi ab eo, quod justum est.

IX. *Faciendam restitutionem*] Si aliena re, tanquam communi in necessitate usus fueris, mutatis in melius temporibus, id quod consumpseris, restitui oportere.

Ad servandam] Ad fruendum ex antiquissima communione, quibus introducta dominia uti severe prohibent.

X. *In solo pacato*] Terris eorum, qui non sunt hostes nostri, ut Ordines Belgii Liberi fecerunt in Trajectu Mosæ, Rhenoberga, Orsavia, Embrica, Vesalia, quas hostis Hispanus occupatas præsidiis tenebat, & inde socios eorum infestabat.

XI. *Utilitatis innoxiæ*] Per quam meum commodum, sine damno alterius, quæro. Inde actio pauperis adversus divitem, qui flores suos, unde pauperis apes mella legebant, veneno infecit, apud Quintilianum declam. 13.

Alteri communicet] Hoc Latinum non est. Itaque non potuit Cicero dicere, qui semper, communicare quid cum aliquo, non communicare alicui. Fraus huic loco facta est. Sic enim Cicero 1 off. 16. *Una ex re satis præcipit, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, Non prohibere aqua profluente, Pati ab igne, ignem capere, si quis velit, Consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta.*

Signa

neca beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud Plutarchum legimus Symposiacôn VII : οὔτε γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅπου αὐτοὺς ἄδην ἔχομεν. οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς ὑστέροις μεθ' ἡμᾶς; *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus; neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare; neque signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.*

XII. Sic flumen, qua flumen dicitur, proprium est populi cujus intra fines fluit, vel ejus cujus in ditione est populus: atque ei licet molem in flumen injicere: quæ in flumine nascuntur ejus sunt. At idem flumen, qua aqua profluens vocatur, commune mansit, nimirum ut bibi hauririque possit. *L. Quædam, D. de rer. divis.*

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

inquit Ovidius: apud quem & Lycios Latona sic alloquitur:

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:

ubi & undas vocat munera publica, id est hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

XIII. 1. Sic & terræ, & flumina, & siqua pars maris

Signa navigationis aut itineris] Exemplum nobile præbet Darius Codomannus Persarum rex in ponte Lyci Justin. 11, 14.

XII. *Qua flumen dicitur*] Si omne corpus intelligas parti territorii inclusum.

Molem injicere] Hujusmodi molis mentio apud Tacit. 5. hist. 19.

Qua aqua profluens] Si in flumine manantes & momento temporis mutatas undas intelligas, neque enim propriæ fiunt, nisi a quo hauriuntur.

Ovidius] 6. Met. 350.

Munera publica] Inf. num. 17. & cap. seq. num. 9.

XIII. 1. *Sic & terra &c.*] Verum putat transituro cum exercitu alienos fines, postulandum prius transitum, sed si negetur, vindicari posse. Sane si jus est ei vindicandi, jus etiam alteri est negandi. Etenim si Principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris. Ab his enim major metus. Sic apud Petronium miles Encolpium paganum ponere jubet arma, & malo cavere. Sic Cicero in Sicilia postquam dominus fugitivis inde Man. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuisse ejusmodi refert, ut nequis cum telo servus esset lib. v. Verr. 3. Præterea si privato prohibere potest nequis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratia, multo magis princeps vel populus, ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. At verum prius facit. §. 12. Justinian. de R. D. Hinc cum Philippus Macedo prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri statuæ pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petisset, rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum, Justin. 9. 2. Et Cæsar cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo sine ullo maleficio per provinciam

ciam Romanam iter facere, rogarentque ut ejus voluntate sibi facere liceret, respondit, se more & exemplo populi Romani non posse iter ulli per provinciam dare, &, si vim facere conentur, prohibiturum ostendit, lib. 1. bell. Gall. 8. Dicit more & instituto populi Romani, ut significet Romanos hoc naturæ jus esse non putasse, ut necessario daretur. Sic cum de exercitu Romano in Asiam adversus Antiochum per Macedoniam ducendo deliberatur, Publius Africanus ad fratrem. *Iter quod insistis*, ait, *L. Scipio, ego quoque approbo, sed totum id vertitur in voluntate Philippi*, Liv. 37, 7. Judicans posse illum jure suo prohibere. Casus, quo hic traditur, propria aliqua, ut communia, posse vindicari, est utilitatis innoxiæ, & ob damna præsentia, & ob pericula graviora. Etenim si ne amica quidem & patria transeuntes exercitus sancta & inviolata habent, quid facient in externis? Vide Othonianorum & Vitellianorum per pacatissima, per ipsam Italiam transitus apud Tacit. 2. Histor. 12. & 87. Plin. Panegyr. 20. *Quam dissimilis nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitum exerceret, omniaque dextra lævaque perusta & attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, incederent.* Tales hodie omnes transitus, nulla disciplina, Germania & Gallia experiuntur. Comineus lib. 6. cap. 2. *Regnum sub mortem Ludovici XI. utcunque patens & amplum, exhaustum erat & egenum, cum aliis rebus, tum maxime per traductos & commeantes hinc inde exercitus.* Ne dicam de annona, quam necesse est ingravescere incolis, majore hominum quam tueri terrarum copiæ seu naturales seu adventitiæ solent, numero admisso. Pericula & metus longe graviores. Cæsar homines inimico animo, data facultate per provinciam itineris faciundi, temperaturos ab injuria & maleficio non existimabat, lib. 1. bell. Gall. 7. arma per se faciunt exsertos promptosque in injurias, præsertim ubi numerus adest, & occasio & pretium sceleris. Notum illud Homeri: *αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος*, & Valerii Flacci: *Namque virum trahit ipse chalybs.* Non cogitaverint de maleficio cum adventarent. Occasio furem facit: in peregrino quasi exules sunt, quibus *mille indies nova consilia aut fortuna sua aut ingenium possit facere*, verbis Livii 35, 42. Quam facile venit alicui in mentem: *Vidimus terram opulentam & uberem: nolite negligere, nolite cessare. eamus & possideamus illam: nullus erit labor.* Judic. 18, 10. Quam præsens est dici à transeuntibus privato de injuria facta conquerenti: *Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereas*, ibidem v. 18. Qui nescit toties subsidio vocatos & intra finem admissos externos auxilium in perniciem vertisse neque ullis pactis, ullis exsecrationibus deterreri potuisse à facinore, ut fidem datam servarent? Athenienses classe in Siciliam navigarunt, *ut sub specie ferendi Catiniensibus auxilii tentarent insulæ imperium*, inquit Justinus 4, 3. Philippus bello sacro civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub illius auspiciis militaverant, quæ gratulatæ illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: non diis publicis privatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit. 8. 3. Et plenus istorum ille Romanus miles Capuæ in hibernis locatus, secum exigebat ita. *Cur autem potius Campani Italiæ agrum uberrimum, dignam agro urbem, qui nec se nec sua tutari possent, quam victor exercitus haberet, qui suo sudore & sanguine Samnites inde depulisset, &c.* Livius lib. 7. 38. Anglo-Saxones ut viderunt terram latam ac fertilem, & incolarum manus ad bellandum pigras, se vero & maximam partem Saxonum sine certis sedibus, mittunt ad evocandum majorem exercitum, & pace cum Scotis & Pictis firmata, in commune contra Brettos (i. e. Britannos, qui eos trans mare in auxilium vocaverant contra Scotos & Pictos, ut à

Clau-

Claudiano & vetustioribus hoc auctore appellantur) consurgunt, eosque regione propellunt, & suæ ditioni regimen distribuunt, ut narrat Wittichind. lib. 1. annal. Quid ab illo exspectandum, qui in minus obligati sunt, qui non promiserunt etiam tueri, sed tantum non offendere. Super hæc omnium fere imperiorum hoc vitium est, ut quo longius ab limite in interiora proceditur, eo imbecilliora invenias. Sic Pœnos foris invictos Agathocles & Scipio prope Carthaginem vicerunt. Sic Hannibal negabat Romanos nisi in Italia posse vinci. Ut in animantium corporibus infirmissima & periculis opportunissima sunt vitalia. Ad hæc igitur mysteria intuenda admitti quasi profanos & insidos oculos externæ & magnæ multitudinis armatæ, in tanta hominum invadendi & possidendi libidine, res aleæ plena est. Quid quod in omnibus imperiis reperiuntur homines rerum novarum cupidi, qui tales hospites aut adversus cives suos aut adversus superiores aut vicinos ultro incitent. Galli, in expeditione in Neapolitanum regnum, transitum per terras Florentinorum impetraverunt. Erant sub horum imperio Pisani, quam urbem cum ingressus esset Carolus IX Rex, plebs circumfusa dominorum in se crudelitate exposita orare Regem cœpit, ut in libertatem avitam assereretur. Regis familiares postulationem justissimam esse dixerunt, & ille pactorum conventorum cum Florentinis immemor, nec quanti ea res momenti esset, expendens, liberos esse jussit, ut scribit Belcarius Commentariis rerum Gallicarum lib. 5. & ante illum Cominæus lib. 7. cap. 7. Sic apud Tacitum Lugdunenses exstimulabant singulos militum Vitellianorum transeuntium, & in eversionem Viennensium impellebant ob municipalem invidiam, 1. Histor. 65. Exempla quæ auctor adducit, facti sunt potentiorum, non juris. Quod autem Israelitis licuit bellare in Emorræos transitum negantes, non concessum, quia jus gentium [illegible]. [illegible] Deus, [illegible] non [illegible] Thebanos [illegible] tos & amicos Thebanos: [illegible] nihil mali [illegible], [illegible] occasione Cadmeam urbis arcem occupavit. Lacedæmonii [illegible] Thebanis fœdus esse violatum, mulctam irrogarunt Phœbidæ, præsidium tamen in arce, & per illud urbem obnoxiam tenuerunt; donec consilio Epaminondæ, virtute Pelopidæ liberaretur. Diodor. Sicul. l. 4[illegible], 20. Campani de exercitu Agathoclis Messanam specie hospitum ingressi, ut inde conscendentes in Italiam navigarent, ut viderunt pulcherrimam & copiosam urbem secure haberi, occisis civibus uxores filiasque eorum, domos & agros sorte inter se diviserunt. Polyb. 1. Unum exemplum addam, quod si hæc doctrina valeret, cum totius Europæ periculo vidissemus: sed id ne sinat Deus. Turcæ hodie petunt innoxium transitum à Cæsare per terras ejus ad oppugnandos Venetos, an quisquam erit tam stultus aut malus consiliarius, ut audeat dicere Cæsari, petere illos jus, quod nostro metu non tollatur, petere quod est juris naturæ, quodque nullo, etiam religionis, prætextu possit negari. Quod ad cautiones utantur illis, qui aliter non possunt: at cui ad negandum vires sunt, cum ego memorem esse jubeo, sæpe cautorem quoque captum esse: memorem nullo jure quenquam cogi, qui liber sit, ut invitus dominum accipiat: ubi dominus, parem: qui autem arma-

ris in proprietatem populi alicujus venit, p...
i transitu opus habent ad causas justas; puta, q...
us expulsi quærunt terras vacuas, aut quia com...
etunt cum gente seposita, aut etiam quia quod...
ello petunt. Ratio hic eadem quæ supra, quia...
troduci potuit cum receptione talis * usus qui pr...
non nocet: ideoque dominii auctores id potius
voluisse.

2. Exemplum habemus insigne in Mosis histo... transeundum haberet per alienos fines, primum Id... de Emoræo has tulit leges, iturum se via regia, ... rum ad possessiones privatas; si qua re ipsorum ... justum pretium eis persoluturum. Quæ conditio... pudiarentur, * justum eo nomine bellum intulit Emor... Augustinus, *noxius enim transitus denegabatur*, inquit *re humana societatis æquissimo patere debebat.*

* IV. Num. ... p. 20.

3. Græci qui cum Clearcho: πορευσόμεθα δ' ἂν οἴκαδε ... ἡμᾶς μὴ λυπῇ, ἀδικεῖν ... ἀμυνεῖσθαι: *Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis* ...

tum intra fines recipit, eum vel dominum vel parem accipere. Multo minus concesserim, transitum jure non negari, si etiam ab eo, in quem bellum sive justum sive injustum (nihil enim horum præstat altero magis à noxa securum) movet is, qui transitum petit, metus accedat. Quomodo enim hæc petentis utilitas mihi, à quo transitus petitur, esse potest innoxia? Si nihil aliud sequatur, commercia meis erunt sublata cum eo, cujus hostem receperim. Deinde ille in quem bellum movetur si sapiet, ad fines occurret venienti hosti, quod si fiat, ego fecerim meas terras sedem belli. Scire velim quod jus quenquam ad hoc incommodum patiendum, si vitare potest, obliget. Taceo de fine si repellatur, quamvis justus aggressor.

GROTII NOTÆ.

Usus qui prodest his; illis non nocet] Servius ad VII Æneidos: *littusque rogamus innocuum. cujus vindicatio*, ait, *nulli possit nocere.*

Justum eo nomine bellum] *Justa bella gerebantur à filiis Israel contra Amorrhæos*, ait indicato hic loco Augustinus. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum transitum interfecit Hercules, notante id Apollodoro. Græci Josephum bello petiere, quod eos per fines suos transire passus non esset: notat Scholiastes ad Horatii carmen in Canidiam lib. ... Adde legem Longobardicam lib. I, tit. LIV, c. 2.

GRONOVII NOTÆ.

Si qua pars maris] Quam terræ accessionem vocat num. 14 quæ proxima terram est, aut angusto ... vel laxiore portu angusti ... quo mari secluditur. Ad ...

Qui transitu] Ita ut ... poraria.

Cum receptione] ... in commune facultas hæc ... di damnosa nemini ... adimere illam usurpare ... liceret. Receptio est ... num. 6. ... Gell. 17 ...

2. *Has* ... tulit leges] ... ditiones.

3. *Gr*... quia dec... nori, ad ... Macrob... rant Lac...

tum faciat, eum Deorum ope arcere conabimur. Nec multo aliter * Agesilaus, cum ex Asia rediens ad Troadem venisset, interrogavit, ut amicum se an ut hostem transire vellent: Et *Lysander Bœotios, rectis se hastis transire vellent, an inclinatis. Batavi apud Tacitum Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias; reprehensus à Corinthiis quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permissu: *At vos,* inquit, *Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis, sed perfregistis, censentes omnia patere debere plus valentibus.* Media sententia vera est, * postulandum prius transitum: sed si negetur, vindicari posse. * Ita Agesilaus ex Asia rediens cum à rege Macedonum transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: *Consultet,* inquit: *nos interea transibimus.*

Plut. Ap[oph.] — Hist. IV. — Plut. Cimone.

4. Neque recte excipiet aliquis metuere se multitudinem transeuntium. Jus enim meum metu tuo non tolitur: eoque minus, quia sunt rationes cavendi, ut si divisis manibus transmittantur copiæ, * si inermes, quod Agrippinenses Germanis dicebant:

Tac. 14. historiar. Lib. VIII

GROTII NOTÆ.

Agesilaus] Vide etiam in ejus vita hac de re Plutarchum.

Lysander] Et in hujus vita eundem.

Postulandum prius transitum] Aristophanes Avibus:

Εἶθ' ὥσπερ ἡμεῖς ἢν βαδίζωμεν,
Πυθῶδε, Βοιωτοὺς δίοδον αἰτούμεθα.

Ut nos, cum nobis Delphos sumendum est iter,
Prius Bœotos transitum deposcimus.

Ubi Scholiastes: τότε μόνον δίοδον ζητοῦσιν, ὅταν στράτευμα διάγῃ: *tunc demum iter poscitur, ubi exercitus traducitur.* Veneti & Germanis & Gallis de Marano certantibus iter præbuere; Paruta XI. Iidem Germanis conquerentibus de transitu hostibus dato ostendunt id nisi armis impediri non potuisse, quibus uti non mos sibi nisi in hostes manifestos, eodem libro. Sic & Pontifex se excusat, libro ejusdem XII.

Ita Agesilaus ex Asia rediens à rege Macedonum] Etiam hac de re Plutarchum in ejus vita inspice.

Si inermes] Exemplum in excerpto legationum XXI, apud Bembum VII historiæ Italicæ. Vide & notabilia pacta de transitu inter Fredericum Barbarossam & Isacium Angelum apud Nicetam libro II de vita ejusdem Isacii aliquot locis. in Imperio Germanico transitum postulans de damno resarciendo cavet; vide & Crantzium Saxonicorum X, & Mendosam in Belgicis. Cæsar Helvetiis iter per Provinciam noluit concedere, quod homines iniquo animo existimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio; de Bello Gallico lib. I.

GRONOVII NOTÆ.

Rectis se hastis] Pacatos & non minantibus armis.

Inclinatis] Præ:entis, infestis, intentatis. Sic ponere hastas Livius lib. 35, 36.

4. *Jus meum metu*] Sed nec jure petendi, quod habet alter, jus prohibendi tollitur ei, qui potest prohibere: cum dominum recipere in regnum nemo cogatur. Sic Philippo jure negavit Ateas, Justin. 9, 2. Cæsar Helvetiis, I Gall. 8.

Divisis manibus] Non uno continenti agmine, sed inter singulas legiones aut cohortes intervallo facto.

cebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione observatum notavit Strabo: si impensa transeuntis, is qui transitum concedit sibi præsidia idonea conducat: * si obsides dentur: quod à Demetrio Seleucus postulabat, ut eum intra sui imperii fines subsistere sineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum movet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum si dicas, & alio posse transiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: sed satis est si sine dolo malo transitus postuletur qua proximum ac commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum qui transire vult, * si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere atque iter impedire fas esset.

5. Neque vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur. Nam quominus gens quæque cum quavis gente seposita commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti

GROTII NOTÆ.

Si obsides dentur] Exemplum habes Procopii Persicorum II.

Si hostes meos secum ducat] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narseti Longobardos secum ducenti; Gotthicorum IV. Alia negati itineris exempla habes apud Bembum libro VII Italicorum, apud Parutam libro historiæ Venetæ V & VI.

GRONOVII NOTÆ.

Impensa transeuntis] Si qui per alienos fines exercitum traducit, numeret pecuniam, qua princeps vel dominus eorum finium cogat militem, ne quid violent, transeuntes prohibiturum.

A Demetrio] Plutarchus p. 912.

5. *Quo minus gens quæque cum quavis gente seposita commercium colat, impediendi nemini jus est. Id enim permitti interest societatis humanæ &c.*] Nimis hoc laxe nimisque liberaliter pronunciatum. Interest societatis humanæ esse commercia ut plurimum libera; nec ulli genti omnino præcludi: sed hanc vel illam gentem excludi à commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non est iniquum. Ipse infra num. 20. dicit ad sua vendenda non æquum jus esse omnibus, quo velint appli care, quum cuilibet liberum sit statuere, quid velit acquirere vel non. Ex sequenti cap. num. XV. refert in fœdere quodam Pœnorum cum Romanis cautum, ne hi ultra Pulchrum promontorium, Massiam & Tarseiam prædas agerent, mercatumve irent: neque id reprehendit. Sic rege Amasi solum Ægyptiis emporium fuisse Naucratem testatur Herodotus: quod si quis ad aliud ostium Nili applicuisset, ei jurandum fuisse eo se venisse invitum ventis compellentibus: eo jurejurando dato licuisse ad Canopicum ostium navigare; si non posset onera fluvialibus navigiis Delta lustrando, Naucratim portare. Euterpe cap. 188. Sic inter leges, quas L. Æmilius Paulus Macedonibus devictis dedit, quum in quatuor regiones Macedoniam distribuisset, ne connubium neve commercium agrorum ædificiorumque cuiquam extra suæ regionis fines esset, neve sale invecto uterentur. Livius 45, 30. Sic Rex Hispaniarum etiam suorum subjectorum parti negat commercia cum Peruanis: neque Belgicæ societates iis, qui extra societatem sunt, in Indiis omnia permittunt. Quod Mairii illius, qui fretum sui nominis (Stract *La Maire* vulgo vocant) primus perrupit, classis experta est.

Gens quæque] Livius lib. 45, 29.

Et

mitti interest societatis humanæ; nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum speratum sed non debitum decedit, id damni vice reputari non debet. Testimoniis quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum * ex Philone: πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντικλείνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ. τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι περιουσίαν ἀντεκπέμπουσαι. φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν. ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς: *Mare omne navibus onerariis tuto satis navigatur*, * *eo commercio quod ex naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopia succurrit. Nam invidia nunquam aut orbem universum, aut magnas ejus partes invasit.* Alterum ex Plutarcho qui de mari sic loquitur: ἄγριον ὄντα ἡμῶν καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ᾽ ἀλλήλων ἐπικουρίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν: *Vitam nostram, feram alioqui & commerciorum exsortem, hoc elementum sociavit atque perfecit, supplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum societatem*

GROTII NOTÆ.

Ex Philone] In legatione ad Cajum

Eo commercio quod ex naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit] Apud Florum est libro III: *sublatis commerciis, rupto fœdere generis humani.* Servius ad Eclogam IV: *navigatio ex mercimonii ratione descendit.* Idem, ad Georgicon I, *significat, necessitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac studium reperisse. commune bonum erat patere commercium maris.* Ambrosius in opere de creatione: *Bonum mare tanquam hospitium fluviorum, invectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulantur*, quæ ex Basilio sumta Hexemeri IV. Mare forum mundi, insulas stationes in mari eleganter dixit de Providentia II Theodoretus. Adjungam his Chrysostomi ad Stelechium verba: τί ἄν τις εἴποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γενομένην ἡμῖν; ἵνα γὰρ μὴ τῆς ὁδοιπορίας τὸ μῆκος ἀποτροπὴ γίγνηται τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέραν ὁδὸν τὴν θάλατταν ἀνῆκε πανταχοῦ τῆς γῆς ὁ Θεός. ἵνα ὥσπερ οἰκίαν ἕνα, τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, οὕτω θαμινὰ πρὸς ἀλλήλους βαδίζωμεν, καὶ τὰ παρ᾽ ἑαυτοῦ ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδοὺς εὐκόλως ἀντιλαμβάνῃ τὰ παρ᾽ ἐκείνου, καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος κατέχων ὥσπερ ἁπάσης κύριος ὤν, τῶν πανταχοῦ γινομένων ἀπολαύῃ καλῶν. καὶ νῦν ἔξεστι καθάπερ ἐπὶ τραπέζης πλουσίας, ἕκαστον τῶν δαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δόντα τῷ πόρρωθεν κατακειμένῳ, τὸ παρακείμενον ἀντιλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα: *Quomodo autem satis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? Ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorem viam, mare scilicet, ubique terrarum disposuit Deus. ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes crebro nos invicem viseremus, & apud se nata quisque alteri communicans vicissim commode acciperet res apud illum abundantes, ac sic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam si teneret universam, frueretur ejus quæ ubivis sunt bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi mensa convivarum unicuique ea quæ sibi apposita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipsum sunt accipere manu tantum extenta.*

tem amicitiamque concilians. Quicum convenit Libanii illud οὐ μὲν τοῖς πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διῄρει τὰ δῶρα κατὰ τὰς χώρας εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ. καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορείας, ὅπως τὰ παρ' ἐνίοις φυόμενα, κοινὴν εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν: *Deus non omnia omnibus terræ partibus concessit, sed per regiones dona sua distribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope societatem colerent. Itaque mercaturam exitavit, ut quæ usquam nata sunt iis communiter frui omnes possent.* Euripides quoque Supplicibus Thesea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum reperit navigationem annumerat, his verbis:

> Πόντου τε ναυστολήμαθ', ὡς διαλλαγαῖς
> Ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.
> *Et cuique terra quæ suum ingenium negat,*
> *Supplere ratium pelagiis discursibus.*

Lib. III. Apud Florum est: *Sublatis commerciis, rupto fœdere generis humani.*

XIV. 1. Sed quæritur, an ita transeuntibus mercibus, terra, aut amne, aut parte maris quæ terræ accessio dici possit, vectigalia imponi possint ab eo qui in terra imperium habet. Certe quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio, civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera, ab exteris transeuntibus exigi potest.

2. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum modus causæ non excedatur. * Inde enim pendet justitia, ut tributi ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & neti quæ Isthmum Syriacum transf-

Inde enim pendet justitia, ut tributi ita & vectigalis] Vide legem Longobardicam libro in titulo XXXI, c. XXXIII. & epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem quæ inter capitula legitur Caroli Calvi cap. 14.

GRONOVII NOTÆ.

Rupto fœdere] Jure gentium. Vide ad Senecæ Herc. Fur. v. 49.

XIV. 1. *Quæ terræ accessio*] Quam jure credi possit possessor terræ adjacentis, quasi oram, laciniam, & ut ita dicam, pomœrium ipsius terræ occupasse & sub dominio vel imperio habere.

Quæ onera] Sustinentur nullo usu aut commodo mercium hominumve transeuntium, eorum in partem illos vel hos vocari injustum est.

Capitatio] Census, stipendium in capita hominum descriptum.

2. *Dum modus causæ*] Dum non plus petatur, quam exigunt illa onera, quæ præstat.

Ut tributi, ita & vectigalis] Tributa proprie, quæ pro census i. pro prædiorum & patrimonii modo imponuntur. Vectigalia, portoria, decumæ, scriptura, centesimæ, vicesimæ, quadragesimæ &c.

Neti] Fili lintei, telæ, byssi.

Isthmum Syriacum] Quæ claustra Ægypti vocat Tacitus 2 histor. 82.

Itaque

amfibant accepit rex Salomo. De thure Plinius : *Evehi non potest, nisi per Gebanitas.* * *Itaque & horum regi penditur vectigal.* Sic ditati Massilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τὰς ἀναπλέοντας καὶ τὰς καταγομένους : * *vectigal exigentes ab iis qui navibus ascenderent aut descenderent*, ut Strabo narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet, Corinthios ab antiquissimis usque temporibus vectigal percepisse, de mercibus, quæ ad vitandum Maleæ flexum, terra de mari in mare transferebantur. Sic pro Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu datur* inquit Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt Jurisconsultorum libri. 1 Reg. x 28. xii, 14. Tac. hist iv. Chop de Do. li 1. tit. 9. Pereg. l. de jure Fisci, c. n. 22.

3. Sed frequens est ut æquus modus non servetur, cujus rei Phylarchos Arabum incusat † Strabo, hoc addito : χαλεπὸν γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθάδεσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές : *Difficile enim est ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.* Ang. co 190. Zabar. conj 38. Firm intra de gabell.

XV. 1. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut prætereuntibus, valetudinis, aut alia qua justa de causa, licere debet. nam est & hoc inter utilitates innoxias. * Itaque Ilioneus apud Virgilium, cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos judices audet invocare ; & probata Græcis querela Megarensium adversus Athenienses, qui eos portubus suis arcebant, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *contra jus commune*, ut Plutarchus loquitur : ita ut Lacedæmoniis nulla belli causa justior visa fuerit. † Lib. xi Vict. de i dis rel. 2 n. 1. Pericle. Diod. l. xii. Thuc. 1.

2. Cui

GROTII NOTÆ.

Itaque & horum regi penditur vectigal] Simile apud Leonem Afrum non longe ab initio.

Vectigal exigentes ab iis qui navibus ascenderent aut descenderent] Huc alludens Aristophanes in Avibus vult interstrui aërem, ut dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere.

Itaque Ilioneus] Servius ad eum locum : *Occupantis enim est possessio litoris. unde ostenduntur crudeles qui etiam à communibus prohibeant.* Laomedon ab Hercule occisus quod eum Trojæ portu pelleret, Servio ibidem narrante.

GRONOVII NOTÆ.

Accepit rex Salomo] Videntur sacræ tabulæ dicere, per negotiatores ea in Ægypto emisse Salomonem & Syris per eosdem vendidisse.

Ad vitandum] Ne circumeunda esset Peloponnesus, & pericula circa Maleum promontorium Laconices subeunda.

De mari in mare] Ægæo in Ionium, & vicissim. Traductionem vocant Latini, quod Hollandi inter Amstelædamum & Harlemum Overtoom. Jul. Higinus in Cinnæ propempticon : Ab Actio navigantes stadia xl. veniunt ad Isthmum Leucadiensium, ibi solent iteris minuendi causa remulco, quem Græce πάκτωνα dicunt, navem traducere. Idem, Quærunt etiam nonnulli, quamobrem ejus cura jubeat Actio navigare, quod est è regione traductionis Leucadiensis, & rursus ab Actio circa insulam moneat ire Caris. Sosip. lib. 1. in voce Iteris.

XV. 1. *Nulla belli justior*] Quum pax à Cimone facta rumperetur,

 auctore

2. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiamsi littus à populo occupatum concedamus. nam quod decretum Prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exstruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: quo & illud, Poëtæ:

Contracta pisces æquora sentiunt
Iactis in altum molibus.

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui sedibus suis expulsi receptum quærunt, deneganda non est externis, dum & imperium quod constitutum est subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria. quam æquitatem recte observavit divinus Poëta, cum Æneam inducit has ferentem conditiones:

socer arma Latinus habeto,
Imperium solenne socer.

Lib. I. Et apud Halicarnassensem Latinus ipse æquam esse dicit Æneæ
Lib. XVII. causam, si sedium inopia compulsus eo advenisset. Barbarorum est hospites pellere, ait ex Eratosthene Strabo: nec pro-
De Officiis III. c. 7. bati hac in parte Spartani. Ambrosio quoque judice, illi qui
Herod. l. I. & IV. peregrinos urbe prohibent nequaquam probandi. Sic Æoles Colophonios, Rhodii Phorbantem ejusque socios, Cares Me-
Pauf. l. VII. lios, Lacedæmonii Minyas, Cumæi alios ad se adventantes
Oros. VII. exceperunt. At de iisdem Minyis recte Herodotus, cum re-
Diod. lib. V. cepti partem imperii poscerent, ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι
Lib. IV. c. 6. οὐχ ὅσια, *injuriosos fuisse & fecisse quæ facere fas non erat*: beneficium ab illis in injuriam versum dixit Valerius Maximus.

XVII. Sed & si quid intra territorium populi est deserti ac sterilis soli, id quoque advenis postulantibus concedendum est, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum censeri non debet quod non excolitur, nisi imperium quod attinet, quod
Ad XI. Æneidos. populo veteri salvum manet. Trojanis data à Latinis Aborigi-

nibus

auctore Pericle, ne quid postulatis Lacedæmoniorum & conjunctorum his sociorum concederent, Justin. 3, 7. Puf. l. 3. c. 3. §. 8.

2. *Decretum Prætoris adhibendum*] A magistratu veniam impetrandam. l. 50. de acquir. rer. domi. Et sunt, qui velint legi decretum principis.

Quo & illud] Intellige; aut ad moles jaciendas in mare.

XVI. *Spartani*] Cragius de republ. Lacedæ. p. 125. libr. 3. tab. 3. Instit. 3. p. 210.

Peregrinos urbe] Cic. 3. Offic. 11. Tale etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pennus apud patres nostros, Papius nuper: nam esse pro cive, qui civis non sit, rectum est non licere; quam legem tulerunt sapientissimi Coss. Crassus & Scævola: usu vero urbis prohibere peregrinos sane inhumanum est.

XVII. *Nisi imperium quod*] Nisi quatenus sub jurisdictione est.

Vi

ribus jugera duri atque asperrimi agri septingenta, * ut Servius notat. Apud Dionem Prusæensem oratione VII legimus: *οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὴν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι*: *nihil peccant qui partem terræ incultam colunt*. Clamabant olim Ansibarii, *sicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque sint vacua eas publicas esse: Solem, quin etiam & sidera respicientes, quasi coram interrogabant, vellentne contueri inane solum: potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores*. Sed male dicta hæc generalia rei præsenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, sed pascendis pecoribus & armentis militum serviebant: quæ justa Romanis negandi causa. Nec minus juste jam olim Romani ex Gallis Senonibus quærebant; *quod jus esset agrum à possessoribus petere, aut minari arma?* *Tacit. Ann. XIII* *Liv. lib. V*

XVIII. Post jus commune ad res, sequitur jus commune ad actus: quod datur aut simpliciter, aut ex suppositione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur sine quibus vita commode duci nequit. Non enim par hic necessitas requiritur ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo quod fiat domino invito, sed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut lege lata, aut conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium in his quas dixi rebus. Hoc est quod Ambrosius vocat, * *separare à commerciis communis parentis, fusos omnibus* *De Offic. III. c. 7*

GROTII NOTÆ.

Ut Servius notat] Ex Catone, Sisenna, aliisque veterum.

Separare à commerciis communis parentis] Plutarchus Pericle de Megarensibus: *αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν εἴργεσθαι, καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια*: *Dequerebantur omni se mercatu, omni portu quem tenerent Athenienses arceri depellique contra gentium jura*. Seneca epistola LXXXVII, recitato Virgilii loco:

> *Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset.*

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret: idem Naturalium V, 18: *quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis, miscuit?* Vide Anglorum querelas de Hispanis apud Thuanum libro LXXI, in historia anni CIↃ IↃ LXXX.

GRONOVII NOTÆ.

XVIII. *Aut simpliciter*] In permissa omnibus & ubique.

Ex suppositione] In permissa certorum populorum. Aut, si mavis, citra respectum aliorum, vel ex aliorum intuitu.

Vita commode] Jus commune ad res possessas vel invitis dominis non redit, nisi ad eas res, sine quibus omnino vivere non est: jus commune ad actiones subjectam habet materiam, *Vitam quæ faciunt beatiorem*, ut Martialis canit, & à volentibus conceduntur.

Lege lata] Per summam potestatem.

Conspiratione] Per consensum & coitionem improbam privatorum.

Fusos omnibus] Natos in utilitatem omnium viventium terræ proventus.

CAPUT III.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. SIngulari jure aliquid nostrum fit acquisitione originaria aut derivativa. Originaria acquisitio, olim, cum genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam concessione servitutis, constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti

GRONOVII NOTÆ.

I. *Originaria*] Quam incipimus soli, nec ab alio transditam habemus.

Derivativa] Quæ ab alio ad nos transit.

Genus hum. coire] Civitates facere & de omnibus in proprietatem addicendis, quod placuisset, constituere.

II. *Servitutis*] Prædiorum, quæ pactionibus & stipulationibus constituitur, §. 4.

Constitutione pignoris] Cum creditor accipit à debitore pignus vel hypothecam in securitatem crediti.

Ad

de iis quæ justa sunt, hoc est quæ speciales quosdam juris civilis effectus producunt.

XXII. Ex suppositione jus commune est ad actus quos populus aliquis externis promiscuè permittit. Nam tunc si unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic, si externis alicubi venari, piscari, aucupari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non potest; nisi delictum præcesserit: qua de caussa Benjaminitis Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem. *Vict. d.n. 2. n. 2, 3* *Jud. xx.*

XXIII. Sed de permissis quod diximus, intelligendum est de his quæ permissa sunt tanquam ex vi naturalis libertatis nulla lege sublatæ: non si permissa sint per beneficium, relaxando legem. nam in beneficii negatione nulla est injuria. Atque ita arbitramur conciliari posse quod post Franciscum Victoriam quasi ei contrarius notavit Molina. *Disp. 10*

XXIV. Quæsitum memini an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non nascuntur, sibi soli vendat. Licere censeo, si is qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non interest à quo emant quod ad desideria naturæ attinet. Lucrum autem alter alteri prævertere licite potest, maxime si causa subsit, ut si qui id stipulatus est populus alterum populum in suam tutelam receperit, sumptusque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coëmtio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam solet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

2. *Quæ justa sunt*] Lib. 1, cap. 3. num. 4.

XXII. *Unus populus*] Ut quum arcentur Judæi.

XXIII. *Ex vi naturalis*] Sine pactione.

Per beneficium] Privilegio dato.

In beneficii] Sic Romani Boccho Mauritaniæ regi fœdus & societatem petenti responderunt, cum meruerit, cap. 104. Sallustii.

XXIV. *Lucrum alter alteri*] Quod compendio vel lucro est, in eo occupare alium & prævenire industria vigilantiaque sua nemo prohibetur.

Stipulatus est] Curavit sibi promitti.

Solet interdum prohiberi] Quasi monopolium.

CAPUT III.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. Singulari jure aliquid nostrum fit acquisitione originaria aut derivativa. Originaria acquisitio, olim, cum genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam concessione servitutis, constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti

GRONOVII NOTÆ.

I. *Originaria*] Quam incipimus soli, nec ab alio transditam habemus.

Derivativa] Quæ ab alio ad nos transit.

Genus hum. coire] Civitates facere & de omnibus in proprietatem addicendis, quod placuisset, constituere.

II. *Servitutis*] Prædiorum, quæ pactionibus & stipulationibus constituitur, §. 4.

Constitutione pignoris] Cum creditor accipit à debitore pignus vel hypothecam in securitatem crediti.

Ad

ti apparebit id jus novum non esse nisi modo. nam virtute ipsa inerat in dominio domini.

III. Paulus Jurisconsultus acquirendi causis & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi ut in rerum natura esset fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit continuabitur dominium specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: sin aliena, jam naturaliter nobis solis eam non acquiri infra apparebit. *L. Possideri, §. Generaliter. D. de acq. poss.*

IV. 1. De occupatione ergo, quæ post prima illa tempora solus est naturalis, an & originarius modus videndum est nobis. In his autem quæ proprie nullius sunt duo sunt occupabilia, imperium & dominium quatenus ab imperio distinguitur. Seneca ita hæc duo expressit: * *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Dion Prusæensis hoc modo: *Orat. xx* ἡ χώρα τῆς πόλεως. ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τῶν ἑαυτοῦ: *Regio civitatis est: at non eo minus in ea suum quisque possidet.* Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam, personas, quæ materia sola interdum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam, locum, qui territorium dicitur.

2. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, * sunt tamen distincta: ideoque dominium non in cives tantum sed & in extraneos transit, manente penes

GROTII NOTÆ.

Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas] Locus est libro VII de Beneficiis c. IV. sequitur c. V: *Omnia rex imperio possidet, singuli dominio.* & c. VI: *Cæsar omnia habet: fiscus ejus privata tantum ac sua.* Symmachus X, epist. 54; *Omnia regitis, sed suum cuique servatis.* Philo libro περὶ φυτουργίας: οἱ βασιλεῖς καὶ τῆς κατὰ τὴν χώραν ἀπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνα ταῦτα ἔχειν νομίζονται ἅπερ ἐπιτρόποις καὶ ἐπιμεληταῖς ἐγχειρίζουσιν, ἀφ' ὧν καὶ τὰς ἐτησίους προσόδους ἐκλέγουσιν: *Reges cum sint domini omnium quæ in ipsorum sunt ditione, etiam eorum quæ à privatis possidentur, tamen videntur ea tantum habere quæ procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, à quibus annuos recipiunt proventus.* Plinius Panegyrico: *tandem imperium principis quam patrimonium majus est.*

Sunt tamen distincta] Itaque & apud Apollodorum videas, tum Arcadiæ tum Atticæ terras divisas, uno retinente τὸ κράτος omne imperium.

GRONOVII NOTÆ.

Nisi modo] Titulo possidendi.

Virtute ipsa] Simulac dominium earum rerum acceperunt, & jus eas hac ratione obligandi.

III. *Specie introducta*] Opere ex ea materia facto.

Nobis solis] De qua quæstione certamen Sabinianorum & Proculianorum, §. 25. Instit. de R. D.

IV. 1. *Imperium*] Jurisdictio.

Dominium] Proprietas.

2. *In extraneos*] In inquilinos, qui nobiscum habitant, etsi non sint cives.

penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores assignationis, divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis sumsissent, assignaverunt quidem futuris civibus coloniarum: Sed jurisdictio de agris qui assignati sunt penes eos remansit, ex quorum territoriis sumpti sunt.* Demosthenes oratione de Halonesο, agros qui eorum sunt quorum est territorium vocat ἴδια κτήματα, qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi res mobiles anteverti posse lege civili supra diximus. Est enim hoc jus ex jure naturæ permittente, non præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse ut id liceat, respondebo, etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse jus civile plurium gentium distributum, quod à singulis tolli potest. Et alia multa sunt quæ juris gentium vocant Jurisconsulti, ubi de rerum divisione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, si solum jus naturale spectamus, dominium non dari nisi in eo qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit ut & infantes & furiosi dominia accipere & retinere possent, personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa constituere possunt præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc, quod favore infantium & his similium consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra actum primum, nec ad actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertingere: id est ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ

V. *Res mobiles*] Quæ nullius sunt, ut feras, aves, pisces.

Supra] 2, 2. 5.

Ex jure naturæ permittente] Quod veniam dat faciendi aliquid, ubi mos vel lex civilis non adversatur.

Præcipiente] Quod utique jubet sic facere, & non aliter.

Jus civile plurium] Et hujus & illius & istius & vel decem civitatum ex cujusque placito; non jus gentium, neque ex communi & immutabili sensu omnium aut moratiorum. Itaque potest, qui vult, id sequi; qui non vult, repudiare.

VI. *Qui ratione*] Quia ad dominium actus animi requiritur agnoscentis aliquid pro suo & habendi voluntas. §. 40, 43, 46, Inst. de R. D. Adde infra 2, 22, 10.

Personam illorum] Consideratі in genere, non in individuis: ut Fabius infans vel furiosus est Dominus rerum patrimonii sui, qua homo, & qua Fabius, non qua infans vel furiosus.

Præter naturam] Addendo naturæ, quod illa non facit quidem, sed tamen; non autem invertendo naturam.

Actum primum] Potentiam.

Actum secundum] Operationem.

VII. Se-

quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud Pauli Apostoli, pupillum quanquam rerum paternarum dominum; dum ejus est ætatis, nihil differre à servis, exercitio dominii scilicet. De mari cœpimus supra aliquid discere, quod nunc absolvendum est. *Gal. IV. 1*

VII. Flumina occupari potuerunt quanquam nec supra nec infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id est latera clausa sunt ripis, & quod comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo qui terras ad latus utrumque possideat, etiamsi aut supra pateat ut sinus, aut supra & infra ut fretum, dummodo non ita magna sit pars maris ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut Regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare intersitum occupare voluerint, nam sic flumina quæ duos populos interluunt ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.

IX. 1. Fatendum est in partibus cognitis Romano imperio, à primis temporibus ad Justinianum usque, juris gentium fuisse ne mare à populis occuparetur, etiam quod jus piscandi attinet. Nec audiendi sunt qui exstimant, cum in jure Romano mare omnium commune dicitur, commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita sunt universales, ut hanc restrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν πάντων ἀνθρώπων a Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aër. Celsus, maris communem esse usum omni- *L. Quadam. D. de rer. divis. Inst. de rer. divis. §. 1. a L. Vendit. Comm. præd. L. Littore. D. ne quid. in loco publico.*

VII. *Supra*] A fonte & longo spatio deinceps.

Infra] In exitu & aliquanto spacio ante exitum.

Inferiori] Vel alieni territorii vel nullius.

Comparatione terrarum] Quæ circumjacent & sunt in territorio.

VIII. *Aut supra*] Unde terram intrat.

Sinus] Sinus patet vel apertum habet tantummodo supra, ab alto scilicet mari, unde pars ejus terram intrat; non vero infra, hic enim objicitur terræ gremium.

Aut supra] Unde decurrit.

Et infra] Ubi angustias exit.

Ut fretum] Fretum patet vel transitum habet & supra, unde angustias intrat mare, & infra, ubi ex angustiis evadit.

Dummodo non] Modo terræ, quæ circa sinum aut fretum in territorio sunt & mare inclusum habent, spatio longe id superent, ut hæ merito una cum interveniente mari rationem totius, mare interveniens rationem partis habere videantur.

IX. 1. *Partibus*] Orbis terrarum.

Commune civium] Per vocabulum Omnium intelligi solummodo eorum, qui cives Romani censebantur, & à Latinis, Italicis, Fœderatis, externis sive alienigenis, qui in eodem versarentur imperio, distinguebantur.

Πάντων ἀνθρώπων] Ergo non tantum πολιτῶν Ῥωμαϊκῶν.

Commu-

omnibus hominibus. Præterea manifeste distinguunt Jurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in Institutionibus legimus: *a Quædam naturali jure * communia sunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia sunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica sunt.* & apud Theophil. φυσικῷ μὲν ἐν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀὴρ, ὕδωρ, τὸ ἀέναον, θάλασσα. Mox: ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πουβλικοί εἰσι, τοῦτ' ἔστι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ.

a De rer. divis. L. Quod in littore. D. de acq. dom. d. l. Littore. D. Ne quod in loco publico.

2. Sed & * de littoribus dixit Neratius non ita esse publica ut quæ in patrimonio sunt populi, sed ut ea quæ primum à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id est, ne populi quidem ullius: cum quo responso pugnare videtur quod Celsus scripsit: *Littora in qua populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror: maris autem usum communem omnibus hominibus.* Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus, aut prætervehentibus est necessarius. Celsum vero quatenus ad utilitatem assumitur, puta ad ædificium permanens: quod à Prætore impetrari solere Pomponius nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est in parte littori proxima, & quæ littori quasi accensetur.

L. Quamvis. D. de acq. dom.

X. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen * ex instituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi in diverticulo fluminis occupari à privato potest. sed & de mari dictum à Paulo est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, Uti possidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res. utpote cum de jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publi-

L. Si quisquam. D. de divers. temp. præscr. L Sane. D. de injuriis.

GROTII NOTÆ.

Communia sunt omnium] Michael Attaliates: τινὰ δὲ πάντων εἰσὶν, οἷον ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλάσσης: *quædam sunt omnium, ut aër, ut aqua profluens, ut mare, & litus maris.*

De littoribus] In Basilicorum Eclogis lib. I, tit. I, c. 13. οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξουσίᾳ εἰσί: *littora in omnium sunt potestate.* vide & libro LIII, tit. VI.

Ex instituto] Quo ipso instituto usi & Angli contra Danos. vide optimum Camdenum in regno Elisabethæ anno CIↃ IↃC.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Prætervehentibus est*] Ut nemo, qui non sit hostis, eorum usu ad tempus prohiberi possit.

X. *In diverticulo fluminis*] Lacu, qui ex flumine in nostrum agrum intrat, & ibi sinum facit.

Uti possidetis] Quo retinet possessionem, qui nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possedit.

Jure fruendi] Fructum, commoditatem, utilitatem percipiendi.

publica: ubi haud dubie * de exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod * à Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *Peculiaria sibi maria excogitavit, æstuariis intercipiendo fluctus.* Sed idem postea, contra veterum Jurisconsultorum responsa, ad * πρόθυρα, id est vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque septis quibusdam quas ἐποχὰς vocabant, includi, & privatim vindicari possent. L. IX. I L. injuriarum, circa finem. L de injuri

2. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparati non major sit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare

GROTII NOTÆ.

De exigua agit maris portione quæ in fundum privatum admittitur] Sallustius: *à privatis compluribus subversos montes, maria constructa.* Horatius Lyricorum libro II, carmine XVIII:

marisque Bajis obstrepentis urges
Summovere littora:

& libro III, carmine I:

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus.

Vellejus Paterculus: *Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare.* Seneca in excerptis controversiarum lib. V, controv. V: *Maria submoventur projectis molibus.* Plinius de terra lib. II, c. XXXIII: *Ut freta admittamus, eroditur aquis.* Stagna stupenda admisso mari dixit Lampridius Severo. Cassiodorus IX, c. VI: *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis in visceribus æquoris terra promota est?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piscis adesse minas.

De talibus piscinis maritimis agit Plinius libro XXXI, cap. VI. Columella rei rusticæ libro VIII, c. XVI, & XVII, ubi hoc inter alia, *lautitias locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse.* Similia habet Ambrosius Hexaëmero V, c. X. & de Nabuthe cap. III. & Martialis aliquot locis.

A Lucullo] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfodisset montem, & maritima flumina immisisset in piscinas, quæ reciproca fluerent, ipsi Neptuno non cederet eo piscatu.* Plutarchus ejus vita: καὶ τροχὰς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοφόρους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος: *cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipso mari cœnacula fabricaret.* Plinius libro IX, c. LIV: *Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admisit, qua de causa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.*

Πρόθυρα] Vide Leonis novellas LVII, CII, CIII, CIV. Attaliaten pragmaticorum tit. XCV. Harmenopulum lib. II, tit. I. §. περὶ προθύρων. Vide & summum virum Jacobum Cujacium Observat. XIV, I.

GRONOVII NOTÆ.

Lucullo] Varro de re rust. 3, 17.

Æstuariis] Effossis lacubus, in quos admitteret mare; dein cataracta vel emissario, quoties libuisset, clauderet.

Septis quibusdam] Quales sunt cetariæ Plinius 9, 15.

XI. Nec

ftare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi poteft, & exemplo maris ad villam admiffi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam confenfu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi confenfu fublatum eft, maris portio quamvis exigua, & maxima fui parte inclufa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, fi quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non effet, aut fublatum, tamen ex eo folo quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non poffe: nec animi actum fufficere, sed actu externo effe opus, unde occupatio poffit intelligi. Deinde vero fi deferatur poffeffio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id eft ad ufum communem: quod de inædificato littore refpondit Papinianus, & de pifcatione in fluminis diverticulo.

L. præscriptio. D. de usur.

XII. Illud certum eft, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non poffe inermem & innoxiam, quando nec per terram talis tranfitus prohiberi poteft, qui & minus effe folet neceffarius & magis noxius.

Thucydid. lib. VII.

XIII. 1. Ut autem folum * imperium in maris partem fine

XI. *Nec animi actum*] Quo quis forte apud fe ftatuerit, mare velle pro occupato ab fefe haberi, aut dominum maris fe profiteri.

Actu externo] Nempe claffe præfenti.

Deferatur poffeffio] Si ea claffis ex loco, quem obtinet difcedat.

GROTII NOTÆ.

Imperium in maris partem] Philo de regibus: καὶ τὰ ἄπειρα πλήθει καὶ μεγέθει πελάγη προσεκτήσαντο: *etiam maria numero infinita, immenfa magnitudine, ad terras adjecere.* Lycophron:

Γῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν.
Terra marifque fceptra, regnorumque opes.

Virgilius:

Teque fibi generum Tethys emat omnibus undis.

Julius Firmicus: *maris ac terra dominia poffidentes.* Nonnus:

Βερόη κράτος ἴσχε θαλάσσης,
Beroe pelagus ditione tenebat.

Termini regnorum Suetia in medio freti Orefund; Johannes Magnus in Archiepifcopis Upfalenfibus cap. XV. De Tyro Curtius: *Mare non vicinum modo, fed quocumque claffes ejus adierunt ditionis fuæ fecit.* Unde Proverbium *Tyria maria* apud Feftum. Ifocrates de Lacedæmoniis & Athenienfibus: συνέβη ἑκατέραν κυρίαν γενέσθαι τῆς κατὰ θάλατταν ἣν ἑκάτεροι κατέσχον, ὑπηκόους ἔχειν τὰς πλείστας τῶν πόλεων: *Sic evenit, ut civitas utraque terram adipifceretur eam quæ mari ab ipfis poffeffo adjaceret, plurimafque urbes haberet fibi obfequentes.* Demofthenes de Lacedæmoniis in Philippica II: θαλάττης ἦρχον καὶ γῆς ἁπάσης: *Et mare omne & terras tenebant.* Scriptor vitæ Timothei: *quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione deftiterunt, & fua fponte Athenienfibus imperii maritimi principatum conceffèrunt.* Scriptor orationis de Halonefo, quæ eft inter Demofthenicas, de Philippo loquens Macedone: οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ἀξιῶν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλατταν καταστῆναι, καὶ ὁμολογῆσαι ὑμᾶς ὡς ἄνευ φιλίππου

φαίνεται ἰδὲ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ φυλακὴν δυνατοί ἐστε φυλάττειν: *Nihil ille quærit aliud, quam à nobis in possessione constitui maris, & à nobis confessionem exprimere, nos absque ipso nec maris custodiam posse retinere.* Julianus Imperator de Alexandro, molitum eum esse bellum hoc animo: ὅπως γῆς τε ἁπάσης καὶ θαλάττης κύριος γένοιτο: *ut terra marisque totius dominus fieret.* Hujus successor Antiochus Epiphanes apud Gorionidem: *Nonne terra & mare mea sunt?* De alio ejusdem successore Ptolemæo Theocritus:

> Πολλᾶς δὲ κρατεῖ γαίας, πολλᾶς δὲ θαλάσσας,
>
> *Lateque imperitat terris, lateque profundo.*

Item:

> θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα,
>
> Καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ἀνάσσονται Πτολεμαίῳ.
>
> *omnis tellusque fretumque*
>
> *Altisonique amnes sub rege jacent Ptolemæo.*

Tempus est ad Romanos veniamus. Scipioni majori sic Annibal in Livio: *Carthaginenses inclusi Africæ litoribus, vos, quando Diis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione Claudianus:

> *patriis primo cum manibus ultor*
>
> *Subderet Hispanum legibus Oceanum.*

Itaque Mare internum passim suum vocant Romani, Sallustius, Florus, Mela, alii. Sed plus adjicit Dionysius Halicarnassensis: πάσης κρατεῖ θαλάσσης οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὠκεανίτιδος ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι: *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei quod intra columnas est Herculis, sed & Oceani, in quantum navigatur.* De iisdem Dion Cassius: πάσης σχεδὸν βασιλεύοντες γῆς καὶ θαλάσσης: *omni ferme imperant terra marique.* Appianus in præfatione describens Romani Imperii magnitudinem, sub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Hellespontum, Ægæum, Pamphylium, & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare quod intra Herculeas est columnas; ita Plutarchus & Appianus. Philo in Flaccum: ἀφ' οὗ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαστὸς οἶκος ἀνήψατο γῆς καὶ θαλάσσης: *ex quo Cæsarum domus terra marisque imperium adepta est.* De Augusto Ovidius:

> *pontus quoque serviet illi.*

Inscriptio in ejus honorem: *Orbe terra & mari pacato Augustus Janum Quirinum terra marique pace parta ter clausit*, teste Suetonio: qui de eodem; *Classem Miseni & alteram Ravennæ ad tutelam superi & inferi maris collocavit.* Ad Tiberium Valerius Maximus: *penes te hominum Deorumque consensus maris & terræ regimen esse voluit.* De eodem Philo: γῆς καὶ θαλάσσης ἀνειλημμένον, κατὰ κράτος: *qui imperio terram ac mare complectebatur.* Idem de Cajo Tiberii successore: Γάϊον μετὰ τὴν Τιβερίου τελευτὴν παρειληφότα τὴν ἡγεμονίαν πάσης γῆς καὶ θαλάττης: *Cajum qui post mortem Tiberii imperium omne terræ marisque suscepit.* Vespasianum Josephus vocat, δεσπότην καὶ γῆς καὶ θαλάσσης: *terra marisque dominum:* idem jus Antonio multis in locis Aristides tribuit. Procopius Imperatoris statuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται: *quod ei subjecta esset terra, & mare.* Nicetas Patricius Adriatici littoris servator in literis Ludovici II. Constantinus monomachus in historia dicitur γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης: *terra marisque Imperator ac dominus.* Et inter themata, id est provincias Romani Imperii, ponitur mare Ægæum. Francos mari ad Massiliam & circum imperasse narrat Procopius Gotthicorum III. De jure Venetæ reipublicæ vide Parutam libro VII. & specialem historiam de Uscochis. Addi his possunt Jurisconsulti recentiores ad c. ubi periculum de Electis in VI. Bartolus, Angelus, Felinus in c. ad liberandum in principio: de Judiciis. Baldus ad titulum Digestorum de rerum divisionibus col. 2. Afflictus in tit. quæ

Bossius tit. de aquis. n. 36. allegans Bal. Cepsoll. & alios. Vide L. unicam, C. de classicis. lib. XI. a Thucyd. lib. IV.

ne alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: n que arbitror jus illud gentium, de quo diximus, obstare. Argi olim cum Atheniensibus expostularunt, quod suo mari Spa tanos Argivorum hostes transire sivissent: quasi violato fœder quo cautum erat ne alter populus hostes alterius sineret i διὰ τῆς ἑαυτῶν, per sui imperii loca. a Et in induciis annalib belli Peloponnesiaci permittitur Megarensibus navigare ma quod ad ipsorum sociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσ ὅσα κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν. Sic θάλασσαν τὴν Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani est imperii, dix Dion Cassius libro XLII. Themistius de Romano Imperator τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων: habens sibi subditam te ram & mare. Oppianus ad Imperatorem:

> σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
> Εἰλεῖται.
>
> tuis etenim sub legibus æquor.
> Volvitur.

Et Dion Prusæensis, in altera ad Tarsenses, multa ei civita ab Augusto ait concessa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, τῆς θα λάττης τῆς κατ' αὐτήν: jus in amnem Cydnum & proximam m ris partem: Et apud Virgilium legimus:

> Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Lib. IV. Apud Gellium: Fluminum quæ in mare quæ imperium Rom num est fluunt. Notat Strabo Massilienses multa cepisse spol cum prælliis navalibus vicissent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θαλάσ ἀδίκως: eos qui injuste de mari controversiam moverent. Ide

Lib. XII. Sinopen ait imperitasse mari in Cyaneas.

2. Videtur autem imperium in maris portionem eadem r tione acquiri qua imperia alia, id est, ut supra diximus, ratio personarum & ratione territorii. Ratione personarum, ut classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se h beat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt qui i proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terr reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qu recepto in se onere tuendæ navigationis juvandæque per igne noctur

sint regalia. Cacheranus decisione Pedemontana 155, num. 4. ubi ex Baldo dicit totum mundum hoc jure uti. Albericus Gentilis Advocationis Hispanicæ 1. 8.

GRONOVII NOTÆ.

XIII. 2. *Ratione personarum*] Imperio temporario: ut Hannibal interpretabatur solum esse suum quod captum bello possideret habe retque castris ad urbem positis. Li 26, 11. Cæterum hæc classium a ctoritas inde agnoscitur, quod cla sem prætervehens una navis ve submittere compellitur.

XIV. *Ignes nocturnos*] Phar Sueton. Calig. 46. Claud. 20.

Vid

nocturnos & brevium signa, * vectigal æquum imposuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal Erythræum, ob sumtus exercitus maritimi adversus piraticas excursiones: & * quod in ponto Byzantini exigebant διαγώγιον, & quod jam olim Athenienses occupata Chrysopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque Polybio: & quod ex Hellesponto olim Athenienses eosdem exegisse ostendit * Demosthenes in Leptinen, suo autem tempore Romanos Imperatores in arcana historia memorat Procopius.

Plin. l. xı 4. *Strab. lib. xvii.*

XV. 1. Inveniuntur exempla fœderum quibus populus alter alteri populo se obstringit ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter Athenienses & Persas * Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata intra Cyaneas & Cheli-

Philostr. vita Apo l. iii, c. x *Plut. Cim.* *Diod. c. x* *Aristi. Parath.* *Thuc. l. ı*

GROTII NOTÆ.

Vectigal æquum] Rhodii olim portorium de insulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teste Ammiano lib. XXII. De Venetis qui in Gallia, Cæsar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portibus interjectis quos tenent ipsi, omnes fere qui eodem mari uti consueverunt habent vectigales.* Florus de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis insulis, dare tributa quæ jubere consueverat.* Plinius VI, c. XXII. Annii Plocami meminit qui maris rubri vectigal à fisco redemerat. idem capite sequenti de mari agens quo in Indiam navigatur; *Omnibus annis navigatur sagittariorum cohortibus impositis; etenim piratæ maxime infestant.* Disputationes egregias de modo vectigalis vide in Elisabetha Camdeni Anno CIↃ IↃ LXXXII & CIↃ IↃC II.

Quod in ponto Byzantini exigebant] Meminit Byzantini vectigalis Herodianus Severo: Procopius, tum in vulgata tum in arcana historia, etiam veteris vectigalis in Hellesponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuisse ad ædem Blachernianam, Hellespontiaci Abydi docet Theophanes. Abydi illud δεκατευτήριον, id est vectigalium decimæ, vocat Agathias libro V. monuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monasteriis aliquibus concessit θαλάσσια δίκαια: *obventiones è mari.* Docet Balsamo in Concilii Chalcedonensis canonem IV, & Synodi VII, canonem XII.

Demosthenes in Leptinen] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienses. Alpianus Scholiastes solutam ibi ait decimam.

Cimonis ætate] Hæc est illa εἰρήνη περιβόητος *nobilissima pax* Plutarcho, qua & hoc convenerat, ut Persæ à mari tantum spatii abstinerent quantum ferret equi cursus, id est XL stadia. Meminit & Isocrates Panathenaico.

GRONOVII NOTÆ.

Brevium] Vadosorum & minus profundorum locorum. Virgil. I. Æn. 115. *Tres Eurus ab alto In brevia & Syrtes urget.* lib. 10. 289. *multi servare recursus Languentis pelagi & brevibus se credere saltu.*

Chrysopoli] Scutari è regione Cpoleos.

Polybio] 4 p. 312.

XV. 1. *Intra Cyaneas & Chelid.*] Eadem est historia, idemque fœdus: nam Chelidoniæ sunt insulæ tres in mari Pamphylio contra Phaselidem, quæ est in continenti. Nec placuit horum quicquam post prælium ad

Chelidonias navigaret. intra Cyaneas & Phaselidem post prælium ad Salaminem: in annalibus induciis belli Peloponnesiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, sed aliis navigiis quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo fœdere quod statim ab exactis regibus * Romani cum Carthaginiensibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve socii ultra Pulchrum promontorium navigarent, extra quam si tempestatis aut hostium vi compulsi essent; qui vi compulsi advenissent, nihil sumerent præter necessaria, & intra diem quintum abscederent. Et * in secundo fœdere, ne Romani ultra Pulchrum promontorium Massiam & Trasejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, ne Illyrii ultra Lessum pluribus quam duobus lembis iisque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, ne citra Calycadnium & Sarpedonem promontoria navigaret, extra naves quæ stipendium, legatos, aut obsides portarent.

Polyb.

App. Illy.
Livius l. XXXVIII.

2. Sed hæc non docent occupationem maris, aut juris navigandi. Possunt enim ut singuli, ita & populi pactis, non tantum de jure quod proprie sibi competit, sed & de eo quod cum omnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus cujus id

Salaminem: tum enim nullum fœdus factum est, cum proxime successerint ad Plateas & Mycalem pugnæ: sed ad Eurymedontem amnem à Cimone victi Persæ hanc conditionem acceperant. De Chelidoniis Strabo 14, 666.

GROTII NOTÆ.

Romani cum Carthaginensibus] Servius ad illud IV Æneidos:

Littora littoribus contraria,

Quia in fœdere cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginensium accederent, neque Carthaginenses ad littora Romanorum. Simile fœdus Romanorum cum Tarentinis: μὴ πλεῖν Ῥωμαίους πρόσω Λακινίας ἄκρας: *ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent*; est hoc in excerptis ad legationes ex Appiano, mersos à Pœnis externos qui in Sardiniam vel ultra Columnas navigarent, tradit Strabo libro XVII.

In secundo fœdere] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent nisi commeatus accipiendi aut naves reficiendi causa. Post bellum Punicum tertium castigatus Senatus Carthaginiensis, quod contra fœdus exercitum & navalem materiam haberet; testis Livius lib. XLVIII, & LIX. Simile est quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto, impetravit ut ei semel anno duas naves trans Bosphorum mittere liceret; est id apud Gregoram libro IV. Antiochi olim pax & hoc continebat, ne is armatas naves haberet plures XII. Appianus Syriaco. Naves armatæ Adriaticum sinum ingredi per Venetos vetantur ex pactis; vide Thuanum libro LXXX. in anno CIƆ IƆ LXXXIV.

GRONOVII NOTÆ.

Cyaneas & Phaselidem] Isocrat. Panathen. p. 580.

Pulchrum promontorium] In Africa, Liv. 29, 27.

Calycadnium & Sarpedonem] In Cilicia.

Quæ stipendium] Quod ei pendendum erat ex fœdere Romanis, Liv. 38, 38.

2. *De jure decedere*] Ut si quis paciscatur, ne in aream ulterius lumen è sua domo habeat, non eo aër fit proximi possidentis, sed alter de jure suo remittit.

Pisca-

id intereſt decedere: quod cum ſit, dicendum eſt quod dixit Ulpianus in ea facti ſpecie, qua fundus erat vinditus hac lege, ne contra venditorem piſcatio thynnaria exerceretur, mari ſervitutem imponi non potuiſſe, ſed bonam fidem contractus expoſcere ut lex venditionis ſervetur. Itaque perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium obligari. *L. Vend ter. D. Compraes*

XVI. 1. Frequens eſt inter vicinos populos contentio, quoties

Piſcatio thynnaria] Thynnorum piſcium Hor. 2 Sat. 3. *Plures annabunt thynni & cetaria creſcent.*

XVI. 1. *Frequens &c.*] Hæc quidem docta ſunt ſi recte tradantur, ſed ad præſentem quæſtionem parum faciunt. Videtur autem vir ſummus auctores finium regundorum valde defunctorie legiſſe. *Limitatus* ager appellatur, qui & diviſus aſſignatusque, non quod manufactos limites pro finibus haberet, ſed quia conciſus erat limitibus factis (*decumanos* & *cardines* vocabant; illos qui Orientem & Occidentem ſpectabant, hos qui Meridiem & Septentrionem) per centurias perque partes, quæ privatis poſſeſſoribus dono principis eſſent adſignatæ, ita ut certus numerus centuriarum & jugorum limitibus includeretur. Quum ſecundum genus nominavit *aſſignatos & menſura comprehenſos*, fruſtra addit, *per centurias & jugera*: nam horum ratio habetur in limitato. At hujus tantummodo modus univerſus per extremitatem menſuræ comprehendebatur. Ideo non *limitatus* non *diviſus* & *aſſignatus* tantum, & menſura comprehenſus vocabatur. Arcifinius quoque dictus, non quod fines hoſtibus arcendis idoneos haberet, ſed quod arcuerat fines, vel non haberet fines menſoria ratione comprehenſos. Frontinus: *Ager eſt arcifinius, qui nulla menſura continetur.* Eoſdem propterea Siculus Flaccus ait Solutos vocari. Iiſdem teſtantur nihil *ſubſecivorum* intervenire, nempe quæ à menſuris decempeda reſtabant. Appellabantur & *Occupatorii*, quia eorum unuſquiſque privato arbitrio occupaverat ſine adſignatione, non modo tantum, quantum colere poterat, ſed quantum in ſpe colendi habebat. Nec vero hic ager neceſſario terminos habebat naturales: poterat enim occupator ſibi terminos ſtatuere, quos voluerat, vel ſepimento, vel foſſa manufacta.

In duobus primis agrorum generibus, ſi flumen curſum mutet, nihil ait de territorio mutari. Non eſt perpetuum. Poterat enim tam Limitatus, quam Menſura comprehenſus ager ad fines territorii eſſe, & vel hic, vel ille fluvio imperia terminante includi, quod ſi eſſet, haud dubie, quod decedebat agris, decedebat territorio: quod alteri ripæ accidebat, ſub aliam juriſdictionem veniebat. Rurſus ait in Arcifiniis flumen mutato curſu mutaſſe territorii fines &c. Ne hoc quidem perpetuo verum. Nam Arcifinius ager eſſe poterat & in medio territorio, utpote ſi quis loca deſerta, vaſta, inculta, occupaverat: qualia magnis regnis & imperiis frequentia interveniunt. Ibi ſi flumen eſſet, quicquid ageret, manebat quod erat territorium.

Illud prorſus mirum, quod in dubio imperia, quæ ad flumen pertinent, arcifinia putanda eſſe ait, & ut limitata, aut menſura comprehenſa ſint, rarius accidere. Primo inauditus eſt ſermo, *Imperium arcifinium*, *Imperium limitatum*, *Imperium menſura comprehenſum*. Agrorum hæc vocabula ſunt, non imperiorum. Dein dubium tale nobis eſſe non poteſt, quia nulli nobis ejuſmodi agri. Tertio quomodo poteſt eſſe dubium, ſi vera eſt auctoris ſententia, omnes agros limitatos & adſignatos eſſe in meditullio imperii, omnes in extremo arcifinios. Minime igitur hic ſervit hypotheſi

ies flumen cursum mutavit, an simul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit eis cedant quibus adjecta sunt: quæ controversiæ ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos mensores tria esse agrorum genera: divisum, & assignatum, quem limitatum vocat Florentinus Jurisconsultus, quia manufactos limites pro finibus habet; assignatum per universitatem, sive * mensura comprehensum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente Varrone, quod fines habeat arcendis hostibus idoneos, id est naturales: ut sunt flumina & * montes. Hos occupatorios dicit Aggenus Urbicus, quia plerumque tales sunt agri, qui aut eo quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamsi flumen cursum mutet nihil de territorio mutatur: & si quid alluvio adjecit id occupantium imperio accedet.

2. In arcifiniis * flumen mutato paulatim cursu mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, sub ejus imperio

uæ. Denique apud Romanos, quibus solis istæ agrorum varietates notæ, si dubium hujusmodi incidisset, adibatur scrinium Imperatoris, in quo erant omnium Limitatorum & Assignatorum agrorum formæ: si de quo quærebatur, ejus nulla extaret forma, pro arcifinio erat. Meminerunt hujus rei sæpe dicti auctores finium regundorum.

GROTII NOTÆ.

Mensura comprehensum] Exemplum vide apud Servium ad Eclogam IX.

Montes] Tacitus de Germania: à *Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur.* Plinius libro XXXVI: *Evehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant.* de Alpibus loquens.

Flumen mutato paulatim cursu] Vide Johannem Andreæ & alios citatos à Reinkinkio libro I, Classe V, c. I.

GRONOVII NOTÆ.

Divisum & assignatum] Qui veteranis & colonis per centurias & jugera modo certo adscripto, datus est.

Assignatum per universitatem] Cujum modus universus & indivisus civitati tribuebatur. hic tantum per extremitatem mensura comprehendebatur, non per centurias & jugera, ut perperam auctor. Centuriæ & jugera sunt limitati vel divisi & adsignati. Centuria modus est agri CC, vel CCL. jugerum. Jugerum in longitudinem numerat pedes CCXL, in latitudinem pedes CXX. Colum. 5, I. Quidam tamen voluerunt mensuram per extremitatem comprehensam esse centuriam.

Fines hostibus arcendis] Imo quod fines arcuit, & possessor ejus liberum sibi reliquit, quousque colere aut possidere velit.

Ut flumina & montes] Immo & aquarum divortia & manufactas vias, fossas, arbores antemissas, nec mensura continetur. Sic. F. p. 4.

Occupatorios] Quia non ex mensuris actis modum acceperunt, sed patent quatenus excoluit, aut quantum eorum spe colendi occupavit possessor. Primi habent limites inter singulas centurias: duo posteriora genera non limites, sed terminos. Sic. I8, 22.

Nihil de territorio] Quasi centuria non potuerit finiri flumine.

Si quid alluvio] Si parvum quid esset, contemptum: si magna pars, ad subseciva pertinuisse censeo in diviso & adsignato.

2. In dubio autem imperia quæ ad flumen pertingunt arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id quod non facile transitur. Ut autem limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit, & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius & occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. 1. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt, aut quia defecerunt domini, nam hæc redierunt in eum statum in quo primum res fuerant.

2. Sed illud simul notandum est; interdum primas acquisitiones à populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo inest jus illud eminens de quo alibi egimus, sed & privatum plerumque dominium generaliter primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret distributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, si non ut jus Vasalli à jure senioris, aut jus emphyteuticarii à jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ sunt species juris in rem, quas inter

illam lineam, quæ medium alveum secat.

2. *Imperia*] i. Agri quibus terminantur imperia per flumen.

Pertingunt] Pertinent.

Quod non facile] Ut munitiones naturales.

XVIII. *Parti uni accederet*] Ut in illis terminis imperii Romani factum: nam cum barbari naves nullas haberent, Romani eos amnes navibus occuparunt, quas dicebant lusorias.

XIX. 1. *Defecerunt domini*] Justin. 19, 3. *Prædam quam relictis à se castris abstulerint, non esse talem, quam velut spolium victi hostis ostentent, sed quam possessione varia fortuitis dominorum mortibus, sicuti caducam, occuparint.*

Redierunt in eum statum] Rursus factæ sunt communes.

2. *Jus eminens*] 1, 3, 6.

Primum populo] Sic Flaccus de cond. agrorum. Postquam ergo majores regiones ex hoste captæ vacare cœperunt, alios agros diviserunt, assignaverunt, & ita remanserunt ut tamen Populi Rom. essent: ut est in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur: nam sunt P. R. quorum vectigal ad ærarium pertinet.

Vasalli] Qui habet emphyteusin vel fundum à domino in perpetuum, aut in certos annos, ea lege concessum, ut eum colat melioremque reddat, constituta pensione annua.

Senioris] Hoc vocabulo usa est inferior Latini sermonis ætas pro domino: unde Italicum Signore, Gallicum Seigneur, Sieur, sive Monsieur, Messire. Bignon. ad Marcul. 1. cap. 7. p. 458.

Nos

ter est & jus ejus qui sub conditione fideicommissum exspectat. Seneca: * *Non est argumentum, ideo aliquid tuum non esse, quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub certa lege tuum est.* Dion Prusæensis Rhodiaca: μυρίους γὰρ διήρηνται τρόπους καθ᾽ οὓς ἐκείνου τι φαμὲν εἶναι: καὶ πλεῖστον διαφέρουσιν ὧν ὅτι ἀποδόσθαι τι ἔξεστι τοῖς ἔχουσιν, ὅτι ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι: *Plurimi sunt modi quibus quid cujusque esse dicitur, & quidem valde inter se differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat.* Apud Strabonem invenio: κύριος ἦν πλὴν τοῦ πιπράσκειν: *dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab universis occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* De Mor. Germ.

3. Hoc igitur modo cum distributa dominia pendent à dominio generali, si quid domino particulari carere incipit non fit occupantis, sed * ad universitatem, aut ad dominum superiorem redit. Cui juri jus simile etiam per legem civilem extra hanc causam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

GROTII NOTÆ.

Non est argumentum] Locus est de Beneficiis VII, 12. Idem libro ejusdem argumenti octavo, c. 12. *quædam quorundam sub certa conditione sunt.*

Ad universitatem aut ad dominum superiorem redit] Sic ex libro secundo Odysseæ in fine colligas, bona ejus qui sine liberis decederet ad populum pervenisse, & sic interpretatur Eustathius illud Homeri Iliados E,

Χηρωσταὶ δὲ διὰ κτῆσιν δατέοντο,
Partiebantur opes rectores urbis.

nam χηρωστὰς magistratum fuisse dicit qui bona sine liberis decedentium administrabat. Simile aliquid usurpatum olim in regno Mexicano docent nos historiæ.

GRONOVII NOTÆ.

Sub conditione fideicommissum] Nam & sub conditione relinquitur fideicommissum vel ex certo die §. 2. Instit. de fidei com. hær.

3. *Dominio generali*] Ejus cujus est territorium, sive principis, sive populi.

Domino particulari] Cujus fuit ea privata possessio.

CAPUT IV.

De derelictione præsumta, & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & præscriptione differat.

I. *Usucapio aut præscriptio proprie dicta cur locum non habeat inter populos diversos, eorumve rectores.*

II. *Solere tamen & inter hos allegari longævas possessiones.*

III. *Causa inquiritur, ex conjecturis humanæ voluntatis: quæ petuntur non ex verbis tantum:*

IV. Sed

IV. *Sed & ex factis:*
V. *Et ex non factis*
VI. *Quomodo tempus adjunctum non possessioni & silentio ad conjecturam juris derelicti valeat.*
VII. *Ordinarie ad talem conjecturam sufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc sit.*
VIII. *Solutio objectionis, neminem præsumendum suum jactare.*
IX. *Videri etiam, seposita conjectura, jure gentium ex immemorabili possessione dominium transferri.*
X. *An nondum satis jus auferri hoc modo possit.*
XI. *Etiam summa potestatis jus aut populo aut regi acquiri longæva possessione.*
XII. *An leges civiles de usucapione & præscriptione teneant eum qui summam potestatem habet, cum distinctionibus explicatur.*
XIII. *Ea jura quæ separabiliter aut communicabiliter adhærent summo imperio, usucapione aut præscriptione quæri & amitti.*
XIV. *Refellitur sententia statuens semper subditis licere se vindicare in libertatem.*
XV. *Quæ mera sunt facultatis nullo tempore amitti: quod explicatur.*

I. GRavis hic difficultas oritur de usucapiendi jure. Namque id jus cum lege civili sit introductum (tempus enim ex suapte natura vim nullam effectricem habet: nihil enim fit à tempore, quamquam nihil non fit in tempore) locum habere non potest, ut censet Vasquius, inter duos populos liberos, aut reges, populumve liberum & regem, imo ne inter regem quidem & privatum ipsi non subditum, * nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos; quod verum videtur, nisi quatenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atqui id si admittimus, sequi videtur maximum incommodum, ut controversiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad perturbandos multorum animos & bella serenda pertinet, sed & communi gentium sensui repugnat.

II. Nam & in sacris literis Jephthes regi Ammonitarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Jabocum, & ab Arabum desertis

GROTII NOTÆ.

NEc inter duos diversorum regum aut populorum subditos] In lege XII Tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoste esto*, id est cum peregrino.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Usucapiendi jure*] Per quod res aliena longo tempore fit bona fide possidentis.

Lege civili] Jure Romano.

Ex suapte natura] sine lege aut natura.

Quatenus res] Ut qui in alieno territorio, ubi usucapio valet, rem vel agendi aliquid jus habet, legitimum tempus bona fide possidere vel actum illum exercere sinendo, rem jusve amittat.

desertis ad Jordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint? Et Lacones apud Isocratem, tanquam certissimum, * & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas, non minus quam privatas, multo tempore ita firmari ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos qui Messenam repetebant. Verba Græca sunt: *τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινάς, ἢν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι.* Idem Isocrates ad Philippum: *κύριον καὶ βέβαιον τὴν κτῆσιν πεποιηκότος τοῦ χρόνου*: *Cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset*. Hoc jure nisus posterior Philippus T. Quintio dicebat, *Civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi tradita à majoribus essent justa ac hereditaria possessione, se non excessurum*. Sulpitius contra Antiochum disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando serviissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. Et historici * vetera reposcere vaniloquentiam vocant: *μυθικὰς, καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις* Diodorus. Apud Ciceronem est de Officiis secundo: * *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum qui habuit amittat?*

Archid.

Livius l. XXXII.

Livius li. XXXV.

Tacitus Ann. VI

III. Quid dicemus? Juris effectus qui ab animo pendent, non possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit; quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis actus cognoscere non potest: qua de causa etiam interni actus meri legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt

GROTII NOTÆ.

Et apud omnes gentes confessum] In hunc sensum disserit pro Gallia Dux Nivernensis apud Thuanum libro LIX in anno CIƆ IƆ LXXIV.

Vetera reposcere] Τὰ πρὸ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica, usus inter alios Nicetas lib. I. de Alexio Isaaci fratre, ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: *καὶ ταῦτα δὴ τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἀνυποστόλως ἀνεκινῶν*: *ita ille velut ante Euclidem gesta movebat inverecunde.*

Quam autem habet æquitatem ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum qui habuit amittat] Florus lib. III, c. 13. *Tamen relictas à majoribus sedes, ætate, quasi jure hereditario possidebant.*

GRONOVII NOTÆ.

III. *Qui ab animo*] Quod alicui jus nascitur ex eo, quod quis hoc vel illud decrevit, statuit, in animo habuit (exempli gratia te adoptare, hæredem facere, & similia) id constare nequit & effectum sortiri ex sola mentis agitatione & commentatione, sed ei, ad quem jus nostrum referimus, id fuisse nobis animi argumentis quibusdam externis & symbolis notabilibus demonstrandum est.

Non fuerat congruum] Non est enim hominum pectora scrutari.

Legibus humanis] Cogitationum pœnas nemo patitur. l. 18. D. de Pœn.

Mathematicam] Necessariam.

Chiro-

ſunt homines quam quod volunt & ſentiunt, & factis ſimulare. Neque tamen patitur natura humanæ ſocietatis, ut actibus animi ſufficienter indicatis nulla ſit efficacia. ideo quod ſufficienter indicatum eſt, pro vero habetur adverſus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. 1. Factis intelligitur derelictum quod abjicitur, niſi ea ſit rei circumſtantia, ut temporis cauſa & requirendi animo abjectum cenſeri debeat. Sic * chirographi redditione cenſetur remiſſum debitum. Recuſari hæreditas, inquit Paulus, *a* non tantum verbis, ſed etiam re poteſt, & quovis indicio voluntatis. Sic ſi is qui rei alicujus eſt dominus, ſciens cum altero eam rem poſſidente tanquam cum domino contrahat, jus ſuum remiſiſſe merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil cauſæ eſt.

2. Simile eſt quod ſuperior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non poteſt, niſi lege ſolvatur, lege ſolviſſe eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, ſed ex jure naturali, quo quiſque ſuum poteſt abdicare, & ex naturali præſumptione, qua voluiſſe quis creditur quod ſufficienter ſignificavit: quo ſenſu recte accipi poteſt quod *b* Ulpianus dixit, juris gentium eſſe acceptilationem.

V. 1. Sub factis autem moraliter veniunt & non facta, conſiderata cum debitis circumſtantiis. Sic qui ſciens & præſens tacet videtur conſentire: quod & lex Hebræa agnoſcit Numer. XXX. 5. & 12. niſi circumſtantiæ oſtendant, quominus loquatur, metu eum vel alio caſu impediri. Sic amiſſum cenſetur id * cujus recuperandi ſpes projicitur, ut porcos à lupo raptos, & quæ naufragio amittimus noſtra eſſe deſinere ait Ulpianus, non ſtatim, ſed ubi recipi non poſſunt, id eſt ubi non eſt cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exſtant. Nam ſi miſſi eſſent qui rem inquirerent, ſi promiſſum μήνυτρον, aliud eſſe judicandum. Sic qui rem ſuam ab alio teneri ſcit, nec quicquam contradicit multo tempore, is niſi

a *L. Qua ratione. §. ult. D. de acq. rer. dom. L. Qui levandæ. D. ad l. Rhod. L. Falſus. §. ſi jactum. D. de furtis. L. Labeo. D. de pactis. L. Recuſari, D. de acq. vel omitt. hered. L. Quidam. D. de rer. jud. L. Barbarius. de off. Prætoris.*

b *L. an inutilis. D. acceptil.*

GROTII NOTÆ.

Chirographi redditione] Vide legem ſecundam D. de pactis.

Cujus recuperandi ſpes projicitur] id יאוש dicitur Hebræis Juriſconſultis.

GRONOVII NOTÆ.

Adverſus eum] Ita ut ei noceat, damnum in re aut exiſtimatione afferat, ſi poſtea ſe voluiſſe aliter oſtendat, quam indicavit.

IV. 1. *Requirendi animo*] Ut, ubi licuerit, repetas recolligaſque.

Sed etiam re] Non adeundo, quum ſciat ſe adire debere.

2. *Lege ſolviſſe*] Ut cum imperator jubet occidere aliquem, ſolvit eum lege Cornelia, vel, *Non occides*.

Juris gentium] Cum ſit revera juris civilis §. 2. Inſt. Quib. mod. tol. oblig.

V. 1. *Moraliter*] Per commodam & moribus receptam interpretationem, quædam, quæ facta non ſunt, pro factis habentur.

Non facta] Actus negativi, infra num. 8.

Μήνυτρον] Indicii præmium.

Non

nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio fecisse animo, quam quod rem illam in suarum rerum numero esse nollet. Et hoc est quod alicubi dixit Ulpianus, ædes longo si- lentio videri pro derelicto à domino habitas. *Parum juste* (rescripsit Pius Imperator) *præteritas usuras petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat; quia eas à debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet esses, petendas non putasti.* *L. Pomponius, D. de acq. rerum. dom.* *L. Si finita, §. non autem statim. D. de damno infecto.* *L. cum quidam. §. divus. D. de usuris.*

2. Cui simillimum quid in consuetudine apparet. Nam hæc quoque, semotis legibus civilibus quæ certo tempore ac modo eam introduci volunt, à populo subdito introduci potest ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero quo illa consuetudo effectum juris accipit non est definitum, sed arbitrarium, quantum satis est ut concurrat ad significandum consensum. *Thom. I. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. VII de legibus, c. 15.*

3. Sed ut ad derelictionem præsumendam valeat silentium duo requiruntur, ut silentium sit scientis, & ut sit libere volentis. nam * non agere nescientis, caret effectu; & alia causa cum apparet, cessat conjectura voluntatis.

VI. Ut hæc igitur duo adfuisse censeantur valent & aliæ conjecturæ: sed temporis in utrumque magna vis est. Nam primum fieri vix potest, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occasiones subministret tempus. Inter præsentes tamen minus temporis spatium ad hanc conjecturam sufficit quam inter absentes, etiam seposita lege civili. Sic & incussus semel metus durare quidem nonnihil creditur, sed non perpetuo, cum tempus longum multas occasiones adversus metum sibi consulendi, per se, vel per alios suppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, saltem ut protestatio de jure fiat, aut, quod potius est, ad judices aut arbitros provocetur. *L. Hæc jura. §. ductus. D. de aqua quot. & æst.*

VII. Quia

GROTII NOTÆ.

Non agere nescientis, caret effectu] Vide infra hoc libro, cap. XXII, §. 11. Adde si vacat Bart. Soc. consilio CLXXXVII, col. 8. Meischnerum decisione Camerali IX, n. 113, Tomo III.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Certo tempore*] Interpp. ad §. 12. Inst. de j. nat. gent. civ. minimum requirunt decennium & duos actus, aut complures actus minore tempore, præsertim si judicio contradictorio probata sit.

3. *Non agere nescientis*] Qui silet aut quiescit ignorans sibi loquendum aut agendum esse, præjudicium sibi non facit.

Alia causa] Quoties intelligitur aliud quid, quam neglectum & sensum voluntarium, esse quod illum silere cogat, non creditur silere, quia id, quod dissimulat, velit, sed quia loqui non audeat.

VI. *Seposita lege*] Quæ res immobiles inter præsentes decennio, inter absentes 20. annis statuit usucapi.

Incussus semel] Si quis tacuit aut passus est quid fieri timore perculsus, eum timorem vim eandem habere per aliquantum temporis satis præsumitur.

Tempus

VII. Quia vero * tempus memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, * nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est à prudentioribus Jurisconsultis, * non plane idem esse tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam sæpe hæc non longe abeunt: quia * communis humanæ vitæ terminus sunt anni centum, quod spatium ferme solet ætates hominum, aut * γενεὰς tres efficere: quas Antiocho Romani objiciebant, cum ostenderent repeti ab eo urbes quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

Eustath. ad Iliadis α.
Liv. XXXIV.

VIII. 1. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est jactare, ac proinde actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus conjecturam. Sed cogitare rursum debemus, bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo ut rei caducæ causa hominem alterum velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione.

2. De

GROTII NOTÆ.

Tempus memoriam excedens] Andreas Knich in tractatu de Jure territorii. Reinking. lib. I, classe V, cap. II. n. 5. Oldendorp. classe III, art. 2.

Nisi validissima sint in contrarium rationes] Menochius I, cons. xc.

Non plane idem esse] Balbus de præscriptionibus id notavit, & in eodem argumento Covarruvias. Reinking. dicto lib. I. classe V, c. II. n. 40. de tempore memoriam excedente vide eruditissimum Fabrum in consilio pro Ducatu Montisferratensi.

Communis humanæ vitæ terminus] Αἰῶνος μᾶλλον ἤπερ χρόνου dixit Justinianus, in edicto quinto edito in Notis ad arcanam historiam Procopii.

Γενεὰς tres] Nam γενεὰ est τριακονταετία, triginta annorum ætas, ut Porphyrius notat in Homericis quæstionibus. Tres γενεὰς sæculum exponit Herodianus Severo. in CCC annis decem in Ægypto fuisse reges notat Philo in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim: Plutarcho indicante in Lycurgo. Justinianus in Novella CLIX vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor γενεαὶ exiissent.

GRONOVII NOTÆ.

VII. *Tempus memoriam*] Quod quando fuerit, nemo superest, qui meminerit, pro infinito est per humanam imbecillitatem, etsi revera fines certos habuerit.

Ejus temporis silentium] Tantum per spatium temporis non declarasse voluntatem suam ad rei dominium tenendum.

Γενεὰς tres] Nam γενεαὶ triginta annorum.

VIII. 1. *Jactare*] Ultro projicere ac per lasciviam alienare.

Actus negativos] Patientiam sinendi alios nostris rebus frui: actus, quibus nihil agendo hoc videmus agere, ut rem nostram ejuremus & abnegemus, dum alium pro domino ejus se gerentem non appellamus, neque interpellamus.

Conjecturam] Alienationis.

Bene sperandum] Quamdiu contrarium non evidenter pateat & constet, putandum inter sese homines esse faventes, & quemvis alterius causa velle. *Puf. l. 4. c. 12. §8*

Velint in perpetuo] Quod fiet, si retineant animo dominium rei, quam tamen

vult, longo tempore * nullam plane edere significationem idoneam.

IX. Ac forte non improbabiliter dici potest non esse hanc rem in sola præsumtione positam, sed * jure gentium voluntario inductam hanc legem, ut possessio memoriam excedens, non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem dixi possessionem non interruptam, id est, ut Sulpitius apud Livium loquitur, *uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso.* Idem alibi dixit: *perpetuam possessionem, ac nullo ambigente.* nam desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adversus Carthaginienses: *per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, semperque penes eum possessionem fuisse qui plus armis potuisset.*

X. 1. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio; an nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere. Si non posse dicimus, nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, cum pleraque talia sint ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit.

2. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, à cujus voluntate jus regnandi pron-

GROTII NOTÆ.

Nullam plane edere significationem idoneam] Crantzius Saxonicorum XI. n. 10, & 13.

Jure gentium voluntario inductam hanc legem] Narrat Gregoras cum Catanæ majoribus data esset ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut singuli successores scriptam ederent professionem se eam tenere administratorum titulo, *μὴ λάθῃ παραχαραχθεῖσα τῶν βασιλικῶν δικαιωμάτων τῷ χρόνῳ μακρῷ ἀφελόντι*: *ne inobservatus diuturni temporis lapsus jus Imperatoris excluderet.*

GRONOVII NOTÆ.

IX. *Non interrupta*] Per veteris domini apprehensionem.

Desultoria possessio] Ad breve tempus in potestate habuisse vel possedisse. Desultores genus spectaculi, quo aliquis trahens tres vel quatuor equos in cursu ex uno in alium transiliebat. Manil. 5,85. Flor. 3,3. Hinc desultoria levitas eorum qui nulli rei diu immorantur.

X. 1. *Nondum natis*] Si pater, priusquam gignat, silentio & pro derelicto imperium vel dominium habendo amiserit, an filius postea in spem successionis genitus idem amisisse censendus sit.

Nihil profecit] Quia filius ille, postquam suæ tutelæ factus erit, semper turbaturus est, quod pater concessit.

Cum pleraque] Imperia & dominia.

Ut posteris] Successione hæreditaria transeant.

2. *A cujus voluntate*] Qui regem sibi, qua conditione voluit, præfecit.

proficiſcitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati ſunt, ut quibus jus quæſitum nondum eſt, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expreſſe mutare voluntatem poteſt, ita & tacite credi mutaſſe. Mutata igitur populi voluntate, * neque dum exiſtente eorum jure qui exſpectari poſſunt; parentibus autem è quibus naſci poſſunt, qui jus ſuo tempore eſſent habituri, id ipſum jus derelinquentibus; nihil eſt quod obſtet quominus illud ut derelictum ab alio occupari poſſit.

3. Agimus de naturali jure, nam jure civili ut aliæ fictiones ita & hæc introduci poteſt, * ut eorum qui nondum ſunt perſonam lex interim ſuſtineat, atque ita impediat ne quid adverſum eos occupari poſſit: quod tamen leges velle non temere cenſendæ ſunt, quia privata iſta utilitas publicæ valde repugnat. Unde & illa Feuda quæ non ex jure proximi poſſeſſoris, ſed ex vi inveſtituræ primitivæ deferuntur, longo ſatis tempore acquiri poſſe receptior ſententia eſt; quod ad jura Majoratus, & ad res fideicommiſſo obnoxias; non infirmis rationibus ſubnixus producit ſummi judicii Juriſconſultus Covarruvias.

C. poſſeſſi p. 3. §. 3 Spec. tit. de feu. §. Quonian verſ. 3. quaeritur. Chaſſ. de conſ. Bu de main mortes, 6. verſ. p an & jou n. 2. Cravet, de an temp. p. § Materia, n. 9

4. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci poſſit, quod uno actu alienari licite non poſſit; poſſit tamen

GROTII NOTÆ.

Neque dum exiſtente eorum jure qui expectari poſſunt] Multa ſunt in hiſtoriis talium derelictionum exempla. Vide unum illuſtre in Ludovico IX, Francorum rege, pro ſe liberiſque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Caſtellæ regnum habere poterat, apud Marianam libro XIII, c. 18.

Ut eorum qui nondum ſunt, perſonam lex interim ſuſtineat] Ut lex civilis in hæreditate jacente.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Eorum qui nondum*] Ut, quod hi non poſſunt acquirere vel retinere, quia nondum exiſtunt, id acquirant vel retineant beneficio legis, quæ rationem habuit etiam futurorum, quaſi jam eſſent.

Non ex jure proximi] Quæ obveniunt tertiis vel quartis, non tanquam ſucceſſoribus & hæredibus proximi vaſalli vel feudatarii, ſed tanquam ſimul nominatis & adoptatis, cum primus inveſtiretur, in caſum deficientis ejus.

Jura majoratus] Prærogativas ſeniorum ſive majorum natu. Πρωτοτόκια τὰ πρεσβεῖα τῶν πρωτοτόκων. hic feuda regalia, emphyteuſes, anniverſaria, ſive capellæ, jus patronatus, fideicommiſſa, & quæ pro indiviſo ab uno ad alium derivantur in familia aliqua. Auctor de Majoratu 2, 15, 4. p. 165. Voyage d'Eſpagne cap. 10. p. 62. *La nobleſſe d'Eſpagne a un beau droit, ſi au moins il luy eſt bien conſervé, c'eſt que pour endettée qu'elle ſoit, on ne peut luy ſaiſir que le revenu de ſon bien, parcequ'il eſt tout en Majorazgo, c'eſt à dire fidei commis.* Et cap. 11. p. 75. *Quand il les vit engagez de toutes parts, il permit qu'on ſe puſt attaquer à leurs fiefs, & ainſi oſta le privilege de Majorazgo, qui eſtoit le plus beau qu'euſt la nobleſſe d'Eſpagne.*

Res fideicommiſſo] Quas ita tenet hæres vel dominus, ut alienare aut minuere nequeat, ſed ex inſtituto ejus, unde accepit, compellitur, integras ſervare proximo ſucceſſori.

4. *Uno actu*] Traditione, venditione, &c.

tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exstituris salva sit actio personalis adversum eos qui neglexerunt, aut eorum hæredes.

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem, & populo libero adversus populum liberum jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta aut ex ea vim novam capiente apprehensione. Nam quod dicitur, quæ ab initio non valent ex post facto convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi causa nova jus per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & populo subjici; & qui revera non rex, sed princeps erat, * rex summo cum imperio fieri; & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. Illud etiam indagari operæ pretium est; an lex de usuca-

GROTII NOTÆ.

Rex summo cum imperio fieri] Vide Vasquium controversiarum illustrium libro I, c. XXIII. 3. Adde eundem libro II, c. LXXXII, 8, 9. & sequentibus. vide & Panormitanum lib. I, cons. LXXXII. Et Peregrinum de Jure Fisci VI, c. VIII. §. 10.

GRONOVII NOTÆ.

Adversum eos] Non adversus eum, qui usucepit.

XI. *Convalescere non posse*] Quod hic posset dici adversus eum, qui primum aliena invasit.

Causa nova] Ut hic longum tempus, & veteris domini silentium.

Populo subjici] Rex legibus solutus poterit legibus subjici.

XII. 1. *Illud etiam &c.*] In quæstione, an partes summi imperii, seu jura majestatis possint præscribi, vix ausim repugnare sententiæ auctoris, ne crabrones irritem, adeo in eam certatim irruunt Politici. Etsi primo suspecta est aulicæ adulationis: deinde ferit ipsos principes: nam quum nemo tota Europa principum aut regum jura illa majestatis absoluta, illud summum imperium, quale fingunt, ab suo populo acceperit, sed quicunque illud tenent usurpatione, præscriptione, patientia populorum teneant: si ea jura præscribi non possunt, ne ipsi quidem illa præscribere, & longi temporis usurpatione acquirere potuerunt: denique eosdem principes, si partes illorum jurium à majoribus neglectas, aut ordinibus concessas hac politicorum disputatione inducti improvide repetant, obnoxios reddit turbis domesticis ac seditionibus, tanquam libertatis oppressores: cujus rei lugubre exemplum in rege cætera optimo præbet Albion. Valeat tamen ipsa, sed argumenta consideremus.

Ait affirmare Jurisconsultos, qui has quæstiones tractant ex jure civili Romanorum. Quasi ex jure civili Romanorum didicerit Lycurgus, ut *legum suarum non inventione quam exemplo esset clarior, nec quidquam in alios sanciret, cujus non ipse in se documentum daret*, Justin. 3, 2 Quasi ex eodem in se fuerit severus Charondas, qui lege lata, ne quis in concionem veniret armatus, seditione orta, dum ipse ex agro accinctus ferro domum redit subito de via in concionem, sicut erat, progressus, dicente quodam, *legem abs te latam ipse destruis*, respondit, *minime, sed ratam faciam*, gladioque stricto incubuit. Diodor. 17, 9. Quasi ex jure civili Theodosius ad filium apud

usucapione aut præscriptione, condita ab eo qui habeat summum imperium, pertineat etiam ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur Jurisconsulti non pauci, qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. * Nos aliter arbitramur, nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & potestas & voluntas, saltem præsumpta. Se per modum legis, id est per modum superioris, obligare nemo potest: & hinc est quod legum auctores habent jus leges suas mutandi: Potest

Bart. in l. Hostes, D. de capt. & in l. 1. D. de aqua pluv. arc. Jas. cons. 70. lib. II. Aymon. de antiq. p. 4. vers. materia ista, n. 6.

apud Claudianum in IV. consul. Honorii:

In commune jubes si quid, censesve tenendum
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi.

Itaque si naturæ jus respicimus, quæ semper tendit ad optimum, & eum dictitat esse legislatorem, qui sit omnium justissimus, non est dubium, quin illa præcipiat. Quod quisque in alium statuerit, ipse eodem jure utatur. Ut quis legibus obligetur, requiri ait in legis auctore voluntatem, saltem præsumtam. In bono præsumi quis neget? in malo, qui legum suarum lator & eversor est, ut de Pompejo Tacitus loquitur, quis speret?

GROTII NOTÆ.

Nos aliter arbitramur] Et Don Garzias Mastrill. de Magistratu lib. III, c. II, 26. Joh. Oldendorpius consil. Marp. v, n. 47. volum. I.

GRONOVII NOTÆ.

Ad ipsum jus imperii] Bodin. lib. I. cap. 10.

Quas alibi] I. 3, 6.

Se per modum legis] Id est, per modum superioris obligare nemo potest. Falsissimum: An non populus obligat se lege, cum legem jubet? annon legem fecit se superiorem? Cur ergo legum imperia Romæ fuisse ejectis regibus ait Livius? si quis ipsum sese obligare potest sponsione, si jurejurando, quidni & lege? lex est communis sponsio civium, inquit JC. lex est quasi sacramentum civium; unde leges Pythagoræorum collegii *sodalitii juris sacramenta* dicit Justinus. Sophistica cavillatio, quam didicit à Bodino I, 8, 134.

Hinc est quod legum auctores jus habent leges suas mutandi] Pessimum principium, & prorsus tyrannicum, mutandæ legis, quia auctor ea obligatus non est. Immo hinc auctor legum jus habet mutandi, quod salus populi suprema lex est. Hinc salus populi est lex summa, quum ejus causa comparatæ sint leges omnes, & ad illam referantur, simul atque aliqua lex inferior ei pugnare deprehenditur, absolvit Populum vel Principem ab ea, quam se fecit superiorem, lege, & jus ei dat inutilem & degenerantem dominum exsuendi.

Agnoscit tamen ex æquitate naturali obligari legislatorem sua lege: non tamen directe, sed per reflexionem quatenus pars est communitatis. Atqui non aliter est legislator, quam qua caput, qua pars est, primaria quidem pars tamen corporis. Itaque pessime facit, cum quod voce ædificat, exemplo destruit, nec tam se ad usum communitatis, quam illam ad libidinem suam aptat. A Saule in regni initiis ait hoc observatum. Quasi significet, id non fuisse observaturum, si fuisset confirmatior. Potest fieri: sed & fuisset tanto pejor, nec jus naturæ sed suam libidinem esset secutus.

Jus in leges suas mutandi] Falsum. Id enim inde, quod salus publica suprema lex est.

Ant. Corsetus de exc. regis. q. 104. Balb. de præsc. 2. p. 5. pr. q. 2. Castal. de Imp. quæst. 53. Covar. in c. peccatum, de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.

Potest tamen quis obligari sua lege, non directe, sed per reflexionem, * qua scilicet pars est communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod à Saule in regni initiis observatum notat sacra historia Sam. XIV, 40. Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic consideramus, non ut partem, sed ut eum in quo virtus insit integri: agimus enim de summo imperio qua tali. Sed nec voluntate adfuisse præsumitur: quia legum auctores non censentur se velle comprehendere, nisi ubi & materia & ratio legis

GROTII NOTÆ.

Qua scilicet pars est communitatis] Vide infra hoc libro, titulo XX, §. 22. Seneca epistola LXXXV: *Duas personas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conscenderunt navem, qua ipse quoque vector est, alteram propriam qua gubernator est.* Tractant hoc Claud. Seisellus de rep. Gal. lib. I. Chassanæus de Gloria mundi parte V, cons. 5. Gaillius lib. II, obs. LV, num. 7. Bodinus de re publica, lib. I, c. VIII. Reinkinck. I, c. XII.

GRONOVII NOTÆ.

Pars est communitatis] Infra 2, 20, 24.

In regni initiis] Hoc est, quum retineret mores, nondum à fortuna corruptus.

Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem consideramus, hic non ut partem, sed ut eum, in quo virtus sit integri] Hoc illudere est: Legis auctor in lege ferenda consideratur non ut pars communitatis, sed ut is in quo virtus sit integri: ergo sua lege non tenetur. Negamus etiam consequentiam. diximus etiam, quoties integrum, hoc est, populus omnis, ipse legem accipit & jubet, non tantum singulis eum, sed & sibi jus ponere, non singulis tantum sed & se omni eam legem superiorem & dominam agnoscere: ergo multo magis qui repræsentat integrum.

Qua tale] De summi imperii possessore, quatenus summus est & extat supra omnes, qui agnoscunt ejus imperium.

Non censentur se velle comprehendere] Jam diximus Lycurgum & Charondam eam censionem sibi turpissimam & morte graviorem putasse.

Nisi materia & ratio legis sint universales] Quidni sit universalis hujus legis ratio? Usucapio & præscriptio longi temporis sunt pœna indiligentium patrumfamilias: à qua se eximere illum, qui pro omnibus debet vigilare, quam decorum est? Usucapio & præscriptio sunt inventæ, ne dominia rerum in incerto essent. Quid ergo indignius, aut magis dissolvendo imperio, quam jus summi imperii inter incertos vagari.

Videtur potius in hac quæstione inspiciendum, quod possit præsumi de voluntate populi: is enim cum summum imperium alicui tribuit, non id ei tanquam privatam possessionem adsignat, sed instar procurationis: nec jus suum & ipse alienat, sed fidei committit: eoque dando & commendando retinet per illum, in quo virtutem esse integri voluit. Tantum statuit, neminem illud administrare, nisi quem sibi præfecit, & cui personam integri imposuit. Quam si ille negligat personam, non illud jus redditur vacuum & sine domino, ut possit occupari, sed populi manet. Populum enim intelligimus perfectam societatem, quæ non intelligitur se velle in prædam dare, ac patere rapinis occupantium. Itaque juris istius æterna auctoritas est, non ob personam legislatoris, qui si diis placet, omnibus ab se latis legibus liber sit, sed ex persona populi, quam legislator ille repræsentat, cujusque

ætet-

legis sunt universales, ut in æstimandis rerum pretiis. At summum imperium non est paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate sua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset.

2. Unde sequitur, neque tempus lege definitum sufficere ad acquirendum summum imperium aut partem ejus necessariam, si desint conjecturæ naturales de quibus supra egimus: neque tantum temporis spatium requiri, si intra id tempus eæ conjecturæ quantum satis est adsint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat ad res summi imperii pertinere. Posset tamen in ipsa imperii delatione populus suam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo posset: quæ voluntas sequenda haud dubie esset, nec infringi posset à rege etiam summum imperium obtinente. quia non ad imperium ipsum, sed ad ejus habendi modum pertineret: quo de discrimine alibi diximus.

XIII. Ea vero quæ de summi imperii natura non sunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, sed aut separari ab ea naturaliter possunt, aut saltem cum aliis communicari, omnino subjacent legibus populi cujusque civilibus quæ de usucapione & præscriptione factæ sunt. Sic subditos esse videmus, qui præscriptione acquisierunt ut appellari ab iis non possit: ita tamen

æternum jus tuetur. Quemadmodum Cancellarius ille Galliæ Regem nunquam dicebat mori, ita summum jus nunquam fit vacuum in civitate. Nam aut ejus, cui populus dedit, sive quasi procuratori, sive quasi (quando ita vult & loquitur interdum auctor noster) fructuario, quo extincto vel fructum negligente proprietas salva est populo, qui nunquam moritur. Ita semper possidetur, nec jure potest à quoquam invadi.

Quod autem negat ὁ πάνυ se ullam vidisse legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset: ejus rei duplex est ratio: prior, quod nullus populus jus suum minuere voluit, nec justissimam, certissimam, æternam possessionem suam facere dubiam: altera, quod invasores ac tyranni, præterquam quod bona fide destituuntur, armorum vi, & si lubet, populo in obsequia jurare coacto, aut alia specie juris utuntur, ut ad præscriptionem decurrere illis necesse non sit.

In æstimandis]. Si lege princeps statuat mercibus pretium, non minoris eas ipse comparabit.

2. *Tempus lege definitum*] Ad res privatas usucapiendas.

Conjecturæ naturales] Quæ voluisse interpretantur, quod quis satis significavit, num. 4.

Intra id tempus] Citius quam lege definitum.

Alibi] 1, 3, 11.

XIII. *Præscriptione*] Longi temporis usu.

Ut appellari] Ut res à judicibus eorum decisa ad aliud, tanquam superius, tribunal deferri, & iterum cognosci nequeat.

men ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. Nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, cum persona subditi repugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

XIV. 1. Ex his apparet quatenus recipi possit * quod ajunt nonnulli, semper licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas aut ex initio constituti imperii aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum à voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Josephum in oratione ad Judæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax.* Atque ipse Josephus ad eosdem: * *Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt, & longo tempore paruerunt, si jugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipsum Cyrus olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium.

2. Cæterum quin & regis longa patientia talis qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Jura vero quæ non habent quotidianum exercitium, sed semel ubi commodum erit, * ut luitio pignoris; item jura

GROTII NOTÆ.

Quod ajunt nonnulli] Ut Vasquius dicto libro II, c. LXXXII, n. 3.

Honestum pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatensis ad Mediolanenses apud Radevicum I, c. 40.

Ut luitio pignoris] Vide Parutam historia Veneta VII.

GRONOVII NOTÆ.

Cum subditi persona repugnat] Aut pugnat, aut subditi personæ repugnat, voluit dicere.

Secundum jus naturale] Quo cujusque est, quod ut esset, ipsi fecimus.

XIV. 1. *Licere subditis*] 1, 3, 12.

Quæ populi est] Civilis, non personalis.

A voluntate] Contraria voluntate nequeat irritum reddi. Sic Justinus regem ait apud Persas nonnisi morte mutari.

XV. *Luitio pignoris*] L. 9. C. de pign. act. si non fuerit conventum de certo tempore, intra quod lui debeat. 3, 20, 60. Adde Freheri Parerg. 1, 10.

II. 1. Distinguenda autem sunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τὸ βουλευτικὸν ἀτελὲς, ut Aristoteles loquitur, dum abest προαίρεσις, vis electrix, ut idem alibi: secundum tempus perfecti judicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. * In primo tempore omnes liberorum actiones sub dominio sunt parentum: æquum enim est, ut qui se regere non potest regatur aliunde. Æschyli dictum est: *Pol. I. c. ult. Nic. IV, 3. Eth. V. c. 10.*

ætas prima, ceu brutum pecus,
Ut educetur mentis aliena indiget.

At alius naturaliter inveniri non potest, cui regimen competat quam parentes.

2. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax dominii in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam diximus judicii imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, ἐν κτήσει non ἐν χρήσει. Quare ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorumdam populorum legibus, quæ & patrem à matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & naturales à legitimis. quæ discrimina natura ignorat; exceptâ ea quam dixi sexûs præstantiâ, si imperia inter se contendant. *Supra II q. 6. De Fort. Alex. II*

III. In secundo tempore, cum jam judicium ætate maturuit, subsunt parentum imperiis non aliæ actiones quam * quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent. æquum enim est ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id est facultatem moralem agendi; sed tenentur tamen in illis quoque studere semper ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non

Sint sane jura patria, sedeatque medius inter duos judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater.

GROTII NOTÆ.

In primo tempore] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes possident, ait Maimonides canonibus Pœnitentialibus capite VI, §. 2.

Quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent] Ita explicat Maimonides legem, quæ est Num. XXX, 10.

GRONOVII NOTÆ.

II. 1. *Vis electrix*] Delectus ad discrimen rerum noxiarum & utilium.

Dominio] Regimine, moderatione.

2. *Dominii in res*] Potest enim & infantibus donari Sueton. Tib. 6.

Imperfectionem] Imbecillitatem, debilitatem.

Ἐν κτήσει] Possessione, non usu.

Ut res liberorum parentibus] Instit. Per quas person. c. 2.

Naturales] Nothos, spurios, extra conjugium susceptos.

Exceptâ ea] Nisi quod in dissensione parentum quia virilem sexum præfert, patris potius judicium sequendum dictat.

III. *Quæ ad familiæ*] Vel patratæ vel omissæ patris matrisve genus & necessitudines aliqua juvare aut lædere possunt.

Et,

non sit ex vi facultatis moralis, ut illa superiora, sed ex pietate, observantia, & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum sit siquid contra sit factum, sicut nec irrita est donatio rei à quocunque domino facta contra parsimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi, etiam jus coërcendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi sunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid sit sentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum ita sequitur ipsam patris personam ac χέσιν, ut avelli transferrique in alium non possit, potest tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, * &, si necesse sit, etiam vendere, ubi alia ratio eum alendi non suppetit: quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro secundo recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxisse: ipsa autem lex Thebana à Phœnicibus ac porro ab Hebræis venit: quam ipsam obtinuisse & apud Phrygas docet Apollonius, epistola ad Domitianum. Censetur quippe ipsa natura jus dare ad id omne, sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est αὐτεξούσιος, suique juris, manente tamen semper illo pietatis & observantiæ debito, cujus causa perpetua est. Unde sequitur, regum actus irritos dici eo nomine non posse, quod parentes habeant.

Num. XXV. 2, 3, 4, 5. lib. de Præceptis legis, Præcepto vetante CCCCLXX.

VII. * Quicquid extra hæc est à lege est voluntaria, quæ alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, potestas patris in filium aut filiam ad dissolvenda vota non erat perpetua, sed durabat quamdiu liberi * pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati

GROTII NOTÆ.

Et, si necesse sit, etiam vendere] Jornandes historia Gotthica. *Haud enim secus parentes faciunt, salutem suorum pignorum providentes, satius deliberant ingenuitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus quis venditur, quam moriturus servatur.* Eam legem video & apud Mexicanos fuisse.

Quicquid extra hæc est, à lege est voluntaria] Seneca de beneficiis III, c. XI: *quia utile est juventuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus.*

Pars erant domus paternæ] Alioqui XIII anno filius erat obligandi se capax moribus Hebræis; ita illi ad dictum in Numeris locum.

GRONOVII NOTÆ.

Facultatis moralis] I, 1, 5. Quum nequeant sibi vindicare parentes tanquam suum, etsi accipiant merito quasi mercedem curæ, studii, laboris in liberis educandis.

V. *Vendere*] Ut Erisichthon filiam, Ovid. 8. Met. 860.

Hebræis] Exodi 21, 7. Quam secutus etiam Romulus. Dionys. Halic. 2, 28.

VII. *Dissolvenda vota*] Ad rescindendum & irritum faciendum, si filius familias voto nuncupato temere obligasset ad sacrum faciendum, dona templis aut sacerdotibus danda &c.

Legum

cipati non erant. a Qualem in liberos potestatem alios non habere ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio : *οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι μετὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται* : * *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt ; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec manumittantur eo modo quo mancipia solent : quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius ad Epicteti enchiridium : *οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων ποιοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι, καὶ τῇ τῶν γονέων εἶναι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες, καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως* : *Antiquae Romanorum leges, respicientes tum ad eam quae à natura est eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes sustinent, volentes praeterea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam confisa naturali parentum amori, & venundandi, si vellent, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrium jus apud Persas, ut tyrannicum accusat Aristoteles: quae ideo à nobis afferuntur, ut accurate distinguamus civilia à naturalibus.

a *Inst. de pat. potest* ¶ *Jus autem.*

Lib. VIII Nic. c. XII

VIII. 1. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiae. nam uxor pars fit familiae maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebraea jus rescindendi quaevis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona

Eph. v. 23.

GROTII NOTAE.

Legum Romanorum auctores] Philo in legatione: *ἡ γὰρ υἱοῦ παντελὴς ἐξουσία κατὰ τοὺς τῶν Ῥωμαίων νόμους ἀνάκειται πατρί* : *Patri enim in filium omnimoda potestas jure Quiritium competit.*

GRONOVII NOTAE.

Manumittantur] Patria potestate solvantur emancipatione, quemadmodum servi aere empti manumissione.

Confisa naturali] Qui satis spondebat, parentes eo jure ad crudelitatem non abusuros.

Civilia à naturalibus] Jus civile quorundam populorum à communibus naturae praeceptis.

VIII. 1. *Consociatio in conjugio*] Sic uxor marito dicitur socia cujuscumque fortunae, Tacit. 3. ann. 15. & uxoris consortium rerum secundarum adversarumque eod. lib. 34. & conjux prosperis dubiisque socia, 12. ann. 5. item laborum periculorumque socia in Ger. Mor. 18. & non prosperae tantum, sed omnis fortunae societatem iniisse, Justin. 23, 2. & matrimonium societas fortunarum omnium, Liv. 1, 9.

Viri

na uxoria, non à natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus ut videamus quid sit de natura conjugii.

2. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & custodia maris. nam tale consortium & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc accessit fides qua se femina mari obstringit.

xxi. IX. 1. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere. sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Euan-
vii. gelii propagationem. Nam & * viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt, * & in lege præcepta quædam dantur
nuel his qui plures una habeant; & regi præscribitur, ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim sive uxores, sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi Deus imputat * quod uxores ei com-
4. plures & quidem illustres dedisset.

2. Sic & dimittere uxorem volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum qui dimisit, * & sacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum transeundi libertas

GROTII NOTÆ.

Viri sancti ante legem] Chrysostomus de Sara: *κἀκείνη πάλιν ἐσπούδασε τῆς ἀπαιδίας ἐπινοῆσαι παραμυθίαν αὐτῷ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης. οὐδέπω γὰρ ταῦτα τότε κεκώλυτο*: *Ipsa vicissim studebat sterilis conjugii solatium ex ancilla quærere, nondum enim talia tunc vetita erant.* Eundem vide 1 ad Timoth. c. III. Augustinus de doctrina Christiana libro III, cap. XII: *Erat uxorum plurium simul habendarum inculpabilis consuetudo.* Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum vero cap. XXII: *Multa enim sunt quæ illo tempore officiose facta sunt, quæ modo nisi libidinose fieri non possunt* & libro XVI de civitate Dei cap. 38: *quoniam multiplicandæ posteritatis causa plures uxores lex nulla prohibebat.*

Et in lege] Josephus Antiq. Histor. XVII, 1: *πάτριον ἐν ταὐτῷ πλείοσιν ἡμῖν συνοικεῖν*: *Mos nobis patrius eodem tempore plures habere uxores.*

Quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset] Josephus eo historiæ loco: *δόντος τοῦ θεοῦ αὐτῷ καὶ γυναῖκας ἃς δικαίως καὶ νομίμως ἠγάγετο*: *cum Deus ei uxores dedisset, quas juste ac legitime habere posset.* Pesictha ad Levit. XVIII, notissimum ait esse, eum qui dicat vetitum esse habere plures uxores nescire quid sit de lege.

Et sacerdotem] Levit. XXI, 7. Repudiatæ additur vidua ibidem & 14. quod de principe sacerdote intellexit Philo & plerique hodie interpretes, ob ea quæ procedunt commate 10. & deinceps. Sed quemvis sacerdotem intelligi debere ostendit Ezechiel XLIV, 22. & in explicatione legis, ut & contra Appionem primo Josephus; connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de Pontifice maximo obiter sint interposita.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Custodia maris*] Videtur addendum, procreationis & mutui auxilii causa. Quintil. decl. 368. Sic mares fœminis junguntur, ut imbecillior sexus præsidium ex mutua societate sumat.

Accessit fides] Tacite significat fidem, quam dat maritus uxori non esse à natura, sed ab instituto.

Lectio

ui connubii lege femina conjungitur, is in corpus ejus do-m habet :) fed & uxori viciffim in corpus mariti. tantius: *Non enim, ficut juris publici ratio eft, fola mu-dultera eft qua habet alium, maritus autem etiamfi plu-ibeat à crimine adulterii folutus eft. Sed divina lex ita n matrimonium, quod eft in corpus unum, pari jure con-, ut adulter habeatur quifquis compagem corporis in di-diftraxerit.*

Scio à plerifque exiftimari in utroque hoc capite non no-Chrifto conditam legem, fed reftitutam quam Deus pa-um primordio condiderat: in quam fententiam adduxif-videntur ipfa Chrifti verba, ubi ad primordium illud nos it : fed refponderi poteft, ex prima illa conditione, qua ari feminam non nifi unam Deus attribuit, fatis apparere optimum fit Deoque gratiffimum : & hinc fequi femper ffe egregium ac laudabile : non tamen ut aliter facere ne-et : quia ubi lex non eft, ibi non eft legis transgreffio ; de ea re nulla illis temporibus exftabat. Sic etiam cum Deus, five per Adamum, five per Mofem, tantum effe fœdus

GROTII NOTÆ.

antius] Libro inftitutionum XXIII. ubi & hoc fequitur: *continentia docenda eft uxor afte gerat. Iniquum eft enim ut at quod ipfe praftare non poffit.* idem in Gregorio Nazianze-ῶς ἀπαιτεῖς, ἐκ ἀντεισφέ-pmodo exigis & non rependis? nymus ad Oceanum: *Alia ges Cæfarum, alia Chrifti; aliud anus, aliud Paulus nofter praci-* ... *non licet viris, & eadem fervitus pari conditione cenfetur.*

GRONOVII NOTÆ.

IX. 2. *Ne inde oriri*] Ne prius dimif-fa jungatur alii, quam certum explo-ratumque fit non effe gravidam ex priori, & fciri poffit, fi quid poftea pariat, non effe ab eo, à quo divortit.

Apud Tacitum] 1 ann. 9.

Quod & in naturali] Quod & ex naturæ lege fine monitu Apoftoli marito competebat.

fœdus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam constituat; idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Psalmo XLV, 11, *Obliviscere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ institutione satis apparet * Deo gratissimum esse ut perpetua sit ea conjunctio: non tamen eo evincitur à Deo * jam tunc imperatum ne qua de causa fœdus illud solveretur. At Christus quod Deus institutione conjunxerat id ab homine separari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptissimum est, dignissimam lege nova desumens materiam.

4. Ple-

GROTII NOTÆ.

Deo gratissimum esse] Et multis olim quoque sapientibus prælatus hic mos. Euripides in Andromacha ex persona Hermiones:

οὐδὲ γὰρ καλὸν
Δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ' ἓν' ἡνίας ἔχειν.
Ἀλλ' εἰς μίαν βλέποντες εὐναίαν κύπριν
Στέργουσιν, ὅστις μὴ κακῶς οἰκεῖν θέλει.

non etenim decet
Unum imperare fœminis geminis virum:
Contentus uno conjugis vivat toro,
Quicunque cupiet rite curatam domum.

Et in choro:

Οὐδέποτ' ἂν δίδυμα
Λέκτρ' ἐπαινήσω βροτῶν,
Οὐδ' ἀμφιμάτορας κόρους,
Ἔριν μελάθρων,
Δυσμενεῖς τε λύπας.
Τὰν μίαν μοι στεργέτω πόσις γάμοις
Ἀκοινώνητον εὐνὰν ἀνδρός.
Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
Δίπτυχοι τυραννίδες
Μιᾶς ἀμείνονες φέρειν,
Ἄχθος τ' ἐπ' ἄχθει,
Καὶ στάσις πολίταις.
Τεκτόνοιν θ' ὕμνοισιν ἐργάταιν δυοῖν
Ἔριν Μοῦσαι φιλοῦσι κραίνειν.
Πνοαὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυτίλους θοαὶ
Κατὰ πηδαλίων,
Διδύμα πραπίδων γνώμα
Σοφῶν τε πλῆθος ἀσθενέστερον
Φαυλοτέρας φρενὸς αὐτοκρατοῦς.
Ἑνὸς ἁ δύναμις ἀνά τε μέλαθρα,
Κατά τε πόλιας,
Ὁπόταν εὑρεῖν θέλωσι καιρόν.

Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros.
Odii & diræ semina rixæ.
Unam debet non ambigui
Vir participem nosse cubilis:
Duo nec domini rectius urbes
Terrasque regunt, quam quæ sceptrum
Tenet una manus. quin sic oneri
Onus accedit, discors agitat
Rabies rupto fœdere cives,
Etiam artifices carminis inter
Geminos ipsa tristia miscent
Prælia Musæ: cumque in pelago
Vela carinæ fert aura levis,
Plus una valet, contemta licet,
Dextera clavi quæ fræna tenet,
Quam consilii vis in partes
Distracta duas, aut prudentum
Numerosa cohors. una potestas
Temperet urbem, regat una domum,
Si modo cordi est tranquilla quies.

Plautus Mercatore:

Nam uxor contenta est, quæ bona est, uno viro,
Qui minus vir una uxore contentus fiet?

Jam tunc imperatum] Sic & in causa plurium uxorum distinguit Ambrosius id quod laudaverat in paradiso Deus, à damnatione contrarii c. IV, lib. 1. de Abraham. quem locum Gratianus posuit causa XXXIII, quæst. IV.

GRONOVII NOTÆ.

Idem ferme dixit] Ut qui tantum prædicet, quid effecturus sit amor; non edicat, quid necessario fieri debeat.

4. Plerasque gentes certum est antiquitus ut divortiorum libertate, ita plurium feminarum conjugio usas. Prope solos barbarorum Germanos singulis uxoribus contentos suo tempore fuisse Tacitus memorat : idque passim ostendunt historiæ tum Persarum * tum Indorum. * Apud Ægyptios soli sacerdotes unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teste Athenæo, *μίαν ἑνὶ ἔζευξεν*, *unam feminam uni marito attribuit*; quod tamen ne Athenis quidem diu observatum, Socratis & aliorum exemplo docemur. Quod si populi continentius egerunt, ut Romani semper duabus uxoribus, divortio diu abstinuerunt, laudandi sunt sane, ut qui ad id quod optimum est accesserint: unde & Flaminicæ apud eosdem Romanos matrimonium, nisi morte, non solvebatur : * non tamen inde sequitur peccasse qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

De mori Germ. *Diod. lib* *Gellius* 1 *cap.* XX.

X. 1. Nunc quæ rata sint jure naturæ conjugia videamus : in quo dijudicando meminisse debemus, non omnia quæ juri naturæ repugnant irrita fieri jure naturæ, ut exemplo prodigæ donationis apparet; sed ea demum, in quibus deest principium dans validitatem actui, aut in quibus vitium durat in effectu. Principium & hic & in aliis actibus humanis unde jus oritur, est jus illud quod facultatem moralem interpretati sumus, simul cum voluntate sufficiente. Quæ voluntas sit sufficiens ad jus producendum infra melius tractabitur, ubi de promissis in genere agetur. Super facultate morali quæstio oritur de parentum consensu, quem ad validitatem conjugii quasi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur, nam quæ adferunt argumenta nihil aliud probant, quam officio filiorum conveniens esse ut parentum consensum impetrent : quod plane concedimus

GROTII NOTÆ.

Tum Indorum] Et Thracum, de quibus versus sunt Menandri, & Euripidis in Andromacha.

Apud Ægyptios soli sacerdotes] Vide Herodianum libro II.

Non tamen inde sequitur peccasse] Augustinus libro XXII, c. XLVII. contra Faustum: *Quando mos erat, crimen non erat.* Posuit & hoc Gratianus, sed sub Ambrosii nomine.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Divortiorum libertate*] Libera & licita fecisse divortia, seu permisisse conjugibus, ut possent vinculum matrimonii solvere.

Socratis] Qui duas uno tempore habuit uxores, Xantippen & Myrtonem Aristidis filiam.

Diu] Usque ad annum urbis conditæ 522. quum primus Sp. Carvilius Ruga uxori nuntium remisit, quod sterilis esset. Gellius 4, 3. & 17, 21.

Flaminica] Diali Flamini, sive Jovis sacerdoti nuptæ, Gell. 10, 15.

X. 1. *Prodigæ donationis*] i. num. 3.

In quibus deest] Quæ qui facit, caret facultate morali ad agendum.

Vitium durat] Singuli actus peccatum iterant.

Facultatem moralem] 1, 1, 4. & 5.

Infra melius] Lib. 2. c. 11.

Officio conveniens] Decere pios liberos.

mus cum temperamento, nisi manifeste iniqua sit parentum v luntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentib debent, certe præcipue eam debent in eo negotio quod ad ge tem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequit jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, d esse filio. Nam qui uxorem ducit & maturæ esse debet ætati & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari n subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit nullus sit actus qui ei repugnat.

2. Quod autem à Romanis aliisque constitutum est, ut qu dam nuptiæ, quia consensus patris deficit irritæ sint, non ex n tura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam & eodem ju * mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, s dissensu matrimonium irritum non facit; ac ne pater quide filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, filii nuptias & avus & pater consentire debent: filiæ, avi auct ritas sufficit. quæ discrimina naturali juri incognita satis oste dunt venire hæc ex jure civili.

L. Filius emancipatus D. de ritu nupt. L. Oratione. §. nepote. D. eo. tit. L. in conjunctione. C. de nuptiis.

3. In sacris litteris videmus quidem pios viros, multoq magis mulieres, (* quarum verecundiæ maxime convenit h in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore Corinthios de elocanda virgine legimus) in contrahendis n ptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritu pronuntiatur Esavi conjugium, aut liberi illegitimi, quia si tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus jus strictun & quidem naturale, respiciens, sic ait: *Quod si licet aliquan etia*

VII, 36. *Genes.* XXXVI. *Decl.* 257.

GROTII NOTÆ.

Mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit] Imo & avi, si is liber est, voluntas plus valet quam patris qui servilis sit conditionis, Gratian. causa 32. quæstione III.

Quarum verecundia maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare] *Non est enim virginalis pudoris eligere maritum*, ait Ambrosius lib. I. de Abraham c. ult. relatus in codicem Gratiani causa XXXII, quæstione II. Donatus Andria: *Summa potestas nuptiarum in patre puellæ est* Hermione apud Euripidem:

Νυμφευμάτων δὲ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μέριμναν ἕξει, κ' οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.

Curam parenti de meis ego nuptiis
Permitto, non est illud arbitrii mei.

Hero apud Musæum:

Ἀμφοῖν οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι,
Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν.

Lege maritali jungi non possum ambo,
Cum nolit mater, nolit pater.

GRONOVII NOTÆ.

Quod ad gentem] Nam turpes n ptiæ dehonestamentum sunt toti familiæ.

2. *Et pater consentire*] Ne invi ei suus hæres agnoscatur.

Filiæ avi auctoritas] Quia exit aliam gentem, & quod parit, n est hujus, sed sui patris in potestate.

3. *Quarum verecundia maxime* Ideo tantopere in sorore Typhæ culpat Cleopatra contra matris v luntatem extra Ægyptum nupsis Justin. 39, 3.

Na.

*etiam contra patris voluntatem ea qua alioqui reprehensionem non merentur filio facere; * nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium haud dubie irritum est, lege quidem naturæ, nisi vir prior eam dimiserit; tamdiu enim durat ejus dominium: lege autem Christi, donec mors vinculum dissolverit. Irritum autem est ideo, quia & facultas moralis deest, sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Vicissim ex Christi lege irritum est conjugium cum eo qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus fœminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

XII. 1. De conjugiis eorum qui sanguine aut affinitate junguntur satis gravis est quæstio, & non raro magnis motibus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetentur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet quam id sit difficile, imo præstari non possit. Nam quam * Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis, & Augustinus sequitur de Civitate Dei, libro XV, cap. 16. de latius spargendis amicitiis per diffusas affinitates, non tanti est

Quæst. 107.

GROTII NOTÆ.

Nunquam libertas tam necessaria est quam in matrimonio] Eugraphius ad Andriam Actu I, Scena V: *Tangitur & illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem.* Cassiodorus VII, 4: *Durum est libertatem liberam non habere in matrimonio, unde liberi procreantur.*

Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis] Philo de legibus specialibus: τί δὲ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἐκάστης οἰκίας συναχθέντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν: αἱ γὰρ τῶν ὀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ᾽ αἵματος οὐκ ἀποδεούσας, ἃς χαίρειν καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσεν: *Quid opus hominum inter se necessitudines ac vincula inhibere, & unius domus angustiis claudere tam ingens ac præclarum opus, quod extendi fundique potest in regiones & insulas, orbemque universum? Affinitates namque cum extraneis novas pariunt conjunctiones hominum, non minores illis quæ è sanguine veniunt; quod respiciens Moses alias etiam multas propinquorum nuptias vetuit.* Chrysostomus ad I Corinth. XIII, 13: τί στενοχωρεῖς τῆς ἀγάπης τὸ πλάτος; τί περιττῶς ὑπόθεσιν ἀναλίσκεις εἰς αὐτὴν φιλίας, δι᾽ ἧς δύνασαι καὶ ἑτέραν πορίσασθαι φιλίας ἀφορμὴν ἔξωθεν γυναῖκα ἀγαγών: *Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid supervacuo amicitiæ causam perdis, per quam poteras aliam amicitiæ parandæ occasionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?*

GRONOVII NOTÆ.

XI. *Nisi prior vir*] Quia lex naturæ non repugnat divortio.

Lege Christi] Qui divortium non permisit, nisi cum adultera.

Facultas moralis] Et viro ad ducendum, & fœminæ ad se tradendam, vel ad conveniendum in alterius manum.

Christi lege] Non naturæ aut veteris fœderis, quæ concedunt Polygamiam.

XII. 1. *De latius spargendis*] Tanquam ideo vetitum sit proximos con-

est ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum censeri debeat. Neque enim quod minus utile est, statim & illicitum est. Adde quod accidere potest, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat casu quem Deus in lege Hebræis data excepit, ubi vir quispiam sine prole obiit, cui non dissimile est quod de virginibus ex asse heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & Hebræo * & Attico jure constitutum est, ad conservandas scilicet in familia res avitas, sed aliis multis qui aut conspici solent, aut excogitari possunt.

2. Ab hac generalitate eximo matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus qui superior est lege matrimonii: eam reverentiam potest præstare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus Jurisconsultus, cum dixisset in contrahendis matrimoniis * naturale jus & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse filiam suam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita sint, & irrita insuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret.

L. Adoptivus. ¶. Serviles. D. de ritu nupt.

3. Neque movere nos debet Diogenis & Chrysippi argumentum à gallis gallinaceis aliisque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non esse contra jus naturæ. Nam ut initio libri diximus, satis est si cum natura humana

consanguineos nuptiis conjungi, ut externi cupidius in societatem conjugalem appeterentur.

GROTII NOTÆ.

Et Attico jure] Vide Demosthenem ad Leocharem Fortunatianum rhetorem: Donatum Phormione Act. I, Scen. II. & Adelphis IV, V.

Naturale jus & pudorem inspiciendum] Egregie hoc exsequitur Philo de specialibus legibus; ubi esse dicit μέγιστον ἀνοσιούργημα, *maximum nefas*, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν, γήρως δὲ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γίνεσθαι καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν νυοῦ μητέρα, γυναῖκα: *Patris mortui cubile, quod, tanquam res sacra, intactum sini oportuit, contemerare, neque senectutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejusdem esse filium & maritum, eandem ejusdem matrem & uxorem.*

GRONOVII NOTÆ.

Sine prole obiit] Ut ejus vidnam frater ducat, mortuoque semen excitet. Deut. 25, 5.

Ex asse hæredibus] Quæ fratrem non habent, & solæ sunt parentum hæredes.

Hebræo] Ut proximi eas ducant cognati exemplo Ruthæ cap. 4.

Attico] Per Solonem. Diodor. Sic. 12, 18.

2. *Eximo matrimonia*] Ovidius de Myrrha Cinaræ 10. Met. 304. *Si tamen admissum sinit hoc Natura videri.* 353. *Neve potentis Concubitu vetito Natura pollue fœdus.* At lib. 9, 456. in fabula Byblidos & Cauni nullam facit naturæ mentionem; tantum canit, *Nec qua debebat amavit*, & *obscœnas flammas*: tanquam hoc incesti genus ob legem, non instinctu naturæ putetur.

Jure

mana quid pugnet ut illicitum habeatur. Et hoc est incestum, quod * jure gentium committi scripsit Paulus Jurisconsultus inter gradus ascendentium & descendentium. Hoc est jus illud quod Xenophon ait non eo minus jus esse, quia * à Persis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaële Ephesio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαστρόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσιν: *quod apud plerosque non corruptos, sed natura convenienter se habentes obtinet.* Hippodamus Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρους ἐπιθυμίας, ἀπαραχρήτους ὁρμὰς, ἀποστατικὰς ἡδονάς: *immoderatas & à natura alienas cupiditates, effranes impetus, nefarias voluptates.* De Parthis sic Lucanus:

L. ult. de ritu nupt.

Socr. 4.

epulis vesana, meroque
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus.

Et mox:

cui fas implere parentem,
Quid rear esse nefas?

Speciatim autem huic Persarum mori causam pravam educationem prudenter assignat Dion Prusæensis oratione XX.

4. Atque hic mirari libet Socratis commentum apud Xenophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit præter ætatis disparitatem: unde aut sterilitatem ait sequi, aut male conformatam sobolem; quæ sola ratio si tali conjugio obstaret, certe nec irritum esset, nec illicitum, non magis quam inter alias personas, quarum ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere.

5. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi posse jam diximus, sit in ipsis affectibus insita fuga quædam com-

GROTII NOTÆ.

Jure gentium] Sic & Papinianus loquitur in L. Si adulterium §. 2. D. ad legem Juliam de Adulteriis.

A Persis contemnebatur] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac fratrum cædibus, à Deo punitum notat Philo. Persis addit Medos, Indos, Æthiopas, Hieronymus lib. II. contra Jovinianum, de barbaris in universum Hermione in Andromacha Euripidis:

Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται.
Κόρη τ' ἀδελφῷ· διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
Χωροῦσι, καὶ τῶν δ' οὐδὲν ἐξείργει νόμος:

Tale est omne barbaricum genus.
Mater jungatur filio, natæ pater,
Frater sorori: proxima alterna manus
Cade implicantur: nulla lex prohibet nefas.

GRONOVII NOTÆ.

3. *A Persis*] Apud quos magi cum matribus coibant, nec pro perfecto mago habebatur, nisi qui sic natus esset.

Implere] Ovidius II, 265. *confessam amplectitur heros, Et potitur votis ingentique implet Achille.*

5. *Fuga quadam*] Aversatio naturalis.

commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt, & Arnobius adversus Gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Jupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit, & ingeneratus ille communiter sensus?* Exstat de camelo & * de equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium historia nona, capite XLVI. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de venatu. Seneca Hippolyto:

Feræ quoque ipsæ Veneris evitant nefas,
Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. 1. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus, & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII expressi leguntur. Nam etiam concesso, à mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed
Lev. XVIII. quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei verbis ad
24, 25, 27. Mosem: *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox; *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.*

2. Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, sequitur ut lex aliqua præcesserit: quæ cum mere naturalis non sit, restat ut à Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges quæ humano generi universo sunt datæ non viden-

GROTII NOTÆ.

De equo] Plinius historiæ naturalis VIII, 42: ubi de equis agit, *Alium detracto velorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiisse prærupta atque exanimatum. Equa & eadem ex causa in Reatino agro laceratum progam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est.* Habes paria apud Varronem de re rustica II, 7. & apud Antigonum de admirabilibus ,. Aristotelemque ejusdem tituli libro.

GRONOVII NOTÆ.

Camelo] Qui curatorem, à quo cum matre operta commissus erat, delapso operimento & matre agnita interfecit. Ælian. 3. de anim. 47. Aristot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, p. 89. Silbur.

Equo] Qui similiter admissus matri, agnita ea se præcipitavit. Adde Varronem 2 de re rust. 7, 83.

XIII. 1. *Etiam concesso*] Etsi concedatur gradus illos consanguinitatis nuptiis sociari non ipsam naturam prohibuisse, facti sunt tamen nefarii jure divino voluntario.

2. *Mere naturalis*] Non imprimatur à natura, sed à voluntate legislatoris proficiscatur.

Impura

videntur à Christo abrogatæ, sed eæ demum quæ Judæos ab aliis nationibus, quasi sepimento interjecto, disparabant. Cui accedit, quod Paulus conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento, quam quod talis commixtio * impura habeatur à profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant, & illud in oratione Lysiæ: *μοιχὸς ὁ πάντων χιλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρί*, *maritus erat ille impurissimus hominum matris ac filiæ*: unde non abit Ciceronis illud pro A. Cluentio in causa non dissimili. nam cum socrum genero nupsisse narrasset, subdit: *O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum!* Seleucus Rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, * narrante Plutarcho, ne ipsa offenderetur *τῷ μὴ νενομισμένῳ*, *ut re illicita*. Apud Virgilium est:

Thalamos ausum incestare novercæ.

quæ communis existimatio si à necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur ut descendat ex veteri traditione, quæ à divino aliquo præcepto manarit.

Eph. II. 14.
I Corinth. VII. 25.

3. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque judicio digessit Moses Maimonides, ajunt earum legum quæ capite Levit. XVIII. de matrimoniis sunt proditæ causas esse duas; priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non sinat ortus auctores cum sua sobole, aut in se ipsis, * aut etiam per personas sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione proxime cohærentes misceri: alteram vero, ne quarundam personarum convictus nimis quotidianus atque inobservatus stupris & adulteriis occasionem

GROTII NOTÆ.

Impura habeatur à profanis etiam gentibus] Tertullianus v. adversus Marcionem: *Non defendo secundum legem Creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit; communis & publicæ religionis secutus sit disciplinam.*

Narrante Plutarcho] In vita Demetrii: sed & Appiano in Syriacis qui *ἀθεμιστίαν πάθους* amorem nefandum vocat.

Aut etiam per personas sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione cohærentes] Philo: *ἀδελφαὶ δ' εἰ καὶ διαίρετα τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ' ἕν ἁρμόζονται φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ*: *Quanquam enim divisæ sunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognatione, ut naturali vinculo, junguntur.*

GRONOVII NOTÆ.

Charondæ leges] Vix est, ut non erret vir summus. Nam Charondas non voluit privignum novercæ conjungi (quippe quod moribus nunquam receptum fuisse videtur) sed viduum uxore mortua liberis novercam superinducere. Diodor. Sic. 12. 12.

3. *Aut in seipsis*] Ut filium cum matre, patrem cum filia.

Per personas sanguine] Ut fratrem cum sorore, virum cum uxoris sorore, mulierem cum mariti fratre.

sionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. [illegible] duas causas si cum judicio aptare velimus illis quas dixi [illegible] in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus qui in [illegible] sunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, [illegible] pe quos, ut existimo, etiam sine expressa lege ratio naturali[illegible] jungi satis vetat) * item in sanguinis gradu transversorum primo, qui ob ortum à stirpe communi secundus dici solet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem causam valere, ut venientem de eo quod natura si non præcipit, certe honestius dictat; cujus generis multa materiam divinarum humanarumque legum faciunt.

4. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos à lege volunt comprehendi, ob notissimam rationis paritatem. Istorum autem graduum hæc sunt apud ipsos nomina: Mater matris suæ: mater patris matris suæ: mater patris sui: mater patris patris sui: uxor patris patris sui: uxor patris matris suæ: nurus filii sui: nurus filii filii sui: nurus filiæ suæ: filia filiæ filii sui: filia filii filii sui: filia filiæ filiæ suæ: filia filii filiæ suæ: filia filiæ filii uxoris suæ: filia filiæ filiæ uxoris suæ: mater matris patris uxoris suæ: mater patris matris uxoris suæ: id est, ut more loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, prosocrus: quia scilicet & sub agnationis nomine comprehenditur similis cognatio, & sub primo gradu secundus, & sub secundo

GROTII NOTÆ.

Item in sanguinis gradu transversorum primo] Et hucusque propinquis nuptiis abstinebant & Peruani & Mexicani.

GRONOVII NOTÆ.

In recto sunt] Qui habent rationem ascendentium & descendentium.

4. *Mater matris suæ*] Avia materna.

Mater patris matris suæ] Proavia materna.

Mater patris sui] Avia paterna.

Mater patris patris sui] Proavia paterna.

Uxor patris patris sui] Noverca patris.

Uxor patris matris suæ] Noverca matris.

Nurus filii sui] Nepotis uxor.

Nurus filii filii sui] Pronepotis uxor.

Nurus filiæ suæ] Nepotis è filia uxor.

Filia filiæ filii sui] Neptis ex filio filia.

Filia filii filii sui] Nepotis è filio filia.

Filia filiæ filiæ suæ] Ex filia neptis filia.

Filia filii filiæ suæ] Ex filia nepotis filia.

Filia filiæ filii uxoris suæ] Neptis privigni.

Filia filiæ filiæ uxoris suæ] Neptis privignæ.

Mater matris patris uxoris suæ] Prosocrus mater.

Mater patris matris uxoris suæ] Prosoceri mater.

Sub agnationis] Ubi expressus est gradus agnationis vetitus, idem gradus & in cognatione vetitus haberi debet, etsi de hoc cautum non sit. Sunt autem agnati per virilem, cognati per muliebris sexus propinquitatem conjuncti.

Sub primo gradu secundus] Cujus enim filiam uxorem ducere non licet,

secundo tertius, ultra quem vix est ut oriri controversia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio.

5. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena: sed ita ut leges conjugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id à Mose * suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur: unde illa inter Hebræos celebris sententia, in lege non esse prius aut posterius: id est, multa referri ὕστερον πρότερον.

6. De connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaëlis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: τὸ ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν. νόμου δὲ τεθέντος μὴ μίγνυσθαι πολὺ τὸ διάφορον: *Fratrem cum sorore concumbere ab initio res media erat: at, lege adversus tales concubitus posita, jam multum refert observetur lex necne.* Diodorus Siculus vocat κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, *communem hominum morem* ne fratres sororibus jungantur, à quo more Ægyptios eximit: Dion Prusæensis barbaros. Seneca scripserat: *Matrimonia Deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato de legibus octavo talia conjugia vocat μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ: *minime pia, sed Deo invisa.* — *Vide Caj in Matth cap. 19.* — *Libro 1.*

7. Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendi * lex ipsa indicat tam agnatos quam cognatos ejus gradus, sive foris, sive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. 1. Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen

cet, ejus nec neptem ducere permittitur.

GROTII NOTÆ.

Suo loco narratum non sit] Nam neque lex illa narrata est ex qua Judas Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Judith recte occisos ait quod virgini stuprum intulissent, IX, 2. & Ruben patris maledicto feritur ob incestum.

Lex ipsa indicat] Ubi vide Chaldæum paraphrasten; distinxerunt male Spartiatæ, & Athenienses, & quidem diversimode.

GRONOVII NOTÆ.

Oriri controversia] Propter brevem hominum vitam.

5. Ὕστερον πρότερον] Quæ olim facta erant, inferiori tempore, quæ serius, superiori.

6. *Res media*] Permissa, non vetita.

XIV. 1. *Quæ manifesta*] Excusat tacite incesta potentis in Europa domus.

men quod est inter hos & alios remotiores gradus: Nam ducere amitam agnatam vetitum est. At * filiam fratris, qui par est gradus, ducere vetitum non est; imo ejus facti apud Hebræos exstant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis*
il. *gentibus solennia, nec lege ulla prohibita*, inquit Tacitus. Athenis id licuisse ostendit Isæus, & Lysiæ vita Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes assiduè frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant simul cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantumdem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum genus, esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest.

:IX. 2. Certe canonibus antiquissimis, qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν, id est, fratris aut sororis filiam, tantum à clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id quod diximus, de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis, in quorum ϖϱοφυλακὴν, & ut Hebræi loquuntur præmuni-

GROTII NOTÆ.

Filiam fratris ducere] Talem Abrahamo Saram fuisse Josephus putat. idem post datam legem exempla nobis dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & suam filiam fratri Pherotæ desponderat. Vide eum Antiquæ historiæ XII, & XVI. Phineo patruo promissa Andromede; Ovidius metamorphoseôn V. id postea apud Romanos vetitum permisit Claudius: vetuit Nerva: permisit Heraclius.

GRONOVII NOTÆ.

Ducere amitam] Quia pater & amita videntur una persona infra 2, 7, 9. quod etsi & de fratre filiaque ejus dici possit, tamen natura non tantopere abhorret à conjugio fratrum & sororum, quam parentum & liberorum. Levit. 18.

Filiam fratris] Carolus Styriæ dux Ferdinandi I. filius Mariam sorore sua Anna & Alberto Bavaro natam uxorem habuit. Blondel. Præf. Apol. XIV, 2 latere averso.

Apud Hebraos] Nachores Milcam Aranis fratris filiam Gen. 11, 29. Nisi tamen alius iste Aranes fuit, ut videtur, quum alter solum Lothum genuisse dicatur, alter describatur pater Milcæ & Jiscæ. Sara autem Abrahæ soror consanguinea, non uterina fuit Gen. 20, 12.

Simul cum amitis] Et sic major datur occasio stupri aut improbæ consuetudinis, à qua minus temperaturi erant, qui spem haberent justis deinde nuptiis culpam emendari posse.

Quæ cautionem] Quæ non vetant aliquid per se ac directe adversum naturæ, sed id agunt, ut caveant & præveniant aliquod incommodum, quod evenire posset, quodque & alia ratione vitari potest.

Apud

monimentum, additæ sint leges cæteræ: nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Jacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non sinit. Addi potest factum Amrami, qui pater Mosis fuit. Nam & is ante legis tempora amitam duxit uxorem. sicut materteras * apud Græcos Diomedes & Iphidamas: Areten fratris filiam Alcinous. *Eust. ad Il. A. & ad Od. H.*

3. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas sponte sua observarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecundiæ suæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus apparet. Augustinus * de patruelium & consobrinorum conjugiis inter Christianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt, sicut * Theodosii constitutio patruelium & consobrinorum conju- *De civ. Dei l. XV. c. 16.* *Epist. 66.*

GROTII NOTÆ.

Apud Græcos] Et Castori avunculo desponsam Electram ex Euripidis Electra discimus.

De patruelium conjugiis] Æschylus Danaidibus vocat λέκτρα ὧν θέμις εἴργει, *cubilia quæ jus prohibet*, & ait sic μιαίνειν γένος, *fœdari genus.* At Scholiastes addit illegitimas fuisse tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quasi justæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῆς ἐπικλήρου. In oratione Sp. Ligustini civis Romani apud Livium est: *Pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit.* Vide & Plauti Pœnulum.

Theodosii constitutio] Victor de eo: *tantum pudori tribuens & continentiæ ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum.* Meminit & Libanius oratione de Angariis. Exstat Arcadii & Honorii lex ejusdem sensus, quæ tertia est C. Theodosiano de incestis nuptiis. Concedi tamen Principum indulto solitas nuptias tales ostendit lex Honorii & Theodosii minoris alia eodem codice; titulo, si nuptiæ ex rescripto petantur. Secuti & Gothi reges. Cassiodorus VII, 46. *Hoc prudentes viri sequentes exemplum longius pudicam observantiam posteris transmiserunt, reservantes Principi tantum beneficium consobrinis nuptiali copulatione jungendis.* Ubi & formulam habes talis veniæ Principalis.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Amitam duxit*] Jochebedam Cahathi, qui pater Amrami fuit, sororem Exod. 6, 20.

Diomedes] Ægialian Adrasti filiam, cujus soror Deïpyle fuerat, Tydei uxor, Diomedis mater. Apollodor. 2 lib. p. 40.

Iphidamas] Theano Cissæ, qui avus maternus Iphidamantis Antenoridæ fuit, filiam, Homer. Ιλ. λ. sive 12. v. 224.

Areten fratris] Rhexenoris, qui communem cum Alcinoo patrem Nausithoum habuit, filiam. Homer. Οδ. η. sive 8, 146.

3. *Ob vicinitatem*] Quia tam prope accedebat ad id, quod vetitum esset.

Non

conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, Ambrosio.

4. Sed sciendum simul est, * non quod vetitum est fieri lege humana, si fiat, irritum quoque esse, nisi & hoc lex addiderit aut significaverit. Canon Eliberinus LX: Si quis post obitum uxoris suæ * sororem ejus duxerit, & ipsa fuerit fidelis, per quinquennium eum à communione abstinet: eo ipso ostendens manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. 1. Ut ad alia pergamus, observandum hoc est, concubinatum quendam verum ac ratum esse conjugium, etsi effectibus quibusdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quosdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli causa, inter servum & ancillam jure Romano contubernium esse dicitur, non matrimonium, attamen ad ipsam conjugii naturam nihil deest in tali consociatione, quæ propterea in antiquis canonibus γάμου nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, * non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias personas disparis qualitatis productum est; ut Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii:

Suppositos de matre nothos furata creavit:

nothos interpretatur materno genere ignobiles & obscuros. Apud

GROTII NOTÆ.

Non quod vetitum est lege humana, si fiat, irritum quoque esse] In Agathensi Concilio post commemorata conjugia vetita, & inter eas de relicta fratris additur: *Quod ita præsenti tempore prohibemus, ut ea quæ hactenus sunt constituta non solvamus.* Retulit id Gratianus in quæstionem II, & III, causæ XXXV. Simile quod à Paulo in sententias relatum est libro II, tit. XX. sine parentum consensu contractas nuptias injustas esse, sic tamen ut non dissolvantur, nisi forte hæc postrema verba Arrianus addidit. Tertullianus de conjugio cum infideli agens ad uxorem secundo, ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi, quam omnino disjungi. Vide infra §. XVI.

Sororem ejus duxerit] Lex Longobardica lib. II, c. VIII, 13: *quia canones sic habent de duabus sororibus, sicut de duobus fratribus.*

Non matrimonium] At serviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Casinam Plauti. Sic & in legibus Longobardorum libro II, tit. XII, 10. & XIII, 3. & lege Salica Tit. XIV, §. 11. sed sine consensu dominorum non valuisse conjugia talia apud Hebræos, notatur ab ipsis ad Exodum XXI. ubi talium nuptiarum mentio, & apud Græcos Christianos à Basilio in suis canonibus. Solitam etiam à principe veniam impetrari ducendæ mulieris quæ inæqualis esset conditionis, videmus apud Cassiodorum VII, 40.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Manere vinculum*] Nuptias eas non rescindi.

XV. *Contubernium*] I, 3, 3.

Athenis inter civem &] Auctor Pericles, quæ in ipsius caput recidit amissis legitimis liberis. Plutarchus.

In

[illegible]

leges imperfectas vocat Ulpianus, * quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt; qualis erat lex Cincia, quæ supra certum modum donare vetabat, donatum non rescindebat.

Fragm. tit. 1.

2. Scimus apud Romanos postea Theodosii lege inductum, ut si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contra factum est, id ipsum tamen cassum, inutile, ac pro infecto sit, nimirum si in judicium res deveniat; sed hæc intentio non fit ex vi solius prohibitionis, sed ex vi novæ legis, quam alii populi sequi necesse non habent. Sæpe enim indecentia est major in actu quam in effectibus: * sæpe etiam incommoda quæ rescissionem sequuntur majora quam ipsa indecentia, aut incommodum actus ipsius.

l. non dubium. C. de legibus.

XVII. Consociationes præter hanc maxime naturalem sunt & aliæ, tum privatæ, tum publicæ: & hæ quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus ob quas consociatio quæque instituta est, universitas, & ejus pars major nomine universitatis obligant singulos qui sunt in societate. Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas

GROTII NOTÆ.

Quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt] Livius libro x: *Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis cædi, securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit. id (qui tum pudor hominum erat) visum credo vinculum satis validum legis. nunc vix servo ita minetur quisquam.* Lex Furia testamentaria plusquam mille assium legatum mortisve causa prohibebat capere, præter exceptas personas, & adversus eum qui plus ceperit quadrupli pœnam constituebat, memorante Ulpiano. Macrobius circa finem eorum quæ scripsit ad somnium Scipionis: *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur.* Vide supra, hoc capite §. XIV, in fine. Sic divus Marcus rescripsit: *Eum hæredem, qui prohibet funerari ab eo quem testator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eum statutam non esse.*

Sæpe etiam incommoda quæ rescissionem sequuntur majora quam ipsa indecentia] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri, si deflorata nondum esset. Meminit Apollonius Argonautis, & ejus Scholiastes, & in Bibliotheca Apollodorus.

GRONOVII NOTÆ.

Lex Cincia] Sic lex Furia testamentaria plus mille assium legatum aut mortis causa capere vetabat; & adversus eum qui cepisset quadrupli pœnam constituebat.

2. *Sæpe etiam indecentia*] Sic ducere peregrinam sordido loco natam, ancillam, meretricem, turpe; sed cohabitare cum ea, quam duxeris, maritali more non turpe.

XVII. *Et ejus pars major*] Quintil. decl. 365. *Quod major pars judicum statuerit, reus patiatur.* Pars major in consilio vincere debet, sub his exceptionibus, I. Si sint vera suffragia, hoc est, res integra, nec coitione ac conspiratione plurium jam ante definita, quam in consultationem deferatur. II. Si majorem numerum non faciant, quos ex lege & more, tanquam suspectos excedere, nec in sua causa jus dicere oportet. III. Ut major numerus consentium non valeat ad statuenda, quæ juri divino & sanæ rationi repugnant. IV. Nec ad fundamentales leges subvertendas aut formam Reip. ex libidine mutandam. V. Nec ad privatorum jura, privilegia, veteres & in publicam utilitatem receptas consuetudines abolendas.

Scelusti

luntas in societatem coëuntium, ut ratio aliqua esset expediendi negotia: est autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem: quare naturaliter, * seclusis pactis ac legibus quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: *κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται*. Appianus: *ἴσα δ' ἔν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δικαιότερον*: *tam in comitiis quam in judiciis vincit pars major*. Dionysius Halicarnassensis similiter: *ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τοῦτο νικᾶν*. * *quod pluribus visum, id valere*. Et alibi: *ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι τοῦτο ποιεῖν*. Item: *ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι τοῦτο εἶναι κύριον*. Aristoteles: *κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν*. Curtius libro x: *Eo quod major pars decreverit, stetur*. Prudentius:

Vid. de potestate civili n. 1. Lib. v. Lib. vii. Polit. iv. 8. vi. 2.

In paucis jam deficiente caterva
Nec persona sita est patria, nec curia constat.

Deinde:

Infirma minoris
Vox cedat numeri parvaque in parte quiescat.

Apud Xenophontem hoc dicitur: *ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα*, *omnia agere secundum eam sententiam quæ vincit*.

XVIII. Quod si pares sint sententiæ, nihil agetur: quia ad mutationem non satis momenti est: qua de causa ubi pares sunt sententiæ, * reus absolutus intelligitur. quod jus Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreste: quæ res apud Æschylum

GROTII NOTÆ.

Seclusis pactis ac legibus] Ut quæ volunt duas partes concordare, ut c. 6. de Electione.

Quod pluribus visum id valere] Hunc sensum dant Chaldæus Paraphrastes & Rabbini ad illud in Exodo xxiii. 2. Adjunge L. duo. & L. Pomponius. D. de re judicata; & quæ infra lib. iii, cap. xx. §. 24. & quæ paria cum Prudentio habet Ambrosius contra Symmachum.

Reus absolutus intelligitur] L. inter pares, D. de re judicata. Vide Julianum de Eusebia.

GRONOVII NOTÆ.

Seclusis pactis] Quæ certis in caussis solent excipere, ne quid fiat, nisi de consensu singulorum, ut Augurem non licebat nominari, qui cuiquam è collegio inimicus esset. Cic. 3. famil. 10.

Κύριον εἶναι] Valere quod plures sciverint.

Ὅ, τι δ' ἂν αἱ &c.] Quod plurium suffragia statuerint, id facere.

Et alibi] 7. p. 4. 45.

Ὅ, τι ἂν αἱ πλείους] Quod plures sententiæ decreverint, id esse ratum.

Κύριον] Validum quod pluribus visum.

Quiescat] Silescat.

XVIII. *Ad mutationem*] Ad rem novam introducendam.

Ubi pares sunt] M. Seneca 3. Excer. 2. Parricida æquis sententiis absolutus. Et, Quidam filium accusavit parricidii: æquis sententiis absolutum abdicat. Quintilian. decl. 234. Exsul accusator & sententiæ pares. Item, postulavit reum: is æquis sententiis absolutus est.

Minervæ calculum] Quum Orestes in Areopago causam diceret (occiderat autem matrem Clytemnestram ut vindicaret patrem Agamemnonem, quem illa interfecerat) & condemnantes una sententia vincerent, adfuit ἀπὸ μηχανῆς Minerva & apposuit

lum Furiis, & apud Euripidem * Oreste & Electra tragœdiis tractatur. Sic & possessorem tenet: quæ ratio non male observata est à scriptore problematum quæ Aristoteli adscribuntur, sectione XXIX. In Senecæ controversia quadam est; *Alter judex damnat, alter absolvit: inter dispares sententias * mitior vincat.* Nam sic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem sequitur quæ minus onerat.

XIX. Sed hic quæstio oriri solet de conjungendis aut dividendis sententiis: qua de re ex mero jure naturali, id est, si pactio aut lex aliud non præcipiat, distinguendum videtur inter sententias quæ totis rebus differunt, & inter eas quarum altera partem alterius continet, ut hæ * conjungendæ sint in eo quo conveniunt, illæ non item. Sic qui in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adversus sententiam absolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia diversa hæc sunt, & in morte non est relegatio. Sed nec absolventes cum relegantibus conjungentur, quia etsi non interficiendum reum consentiunt, id tamen non est

posuit calculum suum absolventibus: sic paribus sententiis valuit mitior, & Orestes evasit. Solebant autem judices calculis nigris damnare, albis absolvere. Ovid. 15. met. 44. Hesychius in Κἂν ἴσαι. Suidas in Ἴσαι ψῆφοι. Aristoph. Βατραχ. 244. εἰς ἀπολείπεται κἂν ἴσαι γένωνται. Julian. encom. Euseb. seu orat. 3. p. 213.

GROTII NOTÆ.

Oreste & Electra] Etiam Iphigenia in Tauris, in Electra sic ait:

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅδε νόμος τεθήσεται,
Νικᾶν ἴσαις ψήφοισι τὸν φεύγοντ' ἀεί.

Idemque cunctis juris esto in posterum,
Certante numero judicum ut vincat reus.

Mitior vincat] Seneca in controversiis: *Non est invidiosa potestas qua misericordia vincit.* Imo apud Hebræos una sententia damnantium vincens pro nulla habebatur. ita Chaldæus ad dictum locum Exodi XXIII, & Moses de Kotzi præceptorum jubentium XCVIII. & vetantium CXCV.

Conjungenda sint in eo in quo conveniunt] Ideo Senatores dividere sententiam plura simul complectentem jubebantur, teste Asconio in Milonianam. Cicero Epistolarum ad familiares l. 2: *Itaque cum sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii ut Pompejus reduceret; postulatum est ut Bibuli sententia divideretur; quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat; Bibulo assensum est: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia.* Seneca epistola XXI: *Quod fieri in Senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque existimo. cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere sententiam & sequar.* Idem de vita Beata c. 3: *Est & mihi censendi jus, itaque aliquem sequar, aliquem jubebo sententiam dividere.* meminit ejus moris & Plinius lib. VIII, epist. 14.

GRONOVII NOTÆ.

XIX. *De conjungendis*] Exemplum apud Quintil. declam. 365.

In viginti] Nummos vel nummorum millia. Si tres judices jubeant pendere viginti, tres decem, tres nihil, vicerit sententia in decem condemnantium, quia in viginti insunt decem.

Poly-

est illud ipsum quod dicit sententia, sed per consequentiam inde elicitur: at qui relegat non absolvit. Quare recte Plinius, cum tale quid in Senatu evenisset, tantam dixit sententiarum esse diversitatem, ut non possent esse nisi singulæ; & parvulum referre, an idem displiceret quibus non idem placuisset. Et * Polybius notat à Postumio prætore fraudem factam in rogandis sententiis, cum eos qui captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos censebant, contra absolventes conjungeret. Exstat hujus generis quæstio, apud Gellium libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controversia CCCLXV. ubi hæc verba sunt: *Jam aperte una plures facis. Jam turbam istam, quæ universa noceret dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam qui seipsos dividunt.* Lib. VI epist. 4 Aristoni Excerp.

XX. Addendum & hoc; si qui absentia aut aliter impediti jure suo uti non possunt, eorum jus interim accrescere præsentibus: quod * Seneca in Controversia quadam exsequitur: *Puta te servum esse communem: huic domino servies * qui præsens est.* Lib. II

XXI. * Naturalis autem ordo inter socios hic est, prout quisque in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus: ἴσοι γὰρ, inquit Aristoteles, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττωσι, *pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit.* Theodosius & Valens in constitutione de ordine inter Consules servando: *Quis enim in uno* D. de Albo scribend.

GROTII NOTÆ.

Polybius] Vide ad eum locum Fulvii notas.

Seneca in controversia quadam] Libro III, contr. XIX.

Qui præsens est] Ita ut & ad unum recidere possit nomen universitatis. L. sicut, D. quod cujusque universitatis nomine, ubi Wesembecium vide. Adde L. Rescriptum, D. de pactis, Zas. in paratit. D. de pactis. Bart. in L. 1, num. 3. de Albo scribendo. Boër. decis. 1. num. 4. Antonium Fabrum Codice Sabaudico. lib. 1, tit. 11, definit. 40. Reinking. lib. 1, classe V, c. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adesse debeant. L. Nulli, D. dicto titulo, quod cujusque univ. nomine. L. nominationum, C. de decurionibus: ut absentes præsentibus vices suas mandare aut suffragium per procuratorem dare possint. c. si quis justo de Electione in VI.

Naturalis ordo] De præcedentiis vide, si lubet, M. Antonium Nattam conf. DC. n. 22, & conf. DC LXXVIII, num. 31. Matt. Wacher consiliis Cæsareis in controversia Saxonica.

GRONOVII NOTÆ.

Captivos Græcos] Qui secundo bello Macedonico nimis denudarant animos pro rege Perseo contra Romanos.

XX. *Accrescere præsentibus*] Plebiscitum apud Livium 26, 34. *Quod senatus juratus, maxima pars censeat, qui adsidetis, id volumus jubemusque.*

L. 1. C. de Consul. l. XII. *uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, * nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, * in Conciliis ad rem Christianam pertinentibus praecedant caeteros.

L. Majorem partem. D. de pactis. L. Si plures. D. Depositi. L. cum bona. D. de rebus auct. jud. possid. a Lib. XIII. Lib. XIV. XXII. Illud tamen addendum est; quoties societas fundamentum habet in re quam non aequaliter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & sententias ad eum modum, id est, mensoria, ut loquuntur, proportione aestimandas. Quod sicut naturali aequitati convenit, ita Romanis quoque legibus probatum est. a Ita narrat Strabo cum Libyca & tres vicinae urbes in unum quasi corpus coiissent, convenisse, ut aliarum singula essent suffragia, Libycae bina, eo quod in commune haec multo plus caeteris conferret. Idem in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes, quarum * aliae terna, aliae bina, aliae singula ferrent suffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat Aristoteles id ita demum aequum fore

Pol. III. IX. εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν, *si possessionum causa inita est societas.*

XXIII. Consociatio, qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coëunt, maximum dat jus corpori in partes: quia haec perfectissima est societas: neque ulla est actio

GROTII NOTAE.

Nisi qui prior meruit dignitatem] Adde L. omnes, C. ut dignitatum ordo servetur. L. semper. D. de jure immunitatis. L. ult. C. de tyronibus.

In conciliis] Joh. Fice. conf. Latino LXXVII, n. 16. Afflictus decis. Neap. 1, n. 8. Bart. in l. 1. D. de Albo scribendo, Innoc. in c. Tua. de Majoritate & obedientia. Ant. Tessaurus 1 quaest. for. XLVIII, n. 5. Tiberius Decanus responso XIX, n. 183. & seq. Innocentius Butr. Felin. in c. statuimus d. tit. de Majoritate. Bal. in Decernimus, in 2 notabili, c. de Sacrosanctis Ecclesiis. Sed praecipue vide Aeneam Silvium in concilii Basileensis historia.

Aliae terna, aliae bina] Sic in Smalcaldico foedere Saxo duo habebat suffragia.

GRONOVII NOTAE.

XXII. *Sententias ad eum*] Auctoritatem sive jus sententiae inter socios proportionis esse Geometricae.

Mensoria] Quam comparatam dixit 1, 1, 18.

Aliarum singula, Libycae bina] Sic Philippo Macedoni post confectum Phocense bellum concessum, ut cum posteris in Amphictyonum senatum adsciscerетur & gemini suffragii, quod Phocenses habuerant, jus usurparet. Diod. Sic. 16, 61. Et hoc quidem aequum jure naturali, sed cui saepe mos populorum intercedit, id servans in tali societate, quod ab initio placuit. Plerumque autem tum potentes minus potentibus ut eos alliciant, par jus suffragii concedunt.

Aristoteles Pol. III. IX.] Hein. 6. p. 299.

XXIII. *Perfectissima*] 1, 1, 14.

An

actio hominis externa quæ non ad hanc societatem aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod ab Aristotele est proditum : τοὺς νόμους ἀπαγορεύειν περὶ ἁπάντων, *leges de omnis generis rebus præcipere.* *Moral. 8.*

XXIV. 1. Solet hic illud quæri, * an civibus de civitate abscedere liceat, venia non impetrata. Scimus populos esse ubi id non liceat, ut apud Moschos : nec negamus talibus pactis iniri posse societatem civilem, & mores vim pacti accipere. Romanis legibus, saltem posterioribus, domicilium quidem transferre licebat : sed non eo minus qui transtulerat municipii sui muneribus obligabatur. Verum in quos id constitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani : atque ea ipsa constitutio specialem spectabat utilitatem tributariæ præstationis. *L. Fili ad Municipalem*

2. At nos quod naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus : nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane * gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate finis, quæ jus facit in moralibus ; nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud rivum diducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait Tryphonius. Cicero pro Balbo laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat* *L. in b. D. de c. & post.*

GROTII NOTÆ.

An civibus de civitate abscedere liceat] Vide hac de re fœdera Helvetica apud Simlerum & alios. Servius in excerptis Fuldensibus 11 Æneidos : *Consuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatæ vide aliqua apud Marianam, ac postremum illustre libro XXVIII. c. 13.

Gregatim discedi non posse] Zonaras de Lazo rege agens qui à Persis ad Romanos defecerat : τοῦτο αἴτιον μάχης ῥωμαίοις καὶ πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως ῥωμαίων τοὺς αὐτοῖς ὑπείκοντας σφετεριζομένου : *Id belli initium Romanis ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se avocaret Persis subditos.*

GRONOVII NOTÆ.

XXIV. 1. *Apud Moschos*] Olim & apud Argivos. Ovid. 11. met. 28. *prohibent discedere leges, Pœnaque mors posita est patriam mutare volenti.*

Mores vim pacti] Etiam ubi pactum ejusmodi à primo initum non constat, si tamen longo tempore observatum sit, ut nemo discedendi sine commeatu potestatem habuerit aut usurpaverit, ibi eam consuetudinem pro lege & pacto valere.

Municipii sui] Hæc est causa, cur Josephum & Mariam, quum Judææ census ex mandato Augusti ageretur, etsi habitarent Nazarethi, oportuerit proficisci Bethlehemum, ut ibi censerentur, nam Davidis posteri ejus municipii erant.

Spectabat utilitatem] Eo pertinebat, ut ne minuerentur cujusque municipii intributiones, aut si aliqui inde discessissent, graviores remanentibus fierent.

2. *Gregatim discedi*] Magnis catervis.

Finis quæ jus] 2, 7, 2.

Rivum deducere] Incili depresso, vel fossa facta aquam perpetui decursus in suum fundum ducere. l. 1. §. 5. & l. 3. §. 2. D. de rivis.

Tryphonius] Tryphoninus.

neat invitus, & *fundamentum* vocat *libertatis*, *sui quemque juris & retinendi & dimittendi esse dominum*. Tamen hic quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, ut id non liceat si societatis intersit. Semper enim, ut recte inquit Proculus, non id quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit. * Intererit autem societatis civilis non abire civem si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat.

L. actione. §. Labeo. D. Pro socio.

3. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic * in exsules nullum jus civitati: Heraclidæ Argis ejecti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquiuntur apud Euripidem:

Quo jure jam nos ad Micenaos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non sumus.

Alcibiadis filius in Isocratea oratione agens de temporibus ejecti patris: *ὅτ' οὐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν*: *cum nihil ad illum civitas nostra pertineret*. Jam vero plurium populorum, sive per se sive per capita sua, consociatio fedus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit ubi ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum quo filius qui maturæ est ætatis subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest ut jus paternum

GROTII NOTÆ.

Intererit autem societatis] Bembus libro VII.

In exules nullum jus civitati] Vide infra libro III, tit. XX. §. XLI.

Cum nihil ad illum civitas nostra pertineret] Nicetas Isaaci Angeli rebus libro I: *μὴ καινὸν εἰ δ̓ιφῶν τις τὸ ἀντίπαλον καὶ κολακεύοι ὡς φίλιον τὸ οἰκεῖον διεσκευ πολέμιον*: *Non mirum si quis hostem ambiat eique blandiatur, qui sibi hostes senserit.*

GRONOVII NOTÆ.

Ut id non liceat] Sic qui post Cannensem cladem deserere Italiam voluerant, & tum prohibiti à P. Scipione, & postea causam dicere apud Censores jussi, orationemque contra remp. habuisse judicati & omnibus censoriis notis confixi sunt. Liv. 22, 53, & 24, 18.

XXV. *Ad obligationem ex pacto*] 2, 12.

XXVI. *Ut jus paternum*] Quod ultra jus naturæ fiebat in adoptione Romana per æs & libram.

Ex

num plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur; id enim natura non sinit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. 1. Subjectionis species ignobilissima est, qua quis se dat in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui novissimo aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit*, ait Tacitus. Etiam apud Græcos, ut narrat Dion Prusæensis oratione xv: *μύριοι δήπου ἀποδιδόασιν ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν*: *innumeri cum liberi sint, se in servitutem dant, ut * ex contractus formula serviant.* De moribus Germ.

2. Est autem servitus perfecta, quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiatur in terminis naturalibus, * nihil habet in se nimiæ acerbitatis; nam perpetua ista obligatio compensatur perpetua in illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe quod dixit Eubulus:

> *Ἐθέλει δ' αὐτοῦ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς χωρὶς μένειν*
> *Ἐπὶ σιτίοις.*
> *Manere apud illos voluit, mercedis carens,*
> *Victu contentus.*

Idem Comicus alibi:

> *Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι*
> *Ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.*
> *Qui se fugitivi gesserunt pro liberis:*
> *Multi recurrunt * pristina ad præsepia.*

Sic

GROTII NOTÆ.

Ex contractus formula serviant] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permissum ad Solonis tempora, is constituit *ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζειν*, *corpus pro credito ne obligaretur*. Plutarchus Solone. Idem lex Petilia Romæ constituit.

Nihil habet in se nimiæ acerbitatis] Vide ea de re egregiam Busbequii dissertationem epist. exoticarum tertia.

Pristina ad præsepia] Apud Plautum quidam:

> *Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.*

Melissus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit.

GRONOVII NOTÆ.

XXVII. 1. *In servitutem perfectam*] Ut qui apud Romanos se ad pretium participandum venundari patiebantur. §. 4. Inst. de Jure Pers.

Aleæ jactu] Qui perdita aleæ lusu pecunia & bonis, ad postremum libertatem suam collusoris pecuniæ opponebant, & in aleam mittebant, aut res recepturi, aut ne corpus quidem suum habituri. Tamen ignobilior eorum, qui se vendebant in ludum gladiatorium. Liv. 28, 21. Lips. 2 Saturn. 3.

2. *In terminis naturalibus*] Ut dominis non plus in servos liceat, quam naturalis æquitas concedit.

Perpetua ista obligatio] Subjectio, quæ incommoda videtur hoc habet commodi, ut ita subjectis de victu sollicitos esse non sit necesse, quem domini præbent. Plaut. Cas. 2,4,14. *Liber si sum, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.*

Qui diurnas] Opifices agrestesque, quorum res & fides in manibus.

Fugitivi] Servi à dominis profugi.

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, multos olim fuisse, qui suæ imbecillitatis conscii sponte se aliis in servitutem darent: ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί: *Ut domini quidem ipsis providerent de necessariis, ipsi vero operam vicissim quam possent præstarent.* Exemplum addunt alii in Mariandynis, qui eandem ob causam servos se fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Jus autem vitæ ac necis (de plena & interna justitia loquor) domini in servos non habent: nec quisquam homo hominem jure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus, dominus quacunque de causa servum interfecerit, impune fert, ut ubique reges, qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus

Lib. III. de Benef. c. 18. est Seneca: *Si servo quominus in nomen meriti perveniat, necessitas obest, & patiendi ultima timor, idem istud obstabit & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie servus à domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem

Lib. III. de Benef. c. 22. Seneca; sed agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & Solon parentibus in liberos concesserat, & veteres Romanorum leges. Sopater: ἐξῆν πατρὶ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἐξῆν ἐὰν ἁμάρτῃ τι, καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ'

Sextus Empiricus, Pyrrhonic. III. ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ τοῦτο προσέταξεν: *Licuit ipsi cum pater esset filios interficere: nempe si quid peccatum esset. nam lex id ipsi permisit, ideo quia credidit integrum judicem fore.* Idem jus obtinere παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις, *apud multos populos legum gloria florentes*, ait Dion oratione XV.

XXIX. 1. De his qui ex servis nascuntur difficilior inspectio est, Romano jure & jure gentium circa captivos, ut dicemus alibi, ut in bestiis, ita in servilis conditionis hominibus partus matrem sequitur: quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi

XXVIII. *Interna justitia*] Quæ non tantum apud judicem mortalem, sed etiam apud Deum insontes præstat.

Impune fert] Non obnoxius est quæstioni, aut legi Corneliæ de Sicariis.

In nomen meriti] Ut quicquid præstet domino, non dicatur de eo bene mereri aut ei beneficium dare, obstat, quod quæ facit, cogitur facere, nisi velit occidi.

Agendi impunitas] Posse facere sine metu pœnæ, non est verum & proprie dictum jus habere ad agendum, sed aliquid simile juri.

Solon parentibus] Negat Dionys. Halicarn. 2, 27.

Integrum judicem] Non facile odio liberorum aut aliena gratia corruptum.

XXIX. 1. *Ut dicemus alibi*] 3, 7, 2.

In bestiis] L. 5. §. 2. D. de rei vindic.

Matrem sequitur] L. 7. Cod. de rei vind. l. 42. Cod. de liber. causa. Puf. 7. 6. c. 3. §. 9.

Patres

ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cum in mutis animantibus * patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipso ostenditur fœtum utriusque esse communem. Sic ergo, si lex civilis hac de re tacuisset, * partus non minus patrem sequeretur quam matrem. Ponamus ergo, quo minor sit difficultas, utrumque parentem servitutem servire; & videamus an naturaliter partus servilis futurus sit conditionis. Certe si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem sibi nascituram in servitutem secum addicere: quippe cum tali ex causa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat.

2. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipsa necessitate, * extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem servilem hoc casu nascetur, * ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint è servis nati

GROTII NOTÆ.

Patres non minus quam matres fœtuum curam gerant] Vide infra cap. VIII, §. 18. Plinius X, 34. de columbis: *Amor utrique sobolis æqualis.*

Partus non minus patrem sequeretur quam matrem] Seneca de Beneficiis VII, 12: *quomodo patri matrique communes liberi sunt?* Lex Visigotthica lib. X. tit. I, 17. *Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari?* deinde: *Hac rationabiliter naturæ lege compellimur, agnationem ancillæ quæ servo alieno juncta pepererit, inter utrosque dominos æqualiter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem sequebatur; Speculum Saxonicum III, 37. Idem moris in nonnullis Italiæ locis, c. licet de conjugio servorum. Apud Longobardos & Saxones sequitur partus partem deteriorem. Spec. Sax. I, 16. Idem apud Wisigotthos in Hispania Isidori tempore obtinuisse discas ex c. ult. causa XXXII, quæst. IV. Natus ex servo & ingenua eadem Wisigotthorum lege fit servus III, tit. II, 3. IV. tit. V, 7. IX, tit. I, 16. Ex servo & ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus sit filius, habet eum servi dominus, ancillæ domino pretii dimidium persolvens. In originariis patris originarii dominus duas fert partes, fœminæ originariæ dominus unam, ex Edicto Theodorici apud Cassiodorum c. 67. in Anglia Francus quis est aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum discriminibus observatur. Litleton de Villanagio, & liber de Laudibus legum Angliæ. Has leges à civili Romana discrepantes juri naturæ non pugnare agnoscit Thomas Aquinas; quid ni, cum & Mensia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus censeretur? ut nos docet Ulpianus in Institutionibus titulo de his qui in potestate.

Extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere] Ita & Carolus Calvus statuit cap. XXXIX, Edicti Pistis.

Ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione] Vide Leonem Afrum lib. VI, de Barca.

GRONOVII NOTÆ.

Ubi pater aliqua] Nam cur in bestiis & servis id constitutum sit, hæc ratio est, quod in illis non sunt nuptiæ, quæ patrem demonstrant.

Tali ex causa] Ob alendi seque & illos inopiam.

2. *Ex ipsa necessitate*] Ex egestate alimentorum, si ea suppetunt aliunde.

nati antequam opera eorum domino utilis esse possit, & sequentes operæ sui temporis alimentis respondeant, effugere ita natis servitutem non licebit, nisi pro alimentis quantum satis est reddant. † Certe si immanis sit domini sævitia, servos illos, etiam qui ipsi se in servitutem dederunt, fuga consulere sibi posse probabilis sententia est. Nam quod Apostoli & antiqui canones servis edicunt * ne se dominis subtrahant, generale est, & eorum errori oppositum qui omnem subjectionem tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Christiana libertate.

† *Less. lib.* v. *c.* 5. *dub.* 5. 1 *Corinth.* VII. 21. *Gal.* VI. 5. *Coloss.* III. 22. *Tit.* II, 9. 1 *Petr.* II, 16. *c. si quis servum*, 17. *q.* 4.

XXX. Præter perfectam servitutem, de qua jam egimus, sunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem sint, aut sub conditione, aut ad res certas. Talis est libertorum, statu liberorum, nexorum, addictorum, asscriptorum glebæ, septem annorum servitus apud Hebræos, & altera ad Jubilæum usque: Penestarum apud Thessalos; eorum quos manus mortuas vocant; ac postremo * mercenariorum: quæ discrimina aut à legibus aut à pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur ejus qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

XXXI. Publica subjectio est, qua se populus homini alicui, aut pluribus hominibus, aut etiam populo alteri in ditionem dat.

GROTII NOTÆ.

Ne se dominis subtrahant] Vide infra lib. III, c. VII, §. 6.

Mercenariorum] Inter quos ii qui in Anglia apprentisii dicuntur, durante disciplinæ suæ tempore, proxime ad servilem conditionem accedunt.

GRONOVII NOTÆ.

Temporis alimentis] Debeantur pro cibo, quo tum temporis sustentantur.

XXX. *Libertorum*] Qui manumissi tamen operas patronis debent.

Statu liberorum] Qui testamento sub conditione pendente manumissi sunt.

Nexorum] Qui ob æs alienum creditoribus operas præstant, sive ultro, sive sententia judicis, plerumque in vinculis, ἐγχαλκοσκελῶν. Liv. 2, 24. & 27. lib. 8, 28. Varro 6. de L. L. 82.

Addictorum] Qui faciunt idem sententia judicis. Cic. pro Flacco 20. 2 de Orat. 63.

Asscriptorum glebæ] Coloni cum agro dominum mutantes.

Septem annorum] Ut Hebræus Hebræo se vendens sex annis serviat, septimo liber sit, Deut. 5, 12.

Ad jubilæum] Ut idem jubilæo, id est, septies septeno, seu XLIX. anno exacto liber sit, Levit. 20, 39.

Penestarum] Quales Ilotæ Lacedæmone, clientes Romæ.

Manus mortuas] Agricolas vel rusticos hac conditione manumissos, ut, si morerentur sine liberis, bona omnia redirent ad patronum: sin liberis relictis, optimum pignus vel jocale, (i. quod ex omni re illius & instrumento pretiosissimum est) patrono vel domino cederet; si nihil esset tale, defuncti dextera abscissa offerretur. Mag. Chron. Belgii p. 153. ad annum D. 1123. Bodin. 1. de republ. 5. p. 61. & 63. Des. Herald. Rer. Quotid. lib. 1. cap. 10. num. 13. p. 81.

XXXI. *Homini alicui*] Regi vel quocumque specialiori nomine Principi.

Pluribus] Senatui, Optimatibus, ubi Aristocratia est.

Populo] Ubi Democratia.

De-

dat. Formulam talis subjectionis in exemplo Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi Collatini: *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait:

** Deduntque se divina humanaque omnia, urbem, & liberos*
In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano poplo.

Persæ hoc vocabant aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta *Lib. 1, c.*
subjectio est: sunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti possunt ex his quæ supra à nobis dissertata sunt.

XXXII. Ex delicto subjectio etiam non accedente consensu nascitur, * quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus est, in potestatem vi redigitur. Cui autem jus sit pœnæ exigendæ videbimus infra. Possunt autem hunc in modum subjici, non singuli tantum privata subjectione: * ut Romæ qui ad delictum non respondebant, & incensi: postea *Cic. pro Cæcina.* fœminæ, quæ se servo alieno junxissent: sed & populi publica ex publico delicto. Hoc interest, quod populi servitus per se perpetua est, quia successio partium non impedit quo minus unus sit populus. At singulorum servitus pœnalis personas

GROTII NOTÆ.

Deduntque se divina humanaque omnia] Id Persæ vocabant terram & aquam dedere.

Quoties qui meruit libertatem amittere] Ut socii illi Ulyssis Ægyptios prædati, de quibus Homerus Odysseæ ξ:

Ἔνθ' ἡμέων πολλοὺς μὲν ἀπέκτανον ὀξέϊ χαλκῷ·
Τοὺς δ' ἄναγον ζωοὺς σφίσιν ἐργάζεσθαι ἀνάγκῃ.
Partem igitur nostrûm sicelicibus obtruncarunt:
Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.

Sic Apollinem Jupiter cum in Tartarum dejicere vellet, exoratus à Latona servituti addixit; habet Apollodorus libro III.

Ut Romæ qui ad delictum non respondebant] Apud Lycios fures. Nicolaus Damascenus. Apud Wisigotthos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

GRONOVII NOTÆ.

Capua supra] 1, 3, 8.

Collatini] Liv. 1, 38.

Aquam & terram dedere] Herodotus Polyhymnia sive lib. 7. cap. 133. Curtius lib. 3, 10.

XXXII. *Videbimus infra*] 2, 20, 3.

Ad delectum] Citati, ut sacramento dicerent, & militiæ nomen darent, non comparuerant l. 20. D. Comm. divid. l. 4. §. 10. D. de re militari.

Incensi] Ex lege Ser. Tullii regis, qui patrimonium non professi aut male professi erant. Liv. 1, 44.

Servo alieno] Tacit. 12. ann. 53. Sueton. Vespas. 11.

Populi publica] Ut Bruttios post bellum Punicum secundum Senatus, Gell. 10, 3. ut opifices, quos nova Carthagine cepit P. Scipio Liv. 26, 47. ut libertinos, qui se pro equitibus Rom. gererent, Claudius servos publicos fecerant. Sueton. 25.

Naxi

nas non egreditur; quia noxa caput sequitur. Utraque autem servitus, tam privata, quam publica pœnalis, esse potest, aut perfecta aut imperfecta, pro modo meriti & inflictæ pœnæ.

.. De servitute vero, tam privata, quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, infra dicendi erit locus, ubi ad effectus belli erit ventum.

Noxa caput] §. 5. Instit. de noxal. act. l. 21. §. 1. D. Commodati.

Pœnalis esse] Pœnæ vicem irrogari potest.

Infra dicendi] 3, 7.

CAPUT VI.

De acquisitione derivativa facto hominis, ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

I. *Ut alienatio fiat quid requiratur in dante:*
II. *Quid in accipiente.*
III. *Imperia alienari posse interdum à rege, interdum à populo.*
IV. *Imperium in partem populi alienari parte invita à populo non posse.*
V. *Nec ipsam partem in se imperium posse alienare, nisi in summa necessitate.*
VI. *Causa diversitatis.*
VII. *Imperium in locum posse alienari.*
VIII. *Rejicitur sententia, statuens ob utilitatem aut necessitatem; recte à rege imperii partes alienari.*
IX. *Infeudationem & oppignorationem sub alienatione contineri.*
X. *Etiam ad alienandas jurisdictiones minores requiri populi consensum, aut specialem, aut per consuetudinem.*
XI. *Patrimonium populi à regibus alienari non posse.*
XII. *Distinguendas res quæ in fructu sunt patrimonii, à rebus patrimonii.*
XIII. *Partes patrimonii oppignorari à regibus quatenus possint, & cur?*
XIV. *Testamentum alienationis esse speciem & juris naturalis.*

I. 1. Acquisitione derivativa nostrum fit aliquid, facto hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte transferre possint, juris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsa dominii, pleni scilicet, natura. Itaque Aristoteles: ὅρος τοῦ οἰκεῖον

1 Rhet. v.

I. 1. *Facto*] Beneficio, opera.

Juris est naturalis] §. 40. Instit. de R. D.

οἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι: *proprietatis definitio est, ubi penes nos est jus alienandi.* Duo tamen notanda sunt; *Soto lib. 4. q. 5. a. 1*
alterum in dante, alterum in eo cui datur. In dante, non sufficere actum internum voluntatis; sed simul requiri aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, ut alibi diximus, non est congruens naturæ societatis humanæ.

2. Ut vero traditio etiam requiritur, ex lege est civili. quæ, *Less. lib. 2. c. 3. dub.*
quia à multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur: sic alicubi usurpatum videmus, ut professio apud populum, aut magistratum, & relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis quæ signo exprimitur, intelligi debet * voluntatis rationalis.

II. Vicissim in eo cui res datur, sepofita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, cum suo signo. quæ voluntas ordinarie sequitur dationem; sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat, censetur enim durare voluntas, nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc * alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari possunt ab eo cujus in dominio vere sunt; id est, ut supra ostendimus, à rege, si imperium in patrimonio habeat: alioquin * à populo, sed accedente regis consensu; quia is quoque jus aliquod habet, quale usufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo.

IV. In

GROTII NOTÆ.

Voluntatis rationalis] Cassiodorus II, II. *Alienatio rerum solidum desiderat habere judicium.*

Alienandi & promittendi par est ratio] Ideoque etiam dona absentibus per internuntios mitti possunt, ut Servius notat ad illud IX Æneidos, *cùm jungeret absens.*

A populo] Bal. & Oldradus in c. intellecto de jurejurando. Idem Baldus cons. 327, n. 7. Cardinalis Thuscus p. p. concl. 40. n. 1, & concl. 694. Exempla apud Haræum Tomo II, in anno CIↃ IↃ XXVI. & Guicciardinum libro XVI.

GRONOVII NOTÆ.

Actum internum] Mentis nutum.

Ut alibi diximus] 2, 4, 3.

Non est congruens] Idoneus ad communicationem inter homines, qui pectora inspicere nequeunt.

2. *Professio apud*] Ut in testamento calatis comitiis.

Relatio in acta] §. 2. Instit. de donat.

Voluntatis rationalis] Humanæ.

II. *Cum suo signo*] Aliquo indicio externo, quod oculis vel auribus accipiatur.

Sequitur dationem] Posterior est tempore quam datio.

III. *Cujus in dominio vere sunt*] Cujus omne jus in eis & arbitrium est.

Ut supra ostendimus] 1, 3, 12.

Imperium in patrimonio] 1, 3, 11, & 12.

Ut

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, * ut etiam pars de qua alienanda agitur consentiat. Nam qui in civitatem coëunt societatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione partium quæ integrantes dicuntur: unde sequitur has partes non ita esse sub suo corpore ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hoc enim corpus de quo agimus alterius est generis, voluntate contractum scilicet; ac propterea jus ejus in partes ex primæva voluntate metiendum est, quæ minime credi debet talis fuisse, ut jus esset corpori partes & abscindere à se, & alii in ditionem dare.

V. Sic vicissim parti jus non est à corpore recedere, * nisi
c. 2. evidenter se aliter servare non possit: nam, ut supra diximus, in omnibus iis quæ humani sunt instituti excepta videtur necessitas summa, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Augustinus de Civit. Dei, lib. XVIII. *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari victoribus mallent, quam bellica omnifaria vastatione deleri.* Itaque in juramento Græcorum, quo Græci qui se Persis subjecissent devovebantur, additum fuit, μὴ ἀναγκασθέντες: *nisi plane coacti.* (Herod. Polym.)

VI. At-

GROTII NOTÆ.

Ut etiam pars de qua alienanda agatur consentiat] Gail. II, de pace publica, c. XV, n. 14. vide Serranum in Carolo Sapiente, & eundem in Francisco I, ubi de Burgundia sermo.

Nisi evidenter se aliter servare non possit] Confer quæ infra hoc libro c. XXIV, §. VI. Hac de causa absolutus à Spartanis Anaxilaus, qui Byzantium fame cogente dediderat. Xenophon historiæ Græcæ I. Anastasius Imperator etiam gratias egit præfectis qui Martyropolim Persis dediderant, quia defendi nequibat. Procop. περὶ κτισμάτων. Idem Procopius IV Gotthicorum: λιμῷ γὰρ ἐκ οἶδεν ἡ ἀρετὴ συνοικίζεσθαι, πεινῶντι καὶ ἀνδραγαθίζεσθαι ἐκ ἀνεχομένης τῆς φύσεως: *cum fame habitare virtus recusat, nec fert natura ut iidem & esuriant & agant fortiter.* Et apud Annam Comnenam libro VI, epistola Cephalæ de Larissa obsessa ad Imperatorem Alexium: ἀνάγκῃ δουλεύοντες (καὶ τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν ἢ τὴν ἐκ ταύτης τυραννίδα ποιεῖν) γνώμην ἔχομεν τὸ φρέριον παραδοῦναι τοῖς ἐγκειμένοις καὶ φανερῶς ἀποπνίγουσι: *Necessitati servientes (quid enim contra vim naturæ agi potest?) constituimus oppidum tradere iis, qui nos non obsident tantum, sed, quod manifestissimum est, strangulant.*

GRONOVII NOTÆ.

IV. *Partium, quæ integrantes*] Civitatum, optimatium, provinciarum.

Ex primæva voluntate] Non ex eo, quod possint tolerare, sed ex eo quod initio, cum coirent, convenit, ut tolerarent.

V. *Ut supra diximus*] 2, 2, 6.

Devovebantur] Juraverant se eos δεκατεύσειν Apollini, quod est vel decimas spoliorum consecrare, vel decimum quemque supplicio destinare. Herod. Polyh. sive lib. 7. cap. 132. p. 457. Justin. II, 3. Diodor. Sic. II. 65. τὴν δεκάτην ἐξ αὐτῶν τῷ θεῷ καθιερώσαντες. Plutarch. Sulla p. 464. τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμόμενος τὴν ἡμίσειαν τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσεν, ἐκ τῶν προσόδων κελεύσας ἀποδίδοσθαι

καὶ

VI. Atque hinc ſatis intelligi poteſt, cur hac in re majus ſit jus partis ad ſe tuendam, quam corporis in partem: quia pars utitur

καὶ χρήματα τοῖς θεοῖς, ὥσπερ αὐτὰς ἐκλήρου. Dio lib. 64. p. 729. δεκατεύειν. Ad Hebr. 7, 5. ἀποδεκατοῦν τὸν λαόν.

VI. *Atque hinc &c.*] Neſcio quare tam ſollicite ac ſubtiliter hæc diſputet auctor, ac religionem injiciat Principibus alienandæ partis ſummi imperii vel finium: quaſi quiſque ad hoc proclivis eſſet. Utinam tam facile illos dedocere poſſet, ne agerent, ferrent, raperent aliena, quam facile obtinebit, ne quid ultro alienent! Fruſtra movetur hæc quæſtio extra caſum neceſſitatis, alioquin hoc ſcio vehementer inculcare duo hominum genera, alterum, qui privilegia, quæ Principes ac Reges populis ac civitatibus dederunt, atque illis munierunt potentiam ſuam, irrita reddendi occaſionem quærunt: alterum, qui æternos volunt ſervare titulos ſemel acquiſitæ poſſeſſionis, hoc eſt, ſemina bellorum, ut cum Franci negant Franciſco primo captivo jus fuiſſe Carolo quinto cedendi regnum Neapolitanum, ducatum Inſubriæ, & provincias Belgicas, quæ regni Galliæ feudum erant. Quam ſancte & pie illi faciant, ipſi viderint. Principes aut populi regnantes peſſime faciunt, ſi illud jus ſummi imperii, quod cum ſalute inferiorum conjunctum eſt, temere minuunt: aut ſi populos, quos tueri ac defendere debent, retinendo, projiciunt ac deſerunt. At ubi in eam ſententiam ſunt redacti, ut niſi aut concedendo aliquid de jure ſummo, aut alienando partem populi, non poſſint ſervare reliquum, quare minus eis liceat in partes, quam partibus in ſimili neceſſitate adverſus totum corpus, cauſam non video. Niſi ſtulti fuerunt illi veteres, qui magni animi eſſe putabant, etiam in principe, dicere de fortuna: *Si celeres quatit pennas, reſigno quod dedit:* qui tyrannorum adſcribebant conſiliariis, de regno non eſſe deſcendendum, niſi pedibus traharis.

Dicit has partes non ita eſſe ſub ſuo corpore, ut ſunt partes corporis naturalis, quæ ſine corporis vita vivere non poſſunt, & ideo in uſum corporis recte abſcinduntur. Hinc plane contrarium ſequitur: quoniam enim hæ partes ſine hoc corpore vivere poſſunt, minore religione abſcinduntur, quam partes corporis naturalis, quæ abſciſſæ intereunt. Servare velle primum ac præcipuum eſt, quod reſpicit & Princeps & corpus, quicumque faciunt partem ſui, dein ſervare in corpore, ut nunc eſt. Quod ſi obtineri nequit, nulla invidia eſt, contentum eſſe priori, & ſervandos, quemcumque fortuna dederit, alii mandare potius, quam ſecum ſinere interire, aut ſibi licentiam tantam reſervare ad pacta turbanda, jusjurandum violandum, ferro & igne ſæviendum, hoc prætextu, quaſi alienare non licuerit.

Dicit partem uti eo jure, quod ante initam ſocietatem habuit: corpus non item. Quare? annon perinde ut parti jus fuit ſubjiciendi ſe aut addendi corpori cui liberet, ita & corpori jus fuit recipere in partem quos vellet volentes, quos nollet repellere? Hoc ergo nunc jure utitur abſcindens, quos ſecum eſſe non vult, quia non poteſt ſervare, aut ſi vult, fruſtra vult.

Ut removeat, quod objicit ſibi, imperium eſſe in corpore, ut ſubjecto, ac perinde alienari poſſe, ut & dominium privati, dicit eſſe quidem in corpore, ut ſubjecto, ſed ut ſubjecto adæquato, non diviſibiliter in plura corpora, ſicut anima in corporibus perfectis. Sane anima partem corporis, quandiu ſana eſt, deſerere non poteſt: ſed ſi pars morbo aut ulcere ita affecta eſt, ut animam ſuſtinere diutius non poſſit, ſe retrahit illa ad partes validiores, & intelligit immedicabile vulnus eſſe recidendum, ne pars ſincera trahatur. Sic illa reliquo corpori conſulit,

utitur jure quod ante societatem initam habuit, corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium esse in corpore tanquam in subjecto, ac proinde alienari ab eo posse ut dominium. Est enim in corpore, ut subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem quæ ad jus naturæ rem reducit, hic locum habere non potest; quia in eo jure naturæ usus quidem comprehendebatur, ut esus, detentio, quæ sunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum est, atque ideo inde mensuram accipit.

VII. At imperium in locum, id est pars territorii, puta non habitata aut deserta, quo minus à populo libero alienari possit, aut etiam à rege, accedente populi consensu, quid obstet non video,

sulit, missa parte, non sibi tantum, sed prorsus perdita & mortua. Quanto levius hoc ferendum in corpore artificiali, de quo quæ separantur, non intereunt, sed in aliud corpus transeunt, cujus spiritu perinde alantur, ut in priore? præsertim si pars sit mere subjecta, quæ possit dicere cum asino illo apud Phædrum: *Quid refert, cui serviam, clitellas dum porto meas.*

Quemadmodum autem consentit his, quod infra traditur cap. 9. num. 10. posse civitatem dividi, aut consensu mutuo, aut in bello, & tum plura pro uno existere summa imperia.

Quod sequitur necessitatem ad jus naturæ reducentem, hic locum non habere, quia in eo jure usus comprehendebatur, non vero alienandi jus; prima specie valde subtile est, sed si penitus inspiciatur, vanum. Est autem jus naturæ duplex, illud antiquissimum, quo erant omnia communia, & illud quod sequitur introducta dominia, ut ipse docet cap. 5. n. 1. Eadem autem necessitas, quæ partem coactam recedere à corpore reducit ad jus naturæ, quam auctor num. 5. parti isti concedit, non reducit eam ad illud jus primum & antiquius, quo omnia omnium, homo neminis erat: sed ad jus posterius, quod ut servetur, à præterito nexu libera eligit alium dominum, aut adjungit se alii corpori. Idem jus naturæ per necessitatem redit corpori ad relinquendam partem: ei enim juri inest alienatio, ut ipse initio hujus cap. disputat.

Majus sit jus partis] Excusatior sit urbs vel provincia, cum se à corpore imperii separat, quam populus vel rex, cum eam alienat.

Utitur jure] Libertate se subjiciendi aut addendi corpori cui velit.

Corpus non item] Quia non fuit, sed cum societate inita demum extitit.

Tanquam in subjecto] Adjunctum separabile.

Ut dominium] In re privata.

Subjecto adæquato] Quales sunt partes in toto essentiali, quæ se invicem pervadunt, & loco ac situ non differunt, ut anima permeat totum corpus, neque est in alio loco aut spatio, quam ipsum corpus: secus ac partes totius integralis.

Quæ ad jus naturæ] Per quam post introducta dominia communi hominum jure in res alienas uti possumus, 2, 2, 6.

Esus, detentio] Quia si dominia introducta non essent, vesci eo, quod nunc alterius est, tenere rem, quæ nunc reddi debet, licuisset communi jure; at non alienare: id enim natura ignorabat, quum proprium ignoraret.

Irrita

video, nam populi pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, & ejus partes sunt communia populi pro indiviso, ac proinde sub arbitrio populi. At imperium in populi partem si alienare populo non licet, ut jam diximus, multò minus regi imperium etsi plenum habenti, attamen non plene, ut supra distinximus.

VIII. Quare subscribere non possumus Jurisconsultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de necessitate: nisi hoc sensu, ut ubi eadem est utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex silentio etiam non longi temporis, consensus & populi & partis intervenisse videatur, facilius vero si etiam necessitas appareat. At ubi manifesta est in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, nisi, ut diximus, ubi pars à corpore coacta est abscedere.

Bellaga pr. spec. rub. 8, § & 4. R. de Curt. de Conf q. 5. co tom. 1. alii al ti à Va lib. 1. (

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & infeudatio, sub onere commissi ex felonia, aut deficiente familia. Nam & hæc est conditionalis alienatio. † Quare videmus à pluribus populis * irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, sive totus coiit; quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat; sive per legatos partium integrantium mandatu sufficiente instructos. * Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

† Smit rep. A c. 9. B in Bali Froiss. l. c. 214. 246. B Krel. in hist. c. 5. Gui l. XVI,

X. Mi-

GROTII NOTÆ.

Irritas habitas ut alienationes ita infeudationes] Et remissiones homagii. Vide Cromerum Polonicorum XXV.

Nam facimus & quod per alium facimus] Sic in Imperio in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum.

GRONOVII NOTÆ.

VII. *Pars quia liberam*] Quia ei non potest negari arbitrium statuendi de se, cujus corporis velit esse, si alienetur, consentire debet, ac potest contradicendo obtinere, ne alienetur.

IX. *Infeudatio*] Quum rex vel princeps dominatum suum alii dat in clientelam, ejusque, ut loquuntur, feudum facit, permittens ei potestatem de successore statuendi, si aut ipse fidelis ei esse desierit, aut stirps sua exstincta sit. ut Joannes Guilelmi Conq. abnepos Angliæ regnum infeodavit Papæ. Bodin. 1, 10.

Partium integrantium] Ordinum, civitatum.

Ex pignoris datione] Si hypothecæ sint commissæ, nec solvatur statuto tempore debitum, Cic. 13. famil. 15. & 16.

X. Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hæreditario possit concedere nihil obstat, cum ex corporis summique imperii integritatem nihil imminuant. Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges Medos & Persas * oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

Gravet. cons. 894. nu. 2. Zoannet. de Rom. Imp. n. 162.

XI. * Patrimonium quoque populi, cujus fructus destinati sunt ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera, * à regibus alienari nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis quam in magnis consensus populi ex scientia & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, supra diximus, tantoque magis, quia momenti minoris res hic vertitur, est enim patrimonium imperii causa constitutum.

Alberic. in c. intellectos de jurejur. Bart. in l. prohibens, ¶ Plane. D. quod vi. Corset. in tract. de excel. regis, q. 4. Loazes all. à Vasq. c. 5. Natta cons. 367. Bonif. Rug. cons. 49. n. 43.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res quæ in fructu sunt patrimonii cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt à regibus qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa

GROTII NOTÆ.

Oppida aut regiones totas] Ut à Dario Sylosonti urbem & insulam Samiorum.

Patrimonium quoque populi, cujus fructus sunt destinati ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera] Veteres Græci τεμένη vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habes apud Homerum de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. de Meleagro Iliados ι. de Glauco Lycio Iliados μ. ubi Scholiastas vide.

A regibus] Sine ordinum consensu. Exemplum apud Thuanum libro LXIII, in anno CIƆ IƆ LXXVII.

GRONOVII NOTÆ.

X. *Minores functiones*] Præfecturas, satrapias, telonia, & olim sacerdotia.

Medos & Persas] Corn. Nep. Miltiad. 3. Themistocle 10.

XI. *Patrimonium populi*] Vulgo Domanium appellant.

Fructuario] Qui cedendo extraneo nihil agit de usufructu.

Supra diximus] 1, 3, 12.

buta ex causa indicta solvere tenetur, ita & rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi, pro debitis populi, pignoris jure obligatum. Potest autem pignori dari etiam res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt à nobis hactenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis, aut auxerit, aut contraxerit.

L. Greg- eum pig- ri. D. d- pigno.

. XIV. 1. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit à jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato juris naturalis. Possem enim rem meam alienare non pure modo, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter, atque etiam retenta interim possessione & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum à Solone dixisset permissam civibus testamenti factionem, addit: *τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν: effecit, ut res cuique sua propria & in pleno dominio essent*. Quintilianus pater in declamatione: *Potest grave videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus*. Hoc jure Abrahamus, si sine liberis decessisset, res suas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus * Gen. xv. 2.

Arist. I Pol. VI.

2. Quod vero alicubi externis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens ætate, qua externi quasi pro hostibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

GROTII NOTÆ.

Gen. xv, 2.] Habes apud Sophoclem Trachiniis testamentum Herculis, apud Euripidem Alcestidis, & apud Homerum Odysseæ ρ Telemachi donationem mortis causa, quæ & ipsa testamentum quoddam est. Est apud Homerum etiam voluntas ultionis de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis ostendit Plutarchus. Alia veterum testamentorum exempla attulimus supra libro I, cap. IV, §. XII, textu & annotatis. Hebræis usitata testamenta apparet Deut. XXI, 16. Sirachidæ capite XXXIII, 25.

GRONOVII NOTÆ.

XIII. *Rem ex causa*] Vere debitum propter quod partem illius patrimonii pignori dedit.

Res mihi pignorata] L. I. Cod. si pignus pignori datum sit.

XIV. *Rem meam alienare*] Re mea cedere alii, non modo statim, sed etiam ex tempore certo & in certum casum; nec modo ut indubitato habeat, sed etiam ut habeat, nisi mihi aliter postea visum fuerit; & ut usque ad illud tempus, vel usque ad eum casum ea res sit omnino mea.

Puf. L.4. C.10. §.3.

X. Minores vero functiones civiles q...
jure hæreditario possit concedere nib...
summique imperii integritate...
vero populo rex id non p...
turales: quia juris ... sit per legem, ubi
lege succedentiu ... ab intestato.
rii esse non po...
sus, ita tacitus
vigere cernir...
reges Medo...
tenendas d...

XI. *
sunt a...
* à r...
in b...
n...

Gravet. cons. 894. nu. 2. Zoannet. de Rom. Imp. n. 262.

Alberic. in c. intellectos de iurejur. Bart. in l. prohibens, ¶ Plane. D. quod vi. Corset. in tract. de excel. re q. 4. L... Vasq... Nat... con... Bo... co...

I. LEge quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est * leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ bona naufragorum fisco addicunt. Nulla enim causa præcedente probabili, dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena: *Auth. naufrag C. de fur*

Ναυαγὸς ἥκω ξένος, ἀσύλητον γένος.
*Sum naufragus, * spoliare quod genus est nefas.*

Quod enim jus habet fiscus (verba sunt Constantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuosa compendium sectetur?* Dion Prusæensis oratione VII. de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἴη ποτέ, ὦ Ζεῦ, *L. 1. C. naufr. l. XII. Sylv. in verbo Be*

GROTII NOTÆ.

LEges quasdam civiles] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculos. Veteris talis legis in Græcia mentio apud Sopatrum & Syrianum in Hermogene. Christianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiscandis abrogata, dicebat sibi periisse annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. & speculum Saxonicum II, 29. de Dania agens: & c. Excommunicationis de raptoribus. Tum vero Crantzius Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. Cromerus Polonicorum XXI.

Spoliare quod genus est nefas] Adde L. nequid, D. de incendio, ruina, naufragio. Nicetas Choniates in Andronici imperio vocat ἔθος ἀλογώτατον. vide & Cassiodorum IV, 7. Quid in mentem venit Bodino, ut talia defenderet? idem scilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conscientiam lædere maluerit.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Voluntaria*] I, I, 13 & 14.

Bona naufragorum] Naufragio facto in litus ejecta, quamvis salvis & evadentibus dominis, non maneant eorum, sed sint ejus, cujus in territorio litus est, & sic in fiscum vindicantur. Nicetas Chron. Andron. Comn. l. 2. p. 353. Ἔθος δὲ ἀλογώτατον παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος· τὸ δ' ἐστι τό, τῆς χειμαζομένης ναῦς ὑπὸ πνευμάτων καὶ φλοίσβων θαλαττίων πελαγιζούσης, μηδένα ἴσχειν τι σωζόμενον, καθ' ἃς αἱ λιμένας καὶ τίνας ἐκπέσοι ἄνταντι, ...ἐλαυνόμενα· τἀναντίον μὲν οὖν ὡς καθ' αἰγιαλὸν χεῖρας ὀρᾶν τοὺς ἐκεῖσε τινὰ λαχόντας τὴν οἴκησιν, διαρπῶντας καὶ διαρπάζοντας ὁπόσα μὴ πυρὶ ... διέλαθε.

Auth. naufragia C. de furtis] Auth. Naufragia 18. C. de furtis.

CAPUT VII.

De acquisitione derivativa, quæ fit per legem, ubi de successionibus ab intestato.

XXX. *An*

I. LEge quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est * leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ bona naufragorum fisco addicunt. Nulla enim causa præcedente probabili, dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena: *Auth. naufragi C. de furt.*

> Ναυαγὸς ἥκω ξένος, ἀσύλητον γένος.
> *Sum naufragus, * spoliare quod genus est nefas.*

Quod enim jus habet fiscus (verba sunt Constantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuosa compendium sectetur?* Dion Prusæensis oratione VII. de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἴη ποτέ, ὦ Ζεῦ, *L. 1. C. de naufr. l. XII. Sylv. in verbo Bel*

GROTII NOTÆ.

LEges quasdam civiles] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculos. Veteris talis legis in Græcia mentio apud Sopatrum & Syrianum in Hermogene. Christianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiscandis abrogata, dicebat sibi periisse annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. & speculum Saxonicum II, 29. de Dania agens: &c. Excommunicationis de raptoribus. Tum vero Crantzius Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. Cromerus Polonicorum XXI.

Spoliare quod genus est nefas] Adde L. nequid, D. de incendio, ruina, naufragio. Nicetas Choniates in Andronici imperio vocat ἔθος ἀλογώτατον. vide & Cassiodorum IV, 7. Quid in mentem venit Bodino, ut talia defenderet? idem scilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conscientiam lædere maluerit.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Voluntaria*] I, I, 13 & 14.

Bona naufragorum] Naufragio facto in litus ejecta, quamvis salvis & evadentibus dominis, non maneant eorum, sed sint ejus, cujus in territorio litus est, & sic in fiscum vindicantur. Nicetas Chron. Andron. Comn. l. 2. p. 353. Ἔθος δὲ ἀλογώτατον παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος· τὸ δ' ἐστὶ τὸ τὰς χειμαζομένας ναῦς ὑπὸ πνευμάτων καὶ φλοίσβων θαλαττίων πελαγοδρομούσας, μηδένα ἔχειν τὸν συναιρόμενον, καὶ εἰς τὰς λιμένας καὶ τόπους ὑποφερομένας, κύμασιν ἐλαυνομένας· τοὐναντίον μὲν οὖν ἐστὶ καὶ αἰγιαλὸς χείρους ὁρᾶν τοὺς ἐκεῖσέ τι λαχόντας τὴν οἴκησιν, διασπῶντας καὶ διαρπάζοντας ὁπόσα μὴ περιέσυρε θάλασσα.

Auth. naufragia C. de furtis] Auth. Naufragia 18. C. de furtis.

lum. p. 2. q. 13. L. Si ex stipulatione D. de acq. poss. l. 2. hac auctione. De vi bon. raptor. l. extat. D. quod metus. l. creditor. l. fin. D. ad l. Jul. de vi priv. Thom. 2. 2. 66. art. 50.

a Lib. IV.

ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας: *Absit, ô Jupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.*

II. 1. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, expletione juris & successione. Expletione juris fit alienatio, quoties id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipsam consequi non possum, * aliud tantundem valens accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam justitia expletrix quoties ad idem non potest pertingere fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur à fine, quæ in moralibus optima est probatio. Neque enim juris mei explementum consequi potero nisi dominus fiam. Frustra enim erit rei detentio, si ea uti pro arbitrio non possum. Antiquum hujus rei exemplum est in historia a Diodori; ubi Hesioneus, pro his quæ filiæ suæ ab Ixione promissa non præstabantur, equos ipsius accipit.

2. Legibus quidem civilibus scimus vetitum esse sibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi debitum est manu reposcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamsi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur hoc esse illicitum.

GROTII NOTÆ.

Aliud tantundem valens] Vide quæ infra libro III, c. VII, §. 6. Sic ipso naturæ jure defendit Hebræos Irenæus, quod in compensationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores, non solum rerum sed & vita sua.* Tertullianus idem tractans secundo adversus Marcionem: *Reposcunt Ægyptii de Hebræis vasa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi mercedes restitui oportere illius operariæ servitutis.* & ostendit minus multo exactum quam debebatur. Apud Diodorum Siculum libro IV. narratur Hesioneus, pro his quæ filiæ suæ ab Ixione promissa erant neque præstabantur, equos ejus accepisse. Cum his cohærent ea quæ dicentur libro III, c. II.

GRONOVII NOTÆ.

II. 1. *Expletione juris*] Apprehensione rei alienæ pro mea aut mihi debita, quam possessor reddere aut solvere negat.

Accipio] Immo arripio, aufero, tollo.

Ad idem] Ad ipsum quod debetur vel suum est, non potest pervenire.

Fertur ad tantundem] Compensationem postulat, quæ commoda interpretatione pro ipsa re habetur, cujus vicem præstat.

In moralibus] In actionibus mores spectantibus. Cujus causa fieri quid concessum est, si concessum fiat, exstitisse & ad effectum venisse causam intelligi debet.

Rei detentio] Rem acquirere vel possidere.

Uti pro arbitrio] Quod est domini.

2. *Sibi jus dicere*] Non exspectare judicem, sed ipsum per se, quod cum alio controversiæ habeat, exsequi & exigere.

Ex

tum. *a* Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continuè cessant; quod quomodo contingat explicavimus supra: ubi vero momentanea est cessatio, licita quidem erit acceptio rei, puta si alioqui nunquam tuum recuperare possis, aufugiente forte debitore. Sed dominium à judiciis addictione erit exspectandum, quod fieri solet in repressaliis, *b* de quibus infra erit agendi locus. Quod si jus quidem certum sit, sed simul moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non posse, putà quia deficiat probatio; in hac etiam circumstantiâ cessare legem de judiciis, & ad jus rediri pristinum verior sententia est.

III. *c* Successio ab intestato quæ dicitur, posito dominio, remota omni legi civili, * ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium posset, etiam mortis causa, ac retenta possessione, ut supra diximus, si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem, cum tamen credibile non esset ejus eum mentis fuisse ut post mortem suam bona occupanti cederent, sequebatur ut ejus esse bona intelligerentur, cujus ea esse voluisse defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexisse*, inquit *d* Plinius junior, *pro jure est.* Creditur autem in dubio id quisque voluisse quod æquissimum atque honestissimum est. In hoc autem genere prima est causa ejus quod debetur, proxima ejus quod etsi non debetur officio congruit.

IV. 1. *e* Disputant Jurisconsulti, an alimenta à parentibus liberis debeantur? Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi

a *L. Ge rali C. d Decur. quis cu lis. C. d ep. & cl DD. in Quintus Mucius, alias l. quamvis alienum in fin. D ad l. Aquil.*
b *Bart. i tr. repre q. 59.*
c *Soto d Just. q. art. 2. Cajet. d. 66.*
d *Lib. I ep. 10. & l. II. ep XVI. & l. V. ep. 7*
e *Franc. Pisci. de stat. exc. fam. n. 13 Menck. i auth. novissima, de inoff. test. n. 29 Tell. Fernandes in l. 10. Taurin. q. 4.*

GROTII NOTÆ.

Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem] *Ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem*, ait Paulus L. conficiuntur. §. 1. D. de jure codicillorum.

GRONOVII NOTÆ.

Explicavimus supra] 1, 3, 2.

Licita quidem] Licebit in antecessum rei manus injicere.

Dominium à judiciis] Lege, *judicii.* Non prius eris justus dominus, quam docueris judicem jus tuum, & quid ejus consequendi ergo feceris, isque, quod feceris, ratum habeat, remque in possessam tibi addicat.

Infra] 3, 2, 4.

Moraliter] Ex justa suspicione, vel potius ex more & instituto.

Deficiat probatio] Judex enim acta & probata sequitur, & ea habet pro veritate.

III. *Ex conjectura*] Quod probabile est hominem sanæ mentis voluisse bona sua venire ad proximum sanguine.

Retenta possessione] Sc. dum vivit.

Ut supra] 2, 6, 14.

Occupanti] Cuivis, qui primus eis manum injicere vellet; ut ille Cinnarus in proverbio Ἁρπαγὰ τὰ Κιννάρου. Zenob.

Ejus quod debetur] Nempe ut ad suum hæredem perveniant.

Officio congruit] Ut deferantur ad consanguinitate propinquos.

rationi satis consentaneum ut à parentibus alantur liberi, debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur in voce debiti quod stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit jus expletorium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiam si honestas illa non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficiscatur. Est autem id de quo agimus (nisi lex aliqua humana accedat) debitum illo sensu laxiore. Ita accipio quod dixit Valerius: *Parentes nos alendo*, inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt*. Et Plutarchus in libello elegantissimo de prolis amore: οἱ παῖδες ὡς ὀφείλημα τ̃ κλῆρον ἐκδεχόμϐοι: * *liberi hæreditatem ut sibi debitam exspectant*. Qui dat formam, dat quæ ad formam sunt necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is quantum in se est, & quantum necesse est, prospicere ei debet de his quæ ad vitam humanam, id est naturalem ac socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria.

2. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ, quantum necesse est, alimenta suppeditant. Unde Apollonius Tyanæus quod ab Euripide erat dictum,

> Ἅπασι δ' ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
> *Cunctis hominibus liberi vita altera.*

ita emendabat:

> Ἅπασι δ̃ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
> *Animantibus quasi vita sunt partus sui:*

pluri-

GROTII NOTÆ.

Liberi hæreditatem ut sibi debitam exspectant] Julianus Cæsaribus παισί τι γδ̃ νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς: *Æquum, liberis hæreditatem relinqui*. Etiam filiabus quas juxta filios hæredes parentum fuisse more antiquissimo testatur Iobi historia in fine. Hanc æquitatem respiciens Augustinus, ne ab Ecclesia quidem recipi vult bona eorum qui liberos suos exhæredabant. Loca sunt libro II de vita clericorum, & sermone LII ad fratres in eremo, si tamen id opus Augustini est. Posuit ea Gratianus in causa XIII, quæst. II, & causa XVII, quæst. IV in fine. Procopius Persicorum I. οἱ νόμοι τῷ διαλλάσσοντι ἀλλήλοις ἀεὶ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις μαχόμϐοι, ἐνταῦθα ἔν τε ῥωμαίοις καὶ πᾶσι βαρβάροις ξυνίασί τε καὶ ξυνομολογῦντες ἀλλήλοις κυρίυς ἀποφαίνυσι τὺς παῖδας εἶναι τῦ τῦ πατρὸς κλήρυ: *Leges quæ cæterum inter homines plurimis differentiis invicem pugnant, in hac re tam apud barbaros quam apud Romanos consentiunt atque conspirant, ut liberos dominos pronuntient rerum à patre relictarum.*

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Debitum, tamen non esse*] Hinc concessum antiquis recens natos infantes non modo exponere, sed etiam necare. Terent. Heaut. 4, 1, 13, & 21. Ovid. 9. Metam. 678. Et pro re mira narrat Tacitus de Judæis, necare quemquam ex natis nefas esse. 5, histor. 5.

Jus expletorium] Justitia commutativa vel διορθωτική. 1, 1, 10.

Naturalem] Ut vitalis & superstes sit.

Socialem] Ut vivat, tanquam civis ejus ordinis, in quo eum pater suscepit.

Quibus

plurimis sane allatis argumentis * quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum libro VII, capite septimo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo. Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides hanc unam omnium legem esse ait; quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: Hinc Jurisconsulti veteres liberorum educationem ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Justinianus loquitur, id est στοργὴ, *parentes ad liberorum educationem hortatur*. Idem alibi: *Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam*. Diodorus Siculus: ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεννωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς αἴδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον: *Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus, non tantum ad sui sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat*. Apud Quintilianum filius, *partem jure gentium peto*. Sallustius testamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam vulgo quæsitos alere mater debet.

3. Et quanquam ex damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex Solonis; canones Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit Justinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

V. 1. De-

l. Inst. de jure nat. *pr. l. Jus naturale D. de just. & jure.* *L. un. ¶ ceat. vel sileat. C. rei ux. act.* *l. ult. C. bon. quæ lib. ¶ ipsum. l. Si quis. Ergo. D agn. lib.* *c. Cum haberet. de eo qui dux. quam po l. ad l.* *§. Ipsum l. ult. C. bon. quæ lib. l. Si quis. §. Si utrum.* *§. Item Divus Pius. l. si quemadmodum. de ag. li.* *Diog. Laert. in Solon.*

GROTII NOTÆ.

Quibus insitum hunc affectum probat] Plinius x. 33. de hirundinibus. *In fœtu summa æquitate alternant cibum.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Vulgo quæsitos*] Incerto patre natos.

3. *Damnato legibus*] Incesto aut adulterio.

Naturalibus] Ex concubina vel stupro.

Legitimam] Quadrantem bonorum l. Falcidia & Trebelliano Sc. Inst. de l. Falcid. & de Fideicommiss. hæred.

4. *Qui per mulieres*] Nepotes neptesque ex filia.

V. 1. Debentur quidem & parentibus alimenta : quod non legibus tantum proditum est, sed vulgari proverbio * ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque est ordinarium atque illud quod de liberis diximus ; nam liberi cum nascuntur nihil secum afferunt unde vivant : adde quod vivendum diutius habent quam parentes : atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus : quo sensu accipio illud Luciani : καί τοι γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν : *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam à liberis parentes diligi.* Et illud Aristotelis : μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γενόμενον τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον ἀφ' οὗ : *Magis afficitur causa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum est, id ei quasi proprium est.*

Nic. VIII.

2. Hinc fit, ut etiam citra auxilium legis civilis, prima bonorum successio liberis deferatur ; quia creduntur parentes illis, ut corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed & de his quæ ad vitam suavius honestiusque transigendam pertinent, quam uberrime voluisse prospectum, ab eo maxime tempore quo ipsi rebus suis frui non possent. *Ratio naturalis*, inquit Paulus Jurisconsultus, *quasi lex quædam tacita liberis parentum hæreditatem addicit, velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus vero : * *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hæreditas. Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit : liberos natura simul & parentum commune votum* ; id est, liberos hæreditas sequitur partim

L. Cum ratio. D. de bon. damn.

GROTII NOTÆ.

Ἀντιπελαργεῖν] Vide Leonem Afrum libro IX, de Nestor.

Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hæreditas] Philo de vita Mosis III : ἐπειδὴ ὁ νόμος φύσεώς ἐστι κληρονομεῖσθαι τοὺς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλ' μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἡσύχασε : *Cùm lex sit natura ut liberi parentibus, non parentes liberis in bona succedant, Moses id quod contra vota parentum malique ominis erat texit silentio.* Xenophon libro II, Socraticorum : ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ προκατασκευάζει πάντα ὅσα οἴεται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα : *Vir iis quos habiturus est liberis parat omnia quæ usui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima potest in copia.*

GRONOVII NOTÆ.

V. 1. *Parentibus alimenta*] L. 5. §. 16. D. de lib. agnosc. Parens ali à filio naturali ratione debet. Cic. ad Atticum 9, 9. *cum parentes non alere nefarium sit.* M. Seneca I Contr. 1. *Lex est, Liberi parentes alant aut vinciantur.*

Ἀντιπελαργεῖν] Instar ciconiæ senio defectis parentibus servire ac consulere. Plinius 10, 23. Ciconiæ genitricum senectam invicem educant. Inde ciconia Pietaticultrix, P. Syro apud Petronium. Aristoteles hist. anim. 6, 13. Ælianus de anim. 3, 23.

2. *Commune votum*] Quia parentes optant se liberos relinquere superstites.

tim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit. *Sanguini honorem reliquit*, ait Valerius Maximus de Q. Hortensio, qui filiam minus sibi probatam hæredem scripserat. Huc spectat illud Apostoli Pauli: οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις: *Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.* Lib. v. c. · II Corint XII. 14.

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, * ut nepos filii loco succedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modestinus dixit, τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν. Justinianus, τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν. Isæus oratione de Philoctemonis hæreditate, hoc ipsum vocat ἐπανιέναι. Philo Judæus: ἔγγονοι γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ τοῖς πάπποις καταλέγονται: *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc successionem * quæ per stirpes fit, repræsentationem vocare amant recen- L. Si qua pœna. D. de iis qui v. al. jur. L. 2. §. Nec tutu D. de ex tut. Nov ut fratri filii, in p. Legation ad Cajum

perstites. Inde in lapp. antiquis 675, 13. *infanti mellitissimo & dulcissimo contra votum.* 697, 10. *filio dulcissimo memoriam posuerunt contra votum.* 716, 7. *mater infelicissima contra votum pietatis posuit.* Adde Gruterum 4. Suspic. 1. Et ipsa natura ordoque mortalitatis videtur postulare, ut juniores senioribus ætate matura compositis succedant. Hinc in iisdem 348, 8. *turbato ordine in senie parentes infelicissimi filio optimo.* 436, 1. *filio ordine retrogrado defuncto.* Jul. l. 4 c. ll. §. 4

GROTII NOTÆ.

Ut nepos filii loco succedat] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in sepulchro succedit*; item: *filii filiorum sunt tanquam filii.* Meminit ejus juris ut naturalis Iacchiades ad Danielem v, 2. *Æquissimum esse videtur nepotes neptesque in patris sui locum succedere*, ait Justinianus titulo Institutionum de Hæreditatibus quæ ab intestato deferuntur. Pietati id adscribit Eginhardus in vita Caroli Magni. κατιόντας εἰς τὸ ἰδίου γονέως τόπον ὑπεισελθεῖν: *Posteros in sui quemque parentis locum subire*, dixit Michaël Attaliata.

Quæ per stirpes fit] Sic in sortiendis urbibus inter Heraclidas Proclo & Eurystheni, ut ab Aristodemo venientibus, una sors fuit contra Temenum & Cresphontem, meminit Apollodorus libro II, Pausanias Corinthiacis, Strabo VIII.

GRONOVII NOTÆ.

Sanguini] Quem scilicet non erat habiturus moribus ejus.

Honorem] Ut Quintil. declam. 2, 61. qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerant. Tacitus Agric. 43.

VI. *Quæ per stirpes*] Successio per stirpes, ubi plures filii cum aliis cohæredibus succedunt in partem patris, quam ille habere deberet, si viveret. Successio in capita, ubi singuli pares cum cohæredibus partes accipiunt. De quo solet quæri in successione patrui. Nam si succedat frater, & alterius fratris filii, in stirpes est successio; si duorum fratrum filii, in capita, ex Novel. 118. cap. 3. quorum posterius tamen in dubium nonnulli vocant.

recentiores Jurisconsulti; quam valuisse etiam apud Hebræos, divisio agrorum terræ Jacobi filiis promissæ, aperte satis ostendit. Sicut filius & filia proximi sunt cuique, ita & qui ex filio filiave nascuntur, ait Demosthenes oratione adversus Macartatum.

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, nisi in diversum indicia suppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum abdicatio quæ Græcis, tum * exhæredatio quæ Romanis fuit usitata. Ita tamen ut ei qui mortem peccatis suis meritus non est, alimenta præstanda sint, ob eam quam supra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si non satis constet hunc illo esse genitum. Verum est de factis nullam esse certam perceptionem: sed ea quæ solent in hominum conspectu fieri sui generis certitudinem habent ex testimonio: quo sensu mater certa esse dicitur, quia inveniuntur qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi non potest, quod Homerus indicat dicens:

Οὐ γάρ πω τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.
Generis nemo sibi conscius ipse est.

Et eum sequutus Menander:

Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
Nemo ipse novit quo sit exortus satis.

Qui & alibi:

Ἔστι δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρός,
Ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν ὄντ', ὁ δ' οἴεται.
Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater esse scit suos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter constaret quis esset partus cujusque pater. Ea ratio est, conjugium sumtum in terminis naturalibus, id est consociatio qua fœmina sub maris

GROTII NOTÆ.

Exhæredatio quæ Romanis fuit usitata] Vide Baba Kama cap. IX, §. 10. vide infra §. XXV.

GRONOVII NOTÆ.

VII. *Nisi in diversum*] Appareat probatio mutatæ voluntatis l. 7. D. de Probat.

Abdicatio quæ Græcis] Ἀποκήρυξις.

Exhæredatio] Quæ nomen apud Græcos non habet: sed qui jus Romanum Græce tradiderunt, exhæredare vocant ἀποκλήρον ποιεῖν. & Theophilus de exhæredatione liberorum περὶ ἀποκληρώσεως παίδων.

Alimenta] Sic T. Arrius filium in parricidii molitione deprehensum Massiliam relegavit, & annua illi præstitit. Seneca 1, de benef. 15.

VIII. 1. *De factis*] Inde regula, juris ignorantiam cuique nocere, facti vero non item. l. 9. D. de juris & facti ign.

Qui quæve partui] Sic Virginius ex uxore sua natam Virginiam probabat contra M. Claudium Appii clientem. Dionys. Halic. l. 11, 57.

Ratio est conjugium] Inde illud, Pater est quem nuptiæ demonstrant.

Extra-

maris custodia constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis succedet. Quidni cum etiam * extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero etiam, post lege introductum eorum discrimen à legitimis:

> (Τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
> Νόμῳ νοσοῦσιν.
> *Notha parte nulla sobole legitima minor,*
> *Sed lege premitur.*

ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, nisi lex obstet. *L. Jubemus. C. de natural. lib.* Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii, sed postea in justi matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est, per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Jacobi filiis, qui adæquati à patre sunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus hæreditatem creverunt.

3. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, * ut qui ex conjugio nati sunt alimenta sola habeant, aut certe excludantur à præcipua hæreditate. Conjugium tali *Gen. xxv 6.* pacto initum etiam cum libera fœmina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde ut Ismael, ancillæ Agaris filius, dona, id est legata quædam acceperunt; hæreditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad morgengabicam quod dicitur: à quo non longe abeunt

GROTII NOTÆ.

Extraneus palam pro filio habitus] Aut nepos in filium adoptatus, ut à Jacobo nepotes Ephraim & Manasses.

Ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant] Ut olim filii post primum geniti in Mexicanis terris.

GRONOVII NOTÆ.

Constituitur] Rursus omittit, mutui auxilii & procreationis causa, ut supra, 2, 5, 8.

2. *Sed lege premitur*] Legem civilem, quæ legitimos prætulit in honorem conjugii, iniquam experitur & gravem.

Nisi lex obstet] Nisi lex civilis prohibeat.

Per curiæ oblationem] §. ult. Instit. de nupt.

Hæreditatem creverunt] Verbum prisci juris. Nam hæredem institutum oportebat intra certam diem declarare ac profiteri, velletne adire an non. Quod tempus cretionem dicebant. Formula testamenti. *L. Titius mihi hæres esto, cernitoque intra tot dies.* Si cretio non erat definita, centesimus dies justus habebatur. Varro de L. L lib. 5. p. 60. & lib. 6. p. 81. Cic. 11. ad Attic. ep. 2. Inde cernere hæreditatem est, non modo profiteri se hæredem, sed etiam hæreditatem adire ac capessere, quia cretionem aditio sequebatur.

3. *Excludantur à præcipua*] Non sint hæredes, sed accipiant legata.

Morgengabicam] Donationem propter nuptias, aliam doti, de qua videndus Lindenbrogius in Gloss. ad Cod. Legum antiquarum. Gregor. Turon. matutinale donum vocat lib. 9, 19.

Apud

abeunt secundæ nuptiæ * apud Brabantos; nam rerum soli, quæ exstabant cum matrimonium prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

IX. 1. Ubi desunt liberi quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri potest, quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici solet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter * bona paterna avitaque, ut dici solebat in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter * noviter quæsita, ut in illis locum habeat Platonis illud: ἐγὼ ἂν νομοθέτης ὢν οὔθ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ὑμῶν, τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου: *Ego legum conditor neque vos vestri juris esse scisco, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, tum quod fuit, tum quod futurum est.* Qua de causa Plato κλῆρον πατρῷον salvum esse vult generi unde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis avitisque testari non liceat (* sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit, sed etiam necessarium) sed ut appareat quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes eum de cujus voluntate agimus.

2. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro certo haberi debeat, noluisse eum perdere beneficii

GROTII NOTÆ.

Apud Brabantos] Vide legem similem veterum Burgundionum, Lib. 1, Tit. 1, n. 2.

Bona paterna avitaque] Hebræis מורשה.

Noviter quæsita] Hebræis נחלה. discrimen hoc vide in lege Burgundica lib. 1, tit. 1, num. 1.

Sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit] Seneca de Beneficiis libro IV, c. 11: *Quid cum ipso vitæ in fine constitimus; cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum, & quibus demus? quid enim interest quibus demus à nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia nostra torquemus, quam ubi remotis utilitatibus solum ante oculos honestum stetit?*

GRONOVII NOTÆ.

Prius solveretur] Morte uxoris. Hinc Galliæ rex se ducem fert Brabantiæ.

IX. 1. *In formula qua prodigo*] Quando tua bona paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. Paulus 3. Sent. tit. 4.

Testari] Aliquid pro arbitrio relinquere aliis, quam unde venerunt.

Quæ in dubio] Quos si testamentum nullum fecerit, optaverit tamen habere successores.

2. *Noluisse*] Habuisse in animo, ut relinqueret in gratia, quod omnino relinquendum erat, & beneficio potius suo penes alium esset, quod alioqui quacunque ratione penes alium futurum ait.

Aid

ficii materiam, videndum est quis sit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene Aristoteles: *εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον*: *Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis necessarium est.* Item: *Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi; demus nec ne, in nostra potestate est; non reddere bono viro non licet, modo id facere possit sine injuria.* Ambrosius: *Pulchrum est propensiorem haberi ejus rationem qui tibi aut beneficium aliquod aut munus contulit.* Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur aut viventibus, * aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lysias oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus si viverent parentes maxime vellent benefieri.

Off. 1. c. 31.

3. Et hanc æquitatem sequuti sunt Justinianei juris conditores, æquitatis studiosissimi, in quæstione inter fratres plenos, & consanguineos, & uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles: *ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσι τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι. ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ*: *Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit.* † Valerius Maximus: *Ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judicari debet simul accepisse.* Gentium commune jus ut frater fratri succedat, dicitur apud Justinum.

L. Quod satis. C. de bon. quæ lib. l. de emancipatis. ¶. Cum enim. C. de legit. hær. Sancimus C. com. de success. Novel. de cons. & uter frat.
† Lib. v. c. 5.
Lib. x.

4. Quod si non reperiatur is à quo proxime bona venerunt, ejusve liberi, restat ut gratia referatur his quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debentur, id est parenti superioris gradus, ejusque liberis, præsertim cum eo modo maneatur intra proximos, & ejus de cujus hæreditate agitur, & ejus à quo proxime bona venerunt. Idem ille Aristoteles: *ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνῳκείωνται. τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται δ' οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δ' ἀλλοτριώτεροι*:

Pa-

GROTII NOTÆ.

Aut defunctis] Sic moriturus apud Procopium Pers. I. *τὰ παιδία ὠφελῶν, ὠφελήσεις ἐμέ*: *In me conferes quicquid in liberos meos contuleris.* Vide exemplum in facto Theodosii, patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis, apud Zosimum libro IV. Lege Mosis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. Num. XXVII, 11.

GRONOVII NOTÆ.

Quis sit in beneficiis] Cui recta ratio primo, cui posteriore loco beneficium dictet tribuendum.

3. *Fratres plenos*] Eodem utroque parente natos.

Consanguineos] Eodem patre, sed diversis matribus.

Uterinos] Eadem matre, non uno patre.

Gentium commune] Videtur sumpsisse ex lib. 34, 3. sed mendose. Nam dicit ibi Demetrius, se majori fratri jure gentium regnum cessisse, non se majori fratri jure gentium succedere oportere.

æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu, quo de discrimine egimus supra. Prioris generis regna * dividi possunt etiam inter mares * & fœminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

nullo discrimine sexus.
Reginam scit ferre Pharos,

ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim sexum in imperio discernunt*. Nec adoptati minus veris liberis succedentex præsumtâ voluntate; Sic Æpalio Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. Molossus * nothus ex patris Pyrrhi legitimos liberos non habentis judicio successit

GROTII NOTÆ.

Dividi possunt etiam inter mares] In Asia fratres simul regnabant sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. Polybius Exc. legationum XCIII. Invenies & apud Livium eundemque Polybium, Ægyptum inter fratres Ptolemæos divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua sorte poscebant, Jornandes de rebus Gotthicis. Gregoras lib. VII, de Irene Andronici Palæologi uxore: τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίοις ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον λατινικὸν, διανειμαμένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἄρχειν κατὰ μέρος τῶν υἱῶν ἕκαστον, ὡς οἰκείου κλήρου καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος ἐκ πατρῴων μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα νόμον ταῖς περιουσίαις καὶ κτήσεσι τῶν βαναύσων ἀνθρώπων χωροῦντος, παραπεμπομένου δὲ ἔπειθ᾽ ὁμοίως εἰς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. λατίνων γὰρ ἦσαν γέννημα καὶ παρὰ τούτων εἰληφυῖα τουτὶ τὸ καινότερον ἔθος ἐπάγειν ἐβούλετο; *Quod maxime mirandum erat, voluit ut non unus imperaret, secundum morem Imperii Constantinopolitani veterem; sed adinstar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium à patribus ad ipsos perveniret, ita ut in plebejorum hominum bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cujusque liberos heredesque descenderet. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem quem ab ipsis acceperat hoc suo exemplo introducere animo agitabat.*

Et fœminas, ut in Ægypto & Britannia] De Alexandro & Laodice vide Polybium excerptis legationum CXL. de Auletæ filia Strabonem XVII. In Asia post Semiramidem fœminas regnasse plures narrat Arrianus ἀναβάσ. ς. Talis Nitocris Babylone, Artemisia Halicarnassi, Tomyris apud Scythas. Servius ad primum Æneidos: *Quia ante etiam feminæ regnabant*. Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad IX Æneidos.

GRONOVII NOTÆ.

XII. *Egimus supra*]. I, 3, II.

GROTII NOTÆ.

Nothus] Apud Tartaros nothi & ligitimi pares. De Persis vero Herodotus: νόθον δ᾽ σφι νόμος ἐστὶ βασιλεύειν, γνησίου παρεόντος: *Mos est illis ut nothus regnat dum legitimus aliquis reperitur*. In Hispania Wandali regnarunt duo, Gontharis legitimus, Zigerichus nothus Gonsilii teste Procopio: ex Septemtrionalium nimirum gentium more, cujus testes Adalbertus Bremensis historiæ Ecclesiasticæ & ros:l

molossus

succeſſit in regnum Epiri: de adoptando in ſucceſſionem Scythiæ Philippo egit rex Atheas: Jugurtha nothus, ſed adoptatus, ſucceſſit in regno Numidico: ſicut & in regnis quæ Gothi & Langobardi armis quæſierant, adoptionem valuiſſe legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi poſſeſſoris regnum perveniet, qui primum regem ſanguine non attingunt, ſi talis ſucceſſio in iis locis recepta ſit: ſicut Paphlagoniam regum domeſticorum interitu hæreditariam patri ſuo obveniſſe ait, apud Juſtinum, Mithridates.

Juſt. lib. IX. Salluſt. bell. Jugurth. C. Iſid. Pau. Diac. l. v de geſt. Langob. Libro XXXVIII

XIII. Quod ſi dictum ſit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expreſſum ſit, * ut quiſque natu eſt maximus, mas aut fœmina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in poſſeſſione regni. Ideo filius natu major præfertur minori.* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus: *Mos omnium populorum eſt ut natu maximus imperium habeat.* Idem alibi ſæpe νόμον legem ſive conſuetudinem regnorum hoc vocat. Livius duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus, vi plus potuiſſe. Apud Trogum Pompejum, *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum ſibi vindicabat: quod & ordo naſcendi, & natura ipſa gentibus dedit.* Idem alibi jus gentium vocat; ut & Livius, qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ: quod intellige niſi pater aliud juſſerit, ut Ptolemæus apud eundem Trogum. Qui autem in regno tali ſuccedit, cohæredibus

Polym. Lib. XXI Juſt. lib. II. Lib. XL. Lib. XVI & XXXI

moldus Slavicis lib. I, c. 51, & 52. Michaeli Theſſaliæ domino ſucceſſit legitimis deficientibus nothus Michael; Gregoras lib. II. Huic itidem nothus ſucceſſit ex parte; idem Gregoras lib. IV. de Moloſſo Pyrrhi notho vide Servium ad III Æneidos.

Ut quiſque natu eſt maximus] De Suedis vide Brigittam IV, 3. De Danis Saxonem XII & XIII. Appianus Mithridatico δικαιοῦντα τὸν πρεσβύτερον ἄρχειν: *Æquum judicabat regnum eſſe natu maximi.* Nicetas Choniates Joanne Comneno: ἡ φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῇ τάξει ἑπομένη τὰ πρωτεῖα βραβεύειν οἶδε. παρὰ δὲ θεῷ οὐχ οὕτως ἐν ταῖς τῶν πρεσβείων μερίσεσιν ἀεί πως φιλεῖ γίνεσθαι: *Natura quidem ſuum ſequens ordinem primum natos honorat. At Deus non ſemper in maximus privilegiis eum ordinem inſiſtit*; idem Manuele de Iſaacio loquens: ὡς ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας καλούμενος: *Naſcendi ordine ad regni ſucceſſionem vocatus.* Apud Joſephum Antipater dicebat, Hircani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον: *principatum eſſe ob naſcendi ordinem.* vide & Leunclavium Turcicorum XVI.

GRONOVII NOTÆ.

Atheas] Ateas.

Sanguine non attingunt] Ut affines ejus, qui regnum poſtremus ex ſuperiore familia regum obtinuit.

XIII. *Artabazanes*] Sic vocatur Herodoto lib. 7. qui Juſtino Ariamenes.

Jus gentium] Lib. 34, 3. & naturæ jus lib. 21, 1.

Ptolemæus] Qui maximo natu Ptol. ceraunum ſprevit, & minorem ejus fratrem Ptol. Philadelphum ſibi ſuffecit.

æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu, quo de discrimine egimus supra. Prioris generis regna * dividi possunt etiam inter mares * & fœminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos,

ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim sexum in imperio discernunt*. Nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumtâ voluntate; Sic Æpalio Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. Moloßus * nothus ex patris Pyrrhi legitimos liberos non habentis judicio successit

Strabo l. IX. Pauf. I.

GROTII NOTÆ.

Dividi possunt etiam inter mares] In Asia fratres simul regnabant sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. Polybius Exc. legationum XCIII. Invenies & apud Livium eundemque Polybium, Ægyptum inter fratres Ptolemæos divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua sorte poscebant, Jornandes de rebus Gothicis. Gregoras lib. VII, de Irene Andronici Palæologi uxore: τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίοις ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον λατινικὸν, διανειμαμένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἄρχειν κατὰ μέρος τῶν υἱέων ἕκαστον, ὡς οἰκείου κλήρου καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος ἐκ πατρῴων μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἀεὶ κρατήσαντα νόμον ταῖς ἰδιωτικαῖς καὶ πλείοσι τῶν βαναύσων ἀνθρώπων χωροῦντος, παραπεμπομένου δὲ ἔπειθ' ὁμοίως εἰς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. λατίνων γὰρ οὖσα γέννημα καὶ παρὰ τούτων εἰληφυῖα τουτὶ τὸ νεώτερον ἔθος ἐπάγειν ἐβούλετο: *Quod maxime mirandum erat, voluit ut non unus imperaret, secundum morem Imperii Constantinopolitani veterem; sed ad instar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium à patribus ad ipsos pervenirET; ita ut in plebejorum hominum bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cujusque liberos heredesque descenderet. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem quem ab ipsis acceperat huc sine exemplo introducere animo agitabat.*

Et fœminas, ut in Ægypto & Britannia] De Alexandro & Laodice vide Polybium excerptis legationum CXX. de Auletæ filia Strabonem XVII. In Asia post Semiramidem fœminas regnasse plures narrat Arrianus ἀναβάσει. Talis Nitocris Babylone, Artemisia Halicarnassi, Tomyris apud Scythas. Servius ad primum Æneidos: *Quia ante etiam feminæ regnabant*. Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad IX Æneidos.

GRONOVII NOTÆ.

XII. *Egimus supra*]. I, 3, 11.

GROTII NOTÆ.

Nothus] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. De Persis vero Herodotus: νόθον δὲ σφι νόμος ἐστὶ βασιλεῦσαι, γνησίου παρεόντος: *Mos est illis ut nothus regnat dum legitimus aliquis reperitur*. In Hispania Wandali regnarunt duo, Gontharis legitimus, Zigerichus nothus Godigisilli teste Procopio: ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri, cujus testes Adamus Bremensis historiæ Ecclesiasticæ c. 106. Helmoldus

successit in regnum Epiri : de adoptando in successionem Scythiæ Philippo egit rex Atheas : Jugurtha nothus, sed adoptatus, *Just. lib* successit in regno Numidico : sicut & in regnis quæ Gothi & *IX. Sall.* Langobardi armis quæsierant, adoptionem valuisse legimus. *bell. Jugurth. Cassiod. Paul. Diac. l. v de gest. Langob.* Imo etiam ad eos proximos ultimi possessoris regnum perveniet, qui primum regem sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit : sicut Paphlagoniam regum domesticorum interitu hæreditariam patri suo obvenisse ait, apud Justinum, Mithridates. *Libro XXXVIII*

XIII. Quod si dictum sit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expressum sit, * ut quisque natu est maximus, mas aut fœmina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur : *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in possessione regni. Ideo filius natu major præfertur minori.* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus : *Mos omnium populorum est ut natu maximus imperium habeat.* *Polym.* Idem alibi sæpe νόμον legem sive consuetudinem regnorum hoc vocat. Livius duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus, vi plus potuisse. *Lib. XXI* Apud Trogum Pompejum, *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum sibi vindicabat : quod & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit.* *Just. lib II.* Idem alibi jus gentium vocat ; *Lib. XL.* ut & Livius, qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ : quod intellige nisi pater aliud jusserit, ut Ptolemæus apud eundem Trogum. *Lib. XVI & XXXI* Qui autem in regno tali succedit, cohæredibus

moldus Slavicis lib. I, c. 51, & 52. Michaeli Thessaliæ domino successit legitimis deficientibus nothus Michael ; Gregoras lib. II. Huic itidem nothus successit ex parte ; idem Gregoras lib. IV. de Molosso Pyrrhi notho vide Servium ad III Æneidos.

Ut quisque natu est maximus] De Suedis vide Brigittam IV, 3. De Danis Saxonem XII & XIII. Appianus Mithridatico δικαιοῦντα τὸν πρεσβύτερον ἄρχειν : *Æquum judicabat regnum esse natu maximi.* Nicetas Choniates Joanne Comneno : ἡ φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῆς τάξεως ἐμπεδοῦσα τὰ πρωτεῖα βραβεύειν οἶδε. παρὰ δὲ Θεῷ οὐχ οὕτως ἐν ταῖς τῶν πρεσβείων μεγίσταις ἀεί πως οἰκεῖ γίνεσθαι : *Natura quidem suum sequens ordinem primum natos honorat. At Deus non semper in maximus privilegiis eum ordinem instituit* ; idem Manuele de Isaacio loquens : ὡς τάξει γενέσεως εἰς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας καλούμενος : *Nascendi ordine ad regni successionem vocatus.* Apud Josephum Antipater dicebat, Hircani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον : *principatum esse ob nascendi ordinem.* vide & Leunclavium Turcicorum XVI.

GRONOVII NOTÆ.

Atheas] Ateas.

Sanguine non attingunt] Ut affines ejus, qui regnum postremus ex superiore familia regum obtinuit.

XIII. *Artabazanes*] Sic vocatur Herodoto lib. 7. qui Justino Ariamenes.

Jus gentium] Lib. 34, 9. & naturæ jus lib. 21, I.

Ptolemæus] Qui maximo natu Ptol. cerannum sprevit, & minorem ejus fratrem Ptol. Philadelphum sibi suffecit.

bus tenebitur pro ipsorum partibus æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest.

XIV. At ea regna quæ populi libero consensu facta sunt hæreditaria, ex præsumta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, ut * ni aliud lex aut mos ferat (sicut Thebis Bœotiis regnum fuisse inter mares dividuum ex * Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum historia apparet, & vetus Attica inter Pandionis liberos divisa est; & quæ circa Rhodum inter Camirum, Jalysum, Lindum fratres; & regnum Argivum inter quatuor Persei filios) individuum sit regnum, quia id ad tuendum regnum in civium concordiam plurimum valet. Justinus libro XXI, *Firmius futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quam si portionibus inter filios divideretur, arbitrabantur.*

XV. Alterum, ut successio stet intra eos qui descendunt à primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius libro X, *In eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse: hæreditarium imperium stirpem regiam vindicaturam: assuetos esse ipsum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere nisi genitum ut regnaret.*

XVI. Tertio, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patriæ leges: non naturales tantum, quia ad contemtum patent, quorum

GROTII NOTÆ.

Ni aliud lex aut mos ferat] Dardanus & Lasius pariter in Troja regnarunt. Servius ad illud II Æneidos: *Sociique penates.* In Creta Minos & Rhadamanthus. Julianus contra Christianos. Albæ Numitor & Amulius, ut quidem ait scriptor de viris illustribus. Alii enim Numitori pecunias, regnum Amulio cessisse ajunt, ut Plutarchus: sicut & Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obvenisse quidam prodidere. Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & spes ex maritimis expeditionibus.

Zethi & Amphionis] Euripides Hercule Furente:

Τὼ λευκοπώλω πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς
Ἀμφίον' ἠδὲ Ζῆθον ἐκγόνω Διός.
Regnum priusquam venit ad claros equis
Amphionem Zethumque, prognatos Jove.

GRONOVII NOTÆ.

Æstimationem rependere] Opulentum pro dignitate familiæ sumptum præbere.

XIV. *Quatuor Persei filios*] Electryona Alcmenes patrem, Mestora Pterelæ proavum, Sthenelum Eurysthei patrem, Alcæum Amphitruonis. Quamquam & Perses Helam vel Elium genuisse dicatur.

Individuum sit] Ne dividatur inter successores, quamvis paris gradus, sed ut universum uni acquiratur.

XV. *Intra eos qui descendunt*] Sic quum Hephæstion gratia Alexandri nixus Sidonis regnum deferret hospitibus suis, nobilibus juvenibus, negaverunt illi patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. Curt. 4, 1.

XVI. *Ad contemptum patent*] Carent veneratione atque auctoritate ob favorem matrimonii.

Præ-

quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est, & præterea quia minus certi habentur: at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem, quæ haberi potest ad vitandas controversias: quæ causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perseo majori regnum deberi exstimaverint, quod Demetrius justa matrefamilias natus esset. Et apud Ovidium legimus: *Livius l. xxxix.*

At nec nupta quidem, tedaque accepta jugali:
Cur nisi ne caperes regna paterna nothus?

sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis spes concipitur.

Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus.

XVII. Quartum, ut inter eos qui pariter in hæreditatem admitterentur, sive quia unius sunt gradus, sive quia in parentum suorum gradum succedunt, * præferantur mares fœminis; ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei fœminis censentur.

XVIII. 1. Quintum, ut inter mares, aut inter fœminas ubi mares deficiunt, * præferatur natu maximus; quod is judicio aut perfectior jam esse, aut prius futurus creditur. Cyrus apud Xenophontem: *τὸ προηγεῖσθαι προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ*: *imperium relinquo majori natu, ut quem par est rerum esse peritiorem.* Quia vero hæc ætatis

GROTII NOTÆ.

Præferantur mares fœminis] Vide Nicetam Choniatem Manuele, libro IV.

Præferatur natu maximus] Homerus de regno Cretensi Iliad. N.

Ἦ μὰν ἀμφοτέροισιν ἴον γένος, ἠδ' ἴα πάτρη,
Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδη.
Nostrum utrique solum patrium fuit & genus unum,
Juppiter at senior rerumque peritior idem.

Ubi sapienter Homerus, ut solet, causam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem, ἐπὶ τὸ πολὺ, ut plerumque, id enim in talibus sufficit: *τῷ νόμῳ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέως παίδων διδόντι τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν*, ait Zosimus libro II de Persarum lege: *cum lex daret è regum filiis natu maximo summam rerum.* Periander in regnum Corinthiorum patri successit *κατὰ πρεσβεῖον* ordine nascendi. Ita Nicolaus Damascenus, in excerptis quæ beneficio viri maximi Nicolai Peiresii habemus.

GRONOVII NOTÆ.

Minus certi] Stat. 2 Theb. 444. *Pudet heu plebisque patrumque, Ne toties incerta ferant, mutentque gementes Imperia, & dubio pigeat servire tyranno.*

Apud Ovidium] In epist. Phædræ ad Hippolytum.

XVII. *Quia unius*] Sive per capita, sive per stirpes succedant.

XVIII. 1. *Quod is judicio*] Sic Demetrius Poliorcetes apud Macedones allegat contra Cassandri filios adolescentes ætatis experimenta. Justin. 16, 1.

:tatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem perpetua, ideo sexus prærogativa potior est quam ætatis. Sic Herodous, cum dixisset Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum ucessisse, causam reddit : ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἔρσενος γένεος : *nullos enim Cepheus habebat liberos mares.* Et Diodoro narrante, Teuthras Mysiæ regnum filiæ Argiopæ reliquit ἄπαις ὢν ἀῤῥένων non habens mares liberos. Sic Astyagis dixit ad filiam pertinuisse Medorum imperium ; quod nullum Astyagi virilis sexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ suæ deberi : οὐδὲ γὰρ ἔστι μοι, inquiens, ἄῤῥην παῖς γνήσιος, *neque enim est mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius :

> *Filius huic fato divûm prolesque virilis*
> *Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est :*
> *Sola domum & tantas servabat filia sedes.*

Sic ante Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ successit Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo Helenæ liberi, quia mares filii non extabant ; & Eurystheo in Mycenarum imperium successit Atreus ejus avunculus, notante Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum * ad Creusam, Thebanum ad Antigonem pervenisse notatur, quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei * ex filia nepotem.

2. Unde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum ut capaces sint juxta cæteros, salva tamen sexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in hæc re à populo

GROTII NOTÆ.

Ad Creusam] Vide Euripidem Ione.

Ex filia nepotem] Et si sine stirpe mortuus fuisset Orestes, in eodem regno Argolico successisset ei Electra, ut ex Euripidis Taurica Iphigenea discimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andræmona Oenei generum, Asterii regnum ad generum Minoa, ut refert Apollodorus, addita causa quod liberi mares nulli essent.

GRONOVII NOTÆ.

Ætatis præstantia temporaria] Ut quis sit intra tutelæ suæ annos, aut fœmina ætate maturior sit, id brevi post cessat ; quæ autem fœmina nata est, semper manet fœmina, & sic inferior sexu ; ideo vel puer præfertur virgini aut matronæ.

Heraclidarum] Qui se post Trojam captam anno Peloponnesum occuparunt ducibus Temeno, Cresphonte, Aristodemo. Vellej. 1, 2.

Sparte filia] Sed & maritus ejus Lacedæmon Eurotæ frater uterinus.

Helenæ liberi] Hermione cum marito Oreste.

Ad Creusam] Habet ex Euripidis Ione v. 178. Non ponitur tamen inter reges Atticæ Xuthus maritus ejus, neque Ion filius : Sed Erechtheo successerunt Cecrops minor & Pandion filii : Xuthus autem dux Athenarum vocatur Pausaniæ, & Ion coloniæ Ionum in Asia conditor.

Hanc

populo consideratur, ita personæ adhæret ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars sit hæreditatis. Et verius est esse * hæreditatem quandam, sed separatam ab aliorum bonorum hæreditate, qualis hæreditas peculiaris in feudis quibusdam, emphyteusi, jure patronatus, & jure præcipui quod dicitur, conspicitur. Unde sequitur, ut regnum ad eum pertineat qui & bonorum hæres esse possit si velit, sed ita ut etiam sine bonis & eorum onere possit adiri.

Grotii Notæ.

Hæreditatem quandam] Putavit Innocentius III, talis regni successionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet: de voto.

Gronovii Notæ.

XIX *Hæreditatem quandam*] Jus hæreditarium vel dignitatem. Alioqui Tacito per invidiam imperium Rom. vocatur unius familiæ hæreditas, 1 hist. 16.

Emphyteusi] Quum fundus in perpetuum aut plures annos utendus fruendus traditur statuta pensione, ita ut etiam ad hæredes transeat.

Jure patronatus] Videndus tit. Inst. de adsignatione libertorum. Sic Lacedæmonii in tutela Claudiorum erant. Sueton. Lib. 6.

Jure præcipui] Præcipuum est legatum uni inter cohæredes, quod is habeat præ cæteris & judicio familiæ erciscundæ capere possit antequam aliæ partes distribuantur. Legatum per præceptionem. §. 2. Instit. de legat. Sueton. Galba cap. 5.

Sine bonis] Repudiata successione in privato instrumento ac prædiis, quæ possedit decessor, ut patrimonium suum, non ut rem populi, simulque in debitis, quibus ille res privatas oneravit.

Ut etiam sine bonis & eorum onere possit adiri] Periculose hoc dicitur, si trahatur, quo à politicis aulicis solet, quasi Princeps decessoris nomina expungere non teneatur: præsertim si ex historia meminerimus, hac ipsa præscriptione quosdam principes usos ad fraudandos creditores publicos. Quod nihil aliud est, quam fidem tollere, præcipuum generis humani vinculum, & ipsos Principes quo tempore maxime pecunia indigent, pauperare atque nudos destituere. Nam quis mutuum dare velit, qui sciat se recipere suum non posse, si moriatur Princeps ante solutionem? Ego & omni jure obligari Principem puto & Regem, ut ferat onus, quod decessor contraxit, & pessime facere consiliarios, qui aliud suggerunt Principi.

Creditores illi vel subjecti vel exteri sunt: si exteri, famam vereri debet; si subjecti, non debet suorum injuria crescere. Tum decessor & rex præsens moraliter sunt una persona. Unde vox illa, *Regem Galliæ non mori*. Quemadmodum & populus idem intelligitur qui ante centum annos fuit, ut eleganter disputat auctor cap. 9. num. 8. Ergo quantum in ipso est, quod recte faceret defunctus, idem sibi quoque faciendum putet.

Populum voluisse, quam optimo jure regnum deferri, admitto: sed ea phrasis haudquaquam excludit onera regni, quasi subtrahere se illis possit successor, & tantum voluptatibus & pompa regnum sentire. Veteres sic loquebantur, in omnibus magistratibus & sacerdotiis deferendis. Festus: *Ut qui optima lege fuerint, adjici solet, cum quidam magistratus crearentur.* Cic. 2. Agrar. *Tum is Decemviri eadem jure sint quo qui optima lege.* Philipp. 5. *Demus igitur imperium Cæsari. Sit pro prætore, eo jure quo qui optimo.* Formula virginis vestalis capiendæ, Gell. 1, 12. *Uti quæ optima lege fuit, ita te, amata*

bemus, sed quæ in gente quaque recepta fuit, quo tempore data est prima vestitura. Nam Gothi, Vandali, Alemanni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes, Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, suas singuli leges aut mores de feudis, non minus quam Langobardi, habuerunt.

XXII. 1. Frequens autem in regnis est alia quædam successio, non hæreditaria, sed quæ * linealis *a* dicitur; in qua observari solet non jus illud subitionis in locum quæ repræsentatio dicitur, sed jus transmittendi futuram successionem, quasi delatam, lege scilicet ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur, jus quoddam verum excitante. quale scilicet jus est * in his quæ ex stipulatione conditionata debentur: ita ut hoc ipsum jus in posteros ex primo rege venientes necessario transeat, sed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi possessoris primi gradus, tam qui vivunt quam qui mortui sunt: tum

a Cognatica.

¶ *Sub cond. Inst. de V. O.*

GROTII NOTÆ.

Linealis] Vide Cardinalem Tuschum pract. concl. 88, verbo regni successio: Guilielmum de Montisferrato de successionibus regum, qui liber est in Oceano juris. Peregrinum de jure Fisci lib. 1. tit. 11, n. 44, & lib. v, tit. 1, n. 109. Vide exempla talis successionis in Norvagico regno apud eruditissimum summæque diligentiæ virum Johannem Pontanum historiæ Danicæ libro IX. consuetudinibus Normanniæ de propinquioritate hæredum, Johannem Serranum in Ludovico Grosso, super controversia Bononiensi. Argentræus historia Britannica libro VI, c. 4: *In successionibus liberi primogeniti, sive sint masculi aut femellæ, & similiter liberi secundogenitorum, si primogeniti absque liberis ex proprio corpore decesserint, in successione feudorum jure primogenituræ repræsentant personas patrum suorum, & veniunt, ad talia jura successionum & primogenituræ, sicut eorum patres si viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, secundum generalem & notoriam consuetudinem, tam in successionibus per rectam lineam quam à latere obvenientibus: & de usu & consuetudine antedictâ filia succedit in feudis, sive sint Ducatus, Comitatus, Perria, aut Baronia, quantumcumque magni & nobiles, & quod ita evenerat in Comitatibus Artesii, Campaniæ, Tolosæ, & Britanniæ.* Talis ordo succedendi præscriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigismundo anno CIↃ CCCC XXXII. Et à Carolo Quinto Imperatore, & rege Hispaniæ Philippo II, in regnis suis ac principatibus, annis CIↃ IↃ LIV, & CIↃ IↃ XCIV.

In his quæ ex stipulatione conditionata debentur] Item in legatis quorum dies cessit, non venit.

GRONOVII NOTÆ.

XXII. 1. *Delatam lege*] Qua futurus regni hæres, si, qui præcedit & regnat, prior mortuus fuisset, etsi moriatur ante regnantem, nec ad regnum pervenerit, jus tamen in regno succedendi transfert in hæredem suum, quasi revera possedisset. Qui semel proximus fuit, etsi non regnavit, ejus posteri, quamdiu supersunt, excludunt alios propiores.

Ex spe] Qua destinabatur successurus, qui obiit, si locus vacuus esset factus ante mortem ejus.

Jus quoddam verum] Ut mortuorum liberis & nepotibus jus sit ex eo, quod illis deberetur, si vivi essent.

Stipulatione conditionata] §. 4. Instit. de Oblig.

tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur ſexus primum, deinde ætatis: Mortuorum autem jus ſi prævaleat, transeat ad eos qui ab ipſis deſcendunt, pari rurſum inter pares prærogativa ſexus, ac deinceps ætatis, ſalvaque ſemper transmiſſione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus deſint, venitur ad alios qui proximi ſunt, aut ſi viverent eſſent, ſimili transmiſſione & inter pares in eadem linea obſervato diſcrimine ſexus & ætatis, ita ut ob ſexum & ætatem nunquam tranſeatur de linea in lineam. Cui conſequens eſt ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex ſorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc eſt ſucceſſio regni Caſtellæ; ad cujus exemplum etiam majoratus jura in eo regno conſtituta ſunt.

2. Succeſſionis autem hujus linealis argumentum, ſi lex & exempla deſint, ſumi poterit ex ordine qui in publicis cœtibus ſervatur. Nam ſi in eo ratio habeatur linearum, id ſignum erit ſpem à lege in jus animatam, ita ut à morientibus in ſuperſtites tranſeat. Hæc autem eſt ſucceſſio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, ſed poſtponuntur in eadem linea, ita ut etiam regreſſus ad eas ſit, ſi propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus ſucceſſionis, quatenus ab hæreditaria differt, eſt ſpes populorum de optima educatione eorum qui ſpem regni habent juſtiſſimam; quales ſunt quorum parentes ſi viverent eſſent ſucceſſuri.

XXIII. Eſt & alia linealis ſucceſſio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobiliſſimi regni exemplo * ſucceſſio juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus à cognatica differt in hoc maxime introducta eſt, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum ſanguinem imperium deveniret. In

utraque

GROTII NOTÆ.

Succeſſio juris Francici] Vetus teſtimonium moris hujus Francici habes apud Agathiam libro 11. Eadem fuit ſucceſſio in Davidis ſtirpe poſt Solomonem, vide 11 Paralip. xx, 3.

GRONOVII NOTÆ.

Sexus primum] Ut primo mares, deinde fœminæ.

Deinde ætatis] Ut primo majores, poſt minores annis.

Si prævaleat] Si ille, qui mortuus eſt, ſiquidem ſuperſtes foret, deberet ſuccedere ante illos, qui vivunt.

Ob ſexum & ætatem] Ubi paris gradus ſunt mas & fœmina, mas præfertur: ſi fœmina propior, aut fœminæ propioris liberi, præferuntur mari remotiori.

Majoratus jura] 2, 4, 10.

2. *Ex ordine qui in*] Ex conſenſu in comitiis.

Spem à lege in jus] Futuram ſucceſſionem, per interpretationem legis, accipi quaſi extitiſſet, & effectum habere.

XXIII. *Juris Francici*] Ex lege Salica. De terra Salica nulla portio hæreditatis mulieri veniat: ſed ad virilem ſexum tota terræ hæreditas perveniat.

Ubi

utraque autem lineali successione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo possessore remotissimo gradu distant, dum à primo rege descendant. Est & * ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica.

XXIV. * Possunt & alii successionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet ut alienare possit. Licet enim exempli causa constituere, * ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi succedant in regnum, sicut apud Numidas olim, puto tali ex causa, fratres liberis

GROTII NOTÆ.

Ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica] Ut in Provincia Narbonensi. Vide Serranum Carolo VIII. Ex tali credo lege Theudericho sine liberis functo sororis filius Athalaricus successit. Videtur & in Arragonia id olim valuisse.

Possunt & alii successionum modi introduci] Apud Æthiopes olim regibus succedebant sororum filii, narrante Nicolao Damasceno. Idem apud Pictos usurpatum, semperque successisse cognatos per fœminas notat Beda. Tacitus de Germanis: *Sororum filiis qui apud patrem honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur.* Apud Indos quosdam idem fieri docet nos Osorius, & alii.

Ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi testamento. Procopius Vandalicorum primo: χρόνον δὲ ὀλίγον Γιζέριχος ἐπιβιοὺς ἐτελεύτα πόρρω που ἤδη ἡλικίας ἥκων, διαθήκας διατιθέμενος, ἐν αἷς ἄλλα τε πολλὰ Βανδίλοις ἐπέσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀεὶ Βανδίλων εἰς τοῦτον ἰέναι, ὃς ἂν ἐκ γένους ἄῤῥενος αὐτῷ Γιζερίχῳ κατὰ γένος προσήκων, πρῶτος ἂν ἁπάντων τῶν αὐτοῦ ξυγγενῶν τὴν ἡλικίαν τύχοι: *Aliquanto post tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto testamento quo tum multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum semper venire voluit ad eum qui per lineam masculinam ipsi Gizericho genere proximus, & inter proximos maximus esset ætate.* Jornandes: *Gizerichus, diu regnans, ante obitum suorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipsos de regni ambitione esset dissensio, sed ordine quisque & gradu suo aliis superveniret, id est seniori suo filio fieret sequens successor, & rursus ei posterior ejus.* Victor Uticensis lib. II: *Cui secundum constitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus esset regnum inter nepotes potissimum debebatur.* Hic semper spectatur non possessor ultimus sed primus regni acquisitor, quod succedendi genus ex ipsane Africa sumserit Gizerichus, ubi id valuisse in textu ostendimus, an vero à quibusdam Septentrionis nostri populis, dubitari potest. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum succedere debebat, sed ejusdem generis Risiulphus; testis Procopius Gothicorum III. Et in Hungariæ regnum mortuo Iatra non liberis ejus sed fratri jus fuisse, narrat Nicetas Choniates de rebus Manuelis libro IV. Nescio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas successio, sed obscurius proposita à Constantino Porphyrogenneto de Administratione Imperii c. XXXVII. In Dania idem observatum tradit Crantzius Danicorum IV, & Suedicorum V. Etiam Albæ successit Æneæ non Iulus Ascanio majore filio Æneæ natus, sed alter filius Æneæ Silvius.

GRONOVII NOTÆ.

XXIV. *Ut qui sibi quoque*] Ut semper ætate proximus defuncto succedat. Hoc placuit in Demetrio Nicatore. Justin. 34, 3. in Mithridate Partho, idem 41, 5. in regno Numidiæ Masæsulorum, Livius 29, 29.

liberis ultimi possessoris præferebantur. Idem in Arabia Felice usurpatum olim fuisse ex Strabone colligo. De Taurica Chersoneso idem recentiores prodidere: nec ita dudum est cum * apud Afros Maroci & Fessæ reges idem est factitatum. Atque hoc in dubio observandum in fideicommisso quod familiæ relinquitur, verior est sententia, Romanis quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes alio detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regnorum jure, quæ ob differentes Jurisconsultorum sententias difficillimæ putantur.

XXV. Primum quæritur an filius à patre exhæredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, patrimonialia à non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est quin exhæredatio procedat, cum à bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exhæredatione, hic quoque habebunt locum: & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter * licita erit exhæredatio usque ad alimenta; aut etiam sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit unde ali possit. Sic Ruben à Jacobo ob culpam privatus est jure primi nati. Adonia regno * à Davide.

Livius lib. xxix. Lib. xvi. L. Cum ita legatur. ¶. in fideicommisso. D. de leg. 2. Covar. 2. Pract. quæ. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47. L. Lucius Titius, ¶. Lucius Titius, D. de leg. 3. l. Filio. ¶. Sejo, D. de adim. leg. Hostiensis & alii in c. licet, de voto.

GROTII NOTÆ.

Apud Afros Maroci & Fessæ reges] Livius de Masinissa: *Militante eo pro Carthaginensibus in Hispania, pater ejus moritur: (Galba nomen erat:) regnum ad fratrem regis Desalcen (mos ita apud Numidas est) pervenit.* De Mauritania omni vide Marianam libro XXIX. Hinc sumto exemplo etiam apud Saracenos qui ex Africa in Hispaniam venerant, fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis; Rodericus Toletanus Historiæ Arabum c 6. Thuanus historiarum libro LXV, in anno CIƆ IƆ LXXVIII, de Hamete: *Quippe patris testamento ad regnum ordine post fratres vocatus, exclusis illorum filiis.* Idem succedendi genus valuisse & in Mexicano & in Peruano regno ex historiis illorum locorum observo.

Licita erit exhæredatio] De tali regno intelligendum quod ait Baldus in proœmio Decretalium Gregorii, à rege successorem posse eligi è liberis quem velit. Exemplum est etiam in Mexicana historia.

A Davide] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono.

GRONOVII NOTÆ.

Fideicommisso quod familiæ] Non uni personæ nisi fruendum, cæterum non alienandum, sed à primo fideicommissario ad secundum, à secundo ad tertium, & deinceps aliquem è familia eadem transferendum l. 54. D. ad l. Falcid.

XXV. *Patrimonialia*] 2, 6, 3. in quæ plenum jus habet testator, ut privatus in patrimonium.

Usque ad alimenta] Qualis quam minatur Chremes filio, Heauton. 5, 2, 15. ut sit nihil, nisi victus, vestitus, tectum quo se receptet.

Sine ea exceptione] Ne alimentis quidem relatis: ut Augustum filiam Juliam tractasse voluit Ti. credi. c. 50.

Ob culpam] Quod patris concubinam Bilham vitiasset, Genes. 35, 29. & 49, 4.

Adonia] Quod vivo patre regnum adfectasset, 1 Reg. 1, 5.

Sed

de. Imo etiam pro tacite exhæredato habebitur qui grave crimen commiserit in patrem, si nulla sunt condonatæ culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hæreditariis, idem non procedet, quia populus viam quidem elegit hæreditariam, * sed hæreditariam ab intestato. Multo minus procedet exhæredatio in lineali successione, ubi nulla imitatione hæreditatis ex dono populi regnum pervenit ad singulos, præscripto ordine.

XXVI. Similis est quæstio, an abdicari possit regnum, aut jus succedendi in regnum. Et quin pro se quisque abdicare possit non est dubium: an & pro liberis, magis controversum, sed quod eadem distinctione expediri debet. Nam in hæreditariis qui jus à se abdicat, in liberos nihil potest transferre: at in lineali successione patris factum nocere non potest liberis natis, quia simul atque existere cœperunt jus proprium eis quæsitum est ex lege: sed nec nascituris, quia impedire non potest quin ad illos quoque suo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obstat de transmissione quod diximus. est enim ea transmissio necessaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud interest inter natos & nascituros, quod nascituris nondum quæsitum sit jus, atque ideo auferri iis possit populi voluntate, si etiam parentes quorum interest jus ad filios transire, jus illud remiserint: quo pertinent ea quæ de derelictione supra diximus.

XXVII. 1. Solet & hoc quæri, an de successione regni judicare

GROTII NOTÆ.

Sed hæreditatem ab intestato] Non testamento: non adoptione: Vide de Neapolitano regno Marianam libro xx.

GRONOVII NOTÆ.

Ab intestato] Ita ut de regno testandi arbitrium regi non permiserit.

Nulla imitatione] Quia in ea non succedunt, tanquam hæredes defuncti regis, sed quasi singulos populus olim designasset & creasset.

XXVI. *Jus proprium*] Non dependens à statu parentis.

Suo tempore] Ubi nati fuerint.

De transmissione] Quod non possit videri transire, quæ cessavit & abrupta est in abdicante ultimo possessore.

Supra diximus] 2, 3, 19.

XXVII. 1. *Solet & hoc &c.*] Negat vel regem nunc regentem, vel populum de successione per transmissionem incerta, inter duos judicare posse judicio jurisdictionis. An hoc non est Regem vel Principem cogere, ut belli civilis semina relinquat, & vivus vidensque crescere sinat, cum possit in radice exstinguere? Quid si sic argumentemur. Cujus officium est consulere populo & pacem ei præstare, non modo in præsens, sed etiam in longitudinem, quam humanitus provideri potest, ejus est cognoscere de successione, præsertim inter cognatos, ut nunc est, subjectos suos. Atqui, ergo. Ille excipit jurisdictionem non esse, nisi apud superiorem, non modo personæ, sed vel maximæ causæ respectu. Puf. l. 7. c. 7. §. 15.

Quod si sic obluctemur: de quocunque jure ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet, de eo potest cognoscere ac debet

bet rex regnans. Causa successionis, de qua quæritur, est jus, de quo ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet. Neque enim dici potest, hoc jus demum nasci post mortem regnantis, ob ea quæ ipse tradidit num. 22. Extitit enim ex quo illi pars familiæ sunt facti, & ambigere cœperunt, ex quo uterque spem & potiores partes sibi tribuit, etsi post mortem regnantis exercitium istius juris demum existat. Sic Darius Hystaspis, ut vult Herodotus, inter Artabazanem & Xerxem filios agnovit, & hanc jurisdictionem, & illi, & omnis Persarum populus ratam habuerunt. Sic Darius Notus inter Artaxerxem & Cyrum minorem: Cyrus, cui judicium patris injuria videbatur, quique propterea improbo bello fratrem aggressus est, dignos conatibus eventus habuit. Rationem, quare successionis causa non sit sub jurisdictione Regis nunc regnantis, edit ancipitem, & periculosissimæ sententiæ. Quia Rex nunc regnans nulla lege successorem obligare possit. Hoc enim si verum est, prorsus gratuito bonus est successor, & omnia pacta, fœdera, contractus, privilegia concessa revocandi jus est successori, si libuerit. Certe aliter judicavit Titus, deliciæ generis humani, qui cum ex instituto Tiberii omnes dehinc Cæsares beneficia à superioribus concessa Principibus aliter rata non haberent, quam si eadem iidem & ipsi dedissent, præterita omnia uno confirmavit edicto, nec à se peti passus est. Sueton. Tito cap. 5. En conditorem præclarum hujus juris Tiberium, sed & imitatorem non meliorem habemus C. Caligulam, qui prolata Divi Julii & Augusti de civitate Romana data diplomata, ut vetera & obsoleta delebat. Sueton. Cal. 38. Quid vero Lycurgus tam ineptus fuit, ut Reges Lacedæmoniorum, ante liberos & potestatis incircumscriptæ, ipse Regiæ familiæ & Regis tutor interim regnans legibus obligavit? Cur vero qui se cuti sunt, tam stulti, tam male Politici, & ignorantes juris sui fuerunt, ut illi tam duræ molestiæque Lycurgi disciplinæ parerent? Poterant enim dicere cum Politicis novis Lycurgum nulla lege obligare successorem potuisse. Valet hic quoque quod dictum est, Regem & successorem vel decessorem ejus esse quod una persona. Itaque qua se lege obligarit Rex, quæ quidem justa sit & servari possit, eadem successorem tanquam sua, donec impleatur, teneri puto. Sed hoc sequitur ex illa magnifica doctrina, quam supra accepimus, sua quoque lege neminem obligari. Imo ad impia & vetita divino & humano jure nulla lege obligatur successor: ad justa & utilia omnibus modis obligatur, & quidem magis, si decessoris placitum & promissum intercessit: ad justa ob pactionem, etsi gravia & damnosa paciscenti, quæ tamen necessitas utilitasque præsens imperavit, ita, ut nisi valde sensim ac molliter, minimaque cum querela eorum, quorum interest, recedere debeat.

Successio, inquit, non est sub jure imperii. Concedo in illis regnis, in quibus jure succeditur, quamdiu lex ipsa sufficit ad destinandum successorem. At ubi ambigitur inter duos, eandem legem utroque ad se trahente, quis erit ejus interpres? nisi arma volet, haud dubie vel tutor legis, qui est vivens rex, vel auctor qui est populus, quidquid enim dedignetur Grotius, etsi ad postremum admittat, quasi consilium dans, non ullum jus tribuens. Populum dicit omnem à se jurisdictionem in Regem & regiam familiam transtulisse, nec ullas ejus durante illa reliquias habere. Quasi vero quod omnibus privatis concessum est, ut cum jure introducto uti non licet, regressus detur ad merum jus naturæ, ut etiam communia quis invadere possit, ut cessantibus judiciis, ipse sibi judex vindexque esse, id soli populo non liceat. Sic illudunt nobis imperii summi interpretes per vocabulum populi. Quidquid reges faciant, licet, quia sunt pro populo, repræsentant populum, creditur id facere populus: tum populus potest omnia,

Ubi

dicare possit aut rex qui nunc regnat, aut populus per se aut per judices datos. Negandum utrumque est, de judicio jurisdictionis. Nam jurisdictio non est nisi apud superiorem, non nuda ratione habita personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem * causa successionis non subjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictio.

2. Attamen si controversi juris sit successio, recte & pie facient qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem à se jurisdictionem in regem & regiam familiam transtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, * non abs re erit populum qui nunc est, quique idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit, nisi satis certo constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes Rex Messeniis permisit dispicere quem ex regali Æpyptidarum genere regnare oporteret: & de Xerxis & Artabazanis controversia populus cognovit. *Pausf. l. 11 Just. lib. 11. Plut. de amor. frat Hotom. Il q. 2. Tir. de primog qu. 31.*

XXVIII. Ut ad alia veniamus, filium qui ante regni adeptionem natus est, in regno individuo præferendum ei qui in regia fortuna natus est, in quavis successionis specie verum est. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris

Ubi aliquid populo agendum in Principem, tum pupillus, infans, omnis juris expers populus est. Tum populo nihil vilius, & magis recte pieque faciunt, qui de arbitris conveniunt, quam populum, puta per ordines & comitia, faciunt arbitrum. Quasi quidquam magis rectum piumque sit, quam non invitis imperare. Dein rectum illud piumque ab eo, qui vires & factionem habet, quomodo exspectabo?

GROTII NOTÆ.

Causa successionis non subjecta regi] De Galliæ regno vide Thuanum libro CV, anno CIƆ IƆ XCIII. vide & Guicciardinum.

Non abs re erit populum] Sive in conventu Ordinum, ut factum in Anglia & Scotia, teste Camdeno in annis CIƆ IƆ LXXI, & LXXII. sive per delegatos ad id negotium, ut factum in Arragonia teste Mariana libro XX.

GRONOVII NOTÆ.

Judicio jurisdictionis] Quod habeat vim definitivam & imperantem, ut cum Prætor jus dicit inter partes.

Non mala ratione] Intellige superiorem, non tantum eo, quod illi subjecta sit persona litigans, sed & inprimis, quod ad forum ejus causa pertineat.

2. *Qui jus vindicant*] Certant & singuli contra alios sibi successionem deberi contendunt.

Idem cum eo] 2, 9, 3.

Populus cognovit] Herodotus scribit ipsum Darium inter liberos cognovisse, quod repetere in Græciam expeditionem vellet, nec liceret regi Persarum in expeditionem ire, nisi successore declarato, lib. 7. Justin. Artaphernem patruum domi audita causa Xerxem præposuisse, lib. 2.

teris in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsita. Quia autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium qui ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successione simulatque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec ex post facto cessat, nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter Cyrum * & Arsicam, in Judæa inter Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit; & in Germania, non sine armis tamen, * inter Ottonem primum & Henricum.

XXIX. Quod autem Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis. Nam * in Perside Xerxes, qui contra fratrem

GROTII NOTÆ.

Et Arsicam] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide Plutarchum Artaxerxe.

Inter Ottonem primum & Henricum] Vide hac de re Sigebertum, & notata ad librum III Withikindi. Bajazetes & Gemes inter se de Turcico regno certarunt, major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti, prævaluit Bajazetes. Mariana libro XXIV. Constantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius πορφυρογέννητος. Zonaras. Vide Corsetum tract. de Prole regali, III parte, quæstione 26.

In Perside Xerxes] Imo & Xerxi socius regni factus Artaxerxes, non autem Darius & Hystaspes, majores, sed ante adeptum imperium geniti. At forte verum est regnum Persidis pependisse à populi suffragiis, sed inter gentem regiam conclusis. Nam id de Arsacidis, qui Parthi Persis imperavere, tradidit Ammianus libro XXIII. & de Persis qui iisdem Parthis successere, Zonaras in Justino.

GRONOVII NOTÆ.

XXVIII. *Ante primam*] Priusquam feudum conferretur in patrem.

Simulatque regnum] Statim, ex quo regnum in familia fixum est, omnibus ejus familiæ partibus jam existentibus spes succedendi loco vacuo facto data est.

Ex post facto] Ex eo quod alii subnascuntur.

Nisi quod ex privilegio] Si non existat nisi filia, tamdiu spes successionis incerta est, quamdiu ei frater gigni potest, quippe qui præferatur.

Cyrum & Arsicam] Cyrum minorem & illum qui postea Artaxerxes Mnemon dictus Darii secundi hæres.

XXIX. *Sparta aliter*] Herod. lib. 7. initio.

Ludovicus] Sforza cognomento. Pa. Jovius 2. hist. p. 39.

At

trem Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus notat, potentia Atossæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perside cum eadem postea controversia nata esset, ut jam attigimus, inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum Darii & Parisatidis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus est.

XXX. 1. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis singularibus, * an nepos ex filio priore filio posteriori sit præferendus. Sed hoc in lineali successione difficultatem nullam habet: ibi enim mortui pro vivis habentur in hoc, ut in liberos transmittant: quare in tali successione sine ullo ætatis respectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filiâ primo nati: quia nec ætas nec sexus efficiunt, ut deseratur linea. At in hæreditariis dividuis concurrent ad partes, nisi in istis regionibus ubi subitio in locum non observatur, * ut olim in Germania apud populos plerosque; sero enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hæreditatem. At in dubio credendum potius est locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei favet, ut supra diximus.

Hot. Ill. q. 3. Tira de prim. 40. Mol. de prim. LIII, c.

2. Quod si aperte jure civili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ sunt: quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quod in materia favorabili dictionum significatio extendenda est ad omnem proprieta-

Wittich. Sax. bis 11. Mol de prim. 111, c.

GROTII NOTÆ.

An nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus] Vide Chopinum de Domanio lib. II. Thomam Grammaticum decisione Neapolitana 1. Johannem de Cirier de primogenitura, qui liber insertus est in Oceanum juris. Marianam libro XX & libro XXVI. Cromerum libro XXX.

Ut olim in Germania] Vide quæ supra notavimus ad §. X. Ea de causa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito Vide apud Reinkingium lib. I, classe IV, c. XVII, n. 35.

GRONOVII NOTÆ.

Artabazanem] Sic vocatur Herodoto 7, qui Justino Ariamenes, 2.

Inter Artaxerxem] Hic Artaxerxem vocat, quem pr. num. vocavit Arsicam, quasi duæ essent historiæ diversæ, cum sit eadem, & ille, qui prius appellabatur Arsica, mutato nomine diceretur Artaxerxes.

XXX. 1. *Nepos ex filio*] Ut inter Archagathum Archagathi F. Agathoclis N. & Agathoclem ejusdem Siciliæ tyranni filium, Justin. 23, 2. inter Antiochum Eupatora & Demetrium Sotera. 34, 2.

Mortui pro vivis] Defuncti, qui spem habuerunt successionis, & successissent, si illi qui præcedebat eos, superstites fuissent, considerantur, quasi revera successerint, & illorum liberi alios excludunt.

Concurrent ad partes] Nepos ex priore filio partem sui patris, si viveret, accipiet.

Subitio in] Repræsentatio vel successio in stirpes.

2. *Proximi*] Quæ vox videri posset favere filio minori contra majoris fratris nepotem: nam filius utique proprior quam nepos.

Dictionum] Alciat. 8. Parerg. 15.

Præla-

prietatem, non vulgarem tantum, sed & artificialem, ita ut sub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & sub nomine mortis mors civilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hæreditariis individuis, ubi subitio in locum exclusa non est, neque semper nepos, neque semper filius secundo genitus præferuntur, sed ut inter pares, quippe juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam in ætatis privilegium non succedi in regnis hæreditariis supra diximus. Apud Corinthios succedebat ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ τῶν ἐκγόνων, ex liberis defuncti regis is qui natu esset maximus, ut ex Diodori Siculi libro sexto exscripsit Gregorius Monachus. Sic & apud Vandalos, cauto ut hæres esset qui sanguine proximus & maximus esset natu * prælatus filius secundus natu major filii primi filio. Sic in Sicilia Robertus prælatus est Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum esset Sicilia, sed quod regnum esset hæreditarium.

Procop. bell. Va. l. III.

Conr. Vicerius vita Hen. VII.

Aymo. lib. III. *c.* 62.

3. Exstat similis successionis vetus in Francorum regno exemplum in Guntrano, sed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane desierat. At postquam sine ulla electione linealis agnatica successio introducta est, res caret controversia, ut olim apud Spartanos, ubi ad Heraclidas regno delato similis exstitit successio linealis agnatica. Ideo Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo suo Cleonymo ante-

GROTII NOTÆ.

Prælatus filius secundus natu major filii primi filio] Henricus Genzonis filius Gundemundo; de tali successione vide quæ supra in textu & Notis §. XXIV.

GRONOVII NOTÆ.

Vulgarem] Quæ apud omnes recepta est.

Artificialem] Quam docti per interpretationem fecerunt.

Mors civilis] Cum civitas & libertas adimitur.

Quem lex in] Nepos v. g. repræsentans patrem.

Juris effectu] Etsi natura differant.

In ætatis privilegium] Majoratus jus non transfertur ad filium, ut patruo præferatur, quia pater ejus prælatus est.

Conr. Vicerius vita Henr. VII.] p. 463. Reuberi.

Robertus] Caroli II. filius.

Martelli] Caroli Martelli.

3. *Ad Heraclidas*] Hæc verba repugnant superioribus num. 29. Nam quod ait Spartæ factum, ut nato ante regnum præferatur natus jam regi, id in successione lineari agnatica locum non habet, in qua transmittitur etiam spes successionis adjuta lege, sup. n. 22, & 23. Neque excusat auctorem, quod addit, regno ad Heraclidas delato; nam quod relatum est num. 29, dicit apud Herodotum Heraclides Demaratus, tanquam obtinens etiam inter Heraclidas. Cleonymus autem repudiatus est, non ob legem successionis, sed propter mores & violentum ingenium: quare ille, quod injuriam sibi factam putaret, impulit Pyrrhum ad bellum Spartiatis inferendum. Plutarch. Pyrrh.

Johan-

antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione præfertur nepos: ut in Anglia * Joannes Eduardi nepos ex primogenito ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno lege cautum est. *Plut. L. Just. hist. 111 Pauf. 11*

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, & fratris majoris filium, nisi quod sciendum est multis in locis inter liberos successionem in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, * in partem eam quæ liberos parentibus surrogat potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis nempe avitis. Nec obstat quod hoc jus in fratrum filiis προνόμιον vocat Justinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæstiones quas profert Emanuel Costa. *Nov. 11*

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait: recte, non in lineali tantum successione, sed & in hæreditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur: non item in regnis quæ verbis præcisis gradum naturalem spectant: in his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior. *L. Tutel. §. sed si etiam. D de leg. tutoribus.*

XXXIII. Addit, nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione quæ etiam inter liberos gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit, minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; * quod in lineali cognatica successione verum

GROTII NOTÆ.

Johannes Eduardi nepos] Vide Serranum Carolo Sapiente: & Marianam libro XVIII. qui ab Eduardi filiis ne controversiam quidem motam ait. Idem Mariana cum libro XIV. egisset de controversia inter Alfonsi filium & nepotem ex filio, à Conventu ait pro Sanctio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria.

In partem eam quæ liberos parentibus surrogat potius inclinandum est] Vide de Joanne & Arto Serranum in Philippo Augusto. Idem in Britannia Armorica pro lineali successione judicatum narrat in Philippo Valesio & Carolo VIII.

Quod in lineali successione verum est] Idque in Lusitania probat Mariana libro XXVI. Tamen contra id Emanuelem ait Imperatori Maximiliano prælatum, gentis studiis. Sic idem libro XII. quod in Castellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ, sororis minoris defuncti regis Henrici, prælatus est Blancæ, sorori majori ejusdem regis, Galliæ odio factum ait, in quam Blanca innupserat.

GRONOVII NOTÆ.

XXXI. *Et fratris majoris*] Si rex moriens sine liberis relinquat ex proximo fratre, etiam mortuo, filium & fratrem tertium.

In gradum mortui] Nepotem ex filio, qui ante possessum regnum obiit, præferri patruo, ubi non fratris majoris filius præfertur fratri minori.

Nempe avitis] Non noviter quæsitis.

Προνόμιον] Privilegium.

XXXII. *Gradum naturalem*] Ordinem nascendi.

XXXIII. *Gradum solum*] Non etiam sexum.

rum est, in hæreditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat exclusurus: id enim evenisset ob præstantiam mere personalem quæ non transit.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri ut neptis ex filio primogenito filium excludat, in regnis hæreditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione: ea enim efficit ut capax sit successionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

XXXVI. *a* Atque ideo * in Arragoniæ regno filius sororis filiæ fratris prælatus est.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hæreditariis postponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

a Illesia. l. VI. hist. Pont. cap. 19. Afflict. c. 1, col. 5, n. 20. de natura succed. Aguirr. apol. n. 82.

GROTII NOTÆ.

In Arragoniæ regno] Olim ibi creditum ait Mariana, fratrem regis, non filias, debere succedere. Postea vero linealem successionem ita placuisse, ut sororis filius iis qui ex fratre, sed remotiore gradu veniebant, præferretur: libris XV, 13. XIX, 21. XX, 2 & 8. Idem libro XXIV, de Alfonso agens: *Ad Arragonii regni hæreditatem nepotes Ferdinandi filii et filia etiam, si mascula proles deesset, filiabus ejusdem præferendos sanxit*, additque: *Sic sæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur*. Vide eundem Marianam libro XXVII, 3.

GRONOVII NOTÆ.

XXXV. *Filium*] Suum patruum.

CAPUT VIII.

De acquisitionibus quæ vulgo dicuntur juris Gentium.

I. *Multa dici juris gentium, quæ si proprie loquamur talia non sint.*

II. *Pisces & feras stagnis aut vivariis inclusas in dominio esse jure naturali, contra quam jure Romano proditum est.*

III. *Feras si aufugerint non desinere eorum esse qui ceperant, si recte agnosci possint.*

IV. *Possessio an per instrumenta acquiratur, & quomodo.*

V. *Ut feræ regum sint, non esse contra jus Gentium.*

VI. *Rerum aliarum hero carentium quomodo acquiratur possessio.*

VII. *Thesaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*

VIII. *Quæ jure Romano de insulis & alluvionibus sunt prodita, nec naturalia esse nec juris Gentium.*

IX. *Naturaliter insulam in flumine & alveum exsiccatum ejus esse cujus est flumen aut pars fluminis, id est populi.*

X. *Inundatione naturaliter domi-*

I. 1. PErduxit nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium distincto à jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. talis est ea quæ fit belli jure: Sed de hac re rectius infra agemus, ubi belli effectus explicabuntur. Romani Jurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: sed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, sed quod sequatur introductum jam dominium, & legem omnem civilem antecedat, * aut ad ipsam legem civilem, non solius

GROTII NOTÆ.

AUt ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum] Qualis consensus gentium incertis ex causis, etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus, notatur à Plinio, ut hominem non cremari priusquam genito dente VII, 16. ut Ionum literis uterentur VII, 57. uti tonsoribus VII, 59. in horarum observatione VII, 60. genibus tribuere quandam religionem XI, 45. fulgetra poppysmis adorare XXVIII, 2.

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Distinctio à jure naturali*] Quia sæpe duo hæc JCC. confundunt. Dixerat autem proximi superioris capitis initio, acquisitionem derivativam, quæ lege fieret, aut Naturæ, aut Gentium, aut civili Lege fieri.

Sed quod sequatur introductum] Quod vidit sanxitque recta ratio, ex quo

solius populi Romani, sed multarum circa nationum: credo quia talis legis sive moris origo à Græcis venerat, quorum instituta, ut Halicarnassensis & alii notant, Italiæ ac vicini populi sequebantur.

2. Hoc autem non est jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cujusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium à Romanis dicitur, est occupatio eorum quæ nullius sunt: qui modus haud dubie est naturalis, eo quo dixi sensu, introducto jam dominio, & quamdiu aliud lex nulla constituit. Nam & dominium à lege civili effici potest.

L. Possideri. ¶. Item feras. D. de acq. poss. II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sint, quæstione non caret. Nerva filius pisces qui in piscina sunt possideri à nobis ait, non qui in stagno; & feras quæ in vivario sunt inclusæ, non quæ in silvis circumseptis vagantur. Atqui pisces non minus stagno privato includuntur quam piscina, & feras non minus coërcent silvæ bene circumseptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηριοτροφεῖα: nec alio hæc differunt quam quod altera angustior, altera laxior custodia est. Quare nostro seculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ silvis privatis, & pisces stagnis inclusi, ut possideri, ita in dominio esse intelligantur.

L. Quod enim. D. de acq. dom. §. 1. III. Feras simul atque naturalem libertatem recipiunt, nostras esse desinere ajunt Romani Jurisconsulti: Atque in rebus omnibus aliis à possessione quod incipit dominium, non ideo amissa possessione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam possessionem. Res autem nostras alius à nobis auferat, an ipsæ sese,

quo intellexit utilius esse, non omnium indivisa omnia manere, sed possessiones cujusque rerum fieri proprias: & quidem, priusquam ullæ leges scriptæ exstiterunt 1, 1, 10.

Italiæ ac vicini] Quippe cum Græcæ coloniæ essent.

2. *Aliud lex nulla*] Non excepit quasdam res ab occupatione privatorum, quod publicæ essent factæ. 2, 3, 5.

II. *Qui in stagno*] Intellexit lacus, qui publicis in vectigalibus fruendi locabantur. Festus in Lacus Lucrinus. Serv. ad 2 Georg. v. 161.

III. *Naturalem libertatem*] Evaserunt è custodia & in silvam se receperunt.

Non ideo amissa] Nam & solo animo dominium retinetur.

Quod

ſeſe, ut ſervus fugitivus, non multum refert. Quare verius eſt non per ſe amitti dominium, eo quod feræ cuſtodiam evaſerint, ſed ex probabili conjectura, * quod ob difficillimam perſecutionem eas pro derelictis habere credamur, præſertim cum internoſci quæ noſtræ fuerint ab aliis non poſſint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi poteſt; ut ſi addita ſunt feræ * γνωρίσματα, ſive * crepundia, qualia ſcimus habuiſſe cervos quoſdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. * Requiritur autem corporalis quædam poſſeſſio ad dominium adipiſcendum; atque ideo vulneraſſe non ſufficit, ut recte contra Trebatium placuit. Hinc proverbium: * *Aliis leporem excitaſti.* Et Ovidio Metamorphoſeon quinto aliud eſt ſcire ubi ſit, aliud reperire. *L. Naturalem. L de acq. poſſ.*

IV. Sed poſſeſſio illa poteſt acquiri non ſolis manibus, ſed inſtrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adſint: primum, ut ipſa inſtrumenta ſint in noſtra poteſtate, deinde ut fera ita incluſa ſit ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda eſt quæſtio, de apro qui in laqueum inciderit. *L. in laqueum, l de acq. rer. dom.*

V. Hæc ergo locum habebunt ſi lex nulla civilis intervenerit: Valde enim falluntur recentiores Juriſconſulti, qui hæc ita putant naturalia ut mutari nequeant, ſunt enim naturalia non ſimpliciter, ſed pro certo rerum ſtatu, id eſt ſi aliter cautum non ſit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regibus *Hoſt. & alii in c. non eſt de decimis. Jaſon conj. 119*

GROTII NOTÆ.

Quod ob difficillimam perſecutionem eas pro derelictis habere credamur] יאוש Hebræis id dici notavimus ſupra ad caput IV, §. V.

Γνωρίσματα] Donatus ad Eunuchum IV, 6. monumenta ſunt quæ Græci dicunt γνωρίσματα, ſeu ἀνάγνωρα.

Crepundia] Uſurpat hoc ſenſu hanc vocem Apologetico Apulejus.

Requiritur autem corporalis quædam poſſeſſio] Harmenopulus lib. II, tit. I. μὴ ἐπέγερσι γδ᾽ ὁ τρώσαντα γίνεσθαι δεσπότην τῦ θηρὸς εἰ μὴ τῦτο δεξάξεται: *non aliter enim dominus feræ ſit qui vulneravit niſi & ceperit.*

Aliis leporem excitaſti] Eſt apud Petronium. Ovidius:

Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Longobardorum jure, qui feram ab alio vulneratam occidit aut reperit, aufert armum cum ſeptem coſtis. In reliqua is qui vulneravit jus habet, ſed non niſi intra horas XXIV.

GRONOVII NOTÆ.

Pro derelictis habere] De recipiendis eis deſperare, ideoque curam & voluntatem retinendi eas dimittere.

Γνωρίσματα] Signa & ſymbola, unde noſcantur.

Corporalis] Ipſum ut corpus in noſtra poteſtate ſit.

Contra Trebatium] L. 5. §. I. D. de acq. rer. dom.

Proverbium] In eos qui lucrum perſequendo, id notum faciunt aliis, qui deinde nos occupant & præveniunt. Ovid. de arte.... Petronius c. 91.

IV. *Sint in noſtra*] Non ab alio poſita vel tenſa fuerint.

V. *Si nulla lex*] Ubi non quid ſecus lege civili conſtitutum eſt.

Naturalia non ſimpliciter] Non imperata à natura, ſed ſic comparata, ut arbitrium ſervandi & mutandi hominibus relictum ſit.

gibus bona quædam essent assignanda unde dignitatem suam sustinerent, * sapienter existimarunt ab illis rebus incipiendum quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video. Nam & ibi regum procurator, quem ἴδιον λόγον vocabant, vindicabat res ejus generis. Potuit autem lex etiam ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

Strabo XVII. *Covar. in c. peccatum part. 2.* §. 8.

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur * & alia ἀδέσποτα, id est, res hero carentes. Nam & hæ, si naturam solam sequimur, sunt invenientis & occupantis. Sic Acanthos insula deserta adjudicata est Chalcidensibus qui priores intraverant, non Andriis qui priores baculum immiserant: quia possessionis initium est corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles maxime fit manibus, circa res soli pedibus. Scire ubi res est non est reperire, ut habemus apud Ovidium Metam. v.

Plut. quæst. Gr. 29.

VII. Inter ἀδέσποτα sunt & thesauri, id est, pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter fiunt inventoris, id est ejus qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus * legibus aut moribus aliud constitui possit. Plato magistratibus indicium fieri vult, & oraculum consuli: & Apollonius thesaurum quasi Dei beneficium ei adjudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, * ut domino agri thesaurus cederet, videtur colligi posse ex Christi para-

L. III. *de acq. poss.*

Philost. II. 25.

GROTII NOTÆ.

Sapienter existimarunt, ab illis rebus incipiendum quæ sine damno cujusquam tribui possunt] Sed de vitioso usu hujus juris vide Sarisberiensem Policratico.

Et alia ἀδέσποτα] Balenæ ejectæ regis sunt in Lusitania. Georgius de Cabedo decis. Lusit. parte II, dec. XLVIII.

Legibus aut moribus] Bybliorum Lex, *quod non posuisti ne tollas.* Probat id Apollonius apud Philostratum.

Ut domino agri thesaurus cederet] Id jus etiam Romæ obtinuisse videtur Plauti tempore. Ait enim Callicles:

Qui emisset ejusne est ea pecunia?
deinde:
Atque eum à me lege populi patrium posceret,
Emtor adium, thesaurum.

GRONOVII NOTÆ.

Vindicabat] Fisco adserebat.

Ante occupationem] Has res donare Prinoipibus: nam ubi lex non est, quæ impediat, privatorum non fiunt, nisi occupatæ, & lex sive jussus populi vel Principum sine alio adminiculo satis valida est ad privatum faciendum, quod hactenus nullius fuerat. Jus i. 4. c. b. 5. 7

VI. *Corporis ad corpus*] Rei, quæ adhuc libera aut saltem à nobis libera fuit, applicatio ad alias res nostras.

Manibus] Prehendendo.

Pedibus] Intrando aut circumeundo.

VII. *Indicium fieri*] Ab eo qui invenit.

Oraculum consuli] Cujus eum esse velit.

Dei beneficium] Sic Justinus appellat aurum, quod è terra fulgure proscissa emicuit, 44, 3.

Hist.

parabola, quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia quæ est apud Philostratum libro VI, capite XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim * historiæ * Lampridii, Zonaræ, Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia ἀδέσποτα, addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & * in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur. Quod cur injuriæ accusari non possit satis jam diximus.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura sunt Jurisconsultorum veterum rescripta, * recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, neutiquam à naturali jure; quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ sint proximos fundos possidentium, & ipsi alvei simulatque à flumine derelicti sunt; cui consequens est, ut & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione distinguunt, ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. sed ita, ut si fluvius uno recedat impetu, postliminio fundus qui mersus fuerat ad dominum redeat, si paulatim, non item: imo proximis possessoribus accedat, quæ omnia lege potuisse introduci, & * utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia esse, quod ipsi sentire videntur, minime concedo.

IX. 1. Nam

GROTII NOTÆ.

Historiæ] Vide Tacitum de thesauris in Africa quos Nero spe devoraverat, Annalium XVI. Vide Philostratum de vita Attici, quem locum Zonaras transcripsit in Nerva.

Lampridii] In Adriano & Severo.

In Germania] Vide Speculum Saxonicum c. 35. Constitutiones in Sicilia Friderici lib. 1. tit. LVIII, & CIII. Idem Gotthis mos. Rex Theudericus apud Cassiodorum IV, 34: *Non est cupiditas eripere quæ nullus se dominus ingemiscat amisisse.* Idem VI, 8. *Depositiones quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicentur ærariis, ut quia sua auctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre. sine damno quidem inventa perdit, qui propria non amittit.*

Recentiorum etiam integri commentarii] Johannis Boreo, Antonii Marsæ, Johannis Gryphiandri, præter ea quorum nomina sunt in textus margine.

Utilitate quadam muniendarum riparum] Vide locum Cassii apud Urbicum & Boëtium.

GRONOVII NOTÆ.

Satis jam diximus] Nempe, quia potest lex horum dominium ante occupationem transtulisse.

VIII. *Postliminio fundus*] Quasi non fuisset inundatus, ut postliminio fingitur, qui captus abfuit, si revertatur, captus non fuisse. 3, 9.

Utilitate quadam] Ut metu amittendæ possessionis, incitarentur homines ad ripas muniendas.

IX. 1. Nam si id quod plerumque est respicimus, * prius populi terras occuparunt, nec imperio tantum, sed & dominio, quam in privatos agri describerentur. *Fines*, inquit a Seneca, *Atheniensium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt.* Sic & b Cicero: *Sunt autem privata nulla naturâ; sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, ut qui bello potiti sunt, aut lege, pactione, conditione, sorte: ex quo fit ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tusculanorum: similisque est privatarum possessionum descriptio.* Dion Prusæensis Rhodiaca: πολλά ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπογέγραφεν ἡ πόλις, διῄρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δὲ οὐκ: *multa inveniri possunt quæ universim civitas sua censet, in singulos autem dominos partitim divisa sunt.* Tacitus de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab universis per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus à populo sunt occupata neque postmodum distributa, ea censenda sunt propria esse populi; ac sicut in privati juris flumine nata insula, aut derelictus alveus privatorum est: ita in publico utrumque est populi, aut ejus cui populus dedit.

Vide supra hoc libro c. III. in fine.
a De ben. l. VII. c. 4.
b De Off. l. 1.

2. Quod autem de alveo diximus * idem & de ripa tenendum est, quæ pars est extima alvei, id est quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc passim usurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentissimæ antiquitus fuerunt hujus generis controversiæ ob depressum solum; magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis per æstuum vices; semper constitit insulas quæ vere insulæ essent, esse in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Mosæ, quod sæpius judicatum est: & ratione optima nititur.

L. Si epistolam. § 1. & §. ult. de acquir. rer. dom.

3. Nam & ipsi Romani Jurisconsulti concedunt, insulam * quæ in flumine natat, puta virgultis sustentata, esse publicam; quia

L. 1. §. 1. simili modo. D. de flum.

GROTII NOTÆ.

Prius terras populi occuparent] Vide quæ supra in textu & notis cap. III, §. 19.

Idem & de ripa tenendum est] Sic in Gallia obtinet. Sanction des Eaux & Forests lib. II, c. 1.

Quæ in flumine natat] Descriptio natantium insularum apud Senecam Naturalium III, 25. Plinium majorem lib. II, c. XCVII. Macrobium I Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu insularum descriptio apud Plinium minorem lib. VIII, c. XX. & Flandricarum in libro lectu digno Chiffletii.

GRONOVII NOTÆ.

IX. 1. *Quod plerumque est*] Quod ordinarie contingit.

Nec imperio tantum sed & dominio] 2, 3, 4.

Per vicos] Videtur ferri posse hoc sensu, ut certus numerus cultorum, quod hoc anno possederat, sequenti relinquere, & alio transire cogatur. Cæsar 6. Gall. 22. & 4, 1.

2. *Depressum solum*] Humile, nullis montibus tumens.

Per æstuum vices] Alternos accessus & recessus.

3. *Natat, puta virgultis*] Plinius 8. ep. 20. Macrobius 1 Saturn. 7.

Si

quia cujus juris sit flumen, ejus esse debeat & insula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem est ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Jurisconsulti considerant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam supra attulimus; quod hæc simul à populo occupata sunt, nec in privatum dominium transierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, si limitati fuerint agri, insulam esse occupantis. Id enim ita *L. 1. §*
demum habere locum, * si flumen ipsum & cum eo alveus à *Insula*
populo occupati non essent, sicut in mari nata insula fit occu- *de flum*
pantis.

X. 1. Nec magis admittendum est illud de graviore inundatione, si naturalem tantum rationem sequimur. Nam ut maxime summa pars agri in arenam dissolvatur, manet tamen solida pars fundi inferior; & ut de qualitate aliquid mutet, substantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ à lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte sentiunt. Neque il- *L. La*
lud naturale est quod ajunt * flumina censitorum vice fungi, & *D. de*
de publico in privatum, de privato in publicum addicere. Me- *rer. do*
lius Ægyptii, de quibus hæc sunt apud Strabonem: ἐδέησε δὲ τῆς *L. Vic*
ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων *§. fin.*
συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις ἀφαιρῶν *de aqu*
καὶ προστιθεὶς, καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα, καὶ τἄλλα σημεῖα ἀποκρύπ- *L. Ru*
των, οἷς διακρίνεται τό τε ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον. ἀνάγκη δὴ ἀνα- *Polla,*
μετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν: *Opus fuit exacta & subtili agrorum* *de cont*
divisione, eo quod Nilus per incrementa sua addens, minuens, *empt.*
faciemque ac signa immutans, confundat terminos quibus suum atque alienum alibi internoscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio.

2. Ab

GROTII NOTÆ.

Si flumen ipsum & cum eo alveus à populo occupati non essent] Siculus Flaccus libro de conditionibus agrorum: *In quibusdam regionibus fluminis modus assignationi cessit: in quibusdam autem tantum subsecivus relictus est. Aliis autem exceptus, inscriptumque, Flumini illi tantum.* De subsecivis vide egregia quæ habet, ut omnia sunt illius, Salmasius ad Solinum. De toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat, si cui vacat, Rosenthalium de jure Feudorum cap. v, corol. 23. Sixtinum de Regalibus libro 11, cap. 3. Cæpollam de servitutibus rusticorum prædiorum, c. 31.

Flumina censitorum vice fungi] De agri mensore Cassiodorus: *More vastissimi fluminis, aliis spatia tollit, aliis jura concedit.*

GRONOVII NOTÆ.

Limitati] Per centurias & jugera divisi, qui quoniam statutos habebant terminos, incrementum ex alluvione aut insula locum in eis non habebat l. 16. D. de acquir. rer. dom.

X. 1. *Summa pars agri*] Superficies obruatur & contegatur arenis.

Censitorum vice] L. Ergo 30. §. Alluvio 3. de acq. rer. dom. Censitores, qui tributa agraria de colonis exigebant, & jure pignoris vendebant prædia, si census non præstaretur, eoque ablatos aliis agros aliis addicebant.

2. Ab hac ſententia non diſſentit quod ipſi Romani auctores tradiderunt, quod noſtrum eſt, noſtrum eſſe non deſinere niſi facto noſtro, adde aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi ſupra diximus, quatenus conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, ſi graviſſima ſit inundatio, neque alia ſigna ſint quæ retinendi dominii animum notent, facile præſumi agrum habitum derelictui; quæ æſtimatio ſicut naturaliter indefinita eſt ob varietatem circumſtantiarum, & viri boni arbitrio permittenda: ita legibus civilibus definiri ſolet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager qui per decem annos merſus fuerit, ſi non aliqua extent ſigna continuatæ poſſeſſionis: quo in genere receptum apud nos non immerito eſt, quod Romani rejiciunt, ut, ſi aliter nequeat, vel piſcando retineri poſſeſſio cenſeatur. Sed ſolebant Principes tempus præfigere intra quod veteres agrorum poſſeſſores ſiccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui juriſdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui ſi omnes in mora eſſent, tum eorum jus omne ad Principem deferebatur: atque is aut ipſe agros ſiccabat, ſuique patrimonii faciebat, aut aliis ſiccandos dabat retentâ parte.

L. Si ager. D. quibus mod. uſusfr. amitt.

XI. De alluvione, hoc eſt de adjectione particularum quæ à nullo vindicari poſſunt, quia unde veniant neſcitur, (alioqui enim naturaliter dominium non mutabant) certum haberi debet hanc quoque eſſe populi, ſi modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum eſt, alioqui occupantis.

L. ſi quis nec cauſam. D. ſi certum pet. L. Ergo ¶. tribus. D. de acq. rer. dom.

XII. 1. Sed populus ut aliis, ita & proxima prædia poſſidentibus jus illud concedere poteſt, & conceſſiſſe haud dubie videtur, ſi agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id eſt flumen ipſum, habeant. Quare non contemnenda eſt hac in parte Romanorum diligentia, qui limitatum agrum ab aliis agris diſtinxerunt, dummodo meminerimus, agrum menſura comprehenſum hac in re paris juris eſſe cum limitato. Nam

L. adeo ¶. præterea. eodem tit. L. in agris D. de acq. rer. dom. L. 1. ¶. ſi inſula. D. de flum.

2. *Facto noſtro*] Velut contractu vel delicto.

Conjecturam adferunt] Ut in uſucapione & ſucceſſione ab inteſtato.

Quæ æſtimatio] Quod intra quod tempus, quamque ſufficientibus ſignis præſumi debeat, ſicut in univerſum facile ſtatui non poteſt.

Siccare] Derivare inde aquam inundatione immiſſam, Juſt. 31, 5.

Qui jus pignoris] Quibus illi agri pro debito obligati eſſent.

XI. *Unde veniant, neſcitur*] Nam alluvio eſt incrementum latens §. 20. Inſtit.

Alioqui enim] Sc. ſi vis fluminis partem de prædio meo detraxerit, & vicini prædio adpulerit vel adjecerit, tum enim conſtat, unde venerint.

XII. 1. *Populus ut aliis*] 2, 3, 16.

Agrum menſura comprehenſum] Hoc nec dixerunt veteres, nec verum eſt. Sed & menſura comprehenſus privatus nullus eſt, verum univerſitatis, 2, 3, 16.

Creden-

Nam quæ de imperiis supra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia credenda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit, at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius.

Bald. in si quis de manso ¶ 1. si de ju feud. con fuerit.

2. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est ad flumen usque, & si id appareat, jus esse alluvionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot judicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis; quia & in literis mancipationum, & in libris censualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamvis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad mensuram sed suo corporis nomine, naturam suam & jus alluvionis retinent, quod Romanis quoque legibus proditum est, & passim usurpatur.

L. Julianus. §. 8 Titius fundum. D. de act. empt. & vend.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & de relicta ripa & siccata parte alvei censendum est, ut in non occupatis sint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, si à populo, aut jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud esse jus dixerimus insulæ, aliud vero alluvionis, frequens hinc controversia oritur, utro nomine censendum sit, quod, cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit, addita occupatione, id quod plaustro onerato adiri potest: In agro

Credenda esse arcifinia] Ager arcifinius est, qui definit in solitudinem. Is potest esse tam privati quam populi: sed hodie omnibus occupatis, principibusque ac civitatibus tam intentis ad territorium suum vindicandum, longe facilius invenietur hic ager penes privatos rusticos in vastis campis casam statuentes, quam in fine territorii.

2. *Literis mancipationum*] Pacht-brieven.

Libris censualibus] Landt-rekeningen.

XIII. *De relicta*] Si ripam alterius lateris promoveat amnis, & in illud inclinans suffosso ibi adjectoque sibi spatio terrarum, contrariam ripam in parte nudaverit, ibique aridam auxerit.

Jus populi habente] Magistratu vel principe.

Qua talem] Non præcise limitatum, ubi nunc incipit flumen, sed quatenus eum agrum pertinere flumen patitur.

XIV. *Insulæ*] N. 9.

Alluvionis] Num. 11.

Utro nomine]. Insulæne, an alluvionis.

Cum emineat] Ubi pars sicca & superans aquam brevi velut valle mersa interciditur ab adjacente fundo.

Addita occupatione id] Si per interfluentem licet aquam plaustrum oneratum possit adigi, & id occupetur à possessore.

agro Putteno * id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere. Maxime naturale est, ut discretum videatur id qua majori temporis parte navigio transiri solet.

XV. 1. Nec minus trita usu quæstio est inter principem qui jure populi utitur, & ejus vasallos qui imperium summo minus acceperunt. In Imperii sola concessione fluvialia incrementa non inesse satis apertum est. Sed notandum est, horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio simul accepisse agrorum universitatem, salvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut Principis fuerit, aut à Principe siccatus. Et hoc casu dubium non est, quin vasalli jus habeant quod populi aut Principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vasallos, etiam qui de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum universitate tributum pendere: cujus partem à singulis pro privatarum possessionum modo ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controversia.

Sunt quibus flumen ipsum datum est, qui proinde insulas sive limo aggestas, sive factas ex alveo quem amnis circumluit, suas recte dicunt.

2. Sunt alii in quorum investitura nec hoc nec illud comprehensum est, & horum adversus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faveat, aut longi satis serie temporis possessio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit.

Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censebitur, non ex jure peculiari Principis, sed ex agri qualitate: nam & usufructuario tali causa alluvio prodesset.

L. item si fundi §. huic vicino. D. usufr.

XVI. So-

GROTII NOTÆ.

Id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere] Ex vetustissimo Germanicarum gentium more. Paulus Warnafredi de Authari rege Langobardorum: *Usque ad eam* (columnam in mari) *equo sedens accessit Autharis, eamque de hastæ suæ cuspide tetigit, dicens, usque hic erunt Langobardorum fines.* Similem historiam habes de lancea qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico designasse se dixit, apud Saxonem libro x, & alios.

GRONOVII NOTÆ.

Pedes gladium] Quod stans pedibus nixus in suo possessor ense protento potest attingere.

Discretum] Non vacuum, neque occupationi patens, sed publicum ubi vallis illa ita cava est, ut plerumque navigia transmittat.

XV. 1. *Summo minus*] Puta creationem magistratus oppidani vel vicani, jus patronatus ecclesiæ, jus capitalis supplicii.

Agrorum universitatem] Dominium majus, sive jus regium in universos fundos, ita tamen, ut dominium inferius quisque in suam partem privatus obtineat.

A principe siccatus] Principis cura & sumptu, aqua inde molibus expulsa aut fossis deducta.

De civilibus] Criminalibus, scilicet, principi vel reipublicæ reservatis.

Ferunt] Ipsi exigunt.

2. *Causa adversus fiscum*] Hi non possunt illa incrementa sibi vindicare, neque impedire, quominus ea fiscus auferat.

Quod

XVI. Solent Romani, ut jus quo utuntur ipsi probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam est, ut cujusque rei eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis ab agro meo sæpe partem deterat, æquum esse ut ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet nisi ubi ex re nostra commoda existunt: at hic existunt è flumine quod alienum est. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale est. Denique non esse universale quod adferunt ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. Lucanus:

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.

XVII. Sed & quod ajunt viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; nisi ager privatus sit qui viam debeat.

XVIII. Est & acquirendi modus, inter eos qui juris gentium vocantur, per genituram animantium; qua in re * quod à Romanis & aliis quibusdam gentibus est statutum, ut partus ventrem sequatur, non est naturale, ut supra diximus, nisi quatenus plerumque pater ignoratur. At si probabili ratione de eo constaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil potest afferri. Nam & patris partem esse quod nascitur certum est. Plusne vero de patre, an de matre habeat inter Physicos disputatur. Plutarchus ea de re sic differit: ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν' ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γεννώμενον. ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον: *Natura sexuum corpora miscet, ut ita de utroque parte sumta confundat, & * commune utrisque reddat quod nascitur, ita ut neuter possit quid suum sit quid*

GROTII NOTÆ.

Quod à Romanis] Cum quibus consentit c. 31. Caroli Calvi Edicto Pistensi. De aliorum circa hanc rem legibus vide quæ supra in textu & notis c. v. hujus libri §. 29.

Commune utriusque reddat] Vide appositum ad hanc rem locum Galeni 11. de semine, & quæ ibi ex Athenæo. Chrysostomus ad v Ephesiorum: μιχθέντων τῶν σπερμάτων τίκτεται ὁ παῖς: *mixta genitura fœtus oritur.*

GRONOVII NOTÆ.

XVI. *Eum sequantur commoda*] L. 10. D. de reg. j.

Ejus beneficio] Partem eam nanciscar & habeam pro mea, quam adjicit.

Alienum] Populi nimirum vel principis.

XVII. *Viam publicam*] Si meum inter agrum & fluvium interjaceat via publica, tamen meum fieri, quod alluvio adjecit.

Ager privatus] Nisi domino agri viæ istius muniendæ & reficiendæ munus incumbat.

XVIII. *Ventrem sequatur*] Sit ejus, cujus est armentum, vel pecus pariens, si sit alterius, quod gignit. L. 5. §. 2. D. de R. V. Puf. l. 4. c. 7. § 4.

Ut supra] 2, 5, 29.

XIX. 1. Eq

bus constat, unique nomini subjectum est, quod habet ἕξιν μίαν, ut Plutarchus; spiritum unum, ut Paulus Jurisconsultus loquitur. * Is autem spiritus, sive ἕξις in populo, est vitæ civilis consociatio plena atque perfecta, cujus prima productio est summum imperium, vinculum per quod respublica cohæret, spiritus vitales quem tot millia trahunt, ut Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia instar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem esse non desinit, * particulis paulatim commutatis una manente specie, ut Alphenus ex Philosophis differit.

De usuc. Ach. Stat. ad Arat.

Sen. lib. I. de Clem. c. 4.

L. Proponebatur. de judiciis,

Epist. 58.

2. Atque

usucap. & quod Paulus dicit statuam uno spiritu contineri L. in rem § item, ubi similiter distinguit inter corpora cohærentia & quæ sunt ex distantibus. Usi & alii: Philo de Mundo: ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ' ἑαυτό: *tenor est spiritus in semet se revolvens*, &c. item: ἕξις ἐστὶ πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς οὐκ ἄρρηκτος ἀλλὰ μόνον δυσδιάλυτος: *Tenor est spiritualis continentia, vinculum non insolubile, sed solutu difficile.* Vide & Boëthium I Arithmeticorum: & nota cum de populo ἕξιν aut spiritum dicimus, non sumere nos vocem in suo rigore, ut Conon fecit, sed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei speciem vocat Alfenus in L. Proponebatur, D. de judiciis.

Is autem spiritus sive ἕξις in populo] Ἡ πολιτεία, βίος πόλεως. Aristoteles Polit. IV, 11.

Particulis paulatim commutatis] Exemplum in navi dat Alfenus dicto jam loco, & Ulpianus in lege Quid tamen D. quibus modis ususfructus amittatur. Navem eandem esse ajunt, si per partes refecta sit. Aliud si dissoluta & recomposita. L. qui res. §. Aream, D. de Solutionibus. Plutarchus Theseo: τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠιθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη τὴν τριακόντορον, ἄχρι τῶν Δημητρίου τοῦ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἄλλα δὲ ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ, καὶ συμπηγνύντες οὕτως ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένοι λεγόντων: *Navem autem in qua cum delecta juventute navigavit salvusque rediit Theseus, triginta aptam remis, conservarunt Athenienses adusque tempora Demetrii Phalerensis, subtrahendo ligna vetustate cariosa, subjiciendo alia, ita ut cohærerent, unde & exemplum hac navis facta est Philosophis disputantibus de ea quæstione quæ de augescentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuisse affirmant hi, illi negant.* In hac controversia à Philosophis decertata prudenter Jurisconsulti ajentem partem prætulere. Et Tertullianus juris valde peritus libro de Resurrectione carnis: *Navem procella dissipatam vel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris eandem sæpe conspeximus etiam titulo restitutionis gloriantem.* Intellige manente carina, quomodo vox *resoluta* etiam sumenda in Pauli verbis L. inter stipulantem. §. Sacram. D. de Verb. Oblig. Idque & apud Tertullianum præcedentia, & apud Paulum sequentia evincunt. Philo de Mundo: οὐ γὰρ δήπουθεν οὗ πάντα μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐστιν ἐκεῖνο, ἀλλ' οὗ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταυτῷ ἀθρόα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον: *Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium est, sed cujus omnes partes simul & eodem tempore pereunt.*

GRONOVII NOTÆ.

Vitæ civilis consociatio] Alia enim domesticæ.

Perfecta] I, I, 14.

Cujus prima productio] Ex quo ante omnia existit.

Quo-

2. Atque ideo commode interpretandum quod ait Seneca, neminem nostrum eundem esse in senectute qui fuit juvenis, ut de materia sola intelligatur; * quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone in Cratylo, & Seneca dicto loco, in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca; *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & Aristoteles III.
flumen populo comparans dixit, flumina eadem vocari quan- II.
quam alia subeat semper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane, sed & ἕξις illa quam Conon definit *ἕξιν σώματος συνεκτικὴν*, Philo *πνευματικὸν συνέχον*, Latini quoque spiritum vocant. Sic ergo populus, auctore Alpheno & Plutarcho de sera numinis vindicta, idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivat: *μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνία τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ*: *quamdiu illa quæ populum facit & mutuis nexibus vincit communio jus unitatis suæ servat*, quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc est alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, ut videre est tum apud historicos, tum & * in libris sacris, ut Marci x, 3, Joh. VI, 32. VII, 19. 22. Actor. VII, 38. Sic apud Tacitum Antonius Pri- *Hist. l.*
mus Vespasiano militans milites Tertianos veterum admonet, *ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios repulissent.*

3. Ex odio itaque non ex vero, apud eundem Tacitum, Piso * negat Athenienses sui temporis esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam externa illa accessio

GROTII NOTÆ.

Quomodo Heraclitus] Et Epicharmus apud Diogenem Laërtium.

In libris sacris] Adde Matth. XXIII, 35. Act. III, 22.

Negat Athenienses sui temporis esse Athenienses] Contra de iisdem Atheniensibus Julianus Misopogone.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Neminem nostrum eundem*] Sic & Pythagoras apud Ovidium 15. met. 214. *Nostra quoque ipsorum semper requieque sine ulla Corpora vertuntur, nec quod fuimusve sumusve Cras erimus. Fuit illa dies qua semina tantum spesque hominum prima materna habitavimus alvo. Artifices natura manus admovit &c.*

De materia sola] Non etiam de forma, quæ tamen dat esse rei.

In idem flumen] Ovid. d. l. v. 180. *ut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens urgetque priorem.*

Ἕξιν σώματος] Habitum qui corpus continet. Ἕξις Galeno definitur *πνεῦμα συνέχον καὶ συγκρατοῦν τὰ μέρη.*

Philo] De mundo.

Spiritum] D. l. 30. D. de usurp.

Idem hoc tempore] Auctor ad 1 Petri 3, 20.

Vespasiano] a. V. C. 812.

Tertianos] Tertiæ legionis.

Marco Antonio] Triumviro R. C. per P. Ventidium Bassum legatum ejus a. V. C. 714.

Sub Corbulone] Neronis legato a. V. C. 816.

3. *Tacitum*] 2 Ann. 55.

Externa illa accessio] Quod multi peregrini in civitatem confluxissent, vixque superessent illi *αὐτόχθονες.*

accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis sui temporis Atheniensibus objectaret vetera quæ in Macedonas improspere, violenter in suos fecissent. At sicut particularum mutatio non efficit ut populus esse desinat qui fuit, nec per annos quidem mille & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, * vel sublatis simul partibus sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste Platone, * & alios quorum *a* Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasma; quorum exempla sunt apud *b* Senecam & *c* Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte internecioni se dederunt, ut Sidonii & Saguntini. Ex antiquo Latio LIII populos sine vestigiis interiisse, ait Plinius. Quid si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet ad modum privatorum: non si quid populo ut populo competit. quod & de collegio sentiendum est.

V. Corporis ratio tollitur si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem à societate discedant, * aut vi ita distrahantur ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, sublata aut omni aut perfecta juris communi-

GROTII NOTÆ.

Vel sublatis partibus sine quibus corpus consistere nequit, vel sublata corporis ratione] Servius in Fuldensibus excerptis ad I Æneidos: *Duobus generibus deletur exercitus, aut internecione aut dispersione.*

Et alios quorum Tertullianus meminit] Myunta apud Vitruvium: Helicen & Burin apud Pausaniam, Strabonem, Senecam Naturalium quæstionum libro V, c. 23 & 32. & in Anthologia.

Aut vi ita distrahantur] Philo dicto jam libro de Mundo: τὰ μὲν ἐκ διεστηκότων ποίμνια, βουκόλια, χοροί, στρατεύματα ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένων σώματα παγέντα τῇ διαστάσει καὶ διαιρέσει λύονται: *Quæ ex distantibus sunt, ut greges, armenta, chori, exercitus; non minus quam corpora ex connexis in unum coacta divortio ac dissolutione intereunt.* Vide quæ supra de navi.

GRONOVII NOTÆ.

In Macedonas] Prælio maxime ad Chæronean.

In suos] Miltiadem, Themistoclem, Aristidem, Socratem, Phocionem.

IV. *Simul partibus*] Ipso solo aut urbibus eversis, incolis deletis: aut disturbata societate civili, vita & libertate plerorumque salva. Strabo lib. 9, 434. τὴν δ' ἐκλείψειν αὐτοῖς αἰσχρόν. ὁ γὰρ ἀφανισθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς χώρας παλαιᾶς ὑπομεμενηκυίας ἡ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐπιμονή τι ὄντος μηδὲ συστήματος διαφέροντος τοιαῦτα.

Ad modum privatorum] Quod quisque pro se possidet, non jurisdictionem, imperium, territorium.

V. *Ita distrahantur*] Ut Campani. Liv. 26, 34.

tis

munitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut Mycenæi ab Argivis, Olynthii à Philippo, Thebani ab Alexandro venditi, Brutii à Romanis publicis servitiis mancipati, sive ea retenta imperia exuantur. Sic de Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, * cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque * imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, priore ad populum contra Rullum. Idem dicendum de populis in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic * à Severo Byzantium Perinto, * Antiochia Laodiceæ supposita à Theodosio. *Arist. 1. Pol. 11.* *Lib. XXV* *Cic. 1. contra Rullum.* *Theod. v histor. Ec. c. 9. Zon in Valen. & Theod. Herodia lib. V. Iul*

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, *a* ut populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, * populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam *b* Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos à communi sociorum res judicata est. *a Flor. l. cap. 15.* *b Plut. Agesilao*

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, imperatoribus. Imo etiamsi plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat cum sui esset juris, dum rex ei præsit ut caput istius populi, non ut caput

GROTII NOTÆ.

Cui præfectus Roma missus jus redderet] Vide Festum voce præfecturæ. Vellejus libro II: *Jus hic restitutum post annos circiter CLII, quam bello Punico à Romanis Capua in formam Præfecturæ redacta erat*, adde exempla in textu & notis allata ad libri I, c. I, §. VIII.

Imaginem reipublicæ nullam] Severus jus buleutarum dedit Alexandrinis, qui sine publico vixerant sub juridico.

A Severo] Vide Xiphilinum Severo: Herodianum libro III. adde quæ infra hoc libro II, cap. XXI. §. VII.

Antiochia Laodiceæ supposita] Vide Zonaram.

Populus esse non desinit] Ut Geloi Phintiada translati. Diodorus Siculus in fragmentis Peiresianis.

GRONOVII NOTÆ.

VI. *Mycenæi*] Paullo post bellum Persicum, Pausan. 2, 113. & 17, 448.

Olynthii] Justin. 8, 3.

Thebani] Justin. 11, 3 & 4.

Brutii] Gell. 10, 3.

Corpus nullum civitatis] Hoc non de veris veteribusque Campanis intelligendum, sed quos illis ejectis ibi posuerunt Romani aratoribus.

In provincia] Nam provincia proprie populus erat extra Italiam vi & armis R. domitus, ita, ut amisso omni jure sui annuos magistratus legesque & jura Roma acciperet.

VII. *Populus Carthaginiensis*] Jussus est à Rom. migrare in locum 10000. pass. à mari remotum, & ibi novam urbem condere; factum tamen non est, sed illi cum urbe perire, quam relinquere illam maluerunt.

VIII. 1. *Caput istius*] Ut populo sui nominis & separati propriique juris.

caput alterius populi. Nam imperium quod in rege ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi à Dorico modo in Phrygium transitur.

2. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est qua regitur, altera qua militat. Ita civitatis species una est, consociatio juris atque imperii; altera, relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat Politicus, illam Jurisconsultus: quod nec Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutatâ gubernandi formâ, alia inspectio est:* artis scilicet alterius, quam cum Politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, μεταβαίνων ἐκ γένους εἰς γένος, *ab uno tractandi genere ad alterum transitum faciens.*

d. c. 3. Pol. Lib. II.

3. Non desinit debere pecuniam populus, rege sibi imposito, quam liber debebat: est enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in se retinet, quanquam jam non exercendum à corpore sed à capite: unde parata est responsio ad controversiam ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipse populus: sicut in Amphictyonico concessu Phocensium locum accepit Philippus Macedo. sic vicissim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod si quando * uniantur duo populi, non amittentur jura,

GROTII NOTÆ.

Uniantur duo populi] Ut ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante Diodoro. Vide, si vacat, de hoc argumento Reinkingium libro 1, classe IV, c. 17. n. 95, & quæ ibi citata.

GRONOVII NOTÆ.

Alterius] Cujus hic sit accessio sine nomine.

A Dorico] Apul. in Flor. Æolium modum simplicem, Asium varium, Lydium querulum, Phrygium religiosum, Dorium bellicosum dicit. Addendus Ionius, floridus & mollis.

2. *Qua regitur*] Descripta per legatos, tribunos, centuriones, signiferos, optiones, decuriones, cohortes, centurias, signa, contubernia.

Qua militat] Per castra, per opera, per acies, orbicularem, quadratam, phalangem, cornua.

Consociatio] Quod qui in eam coierunt, habent eadem fora, leges easdem & consuetudines, commune territorium, commoda & onera consociata.

Relatio] Quod consortio & communitate fruitur, & publica jura participat ex arbitrio & administratione vel unius vel paucorum vel multorum vel omnium.

3. *Ex facto*] Ex oborto casu l. 35. D. de hæred. inst.

IX. *Uniantur duo populi*] Jungantur in unum corpus. Ut sub Ænea Trojani & Latini.

jura, sed communicabuntur, sicut Sabinorum primo, deinde Albanorum jus in Romanos transfusum est, & una facta respublica, ut Livius loquitur. Idemque censendum de regnis quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, sed vera unitate junguntur. *Libro* 1

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum fit, plura pro uno existunt summa imperia, cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio quæ ex consensu fit in colonias. Nam si quoque novus populus sui juris nascitur: *οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὁμοῖοι εἶναι ἐκπέμπονται*, inquit Thucydides: *Non enim ut servi, sed * ut pari jure sint demittuntur.* *Libro* 1 Idem secundam coloniam à Corinthiis Epidamnum deductam narrat *ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut pari jure esset.* Rex Tullius apud Dionysium Halicarnassensem: *Libro* 1 *τὸ δὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τοῦ ἀπαντῶν τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἡγούμεθα ἀφ' ἡμῶν: Ut omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

XI. 1. Nobilis est & illa quæstio apud Historicos & Jurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt cujus nunc sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen notum satis sit Germaniam magnam, id est, Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio, nisi certis documentis pro-

GROTII NOTÆ.

Ut pari jure sint] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I, c. III, §. XXI. Curtius libro IV: *Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti.*

GRONOVII NOTÆ.

Sabinorum] Quiritium, vel à Curibus cum T. Tatio profectorum, Rege Romulo.

Albanorum] Regnante Tullo Hostilio.

X. *Nam si quoque*] Nam sic quoque.

XI. 1. *Nobilis &c.*] Mirum est hoc loco summum virum, quum in præcipua quæstione non male sentiret, in tot salebras se conjecisse, totque monstra & chimæras confinxisse, ut aliquid novum diceret, & Germanis potius ludibrium deberet, quam Gallis & Papæ parum placeret.

Cujus nunc sint] Nempe illorum, qui possident Papæ, Francorum, Hispanorum, Anglorum, Belgarum, Italiæ dynastarum, Turcarum, Hungarorum, Sarmatarum. Nomen & pauca imperii feuda in Italia, partes ad Renum & Danubium Germani obtinuere.

probetur. Quare & populum Romanum eundem esse dico qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & imperium penes eum mansisse, tanquam penes corpus in quo esset ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus antequam Imperatores Romani regnarent, idem faciendi jus habuit ut quisque Imperator mortuus erat, alio nondum existente. Imo & electio Imperatoris ad populum pertinebat, & aliquoties à populo * per se, aut per Senatum facta est: quæ autem

GROTII NOTÆ.

Per se aut per Senatum] Exempla passim electionum factarum à Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Macrino, Maximino, Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud Dionem, Spartianum, Capitolinum, Lampridium, Vopiscum. Ante Aurelianum sex menses imperium fuit sine principe, ejusque electionem miles Senatui detulit iterum atque iterum. Pro Senatus jure egregia Albini epistola apud Capitolinum, & Senatus epistola pro Gordianis. Macrinus in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cujus ego, Patres conscripti, interim tutelam recipio, teneho regimen, si & vobis placuerit quod militibus placuit.* Tacitus Imperator apud Vopiscum in Probo: *Me quidem Senatus principem fecit, de prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiscum Probus; *Recte atque ordine, Patres conscripti, proximo superiore anno factum, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & estis mundi principes, & semper fuistis, & in vestris posteris eritis.* Majorinus ad Senatum in Novellis: *Imperatorem me factum, Patres conscripti, vestræ electionis arbitrio & fortissimi exercitus ordinatione agnoscite.*

GRONOVII NOTÆ.

Populum Romanum] Populum Rom. eundem esse dico, situ & loco, non genere, non animis, non moribus, non potentia, funus & cadaver sui.

Eundem esse dico] Juxta tradita sect. 8. hujus capitis.

Imperium penes eum mansisse] Nempe in illa, quæ ex veteri copia retinere potuit. *Imperium penes eum mansisse*] Quodnam? aut in quid? quidni sui quidem potens sit, sed serviat sacrificulo, in ipsa autem Italia tot dominos videat, ne quid de provinciis dicam. Si nihil aliud, certe desiit habere imperium, quum id detulit Carolo Magno, atque ex eo tempore Francorum, & qui alii Germaniæ, sive imperio sive regno dicere libeat, his successere, imperio adjunctus fuit.

Idem faciendi jus habuit] Si milites sivissent. Perinde hoc est, ac si dicam, quæ olim jure facere potuit Francorum populus, quum electionem regum haberet (quod ipse scribit cap. 7. num. 20.) idem nunc eum faciendi jus habere. Neque enim unquam id abdicavit, sed aulæ artibus & factione principum & sua patientia amisit. *Jus habuit*] non nisi imaginarium; ipsum enim jus & omnia habebat miles.

Alio nondum existente] Lepidum hoc: sed unde quæso existebat ille, qui si exstiterat, populo non supererat jus faciendi? nam si jus erat populi, nemo existere poterat, nisi quem populus fecisset. Si aliunde existente imperatore, deerat jus populo faciendi, deerat & non existente, sed erat ejus à quo iste existebat.

Electio imperatoris ad populum pertinebat] Nempe ut ad Menedemum filius amissus: *Filium habeo Chremes, & quid dixi habere me! immo habui.* Populus ille ad quem olim pertinebat electio Imperatorum in libera Republica,

qui dabat olim
Imperium, fasces, legiones, omnia,
sub

sub Consulibus,

nunc se

Continet, atque duas tantum res anxius optat,

Panem & Circenses.

ut canit Juvenalis Satyr. x.

Et aliquoties à populo per se] Nunquam, ne semel quidem. Julius & Octavius tyrannidi suæ speciem addiderant lege ad populum lata, sed quam jam armis & multo sanguine civili occuperant, vix ut restaret quisquam, qui Rempublic. vidisset, hoc est, vere Romanus. Hæc si electio est, omnes tyranni sunt electi. Nihil enim negatur arma tenenti. Phædrus fab. 8.

Ut mos est vulgi, passim & certatim ruunt

Feliciter, succlamant ipsi principes,

Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,

Tacite gementes tristem fortunæ vicem.

Aut per senatum] Quod improvide posuerat hic, in notis incautius reddidit.

Non Hadriani; miles & Plotinæ gratia & ficta adoptio Trajani ipsum fecit. Honesta oratio erat in literis ad senatum, *veniam petentis quod de imperio suo judicium senatui non dedisset, salutatus scilicet præpostere à militibus imperator, quod esse resp. sine imperatore non posset*, ut est apud Spartianum. Sed hæ ipsæ literæ ostendunt, jam fuisse, antequam à senatu eligeretur: hoc est, non electum esse. Olim cum post duos exercitus cum ducibus Scipionibus in Hispania prope internecione cæsos, reliquias collegisset, provinciam servasset, bina hostium castra cum ingenti illorum strage cepisset. L. Marcius à milite dux dictus, & in literis quas de rebus ab se gestis ad senatum dabat, modicum titulum proprætoris nomini suo addidisset, *Res gestæ*, inquit Livius, *magnifica senatui visa, titulus honoris (quod imperio, non populi jussu, non ex auctoritate Patrum dato, PROPRÆTOR SENATUI scripserat,) magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli esse, Imperatores legi ab exercitibus, & solennitate auspicatorum comitiorum in castra & provincias procul à legibus magistratibusque ad militarem temeritatem transferri &c. Rescribi de frumento & vestimentis exercitui placuit; eam utramque rem curæ fore senatui; adscribi autem PROPRÆTORI L. Marcio non placuit, ne id ipsum quod consultationi reliquerant, pro prajudicato ferret*, Liv. 26, 2. Quin etiam statim alium Imperatorem, cui ille tam bene meritus pareret, adolescentem 24 annorum, Publium Scipionem, alterius qui occubuerat in Hispania, filium miserunt, ut est apud Liv. dicto loco. Tum electio Imperatorum ad populum & senatum pertinebat; non quum ejusmodi veniæ petitiones scriberentur.

Non Pertinacis; nam Lætus præfectus prætorio & Electus cubicularius, occiso Commodo, nocte intempesta raptum è lecto in castra duxerunt, ubi Imperator à militibus appellatus est: nocte in Palatium. Postera demum luce in curiam venit, sane abstinens prælato igne, quæ pompa Augustorum erat: sed (ut Tacitus de Tiberio scribit 1. annal. 7) *signum prætoriis cohortibus, ut Imperator dederat: excubiæ, arma, cætera aulæ: miles in forum, miles in curiam comitabatur. Ibi suscipere se etiam imperium à Senatu* dixit, inquit Julius Capitolinus, sed continenter addit, *quod jam sponte inierat.*

Non Juliani; palam enim sub præconio emit, cum milites in muro castrorum vocalissimo homine posito venale proposuissent imperium, traditurosque ei, qui plurimum pecuniæ polliceretur, pronunciassent, Julianus viritim dedit tricena millia sestertium, hoc est, 750 coronatos, atque ita acceptus est.

Non Severi; nam triplici bello adversus Julianum, adversus Pescennium Nigrum, adversus Clodium Albinum peperit. Cumque occiso Juliano Senatus centum ad eum senatores misisset ad gratulandum, rogandumque, excepit eos Interamne armatus circumstantibus armatis, & quidem excussos, ne quid ferri habe-

rent, ut narrat Spartianus, adeo parum eis fidebat. Enumerat deinde Spartianus positis nominibus supra XL. de senatu illustres viros, ab eodem sine causæ dictione interfectos, quod eos aut Pescennio aut Albino favisse suspicaretur.

Non Opilii Macrini; nam & hic imperium arripuit, humili loco natus, & animi atque oris inverecundi, ut scribit Capitolinus. Deinde interest, inquit, scire cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur & sacrilegium. In ea modestissimæ simulationis est illud: *Detulerunt* (milites) *ad me imperium, cujus ego, P. C. interim tutelam recepi; tenebo regimen, si & vobis placuerit, quod placuit militibus.* Sed ut scirent nihil ipsis liberum relinqui, subjungit. *Quibus & stipendium dedi & omnia Imperatoris more jussi.*

Maximus sane Pupienus & Cælius Balbinus (sic enim corrigendum apud auctorem, nec fuit unus Maximinus Balbinus, sed duo, & horum alter Maximus, non Maximinus) à senatu electi sunt contra sævissimum Maximinum. *Sed*, inquit Capitolinus, *mærentibus militibus, quod eum imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant, eos habebant quos senatus legerat.* Itaque optimos viros post paucos imperii menses, seditione orta, indignissime occidere.

Aureliano, qui titulum dant optimum, fingunt à Valeriano eum adoptatum Bysantii inscio & imprudente senatu: quod vix credibile est: quum post Valerianum Gallienus filius ejus, deinde Claudius, tum Quintillus ante Aurelianum tenuerint imperium. Verum est à militibus in Pannonia apud Sirmium dictum Augustum: quo nuncio Romam perlato, miser Quintillus, quem senatus legerat post XVII. diem imperii, cum ne prætorianus quidem miles ei accedere vellet, vel ab iis interemptus est, vel ipse se occidit.

Ante Aurelianum sex menses vacuum fuisse imperium & electionem senatui iterum iterumque fuisse delatam non sine errore memoriæ posuit auctor. Ante Tacitum dicere voluit. Sic enim Vopiscus. *De Imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem* (Aurelianum) *occiderant.* Verum senatus hanc eandem electionem in exercitum refudit, sciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos senatus elegerit. Denique id tertio factum est, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit. Sed sexto mense post acceptum hunc Imperatorem pœnituit milites, quanquam Principis optimi: itaque eum ex insidiis occiderunt.

Cur vero allinit Flavianum, de quo Vopiscus: *Hic frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate, sed suo motu.*

Cur Probum, de quo statim idem Vopiscus: *occisus est* (Florianus) *Tharsi à militibus*, qui Probum audierant regnare, quem omnis exercitus legerat: Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, milites eligerent.

Pro senatus jure ait exstare egregiam epistolam Albini. Non est epistola, sed concio ad exercitum, ex qua nihil aliud colligas, quam quod dicitur, melius fore, *si senatus populi Romani solum illud vetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret.* Hoccine est senatui jus dare faciendi Imperatoris, quo ille per CCLX annos caruerat? Clauditur autem ita sermo: *Senatus imperet, provincias dividat. Senatus nos consules faciat: & quid dico senatus? vos ipsi & patres vestri: eritis enim ipsi senatores.* Præclare vero senatores! scire licet, à quo senatu ille imperium expectet. Quis non intelligat artem viri? sic solebant defectores senatus nomen præferre, donec suum approbavissent. Sic Galba consalutatus Imperator, egatum se senatus ac populi Romani professus est. Sueton. cap. 10 at ut occisum Neronem cunctosque in sua verba

jurasse

autem à legionibus modo his modo illis fiebant electiones, non erant ratæ ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex approbatione populi.

2. Cum

juisse cognovit, deposita legati fusipit Cæsaris appellationem, ibidem cap. 11. Sic superior exercitus ad Rhenum, cum Galbam respiceret, ut reverentiam imperii exsuere viderentur in S. P. Q. R. obliterata jam nomina, sacramenta advocabat, Tacitus 1 histor. 55. At mox: *speciosis senatus populique Romani nominibus relictis Vitellio accessit: sciret illum priore biduo non penes Remp. fuisse.* ut ait ibidem cap. 57. Nihil verecundius Albinus.

Pro eodem senatus jure egregiam vult esse epistolam senatus pro Gordianis; at nihil ne in hac quidem, quod jus ullum senatui afferat. Ita loquuntur: *Diis faventibus Gordianum proconsulem virum sanctissimum & gravissimum senatorem, principem meruimus, Augustum appellavimus.* Nempe ut appellaverunt omnes à legionibus obtrusos. Nam in ipsa relatione dixerat Consul: *Patres conscripti, Gordiani duo, pater & filius, magno Afrorum consilio Imperatores sunt nominati.* Jam igitur appellati erant, cum senatus eorum partibus se applicuit.

Majorinum, cujus honesta ad senatum verba proferuntur, ex magistro militum Augustum, creavit Leo Thrax, Imperator Constantinopolitanus, & ad occidentale imperium regendum dimisit. Calvisius ad A. C. 457. Illud certum est, comitia imperii Cæsarum nunquam penes populum Romanum, nunquam penes senatum fuisse, tanquam jus stabile ac proprium, & ut hodie penes Germanorum optimates Principis sui, penes Polonorum & Cimbrorum ordines Regis eligendi jus est. Nata est hæc potestas inter arma, & à militibus delata: hos qui propitios habuissent, aut occupabant eam ipsi, aut liberis adoptatisve relinquebant, aut cum collegis adscitis communicabant. Primi duo adhibuerunt etiam populum, sed per milites jam imperio potiti, & hi populo eidem reliquerunt Consulum Prætorumque per suffragia creandorum imaginem. Tiberius & hoc populo detraxit, comitia ad senatum referens, nec populus ademptum jus questus est, nisi inani rumore, ut est apud Tacitum. Ex hoc tempore voluerunt quidem de imperio suo & senatus consultum interponi, sed postquam à milite acceptam in manu jam habebant potestatem. Soli Maximus & Balbinus non ordinario & quæsito jure, sed per tumultum metu gravissimo Maximini à senatu facti sunt. Tacitus ultro postulante milite: quem tamen horum mox pœnituit, ut brevitas imperii illorum & tristis eventus satis declarat. Itaque si hodiernus populus nihil habet amplius, quam tunc habuit in creatione Imperatoris, nihil habet.

Per senatum] Vix semel & iterum, & semper eventu parum felici.

Ex jure legionum] Profecto Imperatores jure suo faciebat miles, quo instruxerant eos, qui per eosdem imperium invadebant: quis enim auderet offendere tot caligas, tot millia clavorum?

Non ex jure legionum, sed ex approbatione populi] Falsum. Imo ex fide & consensu legionum: hæ faciebant, sustinebant, destituebant, destruebant, ubi libuisset, Principem, si non jure, at quasi jure: populum Romanum jubebant plorare aut adulari. Post Julium & Augustum ne simulatio quidem interrogandi populi interposita est. Milites sive in teterrimum hominem, ut Othonem, Vitellium, Heliogabalum, Maximinum incidissent, dum illi fidi & concordes essent inter se, erat & constabat Augustus, ut qui lege optima; sive sanctum meritumque virum arripuissent, mutato animo & pœnitentia illorum peribat: non illi noce-

2. Cum his non pugnat quod Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii, ea jura quæ olim habebant coloniæ, & municipia, & provinciæ togatæ, ut & bonorum participes essent, & jure Quiritium uterentur : non ut in aliis populis itidem ut in populo urbis Romæ * fons imperii esset : quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui habendi imperii modum ac causam mutare non

nocebat detestatio populi, non hunc juvabat approbatio.

Convellit deinde diligenter, quod nemo erat objecturus. *Quotquot in orbe Romano essent, cives factos, ergo non solos urbem incolentes habuisse approbationem.* Similes habent labra lactucas. Qualis sententia, talis objectio. Miles, ut dixi, rem habebat in manu, & risisset, aut etiam male mulctasset utrosque tam urbanos quam municipes, si illi tam inepte serram duxissent, tam stultam litem suam fecissent. Speciem retinuit urbs usque ad Galbam : tum, ut bene Tacitus, *evulgatum imperii arcanum*, Principes posse alibi quam Romæ fieri, nempe ubi maxima vis erat militum. Et hi, non de illo scilicet fonte imperii, hauriebant, & conspectissimos honoratosque apud senatum faciebant, sed Afros, Pannonios, Syros, Thraces, quicunque placuissent, urbi imponebant.

Approbatione populi] Non voluntaria, sed jussa, imperata, necessaria, nec populi, sed senatus. Populus nihil faciebat aliud, quam ut imaginem Principis missam in urbem adoraret.

GROTII NOTÆ.

Fons imperii esset] Senatus provincias hortatur πείθεσθαι Ῥωμαίοις ὧν δημόσιον ἄνωθεν τὸ κράτος ἐστίν, αὐτοῖς τε φίλα καὶ ὑπήκοα ἐκ προγόνων : *Parere Romanis, quorum ab antiquo esset imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obsequiumque præstarent.* Apud eundem Maximus in allocutione ad milites : οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἴδιον κτῆμα ἡ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τοῦ Ῥωμαίων δήμου, ἄνωθεν, κἀν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἡ τῆς βασιλείας ἵδρυται τύχη. ἡμεῖς δὲ διοικεῖν καὶ διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν ἐγκεχειρίσμεθα : *Non enim unius viri possessio est hoc imperium, sed antiquitus res est populi Romani : in hac urbe principatus fortuna sita est ; nos vero vobiscum, milites, in id electi sumus, ut ea quæ imperii sunt, curemus ac tueamur.* Claudianus de Roma :

Armorum legumque parens quæ fudit in omnes
Imperium.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Antonini constitutione*] L. 17. D. de Statu hominum.

Coloniæ] Oppida ex Urbe Romana conscriptis colonis divisisque inter eos sedibus & fundis per triumviros d. c. propagata.

Municipia] Oppida, quorum cives universi jus civitatis Romanæ acceperant. Gell. 16. Noct. 13.

Provinciæ togatæ] Quæ itidem civitate donatæ : ut Gallia Togata, quæ & Narbonensis.

Habendi imperii modum, an causam mutare] De causa concedo, ea enim erat militis, & tanto tristior omnis imperii conditio, quod certam de successione legem accipere non poterat, sed à vago & mutabili legionum (h. e. nec generis optimi & consilii fere nullius hominum) arbitrio pendebat. At modum habendi imperii fecerunt sibi quisque qualem voluerunt. Boni detulerunt aliquid senatui, indulgenter habuerunt populum, clementer provincias : mali in omnes, sed præsertim in optimos hoc est, senatum, impune grassabantur, quamdiu largitionibus continere poterant studia caligatorum & gratiam. Unde præceptum Severi ad Bassianum Caracallam : *Fili, cole militem, & contemne cæteros.*

In

[..]na potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit. sed tunc quoque electionem factam à parte sui quæ Constantinopoli habitabat, unde Byzantinos Quirites vocat Claudianus, ratam populus totus habuit: jurisque sui monumentum non tenue servavit * in urbis suæ prærogativa, * & in honore consulatus aliisque rebus. Quare jus omne quod hi qui Constantinopoli habitabant ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat à voluntate populi Romani:

GROTII NOTÆ.

In urbis suæ prærogativa] Ait Zonaras Romæ servata πρεσβεῖα, prælationem, quod inde venisset imperium. Ammianus lib. XIV, de Roma: *Per omnes tamen quotquot sunt partes ut domina conspicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ:

Quem precor, ad finem laribus sejuncta potestas
Exsulat, imperiumque suis à finibus errat?

Et in honore consulatus] Nam alter Consulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. Procopius in Arcana historia.

GRONOVII NOTÆ.

Mutare non potuerunt] Si voluissent, quis impedisset, præter militem? Sed neque expediebat ipsis, & fons imperii erat, non Romæ, sed ubi validissimus exercituum.

A parte sui] Scilicet, si miles est pars populi, sed tunc caput erat.

Byzantinos Quirites] Imo quia Byzantium Nova Roma appellabatur.

Constantinopoli factam, ratam habuit] Hactenus ut imaginem electi Imperatoris Romam missam adoraret, & faustis acclamationibus, id est, adulatione prosequeretur. Plebiscitum quidem nusquam ullum factum accepimus: ubi legit illud solenne carmen: *Consul populum jure rogavit, populusque jure jussit quem senatus populusque Constantinopolitanus imperatorem creavit, is ut jure optimo imperator esset.* Hoc enim est ratum habere. An ratum habet, qui ne respicitur quidem, nedum rogetur, sed mutus silens, aut nisi cum vernili adulatione loquens patitur, accipitque, quicunque imponitur. Imo ipsa Roma & Constantinopolis, & totum Imperium, donum, beneficium, pila ludicra erat militis. Inconsulto & satis invito populo Romano sedem transtulit Constantinus, & umbram honoris, quæ restabat Romæ cum ea divisit. Jus tamen eligendi Imperatoris, nec habuerat Roma, nec acquisivit Constantinopolis. Itaque nec Romanis, nec Constantinopolitanis rogatis Constantini filii, ubi erant, sumserunt imperium: deinde Julianus in Gallia, Jovianus in Perside, Valentinianus in Cilicia. & sic cæteri.

Ratam populus] Non suffragio aut comitiis, sed, ut dictum, missam imaginem adorando.

Jus omne Constantinopolitanorum pendebat à voluntate populi Romani] Falsissimum. Imo quum post Honorium Theodosii magni filium, sine liberis defunctum maneret divisum imperium, & alius in occidente, alius in oriente resideret imperator, is qui Romæ agebat, non erat certus justusque princeps, priusquam à Constantinopolitano confirmaretur. Sic Theodosius junior Romæ factum Joannem non agnovit, brevique potentia exuit, dato Valentiniano juniore successore. Post Theodosium Constantinopoli regnum obtinuit Marcianus, assumtus à Pulcheria sorore Theodosii, deinde Leo Thrax, & cæteri inconsulto populo Romano. Valentiniano Romæ Avitus Majorinus vel Majoranus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Julius Nepos, Romulus Augustulus successerunt, qui omnes missi petitive Constantinopoli, aut per militem

militem, injussu populi Romani, regnarunt. Post hos Odoacer Herulorum rex urbem & Italiam occupavit, eversus à Theodorico Gotho, cui Zeno Constantinopolitanus Imperator, ut eum à se averteret, Italiam invadendam monstravit. Gothorum regnum per Belisarium & Narsetem subruit Justinianus, & recuperata est Roma, jam appendix imperii, non caput; nam Romani stipendiarii erant Constantinopolitani Cæsaris, cui quotannis viritim solidum aureum pendebant. Stipendiarius ipse Papa, cui pro confirmatione pecunia Constantinopolim mittenda erat, quam Constantinus Pogonatus demum Heraclii pronepos ei remisit circa annum Christi 680. Anastasius in vita Agathonis Papæ LXXXI. Ex eo regebatur urbs & Italia per præfectos Augustorum Orientis, qui *Exarchi* vocabantur, & Ravennæ residebant, & inde petebat jura, ille, quem tunc quoque imperatorem fuisse populum vult Grotius. Mox majorem Italiæ partem rapuere Longobardi, quorum rex Aistulphus A. C. 752. ultimum Exarchorum Eutychum Italia expulit. Adversus hunc sibi quoque imminentem Stephanus Papa A. C. 753. imploravit è Gallia Pipinum, cui pridem hæreditario Majori domus (qui honos secundus à Rege erat) & quum patris avique, tum suis rebus gestis factioso, postquam ultimum Merovæi posterorum justum Regem totondisset atque in monasterium condidisset, & sibi diadema imposuisset, Papa auctoritatem præstiterat, & laudando factum apud captas superstitione & opinione sanctitatis Romanæ mentes faciliorem occupationem reddiderat. Pipinus victis Longobardis, de alieno liberalis, partem regni eorum transcribit Papæ; dein cum pacem Aistulphus non servaret, reversus & iterum victor, propemodum quicquid sub postremis fuerat Exarchis, Stephano donat: & hæc est origo illius, quod *Patrimonium Petri* appellatur. Ipse cum filiis ab eo creatur Patricius, quod jus non erat Papæ, non populi Romani, sed Constantinopolitani Imperatoris, sive Patricium accipias, ut in vetere populo Romano, quales allegerunt Julius, Sueton. cap. 41. Augustus, ut ipse scribit in monumento Ancyrano: Claudius, Sueton. Othone cap. 1. Vespasianus, teste Tacito in Vita Agricolæ cap. 9. sive ut postea Constantinus Patricios dixit, quasi patres Imperatoris, qui consilium ejus participarent, quorum mentio apud Justinianum in tit. Quibus modis pat. potest. solvit. Eadem causa veniendi in Italiam fuit Carolo Magno Pipini filio A. C. 770. quum regnum Longobardorum finitum est. Is donationem patris confirmavit: & sic non populus Romanus, sed Papa possedit, quod tunc dicebatur *Patrimonium Petri*. Reverentia tamen erat erga Francos: nam & præfectus urbi à Carolo statutus commemoratur, & Leo tertius cum pontificiam sedem occupasset, claves & vexillum urbis in subjectionis signum Carolo misit. Anno 799 idem Leo per seditionem male mulctatus, oculo etiam excusso confugit ad Carolum, cumque convenit Paderbornæ, & Romam tractum supplicio affectis trecentis, qui Papæ restiterant, clericis in Galliam relegatis, Augustum dixit. Secuta est paulo post Caroli cum Irene transactio, quam hujus successor Nicephorus ratam habuit, & ita transiit imperii Romani quod supererat, ad Carolum. Ubi nullæ partes fuere populi Romani: nulla propria indignatio adversus Irenen ob sexum; sed Papa pressus à Longobardis (quorum antea ope justum in se Exarchorum & Constantinopolitanorum imperium imminuerat) cum ab Orientis Augusto, cui revera suberat, spes auxilii decolasset, ad potentiorem confugit, & eum patronum adoptavit. An hoc potuerit facere per ea, quæ tradit auctor de jure partis à corpore recedendi lib. 2. cap. 6. num 5. an fidei quam imperio Constantinopolitano debebat, satisfecerit, multa & gravia tolerando priusquam ad hoc ultimum remedium decurreret: Imo

mani : & cum illi * contra mentem ac morem populi Romani

* fœmi-

an ipse Constantinopolitanos satis docuerit de periculo suo, & obtestatus sit, ni auxilio venirent, aliud præsidium sibi quærendum esse, alia disputatio est. Carolo certe jus hoc modo quæsitum & in posteris ejus aliquamdiu continuatum, ab illis interposito tamen Conrado Franco è Germania, transiit ad Saxones : inde rursum ad Francos Germanos per Conradum II. & Henricos, (quorum ejus nominis quarto primum extorsit Hildebrandus, qui se Gregorium septimum dixit, jus quod adhuc in Pontifice creando Imperatores, in constituendis Episcopis, agendis synodis habuerant, & ad se suosque socios traxit) ab his, interveniente rursus Lothario Saxone ad Suevos Conradum III. Fridericum Barbarussam, Henricum VI, Philippum : & Othone Saxone iterum medio ad Austriacos. Quorum principum jus Papæ quidem variis artibus ac tumultibus imminuerunt, & quasi ad nihilum redegerunt, sæpe etiam æmulos illis excitarunt : sed hæc omnia facti sunt, non juris. neque in his populus Romanus per se quidquam ausus est, aut potuit. Coronatio Romana non majus jus dat Romanis improbandi electionem Germanorum septemvirorum, quam Francofurtensibus aut Aquisgranensibus, quæ ibi fit fiebatque coronatio. In ea Papa minister est, perinde ut Archiepiscopi in Gallia, in Anglia, Hispania, cum coronant Regem. Est igitur prorsus imaginaria & commenticia res, mirificus ille populus Romanus, ut Cadmæi fratres in Martis campo, natus eodem die ac sublatus : qui jus habuerit creandi Cæsares vel Augustos, ex cujus approbatione ratæ forent electiones, quas legiones fecissent : à cujus voluntate pendebat electio facta Constantinopoli : qui in Irena concessionem nescio quam tacitam vel expressam revocarit : qui dignatus sit scilicet eum quoque Regem sumere sibi, quem Germani fecissent : qui Germanicæ electionis arbitrum probandæ vel improbandæ aut habuerit unquam aut retinuerit : qui primum civem habuerit Episcopum, nempe ut in fabula Æsopi ranæ hydrum vel ciconiam : qui per illum primum civem testetur, quod nunquam cogitavit aut somniavit.

Inanis est labor temperare, quod nullum temperamentum admittit : & ut ait Plautus, *hercle miserum est ingratum esse homini, quod facias bene.* Neque Germani jus ullum concedunt Papæ in electione Romani Imperatoris : nec Papa contentus est eo jure, quod liberaliter ei confert auctor : quasi scilicet populus Romanus retentum jus per illum testetur. Nullam huic largitori gratiam referet Papa pro isto ministerio in populi jure pronunciando, quo fungatur tanquam syndicus populi Romani. Immo ille vult totum imperium Romanum, ut nunc vocatur, esse feudum Romanæ sedis, & se solum esse Monarcham, & habere utrumque gladium, & omnes reges esse suos vasallos, & posse ab Imperatore ad se appellari, & quos dixerit duces, etiam vivo vigenteque Imperatore, eos altiori loco sedere debere, quam quos fecerit Imperator, & paris vanitatis cætera.

GROTII NOTÆ.

Contra mentem ac morem populi Romani] Nero in XIV Annalium Taciti matrem accusat : *Quod consortium imperii, juraturasque in fœmina verba prætorias cohortes, idemque dedecus Senatus & populi speravisset.* Priscus in excerptis legationum : οὐ γὰρ θηλειῶν, ἀλλ' ἀῤῥένων ἡ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἀρχή : *Non enim fœminarum, sed marium est, Romani imperii principatus.* Lampridius post mortem Heliogabali : *Cautum ante omnia, ne unquam mulier Senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveretur que per quem id esset factum.* Trebellius Pollio Herenniano : *Zenobia usurpato sibi imperio, diutius quam fœmineum decuit, Rempublicam obtinuit.*

Fœm-

* fœminæ Irenes subiissent imperium, ut alias causas omittamus, merito populus Romanus illam concessionem sive expressam sive tacitam revocavit, & per se Imperatorem legit, ac voce primi civis, id est Episcopi sui (quomodo & in Judaica republica, Rege non existente, prima erat summi Pontificis persona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio personalis in Carolum Magnum, & quosdam ejus successores: * qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt. * Postea vero diviso Francorum populo in Occidentalem qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem qui Germaniam sive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi Reges facere cœpisset (* nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica non tam à jure certo quam à populi suffragiis dependerat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent; * ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per Episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. quare ex electione septem Principum qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est jus habet imperandi Germanis secundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem Rex, aut Imperator Roma-

Fæmina Irenes subiissent imperium] Dicto etiam ei sacramento, quod habet Zonaras.

Qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt] Vide Synodum Pontigenensem inter capitula Caroli Calvi. Et Paulum Æmilium lib. III, de Carolo Magno.

Postea diviso Francorum populo in Occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem, qui Germaniam] Vide Withikindum libro I, & ibi notata Meibomii: & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi Jacobi Sirmundi. Occidentalem illam Franciam Latinam Wibbo vocat, quod ibi sermo Romanensis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

Nam & id ad tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam à jure certo, quam à populi suffragiis pependerat] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum IↃCCCXVI. Carolus Magnus in Testamento: *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis] Verissima res, & aperte testata Wibboni vita Conradi Salici.

GRONOVII NOTÆ.

Primi civis] Hic Papam, dum ei blanditur, graviter offendit. Est autem ille Leo tertius circa annum D. 800.

3. *Quasi agnatica*] 2, 7, 23.

Rex

Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, * Rex regni Italiæ: atque eo titulo sub se habet quæcumque populi Romani fuerunt,

GROTII NOTÆ.

Rex regni Italiæ] Sic in excommunicatione Henrici distincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum editum à Meibomio post Withikindi Saxonica: & Crantzium Saxonicorum v. n juramento Ottonis quod Gratianus intulit in Distinctionem LXI. *In Roma nullum placitum sive ordinationem faciam de omnibus quæ ad te* (Papam) *aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Eo titulo sub se habet*] Venditet has nænias historiæ ignaris. Germani gratiam facimus hujus tituli Grotio nec Papæ quidem aut populo Romano quidquam debemus: utinam ne ab utroque pro maximis beneficiis essemus aliquoties ingratissime perfidissimeque tractati? Primum satis tituli est, quod succedimus Carolo Magno in his partibus, ex quo posteri ejus inconsulto populo Romano, inconsulto Papa', ipsi per se inter se ita comparaverunt ut penes alium regnum Galliæ penes alium Germaniæ & Italiæ regnum cum nomine Imperii Romani essent. Sic si deesset, satis tituli præberet Otho. Ut enim exstincta Caroli stirpe, Italia à tumultuariis regibus Hugone, Lothario, Berengario diripiebatur, Papa Octavianus, qui se Joannem X dixerat, per legatos Othonem primum oravit, veniret & Italiam tyrannide liberaret. Venit A. C. 962. liberat confirmat Pipini & Caroli donationes, coronatur. Sequenti anno cum idem Papa hostes Othonis contra interdictum ejus reciperet, Constantinopoli adversus eum auxilia arcesseret, Hungaros ad Germaniam infestandam sollicitaret, ex urbe Cæsari faventes pelleret, alios interficeret, redit Otho, fugiente cum suis Papa. Romani jurejurando adiguntur, nunquam inscio ipso Papam electuros. Synodus Episcoporum Italiæ habetur, in qua Papa immanium scelerum accusatus, & solenni citatione fide publica adesse jussus, cum ob conscientiam scelerum comparere non auderet, exuitur dignitate, & sufficitur ei Leo VIII. digresso Othone, perjuri Romani denuo recipiunt Joannem & Leone profugo, Joanne mox, cum in adulterio deprehensus esset ab illis, quos tangit Atridas iste dolor (honestum sane & maxime Pontificium mortis genus) occiso, eligunt Benedictum. Adest mox Imperator, urbem obsidet, & quamquam superos & inferos moverent indigenæ (nam scena tragica in muris novus Papa diras & furias ejaculatus est in obsidentes) capit, Leonem restituit, Benedictum rursus convocata synodo pontificalibus exutum Hamburgum relegat, ubi hodieque ejus sepulcrum est. Leone mortuo, tandem Romani jurisjurandi memores legatos ad Othonem in Germaniam mittunt de novo Pontifice creando, qui per episcopos missos creat Joannem XIII. A.C. 965. Pœnituit mox non fuisse perjuros, prehensum hominem in vincula condunt & ad undecimum mensem Capuæ detinent. Repetit expeditionem trans Alpes cum valido firmoque exercitu Otho: urbem occupat: de rejecto Pontifice quæstionem habet: urbanos convocat ad causam dicendam & auctores edendos binos consules publicatis bonis in exilium mittit: prætorem crinibus toto die suspensum, dein virgis cædit, asino aversum per vias traducit, tandem de robore præcipitat cum XII. senatoribus. Varias ibi fert leges de monetis & prosequendis latronibus & aliis rebus. Agnovit deinde & hunc Augustum Constantinopolitanus collocata filio Imperatoris Othoni II. non minus strenuo Theophania Nicephori Phocæ filia,

runt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. Unde illud quoque intelligi facile potest, quo jure Episcopus Romanus, vacante Imperio, * investituras tribuat feudorum Imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus * per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Hæredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat infra in effectibus belli explicabitur.

cum dote, quicquid hactenus in Italia possideret.

Similia acta Fridericorum & Henricorum tristiora novit. Et hi sunt tituli Imperatorum nostrorum, justi satis, modo vires animique essent: non illa approbatio commenticia & è luto ficti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthæum Parisiensem: *Liberam imperii nostri coronam tantum beneficio divino adscribimus. Electionis primam vocem Moguntino Archiepiscopo, deinde quod superest, cæteris, secundum ordinem Principibus. Recognoscimus regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, quæ imperialis est, summo Pontifici. Quidquid præter hæc est, ex abundanti est, à malo est.* Unctionem dicit, postquam jam creatus esset, non creationem aut electionem.

GROTII NOTÆ.

Investituras tribuat feudorum imperii Romani] Nempe ut in Imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide Serranum Ludovico XII.

Per primam personam corporis nomine expediri] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesnensis Regis locum tenet, in solio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. Philippus Honorius in dissertatione de regno Poloniæ.

GRONOVII NOTÆ.

Quo jure Episcopus] Episcopum Romanum vacante imperio habere investituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica est, qua illi jus Ducatus Mediolanensis sibi arrogant, quia Ludovici XII. avus Ludovicus Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanensis Viscontii filia Valentina, caverat successionem in Ducatu soceri, deficiente genere ejus virili, quas nuptiales tabulas confirmasse volunt Bonifacium IX. quum exauctoratione Vencessai imperium vacaret. Sed quis Papæ hoc jus dedit? Deinde hanc investituram pro nulla se habuisse demonstrarunt Philippus Valentinæ frater, qui sine liberis decedens Alphonsum Arragonum regem reliquit hæredem: & Fridericus Imperator, qui Franciscum Sfortiam eodem ducatu investivit: & Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut scribit ipse Belcarius commentariorum de rebus Gallicis lib. 5. num. 12. ad an. Chr. 1493.

Caput X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

I. 1. EXplicato, quantum instituto nostro sufficit, jure eo quod in personas aut res nobis competit, videndum etiam quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut è rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in personas, qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus.

2. E rebus exstantibus obligatio hæc nascitur, qua * tenetur is qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est ut in nostram potestatem veniat. Quantum in se est dico;

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *QUæ exinde nascatur obligatio*] Aliorum rem nostram tenentium, quod ob rem nostram alii qui eam possident, nobis debeant.

Qua utile nobis esse potest] Non scilicet in poenam.

GROTII NOTÆ.

Tenetur is qui rem nostram habet in sua potestate efficere quantum in se est ut in nostram potestatem veniat] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ est, ut res inventa restituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in

 æqui-

dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis: sed indicare tenetur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut in rerum communium statu observanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret, ita introducto dominio hæc quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominii ea tantum fuisset vis ut poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia.

Diod. l. xv. *Plut. Pelopida.* 3. Neque hic consideratur bona quis àn mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida, qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi * injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retinerent: eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicatam notavit Xenophon. *Hist. Cyri lib. v.* Sic M. Crassum & Q. Hortensium reprehendit Cicero, *De officiis III.* quod hæreditatis partem retinuissent

æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco XXII, 1. Chrysostomus I Corinth. V, 8. ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἱ τοὺς ἁρπάσοντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὕροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα: *Hoc & seculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omisso raptore aut fure eos compellare qui res nostras qualescunque ea sint tenent.* Hieronymus ad Leviticum: *Multi sine peccato putant esse, si alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Discant, hoc peccatum simile esse rapinæ, si quis inventa non reddat.* Augustinus Sermone XIX, de verbis Apostoli: *Si quid invenisti & non reddidisti, rapuisti.* Deinde: *Qui alienum negat, si posset & tolleret.* Utrumque Gratianus retulit in causæ XIV quæstionem V. Idem Augustinus de fide & operibus: *Sicut jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: cum vero scierit, nec ab aliena recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur, tunc juste injustus possessor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wisigothorum lib. IX, tit. I, c. 9. Interdum vero ob caussas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in servo fugitivo lex Burgundica, lib. I, tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva restitui jussit: habet id Xiphilinus. Apud Procopium Gotthicorum II Belisarius: οἶμαι δ' ἔγωγε τόν τε βιασάμενον καὶ ὃς ἂν τὰ τοῦ πέλας ἑκουσίως μὴ ἀποδιδῷ τῷ αὐτῷ ἴσον γε εἶναι: *Mihi ita libet credere, pari loco esse res alienas sponte retinentem & non reddentem cum raptore.*

Injustitiæ accusati] Ita judicat Diodorus libro XV. Plutarchus Agesilao: τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὑτὴν δέξασθαι τὸ ἀδίκημα, καὶ κατέχειν τὴν Καδμείαν δι' ἑαυτῆς: *Civitati persuasit ut in se culpam transferret, retinendo sibi arcem Cadmeam.* Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud Leunclavium lib. VI.

GRONOVII NOTÆ.

2. *In rerum communium statu*] Priusquam privata dominia extiterunt.

Hæc quasi societas] Instar taciti pacti cujusdam intercessit.

Poscenti domino] Nonnisi poscenti, ita ut si non posceret, quod ignoraret suam rem te penes esse, id scienti tibi eam retinere liceret.

nuissent ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa confectum erat.

4. Quia vero hæc obligatio tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni an mihi restituere Sejus debeat? Si per se dantem accipientemque intuemur, hæc est bona fides ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis quæ negotio isto continguntur impletur, mihi reddenda sunt, quoi* (male legitur *quo*) *facto scelestissimo ademta sunt.* Recte autem addit: *Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo quod ipsi dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, hinc potius quam ex eo quod de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus definiendum est.

L. Bona fides. D. depositi.

5. Nam ad dominii naturam nihil refert ex gentium an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, jure gentium condici posse res ab his qui non ex justa causa possident.

L. rerum. D. de act. rer. amotar.

L. Falsus ¶ quid ergo. D. de furtu, Cajet. ad Th 2, 2, 62. art. 6. l. Item veniunt, ¶. præter hæc D. de petit. hæred.

Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum, qui rem

3. *Ex testamento*] L. Minucii Basili, quod subjecerunt quidam, & secum scripserunt hæredes Crassum & Hortensium, ut illi lucro invitati contra veros hæredes hoc falsum testamentum potentia sua tuerentur, quod & fecerunt.

4. *Tanquam ex contractu universali*] Pacto, in quod tacite omnes homines consensisse videntur.

Singulares contractus] Ut quod quis de re aliena non domino, tanquam domino, promisit aut cum eo contraxit, id servare non teneatur vero domino invento, quo is suum recipiat.

Hæc est bona fides] Hoc conveniens est bonæ fidei & sinceritati contractuum.

Quæ ex omnibus personis] Quæ tum demum constat, quum omnium personarum ad quas ea res pertinet, ratio habetur, nec cuiquam detrahitur, quod suum est.

Ut non distrahatur] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

Dominio æquævum] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter dominos quasi contractum.

Hinc potius] Nempe quod contractum cum deponente solverit ille sanctior humano generi contractus initus, domino rem restitui. Est autem post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

De pœnarum utilitate] Ut male meritus de publico, quo sit exemplo aliis ad deterrenda maleficia, etiam egestate laboret.

5. *Condici*] Peti actione.

rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri ut εὕρετρον, hoc est præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus salvis impensis.

II. 1. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit, ut si tu ex re mea factus es locupletior; me rem non habente, in tantum tenearis in quantum es factus locupletior; quia quatenus ex meo lucratus es plus habes, cum ego minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem, in eo scilicet ut quisque suum haberet. * *Contra naturam esse*, ait Tullius, *ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: *Illud natura non patitur: ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

De Off. III. L. Jure naturæ. D. de reg. juris. & ibi interpretes.

2. Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant Jurisconsulti extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. *a* Ex actu servi institoris tenetur qui præposuit, ita, nisi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam si sit facta denunciatio, & servus ex eo contractu peculium habeat: aut in rem domini versum sit, replicabitur de dolo *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere, qui ex aliena jactura lucrum quærat.* Ubi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

a L. Si quis mancipiis. D. de inst. act.

b Qui matre jubente pro filii defensore fidejussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia contemplatione matris fidejussit: Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum (utilis

b L. Quamquam ad SC. Vell.

GROTII NOTÆ.

Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum] Cassiodorus x, 16: *Hoc nostris temporibus confitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

GRONOVII NOTÆ.

Salvis impensis] Detracto eo quod bonæ fidei possessor in rem impendit.

II. 1. *In tantum tenearis*] Tantum restituere debeas.

Plus habes] Quam jure ad te pertinet.

Minus] Quam me habere oportet.

2. *Extra legum præscripta*] De quibus vetus jus nihil sanxit.

Institoris] Qui tabernis & negotiis ac mercimoniis domini præpositus est.

Denuntiatio] L. 47. pr. de peculio. l. 11. §. 2. & 3. D. de Institor. act. l. 17. §. 4. ibid.

Peculium] Aliquid separatum à rationibus domini, quod eo permittente in lucrum suum occupet.

Aut in rem domini] De suo rem domini amplificaverit, neque expensam redigere, manente tali denuntiatione, possit.

Replicabitur de dolo] Actionem habebit adversus eam denuntiationem, tanquam dolo malo factam.

Ex aliena jactura] Ut hic dominus ex jactura servi.

Defensore] Qui absque mandato cum sola satisdatione pro reo in judicio postulat, in quo differt à Procuratore, qui cum mandato, & tam pro actore quam pro reo.

Contemplatione matris] Matris personam & auctoritatem secutus.

Uti-

(utilis ni fallor) in defensorem; quia pecunia fidejussoris liberatur.

c Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletiorem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur, quid ex re mulieris possideat.

d Si consumseris nummos quos mihi meus servus surripuerat, peculiares putans, condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te sine causa pervenerit.

e Pupilli non tenentur commodati secundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur, si pupillus locupletior factus sit.

f Sic si aliena res pignori data & à creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, ex quali quali obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: nam & si majores fructus à possessore creditor abstulisset, universos in quantitatem acceptos ferre deberet.

g Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi à te reddi bonum & æquum est.

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut *h* cujus latitantis bona venum ierant,

c *L.* 7. *x maritø l de donat inter vir & ux.*

d *L. Servus, in princ. v. secundum qua D. de act. emt & vend.*

e *L. Sed mihi, l. Commodati.*

f *L. Rescriptum ¶. 1. de dist. pignorum.*

g *L. Si & Titiu D. de rel cred.*

h *Arg. l. d. l. rescriptum.*

Utilis] Non ex lege ipsa, sed ex interpretatione, contra juris stricti rationem, ex æquitate introducta.

Quam ex lege] Quia vetitæ donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

Peculiares] De peculio servi.

Condictio] Actio in personam.

Sine causa] Non justo titulo.

Non tenentur commodati] Possunt conveniri actione de eo quod illis commodatum est.

Ex quali quali] Quantumvis illegitima, invalida obligatione pignoris rei alienæ, etsi nihil aliud, occasione per debitorem data.

Emptori debitor] Ab emptore, à quo dominus eam vindicavit, debitor, qui rem non suam creditori pignus dedit, conveniri potest, ne ex aliena re ipse quidem debitor à creditore pignore vendito liberatus sit; emptor autem pretio creditori dato & re simul careat.

Nam & si majores] Si creditor à debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agri fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati respondeerent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet.

Quantitatem] Debitam.

Sed alienum] Ejus qui te jussit ab suo debitore mutuum sumere.

Quia pecunia mea quæ] Verba legis 32. D. de rebus cred. in quibus aut delendum τὸ *quæ*, aut legendum *pecuniam meam*; & τὸ *eam* abundat, ut in illis, de quibus 1. Observ. 23. p. 186.

3. *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. Cicero pro Quint. c. 19.

ierant, cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur, & *i* ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat.

i *Jason. in d. l. si me & Titium.*

k His regulis duabus recte intellectis, non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & à Jurisconsultis, & à Theologis internum animi tribunal instruentibus, proponi solent.

k *Soto l. IV. q. 7, art. 2. Covarr. ad c. peccatum. par. II, §. I. Silv. in verbo Restituta n. 3, q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. II. c. 14. Navar. 17, n. 7.*

III. Primum enim apparet, bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor, ultra rei rationem, ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos etiam fructus exstantes rei: dico fructus rei; nam industriæ fructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio, nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei & fructuum consumtorum, si modo alias quoque tantundem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

Suet. c. 16.

VI. Quarto, non teneri eum ad fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, non teneri, nisi quatenus forte pluris vendiderit: quod si donatam vendiderit, teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

L. Qui vas, §. ult. D. furti.

IX. I. Septimo, rem alienam bona fide emtam restituendam, nec posse erogatum pretium repeti; cui regulæ hæc addenda

Cum exceptionem] Cum petitoris intentionem exceptione potuisset elidere & irritam reddere.

Internum animi tribunal] Judicium conscientiæ de rebus lege non definitis.

III. *Ultra rei rationem*] Ab eo non tantum exigitur res, sed etiam pœna ob rem male possessam.

IV. *Fructus rei*] Qui ex ipsa per se naturaliter sine industria possessoris proveniunt.

V. *Si modo alias*] Nisi forte rem alienam si non possedisset, arctius contentiusque vixisset, ac minus sumptuum fecisset: si res illa non fuit causa, ut liberalius viveret.

VII. *Nisi omnino etiam*] Nisi res bona fide possessa fuerit causa & occasio donationis.

Nisi

denda mihi videtur exceptio, * nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait *a* Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit ut possessio quæ apud alterum est ematur. Neque hic requiro ut emta res sit * cum animo ut domino restitueretur, quo casu negotiorum actionem nasci, sunt qui ajant, sunt qui negent *b*. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hic quærimus.

2. Non dissimile est quod de funeraria scripsit *c* Ulpianus, justum judicem in ea non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. *d* Et quod alibi idem ait, si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa

L. Si & rem. D. a petit. hereditatis. D Sed & si lege. D. eod. L. Si eum servum. D. a rebus creditis. L. Mater tua L. si mancipium, C. de rei vind L. Sua. D de cont. emp. L. 1, D. de evictionibus. L. Si labe rante. ¶. S navis. D. ad legem Rhodiam. Ægid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126. Host. tit. de pœn. v. quid de prædam ementibus.

a *L. Si in emtione, ¶. rei, D. de contr. emt.* b *Bal. & Cast. l. 1. D. de neg. gest.* c *L. & quis ¶. idem Labeo. D. de relig. & f. Balsamo ad can. x. Greg. Thauma.* d *L. Si pupilli, ¶ sed si quis, D. neg. gest.*

GROTII NOTÆ.

Nisi quatenus Dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit] Apud Terentium Heautontimorumeno Act. IV, Scena IV:

Sed illud quod tibi
Dixi de argento quod ista debet Bacchidi;
Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet
Eo nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt: jus summum summa sæpe injuria.

Ubi & Eugrafium vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur, & à Wisigotthis libro I, tit. IX, c. 9, &c. 15. Alc. III. Præs. 29. Menoch. V, Præs. 29. num. 26. Straccham parte II, num. 18.

Cum animo ut domino restitueretur] Speculum Saxonicorum II, 37. Landrecht tit. XV.

GRONOVII NOTÆ.

IX. 1. *Nisi quatenus*] Nisi emerit ab eo unde necessario & domino emenda fuisset quodammodo & sine impensa recuperari non potuisset.

Facti possessio] Possessio de facto sive plena.

Ut possessio quæ apud alterum est, ematur] Ne scilicet de ea dominus judicio certandum haberet.

Negotiorum actionem] Contrariam, quæ datur gestori ultro accedenti ad negotium alterius.

2. *Funeraria*] Quæ de impensis funeris causa factis datur.

Meram negotiorum] Rigorem juris in illa actione.

e Cajet. 2. 2. 62, 6. Soto l. 4. q. 7, art. 2. Covar. d. loco. L. 1. D. ad l. Rhod.

circa res meas aliquid impenderit, *e* non quidem in id quod dedit, sed in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic enim & domini rerum quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, eum qui rem alienam emit, non posse eam restituere venditori ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: * quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum. Non esse autem, & non apparere tantundem valent quoad eum cui non apparet.

f Thom. 2. 2. 62, art. 5. ad 2. Cajet. ibi. Covar. p. 2. ¶. 2. ad cap. peccatum. g 1 Sam. XII, 5, 6. h Dotest. q. 10.

XII. Decimo, *f* naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, *g* quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit ex prioris domini voluntate. * Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio; hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

XIII. Addamus & hoc mendose à *h* Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales quæ pondere, numero, & mensura æstimari soleant.

GROTII NOTÆ.

Quanquam valde hoc pium sit] Chrysostomus indicato jam loco.

Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuit, puta extorsio] Optime hæc distinguit Augustinus epistola LIV.

GRONOVII NOTÆ.

Quod dedit] Quod ei abest non omne quod impendit.

In id quod] Quantum mihi imputare potest.

X. *Restituere venditori*] Cogere venditorem, ut pretio reddito illam recipiat, sed debere eam restituere domino quicquid eveniat de pretio.

XI. *Præter dominum*] Eoque nec pauperes, nec pauperum curatores jus habent ejusmodi rem ἀδέσποτον poscendi.

XII. *Ad quam quis obligabatur*] Quam & sine mercede facere debebat.

Ratione rei] Rem nemo restituere compellitur.

Ex prioris domini] Dominus quod desit, eo dedit animo, ut fieret accipienti & suum esse desineret: itaque apud accipientem non est alienum.

Extorsio] Si per vim & minas expressit.

XIII. *Quæ pondere, numero*] Quæ solent mutuæ dari, in mutuo autem alienantur inque dominium transeunt species creditæ, quæ scilicet utendo consumuntur. Tales igitur res incidentes in non-dominum Medina voluit ejus fieri ut abuti posset illis, & restituendo tantumdem, non ipsis speciebus liberaretur.

Functio-

leant. Nam res ejus generis functionem quidem recipere dicuntur, id est restitui posse per id quod *i* genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumta, exhiberi nequeat. At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem, functio ista locum non habet.

i L. Reg. fi. ¶. ult D. si cert.

Functionem quidem recipere] L. 2. D. de rebus cred.

CAPUT XI.

De promissis.

I. *Refellitur sententia statuens promissis jus naturaliter non oriri.*
II. *Assertionem nudam non obligare.*
III. *Pollicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri jus non nasci.*
IV. *Quid sit promissum unde alteri jus oritur.*
V. *Requiri ad hoc in promittente usum rationis; ubi distinguitur jus naturale à legibus civilibus circa minores.*
VI. *Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*
VII. *Promissionem ex metu obligare, sed qui metus causam dedit teneri ad liberandum promissorem.*
VIII. *Id quod promittitur, ut promissio valeat, oportere in potestate sit promittentis.*
IX. *An promissio ob causam vitiosam valeat naturaliter, per distinctionem explicatur.*
X. *Quid sentiendum de promissione facta ad consequendam rem jam ante debitam.*
XI. *Modus valide promittendi per nos ipsos.*
XII. *Modus valide promittendi per alios; ubi & de legatis mandata excedentibus.*
XIII. *Exercitoria & institoria obligationes quatenus ex jure natura procedant, ubi & juris Romani error notatur.*
XIV. *Ad promissionis validitatem acceptationem requiri.*
XV. *An acceptatio innotescere debeat promissori, per distinctionem explicatur.*
XVI. *Revocari promissionem posse, mortuo ante acceptationem cui promissum erat.*
XVII. *An & internuntio mortuo, per distinctiones explicatur.*
XVIII. *An revocabilis sit promissio, acceptione per alterum facta, per distinctiones explicatur.*
XIX. *Onus promisso adjici quo tempore possit.*
XX. *Quomodo convalescere possit invalida promissio.*

XXI. *Pro-*

XXI. *Promissiones sine causa, naturaliter non esse irritas.*

XXII. *Qui factum alienum promisit ad quid naturaliter teneatur.*

Lib. I. c. VI. Lib. V, c. I.

I. 1. PErduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promissis oritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit sententiam, jure naturæ ac gentium ea pacta quæ non habent συνάλλαγμα nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam circa promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat.

I. 2. Adfert autem pro sententia sua non tantum Jurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem adhibuit promissionis:
II. deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum, si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem sed levi ac parum considerata, tenerentur homines:
III. postremo, quod justum fuit aliqua honestati cujusque relinquere, nec ad necessitatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, non quod injuste id fiat, sed quod detegatur promissionis levitas.

Tullii quoque utitur testimonio, qui dixerit, nec promissa servanda quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris.

Quod si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed quod interest: cæterum pacta, quam ex se non habent, vim eam accipere aut ex contractibus, quibus insunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde nasci partim actiones, partim exceptiones, & vetitam repetitionem.

Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata, & alia quædam, habere eam legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est id efficere possint etiam necessarium.

3. Verum

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Ea pacta quæ non habent*] Pacta nuda quæ placiti fine steterunt, quæ neque traditione, neque stipulatione firmata sunt.

2. *Aliqua honestati*] Esse quædam, in quibus experiamur quid ex officio facturi sint homines, nulla lege cogente.

Non quod injuste] Non quod in eo sit injuria legibus vindicanda, sed quod promissor non præstando quod promisit, se demonstret vanum, inconstantem, mendacem.

Si res integra non sit] Si cœptum est impleri promissum, si arrha, vel symbolum datum.

Quod interest] Ejus cui promissum fuerat, rem præstari.

Partim actiones] Ad exigendum aut petendum.

Partim exceptiones] Ad negandum.

Legum beneficio] Non natura.

Sapien-

3. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso effertur accepta, consistere non potest. Primùm enim sequitur inde inter reges & populos diversos, pactorum, quamdiu mihi ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis ubi nulla certa forma fœderum aut sponsionum reperta est. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Aristotele & Demosthene, obligationem pactis possint addere; voluntas autem cujusque, hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod, voluntate sufficienter significata, transferri rei dominium potest, ut ante diximus; quid ni ergo possit transferri & jus in personam, aut ad transferendum dominium (quod jus ipso dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones nostras par jus habeamus atque in res nostras?

Rhet. 1, xv.
L. 2. D. de legibus.

4. Accedit his * sapientum consensus: nam quomodo dicitur à Jurisconsultis, nihil esse tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi; eodem modo dicitur, a nihil esse tam congruum fidei humanæ, quam ea quæ inter eos placuerunt servare. Sic edictum de pecunia constituta, ubi nulla in constituente debendi causa præcesserat præter consensum, favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Jurisconsultus eum ait natura debere quem jure gentium dare oportet, cujus fidem secuti sumus: quo in loco primum vox, oportet, necessitatem quandam moralem significat: neque vero admittendum est, quod ait Connanus, fidem secutos nos censeri, ubi res integra esse desiit: agebat enim eo loco

¶ Per traditionem. Inst. de rer divis.
a L. 1. D. de pactis.
L. 1. D. de pecun. const.
L. Cum amplius. D. de reg. juris.

GROTII NOTÆ.

Sapientum consensus] Ita ut & silentium in re moram non ferente vim sponsionis habere velint Hebræi. Baba Kama cap. x, §. 4.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ubi nulla certa*] Sicuti remanet prisca simplicitas & verbis nudis & fortuitis, non conceptis & certis formulis transigitur.

Quasi pactum commune] Ob quam rationem Lycurgus leges suas Ῥήτρας id est *pacta*, vocavit.

Ut ante diximus] 2, 6, 1.

Jus in personam] Obligatio.

Ad transferendum dominium] Nam actio in personam est, qua intendimus aliquem dare, facere oportere.

Dominio minus] Quanto scilicet spes minor est re præsenti.

4. *Quæ inter eos*] Potest excusari, ut τὸ *eos* ad intellectum referatur, quasi dixisset, fidei hominum. Suspicor tamen Ulpianum scripsisse, quam ea quæ inter quos placuerunt servari.

De pecunia constituta] Ubi quis id egit cum debitore, ut alio, sed certo, die ac loco constituerit se soluturum. l. 4, & 5. D. de con. pec.

Cujus fidem secuti sumus] Quicum contraximus, tanquam cum viro bono & fidem tueri solito.

Necessitatem moralem] Si non alia re, moribus dumtaxat & institutis aliquem obstringi.

Res integra esse desiit] Ubi jam aliquid agi ex illo simplici promisso incepit.

loco Paulus de conditione indebiti; quæ cessat si ex qualicunque pacto solutum quid sit, quia jam ante, re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamsi lex civilis ad præscindendas litium occasiones auxilium suum non præstabat.

De off. l. 1. M. autem Tullius in Officiis tantam promissis vim tribuit, ut fundamentum justitiæ fidem appellet, quam & justitiæ sororem dixit Horatius, & Platonici sæpe justitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem transtulit Apulejus: ac Simonides justitiam definiebat, non modo acceptum reddere, sed & verum dicere.

Ap. de Platone. *Plato 1. de repub.*

5. Sed ut bene res intelligatur, distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de rebus futuris quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus est assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur veritas cognitionis pro tempore præsenti, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ seposita lege civili obligat quidem, aut absolute aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio; sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicita-

Conditione indebiti] Repetitione ejus, quod quum non deberetur, per errorem solutum est.

Qualicumque pacto] Quamvis nudo & sine stipulatione.

Re adhuc integra] Nondum numerata pecunia.

Lex civilis] Quæ aliquid amplius requirebat quam pactum nudum.

Præscindendas] Recidendas dicere voluit, 2 Observ. 22.

Non præstabat] Non juvabat eum, qui accepit, ad ultro petendum.

5. *Rebus futuris*] Nam in his fit promissum.

II. *Assertio explicans*] Dictum, quo indices, quid cum maxime facere cogites; non tamen adseveres te nullo modo aliud facere velle.

Veritas cogitationis] Simplex animi & oris consensus.

In mutatione sententiæ] Si quis peccat mutando tale propositum, non peccat, quia jus mutandi non habuit, sed quia cum utrumque & servandi & mutandi jus haberet, pejus elegit, in opere, non in actione.

III. *Voluntas seipsam*] Cum quis adfirmat sese ita & non aliter facturum.

Hæc pollicitatio] Infra num. 14.

Seposita lege civili] Nam per hanc non obligat.

Deum

licitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad impellendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus est, ubi ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio dominii. Est enim aut via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent * Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Nehem. IX, 8. Hebr. VI, 18; & X, 23. I Cor. I, 19; X, 13. I Thess. V, 24. II Thess. III, 3. II Tim. II, 13. Unde sequitur, ut promissa putentur venire ex natura immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, suo modo communis est. Accedit judicium Salomonis: *Fili mi, si quid spopondisti alteri, defixisti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Prov. V. Et hinc Hebræis promissio vocatur אסרה *vinculum*, & * voto comparatur, Num. XXX. 4, 5, 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Eustathio ad secundum Iliados: ἁλίσκει γάρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος: * *capit ac vincit quodammodo promissorem is cui fit promissio.* Quem sensum non male secundo Metamorphoseôn expressit Ovidius, ubi promissor ei cui promiserat ait: *Vox mea facta tua est.*

2. His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam Jurisconsultorum dicta de pactis nudis respiciunt * id quod Romanis legibus erat introductum, quæ deli-

GROTII NOTÆ.

Deum ipsum] Ita Baldus in L. 1, D. de pactis.

Voto comparatur] *Quasi paciscuntur cum Diis homines oblatione votorum.* Schol. Horatii.

Capit ac vincit] Inde vincula fidei dicta. Donatus ad Eunuchum.

Id quod Romanis legibus erat introductum] Caute Paulus Sententiarum lib. II, tit. XIV. *Si pactum nudum de præstandis usuris interpositum est, nullius est momenti; ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur.*

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Ad determinationem*] Ubi non dicitur tantum, aut intra verba sistitur, sed incipitur actus aliquis præstandi; etsi totum non impleatur. Ubi non effamur modo quid agere statuerimus, sed etiam initium fit agendi, data quasi arrha & pignore irrevocabilis propositi.

Via] Præparatio, prærogativa, ut veteres loquebantur, 4 Observ. 1.

Immutabilis justitiæ] Juris naturalis immutabilis 1, 1, 10. cujus exemplar excellens, perfectum, constans atque æternum in Deo & ipse Deus est, Deique beneficio in hominibus, quod satis sit pro captu & modulo illorum.

Suo modo] Deo excellenter & perpetuo ac sine varietate; hominibus pro captu ipsorum.

Defixisti externo] Manum tuam vinctam alieno tradidisti.

Vox mea] At ibi sol ad Phaëthontem V. Fa. *temeraria*, dixit, *Vox*

mea

deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque negamus similes esse in aliis populis leges. *Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui promisimus obligat?* ait Seneca de lege humana & * promisso non solenniter facto loquens.

V. *de Benef. c.* 10.

3. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa præter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem pariendam lex civilis postulat. Quod autem fit animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophrastus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, sed non eo animo ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quanquam non solam hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ ad perfectæ promissionis vim requirantur videamus.

V. 1. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de minoribus, hi enim etsi non satis firmum judicium habere credantur, ut & fœminæ, id tamen nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat non potest certo definiri: sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum implesset decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles, justa ratione motæ, quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, sed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chrysostomo oratione LXXV: adversus quasdam restitutionis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quod quibus locis obtinent, ibi eas servari etiam naturale est.

Quare

mea facta tua est; ubi τὸ *tua* auferendi casu, non nominativo, ut accipit Grotius.

GROTII NOTÆ.

De promisso non solemniter facto loquens] Id est, non sponso. Sic epistola XIX distinguit: *Jam non promittunt de te, sed spondent.* Stipulatus & sponsio, verborum solennitas dicitur Paulo lib. V Sententiarum, & Cajo titulo de obligationibus quæ ex consensu fiunt.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Deliberati animi*] Noluerunt eum putari decresse aut deliberato agere, qui rem non deduxisset in stipulationem.

3. *Animo non deliberato*] Non cum certa & demonstrata destinatione in proposito perseverandi.

V. 1. *Minoribus*] XXV. annis.

Nec perpetuum est] Quia interdum sapiunt ante annos.

2. *Restitutionis*] In integrum, quæ redintegrandæ rei vel causæ actio est.

Si

Quare etiamsi peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur.

3. Plane aliud erit si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, qua tales sunt: nam in his quæ privatim agunt locum habent leges etiam quæ irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsum fit, non in pœnam.

VI. 1. De pacto errantis perplexa satis tractatio est; nam distingui solet inter errorem circa substantiam rei & qui non sit circa substantiam: an dolus causam dederit contractui an non: fueritne aliter quicum actum est doli particeps: sitne actus stricti juris an bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus qui læsus est rescindi possint, aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum civili vetere, tum prætorio: quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt.

Antoni p. 2. tit c. 17, § Dd. ad contract de reg. j Covar. contract bus. q. Medina c. de res qu. 35.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu receptum est, ut * si lex fundetur in præsumptione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente, deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex in tali præsumptione sit fundata, ex legis materia, verbis, & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dice-

Felin. c. de consti n. 40. Bald. in Cum qu C. de ju & facti ignor. Covar. c. posses de reg. j in 6. p. §. 6. n Navar. 12. n.

GROTII NOTÆ.

Si lex fundetur in præsumptione aliqua facti] Exemplum vide in l. mancipia, C. de Servis fugitivis. apud Gailium lib. 1, obs. 11, num. 7. apud Molinæum ad consuet. Paris. tit. 1, §. 13, Gl. 3.

GRONOVII NOTÆ.

Illis legibus] Quibus civis, quæque in ea civitate valent.

3. *Qua tales sunt*] Ipsam summam potestatem in se si consideres.

Privatim agunt] Tanquam privati, emendo, vendendo, locando, conducendo, stipulando, spondendo &c.

Irritum actum faciunt] Contractum rescindunt, si hoc ad honorem eorum & conditionem meliorem faciendam pertineat, non pro pœna sit aut ignominia.

VI. 1. *An dolus*] An qui deceptus promisit, videatur promissurus non fuisse, nisi deceptus esset.

Quicum actum est] An cui dolose promissum est, & ipse dolo egerit, ut Tarpeja.

Stricti juris] Præcise servandum, quod dictum scriptumve est.

Bonæ fidei] Locum habet æquitas & benigna interpretatio.

Civili vetere] Ex XII. tabulis & aliis legibus.

Prætorio] Ex eo quod in illis Prætores annui per edicta sua emendarunt.

2. *Præsumptione aliqua facti*] Legis causa sit fingi aliquid factum, quod revera factum non est.

In tali præsumptione sit fundata] Ejusmodi causam habeat.

dicemus, * si promissio fundata sit in præsumptione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim: quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ reipsa non extitit: quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de Oratore primo, de eo qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat hæredem.

3. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur dolo errori causam dederit; quicquid ex eo errore damni promissor fecit resarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De eo quod metu fit non minus implicita tractatio est; nam & hic distingui solet inter metum gravem absolute, vel ratione habita personæ metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo qui promittitur, vel ab alio; item inter actus liberales & onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur irriti, alii ad arbitrium promittentis revocabiles, alii in integrum restituendi; non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula.

2. Ego omnino illorum accedo sententiæ, qui existimant, seposita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. Nam ut recte ab Aristotele traditum est, qui naufragii metu res suas jactat, vellet res servare, sub conditione si naufragium non immineret, at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia.

Eth. Nic. III.

Sed

GROTII NOTÆ.

Si promissio fundata sit in præsumptione quadam facti quod non ita se habeat] Seneca de Beneficiis IV, c. XXXVI. Demens est qui fidem præstat errori.

GRONOVII NOTÆ.

3. *In quo fundata*] Qui non dederit causam promissioni, valebit promissum.

Dolo errori] Arte aliqua interposita effecerit, ut promissor erraret.

VII. 1. *Gravem absolute*] Qui quemvis alium constantem virum perterrere possit.

Metuentis] Qui etsi aliis, non ei tamen personæ, cui factus est tolerabilis.

Actus liberales] Ubi promittitur per metum, quod possis facere salvo statu & existimatione.

Onerosos] Quibus gravatur res familiaris aut fama.

Irriti] Ab initio nulli.

Revocabiles] Per illum qui promisit, mutabiles.

In integrum] Officio judicis rescindendi.

2. *Res suas jactat*] Navis levandæ causa in mare abjicit.

Infra

Sed illud simul verissimum censeo, si is cui promittitur metum intulerit non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem si promissor velit; non quod inefficax fuerit promissio, sed ob damnum injuria datum; quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, * infra suo loco explicabitur.

3. Quod vero quidam actus rescinduntur * ob metum ab alio incussum quam quicum actum est, ex lege est civili, quæ sæpe etiam actus libere factos ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis sit jurisjurandi, infra videbimus.

VIII. 1. Materiam promissi quod attinet, eam oporret esse, aut esse posse in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agesilaus de promisso interpellatus respondit: καὶ δῆτα, εἰ δ' ἐστὶ δίκαιον. εἰ δὲ μή, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ: *Bene, si justum est: si minus, dixi tantum, non & promisi.*

2. Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, erit in pendenti efficacia; quia tum promissio facta censeri debet, sub conditione si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque sit potestativa, tenebitur promissor facere quidquid moraliter æquum est ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere, quæ naturaliter obligarent; ut promissum futuri matrimonii factum ab eo eave qui conjugem nunc habeat,

Sylv. metus. q. 8.
Sylv. restitu 2, dict Navar 17. n. & c. 2 n. 51, Covar. reg. po tum. q ¶. 3, L. iten cum e ptione hac act ne, D. metus sa.

GROTII NOTÆ.

Infra suo loco explicabitur] Hoc libro tit. XVII, §. 19, & libro III, c. XIX, §. 1.

Ob metum ab alio incussum] Seneca naturam secutus libro IV controversiarum controversia XXVI: *Ita rescinduntur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas à paciscente adhibita est. Nihil enim, inquit, mea, an tu cogaris si non à me cogeris. Meam culpam oportet esse ut mea pœna sit*; confer quæ infra libro III, c. XIX, §. 4.

GRONOVII NOTÆ.

Quod inefficax] Quasi naturaliter obligatus non sit, sed quia metum inferens injuria damnum dedit, & pro eo satisfactionem debet.

Ob damnum injuria datum] 2, 17, 17. Jus. l. 3 c. 6. §. 12.

13. *Ob judicii infirmitatem*] Ut in filiisfamilias SC. Macedoniano, in mulieribus Vellejano.

Legum civilium] Quæ scilicet plerumque fundantur in præsumptione facti.

VIII. 1. *In jure*] In potestate.

2. *Erit in pendenti*] In suspenso habebitur, proferetur effectus.

Sit potestativa] Ejus generis, ut promissor eam præstare aut accelerare possit.

Moraliter] Arbitratu boni viri.

habeat, & non pauca quæ à minoribus, aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic solet, an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsâ naturâ valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causâ. Hic ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur; ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod donatione facta jam cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet, quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est. crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exseri, quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Juda Jacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, * tanquam debitam, persolvit. Quod si injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, * de qua mox videbimus.

Cajet. 2.2, q.32, art. 7. Geneseos xxxv. 11.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptatione supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum obligamur, si constet de volun-

GROTII NOTÆ.

Tanquam debitam] Natura scilicet, secundum cujus legem tunc vivebatur. Aliter ex jure civili judicavit. C. Aquilius teste Valerio Maximo, lib. VIII, c. II, n. 2. Puf. l. 3. c. 7. §. 6.

De qua mox videbimus] Cap. XII, §. 9, 10, 11.

GRONOVII NOTÆ.

IX. *Effectu juris caret*] Irritum est per se, &, antequam rescindatur à judice, invalidum.

Donatione facta] A prodigo.

Injustitia promissarii] Qui publicum & tralatitium jus sine pactione mercedis non impertiebat. Sueton. Octavio cap. I.

Inæqualitas sit in contractu] Nulla proportio inter promissum & rem promisso quæsitam.

X. *Supra diximus*] Cap. præced. num. II, & 12.

voluntate nostra qua illum elegerimus, * ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et in generali præpositione accidere potest ut nos obliget qui præpositus est, agendo contra voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hi distincti sunt actus volendi. unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus ut non agat nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est * ad ea quæ Legati promittunt pro Regibus ex vi instrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest exercitoriam & institoriam, quæ non tam actiones sunt quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiciendum hic est male Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est; absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra, constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur quam ad æstimationem navis, & eorum quæ in navi sunt.

L. quia absenti, D. de acq. poss. Gomez. tom. II, c. 9. n. 1.

XIV. Ut autem promissio jus transferat, * acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur; ita tamen ut

GROTII NOTÆ.

Ut instrumentum nostrum] Servius ad illud Æneidos IX. *Hospitio enim jungeret absens: per internuntios* ait, vide quæ supra ad caput VI, §. 2.

Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata] Vide exemplum apud Marianam XXVII, 18. Aliud apud Guicciardinum Tom. I.

Acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur] Tertullianus, ut Jurisperitus, libro de jejuniis: *Votum cum à Deo acceptatum est, legem in posterum facit.*

GRONOVII NOTÆ.

XII. *In generali præpositione*] Si cui dederimus mandatum generale quod ad notitiam publicam pervenire patimur.

Voluntatem nostram sibi soli] Vel verbis vel scripto arcano, quibus derogamus mandato generali.

Distincti sunt actus] Duæ diversæ ac discordes significationes voluntatis.

XIII. *Exercitoriam*] Qua in solidum tenetur exercitor navis ex contractu magistri quem navi præposuit, quemque magister navi imposuit §. 2. Instit. Quod cum eo qui in aliena.

Institoriam] Quæ in contractu ejus qui præpositus est tabernæ aut mensæ aliive negotio, datur adversus præponentem in solidum.

Non tam actiones sunt] Actionum species distinctæ à conditione, quæ datur in dominum: Quod jussu ejus cum servo contractum est, quam hujus ad certa genera servorum accommodatio.

Exercitores in solidum] L. 1. §. 20. D. de exercitoria.

XIV. *Acceptatio*] Consensus ejus cui promittitur.

ut hic quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim; sed revocari vetat, * ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed mere legitimus, cui non dissimile est quod pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit; nam pro his, ut possidendi res quæ possessione quæruntur, ita & acceptandi animus jus supplet.

Molina disput. 263.

Vide hoc libro cap. II. III. §. 6. & IV. §. 10.

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem: aut hoc modo, Volo ut valeat si acceptetur; aut hoc modo, Volo ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ ad mutuam pertinent obligationem posterior sensus præsumitur: in promissis vero mere liberalibus potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc, ante acceptationem, quippe jure nondum translato, revocari promissum posse sine injustitia, imo & sine inconstantia, si revera eo animo factum sit ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non hæredum. Aliud enim est velle dari huic jus ad hæredes transiturum, * aliud velle dare hæredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc est quod Neratius respondit, non videri sibi Principem

L. Multum refert. C. si quis alteri vel sibi. L. si pater. D. de manumiss. vindicta. L. Neratius. D. de reg. juris. L. Mandatum. D. Mandati. Clarus libro IV. ¶. donatio, q. 12.

GROTII NOTÆ.

Ut acceptari semper possit] Vide similem legem Wisigotthorum l. v, tit. 11, c. 6.

Aliud est velle dare hæredibus] Ideo ad vitandum ambiguum dici solebat: *Illi liberisque ejus.* Servius ad IX Æneidos. Vide & legem Wisigotthorum v, tit. 11, c. 6.

GRONOVII NOTÆ.

Hic quoque] Quemadmodum in dominii translatione 2, 6, 2.

Præcedens rogatio] Si quis post promissum non quidem id sibi placere declaraverit, sed rogaverit antea ut promitteretur.

De pollicitationibus] Pollicitatio est offerentis solius promissum l. 3. D. de Pollicit.

Ut acceptari] Ut ea rata sit & debeantur pollicita ex nuda promissione; quemadmodum vota quæ Deo fiunt, & quum ludi, munera, epulum, nummi per centurias Romæ pronuntiarentur.

Mere legitimus] Jure civili introductus.

Animum jus supplet] Cum ipsi fateri animum non possint, jus constituit eum esse, quem ostendunt in quorum tutela vel curatione sunt.

XV. *Ad mutuam pertinent*] Ubi pro promisso aliquid ille, cui promittitur, præstare vicissim debet.

Mere liberalibus] Pro quibus nihil præstatur.

XVI. *Sine inconstantia*] Crimine levitatis.

Mortuo

cipem quod ei quem vivere existimabat concessisset, defuncto concessisse.

XVII. 1. Poterit etiam revocari mortuo eo qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario, qui non est instrumentum obligationis, sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literæ consensus indices per quemvis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum qui electus est ut promissionem significet, & inter eum qui electus est ut ipse promittat. Priore casu revocatio vim suam habebit, etiamsi ministro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus promittendi ab ipsius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione omni culpa vacabat. Sic etiam priore casu * mortuo donatore poterit acceptari donatio, ut perfecta ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in legatis conspicere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed mandata fieri. *L. Si mandassem. L Mandati.* *L. Nec ambigi. C. de don.*

2. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est mors mandantis. Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud judicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt, ut subsistat quod pia causa dari mandatum est. Ac simili modo definiri potest agitata olim controversia, an in hæredem mandati detur actio, qua de re aliud M. Drusum Prætorem, aliud Sextum Julium edixisse refert scriptor ad Herennium lib. II. *Covar. in var. c. 14 n. 16. L. pater. D. de manumiss. vind.*

XVIII. 1. Solent & controversiæ incidere de acceptatione pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem in

GROTII NOTÆ.

Mortuo donatore poterit acceptari donatio] Vide Librum de Tenuris Angliæ, c. 7.

GRONOVII NOTÆ.

Defuncto concessisse] Ut ab hæredibus peti possit.

XVII. 1. *Qui lectus erat voluntatis*] Is cui mandaveram, ut meo nomine suis verbis promitteret.

Ut promissionem significet] Qui tantum ut nuntius agit.

Ut ipse promittat] Qui agit ut procurator.

Etiamsi ministro] Etiam non monito ministro, ne significet, quia jus omne retinuit sibi.

Ab ipsius] Procuratoris vel ministri.

Omni culpa vacabat] Et propterea habet effectum juris, teneturque promissor ratam eam habere.

Ab una parte] Donantis.

Legatis] Quorum testamento facto donationem mortis causa perfecisse videtur testator, sed ea revocare potest, quamdiu vivit.

Mandata fieri] Et sic abiit è potestate mandantis.

2. *Mors mandantis*] Priusquam perficeretur mandatum.

Pia causa] Ecclesiis, scholis, nosocomiis, pauperibus.

An in hæredem] An hæres præstare teneatur, quod mandavit defunctus.

Edixisse] In edicto annuo promulgasse.

XVIII. 1. *Mihi factam de re*] Ut si dixerit promissor, Promitto tibi me illi daturum.

in ipsius nomen collatam cui res danda est. Si mihi facta est promissio, omissa inspectione an mea privatim intersit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptando jus dari efficiendi ut ad alterum jus perveniat, si & is acceptet; ita ut medio tempore à promissore promissio revocari non possit, sed ego cui facta est promissio eam possim remittere. Nam is sensus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit; neque nihil mea interest si per me alter beneficium acquirat.

Covar. c. quamvis. p. 2. §. 4. 13.

Alex. cons. 2. c. 4. lib. 1. & ibi Car. Mol.

2. Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est, distinguendum est, an qui acceptat aut speciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale ut talis acceptatio ei inclusa censeri debeat: an vero non habeat. Ubi mandatum tale antecessit, distinguendum ultra non puto, sitne persona sui juris necne, quod Romanæ leges volunt, sed plane ex tali acceptatione promissionem perfici: quia consensus potest & per ministrum interponi ac significari. Velle enim censeor quod in alterius voluntate posui, si & ille velit. Deficiente autem mandato, si alius cui promissio facta non est acceptet, volente promissore, tunc is erit effectus, ut promissori revocare promissionem non liceat antequam is quem spectat promissio eam ratam habuerit aut irritam: sic tamen, ut medio illo tempore is qui acceptavit remittere promissum non possit, quia hic non adhibitus est ad jus aliquod accipiendum, sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si revocet faciat contra fidem, non contra jus proprium alicujus.

XIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit de onere adjecto promissioni. id enim fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptationem, nec fide interpositâ facta irrevocabilis. Onus autem in commodum

In ipsius nomen] Promitto illi per te datum iri.

An mea privatim] Ut si intersit acceptantis, obligetur promissor; sin minus, non obligetur.

Medio tempore] Dum nondum ad alterum pervenit.

Eam possim remittere] Promissorem obligatione solvere.

Neque nihil mea interest] Nam & ego ponor in gratiam.

2. *Persona sui juris*] Nam qui non est sui juris, per se non potest mandare, sed ex auctoritate illius in cujus potestate est.

Cui promissio facta non est] Non enim dixit, Permitto tibi ut à me des, sed Promitto illi te medio vel internuntio me daturum.

Ratam habuerit aut] Ratam habuerit vel repudiaverit.

Remittere promissum] Promissori obligationis gratiam facere.

Ad jus aliquod accipiendum] Ut aliquid faciat ipse, sed ut faciendi ab alio testis & vas sit.

Jus proprium alicujus] Ejus qui locutus est.

XIX. *De onere adjecto*] Si ita promisero, ut ille cui promitto, faciat aliquid sibi grave in commodum tertii.

Fieri] Oneris adjici.

Quia

dum tertii adjectum promissioni revocari poterit, quamdiu à tertio acceptatum non erit: quanquam non desunt tam in hac quam in aliis quæstionibus qui secus sentiant. Sed recte rem inspicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

L. perfecta. C. de donat. quæ sub modo. Barth. in l. Qui Romæ. §. Flavius. de verborum oblig. Navarr. c. 22. num. 51. & 80. lib. III.

XX. Solet & illud disputari, quomodo convalescere possit promissio cui error causam dedit, si re cognita promissor stare velit promisso. Atque idem quæri potest de promissionibus, quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut causa alia, si ista causa postea cessaverit. Nam ad hæc firmanda quidam solum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore actu externo sufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id displicet, ideo quia actus externus non potest signum esse actus interni sequentis, requirunt novam verbis factam promissionem & acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utique verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, & relictio ejus ex parte promittentis, aut simile aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

Sanc. l. II. de matrim. disp. 32. n. 8.

XXI. Hoc quoque omittendum non est, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promissiones quæ causam expressam non habent naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes.

Sanc. l. II. de matrim. disp. 32. n. 8.

XXII. Neque eum qui factum alienum promisit ad id quod interest teneri, modo facere non omiserit quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictiorem. *Velut persoluta fide*, inquit Livius, * *quia per eum non stetisset quin præstaretur.*

Covar. c. quamvis. p. 2. §. 5.
Lib. II.

GROTII NOTÆ.

Quia per eum non stetisset quin præstaretur] Confer quæ infra lib. III, c. XX, §. 30.

GRONOVII NOTÆ.

XX. *Convalescere*] Rata & efficax fieri.

Cui error causam] i. Num. 6.

Quibus lex civilis] Quæ improbantur jure civili.

Solum actum internum] Destinationem animi.

Actu externo] Pronuntiatione verborum quibus promisit.

Actus externus] Qui scilicet antea ex errore factus est.

Actus interni] Animi volentis rem ratam esse, etiamsi per errorem facta sit.

XXI. *Quæ causam expressam*] Quibus non additur disertis verbis, cur fiant.

XXII. *Factum alienum promisit*] Si illud præstare nequeat.

Caput XII.

De Contractibus.

I. Actuum humanorum qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt alii sunt simplices, alii compositi.

II. * Sim-

GRONOVII NOTÆ.

I. *Compositi*] Quos numero 5 mixtos appellat.

I. * Simplices, alii benefici alii permutatorii. Benefici, aut i, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut ræsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens lvitur factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando itatem quidem parit, sed nullum juris effectum: idem do- o qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum lominii acquisitionibus ageretur. In futurum prominent nissiones tum dandi tum faciendi, de quibus jamjam egi- . Benefici actus cum obligatione mutua sunt, qui aut de re onunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus rsit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio di- r: in factis præstatio operæ sumptuosæ, aut obligatoriæ, dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio cet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt ıum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæ in futurum minent: quod & de actibus jam explicandis intellectum vo- ıus.

II. 1. Actus permutatorii aut dirimunt partes, aut commu- nem adferunt. Actus eos qui diremtorii sunt recte dividunt isconsulti Romani in Do ut des, facio ut facias, facio ut des: quibus videri potest Paulus Jurisconsultus in l. Naturalis: estis, Præscriptis verbis.

. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contra- , quos ipsi nominatos vocant, non tam quod proprium ha- nt nomen (habet enim hoc & permutatio, quam à nomi- orum numero excludunt) quam quod ob usum frequentio- ı * vim quandam & naturam accepissent talem, quæ etiam- si

GROTII NOTÆ.

implices alii benefici, alii permu- rii] Aristoteles illa omnia δι- , hæc πράσεως nomine com- endit.

im quandam & naturam accepissent] Vide Vasq. lib. controv. c. x, ine.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Benefici*] Gratuiti, in quibus il ex pacto redditur.

Permutatorii] In quibus ex pa- vicissim agitur, datur, & acci- ır.

actum utile] Officium vel gratia sens.

Aut de re disponunt] Rei usum ificantur aut operæ sedulitatem; amen ut actiones inde oriantur. , commodatum. Opera vel in faciendo vel in custodiendo; illud mandatum, hoc depositum.

III. 1. *Aut dirimunt*] Aut quæ inter se sunt hominibus, æqualitate quadam separant, aut dissociata con- jungunt.

Do ut des] Emptione, venditione: Do ut facias, & facio ut des, loca- tione conductione: Facio ut facias, mandato. Sed Do ut facias, omisit, quia id complectitur sub locatione conductione §. 1. Institut.

2. *Nominatos*] Quibus nomina- tim lex XII. tabb. actionem dedit. Innominati quorum mentionem Decemviri non habuere, sed qua- tenus alicui nominatorum similes sunt, per legis interpretationem JCti ex illis actionem concesserunt.

Permutatio] Nempe Do ut des. Vaud. 1. Quæst. Var. 25.

Si

si nihil esset dictum specialiter ex ipso nomine satis posset intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ; cum in cæteris contractibus minus frequentibus hoc tantum inesset, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & usitata, sed accommodata ad ipsum factum daretur formula, quæ ideo præscriptis verbis dicebatur. Ob eandem caussam usus frequentioris in conventionibus nominatis, si requisita quædam adessent, ut in venditione * si de pretio convenisset, etiam re integra, id est antequam à partium altera præstitum esset aliquid, injungebatur implendi necessitas: cum in illis rarioribus re integra daretur pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex civilis vim coactricem subtrahebat illis conventionibus, ut sola contrahentium fide starent.

3. At jus naturæ ignorat hæc discrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus aut minus sunt naturales aut minus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accensetur, emtione & * simplicior est & antiquior. Et Eustathius ad Iliados x, ubi de certamine publico agitur cui præmium constitutum est, quod apud Homerum est ἀρνύσθην, interpretatur ἀντικαταλλάττεσθαι; addens συναλλάγματα γάρ τι καὶ τὰ τοιαῦτα: nimi-

GROTII NOTÆ.

Si de pretio convenisset] Apud Hebræos perfecta non censetur venditio, ante traditionem veram vel imaginariam.

Simplicior est & antiquior] Apparet id ex Homeri versibus productis L. 1. D. de contrahenda emptione. Tacitus de Germanis: *Interiores simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur.* Servius ad Eclogam IV ad illud: *mutabunt merces, quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. III: *Vellera mutentur; ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium permutatione constabat, quod & Cajus Homerico confirmavit exemplo.* Plinius libro XXXIII, 2: *quantum feliciore ævo cùm res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Libro sexto, cap. XXII, de Seribus: *Ulteriore ripa merces propositas juxta venalia tolli ab his si placeat permutatio.* Mela de iisdem: *Seres intersunt, genus plenum justitiæ ex commercio, quod rebus in solitudine relictis absens peragit.* De iisdem Ammianus libro XXIII: *Cùm ad coëmenda fila vel quædam alia fluvium transierunt advenæ, nulla sermonum vice, propositarum rerum pretia solis oculis æstimantur.* Mela de Sarmatis: *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide Busbequium epistola exoticarum III. de Lapponibus Olaum Magnum libro IV. c. 5.

GRONOVII NOTÆ.

Hoc tantum inesset] Ex iis id tantum peti posset, quod expressis verbis convenerat.

Præscriptis verbis] Condictio incerti, quæ datur ex contractibus, qui non appellantur proprio nomine.

Pœnitendi libertas] Facultas recedendi ab eo, quod convenerat, sine damno.

3. *Antiquior*] Quippe ante signatam pecuniam ubique locorum recepta.

Ἄρνυμαι] Recipio proprie μισθὸν ἄρνυμαι· ut πωλῶ, πῶλον· ὠνοῦμαι, ὦνον.

Ἀντικαταλλάττεσθαι] Contra permutare.

Συναλλάγματα] Nam & hi contractus sunt.

Pecu-

nimirum facio ut des. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus.

4. Dicemus proinde dari ut detur, statim quidem rem pro re, ut in ea quæ specialiter dicitur permutatio, antiquissimum haud dubie commercii genus: * pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut usum rei pro re: aut usum rei pro usu rei: aut usum rei pro pecunia; quod postremum locatio conductio dicitur. Usus autem nomine hic intelligimus tum nudum usum, tum eum qui cum fructu conjunctus est, sive is sit temporarius, sive personalis, sive hæreditarius, sive alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum Jubilæum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem & genere idem detur, in mutuo; quod locum habet in his quæ pondere, numero, mensura constant, tam rebus aliis, quam pecunia.

Aristotel. v. Eth. 8. 1. Pol. 9. D. de contrahen. emt. l. 1.

5. Facti cum facto permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversitate. At facio ut des, aut rem, aut pecuniam; atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur; in facto præstandæ indemnitatis circa casus fortuitos aversio periculi, vulgo assecuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc est inter receptissimos; aut ut des rem, aut usum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant aut res, aut hinc res inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt societatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica societas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adversus piratas aut alios invasores, quam vulgo Admiralitatem nuncupant, Græci σύμπλοιαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. Mixti

GROTII NOTÆ.

Pecuniam pro pecunia] De eo vide Procopium arcana historia. Nummus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. Plinius libro XXXIII, c. 3.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Usum rei pro re*] Pro pignore, ut quum Ti. HS. millies gratuitum in triennium concessit iis, qui populo in duplum prædiis cavissent, Tacit. 6. annal. 15. Sueton. Ti. 48. Item pro usuris.

Usum rei pro usu] Ut in ea, quæ dicitur Ἀντίχρησις, sive contrarium mutuum, cum debitor fundum tradit creditori, ut pro usuris pecuniæ suæ percipiat fructus è fundo fiduciato. l. 11. §. 1. de pignor. & hypot. l. 33. de pignerat. act.

Jubilæum] Levit. cap. 25.

Tam rebus aliis] Vino, oleo, frugibus l. 2. §. 1. D. de reb. cred.

5. *Aversio periculi*] Susceptio vel redemptura periculi navium, Livius 25, 3. Sueton. Claud. 18. Conventio qua suscipimus incertum periculum alteri expectandum sub certa mercede. Grot. Rechtg-geleert. 3, 24, p. 81.

IV. *Admiralitatem*] Societas commeatus navium ab diversis dominis

V. Mixti autem actus sunt aut principaliter aut per accessionem alterius. Sic si sciens rem majoris emam, & quod plus est in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: si fabro pecuniam promittam ut de suo auro mihi annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu rei feudalis concessio beneficium est; pactio autem militaris operæ pro tutela, est facio ut facias. Quod si onus pensionis accedat, eatenus miscetur cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui & periculi aversi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejussione & pignoris datione. Nam fidejussio, si negotium spectes quod inter fidejussorem & principalem debitorem geritur, plerumque mandatum est: sin negotium quod inter creditorem & fidejussorem qui nihil recipit, geritur, videtur actus mere liberalis; sed quia contractibus onerosis accedit, inde censeri solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus liberalis, qua detentio rei conceditur, sed hæc quoque naturam trahit ex contractu cui securitatem præstat.

L. Labeo: D. de verb. signif. VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate jus oriatur minus habenti. Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo agitur, & in actibus, tum præcedaneis tum principalibus.

L. 1. D. de act. emti & venditi. IX. 1. Ad præcedaneos actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit * vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non civilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior quæ-

minis vel exercitoribus instructarum ad mutuam defensionem. Grotius Rechtsg. 3, 22. p. 80.

GROTII NOTÆ.

Vitia sibi nota] Vide Scholasten ad illud Horatii:

mentem nisi litigiosus
Exciperet dominus.

GRONOVII NOTÆ.

V. *Mixti actus*] Quos dixit compositos, i. num. 1.

Rei feudalis] Prædii, pagi, vel vici. 1, 3, 23.

Militaris operæ] Ut Vasallus cum certo numero equitum vel peditum militet concedenti feudum, si bellum eum gerere contingat.

Onus pensionis] Si modicum tributum annuum in titulum imperii pendere jussus sit Vasallus.

Cum emphyteusi] 2, 8, 19.

Periculi aversi] Nam si perierit navis, pecuniam perdit creditor.

VI. *Mandatum est*]. Videtur fidejussor esse auctor & mandator, ut sua fide mutuum sumat debitor.

Inde censeri] Habetur pro oneroso.

VIII. *Æqualitatem*] Ut tantum nanciscatur uterque contrahentium; neuter ab altero gravetur.

Jus oriatur] Actio erga eum quicum contraximus.

IX. 1. *Actus*] Rei quæ agitur.

Cer-

quædam est societas quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, non celari omnia quæ tacentur: nec quicquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut de rebus cœlestibus. nam * contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene Ambrosius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis in jus emptoris transcripserit, doli actione vacuantur.* Lactantius dixerat: *Qui vendentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat, sed callidus & astutus.*

Cic. de O. III. Off. 11. c. 10. Libro v. Th. 2. 2. 78. art. Bal. l. 1 de ad. ed Covarr. c. peccatum. p. 2 §. 4. n.

2. At non idem dicendum est de his quæ rem non contingunt: ut si quis sciat multas naves in cursu esse quæ frumentum advehunt. Nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat, nisi ut caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est non pugnans cum jure ejus quicum negotium est: ita ut locum hic habere possit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M Tullio: *Advexi, exposui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortasse etiam minoris cum major est copia, cui fit injuria?* Non ergo generaliter sequendum illud ejusdem Ciceronis, celare esse, cum tu quod scias, id ignorare emolumenti tui causa velis eos quorum intersit scire: sed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem subjectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si à magistratu dejici jussa, quæ exempla ibidem videas.

d. loco

3. At vitia ei quicum agas nota, ut servitutem ædium quas M. Ma-

GROTII NOTÆ.

Contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit] Valerius Maximus lib. VIII, c. II, I: *bonæ fidei venditorem, nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui jussis ab auguribus, quod emptorem venditor celaverat.

GRONOVII NOTÆ.

Non celari] Dissimulata censeri debere.

De rebus cælestibus] *Neque ego nunc te celo, si tibi non dico, quæ natura deorum sit.* Ad hæc verba Ciceronis respicit.

Prodi] Indicari à Vendente.

In jus emptoris] Perfecta fuerit emptio, de dolo actione irrita fit.

Vendentis errorem] Venditorem ignorantem pretium rei, quam vendit, non docet.

2. *Quæ rem non contingunt*] Extra materiam sunt, nec nisi ex accidenti eam afficiunt.

Naves in cursu esse] Ut si quis in caritate annonæ primus præsto fuerit cum frumento; sciat autem complures propediem cum eadem merce naves adfore, is non necesse habet id indicare ab sese empturis, atque ita lucrum suum minuere; id enim extra rem est.

Ciceronis] 3. Officior. 13.

3. *Servitutem ædium*] Quam debent vicino, ne altius tollantur, ne luminibus officiant; ut onera vicini sustineant, & similia.

Sciem-

D. l. D. de contr. emt. in fine. M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, dici nihil attinet, * scientia enim utrinque par pares facit contrahentes. Horatius:

Ille feret pretium pœna securus, opinor:
Prudens emisti vitiosum.

Quod notatum & Platoni undecimo de legibus.

X. Neque vero tantum in intellectu rerum, sed & in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit metus juste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed ne quis incutiatur contrahendi causa, aut si incussus est ut dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii resciderunt emtionem agri, quam Elei possessoribus metu expresserant, *γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι βίᾳ πριαμένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους τὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν*: *Arbitrati nihilo justius esse, infirmioribus per emtionis titulum* Histor. Gr. III. *quam vi mea rem extorquere*, quæ Xenophontis verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

XI. 1. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. Nam si quis pro commodato, aut opera Inst. de mandato. ¶. ult. in mandato aut deposito exhibenda, aliquid mercedulæ stipuletur, non injuriam faciet, sed contractum miscebit, id est ex L. 1. ¶. Si quis servum. D. depositi. gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicite id observandum est. nec est quod dicat quispiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum censeri. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, utque jus æqualitatis ratione debitum.

2. Joh. Chrysostomus: *ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ὠνίοις δι' ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικῶμεν καὶ βιαζόμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταβαλεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶμεν, οὐ λη-*
στεία

GROTII NOTÆ.

Scientia utrinque par, pares facit contrahentes] Edictum Theuderici, c. 141.

GRONOVII NOTÆ.

M. Marius] Cic. 2. de offic. 16.

Pares facit contrahentes] Efficit, ut in contractu servata videatur æqualitas, etiam ubi est aliquid inæquale, quia volenti non fit injuria.

X. *In intellectu rerum*] Ut gnarus uterque vitii sit & commodi rerum, de quibus contrahitur.

In voluntatis usu] In causa consensus.

Infirmioribus] Imbecilliorem cogere ad vendendum, quam aperte spoliare. Eodem pertinet quod legibus Rom. vetitum fuit præsidibus provinciarum in suis provinciis negotiari, mutuamve pecuniam dare, aut fœnus exercere.

XI. 1. *Contractum miscebit*] Pro simplice mixtum faciet vel compositum.

Uti-

τινα τὸ πρᾶγμα ἐστὶν: Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum est, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus, nonne huic facto quoddam inest furtum? Scriptor vitæ Isidori apud Photium, Hermiam narrat, ubi quod emere vellet justo forte minoris esset indicatum, adjecisse quod justo pretio deerat, quod existimaret aliter agere injustitiæ esse speciem, sed talis quæ plurimos lateret. Et in hunc sensum interpretantur Hebræi legem quæ est * Levit. xxv, 4, & 7.

XII. 1. Restat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, ut etiamsi nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit resarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberent.

2. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imo & occurrendum censet multitudini litium, sed in satis gravi, ut quæ dimidium justi pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt *d. loco.* quatenus teneri manu possunt, Philosophi quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus subjecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus subjecti sunt, quoties de eo quod fas piumque est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas auxilium suum denegant.

XIII. 1. Sed notandum est; quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius indemnis præstari debet à sumptibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem

GROTII NOTÆ.

Levitici xxv, 14, 17.] Vide Mosem de Kotzi, Præcepto jubente LXXXII.

GRONOVII NOTÆ.

XII. 1. *Ut etiamsi nec celatum*] ubi neutri animus fuit fallendi alterum, & tamen contigit ut alter mactaretur infortunio.

2. *Ut quæ dimidium*] L. 2. C. de rescind. vendit.

Quatenus teneri manu] Quæ ad exemplum pertinent, & in oculos hominum incurrunt.

Quatenus ratione] Quatenus lex summa virtutis atque officii ea deprehendit.

Subjecti non sunt] Qui habent summum imperium.

Auxilium suum] Actionem, vel animadversionem judicis.

XIII. 1. *Ex suppositione*] Pro natura rei, quæ suscipitur, quodque in ea præsumitur esse debere.

Indemnis præstari] Recipere à mandante compensationem impensarum, quas rei mandatæ causa, & si quid damni fecit.

Silveſt. in verbo Bellum, p. 1. n. 7. Th. 2. 2. 62. art. 6. rem tenetur reſarcire ſi periit, quia non ſolius rei ratione domino tenetur, id eſt, ex vi dominii, quomodo quivis poſſeſſor teneretur, ut ſupra didicimus, ſed & ratione beneficæ acceptionis: * quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet peritura. Hoc enim caſu nihil per commodatum domino abeſt. Contra, depoſitarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo ſi periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exſtat, nec locupletior eſt; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit ſed dedit. In pignore, ut & in locato, media via ſequenda eſt, ut qui rem accepit nec de caſu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depoſitarius præſtare debeat; quia pignoris acceptio eſt quidem gratuita, ſed accedere ſolet contractui oneroſo.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, ſed non illis primitus, ſed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire eſt. Inter cæteros apud Hebræum Moſem Maimonidem libro III Ductoris dubitantium * cap. 42. Spectavit huc Seneca cum dixit, *alios fidem debere, alios tutelam.* (*VII. de Beneficiis. 19.*) Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium eſt faciendum. Sed generali tractatione quantum inſtituto noſtro ſufficit abſoluta, ſpeciales quaſdam contractuum quæſtiones percurramus.

XIV. 1. Menſura ejus quod res quæque valeat maxime naturalis eſt indigentia, ut Ariſtoteles recte oſtendit: (*Mor. Nic. V. 8.*) quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime ſpectatur. Non tamen hæc unica eſt menſura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina eſt, multas res magis deſiderat quam ſunt neceſſariæ. *Margaritis*, inquit Plinius, * *pretia luxuria fecit.* Et

GROTII NOTÆ.

Quod ita verum eſt, niſi omnino & apud dominum fuiſſet periturum] Lex Wiſigotthorum lib. V, tit. V, c. 1, 2, 3.

Capite 42.] Convenit cum Exodi loco c. XXII, 6, 10, 11, 12, 13. Moſes de Korzi præceptis jubentibus LXXXVIII & LXXXIX.

GRONOVII NOTÆ.

Beneficæ acceptionis] Quia in illius gratiam uſus rei conceſſus eſt.

Domino abeſt] Abeſt enim tantum, quod etiam abfuturum fuiſſet, ſi penes dominum manſiſſet, nec fuiſſet commodata.

Media via] Quia in his utriuſque verſatur utilitas. l. 23. de Reg. Jur.

2. *Alios fidem*] Alios ſatisfacere, ſi fidem adhibeant in re ſervanda, neque eam ipſi corrumpant, etſi ab alia accidente cauſa interierit; alios omnino ſalvam præſtare rem oportere.

XIV. 1. *Menſura ejus*] Indicatio vel æſtimatio cujuſque rei hæc juſta eſt, quam facit caritas ejus vel copia & noſtra neceſſitas.

GROTII NOTÆ.

Pretia luxuria fecit] Idem libro XXXVII de gemmis: *Singulorum libido ſingulis modum facit & maxime regum.* Et libro XXXII: *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium eſt, tantum apud Indos in coralio; namque iſta perſuaſione gentium conſtant.* Auguſtinus de civitate Dei libro XI, cap. 16: *Sed quid mirum, cùm in ipſarum etiam hominum æſtimatione, quorum*

Et Cicero Verrina de Signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis.* Et contra evenit ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI, cap. 15; ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.* Paulus Jurisconsultus: *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed * communiter funguntur:* id est, ut alibi explicat, quanti omnibus valeret. Hinc fit ut res tanti æstimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Aristoteles loquitur, id est, *in puncto* constituit.

IX, 35. *L. pretia D. ad l. Falc. L. Si servum. D ad legem Aquil.*

2. In communi autem illo pretio, * ratio haberi solet laborum & expensarum quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse rei accidentia æstimabilia, ob quæ res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretii solutione dilata aut anticipata nascitur.

XV. 1. De

rum certe natura tanta est dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam servus, gemma quam famula? ita libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis à necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cùm ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.

* *Communiter funguntur*] Plin. lib. XVIII, c. 31: *Æqui patrisfamilias modus est, annona cujusque anni uti.*

Ratio haberi solet laborum & expensarum] Nec improbat id Augustinus ad Ps. LXX: *Sed ait ipse mercator: Affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto, dignus est enim mercenarius mercede sua; de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.*

GRONOVII NOTÆ.

Pretia rerum non ex] Pretium rei debet statui, non quod unus alterve vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates sperans, pro illa daret, sed quod ei sensus & opinio communis attribuit.

Aliquam latitudinem habeat] 1, 2, 1. p. 15.

2. *Laborum & expensarum*] Res non tantum æstimantur ex materia, sed augetur pretium pro laboribus & sumptibus, quos sustinuerunt mercatores in ea comparanda.

Rei accidentia æstimabilia] Fortuita, quæ mutent æstimationem venalium.

Ob damnum] Si vendam rem, qua ubi caruero, ipse damnum fecero aut lucro sperato fraudabor; aut qua ego ipse, vel quicumque compotes mirifice capimur & delectamur.

Dilata] Venditori.

Anticipata] Emptori.

XV. 1. De venditione & emtione notandum etiam, sine traditione ipso contractus momento transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum. ita * Senecæ venditio *alienatio est, & rei suæ jurisque sui in alium translatio:* nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio constat præstando, ut habere liceat & evictionem, item quod res periculo est emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco qui * apud Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solennitate venditionis, de arrhabone, de pœnitentia, multum differentia à jure Romano: sicut & apud Rhodios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusæensis.

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, sive per traditionem sive aliter. Per hanc enim facultas moralis in rem abiit à venditore: quod non fit per solam promissionem.

XVI. Monopolia * non omnia cum jure naturæ pugnant, nam possunt interdum à summa potestate permitti justa de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub

* *Arist. Pol.* I. c. VII.

GROTII NOTÆ.

Seneca] De Beneficiis v. 10.

Apud Stobæum est] Titulo de legibus.

Non omnia cum jure naturæ pugnant] Nota Thaletis historia de olivitate. Pythoclis inventum de plumbo Tyrico coemendo, unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud Aristotelem œconomicôn II. de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide Plinium VIII, 37. de monopolio Serici, Procopium in historia arcana.

GRONOVII NOTÆ.

XV. 1. *Ne statim dominium*] Ut ex certo die res demum fiat emptoris: cujus casus exemplum apud Catonem de r r. ca. 80.

Commodo & periculo] Si fructum faciet, is erit venditoris; si deterior fiet, de pretio decedet.

Constat præstando] Periculo judicii evictionis, si res mancipio data fuerat, vel si alius dominus rem empiam judicio suam esse vicerit & abstulerit, ut regressus emptori ad venditorem sit.

De arrhabone] Pignore pretii numerandi.

De pœnitentia] De rescindendo contractu.

Relatione in acta] Ut non prius fuerint rati & firmi quam per actuarium signati sint in commentariis reipublicæ.

2. *Facultas moralis*] Jus competens I, 1, 4.

XVI. *Monopolia*] Quoties unus vel pauci ex composito ad sese redigunt jus mercis vendundæ.

Vi

sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, * ut Strabo loquitur, μονοπωλείαν. Potest & à privatis institui, æquo duntaxat compendio. At qui, ut in Velabro olearii, * de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum tertio, sed proprie Cap. 6.
jus alterius non violant.

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter functionem recipere, * non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi, qua scilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime necessarias: quæ æstimatio, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michaël Ephesius ad quintum Nicomachiorum: ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον, ὡς γὰρ ἐπ᾽ ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει. καὶ τὸ αὐτό ποτε πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλ-

GROTII NOTÆ.

Ut Strabo loquitur] Libro XVII. vide & Cassiodorum II, 4. & 26.

De compacto id agunt] Lex æqua & prudens est C. de monopoliis & locus notabilis apud Lysiam adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde Cassiodorum IX, 5. & c. quicumque. causa XIV. quæstione IV.

Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi] Non tam ex substantia quam ex quantitate L. 1. D. de contrah. emtione. Non corpora hic cogitanda sed quantitas. L. Si is cui, §. 1. De solutionibus.

GRONOVII NOTÆ.

Æquo duntaxat] Lucro utique justo & tolerabili, non nimio & iniquo vendentibus.

Velabro] Loco urbis Romanæ, ubi oleum erat venale, clandestinoque inter se pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. Plaut. Captiv. 3, 1, 29.

Jus alterius] Non committunt, de quo queri quis apud magistratum, aut quod magistratus vindicare possit.

XVII. *Functionem rei*] Pati ut alia pro alia, & aliud pro ea, & ipsa pro alio detur. l. 2. §. 1. D. de reb. cred.

Materia] Ut aurum pro argento & vicissim.

Appellatione aut forma] Ut denarii pro sesterciis, Philippi pro thaleris, modo summa præstetur quocumque genere bonæ monetæ.

Magis communi] Latius patente rerum commutabilium vel promercalium, quatenus illis æquatur, & pro illis vel expenditur vel accipitur.

Qua æstimatio] Quantum autem pro quaque expendi vel accipi debeat, nisi quid speciale inter contrahentes cautum fuerit, colligendum ex tempore quo solvimus & loco: nam hæ duæ circumstantiæ pretia rerum variare solent.

λόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλαττομένων χρῆσθαι: *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam ſicut ea non eadem ſemper, nec enim alienis rebus æque ſemper opus eſt nobis, ſic nec nummus idem ſemper valet, ſed mutatur, & cum prius plus valuerit, poſtea aut minus aut nihil valet: *diuturnius autem eſt nummi pretium; eoque ut menſura aliarum quæ comparantur rerum uti ſolemus.* Cujus loci hic ſenſus eſt: quicquid adhibetur in hoc ut menſura ſit rerum aliarum, debet eſſe tale ut per ſe minime flectatur, talia autem ſunt in genere æſtimabilium, aurum, argentum, æs. per ſe enim ferme tantundem ubique, & ſemper valent: ſed prout res aliæ quibus indigent homines copioſæ ſunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, nunc plus nunc minus valet.

L. 11. D. Locati.

XVIII. Locatio & conductio, ut recte à Cajo dictum eſt, proxima eſt venditioni & emtioni, eiſdemque regulis conſiſtit. Reſpondent enim pretium penſioni ſive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare ſicut res domino perit, ita naturaliter ſterilitas & alii caſus qui uſum impediunt damno ſunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promiſſam, quia ipſe facultatem utendi tradidit, quæ eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id poteſt. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus eſſet, alii eam locaverit, quicquid conſecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione ſupra diximus, pluris rem vendi minorisve emi poſſe, ſi in gratiam alterius vendatur ematurve alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum eſt. Quod ſi una opera pluribus utilis eſſe poſſit, ut itineris ſuſceptio, & locator pluribus ſe in ſoli-

GROTII NOTÆ.

Diuturnius eſt nummi pretium] Publica ac perpetua æſtimatio. d. L. 1. de cont. empt.

GRONOVII NOTÆ.

Ut menſura] Ut eo aliæ res æſtimentur.

Minime flectatur] Ut ſemper idem ſit, minimumque habeat varietatis.

Nunc plus] Ubi copioſæ res ſunt.

Minus] Ubi raræ.

XVIII. *Res domino*] Quod emptum eſt, traditumque, ſi intereat, non is, qui dominus fuit, ſed qui eſt in præſens, damnum ſentit.

Eo tempore] Quum conducebatur.

Alii eam locaverit] Ita ſi primus conductor contractum ſervare & præſtare paratus ſit, quod inter ipſum & dominum convenit.

XIX. *In gratiam alterius*] Non quod venalem habeat aut ea indigeat, ſed ut petenti aut alienare coacto commodet aut gratificetur.

Locator pluribus] Cum compluribus ita convenerit, ut ſinguli omnem ſumptum præſtent, quaſi ſolo in uniuſcujuſque negotio occupetur.

Tan-

solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

XX. 1. Circa mutuum quæri solet quo jure vetitæ sint usuræ? & quanquam jure naturali vetitas esse receptior est sententia, contrarium tamen sentit Abulensis. Neque vero videntur argumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia esse ut assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse; * tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas * hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius, quod hic res pro re reddatur, usus autem rei à re distingui non possit, cum in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil debeat exigi.

In cap. 2 Matthæi qu. 171, & 172.

2. Sed notandum est, cum rerum quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, usufructus Senatusconsulto introductus dicitur, non tamen effectum ut proprius usufructus esset, de voce usufructus agi, quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale

L. 11. D de usufructu earum rer. quæ usu consum.

GROTII NOTÆ.

Tantundem & de commodato dici potest] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & fœneratio. in L. unica. C. Theod. quod jussu est, *pecuniam commodat*. Justinianus edidit *mutuam dat*. Nummos autem fœnore sumptos, conductos dixit Horatius lib. 1, Sat. 2. ubi Scholiastes *merces, usura*.

Hominum industria fructuosas fecit] Nec enim debet sterilis esse pecunia. L. quid ergo. §. Usuras. D. de contr. tutela. L. debitor. D. de Usuris.

GRONOVII NOTÆ.

XX. 1. *Receptior est*] Nullo jure sunt vetitæ, si modestæ sunt & civiles, nisi forte Canonico, ex errore & mala interpretatione vocabuli nato; quasi usuræ non sint, nisi immanes, mergentes, trucidantes. Atqui tam sunt unciæ, sextantes, quadrantes usuræ quam centesimæ.

In aliud nomen] Ex commodato fiat conductum.

Sterilis est] Nihil non sterile, quod tibi sterile esse volueris: ut contra nihil non fructuosum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. Salmas. de usur. cap. 8. p. 198.

Res pro re] Ut pecunia pro pecunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

A re distingui] Non possit considerari tanquam aliquid fructificans, fructum debens.

In abusu] Quia quod mutuum sumo, id sumo ut consumam.

Debeat exigi] Qui hoc objiciunt, ludunt in vocibus, Usus & Abusus. Quasi vero mutuum tantum sumatur, ut consumatur; & non potius, ut aliquid eo fructuosum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro vendenda, quævis alia res utilis. Salm. de usur. c. 8. p. 195.

2. *Usufructus SC.*] §. 2. Inst. de Usufr.

le nihil esse, aut non æstimabile, cum contra certum sit, siquis proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo * ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero à Catone, Cicerone, Plutarcho, *& aliis contra usuras dicuntur, ea respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur.

L. 1. ¶. si usufructus D. ad legem Falc.

3. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. Est enim hujus legis materia, si non necessaria, certe * honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos * decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo octavo, quæ autem hujus generis sunt Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina, & quæ tunc officia homini Hebræo aut alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubentur, ea nunc præstanda sunt homini cuivis, * omni populorum discrimine per Euangelium sublato, latiusque extenso proximi intellectu: quod

Luc. x. 29.

GROTII NOTÆ.

Ἐν ἀντιχρήσει] L. cum debitor. D. in quibus causis pignus. L. ea pactione. C. de Usuris.

Et aliis] Ut Appiano in civilibus.

Honesta moraliter] Hebræi censent voce נשך significari usuram in pecunia: voce תרבית in quavis specie. Hieronymus ad XVII. Ezechielis: *Putant quidam usuram tantum esse in pecunia: quod providens scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non capias quam dedisti.*

Decimus quartus] Et Ps. CXI, χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν: *Vir bonus est, qui alterius miseretur, eique pecuniam dat mutuam.*

Omni populorum discrimine per Evangelium sublato] Christianos Arnobius libro IV ait esse *communicatores rei, & cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatio*; alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

GRONOVII NOTÆ.

Proprietario] Ei qui dominus est rei, cujus alius usumfructum habet.

Minus enim] Ut plus petit, qui ante tempus petit §. 33. Inst. de Action.

Ἀντιχρήσει] Pignore ita dato, ut donec pecunia credita solvatur, eo creditor utatur fruatur vicem usurarum, i. num. 3.

Catone] Fœneratorem esse pejorem fure, de re rust. pr.

Cicerone] Paradox. 6.

Plutarcho] In vita Catonis.

Respiciunt] Graves, immodicas, sanguinolentas.

3. *Vetat Hebræos*] Immo fuit hæc lex civilis, quam ea ferret Respublica, constans ex hominibus æquatorum patrimoniorum per sortes agri unicuique concessas. Itaque Hebræos alienigenis fœnerari licuit, Deuter. 15, 6. quod non permisisset Deus, si fœnus per sese injustum esset. Sed & proprie lex hæc ad illos pertinet, qui propter egestatem mutuum petunt, non qui sui commodi & lucri causa. Vide Salmas. de usur. cap. 20, & 21. p. 618, & de fœn. trapez. pag. 203, & 210.

Alioqui circumciso] Proselyto.

Plus

quod præter cætera ostendit insignis Christi de homine Samarita apologus. Itaque Lactantius de officiis tractans hominis Christiani: *Non dabit*, inquit, *in usuras pecuniam, hoc est enim de alienis malis lucra captare.* Ambrosius: *Subvenire non habenti humanitatis est; duritia autem * plus extorquere quam dederis.* Ipse Cæsar Augustus notavit aliquos, quod pecunias levioribus usuris mutuati, graviori fœnore collocassent. *Epit. Inst. c. 2.* *De Officiis III, c. 2.* *Suet. c. 35*

XXI. Observandum tamen est, esse quædam * quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno, quod facit qui pecuniam dat mutuam, eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione in Pantænetum, eum qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsivit * sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim

GROTII NOTÆ.

Plus extorquere quam dederis] Cyprianus de Lapsis gravia peccata enumerans, addit *usuris multiplicantibus fœnus augere.* Chrysostomus de jejunio V: ἐὰν νηστεύσῃς βλέπε μὴ δανείσῃς τὸ ἀργύριόν σου ἐπὶ τόκῳ. νηστεύεις; διάῤῥηξον βιαίων συναλλαγμάτων χειρόγραφον: *Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloces fœnori. jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones.* Idem in caput ultimum I ad Corinthios, pecuniam fœnore partam non magis si in Eleemosynam detur Deo acceptam esse ait, quam si detur ex quæstu meretricio. Augustinus epist. LIV: *quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges & judices reddi jubent. Ita crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore?* Maximus homilia III de quadragesima: *recte frater frequentabis Ecclesiam, si gressus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat usura.* His adde Basilium in Sermones Domini in monte, & quæ ex Consiliis sanctisque Scriptoribus collegit Gratianus causa XIV. quæst. III & IV.

Quæ ad usuræ speciem accedant] Etsi cum juris Romani consultis loqui volumus, fœnus odiosum nomen est, usura non item. *Usura non propter lucrum petentium, sed propter moram solventium infliguntur.* L. Cum quidam. D. de Usuris. Cujacius in paratitulo de nautico fœnore: *Fœnus est quod præter sortem accedit lucri causa: usura quod accedit ne in damno versetur creditor.* Sed quia plerique etiam usurarum abusi sunt nomine, cœpit & hoc in sequiorem sumi partem: in bonum autem sensum substitui vox ejus quod interest.

Sub modico lucello] Procopius Goth. III, in laudibus Germani, qui Justiniano propinquus: χρήματα τοῖς δεομένοις ἅπασι δεδανεικὼς μεγάλα καὶ τόκον οὐδ' ὅσον λόγῳ κεκομισμένος πρὸς αὐτῶν πώποτε: *pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici mereretur, nunquam ab ipsis sumebat.*

GRONOVII NOTÆ.

Notavit aliquos] Non de vulgo, sed equites Romanos, quibus hoc sordidum putavit: nec ob fœnus, sed ob tale fœnus.

XXI. *Incerto spei*] Ut Justin. 38, 1. *incertum belli timens.* l. 20. C. mand. *incertum litis.* Frehet. I. Pater. 2.

partim ut gratum faciat alteri, negat fœneratorum odio prægravandum.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid ſtipulari pro uſu pecuniæ, aut rei alterius; ut apud Hollandos jampridem conceſſum eſt aliis quidem * octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro uſu annali exigere, ſiquidem vere ſtant intra compenſationem ejus quod abeſt, aut abeſſe poteſt, non pugnant cum naturali aut divino jure: ſin eum modum excedunt, * impunitatem præſtare poſſunt, jus dare non poſſunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem * aſſecurationem vocant, omnino nullus erit ſi contrahentium alter rem de qua agitur aut ſalvam quo deſtinabatur perveniſſe, aut periiſſe ſciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, ſed quia propria materia hujus contractus eſt damnum ſub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æſtimatione petendum eſt.

XXIV. 1. * In ſocietate negotiatoria, ubi confertur pecunia cum pecunia, ſi pecuniæ æquales ſint, æquales eſſe etiam oportet partes in damno & lucro: ſin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Ariſtoteles fine octavi Nicomachiorum ſic extulit: ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλεῖον λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλεῖον. Atque idem habebit locum ſi operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera, conferri poteſt, ut dici ſolet:

Par pari datum hoſtimentum eſt opera pro pecunia.

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut opera confertur cum ſolo pecuniæ uſu, quo caſu ſors domino perit, & ſi ſalva

GROTII NOTÆ.

Octo nummos in centum] Idem in Imperio conſtitutum.

Impunitatem præſtare poſſunt] Ideo permiſſas ante ſe uſuras ad normam æquiorem reducere Juſtinianus ſui officii cenſuit: Novellis XXXII, XXXIII, XXXIV.

Aſſecurationem] Id damnum in ſe ſuſcipere dixit Suetonius Claudio. Sic Cicero pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum eſſet ſine vecturæ periculo. Epiſtola XII, 17.

Exemplum ſocietatis habes in delphinis apud Plinium] Lib. IX, c. 8. & in pinna ac pinnotere IX, 40. meminit & Cicero de Finibus.

GRONOVII NOTÆ.

XXIII. *Contrahentium alter*] Is qui ſimulat ſe periculum, quod nullum eſt, ſubire, & pretium pro eo paciſcitur.

Aut periiſſe] Qui fingit ſeſe ut futurum metuere, quod jam evenit; tamen evitari poſſe, ut ſpe lucri alium illiciat in damnum certum.

XXIV. 1. *Confertur pecunia*] Ubi ambo, vel omnes contrahentes pecuniam contribuunt.

Opera] Artis, vel laboris adminicula.

2. *Opera confertur*] Ut cum alius operam, alius pecuniam præbeat, non tamen communis fiat pecunia, ſed pecuniæ ſimul operæque fructus.

Sors] Id quod collatum eſt.

Pro

salva est, domino salva est; aut opera confertur cum ipso domino pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie comparatur cum opera non sors sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera, operæ pretium habetur quasi sorti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & de labore ac periculo navigationis & similibus intelligi debet.

Navarr. 17. num. 250. Covarr. III. var. cap. 2. Less. lib. II. c. 25. du. 3.

3. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita conveniri sine injuria. fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu aversi periculi, in quo ita servabitur æqualitas, si tanto plus lucri ferat quam alioqui laturus fuerat qui in se damnum recepit. Ut autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est à Jurisconsulto *a* non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est, si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat comparandum est.

Angelus verb. Societas I. ¶. 7. Silv. verbo Societas. I. q. 2. Navarr. 17. n. 255. Covarr. & Less. d. locis. Livius lib. XXXIX.

XXV. In societate navali adversus piratas utilitatis communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & vulneratorum impendia, ferantur à dominis navium & mercium * pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem quæ diximus hactenus ipsi juri naturæ sunt consentanea.

Arist. III. Polit. c. 6. a L. Si non. D. pro socio.

XXVI. 1. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod inæqualitas rerum in quam

GROTII NOTÆ.

Pro parte quam habent in ea summa] Vide simile in L. Wisigothorum libro V, tit. V, c. 5.

GRONOVII NOTÆ.

Comparatur cum opera] Existit æqualitas collationis, dum alter sociorum laborat & exercitus est; alter pecuniam suam in periculum mittit, cessatque ex eo lucrari, quod alioqui potuisset.

Operæ pretium] Tanti æstimatur labor operantis, quanti sors ab altero contributa.

De labore ac periculo] Et hæc conferri cum pecunia posse.

3. *Aversi periculi*] Assecurationis.

Plus lucri] Immo aliquando, etsi non plus ferat: potest enim ob certam spem lucri, diffidente altero, ut eum inducat, omnem metum in se recepisse, num. 26.

XXV. *In societate navali*] Ammiralitate, i. num. 4.

Vulneratorum] Sauciorum curandorum.

XXVI. 1. *Inæqualitas rerum*] Si consenserunt socii res inæquales conferre, ubi nec dolus adhibitus est, & si quid in altera re incommodi erat, simpliciter confessus est, qui eam contulit, eas haberi pro æqualibus.

Natu-

quam consensum est, ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante constitutionem Diocletiani, actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur exactio aut coactio fit eo nomine. Hoc enim est quod ait Pomponius, in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere.

L. in causa cognitione. D. de minorib. L. Item si pretio D. locati.

2. * Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est pro eo quod recepti passim moris est: quomodo apud Apostolum Paulum ipsa natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσει ματαίους, id est, *natura vanos* appellat scriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus Apostolus, non tam ex sua quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, persona loquens. Euenus Poëta vetus:

1 Corinth. XI. 14.

XIII, 1.

Ephes. II, 3.

> φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι, φίλε, καὶ δὴ
> ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.
> *Quod meditare diu durabile fiet, amice,*
> *Atque id naturam credo mortalibus esse.*

L. III.

Ejusdem sensus dictum vetus apud Galenum extat: ἐπίκτητος φύσις τὸ ἔθος, *consuetudo adscititia est natura.* Apud Thucydidem simili notione dicitur ἡ νόμων κρατοῦσα ἡ ἀνθρωπεία φύσις, *humana natura legum victrix.* Sic προφυσιωμένα dicunt Græci tum virtutes tum vitia postquam altas radices egerunt. Apud

GROTII NOTÆ.

Naturaliter autem eo in loco] Sic Gellius lib. IX, c. 10, de actu conjugali: *rem natura lege operiendam*

GRONOVII NOTÆ.

Constitutionem Diocletiani] L. 3. C. pro socio.

Exactio vel coactio] Diversos populos, vel principes inde injuriam sibi factam dicere posse, aut jus belli habere.

In pretio venditionis] More quotidiano evenire, & vix aliter fieri posse in tam brevi confinio æqui & iniqui, ut pars altera paulo plus ferat, & id patiendum statuisse jura, ne insanum in modum lites crescant.

Nullum contra proditum] Non habeat actionem adversus eum, à quo se circumventum putat, nisi dimidio amplius.

2. *Natura docere*] Consuetudo illarum gentium, quæ quasi transiit in naturam.

Quam ex Romanorum] Quia scilicet epistola ad Ephesios creditur data Romæ & missa Ephesum per Tychicum, ut in fine illius adscriptum est. Vellem autem eo loco hic usus non esset, quem omnes sani Theologi accipiunt, de natura corrupta per peccatum primorum parentum in omnes posteros propagatum: *Vivebamus quasi nati ad iram Dei provocandam.*

Meditare] Exercebis, agitabisque sæpe ac diu.

Πεφυσιωμένα] In naturam redacta.

Apud Diodorum vero Siculum legimus : τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης : *cum necessitas naturam, id est robur animi, vinceret*. Sic Pomponius Jurisconsultus cum dixisset jus Romanum non pati eundem in paganis & testato & intestato decedere, addidit earum rerum naturaliter inter se pugnam esse, cum tamen ea regula è solis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipsos quidem Romanos * in militum testamento. *L. jus nostrum, D. de R. I.*

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controversias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos qui communem judicem non habent inexplicabiles, quæ vitari non poterant si ob inæqualitatem à pactis discedere licuisset. *Hac est emtionis atque venditionis substantia* (ajunt Imperatores, substantiæ nomine morem perpetuum significantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore distrahendi votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque * post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emptore autem huic quod obtulerat addente, ad certum consentiant pretium.* Seneca ait hoc jus respiciens: *Quid interest quanti sint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debes qui bene emit.* Andronicus Rhodius sensu eodem : τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἑκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος οὔτε ἄδικόν ἐστιν, οὔτε διορθοῦται. τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος: *Lucrum, quod voluntate contrahentium percipitur, nec injustum est, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex concessit.* *L. Si voluntate. C. de rescind. vend.* *L. VI. de benef. 15. Nic. V. 5.*

4. Is, quem indicavi paulo ante, scriptor vitæ Isidori, minoris justo emere, aut pluris vendere, vocat ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν: *injustitiam * à lege quidem permissam, sed quæ reipsa justum pervertat.*

GROTII NOTÆ.

In militum testamento] Imo & in paganorum testamentis sæpe, ubi inofficiosi querela instituitur, L. mater. L nam etsi. L. circa. D. de inoff. Testamento, addita L. cum duobus. C. eodem titulo.

Post multas contentiones] Festus: *Cociones dicti videntur à cunctatione, quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad justi pretii finem, itaque apud antiquos prima syllaba per V literam scribebatur.* Quintilianus declamatione pro civibus: *diu cocionatus est*

A lege quidem permissam] Sic Andronicus Rhodius ad V. Nicomachiorum c. 5. in fine: τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος: *harum enim rerum licentiam lex dedit.*

GRONOVII NOTÆ.

In paganis] Non militantibus. Suetonius Galba [illegible]

Naturaliter] Ex natura rerum, quam lex & mos iis imposuit.

3. *Qui communem judicem*] Qui diversis imperiis sunt subjecti.

Votum gerentes] Spe ... cupientesque ambo cum lucro emptor acquirere, venditor alienare.

Qui bene emit] Vili. Suet. Jul. 50. Martial. 8, 19.

CAPUT XIII.

De jurejurando.

I. 1. Apud omnes populos & ab omni ævo circa pollicitationes, promissa & contractus, maxima semper vis fuit jurisjurandi. Nam ut Sophocles ait Hippodamia:

Mens

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Circa pollicitationes*] Cap. 11. num. 14. Circa pollicitationes, promissa, & contractus, id est, ad ea omnia firmanda & corroboranda.

Ita

Mens excitari jurejurando solet,
Ut bina diligenter evitet mala,
Culpari amicis, & Deos offendere.

Nullum vinculum, inquit Cicero, *ad adstringendam fidem majores nostri jurejurando arctius esse voluerunt.* Lib. 1.

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Hesiodus dixit de juramento:

clades mortalibus unde
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

* Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum: & sine facto voluntas quoque pœnam in se accerseret: quorum utrumque Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat Lib. 11. tantum an juratam de deposito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

At juramento quædam est sine nomine proles
Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno
*Advenit, atque omnem * vastat stirpemque domumque.*

Et eandem historiam recitans Juvenalis ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

3. Bene Cicero: *Est jusjurandum affirmatio religiosa: quod* Off. III. *autem affirmate quasi Deo teste promiseris, id tenendum est.* Quod autem addit: *Jam enim non ad iram Deorum quæ nulla est, sed ad justitiam & fidem pertinet:* si iræ nomine perturbationem

GROTII NOTÆ.

Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret] Vide Servium in excerptis Fuldensibus ad 1 Æneidos.

Vastat stirpemque domumque] Vide Zachariam v, 1, 2, 3. & interpretem ejus loci Chrysostomum de statuis xv.

GRONOVII NOTÆ.

Culpari amicis] Ne subeat infamiam perfidiæ & perjurii.

2. *Sine facto voluntas*] ipsum pejerandi propositum, etsi perjurium secutum non esset à Deo puniretur.

At juramento] Ἀλλ' Ὅρκου παῖς ἐστὶν ἀνώνυμος, οὐδ' ἔπι χεῖρες Οὐδὲ πόδες. Melius Græce Ἀλλ' Ὅρκου, quam Latine, *At juramento:* primum quia Ὅρκος Græcum est, juramentum Latinum non est. Dein Ὅρκος genere masculino aptius repræsentat personam patris quam Sacramentum, aut jusjurandum genere neutro. Significatur autem *Horcos*, instar numinis quem Poetæ fingunt jurandi veluti exactorem & præsidem; Hesiodus filium facit Ἔριδος Theog. 231. Higinus Ætheris & Telluris. Sic etiam Horci subolem dicit hic Pythia, id est, aliquid posterum & consequens; intelligitur nimirum Animadversio divina.

3. *Affirmatio religiosa*] Pronuntiatio rei alicujus, interposita ad veritatem ejus firmandam religione, seu veneratione divini nominis; unde in libb. vett. religio judicum, religio testium, religio militum, quia judices jurati judicabant, testes jurati testimonium dicebant, milites sacramento rogabantur.

Perturbationem] Affectionem, commotionemque animi, quæ judicium impedit ac tenebras offundit oculis mentis, ne verum cernant, ac sæpe compellit ad ea, quorum mox pœnitet.

Ut

tionem intelligit, non improbandum est; sin quidemcunque nocendi affectum aut voluntatem, minime est recipiendum, ut recte probat Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quo pertingat usque videamus.

Lib. de ira Dei.

II. Primum quod de promissis & contractibus diximus, & hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, * ut de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius:

** Quæ jurat mens est: nil conjuravimus illa.*

ex Euripide desumptum qui in Hippolyto dixerat;

*Jurata lingua est: * mente juravi nihil.*

Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio à juramento est inseparabilis, & effectus ejus necessarius.

Sot. l. viii. q. 1. art. 7. Covarr. ad c. quamvis. part. 1. §. 5.

III. 1. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari sunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem; nam is actus, qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut quanquam plerumque verum est illud Tullii; *Quod ex animi tui sententia juraveris, id non facere perjurium est*; quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Ulyssi Calypso ait:

ἀλλὰ τὰ μὲν φρονέω καὶ φράσσομαι.

Verum animus quod sentit idem loquar.

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium est verba aliter accipi. nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere

GROTII NOTÆ.

Ut de Cydippe narratur] Exstat similis narratio in Metamorphosibus Antonii Liberalis de Ctesylla & Hermochare.

Quæ jurat mens est] Ibidem:

Consilium prudensque animi sententia jurat,
Et nisi judicii vincula nulla valent.

mox:

Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.
Non ego juravi: legi jurantia verba.

& quæ sequuntur.

Mente juravi nihil] Quia dum honesta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

GRONOVII NOTÆ.

Affectum aut] Decretum puniendi pro merito.

II. *Contractibus diximus*] Cap. XI num. 5.

De Cydippe] Quæ legerat in malo, quod Acontius amator in sinum ejus miserat, inscripta vel incisa hæc verba: *Juro me Acontio nupturam.*

III. 1. *Ex animi tui sententia*] Formula jurisjurandi propria. Brisson. lib. 8. de for. p. 721.

Quo-

cere vera * quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero : *Quod ita juratum est, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum legimus : *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, queis flagitii conscientia inerat.* Augustinus : *Perjuri sunt qui servatis verbis exspectationem eorum quibus juratum est deceperunt.* Et * Isidorus : *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur * liquido jurare. Ideo Metellus recte recusavit jurare in legem Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem ob rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum, si lex rite rogata lataque esset.

Hist. IV. *Epistola* CCXXIV. *App. de bello civil. l. 1. Pan in c. Cle cus de jur. jur. Sil. verbo Juramentum* 4. *q.* 23. VI, 17. *Thom.*

3. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio quæ promissorem exsolvat, id tamen in juramento admittendum non est : quo pertinet egregius ille locus

GROTII NOTÆ.

Quomodo putat intelligi] Augustinus epistola CCXXIV de illo locutus qui à Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat : *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat exspectarent.* Vide & sequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta Concilio Troslejano Tomo III conciliorum editionis Sirmondianæ. Et apud Hincmarum in opusculo de divortio Lotharii & Tethbergæ ad interrogationem VI, ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur :

Qui non ut juras, sed ut is jurasse putavit
Cui juras, audit : sic es utrique reus.

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam : *Si non ea intentione perfecerin, sicut à nobis me profitente audita atque intellecta sunt.*

Isidorus] Lib. II. de Summo bono cap. XXXI, 1, citatur causa XXII, quæst. V, c. quacunque.

Liquido jurare] Donatus ad illud in Andria :

Quia si forte opus ad herum jusjurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquido possim.

Liquido, pure, & manifeste : χρεὼν μὴ ἀνυποθέτειν ἑτέρα φρέζει τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, οὕτωσὶ καὶ δηλῶν, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans : *Oportuit non quæsita locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui.* Qui & alibi, de Alexio contra sensum verba captante ; *τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐγκαθίσας, ὡς αἱ μυῖαι τῷ μώλωπι : ita verbis illis insidebat ut musca vibici.* Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur is qui Constantinopolim, salute ipsi per jusjurandum promissa, venerat ; Sozomenus lib. V. Adde quæ infra cap. XVI, 2.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Quomodo putat*] Quemadmodum accepit ea ille, cui juratur.

Deferentis] Dictantis vel adigentis jusjurandum.

Queis flagitii] Qui meminissent se patrasse, de quo jurejurando falso tum temporis ibant sese purgatum.

Liquido jurare] Terent. Andr. 4, 3, 13. l. 18. D. de jurejurando.

Apulejanam] Appulejam dicendum. L. Appuleji tribuni plebis. Flor. 3, 15.

Ob rogationis vitium] Quia per factionem & tumultum rogata erat Epistola. Flor. 3, 15.

tus Apostoli ad Hebræos: *Deus volens abundantissime heredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem dedit jurejurando: ut per duas res immutabiles in quibus fieri non potest ut fallat Deus* (ita recte verti puto illud ψεύσασθαι, ut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII, 16; VIII, 26; X, 1.) *firmum habeamus solatium*. Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui ἀνθρωποπαθῶς, & magis secundum id quod videtur nobis, quam quod est.

4. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & pœnitentia duci dicitur, quoties aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum * ob conditionem tacite intellectam, quæ cessat, Jer. XVIII, 8. Exempla videre est Gen. XX, 3; Exod. XXXII, 14; I Reg. XXI, 29; II Reg. XX, 1; Esaiæ XXXVIII, 1; Jonæ III, 5, 11. Quo sensu etiam nos fallere Deus improprie dici potest. Et solet vox ψεύδεσθαι, quæ in eo loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus rem frustrantis; ut videre est tum alibi, tum Levit. VI, 2; Josue XXIV, 27; Esai. LVIII, 11; Os. I, 2; *Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit in comminationibus, quia illæ jus homini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacita quædam subest.

5. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem præstant, promissionem, quia jus dat, & juramentum, quia conditiones tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psal. LXXXIX, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36. Nam aliud est si eas conditiones ipsa negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli

GROTII NOTÆ.

Pœnitentia duci dicitur] Concilium Toletanum VIII, cap. 2: *Justitia namque Dei est à seipso ordinata nullatenus convellere: pœnitere vero, eadem ordinata cum voluerit immutare.* Retulit Gratianus in causam XXII, quæst. IV. Explica vero ut in textu nostro.

Ob conditionem tacite intellectam] Senecam vide Naturalium quæstionum II, 37.

Abac. III, 17.] Adde Jobum I, 1. Oseam IX, 2.

GRONOVII NOTÆ.

3. Ἀνθρωποπαθῶς] Verbis translatis ab humanarum affectionum more.

4. *Aliter quam verba*] Quam præterat sese acturum esse. Agit autem aliter, quia verbis licet simpliciter pronuntiatis tacita suberat conditio quæ non extitit.

Fallere] Sinere falli & facere, ut spes expectationesque hominum improbæ sint irritæ: quemadmodum fallere dicitur, in quo se nostra frustratur opinio: si quid secus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis firmamus & persuasimus.

Spem frustrantis] Aliud demonstrantis atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

In comminationibus] Ut Deus (si ita licet loqui) dicatur fallere, id est, non irrogare pœnam, quam fuerat minatus.

5. *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam & expressiones verbis non apertis non expressas.

Suppo-

nulli referunt id quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur.

IV. 1. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. Nam si certum est, eum qui juravit aliquod factum * suppoSuisse quod revera se Navarr.
ita non habeat ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non c.12. n.13.
obligabit juramentum. At si dubium sit, an non etiam sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit.

2. Atque huc refero jusjurandum, quod Josue & primores Josue IX.
populi Israelitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant à Gabaonitis, è regione longinqua se venire fingentibus. At non inde sequebatur Josuam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *Fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum paciscerer?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum desiderent, sociale an deditionis; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent dedentibus se vitam relinqui posse. Lex enim divina quæ eos populos interne- Deut. XX.
cioni devovebat, * ex legis alterius comparatione ita erat in- 10.
telli-

GROTII NOTÆ.

Supposuisse quod revera ita se non habeat] Ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud Sophoclis in Oedipode coloneo:

> Ἀπάτα δ' ἀπάταις
> Ἑτέραις ἑτέρα παραβαλλομένα
> Πόνον, οὐ χάριν, ἀντιδίδωσιν ἔχειν.
> *Fraus ad fraudem superaccedens,*
> *Non benefactis, sed atroce solet*
> *Clade rependi.*

Sic ait, καὶ αὐτοὶ οὐ νομίζουσι προσδέχεσθαι αὐτὸν καὶ ἐπαγγέλλεσθαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτῷ αἰτιώμενοι καὶ οὐ πρότερον ἐπεγνωκότες, ὅτι οἰκείοις ἐνέχεται μιάσμασι· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό.

> Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.

Καὶ ἐκεῖνος γὰρ ἀπατηθεὶς ὤμοσε. *Putant Thebani se suscepto Oedipodi promisisse incolumitatem, causa ab ipso data, cum non ante didicissent piaculo eum domestico teneri.* Tale & illud:

> *Jurata lingua est, mente juravi nihil,*
> *Namque & Hippolytus deceptus juraverat.*

Ex legis alterius comparatione] Imo & ex causa legi de internecione addita Exodi XXIV, 33. Deut. VII, 4. cessat enim ea causa in illis qui præcepta filiorum Noæ suscipiunt, & tributa pendunt. Ita Maimonides, & Samson Mi-cosi, & Moses de Kotzi, in præcepto jubente XV, & CXVIII.

GRONOVII NOTÆ.

Non personis, sed populo]. Non singulis, qui tum vivebant, sed corpori, quod idem est superstite subole, etsi singuli isti omnes sint mortui, i. cap. 9. n. 3.

IV. 1. *Sine eo*] Si id factum fuisse ignorasset aut non credidisset,

2. *Sociale an deditionis*] Juris æqui an quo in ditionem Hebræorum venirent.

telligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent
1 Reg. IX, 21. imperata. Quod inter alia probat historia Rahabæ, * cui ob benemerita parcitum est; & Solomonis, qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit.

XI, 19, 20. 3. Atque huc pertinet quod in Josuæ libro dicitur, nullam fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si rem ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuisse, valuit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato postea pœnæ sumptæ sint gravissimæ Deo auctore. * Ambrosius hanc
II Samuel. XXI, 6. tractans historiam: *Josue tamen pacem quam dederat revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret.* Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ, jam sua deditione subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt * personali cuidam servituti, cum si egissent aperte potuissent ad tributariam conditionem recipi.

V. Non tamen ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum jurassent non daturos se in matrimonium filias Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. * Aliud enim est da-
De Off. II. c. 14. re, aliud amissum non repetere. Ambrosius de hoc facto: *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est ut rapta inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est quod Achæi, Romanis quædam non probantibus quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata

GROTII NOTÆ.

Cui ob bene merita parcitum est] Et Gazere habitantium in historia Josuæ XVI, 10. Gergesæos ad Christi usque tempora superstites fuisse ex Euangelio apparet Matth. VIII, 28. nam hi ab initio se dediderant, ideo omittuntur in hostium enumeratione, Deut. XX, 17. Jos. IX, 1.

Ambrosius] De Officiis III. c. 10.

Personali cuidam servituti] Ut Brutiani olim à Romanis, Gellius X, 3. Festus verbo Brutiani.

Aliud est dare, aliud amissum non repetere] Οὔτε προτρεπομένων, οὔτε κωλυόντων, ait in hac historia Josephus, *Nec hortabantur Israëlitæ, nec prohibebant.* Seneca Excerptorum VI, 2. *Lex eum tenet qui juvat exulem, non qui patiatur juvari.* Symmachus: *Inanem metum divino animo cur tentat incutere, si quis asserit conscientiam vos habere præbentium, nisi detrahentium subteritis invidiam.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Gratia illis fieret*] Excidii vel internecionis.

Ad tributariam conditionem] Ita in societatem suscipi, ut Hebræorum vectigales vel stipendiarii essent.

V. *Ultra receptum loquendi*] Verba jurisjurandi stricte accipienda, ut non dilates aut amplius accipias interpretando, sed hoc tantum, quod vulgo sic dicitur.

Benjaminitis] Judic. 21. 7.

Quæ indulgentia] Per quam indulgentiam non erant sine aliqua pœna lasciviæ in Levitæ uxorem exercitæ. ea pœna erat invidia & infamia raptus.

Oper-

firmata erant, rogarunt ut ipsi Romani quæ viderentur mutarent: nec Achæos religione obstringerent irrita ea quæ jurejurando sanxissent faciendi. *Livius lib xxxix.*

VI. Ut valeat juramentum, * oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene * Philo Judæus: *ἴστω δὲ πᾶς ὀμωμοκὼς ἄδικα δρᾶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν οὔ, τὸ δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέψει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προστίθεται γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις, ἐν οὐ δέοντι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι πράξεις παρανόμους. ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν ποτνιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτοῦ συγγνοὺς ἐφ᾽ οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίζεσθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος*: *Sciat quisquis ob juramentum injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius eversorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpa, juramento non recte facto, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare ab injusta actione abstinens Deum veneretur, ut qua ipsi est maxime propria, misericordiam ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor, & mentis inopia.* Exemplum dari potest in Davide, qui Nabali pepercit quem se occisurum juraverat. Cicero simile ponit Exemplum in voto Agamemnonis, Dionysius Halicarnassensis in conjuratione Decemvirorum de republica occupanda. Seneca: *1 Sam. xx* *Lib. xi.*

> *Præstare fateor posse me tacitam fidem,*
> *Si scelere careat: interim scelus est fides.*

Ubi *interim* valet *interdum*. Ambrosius: *est enim contra officium nonnunquam solvere promissum, juramentum custodire.* *Off. 1. c. ult.*

*Augu-

GROTII NOTÆ.

Oportet obligatio sit licita] Tractat hoc bene Ambrosius de Offic. 1. & alii relati in causæ XXII quæstionem IV. Pertinet huc canon VII Concilii Hilerdensis relati in Tomum III Conciliorum Galliæ; & in Hincmari Opusculis non pauca.

Philo] De specialibus legibus.

Dionysius Halicarnassensis] 10. 68.

In conjuratione Decemvirorum] Exemplum inutile, nam quod decemviri jurarunt inter sese, erat, ne quis è collegio alteri adversaretur, utque per omnem vitam retinerent imperium, & nemine admisso pari potestate forent &c. lib. 10, 68. Id irritum fuit, non quod ipsos pœnituerit, sed quod secessione plebis & exercituum coacti fasces deposuerint. lib. 11, 61.

GRONOVII NOTÆ.

VI. *Ab injusta actione*] Quam ob jusjurandum debet.

Misericordiam ei] Remittat pœnam temerarii jurisjurandi.

Cicero simile] 3. de Offic. 25.

Interim scelus est fides] Interdum promissum sine scelere servari non potest.

Augustinus: *Si ad peccatum admittendum fides exhibeatur, mirum est si fides appellatur.* Idem docet secunda ad Amphilochium [illegible]:

[illegible] Imo etiamsi res quæ promittitur non sit illicita, sed [illegible] bonum morale impediens, sic quoque non valebit jus[illegible] quia scilicet profectum in bono Deo debemus, ita [illegible] tatem eripere nobis ipsis non valeamus. Huc perti[illegible] ejus quem dixi Philonis Judæi iocus, quem asscri[illegible] pigebit: *εἰσὶ δέ τινες οἳ τὴν φύσιν ἄμικτοι, καὶ ἀκοινώνητοι [illegible] μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἷα χαλεπῆς [illegible] ὑποσκελισθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οὐκ [illegible] φάσκοντες ὁμοτράπεζον ἢ ὁμώροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ [illegible] ῥέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ' ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, μέχρι [illegible] τελευτῆς*: *Sunt quidam adeo duro atque insociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia subacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant mensæ aut tecti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque accipiant.* Quod ait jurasse quosdam * ne huic vel illi unquam benefacerent, id Hebræi vocabant נדר הנאה, id est *εὐχὴν ὠφελείας, votum de beneficentia*: שבע להטיב Lev. v, 6. Hujus formula tradentibus Hebræorum magistris erat קרבן כל כה דתהנה מני, aut קרבן שאתא נהנה לי, cui convenit illa Syriaca in veteri versione Matthæi xv, 5. קרבני כדם דתתהנא מני: Græce *δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς*; id est, *Donum Deo dicatum sit*, (id enim est קרבן *κορβᾶν*) *si quid unquam à me boni acceperis.*

2. Votum, addita consecrationis pœna, validum plane censebant

GROTII NOTÆ.

Augustinus] De bono conjugali c. 4. citatur dicta quæstione. Vide & Gailium, de Pace publica, lib. 1, c. 4, §. 16. & de Albino historiam apud Paulum Warnafredi lib. 11, c. 26.

Majus bonum morale impediens] Quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, Zozimo narrante. Vide c. inter cætera dictâ jam quæstione, & Concilium Hilerdense in Tomo III Conciliorum Galliæ canone 7. Hincmarum quoque dicto opusculo ad interrogationem XIV, libro de divortio ad interrogationem VI & XIV.

Ne huic vel illi unquam bene facerent] Vide Baba Kama cap IX, § 10. & ibi notata a doctissimo Constantino.

GRONOVII NOTÆ.

Mirum est si fides] Indigna est fidei nomine.

VII. 1. *Profectum in bono*] Incrementa virtutum, Vel ut ipsi, quantum possumus, studeamus augeri moribus & virtutibus: idque ne faciamus, nullo jurejurando nos possumus obligare.

Hujus formula] Jos. Scaliger Elencho Trihæresii cap. 9. p. 260. Sed rectius Salmasius de fœnore Trapez. p. 220.

Donum Deo dicatum] Si quo te juvero, id *ἀνάθημα* vel Deo dicatum sit, ut si tu eo utaris, sacrilegium committas & puniaris, quia rem Dei arripueris.

2. *Votum addita*] Quod ita precibus iratis vovebatur Deo, ut consecraretur in pœnam alicujus, ne iste illo frueretur.

bant Hebræorum magistri; pessimi hac in parte juris divini interpretes; etiamsi adversus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis τιμᾶν honorare est benefacere, ut collato Marci loco apparet; & Pauli 1 Tim. 5, 3, 17; *Th. 2, 2.* & Num. XXIII, 11. Sed etiamsi adversus alios conceptum sit, *89. art. 7.* recte dicemus non obligare jusjurandum, quia ut diximus pro- *& ibi Ca-* fectui adversum est. *jet. Grat.*

c. ult. §. ult

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim ma- *22. qu. 4.* nifestum est ad omnino impossibile neminem obligari. *Soto l. VII.*

IX. De eo vero quod pro tempore aut ex suppositione est *q. 1. art. 3.* impossibile in pendenti esse obligationem, ita ut is qui ex sup- *circa 2.* positione juravit, operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus testis sit*, aut *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens * testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio poscitur: & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. Plutarchus: *πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς* *Quæst.* *ἐπιορκίας*; *omne jusjurandum in diras desinit, si quis pejeraverit*. *Rom.* Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. XV, 9, & sequentibus. Ut illa Romana apud Livium: *Tu Jupiter ita illum ferito ut ego hunc porcum*. Et alibi: *Deos precatus ita se mactarent quem-* *Libro 1.* *admodum ipse agnum mactasset*. Et apud Polybium ac Festum: *Lib. XXI.* *Si sciens fallo, ita me Diespiter ejiciat ut ego hunc lapidem*.

XI. 1. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurare mos est vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut solem, terram, cœlum, principem, sive quod in illis puniri deposcebant, ut in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium his mos, sed & Judæorum, ut idem ille * Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis

GROTII NOTÆ.

Testis advocatur, simul ab eo perfidia ultio exposcitur] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem: *Quid est jurare, nisi ejus quem testare fidei tua, præsulem divinam potentiam confiteri?* Vide formulam insignem Chagani Avarorum apud Menandrum excerptis legationum.

Philo] De specialibus legibus.

GRONOVII NOTÆ.

IX. *Pro tempore aut ex suppositione*] Ut nunc est, aut nisi mutatio aliqua interveniat.

Ex suppositione juravit] Si quid facturum, si quod, de quo dubitatur, ita sit, vel fieri contingat.

XI. 1. *Solem*] Ovid. 7. met. 96. *Atque patrem soceri cernentem cuncta futuri Eventusque suos & tanta pericula jurat*. Virgil. 12. Æneid. 176. *Esto nunc sol testis & hac mihi terra precanti*. Idem 6. Æneid. 351. *Maria aspera juro*. Tacitus 1. annal. 73. *Violatum perjurio numen Augusti*.

In capite, in liberis] Virg. 9. Æneid. 300. *Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat*. Plinius lib. 2. ep. 20. *qui sibi per salutem filii pejerasset*.

vis statim *ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν; ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere*, sed jurare per parentes, cœlum, terram, universum; cui simile est quod Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non solitos *προπετῶς κατὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, facile per Deos jurare, sed* * *per res alias præsentes*: ut per sceptrum, idque ipsum à justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum

Gen. XLII, 15. tradit Porphyrius, & ad Aristophanem Scholiastes. Sic Josephus per salutem Pharaonis jurasse legitur, ex more apud Æ-

II Regum II, 2. gyptios recepto, quem ibi notat Abenesdras; * Elisæus per vitam Eliæ. Neque vero Christus Matthæi V, ut quidam existimant, hæc juramenta vult minus esse licita quam quæ expresso Dei nomine fiunt: sed cum Hebræi ea minus curarent, opinio-

L. Qui per. D. de jurejur. ne quadam non dissimili illius qui dixit, *Sceptrum non putat esse Deos*, ostendit & hæc esse vera juramenta. Nam & Ulpianus optime dixit: *Qui per salutem suam jurat, Deum jurare*

Matthæi XXIII, 21. *videtur*, * *respectu enim divini Numinis jurat*. Sic Christus ostendit eum qui Templum jurat, Deum jurare qui templo præsidet; & qui cœlum, Deum qui cœlo velut insidet.

2. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant, non obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi adjecta pœna, ut si res de qua jurabatur Deo consecraretur. Hoc enim est juramentum *κορβᾶν*, sive *ἐν τῷ δώρῳ*, cujus non dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyriorum quoque legibus mentio exstabat, ut ex Josephi contra Appionem disputatione discimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos dictos Græcis *καρβάνας*, quæ vox apud Æschylum & Euripidem exstat, *καρβάνα δ' αὐδῆς*, apud eundem Æschylum. Huic errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres Tertullianus jurasse ait per salutem Principis omnibus Geniis augustiorem. Apud Vegetium formula est, cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

XII. Sed

GROTII NOTÆ.

Per res alias] De Socrate Apollonius apud Philostratum VI: *ὤμνυ ταῦτα οὐχ ὡς θεοὺς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεοὺς ὄμνυ*: *Jurabat per ista, non ut per Deos, sed ne per Deos juraret.*

Elisæus per vitam Eliæ] Adde II Regum IV, 30. Cant. II, 7.

Respectu enim divini Numinis jurat] Ita & Gratianus causa XVII, quæstione I.

GRONOVII NOTÆ.

Per sceptrum] Homerus Ιλ. α. 234. Virgilius 12. Æneid. 206.

2. Καρβάνας] Hesychius. Κάρβανοι, ἄλλως τοὺς βαρβάρους· οἱ δὲ τοὺς χώρας. Καρβανίζει, βαρβαρίζει.

Æschylum] Agamem. 1070. Καρβάνῳ χερὶ Καρβᾶνα δ' αὐδὴν ἐννοεῖς. *Barbara vocem Facile intelligis*, Supplic. 124.

XII. Sed & * si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis, generali tamen complexione numen intuetur: ideoque Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod à Duareno permitti miror; sed tamen si quibuscum negotium erat adduci non possent ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum est in Jacobo & Labane Genes. XXXI, 53. * Hoc est quod ait Augustinus: *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat perjurus est.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.*

Augustinus epist. ad Public. 154.

Citatur. c. movet ca[usa] XXII, q. I.

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controversias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus scriptor ad Hebræos: *Omnis disputationis finis est juramentum rem sanciens.* Cui simile est illud Philonem: ὅρκος μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου; *Dei testimonium est jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis: τελευταία δὲ πίστις ἅπασιν ἐστιν ἀνθρώποις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ διὰ ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων: * *Ultima fides inter homines tum Græcos, tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea qua per jurata pacta sponsores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis jurandum, μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter se.*

Diod. Si[c.]

2. Duo ergo debet jurans, primum, ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat Chrysippus; alterum, ut factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo

GROTII NOTÆ.

Si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur] Liber Sapientiæ cap. XIV. οὐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἁμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται ἀεὶ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. Quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricationem.*

Hoc est quod ait Augustinus] Sermone XXVIII. de verbis Apostoli; citatur c. Ecce dico: causa XXII, quæst. V.

Ultima fides] Procopius Persicorum II: ὅρκους δὲ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τι καὶ ὀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον: *Jusjurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimum atque firmissimum & fidei mutuæ & veracitatis pignus.*

GRONOVII NOTÆ.

XII. *Deus verus, si pejeratum*] Eadem causa est, quamobrem Deus τὴν ἀθεότητα sæpe punierit, etiam in falsorum deorum violatoribus: ut Cambyse Justin. 1,9. Xerxe, 2,12. Gallis 24, 8. Pyrrho & Romano præsidio 29, 18.

XIII. 2. *Ut verba animo congruant*] Non aliud promptum in ore, aliud clausum in pectore habeat, qui jurat.

Factum congruat] Ut præstet adfirmetque rebus quod juravit.

illo peccat * ψευδορκεῖν, qui in hoc ἐπιορκεῖν eidem Chrysippo dicitur satis distincte, quanquam confundi interdum hæc solent.

XIV. Et si quidem materia talis sit, & verba ita concepta ut non ad Deum tantum sed & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipso juramento quæretur, tanquam ex promisso aut contractu qui simplicissime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem non respiciant jus ei conferendo, aut respiciant quidem, sed aliquid sit quod ei possit opponi, tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum consequatur, at nihilominus qui juravit Deo obligetur stare jurejurando. Hujus rei exemplum est * in eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit. Nam hic jus nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus Hebræos Reges & * à Prophetis increpatos, & punitos à Deo, quod fidem juratam Babyloniis Regibus non servassent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui servavit quod terrore coactus juraverat: *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat*. Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injustus, debuit; sed & decem illi, quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim intercesserat.

Ezech. xvii, 12. 13, 15. Off. iii. Tolet. l. iv. c. 22. Off. iii.

XV. 1. Neque hæc tamen inter hostes publicos locum habent, sed inter quosvis. non enim persona sola respicitur cui juratur, sed * is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam sufficit. Repudiandus ergo Cicero cum ait perjurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si juratum quidem sit: quia pirata non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de

Th. 2. 2. 89. art. 7. & ibi Cajet. Alan. Imol. in c. verum de jurejur. Soto lib. viii. q. 1. art. 7. Covar. ii.

GROTII NOTÆ.

Ψευδορκεῖν] Hoc ψευδορκεῖν vetatur Exodi xx. ἐπιορκεῖν Levitici xix. ut Hebræi volunt præcepto jubente ccxl.

In eo qui per metum injustam causam promissioni juratæ dedit] Etiam vi extortum jusjurandum, ob Dei reverentiam, servandum docet Augustinus epistolis ccxxiv, & ccxxv.

A Prophetis increpatos] Vide & Jerem. xxix, 7.

Is qui juratur Deus] Gregoras, ὡς θεῷ ὁ ἐπιορκῶν τὸ τῆς ὀλιγωρίας ἀνατίθησιν ἔγκλημα: *perjurum Deo culpam impingere negligentiæ.*

GRONOVII NOTÆ.

XIV. *Et ad hominem*] Veluti, juro me cessurum tibi hac possessione.

Non respiciant] Veluti, Juro me cessurum.

Quod ei possit] Ut species erroris aut metus.

Jus nullum aut tale] Aut omnino nullum aut ejusmodi quod compellatur apud judicem vindicare nequeat, sed remittere necesse habeat 2, 11, 7.

XV. 1. *Inter hostes publicos*] Eos quibuscum jus est bellandi.

Non sit ex perduellium] Hostis animorum jus habens, quicum jura gentium servanda sint.

Ubi

& de tyranno dictum ab eodem est alibi, & à Bruto apud Appianum: *οὐδὲν πιστὸν ἐστι Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους, οὐδ' ἔνορκον, cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.*

2. Atque sicut in jure gentium constituto differre hostem à pirata verum est, & à nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, * ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum voti nomine nuncupatur. Neque id quod sumit Cicero verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure * reddendum latroni, si dominus non appa- *L. Bona fides. D. depositi.* ret, recte à Tryphonino responsum est.

3. Quare probare non possum quod à quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte à Senatu Romano judicatum est.

XVI. 1. Illud vero Accianum: T. *Fregisti fidem.*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

ita demum probari potest, si jurata promissio aperte respectum *L. Sicut. in fine. de jurejurando.* habuerit alterius promissionis, * quæ ei quasi conditio fuerit implicita, non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum; tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius:

Qui, longum semper fama gliscente per ævum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut

GROTII NOTÆ.

Ubi etsi persona jus deficiat, cum Deo negotium est] Plutarchus Lysandro: ὁ ὅρκῳ παρακρουόμενος, τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφρονεῖν: *qui juramento hostem circumvenit, is ostendit à se hostem metui, Deum contemni.*

Reddendum latroni] Et ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Orofemi depositum redditum à Prienensibus: Polybius & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis.

Quæ ei quasi conditio fuerit implicita] C. Pervenit, quod est III de jurejurando. Adde L. Lege fundo. in fine D. de lege commissoria.

Voti nomine] Affirmationis religiosæ aut pollicitationis Deo factæ.

3. *Momentanea solutione*] Satisfecisse videri, si sic solvat, ut statim missis à magistratu armatis capiatur prædo, & cogatur, quod ei numeratum est, restituere.

A Senatu Romano judicatum est] Gell. 7, 18.

XVI. 1. *Si jurata promissio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non servare, quia nobis infidelis fuerit.

Non si diversi generis] Si alia re, loco & tempore juratum non servaverit alter: tunc enim non valet compensatio.

GRONOVII NOTÆ.

2. *A nobis infra*] 3, 3, 1.

3. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est; aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat; idque duobus modis, sive in pœnam, sive ob publicam utilitatem, ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti qua talis est, putà piratæ, non potest jus promisso quæsitum pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est. Similique de causa compensari non poterit quod promissum est cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit.

4. Potest & lex humana impedimentum quod certi generis actibus posuerat tollere, si juramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt, in iis impedimentis quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura quæ alibi à nobis explicata est.

XXI. 1. Notandum hic est obiter, quod in Christi præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non ad assertorium juramentum, * cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot, sed ad promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis Christi: *Audistis dictum antiquis, Non pejerabis, sed reddes Domino*

GROTII NOTÆ.

Cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot] Rom. I, 9. IX, I. II Corin. I, 23. XI, 31. Phil. I, 8. I Thess. II, 9. I Tim. II, 7.

GRONOVII NOTÆ.

3. *In pœnam*] Quia jurejurando promissum accepit, quod non debebat.

Ob utilitatem pub.] Quod reipublicæ interesset non fieri quod juratum est.

Qua talis est] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

Pœna nomine] Ei non præstetur promissum in pœnam facinoris.

Compensari non] Finge litem mihi esse cum adversario apud judicem. Ea pendente, per intervenientem causam eidem jurato promisi me aliquid ei præstiturum, si quid ipse vicissim mihi præstet. Hoc ego potitus non possum abnuere promissum, quod alter non desistat à lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua sit, in promisso jus ei certum quæsitum est, quod ego privatus illi auferre nequeo.

4. *Potest lex humana*] Potest magistratus vel Rex, juris administrator, interdicti, quo aliquid vetuerat, gratiam facere, si quis id, quod vetitum est, facturum se juraverit.

Citra legem humanam] Si tale interdictum non extitisset, neque id superior remisisset.

XXI. 1. *Ad assertorium*] Quod adfirmat defenditque rem factam.

Promissorium] Quod securitatem facit promissioni, quo sancitur promissum.

N 4

mino juramentum. Ego vero dico vobis. Ne jurate omnino. Et ratio quam Jacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id est, *ne fallaces inveniamini*; nam eum sensum vox ὑποκρίσεως apud Hellenistas habet, ut apparet Job. XXXIV, 20. Matth. XXIV, 51: & alibi.

2. Idem evincit illud in Christi verbis, ἔστω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quod sic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ: ubi manifeste est figura quam πλοκὴν Rhetores vocant, ut in illo,

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: *Ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promissum significat, posterius ejus implementum. Est enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I. 7. eundemque sensum habet quod hic in Syriaco est, אין respondens Rabbinico הין & Arabicum نعم quomodo apud Jurisconsultos Romanos μάλιστα & quidni? notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum II Corinth. I. 20. cum ait omnia Dei promissa in Christo esse ναὶ καὶ ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, *justi hominis* ναὶ *est* ναὶ*; & non est non.*

3. Contra, quorum facta a dictis discrepant, apud eos esse dicitur ναὶ καὶ οὔ, II Corinth. I, 18, 10; id est, ναὶ eorum esse οὒ, & οὒ esse ναὶ. Sic Paulus Apostolus ipse exponit, nam cum negasset se ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι; *levitate usum*, addit sermonem suum non fuisse ναὶ καὶ οὔ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *Quidam* (ajunt) *ex Græco* * ναὶ καὶ οὐχὶ *levem hominem significari.* Quod si ναὶ καὶ οὒ levitatem significat, sequitur, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, constantiam significet.

4. Idem ergo dicit Christus quod * Philo; κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει, τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι: *Optimum atque utilissimum & rationali naturæ convenientissimum est juramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere.*

GROTII NOTÆ.

Ναὶ καὶ οὐχὶ] Recte in hoc Festi loco scripseris οὐκί, ut sæpe apud Homerum. id enim ad vocem nauci propius accedit.

Philo] De decalogo.

GRONOVII NOTÆ.

2. Πλοκὴν] Quum vox repetita nunc personam vel rem, nunc personæ vel rei mores aut naturam significat.

Implementum] Effectum.

Ναὶ καὶ Ἀμὴν] i, Certa & indubitata.

3. Ναὶ καὶ οὔ] Eos promittere & non præstare; secus facere ac dicunt.

Non fuisse ναὶ καὶ οὔ] Dissonum facto.

cere, ut verba pro juramento accipiantur. * Et alibi : ὁ δὲ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδέστατος: *Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immutabili, fallere nescio.* & quod de Essenis Josephus : πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιίσταται : *quicquid dixerint validius est jurejurando : ac supervacua res ipsis habetur jurare.*

5. Ab Essenis, aut Hebræorum illis quos secuti sunt Esseni, videtur hoc sumsisse * Pythagoras, cujus hæc sententia : μὴ ὀμνύναι θεοὺς, ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν : *non jurandum per Deos : quemque enim id curare debere* * *ut nec jurato sibi credatur.* Scythæ de se ad Alexandrum Curtio referente : *Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris : colendo fidem jurant.* Cicero pro Roscio Comœdo : *Quæ pœna à Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum cujus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere consuerunt.* Solonis dictum celebratur : καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε : *Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit viri boni esse, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ : *Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ immutabilitate & constantia.* Alexis Comicus :

Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.
Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat

GROTII NOTÆ.

Et alibi] De specialibus legibus.

Pythagoras] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste Origene contra Celsum. Idem & Josephus Hebræis prodidit, & Jamblichus Pythagoricus.

Ut nec jurato sibi credatur] Philo : Ἤδη γὰρ ὅγε ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται : *Jam enim is à quo jusjurandum exigitur, perfidiæ est suspectus*] Sophoclis Oedipode Coloneæ dixerat Oedipus :

Οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι.
Nolo te adigere jurejurando ut malum.

respondet Theseus :

Οὔκουν πλέον γ' ἂν οὐδὲν ἢ λόγῳ φέροις.
Nec plus haberes inde quam vocis sonum.

M. Antonius in viri boni descriptione : μήτε ὅρκου δεόμενος : *nec opus habens jurejurando.* Chrysost. de statuis XV, εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ ἀνὴρ, μὴ ἐπαγάγῃς τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν : *Si credis veracem esse eum quicum tibi negotium est, noli ei jurejurandi imponere necessitatem ; quod si scis fore ut mentiatur, ne coge eum & pejerare.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris vel promiseris, perinde sanctum habeas, ac si jusjurandum interposueris.

5. *Essenis*] 1, 3, 3.

Ut nec jurato] Hoc ambiguum. Vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato.

Narrat Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes judices ne is juraret reclamasse; eo quod nollent religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam,

6. A Christi dicto non discrepat Hieroclis illud ad aureum carmen: *ὁ σέβειν ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι συνεστήσατο περὶ τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἀόριστον τὸ ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γάρ τοι μικρά τε καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι οὔτ' ἀσφαλές*: *Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso praeceperat abstinere à jurando de his * quae possint fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: *ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀπεστατῶν, ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς*: *à perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur.* Eustathius ad illud Odysseae: *ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν*; sic ait: *οὐ χρεία ὅρκου ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα*; *In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.*

XXII. Ideo multis in locis vice jurisjurandi repertum est, ut * fides datis dexteris, quae erat *πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις*, *firmissimum apud Persas fidei vinculum*, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut ni impleatur promissio promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Praecipue de

Can. in c. querelam de jurejur. Diod. libro XVI. Pan. in c. ad aures.

GROTII NOTAE.

Quae possint fieri & non fieri] Bene hoc animadvertit Chrysostomus de statuis XII: *ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεὶς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τοῦτο πάθῃ, ὑπ' αὐτῆς τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἑκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσεται ἐπιορκῆσαι πάντως*: *Etiamsi non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret ut & volens & sciens falsum jurasse deprehendaris.* Et mox: *σφαλερὸν μὲν οὖν καὶ περὶ ἑαυτοῦ τινα ὀμνύναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως βιαζόμεθα*: *Periculosum igitur etiam de suo actu jurare; multa enim nobis eripit ipsa rerum natura subjecta casibus.*

Fides datis dextris] Meminere Eustathius ad Odysseae Ω: Aristophanis Scholiastes ad Nubes: Diodorus Siculus libro VIII. Crantzius Saxonicorum XI, 27. In c. Ad aures de his quae vi metusve causa aequantur juramentum & fides interposita.

GRONOVII NOTAE.

Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo] C. 5.

Quidam] Xenocrates. Valer. Max. 2, 10, ext. 2.

Religione videri] Fidem magis coli ab eo metu deorum quam insita ingenio bonitate.

XXII. *Datis dexteris*] Sic legiones invicem sibi dextras mittebant fidei & concordiae insigne, Tacit. 1. hist. 54, 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adscribitur fides praetorianorum, Antw. 7, 24. *Amor mutuus Augg. Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg.* 57, 7, 8. *Concordia exercituum* 7, 23. *Concordia Augg.* 59, 12.

de regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim esse debent, ut cum Augusto dicere possint, * Bonæ fidei sum: & cum Eumene, vitam se potius posituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurini:

unde jus & reverentia verbo
Regis inesse solet, quovis juramine major.

Laudat oratione pro Dejotaro Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum Aristoteli.

De iis quæ ut vel metu coacti. Jus. in l. 111. § jurand. D. de jurejur. Mynf. obs. 17. Cent. I. III. Pol. XIV.

GROTII NOTÆ.

Bonæ fidei sum] Euagora Salaminis rege Isocrates: ὁμοίως τοὺς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τοὺς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλάττων. Symmach. X, 19. *nunquam major spes quam in bonorum principum sponsione.* Nicetas de Alexio Isaaci fratre lib. III. βασιλεῦσι παρὰ πᾶν ἕτερον εὐορκεῖν τεθεῖναι δεῖ πλεῖστε χρεών: *regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est.* Cicero pro Cornelio Balbo: *Athenis ajunt cum quidam apud eos qui sancte graviterque jurasset, & testimonium publice dixisset, (ut mos Græcorum est) jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes judices, ne is juraret, reclamasse.*

CAPUT XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. *Refellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales sunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.*
II. *Ad quos regum actus leges pertineant, distinctionibus explicatur.*
III. *Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*
IV. *Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promisit.*
V. *Usus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est.*
VI. *Rex subditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo sensu recte dicatur.*
VII. *Jus quæsitum subditis licite quomodo auferatur:*
VIII. *Rejecta hic distinctio quæsiti ex jure naturali aut civili.*
IX. *Contractus regum an leges sint, & quando.*
X. *Quomodo & regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*
XI. *Quomodo ex iisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:*
XII. *Et quatenus.*
XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia sint, quæ non, distinctione explicatur.*
XIV. *Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

I. 1. Pro-

I. 1. PRomissa contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiares habent quæstiones, tum de eo quod ipsis in actus suos licet, tum de eo quod in subditos, tum de eo quod in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut à jurejurando se exolvere possit. Bodinus censet iisdem ex causis regem, sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem si ejusmodi sint pacta conventa à quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius intersit. *Lib. 1. cap. VII*

2. Nos, ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus, quæ res facit eo loco habenda sunt quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio locum non habebit: venit enim illa ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. 1. Plane si populus regem fecerit non pleno jure sed additis

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. IN *actus suos*] Quatenus promissum, contractum, juratum possint servare vel non servare.

In subditos] Quatenus ex promisso, contractu, jurato subjectis suis obligentur, num. 6.

In successores] Quatenus ex his ipsis teneantur successores, num. 10.

A quibus discedere lex] Quæ leges permittant non servari, aut quibus læsos & querentes in integrum lex restituit.

2. *Leges ab ipsa communitate*] Falsum puto: nam communitas quas leges posuit singulis, posuit & sibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

Communitas seipsa superior non est] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab sese factis, & quandiu constant, eas agnoscit superiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit Livius lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13.

Locum non habebit] Durum tamen regis conditionem duriorem esse quam minimi privatorum; præsertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior & damnosior est, quam in rebus privatorum.

Ex jure civili] Jus quidem civile introduxit eam, sed ex æquitate naturali. Sic argumentatur: Qui potest restitui, debet habere superiorem. Rex non habet superiorem. R. Limitanda major: Qui potest restitui à judice civili. Instat; Atqui restitutio juris est civilis. Immo origine juris naturalis, civilis modo & solennibus.

ditis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturæ jure nullos esse, ut factos de re aliena.

2. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis sed ut actus partis, ac proinde facti eo animo ut communem legum regulam sequantur. Unde etiam leges quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam adversus fœnebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat non in favorem agentis sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, ut nec alias leges pœnales, & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi à voluntatibus diversis: itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Juramentum autem Rex irritum reddere antecedenter potest ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: consequenter non potest, quia hic quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit; at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non minus quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

Aug. L. Lucius. D. de eviction. Curt. Jun. consl. 138. n. 4.

IV. Promissa quoque plena, & absoluta, atque acceptata, naturaliter jus transferre demonstratum supra est, quod itidem ad

II. 1. *Non ut proprium*] Verum ex lege ut usufructuarii 1, 3, 11.

Egimus supra & ostendimus] 2,6,4.

2. *Actus partis*] Privati contrahentis.

Adversus fœnebre malum] Molliter excusat, quod rex Hispaniæ Philippus II. debitoribus suis decoxit; & novas cum iis tabulas fecit a. C. 1596. Demetrius lib. 18. p. 754.

III. *Antecedenter*] Priusquam juret.

Ut privatus] 2, 13, 20. An voluit, ut privati?

Consequenter] Post factum.

Exceptionem habebant] Nempe in re licita.

Ob aliquod vitium] Etsi fieri possit, talis ut sit persona, cui juratur, ut jus ei non quæratur, ut puta latronis piratæ. cap. 13. num. 15.

IV. *Sine*

ad reges non minus quam ad alios pertinet, ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia, qui negant regem teneri unquam his quæ sine causa promisit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere in Regum pactis & contractibus, id recte vidit & Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusin sine scriptura, si à regibus fiant, valitura, non concedendum est: quia hi actus non à rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, ut etiam leges oppidi, ubi Rex habitat, valere credamus: quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, nisi circumstantiæ ostendant placuisse Regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ supra diximus explicari potest.

Lib. II. Contr. Il c. 51. n. 34.

Suar. lib III. c. 3 n. 14.

VI. 1. Contractibus quos rex cum subditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, † Jurisconsulti ferme omnes sentiunt, quod loquendi genus perobscurum est. Nam naturalis obligatio interdum à juris auctoribus dicitur per abusionem de eo quod fieri natura honestum est, quanquam non vere debitum, ut legata integra sine detractione Falcidiæ præstare, solvere debitum quo quis in pœnam creditoris erat liberatus, vicem beneficio rependere, quæ omnia cessare faciunt condictionem indebiti: interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, sive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, sive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III Ducis dubitantium capite 54; tria hæc apte distinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id est חסד quam alii interpretes ad Prov. xx, 28. explicant

† Bal. l. D. de pactis. L. Princeps legibus, 1 de legib. Reliqua vide pag. seq. *L. un C. de tran L. si aquam. C. de servit. Dd. in c. de Const. Bal. L. pecuniam C. de condict. ob causam: & in l. ex imperfecto, C. de testamentis. L. Si pœna, D. de cond. inc L. 1. C. ad l. Falc. L. Sed & si lege, ¶. consuluit. D. de pet. hæred. Jas. lib. v. de conc causa dat. Castal. de Imperio, q. III. vers. 81. Vasq. lib. I, contr. II. c. 3. n. 1 Bod. 1, c. 8.*

IV. *Sine causa*] Temere.

V. *In regum pactis*] Nempe cum externis regibus.

VI. 1. *Detractione Falcidia*] Quadrantis bonorum, qui lege Falcidia concessus est hæredi, si legatis exhausta sit hæreditas.

In pœnam creditoris] Velut proscripti aut aqua & igni interdictum est.

Condictionem indebiti] Ut quod his nominibus præstiteris, aut solveris, repetere nequeas.

plicant פלגת הטובה * *abundantiam bonitatis*; quæ debentur ex jure stricto sumto משפט *judicium* Hebræis vocari, quæ ex honestate *justitiam* צדקה id est æquitatem, ἔλεον, κρίσιν, πίστιν dixit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat quæ Hellenistis plerumque est δικαιοσύνη. Nam κρίσιν pro eo quod stricte debetur reperias etiam Macc VII, 18, & 32.

2. Civiliter quoque obligari ex actu suo dici quis potest, aut eo sensu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, sed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo sensu ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex promisso & contractu Regis, quem cum subditis iniit, nasci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipsis subditis: ea enim est promissorum & contractuum natura, ut supra ostendimus, etiam inter Deum & hominem. Quod si tales sint actus qui à rege, sed ut à quovis alio fiant, etiam civiles leges in eo valebunt: sin actus sit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod discrimen à Vasquio non satis observatum est. neque tamen eo minus ex utrovis actu nascetur actio. nempe ut declaretur jus creditoris, sed coactio sequi non poterit, ob statum eorum quibuscum negotium est: nam subditis cogere eum cui sunt subditi non licet, sed æqualibus in æquales id jus est à natura, superioribus in subditos etiam ex lege.

Vasq. Lib. 1. contr. Il. c. 5. in pr. & l. 1, freq. contr. Castr. lib. 1. consf 229.

VII. Sed hoc quoque sciendum est, posse subditis jus etiam quæsitum auferri per regem duplici modo, aut in pœnam, aut ex vi supereminentis dominii. Sed ut id fiat ex vi supereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, ut si fieri potest compensatio fiat ei qui suum amisit, ex communi. Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promisso aut contractu quæritur.

VIII. Neque ullo modo hic admittenda est distinctio quam adferunt nonnulli, juris quæsiti ex vi juris naturalis, & ejus quod

GROTII NOTÆ.

Abundantiam bonitatis] Huc pertinent ea quæ non ob aliam causam fiunt quam ut liberalitas & munificentia exerceantur, ut loquitur lex 1 D. de donationibus: χρηστότης ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος: *Ex ubere fonte mansueti ingenii manat beneficentia*; Plutarchus Catone majore.

GRONOVII NOTÆ.

Hellenistis] Iis qui Hebraica Græce reddebant & tractabant.

2. *Quod si tales sint actus*] Si convenerit quidpiam regi cum cive suo, non ut regi, sed ut patrifamilias, qui negotium suum regit.

Civiles leges in eo] Ut eorum nomine rex vel ejus procurator possint conveniri coram judicibus ab ipso constitutis.

Declaretur jus] Vult subjectis esse jus conveniendi principis per libellum supplicem, & querendi sibi non servari, quod rex promiserit: sed si contemnat id ille, non esse jus subjectis vi & armis cogendi eum servare quod promisit.

Id jus] Nempe cogendi.

VII. *In pœnam*] Si quis commiserit, quare merito privetur illo jure.

Venia-

quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus est regis, nec hoc magis quam illud sine causa tolli potest. Ubi enim dominium aut jus aliud alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur juris est naturalis. Contra, si rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus subditi, Hoc ergo differt jus subditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem jus ei dominio subest quatenus publica utilitas desiderat.

Bal. in l. Cæsar. 1 de publicanis. Bart. in l. fere D. quod cujusque universitatis. Jas. cons. 1, col. 4. vol. 4 & alii à legati. à Vasq. d. c. n. 5.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falsum sit quod quidam tradunt, contractus Regum leges esse. Nam ex legibus nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet nemini facit injuriam; peccat tamen si sine justa causa id faciat. At ex promissis & contractibus jus nascitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum, legibus subditi omnes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus cum vicino rege, aut cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur, quatenus ei insunt quæ subditis observanda sunt.

X. * Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum hæredes, ut qui regnum quod in patrimonio est testamento vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut ex præscripto; sive imitatione quadam vulgaris hæreditatis, sive aliter: an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni hæredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint, ipsi rerum dominio coævum est.

XI. 1. * At

GROTII NOTÆ.

Veniamus ad successores] Vide Scriptores quibus utitur Reinkingius lib. 1, classe III, cap. 10.

GRONOVII NOTÆ.

VIII. *Quod venit ex lege civili*] Quasi posterius privato auferri à rege possit, non prius.

Supereminenti dominio] Et tamen eo quoque utuntur, qui naves peregrinas & necessitatem publicam in suis portibus attinent aut comprehendunt. Sed hoc potest excusari transitu ad primævam communionem rerum, quam indulget necessitas.

IX. *Ex legibus nemini*] Si quam legem non servet aut abroget rex, non potest eo nomine à privato in jus vocari.

Et contractibus jus nascitur] Actio privatis ad conveniendum regem, etiam apud judices ab ipso statutos.

Cum vicino rege] Quo quod convenit, ut utriusque subjecti præstent in alterius territorio aut in mari, omnibus & singulis exequendum est.

Cum publicano] Cui portorium aut aliud vectigal locatur.

Observanda] Nempe in vectigalibus pendendis.

X. *Quod in patrimonio*] 1, 3, 12.

Ex præscripto] Lege regni.

XI. 1. * At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt, aut partim in bona, in jus regni vero in ſolidum, quatenus obligentur tam dignum eſt quæri, quam confuſe hactenus tractatum eſt. * Directe, hoc eſt ἀμέσως hos ſucceſſores regni, qua tales, non obligari ſatis eſt manifeſtum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime deceſſit, ſed à populo, ſive ea ſucceſſio propius accedat ad jus hæreditarium vulgarium, ſive abſit longius: de quo diſcrimine ſupra egimus.

2. Sed ἐμμέσως, id eſt * per interpoſitam civitatem, obligantur etiam tales ſucceſſores: quod ſic intelligetur. Cœtus quilibet non minus quam perſonæ ſingulares jus habet ſe obligandi per ſe, aut per majorem ſui partem. Hoc jus transferre poteſt tum expreſſe tum per conſequentiam neceſſariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita poteſtas ad imperium recte exercendum neceſſaria eſt, ut nec ad tutelam aut curationem; ſed quatenus ejus poteſtatis natura exigit. * *Tutor domini loco habetur*, inquit Julianus *a*, *cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat*. quo ſenſu & illud intelligendum quod dixit Ulpianus *b*, magiſtri ſocietatis pactum ſocietati non prodeſſe tantum ſed & obeſſe. Neque

a *L. qui fundum §. ſi tutor. D. pro empto. L. ab agnato. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. Contra. §. ſi curator. D. de pactis.*
b. *L. item, D. de pactis. L. Præſes. C. de tranſactionibus.*

GROTII NOTÆ.

At qui in jus regni duntaxat ſuccedunt] Vide Aymonium editum à Frehero p. 373.

Directe, hoc eſt ἀμέσως, hos ſucceſſores regni qua tales non obligari ſatis manifeſtum eſt] Sic Solomo obligatus non fuit eo promiſſo, quod Semei David fecerat.

Per interpoſitam civitatem obligantur] Similia vide c. 1. de ſolutionibus. Propius ad rem facit c. Abbate de ſententiis & re judicata, ubi notanda verba: *Cum tam ſupradicti avi donatio quam locorum acquiſitio promiſſorum fuerint nomine regni facta.* Vide & Treutl. parte 1, diſput VI, theſi 7. Syr. de pace religionis concl. 19.

Tutor domini loco habetur, inquit Julianus, cum rem adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat] Huc pertinent ea quæ habet Camdenus parte IV Eliſabethæ, anno CIϽ IϽ XCV; & quæ Cromerus habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter ſuſcepto à Wladiſlao, lib. XXVII.

GRONOVII NOTÆ.

XI. 1. *Sed à populo*] Qui eam familiam & omnes ex ea orituros ſemel legit tanquam alium ex alio ſceptrum excepturos, & unicuique jus proprium dedit, perinde ac ſi omnes vivi ac præſentes fuiſſent: ita ut nemo à proximo, cui ſucceſſit, jus ſuum referat, ſed omnes à prima lectione.

Hæreditatum vulgarium] 2, 7, 19.

2. *Per interpoſitam civitatem*] Nam pro defuncti principis, ut capitis ſui, debitis obligatur civitas, ut corpus ejus: quod cum tranſierit ad ſucceſſorem, & hunc pro capite acceperit, oportet hunc onera corporis non ab ſe aliena putare.

Majorem ſui partem] 2, 5, 17.

XII. 1. *Magiſtri ſocietatis*] Qui præerat ſociis exercendi vectigalis publici, velut ſcripturæ aut portoriorum decumarumve. Cicer. 2. in Verr. 71. & 74. lib. 13. epiſt. 5. & 65.

Iſte

que tamen, ut quidam existimant *c*, lex hæc ad naturam negotiorum gestorum exigenda est; ut tum demum ratus sit habendus actus, si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem redigere, ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus cum imperium detulit. Sed quod à Romanis Imperatoribus in causa civitatis responsum est, valere transactionem quam magistratus fecissent in re dubia, non si indubitate in quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest, sed servata proportione.

2. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant, possunt enim, etiam extra eas quæ jubent quod illicitum est, * esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ; sic & contractus regentium ita obligant subditos, si probabilem habeant rationem, * quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa quæ à multis afferri solet de exitu modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est. quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet.

3. * Lau-

c Alph. de Castro. l. 1. de leg. pœnalibus c. 5. Vict. in Relec. de potest. Papæ & conc. nu. 18. Th. 1, 2, q. 95, art. 3. Pan. in c. cum ecclesiarum. num. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. sententia 11, q. 3. concl. 6, & 7, n. 8. & 9. Alii in c. licet, de voto. Aguirre Apol. p. 1. n. 70. Hist. III.

GROTII NOTÆ.

Esse quædam evidenter stulta atque absurda] Ut lex Cabadis Persarum regis apud Procopium & Agathiam. Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Justini II ad Chosroen; agens de iis quæ Justinianus Saracenis promisisse videbatur: οὐ γὰρ ἐξ ἑνὸς ἀνδρὸς ἔθους, φημὶ δὲ τὸ πλέον καὶ νόμου μὴ λυσιτελοῦντος, καὶ εἰ πέφυκε βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἐγχειρήσας ἤγουν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεταί ποτε: *Non enim ex unius hominis consuetudine, aut etiam lege non utili, etiam si Imperator sit qui morem talem firmaverit, aut lege sanxerit, respublica unquam condemnabitur.*

Quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet] Sidonius lib. v. epistola XVIII: *Quicquid spoponderit princeps, semper redhibet principatus.* Vide Ambrosium in laudibus Theodosii, Symmachum lib. IV, epist. 7, & 19. lib. v, 37. Conc. Toletanum v, c. 6. C. cæterum de donationibus; debita Justiniani, qui æs magnum reliquerat, à Justino imperii successore persoluta narrat Corippus lib. II.

GRONOVII NOTÆ.

Ad naturam negotiorum] Non stricte accipienda, ut sit in impensis à negotiorum gestore factis.

Negotiorum gestorum] Actionis contrariæ, quam qui se ultro negotiis aut litibus alienis obtulit, negotiorum gestor habet, & ea præstatur indemnitas duntaxat in eo, quod communi hominum judicio utiliter gessit.

Valere transactionem] Remissionem debiti.

In re dubia] Etiamsi ambiguum sit, possitne illud debitum omne obtineri, an eo carendum sit, sive ob actionis, sive ob debentis infirmitatem.

2. *Modicæ aut immodicæ*] Ut contractus principis, tanquam populi, obliget successorem, si non eo nimis imperium gravetur: contrario casu non obliget.

duntaxat legis demunt sine ullo contractu: Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæsitum est adversus legis auctorem.

XIV. Contractibus vero eorum, qui sine jure imperium invaserunt, non tenebuntur populi aut veri reges; nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

CAPUT XV.

De fœderibus ac sponsionibus.

I. *Publicæ conventiones quæ.*
II. *Dividuntur in fœdera, sponsiones, pactiones alias.*
III. *Fœderum & sponsionum discrimen, & in quid sponsiones obligent.*
IV. *Rejecta divisio fœderum quam Menippus fecit.*
V. *Fœderum divisio in ea quæ idem statuunt cum jure naturæ: & unde id natum.*
VI. *Et ea quæ aliquid adjiciunt: quæ sunt æqualia;*
VII. *Aut inæqualia, quæ rursum dividuntur.*
VIII. *Fœdera cum his qui alieni sunt à vera religione licita esse jure naturæ:*
IX. *Nec universaliter prohiberi lege Hebræa;*
X. *Nec Christiana.*
XI. *Cautiones circa talia fœdera,*
XII. *Christianos omnes obligatos ad fœdus ineundum adversus hostes Christianismi.*
XIII. *Si plures fœderatorum bellum gerant, cui potius opem ferri oporteat distinctionibus explicatur.*
XIV. *An tacite renovatum censeatur fœdus.*
XV. *An partis alterius perfidia alteram liberet.*
XVI. *In quid teneantur sponsores si sponsio improbetur, ubi de Caudina sponsione.*
XVII. *An sponsio non improbata obliget ex notitia & silentio, distinctionibus explicatur, ubi de sponsione Luctatiana.*

L. Conventionum. D. de pactis.

I. CONventiones Ulpianus divisit in publicas, & privatas: & publicam exposuit non ut quidam putant definitione, sed exemplis additis, *quæ fit per pacem*, quod primum exemplum est: *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur*; quod secundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ nisi jure imperii majoris aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt

I. J*Ure imperii majoris*] Ab ipso principe vel populo.

Aut minoris] A legatis utrorumque vel præfectis summæ rei.

ferunt non tantum à contractibus privatorum, sed & à contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter à nobis tractata sunt satis multa, quædam addenda sunt quæ ad excellentiorem hanc speciem pertineant.

II. Publicas has conventiones: quas Græci συνθήκας vocant, dividere possumus in fœdera, sponsiones, pactiones alias.

III. 1. De fœderum & sponsionum discrimine adiri potest Livius libro IX, ubi recte nos docet fœdera esse quæ fiunt jussu summæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi per feciales solebant addito patre patrato. Sponsio autem est, ubi hi qui à potestate summa mandatum ejus rei non habent aliquid promittunt, quod illam proprie tangit. Apud Salustium legimus: *Senatus uti par erat decrevit, suo suique populi injussu nullum potuisse fœdus fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, societatem fecerat: at postea Carthaginem misit ad fœdus ex societate faciendum. Quare * quod apud Senecam patrem est: *Imperator fœdus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & fœdere continetur;* ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant. At * in regnis, regum est fœdus facere. Euripides Supplicibus: *Lib. XXIV*

τόνδε δ' ὀμνύναι χρεὼν
Ἄδραστον. οὗτος κύριος τύραννος ὢν
Πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναΐδων ὁρκωμοτεῖν.

Adrastum hunc opus
Jurare: namque is jus habet regni potens
Ut civitatem fœdere obstringat suo.

Legen-

GROTII NOTÆ.

Quod apud Senecam patrem est] Contr. IV, 29.

In regnis regum est fœdus facere] Vide quæ infra lib. III, c. XX, §. II, & sequentibus. Servius ad illud II Æneidos:

Servataque serves
Troja fidem;

Quia quod rex promittit videtur respublica promittere. Et ubi Æneas singulari certamine pugnaturus prius cum Latino fœdus facit; *Turnum*, ait, *non inducit jurantem, quia præsente rege non habet potestatem.*

GRONOVII NOTÆ.

III. 1. *Livius libro IX.*] c. 9.

Per feciales] Sacerdotes Deæ Fidei, qui ante omnia fidem publicam in fœderibus & belli caussis examinatis, rebus repetundis & bellis dicendis curabant, Liv. 4, 30.

Patre patrato] Primo fecialium, qui omnium nomine loquebatur in rebus repetendis ac bello indicendo, Liv. 1. 32.

Aliquid promittunt] Et pollicentur se operam daturos atque effecturos, ut ille populus vel princeps, pro quo promittunt, id ratum habeat.

Antiquos eos] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæsares.

Supra

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωμοτεῖν, non ὁρκωμοτεῖ.

2. Sicut autem magiſtratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod pro Romanis eſt adverſus Gallos Senonas: nam major pars populi erat apud Dictatorem Camillum; bifariam autem, ut apud Gellium eſt, cum populo agi non poteſt.

3. Sed ubi qui jus populi non habent, de eo quod populi eſt ſpoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc caſu ſponſores fidem liberaſſe, ſi operam omnem dediſſent ut id quod ſpoponderunt fieret, ſecundum ea quæ de promiſſo tertii facto * ſupra diximus: ſed negotii hujus, cui contractus ineſt, natura obligationem multo ſtrictiorem deſiderat. Nam qui contrahendo aliquid de ſuo dat, aut promittit, is viciſſim præſtari reipſa ſibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni promiſſiones repudiat, promiſſio tamen ratam rem haberi ad id quod intereſt obſtringit.

IV. Fœdera Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente * Livio, magis ex uſu ſuo quam ex præſcripto artis ita diviſit, ut diceret tria eſſe eorum fœderum, quæ inter ſe paciſcerentur reges civitateſque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris eſſe arbitrium: alterum, cum pares bello æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent, tunc repeti reddique per conventionem res, & ſi quarum turbata

Lib. XXIV.

GROTII NOTÆ.

Supra diximus] Hoc lib. c. XI, §. XXII.

Livio] Adde Diodorum Siculum Exc. leg. IV.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Pro Romanis adverſus*] Non hoc purgat Romanos, ſed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumſtabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere ſe poſſe cenſuit.

Dictatorem Camillum] M. Furium, qui ab exſilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob diſceſſum ſtipulati erant, penſantibus, & id pactum pro nullo habuit, Liv. 5. 46. & 49. Flor. 1. 15, & 22.

Bifariam cum populo] Gellius 13, 15. *non poſſunt eodem tempore diverſis locis, vel à diverſis magiſtratibus haberi comitia.* Livius 7, 16. *Ne quis populum ſe vocaret, capite ſanxerunt.*

3. *Qui jus populi non*] Qui à populo non acceperunt poteſtatem ipſum obligandi.

Supra diximus] 2, 11, 22.

Cui contractus] Quod non eſt nudum promiſſum, vel actus beneficus merus, ſed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

Multo ſtrictiorem] Ut aliquid amplius debeant ſponſores, nempe uti ſe ſiſtant aut dedantur iis quibus ſpoponderunt, uti duces in fœdere Samnitico & Numantino.

Promiſſiones repudiat] Declarat iritas §. 2. Inſt. de inutil. ſtipul.

Rem ratam haberi] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inſt. de Satiſd. l. 2. D. rem ratam haberi.

IV. *Pares bello*] Dum neutra pars ſuperior aut inferior eſt altera: quamdiu nondum eſt inclinatus ſtatus belli.

ſta

bata bello possessio sit, eas aut ex formula juris antiqui, aut ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali fœdere inter se jungendam coëant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. 1. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus fœdera alia idem constituere, quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. Prioris generis fœdera non tantum fieri solent inter hostes qui à bello discedunt, sed olim & fiebant sæpe, & aliquo modo erant necessaria, inter eos qui ante nihil contraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse à natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, * ita ut latrocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto, pro licito haberetur: quod Σκυθισμὸν vocat Epiphanius.

2. Hinc illa * apud Homerum, an prædones estis? amica interrogatio, * cujus & Thucydides meminit, & in Solonis lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχόμενοι: quippe ut Justinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud

L. ult. D de collegii
Lib. XLII

GROTII NOTÆ.

Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur] Cæsar de Germanis: *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujusque civitatis fiunt.* Accedit testis Tacitus de moribus Germaniæ, & Saxo libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrhenis scriptum est Servio ad VIII & X Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. Diodoro Siculo de Lusitanis; quicum Plutarchus consentit Mario: τὸ λῃστεύειν ἄχρι τότε τῶν Ἰβήρων καὶ κάλλιστον ἡγουμένων: *ad id tempus Hispanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* Simile est quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus sit, nec Judæis fœderatus, sarciendum negant.

Apud Homerum] Odysseæ γ. ubi Scholiastes ἐπ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' ἔνδοξον: *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.*

Cujus & Thucydides meminit] Libro I. additque οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον: *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.*

GRONOVII NOTÆ.

Ex formula juris antiqui] Prout olim conventum erat, aut res sese habebat ante bellum: ut restituantur in statum quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

Ex partis utriusque] Ut habeantur eo modo, qui dum paciscuntur, optimus visus est, Justin. 8, 4.

V. 1. Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi & invadendi aliena retinuissent, quum aliis gentibus jam placuisset vita cultior.

2. *Amica interrogatio*] Quæ fit & accipitur sine offensa ejus, qui interrogatur.

Solonis lege] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis & corporibus, Salmasius ad jus Attic. & Romanum. Legit enim ἢ ἀγοραῖοι ἢ ναυτικοὶ ἢ ἐμπορικοί.

Æquale

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωθῆναι, non ὁρκωμοσῆναι.

2. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod pro Romanis est adversus Gallos Senones: nam major pars populi erat apud Dictatorem Camillum; bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest.

3. Sed ubi qui jus populi non habent, de eo quod populi est spoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent ut id quod spoponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii facto * supra diximus: sed negotii hujus, cui contractus inest, natura obligationem multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat, aut promittit, is vicissim præstari reipsa sibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni promissiones repudiat, promissio tamen ratam rem haberi ad id quod interest obstringit.

IV. Fœdera Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente * Livio, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum fœderum, quæ inter se pacifcerentur reges civitatesque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris esse arbitrium: alterum, cum pares bello æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent, tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata

GROTII NOTÆ.

Supra diximus] Hoc lib. c. XI, §. XXII.

Livio] Adde Diodorum Siculum Exc. leg. IV.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Pro Romanis adversus*] Non hoc purgat Romanos, sed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumstabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere se posse censuit.

Dictatorem Camillum] M. Furium, qui ab exsilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob discessum stipulati erant, pensantibus, & id pactum pro nullo habuit, Liv. 5. 46. & 49. Flor. 1. 13, & 22.

Bifariam cum populo] Gellius 13, 15. *non possunt eodem tempore diversis locis, vel à diversis magistratibus haberi comitia.* Livius 7, 16. *Ne quis populum se vocaret, capite sanxerunt.*

3. *Qui jus populi non*] Qui à populo non acceperunt potestatem ipsum obligandi.

Supra diximus] 2, 11, 22.

Cui contractus] Quod non est nudum promissum, vel actus beneficus merus, sed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

Multo strictiorem] Ut aliquid amplius debeant sponsores, nempe ut se sistant aut dedantur iis quibus spoponderunt, uti duces in fœdere Samnitico & Numantino.

Promissiones repudiat] Declarat iritas §. 2. Inst. de inutil. stipul.

Rem ratam haberi] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inst. de Satisd. l. 2. D. rem ratam haberi.

IV. *Pares bello*] Dum neutra pars superior aut inferior est altera: quamdiu æquum est inclinatus status belli.

bata bello possessio sit, eas aut ex formula juris antiqui, aut ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali foedere inter se jungendam coëant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. 1. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus foedera alia idem constituere, quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. Prioris generis foedera non tantum fieri solent inter hostes qui à bello discedunt, sed olim & fiebant sæpe, & aliquo modo erant necessaria, inter eos qui ante nihil contraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse a natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, * ita ut latrocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto, pro licito haberetur: quod Σκυθισμὸν vocat Epiphanius.

2. Hinc illa * apud Homerum, an prædones essent [illegible] interrogatio, * cujus & Thucydides meminit, & in Solonis lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἰόντων: quippe ut Justinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloriæ habebatur. Et [illegible] — L. ult. D. de collegiis. [illegible]

GROTII NOTÆ.

Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur] Cæsar de Germanis: *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujusque civitatis fiunt.* Accedit testis Tacitus de moribus Germaniæ, & Saxo libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrhenis scriptum est Servio ad VIII & X Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. Diodoro Siculo de Lusitanis; quicum Plutarchus consentit Mario: τὸ λῃστεύειν ἄχρι τότε τῶν Ἰβήρων ἔτι κάλλιστον ἡγουμένων: *ad id tempus Hispanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* Simile est quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus sit, nec Judæis fœderatus, sarciendum negant.

Apud Homerum] Odysseæ γ. ubi Scholiastes ἐν ἀδόξῳ [illegible] παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ᾽ ἔνδοξον: *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.*

Cujus & Thucydides meminit] Libro I. additque ἐν [illegible] [illegible] τοῦτο τὸ ἔργον, [illegible]: [illegible] *habebat [illegible] gloriam [illegible] ducebatur.*

GRONOVII NOTÆ.

Ex formula juris antiqui] [illegible] olim convenerant [illegible] habebat ante bellum: ut [illegible] tur in statum quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

Ex partis utriusque] Ut habeantur eo modo, qui [illegible], optimus [illegible] est, Justin. I. 4.

V. 1. [illegible]] Quod [illegible] plerique [illegible] vagandi & invadendi aliena [illegible], quam aliis gentibus [illegible] cultior.

2. *Amica interrogatio*] Quæ fit & accipitur sine offensa ejus, qui interrogatur.

Solonis lege] Longe aliter de verbis Solonis, quæ exstant L. ult. D. de Collegiis & corporibus, [illegible] ad jus Att. & Roman. [illegible] enim ἢ [illegible] ἢ [illegible].

A [illegible]

lud in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fœdus amicitiæ causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat, idemque sit, si quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu postliminium detur. Sic Corcyrenses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Atheniensium non erant, sed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Boccho Sallustius: *nobis neque bello neque pace cognitus*. Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Aristoteli, & ipsa vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat.

3. Sub hoc genere comprehendo & fœdera quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista sub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Utitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de societate ait quæri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci stricte *εἰρήνην* vocant, & opponunt *σπονδαῖς*, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniis. *Liv. lib. XLI.*

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. * Æquales sunt quæ utrimque eodem modo se habent *αἱ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχειν*, ut Isocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet:

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas
Invictas gentes æterna in fœdera mittam.

Græci istas vocant modo *συνθήκας* simpliciter, modo *συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ*, ut apud Appianum & Xenophontem videre est: has magis proprie *σπονδάς*, & quatenus minus dignos respiciunt *προστάγματα*, aut *συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων*, quas Demosthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait

GROTII NOTÆ.

Æquales sunt] Sic Plinius Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. Pompejus apud Lucanum de eadem Parthorum gente:

——— *Solus*
Ex æquo me Parthus adit.

GRONOVII NOTÆ.

In Romano jure] L. 5. §. 2. D. Capt. & post. rev.

Postliminium] Ut liber sit ac sui juris, perinde ac si captivus ex hostium custodia evasisset.

Vox hostis] Cicero 2. offic. 12.

3. *Sub jure naturali*] Non ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.

VI. 1. *Συνθήκας*] Compositiones.

Συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ] Compositiones pari & æqua lege.

Has magis proprie] Inæquales.

Προστάγματα] Justinus *legem parendi dicere* 2, 3. *legem pacis statuere* 9, 5.

Συμμα-

ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime.

2. Utriusque modi fœdera aut pacis aut societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consectaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque ne vectigal ullum solvatur, quod in vetere erat fœdere Romanorum & Carthaginiensium, excepto eo quod scribæ & præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica societate, ut auxilia præstentur paria equitum, peditum, navium; sive ad omne bellum quod Græci * Συμμαχίαν vocant, & explicat Thucydides τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν, *eosdem hostes & amicos habere*: quod & apud Livium sæpe reperias, sive ad tuendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis sociis, ut in fœdere inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium est: quomodo & Rhodii Antigono & Demetrio per fœdus auxilia promiserunt in hostes quosvis, excepto Ptolemæo. Potest, ut diximus, æquale fœdus & ad res alias pertinere, * ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat. *Plut. Demetrio.*

VII. 1. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat nec restipuletur, aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον, sunt ea quæ diximus προστάγματα,

GROTII NOTÆ.

Συμμαχίαν vocant] Veteres ὁμαιχμίαν. Zosimus lib. v.

Ut ne in confinio alterius alter arces habeat] Exemplum vide apud Procopium Persicorum I.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Aut pacis*] Ut cessent hostilia.

Societatis] Ut præstentur auxilia mutua.

Ad securitatem] Ut tuto liceat alterinsecus versari.

Ne vectigal] Tale Romanorum & Massiliensium, Justin. 43, 5.

Et Carthaginiensium] Quod paulo post ejectos reges factum est, Polyb. 3, 22.

Scribæ] Qui in portu annotabat, quæ naves, quas merces adveherent.

Præconi] Qui proclamabat venales merces: quod præconium vocat Cato de r. r.

3. *Ad tuendos fines*] *Guarantie*, ut Atheniensium & Corcyræorum.

VII. 1. *Nec restipuletur*] Nec caveat eadem reddi sibi, si quo casu oppugnetur.

Aut majora] Ut præstet aliquid pro majoribus viribus potentior, quod alter non præstet.

Τὰ τοὺς ἑτέρους] In quibus altera pars plus æquo deprimitur.

τας, aut ἐπιζύγματα vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione.

2. Cum imminutione imperii, ut in secundo fœdere Carthaginiensium cum Romanis, ne cui Carthaginienses bellum facerent, injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκοοι ἔνσπονδοι, *Carthaginienses Romanis ex fœdere morem gerebant*. Potest addi huic generi deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed translationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem fœderis nomine & alibi Livius appellat, ut libro IX: *Teates Apuli impetraverunt ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, sed ut in ditione populi Romani essent.*

3. Sine imminutione imperii onera aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria, de solvendo stipendio, de mœnibus diruendis, ut locis quibusdam decedatur; ut dentur obsides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac majestate comiter colenda, cujus fœderis quæ sit vis alibi diximus. Huic proximum est ut hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat, ne socios oppugnare, ne commeatu hostes juvare, ne recipere eos qui aliunde veniunt, ut fœdera prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est.

4. Solent autem fœdera inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus censebat, sed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter se experti non sunt.

VIII. De fœderibus frequens est quæstio, licitène ineantur cum his qui à vera Religione alieni sunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet; nam id jus ita omnibus hominibus commune est, ut Religionis discrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæstionem tractant

* non

2. *Deditio conditionata*] Sub deditione & juribus quibusdam reservatis.

Translationem imperii] Ab eo, qui se dedit, ad eum cui deditur 2, 5, 31.

3. *De solvendo stipendio*] Ut quod pro hac expeditione militi debetur, dependatur. Liv. 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

Mœnibus diruendis] Liv. 34, 17.

Ut locis quibusdam] Liv. 8, 11. lib. 27, 45. lib. 37, 45.

Obsides, elephanti, naves] Liv. 30, 37. lib. 38, 38.

Majestate comiter] Liv. 38, 11. Cic. pro Balb. 16.

Alibi] 1, 3, 2.

Hostes & amici] Liv. 38, 11.

Non

* non Theologi tantum, sed & Jurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus. Th. 2. 2. q. 10. art. 10. Oldr. cons. 71, Decis. 111. cons. 20.

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fœdus, non nocendi causa, cum alienis à Religione contrahere ante Mosis legem licuit. Exemplum est in fœdere Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, quando non satis constat eum fuisse idololatram. Neque id lex per Mosem data mutavit. Exemplo sint Ægyptii, haud dubie tunc idololatræ. Hos tamen aversari vetantur Hebræi. Excipiendi sunt populi septem divina sententia damnati, cujus sententiæ exsecutores erant delegati Israelitæ; nam his in idololatria perstantibus, & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi sunt Amalecitæ. Gen. XXXI. 44. Deuteron. XXIII, 7.

2. Fœdera quoque commerciorum, & quæ his similia ad utilitatem communem aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem; nihil enim reperitur quod obstet Et exempla habemus fœderum, quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in sacra historia dici fœdus hoc à Solomone factum juxta sapientiam quam Deus ei dederat. Deut. VII, 1. Deut. XXV, 17. II Sam. V. 11. I Reg. V. 12.

3. Lex quidem Mosis specialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾷν τὸν πλησίον præterea peculiaris victus & morum ratio Judæis præscripta familiarem cum hominibus cæteris consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, non etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio, unde illud Juvenalis de Judæis: Levit. XIX. 8. Deuter. XXII. 1.

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero dicit, & Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu. adversus omnes alios hostile odium.* Sic in novi fœderis historia legimus, sæpe non solitos Judæos convivere συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσ- Off. I. De benef. VI, 9. Hist. V.

Grotii Notæ.

Non Theologi tantum] Puta Antoninus, Cajetanus, Toletus, Molina, Valdesius, Malderus.

Gronovii Notæ.

IX. 1. *Non nocendi*] De non invadendis finibus, & ut sit utriusque populi civibus in alterius terris securitas.

Populi septem] 1, 2, 2.

2. *Commerciorum*] Ut liceat navigare, & merces hinc inde transportare.

3. *Peculiaris victus*] Quod jussi erant tot vulgaribus aliorum cibis abstinere, ut immundis.

Monstranda via] Ut sit nemini non Judæo promiscuum aliquod aut tralatitium officium facere, licet id non magis gravet, quam si digito monstres viam prætereunti.

Συγχρῆσθαι] Uti familiaribus, una cibum capere, jungi & conglutinari, coire & consuescere.

προσέρχεσθαι alienigenis. Et Appollonius Molo Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παραδέχονται τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις περὶ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις: *non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum Judæos accusant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας: *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut cæteros pro hostibus ducant.* Sequitur de iisdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία *odium humani generis.* Et apud Philostratum, Tyanensis de Judæis: οἱ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα: *vitæ genus adeo secretum ab humano commercio repererunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & passim Judæis apud Josephum objicitur, τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, *insociabilis vivendi ratio.*

4. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, cum à Samaritide fœmina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim David apud populos irreligiosos perfugium sibi quæsiverat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Josephum Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tributur oratio: ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν: *non sumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.*

Ant. VIII. 2.

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus scriptum est Deut. XXIII, 6; *Non quæres prosperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis fœdera benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. II, 19; neque Jephthes arma in eos movit, nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque David nisi atrocibus injuriis lacessitus. De societate bellica quæstio superest.

Jud. XI. 16. II Sam. X.

6. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis

5. *Fœdera & beneficia*] Quæ non modo securitatem, sed etiam mutua officia & honores præstant incuntibus.

Jus belli] Ut liceat eos nihil lædentes bello lacessere.

al. 4

fanis gentibus, exemplo apparet * Abrahami impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse * Asmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa Sabbathi observatione, permissa sola sui tutela non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fœdus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo: imo & pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiares.

7. Nam si quos Reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus significasset, eorum tutelam suscipere aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet Prophetæ II *Paralip.*
* ad Josaphatum de rege Israelis: ***Te ne improbo opitulari, &*** XIX, 2.
eos diligere * qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te II *Paralip.*
Dei ira. Nam infelicem belli exitum Micheas Propheta jam XXV, 7.
ante prædixerat. Et alterius Prophetæ ad Amasiam: ***Ne ito tecum exercitus Israelitarum: nam non adest Deus Israelitis, ulli inquam Ephraimitarum.*** Hoc vero non venire ex natura fœderis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est Josaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa societatem iniisset cum
Ochozia rege Israelitarum, similem ei quam David & Solomo II *Paralip.*
inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehen- XX, 37.
sos,

GROTII NOTÆ.

Abrahami] Idem cum Escole & Anero fœdus fecit. Sic & David cum Achi & Naaso, Solomon cum Ægyptiis, Asa cum Benadado.

Asmonæos legis & peritos & reverentes admodum] Laus eorum est in Thargumo Chaldaico, in libris Maccabaicis, in epistola ad Hebræos. Horum exemplum secuti Imperatores & Reges Christiani fœdera aut cum non Christianis, aut cum non sane Christianis fecere, Constantius cum Gothis & Vandalis; Justinianus cum Longobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis Theodosius, Honorius, Leo, Heraclius, Basilius, Isaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hispaniæ Alfonsus Hispalensis, Ramirus, Alfonsus Castus, Sanctius Castellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonsus Castellæ rex prudentissimus: cum Tartaris Rodolphus Habspurgensis. Adi Johannem de Carthagena libro III de Jure Belli Romani Pontificis, c. I. Julius II Pontifex Turcis usus.

Ad Josaphatum] Josephus: ᾐτιᾶτο τ᾽ πρὸς Ἄχαβον συμμαχίας ἀνθρώπου ἀσεβοῦς καὶ πονηροῦ: *accusabat eum societatis initæ cum Achabo homine impio ac scelerato.*

Qui Deum oderunt] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti scripsit, ὡς οὐ δεῖ τῷ ἐχθρῷ τοῦ θεοῦ συμμαχεῖν: *fas non esse socialia arma jungere cum eo qui Dei sit hostis.* Zonaras.

GRONOVII NOTÆ.

6. *Asmonæos*] I, 4, 7.

Permissa sola sui] Ut sabbato liceret tantummodo hostem aggressum repellere, non ultro aggredi, quamvis occasio & spes victoriæ præsens appareat.

ſos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egiſſe, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam Deus ipſi omnibuſque ejus conatibus infenſus fuerit: quomodo hæc hiſtoria explicatur in libro cui nomen Conſtitutiones Clementis VI, capite XVIII.

8. Notandum & hoc, pejorem fuiſſe cauſam eorum qui à Jacobo orti Deum bene cognitum deſeruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur; * lege quæ exſtat Deut. XIII, 13..

9. Eſt & ubi culpantur fœdera, ob animi vitium unde procedebant: ita à Propheta reprehenſus Aſa, quod ad ſocietatem Syri ſe contuliſſet Deo diffiſus: quod oſtenderat cum res Deo ſacratas ad Syrum mitteret. *a* Sed nempe Rex idem culpatus quod in medicis ſpem poſuiſſet, non in Deo. Non ergo ex hac hiſtoria magis ſequitur, per ſe aut generaliter malum eſſe ſocietatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos conſulere. Multa enim non illicita vitiat animus, ut *b* cenſum in Davide, *c* theſaurorum oſtenſionem in Ezechia. Sic *d* alibi fiducia in Ægyptio poſita reprehenditur, cum tamen Solomoni *e* cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit.

10. Quibus & hoc addendum eſt, *f* Hebræos ſub ſtatu legis veteris diſertas habuiſſe promiſſiones victoriæ ſi legem obſervarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exſtant quidem & apud Solomonem *g* ſententiæ non paucæ, de vitandis conſortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita ſunt, non legis præcepta: & illa ipſa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

X. 1. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: imo magis etiam favet fœderibus, quibus hi qui à Religione alieni ſunt in cauſa juſta ſublevantur, quia beneficentiam in quoſvis homines, data occaſione, non liberam modo reliquit & laudabilem, ſed & ſub præcepto poſuit. Nam Dei exemplo, qui ſolem oriri facit bonis & malis, & pluvia utroſque humectat, jubemur nullum hominum genus à beneficiis noſtris excludere. Bene Tertullianus: *Quamdiu intra Iſraelem erat ſacramentum, merito in ſolos fratres miſericordiam mandabat. At ubi Chriſto*

dedit

II *Paral.* XVI, 2. 7. *Eſa.* VIII. 6.
a I *Paral.* XVI, 12. *Ambr. ad Rom. cap.* 3. *Auctor imperfect. ad Matth. c.* XVI.
b II *Sam.* XXIV.
c II *Reg.* XX, 13.
d *Eſa.* XXXI. 1.
e I *Reg.* III, 1.
f *Deuter.* XVIII, 7.
g *Prov.* I. 15; XIII, 20; XXII, 24; XXIV, 1. *Victoria de Indis relect.* 1. *n.* 15, & 17. *Franc. Artus de bellon.* 192. *Cajet.* 2, 2. *q.* 40, *art.* 1. *Molin. tract.* II. *d ſp.* 112. *Matthæi* V. 45. *Gal.* VI, 10. *lib.* VII. *cap.* III.

GROTII NOTÆ.

Lege qua exſtat Deut. XIII, 13.] Adde exemplum Joſuæ c. XXII.

GRONOVII NOTÆ.

8. *A Jacobo orti*] Quales erant X. tribus revulſæ à domo Davidica per Jeroboamum, qui & idololatriæ illis auctor fuerat, ne ſi quotannis Hieroſolymam proficiſcerentur ad templum viſendum redirent ad reverentiam regum, à quibus deſciverant.

9. *Animi*] Intentionis, conſilii, propoſiti.

Vitiat animus] Quæ per ſe ſunt innoxia, ſed culpantur, quia parum pio propoſito ſuſcipiuntur.

X. 1. *Intra Iſraelem erat ſacramentum*] Penes ſolos Iſraëlitas fœdus & Eccleſia.

Cœpit

dedit gentes hæreditatem & possessionem terminos terræ, & cœpit expungi quod dictum est Osea: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet, exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit, neminem excludens in miseratione sicut in vocatione.

2. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus benefici, præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis constitutionibus legimus: *πᾶσι μὲν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων. προτιμητέον δὲ τοὺς ἁγίους*: *Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas*, inquit Ambrosius, *fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei.* Of. I, c. 3
Simile est illud Aristotelis: *οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν*: *Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.* Nic. IV.

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni sunt à Religione non prohibetur; ac ne cum illis quidem quorum pejor causa est, & qui à disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, *Ne jugum ducite cum alienis à fide: quod enim consortium est justitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio est luci cum tenebris, aut quæ concordia est Christo cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ consensio templo Dei cum idolis?* similia illis quæ in priore ad Corinthios eosdem: *Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ dæmoniorum.* II Thessal I, 15. II Corinth VI, 14. I Cor. X, 21

4. Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis usui. Adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio, cum fœdera ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem benefacere profanis malum non est, ita

Cœpit expungi] Impleri & q. solvi, quia pecunia soluta expungitur vel deletur nomen debitoris in tabulis expensi.

Neminem excludens] Omnium misertus, ut omnes vocat.

3. *Qui in idoliis convivabantur*] Accedebant ad epulas, de hostiis falsorum deorum instructas: quoties enim sacrificarent, parvum quiddam extis (proficias dicebant) adolebant in altaribus: de reliqua hostia vel victima epulabantur vocatis amicis, & si quod insuper superesset, in macellum mittebant.

ita nec opem eorum implorare, ficut Cæfaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

XI. 1. Nulla ergo hic intrinfeca aut univerfalis eft pravitas, fed * ex circumftantiis æftimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium adferat infirmis; quam ad rem utile erit fedes diftingui, ficut Ifraëlitæ feorfim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud Anaxandridæ:

Sylv. verb. bellum 1, n. 9. concl. 3. Pan. in c. quod fuper, de voto.

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ' οὔθ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν. ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσι πολύ.

Ego effe vefter non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores confentiunt,
Sed multis inter fe intervallis difcrepant.

Lib. 1, c. 2. Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus de religione Judæorum & Chriftianorum in commilitio cum paganis.

Sylveft. in verbo bellum, p. 1. n. 9, v. 3. Libro 1.

2. Sed & fi ex focietate tali profanæ opes magnum fint habituræ incrementum, abftinendum erit extra fummam neceffitatem: In qua locum habet, quod in fimili re dixit Thucydides: ἀνεπίφθονον δὲ ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους προσλαβόντας διασωθῆναι: *His qui infidiis impetuntur, ut nos ab Athenienfibus, invidia fieri non debet fi falutem quærunt non Græcorum modo fed & Barbarorum auxiliis.* Non enim jus quodvis fufficit ad id committendum, quod Religioni, fi non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco eft regnum cœlefte, id eft Euangelii propagatio.

Matth. VI, 33.

3. Optandum effet, ut multi hodie Principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepifcopi quondam Remenfis, Carolum Simplicem fic admonentis: *Quis non expavefcat vos * inimicorum Dei amicitiam velle,*

Frod. l. IV. hiftoria Remenfis c. 6.

Grotii Notæ.

Ex circumftantiis æftimanda] Vide orationem Phartaxæ ad Lazos apud Agathiam III. Saxo libro IX, in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: *Nullam poffe animorum intervenire concordiam diffona facra complexis; quamobrem petitorem opis primum Religionis contubernio opus habere, neque magnorum operum confortes exiftere poffe, quos fuperna venerationis formula difparaffet.*

Inimicorum Dei amicitiam velle] Exemplum in Mancafa apud Nicetam rebus Ifaaci Angeli lib. II. Prædicatur pietas Emanuelis Ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum poffet noluit.

Gronovii Notæ.

XI. 1. *Infirmis*] Quibus fcandalo & offenfioni fit noftra cum pravæ fuperftitionis cultoribus converfatio.

2. *Profana opes*] Si ab focietate noftra cum infidelibus & averfis à Religione noftra iftorum in univerfum potentia contra omnes, qui nobifcum funt Religione conjuncti, etfi in præfens caufa differant.

Jus quodvis] Caufa quæ non fit maximi momenti, licet jufta, tantum valere apud quemquam debet, ut eam defendat ac tueatur cum detrimento notabili omnis Chriftiani nominis.

velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani pagana arma & fœdera suscipere detestanda? Nihil enim distat utrum quis se Paganis societ, an abnegato Deo idola colat. Exstat apud Arrianum dictum Alexandri: ἀδικεῖν μεγάλα τοὺς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων: *graviter eos delinquere qui adversum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum jura.*

XII. Illud hic addam, cum omnes Christi unius corporis membra sint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala persentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos qua populi sunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum sed & pro mandata sibi potestate servire Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt grassante armis hoste impio, * nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fœdus eo nomine ineatur: quod fœdus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus consensu communi Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quo minus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili, aut non dissimili malo domi distinentur. 1 Cor. XII. 18, 26.

XIII. 1. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant utri potius opem ferre debeat qui utrique est fœderatus. Hic primum sciendum est, quod & supra diximus, ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare * qui fœderatorum justam habet belli causam præferendus, si cum extraneo res sit, etiam si cum alio fœderato. Sic oratione de Megalopoli ostendit Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Atheniensibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum; nisi convenerit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portubus quibuscum fœdus nobis & amicitia est.* Polyb. l. VII.

2. Quod

GROTII NOTÆ.

Nisi alii aliis auxilio sint] Ad hanc rem vide Marianam libro XXX. Parutam libro IV. Bizarum VII, & XII.

Qui fœderatorum justam habet belli causam præferendus] Vide infra libro III, c. XXV, §. 4. In fidelitate Feudali dicitur: *Et si scivero velle te aliquem juste offendere, & inde generaliter vel specialiter fuero requisitus, meum tibi sicut potero præstabo auxilium.*

GRONOVII NOTÆ.

XII. *Romanus Imperator*] Fridericus III. a. C. 1461. Videnda Bœcleri disputatio de Passagiis.

Non dissimili malo] Dissensione ob religiones.

XIII. 1. *Ad injusta bella*] Etiamsi quis societatem armorum promiserit, si socium videat bellum palam injustum aggredi, non teneri ex promisso talem socium juvare.

Extraneo] Non fœderato.

2. Quod si fœderati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur, εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν. ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλοῦντων, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι: *si quidem in alios auxilium poscerent, facile esse negotium: sin sociorum alter in alterum, nolle se misceri.*

3. Quod si fœderati in alios bellent justa quisque de causa, si utrique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa creditores personales. At si ipsius qui promisit præsentia requiritur, quæ individua est, ratio postulat * ut præferatur cum quo antiquius est fœdus; quod Acarnanes Spartanis dicunt apud Polybium: eodemque pertinet Consulis Romani responsum Campanis datum: *amicitias ita institui par est, * ne qua vetustior amicitia ac societas violetur.*

Lib. IX.

4. Sed addenda exceptio, nisi fœdus posterius ultra promissionem aliquid habet, * quod quasi dominii translationem in se contineat, puta subjectionis aliquid. * Nam & sic in venditione dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit. Sic Nepesinis apud Livium deditionis, quam societatis, fides sanctior. Distinguunt hæc alii subtilius; sed quæ dixi, ut simpliciora, ita veriora arbitror.

Sylvest. in verb. bellum p. I. *n.* 7. *Lib.* VI.

XIV. Finito tempore fœdus tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt. non enim facile præsumitur nova obligatio.

Dec. consf. 407.

XV. Si pars una fœdus violaverit, poterit altera à fœdere discedere: nam capita fœderis singula conditionis vim habent. Exem-

Dec. consf. 265. *Cep.* 451. 455, 461.

GROTII NOTÆ.

Ut præferatur cum quo antiquius est fœdus] Vide de Feudis lib. IV, cap. 31.

Ne qua vetustior amicitia ac societas violetur] Χρὴ φίλοις κατ' ἐχθρῶν συμμαχεῖν, οὐ κατὰ φίλων: *amicis auxilia ferenda contra hostes, non contra amicos*, dicit Ptolemæus Atheniensibus apud Appianum, in legationum excerptis.

Quod quasi dominii translationem in se contineat] Vide Radevicum II, 7.

Nam & sic in venditione] Edicto Theodorici, c. 138.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Creditores personales*] Chirographarios l. un. Cod. Etiam ob chirographariam pec. pig. ten. qui solo chirographo sibi de pecunia credita caverunt; nam inter hos pecunia debitoris, si quæ libera est, in concursu creditorum dividitur. Alii sunt hypothecarii l. 1. §. 3. D. de separat. l. 8. C. qui bon. ced. pot. quibus pignore vel hypotheca provisum est. Ex utriusque, quibus ob favorabilem crediti causam ante alios exigundi jus vel privilegium concessum est, privilegiarii l. 10. Prin. D. de Pactis.

Quæ individua est] Neque enim potest quisquam esse simul duobus locis.

4. *Quod quasi dominii*] Flor. I, 16. *Erat cum utrisque fœdus, sed hoc Campani sanctius & prius omnium suorum deditione fecerant.* Adde 2, 12, 15.

XIV. *Præsumitur nova obligatio*] Quia plerumque habet aliquid onerosi.

XV. *Singula conditionis*] Ut si unum illorum migret vel non servet, pars altera alteram solvat.

XVI. 1. Per-

Exemplo sit illud apud Thucydidem : *λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ δὲ ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες, ἀλλ᾽ οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι* : *Soluti fœderis culpam sustinent, non qui deserti ad alios se conferunt, sed qui quam jurati promiserant opem, re non præstant.* Alibi apud eundem: *ὅ, τι δ᾽ ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὀλίγον, τό τι λελύσθαι τὰς σπονδάς* : *Si vel tantillum ex dictis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum est, ni aliter convenerit: quod fieri interdum solet, ne ob quasvis offensas à fœdere discedere liceat. *Libro I.*

XVI. 1. Sponsionum tot esse materiæ possunt, quot fœderum. Distant enim hæc personarum facientium potestate. Sed duo sunt quæ de sponsionibus quæri solent: Primum si improbetur à rege aut civitate sponsio, in quid teneantur sponsores, ad id quod interest, an ad restituendam rem in eum statum in quo erat ante sponsionem, an ad corpus dedendum. Prima sententia videtur juri civili Romano congruere: secunda æquitati, quam in Caudina controversia tribuni plebis L. Livius & Q. Melius urgebant: tertia usu probata est, ut exemplis sponsionum duarum nobilium Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum eum qui summum imperium habet nullam in partem obligari. Bene enim Romanis Posthumius: *Hosti nihil spopondistis, civem neminem pro vobis spondere jussistis; nil ergo vobis nec nobiscum est, quibus nihil mandastis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis.* Bene idem: *Injussu populi nego quicquam sanciri posse, quod populum teneat:* & hoc non minus recte: *si quid est in quod obligari populus possit, in omnia potest.*

2. Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem populus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac fœdere agerent, ut quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi æstimarent. Tum demum si pactis statum non esset, potuissent dicere, quod & ab ipsis & à Numantinis dictum ait Velle-

XVI. 1. *Personarum facientium*] Fœdera non faciunt nisi summæ potestates, aut earum mandato ministri. Sponsiones ministri sine potestate ac mandato.

Ad id quod interest] Æstimationem commodi, quod ex effectu habuisset is, cui sponsio facta est & pro ea satisfactionem.

Corpus dedendum] Sponsoris.

Melius urgebant] Et ipsi Samnites Liv. 9, 11.

Caudina & Numantina] Flor. 1, 16, & 2, 18.

Nullam in partem] Sallustius Jugur. 39. *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, suo atque populi injussu nullum potuisse fœdus fieri.*

2. *Quanti ipsis esset*] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obsessum & clausum recuperarent incolumem.

Numantinis] Nam cum his quoque juxta turpe fœdus ictum est.

Mili-

Vellejus, publicæ violationem fidei non debere unius lui sanguine.

3. Majori specie dici potest * milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset, si ipsorum jussu ac nomine contractum foret à sponsoribus, ut in pacto quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si * fide sponsorum & * sexcentorum, quos imperarunt, obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi imputent. Rursum si sponsores præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum sed & bona sponsorum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice ejus quod interest expressissent. Nam de obsidibus convenerat, ut capite luerent si pacto non staretur. De sponsoribus an eadem dicta sit pœna in obscuro est. Pœne autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factum præstari nequeat, nihil aliud sit in obligatione : succedit enim certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententia, etiam vitam valide posse obligari.

4. Apud

GROTII NOTÆ.

Milites omnes fuisse obligatos] Sic Numantini, si sponsio non probaretur, exercitum sibi dedendum censebant, ex sponsione liberatum.

Fide sponsorum] Ii erant Consules duo, Quæstores duo, Præfecti IV, Tribuni XII, narrante Appiano. Hi omnes dediti ex Caudino sponsu: ex Numantino Consul solus, cæteris parcitum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat Plutarchus.

Sexcentorum quos imperarent obsidum] Pontius filius apud Appianum: τῶν τε ἱππέων ἐπιλέξομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὅμηρα τῆς δὲ τῆς συνθήκης, ἕως ἅπας ὁ δῆμος ἐπιψηφίσῃ: *equitum potissimos deligam, qui obsides sint, donec populus pacta firmet.* Satis esse obsides tenentis arbitrio relinqui censuere Lusitani in re simili. Mariana XXI, 12. qui deditos accipiunt, pœnam remittere censentur. Polybius excerpto CXXII.

GRONOVII NOTÆ.

Publica violationem] Populum vel principem à perfidiæ crimine non excusari, si, quo ne servet suo nomine promissum, sæviat in ministrum promittendi, aut dedat, ut in eum sæviatur.

Unius] Sponsoris.

3. *Quod Hannibal fecit*] Polybius lib. 7, 2.

Præ se tulerunt] Mentiti sunt, se habere quam non habebant.

Quod interesat] Quod pro ratione rei, quæ agebatur æstimari poterat, velle sibi præstari Samnites, si pactum ratum non esset.

Expressissent] Diserte & clare in formula pacti posuissent.

Capite luerent] Liv. 9, 5.

Sit in obligatione] Quam pœna scilicet.

Certum loco incerti] Ante pœnam non definitam incerta erat æstimatio ejus, quod interest, & poterat in quantumvis extendi. At postquam ea definita est, cessat æstimatio incerti, & subit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

Vitam valide posse] 2, 21, 11. 3, 2, 6.

Fabius

4. Apud nos autem, qui aliter sentimus, existimo tali sponsione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant, corpus ad servitutem obligari. * Fabius olim Maximus cum pactum quoddam ejus cum hostibus factum Senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfecit. Samnites vero * Brutulum Papium induciarum ruptorem simul cum bonis suis dedendum recte censuerunt.

Scriptor de vir. ill. cap. 43. Plut. Fabio Maximo. Livius libro VIII. & IX.

XVII. 1. Altera quæstio est, an sponsio obliget summam potestatem ex notitia & silentio. Hic distinguendum primum an pure facta sit sponsio, an sub conditione si rata haberetur à summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponsionem. Quod recte convenit in sponsionem Luctatii cum Pœnis: accedebat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri negaverat: itaque publico consilio aliud de integro fœdus factum erat.

Liv. l. XXI. *Polyb. libro* III.

2. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit; nam sine re aut facto aliquo, silentium non satis probabilem voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his quæ de dominii derelictione supra diximus intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint, qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligitur actus ratus esse habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero pro Balbo.

3. Silentium adversus Carthaginenses urgebant Romani, de pactione cum Asdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus à Romanis esset eorumque dicto Pœni paruissent. talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines nude abnutivos. Quod si Luctatii pactio plures habuisset partes, & cæteras partes à jure communi abeuntes observatas à Romanis semper appareret, jam satis firma esset conjectura probatæ pactionis.

Polyb. & Liv. dictis locis.

4. Resta-

GROTII NOTÆ.

Fabius olim Maximus] Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis, Valerius Maximus IV, c. VIII.

Brutulum Papium] Dion excerpto legationum V.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Nos qui aliter sentimus*] Qui putamus hominem vitæ suæ dominum non esse, ut possit eam obligare, aut caput suum pignori opponere.

XVII. 1. *Ex notitia & silentio*] Eo quod actum à legato suo vel præfecto resciverit, nec contradixerit.

2. *Supra diximus*] 2, 43.

3. *Nude abnutivos*] Quibus tantummodo aliquid negatur fieri debere, non ponitur, quid fieri debeat.

4. Restabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

CAPUT XVI.

De interpretatione.

I. 1. IPsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit Cicero. Sed quia interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio, si quisque sensum quem vellet sibi affingendo liberare se posset, ipsa dictante naturali ratione jus est ei cui quid promissum est promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit; nam alioqui res exitum non reperiret: quod in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset Isocrates præscriptione adversus Callimachum, τούτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελοῦμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat. — *De Off. 1.*

2. Huc illud pertinet in antiqua fœderum formula apud Livium: *Sine dolo malo * utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt*. Rectæ interpretationis mensura est collectio mentis ex signis maxime probabilibus. Ea signa sunt duûm generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ aut seorsim considerantur, aut conjunctim. — *Lib. 1.*

II. Si nulla sit conjectura quæ ducat alio verba intelligenda sunt

GROTII NOTÆ.

UTique ea hic hodie rectissime intellecta sunt] Vota interpretanda, ut communiter sumuntur, notant Hebræi ad Num. xxx.

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *In fide*] Scilicet data. Ubi quid promiseris vel receperis.

Interni actus per se] 2, 4, 3.

Sibi affingendo] Dicendo se non hoc quod poscitur, sed aliud cogitasse & intellectum voluisse.

In moralibus] In practicis, in prudentiis & artibus; in his materiis, quæ agendo explicantur.

Præscriptione] Παραγραφῇ sive Exceptione, qua demonstrat adversario contra sese actionem non esse.

2. *Collectio mentis*] Indagatio & explanatio sententiæ dictorum.

Aut seorsim] Ut extra significationem verborum aliunde accersitur.

Conjunctim] Ut conjecturæ petantur ex verbis.

Non

4. Restabat hic dicere aliquid de pactionibus, [...] milites non de eo quod summi est imperii, sed de [...] aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi opor[...] tus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum [...]

CAPUT XV[...]

De interpretati[...]

I. *Quomodo promissa obligent exterius.*
II. *Verba, si alia conjectura absint, intelligenda ex proprietate populari.*
III. *Verba artis ex arte.*
IV. *Conjecturis usum ambiguitate vocum repugnantia, aut gerunt.*
V. *Ut ex materi[...]*
VI. *Ex effectu[...]*
VII. *Ex con[...] aut etiam[...]*
VIII. *Q[...] ra ex [...] qua[...] ha[...]*
IX [...]
X [...]

[...] *quæ est ex origi-* [...]opius Vandalicorum [...]oce agit Fœderatorum: [...] τῆς προσηγορίας, ἐφ' ὧν [...] ἥκιστα ἀξιοῦντο τηρεῖν. [...] τῶν πραγμάτων ἀεὶ μεταφερομένων [...] ταῦτα ἄγειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, τῶν πρόσθεν ὀνομασθέντων ὀλιγωροῦντες: *longa dies non solet servare voces in quibus primum data sunt; sensu vertuntur enim res ipsæ quà volunt homines, vocabula illa primitus imposita rebus nihil curantes.*

Locri] Polybius lib. XII. Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non stantem sed eversam reddidere. Thucyd. v. & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum dissecuit cui caput incolume fore promiserat.

In artium autem vocabulis] Augustinus in rhetoricis: *Ut multa nova tam à technicis & mathematicis quam*

[...] Polybius Roma[...] [...] sexdecim millibus [...] Roma[...] *à philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro sol. [...] consuetudinis, quam pro conditione præcepti.*

GRONOVII NOTÆ.

II. *Quæ est ex origine*] Multis enim verbis longe aliam significationem imposuit usus, quam ea primitus ex origine acceperant.

III. *Ad finitivum statum*] Constitutionem ex definitione, quum in controversia est, quo nomine factum appelletur Cic. 1. de invent. 1. Ad Herennium 1, 12. *Finitivam* vocat Quintil. 7. Inst. 3.

Sunt publica] Vulgo & indoctis nota.

Sexdecim millibus] Quatuor legionibus, singulas 4000 ped. 300 equ. Polyb. 1. cap. 16. Vegetius 2, 1, *Romani legiones habent, in quibus singulis sena millia, interdum amplius, militare consueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quæ habet pedites sex millia centum, equites* IↃCCXXVI.

Ars

... vigi̇nti sociorum. at minor quoque numerus ... ejus nominis mensuram. Nam Ulpianus exerci- L. 2. D ... ait qui vel uni legioni cum auxiliis præest: id his qui infamia ... tius exponit decem millibus peditum, duobus milli- Libro 1 ... Et Livius in octo millibus speciem ponit justi cap. 1. ... modo de classe erit æstimandum. Sic * arx est ... hostilem exercitum ad tempus possit.

... uris assumtis opus est, ubi verba aut verbo- ... πολλὰ σημαίνει, id est, plures significationes re- ... Rhetores vocant ἐξ ἀμφιβολίας: Diale- ... a voce sensus esse plures possent ὁμωνυ- ... ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis ... συνωνυμία, species quadam re- ... cturæ quærendæ sunt, quæ par- ... i potest; nam si certa sit pugna, ... placuit, prioribus derogavit: ... tuit voluisse; & ea natura ... ut novo actu voluntatis ... rte una ut in lege & te- ... actibus & pactis. Hunc ... ιας. Et his quidem casibus, ... cogit recurrere ad conjecturas. ... conjecturæ ita evidentes sunt, ut spon- ... am contra receptiorem verborum significa- ... locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, ... ex scripto & sententia scripti. Loci autem ex quibus vo- ... ntatis conjecturæ promuntur præcipui sunt ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. * Ex materia, ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus naturalibus sed civilibus intelligi: id L. si uni D. Loc. conducti Everb. 1 loco à subjecta materia.

GROTII NOTÆ.

Arx est locus qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit] Servius ad 1 Æneidos: *Arces dictæ ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc est prohibentur.*

Ex materia] Tertullianus de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus est sermo.* Idem habet libro de Resurrectione Christi.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. Ἐξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo*, ad Herenn. 1, 12. *Ambiguum* vel *amphiboliam*, Quintil. 7, 9.

Sive μονομερῶς] Sive sufficiat unius personæ voluntas, ut cum legislator legem, testator testamentum mutat; sive plures & minimum duos consentire oportet.

Ἐξ ἀντινομίας] Ex arbitrariis legibus, ad Heren. 1, 11. *Antinomian*, Quintil. 7, 7.

2. *Ex scripto & sententia*] 1. ad Heren. 11. *ex scripto & voluntate*, Quintil. 7, 6.

V. *Ex materia*] Cum aliquid in nostrum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia accipi soleant.

Naturalibus] Qui constant, dum sol est supra hemisphærium nostrum.

Civilibus] Qui sunt 24 horarum l. 8. D. de Feriis & dilat. Gell. 3, 2.

ſunt ex proprietate, * non Grammatica quæ eſt ex origine, ſed populari ex uſu,

Quem penes arbitrium eſt, & jus & norma loquendi.

Stulto ergo perfidiæ effugio uſi ſunt * Locri, cum polliciti ſe pactis ſtaturos quamdiu terram hanc inſiſterent & capita humeris geſtarent, terram calceamentis injectam, & aliorum capita humeris impoſita abjecerunt, quaſi eo modo religione ſe poſſent exſolvere, quæ hiſtoria apud Polybium exſtat: ac ſimilis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transſcribere nihil opus eſt, quia controverſiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte dixit Cicero adſtringi, non diſſolvi perjurium. *De Officiis III.*

III. * In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujuſque prudentum definitio, ut quid ſit majeſtas, quid parricidium, quæ ad finitivum ſtatum referunt oratoriæ artis magiſtri. Vere enim dictum à Cicerone Academicarum primo: *Dialecticorum verba nulla ſunt publica, ſuis utuntur: & id quidem commune omnium fere eſt artium.* Sic ſi in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum eſſe eam militum multitudinem quæ palam fines hoſticos auſit invadere; nam paſſim opponunt hiſtorici id quod furtim fit aut *Parad. VI.* latrocinantium more, & quod juſto fit exercitu. Quare pro viribus hoſtium æſtimandum, quæ copiæ exercitum faciant. Cicero exercitum vocat ſex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait conſtitiſſe ſexdecim millibus Roma-

GROTII NOTÆ.

Non Grammatica quæ eſt ex origine] Bene Procopius Vandalicorum I, ubi de voce agit Fœderatorum: τῷ χρόνῳ τὰς προσηγορίας, ἐφ' ὧν τίθενται ἥκιστα ἀξιοῦντος τηρεῖν. ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἀεὶ περιφερομένων ᾗ ταῦτα ἄγειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, τῶν πρόσθεν ὠνομασμένων ὀλιγωροῦντες: *longa dies non ſolet ſervare voces in quibus primum data ſunt; ſenſu vertuntur enim res ipſæ quà volunt homines, vocabula illis primitus impoſita rebus nihil curantes.*

Locri] Polybius lib. XII. Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non ſtantem ſed everſam reddidere. Thucyd. V. & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum diſſecuit cui caput incolume fore promiſerat.

In artium autem vocabulis] Auguſtinus in rhetoricis: *Ut multa nova tam à technicis & mathematicis quam à philoſophis cognominantur, accipere debemus non tam pro ſolito uſu conſuetudinis, quam pro conditione præcepti.*

GRONOVII NOTÆ.

II. *Quæ eſt ex origine*] Multis enim verbis longe aliam ſignificationem impoſuit uſus, quam ea primitus ex origine acceperant.

III. *Ad finitivum ſtatum*] Conſtitutionem ex definitione, quum in controverſia eſt, quo nomine factum appelletur Cic. 1. de invent. 8. Ad Herennium 1, 12. *Finitionem* vocat Quintil. 7. Inſt. 3.

Sunt publica] Vulgo & indoctis nota.

Sexdecim millibus] Quatuor legionibus, ſingulas 4000 ped. 300 equ. Polyb. I. cap. 16. Vegetius 2, 2, *Romani legiones habent, in quibus ſingulis ſena millia, interdum amplius, militare conſueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quæ habet pedites ſex millia centum, equites IↃCCXXVI.*

Arn

Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest ejus nominis mensuram. Nam Ulpianus exercitui præesse eum ait qui vel uni legioni cum auxiliis præest: id est ut Vegetius exponit decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Et Livius in octo millibus speciem ponit justi exercitus Pari modo de classe erit æstimandum. Sic * arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit. *L. 2. D. his qui no infamia.* *Libro II cap. 1.*

IV. 1. Conjecturis assumtis opus est, ubi verba aut verborum complexio sunt πολύσημα, id est, *plures significationes recipiunt*. Hunc locum Rhetores vocant ἐξ ἀμφιβολίας: Dialectici subtilius, si in una voce sensus esse plures possent ὁμωνυμίαν, si in complexione ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus est, quoties in pactis est ἐναντιοφανεία, *species quadam repugnantia*. Tunc enim conjecturæ quærendæ sunt, quæ partes alias aliis concilient, si fieri potest; nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit, prioribus derogavit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluisse; & ea natura est actuum qui à voluntate pendent, ut novo actu voluntatis discedi inde possit, sive μονομερῶς *ex parte una* ut in lege & testamento, sive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem casibus, verborum evidens obscuritas cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte se ingerant, etiam contra receptiorem verborum significatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, Latini ex scripto & sententia scripti. Loci autem ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur præcipui sunt ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. * Ex materia, ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus naturalibus sed civilibus intelligi: id *L. si unô. D. Loc. conducti.* *E verb. si loco à subjecta materia.*

GROTII NOTÆ.

Arx est locus qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit] Servius ad 1 Æneidos: *Arces dictæ ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc est prohibentur.*

Ex materia] Tertullianus de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus est sermo.* Idem habet libro de Resurrectione Christi.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. Ἐξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo*, ad Herenn. 1, 12. *Ambiguum* vel *amphibolian*, Quintil. 7, 9.

Sive μονομερῶς] Sive sufficiat unius personæ voluntas, ut cum legislator legem, testator testamentum mutat; sive plures & minimum duos consentire oportet.

Ἐξ ἀντινομίας] Ex arbitrariis legibus, ad Heren. 1, 11. *Antinomian*, Quintil. 7, 7.

2. *Ex scripto & sententia*] 1. ad Heren. 11. *ex scripto & voluntate*, Quintil. 7, 6.

V. *Ex materia*] Cum aliquid in nostrum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia accipi soleant.

Naturalibus] Qui constant, dum sol est supra hemisphærium nostrum.

Civilibus] Qui sunt 24 horarum l. 8. D. de Feriis & dilat. Gell. 3, 2.

id enim materiæ congruit. Ita verbum donare sumitur pro transfigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli instrumenta, modo milites armatos significat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati sunt Platæenses. Et ferrum deponere jussi, satisfecerunt si gladium deponant, non & fibulas, quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum sit, contra quam fecit Alexander. Et pars dimidia navium in divisione integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto judicium.

Everh. in loco ab absurdo. L. In ambigua. D. de legibus. Thuc. IV.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumta effectum post se traheret à ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda est interpretatio, quæ vitio caret. Itaque non admittenda Brasidæ cavillatio, qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset: quo sensu inanis fuerat pactio.

Everh. in loco à conjunct. duarum leg.

VII. * Conjuncta sunt, aut origine, aut etiam loco. Conjuncta origine sunt quæ ex eadem voluntate proficiscuntur, etiam alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum ut victori Helena cederet, ex posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occideret. Rationem reddit Plutarchus: *οἱ δικασταὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον ἔχοντι προστίθενται τὸ ἀσαφέστερον ἐάσαντες*: *judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.*

Plut. sympt. IX. 13.

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt vim præcipuam habet * ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum

GROTII NOTÆ.

Conjuncta sunt aut origine aut etiam loco] Bene Augustinus contra Adimantium c. 4: *Particulas quasdam de scripturis eligunt quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi.*

Ratio legis] Cicero pro A. Cæcina: *non alia est ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non sit, absitve republica causa, quasi quidem pæne dominus, hoc est alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis qui illam vim dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.*

GRONOVII NOTÆ.

Donare pro transfigere] Litem finire remittendo de jure suo, ante sententiam judicis. Sueton. Calig. 40.

Plataenses] Thucydid. initio lib. 2.

Non & fibulas] Quibus adstringebat pallia.

Alexander] Diod. Sic. 17, 84. Polyænus Str. 4, 20. Alexand. 257.

VII. *In dubio*] Ubi non exploratum est aliquem voluntatem mutasse, creditur idem velle quod aliquando se voluisse significavit.

VIII. *Ratio legis cum mente*] Ratio est causa quæ legislatorem movit

unum sit ex indiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter conjecturas hæc validissima, si certo constet aliqua ratione tanquam causa unica voluntatem fuisse motam; nam sæpe rationes sunt plures: interdum & præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo donatio ob nuptias facta vim non habebit, si nuptiæ secutæ non sint.

IX. Cæterum sciendum est, voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem; quod multis ex causis evenit, aut quia specierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus cognationis & adoptionis, item in nominibus masculinis quæ etiam pro communibus sumi solent ubi desunt communia, aut quia usus artis latius patet quam usus popularis, ut * mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud significet.

X. Simul notandum est, eorum quæ promittuntur alia esse favorabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media. Favorabilia sunt *Alc. resp. 1* quæ æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quo major est atque latius patet, eo major est promissi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli ob tuitionem suscepti major quam aliis de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni aut mutationis; modo favorabile, modo odiosum censebitur, ita tamen ut cæteris paribus favor censeatur potior.

XI. Discrimen actuum bonæ fidei & stricti juris, quatenus *Cl. in l. possun. de legi* ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo

vit ut legem poneret, mens, sententia seu id quod ex verbis recte acceptis colligitur.

GROTII NOTÆ.

Mors in jure civili ad deportationem producitur] Vide Guicciardinum libro XVI, ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanensem Ducatum pertinentibus sermo.

GRONOVII NOTÆ.

Præter rationem voluntas] Non ratio, sed libido, sed fortuitus animi motus facit decernere, consentire, promittere.

IX. *Cognationis*] Nam cognatio in genere est vel agnatio vel cognatio in specie: adoptio est vel arrogatio vel adoptio.

Masculinis] L. 1. de V. S. Verbum hoc, *Si quis*, tam masculos quam fœminas complectitur.

Mors in jure] Sic deportati pro mortuis habentur l. 4. §. 2. D. de bon. libert. l. 1. §. 8. de bon. poss. cont. tabb.

X. *Æqualitatem*] In quibus par & æqualis utriusque partis sit conditio, atque ambabus consulitur.

Ob tuitionem] Ad fines suos defendendos quam ad acquirendum aut ulciscendum.

XI. *Actuum bonæ fidei &*] §. 28. Instit. de Action. i. 3, 11, 6.

aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus aliqui formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus, qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

XII. 1. His positis hæc tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est; quale est ut masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro universali. Si verba hæc, *unde quis dejectus est*, etiam ad eum restituendum pertinebunt qui vi vetitus est ad suum accedere, nam vox laxius sumta fert eam significationem, ut recte Cicero A. Cæcina disputat.

2. In favorabilioribus, si is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant significationem artis, aut quam lex dedit. * Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictius quam fert proprietas sumenda erunt, si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant.

3. In odiosis vero etiam sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris sui remissione verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod spes sit posse retineri. Sic auxilia promissa ab una tantum parte intelligentur deberi impendiis ejus qui postulabit.

XIII. 1. Il-

GROTII NOTÆ.

Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid aut pacti inutilitas sequeretur] Vide exemplum in L. cum virum, C. de Fideicommissis.

GRONOVII NOTÆ.

Formam quandam] Continere aliquid & secum trahere vulgo existimentur, adeo ut isto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in stricti juris actiones tantummodo venit illud quod nominatim conventum est, & quod ipsi contractui inest ex definitione juris: at in bonæ fidei judiciis multa veniunt, quæ nominatim non placuerunt, sed quæ præstari æquum bonumque ducit officium judicis.

XII. 1. *Verba hæc, Unde quis*] In interdicto recuperandæ possessionis, quod Unde vi appellatur §. 6. Instit. de Interd.

Qui vi vetitus] Cui vi & manu præclusus est aditus ad prædium suum, non tantum de illo qui tractus inde aut exturbatus est.

2. *Significationem artis*] Non populari tantum usu sumantur.

Pacti inutilitas] Ut pactum vanum sit & effectu careat.

3. *Sermo figuratus*] Tralatus, discedens à proprietate verborum.

Occupatum] Ut in agris arcifiniis, 2, 3, 16.

Nos,

XIII. 1. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantum qui erant fœderis tempore an & futuri, ut in fœdere facto inter populum Romanum & Carthaginensem post bellum de Sicilia: *Utriusque populi socii ab utroque populo tuti sunto.* Hinc Romani inferebant, etiamsi fœdus cum Asdrubale ictum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis prodesset quod Carthaginienses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginienses factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fœdus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam fœdere violato. Rationes ita Livius exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis; nam neque additum erat iis qui tunc essent, * nec, ne qui postea assumerentur, & cum assumere novos liceret socios, quis æquum censeret, aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginiensium socii aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte descicentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum de Polybio sumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant fœderis tempore & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Utra ergo præferenda sit interpretatio ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, futuros non comprehendi, quia agitur de fœdere rumpendo, quæ odiosa est materia, & de adimenda Carthaginiensibus libertate eos qui injuriam ipsis fecisse crederentur armis cogendi; * quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur.

Lib. xxi.

Hist. l.

2. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi fœderis, sed ex jure naturali, quod fœdere non erat abdicatum: ita ut

GROTII NOTÆ.

Nec, ne qui postea assumerentur] Quod additum in pace Peloponnesiaca inter Lacedæmonios & Athenienses. Thuc. lib. v.

Quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibusque ut id per Romanos fieri liceret, responderunt, *nihil intercedi quo minus Samniti populo pacis bellique liberum arbitrium sit.* Livius lib. VIII. In Antiochi fœdere est: *Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus esto: dum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. Polybius in excerptis legationum 35.

GRONOVII NOTÆ.

XIII. 1. *Utriusque populi socii*] Polybius 3, 27. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις.

Livius lib. XXI.] 19.

Aut ob nulla quemquam] Aut nullius in posterum populi erga se merita facere tanti debere vel Rom. vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei sociale darent; aut si dedissent, pericula eorum destituere & indefensos prodere.

De Polybio Hist. l. III.] 29.

t Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de sociis onvenisset: quo casu nec Carthaginienses contra fœdus erant cturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitraren-ur, nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi temore inter Carthaginienses & Romanos convenerat, ut si eorum opulorum alter cum Pyrrho fœdus faceret, ita faceret ut jus uxilia mittendi ei quem Pyrrhus bello impeteret, salvum maeret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse: sed nego pertinuisse hoc ad fœderis violationem: quomodo in uæstione de auxilio Mamertinis misso à Ramanis distinguit 'olybius, an justum id fuerit, & an per fœdus licuerit.

3. Et hoc ipsum est quod Corcyrenses apud Thucydidem diunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obtare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fœdus, uando per id fœdus novos socios adsciscere liceret. Atque eam ententiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis ne in Corinthios pugnarent, nisi ubi ii descendere pararent hostiliter in Corcyram, aut in aliquod solum ditionis Corcyrensium, e scilicet fœdus rumperent. Non pugnat autem cum fœdere, t quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, * manente le cætero pace. Justinus de his temporibus agens: *Inducias, uas proprio nomine condixerant ex sociorum persona rumpeant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes ociis auxilia potius quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & n oratione de Haloneso, quæ inter Demosthenicas legitur, pparet pace quadam Atheniensium cum Philippo cautum, ut uæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates libeæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comrehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in fœdere equali.

XIV. 1. In fœdere inæquali ponemus alterum, si convenet ne alter fœderatorum injussu alterius bellum gerere possit; uod positum fuisse in fœdere Romanorum & Carthaginienium post bellum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut

GROTII NOTÆ.

Nego pertinuisse hoc ad fœderis violationem] Procopius Persicorum II. Ἔφασκέ τε ὡς αὐτὸς οὐ λύῃ τὰς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδάς, ἐπεὶ αὐτὸν εἰς ταύτας οὐδέτεροι ἐσεγράψαντο: *dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari à se quæ inter Persas Romanosque convenerant, quandoquidem ipse à neutra parte conventis inscriptus esset.*

Manente de cætero pace] Sic post tempora memorata Corcyrenses decrevere Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι μετὰ τὰ ξυγκείμενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι: *Velle se Atheniensibus ex pactis societatem armorum præstari, & cum Lacedæmoniis servare amicitiæ jura.*

GRONOVII NOTÆ.

XIV. *Positum fuisse*] Livius 30, 37. *Bellum neve in Africa, neve extra Africam injussu pop. Rom. gererent.*

Libe-

ficut & pofitum fuit in fœdere Macedonico cum Romanis ante Perfeum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere poffit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio arctiorem hic fignificatum fumemus, ne nimium coarctetur libertas. *Liv. l. 41*

XV. Ejufdem generis eft illud, quod Romani promiferant * liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de pleniffima poteftate intelligi non poterat, (belli enim fufcipiendi jus & alia quædam pridem amiferant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam ut alieno imperio urbem fedibus transferre non tenerentur. Fruftra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem, non urbem fignificari: (quod quanquam improprium concedi poteft, ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut Appianus ait, manifefta erat captio.

XVI. 1. Huc & illa frequens quæftio referenda eft de pactis perfonalibus ac realibus. Et fiquidem cum populo libero actum fit, dubium non eft, quin quod ei promittitur fui natura reale fit, quia fubjectum eft res permanens. Imo etiamfi ftatus civitatis in regnum mutetur manebit fœdus, quia manet idem corpus etfi mutato capite, & ut fupra diximus, imperium quod per Regem exercetur non definit imperium effe populi. Excipiendum erit, fi appareat caufam fuiffe propriam ei ftatui, ut fi liberæ civitates libertatis tutandæ caufa fœdus contrahant.

2. At fi cum Rege contractum fit, non ftatim perfonale erit cen-

GROTII NOTÆ.

Liberam fore Carthaginem] Diodorus Siculus fic refert excerpto legationum 27, manfura illis νόμους, χώραν, ἱερὰ, τάφους, ἐλευθερίαν: *leges, regionem, facra, fepulchra, libertatem.*

GRONOVII NOTÆ.

Macedonico cum Romanis] Livius 33, 30. *Bellum extra Macedoniam ne injuffu fenatus gereret.* Lib. 42, 25. *fœdus cum Philippo ictum, cum ipfo eo poft mortem patris renovatum, in quo diferte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi focios pop. Romani laceffere bello.*

Arctiorem hic] Nempe ut intelligatur tantum, quod infertur.

XV. *Liberam fore Carthaginem*] bello Punico tertio imminente, fi facerent imperata, datis ccc obfidibus, & armis traditis. Quod cum feciffent, jufferunt eos cæteris rebus falvis cedere fedibus & 10000 paffuum à mari aliam urbem condere.

Pridem amiferant] Pace poft bellum Punicum fecundum facta.

Ob attributum] Vocem adjectivam, Liberam.

XVI. 1. *Pactis perfonalibus*] Quæ intra perfonam ftant, & cum ea finiuntur.

Realibus] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata perfona, manent ftabilia.

Res permanens] 2, 9, 3.

Si liberæ civitates] Sic Etrufci Vejentibus, cum hi bello adverfus Romanos regem creaffent, negarunt auxilia, quamdiu fub rege effent. Liv. 5, 1.

L. jure gentium. §. pactum, D. de pactis.

censendum fœdus: nam ut recte dictum est à Pedio & Ulpiano, plerumque Persona pacto inseritur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. Quod si adjectum sit fœderi ut perpetuum sit, aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus: sicut solere adjici in fœderibus, καὶ τοῖς ἐκγόνοις, & posteris ait Libanius in defensione Demosthenis, aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse * fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum Rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabunt non improbabilem.

3. Quod si pares sint in utrumque conjecturæ, supererit, ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Fœdera pacis causa facta aut commerciorum favorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia ut quidam censent, sed ἐπιμαχίαι, id est fœdera tuendi se causa propius ad favorem accedunt, συμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in fœdere ad bellum quodvis præsumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuste sed nec temere bellum suscepturus videretur.

4. Quod vero dici solet, societates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas, & juris est civilis. Jure ergo an injuria * Fidenates, * Latini, Etrusci, Sabini à fœdere discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari à nobis recte non potest, cum non exstent fœderum verba. Cui non dissimilis est illa apud Justinum controversia,

Dec. lib. 1, cons. 22.

GROTII NOTÆ.

Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege] Livius lib. XLII. præsumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur. Vide Parutam libro V, & VII.

Fidenates] Vide Dionysium Halicarnassensem libro III.

Latini] De Appulis & Latinis, idem eodem libro III. de Turno Hordeanio & Latinis, idem libro IV. Ammianus libro XXVI, *Persarum rex manus Armeniis injectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, injuste; causando quod post Joviani excessum, cum quo fœdus firmaverat, & pacem, nihil obstare debeat quo minus ea recuperaret quæ ante ad majores suos pertinuisse monstrabat.* Similia de Justiniani pactis cum Saracenis vide apud Menandrum Protectorem. Adde quæ Helvetii causantur post mortem Henrici III. apud Thuanum libro XCVII, in anno CIↃ IↃ LXXXIX. Vide & insignem locum apud Camdenum in anno CIↃ IↃ LXXII, ubi de fœdere antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Non ut personale*] Non ut ad eum solum pertineat, sed ut appareat, quicum sive ipsius sive alieno nomine actum fit.

3. *In utrumque*] Ut & personale & reale interpretari possis.

Ἐπιμαχίαι] 2, 11, 6.

Præsumitur ratio habita] Bene existimasse utrumque contrahentium de altero, & credidisse inter se, neutrum temere aut injuste agere.

4. *Societates morte finiri*] §. 5. Instit. de societ.

Hi

versia, an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventione fidem Medorum elegissent. Minime vero admittenda est Bodini argumentatio, fœdera ad Regum successores non transire, quia juramenti vis personam non exeat. Potest quippe juramenti obligatio personam tantum obstringere, & ipsa promissio obligare hæredem. *Lib. v. c. ult.*

5. Neque enim verum est quod sumit, fœdera jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione satis sit efficaciæ, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio Consule juraverat plebs Romana conventuros se jussu Consulis. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quasi non teneretur religione populus. Sequitur Livii judicium: *Nondum hæc quæ hoc tenet sæculum negligentia Deûm venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant; sed suos potius mores ad ea accommodabant.* *Lib. III.*

XVII. Sane cum Rege initum fœdus manet, etiamsi Rex idem aut successor regno à subditis sit pulsus. Jus enim regni penes ipsum manet, utcunque possessionem amiserit: quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano:

non unquam perdidit ordo
Mutato sua jura loco.

XVIII. Contra, si alieni regni invasor volente vero Rege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens populi consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fœdus: quia * hi possessionem habent, jus non habent. Et hoc est quod Nabidi

GROTII NOTÆ.

Hi possessionem habent, jus non habent] Sic Valens non accepit excusationem Gotthorum regis, qui Procopio purpuræ invasori auxilia se misisse dicebat; excusationem vanissimam dicit Ammianus libro XXVII. Apud Græcos scriptores eadem historia, sed sub Scytharum nomine; ita enim Gotthos vocabant. Sic Justinianus negabat fœdus se rupturum cum Gizericho factum, si Gelimerem bello impeteret, qui justo regi IlderICHO cum regno libertatem eripuerat. Vide Cardinalem Tuschum pp. verbo Tyrannus concl. 309, num. 6. Cacheranum decis. XXXIX, num. 35.

GRONOVII NOTÆ.

Fidem elegissent] Respectum habuerint præcise ad Medorum gentem & bonos mores. Verbum juris. l. 57. D. mandati. l. 3. D. de probat.

Personam tantum obstringere, & ipsa promissio] Ergo concedit jurisjurandi vim personam non exire? & si successor nolit stare jurato à decessore, tantummodo eum promissum non servare; non etiam perjurium contrahere? Videtur potius neganda Major. Quod non exit personam, non obligat successorem. Nam in actibus regiis, princeps & successor una sunt persona: uterque repræsentat populum, qui heri & hodie unus. Deinde jurisjurandi vis non exit personam, quoties quis pro se tantum & suo nomine, non etiam alieno & pro alio jurat. Rex autem jurat pro populo, cujus pars est successor.

Livius lib. XXXIV. bidi dicebat T. Quintius: *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum justo ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in fœderibus Regis, successoris, & similes, jus proprie significant, & odiosa est invasorum causa.

XIX. Tractaverat olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul pervenerint, an neutri. Et sane * vox primi ambigua est, nam aut eum significat qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius * Scipio, Cæsar, Julianus, his qui pariter muros ascenderant solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunto de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

E verb. in loco à ratione legis ad restrictionem, & in loco à ratione legis ad extensionem. XX. 1. Est & aliud interpretandi genus, ex conjecturis, extra significationem verborum, eorum scilicet quibus promissio continetur: idque duplex, vel extendens vel coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus ut effectus non sequatur satis est unam deesse causarum, ut nascatur omnes convenire oportet; ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hic difficilius quam in casu de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam admittunt. Nam hic extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed oportet eadem sit; nec id semper satis est, ut dicamus ex ratione faciendam extensionem: quia ut modo dicebamus, sæpe ratio ita movet, ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa.

2. Ut

GROTII NOTÆ.

Vox primi ambigua est] Vide Albericum de Rosato de Statutis qui 106, & 107.

Scipio] Capta Carthagine Nova in Hispania.

GRONOVII NOTÆ.

XIX. *Pervenerint, an neutri*] Cujus controversiæ tollendæ causa veteres solebant interdum *hieran* facere, ut loquitur Seneca ep. 83. hoc est coronam, quam uterque meruisse videbatur, alicui Deo sacrare & in templo suspendere, Ovid. 13. met. 381.

Qui omnes aut quem nemo] Priori modo unus tantum primus est, posteriori plures esse possunt.

XX. 1. *Vel extendens*] Ut plus accipiatur, quam verbis expressum sit.

Coarctans] Ut minus.

Ita & in obligatione] Ut obligatio latius pateat, omnia adesse oportet; ut angustior, sufficit minimum abesse.

Extra verba promittentia] De eo negotio, quod in formula ipsa expressum non est, sed eodem tamen volumus.

Ut voluntas tamen] L. Num. 7.

De

2. Ut ergo talis extensio recte fiat, opus est ut constet rationem, sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam unicam & efficacem quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo consideratam in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet à Rhetoribus in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, cujus speciem unam ponunt, quoties semper eandem sententiam dicimus: sed & alter locus κατὰ συλλογισμὸν *per ratiocinationem* huc pertinet: nimirum ubi ex scripto ducimus quod scriptum non est, ut loquitur Quintilianus. Et quæ à Jurisconsultis traduntur * de his quæ in fraudem fiunt.

3. Exemplum sit * in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, si satis constet prohibendi muros unicam fuisse causam ne muniretur is locus. Vulgo solet exemplum adferri de conditione, si posthumus sit mortuus, ab eo scripta qui posthumum omnino exspectabat, ut sententia dispositionis producatur ad eum casum, si is posthumus natus non esset, quia constet voluntatem loquentis motam fuisse consideratione non exstituræ prolis: quod ipsum non apud Jurisconsultos tantum, sed & * apud Ciceronem, & Valerium Maximum invenire est.

4. Ci-

GROTII NOTÆ.

De his quæ in fraudem fiunt] Bene Seneca excerptis controversiarum VI, 3. *Circumscriptio semper crimen sub specie legis involvit, quod apparet in illa, legitimum est: quod latet, insidiosum.* Quintilianus controversia CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumscriptione) *nisi cum rectum jus nequitia exclusum est.* Exemplum habes apud Plinium historiæ naturalis libro XVIII: *quippe etiam lege Stolonis Licinii incluso modo* Iↄ *jugerum & ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret.* Est eadem historia apud Valerium Maximum VIII, c. VI, 3. Vide aliud exemplum apud Tacitum Annalium XV, de fictis adoptionibus. Aliud in Novella Emanuelis Comneni quæ est in jure Græco-Romano.

In pactione ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus] Fuscus Arellius in Controversia, quæ est apud Senecam decima libro II: *hunc enim animum fuisse sine dubio jurantium ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint ne morte dividerentur.*

Apud Ciceronem] Etiam de Inventione II.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Consideratam in sua generalitate*] Ut etiam complectatur casus non expressos.

Κατὰ συλλογισμὸν] Quintil. Instit. 7, 8.

Ex scripto ducimus] Colligimus, elicimus.

Quæ in fraudem] Cum salvis verbis legis aut pacti sententia eluditur: quoties quod lex aut pactio fieri noluit, diserte autem fieri non vetuit, id fit.

3. *Qui posthumum*] Qui certum habebat se uxorem gravidam relinquere, cum moreretur.

Sententia dispositionis] Testamenti aut cujuscumque ultimæ voluntatis.

Si is posthumus natus non esset] Si abortum passa sit aut ante partum cum foetu obierit uxor vidua.

Una

2. Solet & hoc disputari, an promissa in se habeant tacitam conditionem si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat statum rerum præsentem in unica illa
Pascal. legato. 140. quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim in historiis legimus legatos à suscepto itinere domum rediisse deserta legatione, quod res ita mutatas intelligerent ut tota legationis materia aut causa cessaret.

XXVI. 1. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriæ artis magistris referri ad eum quem dixi locum περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu γνώμην, sive εὐγνωμοσύνην, id est, *æquiprudentiam*, in voluntate vero ἐπιείκειαν, id est, *æquitatem*, quam sapienter definit, correctionem ejus * in quo lex deficit ob universalitatem: quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus, quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen temere; id enim esset dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus indiciis.

2. Certissimum indicium est, si quo casu sequi verba illicitum esset, id est pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim cum obligationis capacia non sint eximenda sunt necessario. *Quædam*, ait Quintilianus pater, *etiamsi nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promisit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec redde-

GROTII NOTÆ.

In quo lex deficit ob universalitatem] Seneca IV, controversia 27: *in lege, inquit, nihil excipitur, sed multa quamvis non excipiantur intelliguntur; scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa; quædam vero tam manifesta sunt ut nullam cautionem desiderent.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Habeant tacitam conditionem*] Intelligantur non aliter impleri debere, quam si

Legatos à suscepto] Ut Titus à patre missus ad gratulandum Galbæ, qui occisus interim erat Othone successore. Tacit. 2. hist. 1.

XXVI. 1. *Ex naturali ratione*] Quod homo sanus & suæ spontis id ita esse vel eo casu voluisse non potuit.

Correctionem] Exceptionem à lege, quod cum possit aliquo modo sub eam trahi, revera tamen definitum non est, quia universalia tantum, non etiam singularia persequitur.

Temere] Ex nulla vel levi ratione.

Dominum se facere] Pro arbitrio mutare atque interpolare, quod non est nostri, sed alieni arbitrii.

2. *Si quo casu sequi*] Talis sit casus, ut adhærendo verbis fiat res vetita.

Cum obligationis] Cum ad ea nemo possit obligari.

Cor-

reddetur res deposita ei qui deposuit, si dominus eam repetat. *Probo*, inquit Triphoninus, *hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius persona justiore repetitione.* Ratio est quia, ut alibi notavimus, introducti semel dominii ea vis est, ut rem domino cognito non reddere omnino injustum sit.

L. Bona des. D. depositi.

XXVII. 1. Secundum erit indicium, si verba sequi non quidem per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave atque intolerabile: sive absolute spectata conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem de qua agitur cum ipso fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit si ipse valde egeat: quia actus tam benefici ea est natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare. Sic qui auxilium fœderato promisit, excusabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et * concessio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur de quotidianis & anniversariis, non de iis quæ summa necessitas exigit, & quibus carere respublica non potest.

Molin. disp. 29. Silv. verb. commodatum. n. Less. l. 1 c. 27. dub. 5.

Aug. ad l. 7. ad Rhod. Vasq. cont. Ill. c. 31

2. Ex quibus apparet nimis laxe dictum à Cicerone, non servanda promissa quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei cui promissa est, judicare promissor non debet, nisi forte in casu furoris, de quo supra diximus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est quodlibet nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit * quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies

aliquot

GROTII NOTÆ.

Concessio immunitatis] Vide Rosenthalium de Feudis cap. V, concl. XXXVIII, num. 2. Heig. illustrium XVIII, num. 16, parte I. Cothmannum cons. XI, 32. Clarum §. Feudum XXIX, 2. Andream Knich de vestitis pactis, parte II, c. 5, num. 20. Henricum Bocer de collectis cap. IV, 12.

Quod pro natura actus credi debeat exceptum] Vide Carolum Molinæum ad consuetudines Parisienses tit. I, §. 2. gl. IV, n. 3. Ferd. Vasquium, de successionum creatione libro II, §. XVIII, num. 80. Antonium Fabrum rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. Zazium in L. stipulatio hoc modo, n 3. de verborum obligationibus. Adde c. quemadmodum de jurejurando, & Alciatum ad c. cum contingat, eodem titulo.

GRONOVII NOTÆ.

Si dominus] Is, ad quem jure pertinet, quamvis eam, qui deposuit, aliquamdiu possederit.

Ut alibi notavimus] 2, 10, 1.

XXVII. 1. *Verba sequi*] Proprietati verborum in interpretando inhærere.

Sive absolute] Vel cuivis homini pro captu nostræ fragilitatis, vel ei, qui promisit.

De quotidianis & anniversariis] Perpetuis & solennibus.

2. *Judicare promissor*] Neque hoc dicit Cicero: intelligit enim, quæ revera omnium sanorum judicio sunt inutilia, non unius promissoris.

Quodlibet nocumentum] Qualecumque damnum, quod inde sentiat promissor.

Quod

aliquot promisit, non tenebitur, si eum morbus sonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de Officiis primo: *Si constitueris te cuipiam advocatum in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.*

3. In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, * quod apud Senecam legimus: *Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum, alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi advocationem: postea apparuit per illam causam præjudicium in patrem meum quæri; promisi me peregre una iturum: sed iter infestari latrociniis nuntiatur. In rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas.* Omnia intellige, pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo exposuimus.

De Benef. l. IV. c. 35.

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ostendant casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam verba alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est ἀντινομία, cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam Rhethores Græci vocant τὴν ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. 1. In hac disceptatione utra pars scripti cum ex casu sit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis aucto-

GROTII NOTÆ.

Quod apud Senecam legimus] Ejusdem hæc sunt, capite XXXIX, lib. IV. de beneficiis: *Ad cœnam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non concoxerim, sed non si febricitavero sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum jubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, si hac ita erunt. Effice ut idem status sit cum exigitur, qui fuit cum promitterem; destituere levitas non erit, si aliquid intervenit novi; quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit mutatum esse consilium: eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deserentem vis major excusat.* Usi sæpe hoc effugio Angli, vide Camdenum in anno CIƆ IƆ XCV, tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Ansiaticis.

GRONOVII NOTÆ.

Morbus sonticus] Gravis quo vita periclitatur.

In rem præsentem] In foro & judicio præsto fore.

3. *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem fefellisse & levitatis infamiam subiisse.

Cum omnia eadem] Quoties nihil ex transverso interveniens faciem rerum ac temporum variaverit.

Advocationem] Me alicui advocatum fore.

Præjudicium] Aliquid statui, quo causa patris mei pendens in lite fiat deterior.

XXVIII. *Casum eximendum*] Tali casu non voluisse fieri, quod quis voluit fieri.

Alio loco posita] Non conjuncta & proxima illis, quibuscum pugnant.

XXIX. 1. *Cum ex casu sit collisio*] Casu colliduntur & eventu, Quintil. 7. 7.

Cicero

auctoribus. * Cicero posuit; quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus: * Ut quod permittit cedat ei quod jubet: quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstet quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait Scriptor ad Herennium, plus valet sanctio permissione. Ut quod faciendum est certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur, ut plerumque pactio vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item; nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus; & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur ei quæ minorem præferatur. Tum vero, ut superet quod causas habet aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut quod postremo dictum est vincat. Libro 2

2. Illud ex superioribus hic repetendum est; pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, * præferendum erit cui adest jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus censeri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam id Murena causabatur adversus ea quæ inter Syllam & Mithridatem Ap. Mit

GROTII NOTÆ.

Cicero posuit] De Inventione secundo, & ibi Marius Victorinus.

Ut quod permittit, cedat ei quod jubet] Quintilianus declamatione CCCXXXIV: *Semper potentior lex est qua vetat, quam qua permittit.* Donatus Phormione Actu 1, Scen. 2: *Bene jubet, minorem enim vim habet ea lex qua aliquid permittit quam illa qua aliquid jubet.* Vide Ciceronem Verrina II, & quæ habet Connanus libro I, c. 9.

Præferendum erit cui adest jurisjurandi religio] Acontius apud Ovidium:

Promisit pater hanc: hæc & juravit amanti:
Ille homines, hæc est testificata Deam:
Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari.
Num dubitas, hic sit major an ille metus?

GRONOVII NOTÆ.

Cedat ei] Minus obligans urgensque credatur quam.

Scriptor ad Herennium Libro II.] cap. 10.

Sanctio permissione] Quod imperatur, necessarium; quod permittitur, voluntarium est. Cic. 2. de Invent. 49.

Vetans obligat ad quodvis] Quod vetatur omnino, quamvis non definito tempore, habet tamen certum tempus, omne videlicet; quod autem jubetur infinite, tempus habet nullum, sed quovis fieri potest.

datem convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, * credendum, scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id solet, ut in induciis cum Nabide: *Ex qua die descripta conditiones edita Nabidi forent.*

XXXI. Illud vero non admittam quod quibusdam placuit, contractus Regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus istud civile in his quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse: quod temere præsumendum non est.

XXXII. De eo vero quod Plutarchus in Symposiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum accipiens hic sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit certum est, nullum enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione.

GROTII NOTÆ.

Credendum scripturam adhiberi ut monumentum contractus, non ut substantia ejus partem] L. in re, & L. si res gesta, D. de Fide Instrumentorum. L. pactum quod bona fide, C. de pactis; sic legem contractus quæ est C. de Fide instrumentorum interpretantur Bartolus & Johannes Faber, Salicetus, quorum sententia in judiciis contra Baldum & Castrensem prævaluit. Mynsingerus Decade x, Conf. xci. Neostadius de pactis antenuptialibus, observatione xviii. quare non satis probabile est quod Ligniacus adfert de instrumento à rege subscripto, sed nondum addito sigillo & Secretarii manu, libro 11 rerum Italicarum Guicciardini.

GRONOVII NOTÆ.

XXX. *Monumentum contractus*] Unde notitia haberi possit de contractu; non ut ex ea demum contractus auctoritatem accipiat.

XXXII. *Accipiens hic sit*] Qui enim offert, facit optionem vel electionem ejus, utrum duorum aut quid è pluribus velit.

Per affirmationem] Si accipiens non totum dicat, quod vult, sed tantum, Accipio, vel Maxime, vel Ita sit.

CAPUT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

I. SUpra diximus ejus quod nobis debetur fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo quod aut homines communiter, aut pro ratione certæ qualitatis, facere debent. * Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur si damnum datum est, nempe ut id resarciatur.

II. 1. * Da-

GROTII NOTÆ.

EX *tali culpa obligatio naturaliter oritur*] Ἀ'μελὶα δίκη Græcis. Vide in decretalibus titulum de injuria & damno dato, & Digestis ad L. Aquiliam & vicinas rubricas.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Supra diximus*] 2, 1, 2.
Homines communiter] Vulgo omnes.
Qualitatis] Personæ quam gerunt.

II. 1. * Damnum forte à demendo dictum, est τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet suo, sive illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem aut plus lex potest quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet exactam quandam diligentiam exigendi à tutore, respublica à magistratu, nec respublica tantum, sed & cives singuli quoties lex id expresse aut per sufficientem consequentiam significat.

2. At ex sola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & ab assignatrice justitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id alicui suum est

Nic. v. c. 4. ad quod aptus est: πλεονεκτεῖ οὐδὲν, ait Aristoteles, ὁ οὐ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν: *Contra proprie dictam justitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit, præ tenacitate.* Cicero pro Cn. Plancio: *Est hac conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare, vel detrahere quod velit cuique*, & tamen mox subdit, accidere ut populus fiat quod velit, non quod debeat, voce debendi sumta in laxiore significatu.

Th. & Cajet. 2. 2. q. 62. art. 2. Soto lib. IV, q. 6. Lessius lib. II. c. 12. dub. 18. Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 7.

III. Sed cavendum hic, ne confundantur quæ diversi generis sunt. Nam cui magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica jus habet proprium; quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille resarcire tenebitur. Sic etiam civis

GROTII NOTÆ.

Damnum forte à demendo dictum] Ita Varro libro v: *Damnum à demptione, cum minus re factum quam quanti constat.* Alii magis probant derivari à Græco δαπάνη, ut sit dapnum, deinde damnum, ut ὕπνος, sopnus somnus. Nec absurde deducas à Græco δάμνω quod est βιάζω, aut ex ζημία damia, damnum, ut regia, regnum.

GRONOVII NOTÆ.

II. 1. *Forte à demendo*] Scaliger à δαπάνη. A demtione Varro l. 4. de L. L. & Isidorus 5 Orig. 27. Quid si à δαμάω δάμνημι.

Illud suum] 1, 1, 5.

Non quidem ad perdendum] Ut eam ipse sibi auferre possit, 2, 15, 16.

Actiones propriæ] Quas jure suo tractat, & in quibus eum non oportet impediri.

Superior tractatio] 2, 6, 1.

Exactam quandam] Non tantum ut dolum aut culpam caveat, l. 23. de R. J.

Cives singuli] Hinc Tib. bonum & salutarem principem servire debere & universis civibus sæpe, & plerumque singulis c. 29.

2. *Ab assignatrice*] 1, 1, 7 & 8.

III. *Magistratus collatio*] Jus eligendi & ordinandi præfuturos oppido, pago, provinciæ, ærario, aut cuicumque parti publicæ administrationis.

Resarcire tenebitur] Novell. 128. cap. 16. quæ Juliano Antecess. 124. capit.

civis aliquis non indignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. Simile erit in eo qui nequid legaret testator, vi vel dolo fuit impeditus; nam capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo impedire injuria sit.

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus qui proprie *Soto lib. IV* rei fructus sunt, sive illi percepti sunt sive non; si tamen ipse *q. 7. Less.* eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior *lib. II, c.* facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariæ, *12. dub.* ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura. *16. n. 3.*

V. Sed & spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud *L. in quan-* ipsum, sed secundum propinquitatem ad actum, ut in semente *titates. ¶,* spes messis. *magno D.*

VI. Tenentur autem, præter ipsum qui per se & ἀμέσως *ad legem* damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo: Faciendo *Falc. Th.* alii primario, alii secundario: primario, qui jubet, qui consen- *2, 2, 62.* sum requisitum adhibet, qui adjuvat, qui receptum præstat, aut *art. 4.* qui alio modo in ipso crimine participat. *Soto lib. IV. q. 6. art. 5.*

VII. Secundario, qui consilium dat, * laudat, assentatur.

Quid

capit. 556. p. 193. *Quod si talis administrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus subrogari cum decreto episcopi & habitatorum ejusdem civitatis; scientibus nominatoribus, quod si aliquod per eum civitati adlatum sit detrimentum, de propriis facultatibus hoc resarcire cogantur.* Ita leg. nam & præcessit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipse quem & administratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

Verum jus petendi] Ambiendi cum ὁμοτίμοις sive similibus jure civibus; inde actio apud Quintil. avum decl. 252. *Parasitus raptor candidata.*

Capacitas legati] Posse ex testamento aliquid capere.

IV. *Qui proprie rei fructus*] Non debentur singulari curæ industriæque possessoris, qualis à domino expectari nequeat.

V. *Spes lucri*] Quo verisimiliter fuissem potitus, nisi rem meam alter possedisset, aut ea me frui prohibuisset.

Illud ipsum] Non quanti lucrum solidum foret, id si percepissem; sed arbitrio boni viri, prout propior aut longinquior à sperato eventu abfui; prout plus aut minus periculi restabat ad eventum consequendum, si non intercepta spes fuisset ab eo qui damnum dedit.

Secundum propinquitatem] Prout facilior ac pronior ad id fuerit via.

VI. *Consensum requisitum*] Qui, cum sine consensu ac nutu ejus damnum mihi dare non posset adversarius, petenti ut liceret, indulsit.

Qui receptum] L. 1. §. 2. D. de receptat.

GROTII NOTÆ.

Laudat] Totilas in oratione ad Gotthos, apud Procopium Gotthicorum III: ὁ γὰρ ἐπαινέσας τὸν δεδρακότα, οὐδέν τι ἧσσον τοῦ πεπραγμένου αὐτουργὸς γίνεται: *Nam qui facientem aliquid laudat, & ipse rei factæ auctor habendus est.* Ulpianus in

*Quid enim interest * inter suasorem facti & probatorem?* ait Cicero Philippica secunda.

VIII. Non faciendo, item primario aut secundario: primario, qui cum ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto,* aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphrastæ Levit. xx, 5. סעד obfirmator dicitur.

Less. lib. II. c. 13. dub. 10. IX. Secundario, qui aut non dissuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod justitia expletrix respicit, sive illud ex lege sive ex qualitate exoritur. Nam si debeat ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo est jus aliquod proprium, ut ante diximus.

Th. 2. 2. q. 62. art. 6. Soto lib. IV. q. 7. art. 3. X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, si vere causa fuerint damni, id est momentum attulerint aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit in agentibus vel negligentibus secundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis primarii, ut etiam sine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi non tenebuntur. *Cajetan. ad q. 62. art. 6. Med. in q. 7.* Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope consilio qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alii si suasissent aut adjuvissent, tenerentur.

Less. lib. II. cap. 13. dub. 5. Ib. dub. 4. XI. Tenentur autem primo loco ii qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator faci-

L. 1. C. de servo corrupto. *Et si erat servus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propositi fuerit, tenetur, non enim oportet laudando augeri malum.*

Inter suasorem facti & probatorem] Applicat hoc dictum Probo præfecto Ammianus libro XXVII. Lege Longobardica lib. IV, tit. IV, etiam consulens ad compositionem vocatur. Vide Rom. 1, in fine, & ibi veteres Scriptores.

Aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit] Nicetas Choniates Michaële Comneno: ὁ ἐμπρησμὸς οὐ μόνον τοῦ ἀνάψαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατασβέσαι δυναμένου, δέδοται δ' ὅτι τοῦτον ὅλως μὴ βουληθέντος: *Incendium non ei tantum imputatur qui facem intulit, sed & ei qui prohibere cum posset omnino noluit.*

GRONOVII NOTÆ.

VIII. *Ex jure proprie*] Ratione personæ, muneris, potestatis.

IX. *Ex caritatis norma*] Ut vir bonus aut homo Christianus.

X. *In agentibus vel negligentibus*] Qui damnum dant faciendo vel omittendo.

Secundarii] Num. 7, 8.

Primarii] Num. 6 & 8.

Sine eorum actu vel neglectu] Etsi nihil illi faciendo vel omittendo peccaverint.

Non tenebuntur quod tamen] Sed ita, si conscii non fuerint illius eventus, quamvis rem adjuverint faciendo vel non faciendo.

XI. *Qui imperio aut*] Qui primario aut secundario in causa fuerunt.

facinoris: & post eum cæteri: in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, * si totus actus ab ipsis quamquam non solis processit.

XII. Qui vero de actu tenetur, * simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta. * In Senecæ controversia quadam hoc tractatur in specie platani incensæ ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam: *Etiamsi partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es; ex toto enim noluisse debet qui imprudentia defenditur.* Ariarathes Strabo xii Cappadocum Rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit.

XIII. Exemplo hæc sint. Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in Medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum quantum illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat: sicuti Hercules legitur Iphiti à se occisi liberis mulctam pependisse, quo facilius expiaretur. Michaël Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ὃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον τρόπον τινὰ ἐκεῖνος εἴληφε: *Sed & qui occisus est accipit aliquomodo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipse quodammodo accipit.* Loquitur de homicida injusto, id est qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. Quare si quis jus habuerit, sed in caritatem peccaverit, ut qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit; secus in servo qui vendi potuit.

Less. lib. 2 c. 9. dub 19.
Diod. l. 4
Less. dub. 21.
Navar. cap. 15. num. 22
l. ult. D. de his qui eff. vel d.

XIV. * Qui mutilavit similiter tenebitur ad impensas & ad æsti-

GROTII NOTÆ.

Si totus actus ab ipsis, quanquam non solu, processit] Lex Longobardica lib. I. tit. IX, 5.

Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta] Vide Thomam prima secundæ, quæst. xx, art. 5. & L. Si servus servum, §. Si quis insulam; D. ad L. Aquiliam.

In Seneca controversia] Excerptis v, 5.

Qui mutilavit, similiter tenetur ad impensas & ad æstimationem ejus quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari] Idem apud Hebræos servatum, Baba Kama cap. VIII, §. I. & apud Anglos & Danos, quorum fœdus vide apud doctissimum Pontanum dissertatione de mari.

GRONOVII NOTÆ.

In solidum] Ad omne damnum sarciendum.

XII. *Ex toto enim noluisse*] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluisse intelligitur, qui sic se defendit, ut dicat se inscio atque imprudente datum esse.

XIII. *Illa spes alimentorum*] Prout magis aut minus destituti sunt qui alebantur, & prout lautius aut arctius contentiusque, qui occisus est, eos fovere potuisset per ætatem.

Qui fugere noluit] Sed aggredientem expectavit & necavit interea, dum ipse sese defendit.

æstimationem ejus quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, ita & hic cicatricis in libero homine æstimatio non fit. De conjectione in carcerem idem dicendum.

Less. lib. 11. c. 10. dub. 6.

XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere, si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hæreditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur, si ea promissione corporis usuram impetraverit.

Less. lib. 11. c. 10. dub. 2. & 3. lib. c. 12. dub. 17. Less. lib. 11. c. 13. dub. 8.

XVI. Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem non summam, non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui judicio injusto, accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt.

Covar. c. peccatum. p. 2. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 3. §. 5.

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi, aut metu injusto, tenetur eum quicum actum est in integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

Less. lib. 11. c. 17. dub. 6.

XVIII. At qui causam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, habet quod sibi imputet. nam involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

XIX. At

XIV. *Minus poterit lucrari*] Corpus habet non tam sufficiens operis, eoque mereri mercedes nequit quantas solebat.

Conjectione in carcerem] Si quis injuria detinens aliquem in vinculis prohibuit operas præbendo rem facere.

XV. *Quanti minoris ipsi*] Quanto ob pudorem amissum nunc longius abest à spe honesti matrimonii.

XVI. *Incremento naturali*] Cum fructibus, quos res per se sine manu & industria hominis erat factura.

Cum sequente damno] Quanto deterior est cum reddit quantoque minus utilitatis & commodi præbere potest.

Non summam] Quanti est cum plurimi.

Non infimam] Quanti, cum minimi.

Judicio injusto] Si judex litem suam fecerit pr. Inst. de Oblig. exq. del.

Accusatione injusta] Ut calumniatores §. 1. Inst. de pœna temere litig. Utrorumque meminit Horat 2. Sat. 1. *Cervius iratus leges minitatur & urnam; Grande malum Turius, si quis se judice certet.*

XVII. *Tenetur eum*] 2, 13, 7.

XVIII. *Qui causam dedit*] Negando scilicet quod jure ab eo petebatur.

Involuntarium ex voluntario] Coactio, quam quis meruit recusando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inhibita, sed ipsum cogi voluisse existimatur.

XIX. Pro

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus: ita & hoc, ut talis belli metus hactenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, inter hostem quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest, nisi jusjurandum intercesserit: quod illi non item. Quare quod Polybio videtur justam fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed à jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

De Offic. III. Bod. lib. V. de rep. cap.

XX. 1. Ex neglectu tenentur Reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur, cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent privati etiam sine permissu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuisse: neque vero vitari posse quo minus

XIX. *Pro justis habeantur quoad effectus*] Quæ bello quamvis injuste illato acquisita sunt, pro jure acquisitis procedant.

Talis belli metus] Ut quod belli quamvis injuste illati terrore ac formidine expressum est, tamen, si jus armorum habuerit, qui expressit, jure teneat, idque ab eo post intervallum repeti nequeat.

Quicum multa] Adversus quem quod vi, armis, terrore, dolo bono geritur, jure fieri existimatur.

XX. 1. *Per codicillos*] Acte van Octroy.

Cautionem non exegissent] Prædes ac fidejussores dare, de non lædendis sociis, jussissent.

In bona raptorum jus reddi] Querentibus officio judicum permitterent ex bonis raptorum, quæ essent in patria, quatenus possent, resarcire sua damna.

Quod & factum] 3, 4, 1.

minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum.

Const. Gallia Tom. III. Tit. 3. constitutione ann. 1583. c. 44.

2. Neque vero si quid milites aut terrestres aut nautici contra imperium amicis nocuissent Reges teneri: quod * Galliæ & Angliæ testimoniis probatum. Ut vero sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse juris gentium ex quo dijudicanda esset hæc controversia, sed juris civilis, nec generalis, sed adversus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem à supremi auditorii judicibus contra Pomeranos quosdam pronuntiatum est, idque ad exemplum rerum in causa non dispari, ante duo secula, judicatarum.

XXI. Illud quoque notandum est, ut mancipium aut animal quod damnum aut pauperiem fecit noxæ dedatur, itidem ex jure civili esse. Nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur: ut nec is cujus navis sine ipsius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus, ut & nostra, damnum tale dividi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

Less. lib. II. c. II. dub. 19, 25, 27. Soto lib. IV. q. 6. art. 3.

XXII. Sed damnum ut diximus etiam adversus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus vitiositas actus ab effectu discernenda est. Nam illi pœna respondet, huic damni reparatio, quæ fit culpæ confessione, * exhibitione honoris, testimonio innocentiæ, & per ea quæ his similia sint: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

GROTII NOTÆ.

Galliæ] Vide etiam tomo constitutionum III, tit. II. constitutione anni CIↃ IↃ XLIII, cap. 44.

Exhibitione honoris, testimonio innocentiæ] Vide exemplum Viviani qui accusationis injustæ pœnitentia ductus est, apud Cassiodorum IV, 41.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Adversus nautas*] Exercitoria & institoria actione, 2, 11, 13.

Supremi auditorii judicibus] Hoogen Raedt.

XXI. *Ut mancipium aut animal*] Videndi titt. de noxalibus actionibus: & si quadrupes pauperiem fecerit.

Dividi solet] Ut dimidium ejus sustineat dominus navis lædentis, dimidium corruptæ.

XXII. *Vitiositas actus ab effectu*] Ipsa culpa sive injuria à damno, per culpam vel injuriam dato.

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

I. HActenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit; quo in genere præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, * sanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum,

GROTII NOTÆ.

SAnctimoniam legatorum] Pomponius L. si quis, D. de legationibus: *si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati: & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens esse. Itaque eum qui legatum pulsasset Quintus Mucius dedi hostibus quorum erant legati solitus est respondere.* Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam fecisse arguetur, Ulpiano respondente in L. lege Julia, D. ad legem Juliam de vi publica. Josephus Antiquæ historiæ libro XV. multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commune cum Angelis Dei nuntiis nomen. Varro lib. III. de Lingua Latina: *Sancta sunt corpora legatorum.* Ciceto Verrina III: *Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura sed & hostium tela incolume versetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ: *Cum legationis jure se tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuësset.* Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis n. 248: τὴν ἄδειαν vocat τῆς τῶν πρεσβευτῶν ἀσυλίας: *securitatem à legatorum sanctimonia.* Apud Papinium lib. II:

tutique regressus
Legato.

item:

& sanctum populis per sæcula nomen
Legatum.

Chry-

bitum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, fœdera sancta gentibus, fœdus humanum: sancta corpora legatorum: Papinio,

Sanctum populis per sæcula nomen.

Cicero de Haruspicum responsis: *Sic enim sentio, jus legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc violare non injustum tantum esse * sed & impium omnium confessione, ait Philippus in epistola ad Athenienses.

II. 1. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. Legatus apud Livium publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium alibi Senatus Romanus jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res est, hoste reipublicæ, sed cum cive.* Qui

Lib. I. *Lib.* VI.

autem

Chrysostomus: ἐ δὲ τὸ κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι χαλεπόν: *ne communem quidem fas hominum reveriti sunt, quod tutos præstat legatos ab omni malo.* Servius ad X Æneidos: *ab omni injuria tectis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde Livium lib. I. de Laurentibus, Dionem Chrysostomum de lege & consuetudine, Vellejum Paterculum initio lib. II. Menandrum Protectorem, Epistolam Felicis ad Zenonem in appendice Codicis Theodosiani data à Simmundo. Totilas apud Procopium Gotthicorum III: πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν, νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων σέβειν: *omnibus ut generatim loquar, barbaris mos Legatos venerari.* Idem de barbaris dixit Scafnaburgensis. Aimoinus regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis simul humanisque legibus, quæ injuriam immunes sanciunt debere esse eos qui mediatores hostilium efficiuntur armorum. Inter arma namque sola legatio pacis sequestra est. Exuit hostem qui legatione fungitur.* Vide & Radevicum in appendice. De Polonis vide Cromerum libro XX. de Turcis Leunclavium libro VIII & libro XVII. de Mauris, Marianam libro XII.

Sed & impium] Ἔργον ἀσεβὲς ait Plutarchus in vita Æmilii, narrans Gentii factum. Josephus libro XV historiæ antiquæ: τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ πολεμίους πολεμίοις διαλλάττειν δύναται. ποῖον ἂν μεῖζον ἀσέβημα γένοιτο ἢ πρέσβεις ἀποκτείνειν τοὺς περὶ τοῦ δικαίου διαλεγομένους: *Hoc nomen & hostes hostibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?*

GRONOVII NOTÆ.

II. 1. *Provinciales*] A diœcesibus, satrapiis, nomis, ut in Ægypto dicebantur.

Municipales] Ab oppidis.

Jure civili reguntur] Pro privatis habentur.

Jus legationis externo] Securitatem inter inimicitias publicas præstari legato alienigenæ nec nostræ ditionis: non ejus populi qui nostro imperio est obnoxius.

Qui

autem externi habendi sint ita clare exposuit Virgilius, ut nemo Jurisconsultorum possit clarius:

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
Dissidet, externam reor.

2. * Qui ergo impari junguntur fœdere, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: imo & hi qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At Reges qui bello solenni victi regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo Persei à se victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit extra regulam, * puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. Ita * Flavianos accusat Tacitus, quod sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset indoluit, quod desertor & prædo hostium more ageret, quæ verba sunt Taciti. Sed interdum tales qui sunt jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim fugitivi in saltu Pyrenæo.

Hist. III. *An.* III. *Cæs. l.* III. *de bello civili.*

III. 1. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri

GROTII NOTÆ.

Qui ergo impari junguntur fœdere] Cromerus XXX.

Puta cum ita divisus est populus] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem, Johannem Marianam libro XXII, 8. de Flandris, Crantzium Saxonicis XII, 33.

Flavianos accusat Tacitus] Et Magnentium Zosimus libro II: Μαγνέντιος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἔστρεφε γνώμην, πότερον χρὴ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐπὶ πρέσβεσι πατοῦντα θεσμόν: *Magnentius apud animum suum volvebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se retinere calcato jure legationum.* Is Philippus à Constantio venerat.

GRONOVII NOTÆ.

Dissidet] Separata est à nostro regno vel territorio.

2. *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda possident.

Regnoque exsuti] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, nisi tantum temporis intervallum intercesserit, ut illi regnum pro derelicto habere possint credi.

Persei à se victi caduceatores] Liv. 44, 45 & 46. *Sed retinuisse putes caduceatores Persei, non quod regno exsutum jus habere mittendi non putaret, sed quod ingenti fiducia exsuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod sine accepta mittendi venia occurrerant.* Livius 32, 11. Idem lib. 6, 37, 45. *Ideo nihil illis mali, sed per eos responsum Perseo non dedit.*

3. *Flavianos accusat*] Ut & L. Opimium Vellejus, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miserat, interfecerit. lib. 2, 7.

Hostium more ageret] Usurparet jus, quod solis concessum est, qui pares potestate atque imperio bello contendunt.

Ut

bitum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, fœdera sancta gentibus, fœdus humanum: sancta corpora legatorum: Papinio,

Sanctum populis per sæcula nomen.

Cicero de Haruspicum responsis: *Sic enim sentio, jus legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc violare non injustum tantum esse * sed & impium omnium confessione, ait Philippus in epistola ad Athenienses.

II. 1. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. Legatus apud Livium publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium alibi Senatus Romanus jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim,* inquit, *cum Annibale res est, hoste reipublica, sed cum cive.* Qui autem

Chrysostomus: ἐ οὐδὲ τὸ κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι χαλεπόν: *ne commune quidem fas hominum reveriti sunt, quod tutos præstat legatos ab omni malo.* Servius ad x Æneidos: *ab omni injuria tectis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde Livium lib. I. de Laurentibus, Dionem Chrysostomum de lege & consuetudine, Vellejum Paterculum initio lib. II. Menandrum Protectorem, Epistolam Felicis ad Zenonem in appendice Codicis Theodosiani data à Simmundo. Totilas apud Procopium Gothicorum III: πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τῶν πρεσβειῶν σέβειν: *omnibus ut generatim loquar, barbaris mos Legatos venerari.* Idem de barbaris dixit Scafnaburgensis. Aimoinus regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis simul humanisque legibus, quæ injuriam immunes sanciunt debere esse eos qui mediatores hostilium efficiuntur armorum. Inter arma namque sola legatio pacis sequestra est. Exuit hostem qui legatione fungitur.* Vide & Radevicum in appendice. De Polonis vide Cromerum libro XX. de Turcis Leunclavium libro VIII & libro XVII. de Mauris, Marianam libro XII.

Sed & impium] Ἔργον ἀσεβὲς ait Plutarchus in vita Æmilii, narrans Gentii factum. Josephus libro XV historiæ antiquæ: τοῦτο τὸ ὄνομα ἐν πολεμίοις πολεμίους διαλλάττειν δύναται. ποῖον ἂν μεῖζον ἀσέβημα γένοιτο ἢ πρέσβεις ἀποκτείνειν τοὺς ὑπὲρ τοῦ δικαίου διαλεγομένους: *Hoc nomen & hostes hostibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?*

GRONOVII NOTÆ.

II. 1. *Provinciales*] A diœcesibus, satrapiis, nomis, ut in Ægypto dicebantur.

Municipales] Ab oppidis.

Jure civili reguntur] Pro privatis habentur.

Jus legationis externo] Securitatem inter inimicitias publicas præstari legato alienigenæ nec nostræ ditionis: non ejus populi qui nostro imperio est obnoxius.

autem externi habendi sint ita clare exposuit Virgilius, ut nemo Jurisconsultorum possit clarius:

Omnem equidem sceptris terram qua libera nostris
Dissidet, externam reor.

2. * Qui ergo impari junguntur foedere, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: imo & hi qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At Reges qui bello solenni victi regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo Persei à se victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit extra regulam, * puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. Ita * Flavianos accusat Tacitus, quod sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. *Hist. III.* Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset indoluit, quod desertor & prædo hostium more ageret, quæ verba sunt Taciti. Sed interdum tales *An. III.* qui sunt jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim fugitivi *Cæs. l. III. de bello civili.* in saltu Pyrenæo.

III. 1. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri

GROTII NOTÆ.

Qui ergo impari junguntur foedere] Cromerus XXX.

Puta cum ita divisus est populus] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem, Johannem Marianam libro XXII, 8. de Flandris, Crantzium Saxonicis XII, 33.

Flavianos accusat Tacitus] Et Magnentium Zosimus libro II: Μαγνέντιος ἢ καθ' ἑαυτὸν ἔστρεφε γνώμην, πότερον καὶ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ τὸν ἐπὶ πρέσβεσι πατήσαντα θεσμόν: *Magnentius apud animum suum volvebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se retinere calcato jure legationum.* Is Philippus à Constantio venerat.

GRONOVII NOTÆ.

Dissidet] Separata est à nostro regno vel territorio.

2. *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda possident.

Regnoque exsuti] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, nisi tantum temporis intervallum intercesserit, ut illi regnum pro derelicto habere possint credi.

Persei à se victi caduceatores] Liv. 44, 45 & 46. *Sed retinuisse putes caduceatores Persei, non quod regno exsutum jus habere mittendi non putaret, sed quod ingenti fiducia exsuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod sine accepta mittendi venia occurrerant.* Livius 32, 11. Idem lib. 6, 37, 45. *Ideo nihil illis mali, sed per eos responsum Perseo non dedit.*

3. *Flavianos accusat*] Ut & L. Opimium Vellejus, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miserat, interfecerit. lib. 2, 7.

Hostium more ageret] Usurparet jus, quod solis concessum est, qui pares potestate atque imperio bello contendunt.

ri passim videmus, prius * ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est Livii, ubi Hanno Senator Carthaginiensis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis & pro sociis venientes bonus Imperator noster in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: * non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur.

Lib. XI.

2. Melesippus Lacedæmoniorum legatus, auctore Pericle, dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic * Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis legatos non admiserunt Achæi. Sic Totilæ legationem rejecit Justinianus & Gothi, qui Urbini erant, Belisarii oratores. Cynethensium quoque, ut gentis sceleratæ, legatos undique pulsos narrat Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, quem à Ptolemæo ad se missum audire Lysimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet * ubi causa mittendi aut suspecta est, ut Rhabsacis Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechiæ, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, ne quam legationem mitterent, nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitteret, sed ad Dicinium: & Jugurthæ legatis edictum * intra decem dies Italiæ excederent, ni regnum & Regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ.

Thuc. l. II. Zonaras. Liv. l. XLI. Procop. l. II. & III. Libro IV. II Regum XVIII. Livius lib. XXVII. Lib. XXXII. Sall. Jug.

IV. 1. * De non violandis legatis difficilior est quæstio, & varie

GROTII NOTÆ.

Ut admittantur] Donatus ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere jus gentium est.*

Non omnes admitti præcipit Gentium jus] Vide Cambdenum in anno CIↃ IↃ LXXI, quæstionum ibi propositarum quarta.

Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia] De hoc Romanorum more vide Servium ad VII Æneidos.

Ubi causa mittendi aut suspecta est] Sic Andreas Burgus Cæsaris Legatus in Hispaniam non admissus, Mariana libro XXIX. Simile apud Cromerum libro XX.

Intra decem dies Italia excederent] Carolus Quintus Imperator Legatos Galliæ, Venetorum, & Florentinorum ad bellum sibi indicendum missos deduci jussit in locum, qui à comitatu suo abesset triginta milliaria. Guicciardinus libro XVIII. Bellajus libro III.

De non violandis legatis] Menander Protector de Justino II Imperatore: ὁ δὲ παρὰ τὸ κοινὸν τῶν πρεσβευτῶν θεσμὸν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς: *Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis habuit.* Vide Ern. Cothmannum responso XXXII, num. 29, & sequentibus, volumine V.

varie à claris hujus seculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam à legatorum corporibus arceri. censent enim privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quæ ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc alii ad ea quæ contra statum reipublicæ aut dignitatem ejus ad quem legatus mittitur fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant, & querelas exponendas ei qui misit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos Reges aut gentes quarum nihil interest: quod prudentiæ esse potest, juris non potest.

2. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale ex certis rationibus certo oritur, sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes aut omnino cavere legatis aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas stat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas securitate quanta potest esse maxima optime promovetur. Spectandum ergo quousque gentes consenserint: quod ex solis exemplis evinci non potest. Exstant enim satis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad sapientum judicia, tum ad conjecturas.

3. Judicia duo habeo maxime illustria; Livii alterum, alterum Sallustii. Livii hoc est de legatis Tarquinii qui proditionem concitaverant Romæ: *Quanquam visi sunt commisisse ut hostium loco essent, jus tamen gentium valuit.* Videmus hic etiam ad eos qui hostilia patrant jus gentium extendi. Sallustii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipsos pertinet: sed recte à majori, id est minus credibili, ad minus, id est magis credibile procedet argumentatio. Is ita

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Privilegia ex jure communi*] Eatenus admittenda, quatenus recepto juri non derogant.

Ex mero jure civili] Edicto aliquo aut constitutione reipublicæ ad solius illius statum pertinente.

Reges aut gentes] In delictis legatorum sumendos esse arbitros & sequestros, qui extra causam sint.

Prudentiæ, non juris] Quod si quis fecerit, prudenter egisse judicabitur; nemini tamen id facere, si recte facere velit, necessum est.

2. *Ex certis rationibus*] Non ex morali turpitudine vel necessitate.

3. *Jus tamen gentium valuit*] Maluerunt tamen eis parcere ob commune jus legatorum, quam afficere supplicio, quod eo jure indignos ipsi se reddidissent.

Jus gentium extendi ad eos] Hos quoque jure gentium inviolabiles esse.

Ex

ita ait: *Fit reus magis ex æquo bonoque, quam ex jure gentium Bomilcar comes ejus, qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum, id est merum naturæ jus patitur pœnas exigi, ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos & qui his similes fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus est gentium, quo vetari multa solent quæ jus naturæ permittit.

4. Conjectura quoque hinc stat. Verius enim est privilegia ita intelligenda, ut aliquid tribuant ultra jus commune. Quod si legati ab injusta tantum vi tuti essent, nihil in eo magni esset, nihil præcipui. Adde quod securitas legatorum utilitati, quæ ex pœna est, præponderat. Nam pœna haberi potest per eum qui legatum misit volentem: & si nolit, ab ipso exigi bello, tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui satius unum plecti, quam bello multos involvi; atqui si is qui legatum misit factum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur salus legatorum, si actuum suorum rationem alii reddere debeant, quam à quo mittantur. Nam cum plerumque diversa, sæpe & adversa sint consilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix est ut non semper aliquid in legatum dici possit, quod criminis accipiat speciem. Et quanquam quædam sunt ita manifesta, ut dubitationem non habeant, sufficit tamen ad æquitatem & utilitatem legis universalis periculum universale.

5. Quare omnino ita censeo, placuisse gentibus ut communis mos, qui quemvis in alieno territorio existentem ejus loci territorio subjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui sicut fictione quadam habentur pro personis mittentium (*Senatus faciem secum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. Tullius) ita etiam fictione simili constituerentur quasi extra territorium, unde & civili jure populi apud quem

Ex æquo bonoque, quam] Bono magis exemplo, quam concesso jure. Tacit. 1 annal. 38.

4. *Aliquid extra jus*] Amplius quam omnibus concessum est tralaticio jure.

Securitas legatorum] Omnium sive recte agentium, sive peccantium, res est magis ad exemplum pertinens quam pœna peccantium.

Alii reddere] Tacit. 1 annal. 6. *eam esse conditionem imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.*

Ad æquitatem &] Æquum & utile est, ut hæc singularia non attendantur, quia si non omnibus liberaverimus legatum, ex illis singularibus per interpretationem poterit teneri de omnibus.

5. *Territorio subjicit*] 2, 5. 1 & 32.

Pro personis mittentium] Repræsentant dominorum dignitates, & prout illi ampliores sunt, majoribus honoribus adficiuntur.

Constituerentur quasi extra territorium] Haberentur & considerarentur, quasi non habitarent nobiscum, neque in finibus territorii nostri essent. Plinius 5, 25. *Palmyra urbs nobilis situ, velut terris exempta à rerum natura, privata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorumque, & prima in discordia semper utrimque cura.*

Aut

quem vivunt non tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni posse videatur, aut dissimulandum erit, * aut è finibus jubendus excedere legatus, quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obsidibus fugiendi causam præbuerat. Unde obiter datur intelligi, quod alio tempore legatus Tarentinorum, qui idem deliquerat, virgis cæsus est, id eo evenisse * quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent. Si crimen sit atrocius, & ad publicum malum spectans, * mittendus erit legatus ad eum qui misit, cum postulato ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legimus ut sibi dederentur Fabii.

6. Sed, quod supra diximus aliquoties, humana jura omnia ita esse comparata ut non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque præcepto sanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is apex necessitatis non est in sumptione pœnæ, quam & aliis in casibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de solennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore, ac modo sumendæ pœnæ, sed in præcautione gravis mali, præsertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & interrogari legati poterunt. Ita Consules Romani Tarquinii * legatos deprehenderunt, * literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne intercciderent.

7. Quod

GROTII NOTÆ.

Aut è finibus jubendus excedere Legatus] Fecit id Stephanus Poloniæ Rex Moscis; Thuanus libro LXXIII, in anno CIↃ IↃ LXXXI. Elisabetha Scoto, & Hispano. Utrumque habes apud Camdenum in anno CIↃ IↃ LXXI, & CIↃ IↃ LXXXIV.

Quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent] Sic Carolus V. Legato Ducis Mediolanensis, ut subditi sui, imperavit ne à comitatu suo abscederet. Guicciardinus indicato jam loco.

Mittendus erit legatus ad eum qui misit] Dion in excerptis Legationum: ὅτι νεανίσκοι τινὲς Καρχηδόνιοι πρέσβεις τε εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντές τι ἐπέμφθησαν μὲν εἰς τὴν Καρχηδόνα καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, οὐκ ἔπαθον δ' ὑπ' αὐτῶν δεινὸν οὐδὲν, ἀλλ' ἀφείθησαν: *Cum juvenes quidam legati à Carthagine Romam venissent, ibique contumeliose quadam fecissent, missi sunt Carthaginem, traditique Carthaginiensibus, ab his vero nihil illis nocitum est, sed dimissi sunt incolumes.*

Legatos deprehenderunt] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod legatus cum esset Thessalos ad libertatem concitaret; Plutarchus, & Latinus scriptor vitæ Pelopidæ.

Literarum in primis habita cura] Vide Serranum in Henrico IV.

GRONOVII NOTÆ.

Qui idem deliquerat] Obsidibus fugæ occasionem dederat, Livius 25, 7.

6. *Ita comparata humana jura*] Quæ vel gentes vel civitates sibi statuerunt, ut ab iis sit regressus ad jus primævæ communitatis.

Apex necessitatis] Inexcusabilis & inevitabilis necessitas.

In sumtione pœnæ]. Sed in se conservando. 2, 2, 6.

Interrogari] Examinari *more reorum*, Sallust. Catil. 31, & *testium*, Suet. Octav. 56.

Literarum] Quas à Juniis, Vitelliis, Aquiliis nobilibus adolescentibus conspiratis ad Tarquinium acceperant. Liv. 2, 4.

A Ce-

7. Quod si vim armatam intentet legatus, ſane occidi poterit, non per modum pœnæ, ſed per modum naturalis defenſionis. Sic Fabios, quos violatores juris humani Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Euryſtheo miſſum & vi ſupplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret,

Tun' fecialem cadere huc miſſum audeas?

reſpondet, *Ni fecialis dexteram à vi temperet.*

Huic feciali nomen fuiſſe * Copreo, * & quia vi ageret à populo Athenienſi interfectum narrat Philoſtratus vita Herodis. Diſtinctione non diſſimili ſolvit Cicero quæſitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accuſare debeat. Vult enim debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

Off. III.

V. 1. Ea vero quam dixi lex, de vi legatis non inferenda, intelligenda eſt eum obligare ad quem miſſa eſt legatio, atque ita demum ſi admiſit quaſi ſcilicet ab eo tempore tacita pactio interceſſerit. Cæterum denuntiari & poteſt & ſolet, ne mittantur legati, alioqui pro hoſtibus fore: ut Ætolis à Romanis eſt denuntiatum, & olim à Romanis Vejentibus edictum ni faceſſerent urbe, daturos quod Lars Tolumnius dediſſet: & Romanis

Livius lib. XXVII. *Idem l.* IV. *Libro* X.

GROTII NOTÆ.

A Copreo] Vide Iliados O.

Et quia vi ageret] Sic interpretandum, quod Theodahatus Gotthus Juſtiniani legatis dicit apud Procopium Gotthicorum I: σεμνὸν μὲν τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλως ἔντιμον καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζουσιν, ἐσότε σφετέρᾳ ἐπιεικείᾳ φυλάξωσι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα. κτεῖναι γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἐνδίκως νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἄλλῳ ξυνοικούσης εἰς εὐνὴν ἔλθοι: *Sanctum apud homines legatorum nomen, plerumque honoris. Sed hoc jus legati ſibi interdum ſervant, quamdiu ſua modeſtia legationis dignitatem tuentur. Ita enim exiſtimant homines, fas eſſe vel interficere legatum, ſi is in principem ad quem mittitur ſit injurioſus, aut alienum matrimonium violet.* Legati vero, cum oſtendiſſent longiſſime ſe abeſſe ab adulterii ſuſpicione, quorum ne exitus quidem ſine cuſtode eſſent, addunt prudenter: τοὺς λόγους δὲ ὅσους ἂν ἐκ τοῦ πέμψαντος ἀκηκοὼς εἴπῃ, οὐκ αὐτὸς τὴν ἐνθένδε αἰτίαν, ἤν γε οὐκ ἀγαθοὶ τύχωσιν ὄντες, εἰκότως ἂν λάβοι. ἀλλ' ὁ μὲν κελεύσας φέροιτο δικαίως τὸ ἔγκλημα τοῦτο, τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὸ τὴν ὑπουργίαν ἐκτελέσαι περίεστι μόνον: *Si legatus ea dixerit quæ audivit à principe qui ipſum miſit, ea ſi non ſint commoda, præſtare non ipſe debet culpam, ſed qui eum miſit; ipſi quippe nihil aliud conceſſum eſt quam miniſterio mandato fungi.* Vide & Camdenum indicato jam loco anni CIↃ IↃ LXXI.

GRONOVII NOTÆ.

7. *Violatores juris*] Quia ad quos miſſi fuerant de pace legati, adverſus eos ſine auctoritate publica ſumptis armis pugnaverant. Liv. 5, 36.

Cicero Offic. III.] 23.

V. 1. *Tacita pactio*] De ſecuritate illius, qui miſſus eſt.

A Romanis Vejentibus] Immo à Vejenti ſenatu legatis Romanis. Liv. 4, 58.

Quod Lars Tolumnius] Qui legatos Romanos ad ſe miſſos interfecerat.

Signi-

nis à Samnitibus, si quod adiissent in Samnio concilium haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines, non accepta venia, transeunt legati. nam * siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliuntur, interfici etiam poterunt, quod Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis inter Essios & Romanos: multoque magis vinciri, quod constituit Xenophon in quosdam, Alexander in eos qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in legatos * Philippi ad Annibalem, & Latini in legatos Volscorum.

Thuc. l. 1 *App. de bello Ill.* *Lib. VI. exp. Cyri* *Ar. lib. 1* *Livius libro XXII* *Lib. XX.*

2. Tale si nihil sit, & male tractentur legati, * non illud jus gentium de quo agimus, sed amicitia & dignitas aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt violata censebitur, Justinus de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad Senatum* (Romanum) *perductus incolumis dimissus est, non in honorem Regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

VI. Cæterum admissa legatio * etiam apud hostes, tanto magis apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Persarum feciales interfecerant, eo dicuntur συγχέαι τὰ *Her. Pol.*

GROTII NOTÆ.

Siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt] Siculi Atheniensium socii legatos Syracusanorum missos ad civitates alias cepere; Thucydides lib. VII. Sic & Argivi cepere legatos Athenis à factione paucorum missos & Argos perduxere; idem Thucydides libro VII. Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere & pretium eis extorsere Epirotæ. Horum unus literis Romanorum liberatus; Polybius in excerptis legationum num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hispani cepere & occiderunt vide judicia Parutæ libro XI, Bezari libro XXI: de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis à Maximiliano Crantzium Saxonicorum XII, 33. Laudatur Belisarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hispaniam missis & ab Hispania reversis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit; Procopius Vandalicorum I.

Philippi ad Annibalem] Vide Appianum in excerptis Legationum num. 19.

2. *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud sit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis: eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Thessalorum oratione contra Philippum, apud Livium.

Etiam apud hostes] Vide loca modo producta ad §. 1. Donatus ad illud Eunuchi: *convenire & colloqui. Sic pronunciandum est, ut quasi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hostes & in bello licet.*

GRONOVII NOTÆ.

Si quod concilium] Publicum aliquem conventum.

Essios] Issæos ab insula Issa Illyrico objacente.

Vinciri] Custodiæ dari. Justin. 2, 15.

VI. *Apud hostes*] Inter quos bellum declaratum est.

Apud inimicos] Inter quos sine bello simultas est.

L. ult. D. de legatis. τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, *confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati*, inquit Pomponius. *Ann. I.* Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, *hostium jus & sacra legationis & fas gentium*. *Lib. III. cap. II.* Cicero prima Verrina: *Nonne legati inter hostes incolumes esse debent?* *Lib. IV.* Seneca de ira: *Violavit legationes rupto gentium jure.* Livio cædes ruptura jus gentium, scelus, causa nefanda, cædes impia dicitur, in historia legatorum quos Fidenates occiderant. *Lib. XXIV.* Et alibi: *Legatis in periculum adductis: ne belli quidem jura relicta erant.* *Lib. IV.* Curtius: *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.* Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coeat.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa; sed nimirum historiæ non tantum quæ juste, sed & quæ inique, iracunde, impotenter facta sunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati; quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, etiam si ei qui misit nulla fiat. *App. de Bello Pun.* Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio, qui postquam legati Romanorum à Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus respondit, * nihil tale quale factum esset à Carthaginiensibus. *Lib. XXX.* Addit Livius dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. *Lib. VI. c. 6.* Valerius Maximus Consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore hanc tribuit vocem: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Asinæ, contra jus legationis, injectæ à Pœnis catenæ fuerant.

VIII. 1. Co-

GROTII NOTÆ.

Nihil tale quale factum esset à Carthaginiensibus] Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis: Σκιπίων οὐκ ἔφη δεῖν πράττειν ὃ τοῖς Καρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν: *dixit Scipio, non esse id faciendum quod ipsi in Carthaginiensibus accusarent*, & Romani ipsi legatos, jam comperto Carthaginiensium facto, dimiserunt; Vide Appianum. Constantius Titianum à Magnentio ad se missum remisit, quanquam Philippum à Constantio missum ad se retinebat Magnentius; Zosimus libro II. Vide & historias apud Cromerum libris XIX & XXI; & Parutam de Legatis Venetis in itinere in Galliam retentis lib. VII.

GRONOVII NOTÆ.

VII. *Cum hoc quoque tacite*] Quoties admittitur legatus, perinde est ac si fides ipsi quoque detur, fore ut salvus sit atque incolumis.

Etiamsi ei qui misit] Violando nempe legatum ejus, qui nostrum ante violavit.

Sancta

VIII. 1. Comites quoque & vasa legatorum sui generis sanctimoniam habent unde in antiquo fecialium carmine erat: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? vasa comitesque meos?* Et lege Julia de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc * sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari à legato poterit ut eos dedat. * Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, vociferati sunt Romani jus gentium lædi; quo referri etiam potest Sallustii judicium de Bomilcare, quo supra usi sumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt quæ modo de legato diximus.

L. Leg. Julia ad l. J de vi

Pauf. V. 21.

2. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & * an jus asyli in domo sua pro quibusvis eo confugientibus, ex concessione pendet ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur, personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia, verius est; nam omnis coactio abesse à legato debet, tam quæ res ei necessarias quam quæ personam tangit, quo plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res soli eo loco nullas possideat, ipse compellandus erit amice, & si detrectet, is qui misit, ita ut ad postremum usurpentur ea quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

X. 1. Nec

GROTII NOTÆ.

Sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur] Vide Fraxini Canæi epistolas paginis 75 & 279.

Vi enim abstrahendi non sunt] Serranus Henrico IV.

An jus asyli in domo] Distingui ferme hac in re solent crimina. Vide Parutam libro x, ubi rex Galliæ hanc ob causam iratus pacatur; Vide eundem libro xi.

GRONOVII NOTÆ.

VIII. 1. *Vasa legatorum*] Supellex, sarcinæ.

Sui generis sanctimoniam] Non tantam, quantam legati, aliquam tamen.

Fecialium carmine] Verbis solennibus.

Vasa & comites meos] Facisne sarcinas & comites meos, sarcinas & comites nuntii publici, & propterea eodem jure immunitatis & securitatis gaudentes, quo me, ut arripi detinerique nullo prætextu queant.

Quatenus legato videtur] Quatenus ea sancta & jus suum participantia velit, adeo ut vasa possit obligare aut alienare, comites ad pœnam tradere.

Quæ modo de legato] Ut querela deferatur ad mittentem.

IX. *Per judiciorum ordinem*] Ordinarios judices.

Manu regia] Vi superioris dominii.

Res soli] Immobiles, prædia, fundos, domos, villas.

Ea quæ adversus] Dentur represalia.

 Seneca

X. 1. Nec metuendum est quod quidam putant, ne si id juris sit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet Nicolaus Damascenus, ut de contractibus qui in creditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum * Seneca: *Utinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a volentibus acciperent: utinam nulla stipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & aequum colens animus.* Persis quoque Appianus ait displicuisse: * τὸ κιχρᾶσθαι ὡς ἀπατηλόν τε καὶ φιλοψευδές, *pecuniam creditam sumere, ut quae res fraudibus & mendaciis esset obnoxia.*

2. De Indis idem narrat Ælianus: cui consentit Strabo his verbis: Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως. οὐκ ἐπ' αὐτῷ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ, ὥστε ἀνέχεσθαι δεῖ ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον καὶ μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν: *Judicia non esse nisi de caede & injuria: quia homo praestare non possit ne in ea incidat: At contractus in cujusque esse potestate? ideo ferendum si quis fidem violet: & ante videndum cui quisque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque constitutum fuit, ne quis actionem haberet qui de pretio habuisset fidem: quod & * Platoni placuit. Notatum & Aristoteli: παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν κατὰ πίστιν συναλλάξαντας: *apud quosdam de his rebus judicia non sunt; existimant enim homines contentos esse debere fide quam sunt secuti:* Et alibi: ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶ νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν: *Est ubi leges de credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit, cum quo quis contraxit, & cujus fidem secutus est.* Quae contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos sed ad provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum quae ob male habitos legatos suscepta sunt plenae

GROTII NOTAE.

Seneca] De Beneficiis III, 15.

Τὸ κιχρᾶσθαι] Τὸ ὀφείλειν χρέος pro eodem dixit Herodotus Clio.

Platoni] VIII De legibus.

GRONOVII NOTAE.

X. 1. *Qui in creditum iissent*] Quibus mutuum factum esset, nulla daretur actio creditori l. 2. D. de reb. cred. & *Res in creditum abire* l. 5. de tributor. act. l. 3. ad SC. Macedon.

2. *Ferendum si quis*] Non puniendum lege, cum satis sit punitus amisso pudore.

De pretio habuisset fidem] De pecunia accipienda pro re vendita credidisset emptoris promissioni.

Prosa-

plenæ sunt * profanæ historiæ. Exstat & * in sacris libris memoria belli quod eo nomine David gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiorem existimat Cicero adversus Mithridatem. II Sam.

GROTII NOTÆ.

Profana historia] Romani ob id bellum suscepere in Senonas. Appianus excerpto Legationum 4 & 10. In Illyrios & Ligures, Polybius excerpto Legationum 125 & 134. In Issios, Dion. exc. Legationum 11. In Corinthios, Livius libro II. In Tarentinos, Dionysius Halicarnassensis excerpto legationum 4. Francorum & Germanorum exempla habes apud Aimonium libro III, cap. LXI, & LXXXVIII, & Withikindum libro II.

In sacris literis] Vide Chrysostomum ad Stagirium libro III.

CAPUT XIX.

De jure sepulturæ.

I. 1. EX jure gentium, quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum sepultura. Dion Chrysostomus inter mores, sive ἔθη, quæ τοῖς ἐγγράφοις, id est *scripto juri* opponit, post legatorum jura commemorat μὴ κωλύειν τοὺς νεκροὺς θάπτειν, *non prohibere quo minus sepeliantur mortui*: Et Seneca pater inter jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora ponit humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellant Hebræi Philo ac Josephus; & φύσεως θεσμοὺς, Isidorus Pelusiota: ut solere sub naturæ nomine comprehendi mores communes naturali rationi consentaneos alibi diximus. Apud Ælianum est: τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπαιτούσης μηκέτι ζῶντα καταχρύψαι: *cum mortuum condi ipsa imperet communis natura.* Idem alibi: τὰ κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσιν ἀνθρώποις vocat γῆν καὶ ταφὴν, *terram ac sepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita.* * Leges hominum, νόμους βροτῶν dixit Euripides Supplicibus, κοινὸν νόμον Aristides, Lucanus hominum ritus,

[Margin: ἀγρ. ἔθεσι — Libro I. Contr. I. — Epist. ult. edit. 491. — Lib. XII. — Lib. XIII.]

GROTII NOTÆ.

LEges hominum] Φύσεως θεσμοὺς, naturæ leges. Eusebius Hist. VIII, 19.

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Humum porrigere*] Erat hæc superstitio veterum, non præterire cadaver in via stratum, nisi gleba terræ injecta vel lapide. Horat. I. od. 28. Petronius cap. 74. *tralatitia humanitate lapidare.*

tus, terrarum leges & mundi fœdera Papinius, ſortis humanæ commercium Tacitus, ſpem communem orator Lyſias. Qui impedit, hominem exuere Claudiano dicitur; naturæ dedecus facere, Leoni Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, *fas violare* Iſidoro Peluſiotæ.

Tac. Ann. VI. *Bello Gild.* *Nov. l. III.* *d. loco.*

2. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo ſanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis aſſcribi paſſim videmus. Itaque in dicta Tragœdia Supplicibus * νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti, qui Polynicem humari vetuerat, ita reſpondit:

Decreta quippe hæc nec ſupremus Jupiter
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus,
Nec id valere credidi juſſus tuos,
Ut jura non conſcripta, ſed nutu Deûm
Conceſſa, ſempiterna, mortalis ſatus
Violare poſſes. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, ſepoſito metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

Panathenaico.

3. Iſocrates de bello agens Theſeos adverſus Creontem ita loquitur: *Quis neſcit, quis non didicit, vel in Dionyſiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adraſto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem ſuum, Argivorum plurimos perdidit, ipſoſque ductores vidit interemtos: ipſe vero cum dedecore ſuperſtes, cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuiſſet, ſupplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theſeus regebat, eumque oravit ne viros tales inſepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium quo omnes homines inter ſe utuntur, non quaſi ab humana natura condito, ſed tanquam imperato à divina potentia: quæ cum ille audiiſſet, ſine mora legationem Thebas decernit.* Idem mox * Thebanos reprehendit quod civitatis ſuæ decreta legibus divinis antehabuiſſent: ejuſdemque hiſtoriæ & alibi meminit, Panegyrico, Helenæ Encomio,

GROTII NOTÆ.

Νόμον δαιμόνων] Sophocles Ajace; idem *θεῶν νόμους* dixit in Antigone.

Thebanos reprehendit] Pacto, non prælio, obtentum à Thebanis jus ſepeliendi vult Plutarchus Theſeo. At prælio, Pauſanias Atticis.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Dionyſiis*] Liberalibus ſive Bacchanalibus, quibus agebantur tragœdiæ, imo & inventæ putantur: unde ſcenici hiſtriones Διονυσιακοὶ τεχνῖται. Ælianus 2, 3.

Ductores] Amphiaraum, Tydea, Hippomedonta, Capanea, Parthenopæum, generum Polynicen.

Lactan-

comio, Plataica oratione: Herodotus quoque Calliope, Diodorus Siculus historiarum quarto, Xenophon historiæ Græcæ sexto, & Lysias ea quæ est in honorem sepultorum: postremo Aristides in Panathenaico, qui bellum hoc susceptum ait, pro communi natura hominum.

4. Et passim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam humanitatem vocant † Cicero *a* & * Lactantius, humanitatem ac mansuetudinem *b* Valerius Maximus, misericordiam & religionem *c* Quintilianus, misericordiam & humanitatem *d* Seneca, *οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως miserationem communis naturæ* Philo, sortis humanæ commercium Tacitus, misericordiam & pietatem *e* Ulpianus, *f* Modestinus memoriam humanæ conditionis, clementiam *g* Capitolinus, *δίκην*, sive justitiam Euripides & Lactantius, opus benignum Prudentius. Contra Donatistas, qui Catholicorum corpora sepeliri vetabant, impietatis accusat *h* Optatus Milevitanus. Apud Papinium,

bello cogendus & armis
In mores hominemque Creon.

i Spartianus tales ait esse sine humanitatis reverentia: *k* Livius sævitiam vocat ultra humanarum irarum fidem. * Homerus dixerat *ἀεικέα ἔργα*. Eorum qui supervacaneam facerent sepulturam, *l* Lanctantius impiam vocat sapientiam. Eandem ob causam impius Eteocles *m* Papinio.

II. 1. Quæ primum causa moris hujus introducendi fuerit ut corpora humo tegerentur, sive condita prius ut apud Ægyptios, sive cremata, ut apud Græcos plerosque, sive ita uti sunt, quem morem esse antiquissimum notavit Cicero & post eum * Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ signum sepulturam: ita enim ait:

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terra, pulveremve inspargere

† *Cic. Orat. pro Quintio.*
a *Lact. l.* VI. *inst. c.* II. *&* 22.
b *Val. Max. l.* V, *c.* I.
c *Quint. lib.* XII, *c. ult. inst. orat.*
d *Sen. de benef. lib.* V, *c.* 20.
e *Ulp. l. At si quis §. interdum, D. de fun. act.*
f *Modestinus l. quidam in fine. De cond. inst.*
g *Capitol. in M. Anton. Philosoph.*
h *Opt. l.* VI.
i *Spart. vita Caracalla.*
k *Lib.* VIII.
l *Lib.* VI.
m. *Theb.* III. *Gen. L.* II. *Tac. Hist.* V.

GROTII NOTÆ.

Lactantius] Cujus & hoc est lib. VI, c. 12: *Ultimum illud & maximum pietatis officium est, peregrinorum & pauperum sepultura.*

Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα] Idem Iliados Ω Jovem & Deos Achilli iratos fuisse dicit, ob male tractatum corpus Hectoris.

Plinius] Historiæ Naturalis VII, 54, ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquomodo conditus: humatus vero, humo contectus.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Humanitatem*] Justinus II, 12. idque eum non amoris, sed humanitatis causa fecisse.

In mores hominemque] Ad mores communi omnium hominum sensu receptos.

Ultra humanarum irarum] Ad quas credibile non est quemquam hominem iratum procedere.

II. 1. *Condita*] Circumlita unguentis, Kirchm. de funer. I, 8.

Necdum sepultis, ne darentur conspici
Abominanda signa pastus pristini.

2. Aliis videntur hoc modo homines velut sponte solvisse debitum, quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus * ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit, sed & Græci Latinique passim agnoscunt. Cicero ex Euripidis Hypsipyle;

Reddenda terræ terra.

Eccles. XII, 7. Et quod apud Solomonem legimus pulverem quidem ad terram redire quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat; Euripides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tranctans sic ait:

Jam sinite terra mortuos gremio tegi:
Res unde quæque sumpserat primordium
Eo recipitur: spiritus cœlo redit,
Corpusque terræ: jure nec enim mancupi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipsa quod nutriverat.

Lucretius similiter de terra:

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.

Cicero de legibus II ex Xenophonte: *redditur terræ corpus, & ita locatum ac suum quasi operimento matris obducitur.* Plinius quoque scripsit, terram nos nascentes excipere, natos alere, semelque editos sustinere semper, novissime complexam gremio jam à reliqua natura abdicatos ut matrem operire.

3. Sunt qui resurrectionis spem à primis humani generis parentibus, hoc veluti monumento, posteris consignatam putant. Nam

GROTII NOTÆ.

Ex terra ortum terræ deberi] Job. X, 9. Philo in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ φύσις οἰκειότερον χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν᾽ ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν: *Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum sed & mortuis, ut eadem quæ primos suscepit natales suscipiat & ex hac vita exitum.* Attamen, sicut nullum est in homine factum laudabile, cujus non vestigium in alio aliquo animantium genere Deus posuerit, ita & in hac re evenit; de formicis Plinius libro XI, 30: *Sepeliuntur inter se viventium solæ, præter hominem.* At is ipse de Delphinis lib. IX, 8: *conspectique jam defunctum portantes ne laceraretur à belluis.* Et de apibus Virgilius:

Tum corpora luce carentum,
Exportant tectis & tristia funera ducunt.

Servius: *cum exsequiali scilicet pompa.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Quale fuerat*] Vulg. unde erat. LXX ὡς ἦν.

Mancupi] Lucret. 3, 1021. *Vitaque mancipio nulli datur omnibus usu.*

Nascentes excipere] Ex more, quo recens natos humi deponere solebant, donec ab agnoscentibus eos patribus tollerentur. Unde Statius Epithal. Stellæ: *tellure cadentem Excepi gremio.* Sueton. Octav. 5. Ner. 6.

Ab

Nam & ob reviviscendi promissum adservanda corpora docuisse Democritum Plinius testis est, libro septimo, capite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt. Prudentius:

Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?

4. Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam sepulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione hominum custodiri corpora * ab incursu avium ferarumque dixit Quintilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo: *à feris vexatus, communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus: Decl. VI

non te optima mater
Condet humo, patriove onerabit membra sepulchro:
Alitibus linquere feris.

Et Deus invisis sibi regibus minatur apud Prophetas, futurum ut asini sepulturam habeant, ut canes eorum sanguinem lingant. Jer. XXI

Nec

GROTII NOTÆ.

Ab incursu avium ferarumque] Vide vaticinium de Jeroboami posteritate in pœnam peccatorum ejus 1 Regum XIV, 11. Et Tertullianum de resurrectione; de Ægistho Homerus Odyssea Γ.

Τῷ κέ οἱ οὐδὲ θανόντι χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευαν.
Ἀλλ' ἄρα τόνγε κύνες τε καὶ οἰωνοὶ κατέδαψαν.

Ergo nec leviter glebam injecere peremto.
Illius ut volucres lacerarent ossa canesque.

De Ægistho loquitur, quem ut adulterum & regni invasorem Argivi insepultum abjecerant, cujus tamen reliquias humanior terræ dedit Orestes, ut mox dicetur. Menelaus de Ajace in Sophocle:

Ἀλλ' ἀμφὶ χλωρὰν ψάμαθον ἐκβεβλημένος
Ὄρνισι φορβὴ παραλίοις γενήσεται.

Sed ille arenis jactus in pallentibus,
Gratum marinis pabulum alitibus dabit.

Sed hoc quoque ibi prohibet Ulysses, prudentiæ exemplar. Sophocles Antigone in ipsius Antigones laudem:

Ἥ τις τὸν αὐτάδελφον ἐν φοναῖς
Πεπτῶτ' ἄθαπτον, μήθ' ὑπ' ὠμηστῶν κυνῶν
Εἴασ' ὀλέσθαι, μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινός.

Illa obsitum cruore germanum suum
Non insepultum fivit, alitibus feris
Canibusque fieri pabulum mordacibus.

Appianus Civilium I, de interfectis jussu Marii: ταφῆν τε οὐδενὶ ἐξῆν ἐπενεγκεῖν εἰς οὐδένα τῶν ἀναιρεθέντων, ἀλλ' οἰωνοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοσούσδε διεσπάσαντο: *Nec cuiquam licebat quenquam interfectorum sepelire, sed viros tam egregios lacerabant aves & canes.* Ammianus Marcellinus principio libri XVII, de Juliano: *Sollicitusque ne dira volucres consumerent corpora peremtorum, sine discretione cunctos humari mandavit.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ob reviviscendi promissum*] Quod spem faceret promitteretque Democritus, fore, ut mortui aliquando in vitam redirent.

4. *Communi honore*] Qui omnibus habetur mortuis.

Τὴν

Nec aliud in sepultura considerat Lanctantius cum ait : *Non enim patiemur figuram & figmentum Dei feris ac volucribus in prædam jacere* ; & Ambrosius, cujus hæc verba sunt : *Nihil hoc officio præstantius ei conferre, qui jam tibi non potest reddere : vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ.*

Lib. VI. De Tob.

5. Sed etsi tali abessent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab istius naturæ dignitate. Unde non abit illud in Sopatri controversiis : ὅτι τὸ θάπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοιοῦτον ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν, ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ, καθάπερ αἰσχύνῃ. τοῦτο τὸ φύσει καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥρωες ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεσκεύασαν. ἐπειδὰν καὶ οὐκ εὔλογον τὰ τῆς φύσεως ἀπόρρητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δεικνύναι, γῇ κρύπτειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκαμεν ἄνωθεν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι μνήματι ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον: *Honestum esse humare mortuos, & ab ipsa natura quasi concessum corporibus, ne velut probro afficiantur post mortem si nuda diffluant, placere id omnibus, sive Dei fuerint sive semidei, qui hunc functis vita corporibus honorem indulserunt. Quia enim à ratione alienum est, naturæ humanæ arcana post mortem omnibus conspicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora sepeliendi, ut monumento condita clam & procul à conspectu tabescant.* quo & illud pertinet Gregorii Nysseni in epistola ad Letoium : ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ * τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, *ne soli ostendatur id quod dedecori est humanæ naturæ.*

6. Hinc est quod officium sepeliendi, non tam homini, id est personæ, quam * humanitati, id est naturæ humanæ præstari dicitur : unde publicam hanc humanitatem dixerunt Seneca & Quintilianus, tralatitiam Petronius. Cui consequens est, ut nec inimicis nec hostibus invideri sepultura debeat. De inimicis egregia est apud Sophoclem dissertatio Ulyssis pro humando Ajace, ubi hoc est inter cætera :

De benef. libro V, c. 20. Quint. Decl. VI.

GROTII NOTÆ.

Τὴν αἰσχημοσύνην τῆς φύσεως] Simili modo Agathias dicit moris esse τὰ αἰσχυντηλὰ τῆς ὠδῖνος ἐπικαλύπτειν : *Obtegere puerperii pudorem.* Ita quam nihil natura simus apparet in ortu & interitu. Quod ut significarent Sapientes Hebræi vetuere, ne plebejæ aut summæ fortunæ qui essent aliusmodi fasciis involverentur, aut modo nati aut mortui.

Humanitati, id est naturæ humanæ præstari dicitur] Servius ad XI Æneidos : *Sepultura enim beneficium generaliter debetur universis.*

GRONOVII NOTÆ.

Ei conferre] Beneficium dare.

5. *Natura humana arcana*] Illud secretum, quam vilibus elementis constet, quod tam speciosum in vivo corpore apparet.

6. *Homini, id est, personæ*] Defuncto exhiberi, non propter ipsum, sed propter reverentiam communis naturæ, ob causam humani generis communem.

Menelao, post tot dicta sapienter, cave
Injuriosus sis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone:

Mors jurgiorum finis est mortalibus:
Num majus aliud quid potest letho dari?

Idem Supplicibus:

Fecere vobis siquid Argivi male,
Cecidere; in hostes ista vindicta est satis.

Et Virgilius:

Nullum cum victis certamen & æthere cassis.

Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit: *Nam quod malorum est extremum, accidit illis jam.* Papinius:

bellavimus: esto:
Sed cecidere odia, & tristes mors obruit iras.

Et eandem causam reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat; jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. 1. * Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat Appianus; belli commercia Philo. Tacitus: *Ne hostes quidem sepulturam invident.* Dio Chrysostomus servari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hostes: addit, κἂν εἰς ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι; *etiamsi ad summum odia processerint.* De eadem re agens Lucanus hominum ritus in hoste servandos dixit. Sopater idem qui supra: τίς πόλεμος τοσοῦτος τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθρα μνησικακήσασα πρὸς τὰ πλημμεληθέντα παραβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἠνέσχετο: *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus; quæ inimicitia eousque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chrysostomus oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυνται: *propter hanc mortuos nemo hostes judicat, neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.*

2. * Et passim exstant exempla. Sic Hercules suos hostes, Alexan-

GROTII NOTÆ.

Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt] Philo in Flaccum: ἤδη δὲ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι ταῖς οἴκοθεν δαπάναις, οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνοντες, ὑπόσπονδα τὰ σώματα διδόντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆς πανυστάτης χάριτος ἀμοιρῆσαι τῆς νομιζομένης: *Etiam qui in bello occubuerunt eos homines solent ad sepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus est suopte impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt sub pactis dantes corpora, ne careant eorum qua mos imperat honore ultimo.*

Et passim exstant exempla] Josephus in legibus θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι: *Sepeliantur & mortui.* Agamemnon Trojanos sepelit Iliados

Alexander victos ad Issum, Hannibal C. Flaminium, P. Æmilium, Tiberium Gracchum, * Marcellum, Romanos quæsivit ad sepulturam. *Credas*, inquit Silius Italicus, *Sidonium cecidisse ducem.* Idem Hannoni à Romanis præstitum, Mithridati à Pompejo, à Demetrio multis, Archelao regi ab Antonio. In Græcorum adversus Persas militantium juramento erat: *Socios omnes sepeliam: bello victor etiam barbaros*: & passim in historiis legas impetratam νεκρῶν ἀναίρεσιν * *facultatem tollendi mortuos*. Apud Pausaniam in Atticis exemplum est: τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι; *Medos Athenienses à se sepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum terra condi fas sit.*

Ælian. lib. XII. var. histor.

Diod. libro XVII.

3. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, cum alioqui rei ulli funebri interesse vetaretur, repertum tamen hominem * insepultum sepelire etiam jubebatur. Christiani vero tanti fecerunt sepulturam, ut ejus causa sicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos vasa Ecclesiæ etiam initiata conflari aut vendi licite existimaverint.

Ambr. II. Off. c. 28.

4. Sunt quidem & exempla in contrarium, sed communi judicio damnata.

*Hunc oro * defende furorem*;

est apud Virgilium.

Lib. V.

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem cæsis invidit arenam:

apud Claudianum. Diodorus Siculus: τὸ πολεμεῖν τῶν ὁμοφύλων τοῖς τεθνηκόσι θηριῶδες: *ferinum est bellum gerere cum mortuis qui ejusdem naturæ fuerint.*

IV. 1. De insigniter tamen facinorosis video esse dubitandi causas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magistra, illos ipsos qui suspensi patibulo erant (quod valde ignominiosum censebatur, Num. XXV, 4. Deut. XXI, 23. II Sam. XXI, 26.) eodem die sepeliri jubet. Hinc Josephus tantam Judæis ait esse curam sepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad publicum supplicium damnata sunt, ante Solis occasum tollant & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt

dos H. Antigonus Pyrrhum apud Plutarchum. Vide eundem in vita Thesei.

Marcellum] Plutarchus Marcello.

Facultatem tollendi mortuos] Vide infra lib. III. c. XX, §. 45.

Insepultum sepelire etiam jubebatur] Idem ex jure Pontificio Romano Servius notat.

Defende furorem] Interpretatur Servius, *Inimicorum iram & post fata sævire cupientem.*

GRONOVII NOTÆ.

III. 2. *Sidonium*] Aliquem de Pœnis aut sociis; non Romanum, hostem.

3. *Alioqui rei funebri*] Levit. 21, 1, & 11. qui mos etiam transiit ad Romanos. Tacit. 1. annal. 62.

Initiata] Consecrata, dedicata, & jam usibus sacris imbuta.

4. *Defende*] Arce, prohibe; ut *Solstitium pecori defendite.*

Sepul-

addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo sit conditus. Ægisthum, qui adulterium cæde regis cumulaverat, à regis interfecti filio Oreste humo mandatum
Homerus memorat Odyssex tertio. Sed & apud Romanos Ul- *Lib. 1. de*
pianus corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait ne- *cad. punit.*
ganda non esse: imo & quibuslibet petentibus danda censuit *L.* III. *ib.*
Paulus Jurisconsultus. Et Diocletianus ac Maximianus Impe- *L.* II. *C.*
ratores ita responderunt: *obnoxios criminum digno supplicio af-* *de relig.*
*fectos * sepultura tradi non vetamus.*

2. Legimus quidem in historiis exempla eorum * qui in-
sepulti abjecti sunt, frequentiora civilibus quam externis bel- *Rochus de*
lis: & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in *consuetud.*
publico conspectu relinqui: qui tamen mos an laudandus sit di- *fol.* 12.
sputant, non Politici tantum, sed & Theologi. *Abb. in c.*
ex parte de

3. Contra, laudatos videmus qui sepeliri jusserunt corpora *sepult.*
eorum, qui id ipsum aliis non permiserant, ut Pausaniam Lace- *Sylvest.*
dæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Persarum *in verb.*
factum in Leonidem simili facto ulcisceretur, consilium ut se- *sepultura,*
ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theseus *quæst.* 13.
Creontem sic alloquitur;

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen secure sepulchri.

Alexandrum quoque Jannæum Regem, qui in mortuos popula- *Jos. Ant.*
res valde contumeliosus fuerat, sepelierunt Pharisæi. Quod si XIII. *c.* 13.
Deus interdum sepulturæ jactura quosdam puniit, fecit hoc suo *& Corion.*
jure supra leges constitutus. Et quod Goliathi caput David
servavit ostentui, factum scilicet in alienigenam, Dei contem-
torem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos † *Lib.* III.
porrigebat. *de bello*
Jud. c. 25.

V. 1. Unum tamen notatu non indignum, de sepeliendis *Heges. libro*
mortuis regulam apud ipsos Hebræos habuisse exceptionem eo- III, *c.* 17.
rum qui ipsi sibi mortem consciverant; quod Josephus † nos a *Gel. l.*
docet. Nec id mirum, cum in hos aliud supplicium constitui XV. *cap.* 10.
non possit qui mortem pro supplicio non habent. Sic a Milesiæ *Plutarch.*
de Mult.
virgi- *Virt.*

GROTII NOTÆ.

Sepultura tradi non vetamus] Hujus Romanorum moris mentio est apud Philonem contra Flaccum.

Qui insepulti abjecti sunt] Id ἀταφίᾳ ὑβρίζειν τ̃ νεκρὸν dixit Josephus in morte Judæorum regis Alexandri. Adde Quintilianum declamatione quarta.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Adulterium cæde*] Agamemnonem patruelem & Mycenarum vel Argivorum regem occiderat, quum uxorem ejus Clytemnestram pellexisset ad adulterium.

3. *In Leonidem*] Ad Thermopylas summa cum gloria mortui cadaver capite abscisso in crucem sustulit Xerxes, Herod. lib. 7.

Creontem] Qui Argivos victos & cæsos in obsidione Thebarum sepultura prohibebat.

b Plin. libro XXXVI, c. 25.
c Nic. V. 5.
Orat. LXIV. Vide Stob. tit. 126, & Soph. Ajacem

virgines à voluntaria morte absterritæ, & * plebs olim Romana, quanquam improbante *b* Plinio. Sic & Cleomenis corpus, qui se interfecerat, Ptolomæus suspendi jussit. Et * passim receptum, ait Aristoteles *c*, ut ignominia aliqua afficiantur qui sibi mortem consciverunt: ubi Andronicus Rhodius id exponens ait, sepultura eorum corpora prohiberi; quod inter alia Demonassæ Cypri Reginæ scita laudat Dion Chrysostomus. Neque huic mori obstat quod Homerus, Æschylus, Sophocles, Moschio, & allii monent, nihil sentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim est id quod mortuis accidit à vivis metui, ut hoc pacto à peccato retrahantur.

2. Optime enim Platonici contra Stoicos, & si qui alii servitutis & morbi fugam, imo & spem gloriæ pro justa causa mortis voluntariæ admittebant, sentiunt retinendum animum in custodia corporis, nec injussu ejus à quo ille nobis est datus et hac vita demigrandum; quam in rem multa videre est apud Plotinum, Olympiodorum, & Macrobium ad somnium Scipionis. Hanc sententiam secutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus postea est, * damnaverat, ὡς οὐχ ὅσιον οὐδ' ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπῖπτον ἀδεῶς,

GROTII NOTÆ.

Plebs olim Romana] Servius ad 12 Æneidos: *Sane sciendum quod cautum fuerat in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset insepultus abjiceretur. Unde merito ait informis Lethi, quasi mortis infamissima. Ergo cum nihil sit hac morte deformius, Poëtam etiam pro Regina dignitate dixisse accipiamus. Cassius autem Hemina ait Tarquinium Superbum, cum cloacas facere populum coëgisset, & ob hanc injuriam multi se suspendio necarent, jussisse corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum est mortem sibi consciscere.*

Passim receptum] Athenis Æschinis tempore ejus qui se interfecisset manus seorsim à corpore sepeliebatur. Æschines in Ctesiphontem. Adde Hegesippum lib. III. cap. 17.

Damnaverat] Et Philosophorum non pauci extra Stoicos. Seneca epist. LXX: *Invenies etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas judicent ipsum interemptorem sui fieri. Expectandum esse exitum quem natura decrevit.* Procopius Gotthicorum IV: βίαιος καταστροφὴ ἄρχηστος καὶ ἄνοια προπετὴς, τὸ δὲ εἰς θάνατον θράσος, ἀνόητον τοῦτι δεξιότητα ... οὐ πρέπει πίστιν σώφροσιν εἶναι δοκεῖ. καί τοι καὶ τοῦτο ἐκλογίζεσθαι χρὴ, μή τι δόξητε εἰς τὸ θεῖον ἀγνωμονεῖν, &c. *Violentus vitæ exitus res inutilis & plena insipientis impetus, & illa in mortem ferens audacia, consilio cum careat, prudentibus judicatur immerito sibi fortitudinis nomen usurpare. Tum vero & illud cogitandum, ne in Deum sitis ingrati.*

GRONOVII NOTÆ.

V. 1. *Sic*] Nempe minando cadavera fore insepulta, si quæ sibi manus attulisset.

Cleomenis corpus] At non id ideo factum, quod in se sævisset, verum ex odio, quod Rex Spartanus exsul & se non dimitti videns conspirationem contra Philopatora fecerat, & seditionem cœptaverat.

2. *Platonici contra Stoicos*] Seneca 3. de ira 15.

Morbi] Corn. Nepos in Attici vita. Plinius 1. epistol. 12. Seneca epist. 77.

Talem

ἀνδρῶς, ἀλλ' ἀποδιδράσκειν : *quippe nec pium censens nec virile cedere fortunæ, & imminentia adversa, quæ ferenda fortiter erant, subterfugere.* Et Megasthenes notabat ab Indorum sapientibus reprehensum Calani factum, neque enim eorum placitis probari * talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Persarum ut videtur sententia, quorum rex Darius apud Curtium : *alieno scelere, quam meo mori malo.* Strab. 1 Lib. v.

3. Ideo Hebræi mori vocabant ἀπολύεσθαι, id est *dimitti*, ut videre est non tantum Luc. 11, 29; sed & in Græca versione, Gen. xv, 2; & Num. xx, in fine; quod genus loquendi & Græcis usitatum. Themistius de anima : ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν : *eum qui moritur ajunt dimitti, & mortem dimissionem vocant.* Apud Plutarchum in consolatione legimus hoc sensu : ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς : *donec Deus ipse nos dimittat.*

4. * Nonnulli tamen Hebræorum de lege se non interficiendi unam causam excipiunt, tanquam εὔλογον ἐξαγωγὴν, si quis videat se deinceps victurum in probrum ipsius Dei. Nam quia non nobis sed Deo in vitam nostram jus esse statuunt, (ut recte Josephus suos edocet) existimant præsumtam Dei voluntatem solam esse quæ mortis anticipandæ consilium absolvat. Atque huc referunt Samsonis exemplum qui in suo corpore veram religionem videbat esse derisui, & Saulis qui gladio incubuit, ne à Dei suisque hostibus illuderetur; nam hunc resipuisse volunt postquam Samuelis umbra mortem ipsi prædixerat, quam gnarus sibi imminere si pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non 1 Samuel xxxi, 4.

GROTII NOTÆ.

Talem exitum hominum vitæ impatientium] Idem Arabibus visum, non minus quam Indis & Persis ex Jobo discas III, 21.

Nonnulli tamen Hebræorum] Variasse Hebræorum super hac quæstione sententias cognoscas ex Josepho, ubi de morte Phasaëlis & de deliberatione Herodis agitur. Judæi ad Petronium, Philone recitante: ἀνακερασόμεθα τὸ ἴδιον αἷμα κατασφάξαντες ἑαυτούς. ἀποθανόντων τὸ ἐπίταγμα γινέσθω. μέμψαιτ' ἂν οὐδὲ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτέρων στοχαζομένους καὶ τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐλαβείας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς καθωσιωμένους νόμους ἀποδοχῆς. γενήσεται δὲ τοῦτο ἐὰν ὑπεξελθωμεν ἀβίωτον βίον καταφρονήσαντες : *Miscebimus inter nos sanguinem morte sponte sumta; tum mortuis ista imperentur. Ne Deus quidem nos culpet in duo intentos, ut & Imperatorem revereamur & sacratas leges custodiamus. Id autem ita demum efficere dabitur, si abeamus hanc contemta vita minime vitali.*

GRONOVII NOTÆ.

Calani] Gymnosophistæ, qui præsente Alexandro & exercitu ejus, ut ostenderet contemptum doloris & mortis, vivus ultro in rogo se cremandum præstitit. Ælianus Var. 2, 41. 5, 6.

4. Εὔλογον ἐξαγωγὴν] (εὐλόγιστον) Laudabilem excessum vel eductionem.

Præsumptam Dei] Si quis intelligat certis & non fallentibus indiciis Deum velle, ut vitæ renunciet.

Resipuisse] Vera pœnitentia peccatorum veniam à Deo obtinuisse.

L. Non

L. *Non etiam his qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illustratur.*

LI. *At illis juste qui in Deos quos putant impii sunt.*

I. 1. Supra cum de causis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, facta diximus duplici modo considerari, aut ut reparari possunt, aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus causam dedit. Est autem pœna generali significatu *Malum passionis quod infligitur ob malum actionis.* Nam quamquam pro pœna quibusdam injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum qua molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda. Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob morbum contagiosum, aut corpus mutilum, aut alias impuritates, quales multæ exstant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut functionibus, proprie pœnæ non sunt, quanquam ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur.

2. Inter ea vero quæ natura ipsa dictat licita esse & non iniqua est & hoc, ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamantheum jus vocant Philosophi, ut alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de Exsilio: τῷ Θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρὸς, ᾗ χρώμεθα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίταις: *Justitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adversus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur adversus omnes homines ut cives.* * Plato dixit, ἐκεῖνο οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτ' ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην: *nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam.* Et Hierax justitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προαδικησάντων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læsere*, & Hierocles ἰατρικὴν πονηρίας *malitiæ*

GROTII NOTÆ.

Plato] Verba ejus sic posuit Irenæi interpres libro III, c. XIV. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus sermo est; initium & medietates omnium quæ sunt habens, recte perficit secundum naturam circumiens: hunc autem semper consequitur Justitia ultrix in eos qui deficiunt à lege divina.*

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Supra cum de causis*] 2, 1, 2.

Facta] Injurias illatas.

Injungi opera] Ut damnatis ad remum, in metallum, in antliam, Suet. Ti. 51. ad fossam faciendam, Nero 31.

Morbum contagiosum] Ut lepram, Levit. 13.

Corpus mutilum] Deuter. 23, 1.

Impuritates] Levit. 15.

Functionibus] Muneribus & officiis civilibus sacrisve.

2. *Alibi*] 1, 2, 5.

De ira Dei c. 17. *malitiæ medicatricem.* * Lactantii dictum est : *Non exiguo falluntur errore, qui censuram sive humanam sive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant , putantes nocentem dici oportere qui nocentes afficit pœna.*

3. Quod vero diximus pœnæ, quæ proprie ita nominatur, omnino hoc inesse ut delicto reddatur, notatum & Augustino est, qui dixit : *omnis pœna, si justa est, peccati pœna est :* quod ad pœnas etiam quæ à Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.*

II. 1. Sed an ad assignatricem, an vero ad expletricem justitiam pœna pertineat, diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia qui plus peccavit gravius, qui minus levius puniuntur, & quia pœna quasi à toto parti datur, ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, assignatricem justitiam toties locum habere quoties inter terminos plures duobus instituitur æqualitas, verum non esse in principio operis hujus ostendimus : deinde quod magis nocentes gravius , minus nocentes levius puniuntur, id per consequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per se spectetur. Nam primo ac per se *1 Sat. III.* spectatur * æqualitas inter culpam & pœnam : de qua Horatius : *Cur non*

Ponderibus modulisque suis ratio utitur , ac res
Ut quæque est ita suppliciis delicta coërcet ?

Et

GROTII NOTÆ.

Lactantii dictum est] Convenit huc & illud Belisarii apud Procopium Vandal. I. πρῶτον δ' αὖ τῆς δίκης ἔσεται γνώρισμα, ἡ τῶν ἀδίκως ἀνῃρηκότων ποινή : *Primum justitiæ documentum erit , pœna exacta de injustis interfectoribus.* Adde Agathiam lib. V. ubi de Anatolio.

GRONOVII NOTÆ.

Censuram] Damnationem vel exactionem supplicii. Λιτότης.

II. 1. *Qui plus peccavit, gravius*] Non hoc differunt διανεμητικὴ & συναλλακτικὴ justitia , quod altera tribuat paria diversis ; altera plus minusve : neque ubi modo plus, modo minus tribuitur , ibi statim respectus est personarum. Sic enim contractus quoque pertinerent ad διανεμητικὴν, quippe pretiosiorem mercem præbenti plus redditur pretii, viliorem minus. Sed hæc est differentia , quod plus minusve aliis atque aliis tribuitur per justitiam διανεμητικὴν æstimatis personis. per συναλλακτικὴν æstimatis inter se rebus , nullo personarum discrimine.

Pœna quasi à toto] Statuunt enim à justitia præscribi & regi vel negotium privatæ personæ cum privata , idque facere τὴν συναλλακτικὴν; vel reipublicæ cum singulis , idque esse διανεμητικῆς; quæ fuit sententia Thomæ Aquin. Horne. Ethic. 3, 11, 23.

Quoties inter terminos] Ubi observatur proportio Geometrica.

In principio operis] 1, 17, 11. ubi contra nos id satis commode dici probavimus.

GROTII NOTÆ.

Æqualitas inter culpam & pœnam] Seneca de Ira II, 6. *Iniquus erit si æqualiter irascetur inæqualibus.* Tacitus Annalium III : *Sin flagitia & facinora sine modo sunt , suppliciis & remo-*

Et alibi:

Adsit
Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

Eodem spectat lex divina Deuteron. xxv. & Novella Leonis. c. vi.

2. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum est, pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his quæ dicenda sunt apparebit. Tum vero ostensum à nobis supra est, veram justitiæ assignatricis rationem nec in tali æqualitate, nec in processu à toto ad partem proprie consistere, sed in habenda ratione ejus aptitudinis quæ jus stricte dictum in se non contineat sed occasionem ei det. Quanquam vero is qui punitur aptus aut dignus esse debet puniri, non eo tamen id spectat ut ipsi accedat aliquid quod assignatrix justitia postulat. Nec tamen qui expletricem justitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis se explicant. Ita enim negotium hoc considerant, quasi nocenti aliquid reddatur, sicut in contractibus fieri solet. Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane est ἄκυρον; Nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi

remediis, principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant; & vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt: est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac severitatis non pœniteat. Ammianus libro xxviii: *Oraturi ne delictis supplicia sint grandiora.* Scholiastes ad Horatium: *Si in minimis peccatis etiam maxima pœna consumuntur, restat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova supplicia inveniantur.* Lex Wisigotthorum libro xii, tit. iii, cap. i: *Nam quædam leges sicut culparum habent diversitates, non ita discretas in se continent ultiones, sed permixta scelera transgressorum ad unius permittuntur legis pœnale judicium. Nec secundum modum culpæ modus est adhibitus pœna, cum major minorque transgressio non unius debeat multationis prædemnari supplicio; præsertim cum dominus in lege sua præcipiat, pro mensura peccati erit & plagarum modus.* Vide infra hoc capite, §. xxviii, & xxxii, & lib. iii, c. xi, §. i.

GRONOVII NOTÆ.

Æqualitas inter culpam] Medium rei sive proportio Arithmetica.

2. *Quæ dicenda*] Num. 7.

Ratione ejus aptitudinis] Nodum in scirpo quærit; hanc enim ipsam rationem aptitudinis Aristoteles & ejus sectatores explicant per æqualitatem Geometricam.

Occasionem ei det] Dat enim præmia, honores, pecuniam: ex quibus datis jus proprie dictum & ad res & ad actus proficiscitur.

Decepit eos] Immo decepit auctor sese: non enim considerant nocentem, tanquam cui aliquid debeatur & reddatur, sed tanquam qui aliquid debeat & reddat. Inde ultor vel vindex sumere, exigere, expetere pœnas; noxius dare, luere, pendere, solvere dicuntur. Noxius pœnam reipublicæ debet ac legibus: hæc facultas, hoc suum proprie reipublicæ & legum est: itaque jus in eum habent, qui peccavit, etsi non civem. 2, 5, 32. Concessit autem superius τὸ Suum & Facultatem hoc modo consideratam pertinere ad justitiam συναλλακτικὴν sive τὴν ἐν συναλλάγμασι διορθωτικήν, 1, 1, 5, & 8. Adde ipsum ad Acta Apost. 7, 60. Puf. l. 8. c. 3. § 5

beri alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum esse ut puniatur.

3. Verum tamen est in pœnis primo ac per se exerceri expletricem justitiam, quia scilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis nascitur. Atque hac in re est aliquid * quod ad contractuum naturam accedit: quia sicut qui vendit, etiamsi nihil peculiariter dicat, obligasse se censetur ad ea omnia quæ venditionis sunt naturalia, ita qui deliquit sua voluntate se videtur obligasse pœnæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit: quo sensu Imperatores quidam ajunt, * *ipse te huic pœnæ subdidisti*, & qui sceleratum capiunt consilium suo merito jam tum puniri, id est sua voluntate pœnæ meritum contraxisse dicuntur: & Tacito mulier quæ se servo conjunxisset in servitutem sui consensisse dicitur, quia id pœnæ in tales erat constitutum.

L. Imperatores D. de iure fisci. l. ult. C. ad l. Jul. Maj.

Ann. XII.

4. Michaël Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: *γέγονε τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις ὅ ἐστι τὸ συναλλάττειν. λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων δίκην*: *Est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas.* Idem posterius: *Συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων*

GROTII NOTÆ.

Quod ad contractuum naturam accedit] Sæpe hoc notat Servius ad IV Æneidos: *Nam qui excedunt delinquendi modum ipsi sibi pœnam sanciunt.* Ibidem: *Damnare est debito liberare, unde damnabis tu quoque votis.* Ad X Æneidos: *Luant peccata, luant id est absolvant. Diximus autem & luo pœnam, sed melius est hic peccatum; nam peccatum solvitur pœna, qui enim nemini tenetur obnoxius, pœna eum à pristina liberat obligatione. Contra, luo pœnam non procedit quasi pœna solvatur: Auctoritas tamen ista confundit licenter, more quo solet poni vel à sequenti quod præcedit, vel à præcedenti quod sequitur.* Idem locutio sacræ Scripturæ frequens indicat: nam, ut Tertullianus ait de oratione, *Debitum in scripturis delicti figura est, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur.* Chrysostomus oratione de Terræmotu, quæ est Tomo V, de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem *ἀπαιτεῖν*, quæ est in illo Euangelii loco, *ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ τιμωρία, ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ ὀδύναι*: *debebantur ipsi pœna, debebantur ipsi dolores.* Idem II de pœnitentia: *τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφειλήματα ἀναγράφεται*: *peccata ad debiti genus referuntur.* Augustinus III de libero Arbitrio, *Itaque si non reddit faciendo justitiam, reddet patiendo miseriam: quia in utroque verbum illud debiti sonat. Hoc enim etiam modo dici potuit: si non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.*

Ipse te huic pœnæ subdidisti] Philo fine libri primi de vita Mosis: *αὐτοὶ γάρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, ἔσπευσαν καὶ πρὸς τιμωρίας*: *peccare dum festinatis, ad pœnas ferendas festinatis.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Venditionis naturalia*] De substantia illius contractus.

Tacito] 12. annal. 53.

νόμων διηγορεύμένα: *Contractus à veteribus appellabantur non tantum qua mutuis conventionibus constant, sed & qua legibus sunt vetita.*

III. 1. Sed hujus juris subjectum, id est cui jus debetur, per naturam ipsam determinatum non est. Dictat enim ratio maleficium posse puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod satis indicat natura convenientissimum esse ut id fiat ab eo qui superior est: non tamen ut omnino hoc demonstret esse necessarium, nisi vox superioris eo sumatur sensu, ut is qui male egit eo ipso se quovis alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex hominum censu detrusisse * in censum bestiarum quæ homini subjacent, quod à Theologis quibusdam est proditum. Democritus: φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήϊον τῷ κρείσσονι, *natura evenit ut melior sequiori imperet.* Et Aristoteles ait deteriora comparata esse in usum meliorum, tam in his quæ à natura sunt, quam quæ ab arte. Th. 2. 2. quæst. 64. art. 1. & ibi Cajet. VII. Pol. XIV.

2. Cui consequens est ut saltem ab æque nocente æque nocens puniri non debeat: quo Christi sententia pertinet: *Qui vestrum sine peccato est* (tali scilicet) *primum lapidem mittat*, Joh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Judæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat dixit & Apostolus: *Quapropter inexcusabilis es, ô homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat.* Et alibi: *faciet nos moderatiores*

GROTII NOTÆ.

In censum bestiarum] Sic & Moses Maimonides ad Deut. XXXIII.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Quæ legibus sunt vetita*] Hi sunt qui contractus involuntarii dicuntur Aristoteli συναλλάγματα ἀκούσια, λαθραῖα, βίαια. Interpres Heinsianus lib. 5. cap. 5. Ethicor.

III. 1. *Juris subjectum*] Possessor, persona capax, dominus, exactor, 1, 5, 17.

Qui superior est] Qui potestatem habet in eum, qui peccavit.

Quovis alio inferiorem] Agnoscit hoc Cainus Genes. 4. καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με: *Omnis igitur qui invenerit me, occidet me.*

2. *Puniri non debeat*] Hinc indignatio M. Cælii ad Ciceronem epistol. 14. *Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis & tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrime agere? Persuasum est ei Censuram lomentum & nitrum esse. Errare mihi videtur. Nam sordes eluere vult, venas sibi omnes & viscera aperit.* Et Velleji de censura Paulli & Planci 2, 95. *cum alteri vis censoris, alteri vita deesset, Paulus vix posset implere censuram; Plancus timere deberet, ne quidquam objiceret adolescens; posset aut objicientes audire, quod non agnosceret senex.* Puf. l. 8. c. 3. §. 7.

beri alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum esse ut puniatur.

3. Verum tamen est in pœnis primo ac per se exerceri expletricem justitiam, quia scilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis nascitur. Atque hac in re est aliquid * quod ad contractuum naturam accedit: quia sicut qui vendit, etiamsi nihil peculiariter dicat, obligasse se censetur ad ea omnia quæ venditionis sunt naturalia, ita qui deliquit sua voluntate se videtur obligasse pœnæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit: quo sensu Imperatores quidam ajunt, * *ipse te huic pœnæ subdidisti*, & qui sceleratum capiunt consilium suo merito jam tum puniri, id est sua voluntate pœnæ meritum contraxisse dicuntur: & Tacito mulier quæ se servo conjunxisset in servitutem sui consensisse dicitur, quia id pœnæ in tales erat constitutum.

L. Imperatores D. de jure fisci. l. ult. C. ad l. Jul. Maj.

Ann. XII.

4. Michaël Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: *γέγονε τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις ὅ ἐστι τὸ συναλλάσσειν. λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων δίκας*: *Est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas.* Idem posterius: *Συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων*

GROTII NOTÆ.

Quod ad contractuum naturam accedit] Sæpe hoc notat Servius ad IV Æneidos: *Nam qui excedunt delinquendi modum ipsi sibi pœnam sanciunt.* Ibidem: *Damnare est debito liberare, unde damnabis tu quoque votis.* Ad X Æneidos: *Luant peccata, luant id est absolvant. Diximus autem & luo pœnam, sed melius est hic peccatum; nam peccatum solvitur pœna, qui enim nemini tenetur obnoxius, pœna eum à pristina liberat obligatione. Contra, luo pœnam non procedit quasi pœna solvatur: Auctoritas tamen ista confundit licenter, more quo solet poni vel à sequenti quod præcedit, vel à præcedenti quod sequitur.* Idem locutio sacræ Scripturæ frequens indicat: nam, ut Tertullianus ait de oratione, *Debitum in scripturis delicti figura est, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur.* Chrysostomus oratione de Terræmotu, quæ est Tomo V, de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀπέλαβες, quæ est in illo Evangelii loco, ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ τιμωρία, ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ ὀδύναι: *debebatur ipsi pœna, debebantur ipsi dolores.* Idem II de pœnitentia: τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφειλήματα ἀναγράφεται: *peccata ad debiti genus referuntur.* Augustinus III de libero Arbitrio, *Itaque si non reddit faciendo justitiam, reddet patiendo miseriam: quia in utroque verbum illud debiti sonat. Hoc enim etiam modo dici potuit: si non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.*

Ipse te huic pœnæ subdidisti] Philo fine libri primi de vita Mosis: αὐτοὶ γάρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ πρὸς τιμωρίας: *peccare dum festinatis, ad pœnas ferendas festinatis.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Venditionis naturalia*] De substantia illius contractus.

Tacito] 12. annal. 53.

In

νόμων διηγορευμένα : *Contractus à veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus constant, sed & quæ legibus sunt vetita.*

III. 1. Sed hujus juris subjectum, id est cui jus debetur, per naturam ipsam determinatum non est. Dictat enim ratio maleficium posse puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod satis indicat natura convenientissimum esse ut id fiat ab eo qui superior est: non tamen ut omnino hoc demonstret esse necessarium, nisi vox superioris eo sumatur sensu, ut is qui male egit eo ipso se quovis alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex hominum censu detrusisse * in censum bestiarum quæ homini subjacent, quod à Theologis quibusdam est proditum. Democritus: *φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήϊον τῷ κρέσσονι*, *natura evenit ut melior sequiori imperet.* Et Aristoteles ait deteriora comparata esse in usum meliorum, tam in his quæ à natura sunt, quam quæ ab arte.

Th. 2. 2. quæst. 64 art. 1. & ibi Cajet. VII. Pol. XIV.

2. Cui consequens est ut saltem ab æque nocente æque nocens puniri non debeat: quo Christi sententia pertinet: *Qui vestrum sine peccato est* (tali scilicet) *primum lapidem mittat*, Joh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Judæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat dixit & Apostolus: *Quapropter inexcusabilis es, ô homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat.* Et alibi: *faciet nos modera-*

GROTII NOTÆ.

In censum bestiarum] Sic & Moses Maimonides ad Deut. XXXIII.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Quæ legibus sunt vetita*] Hi sunt qui contractus involuntarii dicuntur Aristoteli συναλλάγματα ἀκούσια, λαθραῖα, βίαια, Interpres Heinsianus lib. 5. cap. 5. Ethicor.

III. 1. *Juris subjectum*] Possessor, persona capax, dominus, exactor, 1, 5, 17.

Qui superior est] Qui potestatem habet in eum, qui peccavit.

Quovis alio inferiorem] Agnoscit hoc Cainus Genes. 4. καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με: *Omnis igitur qui invenerit me, occidet me.*

2. *Puniri non debeat*] Hinc indignatio M. Cælii ad Ciceronem epistol. 14. *Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis & tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrime agere? Persuasum est ei Censuram lomentum & nitrum esse. Errare mihi videtur. Nam sordes eluere vult, venas sibi omnes & viscera aperit.* Et Velleji de censura Paulli & Planci 2, 95. *cum alteri vis censoris, alteri vita deesset, Paulus vix posset implere censuram; Plancus timere deberet, ne quidquam objiceret adolescens; posset aut objicientes audire, quod non agnosceret senex.* Puf. l. 8. c. 3. §. 7.

deratiores respectus nostri, si consuluerimus nos, * *numquid & ipsi aliquid tale commisimus?* Ambrosius Apologia Davidis: *unusquisque de alio judicaturus de se ipso primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.*

IV. 1. Altera quæstio est de fine pœnis proposito; nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt, nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos; neque id verum est: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari solent. Celebris est Platonis dictum, οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίγνεται οὐδεμία: & alibi, οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδόται δίκη, (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτέ) τοῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον. Quod ita vertit Seneca: *Nemo prudens punit quia peccatum est, sed ne peccetur, revocari enim præterita non possunt: futura prohibentur.* Idem alibi: *Ne homini quidem nocebimus quia peccavit sed ne peccet, nec unquam ad præteritum, sed ad futurum pœna referetur: non enim irascitur, sed cavet.* Apud Thucydidem Diodorus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens: ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτούς, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον: *ut maxime illos injuste egisse pronuntiem, non & interficiendos censebo nisi id expediat.*

De leg. LIX. 2. XI.

1. de Clem. c. 6.

2. Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt: nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, * ut nocere ei non debeat, nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato dictas sententias male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipso summi dominii jure, præsertim ubi meritum hominis speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponant extra ipsas: & ita Hebræi quidem explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet. כל פעל יהוה למענהו וגם רשע ליום רעה. Ut sensus sit, *res singulas Deus facit*

Gorgia.

Moses Maimonides in directore du-

GROTII NOTÆ.

Nunquid & ipsi tale aliquid commisimus? Pertinet huc & Ambrosii locus sermone XX in Psalmum, Beati immaculati, ad versiculum Miserationes tuæ Domine, citatus causa III, quæstione VII. item Cassiodori VI, 21.

Ut nocere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa] Cassiodorus de Amicitia: *Quod si manus una casu aliquo forte lædat alteram, illa quæ læsa est non repercutit, nec se erigit in vindictam.*

GRONOVII NOTÆ.

Si consuluerimus] Interrogaverimus conscientiam nostram.

IV. 1. Οὐ γὰρ] Non enim propter peccatum sumitur pœna.

Οὐχ ἕνεκα] Non ideo, quod peccatum est, exigitur supplicium (factum enim fieri infectum nequit) sed propter exemplum vel tempus futurum.

Ne peccetur] Ut alii exemplo pœnæ à simili peccato absterreantur.

Non enim irascitur, sed] Judex damnans & puniens non iræ obsequitur, sed prudentiæ: neque id potissimum agit, ut ulciscatur, sed ut consulat in reliquum, ne aut qui deliquit, iterum; aut alius simile quid delinquat.

Sene-

sit propter ipsas, etiam impium ad diem malum. Id est, etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam ut puniat. Quanquam etiamsi receptiorem sequamur interpretationem eodem res recidet: ut dicatur Deus fecisse omnia propter se, id est jure summæ libertatis & perfectionis nihil extra se quærens aut respiciens: sicut Deus dicitur *αὐτοφυής*, quia non est natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum à Deo non ob aliud exigi sacra verba testantur, cum dicunt eum voluptatem capere ex ipsorum malo, subsannari atque irrideri impios à Deo. Tum vero & extremum judicium, post quod nulla exspectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam inconspicuæ ut obduratio, verum esse quod contra Platonem dicimus evincunt.

[illegible] lib. 11. c. 13. & Rab. Imm. ad Prov. Prov. XVI, 4. Deuteron. XXVIII. 63. Esai. 1, 24. Prov. 1, 26.

3. At homo cum hominem sibi natura parem punit, aliquid sibi debet habere propositum. Et hoc est quod ajunt Scholastici, non debere in malo cujusquam acquiescere ulciscentis animum. Sed & ante ipsos Plato in Gorgia, eos qui quemquam morte puniunt, aut exsilio, aut multa, non hoc *βούλεσθαι ἁπλῶς*, *simpliciter velle*, sed *boni alicujus causa ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ*: Et * Seneca ad vindictam veniendum *non quasi dulce sit vindicare, sed quasi utile*. Etiam Aristoles septimi de republica capite XIII ait, quædam esse honesta simpliciter, quædam ob aliquam necessitatem; & posterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

Th. 2, 2æ q. 108. Silv. in verbo vindicta. Lib II. de Ira, cap. XXXII

V. 1. Quod ergo à mimo dictum est:

Læso doloris remedium inimici dolor:

& à Cicerone dolorem pœna mitigari: Plutarcho ex Simonide, *Γλυκὺ καὶ οὐ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγοῦντι θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν*, congruit quidem ei naturæ * quam homo cum bestiis habet communem: est enim ira ut in bestiis

GROTII NOTÆ.

Seneca] Ejusdem est libro eodem de Ira secundo, capite XII: *Exsequar, quia oportet, non quia dolet.*

Quam homo cum bestiis habet communem] Inde ista Homerica: *χόλος δέ μιν ἄγριος ᾕρει*: *illum fera prenderat ira*. Item:

Ἄγριον ἐν στήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.

Efferat ipse animum magnum sibi pectore in alto.

Item:

Ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν.

Magnum animum sed Achille doma.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Ut puniat*] Puniendo justitiam demonstret, etiamsi ad neminem exemplum pertineat.

Inconspicua] Quæ non incurrunt in oculos, sed in animis sentiuntur patientium.

3. *Aliquid sibi debet habere. Non debere in malo*] Non id tantum spectare, ut malum habeat noxius, sed potissimum ut propter eum punitum minus sit malorum.

V. 1. Γλυκὺ καὶ] Dulce & non asperum quasi ægroto animo & inflammato medicinam adhibere satisfactionem.

Ei naturæ] Facultati animi τοῦ θυμικοῦ.

Fervor

bestiis ita in homine ζέσις περικαρδίου αἵματος δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ut recte definit Eusthatius, * *fervor sanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per se caret ratione, ut sæpe feratur in ea quæ non læserunt, ut in fœtus feræ quæ læsit; * aut in sensu carentia, ut in lapidem quo ictus est canis. At talis appetitus in se spectatus * non convenit parti rationali, cujus est imperare affectibus; ac proinde nec juri naturæ, quia id est dictatum naturæ rationalis ac socialis qua talis est. Dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, nisi id bonum aliquod habeat propositum. In solo autem inimici dolore, ita nude spectato, nullum est bonum nisi falsum & imaginarium: ut in divitiis supervacuis, multisque aliis rebus ejusmodi.

2 Atque hoc sensu ultionem improbant in hominibus non Christiani modo doctores * sed & Philosophi, ut Seneca: *Inhumanum verbum est & quidem pro justo receptum Ultio, & à contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit tantum excusatius peccat.* Imo si Maximo Tyrio credimus, ὁ τιμωρῶν τοῦ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, *iniquior est qui se ulciscitur eo qui prior nocuit.* Musonius, *id*, ait, *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, fera est, non hominis.* Apud Plutarchum Dion is qui sapientiam Platonicam in actus civiles convertit: τὸ ἀντιτιμωρεῖσθαι τοῦ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ὁρίζεσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας: *ultionem legis arbitrio justiorem censeri illata injuria: at si natura spectetur ex eodem animi morbo nasci.*

Lib. II. de Ira, c. 32.

3. Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore, qua dolor est, satiari. Atque adeo quo hominum quisque

GROTII NOTÆ.

Fervor] Inde σβέσαι χόλον, *bilem extinguere*, apud Homerum.

Aut in sensu carentia] Seneca de Ira libro II, c. 26. *His irasci quam stultum est, quæ iram nostram nec meruerunt nec sentiunt.* Brasiliani, feri homines, de ferro ita ut de homine se vindicant.

Non convenit parti rationali, cujus est imperare affectibus] Vide quæ in hanc rem Seneca de Ira libro I, c. 5.

Sed & Philosophi] Plato Gorgia. Vide de eo Theodoretum libro XX. curationis.

GRONOVII NOTÆ.

Parti rationali] Τῷ λογικῷ καὶ ἡγεμονικῷ.

Id est dictatum naturæ] I, I, 10.

Imaginarium] Ut Vitellii, qui se pavisse oculos spectata inimici morte jactabat. Tacit. 3. hist. 39.

Divitiis supervacuis] Ut Caligulæ, qui super immensos aureorum acervos patentissimo diffusos loco nudis pedibus spatiabatur, & toto corpore aliquamdiu volutabatur. Sueton. cap. 42.

2. *Nisi ordine*] Quia præcedit contumelia, sequitur ultio.

Qui sapientiam Platonicam] Quod ait de se & Catone Cicero: *nos philosophiam quæ quibusdam otii esse ac desidiæ videtur, in forum atque in rempublicam & in ipsam aciem deduximus.* 15. familiar. 4. Similiter idem de Demetrio Phalereo 3. de legib. 6.

3. *Qua dolor est*] Ita ut nihil aliud in eo quæratur, & spectetur quam dolor.

Nempe

que minus valet rationis usu, eo ad vindictam est pronior. Juvenalis:

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.
** Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis*
Interdum aut levibus videas flagrantia causis:
Quantulacunque adeo est occasio, sufficit ira.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sævæ inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum sapientia: quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio: continuo sic collige, quod vindicta
** Nemo magis gaudet quam fœmina.*

Eodem sensu Lactantius: *imperiti & insipientes siquando accipiunt injuriam cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis qui sibi nocent vicem retribuere conantur.* Lib. VI.

4. Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi causa; quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. 1. Pertinet autem huc pœnarum partitio quæ est apud Platonem Gorgia, & Taurum philosophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro V. cap. XIV. nam partitiones istæ ex fine desumtæ sunt, nisi quod cum duos fines Plato posuisset, emendationem & exemplum, tertium addidit Taurus * τιμω-

GROTII NOTÆ.

Nempe hoc indocti] Seneca de Ira l. 13. *Atqui iracundissimi infantes senesque & ægri sunt, & invalidum omne naturâ querulum est.*

Nemo magis gaudet quam fœmina] Terentius Hecyra:

Pueri inter sese quam pro levibus noxiis iras gerunt.
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus
Infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt fermè ut pueri, levi sententia.

Ammianus Marcellinus libro XXVII de ira sic loquitur: *Hanc esse ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum, id asserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus langui-di, & fœminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.*

GRONOVII NOTÆ.

Indocti] Stoicorum sermo, qui doctum dicebant solum sapientem, seu qui secundum virtutem viveret. Ἰδιώτης. Arrian. diss. 3, 19. Ἡ πρώτη διαφορὰ ἰδιώτου καὶ φιλοσόφου. Seneca 7. benef. 17. *Duo sunt beneficia; unum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest; hoc est, absolutum & rarum beneficium; alterum vulgare, plebejum, cujus inter nos imperitis commercium est.*

Dulcique Hymetto] Propter mel celebratum, quod ibi faciebant apes.

Senex] Socrates.

Accusatori] Anyto aut Melito.

VI. 1. *Gorgia*] Pag. 357.

Emendationem] Ut corrigatur & melior fiat, qui peccavit.

Exemplum] Ut alii peccare caveant.

Τιμω-

* τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, κακοῦ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωροῦντος συμφέρον ἀναφερομένην: *mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Aristoteles, qui omissa pœna exemplari, hanc solum speciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, *exigentis causa ut ei satisfiat:*
Rhet. I. cap. 10. Plutarchus quoque eam non omisit, cum dixit: αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων καὶ μάλιστα τὸ παρηγορεῖν τοὺς πεπονθότας ἔνεστιν αὐταῖς: *Quæ facinus statim subsequuntur pœnæ, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed & injuria affectos maxime consolantur.* Et hæc proprie est quam idem Aristoteles refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικὴν, *justitiam quam ipse commutatricem vocat.*

2. Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo, in pœnis respici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus cujus interérat, non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet.

VII. 1. Ad horum trium finium primum pertinet pœna quæ philosophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur, Paulo Jurisconsulto pœna quæ constituitur in emendationem, σωφρονισμοῦ ἕνεκα Platoni, Plutarcho ἰατρεία ψυχῆς *animi medicatrix*, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem, medendi modo qui est per contraria. Nam quia omnis actio, præsertim vero deliberata ac frequens, quandam gignit sui proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiis, quam primum fieri potest, adimenda est illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si * dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante Apulejo: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadversione plectatur.*
Ann. III. Apud Tacitum est: *corruptus simul & corruptor æger & flagrans animus*

haud

GROTII NOTÆ.

Τιμωρίαν] Tria hæc νουθεσίαν, τιμωρίαν, κόλασιν, emendationem, satisfactionem, exemplum, etiam Chrysostomus ponit in 1 ad Corinth. XI, 32.

Dolore quodam subsequente] Seneca de Ira I. V. *quemadmodum quædam hastilia detorta ut corrigamus adurimus, & adactis cuneis non ut frangamus sed ut explicemus elidimus, sic ingentia vitia prava dolore corporis animique corrigimus.* Idem de Ira II, 27: *In his erunt boni magistratus, parentesque, & judices, quorum castigatio sic accipienda est, quomodo scalpellum & abstinentia, & alia quæ profutura torquent.*

GRONOVII NOTÆ.

Τιμωρίαν] Satisfactionem; ut injuria dematur & in posterum securitas præstetur læso.

Plutarchus] De sera numinis vindicta, p. 548.

VII. 1. *Pœna, quæ philosophis*] Latinis Admonitio.

Deliberata ac frequens] Quæ fit in προαιρέσει, ex proposito & destinato, ac sæpius repetitur.

Proclivitatem] Propensionem & facilitatem ad eam iterandam.

Illecebra] Blanda illa Siren; illa suavitas quæ in peccatum trahit atque illicit.

Inter

haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit.

2. Punitionem quæ huic fini inservit natura cuivis esse licitam qui judicio valeat, & ejusmodi generis aut paribus vitiis non teneatur, ex ea quæ verbis fit castigatione apparet. Th. 2, 2 q. 33, 3.

Amicum castigare ob meritam noxiam, Plaut.
Immune est facinus, verum in ætate utile. Trinum.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, discrimen * inter personas quibus id liceat aut non liceat non est factum à natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos ejus juris usurpationem pro affectus necessitudine peculiariter commendat) sed à legibus, quæ communem illam generis humani propinquitatem, vitandarum rixarum ergo, ad proximos affectus restrinxerunt, ut videre est tum alibi, tum Codice Justinianeo, titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet Xenophontis ad milites: *εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσιν ἐπ' ἀγαθῷ*: *Si quem ut prodessem verberavi, pœnam debere me profiteor qualem parentes filiis & magistri discipulis. Nam & medici ægrotum suo ipsius bono urunt ac secant.* Lactantius libro VI: *Jubet Deus ut manus nostras super minores semper habeamus, hoc est, ut peccantes eos assiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum & ad vitia nutriantur.* C. 19.

3. Hoc vero puniendi genus ad mortem pertingere non potest, nisi eo modo quem reductivum vocant, quo negationes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus dixit melius quibusdam futurum fuisse, id est non tam male, si nati nunquam essent, ita ingeniis insanabilibus melius est, id est minus est malum, emori quam vivere, quando certum est vivendo pejores evasuros. De talibus Seneca loquitur, cum ait interdum Marc. x 21.

GROTII NOTÆ.

Inter personas quibus id liceat] Vide Augustinum Enchiridio cap. 72.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Immune est facinus*] Pro quo non penditur vectigal, quod licet facere sine munere atque onere civili: vel pro quo nemo munis est sive munificus.

Communem illam generis] Quæ omnibus melioribus dabat castigandi fontes facultatem.

Vitandarum] Ne lites injuriarum augerentur.

Ad proximos affectus] Necessitudines vel necessarios. Sic Claudius in recognitione equitum, juvenem probri plenum, sed quem pater sibi probatissimum affirmabat, sine ignominia dimisit, habere dicens censorem suum. Suet. 16.

3. *Pertingere*] Pertinere voluit dicere, id est, extendi, porrigi.

Reductivum] Quo quid alicui non directe adest, sed per applicationem aut interpretationem: ut quum bonum alicui dicitur, quod non nocet, etiamsi nec magnopere prosit 1, 1, 10. Puf. l. 8. c. 3. §. 10.

Ad

De Ira c. 5. terdum ut pereant interesse pereuntium. Jamblichus: καθάπερ τῷ ὑπόπυῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι ἢ διαμένειν, οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι ἢ ζῆν: *Quomodo suppurato melius est uri quam sic manere, ita improbo mori quam vivere.* Talem vocat Plutarchus ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὐτῷ τε βλαβερώτατον, *ceteris noxium quidem, at sibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixisset, primum ne vivi noceant; deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: καὶ τρίτον ἐπὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι διεφθαρμένοις οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν: *Tertio & ipsis expedit mori ita corruptis animo ut ad sanitatem perduci nequeant.*

1 Joh. v. 16. 4. Sunt qui hos ipsos esse putant quos Johannes Apostolus ait * ad mortem peccare. Sed quia fallacia sunt ejus rei argumenta, dictat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem fine animadversio, non nisi raro admodum, locum habere possit.

VIII. 1. * Utilitas ejus cujus intererat non peccatum esse in eo sita est, ne posthac tale quid patiatur ab eodem aut ab aliis. Gellius ex Tauro hanc speciem sic describit, *cum dignitas auctoritasve ejus in quem est peccatum tuenda est, ne prætermissa animadversio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod de auctoritate læsa dicit, idem de libertate cujusque aut alio jure læso intelligendum est. Apud Tacitum legimus: *consuleret securitati justa ultione.* Ne qui læsus est ab eodem malum patiatur tribus modis curari potest: primum si tollatur qui deliquit, deinde si vires nocendi ei adimantur, postremo si malo suo dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum est. Ne ab aliis lædatur qui læsus est,

GROTII NOTÆ.

Ad mortem peccare] Τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας: morbo tentos insanabili hos vocat Chrysostomus II Corinth. XIII, 9. Julianus secundo libro de Constantio: διττῶν δὲ ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν μὲν ἀποφαινόντων ἐλπίδας ἀμείνους, καὶ οὐ πάντῃ τὴν θεραπείαν ἀπεστραμμένων, τῶν δὲ ἀνίατα πλημμελούντων. τούτοις δὲ οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶν κακῶν ἐπενόησαν, οὐκ εἰς τὴν ἐκείνων, μᾶλλον εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν: *Cum duo sint delictorum genera, alia quidem quæ spem præbent rerum meliorum, neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum insanabiliter peccantium; huic generi leges mortem malorum exitum reperere, non tam ipsorum quam omnium aliorum bono.*

Utilitas ejus cujus intererat non peccatum esse] Etiam hujus rei in feris imago quædam. *Leo in adulteram pœnam consurgit.* Plinius historiæ naturalis VIII, 16.

GRONOVII NOTÆ.

Ut pereant, interesse] Sic Neroni conjurationem quidam imputabant, tanquam aliter illi, nisi morte, succurrere non possent. Sueton. Ner. 36.

VIII. 1. *De auctoritate læsa*] Personarum publicarum.

De libertate] Privati cujusvis.

Vires nocendi ei adimantur] Debilitando aut vinculis coercendo num. 9.

Hoc

est, punitione non quavis sed aperta atque conspicua quæ ad exemplum pertinet, obtinetur.

2. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos si dirigatur vindicatio etiam privata, si jus nudum naturæ, id est abductum à legibus divinis humanisque, & ab his quæ non necessario rei accidunt, respicimus, non est illicita: sive fiat ab ipso qui læsus est, sive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ est consentaneum. Atque hoc sensu admitti potest quod Cicero *De inven* cum jus naturæ esse dixisset id quod nobis non opinio sed innata *II.* vis affert, inter ejus exempla collocat vindicationem, quam gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam, vim ac contumeliam, defendendo aut ulciscendo, propulsamus à nobis ac nostris, qui nobis cari esse debent, & per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex Trogo exscripsit Justinus: *Adversus latronem si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua omnes ferrum stringere.* *Libro XXXVIII* Hoc ipsum ἀμύνης νόμον vocat in vita Arati Plutarchus.

3. * Hoc naturali jure defendens se Samson adversus Palæstinos, insontem se testatur fore si Palæstinos qui se malo affecerant malo vicissim afficeret: & post peractam ultionem, eadem se tuetur ratione, dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem: ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι: *merito eos ulti sumus, jure apud omnes ut hostilia parantem ulcisci liceat.* Demosthenes, oratione adversus Aristocratem, communem ait esse legem inter homines, ut eum qui nostra vi rapiat ulcisci nobis fas sit. Et Jugurtha apud Sallustium, cum dixisset Adherbalem vitæ suæ esse insidiatum, addit, Populum Roma-

GROTII NOTÆ.

Hoc naturali jure] Φίλον φόνῳ λελύσθαι: Romulus de Tatio occiso à Laurentibus, *cadem cade pensatam*, apud Plutarchum; idem Plutarchus de Mantinensibus male tractatis ab Achæis: καὶ ταῦτα μὲν ἶχε τὸ τῆς ἀμύνης νόμον: *& hac quidem ultionis æquitatem in se habebant.* Belisarius apud Procopium Vandalicorum I: φύσει γὰρ προσεστι τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἡ πρὸς τοὺς βιασαμένους ἔχθρα: *naturalis enim est læsi hominis in eum qui vim intulit inimicitia.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Abductum à legibus*] Id quod dictat recta ratio nondum adstricta legibus: præterquam in paucis casibus, ubi ex contingenti mutatur res, ut si parentes, si mentis homo commotæ injuriam intulerit; si ipse causam dederit miserendo prior.

Non opinio] Qualiscumque persuasio, sed ingenita sententia & judicium animi.

Gratia] In qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, alterius remunerandi voluntas continetur cap. 53.

Defendendo] Arcendo, prohibendo.

Ἀμύνης νόμον] Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ, quo versu Homerico (extat cum alibi, tum Ιλ. ω. v. 369.) Claudius sæpe pro tessera utebatur. Sueton. cap. 42.

Romanum *neque pro bono neque pro recto facturum si ab jure gentium se prohibuerit:* id est ab ultione. Aristides orator & à Poëtis, & à Legum auctoribus, & à proverbiis, & ab oratoribus, & omnibus denique hoc ait probari ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, *ultionem sumi de his qui injuriam facere aggressi sunt.* Maccabæos laudat * Ambrosius, quod etiam Sabbato * ulti sunt innocentium necem fratrum suorum. Idem adversus Judæos incensam à Christianis basilicam graviter querentes disputans, sic ait: *Ac certe si jure gentium agerem, dicerem quantas basilicas Judæi tempore imperii Juliani incenderint:* ubi * jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter apud Tacitum Civilis: *Egregium pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & sævissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus jure gentium pœnas reposco.*

Orat. pro quatuor. *De off. l. I. c. 40.* *Ep. 29.* *Hist. IV.*

4. Sed quia in rebus nostris & nostrorum affectu corrumpimur, ideo simul multæ familiæ in unum locum convenerunt, judices constituti, & his solis data potestas vindicandi læsos, adempta cæteris quam natura indulserat libertate. Lucretius:

> *Acrius ex ira quod enim se quisque parabat*
> *Ulcisci, quam nunc concessum est legibus æquis,*
> *Hanc ob rem est homines pertæsum vi colere ævum.*

Demosthenes in Cononem: προείρηται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστου τὴν δίκην, μὴ τῇ τοῦ προστυχόντος ὁρμῇ, μηδὲ βουλήσει τούτου κρίνεσθαι: *placuit de omnibus his injuriis * ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio.* Quin-

GROTII NOTÆ.

Ambrosius] Eundem vide oratione contra Symmachum.

Ulti sunt innocentium necem fratrum suorum] Vide Josephum Antiquæ historiæ XIII, I. de vindicata Johannis morte.

Jus gentium vocat par pari referre, Sic & Livius libro I: *cum Laurentes jure gentium agerent.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Neque pro bono, neque pro recto*] Apud Sallustium est, *neque recte neque pro bono*, cap. 22. Cæsar 5. Gall. 7. *nihil hunc se absente pro sano facturum.*

Ab ultione] Puta jure gentium permissa.

Proverbiis] Dictis per allegoriam & sententiis vulgi usu receptis.

Basilicam] Qua pro proseucha, vel synagoga utebantur.

Quantas basilicas] Quot Christianorum templa, vel Ecclesias.

4. *Affectu corrumpimur*] Nimio illarum amore facile ultra fines terminosque justæ vindicationis provehimur.

In unum locum convenerunt] In civitatem coierunt.

Pertæsum vi colere] Potius visum legibus quam armis disceptare, Justin. 43, 4.

GROTII NOTÆ.

Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio] Tyndareus adversus Orestem sic declamat in Euripidis Oreste:

> Πρὸς τόνδ' ἀγὼν τίς ἥκει τῆς σοφίας πέρι;
> Εἰ τὰ καλὰ πᾶσι φανερὰ, καὶ τὰ μὴ καλά,
> Τούτου τίς ἀνδρῶν γέγον' ἀσυνετώτερος;

Ὅστις

Quintilianus: *injuria compensatio non solum juri inimica, sed paci:*

Ὅστις τὸ μὲν δίκαιον οὐκ ἐσκέψατο,
Οὐδ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλήνων νόμον.
Ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον
Πληγεὶς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὲρ κάρα
(Αἴσχιστον ἔργον, οὐ γὰρ αἰνέσω ποτέ)
Χρῆν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
Ὁσίαν, διώκοντ' ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
Μητέρα, τὸ σῶφρον τ' ἔλαβεν ἂν τῆς συμφορᾶς,
Καὶ τοῦ νόμου τ' ἂν εἴχετ' εὐσεβής τ' ἂν ἦν.
Νῦν δ' εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον' ἦλθε μητέρι,
Κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἡγούμενος,
Αὐτὸς κακίων γένετο μητέρα κτανών.
Ἐρήσομαι δὲ Μενέλαε τοσόνδε σε.
Εἰ τόν δ' ἀποκτείνειεν ὁμόλεκτρος γυνὴ,
Χ' ὁ τοῦδε παῖς αὖ μητέρ' ἀνταποκτενεῖ,
Κἄπειθ' ὁ κείνου γενόμενος φόνον φόνῳ
Λύσει, πέρας δὲ ποῖ κακῶν προβήσεται;
Huic me jubes certare de sapientia?
Quæ pulchra quæque fœda si cunctis patent,
Isto homine tandem quis fuit dementior,
Qui nec quod æquum est mente pervidit sua,
Nec quod per omnem Græciam leges jubent?
Namque ubi Agamemno spiritum efflarat suum,
Transverberatus à mea nata caput,
(Quod turpe facinus absit ut dicto probem)
Tunc ille rite debuit matrem ream
Peragere cadis è lare ejectam suo.
Ita temperate pertulisset miseriam,
Pœnas petisset jure, servasset pium,
Nunc subiit illum quod prius matrem nefas,
Illam malam vocat ille, non injuria:
Sed pejor illa est ipse dum matrem necat.
Menelaë, si permittis hoc te interrogo:
Irata si uxor conjugem occidet suum,
Hanc ultor ipse filius tradet neci,
Et rursus illo genitus hanc cadem nova
Cade expiabit, sine quo stabunt mala?

Quæ postrema plena prudentiæ materiam differendi & philosophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in dissertatione an referenda injuria: εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμυνεῖται, ἀεὶ μεταβαίνει τὸ κακὸν ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν, εἰ γὰρ τῷ αὐτῷ τούτῳ δικαίῳ τῷ παθόντι συγχωρεῖς ἐπεξιέναι εἰς τὸν ἀδικήσαντα, Ἐπαναχωρεῖ αὖθις ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸν αὐτὸν ἡ τιμωρία. τὸ γὰρ δίκαιον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Ζεῦ καὶ οἷον πεποίηκας, δικαιοσύνην ἐξ ἀδικημάτων, καὶ ποῖ βαδιεῖται τὸ κακὸν, καὶ ποῦ στήσεται: *Nam si is qui passus est injuriam ultionem sumet, transibit malum ab hoc ad illum velut saltu quodam, & injustitia injustitiæ succedet; quippe si hoc jure posito concedis ei qui malum pertulit vindicare in eum qui fecit, sequitur ut rursus ab hoc ad illum se referat ultio, est enim justum par utrique parti. Si id ita est, quid nobis fecisti, Jupiter, Justitiam ex injuriis conflatam? & quo procedet, ubi vero stabit hoc malum?* Aristides oratione de Pace: τίς γὰρ τῶν Ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τοὺς προτέρους ἀπολωλότας, οἱ μετ' αὐτοὺς ἀεὶ ταυτὸ τοῦτο πείσονται: *quis enim Græcorum erit reliquus, si propter eos qui jam periere superstites alii perpetuo idem malorum forent?* Habet idem Aristides sensum similem, in Leuctrica secunda.

GRONOVII NOTÆ.

Injuria compensatio] Privata vindicta.

paci: est enim lex, forum, judex, nisi quem jure vindicari pudet. Imperatores Honorius & Theodosius: *idcirco judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.*

L. Nulli. c. de Judæis. Cassiod. Ep. 10. lib IV.

5. Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis ubi judicia sunt nulla, ut in mari. Quo forte referri potest quod Cajus Cæsar privatus adhuc piratas, à quibus captus fuerat, classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim mersit, & cum Proconsul negligeret animadvertere in captos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut ubi Nomadum more vivitur. * Sic apud Umbricos narrat Nicolaus Damascenus sibi quemque fuisse ultorem: quod & apud Moschos hodie impune fit, post tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo singularium certaminum quæ ante Christianismum * Germanicis nationibus usitata, alicubi necdum satis desueta sunt. Ideo apud Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam conspicerent, quod injurias justitia finiret, quod solita armis discerni jure terminarentur.

Vell. Pat. l. II. & Plut. in Cæs. Apud Stob. de legibus.

Lib. II.

6. Lex Hebræa propinquo occisi permittit ut extra asyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi talionem pro mortuo manu exigi posse; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per judicem, quia scilicet difficilior est moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem, privatim vindicandæ

GROTII NOTÆ.

* *Sic apud Umbricos*] An Umbros in Italia significatos voluit? Apud Afrorum multos idem moris fuisse testis est Leo Afer lib. II. C. de Tesechis, & capite de Teijuta, & alibi.

Germanicis nationibus] Gotthos suos corrigens Rex Theudericus apud Cassiodorum III, 23: *Remove consuetudines abominanter inolitas, verbis ibi potius non armis res tractetur.* & 24, *Cur ad monomachiam recurritis? quid opus est homini lingua, si causam manus agit armata?* Trachonitis in oriente, νόμ☉ πάντα πρόσεν ἐπεξιέναι τὰς τ̃ οἰκείων φονεῖς: *Mos omnibus modis ultionem sumere de propinquorum homicidis.*

GRONOVII NOTÆ.

Vindicari pudet] *Ne scilicet turpi judicio conflictetur*, ut de fratribus loquitur Cicero 9. famil. 25.

5. *Ubi judicia sunt nulla*] I, 3, 2.

Cæsar privatus adhuc] Videtur legationem liberam habuisse, ut solebant illustres viri & juvenes Romani peregrinantes: itaque, quod fecit, tanquam legatus Pop. Rom. fecit.

Nomadum more] Sine moribus, sine lege, sine justo imperio. Sallust. Jug. 18.

Singularium certaminum] Vide Extrait pour l'antiquité des duels, dans les Memoires de Monsf. de Bethune, to. 4. p. 323.

6. *Lex Hebræa*] Numer. 35, 6.

Talionem pro mortuo] Ob occisum propinquum cuivis de homicida pœnam sumere licuisse; de auctore vulneris, qui sauciatus esset, ipsi nemini.

Ne

candæ cædis, apud vetustissimos Græcos fuisse apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum sunt OdyssEæ O. Sed maxime frequentia sunt hujus moris exempla inter eos qui communem judicem non habent. Hinc *justa bella definiri solent*, Augustino teste, *qua ulciscuntur injurias*: & Plato bellicum certamen probat, *μέχρις οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην*: *donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere*.

Sen. 1. Clem. 2

L. 11, c. 10. sup. Job. L. Rep. XI

IX. 1. Utilitas indistinctè quorumlibet, qui finis erat tertius, easdem habet partes quas illa quæ ad læsum pertinet. Nam aut hoc agitur ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo aut debilitando, sive constringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut * ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint, quod ex suppliciis conspicuis obtinetur, quæ Græci παραδείγματα, Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur ut unius pœna metus sit multorum, ut pœnæ genere deterreri cæteri possint, ut leges loquuntur, ἵνα ἄλλοι σωφρονέστεροι γένωνται καὶ φοβῶνται, ut Demosthenes.

L. Quoniam C. ad l. Faviam, l. C. ad L. Jul. rep

2. Hujus quoque juris potestas naturaliter penes unumquemque est. * Sic Plutarchus virum bonum ait à natura magistratum

GROTII NOTÆ.

Ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint] *Polybius leones ob hominum appetitum crucifixos vidit, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa.* Plinius lib. VIII, c. 16.

GRONOVII NOTÆ.

Qui communem judicem] Qui diversarum sunt civitatum, aut aliis atque aliis magistratibus parent.

IX. 1. *Aut debilitando*] Pro quibus dixit num. 8. vires nocendi adimendo.

Latini exempla] Terent. Eun. 5, 6. *Uterque exempla in te edent.* Plautus Most. 5, 1, 71. *Faciam ego exempla in te.* Justin. 18, 7. *Statuam in te exemplum*, Liv. 29, 27.

GROTII NOTÆ.

Sic Plutarchus] Idem Pelopida: ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δεομένῳ τὸν σώζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι: *Prima eademque antiquissima lex eum qui servare potest ei qui salute opus habet naturaliter magistratum designat.* Et Philopœmene: τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας λαβὼν οὔτε νόμον, οὔτε χειροτονίαν περιμείναντας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἑπομένους: *Suscepit cives suos qui neque legum neque suffragiorum tempus expectaverunt, sed ipsum sequebantur naturæ lege, quæ semper potiorem vult imperare deterioribus.* Similia apud eum habes, fine vitæ T. Flaminii. Scriptor de causis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens: *Hi ne privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & auctoritate regerent.* Chrysostomus II ad Corinthios VII, 13. de Mose: καὶ περὶ τῆς χειραγωγίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔργων, διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖνος, τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; τί λέγεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς, καὶ περὶ τῆς προσηγορίας ἀμφιβάλλεις, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἴδοι τέμνοντα τὸν ἰατρὸν ἄριστα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει τοῦ σώματος βοηθοῦντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρὸν καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ὦ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή. οὕτω καὶ τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τοιοῦτον ἐποίησε. καὶ γὰρ τέχνη

tum designari, & quidem perpetuum: nam ipsa naturæ lege ei principatum deferri, qui agat justa. Sic sapientem nunquam esse privatum Nasicæ exemplo probat Tullius; & Lollium non unius anni consulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide:

Mente qui prudente pollet is magistratum gerit.

Quæ tamen in Republica intelligenda sunt, quatenus ejus leges id ferunt.

3. De hoc naturali jure ita loquitur Democritus: ipsius enim verba quia notabilia sunt adferam. Primum de jure bestias interficiendi sic illi videtur: κατὰ δὲ ζώων φόνου καὶ μὴ φόνου ὧδε ἔχει. τὰ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῷος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς εὐεστὼ τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή: *De occidendis aut non occidendis animantibus ita se res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt quisquis occiderit, purus est, adeo quidem ut hoc fecisse quam non fecisse sit rectius.* Et mox: κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντός: *ea quæ injuste nobis nocent omnino & omnia fas occidere.* Et certe non improbabile est hoc more vixisse viros probos * ante diluvium, antequam Deus suam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidisset. Rursus: ὅκως περὶ κινάδων τε καὶ ἑρπετῶν γέγραπται τῶν πολεμίων, οὕτω καὶ κατ' ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι

τὸ ἄρχειν ἐστὶν, οὐκ ἀξίωμα μόνον καὶ τέχνη τεχνῶν πασῶν ἀνωτέρα: *Etiam antequam manu populum educeret, duxerat ipsis factis. Valde igitur stulte Hebræus ille ei dixit: Quis te constituit nobis principem ac judicem? quid dicis? Facta vides, & de nomine facis controversiam; velut si quis medicum videat optime secantem ac sic opitulantem ægro corporis membro, deinde ei dicat, quis te constituit medicum, quis secare præcepit? Ars, mi bone vir, & morbus tuus; sic & Mosem sua peritia talem fecit; nam & imperare non dignitas tantum est, sed & ars, & quidem artium omnium sublimissima.* Tractat idem scriptor hoc ipsum argumentum ad Eph. III, in fine: ἡ ἀδικία ἡ σὴ καὶ ἡ ὠμότης φησὶν, αὕτη με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν: *Tua*, inquit, *injustitia, tua feritas me constituit principem & judicem.*

Ante diluvium] Aliquos & postea moris primævi memores; ita Dicæarchus & alii quos testes citat Hieronymus contra Jovinianum.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Magistratum designari*] Jus quoddam imperandi aliis habere; quo pertinet, quod apud Horatium pueri ludentes, *Rex eris*, ajunt, *si recte facies*. l. 1. ep. 1.

Non unius anni consulem] 4. Od. 9. Sic Stoici solum sapientem dicebant esse regem. Horat. 1. Sat. 3. *dives, qui sapiens est Et sutor bonus & solus formosus & est rex.* Seneca Thyeste v. 341. & seqq.

Quatenus ejus] Nequis privata auctoritate publicam induat personam, & mereatur in se dici Plautinum Stic. 2, 2, 28. *Sine suffragio populi ædilitatem hic quidem gerit.*

3. *Quisquis occiderit, purus est*] Insons. Ovidius lib. 15. 108. *nostrumque potentia letum Corpora missa neci salva pietate fatemur.* Isocrates Panathen. 634 τὸν δὲ πόλεμον ὑπελάμβανον ἀναγκαιότατον μὲν καὶ δικαιότατον τὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγριότητα τὴν τῶν θηρίων γιγνόμενον.

Quo

εἶναι σκοπῷ: *Quæ vero de vulpibus & de inimicis serpentibus scripsimus, eadem in hominibus facienda videntur.* Tum vero subjungit: *κλέπτην καὶ λῃστὴν πάντα κτείνας τις ἀθῷος ἂν εἴη καὶ αὐτοχειρίᾳ καὶ κελεύσει καὶ ψήφῳ: Furem & latronem qui quocumque modo occiderit, sive manu, sive jussu, sive suffragio, innocens est.* Ad quos locos respexisse mihi videtur Seneca, cum ait: *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero * quo serpentes & animalia venenata percutio.* Et alibi: *ne viperas quidem & natrices, & si qua morsu aut ictu nocent affligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere ne nobis aliisque periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet.* Lib. II. de Ira.

4. Sed cum & facti inquisitio sæpe magnam diligentiam, & pœnæ

GROTII NOTÆ.

Quo serpentes & animalia venenata percutio] Καθάπερ οὖν ἔχεις καὶ σκορπίους ὅσα ἰοβόλα πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι ἢ συνόλως ὁρμῆσαι διασπώμενοι μόνον χωρὶς ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, τὸ μηδὲν παθεῖν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπους ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἱ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέρου διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογικὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύσει πρὸς θηρίων ἀτιθάσων ἀγριότητας μεταβάλλουσιν, ἐν ἡδονῇ καὶ ὠφελείᾳ τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσους ἂν δύνωνται: *Sicut ergo viperas & scorpios & quæ alia veneno nocent, priusquam aut mordeant, aut ullum in nos impetum faciant, statim sine mora occidimus, præcaventes ne quid patiamur mali ab ea quæ in ipsis est malignitate, eundem ad modum & homines puniri par est, qui naturam nacti mansuetam, propter fontem rationis quæ ad societatem trahit, institutis in ferarum sævitiam transeunt, utilitatique ac voluptati habent nocere quam possunt plurimis.* Hæc Philo de specialibus legibus II. Claudius Neapolitanus apud Porphyrium lib. I. de non esu animalium: οὐκ ἔστι γὰρ ὅστις ἰδὼν ὄφιν οὐκ ἔκτεινε δυνάμενος, ὡς μήτ' αὐτὸς δηχθείη μήτ' ἄλλος ἁπλῶς ἄνθρωπος: *nemo est qui serpentem sibi conspectum si possit non occidat, ne aut ipse ab eo vulneretur aut alius.* Vide, si vacat, & sequentia; ibidem non multo post: ὄφιν καὶ σκορπίον, κἂν μὴ ἐπίωσιν ἡμῖν, κτείνομεν, ἵνα μηδ' ἄλλος πρὸς αὐτῶν τι πάθῃ, τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀμυνόμενοι: *Serpentem & scorpium, etiamsi ab iis non impetamur occidimus, ne cui noceant alii, & vindictam hanc præstamus humano generi.* Porphyrius ipse libro II: ὥσπερ γὰρ οἰκειότητος οὔσης ἡμῖν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κακοποιοὺς, καὶ καθάπερ ὑπό τινος πνοῆς ἰδίας φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομένους πρὸς τὸ βλάπτειν τὸν ἐντυγχάνοντα, ἀναιρεῖν ἡγούμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἅπαντας, οὕτως καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ ἄδικα τὴν φύσιν καὶ κακοποιὰ, πρός τε τὸ βλάπτειν ὡρμημένα τῇ φύσει τοὺς ἐμπελάζοντας, ἀναιρεῖν ἴσως προσήκει: *Sicut enim, quanquam societas nobis quædam est cum hominibus malis, etiamsi qui suopte ingenio ac malitia veluti vento vehemente aguntur ut cuivis sine discrimine noceant, tamen eos omnes recte à nobis puniri censemus; ita & mutorum animantium ea quæ sui natura sunt injusta & nocere amantia, quæque impetu ingenii sui feruntur in obvii cujusque perniciem, occidere ratione non caret.* Et hoc est quod vult Pythagoras apud Ovidium Metam. XV, *Nostrumque petentia lethum Corpora missa neci salva pietate fatemur.*

GRONOVII NOTÆ.

Manu] Exsecutor, lictor.
Jussu] Magistratus.
Suffragio] Judex.

pœnæ æstimatio multum prudentiæ & æquitatis desideret, ne dum quisque de se nimium præsumeret, aliis non cedentibus, rixæ orirentur, eo placuit hominum justis communitatibus eos diligere quos optimos ac prudentissimos putarent, aut fore sperarent. Idem Democritus: οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο. Φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπεργάζεται: *Non prohibuissent utique leges suo quemque arbitrio vivere, nisi alter alterum offensum iisset. Invidia enim seditioni molitur exordium.*

5. Sed sicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione manent vestigia ac reliquiæ prisci juris, in iis locis atque inter eas personas quæ certis judiciis non subsunt:
Deuter. XIII, 9. ac præterea in quibusdam casibus exceptis. Sic Hebræorum moribus Hebræus à Deo & Dei lege deficiens, aut ducem se ad falsos cultus præbens, * illico à quovis homine poterat interfici.
Num. XXV. * Judicium zeli id vocant Hebræi, quod à Phinea primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem. Sic Judæum quendam Græcis se ritibus polluentem occidit Mathatias. Sic trecenti alii Judæi à popularibus suis occisi referuntur, libro qui vulgo
Macc. IV. dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu instituta lapi-
Actor. VII, 57. datio in Stephanum, & conjuratio in Paulum: multaque alia exempla ejuscemodi exstant & * apud Philonem, & apud Jose-
Actor. XXIII, 13. phum.

6. Tum vero apud multos populos & dominis in servos & parentibus in liberos mansit jus puniendi plenum, etiam ad mortem

GROTII NOTÆ.

Illico à quovis homine poterat interfici] Adde locum Josephi XII, 8. Mosem Maimonidem ad XIII articulos, & Directoris libro III, c. 41.

Judicium zeli] Vide I Maccab. II, 24, 26.

Apud Philonem] Cujus & hoc in libro de sacrificantibus: κολαστέον ὡς δήμιον καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ὀλίγα φροντίσαντας οἰκειότητος, καὶ τὰς παραινέσεις αὐτοῦ διαγγελτέον πᾶσι τοῖς εὐσεβείας ἐρασταῖς, οἳ ἀνυπερθέτῳ τάχει τοῖς κατ' ἀνδρὸς ἀνοσίου ἐπιδραμοῦνται τιμωρίαις, κρίνοντες εὐαγὲς τὸ κατ' αὐτοῦ φονᾶν: *Puniendus talis ut hostis publicus omnium, spreta qualicunque cum eo necessitudine, ejusque suasiones vulganda omnibus pietatem amantibus, ut sine mora accurrant undique ad expetendum de viro impio supplicium, firme credentes sanctam esse rem ejusmodi hominis interficiendi appetitum.* Et alter locus non minus insignis circa finem de Monarchia.

GRONOVII NOTÆ.

4. *De se nimium præsumeret*] Plus justo sibi tribueret, in peritia vel jure judicandi.

Communitatibus] Civitatibus vel societatibus juris communicandi causa initis.

5. *Judicium zeli*] Tale judicium in Saxonibus & Westphalis fertur instituisse Carolus M. Chronicon Colon. vetus pag. CXIV. Æneas Silv. in Statu Europæ cap. 29. p. 74. in Germanicis M. Freheri to. secundo. Revius in Daventria ad ann. 773. p. 13. & ad ann. 1394. pag. 89. & ad ann. 1463. pag. 114. Veemscheepen dicebantur.

tem usque. Sic Spartæ Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex his quidem quæ diximus quale sit circa pœnas jus naturæ, & quo usque manserit intelligi potest.

X. 1. Nunc illud videndum est, num lex Euangelica libertatem illam arctius circumscripserit. Certe ut alibi diximus, non mirum est quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divina, eaque perfectissima, & præmium promittente natura humana majus: ad quod consequendum non immerito virtutes requiruntur, quæ sola naturæ præcepta excedant. * Castigationes quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut alterius qualitatis ratione sunt necessariæ, si ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt, puta parentibus, tutoribus, dominis, magistris, nihil habere quod cum præceptis Euangelicis repugnet ex ipsa rei natura satis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia, quam pharmaca sensui ingrata.

2. De ultione aliter sentiendum est. Nam quatenus duntaxat animum dolentis exsatiat, illicitam esse etiam naturaliter, tantum abest ut Euangelio conveniat, supra ostendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat odium asservari in proximum, id est, popularem, Levit. XIX, 17. sed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit. Exod. XXIII, 4, 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Euangelium, patet à nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, verum etiam ut benefaciamus, quod & diserte imperatur Matthæi V, 44. Lex tamen Hebræis graviores injurias permittebat ulcisci, non manu, sed adito judice. At Christus idem nobis non permittit, quod apparet ex illa oppositione, *Audistis dictum fuisse, oculum pro oculo:* & mox: *Ego vero dico vobis.* Quanquam enim quæ sequuntur de arcenda injuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam aliquatenus saltem restringunt, multo tamen magis ultionem improbare censenda sunt; quia vete-

GROTII NOTÆ.

Castigationes] *Servorum filiorumque peccata non coercere, peccatum est.* Lactantius de Ira Dei c. 18. ubi plura ad hanc rem.

GRONOVII NOTÆ.

6. *Ephoris licuit civem*] Hoc habet ex Isocratis Panathenaico pag. 644. Sed de Ilotis loquitur Isocrates, qui tantum non servorum loco erant, non de civibus. Adde Cragium lib. 2. cap. 4. p. 78.

X. 1. *Ut alibi diximus*] 2, 1, 10.

Natura humana] Vitam recidivam & æternam post mortem.

Sola natura] Minus permittant & plus præstent quam naturæ legibus concessum aut præceptum est.

Alterius qualitatis] Personæ loco vice.

Pharmaca sensui] Medicamentum vel antidotum amarum, aut male olens.

2. *Animum dolentis*] Satisfacit cupiditati ulciscendi.

Odium asservari] Ali.

veterem permissionem * ut imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: οὐκ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμύνης οὔσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας; *non quod iniqua sit justa ultio, sed quod ei præstet patientia*, ut est in constitutionibus Clementis lib. VII, cap. XXIII.

3. Qua de re sic loquitur * Tertullianus: *Novam planè patientiam docet Christus, etiam vicem injuriæ prohibens permissam à Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipse alteram amplius maxillam offerri jubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc Christus adjecerit, ut supplementa consentanea disciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc statim renuntiandum est, an disciplina patientiæ prædicetur penes Creatorem. Sic per Zachariam præcipit, ne unusquisque malitiam fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: Mali-*

GROTII NOTÆ.

Ut imperfectiori tempori congruentem] *Oculum pro oculo, quæ, si dici potest, injustorum justitia est.* Augustinus in expositione Psalmi CVIII, citatus C. sed differentiæ 23, quæst. 3.

Tertullianus] Adversus Marcionem IV. idem libro de patientia: *Christus gratiam legi superducens ampliandæ adimplendæque legi adjutricem suam patientiam præfecit, quod ea sola ad justitiæ doctrinam retro defuisset.* Chrysostomus ad Ephesios cap. IV, 13: διὰ τοῦτο ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τὰς ἐκείνου δήσῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπείρξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. ἀλλ' ὅπερ ἐζήτουν, τίνος ἕνεκεν συγκεχωρημένης ἀμύνης, ἐνεκαλοῦντο οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι; mox: συγγινώσκει ὁ Θεὸς τοῖς ὑπὸ τῆς ἐπηρείας ἴσως συναρπασθεῖσι καὶ ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὡρμηκόσι, διὸ λέγει ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. καὶ πάλιν. ὁδοὶ μνησικάκων εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πηροῦν ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μνησικάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευσθεῖσι; *Ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excitet contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, sed & illius oculos salvos præstet; sed quod quærebam hoc erat, cur ultione permissa culpantur ii qui ad eum decurrunt?* mox: *Ignoscit Deus iis, quos si forte contumelia sensus abripuit & ad ultionem tulit impetus; ob id dicit, oculum pro oculo; at alibi: via iracundorum ad mortem, quod si ubi oculum vice oculi eruere permissum est tanta est iracundi pœna, quanto magis apud eos qui mala passi præbere se ulterioribus injuriis jubentur?*

GRONOVII NOTÆ.

Imperfectiori tempori] Quod fuit sub lege Mosis ante Christum.

3. *Tertullianus*] Adv. Marc. 4, 16. p. 925.

Vicem injuriæ] Juste redditam injuriam pro injuria.

A Creatore] Deo Patre in V. T.

Christus adjecerit] Vult Christum non statuisse aliquid novum & adversum illi sententiæ, sed addidisse & supplesse, quod minus erat expressum, & tamen ei consentiens.

Renuntiandum] Explorandum, quærendum. De Cor. 4. His igitur exemplis renuntiatum est, posse etiam non scriptam traditionem in observatione defendi.

An disciplina patientiæ] An etiam in V. T. Deus pater præcipiat, injuriam ferendam potius quam vindicandam, ut Christus nihil inconveniens priori permissioni introduxisse videatur.

Vin-

Malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuria qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet vindicta exspectatricem. In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo in vicem injuria exigere, qui non modo vicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuria prohibet, in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente censuerit non ad secundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coërcendam quam prohibuerat opposita talione, ut unusquisque respiciens licentiam secunda injuria à prima semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi scit repraesentatione talionis, quam repromissione ultionis. Utrumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet ultionem à Deo exspectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret.

4. *Hanc legis voluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati, & legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & revelavit & compotem fecit, mandans alterius quoque maxilla oblationem, ut tanto magis vicem injuria extingueret quam & lex per talionem voluerat impediss*, certe quam Prophetia manifeste coercuerat, & memoriam injuria prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita si quid Christus intulit, non adversario sed adjutore pracepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique si in ipsam rationem patientia pracipienda, & quidem tam plena atque perfecta consideramus, non consistet si non*

Vindicta exspectatricem] Quæ vindictam non sumit ipsa, sed exspectat, donec à Deo sumatur.

In quantum ergo non capit, ut idem] Quam certum & planum est non posse videri eundem.

In tantum aperitur] Tam certum & planum fit nobis.

Ad secundam injuriam] Ut per talionem nova injuria inferatur: quæ & Senecæ sententia est, quum contumeliam ab ultione non ait differre nisi ordine.

Ad primam coercendam] Ut deterreret ab injuria inferenda.

Repraesentatione talionis] Si statim sequatur præsens & juxta gravis pœna, quam si promittatur futura ultio.

4. *Voluntatem de intellectu*] Sententiam, de qua poterat ambigi & disputari.

Compotem fecit] Confirmavit, valere jussit.

Prophetia] Zachariæ.

Intulit, non adversario] Introduxit non contrario sed subserviente ac secundante præcepto.

Si in ipsam rationem consideremus] Vulgo considerem. Si præstarem patientiam injuriæ ob hanc rationem, ob quam præcipitur, nempe quod confidere debeo Deum eam ulturum, vana foret spes mea, nisi & Deus una cum patientia præcepit illam rationem, hoc est, nisi ostendit se omnino ultorem fore: quod & fecit in parte, quum concessit judici oculum pro oculo, dentem pro dente exigere.

Ex

non est Creatoris, qui vindictam repromittit, qui judicem præstat. Alioqui si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi, is mihi imponit, qui non sit me defensurus, in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat si ipse non præstat, aut si mihi non permittebat ipse præstaret, quoniam & disciplinæ interest injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrænatur. Cæterum passim emissa libertate, dominabitur utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate.

5. Censet, ut videmus, Tertullianus non modo Christianis postulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebræis quidem permissam, tanquam quæ vitio careret, sed majoris mali vitandi causa. Quod quin verum sit de tali postulatione, quæ ex odio venit, non est dubitandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebræos sapientia excellebant, nec legis verba tantum sed & propositum intuebantur, ex Philone apparet, apud quem Judæi Alexandrini in Flacci Judæorum vexatoris calamitate ita loquuntur: *οὐχ ἡδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθρῶν, δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν; non delectamur, ô domine, ultione de inimico, nam * ex sacris legibus didicimus hominum misereri.* Et huc pertinet quod Christus à nobis indistincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt, Matth. VI, 14, 15. id est, ob sensum mali nostri malum illis nec procuremus, nec optemus: nam id qui facit, ut cum Claudiano loquar, *ferus est, legumque videtur Vindictam præstare sibi.* Quam ob
Lib. VI. causam Lactantius dictum illud Ciceronis commemorans: *Ju-*
cap. 18. *stitiæ primum munus est, ne cui noceat nisi lacessitus injuria*, ait
De off. 28. simpli-

GROTII NOTÆ.

Ex sacris legibus didicimus hominum misereri] Vide Origenem adversus Celsum.

GRONOVII NOTÆ.

Si non est creatoris] Ea scilicet ratio.

Qui judicem] Lege, cum judicem præstat.

In vacuum] Sine ratione, frustra.

Cæterum passim] Alioquin effrenis grassaretur iniquitas, & non unum tantummodo, sed utrumque oculum effoderet, nec dentem unum, sed omnes excuteret.

5. *Postulationem talionis*] Apud judicem vel magistratum.

Et propositum] Mentem, sententiam, verbis latius patentem.

Ob sensum mali nostri] Nemini dolorem demus aut dari velimus ob id tantummodo: quia ille nobis dedit.

Procuremus] Comparemus, dari curemus, importemus.

Legum vindictam] Quod Reipublicæ & legum causa facere debet, id facere animi causa vel ob suam voluptatem.

Si

simplicem veramque sententiam duorum verborum adjectione corruptam: & Ambrosius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Euangelii auctoritate.

6. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum respicit sed quatenus in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Christus, primum * si qui nos læsit testimonia probabilia det pœnitentis animi, Lucæ XVII, 3; quibus locis de Eph. IV, pleniore quadam remissione agitur, id est quæ etiam in jus ve- 32. teris amicitiæ restituat eum qui peccavit; unde sequitur, ut ni- Col. 3, 13. hil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamsi absint talis pœnitentiæ signa, damnum haut nimium grave insuper habendum Christus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit non referendum malum εἴ τι δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερον πάσχειν, *etiamsi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui sensus & apud Maximum Tyrium exstat. Ὕβρεως δίκην, id est actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Christus alapæ nominæ indicat) negabat Musonius aut se instituturum, aut cuiquam ut institueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia.

7. Quod si dissimulatio magnum secum periculum ferat, ea cautione contenti esse debemus, quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in usu erat talio, ut Josephus & alii Hebræorum doctores notant, sed solebat qui læsus erat ultra impendia à se facta, de quibus seorsim lex exstat Exod. XXI, 19; (* hæc enim est simpli restitutio nihil pœnale continens) pro talione * pecuniariam mulctam accipere: quod & Romæ factum docet apud Gellium Favorinus. Sic Josephus domini Lib. XX, nostri Jesu educator, cum uxorem suam adulterii compertam c. 1. crederet, * divortio se liberare maluit, quam committere ut traduceretur: atque id fecisse dicitur quia justus erat, id est vir probus ac facilis: ad quem locum Ambrosius ait, non tantum Lib. VI, ab c. 10.

GROTII NOTÆ.

Si qui nos læsit testimonia probabilia det pœnitentis animi] Vide Mosem Maimoniden citatum ab eruditissimo Constantino, libro de damno dato, c. VIII, §. VII.

Hæc enim est simpli restitutio nihil pœnale continens] Lex Wisigothorum VI, 13.

Pecuniariam mulctam] Vide eundem Constantinum d. cap. VIII, §. 1.

Divortio se liberare maluit] Augustinus libro II. de adulterinis conjugiis: *Si autem (quod verius dicitur) non licet homini Christiano adulteram conjugem occidere, sed tantum dimittere.*

GRONOVII NOTÆ.

6. *In futurum cavet*] Ne iterum vel ab alio vel ab eodem similis injuria fiat.

7. *Ea cautione*] Sic in futurum providere, ut ei, qui læserit, quantum fieri potest, parcamus.

Simpli restitutio] Qua tantummodo exigitur quod nobis abest alterius injuria; nec quid amplius pœnæ nomine poscitur §. 22, 23, 24, 25. Instit. de Action.

Ab

ab ultionis atrocitate, sed etiam * ab accusationis severitate alienam esse justi personam; sicut & ante Lactantius dixerat, *neque accusare quemquam crimine capitali justo licebit.* * Justinus de Christianorum accusatoribus agens: *Nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calumniantur. Sufficit illis sua pravitas & rerum bonarum ignorantia.*

8. Restant pœnæ quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tollendo aut coërcendo nocentem ne cui noceat, partim deterrendo alios severitate exempli, quas non sublatas à Christo certissimo argumento alibi probavimus, quod cum sua daret præcepta simul testabatur se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his rebus quamdiu stabat Respublica stare debebat, magistratibus rigide imperabat ut homicidia & alia quædam crimina puniret: Exod. XXI, 14; Num. XXXIII, 14, 37; Deut. XXIX, 13. Quod si Christi præcepta consistere potuerunt cum lege Mosis * quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat, * possunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus consistere.

XI. 1. Sunt qui ut contrariam sententiam tueantur adferunt summam Dei lenitatem in novo fœdere, quæ proinde hominibus, etiam magistratibus ut Dei vicariis, sequenda sit: quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in novo fœdere patefacta præcipue spectat peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Mosis commissa, ante acceptam Euangelii notitiam, Actor. XVII, 36; Rom. II, 25; Actor. XIII, 38; Hebr. IX, 15. Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent * judicii multo severioris, quam illud fuit quod per Mosem est institutum, Hebr. II, 23;

GROTII NOTÆ.

Ab accusationis severitate] Vide Hincmarum de divortio ad interrogationem V, in fine. C. Laicos, 2. quæst. 4. & ibi Panormitanum. Gail. de pace publica VIII, 3. Adde C. accusasti de accusationibus, ita ut est apud Brocardum.

Justinus] Ejusdem est: μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βουλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσεν: *ne minimum quidem ulcisci quenquam volentes, ut novus legis conditor præcepit.* Adde quæ infra §. XV.

Quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat] Pharisæorum circa pœnas ἐπιείκειαν prædicat Josephus. Hinc tot legum ad publicas pœnas pertinentium exceptiones; & illud, ut ubi omnino mors inferenda est inferatur quam lenissime; quod est in Thalmude titulo Ketuboth.

Possunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, consistere] Augustinus quæstionum Euangelicarum libro I, quæstione X.

Judicii multo severioris quam illud fuit quod per Mosem est institutum] Chrysostomus idem dicit, tum in oratione ad Patrem fidelem, tum secunda de Jejunio.

GRONOVII NOTÆ.

Sufficit illis] Satis supplicii est illis.

8. *Alibi probavimus*] I, 2, 8.

XI. 1. *Peccata contra primævam*] Adamo datam, ab eo propagata in universum genus humanum.

Severioris, quam] Moses enim tantum

23; IV, X, 29; Matth. V, 21, 22, 28. Neque vero in altera tantum vita, sed & in hac ipsa in tales culpas Deus non raro animadvertit, 1 Cor. XI, 30. At talium facinorum indulgentia non solet impetrari * nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit, 1 Cor. XI, 3; gravi quodam mœrore, II Cor. 11, 27.

2. Urgent iidem saltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix esse ut constet, nec quemquam non impune sua malefacta laturum, si eam quovis modo profiteri sufficiat, Deus ipse non semper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam; quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis id est mortem violentam aut alioqui immaturam remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, * sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire, aut velle etiam ut sic per magistratum puniatur. *Synes. Ep. 44.*

XII. 1. Rursum alii hoc accusant, quod cum vita simul spatium ad pœnitendum præciditur. Sed sciunt hujus rei à piis magistratibus summam haberi rationem, nec quemquam ad supplicium rapi, nisi dato tempore quo peccata sua agnoscere ac serio detestari possit; * qualem pœnitentiam, etiamsi opera morte interclusa non sequantur, acceptam Deo esse posse latronis cum Christo crucifixi exemplum probat. Quod si dicatur vitam longiorem ad magis seriam resipiscentiam prodesse potuisse, responderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici possit * illud Senecæ: *Quod unum bonum tibi superest, repræsentabimus mortem:* ut & illud ejusdem: *quo uno modo possunt* *L. 1. de Ira, c. 16, c. 15.*

tantum pœnas, quas mortalis exigere judex potest, sanxit: Christus & gehennam minatur.

GROTII NOTÆ.

Nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit] *Peccator ante veniam deflere se debet.* Tertullianus de pœnitentia. Ambrosius in Psalmum XXXVII. Chrysostomus in 1 ad Corinthios Hom. XXVIII. & in Matthæum Hom. XLII. Adde II Cor. VII, 9, & 10.

Sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire] Hieronymus in c. 1. in Naum, qui locus relatus est in causæ XXIII quæstionem v. Agathias lib. V, ex Platone.

Qualem pœnitentiam etiamsi opera morte interclusa non sequantur] Hieronymus ad Damasum, citatus in C. importuna de Pœnitentia, Dist. 1.

Illud Senecæ] Cujus & hoc est de Beneficiis VII, 10: *Ingeniis talibus vitæ exitus remedium est, optimumque est abire ei qui ad se nunquam rediturus est.* item: *Eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium est.*

GRONOVII NOTÆ.

Gravi quodam mœrore] Vera pœnitentia, quæ adjunctam habet deprecationem, animum sese emendandi, & fidem remissionis per Christum.

XII. 1. *Alii hoc accusant*] In suppliciis per magistratum exactis.

Etiamsi opera] Bona opera, per quæ agnoscatur serium emendationis propositum.

Exem-

sunt desinant mali esse; quod Eusebius Philosophus dixerat: *ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τι ἄλλως καὶ τούτῳ γε ἐν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ τῆς κακίας ποριέσωνται φυγήν.*

2. Hæc ergo, supra ea quæ operis initio diximus, responsa sunto illis qui supplicia, aut omnia, aut capitalia, sine ulla exceptione Christianis prohibita volunt, contra quam nos Apostolus docet, qui cum regio officio usum gladii inclusisset ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Christiani fiant, & qua reges sunt innocentibus sint præsidio: quod quæ etiam post Euangelium propagatum magnæ partis hominum est improbitas, obtineri non potest, nisi quorundam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne sic quidem inter tot cruces & supplicia sontium satis tuta sit innocentia.

3. Neque tamen abs re erit Christianis rectoribus, saltem ex parte aliqua, imitandum proponere *exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatissimi, à quo capitales pœnas in damnationem ad opus mutatas felicissimo successu nar-
Lib. I. rat Diodorus: etiam ad Caucasum gentes quasdam ait Strabo:
Lib. XI. *μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων τὰ μέγιστα*: ***nemini mortem irrogasse, quamvis pessima merito.*** Neque spernendum illud
Lib. XII, I. Quintiliani: ***Nemo dubitabit quin, si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, salvos esse eos magis è republica sit quam puniri.*** Notat Balsamo leges Romanas quæ mortis pœnam irrogabant * à posterioribus Imperatoribus Christianis mutatas plerasque * in alia supplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

XIII. 1. Ex

GROTII NOTÆ.

Exemplum Sabaconis Ægyptii regis] Imo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo post legem Porciam mortis aut verberum supplicio affici potuit, nisi perduellis, aut ab ipso populo damnatus.

A posterioribus Imperatoribus Christianis] Vide quæ infra hoc libro cap. XXIV, §. II. vide apud Nicetam libro I, juramentum Isaaci Angeli. Idem Johannis Comneni imperium sine morte cujusquam fuisse ait. Vide de Zenone Malchum; & Augustini epistolam CLVIII, & CLIX ad Marcellinum Comitem, citatum C. Circumcelliones causa XXIII. quæst. V, & capitulis sequentibus; & Chrysostomum adversus Judæos, ubi de Caïni pœna.

In alia supplicia] Ad opera maxime. Augustinus epistola CLX: *alicui utili operi integra eorum membra deserviant.* Vide & Nectarii epistolam ad Augustinum, quæ est CCI.

GRONOVII NOTÆ.

Ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε] Quando nequeunt aliter, ut vel hoc modo liberati ex istis vinculis malitiæ inveniant fugam.

2. *Ut exercitium divinæ*] Per quem Deus ultionem, quam sibi reservavit, exercet.

Qua reges sunt] Etiam potestatem suam, perque usum gladii.

3. *In damnationem ad opus*] Quum ingentibus aggeribus Ægypti urbes adversus Nili violentiam muniret, omnes, qui capital fecissent, in id opus misit, nemine occiso per carnificem.

In alia supplicia] In mulctas, exsilia, pœnales operas.

XIII. 1. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium pœnæ, apparet nonnihil prætervisum à Tauro Philosopho, ex quo ita Gellius: *Quando igitur aut spes magna est ut is qui peccavit citra pœnam ipse sese ultro corrigat, aut spes contra nulla est emendari eum posse & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum est metui non necessum est, aut non id peccatum est, cujus exemplo necessario metu succurrendum sit, tum quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est.* Nam ita loquitur quasi uno fine sublato tollatur pœna, cum contra omnes cessare oporteat ut pœnæ locus non sit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur, ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna quæ metuuntur extendendum fuit.

2. Melius Seneca cum dixit, *In vindicandis injuriis hæc tria lex sequuta est, quæ princeps quoque sequi debet: * ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores cæteri vivant.* Nam hic si per cæteros intelligas, non minus qui læsi jam sunt, quam qui lædi adhuc possunt, plenam habebis partitionem, nisi quod ad illud *sublatis* addendum fuit, aut repressis. Nam & vincula & quæcunque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animadversione servabit ut sciat alteram adhiberi ut emendet malos, alteram ut tollat.* Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.*

De Cl. l. c. 21.

L. 1. de Ira, c.

XIV. Ex his quæ dicta sunt hactenus colligi potest quam non tutum sit Christiano homini privato, sive sui, sive publici boni causa, * pœnam sumere de improbo quoquam, præsertim capi-

GROTII NOTÆ.

Ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat] Hæc duo etiam Philo posuit in legatione: ὅτι καὶ ἡ κόλασις νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει, πολλάκις μὲν καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας· εἰ δὲ μὴ, πάντως γοῦν τοὺς πλησιάζοντας· αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς πολλοὺς φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν: *Pœna sæpe corrigit & emendat etiam eum qui peccavit: quod si id non eveniat, certe alios quorum ad notitiam pervenit; multos enim meliores faciunt aliena supplicia paris mali formidine.*

Pœnam sumere de improbo quoquam] Vide quædam supra posita lib. 1, c. III, §. 3.

GRONOVII NOTÆ.

XIII. 1. *Citra pœnam ipse sese*] Ut Cæsaris milites apud Sueton. cap. 68.

Cujus exemplo necessario] Quod non verendum est, ne quis imitetur, si non puniatur.

Uno fine sublato] Ex tribus num. 6. propositis.

2. *Lex secuta est*] Legislator respexit.

Aut repressis] Coercitis ut supersint quidem, sed grassari desinant.

XIV. *Quam non tutum*] Grave ac periculosum conscientiæ atque animæ hominis Christum professi.

capitalem, * quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus: unde laudandus est mos eorum populorum apud quos navigaturi instruuntur mandatis à publica potestate ad persequendos piratas, siquos in mari repererint: ut data occasione uti possint, non quasi ausu suopte, sed ut publice jussi.

XV. Cui non dissimile est quod multis in locis receptum est, * ut ad accusationes criminum non admittantur quibus id libet, sed certi homines quibus id muneris publica potestate impositum est: ut nihil quisquam faciat ad alienum sanguinem fundendum, nisi officii necessitate. Huc spectat Eliberinæ Synodi canon: *Delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud simul ex antedictis intelligitur, minime consultum esse homini vere Christiano, ac ne ipsum quidem decere, * ut ad munera publica, quæ de sanguine judicium habent, sua sponte se ingerat, jusque vitæ ac necis in cives sibi
Mat. VII, 1. tanquam omnium excellentissimo & Deo cuidam inter homines deferri æquum existimet ac profiteatur. Nam certe quod Christus monet periculosum esse de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus tale nobis in paribus causis à Deo sit exspectandum, omnino huc etiam pertinet.

XVII. 1. Quæstio est non ignobilis, an leges humanæ quæ interfectionem quorundam hominum permittunt, interfectoribus

GROTII NOTÆ.

Quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus] Hoc capite, §. 8.

Ut ad accusationes criminum non admittantur] Chrysostomus de Pœnitentia VIII: καλὸν μὲν ἦν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φθάνειν διαλύσεσι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τὸ τέλος τῆς δίκης κυβερνήσῃς τὸν φίλον. ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι γίνοιτο, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγυμνάζειν: *optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benignis transactionibus, ut amicum dirigas ad id quod lites sibi propositum habent: publicorum autem judiciorum accusationes non dicam transigendo abrumpere, sed nunquam eas incipere.*

Ut ad munera publica quæ de sanguine judicium habent sua sponte se ingerat] An sapienti capessenda sit respublica vide Senecam de otio sapientis.

GRONOVII NOTÆ.

Navigaturi] Privatis impendiis atque exercitoribus.

XV. *Quibus id libet*] Ut olim moris fuit, quum judicia publica dicta sint, quod cuivis è populo exsecutio illorum daretur. §. 1. Instit. de publ. jud.

Certi homines] Fiscales sive Advocati fisci. Et primum instituit Adrianus Aug. Spartian. cap. 20.

Nec in fine] Ne moribundum quidem accipere Eucharistian, sive corpus & sanguinem Domini mysticum.

XVII. 1. *Quorundam hominum permittunt*] Puta privatis & nulla potestate publica præditis.

Act

ribus jus verum præstent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Posterius hoc Covarruviæ & Fortunio placet, quorum sententia adeo displicet Ferdinando Vasquio ut nefandam vocet. Dubium non est, ut alibi quoque diximus, utrumvis legem facere posse in certis casibus. Utrum autem voluerit, partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum est. Nam si dolori lex indulget, pœnam humanam tollit, non vitium, ut in marito qui adulteram uxorem * aut adulterum occidit.

Covar. 4 decr. 12 c. 7. n. Fort. tractatu de ult. fine gum illa 11. Vasq l. IV. Co ill. c. 8.

2. Si vero periculum respicit futuri mali ex dilatione pœnæ, censenda est jus ac potestatem publicam privato concedere, ita ut jam privatus non sit.

Hujus generis est lex illa in Codice Justinianeo, sub rubrica, quando liceat unicuique sine judice se vindicare, vel publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur supplicio subjugandi milites populatores hac addita ratione: *melius enim est occurrere in tempore, quam post exitum vendicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod serum est punire judicio subjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.* Et lex subsequens de opprimendis desertoribus: *cuncti*, inquiens, *adversus latrones publicos desertoresque militiæ jus sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum.* Huc & illud pertinet Tertulliani: * *In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est.*

3. At-

GROTII NOTÆ.

Aut adulterum occidit] Vide Augustinum de civitate Dei citatum C. quicunque, causa XXIII. quæstione VIII. Et C. inter cum, C. sequente, causa XXIII, quæst. II.

In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est] Agathias libro IV: οὐ γὰρ στρατηγοῖς μόνοις ἢ τοῖς ἄλλοις δυνατωτάτοις ὁ τῆς εὐνοίας ἰδίᾳ σκοπὸς ἐμφύεται, καὶ προσιζάνει, ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ βατὸν δίκαιόν τε καὶ προσῆκον τῆς ἐν ᾗ τινι τάττεται πολιτείας ὑπεραλγεῖν, καὶ τὸ κοινῇ συνοῖσον εἰς δύναμιν κατορθοῦν: *Non solis ducibus aliisve potentibus innasci solet atque immorari bene agendi propositum, sed cuique volenti & licet & honestum est ejus in qua vivit reipublicæ malis commoveri, & publicas utilitates pro suis viribus promovere.* Vide quæ supra hoc capite, §. IX.

GRONOVII NOTÆ.

Jus verum] Innocentiam; an excusatos eos apud Deum reddant.

Utrumvis legem] Aliquando qui ex lege interficit, Deo inculpatum haberi, aliquando tantum forensibus judiciis solvi.

Si dolori lex indulget] Si vindictæ causa comparata est, si succurrit imbecillitati atque infirmitati animi humani, qui in tali casu vindictæ ardorem ægre exercet.

Adulterum occidit] L. 24. D. ad l. Jul. de adult. & patri, qui adulteram filiæ l. 22. §. 2. ibidem.

2. *Ut jam privatus non sit*] Fictione juris pro ministro publico habeatur.

Publicam devotionem] i. Sacramentum militare adversus latrunculos & milites desertores; nam milites proprie devovere se pro Imperatore atque imperio censentur; *queis fortes acuit devotio mentes*, ut Claudianus canit. Lucanus 3, 311. *Accipe devotas externa in prælia dextras.* Sueton. Jul. 67. Justin. 14, 9.

3. Atque in hoc differt jus occidendi exſules, quos bannitos vocant, ab iſtarum legum ſpecie, quod ibi præcedit ſpecialis ſententia; hic generale edictum, * accedente facti evidentia, vim latæ ſententiæ obtinet.

XVIII. Nunc illud videamus, ſintne omnes actus vitioſi tales ut puniri ab hominibus poſſint. Pro certo habendum eſt, non omnes eſſe tales. Primum enim actus mere interni, etiamſi caſu aliquo, puta per confeſſionem ſubſecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non poſſunt, quia ut alibi diximus, naturæ humanæ congruum non eſt ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines naſcatur. Et hoc ſenſu accipiendum eſt quod dictant leges Romanæ: *Cogitationis pœnam neminem mereri.* Id tamen non obſtat quo minus actus interni, * quatenus in externos influunt, in æſtimationem veniant non ſui proprie ſed actuum externorum, qui inde meriti ſui accipiunt qualitatem.

XIX. 1. Secundo, puniri ab hominibus nequeunt actus inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum eſſe non poteſt niſi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & ſemper abſtinere ſupra humanam eſt conditionem, unde cognatum homini eſſe peccare inter Philoſophos Sopater, Hierocles, * Seneca, * inter

GROTII NOTÆ.

Accedente facti evidentia] Quintilianus declamatione CCLX: *quædam ſunt reipublicæ læſæ ad quorum pronuntiationem oculi ſufficiunt.*

Quatenus in externos influunt] Ita Sayrus lib. III. Theſauri, cap. 6.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Jus occidendi exſules*] Quintil. decl. 305. *Exſulem intra fines deprehenſum liceat occidere.*

Differt ab iſtarum] Exſulem occidere non licet, niſi proprio de ipſius perſona judicio exſul declaratus & huic pœnæ ſubjectus ſit: iſtos ex perpetua & ſemel in omnes promulgata conſtitutione principis, modo conſtet deſertores & latrones eſſe.

XVIII. *Actus vitioſi*] Pœnæ objectum, vel ſubjecta materia.

Actus mere interni] Cogitationes de ſuſcipiendis ſceleribus, 2. 4, 3.

Leges Romanæ: Cogitationis] L. 18. D. de pœnis. Rittershuſ. 7. Sacr. lect. 12.

Quatenus in externos influunt] Quatenus præcedunt externos vel cum eis conjunguntur, æſtimentur, non quaſi ſua natura pœnam judici debeant, ſed quaſi qui modificent, gravioreſque aut leviores reddant externos, eoque pœnam illorum vel augeant, vel minuant.

XIX. 1. *Inevitabiles naturæ*] Infirmitates communes, quas nemo debet alienas à ſe putare.

GROTII NOTÆ.

Seneca] Ejuſdem eſt eodem de Ira libro c. 14: *Nemo invenitur qui ſe poſſit abſolvere.* Capite 9. dixerat, *Inter cætera mortalitatis incommoda & hæc eſt, caligo mentium, nec tantum neceſſitas errandi ſed errorum amor.* Poſtea cap. 27: *quis iſte eſt qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem?* & libro III, c. 20: *Omnes mali ſumus.* De Clementia I, 8: *Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex deſtinato, alii forte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum ævi delinquemus. Etiam ſi quis tam bene purgavit animum,*

* inter Judæos Philo, inter historicos Thucydides, inter Christianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus est*, inquit Seneca, *cuicumque pravum maleficumque ingenium est, pœna neminem excipiet*. Sopater vero: ἕως ἂν τις ὡς ἀναμαρτήτους κολάζῃ, τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως: *Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare possint, mensuram excedit ejus quæ secundum naturam est correctionis.* Quod * Diodorus Siculus vocat συκοφαντεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, *injurium esse adversus communem hominum imbecillitatem*: alibi, τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλελῆσθαι; *oblivisci infirmitatis ejus quæ communis est humano generi.* Is quem dixi Sopater dissimulanda ait, τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, *culpas minores & quasi quotidianas.* De ira l. II, c. 3 / Lib. XI. / Lib. XV

2. Imo dubitari potest an hæc recte & proprie peccata dicantur, cum libertatem quam in specie habere videntur, in sua generalitate considerata, non habeant. Plutarchus Solone: δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν: *oportet legem scribi secundum id quod obtineri potest, si quis velis paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed huic & nunc inevitabilia * ob corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese, quam * ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi. Puf. Gent.

XX. 1. Ter-

mum, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit. Procopius Gotthicorum III, in oratione Belisarii: τὸ μὲν γὰρ μηδ᾽ ὁπωσοῦν ἁμαρτάνειν οὔτε ἀνθρώπινον καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἔξω: *nihil plane delinquere neque hominis est, neque id rerum fert natura.* Adde Basilium Imperatorem cap. 50.

Inter Judæos Philo] De Mose libro III. addi potest Abenesdras ad Jobum v. 7. & Rabbinus Israël c. 8.

Diodorus Siculus] Idem in fragmentis: μὴ συκοφαντεῖν ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν: *non oportet per calumniam traducere infirmitatem humanæ naturæ.*

Ob corporis concretionem in animum transeuntem] Seneca de Ira libro II, cap. 18: *morum varietates, mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit.* Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio nascendi & corporis temperatura. Epistola XI.

Ob culpam præcedentem] Vide c. inebriaverunt, causa XV, quæst. 1.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Libertatem quam*] Etsi fiant sponte, si singulos casus respicias, tamen si universum genus considerers, agnoscas facile quamdam necessitatem, per quam *suos quisque manes patimur.*

Paucos utiliter] Ut serviant exemplo pœnæ ad alios deterrendos.

Huic & nunc] Certis personis certisque temporibus.

Corporis concretionem] Temperamentum præcipuorum quatuor humorum, sanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ: unde Medicorum dictum: *Mores animi sequuntur temperamentum corporis.*

XX. 1. Tertio, punienda non sunt peccata, quæ nec directe nec indirecte spectant ad societatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio est, quia nulla est causa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda, qui & ad ea noscenda est sapientissimus, & ad expendenda æquissimus, & ad vindicanda potentissimus. Quare ab hominibus punitio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde mendose. Excipiendæ hinc sunt pœnæ emendatoriæ, quæ causam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamsi forte id aliorum non intersit. Puniendi quoque non sunt actus oppositi virtutibus quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere sunt misericordia, liberalitas, gratiæ relatio.

L. VII. de ben. c. 6.

2. Tractat hanc quæstionem Seneca, an ingrati vitium impunitum esse debeat; & cur debeat, adfert multa, sed hoc præcipuum, quod & ad alia similia extendi potest: *Cum res honestissima sit referre gratiam: desinit honesta esse si necessaria est*, id est, honestatis gradum excellentem amittit, quod sequentia indicant: *non enim magis laudabit quisquam gratum hominem quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat citra judicium solvit*. Mox: *non est gloriosa res gratum esse*, * *nisi tutum est ingratum fuisse*. Aptari ad hujus generis vitia potest illud Senecæ patris in controversiis: * *Ego reum non laudari desidero, sed absolvi.*

Idem eod. lib. c. 7.

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoscere aut veniam dare liceat interdum. * Negant enim Stoici, ut videre est in fra-

GROTII NOTÆ.

Nisi tutum est ingratum fuisse] Idem Seneca de Beneficiis I, c. 1: *Ita demum turpe est non reddere* (beneficia nempe) *si & licet*. Pater Seneca controversiarum v, 34: *Dicis mihi, Hoc facere non oportet; huic rei æstimatio immensa est, itaque nulla vindicta est*. Augustinus lib. II, c. 83. contra Petilianum: *Sic igitur quod adversus vos leges constituta sunt non eis bene facere cogimini, sed male facere prohibemini.*

Ego reum non laudari desidero, sed absolvi] Est hoc IV, contr. 23. simile eodem libro controversia 24: *multum interest objurges an punias*. Sunt enim quædam ut Cimone ait Plutarchus: ἐλλείμματά τινα μᾶλλον ἀρετῆς τινὸς ἢ κακίας ποιηρεύματα: *deliquia magis virtutis alicujus quam ex vitio crimina.*

GRONOVII NOTÆ.

XX. 1. *Quæ nec directe*] Quibus nemo læditur, aut quæ puniri neminis interest.

Quarum coactionem] Necesse est enim, ut sponte fiat, & ἐκ προαιρέσεως, quod virtutis nomen obtineat.

2. *Cur non debeat*] Intellige, puniri.

Si necessaria] Si ad eam legibus & metu adigimur.

Citra judicium] Non coactus in foro sententia judicis.

Nisi tutum est] Liberum ab animadversione magistratus.

Non laudari desidero] Non magnum & eximium, sed insontem apparere.

GROTII NOTÆ.

Negant enim Stoici] Contra eos bene Diodorus Siculus in fragmentis, συγγνώμη τιμωρίας αἱρετωτέρα: *venia melior pœna exactione*. Pro Christianis sententiam dicet Cyprianus epistola LII: *Alia est Philo-*

sophorum

fragmento apud Stobæum, titulo de Magistratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de Clementia, sed levi argumento. *Venia*, ajunt, *debita pœna remissio est: Sapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debita*. Nam si intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id est sine injuria puniri posse, jam non sequetur si quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam esse pœnam à sapiente, id est, omnino oportuisse exigi, dicemus id non semper accidere, ac propterea hoc sensu pœnam posse esse non debitam, sed licitam tantum. Atque id verum esse potest tum ante legem pœnalem, tum post eam positam.

XXII. 1. Ante legem pœnalem constitutam, dubium tamen non est quin pœnæ locus esse possit, quia naturaliter qui deliquit in eo statu est ut puniri licite possit: sed * non ideo sequitur debere eam exigi, quia hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna instituta est, cum ipsa pœna. Quare si fines illi per se morali æstimatione necessarii non sint, aut alii fines ex opposito occurrant non minus utiles aut necessarii, aut fines pœnæ propositi alia via obtineri possint, jam apparet nihil esse quod ad pœnam exigendam præcise obliget. Sit primi exemplum in peccato paucissimis cognito, cujus proinde publica traductio non necessaria sit, aut damnosa etiam: quo illud pertinet Ciceronis de Zeuxi quodam: *Adductum in judicium fortasse dimitti non oportuerit: conquiri vero ad judicium necesse non fuit.* Ad Q. 1, 21. Secundi in eo qui benemerita aut sua aut parentum repensari digna culpæ opponit: nam, ut ait Seneca, *beneficium superveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus est, aut læso verbis satisfecit ut ad eos fines pœna jam opus non sit.

2. Et hæc pars una est clementiæ à pœna liberans: quam respiciens

sophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria esse, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Christianos autem & Philosophos plurimum distat.

Non ideo sequitur debere eam exigi] Julianus de Eusebia: οὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί τινές εἰσι πάσχειν κακῶς καὶ κολάζεσθαι, τούτους ἐκ παντὸς ἀπολέσθαι χρεών: *Non enim, si qui sunt meriti male tractari punirique, hos perire utique necesse est.*

GRONOVII NOTÆ.

XXI. *Jam non sequetur*] Potest enim quivis debitum sibi remittere ac condonare.

XXII. 1. *Hoc pendet ex*] Utrum omnino exigenda pœna sit annon, constituendum est pro consecutione certa vel dubia finium, qui num. 6. expressi sunt, punitionis ex ipsa pœna.

Morali æstimatione] Judicio prudentis & boni viri.

Peccato paucis cognito] In quo plus prodest ignorantia vitii quam cognitio virtutis, Justin. 2, 2.

Conquiri necesse non] Ut Trajanus constituit de Christianis, Plin. 10. ep. 98.

Merita culpa opponit] Ut Horatius in parricidio sororis. Flor. 1, 3. Adde Cicer. in Vatin. 6.

III, 19. spiciens Hebræus sapiens dixit: *δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον: justum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod per se spectatum, non quidem justitiæ sed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abstineri, nisi major ac justior caritas quasi irrefragabiliter obstet. Appositus est ad hanc rem Sopatri locus, cum ait: *τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἀποφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων πρόσωπον. τὸ δ᾽ ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων προσώπου: Justitia pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit, omnino respuit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur, non recusat suavem & blandam gratiarum faciem.* Cujus sensus partem priorem sic ex-

Ad Q. fr. I, 2. pressit Cicero: *Via juris ejusmodi est quibusdam in rebus ut nihil sit loci gratiæ:* posteriorem sic Dion Prusæensis oratione ad Alexandrinos: *χρηστοῦ ἡγεμόνος, συγγνώμη: boni præsidis est, ignoscere.* Favorino: *ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτό ἐστιν ἄφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι: ea quæ dicitur clementia apud homines, est tempestiva relaxatio de summo jure.*

XXIII. Possunt autem tria hæc occurrere, aut ut pœna omnino sit exigenda, * ut in pessimi exempli sceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut si bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod ait Seneca, clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, sapiens, non ignoscit. Quasi vero nobis non liceat cum vulgo loquendi domino ignoscere vocare, quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum disputationum * circa voces consumitur, quod Philosopho apprime cavendum est. Nam

Lib. II. ut verissime dixit scriptor ad Herennium: *vitiosum est contro-*

Top. I, 24. *versiam intendere propter nominum mutationem:* quod Aristoteles dixerat, *εὐλαβητέον τὸ πρὸς τὸ ὄνομα διαλέγεσθαι.*

XXIV. 1. Major esse difficultas videtur post legem pœnalem,

*GROTII NOTÆ.

Ut in pessimi exempli sceleribus] Josephus: *πατροκτονία κοινὸν ἀδίκημα καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, ὁ μὴ κολάζων ἀδικεῖ τὴν φύσιν: Parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipse in naturam peccet.*

Circa voces consumitur] Extra usum, ut ait Scholiastes Horatii. Augustinus contra Academicos: *Turpe disputationibus in verborum quæstione immorari, cum certamen nullum de rebus remanserit.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Per se spectatum*] Citra commodum inde proveniens ad Rempublicam aut securitatem privatorum.

Caritas] Erga probos, quos periculum est, ne lædat maleficus, si priora scelera ei sunt impunita.

XXIII. *Cum vulgo loquendi*] Usu, quem penes arbitrium est & vis & norma loquendi.

lem, quia legis auctor aliquo modo legibus suis obligatur, sed hoc diximus verum esse * quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur, non qua civitatis ipsius personam atque auctoritatem sustinet. Nam qua talis est potest legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura est ut à voluntate humana pendeat, non in origine tantum sed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere, nisi probabili de causa, peccaturus alioqui in regulas justitiæ gubernatricis.

2. Sicut autem totam legem tollere potest, ita & vinculum ejus circa personam aut factum singulare, manente de cætero lege, Dei ipsius exemplo, qui Lactantio teste, *legem cum poneret, non utique ademit sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam.* * *Imperatori*, inquit Augustinus, *licet revocare sententiam, & reum mortis absolvere & ipsi ignoscere:* causam explicat, *quia non est subjectus legibus qui habet in potestate leges ferre.* Seneca Neronem hoc vult cogitare: *Occidere contra legem nemo potest: servare nemo præter me.* *De Clem. l. 1, 5, 5.*

3. Sed hoc quoque faciendum non est nisi causa subsit probabilis, quæ autem sint causæ probabiles, quanquam non potest præcise definiri, tenendum tamen est majores esse debere post legem, quam quæ ante legem spectabantur, quia legis auctoritas, quam servari utile est, ad causas puniendi accessit.

XXV. Causæ autem liberandi aliquem à pœna legis solent esse aut intrinsecæ, aut extrinsecæ. Intrinseca, cum si non injusta, dura tamen est pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinseca, ex merito aliquo, aut alia re commendante:

GROTII NOTÆ.

Quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur] Vide quæ supra in textu & notis hoc libro IV, §. 12.

Imperatori licet revocare sententiam] Symmachus lib. III, epist. 63. *Alia enim est conditio magistratuum, quorum corrupta videntur esse sententia si sint legibus mitiores: alia divorum principum potestas, quos decet acrimoniam severi juris inflectere.* Idem discrimen inter regem & judicem est apud Themistium, oratione V.

GRONOVII NOTÆ.

XXIV. 1. *Aliquo modo legibus*] Ut non possit de illarum severitate semel statuta remittere.

Diximus verum esse] 2, 4, 12.

Ut pars civitatis] Non qua dominus est legis, sed qua & ipse & leges subjiciuntur legi majori, quæ est, *Salus reipublicæ summa lex esto.*

Ut à voluntate] Ut non tantum liberum sit latori summa potestate prædito ferre rem vel non ferre, sed etiam abrogare aut servare.

Justitiæ gubernatricis] Architectonicæ 1, 3, 6. quæ Ratio Status.

2. *Et vinculum ejus*] Ei derogare vel obrogare personam, aut casum singularem excipiendo.

XXV. *Aut intrinseca aut extrinseca*] Implicitæ ipsi negotio aut exterius accedentes.

Si non injusta, dura tamen] Factum, quod per interpretationem ad hanc legem trahitur, quodque etiam ad eam pertinet, non est ex atrocissimis ejus generis: ut Thrasea clementiam suasit in crimine Antistii apud Tacitum 14, ann. 48.

dante: aut etiam spe magna in posterum: quod causæ genus tunc maxime sufficiet, si ratio legis saltem particulariter cesset in facto de quo agitur. Nam quanquam ad sustinendam legis efficaciam satis est ratio universalis sine repugnantia contrariæ rationis, * tamen cessatio rationis, etiam quæ particularis est, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis solvi possit. Id autem maxime usu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem superabilem quidem sed difficulter superabilem, committuntur: ad quæ Christianus hominum rector maxime respicere debet ut Deum imitetur, qui in veteri quidem fœdere multa talia hostiis quibusdam expiari voluit. Levit. IV & V; at in novo fœdere verbis & exemplis testatus est se ad talia resipiscentibus condonanda esse facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15; V, 2. I Timoth. I, 13. Et quidem illis Christi apud Lucam verbis, *condona illis, Pater, quia nesciunt quid faciant*, * adductum Theodosium ut Antiochenis ignosceret, notat Johannes Chrysostomus.

Lib. I, c. 46. XXVII. Atque hinc apparet quam male Ferdinandus Vasquius dixerit, justam causam dispensandi, id est lege solvendi, esse eam tantum de qua legis auctor consultus dixisset, extra mentem suam esse eam observari. Non distinxit enim inter *ἐπιείκειαν*, quæ legem interpretatur, & inter relaxationem. Unde & alibi Thomam & Scotum reprehendit, quod dicant legem obligare etiamsi causa particulariter cesset, quasi legem esse putassent solam scripturam, quod illis nunquam in mentem venit. *Lib. I, c. 26. & c. 46.*

GROTII NOTÆ.

Tamen cessatio rationis, etiam quæ particularis est, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis solvi possit] Multa ad hanc rem utilia congessit Gratianus causa I, quæstione VII.

Adductum Theodosium] Historiam vide apud Zonaram.

GRONOVII NOTÆ.

XXVI. I. *Ratio universalis*] Ut in Horatii cæde sororis. Ratio universalis legis de homicidio est securitas privatorum à privatis & privatæ vindictæ improbatio: ea sufficiebat ad condemnandum Horatium. Sed ratio specialis est, ne quis ob temerariam rixam aut speratum commodum hominem perimat: hæc causa cessabat in Horatio; dolebat enim reipublicæ vicem, cujus hostis lugebatur; neque de hæreditate cogitare tum quidem illi vacabat.

Difficulter superabilem] Quippe non nisi per magnos viros, qui affectus domuerunt & in potestate habent.

XXVII. *Inter ἐπιείκειαν*] Æquitatem, quæ semper inest legi, & quam necessario sequi judex debet, & indulgentiam, quæ contra legem aliquid largitur, & ad quam judex non obligatur.

Legem obligare] Factum puniri posse, quamvis nullum sit periculum rei, ob quam factum illud prohibitum est; ut in Mauro Veneto.

Putassent solam scripturam] Quasi hac sententia statuatur, verba legis obligare sine ratione, quæ anima legis est. Male. Sufficit enim ratio universalis, quæ ipsam occasionem vel metum talis periculi auferre voluit, non periculum tantum.

tum vero abest ut omnis legis relaxatio, quæ sæpe libe-
i & omitti potest, referenda sit ad *ἐπιείκειαν* proprie
ne illa quidem relaxatio quæ aut ex caritate aut ex
ectrice debetur eo referri potest. Aliud enim est legem
abili aut etiam urgente causa tollere, aliud declarare
b initio mente legis non fuisse comprehensum. De tol-
enis vidimus, de taxatione earum videamus.

'III. Ex supra dictis apparet in pœnis duo spectari, id
& cujus ergo. Ob quod, est meritum; cujus ergo, est
x pœna. * Puniendus nemo est ultra meritum, quo ea
t quæ ex Horatio jam ante protulimus; & Ciceronis *Epist. xv.*
st pœna modus sicut rerum reliquarum, & quadam me- *ad Brut.*
. Ideo pœnam æstimationis nomine appellat Papinia- *L. Sanctio.*
Aristides Leuctrica secunda humanæ naturæ conve- *D. de pœn.*
se ait, ut in quoque crimine sit aliquid ultra quod vin- *damn.*
ocedere non debeat. Demosthenes vero, in epistola pro
liberis, æqualitatem in pœna non ita nude spectandam
ponderibus & mensuris, sed expenso proposito ac voto
deliquit. Intra meriti vero modum magis aut minus
puniuntur, pro utilitate.

X. 1. In merito examinanda veniunt * causa quæ im-
causa quæ retrahere debuit, & personæ idoneitas ad
ue. Vix quisquam gratis malus est, aut si quem malitia
seipsam delectat, is ultra modum humanum processit.
xima ad peccandum ducuntur affectibus: *ἡ ἐπιθυμία*
σα τίκτει ἁμαρτίαν: *Appetitus concipiens parit pecca-* *Jac. 1, 15.*
ppetitus nomine jam & declinandi mali impetum com-
pre-

GROTII NOTÆ.

dus nemo est ultra meritum] de re disserunt Mediola- oratione quæ apud Guic- n est libro XVII. confer quæ habuimus §. 11, & quæ simus libro III, cap. XI,

Justitia rectrice] Ratione status, ut in Hannone apud Justin. 21, 4.

XXVIII. *Æstimationis*] Quod in ea observetur medium inter nimium & parum.

Ultra quod vindicta] In quo terminetur, quodque sibi transcendendum non putet.

Intra meriti modum] Ita, ut supplicii gravitas non excedat magnitudinem delicti, ut merito pœna respondeat.

me impulit] Chrysostomus is: *οὐ γὰρ διὰ τῶν ἁμαρτημάτων φέρει κόλασιν, ἀλλὰ ... μείζονα ἡμῖν ἐπι-τιμωρίαν*: *Non enim omnis ... pœnam meretur, sed gra- ... quæ facile corrigi potest.* Ex la oratione est obscurum Testamentum, hinc probet torem pejorem esse scorta- , homicida.

XXIX. 1. *Idoneitas*] Habitus, conformatio.

Gratis malus] Sine mercede, sine spe commodi.

Ultra humanum modum [illegible] nimis, [illegible] [illegible] [illegible] est.

ONOVII NOTÆ.

itate] Christiano & benio ac sensu de proximo.

Ex [illegible] malum [illegible] malum [illegible] [illegible]

[illegible]

prehendo, qui maxime est naturalis, ideoque inter appetitus honestissimus; unde quæ mortis, carceris, doloris, aut summæ egestatis vitandæ causa injuste fiunt, maxime excusabilia videri solent.

2. Et huc illud Demosthenis pertinet: *Æquum est, his qui cum divites sint mali sunt, magis irasci, quam his quos egestas impellit: nam apud humanitate utentes judices necessitas aliquid adfert veniæ, cum si qui in rerum affluentia injusti sunt, nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excusat Polybius

Lib. II. quod, impendentis periculi respectu, fœderis cum Græcis in Ætolos initi leges non implessent. Aristoteles: ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονήν, ἡ δὲ διὰ λύπην. ὧν ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι, καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν. ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλόν τι ἑκούσιον: *Magis voluntaria est incontinentia, quam timiditas: nam illa voluptatis ergo, hæc propter dolorem.* * *Dolor autem hominem quasi extra se rapit natura exitium adferens: Voluptas nihil tale.* * *ideo plus habet voluntarii.* In eundem sensum insignis est * locus apud Porphyrium, de non esu animalium libro tertio.

3. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt, aut verum, aut imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταί, *consentiunt enim virtutes inter se*) sunt aut delectantia, aut delectantium causa quæ utilia vocantur, ut possessionum abundantia.

GROTII NOTÆ.

Dolor autem hominem quasi extra se rapit] Vide egregiam comparationem furis & adulteri Proverbiorum VI, 30.

Ideo plus habet voluntarii] Philo ad Decalogum: πάντα μὲν γὰρ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη χαλεπὰ, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα. χαλεπώτατον δὲ ἐπιθυμία, διὸ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπεισιὸν καὶ προσπίπτον ἔξωθεν, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ. μόνη δ' αὐτὴ ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἔστιν ἑκούσιος: *Omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem statum moveant atque concutiant, sed omnium harum gravissima est cupido, nam cætera, quia extrinsecus ad nos impetum faciunt nosque pulsant, videntur velut invitis invenire: at sola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis sponte esse nostra videtur.*

Locus apud Porphyrium] Et similis apud M. Antonium de vita sua libro II, ubi iram & cupiditatem inter se confert. Plutarchus Romulo: ἡ δὲ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τὸν ὑπὸ μείζονος αἰτίας, ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας ἀνατραπέντα: *Commovens animum causa plus excusationis ei præstat qui ex graviore causa, velut ictu validiore, evertitur.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *De non esu animalium*] Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de abstinentia vescendi animalibus.

3. *Imaginabile*] Imaginarium; non verum, sed ipsi fingunt bonum putantque, quod non est.

Delectantia] Voluptas, honor.

Imagi-

dantia. * Imaginabilia non autem vere bona ſunt, excellentia ſupra alios quatenus à virtute & utilitate ſejungitur, & vindicta: quæ quo magis à natura abeunt, eo ſunt fœdiora. Et hos tres appetitus Johannes his vocibus exprimit: *ἐπιθυμία σαρκὸς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου.* Primum enim mem- 1 *Joh.* II,
brum voluptatum deſideria, ſecundum habendi cupiditatem, 16.
tertium vanæ gloriæ conſectationem & iracundiam complectitur. Philo in Decalogi explicatione omnia mala eſſe dicit, *ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς.* Lactantius libro ſexto: *Virtus eſt iram cohibere, cupiditatem compeſcere, libidinem refrænare. Nam fere omnia quæ fiunt injuſte atque improbe, ab his oriuntur affectibus*; quod & alibi repetit.

XXX. 1. Cauſa, quæ à delinquendo abſtrahere debet, generalis eſt injuſtitia. Verſamur enim non in quibuſvis peccatis; ſed in iis quæ reſpectum habent extra peccantem. Injuſtitia eo eſt major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent delicta conſummata, poſtremum quæ ad actus aliquos ſed non ad ultimum proceſſerunt: in quibus tanto quidque eſt gravius, quo ulterius proceſſit. In utrovis genere ea injuſtitia eminet quæ communem ordinem perturbat, ac proinde plurimis nocet. Sequitur ea quæ ſingulos tangit. Maxima hic eſt quæ vitam; proxima quæ familiam, cujus fundamentum eſt matrimonium: poſtremo quæ res ſingulas expetibiles ſpectat, ſive directe ſubtrahendo, ſive dolo malo cauſam dando damni.

2. Poſſunt hæc ipſa ſubtilius dividi, ſed quem indicavimus ordinem Deus in Decalogo ſecutus eſt. Nam parentum nomine, qui naturales ſunt; magiſtratus, etiam alios rectores par eſt intelligi, quorum auctoritas ſocietatem humanam continet. ſequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii ſanctio, inhibitis adulteriis: tum furta, & falſimoniæ: loco ultimo delicta inconſummata. Inter cauſas autem abſtrahentes non debet

GROTII NOTÆ.

Imaginabilia non autem vere bona ſunt] Seneca epiſt. XVI: *Naturalia deſideria finita ſunt; ex falſa opinione naſcentia ubi deſinant non habent.* Vide Chryſoſtomum in tractationibus moralibus ad Rom. VI, ad II Cor. XI, 12. ad Epheſ. 1, 14.

GRONOVII NOTÆ.

Excellentia ſupra alios] Cicero I off. 9.

Sunt fœdiora] Atque ideo gravant & onerant, quod propterea eſt peccatum.

XXX. 1. *Quæ reſpectum habent*] Quibus non modo turpior fit, qui peccat, ſed etiam alius, neque id meritus, læditur.

Delicta conſummata] Facinora perpetrata.

Ad actus aliquos] Inchoata.

Communem ordinem] Societatis publicæ fœdus violat.

2. *Parentum nomine rectores*] Magiſtratus, præceptores, doctores, ſeniores & quoſvis ſuperiores, quibus ut ſua conſtet veneratio publicæ tranquillitatis intereſt.

Inter

bet poni tantum qualitas ejus quod directe fit, sed & ejus quod secuturum probabile est, ut in incendio & perfosso aggere multorum summæ calamitates & mortes etiam spectandæ sunt.

3. Ad injustitiam, quam generalem causam posuimus, * interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas * si quis sæpius deliquit: quia habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc intelligi potest quatenus natura æquum sit quod apud Persas fiebat, * ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis subito aliqua peccandi dulcedo subrepsit: non in his qui totum vitæ genus immutarunt, in quibus ipse Deus apud Ezechielem nullam se habere ait prioris vitæ rationem, quibusque adeo
c. XVIII. Thucydideum illud aptari potest: Διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσι
Lib. I. ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται: *Dupliciter pœnas merentur eo*
Lib. III. *quod ex bonis mali facti sunt.* Quod & alibi dixit: ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρτάνουσι, *quia ipsos peccare minime decebat.*

4. Itaque optime Christiani veteres in pœnis canonum æstimandis * non nudum delictum voluerunt aspici, sed simul vitæ

GROTII NOTÆ.

Interdum & aliud accedit vitium] Vide locum insignem in Lucii vita apud Xiphilinum ex Dione.

Si quis sæpius deliquit] Τὸ μὲν γὰρ ἀγνοῆσαί ποτε τὰ χρὴ τὸν βίον ἐστὶν ἀνθρώπου, τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγμασι πλεονάκις ἁμαρτάνειν, τέλεον ἐξεστηκότος τοῖς λογισμοῖς. ὅσῳ γὰρ πλείοσιν ἐλαττώμασι περιπεπτώκαμεν, τοσούτῳ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι τυχεῖν ὑπάρχομεν: *Aliquando ignorasse quid vita exigat, hominis est: at in iisdem rebus sæpius aberrare, emotæ est mentis: quo enim plura sunt in quæ incidimus delicta, hoc majorem pœnam commeremur.*

Ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret] Asinius Pollio: *qua major pars vitæ atque ingenii stetit, ea judicandum de homine est.* Cicero in Sul. *Omnibus in rebus, Judices, quæ graviores majoresque sunt, quid quis voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine sed ex moribus ejus qui arguitur est ponderandum.*

Non nudum delictum voluerunt aspici] Canon Ancyranus xxv. Chrysostomus ad II ad Corinthios cap. II. ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν: *Unde discimus pœnitentiæ fines determinandos non sola delictorum natura inspecta, sed & propositi & moris eorum qui peccarunt.* Idem III de Sacerdotio: οὐ γὰρ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν παραπτωμάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως: *Non enim ad solam mensuram delictorum pœna imponenda est, sed & inquirendum qui fuerit ejus qui peccavit animus.*

GRONOVII NOTÆ.

Qualitas ejus] Id damnum & incommodum, quod præsens dabo, dum pecco, sed etiam, quod gravius & latius patens ex præsenti consecuturum est.

Perfosso aggere] Ut per eam lacunam aqua immodica effundatur in prædia & fundos ejus, quem lædere volumus.

3. *Habitus mali*] Consuetudo peccandi odiosiorem facit peccantem quam unicum delictum.

Apud Persas] Herodotus l. 1. c. 13.

4. *Pœnis canonum*] Quos irrogant Canones Conciliorum.

Lex

tæ quod præcessit & quod sequitur; ut ex Ancyrana & aliis Synodis videre est. Sed & lex posita adversus vitium specialem *Rom.* VII quandam malitiam veteri superaddit: quod ita docet Augusti- 13. nus: * *Lex prohibens omnia delicta congeminat: non enim sim-* *De vera plex peccatum est non solum malum, sed etiam vetitum committe-* *relig. c.* 6 *re.* Tacitus: *Si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetê-* *Ann.* III *re: at si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est.*

XXXI. 1. Personæ aptitudo, aut ad considerandas causas avertentes, aut ad suscipiendos affectus incitantes considerari solet in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, circumstantiis actus. Nam & pueri, & fœminæ, & crassi ingenii homines, maleque educati, justi & injusti, liciti & illiciti discrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet iracundi sunt, in quibus sanguis, ad venerem proni, tum vero huc juventus, illuc senectus propendet. Andronicus Rhodius: φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτά, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα: *Videtur factis turpibus excusationis aliquid adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum sedatus dolor, ita ut rationem audiri vix sinant: suntque illorum affectuum delicta merito minus odiosa quam quæ ex voluptatis nascuntur desiderio, quod & minus efficaciter movet, & differri * & aliam sibi materiam sine injuria quærere facilius

GROTII NOTÆ.

Lex prohibens omnia delicta congeminat] Bene Chrysostomus: ἐνταῦθα οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσιν Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βαρύτερον ἀπὸ τοῦ νόμου δείκνυσι: *Hic non tantum par jus dignitatemque ostendit Judæi & Græci, sed & Judæum hoc ipso prægravari quod legem acceperit.* Deinde: ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας μείζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίας ἄξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν: *Nam qui plus institutionis accepit, is majores etiam contempta legis pœnas meretur.*

Et aliam sibi materiam sine injuria quærere facilius potest] Chrysostomus ad Galatas: ἡ ἐπιθυμία μῖξιν ἐπιζητεῖ μόνον, οὐ τοιάνδε μῖξιν: *Cupido concubitum tantum quærit, non hujus aut illius concubitum.* Tertullianus libro II ad Uxorem: *Non quanto grandis est continentia carnis quæ viduitati ministrat, tanto, si non sustineatur, ignoscibile videri potest, difficilium enim facilis est venia. Quanto autem habere in Domino perpetrabile est uti nostra potestatis, tanto culpabilius est non observare quod possis:* & mox, *quanto potestas vitandi fuit, tanto contumacia crimine oneratur.* Adde M. Antoninum, loco modo indicato, ubi Theophrasto auctore utitur.

GRONOVII NOTÆ.

Quandam malitiam veteri] Simul atque quod improbum est per se, etiam lege vetitum est, jam plus vice simplici obligat.

XXXI. 1. *Causas avertentes*] Rationes quæ deterrent à peccando.

Affectus incitantes] Metum crediti mali & desideria verorum aut imaginariorum bonorum.

Huc juventus] Ad vagam & legibus inimicam Venerem.

Illuc senectus] Ad iracundiam.

Adferre natura] Ingenium hominis in eam culpam proclive.

Minus efficaciter] Desiderium voluptatis non tam acres habet stimulos,

Nic. VII, 10. facilius potest. Aristoteles Nicomachiorum septimo: Ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων: *Magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas earum quæ modum excedunt minimeque sunt necessaria.*

2. Omnino enim illud tenendum est, quo animi eligentis judicium magis impeditur, quoque magis naturalibus causis, eo quod delinquitur minoris esse. Aristoteles dicto libro: Cap. 6. μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα διώκει τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοιοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα. τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά: *Minus temperantem dicimus hunc, qui à motu concupiscente aut non tentatus, aut leviter tentatus quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuisse putandus est, si adfuisset juvenilis quædam perturbatio animi, aut gravis dolor ex penuria eorum quibus negatis natura doleat?* Quicum convenit illud Antiphanis:

* *Qui cum sit opulens nequiter quicquam facit.*
Hunc, si esset pauper, quid non facturum putas?

Et quæ in senum amores passim in comœdiis legimus. Ex his igitur causis æstimandum meritum intra quod pœna consistere debeat.

XXXII. 1. Tenendum autem est quod Pythagorici dicebant, justitiam esse * τὸ ἀντιπεπονθός, id est, parem passionem in pœnis, id non ita accipi debere quasi qui alteri nocuit delibe- De Officiis III, c. 3. rato & sine causis culpam valde minuentibus, tantundem nocumenti

los, nec tam brevia tempora, & laxiorem materiam cupidinis sedandæ quam dolor & iracundia.

GROTII NOTÆ.

Qui cum sit opulens nequiter quicquam facit] Chrysostomus de Providentia IV: ὅταν ἴδῃς τὸν πλουτοῦντα ἀδικοῦντα, πλεονεκτοῦντα, ἁρπάζοντα, διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν στέναζον, ἐπειδὰν πλοῦτος ὢν ταῦτα ποιεῖ. μείζονα γὰρ δίδωσι τιμωρίαν: *Quare ubi divitem videris injustum, avarum, rapacem, hoc magis eum miserere, quod talia dives faciat. Ob id ipsum enim punietur gravius.*

Τὸ ἀντιπεπονθός] Ταυτοπάθεια Harmenopulo.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Quo animi eligentis*] Quanto gravius lumen rationis occæcatur & offunditur affectu vel perturbatione aliqua, ut causas avertentes videre ac ponderare nequeat, qui affectibus illis impellitur; quantoque illa perturbatio frequentior, violentior & magis repentina est; tanto excusabilius delictum & leviore pœna puniendum.

Quibus negatis] Quibus ægre caremus.

XXXII. 1. *Non ita accipi debere*] Nempe ita, ut ne quod modicum est, puniatur atrociter; ne quod atrox, perfunctorie, atque, ut ita dicam, Horatio tigillo: non vero, quasi non debeat esse major dolor patientis quam passi injuriam.

Deliberato & sine] Non abreptus superveniente affectu, sed consilio.

Ultro

menti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita esse ipsa lex, quæ legum omnium perfectissimum exemplar est, ostendit, cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur, * ultra dupli condemnationem, per dies aliquot vinctus habebatur, ut Demosthenes in Timocratem nos docet, *Leges*, inquit Ambrosius, *ea quæ detracta sunt alicui cum injuria personæ aut rei ipsius cumulo restitui imperant, quo furem à detrahendo aut pœna deterreant, aut mulcta revocent.* Aristides Leuctrica secunda: *τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπεξιοῦσι τοῖς ἀδικήμασι μείζονα ἢ καθ' ἃ πεπόνθασι δίδοται παρὰ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον*: *His qui judicio illatas sibi injurias persequuntur majora leges permittunt pro vindicta exigere, quam quæ ipsis acciderant.* Seneca de judicio post hanc vitam:

scelera taxantur modo
Majore nostra.

2. * Apud Indos, ut Strabo notat, qui quem mutilasset, *Lib.* xv, *Tc*
supra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus c. xxxiv.
quæ Aristotelis nomen præferunt legimus: *οὐ δίκαιον εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν*: *Justum est si quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo sed & amplius patiatur.* Nec enim æquum est ut par sit periculum innocentis & nocentis, ut recte ostendit * Philo, quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æstimari potest, quod delicta quædam * non consummata, & ideo consummatis minora, nocumentum infligant par cogitato,

quod

GROTII NOTÆ.

Ultra dupli condemnationem] Alludit huc locus Apoc. XVIII, 6. *Reddite duplum.* Hercules Minyas, qui à Thebanis sine jure tributum extorserant, duplum coëgit ejus tributi pendere Thebanis; Apollodorus libro II.

Apud Indos] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit Nicolaus Damascenus.

Philo] Secundo de legibus Specialibus.

Non consummata, & ideo consummatis minora]. Plinius de Leone: *Vulneratus observatione mira percussorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum raptatumque sternit, nec vulnerat.*

GRONOVII NOTÆ.

Ipsa lex] Dei per Mosen Hebræis data.

Cum injuria personæ] Vexatione, justo supplicio.

Rei ipsius cumulo] Pensione ampliore, quam quanti res erat ablata.

Aut pœna] In corpore.

Aut mulcta] In pecunia vel patrimonio.

Seneca] Herc. Fur. 746.

Taxantur modo majore nostra] Apud ipsum vestra. Et loquitur de regibus & magistratibus per apostrophen, eosque apud inferos gravius puniri ait quam privatos. Error memoriæ.

2. *Supra talionem*] Præter membrum, quo alium mutilaverat, manum amittebat.

Par sit periculum innocentis] Debet nociturus gravius timere damnum, quam dare instituit innocenti, ut sic quoque absterreatur.

Nocumentum infligant par] Tam graviter puniantur, quam si perfecta essent, non tantum destinata.

Justinus de Scythis: *Nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus quid salvum esset, si furari liceret?* Simile illud in Aristotelis problematis sectione XXIX: ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν; *Legis auctor cum sciret * illis in locis dominos res suas custodire non posse, custodem legem addidit.* Consuetudo facti etsi aliquid detrahit de culpa (*non sine ratione veniam dedit*, inquit Plinius, *facto vetito quidem, non tamen insuetato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, *nimium multis grassantibus opus exemplo est.* Sed in judiciis magis illud, in legibus hoc sequendum est, ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: quia pœnæ utilitas magis in universalitate spectatur circa quam sunt leges: culpa autem major aut minor est in singulis. *L. aut fact. D. de pœnis.*

XXXVI. 1. Quod autem diximus, ubi magnæ urgentesque causæ cessant, ad minuendam potius pœnam promptos nos esse debere, in eo clementiæ pars altera sita est; nam priorem in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile est temperamentum*, inquit Seneca, *quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet.* Alibi: *Pœnam si tuto poterit, donet; sin minus, temperet* Et apud Diodorum Siculum laudatur rex Ægyptius, quod imponeret τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας, * *supplicia meritis minora.* D. M. Antonino Capitolinus: *Erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solerent, puniret.* Isæus quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed * pœnas exigi legibus mitiores. *Lib. 1. de Cl. cap. 1. cap. XX.*

GROTII NOTÆ.

Illis in locis] In balneis morte plectebantur Athenis fures balnearii, si æstimatio esset major decem Drachmis; Demosthenes contra Timocratem. Adde L. 1. D. de Furibus Balnearibus.

Supplicia meritis minora] Justinus in Hunnis scribens, ῥωμαίοις ἔνεστι μὴ ἀντιτιθέναι τὰς τιμωρίας ἰσοῤῥόπους τοῖς πλημμελήμασι: *Romanis mos hic est, non irrogare pœnas pares peccantium merito.*

Pœnas exigi legibus mitiores] Hoc sibi volebat Henricus Imperator symbolo mali Punici, cum dicto *subacre.* Rex apud Cassiodorum XI, 40: *Qui periculose justi sumus, sub severitate semper ignoscimus.*

GRONOVII NOTÆ.

XXXV. *Aliquid detrahit*] Hinc illud Terentii Heaut. 5, 2, 4. *Vulgo faciunt.* Et. M. Senecæ Controv. 12. *Solet fieri.*

In judiciis magis illud] Ut condemnemus ad mitiorem pœnam.

In legibus hoc] Ut statuamus ac minemur graviorem.

Ratione habita temporis] Nisi circumstantia temporis in utrisque aliud requirat.

Pœnæ utilitas] Quod pœnæ propositæ proficere volumus, pertinet ad universos, sicut & leges universalia complectuntur: at culpæ per judicium æstimatio singulos tangit, in quibus ad clementiam quam ad crudelitatem tutior est propensio.

XXXVI. 1. *In tollenda pœna*] In liberando reum à pœna.

tiores. Et Isocratis est monitum : τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων, *ut pœna infligantur infra peccati modum.*

2. * Augustinus comitem Marcellinum sic admonet sui officii : *Mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plectendos, ut qualia fecerunt talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus est & hoc: *Sic etiam ipsos criminum ultores, atque in hoc officio non ira propria concitatos, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices esse debent, terruit divina censura, ut cogitarent propter sua peccata misericordiam Dei necessariam, nec putarent ad culpam officii sui pertinere, siquid erga eos misericorditer agerent, quorum vita necisque haberent legitimam potestatem.*

XXXVII. Speramus nihil à nobis prætermissum, quod ad hujus argumenti satis difficilis & obscuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ * Maimonides maxime ait spectari in pœnis, magnitudinem peccati, id est damni, frequentiam talium peccatorum, quantitatem concupiscentiæ, & operis facilitatem, ad sua loca retulimus ; nec minus illa septem quæ confuse satis in pœnis considerat Saturninus. Nam persona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & persona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad

L. Aut facta. D. de pœnis.

GROTII NOTÆ.

Augustinus] Epistola CLIX, quæ citatur c. Circumcelliones, causa XXIII, quæst. V. Vide, si placet, ad Augustinum eundem epistolam Macedonii, & eam qua respondet Augustinus numeris LIII, & LIV. Adde de Theodosio juniore quæ sunt in Excerptis Johannis Antiocheni ex Manuscripto Peiresii. Macedonius ad Augustinum: *Officium sacerdotis est, intervenire pro reis.*

Maimonides] Lib. III directoris, c. 41. Confer. c. Sicut dignum de Homicidio voluntario vel casuali.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Comitem Marcellinum*] Amicum principis & provinciæ alicui aut magnæ procurationi præfectum.

In hoc] In hanc rem.

Terruit divina censura] Illa cujus meminit num. 3. judicium Dei, quod ipsi de se futurum exspectabant.

Ut cogitarent] Mitiores forent in delinquentes, quia & ipsi essent peccatores apud Deum, & eum sibi propitium optarent.

Culpam officii] Se officio deesse aut eo male fungi.

XXXVII. *Damni*] Quod per injuriam sive peccando datum est, quantum sit.

Frequentiam] Sæpe an raro hoc genere culpæ peccetur.

Quantitatem concupiscentiæ] Flagretne animus corruptus atque ardeat cupiditate facinoris, an segnius ad illud moveatur.

ad æstimandam culpæ magnitudinem. * Locus injustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem, aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum est aut breve, ita libertatem judicandi auget aut minuit, interdum & pravitatem animi ostendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad causas quæ abstrahere à peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda est. Eventus ad causas abstrahentes.

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ causa bella suscipi & supra ostendimus & passim docent historiæ: ac plerumque hæc causa cum altera de damno reparando conjuncta est, quando idem actus & vitiosus fuit & damnum reipsa intulit, ex quibus duabus qualitatibus duæ diversæ nascuntur obligationes. Non esse autem bella suscipienda ob delicta quævis satis constat; nam ne leges quidem suam illam ultionem, quæ tuto nec nisi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait, ea quæ minora & vulgaria sunt delicta dissimulari, non vindicari.

XXXIX. 1. Illud autem quod in oratione pro Rhodiensibus à Catone dictum fuit, non esse æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluisse, suo quidem loco non male erat positum, quia nullum populi Rhodiensis decretum adferri poterat, sed animi fluctuantis conjecturæ: universaliter autem hoc recipiendum non est. Nam voluntas quæ ad externos actus processit (internos enim ab hominibus non puniri supra diximus) pœnis solet esse obnoxia. Gel. l. VII, c. 3.

*Se-

GROTII NOTÆ.

Locus injustitia culpam aliquam addere solet peculiarem] Philo lib. 1. de legibus specialibus: οὐ γὰρ ταυτὸν πατρὶ καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφορῆσαι, οὐδ' ἄρχοντι ἢ ἰδιώτῃ κακῶς εἰπεῖν, οὐδ' ἐργάζεσθαί τι τῶν μὴ ἐφειμένων ἐν βεβήλοις ἢ ἱεροῖς χωρίοις, οὐδ' ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις: *Non idem est patri & extraneo inferre violentas manus: nec idem magistratui & privato maledicere: nec illicitum aliquid patrare in loco profano & sacro, in die festo, in conventu, in sacris publicis.* Cum his convenit quod ex Labeone adfert Ulpianus l. prætor edixit; in fine D. de injuriis. *Persona atrocior injuria fit, ut cum magistratui, cum parenti, patrono fiat; tempore, si ludis & in conspectu; nam populi Romani in conspectu an in solitudine injuria facta sit multum interesse ait.*

GRONOVII NOTÆ.

XXXVIII. *Duæ diversæ nascuntur obligationes*] Altera ad pœnam; ad damni reparationem altera.

Tuto nec nisi nocentibus] Secus ac bello petita ultio; nam hæc in æque magnum periculum mittit ultorem, quam venit is qui pœnam debet: deinde multi pereunt innocentes, quia *quod delirant reges, plectuntur Achivi.*

XXXIX. 1. *Decretum*] De bello Romanis indicendo.

Animi fluctuantis] Dubii, utrum Romanas, an Persei Macedonis partes sequerentur.

Quæ ad externos] Quæ opere ac facto aliquo manifestata est.

De Ira lib. III. * Seneca pater in Controversiis: *Scelera quoque, quamvis citra exitum subsederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus est jam facit*, * ait alter Seneca. Non exitus rerum sed * consilia legibus vindicari Cicero dixit pro Milone. Periandri dictum erat: *μὴ μόνον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε.* Sic Livius lib. XLII. Romani censent bellum ineundum cum Rege Perseo, nisi satisfaciat de consiliis belli parandi adversus populum Romanum initis, quia scilicet arma, milites, classem jam comparaverat. Atque hoc ipsum in Rhodiensium oratione apud Livium recte notatur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut siquis vellet inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur.

2. Sed nec omnis perversa voluntas, facto jam aliquo indicata, pœnæ facit locum. Nam si ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis 1 Off. locum habet quod Cicero dicit: *haud scio an satis sit eum qui lacessierit injuriæ suæ pœnitere.* Lex Hebræis data adversum pleraque delicta inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis vitam extra judicium, nihil speciale constituit: quia & circa res divinas utpote nobis inconspicuas facilis est error, & iracundiæ impetus non indignus est cui ignoscatur.

3. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili possessionum divisione fraudem struere qua cum aliena jactura se quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupisces, quod in Decalogo est, quanquam si scopum spectes legis, id est *τὸ πνευματικὸν*, latius

tius

GROTII NOTÆ.

Seneca pater] Excerptorum IV, 7.

Ait alter Seneca] Et de beneficiis libro V, c. 14: *Latro est etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem.* Philo in primo de specialibus legibus: *ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τὸ ἀνελεῖν, ἢ φανερῶς, ἢ λάθρα, κἂν μὴ τὸ ἀδίκημα ὦσιν εἰργασμένοι: Homicidas existimari oportet non eos solum qui vitam adimunt, sed & eos qui omnia faciunt palam aut clam ut quenquam interimant, etiamsi facinus ipsum nondum commiserint.*

Consilia legibus vindicari] Valerius Maximus de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrisfamiliæ præmissos: *Non factum tunc sed animus in quæstionem deductus est, plusque voluisse peccare nocuit quam non peccasse profuit.*

GRONOVII NOTÆ.

Citra exitum subsederunt] Non omnino perfecta sunt.

Μὴ μόνον τοὺς] Non peccantes modo, sed & peccaturos castiga.

2. *Inchoata contra pietatem*] Si quis aliquid præparaverit, aut in antecessum fecerit, tanquam idola culturus.

Vitam extra judicium] Siquis ex repentino impetu iræ, non deliberato, vitam alicujus petierit, qui impetus intentantem frustratus sit.

Nobis inconspicuas] Quæ maximam partem in animo & sententia consistunt, eoque difficile est quemquam de altero, ut circa eas animatus sit, judicare.

Tenet

ctius patet, * (vellet enim lex, omnes etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικὴν quod attinet, ad motus animi pertinet qui facto produntur, quod aperte liquet ex Marco Euangelista qui idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποστερήσῃς: idque cum jam ante posuisset, μὴ κλέψῃς, Atque eo sensu vox Hebræa & ei respondens Græca reperiuntur tum Mich. 11, 2. tum alibi. *Cap. x, 19*

4. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non sunt, nisi & res sit gravis, & eo processum sit ut ex tali actu certum malum, etsi nondum illud quod intendebatur, secutum jam sit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta sit cum cautione futuræ noxæ, (de qua supra egimus in capite de defensione) aut dignitatem læsam tueatur, aut pernitioso exemplo occurrat.

XL. 1. Sciendum quoque est, Reges, & qui par Regibus jus obtinent, jus habere pœnas poscendi non tantum ob injurias in se aut subditos suos commissas, sed & ob eas quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter violantibus. Nam libertas humanæ societati per pœnas consulendi, quæ initio ut diximus penes singulos fuerat, civitatibus ac judiciis institutis penes summas potestates resedit; non proprie qua aliis imperant, sed qua nemini parent. Nam subjectio aliis id jus abstulit. Imo tanto honestius est alienas injurias quam suas vindicare, quanto in suis magis metuendum est ne quis doloris sui sensu aut modum excedat, aut certe animum inficiat.

2. Et hoc nomine ab antiquis prædicatus est Hercules quod Antæo, Busiride, Diomede, & similibus * tyrannis liberarit terras, quas ut Seneca de eo loquitur transiit non concupiscendo sed *1 De benef cap. 14. Isocr. Hel. Enc.*

GROTII NOTÆ.

Vellet enim lex omnes etiam mente esse quam purissimos] Chrysostomus ad Rom. III, 13, & ad caput VII, multa habet in hanc rem.

Tyrannis liberarit terras] Et maria. Philo de legatione: ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλους ἀναγκαιοτάτους καὶ ὠφελιμωτάτους ἅπασιν ἀνθρώποις ὑποστάς, ἕνεκα τοῦ τὰ βλαβερὰ καὶ ζημιωτικὰ φύσεως ἑκατέρας ἀνελεῖν: *Hercules purgavit terras ac maria, certamina subiens hominibus omnibus partim necessaria partim perutilia, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea quæ exitialia aut noxia essent.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Etiam mente esse*] Ne cogitationes quidem pravas & fœdas in sese admittere.

Motus qui facto] Desideria improba, quæ quis se concepisse dicto aliquo aut facto demonstraverit.

XL. 1. *Qua aliis imperant*] Acceperunt summæ potestates, quantum singuli de suo jure civitati remiserunt, & societas potestati dedit. Habuerant autem jus puniendi sceleratos singuli non tantum pro se, sed etiam pro alio; tamdiu quam sui essent & non subjecti societati. Id igitur etiam contulit potestati societas, cui se subjecit, ipsum nemini.

2. *Non concupiscendo, sed vindicando*] Non ut sibi acquireret, sed ut tenerent boni & innoxii.

ſed vindicando; maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lyſias indicat, injuſtos puniendo. Diodorus Siculus de eo ſic loquitur: τοὺς παρανομοῦντας ἀνθρώπους ἢ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνας τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας: *homines injuſtos & reges inſolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους: *orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Pruſæenſis de eodem: τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε, καὶ τῶν ὑπερηφανῶν ἀνθρώπων κατέλυε, καὶ ἀφῃρεῖτο τὴν ἐξουσίαν: *Homines malos puniebat, & ſuperborum regna deſtruebat, aut in alios transferebat.* Ariſtides in Panathenaico ait eum ſuſcepta communi humani generis cura meruiſſe in Deos referri. Laudatur ſimiliter Theſeus quod latrones Scirona, Sinin, & Procuſten ſuſtulerit, quem ſic de ſe loquentem Supplicibus inducit Euripides:

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
*Mihi dederunt, * ultor ut ſcelerum vocer.*

Lib. v, c. 3. Valerius Maximus de eodem: *quicquid ubique monſtri aut ſceleris fuit virtute animi ac robore dextra comminuit.*

Plutarch. de Fort. Alex. 3. Sic non dubitamus quin juſta ſint bella in eos qui in parentes impii ſunt, quales Sogdiani antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret: in eos * qui humanam carnem epulantur, * à quo more abſiſtere Gallos veteres Hercules coëgit, nar-

GROTII NOTÆ.

Ultor ut ſcelerum vocer] Ibidem dicenti Feciali:

Ἦ πᾶσιν οὖν σ' ἔφυσεν ἀρκέσειν πατήρ;
Tene ergo ſevit omnibus genitor patem?

Reſpondet Theſeus:

Ὅσοι γ' ὑβρισταί. χρηστὰ δ' οὐ κολάζομεν:
Injurioſis. Nam bonos non tangimus.

Plutarchus in ejus vita: ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων: *Peſſimis tyrannis Græciam liberavit.* Item: οὐδὲν αὐτὸς ἀδικούμενος ὥρμησεν ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ τοὺς πονηρούς: *Nihil ipſe paſſus injuriâ, pro aliis in homines malos impetum ſumebat.*

Qui humanam carnem epulantur] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit.

A quo more abſiſtere Gallos veteres Hercules coëgit] Vide Dionyſium Halicarnaſſenſem narrantem ut Hercules hunc morem aliaque multa abſtulerit, in beneficiis ſuis Græcos à Barbaris non diſtinguens. Romanorum non minora in genus humanum merita prædicat Plinius xxx, 1: *Non ſatis æſtimari poteſt quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat, mandi vero etiam ſaluberrimum.* Conjunge quæ hoc ipſo capite dicentur §. XLVII. Sic Juſtinianus principibus Abaſgorum edixit ne ſubditorum pueros caſtrarent. Procopius meminit Gotthicorum IV, & Zonaras Leone Iſauro. Et Inchæ, in Peruana reges, vicinos populos qui moniti non parerent vi coëgere abſiſtere ab inceſtis, à marium cum maribus concubitu, à comeſtione hominum, aliiſque id genus facinoribus, atque eo modo imperium ſibi pararunt omnium quæ uſquam legimus, excepta religione, juſtiſſimum.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Sogdiani*] Qui ſemi confectos interficiebant, & eorum corporibus veſcebantur.

Qui-

narrante Diodoro: in eos qui piraticam exercent Seneca; *Si non patriam meam impugnat sed sua gravis est, & sepositus à mea gente suam exagitat, abscidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* Augustinus: *Opinantur scelera facienda decerni, qualia si aliqua terrena civitas decerneret, decrevissetve, genere humano decernente fuerat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte potest quod de Persis, qui Græcis nihilo deteriores erant, perverse dixit Aristoteles, naturale in eos esse bellum; & quod Isocrates Panathenaico dixit, justissimum esse bellum in belluas, proximum in homines belluis similes.

VII. de ben. L. V. de Civ. Dei.

4. Et eatenus sententiam sequimur Innocentii, & aliorum qui bello ajunt peti posse eos * qui in naturam delinquunt: contra quam sentiunt Victoria, Vasquius, Azorius, Molina, alii, qui ad justitiam belli requirere videntur, ut qui suscipit aut læsus sit in se aut republica sua, aut ut in eum qui bello impetitur jurisdictionem habeat. Ponunt enim illi puniendi potestatem esse effectum proprium jurisdictionis civilis, cum nos eam sentiamus venire etiam ex jure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et sane si illorum à quibus dissentimus admittatur sententia, jam hostis in hostem puniendi jus non habebit, etiam post susceptum bellum ex causa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & usus omnium gentium confirmat, non tantum postquam debellatum est, sed & manente bello; non ex ulla jurisdictione civili, sed ex illo jure naturali quod & ante institutas civitates fuit, & nunc etiam viget quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates distributi.

Innoc. c. quod super his: de voto Arch. Flor. 3. part. tit. 22. §. 5. Sylv. in verbo Papa §. 7. Vict. Rel. 1. de Ind. n. 40. Vasq. contr. ill. l. 1. c. 25.

XLI. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ sunt; prima, ne mores civiles, quamvis inter multos populos non sine ratione

GROTII NOTÆ.

Qui in naturam delinquunt] Vide Josephum Acostam, de procuranda Indorum salute lib. II, cap. 4.

GRONOVII NOTÆ.

Abscidit nihilominus] Insociabilem mihi reddidit & dignum, quem pro hoste habeam.

Genere humano decernente] Justin. 8, 2. de Phocensium sacrilegio, quod orbis viribus expiari debuit. Quod adponit ipse num. 51.

Qui Græcis nihilo deteriores erant] Profecto erant, qui, si nihil aliud tollebant omnem libertatem, feramque & immanem tyrannidem inducebant; tollebant omnem cultum ingenii & studia liberalia; consuescebant cum sororibus & matribus; & hoc faciebant ipsi magi, ipsi sapientiæ professores, qui & corpora non sepeliebant, nisi à feris laniata. Cic. I. Tusc. 45.

4. *Puniendi potestatem*] Non competere nisi in illum, in quem jurisdictio competit, quales sunt aut subjecti nobis, aut qui delinquendo proprie in nos se nobis obligarunt.

Ex causa non punitiva] Ubi nullum intervenit scelus, quod alter bello punire instituit, sed uterque videntur jus suum propugnare.

ne recepti, sumantur pro jure naturæ: qualia ferme erant il[la] quæ Persas à Græcis disparabant, ad quæ recte Plutarchi ill[ud] referas: *πρόφασιν πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικόν*: *barba[ras] gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum esse quo [ve]letur alieni cupiditas.*

XLII. Secunda, ne temere annumeremus à natura veti[tis] ea de quibus id non satis constat, & quæ lege potius divinæ [vo]luntatis interdicta sunt, in qua classe forte ponere liceat * i[n]nuptos concubitus, & quosdam eorum qui incesti dicuntur, [&] fœnus.

XLIII. 1. Tertia, ut diligenter distinguamus inter princi[pia] generalia, quale est honeste vivendum, id est secundum [ra]tionem, & quædam his proxima, sed ita manifesta ut dubitatio[nem] non admittant, quale est alteri suum non rapiendum, [&] inter illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, [ut] posito matrimonio * non admittendum adulterium, aliæ ve[ro] difficiliorem, ut ultionem quæ in dolore alterius acquiescit esse vitiosam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam sunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quæ[dam] demonstrationes quæ statim & intelliguntur & assensum o[bti]nent, quædam veræ quidem sed non omnibus patentes.

2. Sicut ergo circa leges civiles eos excusamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & * circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut

GROTII NOTÆ.

Innuptos concubitus] Asterius Amaseæ Episcopus: *οἱ τοῖς τοῦ βίου τούτου νομοθέταις πειθαρχοῦντες ἀνεύθυνον καταλείπουσι τῆς πορνείας τὴν ἐξουσίαν*: *Qui hujus tantum sæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum Hieronymi ad Oceanum productum à nobis ad caput V, §. 9.

Non admittendum adulterium] Adulteria ubique puniri testatur Philo vita Josephi: Adulterium natura turpe esse Ulpianus L. Probrum D. de verborum significatione 1. Lactantius in Epitome: *Corrumpere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.*

Circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obstant] Hieronymus II adversus Jovinianum: *Unaquæque gens hoc legem naturæ putat quod didicit.*

GRONOVII NOTÆ.

XLI. *Pro jure naturæ*] Quo in genere peccabat edictum Darii, cum Pœnos humanas hostias immolare, & canina vesci & cadavera comburere prohiberet, Just. 19, 1. nam primum erat ex jure naturæ; duo posteriora mores arguebant causam bello non præbentes.

XLII. *Lege potius divinæ*] Jure divino voluntario, 1, 1, 15.

Innuptos concubitus] Conjunctiones maris & fœminæ sine solennibus inter cultiores gentes receptis, quamvis alioquin innoxias, 2, 5, 15.

Quosdam eorum] Concubitus 2, 5, 14.

Fœnus] Quod etiam vulgo contra naturam esse putarunt, 2, 12, 20.

XLIII. 1. *Illationes*] Quæ per ratiocinationem aut consequentiam ex istis colliguntur.

Quæ in dolore alterius] Quæ nihil aliud spectat, quam ut reddat malum pro malo, dolorem pro dolore.

Uni-

aut prava educatio obstant. Nam ignorantia legis sicut inevitabilis si sit, tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit. Atque ideo Aristoteles barbaros, qui prave educati circa talia delinquunt, iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait esse quædam νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς τὰ κατὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον: *morbos animi qui hominem de naturali statu dejiciant.* Nicom. VII.

3. Postremo illud addendum, quod semel dico ne sæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam suscipiuntur bella suspecta esse injustitiæ, nisi scelera sint atrocissima & manifestissima, aut alia simul aliqua causa concurrat. De Romanis Mithridates forte non extra verum ajebat: *non delicta regum illos sed vires ac majestatem insequi.* Justinus XXXVIII.

XLIV. 1. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur, quæritur enim an ad ea vindicanda bellum suscipi possit, quod late satis tractat Covarruvias. Sed ille alios secutus existimat punitivam potestatem non esse sine proprie dicta jurisdictione: quam sententiam nos jam ante rejecimus. Unde sequitur, sicut in rebus Ecclesiæ dicuntur Episcopi aliquo modo τὴν καθολικὴν πεπιστεῦσθαι: id est * *universalis Ecclesiæ curam accepisse*, ita & Regibus, præter peculiarem suæ civitatis, etiam generalem pro humana societate curam incumbere. Potior ratio pro sententia negante justa esse bella talia hæc est, quod Deus sufficiat vindicandis quæ in se committuntur, unde dici solet, *Deorum injurias diis curæ*, & *perjurium satis Deum habere ultorem.* C. peccatum p. II. §. 10.

2. Verum sciendum est idem & de aliis delictis dici posse; nam illis quoque puniendis Deus haud dubie sufficit, & tamen

ea

GROTII NOTÆ.

Universalis Ecclesiæ curam accepisse] Est id in constitutionibus præferentibus nomen Clementis. Cyprianus epist. XXX: *Omnes enim nos decet pro corpore totius Ecclesiæ, cujus per varias quasque provincias membra digesta sunt, excubare.* Et de unitate Ecclesiæ: *Episcopatus unus est, cujus à singulis in solidum pars tenetur.* Exempla hujus curæ universalis passim apud Cyprianum, illustri imprimis epistola LXVII. Adde Chrysostomum in laudibus S. Eustathii.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Inevitabilis si sit*] Si nostra culpa non accidat.

3. *Forte non extra verum*] Contra Cicero pro Dejotaro cap. 14. *Semper regium nomen in hac civitate sanctum fuit; sociorum vero regum & amicorum sanctissimum. Mithridates vero ipsis illis exemplis, quæ criminandi ergo adducit, satis refutatur, Antiocho, Perseo, Jugurtha & similibus, qui gravissimis, si quis unquam, delictis Pop. Rom. odium contraxerant.*

XLIV. 1. *Universalis Ecclesiæ*]. Non tantum vigilare debere, ne in suam cujusque Ecclesiam impietas aut error irrepat, sed ubicumque illa existunt, quantum in ipsis est, obviam ire, monere, laborare, providere, ut coerceantur.

Deorum injurias] Tacitus 1 annal. 73.

Perjurium satis] Cicero 2 de legib. 8. *Qui secus faxit, Deus ipse vindex esto.*

Unius

ea ab hominibus recte puniuntur, nemine dissentiente. Instabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri, quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, sed & quæ per consequentiam, qualis est sui occisio, concubitus cum bestiis, & alia quædam.

3. Religio autem quanquam per se ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & suos in societate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum potestatis ac legum & honestæ disciplinæ vinculum vocat. Plutarchus similiter *συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα*, *coagulum omnis societatis & fundamentum legislationis*. Philoni quoque est *φίλτρον ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἑνωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς θεοῦ τιμή*: *efficacissimum amatorium, & vinculum indissolubile benevola amicitia*, * *unius Dei cultus*. Contraria omnia ab impietate:

Sil. Italicus. *Heu prima scelerum causa mortalibus agris,*
** Naturam nescire Dei.*

Omnis falsa, inquit Plutarchus, de rebus divinis persuasio perniciosa, accedente animi perturbatione perniciosissima. Exstat apud Jamblichum sententia Pythagorica: *ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τέ ἐστι καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία*: *Dei cognitio & virtus*
VII: Pol. *est, & sapientia, & perfecta felicitas*. Hinc Chrysippus legem dixit regiam divinarum humanarumque rerum, & Aristoteli

* inter

GROTII NOTÆ.

Unius Dei cultus] Idem de fortitudine: *αἴτιον τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς ἑνωτικῇ καὶ ἀδιαλύτῳ φιλίᾳ κέχρηνται πρὸς ἀλλήλους*: *Summa ac maxima concordiæ causa, de uno Deo sensus, ex quo velut fonte procedit insolubilis & animos inter se vinciens amicitia.* Josephus autem contra Appionem libro: *τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ Θεοῦ, τῷ βίῳ δὲ καὶ τοῖς ἔθεσι μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, καλλίστην ἐν ἤθεσιν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἀποτελεῖ*: *Eandem de Deo habere sententiam, nihilque vita & institutis inter se discrepare, pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.*

Naturam nescire Dei] Sic & Josephus adversus Appionem libro altero causas cur multæ civitates male constitutæ fuerint has reddit: *τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τοὺς νομοθέτας, μηδ' ὅσον καὶ λαβεῖν ἠδυνήθησαν, ἀκριβῆ γνῶσιν διορίσαντας πρὸς τοῦτο ποιήσασθαι τὴν ἄλλην τάξιν τοῦ πολιτεύματος*. Vide & quæ sequuntur ibidem optime.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Sui occisio*] Qua læditur respublica, cui eripitur civis.

Concubitus cum bestiis] Contumeliosus & iniurius in omne genus humanum; de quo licet dicere, quod Ovidius ad amicam, quæ abortivum sumpserat, 2 el. 14. *Si mos antiquis placuisset patribus idem, Gens hominum vitio deperitura fuit.*

3. *Amatorium*] Philtrum, medicamentum, quo amor conciliari creditur. Seneca ep. 19. *Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius venefica carmine: si vis amari, ama.*

Inter

* inter curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis Jurisprudentia divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni ars regia πολιτικὴ: ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια: *rerum privatarum, publicarum, & sacrarum curatio.* De creat. magistr.

4. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate consideranda sunt, ut cum apud Xenophontem Cyrus ait subditos hoc sibi addictiores fore, quo Dei essent metuentiores, sed & in communi societate generis humani. *Pietate sublata*, inquit Cicero, *fides etiam & societas humani generis, & una excellentissima virtus justitia tollitur.* Idem alibi: *Justitiam adfert, cum cognitum habeas quod sit summi rectoris & domini numen, quod consilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum est, quod Epicurus cum divinam providentiam sustulisset, * justitiæ quoque nihil reliquit nisi nomen inane, ut quam nasci diceret ex sola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abstinendum autem ab his quæ alteri nocitura essent solo pœnæ metu. Verba ipsius ad hanc rem sane insignia exstant apud Diogenem Laërtium. Cyri instit. lib. VIII. Lib. I. de Nat. Deor. De Fin. II

5. Vidit hunc nexum & Aristoteles, qui V de repub. cap. XI. sic ait de Rege: ἧττον γὰρ φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα: *minus enim populus timebit injuste tractari à Principe quem religiosum credat.* Et Galenus libro IX de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de Mundo divinaque natura quæri dixisset, nullo ad mores usu, quæstionem de providentia agnoscit usus esse maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit hoc & Homerus, qui Odysseæ sexto & nono hominibus ὑβρισταῖς καὶ ἀγρίοις, *feris & injustis*, opponit eos quibus νόος ἐστὶ θεουδής, *mens religiosa.* Sic Judæorum veterum * justitiam religione per-

GROTII NOTÆ.

Inter curas publicas prima de rebus divinis] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans Justinus Martyr addit: βασιλικὸν αὖ καὶ τοῦτο ἔργον εἴη: *Erit hoc opus sane regium.* Adde quæ habet Covarruvias in c. possessor. §. 10.

Justitia quoque nihil reliquit nisi nomen inane] Seneca epist. XCVII: *Illic dissentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil justum esse natura, & crimina vitanda esse quia vitari metus non possit.*

Justitiam religione permixtam] Philo vita Abrahami: τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἑκάτερον ὁσιότης μὲν πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἀνθρώπους θεωρεῖται: *Ejusdem est naturæ religiosum esse & hominum amantem: apud eundem spectantur pietas in Deum, & in homines justitia.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Providentiam sustulisset*] Quia statuebat Deum nullam rerum humanarum curam agere.

Ex sola conventione] Ex pactione coëuntium in civitatem.

5. *Nullo ad mores usu*] Quæ ingenia tantum curiosa oblectarent; nihil autem juvarent vitam civilem.

An-

tionem & similes alias non omnes capiunt, sufficit quod ab omni ævo per omnes terras, paucissimis exceptis, in has notiones consenserunt & hi qui crassiores erant quam ut vellent fallere, & alii sapientiores quam ut fallerentur: * quæ consensio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate satis ostendit traditionem à primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam solide refutatam, quod vel solum ad fidem faciendam satis est.

4. Conjunxit ea quæ memorata nobis jam sunt de Deo Dion Prusæensis, cum dixit ὑπόληψιν, id est persuasionem de Deo, aliam esse nobis cognatam, ex argumentis scilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquisitam ex traditione. Plutarchus eandem vocat παλαιὰν πίστιν, ἧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ' ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν: *antiquam persuasionem, qua nullum haberi possit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati positum.*

De cælo. l. 3. Aristoteles: πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. Idem sensus apud Platonem de legibus decimo.

XLVI. 1. Quare non vacant culpa qui, etiamsi hebetioris sint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire possint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honestum sint duces, & diversa sententia nullis argumentis nitatur.

GROTII NOTÆ.

Quæ consensio] Tertullianus adversus Marcionem: *Anima à primordio conscientia Dei dos est;* φυσικὴ εὐσέβεια, *pietas naturalis.* Diodoro Siculo in Fragmentis. Philo de unius Imperio: οὐδὲν τεχνικῶν ἔργων αὐτοματίζεται. τεχνικώτατος δὲ ὁ κόσμος, ὡς ὑπό τινος τὴν ἐπιστήμην ἀγαθοῦ καὶ τελειοτάτου πάντως δεδημιουργῆσθαι. τοῦτον τὸν τρόπον ἔννοιαν ἐλάβομεν ὑπάρξεως θεοῦ: *Nihil artem præferens casu oritur. Maximam autem artem mundus præfert, testaturque à summe perito summeque perfecto se fabricatum. Notitia, qua Deum esse credimus, hinc ortum habet.* Tertullianus adversus Marcionem 1: *Nos defendimus Deum primum natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum: natura ex operibus: doctrina ex prædicationibus.* Cyprianus de idolorum vanitate: *Hæc est summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis.* Julianus ad Heraclitum: πάντες ἀδιδάκτως εἶναι θεῖόν τι πεπείσμεθα, καὶ πρὸς τοῦτο ἀφορᾶν ἐπ' αὐτό τε οἶμαι σπεύδειν: οὕτω διατιθέμενοι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ, ὥσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς βλέποντα: *Omnes ante doctrinam numen aliquod esse persuasi sumus, eo respiciendum, ad eum properandum: credoque sic animos nostros se habere ad Deum, uti visu prædita ad Lucem.*

GRONOVII NOTÆ.

Crassiores] Non tam celeris atque acuti ingenii ut eos credi possit ementitos esse, quæ minoribus tradiderunt tanquam à majoribus accepta.

Fallerentur] Paterentur se decipi & illudi ab illis, quos suspicari poterant ea commentos esse.

4. *Ex argumentis*] Quæ cuivis ratione utenti sunt in promptu.

XLVI. 1. *Etiamsi hebetioris*] Quod alioqui eos videtur excusare num. 31. Peccant enim arrogantia & nimia fiducia sui, dum spreto & majorum & omnium aliorum judicio, putant sibi non credendum, quod Mathematica demonstratione sibi probare nequeunt.

Et

tatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, discrimen hic adhibendum est inter notiones ipsas, & inter modum ab iis discedendi. Hæ notiones, numen aliquod esse (unum an plura sepono) & curari ab eo res hominum, maxime sunt universales, & ad religionem, sive veram, sive falsam, constituendam omnino necessariæ. τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ, (id est, *qui religionem habeat*: nam religio Hebræis accessus ad Deum vocatur) πιστεῦσαι δεῖ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται: *enim credere oportet & esse Deum, & ab eo præmia dari se colentibus.* Hebr. XI. 6.

2. Similiter Cicero: *Sunt Philosophi, & fuerunt, qui nullum habere censerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum si vera sententia est, quæ potest esse pietas, quæ religio? Hæc enim omnia pure ac caste tribuenda Deorum ita numini sunt, si animadvertuntur ab his, & si est aliquid à Diis immortalibus humano generi tributum.* De Nat. Deor. I. Epictetus: τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσεβείας ἴσθι, ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως: *Pietatis hoc præcipuum, bene sentire de Diis, ut qui & sint & res omnes juste ac recte administrent:* Ælianus ait, barbarorum neminem Lib. II. delapsum ad ἀθεότητα, sed ab omnibus affirmari * & esse nu- c. 31. men, & nostri curam gerere. Plutarchus, libro de communibus notitiis, ait eam quæ de Deo est notitiam tolli, sublata providentia: οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον, προλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν: *Non enim immortalem tantum & beatum, sed & hominum amantem, ita ut & curet eos & prosit ipsis, concipi atque intelligi Deum.* Lactantius: *Neque honor ullus deberi potest Deo si nihil præstat colenti, nec ullus metus si non irascitur non colenti.* Et revera negare Deum esse, aut negare à Deo curari actiones humanas, si moralem effectum respicimus, tantundem valet.

3. Quare ipsa quasi necessitate auctore hæ duæ notiones * apud omnes ferme quos novimus populos, per tot jam sæcula, con-

GROTII NOTÆ.

Et esse numen & nostri curam gerere] Seneca epistola XCV: *Primus est deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla majestas est.*

Apud omnes ferme quos novimus populos] Seneca epist. CXVII: *Tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeo contra leges moresque projecta ut non aliquos deos credat.* Idem de Beneficiis IV, 4: *Nec in hunc furorem omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & inefficaces Deos, &c.* Adde Platonem Protagora, & decimo de legibus, & pulchra quæ habet Jamblichus post principium de mysteriis Ægyptiorum, ubi Deum nosse ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

GRONOVII NOTÆ.

Modum ab iis discedendi] Quatenus progrediantur, qui vel omnes vel aliquas harum notionum negant aut in dubium vocant.

2. *Moralem effectum*] Si consideremus quid ex utraque sententia

L. veluti de Just. & jure. conservatæ sunt. Hinc Pomponius erga Deum religionem juri asscribit gentium: & apud Xenophontem, Socrates τοὺς θεοὺς σέβειν, *Deos colere legem esse*, ait quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro primo, tum secundo de Inventione affirmat. Dion Prusæensis oratione XLI. vocat δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴν τοῦ ξύμπαντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ λογικῷ γινομένην κατὰ φύσιν: *Persuasionem quæ insit hominibus communiter omnibus, non minus barbaris quam Græcis, necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.* Et paulo post: πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀΐδιον ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένουσαν: *persuasionem valde robustam ac sempiternam apud omnes gentes & cœptam & permanentem.* Xenophon in convivio & Græcos & Barbaros ita ait existimare, nota esse Diis & præsentia & futura.

4. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coërceri solent, ut Diagoræ Melio accidisse legimus, & Epicureis qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt, * ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis, quam sine ratione probabili violant. Himerius Sophista actione in Epicurum: δόγματος οὖν ἀπαιτεῖς δίκας; οὐκ, ἀλλ' ἀσεβείας. δογματίζειν μὲν γὰρ ἐξὸν, ἀσεβεῖν δὲ οὐκ ἐπιτέτραπται: *Placiti igitur pœnam exigis? Neutiquam, sed impietatis; placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.*

XLVII. 1. Cæteræ notiones non æque sunt evidentes, ut Deos plures uno non esse: nihil eorum quæ videmus Deum esse, non mundum, non cœlum, non solem, non aërem: mundum non esse ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, sed à Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapsu apud multos populos obliteratam & quasi extinctam videmus; eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant, ut sine qua aliqua saltem consistere religio posset.

2. Ipsa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim

in moribus & vita sequatur: nempe ut nullo metu Dei, sive quod non sit, sive quod non curet res humanas, in scelera & flagitia sint audaciores.

GROTII NOTÆ.

Ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obsidione captos mersit omnes οἷον ἀθέους, ut qui Deum nullum nossent, colerentve. Nicolaus Damascenus in excerptis Peirescianis.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Diagoræ Melio*] Cicero 1 de natura deor. 42. & ejusdem operis 3, 37.

XLVII. 1. *Non mundum*] Quem tamen Deum esse argutiis quibusdam & Zeno colligebat, Cic. 2. de nat. Deor. 8.

Obliteratam & extinctam] Quum sine dubio primi homines & ab Adamo & à Noacho eas acceperint.

Aliqua saltem] Qualem notum est penes omnes fere Paganos publice fuisse.

Opi-

partim conspecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipsos perlata, cognitione harum rerum nec obscura nec incerta imbuerant, quanquam falsorum deorum cultus maxime detestatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit; sed eos demum quorum facta circumstantiam habent singularem, ut eum qui princeps alios seduxerit. Deut. XIII, 16. civitatem quæ incepit colere deos ante ignotos, Deut. XII, 23. eum qui astra colit ut legem totam, ac proinde Dei veri cultum deferat, Deut. XVII, 2. (quod Paulo est λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, * *opificio servire non opifici*: nam παρὰ ibi & alibi sæpe vim habet exclusivam) quæ res etiam apud Esavi posteros aliquo tempore pœnis fuit subdita, ut videre est Jobi XXXI, 26, 27. eum quoque qui liberos suos Molocho id est Saturno dederit, Lev. XX, 2.

3. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapsos ad pravas superstitiones non statim Deus puniendos judicavit, sed tum demum cum hanc culpam magnis sceleribus cumulassent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis dissimulavit ignorantiæ tempora circa falsorum numinum cultus, Actor. XVII, 38. Nimirum recte à Philone dictum est, religionem suam cuique videri optimam, ut quæ plerumque non ratione sed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, nemini ullam disciplinam philosophiæ probari, præter eam quam ipse sequatur. Addit, plerosque teneri adstrictos antequam quid esset optimum judicare possent. *Leg. ad Cajum.* *Acad. II*

4. Sicut autem excusabiles sunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem à Deo proditam nullam acceperint, aut astrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut spiritus,

GROTII NOTÆ.

Opificio servire, non opifici] Philo ad Decalogum de talibus: εἰσὶ δὲ οἱ καὶ προσυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ, μηδὲν τῆς ἴσης μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τῆς ἐπὶ τιμῆς χαριζόμενοι, τῷ δὲ οὐδὲν νέμοντες, ἀλλ' οὐδὲ μνήμης τὸ κοινότατον ἀξιοῦντες, ἐπιλήθονται γὰρ οὗ μόνον προσῆκον ἦν μεμνῆσθαι, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες ἑκούσιον λήθην, &c. *Sunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, qui ne paria quidem Deo & operibus ejus tribuant, sed quicquid honoris excogitari potest his exhibent, illud communissimum bonum nulla memoratione dignantes, id prætereunt quod solum meminisse debuerant, sponte miseri sibi accersentes quæsitam oblivionem.* Sic locum Deuteronomii interpretatur Maimonides Directore III, 41.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Quorum facta*] Quorum error in religione gravius aliquid & detestabile secum traheret.

Esavi posteros] Videtur censuisse Jobum esse illum Jobabum, qui nominatur inter reges Edomitarum, Genes. 36, 33 & 34. Adde Voss. de Idolol. 2, 3.

3. *Quæ plerumque*] In qua æstimanda pars maxima non sequitur id, quod rectissimum est, sed quo adsuevit, quod imbibit & cœpit adamare.

Teneri adstrictos] Implicitos errori.

tus, five in imaginibus, five in animantibus, five in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut mentes quasdam incorporeas, præsertim si nec ipsi tales cultus commenti fuerint, * nec summi Dei cultum ideo deserant: ita impiis magis quam errantibus annumerandi sunt, qui aut cacodæmonas quos tales esse norunt, aut vitiorum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere instituunt.

5. Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentum sanguine, à quo more quod Carthaginenses abstinere coëgerit

Just. l. XIX. Plut. Apophth. & de sera num. vind. Plut. quæst. Rom. 12. laudatur * Darius Persarum rex, & Gelo Syracusarum tyrannus. Narrat & Plutarchus, barbaros quosdam, qui humanis victimis deos colebant, pœnas daturos Romanis fuisse: sed cum antiquitate moris se excusarent nihil mali passos: vetitos tantum nequid in posterum tale facerent.

XLVIII. 1. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus, eam ob causam quod illi Christianam religionem sibi propositam amplecti nolunt? Non jam quæram an talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius est veritatem Christianæ religionis, quatenus scilicet naturali ac primævæ religioni non pauca superaddit, argumentis mere naturalibus persuaderi non posse, sed niti historia tum resurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipso & Apostolis editorum: quæ res & facti, olim quidem irrefragabilibus testimoniis probata, sed olim, ita ut & hæc quæstio facti sit, & jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat, nisi secretis Dei auxiliis accedentibus, quæ sicut quibus dantur non dantur in operis alicujus mercedem, ita si quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob causas

non

GROTII NOTÆ.

Nec summi Dei cultum ideo deserant] Sic victimas ab Ægypti regibus, ab Augusto, à Tiberio in Templum admisere Judæi. Docent id & Josephus & Philo.

Darius] Hystaspis filius, Xerxis pater. Confer quæ supra §. XI.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Beneficiis in humanum*] Cic. 2. de legib. 8. *Ollos quos endo cælum merita vocaverunt, Herculem, Liberum, Æsculapium, Pollucem, Quirinum.*

Mentes quasdam] Angelos, genios.

Vitiorum nomina] Ut Dicæarchus Philippi præfectus, qui missus à rege ad Cycladas insulas subigendas in portu duas aras posuit, alteram Ἀσεβείας, alteram Παρανομίας. Polyb. lib. 17. p. 772.

5. *Vetitos*] Ut Druidæ à Claudio, Sueton. 25.

XLVIII. 1. *Talis proponatur*] Pura & sincera nec superstitionibus pravis polluta.

Naturali ac primæva] Notionibus illis quas num. 45. enarravit.

Secretis Dei auxiliis] Instinctu Spiritûs sancti.

In operis alicujus] Dantur mera Dei indulgentia.

Nemini

non iniquas illas quidem [illegible] ac proinde humano judicio non [illegible]. [illegible] Concilii Toletani : *Præcipit [illegible]* * [illegible] *ad credendum vim inferre. Cui [illegible] Deus [illegible] quem vult indurat.* [illegible] * [illegible] rum rerum causæ nos [illegible] voluntatem.

2. Alterum hoc est, * Christo novæ legis [illegible] hoc placuisse, ut ad legem suam [illegible] pœnis aut earum metu pertraheretur, [illegible] 11, 15; Joan. VI, 6[illegible]; Luc. [illegible], 58; [illegible] sensu verissimum illud Tertulliani : [illegible] *ultore gladio.* In libro antiquo cui [illegible] Clementis de Christo dicitur : [illegible] ἐλεύθερον, [illegible] αὐτοῖς : *Liberam [illegible] tem, non morte temporali [illegible] reddendam rationem vocans.* * [illegible]. [illegible] *gens, sed libertatem suam [illegible] vulgo omnibus ; Si quis vult [illegible]* * *nunquid & vos abire vultis ?* [illegible] Johannis locum : [illegible] πᾶσιν ἐν [illegible] : [illegible]

GROTII NOTÆ.

Nemini deinceps ad credendum vim inferre] Josephus ita censet [illegible] κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν [illegible], ἀλλὰ μὴ κατὰ βίας : *Debere quemque libero animi proposito Deum colere, non vi coactum.*

Quarum rerum causæ nos latent eo causam assignare divinam voluntatem] Servius ad initium III Æneidos, *Quotiescunque ratio vel judicium non apparet, sic visum interponitur.* Sic & Donatus ad Actum V, Scena II Eunuchi. Atque in eum sensum poni Hebræum [illegible] notat Abarbanel.

Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur] Tractat hoc Gregorius Nazianzenus oratione Cum assumptus est à Patre : & Beda lib. 26. Isidorus de Sisebuto rege : *Qui in initio regni sui Judæos ad fidem Christianam permovens æmulationem quidem Dei habuit, sed non [illegible]*

[illegible] 11, 12. [illegible] & [illegible], [illegible] XXV : 1, [illegible].

Athanasius], Epistola ad [illegible].

Nunquid & vos abire vultis] [illegible] epistola [illegible] : *[illegible]*

GRONOVII NOTÆ.

[illegible]

2. *[illegible]*, Evangelium, [illegible] in [illegible].

Libro antiquo [illegible] [illegible] non [illegible]

velint discedere, quod omnem est amoventis vim ac necessitatem.

3. Nec obstat illud in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc XIV, 23: nam sicut in ipsa fabella illud cogere * instantiam vocatoris significat, ita & in affabulatione, quo sensu vox ejusdem significationis accipitur Luc. XXIV, 29; nec aliter Matth. XIV, 22; Marc. VI, 45; Gal. II, 14. Procopius in Arcanæ historiæ parte docet, à sapientibus culpatum fuisse * Justiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit: addit & incommoda inde secuta, quæ apud ipsum legas.

XLIX. 1. Qui vero Christianismum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem, nihil enim est in disciplina Christiana (ipsam hic per se considero, non quatenus ei insincerum aliquid admiscetur) quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non prosit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. * Ammianus ea religione

GROTII NOTÆ.

Instantiam vocatoris significat] Cyprianus de Idolorum vanitate hunc locum respiciens: *Per orbem vero discipuli magistro & Deo monente diffusi, præcepta Dei in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac, ne esset probatio minus solida, & de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur.*

Justiniani consilium] Ad eundem Justinianum epistolam Theodahadi vide in Cassiodoro X, 26.

Ammianus] Idem vere, Christianam religionem absolutam & simplicem vocat: Zosimus & ipse paganus: χριστιανῶν πίστεως ἡ ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγή: *Christianæ fidei hæc est pollicitatio, libertas ab omni crimine atque impietate.* Secta nemini molesta passim à paganis dicebatur; Tertullianus Scorpiaco. Justinus Apologetico II: Ἀρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, ὅτι ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν θεὸν κακόεργον ἢ πλεονέκτην ἢ ἐπίβουλον, ἢ ἐνάρετον, ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων πορεύεσθαι: *Nos vobis ad imperii tranquillitatem maxime adjutores & collaboratores sumus, ut qui doceamus fieri non posse ut Deo quis lateat, sive sit maleficus, raptor, insidiator, sive æqui amans; tum vero ad æternam aut salutem aut pœnam quemque mitti pro factorum suorum dignitate.* Arnobius de conventibus Christianorum loquens lib. II: *In quibus aliud auditur nihil nisi quod humanos faciat, nisi quod mites, verecundos, pudicos, castos, familiaris communicatores rei cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatio.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *In fabula*] Parabola.

Instantiam vocatoris] Serium studium & desiderium vehemens. Malim autem vocantis aut invitantis. nam vocatores antiquis non convivatores ipsi, sed eorum ministri. Sueton. Calig. 39. Plinius lib. 35, 10. Seneca 3 de ira 37.

XLIX. 1. *Plinius*] Lib. 10. epist. 67.

Pkide

ligione nihil ait doceri nisi justum & lene. Et vulgi verbum, *Bonus vir Cajus Sejus, tantum quod Christianus*. Nec admittendo excusationes, nova omnia metuenda, præsertim cœtus: nam neque metuenda sunt dogmata quamvis nova, si modo ad honesta omnia atque ad exhibendam superioribus obedientiam ducant, nec suspecti esse debent cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt nisi cogantur. Recte huc aptem quod Augustum de Judæorum conventibus dixisse * Philo commemorat: non eos bacchanalia esse aut cœtus turbandæ paci, sed virtutum scholas. *Tert. Apol. c. 3. & 1. adverf. Nat c. 4.*

2. Qui in tales sæviunt ipsi in ea causa sunt ut puniri juste possint, quod & Thomæ videtur. Atque eam ob causam * Constantinus Licinio, Imperatores * alii Persis bellum intulerunt: quanquam hæc bella magis ad innocentem defensionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent. *Thom. 2, 2, 10.*

L. 1. In eos vero qui Christi legem pro vera habent, sed de quibusdam quæ aut extra legem sunt, aut in lege sensum videntur habere ambiguum, & ab antiquis Christianis non eundem in modum sunt exposita, dubitant aut errant, suppliciis qui grassantur perinique faciunt: quod ostendunt & ea quæ ante diximus, & Judæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent quæ suppliciis hujus vitæ sanciebatur, nunquam tamen pœnis subdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma resurrectionis, verissimum quidem, sed in ea lege non nisi obscure & sub verborum aut rerum involucris traditum.

2. Quid si vero gravior sit error, & qui apud æquos judices facile possit sacra autoritate, aut veterum consensu refutari? Cogitandum hic quoque quanta sit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in suam cujusque sectam studium,

GROTII NOTÆ.

Philo commemorat] In legatione. Similiter & libro de Sacrificantibus, facunde ostendit quantum Synagogæ distent à paganicis mysteriis. Locus uterque dignus inspici. Simile habet libro altero contra Appionem Josephus.

Constantinus Licinio] Vide Zonaram. Simile illud apud Augustinum epist. L: *Maximianum Episcopum Bagiensis auxilium petiit ab Imperatore Christiano contra inimicos Ecclesiæ, non tam suam ulciscendi causa, quam tuenda Ecclesia sibi credita*. [illegible] causam xx: II. [illegible]

Alii Persis] Vide Menandrum Protectorem.

GROTII NOTÆ.

Tantum quod] In quo nihil reprehendendum, nisi quod Christianus est.

Cœtus] Concilia [illegible] lege de collegiis illicitis [illegible].

Sadducæos] De quibus [illegible] 33, 1.

L. 1. *Quæ extra legem sunt* [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

dium, malum ut Galenus ait quavis ſcabie inſanabilius. Appoſite ad hanc rem Origenes: εὐχερέστερον γε ἄνθρωπος τῆς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἂν, ἢ τῆς περὶ τὰ δόγματα: *Facilius quis alia ſibi conſueta exuat: quantumvis illis affixus ſit, * quam ea quæ dogmatum ſunt.* Adde quod quanta hæc ſit culpa pendet ex modo illuminationis & aliis animi diſpoſitionibus, quas hominibus pernoſcere non eſt datum.

3. * Hæreticus Auguſtino is demum qui alicujus * temporalis commodi & maxime gloriæ principatuſque ſui gratia, falſas ac novas opiniones vel gignit vel ſequitur. Audiamus de Arianis Salvianum: *Hæretici ſunt, ſed non ſcientes: denique apud nos ſunt hæretici, apud ſe non ſunt: nam in tantum ſe Catholicos eſſe judicant, ut nos ipſos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis ſunt & hoc nos illis. Nos illos injuriam divinæ generationi facere certi ſumus: quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injurioſos Patri exiſtimant, quod æquales eſſe credamus. Veritas apud nos eſt, ſed illi apud ſe eſſe præſumunt. Honos Dei apud nos eſt, ſed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt. Inofficioſi ſunt, ſed illis hoc eſt ſummum religionis officium. Impii ſunt, ſed hoc putant veram eſſe pietatem. Errant ergo, ſed * bono animo errant, non odio ſed*

GROTII NOTÆ.

Quam ea quæ dogmatum ſunt] Sequitur hoc Chryſoſtomus in 1 Cor. 11: ὅταν δὲ καὶ ἐν δόγμασιν ἡ συνήθεια ᾖ, βεβαιοτέρα γίνεται. πάντα γάρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειεν ἢ τὰ περὶ τῆς θρησκείας: *Ubi vero conſuetudo in dogmata inciderit, multo fit immobilior. Nihil enim eſt quod non facilius homo mutet quam ea quæ religionis ſunt.*

Hæreticus Auguſtino] Libro de utilitate credendi; locus refertur in cauſam XXIV, quæſtione 3. Addit Auguſtinus, non idem ſibi videri hæreticum & hæreticis credentem hominem. Vide eundem epiſtola CLXII. Hæreſis obſtinatioris animi dementia, l. 2. c. de ſumma Trinitate, 1.

Temporalis commodi & maxime gloriæ principatuſque ſui gratia] Scriptor reſponſorum ad orthodoxos quæſtione IV: δῆλοί εἰσιν ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχήκασι τῆς συστάσεως αὐτῶν: *Apertum eſt ex cupiditate gloriæ aut ex æmulatu qui primos repertores agitaverit, ſectas omnes exſiſtendi originem cepiſſe.* Chryſoſtomus ad Gal. V: ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία: *Mater hæreſium, cupiditas principatus.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Illuminationis*] Lucis & intelligentiæ, qua Deus, cujus libuit, mentem perfudit.

3. *Divinæ generationi*] Quam ab æterno eſſe ſtatuimus orthodoxi.

Æquales] Patrem & Filium.

Inofficioſi ſunt] Male habent vel tractant Catholicos, ubi poſſunt, ſed putant in hoc ſe ſervire religioni.

GROTII NOTÆ.

Bono animo errant] Agathias ubi de Alemannorum abſurdis ſuperſtitionibus egerat Hiſtoriarum 1: ἐλεεῖσθαι μὲν οὖν ἢ χαλεπαίνεσθαι δίκαιοί εἰσιν καὶ πλείστης μεταλαγχάνειν συγγνώμης, ἅπαντες ὅσοι τοῦ ἀληθοῦς ἁμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ δή τι ἑκόντες ἀλῶνται καὶ ἐλινδοῦνται, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἱέμενοι, ἔπειτα σφαλέν-

sed affectu Dei, honorare se dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æstimant caritatem; & qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicii puniendi sint * *nemo potest scire nisi judex. Interim iccirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etsi non recto credere, affectu tamen piæ opinionis errare.*

4. De Manichæis audiamus eum, qui in illorum crassis sordibus diu hæsit, Augustinum: *Illi sæviant in vos, qui nesciunt quo cum labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quam rarum & arduum sit carnalia phantasmata piæ mentis serenitate superare. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis ut possit intueri solem suum. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quantis gemitibus & suspiriis fiat ut ex quantulacumque parte possit intelligi Deus. Postremo, illi in vos sæviant qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem sævire in vos omnino non possum, quos sicut me ipsum illo tempore ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere quanta mecum egerunt proximi mei, cum in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem.*

5. * In Arianam hæresin acriter invehitur Athanasius epistola

σφαλέντας τῇ κρίσει τὸ λοιπὸν ἔχοντας τῶν δοκηθέντων ἀπρὶξ, ὁποῖα δ' ἂν καὶ τύχοιεν ὄντα: *Miseratione quam odio digniores sunt, ac tales quibus ignosci par sit, quicumque à vero aberrant. Neque enim volentes palantur & cespitant, sed cum bonum appetant, in judicando decepti, quæ semel visa sunt retinent mordicus, qualiacunque ea fuerint.*

Nemo potest scire nisi judex] Chrysostomus homilia contra Anathematizantes: τὸ κεκρυμμένον τῷ τῶν αἰώνων κριτῇ ἀνεπισφαλὲς ἀποφαίνεσθαι, μόνῳ εἰδότι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως. πόθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποίοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ ὅτε μέλλει ὁ Θεὸς κρίνειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, ὄντως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ: *Id quod absconditum, solus sine periculo dijudicet sæculorum judex, cui soli patet & scientiæ mensura & fidei quantitas. Unde enim nos sciamus, dic mihi quæso, quibus verbis ille se accusaturus aut excusaturus est, in die illa qua Deus dijudicabit arcana hominum? Vere inscrutabilia sunt judicia ejus, & viæ ejus impervestigabiles.*

GRONOVII NOTÆ.

Affectu piæ opinionis] Tam reverenti & religioso erga Deum animo in falsa & impia religione esse, quam vera credentes in recta & sana opinione sunt.

4. *Carnalia phantasmata*] Larvas & umbras falsæ religionis.

GROTII NOTÆ.

In Arianam hæresin] Non immerito odimus tam mali exempli inter Christianos repertores. Vide eorum sæva facta apud Eusebium de vita Constantini libro I, 5, 38. Socratem libro IV, 29. Procopium Vandalicorum I, ubi de Honoricho; & Gotthicorum I, de Amalaricho; & Victorem Uticensem; de Semiarianis Epiphanius: τοὺς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, οὐκέτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἔχθραις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τοὺς ὀρθῶς πιστεύοντας.

la ad solitarios, quod prima in contradicentes usa esset judicum potestate, & quos non potuisset verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere anniteretur: *Atque ita*, inquit, *seipsam quam non sit pia, nec Dei cultrix manifestat*, respiciens ni fallor ad illud quod legitur * Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Constantium. * In Gallia jam olim damnati sunt Ecclesiæ judicio Episcopi qui ut in Priscillianistas gladio animadverteretur curaverant; & in Oriente damnata Synodus quæ in Bogomili exustionem consenserat. Sapienter dixit Plato, * errantis pœnam esse, doceri.

LI. 1. * Ju-

λύμην γὰρ οὐ μιᾷ πόλει καὶ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς: *Veritatem docentes vexant, neque verbis evertunt, sed odiis, bellis, gladiis tradunt recte sentientes; exitium quippe jam non uni, sed multis urbibus regionibusque attulere.* De talibus Gregorius Episcopus Romanus ad Constantinopolitanum Episcopum: *Nova & inaudita est ista prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.*

Gal. IV, 29.] Ad quem locum vide Hieronymum, citatum c. qui secundum; causa XXIII, quæst. IV.

In Gallia jam olim damnati sunt] Sulpitius Severus: *Tum vero Idacius atque Ithacius acrius instare, arbitrantes posse inter initia malum comprimi, sed parum sanis consiliis sæculares judices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus hæretici urbibus pellerentur.* mox: *Secuti etiam accusatores Idacius & Ithacius Episcopi, quorum studium in expugnandis hæreticis non reprehenderent, si non studio vincendi plus quam oportuisset certassent. Ac mea quidem sententia est, mihi tam reos quam accusatores displicere.* Postea: *Martinus apud Treviros constitutus non desinebat increpare Ithacium ut ab accusatione desisteret: Maximum orare, ut sanguine infelicium abstineret; satis superque sufficere ut Episcopali sententia hæretici judicati Ecclesiis pellerentur.* Vide & sequentia.

Errantis pœnam esse doceri] Seneca in Tragœdia:

> *Quis nomen unquam sceleris errori dedit?*

Et de Ira l. 14: *Non est prudentis errantes odisse; alioquin ipse sibi odio erit.* M. Antoninus libro IX: εἰ μὲν δύνασαι, μεταδίδασκε. εἰ δὲ μή, μέμνησο, ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται. καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσίν: *Si potes, meliora doce; si non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipsi Dii lenes sunt talibus.* Chrysostomus Eph. IV, 17: τὸ γὰρ ἀγνοοῦντα, οὐ κακῶς πάσχειν οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ὅπερ ἀγνοεῖ: *eum qui ignorat neque malo affici neque accusari oportet, sed æquum est ut discat quæ ignorat.* Valentinianus, laudante Ammiano Marcellino libro XXX: *nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec interdictis minacibus subjectorum cervicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes ut reperit.*

GRONOVII NOTÆ.

5. *Ad solitarios*] Anachoretas, qui ab hominum commercio secedebant, & in solitudines sese abdebant, ut vacarent contemplationi, Sæpe apud Jo. Cassianum.

Prima in contradicentes] Quod hi primi Cæsares & principes suæ sectæ fautores instigassent ad supplicia in dissentientes orthodoxos statuenda.

Episcopi, qui ut] Idacius & Ithacius incitato Clemente Maximo tyranno, qui sumpserat imperium in Britannia contra Theodosium. Sulp. Sever.

Bogomili exustionem] Jussu Alexii Comneni. Zonaras. Anna C.

LI. 1. * Justius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligiosi sunt. Atque hæc causa inter cæteras allata belli Peloponnesiaci inter Athenienses & Lacedæmonios, & à Philippo Macedone in Phocenses: de quorum sacrilegio sic Justinus: *quod Orbis viribus expiari debuit*. Hieronymus ad Danielis VI: *Quamdiu vasa fuerunt in idolio Babylonis, non est iratus Dominus (videbantur enim rem Dei secundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui consecrasse) postquam autem humanis usibus divina contaminant, statim pœna sequitur post sacrilegium*. Nimirum & Augustinus existimat auctum à Deo Imperium Romanorum, quod cordi illis fuisset quamvis falsa religio: &, ut Lactantius loquitur, summum hominis officium, etsi non reipsa, tamen proposito tenerent. Thuc. 1. Diod. libro XVI. Lib. VII

2. Et supra diximus qualiacunque quæ putantur numina pejerata à vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait Seneca: *opinio illum sua obligat pœna*. Sic acipio & illud Senecæ: *Violatarum religionum alibi atque alibi diversa pœna est: sed ubique aliqua*; & quod Plato capitis damnat religionis temeratores. VII. de ben. cap. 7. III. de ben. 6. De legib

GROTII NOTÆ.

Justius illi punientur qui in eos quos Deos putant irreverentes atque irreligiosi sunt] Vide de hac re egregia apud Cyrillum libro contra Julianum V & VI. Solone auctore Amphictyones bello persecuti sunt Cirrhæos, quod ii templo Delphico vim intulissent; Plutarchus Solone. Sic & qui falso sibi vatum nomen induunt recte puniuntur; Consule Agathiam lib. V.

GRONOVII NOTÆ.

LI. 1. *Vasa*] Rapta è templo Hierosolymitano, quum captam urbem vastaret Nabucodonosor.

Idolio] Templo Idolorum.

Humanis usibus] Rex Belzaces eis uti cœpit in luxurioso convivio.

Summum hominis] Cultum Dei, quo nullum magis officium præstare debent homines, non justo quidem modo, forma, ratione, sed tamen voluntate ac studio, quantum in ipsis fuit, antiquissimum habuerunt.

2. *Supra diximus*] 2, 13, 12.

A vero numine vindicari] Exemplo Cambysis, cum Apim in Ægypto interfecit, & spoliatum Jovem Hammonem misit, Just. 1, 9. Xerxis, quum templum Delphicum diripiendum dedit, Just. 2, 12. Gallorum, cum & ipsi Delphos sunt adorti, 24, 8. item, dum tenuerunt aurum Tholosanum, ut & Servilius Cæpio.

CAPUT XXI.

De Pœnarum communicatione.

I. 1. QUoties de pœna communicanda quæritur, aut de iis quæritur * qui delicti sunt participes, aut de aliis. Qui delicti

GROTII NOTÆ.

QUi delicti sunt participes] Tertullianus de Resurrectione carnis: *Dicent enim ministros & socios habere arbitrium ministrandi atque sociandi, & potestatem sua voluntatis instrumque, homines scilicet & ipsos; idcirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam sponte accommodant.*

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *De aliis*] Quibuscum, culpa non communicata, communicatur pœna, num. 9.

delicti participes sunt, non tam ex alieno quam ex suo delicto puniuntur. Hi qui sint ex his quæ supra de damno injuria dato dicta sunt intelligi potest. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit quo in damni dati: non tamen semper ubi damni obligatio est etiam delictum est, sed tum demum si qua malitia notabilior accesserit, cum ad damni dati obligationem sæpe qualiscumque culpa sufficiat.

2. Ergo * qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent, * qui adjuvant, * qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant: * qui consilium dant, * laudant, assentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare * non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt, qui non dissuadent cum dissuadere debeant, qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur, hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quæ ad meritum pœnæ sufficiat, secundum ea quæ proxime tractata sunt.

II. 1. Exem-

GROTII NOTÆ.

Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent] *Saulus manibus omnium lapidabat.* Augustinus Sermone v. de Sanctis, cap. 4. similia sermone ejusdem argumenti primo, c. 3. & sermone XIV.

Qui adjuvant] Ope. Institutionibus de Furtis, §. interdum. Edicto Theuderici, c. 120.

Qui receptum præstant] Hieronymus super parabolas: *Non fur solum, sed ille reus tenetur qui furti conscius quærente possessore non indicat.* Chrysostomus de statuis XIV: οὐ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν, ἀποσιωπῶντες δὲ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων: *non enim perjuri soli, sed & qui conscii cum sint celant perjuria, criminis tenentur.*

Qui consilium dant] Vide Institutiones & Edictum Theuderici dictis locis. Andocides ex lege Attica, τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον: *qui consilium dedit eum non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit.* οὐ γὰρ ἂν πραχθῆναι μὴ βουλευθέντα: *neque enim sine consilio res facta fuisset*, ait Aristoteles de Poetica c. 17.

Laudant, assentantur] Chrysostomus I ad Romanos circa finem: [illegible]: *pejor peccante qui peccantem laudat.* Qui facinorosum [illegible] laudat [illegible], pro faciente habetur lege Longobardica, lib. 1, tit. [illegible] §. [illegible] Vide quæ ex Philone & Josepho nos posuimus ad §. 17.

Non vetant] Chrysostomus I adversus Judæos: [illegible]: *Sic non is modo qui furtum facit, sed & qui prohibere cum possit non prohibuit, punietur, & quidem pari utrique pœna.* Sic [illegible] qui [illegible] prohibet, [illegible] videre [illegible], ait idem Chrysostomus I ad Cor. c. VII.

GRONOVII NOTÆ.

Non tam ex alieno] [illegible] quod [illegible], quam quod illi peccato [illegible].

Supra de damno] 2, 17, 6.

In damni] [illegible] ad [illegible], [illegible] ad [illegible].

2. *Consensum requisitum*] [illegible] ab [illegible].

6

II. 1. Exemplis res fiet illustrior. Communitas ut alia ita & civilis non tenetur ex facto singulorum, sine facto suo, aut omissione; bene enim Augustinus: *Aliud est quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula fœderum est: * *Si defexit publico consilio.* Locri apud Livium ostendunt Senatui Romano culpam defectionis procul à consilio publico absuisse. Narrante eodem, Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium &

Liv. l. XLV. Legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati assignarent; suo quemque periculo facere.* Et Rhodii apud senatum publicam causam à privatorum causa segregant, dicentes, *nullam esse civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex servi, nec alii qui præsunt, nisi aliquid in ipsis vitiosum hæreat.

2. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui maximum usum habent, & diligenti consideratione indigent: patientia & receptus. De patientia ita habendum est, qui scit delinqui, qui prohibere potest & tenetur nec prohibet, eum ipsum delinquere. Cicero in Pisonem: *Neque vero multum interest, præsertim in Consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: *Aliena igitur, inquies, culpa me reum facies? Prorsus aliena, si provideri potuit ne existeret.* Ἴσον τοῦ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Justinianum: *par est delinquere & delinquentes non prohibere.* *Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audaciæ*, ait Arnobius. *In cujus manu est ut prohibeat, jubet agi si non prohibet admitti*, ait Salvianus.

Adv. gent c. IV. l. Imperator. D. qui sine manum. l. 2. de noxal. act. Paul. l. 5. Sent.

GROTII NOTÆ.

Si defexit publico consilio] Chrysostomus de statuis III: ὅτι οὐ κοινὸν τῆς πόλεως τὸ ἁμάρτημα γέγονεν, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινῶν ξένων καὶ ἐπηλύδων, οὐδὲν λογισμῷ ποιούντων, ἀλλὰ τόλμῃ καὶ παρανομίᾳ πάσῃ. καὶ οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑπὲρ τῆς ὀλίγων ἀπαιδευσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπάζεσθαι, καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας διδόναι δίκην: *Non commune fuisse delictum civitatis, sed extraneorum & advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia quam ratione facerent; neque vero æquum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur & pœnam ferrent culpa exsortes.* Ammianus libro XXX de Quadis: *nihil ex communi mente procerum gentis delictum asseverantes in nostros.*

GRONOVII NOTÆ.

II. 1. *Ut alia*] Quodvis collegium.

Sine facto suo] Nisi facto ipsa intervenerit, aut aliquid faciendum neglexerit.

Si defexit publico] Livius 1, 24.

Suo quemque periculo] Quod quisque privatim insanisset, ipsum luere debere. Cicer. 3 de leg. 10. *suo periculo progredi.*

2. *Patientia*] Dissimulatio & conivendi propositum.

Scien-

[...]rianus. Augustinus vere: *Qui desinit obviare cum potest, con[s]entit.*

3. Sic qui mancipium cum possit eximere prostitutum esse [p]atitur, pro prostituente habetur Romanis legibus. Si servus [s]ciente domino occidit, in solidum dominum obligat: ipse [e]nim videtur dominus occidisse. Et lege Fabia in dominum [a]nimadvertitur, si servus domino sciente alienum servum subduxerit.

4. Sed, ut diximus, præter scientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc est quod ajunt leges * scientiam *a* cum puniri jubetur accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur si non fecerit, & scientiam hic spectari quæ habeat & voluntatem: scientiam accipi cum consilio: ideoque non teneri dominum si servus in libertatem proclamaverit, si dominum contemserit: quia scilicet culpa vacat qui scit quidem sed prohibere non potest. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum, sed eorum demum quos habent in potestate. Vicissim, etiamsi in potestate habeant & alioqui prohibere potuerint, non tenebuntur nisi & sciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, scientia & non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur, quæ omnia ad subditos pari ratione sunt referenda; veniunt enim ex naturali æquitate.

a l. Scientia ad L. Aquil. l. 1. §. Hac autem, si fam. furt. f. d. l. in delictis, de nox. act. l. Culpa. de R. J. l. nullum crimen eo tit. l. 1. §. qui eam in fine. l. Quid ergo ¶. 1. l. Non alia. D. qui not. inf. l. Furtum. ¶. Quod si. D. arb. furt. caesar.

5. Egregie Proclus ad illud Hesiodi:

> Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,
> *Sæpe luit populus pœnas unius iniqui,*

ait, ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύουσα τῆς ἑνὸς πονηρίας, *ut qui cum prohibere possit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipse & alii concilio communi suberant, non immerito

> *Quidquid delirant reges plectuntur Achivi:*

* Ipso-

GROTII NOTÆ.

Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia] Lege Wisigotthorum libro VIII, tit. IV, cap. II, cap. 26, & alibi. Libro IX, tit. I, c. I.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Mancipium cum possit*] Quod dominus vendidit hac conditione ne prostitueretur, atque ut ipse, si prostitueret emptor, manus injectionem haberet, id est, citra ullam in jus vocationem ad se domum abducere posset, non reddito pretio.

Prostitutum] Apud lenonem.

Lege Fabia] De plagiariis.

4. *Scientiam*] Ejus cujus est persequi & punire commissa, si non punierit.

Scientiam accipi] Scientiam intellige ejus, cui liberum fuerit secum consulere & cogitare, velletne cum posset prohibere, an nollet

In libertatem proclamarit] Se vindicaverit & ingenuum liberumve demonstraverit judicio recuperatorio, Suet. Vespas. 3.

Non prohibitio] Cessatio à prohibitione.

Ad subditos pari] Ut inter patres & filios, servosque ac dominos statuta sunt jure civili Romano: ita & jure gentium valent inter eos qui præsunt, & subjectos.

Ipso-

* Ipsorum enim erat cogere Agamemnonem, ut sacerdoti filiam redderet. Sic post eorundem classis exusta narratur

Unius ob culpam & furias Ajacis Oilei,

qua de re Ovidius Metam. XIV: *Virgine rapta*

Quam meruit pœnam solus, digessit in omnes;

quia cæteri non impedierant, ne virgo sacerdos raperetur. Apud Livium est: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulsant. Cumque Laurentes jure gentium agerent, apud Tatium gratia suorum & preces plus potuerunt. Igitur illorum pœnam in se vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani de regibus: * *Potestas magna & potentissima quæ probibere scelus maximum potest,* quasi

Liv. lib. I.

GROTII NOTÆ.

Ipsorum erat cogere Agamemnonem] Ita hanc rem explicat Cyrillus libro V. contra Julianum.

Unius ob culpam & furias Ajacis Oilei] Euripides Troadibus sic loquentem Neptunum facit:

Οἶδ', ἡνίκ' Αἴας εἷλκε Κασσάνδραν βίᾳ.

Cum Phœbadem vi traxit Ajacis manus.

Et Minervam respondentem

Κοὐδέν γ' Ἀχαιῶν ἔπαθεν, οὐδ' ἤκουσ' ὕπο.

Nilque audiit, nil passus à Græcis mali est.

Pari jure omnes Antiochenos statuarum crimine involvit Chrysostomus, prima ejus argumenti oratione: ἰδοὺ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἔγκλημα γίνεται κοινόν. ἰδοὺ δι' ἐκείνους ἅπαντες δεδοίκαμεν νῦν, καὶ τῶν ἐκείνοις τετολμημένων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀναμένομεν. εἰ δὲ προλαβόντες αὐτοὺς ἐξεβάλομεν τῆς πόλεως καὶ τὸ νενοσηκὸς διωρθωσάμεθα μέλος, οὐκ ἂν τὸν παρόντα ἐφοβήθημεν φόβον: *Ecce facinus paucorum fuit, accusatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes sumus, & eorum quæ illi ausi sunt pœnam nos ipsi exspectamus. Quod si antevertissemus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam sicut oportet tractassemus, abesset jam à nobis hic timor.* deinde: δι' αὐτὸ οὖν τοῦτο κολάζῃ, φησὶ, δίδως δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρῆς, μηδὲ ἐκώλυσας μηδὲ τοὺς ἀκοσμοῦντας κατεῖχες, μηδὲ ἐκινδύνευσας ὑπὲρ τῆς βασιλέως τιμῆς. οὐ μετέσχες τῶν τετολμημένων; ἐπαινῶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι. ἀλλ' οὐδὲ ἐπέσχες τὰ γινόμενα, τοῦτο κατηγορίας ἄξιον: *Ob hoc ipsum, inquit, sic pœnas, & ultima lue supplicia quod non adfuisti, quod non prohibuisti, quod insanientes non retinuisti, quod pericula non subiisti pro honore Imperatoris. Particeps non fuisti facinorum! Laudo hoc & boni accipio; sed nec quæ fiebant impedisti; hoc vero jam dignum accusari.*

Potestas magna & potentissima, quæ prohibere scelus maximum potest] Philo in Flaccum: ὁ γὰρ ἐπικωλῦσαι ἢ τὸ συμβησόμενον ἐπέχειν αὐθεντῶν, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλός ἐστιν ἐφεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός: *nam qui castigare, certe inhibere potuit; si non impediit, habendus est permisisse aut etiam probasse quod agebatur.* Dion Galba: τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπόχρη μηδὲν ἀδικεῖν. τοῖς δὲ δὴ τὰς ἡγεμονίας ἔχουσιν ἀνάγκη προνοεῖν ὅπως μηδ' ἄλλος κακουργῇ: *Privatis sufficit non delinquere; in imperio agentibus incumbit & hoc curare ne delinquat alius.* In c. 4. Synodi Pistensis positæ inter capitula Caroli Calvi habemus: *Non est liber à consensu qui quod emendare potest emendare negligit, quapropter sine dubio peccati se participem facit.* Vide Nicetam Choniatem libro II de Andronico.

GRONOVII NOTÆ.

5. *Sacerdoti filiam*] Chrysæ Chryseïda.

Virgo sacerdos] Cassandra.

Jure gentium agerent] Poscerent noxios sibi dedi.

Illorum pœnam] Ipse passus est, quod illi debebant.

Olim

quasi probat debere fieri [illegible] Thucydidem est: [illegible] *ille facit qui potest prohibere.* [illegible] ni Romanis se excusant, [illegible] essent, se insciis. Contra [illegible] excusatio, quod [illegible] ceri, neque enim [illegible] * [illegible] damnati Scyrii, quod [illegible] tiebantur.

6. Sciri autem [illegible] quæ frequentia, [illegible] *id quod à multis fit,* [illegible] Prusæensis Rhodiaca. Ætolos [illegible] quod cum hostes Philippi [illegible] ferentur agere hostilia, [illegible] noribus ornarent.

III. 1. Veniamus ad quæstionem [illegible] sus pœnas. Pœnas, ut ante [illegible] simile objici potest exigere [illegible] dem convenit, ut singularum [illegible] prie spectant, ipsis [illegible] aut dissimulanda re[illegible]

2. At non etiam jus [illegible] quæ ad societatem [illegible] sequi ita civitatibus [illegible] in civitatibus singulis de [illegible] ris: multoque minus il[illegible] quibus alia civitas aut ejus [illegible] proinde nomine ille illave [illegible] jus habent pœnæ exigendæ, [illegible] Hoc ergo jus civitas apud quem [illegible] pedire non debet.

IV. 1. Cum vero non [illegible] altera armata intra fines [illegible] neque id expediat, [illegible]

GROTII NOTÆ.

Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii] Plutarchus Cimone.

GRONOVII NOTÆ.

6. *Sciri autem facile*] Scientia præsumitur in illis, quæ in [illegible] currunt, & sæpe factitantur.

III. 1. *Ut ante diximus*, 2, 20, 3 & 7.

[illegible]

* qui culpæ est compertus, alterum facere debeat, aut ut ipsa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis; * hoc enim illud est dedere, quod in historiis sæpissime occurrit.

2. Sic Israëlitæ alii à Benjaminitis postulant ut dedant facinorosos, Jud. xx: Philistæi ab Hebræis ut Samsonem quasi maleficum sibi dedant, Jud. xv. Sic Lacedæmonii Messeniis bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore ob non deditos eos qui missis ad sacrum virginibus vim intulerant. Sic Cæsarem Germanis, ob bellum injuste illatum, dedi voluit Cato. * Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant, quod in se pugnassent. Ab Hernicis agri sui populatores dedi sibi pustularunt Romani; & à pœnis Amilcarem, non illum nobilem ducem, sed alium qui Gallos concitabat: * postularunt & postea Annibalem: item Jugurtham à Boccho his apud Sallustium verbis: *simul nobis demeres acerbam necessitudinem pariter te errantem & illum sceleratissimum persequi.* Ab ipsis Romanis dediti qui Carthaginensium, quique Apolloniatarum legatis manus intulerant. Achæi à Lacedæmoniis dedi sibi postularunt eos qui Lanvicum oppugnassent, addito, ni dederentur violatum videri fœdus. Sic Athenienses per præconem pronuntiarunt, siquis Philippo insidias struxisset, & Athenas confugisset, *παραδόσιμον εἶναι in eo statu esse*

Pauf. l. XIV. Strabo l. VIII.

Livius lib. XXXVIII.

Livius lib. XXVIII. Diod. l. XVI.

GROTII NOTÆ.

Qui culpa est compertus] Deditionem enim præcedere debet causæ cognitio; non decet *ἀκρίτους ἐκδιδόναι*, *homines dedere causa non cognita*, Plutarchus Romulo, Rex Scotiæ apud Camdenum in anno LXXXV. ait Elisabetæ, transmissurum se in Angliam Fernihurstium, imo & Cancellarium, si præcogitate securitatem violasse vel cædem conscisse liquidis & legitimis probationibus convincerentur.

Hoc illud est dedere quod in historiis sæpissime occurrit] Mithridatem à Tigrane poposcit Lucullus, & non dedenti bellum intulit; Appianus Mithridatico, & Plutarchus Lucullo. Romani Salgas ab Allobrogibus dedi sibi postularunt; Appianus exceptis legationum XI. de Episcopo quem Romani dedere Scythis volebant, vide Priscum excerpto legationum 21. Dux Beneventanus à rege Vascone deditus Ferdinando Castellam regenti; Mariana xx, 1.

Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant] Plutarchus Camillo. Appianus excerpto legationum 9.

Postularunt & postea Annibalem] Diodorus Siculus in fragmentis. Livius.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Alterum facere*] Unum ex duobus, quæ statim commemorantur.

2. *Missis ad sacrum virginibus*] Justin. 3, 4.

Cæsarem Germanis] Suet. Cæs. 24.

Fabios sibi dedi] Liv. 5, 36.

A Pœnis Amilcarem] Liv. 31, 11.

Et postea Hannibalem] Si à Pœnis, certe antea, Liv. 21, 6. & 10. Sed & postea eum non à Pœnis quidem, sed ab Antiocho, Liv. 37, 45. depoposcerunt, &, ut nonnulli volunt, etiam à Prusia, Justinus 32, 4. quamquam paullo aliter Livius 39, 51.

Qui Carthaginiensium] Liv. 37, 42.

Apolloniatarum] Epit. Livii 15.

Inter-

esse ut dedi deberet. Bœoti ab Hippotensibus exegerunt, ut qui Phocum interfecerant dederentur.

3. Quæ omnia tamen si intelligenda sunt, ut non stricte populus aut rex ad dedendum teneatur, sed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniis, quod illi in eos qui Eleis injuriam fecissent non animadverterent: id est nec animadverterent nec reos dederent; est enim disjunctiva obligatio. *Plut. Narr. amat. Val. Max. lib. VI, c. 6.*

4. * Interdum sontes deposcentibus optio datur, quo cumulatius satisfiat. Cærites apud Livium Romanis significant: *transeuntes agmine infesto per agrum suum Tarquinienses, cum præter viam nihil petiissent, traxisse quosdam agrestium populationis ejus, quæ sibi crimini detur, comites: Eos seu dedi placeat, dedere se paratos esse, seu supplicio affici, daturos pœnas.* *Liv. l. VII.*

5. In fœdere Carthaginensium & Romanorum secundo, quod apud Polybium, exstat locus male vulgo & distinctus & versus: *εἰ δὲ μή, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω, ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα*: *Ni id fiat* (quid id sit incertum est: nam quæ præcedunt sunt multa) *privatim quisque jus suum persequitor. Id ubi fecerit* (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æschines in responso adversus accusationem Demosthenis de male obita legatione, narrat se, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixisse inter alia, æquum esse ut pœnas luerent commissorum criminum non civitates sed qui peccassent: nec quicquam nocendum civitatibus quæ accusatos judicio sisterent. Quintilianus declamatione CCLV: *Proximos existimo eos transfugis * à quibus transfugæ recipiuntur.*

6. Inter mala quæ ex discordiis civitatum nascuntur & hoc ponit Dion Chrysostomus oratione ad Nicomedienses: *ἔξεστι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν*: *Licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere.*

7. Hic de deditis occurrit quæstio, an si a sua civitate dediti nec recepti sint ab aliis, cives maneant. Non manere censebat *L. ult. D. de legat.*

Pub.

GROTII NOTÆ.

Interdum sontes deposcentibus optio datur] Vide fœdus inter reges Angliæ & Daniæ, memoratum Pontano de Mari.

A quibus transfugæ recipiuntur] Zonaras Basilio Porphyrogenneto: ἔπεμψε πρὸς Χοσρόην ἀξιῶν μὴ παραδέξασθαι, ἢ παραγενόμενον πρὸς αὐτὸν ἀποπέμψαι, ἵνα μὴ καὶ κατ' ἑαυτοῦ ἐπεγείρῃ εἰς ἀνάγκην: *misit ad Chosroem postulatum ut dederetur sibi regni affectator, qui domum contraria cepisset arma, ne in Constantinum servatum eum ... Chosroes.* Vide de [illegible] Lesbi mendose receptis Chalcocondylam libro IX.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Disjunctiva*] Ad alterutrum: vel ad hoc vel illud faciendum.

4. *Optio*] Liberum [illegible] domi punire malint.

Pub. Mutius Scævola, quia quem populus dedidisset expulisse ex civitate sua videretur, sicut faceret cum aqua & igni interdiceret. Contrariam sententiam defendit Brutus, & post eum Cicero: quæ & verior est, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio sine acceptione non possit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet nisi ex duorum consensu. At dedere de quo hic agimus nihil est aliud quam civem alterius populi potestati permittere, ita ut de eo statuat quod voluerit. Hæc autem permissio jus nullum dat aut adimit; exsecutionis tantum impedimentum tollit. Quare si alter populus concesso jure non utatur, erit is qui deditus est eo loco ut à suo populo possit puniri (quod in Clodio Corsis deditio, nec ab iis accepto evenit) aut non puniri, ut multa sunt delicta in quibus utrumvis fieri potest. Jus autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipso facto, sed decreto aliquo aut judicio, nisi lex aliqua factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non potest. Hoc denique modo & bona, si dedita nec accepta sint, manebunt cujus fuerant. At si deditio accepta sit, & postea casu aliquo reversus sit is qui fuerat deditus, is civis non erit nisi ex novo beneficio: quo sensu verum est quod Modestinus de dedito respondit.

L. I, & II. de Or. Top. & pro A. Cæcina.

Val. lib. 6. c. 3.

l. Eos qui. D. de captivu.

8. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui subditi semper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui post crimen commissum aliquo confugerunt.

V. 1. Neque obstant illa adeo prædicata * supplicum jura & asylorum exempla. Hæc enim illis prosunt qui immerito odio laborant, non qui commiserunt quod societati humanæ aut hominibus aliis sit injuriosum. Gylippus Laco apud Diodorum Sicu-

Lib. XIII. bibl.

GROTII NOTÆ.

Supplicum jura] Κοινοὶ ἱκεσίας νόμοι Polybio, & Malcho in excerptis legationum.

GRONOVII NOTÆ.

7. *Aqua & igni*] Profugo & prætoris vel populi judicium vitanti justum exsilium esse scisceret.

Sine acceptione] 2, 6, 2.

Exsecutionis tantum] Impedimentum exsecutionis erat eum, qui læsit esse in aliena ditione ac territorio. Hoc tollit deditio. Jus puniendi non dat, quod ipso jure naturæ ac gentium jam habebat, qui læsus est. Nec suo juri renuntiat, qui dedit, sed si deditio accepta non fuerit, id sibi videtur reservasse. Neque enim nullius sub imperio esse eum hominem voluit, sed aut sub suo, aut sub ejus, cui eum dedidit.

Clodio Corsis] M. Claudio Glycia a. U. C. 517.

Factum velit] Diserte statuerit, ut qui tale quid committat habeatur pro damnato & exsulet.

Ex novo beneficio] Nisi denuo beneficio populi aut regentium ei fuerit civitas data.

8. *Aliquo confugerunt*] Ut Andriscus Pseudophilippus ad regulum Thraciæ. Flor. 2, 14.

V. 1. *Supplicium jura & asylorum*] Quod passim legimus supplices rejicere aut destituere nefarium esse; fanis vel templis, lucis, oppidis etiam compluribus jus asyli concessum, ut illos dedi, his extrahi profugos non liceat.

Quibus

Siculum agens de illo supplicum jure sic ait: *qui initio jura ista introduxerunt, infelicibus quidem misericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exspectandam voluerunt.* Postea: *Hi vero si dolo malo, si injusta alieni cupiditate in mala hac inciderunt, ne accusent fortunam, ne supplicum sibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur * quibus innocens est animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injustis, nullum ipsis locum reliquit qui ad miserationem & perfugium pateret.* Duo illa, fortunam & injuriam, Menander optime distinxit:

> * Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει.
> Τὸ μὲν διὰ τύχην γίγνεται. τὸ δ᾽ αἱρέσει.
> *Injuria illud distat infortunio,*
> *Hoc casus, illam quod voluntas efficit.*

Non abit hinc Domosthenis dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, οὐ τοὺς ἀδίκους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. Quod Cicero ita vertit de Inventione secundo: *Misereri oportet qui propter fortunam, non propter malitiam, in miseriis sunt.* Et Antiphanis illud: τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστὶ, τὸ δὲ ἑκούσιον τῆς γνώμης: *Quod non sponte fit, fortuna est; quod sponte, consilii.* Et hoc Lysiæ: οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται: *nemini infortunium sponte sua accidit.* Sic in sapientissima lege, quibus telum manu fugisset quo interfectus esset homo, asyla patebant: servis quoque perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidissent, qui civitatis turbassent statum, his ne ipsum sanctissimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait, ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχειν:

In Aphobum I.
Deu. xix. xxiii, 15
Ex. xxi. 14
I Reg. II 29.
II Reg. XX 13, & seq
De spec. legibus.
P. ut quæst. Gen. 32.

πρό

GROTII NOTÆ.

Quibus innocens est animus, irata fortuna] Oraculum vetus:

> Ἔκτεινας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων· οὔ σ᾽ ἐμίανεν
> Αἷμα. πέλεις δὲ χέρας καθαρώτερος ἢ πάρος ἦσθα.
> *Carum occidisti, dum vis succurrere. nullum*
> *Crimen habes. manus est tibi purior ac fuit ante.*

Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα] Philo de Judice: ἔλεος ἐπ᾽ ἀτυχήμασι. ὁ δ᾽ ἑκουσίῳ γνώμῃ πλημμελήσας οὐκ ἀτυχὴς ἀλλ᾽ ἄδικος: *misericordia infortuniis debetur; at qui deliberata sententia male agit, non infelix est sed injustus.* Sic M. Antoninus [illegible] vult inspici: Ἵνα θεωρῇς [illegible] ἄγνοια ἢ γνώμη, καὶ ἅμα [illegible] ὅτι συγγενής: *ut vero ignorantia in aliquo an consilium fuerit, & simul ut consideres quod hic cognatus.* Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης: *quæ ab ignorantia aut oblivione veniunt;* & τὰ ἐκ πονηρίας: *quæ ex consulto fiunt,* distinguit Totilas apud Procopium Gotthicorum III.

GRONOVII NOTÆ.

Neque aut fortunam] Sic [illegible]

Fortunam & injuriam] [illegible]

Quibus innocens [illegible]

[illegible] apud [illegible]

profanis in fano nullum esse receptum. Nec aliter Græci antiquiores. Nauplium narrantur Chalcidenses Achivis * dedere noluisse, sed causa additur, quia satis se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur.

2. Erat apud Athenienses Ara Misericordiæ, cujus meminerunt Cicero, Pausanias, * Servius, etiam Theophilus in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi Poëtam,

Et miseri fecere sacram:

mox convenisse eo ait,

victos bellis patriaque à sede fugatos,
Regnorumque inopes.

Aristides * propriam Atheniensium laudem esse ait, τὴν τῶν πανταχόθεν δυστυχούντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν, *quod omnibus undique infelicibus perfugio ac solatio esset.* Et alibi: τοῖς καθ' ἑκάστους ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὑπάρχει εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ' οὗ σώζονται: *His qui ubivis locorum infelices sunt communis eis una est felicitas, bonitas civitatis Atheniensis, per quam salutis compotes fiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliasius in oratione quam Athenis habebat: ἐζήλουν τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας δεομένους ἤκουον τυγχάνειν; *laudabam hanc urbem, quod omnes aut injuria affectos, aut sibi praemetuentes, si huc perfugissent auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem sensus est in episto-

Panathen.
De pace II.

GROTII NOTÆ.

Dedere noluisse] Recepit nec dedidit Pipinus ex Neustria ob tyrannidem ad se confugientes: Est id apud Fredegarium in rebus Pipini ad annum IↃCLXXXVIII. Etiam ab Ecclesia Romana ad se confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator, ut apparet ex ejus decreto facto anno IↃCCCXVII, inserto in Tomum II Conciliorum Galliæ: Et Carolus Calvus, qui ex parte fratris sui Ludovici ad se profugerant, Aymonius lib. v, cap. 34. de Cegena Patzinaca non dedito postulanti Tyracho vide in Constantini Monomachi rebus Zonaram. Sic & Osmanes ab Innugino præfecto non deditus Eskisari; Leunclavius libro II Historiæ Turcicæ. Albuquercium Lusitani non dedidere, ut memorat Mariana XVI, 18.

Servius] Ad VIII Æneidos.

Propriam Atheniensium laudem] Quam Arragoniis tribuit Mariana XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt quam Ildigisalem Romanis aut Langobardis dedere; Procopius Gotthicorum IV.

GRONOVII NOTÆ.

Nauplium] Palamedis patrem, qui Græcorum classem à Troja reducem, quum tempestate jactaretur, elata face in scopulos, quasi in portum pellexisset. Seneca Agam. 567.

Purgaverat se de his] Demonstrando se justam vindictam sumpsisse de illis, qui per scelestam calumniam filium ejus pro proditore occidissent. Hygin. fab. 105.

2. *Miseri*] Nempe miseri, non facinorosi. Asconius in orat. Ciceronis de prætura urbana: Miserum pro innocente Tullius ponit. Sic alibi: *Et erunt qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari volent.*

Apud

epistola Demosthenis pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens, in ejus nominis tragœdia, * apud Sophoclem ita testatur:

Heu, Cecropidæ, mala multa tuli:
Sed nempe tuli: Deus est testis,
Nihil horum sponte patratum.

Respondet Theseus:

Non me pigebat hospitem, qualem Oedipe
Te tueor, omni sospitare in tempore,
Homo esse memini.

Similiter Thesei filius Demophon, cum Herculis posteri Athenas confugissent, sic ait:

Hac patria nostra semper invalidos solet,
Sed jure fretos, ope sua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Discrimina: & nunc aliud in promptu imminet.

Et hoc illud factum est, ob quod Athenienses præcipue prædicabat Callisthenes: τούτους γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τῶν Ἡρακλέους τυραννοῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος: *hos enim & in Eurysthea bellum suscepisse * pro Herculis liberis, cum Græciam Eurystheus tyrannide premeret.*

3. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conscius, nunc legibus
Fidens ad aras volvitur supplex Deûm,
Trahere ad tribunal nulla relligio mihi:
Mala semper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione:

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at justum fuit
Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus Callistratum quendam, qui capital commiserat, consulto oraculo responsum accepisse, si Athenas iisset, τεύξεσθαι τῶν νόμων, * *consecuturum quod jus esset*: illum vero confugisse * ad id quod Athenis sanctissimum esset altare, impu- *Advers. Leocr.*

GROTII NOTÆ.

Apud Sophoclem] Vide totum locum, est enim lectu dignus.

Pro Herculis liberis] Vide Euripidem Heraclidis & Apollodorum.

Consecuturum quod jus esset] Neque à Diis nisi justas supplicum preces audiri, ait Tacitus Annalium lib. III.

Ad id quod Athenis sanctissimum esset altare] In Lusitania Ferdinandum cubiculi præfectum è templo ad quod confugerat raptum, & igne combustum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat Mariana libro XXI. Vide & de Asylis librum viri magni Pauli Veneti Societatis Servorum quæ dicitur.

GRONOVII NOTÆ.

Tuli] Passus sum, non feci. Patrem Laium imprudens [illegible], matrem Jocastam uxorem [illegible], & liberos ex ea genuerat; [illegible] sese oculis [illegible] exsuerat, & a C[illegible] ejectus erat.

impunitatis fiducia; at nihilominus occisum eum ab observantissima suarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi
Ann. III. fidem. Et Tacitus improbat receptum suo sæculo morem, per Græcas urbes flagitia hominum ut ceremonias Deûm protegendi.
Ibidem. Apud eundem est: *Principes quidem instar Deorum esse: Sed neque à Diis nisi justas supplicum preces audiri.*

Lib. I. 4. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe amovendi. Sic narrante Herodoto Cymæi Pactyen Persam cum nec dedere vellent, nec retinere auderent, permiserunt abire Mitylenen.
Livius libro XXII. Demetrium Pharium qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, à rege depoposcerunt Romani. * Perseus
Livius libro XLII, 41. XLV, 5. rex Macedonum, in purgatione ad Martium, de his agens qui Eumeni insidiati dicebantur: *Ego istos, ut primum in Macedonia esse admonitus à vobis comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samothraces Euandro qui Eumeni insidias struxerat denuntiant, liberaret religione templum.

5. Cæterum, jus hoc quod diximus deposcendi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis seculis & plerisque Europæ partibus, circa ea demum crimina usurpatur quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutuâ dissimulatione transmitti invaluit, * nisi fœderis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc sciendum est, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles se fecerint, recte recipi ac defendi pœnam quod attinet,

GROTII NOTÆ.

Perseus rex Macedonum] Narrat & Appianus excerpto legationum num. 20. Simile illud in Latina vita Themistoclis: *cum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit,* (Admetus rex Molossorum) *monuitque ut consuleret sibi; itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satis esset præsidii dedit.* Sic & Ildigim Langobardum dimittunt Gepidæ apud Procopium Gotthicorum III. Adde Epistolam Theuderici ad Trasamundum Regem Vandalorum de Giselico suscepto, v. 43, & 44. & ea quæ in vita Regis Ludovici. Sic Christophorum Sborovium à se amovit Imperator Rudolphus II, teste Thuano lib. LXXXIII, in anno CIↃ IↃ LXXXV. Elisabetha Scotis respondet se Bothwellum aut reddituram aut ex Anglia exterminaturam: Camdenus id habet circa annum CIↃ IↃ XCIII. de Alfonso Gegionis Comite à Rege Galliæ damnato, ac negato ei in Hispaniam receptu, vide Marianam XIX, 6.

Nisi fœderis legibus propius quiddam convenerit] Ut in fœdere Helvetiorum cum Mediolanensibus, Simlerus recitat. Fœdera Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, etiam Burgundis expelli. Camdenus in anno CIↃ IↃ C.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ut cærimonias*] Tamquam nisi essent illa impunita, jus sacrorum violaretur.

4. *Amovendi*] Compellendi ut abscedant & perfugii loca deserant.

Religione] Piaculo.

5. *Defendi*] Ea scilicet conditione, ut posthac piraticam exercere desinant.

attinet, quia interest humani generis ut si aliter non possunt impunitatis fiducia à maleficiis revocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector potest.

VI. 1. Notandum & hoc, interim dum de causæ justitia cognoscitur, defendi supplices. Sic Demophon ad Legatum Eurystheos:

Si crimen istis aliquod hospitibus struis.
Jus impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Et in altera tragœdia Theseus ad Creontem:

Es facinus ausus temet indignum, Cree,
Tuisque Thebis ac tuis majoribus:
Ingressus urbem quæ colit fas ac pium,
Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Nostris omissis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Urbs ista visa est, & ego nullius rei?
Non te ista docuit civitas Amphionis,
Quippe educare haud solita mortales feros!
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ sunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma sede miseros supplices.
Ego Labdacea si urbe posuissem pedem,
Quamvis fuissent justa mihi certissima,
Indubia, nulli injicere tentassem manum,
Nisi annuente qui soli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hospitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aspergis tuam
Probro atque maculis, & senem certe tua
Te fecit ætas, sed parum mentis potem.

2. Quod si id cujus accusantur supplices non sit vetitum, jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt; quod optime ostendit Æschylus Supplicibus, ubi rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem sic affatur:

Εἴ τοι κρατῦσι παῖδες Αἰγύπτυ σέθεν,
Νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατοι γένος
Εἶναι, τίς ἂν τοῖσδ' ἀντιωθῆναι θέλοι;
Δεῖ τοί σε φεύγειν κατὰ νόμους τοὺς οἴκοθεν;
Ὡς οὐκ ἔχουσι κῦρος οὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.

Manum

VI. 1. *Defendi*] Nempe ab illo ad quem confugerunt.

Crimen istis struis] Accusare istos & arguere vis.

Jus impetrabis] Audieris.

Civitas Amphionis] Ovidius 5. met. 178.

Labdacea] Thebis ab antiquo rege Labdaco, Lasi patre, Oedipi avo, sic appellatis.

Fuissent justa] Terent. Phor. 2, 1, 50. qui posset noscere tua justa.

Manum tibi si immittat Ægypti genus,
Quod lege patria proximos se sanguine
Dicant, quis hæc objicere se contra velit?
Quare tuum est docere natalis soli
Ex lege, nullo jure te illis subjici.

VII. 1. Vidimus quomodo à subditis, aut veteribus aut advenis, culpa in rectores transeat: vicissim à summa potestate in subditos culpa transibit, si in crimen subditi consenserint, aut siquid fecerint summæ potestatis imperio aut suasu, quod facere sine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere, ubi quæ partes sint subditorum examinabitur. Etiam inter universos & singulos communicatur delictum: quia, ut Augustinus ait loco supra adducto, *ubi universi, ibi & singuli: universi non possunt nisi ex singulis quibusque constare; Nam singuli quique congregati, vel in summam reputati, faciunt universos.*

Lycurg. orator. Supra cap. IX. ¶. 4. L. Si Usufructus. D. quomodo usufr. am. Plut. Alex.

2. Pertinet autem culpa ad singulos qui consenserunt, non ad eos qui aliorum sententiis victi sunt. Distinctæ enim sunt pœnæ singulorum & universitatis. Sicut singulorum pæna interdum est mors, ita πόλεως θάνατος ἀνάστατον γενέσθαι, *mors civitatis everti:* quod fit cum corpus civile dissolvitur; qua de re diximus alibi. Atque hoc modo si civitas esse desinat, usumfructum velut morte finiri recte dixit Modestinus. Singuli in servitutem pœnæ nomine rediguntur, ut Thebani sub Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto exuendæ societatis contradixerant. Sic & civitas subit servitutem civilem in provinciam redacta. Singuli bona sua amittunt confiscatione. Sic civitati adimi solent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

3. At ut singuli ob delictum universitatis, citra consensum suum, ea amittant quæ ipsorum sunt propria injustum est, ut recte ostendit Libanius in ea quæ est de seditione Antiochena. Idem * Theodosii probat factum, qui commune delictum pu-
nierat

VII. 1. *Veteribus*] Qui semper aut olim in ditione illorum fuerunt, aut qui nuper ad eos confugerunt & recepti sunt; nam utrique jure poscentur ad deditionem pœnæ causa, si quid deliquerint in poscentes.

Inter universos] Ut quod peccaverunt universi, luant per occasionem singuli; quod singuli peccarunt, luant universi.

2. *Qui consenserunt*] Qui cum deliberaretur de injuria inferenda, sententia sua inferendæ fuerunt auctores; non qui dissuaserunt, etsi passi sint fieri, quod major pars censeret.

Diximus alibi] 2, 9.

Usumfructum] Civitati relictum.

Exuendæ societatis] Defectionis à Macedonibus faciendæ.

In provinciam] Nam provincia proprie populus subjugatus armis & subjectus imperio peregrino.

GROTII NOTÆ.

Theodosii probat factum] Eadem quæ Libanius de hac re dicit & Chrysostomus in XVII. de statuis; in eosdem Antiochenos paria olim constituerat Marcus Antoninus Philosophus,

interdictione theatri, balneorum, nominis Metropoli-

1. Egregia hic occurrit quæstio, an pœna ob delictum …is semper exigi possit. Quamdiu durat universitas …, quia idem corpus manet, quanquam particulis …s, ut alibi ostensum est. Sed ex adverso notandum … universitate dici primo ac per se, ut habere æra… similia: quædam non nisi derivatione à singu…que doctam dicimus universitatem & fortem, quæ …habet tales. De hoc genere est meritum: primo enim …enit singulis, ut animum habentibus quem universitas per …non habet. Extinctis ergo illis per quos ad universitatem meritum deducebatur, ipsum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod sine merito diximus non consistere. Libanius in dicta oratione: ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν ταῦτ' ἠδικηκότων: *Ita enim existimo, sufficere tibi ad pœnam, quod nemo supersit eorum qui deliquerunt.* Arist. VII Pol. XIII

2. Probanda igitur Arriani sententia damnantis vindictam * Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos pecca-

losophus, ut testis est Capitolinus: & in Byzantinos Severus, demto Theatro, thermis, honore, ornamentisque omnibus. Sed & ipsa urbs Perinthiis data; Vide Herodianum II; Zonaram, & quæ supra dicta nobis.

Alexandri in Persas] Propterea aliam ei bello causam attribuit Julianus in Constantii Laudatione: καὶ ὅτι μὲν οὐδεὶς πω συνέστη πρότερον, οὐδ' ἐπὶ Τροίαν τοῖς Ἕλλησιν, οὐδ' ἐπὶ τοὺς Πέρσας Μακεδόσιν οἵτινες δὴ δοκοῦσιν ἐν δίκῃ γενέσθαι τοσαύτην ἔχων ὑπόθεσιν καὶ παιδί που δῆλον. οὐ τὸ μέν γε λίαν ἀρχαίων ἀδικημάτων τιμωρίας σφόδρα νεωτέρας, οὔτ' εἰς παῖδας οὔτ' εἰς ἐκγόνους γενομένης, ἀλλ' εἰς τὸν ἀφελόμενον καὶ ἀποστερήσαντα τὴν ἀρχὴν τοὺς τῶν εὐδοκιμησάντων (male legitur ἀδικησάντων) ἀπογόνους: *Nullum unquam bellum, quod quidem justum censeretur, tali ex causa gestum, non à Græcis in Trojanos, non à Macedonibus in Persas, vel puero liqueat; non enim illi obsita vetustate crimina seris pœnis, ne in nepotes quidem aut liberos, persequebantur, sed illos impetebant qui virorum bene meritorum posteris vim inferebant, regna extorquebant.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Nominis Metropolitani*] Ne posthac Antiochia metropolis vocaretur & provinciæ Syriæ caput esset.

VIII. 1. *Semper*] Quocumque & quamvis longissimo tempore post delictum, etiamsi nemo eorum qui proprie peccaverant, supersit, quum supersit corpus in posteritate.

Particulis succedentibus] Personis aliis id corpus constituentibus, 2, 9, 3.

Primo ac] Tanquam, quæ omnino totius sint, non singulorum.

Derivatione] Quæ non proprie totius, sed multarum in ea partium, sive singulorum.

Doctam] Porcius Latro in Catil. Non ita placuit Atheniensibus, urbi sine dubio doctissimæ atque eruditissimæ. Cicero pro Sex. Roscio 25. *Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur.*

Meritum] Culpa, noxa.

Per quos ad universitatem] Illis paucis, ob quorum scelus infamabatur & pro improbo traducebatur totum corpus alicujus societatis aut communitatis.

2. *Damnantis vindictam*] Negantis

peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum hoc est Curtii judicium: *Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, justa ultio esse, non crudelitas, videretur. Nunc culpam majorum posteri luêre, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerunt prodere.* Simile est alio loco Arriani judicium de Persepoli incensa, in ultionem eorum quæ Athenis Persæ fecerant: ἀλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρον, οὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία: *At mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander, neque vero hæc vera est vindicta in eos Persas qui pridem esse desierant.*

5. Nam Agathoclis illud nemo non ridet; qui ad Ithacensium querelas de damnis illatis respondit, plus mali Siculos ab Ulyxe olim pertulisse. Et Plutarchus libro contra Herodotum, minime ait vero esse simile, Corinthios ulcisci voluisse acceptam à Samiis injuriam μετὰ τρεῖς γενεὰς, *post tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & similium factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta: Aliud enim est jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipire ob merita majorum, ideo & puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii enim talis est materia, ut in quemvis conferri sine injuria possit; pœnæ non item.

IX. Diximus de modis per quos communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Restat spectemus an & culpa non communicata communicetur pœna; quæ res ut recte intelligatur, & ne quæ re ipsa diversa sunt ob vocum similitudinem confundantur monenda sunt quædam.

X. 1. Primum, aliud esse damnum directe datum, aliud quod in consequentiam venit. Directe datum voco quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per consequentiam, quo fit

tis belli ab Alexandro in Persas gesti justum fuisse titulum, quasi ultor electus esset toties à Persis petitæ Græciæ, Justin. 11, 5.

Desierant] Eodem loco ponenda, quæ in Tyrios Alexander statuit, aliquot sæculis postquam servi occisis dominis urbem occuparant, Justin. 18, 3.

Jus Dei] Recte namque & jure suo Deus punit interdum in nepotibus, quod majores illorum peccaverunt, non homo.

Puniri eos ob eorum] Sic Demetrius Polior. Antig. F. perfide interfecto Alexandro Cassandri F. ultionem ajebat, quia nequisset ab Antipatro & Cassandro exigere, ad nepotem & filium eorum esse translatam, Justin. 16, 1.

Non item] Quippe quæ personam peccantem non egrediatur, si justa sit.

IX. *Communitas*] Duo vel plures aut tam publicum quam singuli, tamque singuli quam communitas debent pœnam, quia & culpæ sunt affines.

X. 1. *Primum aliud*] Distinguendum inter id quod fit per se, & quod per accidens.

Cessan-

fit ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuisset, cessante scilicet conditione sine qua jus non habebat. Exemplum est apud Ulpianum: Si in meo puteum aperui quo factum est ut venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re, in qua jure meo usus sum. Et alibi multum ait interesse, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus Jurisconsultus, *præposterum esse* ait, *ante nos locupletes dici quam acquisierimus*.

L. Fluminа. §. ult. de dam. inf. *L. Proculus d. t.* *L. Pretia, D. ad L. Falc.*

2. Sic parentum bonis confiscatis sentiunt quidem incommodum liberi, sed proprie ea pœna non est, quia bona illa illorum futura non erant, nisi à parentibus ad ultimum spiritum essent conservata. Quod recte ab Alpheno notatum est, cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipso perventurum esset ad eos: quæ vero non à patre, sed à rerum natura aut aliunde tribuerentur ea manere incolumia. Sic Themistoclis liberos eguisse scribit Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum esse & omnium civitatum: cui tamen mori leges posteriores Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ ut alibi diximus personam universitatis sustinet, universitas in culpa est, eoque nomine amittit ea quæ diximus libertatem civilem, muros, & alia commoda, sentiunt damnum & singuli innocentes; sed ea in re quæ ad ipsos non pertinebat, nisi per universitatem.

L. Eum. D. de interdict. & releg. *L. 11. Ep. 11, & 19.* *L. Cum ratio. D. de bonis damn.*

XI. 1. Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occasione quidem alicujus peccati, sed non ita ut id peccatum causa sit proxima ejus actionis, quod jus ipsum agendi attinet. Sic qui occasione alieni debiti aliquid promisit malum patitur, ex veteri verbo, *ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα*: *Sponde, noxa præsto est*: at proxima causa obligationis est ipsa promissio. Nam ut qui pro emtore fidejussit non proprie ex emto tenetur sed ex promisso: ita & qui pro delinquente, non ex delicto sed ex sua sponsione. Atque hinc fit quod

Cessante scilicet] Nisi factum intervenisset alterius non tam lædendi nostri, quam sui juvandi animo patratum.

Venæ] Rivi subterranei in tuum agrum vel prædium aquam ducentes.

Ante nos locupletes] Id in bonis computari nostris, tanquam si intercipiatur, injuria nobis fiat, quod speramus tantummodo, nondum etiam habemus.

2. *Liberos eguisse*] Propter exsilium patris.

Ut alibi diximus] 2, 5, 27.

Quæ ad ipsos] Quæ singulorum dominii non erant.

XI. 1. *Præterea*] Distinguendum inter causam remotam & propinquam.

Occasione alieni] Pro alio fidejussit.

Veteri verbo] Thaletis Milesii è septem Sapientibus.

Vades

quod malum illi ferendum mensuram accepit non ex delicto alterius, sed ex potestate quam ipse in promittendo habuit.

2. Cui consequens est, ut ex sententia, quam veriorem credimus, occidi nemo possit ex fidejussione, quia statuimus neminem jus tale habere in vitam ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit: cum veteres Romani Græcique aliter ea de re senserint: ideoque & * vades capitali judicio crediderint obligari, ut in Ausonii est versu, & ex notissima Damonis & Pythiæ historia apparet: & obsides sæpe capite plexerint, * ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non est, nisi corporis servandi causa.

3. Quod si exsilium, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exacte loquimur, pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet sic ut ab alterius voluntate pendeat, quale est jus precarii, respectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, respectu habito ad eminens dominium, quod utilitatis publicæ causa civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur, occasione delicti alieni, pœna in illis proprie non est, sed exsecutio juris antecedentis, quod erat penes

GROTII NOTÆ.

Vades capitali judicio crediderint obligari] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Jacobum Gen. XLII, 37: & apud Josephum II Antiquæ historiæ cap. 3. Hos vades ἀντιψύχους animæ vicarios vocat Eutropius Caligula; ἐγγυητὰς θανάτου mortis sponsores Diodorus Siculus, in excerptis Peiresianis. Chrysostomus ad Galatas II: καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος θανεῖν ὑπὲρ ἐκείνου ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτόν: *Sicut homine aliquo ad mortem damnato, innocens alter pro illo se morti devovens illum supplicio liberat.* Augustinus epistola LIV ad Macedonium: *& aliquando qui causa fuit mortis potius in culpa est quam ille qui occidit; velut si quispiam decipiat fidejussorem suum, atque ille pro isto legitimum supplicium luat.*

Ut alibi memorabimus] Libro III, cap. IV, §. 14.

GRONOVII NOTÆ.

Mensuram accipit] Majus aut minus esse debet.

Ex potestate] Prout ille magis minusve se obligare potuit.

2. *Ex fidejussione*] Quod caput suum pro alterius capite pignori posuit, Plaut. Captiv. 2, 3, 33.

Romani Græcique] 2, 15, 16.

Ausonii] In Technopægnio monosyllaborum: *Quis subit in pœnam capitali judicio? vas.*

Et Pythiæ] Scribendum Phintiæ, Cicero 3 de offic. 10.

Ut alibi] 3, 4, 14.

3. *Si exsilium*] Quis promiserit, se in exsilium iturum, summam nummorum numeraturum, quo casu alter peccet aut non sine culpa maneat, & hic peccaverit, ut iste ad solvendum promissum teneatur.

Pœna non erit] Sed debitum ex temeraria stipulatione.

Jus precarii] Nam precarium est, cum conceditur alicui uti re vel jure alieno tamdiu, quam per dominum licuerit: qui, si repetat illud, non punit possidentem, sed jure suo utitur, Justin. 43, 4.

genes auferentem. Sic quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur,* ut lege Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna est, sed usus dominii humani in bestiam.

XII. His distinctionibus positis dicemus neminem delicti immunem, ob delictum alienum, puniri posse. Cujus rei ratio vera non est ea quam adfert Paulus Jurisconsultus, quod pœnæ constituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur statui posse etiam extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, ut mox dicemus; sed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est magis nobis proprium, unde *αὐτεξούσιον* vocatur.

XIII. 1. *Neque virtutes, neque vitia parentum,* inquit Hie- *Epist. 3. de*
ronymus, *liberis imputantur.* Augustinus † vero, *Deus*, ait, *morte Ne-*
ipse foret injustus, si quenquam damnaret innoxium. Dion Chry- *potiani.*
sostomus oratione ultima, cum sanctione Atheniensium adjecta, *† Epist.*
Solonis legibus devoveri posteros dixisset, de Dei lege hæc sub- *105.*
jicit: *πλὴν παῖδας καὶ γένος οὐκ ἐπέξεισιν, ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων. ἀλλ' ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος: verum hæc non, ut illa, liberos & posteros peccantium punit: sed sibi quisque sit infortunii causa.* Et huc illud vulgatum pertinet: *L. Sanci-*
Noxa caput sequitur. Sancimus, ajunt Imperatores Christiani, *mus. C. de*
ibi esse pœnam, ubi & noxa est. Deinde: *Peccata igitur suos te- pœnis.*
neant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum.

2. Justum est, * ait Philo, eorum esse pœnas quorum sunt *Lib. 11. de*
pecca- *leg. spec.*

GROTII NOTÆ.

Ut lege Mosis] De qua vide Maimonidem ductore dubitantium III, 40.

GRONOVII NOTÆ.

XII. *Delicti immunem*] Vere atque omnino insontem & innoxium.

Extra personam] Ut cum Deus maximos natu filios in Ægypto in pœnam parentum mori jussit.

Magis nobis proprium] Atque ideo minus communicabile.

Αὐτεξούσιον] Propriæ facultatis.

XIII. 1. *Sanctione*] Sanctio est pœna, quæ statuitur in sontes illa lege. Cicero pro Balb. 14. Livius 3, 55. Festus in Sanctum. Brisson. de Form. p. 139.

Devoveri] Ut qui eas violaret, ejus liberi quoque & posteri devoti & exsecrabiles forent.

Hæc] Dei lex.

Illa] Solonis.

Noxa caput] L. 43. de Nox. action.

GROTII NOTÆ.

Ait Philo] Idem libro de Pietate: ἧς οὐκ ἂν οἶδ' εἴ τις βλαβερωτέρα γένοιτ' ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη, οὔτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἔρχεται τιμή, τοῦ νόμου δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἐπαινούμενον ἢ (addendum hic κακίαις) κολαζόμενον: *Haud scio an possit ullum pejus induci institutum, quam si nec malos è bonis genitos sequetur pœna, nec bonos habebitur bonis qui ex malis parentibus nati sunt. Aliter lex quæ de suis actionibus quemque judicat, non* ex

peccata; reprehendens morem quarundam gentium quæ ty-rannorum aut proditorum insontes liberos morte puniebant. Quem reprehendit & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obtenditur, quod parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad mortem cujusquam sufficere debeat. Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, debuisse paterno perire supplicio, in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus narrat interemtam sobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla succresceret*. Nec magis justa causa metus ultionis, unde natum est Græcum proverbium:

L. Quisquis C. ad L. Jul. Majest. libro XXVIII. Victoria de jure belli. n. 38. Sen. lib. II. de Ira, c. 4. Her. Call.

Desipit occidens patrem qui pignora servat.

3. At Seneca: *Nihil est iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.* Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pausanias Græcorum Imperator, *φὰς τῶν Μηδισμοῦ παῖδας οὐκ εἶναι μεταιτίους: dicens illos extra culpam esse partium Medicarum.* Marcus Antoninus in Epistola ad Senatum: * *Quare filiis Avidii Classii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?*

XIV. 1. Deus quidem in Lege Hebræis data paternam impietatem in posteros se vindicaturum minatur: sed ipse jus dominii plenissimum habet, ut in res nostras ita in vitam nostram, ut munus suum, quod sine ulla causa & quovis tempore auferre cuivis quando vult potest. Igitur si morte immatura ac violenta

ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorundem vitiis punit. Josephus contrarium factum in Rege Judæorum Alexandro vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην *exactionem pœna qua humanum excedit modum.* Ovidius:

Illic immeritam materna pendere lingua
Andromedam pœnas injustus jusserat Ammon.

Quare filiis Avidii Cassii] Vide & Vulcatium vita Avidii. Laudat parem Constantii humanitatem Julianus, ostenditque sæpe ex malis parentibus bonos venisse liberos, sicut è saxis apes evolant, è ligno amaro nascuntur ficus, è spinis prodit pomum Punicum. Ejusdem hæc sunt: ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τοῦ τετελευτηκότος νήπιον κομιδῇ τῆς πατρῴας οὐκ εἴασας μεταχεῖν ζημίας. οὕτω σοι πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις ῥέπουσα τελείας ἀρετῆς ὑπόδειγμα γνώρισμα: *etiam mortui filium infantem admodum non sivisti pœna paterna implicari; ita tua agendi ratio ad lenitatem semper vergens perfectæ virtutis est testimonium.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Quarundam gentium*] Ut Persarum, Justin. 10, 2. & Carthaginiensium, 21, 4.

Nescio quis] Eutropius Eunuchus, tunc domini dominus & aulæ Constantinopolitanæ arbiter, quod tamen parum ei profuit, ut apparet ex duabus in eum Claudiani invectivis. Videndus Jacobus Gothofredus ad eam legem capit. XVI.

Desipit] Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας υἱοὺς καταλείπῃ.

XIV. 1. *Ut munus suum*] Tanquam in beneficium precarium.

In

Lenta rapit liberos Acanis, Saulis, Jeroboami, Achabi, * in ipsos II Samuel. XXI
Jure dominii non pœnæ utitur, sed eodem facto gravius punit I Reg. XI
parentes. Nam sive superstites sunt, quod maxime spectavit II Reg.
Lex divina; atque ideo lex minas istas * ultra abnepotes non ex- VIII, 9, 1
tendit, Exod. XXV, quia ad eorum conspectum pertingere po- Homil. 2
test humana ætas; certum est parentes puniri tali spectaculo: in 9 Gen.
gravius enim id illis quam quod ipsi ferunt, ut à Chrysostomo recte dicitur; quicum consentit Plutarchus, *ὡς λυπῦσαν μᾶλλον ἑτέραν κόλασιν ἢ τοὺς ἐξ ἑαυτῶν κακὰ πάσχοντας δι' αὐτοὺς ὁρᾶν*: *Nullum durius supplicium, quam eos qui ex se sunt ob se miseros spectare*: sive non eousque provivunt, tamen cum eo metu occidere magnum est supplicium. *Duritia populi*, inquit Tertullianus, *ad talia remedia compulerat*, * *ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent*:

2. Sed simul notandum est; hac graviore vindicta non uti Deum, nisi adversus scelera proprie in suam contumeliam perpetrata, ut falsos cultus, perjurium, sacrilegia. Nec aliter Græci existimarunt: Nam quæ crimina credita sunt posteritatem obstringere, * quæ *ἄγη* ipsi vocant, omnia istius sunt generis: quo de argumento facunde disserit Plutarchus, libro de sera Numinis vindicta. Exstat * apud Ælianum oraculum tale Delphicum:

At scelerum fontes divinum persequitur jus,
Nec potè vitari; non si genus ab Jove ducant:
Sed capiti ipsorum quique enascuntur ab ipsis
Imminet; inque domo cladem subit altera clades.

* Age-

GROTII NOTÆ.

In ipsos jure dominii non pœna utitur] Hæc est sententia Rabbini Simeonis Barsema, longe verissima.

Ultra abnepotes non extendit] Exempla habes in Zimri & Jehu.

Ut vel posteritatibus suis prospicientes divinæ legi obedirent] Alexander apud Curtium libro VII: *Non oportebat vos scire quid de his statuissem, quo tristiores periretis.*

Quæ ἄγη ipsi vocant] Vide Plutarchum Pericle: & quæ supra dicta hoc libro XIII, §. I.

Apud Ælianum] Libro III, 43.

GRONOVII NOTÆ.

Gravius punit] Nam morientium liberorum brevis & vix intellectus mali sensus est, parentum superstitum ob amissos perpetuus aut longus cruciatus. Seneca ad Marciam 2.

Superstites] Vivunt & vident ipsi properatam mortem liberis aut nepotibus, cum conscientia orbitatem sibi à Deo pœnæ loco statui.

Cum eo metu] Ut expectent suos non diuturnaturos, mori.

Ut vel posteritatibus] Si pro sese nihil timentes, at propterea, ne pœnam in posteros derivarent.

2. *Ælianum*] 3. Var. 43.

—— τέλος ἔχει χρόνιον
Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκας
Οὐδ' ἀπαραίτητον, οὐδ' εἰ Διὸς
ἔγγονοι εἶεν
Ἀλλ' αὐτῶν κεφαλῇσι καὶ ἐν
σφετέροισι τέκνοισιν,
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ
δόμασι βαίνει.

* Agebatur autem ibi de ſacrilegio: quod & hiſtoria comprobat auri Toloſani apud Strabonem & Gellium. De perjurio ſimiles ſententias ſupra adduximus. Deinde vero, etſi id comminatus eſt Deus, non tamen ſemper eo jure utitur, maxime ſi * inſignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre eſt Ezech. cap. XVIII, & exemplis quibuſdam à Plutarcho dicto loco probatur.

Deuteron. XXIV, 16. Joſ lib. II. Philo de leg. ſp. lib. II. Iſoc. Buſiride. Dionyſ. lib. VIII. L. Crimen. D. de pœnis. Lib. IV. de Nat. Deor.

3. Et cum in novo fœdere apertius quam olim declarata ſint ſupplicia, quæ impios poſt hanc vitam manent, * ideo in eo fœdere nulla exſtat comminatio perſonas peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos eſt vatibus, ſpectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio eſt, quia, ut jam diximus, Deus ſine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines non niſi ex gravi culpa, & quidem quæ perſonæ ſit propria.

4. Quare eadem illa divina lex, ut parentes pro liberis: ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem * pii reges etiam in perduellibus ſecuti leguntur: eamque legem valde laudant Joſephus & Philo, ut & ſimilem Ægyptiam Iſocrates, & Romanam * Dionyſius Halicarnaſſenſis. Platonis eſt πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παίδων οὐδενὶ ξυνέπεσθαι. Quod Latine ita exprimit Calliſtratus Juriſconſultus: *Crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere poteſt.* Addita cauſa: *Namque unuſquiſque ex ſuo admiſſo ſorti ſubjicitur, nec alieni crimi-*

GROTII NOTÆ.

Agebatur autem ibi de ſacrilegio] Ut & Libanius, ὧν οἱ μὲν ἔδοσαν ἤδη δίκην, οἱ δὲ οὔπω μέν, οὐκ ἔστι δὲ ὅτε αὐτοὺς ἐξαιρήσεται. λέγω δὲ αὐτοὺς καὶ παῖδας, λέγω καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων: *quorum alii jam pœnas dedere, alii nondum quidem, ſed nemo eos pœna eximet: nec ipſos tantum dico, ſed & liberos & ex iis naſcituros.* Similia habet idem Libanius oratione quam edidit Gothofredus.

Inſignis quædam virtus] Et publica paterni criminis deteſtatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud Gregoram libro V, c. 81.

Ideo in eo fœdere nulla exſtat comminatio perſonas peccantium egrediens] Tertullianus de Monogamia: *deſivit uva acerba à patribus manducata dentes filiorum obſtupefacere; unuſquiſque enim in ſuo delicto moritur.*

Pii Reges] Ut Amaſias.

Dionyſius Halicarnaſſenſis] Qui ſic ait: τὸ ἔθος τοῦτο Ῥωμαϊκὸν ἐπιχώριον γέγονεν, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἁπάσης τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσι: *mos ille Romanis proprius, à pœna omni liberos eximere quorum parentes deliquerunt.* Habet idem lex Wiſigotthica libro VI, tit. I, cap. 8.

GRONOVII NOTÆ.

Auri Tholoſani] Juſtin. 32, 3.

Supra adduximus] 2, 13, 1.

3. *Perſonas peccantium egrediens*] Quæ in poſteros eorum porrigatur.

Sine culpæ intuitu] Deus jure ſuo vitam repetit à quocumque vult etiam non gravius peccante.

4. *Perduellibus*] Reis adverſum ſeſe inſidiarum aut læſæ majeſtatis.

Sorti ſubjicitur] Calculis & urnæ judicum. Vide ad Sen. Hercul. Fur. 732.

Pragnam

criminis successor constituitur. Ferretne, inquit Cicero, *ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent?* Hinc factum ut * prægnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum sit Ægyptiorum, Græcorum, & * Romanorum legibus.

XV. Quod si injustæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injustior sane lex Persarum & Macedonum * devovens & propinquorum capita, quo qui in regem peccarant tristiores perirent, ut Curtius loquitur: cujus legis diritate exsuperari leges omnes scripsit * Ammianus Marcellinus. Dan. v 22. Just. lib. Lib. xxi

XVI. Illud tamen est notandum, siquid habeant aut exspectare possint perduellium liberi in quod jus proprium sit non ipsis, sed populo aut regi, id auferri ipsis posse jure quodam dominii, cujus tamen usus simul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod Antiphanis ut proditoris posteri ἄτιμοι ἐνεχάφησαν, narrante Plutarcho, id est * *honoribus prohibiti sunt*, ut Romæ liberi à Sulla proscriptorum. Sic in dicta Arcadii lege illud tolerabile in liberos: *Ad nullos honores, ad nulla sacramenta perveniant.* Servitus autem quomodo & quatenus in liberos sine injuria transeat alibi à nobis est explicatum.

XVII. 1. Quod de liberis malo afficiendis, ob parentum delicta, diximus idem aptari potest & ad populum vere subditum: (nam qui subditus non est, ex sua culpa, id est ex negligentia puniri potest, ut diximus) si quæratur an is populus malo possit

GROTII NOTÆ.

Prægnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum] Laudat Philo libro de Humanitate.

Romanorum] L. Imperator Adrianus, D. de statu hominum. L. Prægnantis, D. de pœnis.

Devovens & propinquorum capita] Philo morem esse tyrannis dixit cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide Herodianum libro III, & exemplum Mediolanense occiso Galeatio apud Bezarum lib. XIV.

Ammianus Marcellinus] Abominandas leges vocat. Vide & Concilium Toletanum IV.

Honoribus prohibiti sunt] Simile reperies in C. in quibusdam de pœnis.

GRONOVII NOTÆ.

Nefas habitum] Sed id differri jussum, donec pepererit, fœtum ediderit. l. 5. D. de pœnis.

XV. *Devovens &*] Etiam supplicio destinans.

XVI. *In quod jus proprium*] Quod beneficio aut indulgentia principis in eos collatum sit.

Cujus tamen usus] Quod dum exercet princeps aut populus, incommodum aliquod sentiat in hæredibus suis is qui peccavit

Nulla sacramenta] Nullum militiæ gradum.

Alibi] 2, 5, 29.

XVII. 1. *Populum vere subditum*] Cujus & in quem omne jus habet princeps.

Qui subditus non est] Regem vel principem habet legibus alligatum aut reddendis rationibus obnoxium.

Ut diximus] Num. 2.

ſit affici ob regis aut rectorum facinora? Non jam quærimus * ſi ipſius populi conſenſus acceſſerit, aut factum aliud quod per ſe ſit pœna dignum, ſed agimus de eo contractu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput eſt rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum peſtilentia conficit, & quidem ut David cenſet innocentem, ſed Deus qui in vitam ipſorum jus habebat pleniſſimum.

Quæſt. ad orth. 138. 2. Interim hæc pœna erat non populi ſed Davidis: nam, ut ait ſcriptor Chriſtianus, *πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τοῦ λαοῦ; Acerbiſſimum eſt delinquentibus regibus ſupplicium id quod populis infligitur.* Perinde enim hoc eſt, ait idem ſcriptor, ac ſi quis qui manu peccavit in tergo feriatur: quomodo in ſimili argumento Plutarchus non aliter id ait accipiendum quam ſi medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus.

XVIII. Idem dicendum de ſingulis qui non conſenſerunt malo afficiendis circa ea quæ ipſorum ſunt, ob delictum univerſitatis.

L. Si pœna. D. de pœnis. XIX. Hæres vero cur de cæteris debitis teneatur, * de pœna non teneatur, ſicut à Paulo Juriſconſulto ſcriptum eſt, *ſi pœna alicui irrogatur, receptum eſt commentitio jure ne ad heredes tranſeat*, vera cauſa hæc eſt, quod hæres perſonam defuncti refert, non in meritis quæ ſunt mere perſonalia, * ſed in bonis quibus

GROTII NOTÆ.

Si ipſius populi conſenſus acceſſerit] Philo de Ægyptii regis ſubditis Abrahami tempore: *παρεπήλαυσε δὲ τῆς τιμωρίας σύμπας αὐτῷ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ἕνεκα τοῦ συναινεῖν μονονοὺ συγχειρουργησάντων τὸ ἀδίκημα: Senſit & pœnam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus eſſet ſuper injuſte facto, ſed omnes laudando pene & ipſi illud feciſſent.* Joſephus, ubi vaticinium contra Jeroboamum prolatum narrat: *μεθέξει δὲ τῆς τιμωρίας καὶ τὸ πλῆθος ἐκπεσὸν τῆς ἀγαθῆς γῆς, καὶ διασπαρὲν εἰς τοὺς πέραν Εὐφράτου τόπους, ὅτι τοῖς τοῦ βασιλέως ἀσεβήμασι κατηκολούθησε: Particeps pœna & populus erit, excidet quippe felice terra, ſparſuſque per loca tranſeuphratenſia exſulabit, quod impietatis regis ſocium ſe fecerit.*

De pœna non teneatur] Maimonides titulo גזלה, c. VII, ſectione 6. Gemara Baba Cama cap. IX, §. II.

Sed in bonis] Vide Concilium Toletanum VIII, in cauſa Receſwinthi. vide quæ ſupra hoc libro, c. XIV, §. 10. Nulla eſt perſona quæ ad vicem ejus qui è vita emigraverit propius accedat quam hæres, ut Cicero ait ſecundo de legibus.

GRONOVII NOTÆ.

De eo contractu] De caſu in quo populus non alia laborat contagione criminis regii, quam quod corpus eſt illius capitis, quod peccavit.

2. *In tergo*] In alia quacumque parte corporis.

XIX. *De cæteris debitis*] Defuncti.

Commentitio jure] Excogitato & invento, inſtituto, introducto à legum latoribus.

In bonis, quibus ut] Quibuſcum ut ſubirent onera, quæ defunctus habuit ex contractibus in quibus paria non fecit, atque adeo plus penes ipſum reſedit, quam reddere debuit; accipiendum eſt jam tum placuiſſe popu-

quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipsa rerum inæqualitate, simul cum dominio fuit introductum. Dion Prussænsis Rhodiaca: ἅπαντες ὀφείλουσι τὰ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς οὓς ἄν ποτε κεχωρήκει τὸ γένος, οὐ γὰρ ἀφίστασθαι φήσετε τῆς διαδοχῆς: *Quæ debuerunt majores ea non minus debent posteri, neque enim dicere potestis repudiatam à nobis hæreditatem.*

XX. Et hinc sequitur, ut si ultra meritum nova quædam causa obligationis exstiterit, deberi jam possit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna. Sic alibi post sententiam, alibi post litem contestatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab hærede debebitur, ut & ea quæ in conventionem deducta est. Jam enim nova accessit debendi causa.

populis, cum discessum est à communione rerum, & introducta sunt privata dominia.

XX. *Obligationis*] In defuncto. *Jam possit*] Ab hærede.

CAPUT XXII.

De Causis injustis.

I. *Explicatur discrimen inter causas justificas & suasorias.*
II. *Bella quæ utroque causarum genere carent ferina esse.*
III. *Bella quæ suasorias causas habent, non justificas, esse prædonum.*
IV. *Quasdam esse causas quæ falsam habeant justi speciem:*
V. *Ut metum incertum:*
VI. *Utilitatem sine necessitate:*
VII. *Negatum matrimonium in magna fœminarum copia:*
VIII. *Cupiditatem melioris soli:*
IX. *Inventionem rerum occupatarum ab aliis.*
X. *Quid si priores occupatores amentes sint?*
XI. *Injustam causam esse & libertatis desiderium in populo subdito:*
XII. *Et voluntatem regendi alios invitos quasi ad ipsorum bonum.*
XIII. *Item titulum universalis imperii quem quidam asscribunt Imperatori, qui refellitur:*
XIV. *Alii Ecclesiæ, qui item refellitur.*
XV. *Item voluntatem implendi vaticinia sine Dei mandato.*
XVI. *Item id quod debetur non ex jure stricte dicto, sed aliunde.*
XVII. *Distinctio belli cujus causa injusta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diversi utriusque effectus.*

Lib. II, c. I. I. 1. DIximus supra, cum de causis agere institueremus, causas alias esse justificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, * illas vocat προφάσεις, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας.

2. Sic in bello Alexandri adversus Darium πρόφασις fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ, imperii, divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex Xenophontis & Agesilai expeditionibus. Sic πρόφασις belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginensium, ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Hispaniam rebus, quæ Polybio notata. Similiter Thucydides Lib. I. belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium augescentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum vero controversiam Corcyrensium, Potidæensium, & alia; * ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet. Est idem discrimen

GROTII NOTÆ.

Illas vocat προφάσεις quia palam proferri solent (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας] Sic & Plutarchus distinguit in Galba, & Dion in rebus Cæsaris & Pompeji: Et Polybius, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 126. Cum Suetonio recte illas prætextum, has causas dixeris. Ita enim ille de Julio Cæsare: *Et prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: causas autem alias fuisse opinantur.* Thucydides alibi distinguit πρόφασιν & τὸ ἀληθές, ut in Atheniensium motu adversus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egestanis, res ipsa, cupiditas Siciliæ sibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Atheniensibus loquens illud πρόφασιν prætextum vocat, hoc διάνοιαν propositum. Utrumque est in libro Thucydidis VI. Appianus etiam προφάσεων vocem usurpat in Mithridatico. Idem Civilium V, ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum agit, dicit αἰτίας causas alias intus fuisse, alias quæ præferebantur. Agathias libro quinto id quod alii πρόφασιν, vocat σκῆψιν καὶ προκάλυμμα, figmentum & obtentum; cui opponit αἰτίαν in historia Hunni Zanurganis. Adde quæ diximus supra libri hujus capite I, §. I. Procopius Persicorum II dicit, stultum esse non libere loqui ubi dux est justitia, comes utilitas.

Ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet] Sic & libro V. de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat πρόφασιν, mox vocat αἰτίαν, quomodo & Græcum ἀρχῶν, Latinum principiorum vocem, aliasque ejus generis, esse sensus ambigui notavimus d. c. I. §. hujus libri. Scriptores Constantinopolitani Imperii id quod alii πρόφασιν sæpe πάτροκλον vocant, nimirum ex Achillis historia, qui ad resumenda arma ex Patroclo sumpsit materiam.

GRONOVII NOTÆ.

I. 2. *Xenophontis*] Post Cyri minoris mortem, dum reducit domum decem millia Græcorum, quæ Cyro militabant, reliquo ejus exercitu dissipato, Justin. 5, 11.

Agesilai] De quo Justin. 6, 2.

Controversiam Corcyrensium] Quod Athenienses Corcyræis Corinthiorum hostibus auxilium tulissent, eorumdem coloniam Potidæam ad se avertissent, Megarensibus portu & foro interdixissent, Æginetas liberos & sui juris esse non sinerent.

Præ-

discrimen in oratione Campanorum ad Romanos, cum adversus Samnites pugnasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderent ubi conflagrassent Sidicini ad se trajecturum esse incendium. Antiochum quoque Livius memorat in Romanos bella suscepisse, in speciem causas habentem Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex labente Romanorum disciplina spem magnam concepisset. Sic Plutarchus notat non ex vero objectum Antonio à Cicerone, quod causa esset belli civilis, cum Cæsar bellandi certus * prætextum tantum ab Antonio cepisset. *Livius l. VII.* *Lib. XXXI*

II. Sunt qui neutro causarum genere feruntur in bella, * periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi. Horum vitium humanum excedit modum, θηριότης Aristoteles vocat. De his Seneca: *Possum dicere non esse hanc crudelitatem, * sed feritatem, cui voluptati sævitia est: possumus insaniam vocare: nam varia sunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui sententiæ perquam similis est illa Aristotelis ultimo Nicomachiorum: δόξαι *Lib. II. Clem. c.*

δ'

GROTII NOTÆ.

Prætextum tantum ab Antonio cepisset] Ταῦτα πάλαι δεομένῳ προφάσεως σχῆμα καὶ λόγον εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου παρέσχεν: *Hæc pridem prætexto opus habenti speciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere.* Verba sunt in hac historia Plutarchi. Lucani autem:

——— *Cunctasque pudoris*
Rumpunt fata moras. Justos Fortuna laborat
Esse ducis motus & causas invenit armis.

Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi] De Alanis Ammianus libro XXXI: *Ut hominibus quietis & placidis otium est voluptabile, ita illos pericula juvant & bella.*

Sed feritatem] Idem libro II de Ira c. 5: de Apollodoro locutus & Phalaride: *Hæc non est ira, feritas est.*

GRONOVII NOTÆ.

Antiochum in Romanos] Justin. 31, 1. Flor. 2, 8.

Barcillæ] Brachyllæ, Livius 35, 27.

Labente disciplina] Non de Romanorum, sed de Thebanorum ibi disciplina loquitur Livius lib. 36, 6. & hæ non fuere causæ vel prætextus belli per Antiochum Romanis illati, sed irarum, quas Bœoti conceperant adversum Romanos, & ob quas Antiocho promptius accessere. Antiochus nolebat cedere urbibus in Thraciæ Chersoneso per occasionem belli Ro. cum Philippo, cujus in ditione fuerant, occupatis. Accedebat gloria rerum in Asia gestarum adversus defectores, unde Magni cognomentum acceperat. Tum Ætoli Romanis indignati, quod Macedoniam, victo Philippo, prædam non accepissent. Denique exsul Hannibal.

Non ex vero objectum] Si Plutarchus hoc notavit alicubi, falsum notavit; nam constat Antonium armatum fuisse, ut D. Bruto provinciam Galliam eriperet, antequam concivit veteranos Cæsar Octavianus. Appian. 3. Civil. 552. Dio 45, 276. quamquam omnes fere Græculi sanctissimas & ex optimo erga rempublicam animo susceptas actiones criminentur & pessime interpretentur.

II. *Propter ipsa avidi*] Sic Pyrrho non major ex imperio quam ex bello voluptas erat, Justinus 25, 4.

Rhet. III. dendi causa nullam aliam adfert nisi quod possideat
les de belli suasoribus : ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας
θαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζ
stum sit vicinos innoxios in servitutem redigere, &
lam faciunt injuriam, sæpe nihil curant?

2. Talis Brennus, qui omnia dicebat esse validior
Silio Annibal, cui

pro fœdere quoque,
Justitia est ensis.

Talis Attila, & quibus illud in ore est,

Quaritur belli exitus,
Non causa.

Et;

Hac acies victum factura nocentem est:

Et,

Id in summa fortuna aquius quod validius.

Lib. IV. de civit. Dei, c. VI. Nec male his aptes illud Augustini: *Inferre bella f*
inde in catera procedere, ac populos sibi non moles
cupiditate conterere, quid aliud quam grande latr
minandum est? De talibus bellis Vellejus: *Bella n*
ta, sed prout eorum merces fuit. Apud Ciceronem
Officiis primo: *Ea animi elatio, qua cernitur in*
laboribus, si justitia vacat, non modo virtutis non

GROTII NOTÆ.

Qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat] L. Pro hærede. §. ultimo & sequen-

GRONOVII

III. 1. *Et eos qui*
injuriam] Hæc desunt
bus exemplaribus.

immanitatis omnem humanitatem repellentis. Andronicus Rhodius: οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται. οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ τὰς πόλεις πορθοῦντες: *Qui magni compendii sui causa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injusti appellantur, quales sunt tyranni & urbium vastatores.*

IV. Alii causas quasi justificas adferunt, quæ expensæ ad rectam rationem injustæ reperiuntur: &, ut Livius loquitur, non certamen juris, sed vim quæri apparet. Reges plerosque, ait Plutarchus, duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod justum est, sed ad id quod expedit. Quæ autem sint causæ injustæ cognosci aliquatenus potest ex istis causis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui est index. Sed perspicuitatis causa summa genera annotabimus. Pyrrho.

V. 1. Metum ergo ex vicina potentia non sufficere supra diximus. Ut enim justa sit defensio, necessariam esse oportet, quæ non est nisi constet non tantum de potentia sed & de animo, & quidem ita constet ut certum id sit ea certitudine quæ in morali materia locum habet

2. Quare minime est probanda eorum sententia, qui justam belli

GROTII NOTÆ.

Immanitatis omnem humanitatem repellentis] Agathias libro II: ὅσοι δὲ κέρδους ἕνεκα ἢ δυσμενείας ἀλόγου, μηδὲν ἔγκλημα ἔνδικον ἔχοντες, ἔπειτα φοιτῶσιν ἀνὰ τὴν ὀθνείαν τοὺς μηδὲν ἀδικηκότας σινόμενοι, οὗτοι δὲ ἀλάζονές εἰσι καὶ ἀτάσθαλοι: *Qui vero aut lucri causa, aut cæco odio, nullam habentes justam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines sunt & superbi & improbi.* Exemplum nobis dat illustre Menander Protector: ὅτι Βαϊανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων χαγάνος οὐδεμιᾶς ἀφορμῆς ἢ σκήψεως λαβόμενος, οὐδὲ ψευδῆ γοῦν κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν ἀξιώσας τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντότατα καὶ βαρβαρικώτατα παρέλυσε τὰς συνθήκας: *Bajanus Avarorum chaganus, nulla occasione aut obtentu, ne conatus quidem causam vel falsam contra Romanos comminisci, inverecunde plane, barbarum in morem, exuit pacta.*

Quales sunt tyranni] Bene Philo Decalogum: ὅσοι τοίνυν τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν προσείληφον, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογοῦντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἐπικυδέστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἱεροσυλίας ἐργαζόμενοι κλοπαῖς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες λῃστείαν τὴν ἀληθέστερον: *Qui vero furum vires nacti sunt, hi totas prædantur urbes, pœnarum securi, quod supra leges eminere videantur. Tales sunt homines ingenio minime civili, dominatuum & potentatus avidi, magna furta committentes, qui pulchris nominibus magistratuum & imperiorum id obtegunt quod verius latrocinium appellatur.* Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex Curtio, Justino, Seneca & Augustino producta sunt ad dictum cap. 1, §. 1. libri hujus.

GRONOVII NOTÆ.

V. 1. *Supra diximus*] 2, 1, 17.

Ea certitudine] Non quidem Mathematica necessitate, sed quatenus in actionibus humanis quæ sæpe numero ambiguæ sunt, potest fides haberi.

γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίγνοιτο: *Omnino enim crudelis habendus sit, qui ex amicis hostes faciat pugnandi & fundendi sanguinis cupiditate.* Dion Prusæensis: τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο κακῶν ἐπιθυμία: *Nam sine causa in bella ac pugnas ferri, mera est insania malum sibi quærens.* Idem ille Seneca epistola IV, *Nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci.*

Orat. XXXVII.

III. 1. Plerique vero bellantium causas suasorias habent, aut sine justificis aut cum justificis. Sunt qui justificas plane non curant, de quibus dici potest illud quod à Romanis Jurisconsultis est proditum, prædonem esse eum, * qui rogatus de possidendi causa nullam aliam adfert nisi quod possideat. Aristoteles de belli suasoribus: ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι: *qui justum sit vicinos innoxios in servitutem redigere, & eos qui nullam faciunt injuriam, sæpe nihil curant?*

3 Rhet. III.

2. Talis Brennus, qui omnia dicebat esse validiorum. Talis Silio Annibal, cui

pro fœdere quoque,
Justitia est ensis.

Talis Attila, & quibus illud in ore est,

Quæritur belli exitus,
Non causa.

Et;

Hæc acies victum factura nocentem est:

Et,

Id in summa fortuna æquius quod validius.

Lib. IV. de civit. Dei, c. VI.

Nec male his aptes illud Augustini: *Inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* De talibus bellis Vellejus: *Bella non causis inita, sed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de Officiis primo: *Ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, si justitia vacat, non modo virtutis non est, sed potius*

GROTII NOTÆ.

Qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat] L. Pro hærede. §. ultimo & sequentibus legibus. D. de Hæreditatis petitione. Talis Herulorum in Longobardos πόλεμος ἀπροφάσιστος, bellum sine prætextu. Galli apud Livium V. *in armis se jus ferre, & omnia fortium virorum esse.*

GRONOVII NOTÆ.

III. 1. *Et eos qui nullam faciunt injuriam*] Hæc desunt in vetustioribus exemplaribus.

4. *Talis Brennus, qui omnia*] Liv. 5, 36.

Non causis] Non adversus quos justa bellandi causa erat, sed quos operæ pretium erat vincere ob divitem prædam.

Imma-

*tius * immanitatis omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius : οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται. οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες : *Qui magni compendii sui causa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injusti appellantur, * quales sunt tyranni & urbium vastatores.*

IV. Alii causas quasi justificas adferunt, quæ expensæ ad rectam rationem injustæ reperiuntur : &, ut Livius loquitur, non Pyrrho. certamen juris, sed vim quæri apparet. Reges plerosque, ait Plutarchus, duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod justum est, sed ad id quod expedit. Quæ autem sint causæ injustæ cognosci aliquatenus potest ex justis causis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui est index. Sed perspicuitatis causa summa genera annotabimus.

V. 1. Metum ergo ex vicina potentia non sufficere supra diximus. Ut enim justa sit defensio, necessariam esse oportet, qualis non est nisi constet non tantum de potentia sed & de animo, & quidem ita constet ut certum id sit ea certitudine quæ in morali materia locum habet

2. Quare minime est probanda eorum sententia, qui justam belli

GROTII NOTÆ.

Immanitatis omnem humanitatem repellentis] Agathias libro II : ὅσοι δὲ κέρδους ἕνεκα ἢ δυσμενείας ἀλόγου, μηδὲν ἔγκλημα δίκαιον ἔχοντες, ἔπειτα φοιτῶσιν ἀνὰ τὴν ὀθνείαν τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας σινόμενοι, οὗτοι δὲ ἀλάζονές εἰσι καὶ ἀτάσθαλοι : *Qui vero aut lucri causa, aut caeco odio, nullam habentes justam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines sunt & superbi & improbi.* Exemplum nobis dat illustre Menander Protector : ὅτι Βαϊανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων χαγάνος οὐδεμιᾶς ἀφορμῆς ἢ σκήψεως λαβόμενος, οὐδὲ ψευδῆ γοῦν κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν ἀξιώσας τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντότατα καὶ βαρβαρικώτατα παρέλυσε τὰς συνθήκας : *Bajanus Avarorum chaganus, nulla occasione aut obtentu, ne conatus quidem causam vel falsam contra Romanos comminisci, inverecunde plane, barbarum in morem, exuit pacta.*

Quales sunt tyranni] Bene Philo Decalogum : ὅσοι τοίνυν τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν περιέλαβον, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογοῦντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἐπικυδέστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπάς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες λῃστείαν τὴν ἀληθέστερον : *Qui vero furum vires nacti sunt, hi totas prædantur urbes, pœnarum securi, quod supra leges eminere videantur. Tales sunt homines ingenio minime civili, dominatuum & potentatus avidi, magna furta committentes, qui pulchris nominibus magistratuum & imperiorum id obtegunt quod verius latrocinium appellatur.* Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex Curtio, Justino, Seneca & Augustino producta sunt ad dictum cap. 1, §. 1. libri hujus.

GRONOVII NOTÆ.

V. 1. *Supra diximus*] 2, 1, 17.

Ea certitudine] Non quidem Mathematica necessitate, sed quatenus in actionibus humanis quæ sæpe numero ambiguæ sunt, potest fides haberi.

belli causam statuunt, si vicinus nulla pactione impeditus in suo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare possit. Nam adversus tales metus contrariæ in suo munitionis & siqua sunt similia remedia quærenda sunt, non vis bel-
Zonaras. lica. Injusta igitur bella Romanorum in Philippum Macedo-
Pausan. nem, Lysimachi in Demetrium, ni alia causa adfuit. Valde mi-
, 1. hi placet Taciti illud de Cauchis: *Populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia: quieti, secretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod ut superiores agant non per injurias assequuntur; prompta tamen omnibus arma, ac si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quiescentibus eadem fama.*

VI. Nec utilitas par jus facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem olim Hercules arripuit in Eurytum, * Darius in Scythas.

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fœcundius possideatur: quam Germanis veteribus bellandi causam fuisse ait Tacitus.

Hist. IV. IX. Æque est improbum, inventionis titulo sibi vindicare
Vict. de ea quæ ab alio tenentur, etiamsi is qui tenet sit improbus, de
Ind. rel. 1. Deo male sentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio est eo-
n. 31. rum quæ nullius sunt.

X. 1. Ne-

GROTII NOTÆ.

Darius in Scythas] Antoninus Caracalla in Artabanum Parthorum Regem: vide Xiphilinum.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Romanorum in Philippum*] Liv. 30, 42.

Lysimachi in Demetrium] Pausan. 1, 17. Plutarch. Dem. 908.

Ni alia causa] Certe fuit in bello adversus Philippum, qui Romanis insidiatus belli Punici tempore fuerat: dein contra fœdus Sopatrum cum 4000 Hannibali auxilio miserat, quæ simul cum illo adversus Scipionem in acie steterunt: & Athenienses Rom. socios obsidebat. Videntur auctoris memoriæ illusisse tres urbes, in quibus præsidium habebat Philippus, quasque non contumeliosius quam verius compedes Græciæ appellabat, Demetrias in Thessalia, Chalcis in Eubœa, Corinthus in Achaia: quibus quod præsidiarios educere nollet, bellum jam incœptum continuatum est: Liv. 32, 33. Sed hoc non erat in suo solo arcem vicinam iis, qui damnum inde metuebant, ponere. Rectius dixisset injustam fuisse Samnitium causam adversus Romanos indignantium ob Fregellas, *Liv.* 8, 23. & Æquorum ob *Albam* 10, 1. & Istrorum ob Aquilejam 41, 1. in vicina illis populis, Romanorum tamen colonias deductas.

VI. *Nec utilitas*] Nec si quis videat valde utile sibi fore, si alium bello petat, id ei jus largitur petendi, perinde ut necessitas.

VIII. *Germanis*] Et Helvetiis ad Galliam invadendam, Cæsar. Florus 3, 10.

IX. *Inventionis titulo*] Qui titulus Hispanorum in subjugandis Indis.

Nat

X. 1. Neque ad dominium requiritur aut virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quod hoc videtur posse defendi, siqui sint populi omnino destituti à rationis usu, eos dominium non habere, sed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria. Nam quæ alibi diximus de su- *Vict. de* stentatione dominii, quam pro infantibus & amentibus facit jus *bello, n. 5.* gentium, ad eos populos pertinet cum quibus est pactorum com- *6, 7. 8. Id.* mercium: tales autem non sunt populi siqui reperiuntur toti *l. II, n. 18.* *Plato de* amentes, de quo merito dubito. *Repub.*

2. Male ergo Græci Barbaros ob morum diversitatem, forte *l. II. c. 3.* & quod ingenio cedere viderentur, hostes sibi quasi naturaliter *Eurip.* dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut *Hecuba.* societatem humanam impugnantia, auferri dominium possit, *Liv. lib.* *XXXI. Isocr.* alia est quæstio, & modo, cum de pœnarum jure ageremus, no- *Panath.* bis tractata. *Hoc libro*

XI. Sed * nec libertas, sive singulorum sive civitatum, id est *c. XX, §. 40.* *αὐτονομία*, quasi naturaliter, & semper quibusvis competat, jus bello præstare potest. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum est de jure naturæ præcedente factum omne humanum, & de libertate *κατὰ στέρησιν*, non de ea quæ est *καθ' ἐναντιότητα*, hoc est, ut natura quis servus non sit, non ut jus habeat ne unquam serviat: nam hoc sensu nemo liber est; quo pertinet illud Albutii: *Neminem* *Senec. III.* *natum liberum esse, neminem servum; hæc postea nomina sin-* *contr. 21.* *gulis imposuisse fortunam.* Et Aristotelis illud: *νόμῳ τὸν μὲν δοῦ-* *I Pol.* *λον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον*: *è lege venisse ut alius esset liber, alius servus.* Quare qui legitima causa in servitutem sive personalem sive civilem devenerunt, contenti sua conditione esse debent, ut & Paulus Apostolus docet: *δοῦλος ἐκλήθης, μή σοι μελέτω*; *I Cor. VII,* *Vocatus es ad servitutem, ne id te torqueat.* *21.*

XII. Neque minus iniquum armis subigere aliquos velle, quasi

GROTII NOTÆ.

Nec libertas sive singulorum sive civitatum, id est αὐτονομία, quasi naturaliter & semper quibusvis competat, jus bello præstare potest] Vide Concilium IV Toletanum, & quæ nos supra cap. IV. hujus lib. §. 14.

GRONOVII NOTÆ.

X. 1. *Virtus moralis*] Ut aliquis sit jure dominus, non est necesse, ut sit vir bonus aut pius aut sapiens.

A rationis usu] 2, 3, 6.

De sustentatione dominii] Per legem 2, 4, 10.

Cum quibus est pactorum] Pacta, fœdera, conventiones fieri possunt.

XI. *Quasi naturaliter*] Tamquam populis servientibus liceat semper, ubi possunt excutere jugum, quia per naturam omnes liberi nascuntur.

Præcedente factum] Statu hominis, qualis est ipso naturæ ordine, antequam arbitrium vel ipsius vel aliorum in certam personam imposuerit.

Κατὰ στέρησιν] *Per privationem*, sic, ut ei absit servitus.

Κατ' ἐναντιότητα] *Per contrarium*, quasi servitus ei supervenire non possit.

Mundi

quasi dignos qui serviant, quos naturalitèr servos interdum l losophi vocant. Non enim siquid alicui est utile, id statim licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent u libera esse debet utilium & inutilium electio, nisi alteri quoddam in eos quæsitum sit. Infantium plane alia est r quorum regimen, cum ipsi jus exercendæ αὐτοκρατείας numque suarum moderandarum non habeant, occupanti & neo natura concedit.

Vict. de Ind. n. 24. Ayala de jure belli, lib. 1. c. 2. n. 29. Covar. c. peccatum, p. 2. §. 9. n. 5. & seq. Ad L. Hostes. D. de captivis. L. deprecatio. ad L. Rhod.

XIII. 1. Vix adderem stultum esse titulum, quem qui tribuunt Imperatori Romano, quasi ipse etiam in remotiss & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, nisi J consultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum esset pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperat terdum se * mundi dominum vocet, & in Sacris literis i rium illud, quod * Romaniam posteriores scriptores vo appelletur * τῆς οἰκουμένης nomine: qualia sunt & illa:

Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque similia per complexionem, aut excessum, aute lentiam dicta: quippe cum & in iisdem Sacris literis sola dæa sæpe veniat nomine τῆς οἰκουμένης; quo sensu accipie dictum vetus Judæorum, medio telluris sitam urbem Hie lyma, * id est in medio Judææ, sicut in medio Græciæ D similiter dicti orbis umbilicus. Neque est quod quem moveant Dantis argumenta, quibus probare nititur Impe jus tale competere, quia id humano generi expediat.

Luc. 11, 1.

GROTII NOTÆ.

Mundi Dominum vocet] Ut in Concilio Chalcedonensi Actione XI & XII.

Romaniam posteriores Scriptores vocant] Ut & Athanasius ad Solitarios; id vix sexta pars erat mundi tunc cogniti.

Τῆς οἰκουμένης nomine] Philo de legatione: τῆς πλείστης ἢ ἀναγκαιοτάτων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ χυρίως ἄν τις οἰκουμένην εἴποι, δυσὶ ποταμοῖς ὁριζομένην Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ: *De pluribus utilissimisque orbis partibus loquor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum amnibus duobus Euphrate & Rheno.*

Judæa sæpe veniat nomine τῆς οἰκουμένης] Hieronymus: *Nomen terræ, etiam cum additur particula omnis, restringi debet ad eam regionem de qua sermo est.*

Id est in medio Judææ] Disc ex Josephi lib. III. belli Judai

GRONOVII NOTÆ.

XII. *Dignos qui serviant*] sint ingenio minus liberali.

Occupanti & idoneo] Ejus i ex lege Lycurgi erat penes La monios: constituerat enim, nex quivis alterius liberis, p de ac suis, imperaret, & inde agentes eos coërceret. Crag. lib p. 160.

XIII. 1. *Per complexionem*] plura complectimur verbis, q re aut sententia significamus.

Excessum] Hyperbolen.

Excellentiam] Cum omnia mus aut soli, cui aliquid præci ante alios esse significamus.

Οἰκουμένης] Sic orbis terr pro imperio Alexandri, Justin. pro Græcia eidem, 42, 2.

Orbis umbilicus] Cicero 2. d 56. Ovidius 10, 168. Livius 41

commoda quæ adfert, suis compensantur incommodis. Ut enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire potest quæ regi nequeat, sic & hominum numerus & locorum distantia tanta esse, ut unum regimen non ferat. Arist. VII Pol. IV. Silv. verb. Bellum. p. 1, n. 21. Covar. loco citato, n. 9.

2. Deinde vero concesso hoc expedire, jus imperii non sequitur, ut quod nisi ex consensu aut pœna nasci nequit. Ne in omnia quidem, quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet; multa enim ut bello quæsita ita bello amissa sunt; alia pactionibus, alia derelictione * in aliarum gentium aut regum jus transierunt. Quædam etiam civitates olim plane subditæ, postea tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter fœderatæ esse cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi, aut mutandi juris, non minus adversus Rom. Imperatorem, quam adversus alios valent.

XIV. 1. Sed & Ecclesiæ jus fuerunt qui adsererent etiam in populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipse Paulus Apostolus aperte dixerit eos qui extra Christianismum sunt, judicandi sibi jus non esse: τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; 1 Cor. v, 12. Et quod jus Apostolis judicandi competiit, quamquam etiam ad res terrenas suo modo pertinebat, erat tamen cœlestis, ut ita dicam, non terrestris ingenii, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum & ad circumstantias peculiares aptatum, per sigillorum divinæ gratiæ exhibitionem aut negationem, prout cuique conduceret: Vict. de Ind. rel. 21, & seq. Ayala l. 1. n. 29.

GROTII NOTÆ.

In aliarum gentium aut regum jus transierunt] Exemplum sume in Hispania, de qua vide Gomezium in §. fuerat, num. 5. de actionibus. Panormitanum in c. Venerabilem, col. 9. de Electione. Jasonem in L. Cunctos populos, col. 2, C. de summa Trinitate. Menochium cons. 11, num. 102. Cardinalem Tuschum practicarum conclusionum 345. §. Rex Hispaniæ. Molinæum in cons. Paris. in pr. num. 20. Chassanæum de Gloria Mundi parte v, consid. 28. Azorium Institutionum moralium lib. 11, c. 5, p. 2.

GRONOVII NOTÆ.

Ut unum regimen] Ideo Augustus, libello post mortem ejus in senatu lecto, addiderat consilium coërcendi intra terminos imperii, Tacit. 1. ann. 11. Sic Florus optat Pop. Rom. Sicilia & Africa contentum fuisse, aut etiam his carentem solam in Italia regnare maluisse, quam eo magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur, Flor. 3, 12.

2. *Nisi ex consensu aut pœna*] 2, 5, 1.

XIV. 1. *Ecclesiæ jus*] Alludit eo, quod Alexander VI. Papa divisit inter Lusitaniæ & Castellæ reges bello subigendos Indos (A. C. 1494.) Pejus, quod etiam jus sibi tribuit transferendi regna, siquis ambitioni Paparum adversetur. Sic Julius II. regnum Navarræ, quod ad Joannem Albretum pertinebat, quia se ille Ludovico XI. regi Galliarum adversus Papam & Hispanos junxerat, donavit Ferdinando Arragonensi, A. C. 1512.

Terrenas suo modo] Quatenus eas communes faciebant primi Christiani.

Cœlestis] Supra humanum modum, quale visum in Apostolis divino instinctu.

Sigillorum divinæ gratiæ negationem] Ut fiebat excommunicatis.

Signum

nes humano more nullum habere: * Hieronymus regem & Episcopum comparans: *Ille nolentibus præest, hic volentibus.*

4. An vero reges ipsi iis qui Christianam religionem ... ciunt; arma quasi pœnæ nomine inferre possint, supra capite ... pœnis à nobis disquisitum est quantum instituto sufficit.

XV. Hoc quoque monebo non frustra, sed quia veteribus ... centia conferens magnum malum ni caveatur, prævideo, jus ... belli causam non dare * spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod * quæ nondum impleta sunt oracula, interpretari certo vix conting...

GROTII NOTÆ.

Hieronymus] Idem in Epitaphio Nepotiani: *Minus licet Episcopo quam Regi. Ille enim nolentibus præest: hic volentibus. Ille terrori subjicit, hic servituti donatur.* Cassiodorus lib. XI, in epistola ad Episcopos: *Episcopus doceat; ne judex possit invenire quod puniat.* Fredericus Primus Imperator apud Guntherum Ligurino de Pontifice:

Ecclesiam regat ille suam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis fascesque relinquat.

Suenonem Daniæ Regem excommunicatum cum Roschildensis Episcopus Wilhelmus ab ingressu Ecclesiæ opposito baculi pastoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod Episcopi erat, & cervicem porrexit. Adde quæ supra habuimus libro I, §. 5.

Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, Zosimum & Ammianum Marcellinum: de Joanne Cappadoce Procopium Persicorum II, & Leunclavium historiæ Turcicæ libro XVIII.

GRONOVII NOTÆ.

XV. *Spem conceptam*] Ut Judæi quum antiquis sacerdotum literis contineretur fore, ut valesceret Oriens & Judæa profecti rerum potirentur (quod de Messia verum erat; de Vespasiano interpretabantur Romani) sibi tantam magnitudinem fatorum velut ex oraculo spondebant, Tacit. 5. hist. 13. Sic Carolus VIII. Galliarum rex ad Neapolitanam expeditionem inflammatus, quod pervaserat in vulgus et ... quis vatum carminibus fama, Ca... lo maximum totius orbis imperii portendi, & Mathematicorum ... sponsis fatum esse illum Occidentis simul & Orientis imperium no... sci; Jovius lib. 1. histor. ... nostro fuere tempore bellicosi ... qui sperarent se Babylonis ... ros, quod nummo signato ... cus XI promisit.

GROTII NOTÆ.

Quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certo vix contingit sine prophetico spiritu] Clausi enim ... tique sunt libri Prophetici ad præ... nitum usque tempus; ita ut intelligi nequeant, Danielis XII, 4; 8. 9. Hieronymus ad Danielem: *Si propheta audivit & non intellexit, quid facient hi qui signatum librum & usque ad tempus consummationis multis obscuritatibus involutum præsumtionis mentis edisserunt?* Procopius Gothicorum II: τῶν γὰρ Σιβύλλης λογίων τὴν διάνοιαν πρὸ τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν ἀνθρώπῳ οἶμαι ἀδύνατον εἶναι: *Sibyllinorum oraculorum sensum ante rei eventum invenire existimo supra hominem esse.* Mox: τοῦτο τι ἀδύνατόν ἐστιν ἀνθρώπῳ ὁτῳοῦν πρὸ τοῦ ἔργου τῶν Σιβύλλης λογίων ξυνιέναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβαίη ἤδη τῷ πράγματι, καὶ τὸ λόγιον εἰς πεῖραν ἐλθόντος, ἀκριβὴς τῶν ἐπῶν ἑρμηνευτὴς γένηται: *Fieri nequit, ut homo qualiscunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, sed exspectandum, donec ipsa dies, re jam consummata*

sine prophetico spiritu, etiam rerum certarum latere nos possunt tempora. Ac postremo, prædictio, nisi expressum adsit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus quæ prædixit sæpe per improbos homines aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque sciendum est; si quis quid debet non ex justitia propria, sed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, misericordia, dilectione, id sicut in foro exigi non potest, ita nec armis deposci. Nam ad utrunque horum non sufficit ut id quod postulatur sit ex morali ratione faciendum, sed præterea opus est in nobis jus quoddam sit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa debita aliarum virtutum; quod cum fit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad justitiam pertinet. Id cum deest, injustum ex hac causa bellum est, ut Romanorum in regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad reposcendam gratiam: alioqui contractus esset, non beneficium.

XVII. 1. Notandum & hoc sæpe accidere, ut bello causa quidem justa subsit, sed vitium actioni accidat ex animo agentis: sive quod aliud quiddam, non illicitum per se, magis & principalius animum movet quam jus ipsum, puta * honoris studium, aut utilitas aliqua, sive privata sive publica, quæ ex bello *Vid. de jure belli n. 2.*

summata & verbis experiendo comprobatis, certa fiat carminum interpres. Gregoras libro v: ἀλλ' ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τῶν χρησμωδουμένων δυσεικαστά ἐστι καὶ δυσξύμβολα ἢ πλείστας δεχόμενα τὰς ἀνελίξεις καὶ ἀναπτύξεις μέχρις αὐτῆς ἐκβάσεως, οὕτως καὶ οὗτος ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τοὺς πλείστους. καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. ἐξ ἀνθρώπων δὲ αὐτοῦ γενομένου, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσάφησεν: *Sicut & prædictiones aliæ difficillima conjectu interpretatuque sunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipsumque Imperatorem quamdiu ei vita mansit. Eo autem erepto rebus humanis ipsum semet oraculum hominibus aperuit.* Cavete vobis nimis audaces Theologi: cavete vobis à nimis audacibus Theologis Politici. Dignus qui inspiciatur locus apud Thuanum libro LXXXIX, in anno CIↃ IↃ LXXXIII, de Jacobo Brocardo.

Honoris studium] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet Augustinus libro III. de civitate Dei, cap. 14: *Satius esse cujuslibet inertiæ pœnas luere quam illorum armorum gloriam quærere.* Repete quæ ex Agathia supra posuimus hic ad §. 3.

GRONOVII NOTÆ.

XVI. *Non ex justitia propria*] Quod nisi præstet, sit injustus ac legibus reus, ex ea quæ in contractibus observatur.

Ex morali ratione] Decens, honestum, officium, justitiæ διανεμητικῆς opus.

Debita aliarum] Ut pietatis & obsequii liberorum erga parentes; officii parentum in testamento erga liberos.

Romanorum] Imo scelestissimi hominis P. Clodii, ringentibus omnibus bonis, plebem instigantis. Cic. pro Sext. 6.

Regem Cypri] Ptolemæum Flor. 3, 9. Plutarchus in vita Catonis.

XVII. 1. *Honoris studium*] Ut quum Antigonus divulgavit se

 Olym-

bello ipso seorsim à causa sua justifica considerato exspect
sive quod adest affectus plane illicitus, ut gaudium acqui
tis in malo alieno sine boni respectu. Sic Aristides de Soc
secunda, Phocenses ait merito periisse, at non bene fecisse
lippum cum eos perderet, quippe non religioni studentem
præferebat, sed augendo imperio.

2. *Una & ea vetus causa bellandi est*, inquit Sallustius
*funda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes pr
bellorum causa*, apud Tacitum & in Tragoedia:

† *Rupere fœdus impius lucri furor*
Et ira præceps.

Quo & Augustini illud recte referas: *Nocendi cupiditas
scendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, fer
bellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, hæc sunt
bellis jure culpantur.*

3. Sed hæc, ubi causa justifica non deest, peccatum q
arguunt, ipsum tamen bellum proprie injustum non f
unde nec ex tali bello restitutio debetur.

† Sen. Hipp. Contra Faustum, lib. XXII, c. 74. Covar. d. §. 1, n. 2. Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. Silvester in verbo bellum n. 2. Summa Ang. in verbo Bellum n. 5. Sum. Rosib. n. 3. & 8. Th. 2, 2, 66, 8.

Olympiadis à Cassandro interfectæ mortem ultum ire, & Alexandri regis sui filium obsidione Amphipolitana liberare, Justin. 15.1 vera omne imperium Alex fectaret.

CAPUT XXIII.

De Causis dubiis.

I. Verissimum est quod scripsit Aristoteles, in mor non æque ut in mathematicis disciplinis certitu

1 Eth. Nic. 1.

inveniri, quod eo evenit, quia mathematicæ disciplinæ à materia omni formas separant, & quia formæ ipsæ tales plerumque sunt * ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est medii. At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ de quibus agitur * solent habere interjectum aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas sæpe incidit, ut in crepusculo, aut in aqua frigida calescente. Et hoc est quod ait Aristoteles, *ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον*: *quid cui anteponendum sit difficilis sæpe est judicatio.* Andronicus autem Rhodius: *τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον δύσκριτόν ἐστι τοῦ δοκοῦντος διελεῖν*: *difficile est id quod vere justum est ab eo quod tale videtur discernere.*

Puf. J. gent.

III Nicom.

II. 1. Primum autem illud est tenendum, etiamsi quid justum reipsa est, sed ab eo fit qui omnibus expensis injustum id existimat, actum esse vitiosum. Hoc enim est quod dicit Paulus Apostolus, quicquid non fit ex fide peccatum esse: * quo in loco fides animi judicium de re significat. Nam vim judicatricem humanis

Rom. x 23.

GROTII NOTÆ.

UT *nibil habeant interjectum*] In his mutatio fit *εἰς τὸ ἀντικείμενον*, in aliis *εἰς τὸ μεταξύ*.

Solent habere interjectum aliquid] Vide Chrysostomum ad IV Ephesiorum II Moral.

Quo in loco fides animi judicium de re significat] Eodem tendunt in eadem Pauli epistola eodem capite ista: *ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω*: *unusquisque sui sensus sibi certus sit.* Et: *μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει*: *beatus ille qui quod præfert in eo sui damnator non est.* Ambrosius: *Peccatum est quod aliter fit quam probatum est.* Sequitur Augustinus, citati ambo à Gratiano post cap. 14, causa 28, quæst. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: *Δεῖ ἐ μόνιμον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ' ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες*: *Requiritur non modo ut quod agitur sit honestum justumque, sed ut firma ac constans adsit persuasio, unde fiat actio ut quod fit fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit.*

GRONOVII NOTÆ.

I. *A materia*] Figuras considerant à corporibus semotas ut loquitur in Prolegomenis extremis.

Ut nihil habeant] Sint circumscriptæ & præcisæ, nullum habentes confinium cum aliis, ut dubitari possit huc an illuc pertineant.

Aliquid, ea latitudine] Medium rationis. Horne. Ethic. 3, 1, 14.

Crepusculo] *Quod tu nec tenebras nec possis dicere lucem.*

II. 1. *Omnibus expensis*] Post maturam deliberationem pro ipsius sensu & captu.

Quidquid non fit] Vide Animadv. Grotii pro suis notis ad Cons. Cassand. ad articul. 2. p. 68. in Examine Riveti, & hujus examen pr. 71. tum ejusdem Riveti Apolog. contra Votum H. Grotii num. LXXVI. p. 148. item *διάλυσιν* Grotianæ discussionis pag. 328.

Vim judicatricem] Conscientiam dictantem hoc probum, illud improbum esse; non semper, prout revera est, sed prout quis educatus & institutus est.

manis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbrutescit animus.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium nihil certi monstret, sed hæsitet: quæ hæsitatio si attenta consideratione expediri nequeat, sequendum erit illud Ciceronis: *Bene præcipiunt * qui vetant quicquam agere quod dubites æquum sit an iniquum.* Hebræi magistri dicunt: הסתלק מן הספק *abstine te à re dubia.* Sed hoc locum habere non potest ubi alicui omnino alterutrum est faciendum, & de utroque an æquum sit dubitatur: tunc enim licebit ei eligere quod minus iniquum ei videtur. Semper enim ubi electio evadi non potest, minus malum rationem induit boni: τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait Aristoteles: Cicero, *de malis minima.* Quintilianus, *In comparatione malorum, boni locum obtinet levius.*

De Off. l. 1. Covar. tom. 1. de matr. p. 2. c. 7. §. 2. n. 9. Nic. 11, c. 9. Cic. Off. III. Vasques 1, 2. disp. 62. c. 1. num. 1. Med. 1, 2. quæst. 14.

III. Plerumque vero in rebus dubiis post examen aliquod animus non in medio hæret, sed huc aut illuc ducitur * argumentis ex re petitis, aut ex opinione quam habet de aliis hominibus sententiam super ea re pronunciantibus. Nam & hic verum est * illud Hesiodi, præstantissimum esse per se sapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur è causis, effectis, & adjunctis aliis.

IV. 1. Sed ad hæc recte noscenda usu quodam & peritia opus est;

GROTII NOTÆ.

Qui vetant quicquam agere quod dubites] Plinius lib. 1, epist. 19: *Quod dubitas non feceris.*

Argumentis ex re petitis aut ex opinione quam habet de aliis hominibus] Augustinus lib. III. de ordine: *Duplex est via quam sequimur cum rerum nos obscuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* Explicat hoc Gabriel Vasquez disput. LXII, cap 3, num. 10.

Illud Hesiodi] Usus est Minutius post malam pugnam apud Livium libro XXII: *Eum primum esse virum qui consulat quid in rem sit: secundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit, eum extremi ingenii esse.* Et pro A. Cluentio Tullius: *Sapientissimum esse dicunt eum cui quod opus sit ipsi veniat in mentem: proxime accedere illum qui alterius bene inventis obtemperet.* Hesiodi versus, unde hæc fluxere, sic habent:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ,
Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖ ἀχρήϊος ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes, per se ipse quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines prospectat agendi:
Qui bene consultis didicit parere, secundus:
At qui consiliis pollet nihil ipse, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad usus.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Nihil certi*] Ut decernere nequeat, utrum justum sit, nec ne.

III. *Non in medio hæret*] Non ambiguus manet, sed in alterutram partem magis inclinat.

De aliis hominibus] De prudentia & fide consiliariorum.

Hesiodi] Ἔργ. 291. Livius 22, 29.

Præ-

est; quam qui non habent, ut activum judicium recte conforment, tenentur audire sapientum consilia. Nam ἔνδοξα, sive probabilia sunt, Aristotele teste, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe sapientibus; iisque rursum aut omnibus, aut pluribus, aut præstantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus artium momenta ediscere aut expendere vix vacat: Vict. de Ind. rel n. 12. (de jure 21. & Arist. Top. cap

σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Dat sapere regi turba sapientum comes.

Aristides de concordia ad Rhodios ait, sicut in facti quæstionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei stant testes, ita sententiarum eas sequendas quæ plurimis præstantissimisque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non nisi consulto collegio fecialium, ad id instituto, Imperatores Christiani vix nisi auditis Episcopis, bella suscipiebant, ut si quid esset quod religionem posset injicere, ejus monerentur.

V. 1. Accidere autem in multis controversiis potest, ut ab utraque parte probabilia se ostendant argumenta, sive intrinseca, sive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, si res mediocres sunt de quibus agitur, videtur vitio carere posse electio, in utramvis partem ceciderit. At si de re magni momenti, ut de supplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum discrimen quod est inter eligenda, * præferenda est pars tutior, ut dici solet:

In istam partem potius peccato tamen.

Ideo satius est nocentem absolvere quam innocentem condemnare.

2. Scriptor problematum quæ Aristotelis nomen præferunt: Sect. 2; ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τὸν ἀδικοῦντα ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τὸν μὴ ἀδικοῦντα καταψηφίσασθαι ὡς ἀδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικοῦντα, legitur μὴ ἀδικοῦντα, & contra.) *Nemo est nostrum*, ait, *qui non malit absolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem quam jam dedimus: ἔτι γὰρ ὅταν τις ἀμφιδοξῇ, τὸ ἔλαττον τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον; *Nam ubi quis dubitat, eligendum in quo*

GROTII NOTÆ.

Præferenda est pars tutior] Ammianus Marcellinus libro XXVIII: *Si implacabiles iracundiæ sunt, summa est acerbitas; sin autem exorabiles, summa lenitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda est.* Et hoc explicat Vasquez dicto libro, c. 4. num. 21.

GRONOVII NOTÆ.

IV. *Ut activum judicium*] Ut se instruant ad habendum delectum recti pravique, justi & injusti.

Artium momenta] Arcana & recessus & subtilia, quæ rem continent, præcepta.

In facti quæstionibus] Ubi ambigitur, factumne sit aliquid annon.

V. 1. *Intrinseca*] Ex ipsa re nascentia.

In istam partem] Terent. Adelph. 2, 1, 20.

quo minus delinquitur. Antiphon: *εἰ δέον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι, ἀσέβημα: Si errandum est, sine jure absolvere quam per injuriam condemnare est sanctius. Nam in illo error est, in damnatione insontis, facinus.*

VI. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes sequi soleant. Ideo inter sententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico Fabius: *Lib. 1.*

cauta speculator mente futuri,
Nec lætus dubiis parvisque lacessere Martem.

Tres autem sunt modi quibus vitari potest ne controversiæ in bellum erumpant.

VII. 1. Primum est, colloquium: *Cum duo sint generâ disceptandi*, ait Cicero, *unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet priore.* Et Terentius: *De Off. 1. Vict. de jure bel. n. 28.*

* *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet:*
Qui scis, an quæ jubeam sine vi faciat?

Apollonius Rhodius dixit: *Μηδ' αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσι χ*... *πειρηθῆναι.* Et Euripides:

Λόγοισι πείσω. εἰ δὲ μὴ, βίᾳ δορός.
Verbis id impetrabo; sin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus civitates quæ hanc viam omitterent:

Et vos quoque urbes quæ quod est verbis datum
Transigere, potius fertis ad cædem arbitram.

Achil-

GROTII NOTÆ.

Omnia prius experiri quam armis] Dionysius Halicarnassensis in excerptis legationum: *μὴ πρότερον ἄρξαι τῶν ἔργων πρὶν ἢ πειραθῆναι τῶν λόγων: non ante ad res veniendum est quam tentata sit verborum via.* Menelaus apud Libanium: *πρῶτον μὲν γὰρ τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾶν ἀνθρωπινώτερον δήπουθεν: Homini convenientius, prius verborum experimentum facere quam statim ad arma prosilire.* Non abeunt hinc illi chori dicta in Euripidis Helena:

τὸ θεῶν
Ἔπος ἀληθὲς εὗρον
Ἄφρονες, ὅσοι τὰς ἀρετὰς πολέμῳ
Κτᾶσθε, δορὸς ἀλκαίου
Λόγχαισι καταπαυόμενοι
Πόνους θνατῶν ἀμαθῶς.
Εἰ γὰρ ἅμιλλα κρινεῖ νιν
Αἵματος, οὔποτ' ἔρις
Λείψει κατ' ἀνθρώπων πόλεις.
Stulti nimium, queis virtutis
Mensura placet unica, ferrum;
Quibus humani pausa laboris
Non nisi sævo quæretur ense:
Nam si virtus sanguine tantum
Spectanda venit, nunquam discors
Furor infestas deseret urbes.

GRONOVII NOTÆ.

VI. *Parvisque*] Leg. parcusque raro rem aciei committere.

VII. 1. *Μηδ' αὔτως*] Non statim vi, priusquam verbis tentari.

Potius fertis] Id terminatis cruento bello judice, ut potior jure victor habeatur.

Mal-

Achilles Iphigenia in Aulide:

Si paret aequo, nil mea vobis ope
Opus est; salutis est in hoc uno satis.
Ego simul amici gratiam servaverim:
Minusque vitio vertet omne agmen mihi,
Ratione si rem gesserim, non viribus.

Quod in Phoenissis apud Euripidem legimus;

πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν:

ad auctum sic extulit apud Livium Phaneas: * *multa homines ne bellare necesse sit voluntate remittere, quae bello & armis cogi non possint.* Mardonius apud Herodotum Polymnia Graecos culpat hac in parte: τοὺς χρεὸν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι: *quos oportuit, cum ejusdem essent linguae, caduceatorum & legatorum opera non praeliis controversias tractare.*

2. Coriolanus apud Halicarnassensem: τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντας τούτων πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογήσειαν εἶναι καλόν: *Siquis non aliena cupiat, sed sua postulet, atque iis non impetratis bellum moveat, id omnium confessione aequum est.* Apud eundem Halicarnassensem rex Tullus, *quae verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum Vologeses: *aequitate quam sanguine, causa quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex Theodoricus: *Tunc utile solum est ad arma concurrere, cum locum apud adversarios justitia non potest invenire.* Cass. III. Var. 1.

VIII. 1. Alterum est inter eos qui communem judicem nullum habent * compromissum: ἐπὶ τῇ δίκης διδόντι οὐ νόμιμον

GROTII NOTAE.

Multa homines ne bellare necesse sit voluntate remittere, quae bello & armis cogi non possint.] Donatus ad Eunuchum: *Pervulgatum est enim quod summa vi defenderis quum extorquetur, hoc idem postmodum remitti remittenti.*

GRONOVII NOTAE.

Πᾶν γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quae alioqui ferrum hostile faceret.

Voluntate remittere] Belli vitandi ergo concedere, ad quae vi & bello adigi nequeant, desperatione in virtutem versa.

VIII. 1. *Qui communem*] Quod penes utrumque sit summum imperium.

Compromissum] Conventio, qua arbitri sententiae se obtemperaturos uterque litigator promittit. Videndus tit. D. de Receptis, qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant. Vocatur & Receptum in L. 14. C. de judiciis. Vide Suartzmaier Miscell. jur. cap. 4.

GROTII NOTAE.

Compromissum] Spreta plerumque potentioribus via. Vide Connestagium de conjunctione regnorum Castellae & Portugalliae; digna tamen quam insistant aequi & pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios: Arbitri sumpti inter Magnum Norvagiae & Canutum Daniae reges de regno utroque certantes.

phontem laudat Philippum Macedonem, quod q
cum Athenienſibus controverſias, de iis paratus
πειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere a*
ti æqua utrique parti.

Livius lib. VIII. 2. Sic olim Ardeates & Aricini, poſtea Neapoli
ni controverſias ſuas arbitrio populi Romani perm
Samnites in controverſia cum Romanis ad comm
Xen. Cyrop. lib. II. provocant. Cyrus ſibi & Aſſyrio arbitrum fert rege
Pœni in controverſiis cum Maſiniſſa, ut bellum vite
Lib. VIII. provocant. Romani ipſi de controverſia cum Sam
Plutarch. Pomp. Livium ad communes ſocios. Et Philippus Mace

tantes. Nempe quomodo Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. Magnus rex Sueciæ arbiter ſumptus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges; de Salamine inter Athenienſes & Megarenſes judices capti Spartiatæ quinque, Critolaidas, Amompharetus, Hipſechidas, Anaxilas, Cleomenes; Plutarchus Solone. In federe Lacedæmoniorum & Argivorum apud Thucydidem v: *δίκας διδόντας κατὰ τὰ πάτρια*, *qui ſtare arbitris volent more avito.* Et mox: *εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἄν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκοίη*: *Si qua ſociarum civitatum cum ſocia civitate contro-*

dicunt: *δίκας γὰρ δι*
φορᾶς ἐν σπονδῇ ἔχομ
ἢ οἷς αὖ σπουδάζεται,
μὴ προσέχειν: *Arbi*
mere controverſa para
ſtare judicio volunt,
iniquum eſt. Apud e
corum IV, Theudib
paratum ſe oſtendit
re de iis quæ Roma
Vide & quid olim
po ſignificaverint
excerpto legationum
eſt in fœdere Antio
Polybio itidem in
Rex Angliæ judex d
ſione: Comes Hol
gem Daniæ & fratres
motante hiſtoriæ Da

…rsia cum Græcis ait se arbitrio usurum populorum, cum quibus pax utrisque fuisset. Parthis & Armeniis postulantibus Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuisse Plutarchus : οὐκ ἐῶντες πρότερον ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀπογνῶναι; *ne sinerent ... ad bellum veniri, quam spes omnis judicii obtinendi perisset*. De Gallorum Druidibus Strabo : ὥστε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον, *olim & inter bellantes erant arbitri, ac sæpe jam acie congressuros diremerunt*. Eodem officio functos in Iberia sacerdotes idem testis est. Lib. XXXII. Lib. IV. Lib. XI.

3. * Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam si ut judicia alienorum à vera religione judicum vitarentur, & à Judæis & à Christianis arbitri quidam sunt constituti, & id à Paulo præceptum, quanto magis id faciendum est, ut majus multo vitetur incommodum, id est bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Christiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen, secundum ea quæ alibi diximus, cum temperamento quodam est intelligendum. Vict. de jure belli, n. 28. Molina disput. 103. § Quando inter Ægid. Reg. de actibus supern. disp. 31. du. 4. n. 72. Th. 2. 2. q. 95, art. 8. & ibi Cajet.

4. Et tum ob hanc tum ob alias causas utile esset, imo quodammodo factu necessarium, conventus quosdam haberi Christianarum potestatum, ubi per eos quorum res non interest aliorum controversiæ definiantur: imo & rationes ineantur * cogendi partes ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipsum olim apud Gallos * Druidum fuisse usum Diodoro ac Straboni proditum. Etiam proceribus suis de regni divisione judicium permisisse Francos reges legimus.

IX. Tertia ratio est * per sortem: quam in hoc commendat Dion Chrysostomus oratione in Fortunam altera: & multo ante Solomo Prov. XVIII, 18. Herod. Pol. Plut. quæst. Gr. Stra. VIII. Livius lib. XXVIII.

X. 1. Sor-

GROTII NOTÆ.

Maxime autem Christiani Reges & civitates tenentur hanc inire viam] Gregoras libro X. de Alexandro Bulgaro: ὡς ἄξιον εἶναι λόγων Χριστιανοῖς ἀπηνῶς οὑτωσὶ κατ' ἀλλήλων ... , δέον ὁμοδοξεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν παρατάττεσθαι: *Indecorum esse Christianis tanta cum acerbitate inter se armis certare, cum rationes sint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.*

Cogendi partes ut æquis legibus pacem accipiant] Vide exemplum apud Cassiodorum III, 1, 2, 3, 4. & Gailium de pace publica II, cap. XVIII, n. 12.

Druidum fuisse usum] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, Episcopi successere. Vide epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem in capitulis Caroli Calvi, & de Episcopis Hispaniæ Rodericum Toletanum libro VII, c. 3.

Per sortem] Vide Augustinum de Doctrina Christiana lib. I, cap. 28.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Judicia alienorum*] Lites forenses apud Ethnicos judices.

Qua alibi] 1, 2, 9.

IX. *Per sortem*] Religioni & fortunæ committendo, Justin. 1, 10.

Herod. Pol.] 9, 2, 6.

Plutarch. quæst. Gr.] 294.

Strabo VIII.] p. 357.

X. 1. Sortis autem affine quid est certamen singular usus non videtur omnino repudiandus, si duo, * quor troversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint in ræ, inter se parati sint armis decernere, ut olim de Pel so Hyllus & Echemus, de regione ad Inachum Hyper Phemius, de Elide Pyræchma Ætolus & Degmenus E Iba Corbis & Orsua. Videtur enim id, si non ab ipsis re certe à civitatibus posse acceptari ut minus malum.
Lib. v. vium Metius Tullum sic alloquitur : *Ineamus aliqua qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo*
D. loco. *ne utriusque populi decerni possit.* Strabo vetustam h se ait Græcorum consuetudinem : * & apud Virgiliun æquum fuisse ait ut inter se & Turnum eo modo re retur.

2. Certe * inter cæteros Francorum veterum mo impense laudat Agathias libro primo, cujus ipsa ver enim insignia) apponam : ἀλλ' εἴπερ ἄρα καὶ τιν' ἔριν λεῦσιν ἐγγενέσθαι συνενεχθείη, παρατάττονται μὲν ἅπαντες μήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσ ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἐκτετάχαται ἡ πληθὺς, αὐτίκα τὸ χ ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγ λεῦσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακρινῆσαι. εἰ δὲ μ ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύει ὅσιον ὂν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, πημαίνεσθαι καὶ ἀνατετράφθαι. εὐθὺς τι οὖν τὰς τε φάλα λύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις της, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλοις ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμι φροῦδα οἴχεται τὰ δεινά. οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκο καὶ φιλόπατρι. τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ *Si qua forte inter reges oriantur controversia, aciem*

GROTII NOTÆ.

Quorum controversia alioqui totos populos gravissimis malis sint implicitura] Scriptor tragœdiæ Thebaidos:

rex sit è vobis uter,
Manente regno quærite.

Dion Othone : πολὺ γάρ τοι καὶ κρεῖττον καὶ δικαιότερόν ἐστιν ἕνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλοὺς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι : *multo enim satius justiusque est unum pro omnibus, quam multos unius causa perire.*

Et apud Virgilium] Æneidos XI :

Æquius huic Turno fuerat se opponere morti.

Pari de causa Antonius Octavium ad singulare certamen provocabat. Plutarchus Antonio.

Inter cæteros Francorum mores] Vide Caroli Cal lum apud S. Arnulfum nem Aquisgranensem. A dem apud Langobardos. lum Warnafredi libro 1, c cap. v, 17. cap. 40.

GRONOVII NO

X. 1. *Hyllus*] Ὕλλος τοῦ H καὶ Ἔχεμος Αἰγεάτης. Sui ϐολή. Fuit autem hic Euandri pater.

Hyperochus] Archivorum

Degmenus] Ænianum

Non ab ipsis recte] Machi Livium 1, 22 & 23.

es instruunt, tanquam bellaturi ad rem armis decernendam:
bviam alii aliis procedunt. At ubi conspicati sunt se invicem
rcitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus aucto-
sunt ut jure potius certent: aut si id nolint, ipsi inter se sin-
ari dimicent certamine, & suo duntaxat ipsorum periculo
transigant: Neque enim aut æquo & bono, aut patriis insti-
is convenire, ut ipsi ob propria odia bonum publicum labefa-
t aut evertant. Ergo confestim solvunt exercitus, & restitu-
ace tuto inter se commeant, sublatis malorum causis. Tanta
ubditis cura justitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus
idus & suis obsequens.

KI. Quanquam vero in causa dubia pars utraque tenetur *L. in pari.*
erere conditiones quibus bellum vitetur, * magis tamen id *D. de R. I.*
etur qui petit quam qui possidet. Ut enim in pari causa me- *Vict. de ju-*
r sit possidentis conditio, non civili tantum juri sed & natu- *re bel. n.*
i convenit; cujus rei causam alibi etiam ex Aristotelis quæ *27. & 30.*
untur Problematibus attulimus. Atque hic & illud adden- *Less. de*
n est, ab eo qui justam causam habere se scit, sed documenta *Just. c. 29.*
ı habet sufficientia quibus possessorem de injustitia suæ pos- *dub. 10.*
ionis convincat, bellum licite non sumi: quia non habet jus *Molina.*
gendi alterum ut de possessione decedat. *disp. 103.*
§. in secun-
do vero.

KII. Ubi vero & jus ambiguum est, & neuter possidet, aut *Lorca 2, 2.*
æquo uterque, ibi iniquus censendus erit qui oblatam rei *sect. 3.*
ıtroversæ divisionem repudiat. *disp. 38.*

KIII. 1. Ex his quæ diximus definiri potest illa à multis a- *n. 4. Lor-*
ata quæstio, an bellum ratione habita eorum qui principa- *ca 2, 2.*
belli motores sunt utrinque justum esse possit. * Distin- *quæst. 40.*
endæ enim sunt variæ acceptiones vocis justi. Justum enim *disp. 53.*
quid dicitur aut ex causa, aut secundum effectus. Ex causa *Soto v. de*
sum, aut speciali acceptione justitiæ, aut illa generali qua *Instit. jur.*
nis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum di- *41, art. 7.*
litur in eam quæ ad opus pertinet & eam quæ pertinet ad ope- *Covar. c.*
tem: nam ipse operans juste agere interdum dicitur, quo- *peccatum.*
s injuste non agit, etiamsi id quod agit justum non sit: quo- *§. 10.*
modo *num. 6.*
Alc. 2.
Parad. 21.
Fulgos. l. 5.
de Just.
Piccolom.
lib. VI.
Civil. Phil.
c. 21.
Alb. Gent.
l. 1, c. 6.

GROTII NOTÆ.

Magis tamen id tenetur qui petit,
m qui possidet] Vide Herreram
mo II.

Distinguenda sunt variæ acceptiones
s justi] Sic Gratianus causa XI,
estione III. post C. Episcopus,
inguit justitiam causæ, ordinis,
mi.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Non habet jus*] Quippe quod
sistat in documentis, ut actore
non probante reus absolvitur.

XII. *Qui oblatam*] Si alter para-
tus sit partiri rem potius, de qua
ambigitur, quam ob totam possi-
dendam bellare.

XIII. 1. *Quæ ad opus*] Quæ inest
ipsi rei.

Ad operantem] Per quam facultas
est operanti pro conditione sua &
loco sic agendi, ut agit.

Justum non sit] Ut cum prætor in-
juriam decernit, tamen jus reddere
dicitur, l. 11. D. de just. & jure.

2. *Mora-*

Suares de 3. Generali acceptione justum dici solet quo

legibus li- agentis vacat. Multa autem etiam fine jure fiunt
bro III, *c.* ob ignorantiam inevitabilem : cujus rei exempl
38. *Alph.* qui legem non obſervant, quam ſine culpa ſua i
de Caſtro quam lex ipſa promulgata eſt, & tempus per ſe ad
de poteſt. ficiens tranſiit. Sic & in litibus accidere poterit,
leg. pœnal. que non modo injuſtitia ſed & omni alio vitio ca
l. 1. *c.* 1, tim ubi pars utraque aut altera litigat non ſuo ſed
& 3. ne, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam
XII. *Rhet.* deſerere. Sic Ariſtoteles in litibus juris controv
c. 17. trum eſſe improbum, quod ipſe dicit *πονηρὸν*. C
Lib. II, 8. Quintilianus poſſe accidere ait, ut ex utraque par
vir bonus dicat. Imo & juſte judicare judicem a
Top. I, 13. Ariſtoteles, ſignificari enim aut judicare *ὡς δεῖ pl*
Nic. V, 12. ſine ulla ignorantia, aut *κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην*, *ex*
tentia. Et alibi ait : *εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικε*
ignorantiam judicavit, non egit injuſte.

4. At in bello vix eſt, ut temeritas ſaltem omn
nis defectus abſit, ob negotii ipſius gravitatem, qu
lis eſt ut cauſis probabilibus non contenta, quam
dentes requirat.

5. At juſtum ſi accipimus, quoad effectus quoſ
tum eſt bellum hoc ſenſu juſtum utrimque dari,
rebit quæ de bello publico ſolenni infra à nobis
enim & ſententia non ex jure lata & poſſeſſio ſin
quoſdam juris effectus.

2. *Moralis ad contraria*] Idem juſte probeque ſimul hinc agi, inde prohiberi nequit; eadem res per ſe non

ſed pro alio, ut pro p

4. *Dilectionis*] C
homo homini, ma

CAPUT XXIV.

Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.

Jus sæpe remittendum, ut bellum vitetur:
Maxime jus ad pœnas:
Præsertim à rege læso.
Etiam curâ sui & suorum abstinendum sæpe bello.
Regula prudentiæ circa electionem bonorum.
Exemplum in deliberatione inter studium libertatis & pacis: quæ internecio populi evitetur.
VII. *A pœnis exigendis abstinere debere qui non multo sit validior.*
VIII. *Restare ut bellum non sit suscipiendum, nisi ex necessitate:*
IX. *Aut ex maxima causa cum maxima occasione.*
X. *Bellorum mala ob oculos posita.*

1. QUanquam instituti, quod de jure belli inscriptum est, pars proprie non videtur exsequi quid circa bellum tutes aliæ præcipiant aut suadeant, obiter tamen obviam idum est errori, nequis existimet ubi jus satis compertum, statim aut oportere bellum suscipi, aut semper etiam licere. ntra enim evenit, ut plerumque magis pium rectumque sit jure suo cedere. Nam nostræ quoque vitæ curam honeste *Vid. de* eri, ut alterius & vitæ & saluti perpetuæ quantum in nobis *jure belli.* consulamus, supra suo loco dictum est. Maxime autem *n. 14. &* ristianis hoc convenit, qui in eo perfectissimum Christi imi- *33.* itur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infestis mori luit, Rom. v, 6. Quod ipsum multo etiam magis nos exci-, ne res nostras aut nobis debitas persequamur, cum tanto orum incommodo quantum secum ferunt bella.

2. * Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum, & Ari-

GRONOVII NOTÆ.

1. Q*Uid circa bellum virtutes*] Hoc enim ad τὴν πολιτικὴν tinet, consiliique est, non juris. *De jure suo cedere*] Condonare iniam & remittere aliquid de illo, od optimo jure exigere possis, ut mano sanguini parcatur.

2. *Causam talem*] Quæ sufficit juri bando.

GROTII NOTÆ.

Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum] Seneca suasoria v: *Gallio dixit, bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re supervacua & nihil nocitura si fieret, non esse suscipiendum.* Plus aliquid Apollonius dixit regi Babyloniæ apud Philostratum l. 23: προσποιῆσθαι γὰρ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπὲρ κωμῶν, ὧν μείζους κέκτηνται πολλοὶ τῶν ἰδιωτῶν, διαφέρεσθαι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πόλεμον δι' ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι: *Addidit vero, non oportere cum Romanis disputare de vicis, quibus majores privati sæpe possident, ad bellum*

Pol.lib.IV. & Aristoteles monet, & Polybius. Nec à veteribus
Rhet. ad Hercules, quod Laomedonti & Augiæ arma intulit ob
Alex.c.3. tam laboris mercedem. Dion Prusæensis in ea oration
Phars.lib.V. de bello & pace, non hoc tantum ait quæri solere *εἰ συ*
ἀδίκημα παρὰ τούτων οἷς διαφοροῦνται πολεμεῖν, *an injuria*
sit ab his de quibus bello petendis agitur, *sed etiam*
τοῦτο συμβεβηκός, *quanti æstimandum sit id quod accidi*

II. 1. Ad pœnas vero omittendas multa sunt quæ
tantur. Videamus quam multa patres in filiis dissimula
de re dissertatio est Ciceronis apud Dionem Cassium
* ut Seneca ait, *nisi multa & magna injuria patientiam*
runt, nisi plus est quod timet quam quod damnat, *non a*
decretorium stylum : unde non multum discrepat P
Lib. V. ctum, recitante Diodoro Siculo : *μηδένα πατέρα λα*
υἱῶν ἑκουσίας τιμωρίαν, *εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτ*

bellum vero ne ob magnas quidem venire causas. Josephus altero libro adversus Appionem de popularibus suis : *ὅτι τὴν ἀνδρίαν ἠσκημένοι ἐπὶ τῷ πολέμους ἄρασθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν. τὰς γοῦν ἄλλας ἐλαττώσεις πρᾴως ὑπομένοντες, ἐπειδὰν τινες ἡμᾶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζωσι, τότε καὶ παρὰ δύναμιν αἱρούμεθα πολέμους καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων τῶν συμφορῶν ἐγκαρτεροῦμεν* : *Neque nostri fortitudinem exercent ut suas res augeant, sed ut leges ipsis maneant; cætera igitur damna ferentes leniter, ubi sunt qui nos à legibus cogant discedere tunc etiam supra vires bella sumimus, & ad ultima usque mala duramus.*

Ut Seneca ait] De Clementia 1, cap. 14. Augustus patri in consilio assidens de filio qui in parricidio deprehensus esset, dixit : *relegandum quo patri videretur. Non culleum, non serpentes, non carcerem decrevit : memor non de quo censeret sed cui in consilio esset, mollissimo genere pœna contentum esse debere patrem dixit.* Verba sunt Senecæ eodem libro c. 15. Terentius Andria :

Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri.

Philo περὶ ἀνδρείας ait : *πατέρας ἀπαρνήσεις χρηματίζειν τῶν υἱῶν, ἀποχοινίζοντας αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως προσ-*
την καὶ ὑπερβάλλουσαν [...]
ἐκείνοις μοχθηρία χαρακ[...]
Patres abdicationis tristia [...]
nuntiant, filiosque à domo [...]
cognatione abrumpunt, [...]
ubi amorem illum, quem [...]
super omnia eximium nat[...]
bus indidit, filiorum impr[...]
Cicero pro Ligario : *Ign*[...]
dices, erravit; lapsus est [...]
vit : si unquam posthac; [...]
sic agi solet.

GRONOVII N[...]

Laomedonti] Cujus fili[...]
nen à ceto cui ex oracul[...]
jecta, liberaverat, & ab [...]
operis promissa fraudaba[...]
II. 214.

Augia] Regi Elidos, c[...]
lum purgaverat, item infici[...]
promiserat mercedis.

II. 1. *Nisi plus est quod* [...]
spicit graviora scelera fili[...]
nitate quam sunt præterit[...]
nam merentur, aut gravio[...]
moda familiæ.

Decretorium stilum] Ex[...]
nem. ut ille Terentianus [...]
5, 4. Satius est quam te i[...]
hoc possidere Bacchidem.

Μηδένα] Neminem [...]
benter sumere de filio su[...]
nisi magnitudine peccato[...]
gressus sit naturalem pare[...]
beros pietatem.

τὴν φυσικὴν τ͂ γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν: & illud Amici Rhodii, ἡδὺς πατὴρ ἀφίσταται τ͂ υἷε, εἰ μὴ ὑπερβαλλως εἴη μοχθηρός.

2. At quisquis alium punire vult, * rectoris, id est patris quodammodo personam suscipit: quo respiciens Augustinus Comitem Marcellinum: *Imple*, inquit, *Christiane judex, pii patris officium*. Pittaci dictum laudat Julianus Imperator: ὃς τὴν συγγνώμην τῆς τιμωρίας προέθηκε, *qui veniam pœna præferret*. Libanius in oratione de seditione Antiochena: qui Deo, ait, similis esse vult, ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων, *magis gaudeat condonatione quam pœna*.

3. Interdum eæ sunt rerum circumstantiæ, ut jure suo abstinere non laudabile tantum sit sed & debitum, ratione ejus quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, sive in se spectatæ, sive qualiter eam exigit sanctissima lex Euangelii. Sic quosdam esse diximus pro quorum, etiamsi nos impetant, salute mortem optare debeamus, quod eos sciamus rei communi humanæ aut necessarios aut valde utiles. Si res quasdam negligi vult Christus ne lites subeantur, tanto credendum est majora à nobis negligi voluisse ne ad bellum eatur quanto bellum lite est nocentius.

Molina tract. II. de Just. disp. 103. Lorca disp. 153. n. 11. Ægid. Regius de act. supern. disp. 31. dub. 7. n. 107.

4. *De suo jure virum bonum aliquid relaxare non solum liberalitatis sed plerumque etiam commoditatis est*, ait Ambrosius. Aristides suadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παριέναι ὅ, τι ἂν ᾖ μέτριον, *concedere & largiri si quid sit mediocre*. Rationem addit: ὥσπερ γὰρ καὶ τ͂ ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τοὺς ἀγνώμονας καὶ βλαβεῖς...

Lib. II. de Off. c. 2.

GROTII NOTÆ.

Rectoris, id est patris, quodammodo personam sustinet] Seneca epistola XXXVII: *Clementia alieno sanguini tanquam suo parcit, & scit homini esse homine prodige utendum*. Diodorus Siculus in Fragmentis: οὐ δεῖ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐκ παντὸς τρόπου κολάζειν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι μὴ μεταδιδασκομένους: *non omnes omnino qui deliquere puniendi sunt, sed ii quos male factorum nil pœnitet*. Chrysostomus de statuis VI: μαθέτωσαν οἱ ἄπιστοι πάντες, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φόβος πάσης ἀρχῆς ἐστιν ἡμῖν δεσποτείας χαλινός. δίδασκε σου τὸν δεσπότην, τοῖς συνδούλοις ἀφεῖς ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτός σοι ἀφῇ μείζονας, ἵνα ἥμερόν σοι τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δείξῃ τι καὶ χαλινόν, ταύτης μιμνησκόμενος τῆς φιλανθρωπίας: *Discant omnes qui à fide nostra sunt extranei, reverentiam qua Christo exhibetur tantam esse, ut cuilibet potestati injiciat frænos. Honora dominum tuum: condona peccata conservis tuis, ut & ipse multo magis te honoret, ut in illo judicii die vultum tibi ostendat serenum atque clementem, hujus tuæ lenitatis memor*. Citat Gratianus causa XXIII, quæst. IV, ex Augustino: *Duo ista nomina cum dicimus homo & peccator non utique frustra dicuntur: quia peccator est, corripe: quia homo, miserere*: vide & quæ sequuntur, & quæ supra posuimus ad caput XX, §. XII, §. XXVI, & XXXVI.

GRONOVII NOTÆ.

Οὐδεὶς] Nullus pater abdicat filium, ni summopere improbum.

3. *Jure suo abstinere*] Non exsequi quod fas est jure gentium.

Quosdam esse diximus] 2, 1, 9.

Certe

ζέσθαι τινα μᾶλλον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι αὐτοὺς τινας: Nam privatorum hominum eos laudatis qui facili sunt ingenio damni aliquid subire malunt quam litigare. Xenophon historiæ Græcæ sexto: σωφρόνων μὲν δὴ ἐστὶ μηδὲ εἰ μὴ μικρὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθαι: Sapientum est ne ob graves quidem causas, bellum suscipere. Et apud Philostratum Apollonius: πόλεμον οὐδ' ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι: ne ob magnas quidem causas bellum capiendum.

III. 1. Circa pœnas, officii primum nostri est, si non omnium * certe ut Christianorum, ut facile ac libenter condonemus quæ in nos sunt commissa, sicut Deus nobis condonavit in Christo, Eph. IV, 32. τό γε περὶ τίνων ὀργισθῆναι ὑπὲρ ὧν ἐστι ὑπεύθυνοι τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεοῦ φύσει ἐγγύς, ait * Josephus: Ira vacare circa ea ob qua nocentes pœnam sunt obnoxii, ad divinam naturam accedit.

lib. 1. de Clem. c. 20. 2. Seneca de principe: Longe sit in suis quam in alienis tolerabilior injuriis. Nam quemadmodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat sibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, sed eum qui cum suis stimulis agitatur non prosilit: qui intelligit magni animi esse injurias in summa potentia pati, * nec quicquam esse gloriosius Principe impune læso. Quintilianus: Suadebimus Principi ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiscat. In C. Cæsaris laudibus posuit Cicero ut præcipuum quod oblivisci nihil soleret nisi injurias. Livia in allocutione ad Augustum apud Dionem: τὰς ἁμαρτίας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τὰς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικούσας ἐπεξιέναι χρῆναι, τὰς δὲ ἰδίᾳ τινὶ αὐτοὺς πλημμελεῖν δικαστὰς φέρειν: Ita plerique existimant, rigoribus punienda quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ ...

GROTII NOTÆ.

Certe ut Christianorum] Theodosius ut Antiochenis condonaret crimen in se commissum à Flaviano Episcopo illis maxime Christi verbis permotus fuit: *Dimitte illis Pater, quia nesciunt quid faciunt.* Narrat Chrysostomus de statuis vicesima.

Josephus] Antiquæ historiæ 11, 3.

Nec quicquam esse gloriosius Principe impune læso] Chrysostomus in laude Clementiæ: ἅπαντα μὲν γὰρ ἄνθρωπον τοῦτο κοσμεῖν δύναται. διαφερόντως δὲ τοὺς ἐν ἐξουσίαις. τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ἐπιτρεπούσης τῆς βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τῆς ὀργῆς, μέγα μὲν εἰς δόξαν τε καὶ δόξαν: *omnem illa hominem ornare insigniter potest: maxime vero eos qui imperiis sunt constituti; nam cum regia potestas omnia permittat, sese continere, ac divinam legem ultioni suis ducem præficere, egregium est ad famam gloriamque.* Augustinus epist. CIV, quæ est ad Bonifacium Comitem: *memento cito ignoscere, si quis te peccaverit & veniam postulaverit.*

GRONOVII NOTÆ.

III. 1. *Circa pœnas*] Quod ad bella attinet, quibus potissimum pœna, quamvis justa, sumitur.

2. *Sibi detrahit*] De suo erogat impendit.

Non prosilit] Fertur præceps in vindictam.

Ac-

ro in ipsos, dissimulanda. * Antoninus Philosophus, in oratione ad Senatum: *Non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris, quæ etsi justior fuit, acrior videtur.* Ambrosius in Epistola ad Theodosium: *Antiochenis tuam donasti injuriam.* Et in ejusdem Theodosii laudibus ad Senatum Themistius: ὅτι ... ἀντιλάκτιζειν χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων: *Bonum regem oportet his qui in se peccarunt superiorem esse, non vicissim nocendo, sed bene faciendo.*

3. Magnanimus qui sit eum Aristoteles negat esse μνησίκακον, *injuriarum memorem*: quod Cicero sic exprimit; *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ virtutis insignia nobis exempla sacræ literæ suppeditant in Mose, Num. XI, 12: & Davide, II Sam. XVI, 7. Maxime vero id locum habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus sumus conscii, aut id quod in nos peccatum est ab humana quadam & excusabili infirmitate procedit, aut satis apparet pœnitere eum qui nocuit. *Est ulciscendi & puniendi modus*, inquit Cicero, *& haud scio an satis sit * eum qui lacessierit injuria sua pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, *multa remittit; multos parum sani sed sanabilis ingenii servabit*, & hæ quidem causæ à bello abstinendi ex dilectione nascuntur, quam ipsis inimicis aut debemus, aut recte impendimus. *De Off. I* *Dict. Lib. II. lib. Christ c. 6.*

IV. 1. Sæpe vero * nobis ipsis nostrisque præstandum habemus ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ vita ait, postquam juste posse suscipi bellum decrevissent feciales, * consul-

GROTII NOTÆ.

Antoninus Philosophus] Apud Vulcatium Gallicanum vita Avidii Cassii.

Eum qui lacessierit injuria sua pœnitere] Procopius Vandalicorum II: μεταμέλεια γὰρ ἐν καιρῷ ἐπιγινομένη συγγνώμονας αὐτοῖς τοὺς ἠδικημένους ποιεῖν εἴωθεν: *Pœnitentia in tempore oboriens iis qui peccarunt ad veniam dandam provocare læsos solet.*

Nobis ipsis nostrisque] Procopius Gotthicorum II. Gotthos ita ait locutos Belisario: ὅταν δὲ αὐτὰ οὕτως ἔχῃ, τοὺς ἑκατέρων ἡγουμένους προσήκει μὴ δόξης τῆς οἰκείας τὴν τῶν ἀρχομένων σωτηρίαν προΐεσθαι, ἀλλὰ τά τε δίκαια τά τε ξύμφορα, οὐ σφίσιν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἑλέσθαι: *Hæc cum ita se habeant, officium erit utriusque gentis rectorum, subditorum sibi salutem non projicere propriæ laudis studio, sed ea præferre quæ & justa sunt & utilia non ipsis tantum sed & hostibus.*

GRONOVII NOTÆ.

Acrior videtur] Hinc conditionem principum miserrimam ajebat Domitianus, quibus de conjuratione non creditur, nisi occisis, Suet. 21. Quod Hadriano tribuit Marcus apud Vulcatium Gallicanum in Avidio Cassio cap. 2. Semper enim homines suspicantur eos abuti potentia.

IV. 1. *Nobis ipsis nostrisque*] Nostra ipsorum & subjectorum nostrorum interest, ut potius aliquo jure careamus, quam id bello repetamus non minus nos nostrosque quam hostes discrimini objecturi.

Justiniani Amalasuntha regina negavit armis se cer

3. Potest & temperamentum adhiberi, ut à Syri *Lib. VII.* rum rege factum Strabo memorat, qui Alexandi nem & insulam Peucen intrare vetuit, & simul d noravit, ut ostenderet se quod faceret justo metu, contemptu ipsius facere. Quod Euripides de Græ tatibus idem ad alios quosvis recte aptes:

De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi:
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quod si in comitiis funera ante oculos fore
Furiata bello non perisset Græcia.

Apud Livium est: *Cum tuas vires, tum vim fo temque communem propone animo.* Et apud Thu πολέμου τὸ παράλογον ὅσον ἐστὶ πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι *Quicquid inopinum accidere potest in bello, priusqu re, considera.*

V. 1. Qui deliberant, partim de finibus non qu sed interjectis deliberant, partim de iis quæ eo c semper est bonum aliquod, aut certe mali declinat

GROTII NOTÆ.

Consultatum à senatu an ex usu esset suscipere] Diodorus apud Thucydidem III: ἤντο γὰρ ἀποφῆναι πάνυ ἀδικοῦντας, εἰ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖ-

Vide Procopium Va & Goth. I.

GRONOVII

In parabola] Prio

ni obtinere possit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, per se n expetuntur sed quatenus ducunt: quare in deliberationis comparandi sunt, & fines inter se, & eorum quæ ad finem ducunt facultas effectiva ad finem producendum: nam ut recte xit Aristoteles de animalium motione: *αἱ προαιρέσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τοῦ δυνατοῦ*: *opositiones quæ actionem efficiunt duorum sunt generum, ab eo quod bonum est, & ab eo quod fieri potest:* quæ comparatio tres habet normas.

2. Prima est; si res de qua agitur æqualem, morali scilicet æstimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad ma-lum, ita demum eligenda est si bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc est quod Aristides sic enuntiat: *ὅτ' ἔλαττον τῆς δυσχερείας τ' ἀγαθὸν, κρεῖττον διηλλάχθαι.* Andronicus Rhodius ubi magnanimum describit, ait, eum non ob quasvis causas pericula subiturum, sed ob maximas.

3. Altera; si videatur esse æquale bonum & malum quod à re de qua quæritur possit procedere, ita demum ea res eligenda est si efficacia ad bonum quam ad malum major sit.

Tertia; si videatur & bonum & malum esse inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia, res ea ita demum eligenda est, * si efficacia ad bonum major sit collata efficaciæ ad malum quam ipsum malum est collatum bono; aut si bonum sit majus comparatione mali, quam efficacia ad malum comparata ad bonum.

4. Hæc

GROTII NOTÆ.

Si efficacia ad bonum major sit collata efficacia ad malum, quam ipsum malum est collatum bono] Utitur hac regula prudenter Narses apud Procopium Gotthicorum II.

GRONOVII NOTÆ.

Per se non expetuntur] Ut acquiescamus ea nacti, sed quia sunt velut gradus ad aliquod ulterius magis expetitum.

Facultas effectiva] Vis & potentia effectrix.

2. *Morali æstimatione efficaciam*] Judicio prudentum perinde minatur incommodum, quam commodum promittit, facienda est, modo commodum sit amplius in genere commodorum quam incommodum in suo.

Ὅτ' ἔλαττον]. Quum difficultas major est quam bonum speratum, melius transigere & reconciliari.

3. *Æquale bonum*] Bonum & malum, utrumque in suo genere paria sunt.

Efficacia ad bonum] Probabilior & in spe majori eventus est ad bonum & optatum, quam ad malum & timendum.

Si videatur & bonum] Si aut majus est bonum in genere suo quam malum, aut majus malum quam bonum; & aut facilius existit ex ratione, quam sequimur, malum quam bonum, aut bonum quam malum.

Si efficacia ad bonum] Si facilius existat bonum quam malum, etsi malum bono sperato minus non sit.

Si bonum sit majus] Si magnitudo boni longe vincat modum mali, etsi facilius forte sit exstiturum malum.

De Off. 1. 4. Hæc nos limatius paulo; sed eodem tendit via planior Cicero: cum ait fugiendum ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius: quapropter in adeundis periculis consuetudinem imitandam Medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant, gravioribus autem morbis periculosas curationes & ancipites adhibere coguntur: quare subveniri tempestati sapientis esse dicit, eoque magis si plus adipiscare re explicata boni quam addubitata mali.

Ep. ad Att. l.XIII,27. 5. Et alibi: *Ubi ἐπίτευγμα magnum nullum fieri possit, ἀποτεύγμα vel non magnum nociturum sit, quid opus est ἀποκινδυνεύειν.* Dion Prusæensis Tarsensi altera: ἔστω δὴ τοῦτο καὶ ἄδικον, ἀλλ' οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον πέφυκε γίνεσθαι, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὐτοὺς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινί: *Sit sane hoc injustum & indignum quod toleretur. At non siquid injusti accidit, nos ideo debemus certandi studio nosmet incommodis objicere.* Et postea: ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ' ἂν μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνώμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιστα ἀπορρίψαι. μετρίως δὲ ἐνοχλούμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ τοῦτο, ἢ τούτου μεῖζον ἕτερον, σπεύδομεν ὡς κουφότατα ἐπιθέσθαι: *Sicut onera ubi ita valde nos urgent ut durare nequeamus quærimus abjicere: mediocriter autem pressi, & rebus talibus ut aut ista aut graviora ferenda sint, in hoc nos componimus ut quam expeditissime subsequamur.* Aristides Sicula secunda: ὅτι μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι: *ubi major spe metus est, quomodo non tempus est cavendi?*

VI. 1. Exemplum sumamus ab eo quod inter Galliæ civitates consultatum olim narrat Tacitus: *Libertas an pax placeret:* Libertatem intelligit civilem, hoc est, jus regendæ per se reipublicæ: quod jus plenum est in statu populari, temperatum in statu optimate, præsertim tali ubi nemo civium ab honoribus arceatur. Pacem vero talem qua bellum redimatur internecinum, id est, ut Cicero alibi Græcis verbis hanc quæstionem

Lib. IX. ad Att. ep. 112. explicat, ἐὰν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν: Puta, ubi recta æstimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi

4. *Si plus adipiscare*] Ut Alexander malebat se dubiæ fidei medici credere quam indubitato morbo perire. Justin. 11, 8.

5. *Ubi* Ἐπίτευγμα] Ubi summam in rem proficias parum, minimo autem casu contrario magnam plagam acceperis, quid opus periclitari? Quo pertinet Augusti dictum, parva commoda non parvo sectantes discrimine, similes esse aureo hamo piscantibus, cujus abrupti damnum nulla captura pensari possit, Sueton. 25.

VI. 1. *Libertatem civilem*] Non personalem, quæ naturalis est facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi quid vi aut jure prohibeatur, §. 1. Inst. de jure Pers.

Nemo civium] Non certæ familiæ, exclusis aliis, magistratus obtinent: ut olim Romæ, nunc Venetiis, patriciorum.

Ἐὰν μέλλῃ] Etiamsi civitas propter id de omni statu & salute sua sit periclitatura.

In

puli exitium videatur portendere: qualis erat status Hiero-
ymorum obsessorum à Tito. Hic Cato quid dicturus sit, qui
ori quam uni parêre maluit, nemo nescit; quo & illud per-
iet:

Quam sit non ardua virtus
Servitium fugisse manu.

multa alia ad eum modum.

2. At aliud dictat recta ratio: Vitam scilicet, quæ funda-
entum est omnium bonorum temporalium & æternorum oc-
io, pluris esse quam libertatem; sive utrumque sumas in
o homine, sive in toto populo. Itaque Deus ipse pro benefi-
imputat quod non perdat homines, sed in servitutem tradat.
alibi suadet per Prophetam Hebræis, ut sese Babyloniis * in vitutem dedant, ne fame ac peste moriantur. Quare illud amquam laudatum antiquis, *II Paral. XII, 78. Jer. XXVII, 13.*

Obsessum Pœno gessit quod Marte Saguntum:

idandum non est, nec quæ eo ducunt.

3. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maxi-
malo haberi debet. Cicero de Inventione secundo necessi-
is hoc ponit exemplum, necesse esse Casilinenses se dedere
nibali, quanquam necessitati aderat hæc adjunctio, * nisi ma-
t fame perire. De Thebanis qui Alexandri Macedonis tem-
ibus vixerunt exstat hoc Diodori Siculi judicium: τοῖς πε-
πηρωμένοις ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησαμένοις περὶ σφᾶς αὐτούς... *August. de Civ. Dei, l. XXII, c. 6. Lib. XVIII.*

GROTII NOTÆ.

n servitutem dedant, ne fame ac moriantur] Guido Blandraten. in oratione ad Mediolanenses d Guntherum.

mnia securi pro libertate feremus.
ed libertatem contempta nemo sa-
lute
enus amat; neque enim certa su-
sceptio cladis,
uam vitari queat, nisi cum ratio-
ne salutis,
ibertatis amor, sed gloria vana pu-
tanda est.

isi maliat fame perire] Anaxilai ob famem Byzantium dediderat defensio fuit: pugnandum hoibus in homines, non in rerum ram: Ita Xenophon. Procopius th. IV: οὐ γὰρ ἐπαινοῦσι τὴν ἑκού-σιον τελευτὴν ἄνθρωποι, ἔνθα τις ἔτι κρείσσων τῆς κατ' αὐτὴν κινδύνου ἐλπίς: *Non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu spes aliqua est periculo potentior.*

GRONOVII NOTÆ.

Fugisse manu] Vel pugnando, vel sibimet ipsi vim afferendo.

2. *Æternorum occasio*] Quorum perdendorum periculum incurrimus, si projicimus vitam & ultro nos occidimus.

Saguntum] Urbs in Hispania, ubi obsessi ab Hannibale aurum argentumque ex publico privatoque in forum collatum, in ignem ad id raptim factum coniicientes eodem sese cum uxoribus & liberis præcipitaverunt, Liv. 21, 14.

3. *Necessitati aderat*] Hujus necessitatis unum esset effugium, si mallent inedia aut manibus suis intermori.

*ποσιν εἰς πανδημον τῆς πατρίδος ὄλεθρον : animi * spiritu forti magis quam prudente internecionem patriæ accersiverunt.*

4. De eo quem diximus Catone & Scipione, qui post victoriam Pharsalicam cedere Cæsari noluerunt, judicium exstat apud Plutarchum : *αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παραναλώσαντες σὺν ἀναξίως : culpandi sunt, tanquam qui viros multos & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.*

5. Quod autem de libertate dixi, idem de aliis rebus expetibilibus dictum volo, si oppositi mali majoris justior aut par sit exspectatio. Nam, ut recte Aristides, moris est navem servare rerum, non vectorum jactu.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime observandum est, ne unquam eo nomine bellum suscipiatur in eum cui pares sunt vires. Nam ut judicem civilem ita qui armis facinora velit vindicare multo esse validiorem altero oportet ; neque vero prudentia tantum, aut suorum caritas exigere solet, ut bello periculoso abstineatur, sed sæpe etiam justitia, rectoria scilicet, quæ ex ipsa regiminis natura superiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui consequens est id quod recte à Theologis est traditum, regem qui ob causas leves, aut ad exigendas pœnas non necessarias, & magnum secum periculum trahentes, bellum suscipit, teneri subditis ad reparationem damnorum quæ inde oriuntur ; nam etsi non in hostes, in suos tamen veram committit injuriam, qui talibus de causis tam gravi malo eos implicat. Livius : *Justum bellum quibus necessarium, & pia arma quibus nulla nisi*

Cajet. 2. 2. q. 95. art. 8. Molina tract. 1. de Justitia, cap. 102.

Lib. X.

in

GROTII NOTÆ.

Spiritu forti magis quam prudente] Idem cum explicasset consilia belli suscepti ab Sithoniensibus post Alexandri mortem, ait saniorum judicio eos *πρὸς δόξαν τοῦ βεβουλεῦσθαι, τοῦ δὲ συμφέροντος διημαρτηκέναι : ad gloriam quidem recte consuluisse, sed ab utilitate aberrasse :* ut qui properassent *διακινδυνεύειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης κατεπειγούσης : periclitari nulla necessitate impellente* ; ne Thebanorum quidem tam nobili clade passi se admoneri.

GRONOVII NOTÆ.

5. *De aliis rebus expetibilibus*] Ut iis æquo animo careamus, vel fraudari nos patiamur potius, quam ob eas subeamus periculum, quo aut credibilius sit nos perituros, aut nihilo certius perituri an servaturi eas simus.

VII. *Cui pares*] Huc pertinet Taciti 3. annal. 13. omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares simus.

Justitia rectoria] Eadem justitia, quæ suadet dictatque puniri malos, eadem suadet etiam non puniri, si nequeat id fieri sine clade aut periculo bonorum ; non enim tantum est justitiæ opus punire malos, sed etiam tueri bonos : & quemadmodum injustus est, qui recte imperanti non paret, ita quoque injustus, qui studio puniendi contumaces negligit curam parentium. Hinc Otho laudatus in morte, quam subire maluit, ne bellum civile renovaret, Suet. 9.

Ra-

in armis relinquitur spes. Optat hunc statum Ovidius Fastorum I:

Sola gerat miles, quibus arma coërceat, arma.

VIII. * Rara ergo belli sumendi causa est, quæ omitti aut non possit aut non debeat, puta cum jura sunt, ut Florus loquitur, armis sæviora. Seneca *incurri* ait *in pericula ubi quiescenti paria metuuntur*, aut etiam pejora: quem sensum Aristides sic extulit: *τότε χρὴ κἂν ἄδηλον ᾖ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ. Miseram pacem bello bene mutari*, ait Tacitus, nempe cum, ut idem ait, *aut ausos libertas sequetur, aut victi iidem erunt:* aut *ubi* (ut Livius loquitur) *pax servientibus gravior quam liberis bellum.* Lib. x. de Att. VII, 7. Non si, ut apud Ciceronem est, apparet futurum, ut si victus eris proscribaris: si viceris, tamen servias.

IX. Alterum belli tempus, si, ita ut oportet rem æstimanti, à jure, & quidem quod momenti sit maximi simul stent vires. Hoc est quod Augustus ajebat, bellum non suscipiendum nisi cum major emolumenti spes quam damni metus ostenderetur. Suet. c. 24 Et quod de prælio dicere solebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, idem huc non male aptaveris: *Non decertandum esse, * nisi summa necessitudo aut summa occasio data esset.* Locum Gell. lib. XIII, c. 3 Val. Max lib. VII, c. 2. Diod l. XVI.

GROTII NOTÆ.

Rara ergo belli sumendi causa est quæ omitti aut non possit aut non debeat] Servius ad illud in x. Æneidos:

Iram miserantur inanem
Amborum & tantos mortalibus esse labores.

Quia nulla causa tam justa est ut propterea bellum geri debeat.

Nisi summa necessitudo] Plutarchus Gracchis: *τὸ ἄνευ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης ἐπιφέρειν σίδηρον, οὔτε ἰατρικὸν, οὔτε πολιτικόν: Extra summam necessitatem ferrum inferre, nec boni medici est, nec boni præsidis.* Marciani dictum apud Zonaram: *μὴ δεῖν ὅπλα βασιλέα κινεῖν, ἕως εἰρηνεύειν ἐξόν: non debere regem arma movere quamdiu pace frui liceat.* Augustinus I. epistola ad Bonifacium, *Pacem habere voluntatis est: bellum autem debet esse necessitas, ut liberet Deus à necessitate & conservet in pace.*

GRONOVII NOTÆ.

VIII. *Jura sunt sæviora*] Quum specie pacis & justitiæ graviora tolerantur, quam inter arma maxime ferventia evenire solet. Ut Siculi queruntur se infestissimo hosti Agathocli titulo pacis addictos ab Hamilcare Pœnorum duce. Justin. 22, 3.

Ubi quiescenti] Quoties bellum vitanti nihil commodius est quam in bello.

Τότε χρὴ] Tunc oportet, quamquam incerta sint futura, præferre periculum, quam pacem colere palam pejus est.

Tacitus] 3. ann. 44. *miseram pacem vel bello bene mutari.*

Ausos libertas] Bellum sumentibus si res feliciter cesserit, magna bona; si secus, nullum gravius, quam adest, malum continget.

Si victus fueris] Rebus male provenientibus, pereas; ex sententia evenientibus, tamen miseram vitam agas.

IX. *A jure*] Ubi cum sit justitia causæ, & quidem ejus causæ, quam deserere aut negligere nullo modo possis, etiam in promptu sint justæ vires.

cum autem tum maxime hoc habebit, cum spes est * terrore ac fama, nullo aut exiguo periculo rem confici posse: quale erat Dionis consilium ad liberandas Syracusas. In epistolis Plinii est: *quod est pulcherrimum victoriæ genus terrore perdomuit.*

Vita Camill. de Civit. Dei. l. XIX, c. 7. X. 1. Sæva res bellum est, inquit Plutarchus, cumulumque secum trahit injuriarum & insolentiæ: Et sapienter Augustinus: *Quorum malorum* (de his loquitur quæ ex bello nascuntur) *multas & multiplices clades duras, & diras necessitates, si ut dignum est eloqui velim, quamquam nequaquam sicut res postulat possim, quis erit prolixæ disputationis modus? Sed sapiens, inquiunt, justa bella gesturus est: quasi non, si se hominem meminit, multo magis dolebit justorum necessitatem sibi exstitisse bellorum: quia nisi justa essent, ei gerenda non essent: ac per hoc sapienti nulla bella essent. Iniquitas enim partis adversæ justa bella ingerit gerenda sapienti, imo & necessaria: quæ iniquitas homini * utique dolenda, quia hominum est, & si nulla ex ea bellandi necessitas nascatur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam sæva quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur; quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore vel cogitat, multo utique miserius ideo se putat beatum quod* Lib. IV. de Civit. Dei, c. 15. *& humanum perdidit sensum.* Idem alio loco: *Belligerare malis*

GROTII NOTÆ.

Terrore ac fama] *Leo spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur.* Habet id Plinius Historiæ Naturalis VIII, c. 16.

Utique dolenda] Lacedæmonii in oratione quæ exstat apud Diodorum Siculum libro XIII: ἀπαρξάντες τῆς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιήσαντες, οἰόμεθα δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις ὅτι τούτων ἥκιστα πάντων ἐσμὲν αἴτιοι: *Cum videamus ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocia oriri, nostri officii duximus cunctis Diis hominibusque testatum facere causam horum a nobis non esse.* Plutarchus Numa: τί οὖν φήσει τις, οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον προῆλθεν ἡ Ῥώμη τοῖς πολέμοις; ἐρώτημα μακρᾶς ἀποκρίσεως δεόμενον πρὸς ἀνθρώπους τὸ βέλτιον ἐν πλούτῳ, καὶ τρυφῇ, καὶ ἡγεμονίᾳ, μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ πρᾳότητι, καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ τιθεμένους: *Hic si quis mihi dixerit, nonne Roma per bella profecit plurimum, quæstionem moverit longa responsionis egentem, apud homines qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in imperiis militaribus, non in salute populi, in lenitate, in justitia suo contenta.* Stephanus medicus Chosroi Persarum regi apud Procopium Persicorum II: [illegible], ὦ κράτιστε βασιλεῦ, φόνους σοι καὶ μάχας ἐργαζομένῳ ἢ πόλεων ἀνδραποδισμοὺς, τῶν μὲν ἄλλων ἴσως ὀνομάτων παρέσται τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθῷ εἶναι δοκεῖν, οὐ μήποτε ἔσται: *Tibi, Rex maxime, in cædibus & pugnis & urbibus subigendis occupato alia forte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris fieri nequit.* Adde locum egregium Guicciardini libro XVI.

GRONOVII NOTÆ.

Spes est terrore ac fama] Hoc argumento utuntur & Campani ad persuadendum Romanis bellum Samniticum: si ostenderitis auxilia vestra ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Usque ad nos contemptus Samnitium pervenit; supra non ascendit. Itaque umbra auxilii vestri tuti erimus, Liv. 8, 30.

Quod

lis videtur felicitas, bonis necessitas. Maximus autem Tyrius: τὸ δὲ πολεμεῖν χρείας κἂν ἀφέλῃς τὸ ἄδικον, ἐλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον: *de bello etiamsi demas injustitiam, ipsa per se necessitas miseranda est.* Idem; φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος: *Apparet bellum à justis non sumi nisi necessario, ab injustis sponte.*

2. Cui Senecæ illud addendum, non esse homini homine prodige utendum. Philiscus Alexandrum monebat ut gloriæ quidem studeret, sed ea lege ne se pestilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem urbium, pestilentiæ esse opera: nihil autem magis esse regium quam consulere omnium saluti, quæ pace continetur. *Ælian. lib. XIV, 11.*

3. Si jure Hebræo & qui non volens hominem occidisset fugere debebat; Si Deus à Davide, qui pia bella gessisse dicitur, ideo templum suum ædificari vetuit * quod multum sanguinem fudisset; Si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent: quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Certe apud Græcos Christianismum professos diu observatus est canon, quo sacris * ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello interfecissent. *Basil. ad Amphil. X, 13.*

GROTII NOTÆ.

Quod multum sanguinem fudisset] Οὐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλοὺς πολέμους ἠγωνισμένῳ καὶ φόνῳ τῷ τῶν ἐχθρῶν μεμιασμένῳ: *Non permisit templum struere ei qui multa bella bellasset, pollutusque esset hostili quidem attamen sanguine.* Verba sunt Josephi libro VII, cap. 4. ubi & plura in hanc sententiam sequuntur. Plinius libro VII, c. 25. post relata Cæsaris Dictatoris prælia, *Non equidem in gloria posuerim tantam etiam esse coactam humani generis injuriam.* Philo de vita Mosis: καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ' ὅγε κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθείς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. ὧν χάριν καθαρσίων ἔδει τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους γεγενῆσθαι: *Quamvis enim legibus permissa sint hostium occisiones, attamen quisquis hominem interfecerit, quamvis juste, quamvis ad sui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxisse creditur, propter illam communem à summa causa venientem cognationem. Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commissum videbatur piaculum.*

Ad tempus]. Triennio. Zonaras. Nicephoro Phoca.

GRONOVII NOTÆ.

X. 2. *Prodige utendum*] Non decere hominem alterius hominis vitam & caput tanquam rem vilem & parvi pretii, facile ac sine parcimonia impendere.

Pestilentiam aut] Creo ad Eteoclem regem apud Stat. II. Theb. 272. *Sat tua non æquis luimus perjuria divis, Urbem armis opibusque gravem & modo civibus arctam, Ceu cælo demissa lues inimicaque tellus, Hausisti.*

3. *Fugere*] Excedere patria & se conferre ad aliquod oppidorum, quæ habebant jus asyli.

CAPUT XXV.

De Causis belli pro aliis suscipiendi.

I. *Bellum suscipi juste pro subditis:*
II. *Non semper tamen suscipiendum:*
III. *An subditus innocens hosti dedi possit, ut periculum vitetur.*
IV. *Bella item juste suscipi pro fœderatis æqualibus & inæqualibus,*
V. *Et pro amicis:*
VI. *Imo & pro hominibus quibusvis:*
VII. *Posse tamen id sine peccato omitti, si quis aut sibi metuat, aut etiam nocentis vitæ.*
VIII. *An pro subditis alienis defendendis justum sit bellum, distinctione explicatur.*
IX. *Injustas esse societates & mercenariam militiam sine causarum discrimine.*
X. *Etiam præcipue prædæ aut stipendii causa militare vitiosum esse.*

Lib. 1. c. v. I. 1. SUpra cum de his qui bellum gerunt egimus dictum ostensumque à nobis est, naturaliter non tantum unumquemque sui juris esse executorem sed & alieni; quare quæ causæ justæ sunt ipsi cujus res agitur, eædem justæ sunt iis qui aliis opem ferunt.

Navar. xxiv, 18. 2. Prima autem maximeque necessaria cura * pro subditis, sive qui familiari, sive qui civili subsunt imperio; sunt enim quasi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis qui se populo Hebræo subjecerant arma sumpsit is populus, duce Josua. Jos. x, 6. *Majores nostri*, inquit Cicero ad Quirites, *sæpe mercatoribus ac naviculariis injuriosius tractatis bella gesserunt.* Verr. II. Alibi: *Quot bella majores nostri susceperunt, quod cives Romani injuriâ affecti, navicularii retenti, mercatores spoliati esse dicerentur?* Iidem Romani pro quibus sociis arma sumere noluerant, pro iis deditis, id est factis subditis, eadem sumere necessa-

rium

GROTII NOTÆ.

PRo subditis] Procopius Persicorum II: οὐ γὰρ ὁ μηδὲν αὐτὸς ἀδικῶν δίκαιος, εἰ μὴ καὶ τοὺς ὑφ' ἑτέροις ἀδικουμένους ἔχοι ἐν ἐξουσίᾳ ἐρύεσθαι πειρῷτο: *Neque enim statim justus est qui injuriam nulli facit, nisi & eo sit animo ut tueatur sibi commissos adversus alienas injurias.*

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Naturaliter*] Auctore ipsa natura propter cognationem omnium hominum inter se, non tantum suum jus propugnare ac sibi factam injuriam ulcisci, sed & pro aliis eadem facere unicuique licere.

2. *Sive familiari*] Propter bellum privatum, quod paterfamilias sumere debet pro tuendis domesticis.

De-

rium duxerunt. Campani ad Romanos: *Quandoquidem nostra tueri adversus vim atque injuriam justâ vi non vultis, vestra certe defendetis.* Florus à Campanis fœdus quod ante habebant, sanctius ait factum omnium suorum deditione: *Fides agi visa,* inquit Livius, *deditos non prodi.* Lib. VII.

II. Non tamen semper, quamvis justa causa, subditi alicujus obligat rectores ad bella sumenda: sed ita demum si id sine omnium aut plurium subditorum incommodo fieri potest. Rectoris enim officium magis circa totum quam circa partes versatur: & quo pars est major, eo ad totius naturam propius accedit.

III. 1. Itaque si civis unus quamvis innocens ad exitium ab hoste deposcatur, * dubium non est quin deseri possit, si appareat civitatem hostium viribus multo esse imparem. Disputat contra hanc sententiam Ferdinandus Vasquius: sed si non tam verba ejus quam propositum spectetur, hoc videtur agere ne civis talis temere deseratur, ubi eum defendi posse spes sit. Nam & historiam adfert Italici peditatus, qui Pompejum rebus nondum plane desperatis deseruit, de sua salute certior factus à Cæsare, quod ille non immerito improbat. Soto de Just. & jur. lib. v. q. 1. art. 7. L. 1. contr. Ill. c. 13.

2. An vero etiam tradi in manus hostium possit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, disputant eruditi, & olim disputatum est, ut cum Demosthenes nobilem illam de canibus, quos lupi pacis causa ab ovibus tradi sibi postulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vasquius tantum, sed is cujus sententia ut perfidiæ propinqua à Vasquio arguitur Sotus. Ponit tamen Sotus teneri talem civem se hostibus

GROTII NOTÆ.

Dubium non est quin deseri possit] Vide Consilium Nicephori Patriarchæ datum Michaëli Langabæ de transfugis pacis causa reddendis Bulgarorum Duci, ubi hæc verba apud Zonaram: κρεῖσσον εἶναι παθεῖν κρίνοντας μετρίως τινάς, ἢ πλήθει πολέμου ἀνήκεστα: *Satius judicemus esse paucos aliquos mala ferre quam immensam multitudinem.*

GRONOVII NOTÆ.

Fœdus quod ante] Quod Romani haberent & cum Samnitibus fœdus antiquum, & cum Campanis fecissent novum, hoc novum sanctius & prius. hoc est, veteri Samnitico præferendum reddidisse Campanos ait, O. f. d. 1, 16.

Fides agi visa] Visum interesse fidei publicæ, ne qui in clientelam venissent, desererentur.

II. *Ita demum*] Nisi propter unius vindictam aut omnes aut plures sint periclitaturi.

Magis circa totum] Magis considerat & antiquius putat quod omnibus quam quod singulis est utile.

Quo pars est major] Quoties plurium grave periculum & unius aut paucorum vindicta stant ex adverso; omnibus similiores & propinquiores sunt plures quam unus aut pauci.

III. 1. *Deseri*] Non defendi nec vindicari.

De sua salute] Postquam à Julio fidem acceperunt, nihil ipsis mali fore, si à Pompejo abstinerent.

2. *Nobilem illam*] Alexandro M. ab Atheniensibus Oratores & Duces dedi sibi jubente. Justin. 11, 4.

Non

bus tradere: hoc quoque negat Vasquius, quia natura societatis civilis, quam sui quisque commodi causa iniit, id non postulet.

3. Sed hinc nihil aliud sequitur quam ex jure proprie dicto, civem ad hoc non teneri: at non etiam caritatem pati, ut aliter faciat. Multa enim sunt non justitiæ propriæ dictæ sed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præstantur, quod Vasquius agnoscit, sed etiam omitti sine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur esse, ut maximæ multitudinis innocentis vitam suæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo:

Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα, καὶ τοὐλάσσονος
Τὸ μεῖζον, εἷς μὲν οἶκος οὐ πλέον σθένει,
Πταίσας ἁπάσης πόλεος, οὐδ' ἴσον φέρει.
Si namque numeros quidque sit plus aut minus
*Percipimus animo, * non malo unius domus*
Commune vinci, sed nec æquari potest.

Diod. libro XVII. Atque ita Phocion Demosthenem atque alios hortabatur ad exemplum Leï filiarum & * Hyacinthidum potius mortem ipsi subirent, quam malum irreparabile patriæ inferri sinerent. Cicero pro P. Sextio: *Si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidisset, ut multi ex multis locis prædones classibus eam navem se oppressuros minarentur nisi me unum sibi dedidissent: si id vectores negarent, ac mecum simul interire, quam me hostibus tradere mallent: jecissem me potius ipse in profundum; ut cæteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum vitæ discrimen adducerem.* Idem de Finibus III: *Vir bonus & sapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam* Lib. XLV. *unius alicujus aut suæ consulit.* Apud Livium de Molossis quibusdam dictum legimus: *Equidem pro patria qui lethum oppetiissent sæpe fando audivi: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt.*

GROTII NOTÆ.

——— *Non malo unius domus Commune vinci, sed nec æquari potest*] Οὐ δίκαιον προσθήκην τὸ ὅλον μέρους εἶναι: *Iniquum est totum fieri accessionem partis.* Locus est apud Philonem fine libri II de vita Mosis, ubi & alia lectu dignissima.

Hyacinthidum] Vide Apollodorum in Bibliotheca.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ex jure proprie dicto*] Ex fine ac jure ordinario initarum societatum civilium.

Caritatem] Officium & amorem patriæ, quod secuti Codrus, Leonidas, Menœceus, Decii se pro civibus devoverunt, Moses deleri è libro viventium, Paulus anathema fieri pro populo Israëlitico optavit.

Malo unius] Malum unius personæ aut familiæ gravius aut par haberi potest malo totius civitatis.

Jecissem me potius] Sic Jonas Propheta ultro se præstitit in mare præcipitandum, quando suum ob delictum tempestatem ortam fatebatur, I, 12.

4. Sed

Etiam

4. Sed hoc posito restat dubitatio, an quod ille facere tenetur hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sotus exemplo divitis i egeno stipem dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi nen nequit. Sed notandum est, aliam esse rationem partium er se, aliam superiorum ubi cum sibi subditis comparantur. ım par parem cogere non potest, nisi ad id quod ex jure debe- · stricte dicto; at superior cogere potest * etiam ad alia quæ tus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, qua ɔerior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti ıuria cives cogi possunt quod habent in medium conferre: ıre & in nostra illa controversia verius videtur, cogi posse em ut id faciat quod exigit caritas. Atque ita quem dixi ocion amicissimum quendam sibi Nicoclem nomine demon- ıns ajebat, huc malorum ventum ut si Alexander eum depo- ret ipse dedendum censeret. Less. lib. II c. 9. dub. 7. Plut. Phoc.

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defendi de- ınt socii, in quorum fœdere comprehensum id est, sive in tu- am sese & fidem aliorum dederunt, sive mutua auxilia pacti ıt. *Qui non repellit injuriam à socio si potest, tam est in vitio um ille qui facit*, ait Ambrosius. Pactiones autem tales, * ad la quibus justa causa non subsit, porrigi haud posse diximus ɔi. Et hæc est causa cur Lacedæmonii, priusquam bellum in heniensses susciperent, sociis omnibus de causæ justitia judi- m permiserint: Et Romani Græcis de bello in Nabidem. ınc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium si nulla s sit boni exitus. Boni enim non mali causa societas contra- ur. Defendendus autem socius est etiam contra alium iti- n fœderatum, nisi priori fœdere aliquid specialius conve- rit. Sic Corcyræos, si causa eorum justa erat, Athenien- defendere potuerunt etiam contra Corinthios socios vetu- ɔres. Off. I. c. 36. Livius lib. XXXIV.

V. * Ter-

GROTII NOTÆ.

Etiam ad alia quæ virtus qualibet cipit] Sic apud Lucanos pœna t dicta prodigis, ingratis apud acedonas, otiosis apud eosdem canos & Athenienses; adde quæ ad libri I, c. I, §. 9.

Ad bella quibus justa causa non sub-] Vide Simlerum de Republica lvetiorum. *Domino guerram fa- alicui, si sciatur quod juste, aut dubitabitur, vasallus eum adju- tenetur. Sed cum palam est quod ationabiliter eam facit, adjuvet eum ejus defensionem, ad offendendum vero alium non adjuvet.* Lib. II de Feudis, c. 28. Hic finitur.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Aliam esse rationem*] Diversa esse, quæ civis à cive, & quas magistratus aut populus à cive possunt exigere.

Cogere potest etiam ad] Potest ex officio legem facere, ex honesto necessarium.

Qua superior est] Quatenus de inferioribus in usum publicum statuendi potestatem habet.

IV. *In quorum fœdere*] Quibus defensio & tutela in tabulis fœderis promissa est.

Vict. de Ind. p. 2. n. 17. Cajet. 2, 2. q. 4. art. 1. V. * Tertia causa est, amicorum quibus auxilium promissum quidem non est sed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, si facile & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro Loth cognato arma sumsit Abrahamus; Antiatibus præceperunt Romani ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem sæpe non pro sociis tantum, quibus ex fœdere id debebatur, sed pro amicis bella susceperunt, aut suscipere minati sunt.

Cic. de fin. III. de off. II. L. ut vim. D. de just. & jur. ‡ de Ira. l. 1. cap. 7. † de Clem. II, 5. VI. Postrema latissimeque patens est, hominum inter se conjunctio, quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus est,* ‡ ait Seneca. Ejusdem est: † *Sapiens quoties poterit fortuna intercedet.* Euripides in Supplicibus:

> *Præbent saxa perfugium feris,*
> *Araque famulis. urbibus pressis malo*
> *Tutamen urbes.*

De Off. 1. lib. c. 5. Ambrosio *fortitudo quæ defendit infirmos plena justitia est:* qua de re supra quoque egimus.

De legib. IV. Dion. l. 1. VII. 1. Quæritur hic, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. * Plato puniendum censet qui vim alteri illatam non arcet: quod & Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, si manifestum sit periculum, non teneri certum est; potest enim suam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum censeo illud Tullii, *Qui non defendit nec obsistit si potest injuriæ, tam est in vitio quam si parentes, aut patriam, aut socios deserat?* ut *potest* illud intelligamus, cum suo commodo: nam & idem alibi dicit, *non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt.* Apud Sallustium est in historiis: *omnes qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur considerare debent, liceatne tum pacem agere; dein, quod quæritur, satisne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit.*

2. * Se-

GROTII NOTÆ.

Tertia causa est amicorum] Oraculum vetus:

Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὼν πέλας ἐκ ἐβοήθεις,
Οὐ σε θεμιστεύσω. περικαλλέος ἔξιθι ναοῦ.

Non ope juvisti præsens in morte sodalem:
Effabor tibi nil, nisi, Templi finibus exi.

Plato puniendum censet qui vim alteri illatam non arcet] Et Hebræi Mose de Kotzi præcepto jubente LXXVII, LXXX, vetante CLXIV, CLXV.

GRONOVII NOTÆ.

VI. *Fortuna intercedet*] Quos affligit fortuna, sublevabit.

VII. 1. *Manifestum sit periculum*] Ejus quem decebat pro alio propugnare: si vid at is se suscipiendo causam alienam in dubio, suam quoque salutem positurum.

Liceatne tum pacem agere] Utrum ipsis consultum sit in alieno periculo quiescere, an metuendum habeant, ne vicinum incendium ad se quoque transeat.

Quod quæritur] Quod rogantur, possentne id salva pietate, salva salute,

2. * Senecæ quoque hoc non spernendum: *Succurram perituro, sed ut ipse non peream, nisi si futurus ero magni hominis aut magnæ rei merces.* Sed ne tunc quidem tenebitur, si oppressus nisi morte invasoris eripi non potest. Nam si invasoris vitam qui invaditur suæ potest præferre, ut alibi diximus, non peccabit qui invasum id aut credet, aut volet malle: præsertim cum ex parte invasoris majus sit periculum damni irreparabilis & sempiterni. Less. lib. II, c. 4. dub. 15.

VIII. 1. Est & illud controversum, an justa sit belli causa pro subditis alienis ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles societates institutæ sunt, certum est rectoribus cujusque speciale quoddam in suos jus quæsitum. Euripides Heraclidis:

> ἱκανοὶ δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
> Αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς κυρίας κρίνειν δίκας.
> *Nos quotquot hujus colimus urbis mœnia*
> *Sufficimus ipsi nostra judicia exsequi.*

Nec alio illud pertinet:

> *Spartam tibi qua contigit orna:*
> *Nobis fuerint cura Mycenæ.*

Et Thucydides inter summi imperii signa posuit τὸ αὐτόδικον, *judiciorum summam potestatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς, id est, *legum & magistratuum creandorum jus.* Nec alio pertinet poëticum illud: Virg. Æn. I.

> *Non illi imperium pelagi regnumque tridentis,*
> *Sed mihi sorte datum.*

Et huic non dissimile illud:

> * *Rescindere numquam* Ovid. Met. XIV.
> *Dis licet acta Deûm.*

Et

lute, salva denique fama & existimatione sua aggredi.

GROTII NOTÆ.

Seneca quoque] Locus est de Beneficiis II, 15. alter non dissimilis ejusdem argumenti lib. I, cap. 10: *Dignum etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam: indignum si eripere latronibus potero clamore sublato, salutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ supra libro II, c. 1, §. 8.

——— *Rescindere nunquam Dis licet acta Deûm*] Ejusdem est XII Metamorphoseôn:

——— *Neque enim licet irrita cuiquam Facta Dei fecisse Deo.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Magnæ rei merces*] Nisi pro homine aut re maximi pretii & valde utili me impendam.

Ut alibi] 2, 1, 9.

Damni irreparabilis] Quia in peccato periturus est sine pœnitentia.

VIII. 1. *Cujusque*] Societatis.

Spartam orna] Σπάρταν ἔλαχες· ταύταν κόσμει. Proverbium, quo quisque jubetur alienis rebus omissis suas curare.

Regnumque tridentis] Sævumque tridentem.

Ut

Hippolyto. Et apud Euripidem:

Mos ille est Deûm;
Quod cupit unus, huic nefas obsistere:

Libro I. de Off. Nimirum, ut recte explicat Ambrosius: *ne usurpata aliarum partium solicitudine bellum inter se incitarent.* τὺς σφετέρυς αὐτόν τινα κολάζειν; * *ut in suos quisque animadvertant*, æquum
L. v. esse censent Corinthii apud Thucydidem. Et Perseus in oratione ad Martium quod in Dolopes fecisset negat se defensurum:
Liv. lib. XLII. *jure*, inquiens, *feci meo*, *cum mei regni, mea ditionis essent.* Sed hæc omnia locum habent ubi vere delinquunt subditi, adde
Vict. de Ind. rel. n. 15. etiam ubi dubia est causa. In hoc enim instituta est illa imperiorum distributio.

2. At non etiam si manifesta sit injuria, si quis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit jus humanæ societatis. Sic in
Vict. de Ind. rel. p. 2, n. 13. Maxentium & in Licinium Constantinus, * in Persas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati sunt, nisi vim à Christianis religionis nomine arcerent.

3. Imo etiam si daretur ne in summa quidem necessitate arma recte à subditis sumi (qua de re dubitare vidimus illos ipsos quorum institutum fuit regiam potestatem defendere) non tamen inde sequetur non posse pro ipsis ab aliis arma sumi. Quoties enim actioni alicui impedimentum ponitur personale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere potest, si modo tale sit negotium in quo alter alteri prodesse possit. Sic pro

GROTII NOTÆ.

Ut in suos quisque animadvertant] Augustinus II de Libero arbitrio: *Non enim ut alicujus est bonitatis, alienis præstare beneficia, ita justitiæ, vindicare in alienos.* Procopius Vandalicorum I: τὴν ὑπάρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτόν τινα διοικεῖσθαι καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας οἰκειοῦσθαι φροντίδας: *Quod cuique obtigit imperium id ut administret, ac ne alienas curas in se trahat, honestum convenit.*

In Persas alii Romanorum Imperatores] Exemplum simile habes in rebus Pipini apud Fredegarium in fine.

GRONOVII NOTÆ.

Nefas obsistere] Quæ omnia eo pertinent, ut moneamur potestatem supremam non debere se immiscere alterius potestatis pariter supremæ jurisdictioni.

Aliarum partium] Terrarum, regionum, finium.

2. *Si manifesta sit injuria, si quis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit jus humanæ societatis*] Hæc verba ex infami Amphitheatro Car. Scribanii desumpta, scribit Rivetus in Dialysi sect. 8. num. 2. pag. 259.

Ideo præclusum erit] Non propter illorum jus in suos vetitum erit alienigenis intercedere illorum injustitiæ, quod omnibus bonis commune societatis inter ipsos vinculum dedit.

Nisi vim] Abstinerent à persecutione & suppliciis Christianorum ob religionem.

3. *Vidimus illos ipsos*] I. 4. 8.

Impedimentum personale] Ex persona vel conditione certi generis hominum, ut hic sunt subjecti.

pro pupillo, cujus persona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro absente etiam sine mandato defensor. Impedimentum autem quod resistere subditum prohibet, non ex causa venit quæ eadem est in subdito & in non subdito, sed ex personæ qualitate, quæ in alios non transit.

4. Sic Seneca existimat bello à me peti posse qui à mea gente sepositus suam exagitat, ut diximus cum de pœnis exposcendis ageretur: quæ res sæpe cum defensione innocentium conjuncta est. Scimus quidem ex veteribus novisque historiis, alieni cupiditatem hos sibi quærere obtentus: sed non ideo statim jus esse desinit, siquid à malis usurpatur. Navigant & piratæ: ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem societates bellicas eo initas animo, * ut in quodvis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, ita nullum vitæ genus est improbius quam eorum qui sine causæ respectu mercede conducti militant, & quibus *Soto in verbo Bellum. p. § . 10. circa f.*

Ibi fas, ubi plurima merces.

Quod Plato ex Tyrtæo probat. Hoc ipsum est quod Ætolis à Philippo exprobratum legimus: & Arcadibus à Dionysio Milesio his verbis: ἀγορὰ πολέμου πρόκειται, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκάδων τρέφει χώραν, καὶ περιάγεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων: *belli instituuntur nundinæ, & Græcorum mala in fructu sunt Arcadibus, & sine causarum respectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res sane miseranda, ut Antiphanes loquitur: *Livius l. XXXIII.*

Ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος,
*Miles * qui vita causa se auctorat neci.*

Dion

GROTII NOTÆ.

Ut in quodvis bellum nullo causa discrimine promittantur auxilia] Iterum Simlerum hac de re vide.

GRONOVII NOTÆ.

Cujus persona judicium] Qui non habet personam standi in judicio.

Sine mandato defensor] Nam defensor proprie, qui pro reo intervenit absque mandato, in tit. D. de procur. & defens.

In subdito & non] Tam enim subjecto, quam non subjecto potest fieri à superiore injuria.

Ex persona] Ex necessitate parendi & patiendi.

4. *Alieni cupiditatem*] Qui cupiunt aliena invadere, hoc prætextu dissimulare propositum suum, quasi veniant vindicatum alienas injurias (Justin. 4, 3, 15. 1, 16, 1. 17, 2. 18, 3.) etsi serviant aviditati suæ.

IX. 1. *Ubi plurima*] Ut Galli humiliorum semper mercenaria manus, Justin. 28, 3.

Ἀγορὰ] Bellum habetur pro mercatu, pro nundinis, pro augendæ rei & pecuniæ faciendæ occasione.

In fructu sunt] Quæstum præbent.

Auctorat se neci] Ut victum & alimenta habeat, pro stipendio hosti sese objicit occidendum alieno. Proprie auctorari dicebantur, qui se vendebant in ludum gladiatorium Horat. 2. Sat. 7. v. 59.

GROTII NOTÆ.

Qui vita causa se auctorat neci] Vità parari ea in quibus vita consumitur.

Dion Prusaeensis: καί τοι τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τούτου περὶ πλείονος ποιοῦνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο πολλοὶ διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν: *Quid magis est necessarium nobis, aut quid pluris fit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quaerunt.*

Bellinus de re milit. 11. p. tit. 2, n. 4. 2. Parum vero quod suam vendunt necem, nisi & aliorum saepe innocentium venderent: tanto carnifice detestabiliores, * quanto pejus est sine causa quam ex causa occidere: Sicut Antisthenes dicebat carnifices tyrannis esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. Major Philippus Macedo huic hominum generi, τὰς τροφὰς οἷς ἐστὶν ἔχειν ἐκ τῶν μισθοφορεῖν, *quibus unus ex militia quaestus esset*, dicebat bellum esse pacem, pacem bellum. (Diod. libro XVIII.)

3. Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda ut eam nisi summa necessitas, aut vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi potest quae capitum antecedentium proximo dicta à nobis sunt. Augustino judice *militare non est delictum, sed propter praedam militare peccatum est.* (De verbis Domini secundum Matthaeum citatur causa XXXIII. quaest. 1.)

X. Imo & propter stipendium, si id unice aut praecipue spectetur: cum alioqui stipendium accipere licitum sit omnino: τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; ait Paulus Apostolus: *quis suis impensis militat?*

tur, dixit Seneca naturalium V, 18. Plautus Bacchidibus:

Suam qui auro vitam vendicant.

Guntherus:

Aere data conducta cohors, & bellica miles
Dona sequens, pretioque suum mutare favorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuisse, dator pretii quem jusserit, hostem.

Quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere] Seneca Naturalium V, 18: *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine injuria, occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

GRONOVII NOTAE.

2. *Major Philippus*] Amyntae filius, pater Alexandri, qui minor fuit Demetrii filius, pater Persei.

CAPUT XXVI.

De Causis justis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.

I. *Qui dicantur esse sub alieno imperio.*
II. *Quid hic faciendum si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipsis, & causam belli injustam credant, non militandum.*
IV. *Quid si dubitent?*
V. *Pietatis esse hac in re dubitantibus subditis parcere, sub onere tributi extraordinarii.*
VI. *Quando subditorum arma justa sint in bello injusto.*

I. EGimus de his qui sunt sui juris: sunt alii in conditione parendi positi, aut filiifamiliarum, servi, subditi, etiam cives singuli, si cum civitatis suæ corpore comparentur.

II. Hi vero si aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipsis optio datur militandi aut quiescendi, easdem regulas sequi debent quas illi qui suopte arbitrio pro se aut aliis bella suscipiunt. *Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31, n. 80.*

III. 1. At si edicitur ipsis ut militent, quod fieri solet, si quidem constat ipsis injustam esse belli causam: abstinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non Apostoli tantum dixerunt, * sed & Socrates: & apud magistros * Hebræorum exstat sententia, indicans Regi contra Dei legem quid præcipienti prorsus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum exstat: *δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἀπὸ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν*: *didicimus imperiis ac potestatibus à Deo ordinatis exhibere honorem quem par est, quique salutem nostram non* *Vict. de jure belli. n. 21.* *Act. 5. 9*

GROTII NOTÆ.

SEd & Socrates] Plato id nos docet in ipsius Apologia. Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε.

Nam jussa non hæc Jupiter dederat mihi.

Hebræorum exstat sententia] Quam & Josephus eis tribuit Antiquæ Historiæ XVII, *θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν εἰ τῶν δογμάτων ἀξιωτέρους τετηρῆσθαι ἡγούμεθα νόμους οὓς Μωϋσῆς ὑπαγορευθέντα ἐκ διδαχῆς τοῦ Θεοῦ γραψάμενος κατέλιπε*: *Nihil vero mirum, si servatu digniora credimus jussis tuis ea quæ Moses Deo suggerente ac docente scripta reliquit.* Adde Rabbinum Tanchumam, citante Drusio ad locum Actorum.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Cum civitatis suæ*] Universo populo aut majore parte populi.

III. 1. *Edicitur ipsis*] Si non habent partes consiliorum, sed tantum ad delectum citantur, ut sacramento dicant.

Eph. VI, 1. *non impediat.* Et Paulus Apostolus: *Filii*, inquit, *obedite parentibus* * *in Domino; id enim æquum est.* Ad quem locum Hieronymus: *Peccatum filiorum est non obedire parentibus; & quia poterant parentes aliquid imperare perversum, adjunxit, in Domino.* Et * de servis addit: *Cum Dominus carnis à Domino spiritus diversum imperat, non est obediendum.* Idem alibi: *In illis tantum debent dominis & parentibus esse subjecti quæ contra Dei mandatum non sunt.* Nam & idem ille Apostolus dixerat, sui quemque operis mercedem reportaturum, sive liberum, sive servum.
Eph. VI, 8.
Tertullianus vero: *satis præscriptum habemus; in omni obsequio esse nos oportere, secundum Apostoli præceptum, * subditos magistratibus, principibus, & potestatibus: sed intra limites disciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *Idcirco Romanas leges contemnimus ut jussa divina servemus.*
Phantasm.
Apud Euripidem dicenti Creonti:

Nonne exsequi mandata fas ipsum jubet;

Respondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exsequi.

Muso-

GROTII NOTÆ.

In Domino] Chrysostomus hoc in Domino sic explicat: τοῦτ' ἔστιν ἐν οἷς μὴ προσκρούσῃς Θεῷ: *id est in quibus Deum offensurus non es.* Idem ad Patrem infidelem: οὐ γὰρ δὴ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τοὺς γεγεννηκότας τιμῶσιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτοὺς ἡγεῖσθαι κελευόμεθα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας παραβλάπτηται: *non enim exigua nobis merces proposita est, si honorem exhibeamus parentibus, sed ut dominos eos habere jubemur, verbisque & rebus obsequium ipsis præstare, extra quàm si pietas lædenda est.* Sic accipe illud Hieronymi, *Per calcatum perge patrem*, declamatorie dictum, sumptumque à Latrone declamatore apud Senecam: & quæ apud Ambrosium de virginitate, & apud Augustinum epist. XXXVIII ad Lætum, & Canone IV Arabicæ interpretationis Concilii Niceni I.

De servis] Chrysostomus I Cor. VII, 24: καὶ γάρ εἰσιν ὅροι δούλοις παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενοι. καὶ μέχρι τίνος δεῖ φυλάττειν αὐτοὺς (καὶ τοῦτο νενομοθέτηται), καὶ ὑπερβαίνειν αὐτοὺς οὐ χρή. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάττῃ τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ, ἕπεσθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι, περαιτέρω δὲ μηδέν: *Sunt & servis limites suis à Deo præscripti: & quousque eos servare oporteat & hoc præceptum est, neque eos licet excedere. Ubi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, sequi & obsequi oportet, non ultra.* De matrefamilias Clemens Alexandrinus: πάντα τῷ ἀνδρὶ πεισθήσεται, ὡς μηδὲν ἄκοντος ἐκείνου πρᾶξαί ποτε, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετήν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζεται: *in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam, extra quæ credit ad virtutem salutemque momentum habere.*

Subditos magistratibus] Exempla illustria & pœnæ & laudis vide I Sam. XXII, 18, 19. I Reg. XVIII, 4, 13. II Reg. I, 10, 12, 14. Apud Christianos Manuel & Georgius detrectarunt ministerium occidendæ Augustæ. Nicetas Alexio Manuelis filio.

GRONOVII NOTÆ.

Dominus carnis] Magistratus aut præfectus aut conductor aliquid repugnans Dei præceptis.

Intra limites disciplinæ] Non contra aut ultra officia Christianæ religionis.

Romanas leges] Non quasvis, sed de immolando diis & abstinendo à sacris Christianorum.

4.*

Musonius ita ait: *Si quis aut patri, * aut magistratui, aut domino turpia aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat.* Stob. ti liberos p rent. ho rand. L. c. 7.

2. Gellius negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater jusserit parendum. *Quid enim*, ait, *si proditionem patriæ, si matris necem, si alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quædam esse parendum, quædam non obsequendum.* Seneca pater: *Non omnibus imperiis parendum est.* * Quintilianus: *Non omnia necesse est facere liberis quæcumque patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat contra quam existimet: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si Capitolium me incendere jubeas, arcem occupare; licet dicere, Hæc sunt quæ fieri non oportet.* Decl. 2; Seneca: *Non aut nos omnia jubere possumus, aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli sceleri manus commodabunt.* De Bene lib. III. 20. Sopater: ἔδει, φησὶ, πείθεσθαι τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον: *Patri*, inquit, *parendum est. Siquidem intra jura, recte: sin ultra honestum, non convenit.* * Irrisus olim Stratocles, qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuisset id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius alicubi elaboratum à se ait, ut constaret * ministerium crimen esse. Lib. III Epist. ad Minutius

3. Ipsa

GROTII NOTÆ.

Aut magistratui] In paganis hominibus duo sunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhonesta obsecuti non sunt, Papiniani satis celebratum, & alterum Helpidii apud Ammianum XXI. Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit esse qui Imperatori obsecuti essent ad necem Senatoris. Vide Xiphilinum.

Seneca pater] Libro I, controversia I.

Quintilianus] Idem alibi: *Non omnia præstanda etiam parentibus. Alioquin nihil est perniciosius acceptis beneficiis, si in omnem nos obligant servitutem.*

Irrisus olim Stratocles] Talis erat syngrapha illa quam à Basilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπράττεσθαι ὅσα φίλα τῷ Ἀνδρονίκῳ κἂν εἴησαν παραθέμιτα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποφυγεῖν, ὁπόσα οὐχ ἥδοι Ἀνδρόνικον: *illa in Pontificio se facturum quæ grata Andronico essent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum se ea quæ Andronico non placerent.*

Ministerium crimen esse] Tertullianus de anima: *Plus cæditur qui jubet, quando nec qui obsequitur excusatur*; & de Resurrectione carnis: *Cum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cujusque deposcit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœna aut gratia communicent fructum.* Vide Gailium de pace publica lib. I, c. IV, n. 14.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Contra quam existimet*] Secus atque apud animum suum persuasus est.

Arcem occupare] Tyrannidis invadendæ causa, Justin. 16, 4.

Elaboratum] Disputatum & probatum argumentis.

Ministerium] Etiam qui flagitii aut sceleris sciens minister est, teneri, non tantum imperantem.

3. Ipsa jura civilia, quæ peccatis excusabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere necesse habent, sed non in omnibus. Excipiunt enim ea quæ atrocitatem habent facinoris vel sceleris; quæ sua sponte scelerata ac nefaria sunt, ut loquitur Tullius; maleficia quæ sponte & non disputatione Jurisconsultorum sed naturali interpretatione fugienda sunt, ut Asconius interpretatur.

L. Adeo. D. de R. J. Ver. III.

4. Narratum Hecatæo Josephus memorat, Judæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuisse ut ad Beli templum, quod Babylone erat, instaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius nostri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua supra egimus; & in Juliani militibus, de quibus sic Ambrosius: *Julianus Imperator quamvis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei: * cum autem diceret eis, producite arma in Christianos, tunc agnoscebant Imperatorem cœli.* Sic & spiculatores legimus ad Christum conversos mori potius elegisse, quam edictis & judiciis in Christianos manum commodarent.

Vict. de jure belli. n. 23.

5. Tantundem erit si quis persuasus sit quod imperatur injustum esse. Nam huic tantisper ea res pro illicita est, quamdiu eam opinionem non potest deponere: ut ex supra tractatis apparet.

IV. 1. Quod

GROTII NOTÆ.

Cum autem diceret eis, producite arma in Christianos] Non enim ab omni vi in Christianos abstinuit Julianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus sibi videbatur. *Julianus Christiani jugulator exercitus* in Hieronymi scripto ad Nepotianum; cœptam ejus imperio Antiochiæ persecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat Augustinus de Civitate Dei, lib. 1, cap. 32. in Martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & sociorum ejus 33. quos Julianus inter Tullensem & Grandensem civitatem decollari fecit. Vide & Joannem Antiochenum in excerptis ex manuscripto Peiresiano. Augustinus epistola L ad Bonifacium citatus à Gratiano causa XI, quæstione III: *Julianus exstitit infidelis Imperator, nonne exstitit apostata iniquus & idololatra? Milites Christiani servierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad causam Christi non agnoscebant nisi illum qui in cœlo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, præponebant illi Deum.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Sua sponte*] Per se, ex natura rei omnibus nota.

Et non disputatione] Tanquam in re dubia ante illorum inquisitionem & argumentationem.

Naturali interpretatione] Sensu communi satis judicante.

4. *Supra egimus*] 1, 2, extremo. & 4, 8.

Agnoscebant Imperatorem] Detrectabant imperium, ne Deum offenderent.

Spiculatores] Genus militum circa principem, per quos inter alia fiebat exsecutio capitalium sententiarum in milites aut honestiores togatos pro carnifice: ut sub primis imperatoribus per centuriones.

5. *Supra tractatis*] 2, 23, 2.

In-

:V. 1. Quod si dubitet, res licita sit necne, eritne quiescen-n an parendum? Parendum plerique censent: nec obstare id laudatum, Quod dubites ne feceris: quia qui contempla-e dubitat potest activo judicio non dubitare, credere enim est in re dubia obsequendum superiori. Et sane quin hæc di-ictio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat nega-on potest. Jura civilia, non Romanorum tantum sed & alia-n gentium, in tali circumstantia non modo * impunitatem icedunt obedientibus, sed & actionem in eos civilem dene-it. Is damnum dat, ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla pa est cui parere necesse est. Necessitas potestatis excusat, & iilia.

ι.. Ipse Aristoteles Nicomachiorum quinto, his qui injustum dem aliquid faciunt non autem injuste, annumerat famu-n domini imperantis: injuste autem eum ait agere à quo ionis principium est; nimirum quia in famulo vis delibera-c plena non est, ut indicat proverbium.

> Ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀπαίρεται δούλιον ἦμαρ:
> *Dimidia virtute caret servire coactus.*

simile:

> Ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
> Ἀνδρῶν ὃς ἂν δὴ κατ' δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι:
> *Tollitur huic hominum generi pars altera mentis*
> *Ab Jove, servilem voluit quos ducere vitam.*

Et

L. Damnum de R. I. L. Liber homo. D. ad L. Aquil. L. Non videtur. §. Qui juss. de R. J. Paul. l. v. Sen. tit. 22. §. 1. Leges Longobar. tit. 96. de termino effosso Leges Wisigoth. L. II. tit. II, c. II. L. VIII. tit. I, c. I. Libro VII, tit. IV, c. II. Ann. III. Lib. XXII, c. 74. cont. Faustum. De civit. Dei, lib. I. c. 26.

GROTII NOTÆ.

Impunitatem concedunt obedienti-] Chrysostomus de Providentia: πολλοὶ γοῦν ἀρχόντων ἐπὶ φόνοις κοις κατηγορηθέντες, δίκην ἔδο-. τοὺς δὲ δημίους τοὺς διακονουμένους φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γινομένους τῆς σφαγῆς, οὐδ' εἰς δικαστήριον εἵλκυ-σέ τις, ἀλλ' οὐδὲ ζητῆσαι τὴν ἀρχὴν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολο-γουμένης. καὶ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος τοῦ τῆς ὑποταγῆς φόβου: *multi sæpe gistratuum ob injustas cædes accusati nas dederunt. At carnifices qui cædis isterium, qui manuum operam præ-re, nemo in jus vocaverit, imo de ne quæsierit quidem; excusat enim necessitas ex dignitate jubentis & parentis timore.* Ex Celso Ulpia-, *servum* ait *nihil deliquisse, qui mino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. Nox. Act. *Velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini.* D. de regulis juris, & ibi Cujacius Seneca: *In volente necessitas non est.* Adde legem Langobardicam lib. 1, tit. IV, cap. 11. Mithridates libertos Attilii conscios cædis in se cogitatæ impunitos dimisit, & ejus qui à se defecerat filios; Appianus Mithrida-tico. Absolutus Tiberius Gracchus à culpa Numantini fœderis, quo-niam alieno imperio peccaverat.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Qui contemplative*] Qui dubitat, an justum sit factum, potest non dubitare, quin justum sit, ut ipse faciat.

2. *Non autem injuste*] Ita ut in ipsos agentes non recidat culpa.

In famulo] Servi non præsumun-tur ita educati, ut consilium in illis aut summi officii scientia sit.

Et illud quo Philo utitur:

Δῦλος πέφυκας. ὀ μέτεσί σοι λόγου;

*Servi tua est fortuna : * ratio ad te nihil.*

Et illud Taciti: *Principi summum rerum judicium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Narrat idem scriptor Pisonis filium à Tiberio crimine belli civilis purgatum: *patris quippe jussa, nec potuisse filium detrectare.* * Seneca: *Servus herilis imperii non censor est, sed minister.*

3. Et specialiter in hac de militia quæstione ita sensit Augustinus. Sic enim ait: *Ergo vir justus, si forte sub rege etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si civica pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certus est, vel utrum sit certus non est, ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* Et alibi: *Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occidit, * nulla civitatis sua lege reus est homicidii: imo nisi fecerit reus est imperii deserti atque contemti; quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde punitur si fecerit injussus, inde puniretur si non fecerit jussus.* a Atque hinc passim recepta est sententia, subditos quod attinet, dari bellum utrimque justum, id est injustitia vacans, quo illud pertinet:

Quis justius induat arma
Scire nefas.

a *Sil. in verbo bellum* I, *n.* 9, *concl.* 4. *Cast. in l.* V. *D. de Instit. Soto l.* V, *q.* I, *art.* 7. *& q.* 3. *art.* 3. *Vict. de jure bell n.* 32. *Covarr. in c. peccat. part.* II. §. 10.

4. Non caret tamen hoc sua difficultate. Et b Adrianus noster, qui Cisalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus est, * contrariam defendit sententiam, quæ stabiliri potest non illa præcis

b *Adr. Quæstione quodl.* II.

GROTII NOTÆ.

Ratio ad te nihil] Themistius oratione IX, principes rationi esse dicit similes, milites iræ.

Seneca] De controversiis III, 9.

Nulla civitatis sua lege reus est homicidii] Idem Augustinus de libero Arbitrio libro I: *Si homicidium est hominem occidere, potest aliquando occidere sine peccato, nam & miles hostem, & judex vel minister ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidunt: sed nec etiam homicidæ isti appellari solent.* Retulit Gratianus in causæ XXIII, quæstionem V.

Contrariam defendit sententiam] Exemplum hanc sequentium est apud Scafnaburgensem.

GRONOVII NOTÆ.

Ratio ad te nihil] Tuum est facere, quod juberis; non inquirere, quæ sit causa vel ratio faciendi.

Summum rerum] i. 1, 4, 2.

Patris quippe jussa] Puta intercessisse.

Imperii non censor est] Arbiter, ut id possit probare vel improbare.

3. *Si civica pacis*] Parens ei, cui eum Deus & publica societas subjecit & obtemperare voluit.

Sua sponte atque auctoritate] Proprio motu & instinctu.

Unde punitur] Ob quod facinus.

Bellum utrimque justum] Quod in bello ab utraque parte durum & sævum agitur, nullam illis contrahet culpam.

præcise ratione quam ille adfert, sed hac quæ magis urget, quod qui dubitat contemplative debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Est autem pars tutior abstinere bello. Laudantur Esseni quod inter alia jurarent μὴ βλάψειν τινὰ ἐξ ἐπιτάγματος: *non nocituros se cuiquam, ne si juberentur quidem:* imitatores horum Pythagorei, qui, Jamblicho teste, bello abstinebant, causa addita, quia φόνων χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, *bellum cædes subministrat atque imperat.*

5. Neque obstat quod ex altera parte periculum est inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum sit (nam si injustum est bellum, jam in ejus vitatione nihil est inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus est. Inobedientia autem in ejusmodi rebus suapte natura minus malum est quam homicidium, præsertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accusatus Jovis mandato se defendisset, non tamen ausos Deos eum absolvere. Sed nec Pothinum Ptolemæi satellitem Martialis, cum ait:

Bald. 11 *consf.* 38 *Sotus de det. secr membr. q. in resp. ad* 1.

Antoni tamen est pejor quam caussa Pothini:
Hic facinus domino præstitit, ille sibi.

Nec magni ponderis est quod contra nonnulli adferunt, fore ut id si admittatur pereat sæpe respublica; quia plerunque non expediat rationes consiliorum edi populo. Ut enim hoc verum sit de causis suasoriis belli, de justificis verum non est, quas oportet claras esse & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & possint & debeant.

Vict. de jure belli n. 25.

6. Quod de legibus nimis forte indistincte dictum à Tertulliano est, in his legibus sive edictis de bello gerendo locum justissime habet: *Neque civis fideliter legi obsequitur, ignorans quale sit quod ulciscitur lex, nulla lex sibi soli conscientiam justitiæ suæ debet, sed eis à quibus obsequium exspectat. Cæterum suspecta lex est quæ probare se non vult: improba autem si non* pro-

Apolog c. 4. 1. *Advers Nat. c.*

4. *Qui dubitat contemplative*] Utrum jure fiat, id facere debet, in quo minus est periculum conscientiæ lædendæ.

Χορηγέτης καὶ νομοθέτης] Choragus & legislator. Est autem choragus qui instruit ornatu chorum vel gregem scenicorum.

5. *Periculum est inobedientiæ*] Si dubia in causa militare quis pro præposito suo aut superiore recuset, videtur contumax, dicto non obediens.

Pothinum] Interficiendi Cn. Pompeji Magni auctorem.

Non expediat rationes] Tacitus 1. histor. 83.

Causis suasoriis belli] Quæ instigant eo & impellunt.

De justificis] Quæ id jure geri probant.

6. *Nulla lex sibi soli*] Non est lex, quam non ob aliud justam putant pariturí, quam quia lex est seu mandatum imperantis: hæc potius tyrannis est: tum vero lex est, cum ejus causam justam agnoscunt ii, quibus ponitur.

probata dominetur. Apud Papinium Achilles Ulyxi se ad bellum excitanti ait:

> *Quæ Danais tanti primordia belli,*
> *Ede: libet justas hunc sumere protinus iras.*

Apud eundem Theseus:

> *Ite alacres, tantaque precor confidite causa.*

Propertius dixerat:

> *Frangit & attollit vires in milite causa:*
> *Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor.*

Cui par illud Panegyristæ: *Tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, ut jam cœperit non virtutis magis quam integritatis esse victoria.* Ac sic viri quidam eruditi interpretantur ירק quod legitur * Gen. XIV, 14: ut sensus sit ministros Abrahami ante prælium ab ipso plene institutos de armorum suorum justitia.

Ægid. Regius de act. supern. disp. 31, dub. 5. n. 85. Bannes 2, 2, q. 40, art. 1. Molina tract. II, disp. 113, Deuter. XVII.

7. Et sane denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri solebant & expressa causa, ut totum quasi genus humanum de justitia causæ posset cognoscere. Scilicet prudentia virtus est, ut & Aristoteli visum, imperantis propria: justitia vero hominis qua homo est.

8. Omnino autem sequenda videtur ea quam diximus Adriani sententia, si subditus non modo dubitet, sed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injustum esse putet: præcipue vero si de aliis impetendis, non de suis tuendis agatur.

9. Quin probabile est, etiam carnifici qui damnatum occisurus est, hactenus, aut quod quæstioni & actis interfuerit, aut ex rei

GROTII NOTÆ.

Genesis XIV, 14.] Quidam in eundem sensum trahunt vocem הביכין & interpretantur *à se institutos.* Herodes in oratione ad Judæos post cladem in Arabia, apud Josephum: *βούλομαι δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τοῦ πολεμεῖν ὡς δικαίως αὐτὸ ποιοῦμεν, ἐνδεῖξαι, διὰ τὴν ὕβριν τῶν ἐναντίων ἠναγκασμένοι. μέγιστον γὰρ εἰ μάθοιτε τοῦτο, προθυμίας αἴτιον ὑμῖν ἔσται: volo autem ostendere vobis quam juste suscepimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis. Id enim si intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.*

GRONOVII NOTÆ.

Libet justas] Libet causam cognoscere, ut jam nunc illis ex merito infensus fiam.

Non virtutis magis] Non tam fortitudini bellantium, quam justitiæ causæ debeatur.

ירק] A radice ריק Ric, *accinxit, expedivit.*

7. *Denuntiationes*] Indictiones bellorum.

Prudentia virtus imperantis] Ut prudenter & consulte res geratur, imperantis cura est, cui acquiescere subjectum decet, neque ei se immiscere; ut juste, quemvis curare oportet, qui adhibetur.

Qua homo est] Cujuscumque personæ, conditionis, status sit.

rei confessione cognita esse debere causæ merita, * ut satis ei constet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis observatur; nec aliud spectat lex Hebræa, cum ad lapidandum eum qui damnatus est testes vult præire populo. Deut. XVI

V. 1. Quod si subditorum animis per causæ expositionem satis nequeat fieri, omnino officium erit boni magistratus tributa ipsis potius extraordinaria imperare quam operam militarem: præsertim ubi non defuturi sunt alii qui militent, quorum voluntate non tantum bona, sed & mala uti potest rex justus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & sicut culpa caret qui egestate pressus pecuniam sumit ab improbo fœneratore. Sylv. in verbo bellum p. 1. n. 7. circ. fin.

2. Imo etiam, si de causa belli dubitari non possit, minime tamen videtur æquum ut Christiani inviti cogantur militare; cum à militia abstinere, etiam cum militare liceat, majoris cujusdam sit sanctitatis, quæ & à clericis & à pœnitentibus diu exacta est, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celso Christianis objectanti militiæ detrectationem sic respondet: *His qui à fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita respondebimus: Hi qui simulacrorum vestrorum sunt sacerdotes, & deorum quos putatis flamines, dextras puras servant sacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cæde maculatis manibus offerant his qui creduntur dii: neque si quod exoriatur bellum sacerdotes adscribuntur numeris. Quod si id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus, illi quoque suo modo censendi sunt militare, tanquam Dei sacerdotes atque cultores, qui manus quidem servant puras, sed precibus apud Deum certant pro his qui juste militant, & pro eo qui juste regnat?* quo in loco sacerdotes vocat quosvis Christianos,

GROTII NOTÆ.

Ut satis ei constet mortem ab eo commeritam] Ideo indicta causa sacerdotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis ministri Doëgo probiores, 1 Sam. XXII, 17. Et Achabi spiculator tertius nocere Eliæ noluit, II Regum 1, 13, & sequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Christum conversi in posterum eo munere ut periculoso abstinuere. Vide Martyrologium, & Bedam l. 1, cap. 7.

GRONOVII NOTÆ.

9. *Testes praire*] Prima saxa mittere.

V. 1. *Satis nequeat fieri*] Persuaderi, ut credant se jure bellum incipere.

Quorum voluntate] Quibus non modo honestum animum, sed & improbum ad bellum afferentibus aut solam mercedem spectantibus.

2. *Sacerdotes & Deorum*] Sacerdotes Romæ vacationem militiæ habebant, præterquam bello Gallico. Plutarch. Camillo pag. 151. & Marcello p. 299.

Dexteras puras] A sanguine humano abstinentes, Suet. Tito 9.

Adscribuntur numeris] Recipiuntur inter milites, inseruntur catalogis militantium, i. 1, 4, 7.

Suo modo militare] Juxta bonam & utilem operam bello navare.

VI. 1. *Nisi*

ſtianos, exemplo ſanctorum ſcriptorum, Apoc. I, 6; I Pet. II, 15.

VI. 1. Arbitror vero evenire etiam poſſe, ut in bello non dubio tantum ſed & manifeſte injuſto juſta aliqua eſſe poſſit ſubditorum defenſio. Nam cum ſubditos innocentes, & a belli culpa remotos interficiendi jus verum & internum hoſtis, juſtum quamvis bellum gerens, non habeat, niſi aut ad neceſſariam defenſionem, aut per conſequentiam & extra propoſitum, (pœnæ enim illi obnoxii non ſunt) ſequitur ut ſi certo conſtet hoſtem eo venire animo, ut hoſtilium ſubditorum vitæ parcere cum poſſit, omnino nolit, ſubditi illi tueri ſe poſſint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non eſt.

2. Neque tunc dicemus bellum utrinque juſtum eſſe, non enim de bello, ſed de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injuſta eſt, & proinde juſte repellitur.

VI. 1. *Niſi ad neceſſariam*] Præterquam ſi ipſe ab illo infeſtetur.

Per conſequentiam] Quatenus membra ſunt ejus capitis vel corporis, adverſus quod ei bellum eſt, 3, 1, 4.

2. *De certa & definita*] De uno opere illorum, quæ fiunt in bello.



HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo sequentium.*
II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem sunt necessaria: explicatur.*
III. *Secunda: jus non tantum excipio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*
IV. *Tertia: quædam consequi sine injuria quæ ex proposito non licerent: cui cautio additur.*
V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant, per distinctiones explicatur.*
VI. *An dolo uti in bello liceat.*
VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*
VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*
IX. *In secundo genere indicatur quæstionis difficultas.*
X. *Non omnem usurpationem locutionis quæ sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*
XI. *Mendacii quæ illicitum est formam consistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*
XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes:*
XIII. *Et cum is decipitur ad quem sermo non est, & quem extra sermonem decipere liceret:*
XIV. *Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi:*
XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum:*
XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non possumus.*
XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*
XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*
XIX. *Nec ad juramenta.*
XX. *Generosius tamen esse, ac Christianæ simplicitati convenientius, falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*
XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*
XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. Et

I. ET qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur, expendamus * quid quantumque in bello liceat, & quibus modis: quod aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex Gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

Vict. de jure belli. n. 15. II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia, æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt necessaria, necessitate sumpta non secundum Physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud quod stricte ita dicitur, & facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, etiamsi forte is peccato vacet, ut notavimus alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex jure quod mihi pro me natura concedit.

Vict. de jur. bell. n. 18, & 39, & 55. 2 Quin & rem alienam, ex qua certum mihi periculum imminet, citra culpæ alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri: id enim ad eum finem accommodatum non est, sed custodire, donec securitati meæ satis cautum sit: quod ipsum quoque tractatum est à nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus est: & si id difficilius, aliud tantumdem valens: ut & debiti consequendi

Lib. II, c. II, ¶. 10.

GROTII NOTÆ.

QUid quantumque in bello liceat] Bene Augustinus epistola LXX, ad Bonifacium comitem: *Ut in ipsis bellis (si adhuc in eis versari te opus est) fidem teneas, pacem quæras.* Epistola CCV: *Esto ergo etiam bellando pacificus.* De justitia in bello gerendo servanda dissertatio est egregia Belisarii ad milites apud Procopium Vandalicorum I. Orosius libro VII: *Ecce regibus & temporibus Christianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, transiguntur.* Idem de Theodosio: *Unum aliquod ab initio Urbis conditæ bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.*

GRONOVII NOTÆ.

I. *Aut nude aut ex promisso*] Quemadmodum aliud pactum nudum, aliud pactum contractum faciunt, 2, 11, 1.

II. 1. *Æstimationem intrinsecam accipiunt*] In sese ac sua natura citra illud, quod ex accidenti accedere & æstimationem variare potest, æstimantur.

Facultatem agendi in solo societatis] Adversus alios homines aliquo societatis, sive domesticæ, sive civilis, sive totius humanitatis, vel quocumque vinculo nobiscum conjunctos.

Etiamsi forte is peccato] Ut miles vel subjectus principis populive, cui cum mea patria vel principe bellum est.

Alibi] 2, 1, 3.

2. *Citra culpæ alienæ*] Quamvis illius, cujus ea res est, culpa non contingat, ut ex ea mihi sit periculum.

Ad eum finem] Non enim huc usque valet jus illud arripiendi rem alienam mihi periculosam.

Ad

di gratia: quibus ex causis dominium quoque sequitur, quin alio modo læsa æqualitas reparari nequit.

3. Sic ubi justa est punitio, justa etiam vis omnis sine qua ad *Silv. in*
pœnam veniri non potest: & omne quod pœnæ pars est, ut re- *verbo bel-*
rum corruptio per incendium aut aliter, intra justum scilicet & *lum, p. 1,*
qui peccato respondeat modum. *n. 10.*

III. Sciendum secundo est; jus nostrum non ex solo belli *prima.*
principio spectandum, sed & ex causis subnascentibus, sicut & in judiciis post litem contestatam jus sæpe parti novum paritur. Sic qui se aggregant me impetenti, sive socii sive subditi, in se quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod injustum est, præsertim si ipsi id injustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumptus & damna resarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injustitiæ quæ ipsorum actui inest. Ita Plato probat bellum *μέχρι δ' ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην; donec hi qui sontes sunt cogantur insontibus malo affectis pœnas dare.*

IV. 1. Observandum tertio, * ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset. In sui defensione quomodo id locum habeat explicavi-
mus alibi. Sic ut nostrum consequamur, si tantundem accipi *Vict. d. li-*
non potest, plus accipere nobis jus est, sub obligatione tamen *bro num.*
restituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, *27.*
aut domus latronibus, tormentis peti potest, etiamsi intra eandem navem aut domum sint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus est mor-*
tis aliena, inquit Augustinus, *qui sua possessioni murum circum-* *Ad Publ.*
duxit, si aliquis ex ipsorum usu percussus intereat. *epist. 154*

2. Sed sicut antehac monuimus sæpe, non semper ex omni parte licitum est quod juri stricte sumpto congruit; sæpe enim proximi caritas non permittet ut summo jure utamur. Quare etiam

GROTII NOTÆ.

Ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum] Vide hac de re Thomam Prima Secundæ, quæstione LXXIII, art. 8. Molinam tractatu secundo, disputatione CXXI.

GRONOVII NOTÆ.

Læsa æqualitas] Violatum illud par pro pari, quod è contractibus debetur.

III. *Post litem contestatam*] Post inceptum judicium.

IV. 1. *Multa consequi indirecte*] Accedere, quæ seorsum deficiente occasione illorum, quibus hærent & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, sed quæ trahit contagio & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque istis umbram præstat & veniam conficit.

Alibi] 2, 1, 4.

Tantumdem] Stricte ac præcise tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

Aliquis ex ipsorum usu percussus] An prolapsus.

etiam quæ extra propositum accidunt, & accidere poss videntur, cavenda erunt, nisi multo majus sit bonum q stra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut nis ri bono & malo multo major sit spes boni quam mali quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: sed ita ut sem dubio ad eam partem quæ alteri magis quam sibi consu tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, inqu mus magister, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & tri Multos occidere & indiscretos*, inquit Seneca, *incendii & potentia est.* Docent nos historiæ quam seria pœnitentia brosio monente, talem vindictæ immodestiam Theodo piaverit.

3. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in plum trahendum est, ob plenissimum illud dominii ju ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non co ut alibi notavimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum s dominus, ob paucissimos bonos parcere solet quamvis malorum universitati, & eo suam, qua judex est, æquita statam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de S aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis c potest quantum in hostem liceat naturaliter.

V. 1. Sed & quæstio incidere solet, quid liceat in eos stes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas su strant. Nam & olim & nuper de ea re acriter certatum cum alii belli rigorem, alii commerciorum libertatem derent.

2. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & i & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, * & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est

GROTII NOTÆ.

Naves & quæ navibus adsunt] Athenis ἀπόῤῥητα, id est evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiastes ad Aristophanis Nubes & Equites.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Nisi multo majus sit bonum*] Ex regulis vel normis, quas tradit, 2, 24, 5.

Incendii & ruinæ potentia] Non laudabilis & bono viro adfectanda, sed quam etiam habet incendium aut molis alicujus vel ædificii casus, quæ & ipsa multos sine discrimine noxiorum & insontium absumere aut obruere possunt.

Vindictæ immodestiam] Qu Thessalonicenses seditione vissent, immisso milite ad millia trucidaverat, A. C. 39

3. *Ut alibi notavimus*] 2, :

Qua judex est] Etiam cum severam judicis personam.

V. 1. *De ea re acriter cer* Exemplum apud Demetriu 18. p. 767. ad ann. 1597.

Belli rigorem] Nihil tale tendum, & qui faciunt, pr bus habendos.

Commerciorum libertatem gentium licere unicuique suas portare ac vendere, voluerit.

Amalasuinthæ ad Justinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca tyranno gratiam se relaturum ait, * si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine pernicie publica possit; quod explicans addit: *pecuniam qua satellitem stipendio teneat non subministrabo; nisi marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scena & qua feritatem ejus emolliant; libens offeram. Cui triremes & aratas non mitterem, lusorias, & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Et Ambrosio judice, largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas. *Procop. 1 Gotth.* *Lib. 1, 30. de Off.*

3. In tertio illo genere usus ancipitis distinguendus erit belli status. Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut alibi exposuimus, jus dabit, sed sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si juris mei exsecutionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit sed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me injustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut is qui judici imminenti reum mani- *Can. in Ita quorundam &c. ad beranda de Jud.* *Silv. in verbo restitutio, p. 3. §.*

GROTII NOTÆ.

Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune] Vide Paruam libro VII.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Gratiam se relaturum*] Pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

Si beneficium] Quod redditurum se cogitat 7. de benef. 20.

Artifices scena] Histriones, comœdos, tragœdos, mimos. Sen. epist 11. & 121. Sueton. Jul. 84.

Triremes & aratas] Naves bellicas cum æreis rostris.

Lusorias & cubiculatas] Voluptuarias & distinctas in lauta & luxuriosa cubicula. Thalamegos Suet. Jul. 52.

Ludibria regum]. Alias naves prodigiosæ magnitudinis & luxuriæ, quibus reges, in primis Ægypti, in mari insanierunt. Vide Athenæum lib. 5. p. 203.

3. *Ut alibi*] 2, 2, 6.

Jus dabit] Injiciendi manum, ne perveniat ad hostem meum, sed domino rem aut compensationem debebo.

Ad damni dati modum] Tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

Judici imminenti] Per lictores corripienti aut pœnam irrogaturo.

manifestum eximit: atque eo nomine licebit in eum statuere quod delicto convenit, secundum ea quæ de pœnis diximus; quare intra eum modum etiam spoliari poterit.

4. Et has ob causas solent à bellum gerentibus * publicæ significationes fieri ad alios populos, tum ut de jure causæ, tum etiam ut de spe probabili juris exequendi appareat.

5. Hanc

Intra eum modum spoliari] Tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam sufficit.

GROTII NOTÆ.

Publica significationes fieri] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. de transactionibus. c. significavit de Judæis. Extravagante copiosius de Judæis & c. 1, lib. v. Extravag. de Judæis. Liber consulatus maris editus est lingua Italica, in quem relatæ sunt constitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, Regum Francorum, Hispaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controversiæ: ac sic definitur, si & navis & merces hostium sint, rem esse in aperto, fieri ea capientium; si vero navis sit pacem colentium, merces autem hostium, cogi posse ab his qui bellum gerant navem ut merces eas in aliquem portum deferat, qui sit suarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ solvatur. Si contra, navis hostilis fuerit, merces vero aliorum, de nave transigendum: aut, si nolint vectores transigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti solvant pretium quod pro navis usu debebatur. Apud Hollandos anno CIↃ CCCC XXXVIII, cum bellum ipsis esset cum Lubeca aliisque civitatibus ad mare Balticum & Albim sitis, frequente senatu judicatum est, etiam in hostium navibus repertas merces, quas aliorum esse constaret, in prædam non cedere; idque ibi pro Lege deinceps habitum est. Sic & Daniæ rex sensit, cum anno CIↃ IↃ XCVII, ad Hollandos eorumque Fœderatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hispaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, suis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos qui Galliæ hostes essent, semper permissa; & quidem adeo indiscrete, ut hostes sæpe sub alienis nominibus res suas occultarent; ut apparet ex edicto anno CIↃ IↃ XLIII, capite XLII. quod tralatum est in edictum anni CIↃ IↃ LXXXIV, & sequentia. Iis edictis diserte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo suis navibus, suosque per homines, navesque ac merces, quocumque visum ipsis esset perducere, dum ne merces eæ sint belli instrumenta, quibus res hostium fovere velint: quod si fiat, permittitur Gallis talia belli instrumenta sibi sumere, persoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli instrumenta in prædam cessisse, multo magis ab eo periculo abfuisse merces innoxias. Non negem aliud jus usurpasse interdum Septentrionis gentes, sed varie, ex usu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum suorum obtentu Danorum commercia impedissent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui Danico denario nomen, cui mutata quamvis causa, nomen mansit adusque tempora Guilielmi ejus qui stirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei Thuanus in historia anni CIↃ IↃ LXXXIX. Rursum ab Elisabetha, sapientissima Angliæ regina, missi anno CIↃ IↃ LXXV ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equestri & Robertus Bealus regio Consilio ab epistolis, qui ostenderent ferre Anglos

glos non posse, quod Batavi, in ipso æstu belli in Hispanos, naves Anglorum ad Hispanicos portus vectas detentassent. Narrat Rhedanus in historia Batavica anno cIↃ IↃ LXXV, & Britannus Camdenus anno sequente. Cum vero Angli, & ipsi Hispanis hostes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hispaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint apparet ex scriptis adversariis gentis utriusque, dignis lectu ad noscendam hanc controversiam. Et notandum, Anglos in suis scriptis ipsos id agnoscere, cum duo maxime pro sua afferunt causa, & belli instrumenta fuisse quæ à Germanis in Hispaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales postea pactiones & Hollandi sociique eorum cum Lubecensibus sociisque eorum fecere anno cIↃ IↃC XIII, ne hi aut illi hostium subditos intra suos fines mercari permitterent, aut hostes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & posterius, anno scilicet cIↃ IↃC XXVII, inter Suediæ Daniæque reges convênit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiscanis Suedi hostibus, sed nec ad alios Suedi hostes merces ullas per fretum Cimbricum ire sineret, pro quo rex Daniæ alia sibi vicissim commoda stipulatus est: sed hæc sunt pacta specialia ex quibus nihil inferri potest quod omnes obliget. Nam & illud in scriptis suis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, sed eas quæ in Angliam semel importatæ aut in Anglia comparatæ essent. Neque vero soli Germani Anglis cum hoste suo commercia vetantibus contradixere; etiam Polonia misso legato conquesta est jus gentium imminui, quando ob Anglicam cum Hispania bellum ipsis cum Hispanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno cIↃ IↃ XCVII narrant memorati jam nobis Camdenus & Rhedanus. Galli vero post pacem Verbinianam cum Hispano factam, Elisabetha Angliæ regina in bello perstante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hispaniam euntes excutere liceret, ne quis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere; dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo fœdere quod Angli cum Hollandis eorumque sociis anno cIↃ IↃC XXV pepigere id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum interesset magnitudinem Hispanicam infringi, ut & ipsæ vetarent cum Hispanis commercia, sed, si ultro id non facerent, placuit inspici naves num quid bellici instrumenti ferrent, sed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evênit eodem anno ut Hamburgenses quidam in Hispaniam irent nave maxima ex parte onusta apparatu bellico, qui ipse quidem apparatus ab Anglis vindicatus est, sed cæterarum mercium persolutum est pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hispaniam euntes in fiscum raperentur, ostenderunt pati se id nolle. Bene ergo dictum à nobis, significationes publicas requiri, quod & Angli ipsi ita sensere; à quibus factæ significationis talis exemplum est apud Camdenum circa annum cIↃ IↃ XCI & cIↃ IↃ XCVIII. Neque vero talibus significationibus semper paritum, sed distincta tempora, causæ, loca. Anno enim cIↃ CCCC LVIII Lubecensis civitas significationi à Dantiscanis sibi factæ, ne cum Malgensibus & Memelensibus Dantisci hostibus mercaturam exerceret, parendum non censuit. Neque magis paruere Hollandi anno cIↃ IↃ LI, cum Lubecenses ipsis denuntiarent, ut à Danorum; quos ipsi hostes tum habebant; commercio abstineretur. Anno vero cIↃ IↃ XXII, quo tempore inter Suedos Danosque bellabatur, cum Danus Ansiaticas civitates rogasset ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipsius indigentes morem gessere, aliæ non item. Hollandi, bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem, nunquam passi sunt sibi aut hujus aut illius gentis commercio inter-

5. Hanc autem quæstionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex historiis * nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum. Romanos qui Carthaginensium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginenses aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginenses repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleusina & Rhamnuntem cepisset, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis * & magistrum & gubernatorem suspendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe est.

Polyb. 1.

Plut. Demetrio.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat quæri solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum:

Ἠ' δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.
Sive dolo, seu vi manifesta, clamve, palamve.

Et Pindari est:

Χρὴ δὲ πᾶν ἔρ ———
δοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.
Quidvis agendo scilicet hostica
Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque dictum illud,

Dolus an virtus quis in hoste requirat?

Sequi-

interdici. Gallis autem semper reddidere naves quas ab Hispania revertentes, aut in Hispaniam, ipsis tunc hostilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide Ludovici Servini Advocati quondam regii orationem habitam anno cIↃ IↃ XCII, in causa Hamburgensium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam classem habebant, ab Anglis merces inferri non siverunt: quomodo Dantiscani anno cIↃ CCCC LV Batavis denuntiarunt nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante Gaspare Schutzio in historia Prussica. Adde Cabetum decisione XLIII, num. 2. & Seraphinum de Freitas in libro de justo imperio Lusitanorum Asiatico, ubi complures adducit alios.

Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum] Multa hujus quæstionis habet vir doctissimus Johannes Meursius in historia Danica libro I, & II. Ubi videbis Lubecenses & Imperatorem esse pro commerciis, contra eos Danos. Vide & Crantzium Vandalicorum libro XIV. Thuanum in dicto anno cIↃ IↃ LXXXIX, libro historiarum XCVI. Camdenum, præter jam dicta loca, in anno cIↃ IↃ LXXXIX, & cIↃ IↃ XCV. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Ansiaticos vocant, controversia tractatur.

Et Magistrum & Gubernatorem suspendit] Non multum dissimile est quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli historia: ἐπέστησε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσφορον ἐμπόρους, καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις: *Custodes imposuit Bosphoro, qui observarent si qui mercatorum in Bosphorum navigarent, deprehensis pœna mors.*

GRONOVII NOTÆ.

VI. 1. *Dictum illud sequitur*] v. 426. his verbis hortantem Chorœbum sequitur vir celebris tanta justitiæ fama, non secuturus, si quidem id injustum esse putasset.

Dolus an virtus] 2 Æneid. 39. Sive fallendo quis hostem, sive vi superet, quis ob utrum vis victorem reprehendendum putet.

sequitur ipse,

Ripheus justissimus unus
Qui fuit in Teucris & servantissimus æqui.

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus Solon. Silius in rebus Fabii Maximi: Lib. xv.

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum Ulysses viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, & Brasidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex * belli furtis: & apud Plutarchum Agesilaus, hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris censenda, quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius Corvinum sic inducit loquentem: Luc. Pl[...] Xenoph[...] de Cyri inst. I, [...] de re eq[...] stri. Tom[...] L. v. Plu[...]tarch. Apoph. Polyb. l. [...] Lib. v.

** Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita censuisse ipsos illos severos Laconas notat Plutarchus, ac majorem etiam victimam ab eo immolatam qui dolo, quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem * Lysandrum magni facit ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τοῦ πολέμου, *pleraque belli dolis variantem*. Et in Philopœmenis laudibus ponit, quod Cretensium disciplina institutus simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani est: *Nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus.* Plut. M[...]cel.

3. Jurisconsulti Romani bonum dolum vocant, si adversus hostem quis machinaretur: & alibi, nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit: δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατηγικὸς notat ad Iliados O Eustathius. Inter Theologos Augustinus: *Cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex insidiis nihil ad justitiam interest.* Et Chrysostomus, maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæsiissent. L. I. §. D. de do[...] L. Nihil. D. de ca[...]ptivis. Quæst. x super Jo[...]sua. I de Sa[...]cerdotio.

4. Sed nec desunt sententiæ quæ suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus in genere sit semper malorum,

GROTII NOTÆ.

Belli furtis] Ita & Virgilius loquitur Æneidos XI, & Sallustius, quem citat Servius.

Bellandum est astu] Muhammedis dictum simile: *Elbarbu Hudiatum, id est, pugna fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis:

Iræque insidiæque.

Ubi Servius: *Non tantum virtute, sed insidiis comitatum se ostendit.*

Lysandrum] Ei Sullam comparat Plutarchus, in cujus animo leonem esse & vulpem dicebat Carbo.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Ex belli furtis*] Strategematis, insidiis, machinationibus clandestinis.

3. Δόλος οὐ ψεκτὸς] Dolus non vituperandus, quippe bellicus.

4. *In genere semper malorum*] Quæ quocumque loco, modo, tempore fiant, vitiosa sunt, uti quibus fides violatur.

nfusa & ἄναρθρ@, qualis in dolore, ione venit quam locutionis. Quod aturam hanc esse peculiarem supra ptus animi possit aliis indicare, & rum quidem dicitur, sed addendum eri indicium, * sed & nutibus, ut s aliquid habent cum re significata antum ex instituto significant: qui- : illæ quæ non voces lingua figuratas isconsultus loquitur, sed res ipsas, . ut notæ hieroglyphicæ, sive mero

L. Non figura. D. de obl. & act.

nda distinctio est, qualem adhibui- tatem in voce juris gentium. Dixi- i, & quod singulis gentibus placuit id quod mutuam obligationem in se atus, & notæ quas diximus, reperta mutua obligatione, quod Aristote- les

De interpr. c. 4.

io- / lam / bre- / de / Non / ra- / ga- / va- / bus / ılde / en- / tio, / ith. / ter / iras / lam / mi- / an- / um / In- / sed / vo- / one / vo-

Sive illi nutus] Sunt gesticulatio exprimens & formans actionem motumve similem illi, quem significamus: ut Suetonius refert Datum Atellanarum histrionem cantici cujusdam illa verba, Vale pater, vale mater, ita demonstrasse, ut bibentem natantemque faceret, & exitum Claudii & Agrippinæ significaret, Ner. 39. Item cum inclinatione capitis assentimus, quassatione negamus, Gellius 10, 3.

Ex instituto] More introducto & recepto; ut in Senatu cum Sc. per discessionem fieret, pedibus aut in sententiam aut in alia omnia ibant: in militia manum promittebant.

Notæ illæ quæ non] Ut literæ copulatæ in syllabas.

Hieroglyphica] Sacerdotum Ægyptiorum, Tacit. 2. ann. 60. & 11, 14.

2. *Placuit sine mutua*] Ita ut ad id nemo cogatur, sed possit id jure civili apud quosdam populos restringi & abrogari.

Quod mutuam] Ad quod servandum omnes tenentur, & qui non servant, pro nefariis & intestabilibus habentur.

Cum mutua obligatione] Ut non debeat ea nisi uno & suo modo accipere.

les dixit κατὰ συνθήκην: res aliæ non item. Hinc fit * ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est * ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum, sepofita doli consideratione, licitum est.

Luc. xxiv, 28. 3. Prioris exemplum est in Christo, qui apud comites Emauntinos προσεποιεῖτο ire longius, id est speciem prætulit ituri longius, nisi malimus vere quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt: & alibi Christus ipse

Marc. vi, 48. dicitur voluisse præterire Apostolos navigantes, nempe nisi impense rogaretur navem ascendere. Alterum exemplum dari potest in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum satis sciret Judæos hoc ita accepturos, quasi circumcisionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Israëlis poste-

Act. xvi, 3. ros, quasique ita sentirent ipsi Paulus & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret Paulus, sed tantum familiarius cum Judæis versandi facultatem sibi & Timotheo præbere. Neque vero circumcisio, sublata lege divina, ex instituto amplius significabat talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur erroris ad tempus, dedocendi postea, tanti erat, quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum Euangelicæ veritatis insinuatio. Hanc simulationem Patres Græci sæpe vocant * οἰκονομίαν; de qua egregia exstat sententia Clementis Alexandrini, qui de viro bono agens sic ait: *ἐπὶ τῇ τῶν πλησίον ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη; ob utilitatem proximi faciet quædam, quæ sponte alioquin ac primaria intentione non faceret*.

Livius I. Tale in bello Romanorum illud, qui de Capitolio

GROTII NOTÆ.

Ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem] Vide Augustinum de Doctrina Christiana lib. II, c. 24.

Ubi nullum inde sequitur nocumentum] Ut in facto Micholis I Sam. XIX, 16.

Οἰκονομίαν] Sic hanc vocandam. non ἀπάτην id est fraudem, ait Chrysostomus indicato jam libro primo de Sacerdotio. Idem I ad Corinthios IV, 6: ἦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑποκρίσεως, ἀλλὰ συγκαταβάσεως καὶ οἰκονομίας: *Non hic fraus fuit, sed obsequentia quædam & dispensatio*. Et IX, 20: ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ὅτι δεικνύμενος μὲν οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων οὕτως ἔχοντας: *Ut eorum qui tales revera erant corrigeret factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ se ferens, agens talia non ex animi proposito*. Huc referri potest simulatus Davidis furor.

GRONOVII NOTÆ.

Κατὰ συνθήκην] Ex constituto signo omnibus communi.

Res aliæ non item] Ut possis vel se, ut facit, qui eas voces, notas & gestus edit, vel aliter accipere.

3. Προσεποιεῖτο] *Præ se ferebat*.

Veritatis insinuatio] Quam scilicet sperabat se consecuturum conversando cum Judæis.

Paura

lio panem in hostium stationes jecerunt, ne fame premi crederentur.

4. Exemplum posterioris est in ficta fuga, qualem Josue suis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces sæpe. Nam hic quod sequitur nocumentum licitum esse ponimus ex belli justitia; ipsa autem fuga ex instituto nihil significat, quanquam hostis eam accipit ut signum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens sua libertate huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo gestu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hostium armis, signis, vestibus, velis usi passim leguntur. *Josue* VIII. *Sil in verbo bellum.* P. I, n. I

5. Hæc enim omnia ejus sunt generis ut à quovis pro arbitrio etiam contra consuetudinem usurpari possint, quia consuetudo ipsa singulorum arbitrio, non quasi consensu communi, introducta est, qualis consuetudo neminem obligat.

IX. 1. Gravior est disputatio de illis notis quæ, ut ita dicam, in commercio hominum versantur, in quo genere proprie mendacium situm est. Multa enim sunt contra mendacium in sacris literis. *Verbum mendax odio habebit justus*, id est vir bonus, Proverb. XIII, 5: *Falsiloquentiam & verbum mendax amove à me*, Proverb. XXX, 8: *Perdes loquentes mendacium*, Psal. 5, 7: *Ne mentimini alter alteri*, Coloss. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Augustinus: & sunt etiam inter Philosophos & Poëtas, qui cum eo sentire videantur. Notum illud Homeri:

Ille mihi invisus pariter cum faucibus Orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles:

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam si cui pestem ferunt,
Huic danda venia est si facit quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quisquis animitus sapit.

Aristoteles dixit: καθ' αὑτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δ' ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν: *per se mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.*

2. Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas

pri-

Panem in hostium] Flor. I, 13.

4. *Quod hic sequitur nocumentum*] Ut hostes pelliciantur in insidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui insidiamur.

5. *Singulorum arbitrio*] Prout alius atque alius sibi commodum putarunt.

IX. 1. *Notis quæ in commercio*] De vocibus & illis signis, quibus instituta hominum & longum tempus definitam & perpetuo eandem significationem imposuerunt.

puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curæ nostræ est traditus, aut ad evitandam iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, *Lazarus
Joh. XI, 11. *amicus noster dormit*, quod Apostoli accipiebant tanquam de
dormitione somni diceretur. Et quod de Templo instaurando
Joh. II, 20, 21. ipse dixerat, intelligens hoc de suo corpore, Judæos sciebat accipere de Templo proprie dicto. Sic & cum Apostolis adsessuris
Luc. XXII, 30. Phylarcharum apud Hebræos sedes eximias & regi proximas
Matth. XXVI, 25. duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in paterno
regno, satis scivisse videtur non aliter hoc ab illis accipi quam
Act. I, 6. de regno aliquo hujus vitæ, cujus spe ad ipsum momentum Christi ad cœlum ascensuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipsum intelligerent, nisi scilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Posterioris usus exemplum ex
Tac. Annal. VI. profana historia dari potest in L. Vitellio, cui Narcissus instabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: sed non ideo pervicit, * quin suspensa & quo duceretur inclinatura responderet. Dictum * Hebræorum huc pertinet: אם יודע אדם להמיר את דבריו מוטב ואם לא ישתוק; *si quis norit uti perplexiloquio, recte: sin minus, taceat.*

3. Contra accidere potest, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile sit, sed & improbum, * puta cum Dei honos,

* aut

GROTII NOTÆ.

Quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet] Idem Tacitus Historiarum III: *Incerta deseruit, tracturus interpretationem prout conduxisset.* Item: *Ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret.*

Hebræorum] Quorum & hoc est כיתר לשנות כפני השלום *Licet perplexe loqui boni causa*: citat doctissimus Manasses Ben-Israël in suo conciliatore quæstione XXVII. Chrysostomus I de Sacerdotio: ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν: *Fallax jure vocetur qui re tali injuste utitur, non qui salutari proposito.*

Puta cum Dei honos] Philo de vita Mosis: ἐπ' ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν δι' ἃ μόνα καὶ τ' ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος ἐψευσμένον, ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὀπαδὸς Θεοῦ: *De factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus solis veracem esse oportuit, etiam si qua cæterum ingenio esset mendace. Veritas enim Dei comes*: Augustinus Epistola VIII: *Alia quæstio est, sitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæstio est, utrum Scriptorem Sanctarum Scripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. XV.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Iniquam interrogationem*] Ad quam si respondeamus simpliciter, aut nobis aut aliis innocentibus periculum immineat.

Phylarcharum] Quasi haberentur pro principibus tribuum.

Suspensa & quo ducerentur] Facturā talem interpretationem in hanc aut illam partem, qualem eis aptares. Adde exemplum elegans apud Plinium lib. I. epist. 5.

Aut

* aut amor proximo debitus, aut reverentia adversus superiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt ut quod animo cogitatur omnino patefiat: sicut in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere: quo sensu non incommode accipi potest Ciceronis illud, *tollendum esse ex rebus contrahendis omne mendacium*, desumptum ex veteri lege Attica κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν; quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obscuram locutionem includat. At nos proprie loquendo à mendacii notione idipsum jam exclusimus. *Demosth. in Leptinem.*

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum sensum qui à mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior mendacii, qua naturaliter illicitum est, significatio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si recte res inspiciatur, saltem secundum communem gentium existimationem, nulla videtur alia dari posse præter repugnantiam cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota dirigitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam * judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere, quasi pacto quodam tacito, intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt; nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum.

2. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, jus illud subsistat

GROTII NOTÆ.

Aut amor proximo debitus] Æschylus Prometheo:

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ, τι χρῄζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους οἴγειν στόμα:
Dicam disertè quicquid audire expetis,
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum est.

Judicandi libertas] Hinc furari cor Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias: Gen. XXXI. 26, 27. & ibi Onkelos & LXX. Rabbi David Libro Radicum, & Rabbi Salomo in commentario, & Abenesdra.

GRONOVII NOTÆ.

3. *In contractibus diximus*] 2, 12, 9.

Κατὰ τὴν ἀγορὰν] In foro nemo mentitor.

XI. 1. *Præter repugnantiam*] Quod adimat ei, qui audit, justam & debitam facultatem statuendi & cognoscendi de animo & proposito ejus, quem audit.

Judicandi libertas] Ut certior fiam de consilio & voluntate alterius, & pro eo dicam agamve, quod mihi commodum videtur.

2. *Jus illud subsistat*] Ut is talis sit, qui de animo nostro certior fieri omnino debeat: neque enim sicario sese quemquam prodere oportet.

Tale

subsistat ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum acceptilatione aut conditionis cessatione Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, non alterius; sicut & in contractibus injustitia non nascitur, nisi ex læso jure contrahentium. Huc forte non male referas, quod veriloquium ad justitiam refert post Simonidem Plato, & quod mendacium, illud vetitum, sacræ literæ sæpe describunt testimonii sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit * fallendi voluntatem. Et Cicero quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta.

Lib. 1. de Repub.

1. Off.

3. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso; ut si quis prædixerit se falsa dicturum & alter permiserit, ita & tacito æquave ratione præsumto, aut oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes, quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse:

Lucret.

Ut puerorum atas improvida ludificetur.

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratiâ multa fingimus*. Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. 1. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: Non ratione ejus ad quem ser-
mo

GROTII NOTÆ.

Fallendi voluntatem] Lactantius Institutionum VI, 18: *Ut non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.*

GRONOVII NOTÆ.

Acceptilatione] Si quis se accepisse, quod ei debebatur, debitori caverit, aut si non existat conditio, sub qua debeo.

Non alterius] Tertii, qui forte auscultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcumque cognoscit.

3. *Prædixerit se falsa*] Ut cum Ovidius 10. met. 302. *Desit in hac mihi parte fides, nec credite factum.*

Alter permiserit] Ut cum Augustus parricidii reum sic interrogat: Certe patrem tuum non occidisti? Martial. 5, 1. *Tu tantum accipe: ego te legisse putabo Et facilis salva credulitate fruar.*

Oppositione juris] Si ei, qui loquitur, jus est contrarium, per quod alterum potest sententiæ suæ expertem habere.

XIII. 1. *Qui non decipitur*] Qui quod ego dico intelligit, aut mentemque intelligat, nullam inde jacturam sentit.

Ad

mo est: quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus, κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολὴν, quæ figura, ut Seneca ait, * ad verum mendacio venit: & Quintiliano ementiens superjectio dicitur. Neque ratione ejus qui obiter id audit; quia cum eo non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. Imo si ipse sibi opinionem informat de eo quod non ipsi sed alteri dicitur, habet quod sibi non alteri rem imputet. Quippe, si recte judicare volumus, illius respectu sermo non sermo est, sed res quæ significare quidlibet potest. VII de Benef. 23.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Censorius, qui sociis auxilia falso est pollicitus, aut Flaccus, qui hostium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agesilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus: nocumentum autem quod inde secutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut procurari. Ad hoc genus * Chrysostomus & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem, quo Antiochiæ Petrum ut nimium Judaizantem reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id serio fieri: interim vero consultum infirmitati adstantium. Livius XXXIV. App. Hisp.

XIV. 1. Tertium est, quoties certum est eum ad quem sermo est libertatis suæ in judicando læsionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde assequitur, tunc quoque mendacium stricte dictum, id est injuriosum, non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumta domini voluntate rem ipsius exiguam consumeret ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa sunt, præsumta voluntas pro expressa habetur. Volenti autem constat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non vera solatur,

GROTII NOTÆ.

Ad verum mendacio venit] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat.* Seneca ibidem.

Chrysostomus & Hieronymus] Adde Cyrillum adversum Julianum libro IX, circa finem. Nec multo aliter Tertullianus primo & tertio contra Marcionem.

GRONOVII NOTÆ.

Ad verum mendacio venit] Eo, quod non est, proferendo, vel adversum vel maximum minimumve, quod est, significat.

Quintiliano] 8, 6, 495.

Ejus qui obiter] Tertii, ad quem non loquor.

Opinionem informat] Falsum sibi persuadet.

Non sermo] Non expositio certæ rei, sed sonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo possis: si male interpreteris, neminem præter temet ipse accusandum habeas.

2. *Procurari*] Strui, comparari. Licet enim hosti & male velle & nocere.

XIV. 1. *Certum est eum*] Non aufertur alicui facultas illa, sed differtur bono ejus, atque is postea laudaturus est, quod ad tempus in capienda mente nostra frustratus habitus fuerit.

latur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ historia est * in Plinii epistolis: aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius loquitur.

2. Democritus: ἀληθομυθεῖν χρεὼν ὅπου λῷον: *Omnino veriloquio utendum est, ubi id est melius.* Xenophon: φίλους δ' ἐξαπατᾶν, ἐπὶ δ' ἀγαθῷ: *amicos decipere licet, ipsorum bono.* Et Clemens Alexandrinus concedit ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, *mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στράτευμα, καὶ κυβερνήτης ναύτας, καὶ δεινὸν οὐδέν: *Et medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali est.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι ἀληθείας, *nam quod bonum est, id vero est melius.* Tale illud

IV. *Secr.* * apud Xenophontem, socios jamjam adfore, & Tulli Hostilii, suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quintii

Livius libro XXXIV. Consulis, ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: ac similia passim apud Historicos. Notandum autem est, læsionem judicii in hoc genere eo minorem esse, quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

XV. 1. Quartum & superiori affine est, quoties * qui habet jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure bono ipsius sive proprio, sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur Plato, qui imperium habentibus concedit falsum dicere.

III *de Rep.* Idem cum * Medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen

GROTII NOTÆ.

In Plinii epistolis] III, 16.

Apud Xenophontem] *Et Agesilaus cum in Bœotiam venisset & intellexisset Pisandrum navali prælio victum à Pharnabazo & Conone, jussit militibus suis contrarium dici, coronatusque incedens sacra fecit pro victoria.* Plutarchus Agesilao.

Qui habet jus supereminens] Iliados secundo Agamemnon Græcorum Imperator:

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι, ἣ θέμις ἐστί.

Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύσω.

Ante tamen Danaos verbis tentabo, (finit fas)

Utque citi fugiant arata classe monebo.

Medicis] Exempla Medicorum affert Chrysostomus dicto libro I de Sacerdotio.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Quod bonum est, id vero est melius*] Potius ad tempus falsum credere, quod utile neque in hoc æstum est, quam verum scire, quod nocet.

Læsionem judicii] Dissimulationem, qua judicium alteri de sententia nostra eripitur.

XV. 1. *Jus supereminens*] Potestatem, imperium, tutelam.

Bono ipsius] Ad id quod ei utile est, sive in ipsius persona, sive quatenus pars est corporis, cui utile est.

Plato, qui imperium] 3 De republ. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως. τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν οὐχ ἁπτέον τοῦ τοιούτου.

Medicis modo dare] Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι, καὶ τῷ ὄντι, θεοῖσι μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον

discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco Medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere.

2. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam Philone, dari poterit * in Josepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures, ficte nec ex sententia accusat. Et in Solomone, qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime à tali voluntate abesset, & vero matri suum partum attribuere vellet. Quintiliani est dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.* Lib. 11, 11

XVI. Quintum esse potest, * quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest: quale fuit factum Hypermnestræ quæ hoc nomine laudari solet, Horat. III Carm. 2.

** Splendide mendax, & in omne virgo*
Nobilis ævum.

XVII. 1. La-

Lib. II. de rep. L. II. de Cyri instit. & V. Socr. Philo, de migr. Abr. Chrysost. l. I de Sac. 1 Sam. XXI 2 Reg. VI 19. & seq

σιμον, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τὸ τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἁπτέον. Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, sed ἄρχουσι solis & medicis dat; ἰδιώταις, hoc est, ut ipse ibidem loquitur, τοῖς ἄλλοις, adimit.

GROTII NOTÆ.

In Josepho] *Cum fratribus dispensatoria severitate crimen explorationis ingereret*, ait Cassiodorus de amicitia.

Quoties vita innocentis aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest] Augustinus in v Psalmum, relatus à Gratiano in causam XXII, quæst. II, c. Nequis, *Duo vero sunt genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa; cum aut jocamur, aut proximo consulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non est perniciosum quia non fallit; novit enim ille cui dicitur causa jocandi fuisse dictum. Secundum autem ideo minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam.* Tertullianus libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incursationis, quibus omnes sumus objecti, ponit, necessitate mentiri.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Attribuere vellet*] Ita Cæsar fama hostilium copiarum perterritos milites non negando minuendove, Sed insuper amplificando, ementiendoque confirmabat, Suet. 66.

XVI. *Factum Hypermnestræ*] Quæ promiserat patri se interfecturam patruelem maritum, quem servavit, Ovid. in epist. Heroid.

Splendide] Gloriose, cum laude.

GROTII NOTÆ.

Splendide mendax] Ubi Scholiastes, *decenter. Pulchrum est enim pro justitia mentiri.* Simile est illud Chrysostomi de Rahabe: ὢ καλοῦ ψεύδους, ὢ καλοῦ δόλου, οὐ προδιδόντος τὰ θεῖα, ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν ἀλήθειαν, aut ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν: *O pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, sed custodientis veram pietatem.* Augustinus de obstetricibus Ægyptiis: *O magnum humanitatis ingenium, ô pium pro salute mendacium!* Laudat easdem obstetrices, & præmia illis data etiam

περὶ αὐτῷ ψόφους βουλεύσασθαι, ἐν ἐπιτηδεύς
ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον ἵν᾽
κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορί
recte consultat non utique & verum dicit. Fier
quis recte consultans hoc ipsum consultet quo pa
mentiatur, aut hosti ut eum fallat, aut amico ut
ret: *quarum rerum exemplis plena sunt histori*
nus, si ab homine occidendo grassator avertend
pro salute patriæ fallendus, quod alias in serv
dum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum.

Th. 2, 2. qu. 110. art. 1, & 3. Covar. in c. quamvis de pactis in 6. p. 1. §. 5. n. 15. Soto de justitia v, q. 6, art. 2. Tolet. lib. iv, c. 21. lib. v, c. 58. Less. lib. 11 de justitia. c. 42. dub. 9.

3. Non placent hæc Scholæ actorum paulo
ut quæ unum ex veteribus * Augustinum ferme
quendum sibi delegerit. Sed eadem Schola tam
horrentes admittit interpretationes tacitas, ut d
non satius sit adversus quosdam falsiloquium

æterna credit Hieronymus ad Ezechielem xvii, & ad Esaiam lvi. Ambrosius ad Syagrium libro vi. Augustinus ipse, ut solet varians, ad Consentium contra Mendacium. c. 15. Tostatus negat in eo peccatum. Hæsitant Augustinus lib. 11. quæstione super Exodum, Thomas 2, 2, quæstione cx, art. iv, ad 4. & ibi Cajetanus. Vide si vacat & Moriæ Encomio Erasmum, & doctissimum Masium ad Josuam 11, 5.

Inter Christianos Chrysostomus] Sic loquens: εἰ βούλειγε τῶν στρατηγῶν

dum esse opera,
quam qui aperte a
Elisai] Ejusd
simile est 11 Reg
ut legunt Masore
קרי, quod sequi
versio.

Augustinum]
riorem in hac re
Rupertus Abbas.

GRONOV

XVII. 2. *In*
dum] Mendaciu
pria servorum viti

quos diximus casibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic sumo) quam ista à falsiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam; non habeo, intelligi posse ut tibi dem; & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur jam nihil obstabit quominus quiquid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur.

4. Verissimum quippe est nullam omnino esse vocem * quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter significatum quem vocant primæ notionis, * alterum habeant secundæ, eumque varium * secundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac similibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quasi vocem non rem exhorrescerent, jocos vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime seria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad asserentem sermonem, & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat, * non ad promittentem referenda. Nam ex promissione, ut jam modo dicere cœpimus, jus speciale ac novum confertur ei cui fit promissio: idque inter hostes etiam locum habere, sine ulla hostilitatis jam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis sed & in tacitis, ut in colloquii postulatione ostendemus, cum ad eam partem quæ de fide in bello servanda est, ventum erit.

XIX. Illud quoque ex superiori, quæ de jurejurando fuit, dissertatione repetendum est, sive id assertivum sit sive promissivum.

GROTII NOTÆ.

Qua non ambiguum recipiat] Id Chrysippus defendit apud Gellium libro IX, c. 12. Et Seneca de Beneficiis secundo, capite 34: *Ingens est copia rerum sine nomine; quas non propriis appellationibus notamus, sed alienis commodatisque.*

Alterum habeant secunda]. Augustinus de Magistro: *Nullum nos signum comperisse quod non inter cætera quæ significat se quoque significet.*

Secundum varias artes] Vide quæ supra notata ad paragraphum decimum.

Non ad promittentem] Distinguit hæc & Agesilaus & cum eo Plutarchus: τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, ἀλλὰ Θεῶν ἐστι καταφρονεῖν. ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τοὺς πολεμίους, οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι: *Fœdera violare, Deos est contemnere. Extra ea verbis hostem decipere, non justum modo est sed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Significatum primæ notionis*] Quam domicilium proprium appellat Cicero 16. famil. 17.

Secunda] Quas migrationes in alienum.

XVIII. *Asserentem sermonem*] Quo tantummodo aliquid pronuntiatur esse vel non esse; non etiam promittitur, aut adstringitur.

Sine exceptione] Nec prætextu, quod hosti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

XIX. *De jurejurando*] 2, 13.

Sive id assertivum] Sive confirmatur eo aliquid tanquam verum; sive promittitur tanquam præstandum.

vum, vim habere excludendi omnes exceptiones quæ ex persona ejus quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum; sed & cum Deo res est, cui per jusjurandum obligamur etiamsi homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in jurato, ut à mendacio excusemur admitti interpretationes verborum quasvis non plane inusitatas: sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur: ut plane detestanda sit illorum impietas, qui ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam à populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera semper loquendo, & benefaciendo aliis: & apud Jamblichum veracitas dux dici-
Nic. IV, 1. tur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli: ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικός, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho: τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπές, * *ser-*
Lib. I. *vile mentiri.* Arrianus de Ptolomæo: καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν: *Et ipsi, utpote regi, turpius*
Lib. VII. *mentiri quam alii cuivis.* Apud eundem Alexander: οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus de Juliano: *Mira est in Principe nostro mentis linguaque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium: & vere; cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortuna sua imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho Aristidis: φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενής, ψεῦδος δὲ οὐδὲ ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη; *ingenium morum constantia praditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda Probus: *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur.*

2. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. x, 16. sed & vaniloquentia interdicta Matth. xii, 36; & is in exemplum pro-

GROTII NOTÆ.

Servile mentiri] Philo libro: Omnem virum probum esse liberum: παρ᾽ ὃ καὶ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπαντας ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς: *Unde & eos qui duplices sunt atque fallaces, eos illiberales servilisque animi vocare solent.*

GRONOVII NOTÆ.

Ut pueros talis] Lysandri Laconis aut Philippi Macedonis. Ælian. 7, 12.

XX. 1. *Ob injustitiæ*] Non quod illas nullo modo licitas putarent, sed quod sese indignas & inferiores.

Ælianum] 12, 59.

Nul

propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius: *Itaque viator ille verus ac justus non dicit illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi à sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Prusæensis, qui Ulyssi ad dolos hortanti sic respondet:

Ego audiens quæ doleo, Laërta sate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam si nec ego sum natus ut fallacias
*Sector, * nec olim genitor, ut perhibent, meus:*
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rheso:

Generosus animus hostibus furtim necem
Inferre nescit.

3. Sic Alexander furari negabat se velle victoriam. Et Achæos abhorruisse ab omni in hostes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis sensum ejus exprimam, *Lib. XIII.*

Confessos animo quoque subjugat hostes.

Tales Romani ferme ad usque belli Punici secundi finem. Ælianus: ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς: *Romanis propria est virtus, non per astus & vafritiem quæsita victoria.* Unde cum Perseus Macedonum Rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes: majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse: non versutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius foret. Tum illud addebant: *Interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus justo ac pio bello*

GROTII NOTÆ.

Nec olim genitor, ut perhibent, meus] Achilles: de quo Horatius carminum lib. IV, ode VI:

Ille non inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis.

Et quæ sequuntur; ubi Scholiastes dicit *Achillem nihil fraude, sed semper palam virtutis fiducia dimicasse.* Nota illud virtutis fiducia, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Usque ad belli Punici secundi*] Immo usque ad initium tertii Salluſt. lib. I. histor.

Perseus Macedonum Rex] Livius 42, 47.

Ann. l. II. *bello esse superatum.* Etiam serius apud Tacitum legimus: *non fraude, neque occulte, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* Tales etiam Tibareni, qui prælii quoque locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis sui temporis apud Herodotum prodit Mardonius.

Scholiastes ad II Apollonii.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod * quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exemplo sint hæc: regem suum occidere subditis non licet, nec oppida sine consilio publico dedere, nec spoliare cives. Ad hæc ergo subditum, qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi causam dat peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus: *Nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

L. Transfugam. D. de acq. rerum dom.

XXII. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur: quod iniquum non esse * Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus,* inquit Celsus, id est, * contra jus belli non est ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit.

GROTII NOTÆ.

Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat] Ita docet & Maimonides in הלכות חובל cap. v, sect. 10.

Dei ipsius exemplo] Libro II, c. XXVI, §. 5.

Contra jus belli non est ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit] Neque reddendi tales, nisi pace convenerit; ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho, Polybius in Excerptis legationum IX. XXVIII, XXXV. Menander Protector idem nos docet.

GRONOVII NOTÆ.

Locum & tempus] Palam hostibus denuntiabant, ubi & quando eos aggredi constituissent.

XXI. *Qui talis maneat*] Cui patriam & civitatem non mutavit.

CA-

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis.

I. 1. VEniamus ad ea quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant, partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo tenetur, nisi qui bonorum successor est: * ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli, in jure Romano, ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur. *L. unica. C. ut nullus ex vicanis. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro patre, totis titulis.*

2. Nec quod Universitas debet singuli debent, ut diserte loquitur Ulpianus: nimirum si Universitas bona habeat; alioqui enim tenentur non singuli, sed qua pars sunt universorum. Seneca: *Siquis patria mea pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor: * ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *Unus è populo non* *L. Sicut. §. 1. D. quod cujusque univers. nomine. Lib. VI. de Benef. c. 20. Cap. 19. d. l. unica, C. ut nullus ex vicanis l. XI. L. Nullam C. de execut. & exactionibus l. XII. No. 52, & 134. Lib. IV. var. epist.*

GROTII NOTÆ.

UT *enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est*] Vide supra lib. II, c. XXI, §. 19. Adde C. in literis de raptoribus. C. tua de usuris.

Ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo] Vide leges Siculas fine libri I.

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Quæ ex jure descendunt*] Quæ in bello licent, non quidem naturæ, sed tamen gentium jure.

Tenetur, nisi qui] 2, 21, 19.

2. *Non qua singuli*] Non ut quilibet unus suo nomine, sed ut cœtus illius sive universitatis commodorum & incommodorum participes.

Æs alienum profitebor] Potest intelligi, quum scilicet bona, more Romano, profiteor in censu: tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie

non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam. Et: *singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem.* Hinc speciatim jure Romano constitutum, ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla possessio alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur: & in Novella Justiniani vetantur ἐνεχυρασμοὶ id est, * pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi, ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et Rex Theodoricus apud Cassiodorum, fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

II. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, sive per se primo, sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus venire quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Justinianus ait usu exigente, & humanis necessitatibus à gentibus humanis constituta.

2. Non autem ita hoc naturæ repugnat, ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis à se mutuo jus consequi posse, & indemnitati suæ consulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset.

3. R

Inst. de Jur. nat.
Th. 2, 2, *q.* 40, *art.* 1.
Molin. disp. 120. & 121.
Valentia disp. 3. *q.* 16, *num.* 3.
Navar. c. 27. *n.* 136.
Liv. lib. 1.
Lib. XXXI.
Gell. l. XVI. *cap.* 4.

quisque in bonis haberet. Sed addit Seneca omissum Gr. *candidatus aut reus.* Quorum illi solebant hoc facere ut sciretur esse bonos & locupletes cives, censu senatorio præditos: hi propter lites æstimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis esset.

GROTII NOTÆ.

Pignorationes] C. unico de injuriis in sexto: *Pignorationes quas vulgaris elocutio repressalias nominat.* Rectius scribas, ut libri quidam, *reprensalias.* Id enim voci Saxonicæ Withernamii ad amussim respondet, sed usus alterum recepit.

GRONOVII NOTÆ.

II. 1. *Sive per se primo*] Sive injuria cesset in proprii nominis debito, sive in morandis ac destituendis privatis, ne ad jus suum perveniant.

Corporalia & incorporalia] Vide Institutionum hac formula.

Bona imperantium] Hæc enim rius in alienum territorium & alienam jurisdictionem veniunt quam privatorum, qui negotia & pecuniam per varias terras e cent.

2. *A se mutuo jus*] Nam c bona detinentur, is persequi c pellitur civem suum, à quo in non vindicata cœpit in externum aut ab eo recipiat, quod amisit, eum cogat externo satisfacere.

3. Receptum autem hunc morem, non tantum apparet * ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur, ostendunt denuntiationum formulæ: *Populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque:* & in rogatione: *Vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici:* & in decreto ipso; *Populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum jussit*; quod ex Cincio est in re militari: & alibi: *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt:* verum etiam ubi ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris exsecutione, id est bello imperfecto, opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo Regis Persarum subdito dicebat olim Agesilaus: *ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς: ὃν οὖν καὶ σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον: Nos Pharnabaze & cum amici Regis essemus amice nos erga ea quæ ipsius erant gerebamus, & nunc cum hostes simul facti hostiliter nos gerimus. Quare cum & tu esse velis inter ea quæ Regis sunt, jure per te illum lædimus.* Livius lib. XXXVIII. & alibi. Plut. Agesil. & Xen. hist. Gr. IV.

III. 1. Ejus quam dico exsecutionis species erat quam Athenienses vocabant *ἀνδροληψίαν*, de qua sic habebat lex Attica; *ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή*: id est, *Si quis morte per vim illata obierit, pro eo proximis ac necessariis jus esto homines prehendendi, donec aut pœna sumatur de cæde aut homicida dedantur: liceat autem tres tantum*

GROTII NOTÆ.

Ex bellis plenis] Distinguit bella ab his pignorationibus vir prudens Nicolaus Damascenus, ubi ostendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuisse *ῥύσια λαμβάνειν*, pro sibi ex contractu debitis uti pignoratione. Josephus XVI Antiquæ historiæ, ubi hæc verba: *τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προσγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῆς προθεσμίας παρελθούσης ῥύσια λαμβάνειν ἐκ πάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατιὰν ἔλεγον, ἀλλ' ἐπὶ δικαίαν τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν*: *Cum narrasset quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expositam id continere ubi dies præstituta transisset, posse ipsum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem esse dicebat, sed justam debiti exactionem.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ad eam belli plenitudinem*] Adversus quem bellum nondum declaratum est, sed tamen vi opus est, quia sponte jus non reddit.

III. 1. *Ἀνδροληψίαν*] Q. esset viricapionem; sed Claragationem Latini vocant, Liv. 8, 14. Vide Gail. de Pignorationibus. Busium Subtil. jur. 1, 17. Salmas. de mod. usur. cap. 13. p. 531. & p. 212.

Si quis] Civis Atheniensis.

Obierit] In alieno solo ac territorio, aut etiam domi evadente aliquam aliam in urbem homicida.

tum homines prehendere, non ultra. Hic videmus pro debito civitatis, quæ obligatur, subditos suos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est puniat sontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo discimus, disputabant corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans; & mos non Græcorum tantum, sed & aliarum gentium in contrarium valuit.

2. Aristocrates Demostheni coævus decretum rogaverat, si quis Charidemum occidisset eum abripere undecunque liceret; & si quis obsisteret is hostium esset numero. Hic multa reprehendit Demosthenes: primum quod non distinxerit Aristocrates inter cædem justam & injustam; cum & justa aliqua esse possit: deinde quod non exigit ut prius postuletur judicium: præterea quod non eos apud quos facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba Demosthenis sunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδιδῶσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τριῶν. ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθῴους παρῆκε, καὶ οὐδ' ἐπὶ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, ἵνα γὰρ οὕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται, τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γράφει ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσιν: *Lex, si apud quos cædes evenit neque jus reddant, neque sontes dedant, adversus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapsum, ita enim rem ponam, susceperunt secundum jus omnium hominum quod fugientes vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco ni supplicem dedant.* Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem statim ad plenum bellum deducit, cum lex prehensione contenta sit.

3. Ex his primum illud & secundum & quartum ratione non caret. At tertium illud, nisi ad solum eventum cædis casu aut ob sui tutelam factæ restringatur, non est ut non oratorie magis & argu-

Homines] Ejus urbis cives, in qua Atheniensis injuria occisus est, aut in qua tutum exsilium agit, qui occidit; si proximis ac necessariis in ea judicium redditum non est.

Quæ obligatur] Cujus officium est punire cives & incolas suos, qui damnum dederunt, nisi id faciat, obligatum atque adeo prehensioni vel manus injectioni obnoxium esse.

In contrarium valuit] Nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

3. *At tertium*] Licere suscipere profugos.

Oratorie] Immo vere ac non oratorie Demosthenes; nam jus gentium sine discrimine commendat supplices recipi ac defendi, dum incerta causa est, & tantisper etiam noxios, donec judicium de illis factum est, 2, 21, 6.

Pigno-

[...]t argumenti causa quam ex vero & jure sit dictum. Nam jus [..]ntium ut supplices suscipiantur & defendantur, ut supra dixi-[..]us, ad eos tantum quibus fortuna, non crimen, obstat per-[..]inet. *Lib. II, c. XXI, §. 7*

4. Cæteroqui par jus est eorum apud quos crimen est factum, [..]t eorum qui sontem punire aut dedere recusant. Atque adeo [..]ut illa ipsa lex, qua utitur Demosthenes, interpretationem [..]am quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales [..]xpressius postea adposita: horum enim alterum quin sit non [..]egabit, qui attenderit ad illud Julii Pollucis: ἀνδροληψίαν δ' ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, [..]ξεστιν ἐκ τῆς ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν: *Hominum [..]prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt [..]non recepit cum id postulaverit. Nam jus est tres homines pre-[..]hendendi adversus eos qui dedere recusant.* Nec aliter Harpocration: ἀνδροληψία τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἐκ πνὸς πόλεως. συνεχώρουν γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ ἐκδιδοῦσαν αὐτὸν εἰς τιμωρίαν: *Jus hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœna dederet, pignoratione utebantur.* *Lib. VIII, c. 6.*

5. Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt, ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: *idem Carthaginensibus & Tyri & in aliis emporiis in quæ frequenter commeent eventurum.* *Livius li XXXIV.*

IV. Alia exsecutionis violentæ species est ἐνεχυρασμὸς sive * *pignoratio inter populos diversos*; quod jus repressaliarum vocant recentiores Jurisconsulti †, Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi à Rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt Jurisconsulti, ubi jus denegatur. *† Bal. II con. 58. Bart. de repress. q. 5. ad tertium n. 9*

V. 1. Quod fieri intelligitur, non tantum si insontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re præsumptio est pro his qui ad judicia publice electi sunt) plane contra jus judicatum sit; nam auctoritas judicantis non idem in exteros quod

GROTII NOTÆ.

Pignoratio inter populos diversos] Σύλας id dicit Demosthenes in oratione pro Corona, & Aristoteles Oeconomicôn secundo.

GRONOVII NOTÆ.

Quibus fortuna] Qui fortuito & imprudenter, non scelere ac consilio occiderunt.

4. *Non recepit*] Deditos ab iis, apud quos delitescunt.

V. 1. *Præsumptio est pro his*] Ubi non est manifesta injustitia, judices habentur pro bonis viris, ut judicatum pro veritate.

Non idem in exteros] Non tenet aut obnoxios habet ad eandem patientiam exteros, ad quam subjectos.

quod in ſubditos valet. Etiam inter ſubditos non tollit q[illegible] vere debebatur: *Verus debitor, licet abſolutus ſit, * natura* [illegible] *men debitor permanet*: inquit Paulus *a* Juriſconſultus: *Et cu[m] per injuriam judicis domino rem quæ debitoris non fuiſſet ab[ſo]-liſſet creditor quaſi obligatam ſibi, & quæreretur, an ſoluto [de]-bito reſtitui eam oporteret debitori, Scævola reſtituendam [pro]-bavit.* Hoc intereſt, quod ſubditi exſecutionem etiam inju[ſtæ] ſententiæ vi impedire, aut contra eam jus ſuum vi exſequi li[ci]-te non poſſunt, ob imperii in ipſos efficaciam: exteri autem j[us] habent cogendi, ſed quo uti non liceat quamdiu per judici[um] ſuum poſſint obtinere.

2. Tali igitur de cauſa aut * corpora, aut res mobiles ſub[di]-torum ejus qui jus non reddit capi poſſe non quidem natur[a in]-troductum eſt, ſed moribus paſſim receptum. Vetuſtiſſim[um] exemplum eſt apud Homerum Iliados Λ, ubi Neſtor narra[t] ob ereptos patri equos Elidenſium pecora & armenta cep[iſſe] * ῥύσι' ἐλαυνόμενος ut Poëta loquitur, ubi ῥύσια interpretatur Euſtathius τὰ ἀντί τινῶν ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν ἁρ-παχθέντων ἁρπαζόμενα. Sequitur deinde in narratione, convo-cari edicto ad jus ſuum perſequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidenſibus debebatur, nimirum,

Μή τις οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.
Ne quis juſta ſibi parte careret.

Aliud exemplum eſt in hiſtoria *b* Romana de Romanorum n[a]-vibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Ariſtodemus Ta[r]-quiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit *c* Halicarnaſſenſis. Et apud Ariſtotelem Oeconomicôn ſe-cundo de decreto Carthaginenſium ad prehendendas exterorum

a *L. Julian. D. de cond. indeb. L. Reſcriptum, §. 1. D. de diſtra. pign. Innocen. & Pan. in c. plerique de immu. Ecc. Soto l. III, q. 4, art. 5. Jac. de Canibus, Anchar. Dominic. Franc. in c. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in auth. C. de act. & obl. Jac. de Belloviſu in Auth. Ut non fiant pignora. Sil. in verbo repreſſ. Bart. in tract. de repreſſ. Guido Papa p. 32. Gall. de pigno. c. 1. n. 5. Vict. de jure belli, n. 41. Covar. c. peccatum, p. II, §. 9.*
b *Liv. l. II.*
c *Halic. lib. VII.*

naves

GROTII NOTÆ.

Natura tamen debitor permanet] Spectant huc quæ habet Gailius de Pace publica lib. II, cap. VIII, num. 7. & Vaſquius libro IV, controverſiarum illuſtrium cap. X, §. 41.

Corpora] Vide exemplum apud Ammianum libro XVII, ubi Julianus Francorum quoſdam retinet uſque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet Leo Afer lib. III, de Monte Berrigualid.

Ῥύσι' ἐλαυνόμενος] Hoc ſenſu ῥύσια invenias excerptis legationum ex Polybio XXXVIII, ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII, ῥυσιάζειν apud Diodorum Siculum excerptis Manuſcripti Peireſiani. Alibi vero ῥύσια καταγγέλλειν in bello uſurpatur, ut dicemus mox capite III, §. VII. ſunt enim hæc valde affinia.

GRONOVII NOTÆ.

Etiam inter ſubditos non tollit] Ut ſcilicet id ipſum, quod ſemel abjudicatum eſt, petere rurſus non poſſint mutatis temporibus & apud alium judicem priore mortuo aut remoto.

Per injuriam] Per injuſtam ſententiam.

Rem quæ debitoris] Rem alienam, quam debitoris eſſe putabat.

2. Ῥύσι'] Pignora agens.

Τὰ ἀντί τινῶν] Quæ pro quibuſdam aguntur, id eſt, trahuntur & pro rebus raptis rapiuntur.

Ita

...ves εἴ τις σύλαν ἔχοι, ut ibi loquitur, *si quis jus prehendendi haberet*.

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa ob...getur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum ...od crederent unicuique hominum jus vitæ plenum esse in se, ...t id ad rempublicam potuisse transferri, quod minime esse pro...bile, nec saniori Theologiæ consentaneum alibi diximus. Fieri ...men poterit, non ex intentione sed ex accidenti, ut occidantur ...ui juris exsecutionem per vim volunt impedire. Sed id si prævi...deatur, ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis quam res nostra, ut alibi demonstratum est.

VII. 1. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum est, ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie & ea quæ jure civili aut pactis populorum constituuntur. *Lib. 1. c. 1 §. 12. & 13.*

2. Jure gentium subjacent pignorationi omnes subditi injuriam facientes, qui tales sunt ex causa permanente, sive indigenæ, sive advenæ, non qui transeundi aut moræ exiguæ causa alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum, quæ pro exsolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hostes nostros missi, & res eorum. *Dec. cons. 352. Bal. l. 3. de off. assess.*

3. At jure civili populorum sæpe excipi solent personæ mulierum & infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Jure gentium singulis pignorandi jus est, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Jure civili multorum locorum peti id solet alibi à potestate summa, alibi à judicibus. Jure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumptuum, * ita ut residuum reddi debeat.

GROTII NOTÆ.

Ita ut residuum reddi debeat] Usi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuensium navibus, memorante Gregora libro IX. ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἁλισκομένων ἐκείνων νεῶν ἁπασῶν τοῦ πληρώματος ἐλυμήναντο τὸ παράπαν οὐδέν. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σῖτος καὶ κριθαί. τὸ δὲ ὅλον ταρίχη πόσα γεωργοῦσι λίμναι καὶ Μαιώτιδες, καὶ ποταμοὶ Ταναΐδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ' ἀκριβὲς ἀλώβητα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος, ἀπεδόσαν ἅπαντα: *Sed neque de onere captarum à se navium corruperunt quicquam; onus erat frumentum & hordeum: ad hac, salsamenta piscium qualia proferunt Copaides & Mæotides paludes, & Tanais flumina: sed ea servarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.*

GRONOVII NOTÆ.

VI. *Alibi diximus*] 2, 15, 16. 2, 21, 11.

VII. 2. *Injuriam facientes*] Ejus qui jus non reddidit aut injuriam fecit, siquidem habitant in ejus territorio, aut peregrinationis aliave de causa tempus aliquod dumtaxat ibi morati sunt.

3. *Singulis pignorandi*] Quisque injuriæ sibi ab alieno magistratu factæ in subjectos ejus ultor esse potest.

A judicibus] Ab inferioribus magistratibus.

Tenori

beat. Jure civili solent citari quorum interest res publica aucto-ritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia à Bartolo, qui de repressaliis scripsit.

Æg. Regius de actibus supern. disp. XIII, du. 7. n. 117.

4. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emol-litionem pertinet, eos qui non solvendo quod debebant, aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure * teneri ad resarcienda damna aliis quibuscunque ob causam aliquid decedit.

GROTII NOTÆ. *

Teneri ad resarcienda damna] Plutarchus in Cimone de Scyriis: οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελευόντων: *Plerique pecunias contribuere nolebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant sarcire damnum.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Non solvendo*] Privatos [illegible] quantes & per gratiam dissimulatos & non compulsos ad solvendum.

Jus non reddendo] Judices ipsos [illegible] magistratus.

Aliis] Civibus quorum bona re-presaliarum nomine apprehenduntur.

CAPUT III.

De bello justo sive solenni jure Gentium, ubi de indictione.

I. 1. * Supra dicere incepimus justum bellum apud probos auctores dici sæpe, non ex causa unde oritur, neque ut alias ex rerum gestarum magnitudine, sed ob peculiares quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Jurisconsultos. a *Hostes sunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones sunt*, ait Pomponius: nec aliter Ulpianus b: *Hostes sunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano; cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo * qui à latronibus captus est servus latronum non est, nec postliminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, puta à Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio statum pristinum recuperat.* Et Paulus: c *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Ulpiani: *In civilibus dissensionibus quamvis sæpe per eas respublica lædatur non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes discedent, vice hostium non sunt eorum inter quos jura captivitatum aut postliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos posteaque manumissos placuit supervacuo repetere à Principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant.*

a L. Hostes de verbor. sign. L. Hostes. D. de captivis.
b L. Postliminium, 1, 2. D. de capt. L. si quis ingenuam. §. 1. eod. tit.

2. Illud tantum notandum, sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. *Ille hostis est*, ait Cicero, *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, consensum & concordiam civium, & rationem aliquam si res ita tulerit pacis & fœderis.* Philipp. IV.

II. 1. Non

GROTII NOTÆ.

Supra] Lib. I, cap. III, §. 4.

Qui à latronibus captus est servus latronum non est] Hinc argumentum Pœnulo Plauti: Eunucho Terentii. Talis & Eumæus Odyss. O.

A piratis] Pompejus à piratis captos liberos pronunciavit; Appianus Mithridatico. Adde Herreram Tomo II.

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Non ex causa*] Quod gerit gravibus & intolerandis causis lacessitus.

Ex rerum gestarum magnitudine] Ut distinguatur à levi motu aut tumultuario conflictu latrunculorumve persecutione.

Ob peculiares] Quo quod moribus gentium in hostem factum aut de illo acquisitum est, id jure factum & jure acquisitum putatur.

Postliminium] Quo qui servus aut alieni juris fuit, redit in pristinum statum. Non restituitur autem, qui non mutasse statum creditur, uti qui non fuit in potestate justi hostis.

Non tamen in exitium] Non ut is populus non sit, aut ut in alienigenæ potestatem veniat & tributarius fiat; sed utra factio in republica salva priores partes ferat.

Repetere à principe] Petere ut restituantur in ingenuorum & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

2. *Sub exemplo P. R.*] Quod Romani JC. dixerunt de populo vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo vel principe, qui rerum potitur.

Ille hostis est] Hinc Florus 3, 20. *pudet dicere hostes.*

Rationem aliquam] Qui talis sit vel ejus generis, quicum pax & fœdus esse possit,

Crimi-

II. 1. Non autem statim respublica aut civitas esse [...] quid admittat injustum, etiam communiter, nec coetum aut latronum civitas est, etiamsi forte aequalitatem quandam inter se servent, sine qua nullus coetus posset [...] Nam hi * criminis causa sociantur: illi etsi interdum [...] non vacant juris tamen fruendi causa sociati sunt, & jus reddunt, si non per omnia secundum jus naturae, [...] tos apud populos ex parte quasi obliteratum alibi [...] certe secundum pacta cum quibusque inita; aut secundum [...] res. Sic Graecos, quo tempore mari praedas agere probabatur, abstinuisse à caedibus & postulationibus nocturnis raptu boum aratorum, notat ad Thucydidem Scholiastes [...] etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari [...] se receperant misisse ad dominos * ut rapta si vellent [...] tio redimerent, memorat Strabo. Ad tales pertinet [...] meri locus Odysseae ξ.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν Ζεὺς ληΐδα δώῃ,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἶκόνδε νέεσθαι,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πί[...]
Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superûm si praeda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefa[...]

2. Principale autem pro forma est in moralibus: [...] Ciceroni dictum est de Finibus Quinto, *ex eo quod partes continet, latissimeque funditur, tota res appe[...]*

GROTII NOTAE.

Criminis causa sociantur] Ὅμιλος οὐ δικαίων ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδίκου ξυνειλεγμένων: *turba hominum non lege congregata, sed injustitia causa in unum coacta*: Procopius II Vandalicorum.

Ut rapta si vellent aequo pretio redimerent] Tales & illi quorum Saxo meminit libro XIV. Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat; λῃζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων: *cum ab antiquo mari praedas egissent, postremum ne iis quidem qui ad eos ipsos commercii causa navigabant abstinuere injuriam.*

GRONOVII N[OTAE].

II. 1. *Etiam commu[niter]* [...] sensu omnium, vel o[...] sunt cum imperio.

Forte aequalitatem] [...] lyrius latro. Cic. 2. de [...]

Criminis causa] Ut[...] vadant.

Juris fruendi] Ut ho[...] neminem laedant, sun[...] buant.

Multos apud populos[...] minus efferatos ac [...] communi naturae insti[...] vionem venisse.

Boum aratorum] Q[...] rus colendum; non q[...] ad macellum aut penu[...]

2. *Principale*] Quo[...] natura & substantia rei

convenit illud Galeni, ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia sæpe vocat ὀνομαζόμενα κατ' ἐπικράτησιν. Quare crude nimis dictum est ab eodem Cicerone, de republica tertio, ubi injustus est rex, ubi injusti optimates, aut ipse populus, non jam vitiosam sed nullam esse rempublicam: quam sententiam Augustinus corrigens: *Nec ideo tamen*, ait, *De Civit*
vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempu- *Dei l. x.*
blicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis *c. 24.*
cœtus rerum quas diligit concordi communione sociatus. Corpus morbidum, corpus tamen est: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas est quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia necessaria sunt, ut ibi jus exteri consequi possint, non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, qui *Borysthe*
legem (eam præsertim quæ jus Gentium facit) dicit esse in *nitica &*
civitate ut mentem in corpore humano: * ea enim sublata ci- *de lege.*
vitatem non esse amplius. Et Aristides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, ostendit etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles, quinti de republica capite nono ait, si quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus.

3. A latronibus captos capientium non fieri, supra dicentem audivimus Ulpianum. Idem captos à Germanis ait libertatem *Lib. VI.*
amittere. Atqui apud Germanos latrocinia, quæ extra civitatis *De mori*
cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba *Germ.*
sunt Cæsaris. De Venedis Tacitus: *Quicquid inter Peucinos* *Annal. XII. Hi*
Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant. *stor. IV.*
Idem alibi Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agi- *App. Il*
tasse dicit. Apud eundem Garamantes latrociniis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti, de iis tamen triumphus fuit: Pompejo de piratis non fuit.

Tan-

GROTII NOTÆ.

Ea enim sublata civitatem non esse amplius] Cicero libro x, epist. 1: *Nec leges sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ad vestigium civitatis.*

GRONOVII NOTÆ.

Ἀπὸ τῦ πλεονεκτῦντος] Ab eo quod superat in mixtura, fiunt appellationes.

Ὀνομαζόμενα] Appellata à potiore.

Crude] Immo Latine: sed tu crude reprehendis. Vide ad Senecam de Tranq. an. c. 10.

Quæ jus gentium] Cum observatur, quod apud omnes gentes receptum est, etsi jus civile merserit tyrannis.

Siquis nimium] Si supra modum efferatur vis paucorum aut populi.

3. *Triumphus fuit*] a. U. C. 525. Cn. Fulvii Centumai, qui præcedente anno classe illos vicerat.

Pompejo de piratis] Non mirum; nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exsulum & perditorum. Illyrii exercebant quidem & piraticam, sed pro captu suo justum imperium & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: sed ei triumpho nobilius no-

Tantum discrimen est inter populum, quantumvis sceleratum, & inter eos qui, cum populus non sint, sceleris causa coëunt.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut Jephthes, Arsaces, Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, * sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus de latrocinio locutus: *Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit.*

De Civ. Dei lib. IV, c. 4.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest, siqui pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere: multoque magis eos qui non subditi * sed inæqualiter sunt fœderati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam fœdere inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia justi belli exercita ex historia discimus.

Cajet. 2,2, q. 40. art. 1.

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas utrinque potestates geri: sed oportet, ut audivimus, ut & publice decretum sit, & quidem ita decretum publice * ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgata prælia dixit Ennius. Cicero Officiorum primo: *Ac belli quidem æquitas sanctissime feciali populi Romani jure prescripta est: ex quo intelligi datur, nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur aut denuntiatum ante sit & indictum.*

men dedit à Mithridate, de quo simul triumphavit. Titulus triumphi est apud Plin. 7, 26. Et de iisdem antea triumphaverat P. Servilius Isauricus, testibus Cicerone, Valerio Max. Asco. Pediano, Claudiano, Sex. Rufo. V. Sigonii Fastos a. 676. Rectius dixisset de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione servorum ducibus, de Spartaco & gladiatoribus Crassum non triumphasse: etsi res maximæ molis fuerint, Crassus tamen ovans urbem introiit.

GROTII NOTÆ.

Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant] Exemplum in Mamertinis; Diodorus Siculus in Fragmentis.

Sed inæqualiter sunt fœderati] Ut Dux Lotharingiæ, apud Crantzium Saxonicis XII, 13. Civitas Sundensis Principibus suis Pomeranis bellum indixit; Idem Crantzius Vandalicorum XIV, 35.

Ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit] Josephus Antiquæ Historiæ libro XV, πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία: *bellum inferre non ante denuntiatum, injustum est.* Vide hujus Gentium moris exempla apud Crantzium Saxonicorum XI. apud Odernbornium in vita Basilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizasthlanis, & Neemonis Servii reprehendit Nicetas lib. III, & IV.

GRONOVII NOTÆ.

III. *Arsaces*] Justin. 41, 4. *Viriatus*] Justin. 44, 2. Flor. 2, 17.

IV. *Pro parte habeant*] Pro parte aliorum vasalli.

V. *Publice decretum*] Vel à populo comitiis, vel ab Ordinibus seu Optimatium senatu, vel à Principe & consilio ejus.

Apud

dictum. Minus plene vetus scriptor apud Isidorum : *Justum bellum est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa.* Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit, in justi belli descriptione. Et cum narrasset Acarnanas agrum Atticum esse populatos : *Irritatio animorum ea prima fuit: postea justum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.* Lib. 1. Lib. xx

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur, quæ naturâ non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit * apud Thucydidem : οὐ δίκαις οὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὺς βλαπτομένους: *non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba læsi.* Et Latinus apud Halicarnassensem : τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ πεπονθὼς ἀμύνεται : *bellum inferentem is qui impetitur à se repellere solet.* Et Ælianus ex Platone ait, quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non à caduceatore sed à natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quæ est ad Nicomedienses, πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται : *pleraque bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent : eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est, si dominus rei suæ manum injicere velit. Lib. 1. Lib. 1.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Jus enim illud non primarium est, sed secundarium & surro-

GROTII NOTÆ.

Apud Thucydidem] Idem libro III, in Platæensium oratione: κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι : *ex jure apud gentes omnes recepto fas est arcere eum à quo hostiliter impetimur.* Flaminius apud Diodorum Siculum in excerptis Peiresianis, ἐπεμαρτύρετο πάντας ἀνθρώπους τε καὶ θεοὺς, ὅτι τοῦ κατῆρχθαι τοῦ πολέμου τὸν βασιλέα : *omnes deos hominesque testabatur, inceptum à rege bellum.* Adde quæ habet Mariana XIX, 13. De bello non indicto vide Dexippum in excerptis de legationibus.

GRONOVII NOTÆ.

VI. 1. *Rei suæ*] Quam alius abstulit, quam detinet.

2. *Secundarium &*] Cap. præced. 2.

ſurrogatum, ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam ſummam poteſtatem habens impetatur ex debito aut delicto ſubditi, interpellationem oportet intercedere quæ illum in culpa conſtituat, ex qua aut damnum dare cenſeatur aut & ipſe delinquere, juxta ea quæ à nobis ſupra tractata ſunt.

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, * honeſte tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abſtineatur, aut delictum pœnitentia & ſatisfactione expietur, ſecundum ea quæ * de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet,

Extrema primo nemo tentavit loco.

Deut. XI. 1. Et * præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum ſpecialiter illi populo datum ſit male à nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat illa qualiſcumque pax, ſed ſub lege ſubjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum perveniſſet, antequam noceret cuipiam, miſit ad regem qui debitum ex fœdere tributum & militem exigerent: *νομίζων φιλανθρωπότερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι, humanius id exiſtimans quam ſi ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea hiſtoria
Hiſtor. II. Xenophon loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus caſibus requiritur denuntiatio, non utrinque ſed ab altera partium.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata eſt, aut pura. Conditionata, ubi cum rerum repetitione conjungitur. * Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non

GROTII NOTÆ.

Honeſte tamen & laudabiliter interponitur] Vide Marianam XXVII, 13.

De tentandis rationibus belli vitandi diximus] Lib. II, c. XXIII, §. 7.

Præceptum quod Deus Hebræis dedit] Joſephus Antiquæ Hiſtoriæ V, 2: ἐπέσχε δὲ αὐτοὺς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ὀξέως οὕτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τοῦ νόμου μηδ᾽ ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφιέντος δίχα πρεσβείας, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πείρας, τοὺς δόξαντας ἀδικεῖσθαι στρατιὰν ἀναγαγεῖν: *Sed retinuit eos Senatus, oſtendens non oportere ita ſubito bellum inferri popularibus, priuſquam querela verbis diſceptata ſint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum niſi legatione prius miſſa, tentatiſque viis, quibus ad ſaniorem mentem injuria auctores revocari poſſint.*

Rerum repetitarum nomine] Vide Parutam de bello Cyprio, lib. I. Bizarrum lib. XXIII. de Turcis. Reinking. lib. II, claſſe III, c. IV.

GRONOVII NOTÆ.

Impetatur] Bello laceſſitur ob id, quod ſubjectus ejus nobis vel ſubjectis noſtris debet, aut quod in nos ſubjectoſque noſtros deliquit.

Illum in culpa] Ut ſiquidem ad hanc ille non amice reſponderit, conſtet omnibus illius eſſe culpam, non noſtram.

3. *Illa*] Ad quam Cananæos invitare jubentur Iſraëlitæ.

VII. 1. *Ubi cum rerum*] Quæ bellum minatur, niſi res reſtituantur, aut ſatisfiat pro injuriis.

Ser-

non tantum vindicationem ex jure dominii, sed & persecutionem ejus quod ex causa civili aut criminis debetur, ut recte explicat * Servius. Inde illud in formulis, *reddi, satisfieri, dedi*; ubi *dedi*, ut alibi diximus, intelligendum est, ni punire sontem malint ipsi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam esse clarigationem testis est * Plinius. Conditionata est denuntiatio apud Livium, *Eam se injuriam, nisi ab ipsis qui fecerint dematur, ipsos omni vi depulsuros esse*; & apud Tacitum, *ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde*: & vetus ejus exemplum in Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum: *Lib.* VII *Lib.* I. *Annal.*

> * *Vicina Theseus qui tenet regni sola*
> *Humare poscit mortuos: quod si datur,*
> *Sic amica faciet gens Erechtidûm tibi.*
> *Hæc si probantur, tum refer retro pedem:*
> *Sin nemo paret, verba sint hæc altera:*
> *Jam mox ut arma pubis expectent mea.*

Papinius in ejusdem rei narratione:

> *Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis,*

Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγέλλειν, Romani veteres *condicere*. Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isidorum dicitur bellum propulsandorum hominum causa) * aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur.

2. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est sed ex superabundanti. Hinc illa formula: *Testor populum illum injustum esse, neque jus reddere.* Et altera: * *Quarum rerum, litium, causarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato populi Priscorum Latinorum, hominibusque Priscis Latinis, quas res nec solverunt,*

GROTII NOTÆ.

Servius] Ad X. Æneidos.

Plinius] Libro XXII, 12. *Et legati cum ad hostes clarigatum mitterentur, id est res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXV, 9: *Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicavimus.* Vide Servium ad IX & X Æneid.

Vicina Theseus qui tenet regni sola] Similis denuntiatio est in Batrachomyomachia, & in Amphitruone Plauti initio. Vide & Cromerum XXI.

Aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur] Exemplum vide apud Bembum libro VII.

Quarum rerum, litium, causarum] Confer Græca Dionysii Halicarnassensis excerpto legationum II.

GRONOVII NOTÆ.

Vindicationem] Adsertionem & restitutionem rei ablatæ.

Persecutionem] Exactionem pœnæ vel mulctæ vel ejus quod interest.

Ut alibi diximus] 2,1,2. & 2,21,4.

Clarigationem Plinius] Lib. 22, 2. clarigatum, i. res raptas clare repetitum. Servius ad 10 Æneid. 14. *Clarigationem exercere*, hoc est, per feciales bella indicere.

Polybius] Lib. 4. cap. 53. Idem in Excerp. Legat. 123. ἠτοῦντο ῥύσια τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Δήλιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

runt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, puro pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque. Et tertium carmen: *Quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis jussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit: ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populis Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.*

Liv. 36. xxx. & xxx. 3. Hoc autem casu ita ut dixi non esse præcise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum præsidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & postea in Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio ubi is miles locum emere dicis causa jubebatur, ut Servius narrat ad nonum Æneidos.

3. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum à Corcyrensibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat.

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non à jure gentium sunt, * caduceus apud Græcos, sagmina & hasta sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & societatis si qua intercessisset, post res repetitas triginta dies solennes.

* hasta

GROTII NOTÆ.

Caduceus apud Græcos] Unde Caducei origo disces ex Plinio XXIX, 3. & Servio ad IV & VIII Æneidos.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Hoc autem casu*] Quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

Præsidium] Locum munitum aut armis possessum ab eo, quicum res nobis futura est.

Emere dicis causa] Per æs & libram, ut in emancipationibus & venditionibus imaginariis. Suetonius Octav. 64. *Dicis causa*, ut Nepos Attic. 25, 8. Ant. Augustin. Emen. 2, 1. Cujacius 5. Obs. 33.

Jubebatur] Ut à Græco κηρυκεῖον.

Servius ad nonum Æneidos] V. 52.

VIII. *Caduceus*] Baculus sive sceptrum quod ferebat fecialis sive legatus bellum indicens (unde & caduceator vocatur) argumento se venire ab illo, qui sceptuchus est sive summum habet imperium. Eo & Mercurium deorum nuntium ornabant. Instar hujus in Fulvianis nummis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæsarum tab. 2. n. 18.

Sagmina] Liv. 7, 24 ubi & verbenas & graminis herbam puram appellat. Idem 30, 43. Plin. 22, 2, & 25, 9.

Sanguinea] Non quæ infecta esset cruore, sed ex arbore Sanguinea, quæ suo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit, Liv. 1, 32. Plin. 16, 18. & 37. Idem 23, 10. l. 9. D. ad l. Pompejam de parric. Macrob. 2. Satur. 16.

XXX Dies] Liv. 1, 32. Macrob. 1, Satur. 16. *si forsan interea permoverentur ad satisfaciendum sine bello: ut in jure privato aris confessi aris, que debiti judicatis post sententiam XXX dies dabantur justi ex L. XII. tabb.* Gellius 20, 1.

Hasta

* hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari desiisse docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, simul illatum est. Et Mecœnas apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis.

Arnob. l. II. c[ontra] Gent. V[arro] l. IV. de lingua Latina.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores Jurisconsulti diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum est de eo ipso bello quod adversus eum cui indictum est geritur; quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant feciales.

Bald. a[d] l. 2. C. d[e] serv. n.

Livius libro XXXV[I]

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus aut rex alter bello impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur opus erit nova indictione. Jam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est, * non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos aut Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio: ita ex jure Romano novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniri:* quod & observatum in decreto adversus regem Persea, videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset, & de his qui reipsa ei bello se immiscerent.

Livius libro XXXV[I] *Lib. XLI*

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud quod jure gentium justum diximus denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, nequid clam aut dolo agerent, id enim ad

Alb. Gen[til.] lib. I, c.

GROTII NOTÆ.

Hasta missio] Vide Servium ad IX Æneidos, Ammianum XIX, & quæ ad eum notata à doctissimo Lindenbrogio.

Non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos] Aut Ulyssis sociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus Homerus Odysseæ I, & ibi Didymus.

GRONOVII NOTÆ.

Hasta missio] Justin. II, 5. *Cum delatus in continentem esset, primus Alexander jaculum velut in hostilem terram jecit*, cap. seq. n. I.

IX. *Ætolos ultro sibi bellum*] Cum Romanis.

X. *Impetendi sint*] Qui scilicet in nova pacificatione comprehensi non sunt.

Novus P. R. jussus] Lex sive rogatio comitiis centuriatis perlata, & inde denuntiatio per feciales.

ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet; * sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur: sed ut certo constaret non privato ausu sed voluntate utriusque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: *Indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus.*

Lib. III. de ira, c. 2. Ayala l. 1, c. 5. XII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum indictione non egere; nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus effectus. Alb. Gen. d. l. 11, c. 2.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque indictum est inferri bellum posse; quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginenses ut modo diximus fecerunt; nam indictio nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus, sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

GROTII NOTÆ.

Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur] Ut Porsenæ Romani, memorante in Publicola Plutarcho, Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt; Chalcocondylas VII.

GRONOVII NOTÆ.

XI. *Prælii diem & locum*] Ut Marius cum Cimbris, Flor. 3, 3.

Privato ausu] Paucorum vel ducis ipsius cum sua factione.

XII. *Bellis talibus*] Adversus prædones, fugitivos, gladiatores, aut civilibus.

Ex una parte] Cum prædonibus ex parte civitatis aut justi populi: in civilibus ex victrici parte. Suet. Vesp. 10, 5.

XIII. *Indictum est*] Quasi necesse sit, triginta dies justos interponi, quemadmodum apud Romanos.

Nullum post se tempus] Quod bello vacuum esse oporteat.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus.

I. AD illud Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset, sic ait: *Si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est sacerdotibus, qui faciendis præsunt fœderibus, proficiscebatur etiam Pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res captas restituere, vel auctores injuriæ tradere, jaciebat hastam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *Veteres lædere res rapere dicebant, etiamsi rapina nullum crimen*

GRONOVII NOTÆ.

I. *Jaciebat hastam*] Cap. præced. n. 8.

Lædere] Quocumque damno, vexatione, vastatione, injuria, incendio offendere.

bus agere cœperat & acturus erat) *sic*
expediunt. Sic * licet matrimonium c
lior est ex pio proposito cælebs castitas,
dem Apostolo differit Augustinus. R
licet, sed laudabilius est uno contentu
recte hanc quæstionem explicat * Clem

Ad Pollentium lib. 1, c. 15.

GROTII NOTÆ.

Effectus quosdam esse proprios] Crantzius Saxonicorum XI, 5.

Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas] Tertullianus adversus Marcionem I: *vacat abstinentiæ testimonium, si licentia eripitur.* Vide de hac re, & de fuga in persecutione eundem lib. I. ad uxorem. Hieronymus ad Helvidium: *Virgo majoris est meriti dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit.* Adversus Jovinianum: *Ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *semper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur necessitas ut voluntas præmium consequatur.* Chrysostomus ad I Cor. cap. VII: βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, *meliorem ostendit continentiam.* Ad Rom. VII, 6: κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι καὶ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ

ἔξω τῆς
ἀγῶνων
κατορθώ
χίαν ἐπ
θῦντες
διαπόντ
quit sup
virginal
mi sui o
qui non
fruantur
ἀκτημοσ
tionem.
nus ex
XIV, qua
Clemen
teôn IV
nuptias f
πάντῃ
λυθ
χῦ τὸ
ὅτι
dem in f
qua prob
lentissim

njux * paganam conjugem licite relinquere potest, ut *Lib. 1, c. 18.* gustinus, (quod quibus circumstantiis verum sit, dinon est hujus loci.) sed & potest retinere: itaque addit *umque quidem pariter licitum est per justitiam quæ co-ino est: & ideo nihil horum prohibet Dominus, sed nque expedit.* Ulpianus de venditore cui post diem *L. 1, §. licet D. de peric. & com. rei vend.* um vinum licet effundere; *Si tamen cum posset effun-fundit, laudandus est potius.* lias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate rum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœbjacet. Sic apud populos multos scortari licet: apud ionios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quin- *Lib. III, c. 8.* est: *Sunt quædam non laudabilia natura, sed jure con-in XII tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi* st autem hæc vocis *licere* significatio minus propria, ut at Cicero Tusculanarum quinta, de Cinna loquens: *Mi-i non solum eo videtur miser quod ea fecit, sed etiam se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, nus errore labimur: id enim licere dicimus, quod cui-ditur:* Recepta tamen; ut cum idem Cicero pro Ra-sthumo judices sic alloquitur, *Quid deceat vos non i liceat vobis spectare debetis: si enim quod liceat que-stis tollere è civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur cere quia sunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti à pœnis humanis,* ut

ROTII NOTÆ.

m conjugem licite relinquere ... ensit Augustinus] Libro 1. rinis conjugiis ad Pollen . 13 & 18. ex quibus locis nscripsit Gratianus in can 11, quæst. 1.

vero licere aliquid dicitur, alva pietate & officiorum re potest, sed quod apud homi-non subjacet] Tertullianus ratione ad castitatem: *L-unque tentatio est disciplina. omnia licent, sed non omnia* . Chrysostomus de pœni-11: ὁ ἀκρίδας ἐν βοτα-ν καὶ μέλι ἄγριον τῷ τὴν ν παραπεθεῖσαν καὶ βασι-σαν ἐξ αὐθεντίας ... ἔξεσί σοι. καὶ τὰ ἰδίως πάντα ἐξεῖναι: *Hic qui ber-cuminibus vescebatur & fere splendidam & regiam men-pponere solito, cum aucto-ritate edicit, non licet tibi. Atqui vi-dentur regi omnia licere.* Columella præfatione libri VII: *Nec sane est vindicandum nobis quicquid licet: nam summum jus antiqui putabant sum-mam crucem.* Hieronymus ad Jovi-nianum: *Est vere jus summum sum-ma malitia.*

GRONOVII NOTÆ.

Quibus circumstantiis] Neque enim simpliciter hoc licet, sed si veri Dei cultus omnino impediatur.

Vinum licet effundere] Si ad diem dictum id non curet asportari emptor, ut scilicet suis vasis ad alia utatur.

2. *Scortari licet*] Ubi lupanaria permissa sunt.

Debitoris corpus] Gellius 20, 1.

Quod ita se gessit] Quod evexit se supra leges armata tyrannide occupata, Flor. 3, 21.

Quantum liceat] Quod possitis impune facere pro potestate.

crimen existeret : similiter satisfacere res reddere dicebant. Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti * effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sua natura non sequuntur : quod cum iis optime convenit quæ ex Jurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit* videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est, etiamsi forte aliud quid fieri possit laudabi-
1 Cor. VI. 12. lius, quale est illud Pauli Apostoli : πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει ; *Omnia* (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi, sed non omnia expediunt.* Sic * licet matrimonium contrahere, sed laudabi-
Ad Pollentium lib. 1, c. 15. lior est ex pio proposito cælebs castitas, ut ad Pollentium ex eodem Apostolo disserit Augustinus. Repetere quoque nuptias licet, sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio ; ut recte hanc quæstionem explicat * Clemens Alexandrinus. Christianus

GROTII NOTÆ.

Effectus quosdam esse proprios] Crantzius Saxonicorum XI, 5.

Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas] Tertullianus adversus Marcionem I : *vacat abstinentia testimonium, si licentia eripitur.* Vide de hac re, & de fuga in persecutione eundem lib. I. ad uxorem. Hieronymus ad Helvidium : *Virgo majoris est meriti dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit.* Adversus Jovinianum : *Ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium : *semper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur necessitas ut voluntas præmium consequatur.* Chrysostomus ad I Cor. cap. VII : βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, *meliorem ostendit continentiam.* Ad Rom. VII, 6 : κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἀνυσθῆναι δεῖ : *nisi præceptis obediamus Gehennam minatus est, ostenditque hæc quæ postulat non esse ex iis quæ certantes suopte studio præstant, qualia sunt virginitas & possessionum abdicatio, sed omnino ea debent impleri.* Secunda oratione de jejunio : ἀφῆκεν ἔξω τοῦ σταδίου, ἀφῆκεν ἀσκεῖν ἐπέκεινα τῶν ἀγώνων τὴν παρθενίαν. ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύσωσι τοῦ δεσπότου : *Reliquit extra stadia, reliquit supra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præstant animi sui ostendant magnitudinem, & qui non præstant indulgentia Domini fruantur.* Quod mox aptat & ad ἀκτημοσύνην possessionum abdicationem. Adjice quæ habet Gratianus ex Augustino & aliis in causa XIV, quæstione I.

Clemens Alexandrinus] Stromateôn IV, ubi inter alia de secundas nuptias faciente ait : ὅτος ἂν ἁμαρτάνῃ μὲν κατὰ διαθήκην. οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου. οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα : *nec peccat is quidem in fœdus : neque enim ulla lex est qua prohibeat, sed non implet excellentissimam Evangelicæ vitæ perfectionem.*

GRONOVII NOTÆ.

Satisfacere] Quocumque modo placare & gratiam resarcire, licet ipsæ res proprie non redderentur.

II. 1. *Cælebs castitas*] Si quis habeat continentiæ donum.

[...]anus conjux * paganam conjugem licite relinquere potest, ut [...]nsit Augustinus, (quod quibus circumstantiis verum sit, di[sc]utere non est hujus loci.) sed & potest retinere: itaque addit [h]ic: *Utrumque quidem pariter licitum est per justitiam quæ co[ra]m Domino est: & ideo nihil horum prohibet Dominus, sed [n]on utrumque expedit.* Ulpianus de venditore cui post diem [p]ræstitutum vinum licet effundere; *Si tamen cum posset effun[d]ere non effundit, laudandus est potius.*

Lib. 1. c. 18.

L. 1, §. licet D. de peric. & com. rei vend.

2. * Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate [&] officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœ[n]æ non subjacet. Sic apud populos multos scortari licet: apud [L]acedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quin[t]ilianum est: *Sunt quædam non laudabilia natura, sed jure con[c]essa, ut in* XII *tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi [l]icuit.* Est autem hæc vocis *licere* significatio minus propria, ut recte notat Cicero Tusculanarum quinta, de Cinna loquens: *Mihi contra non solum eo videtur miser quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* Recepta tamen; ut cum idem Cicero pro Rabirio Posthumo judices sic alloquitur, *Quid deceat vos non quantum liceat vobis spectare debetis; si enim quod liceat quæritis, potestis tollere è civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti à pœnis humanis,* ut

Lib. III, c. 8.

GROTII NOTÆ.

Paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus] Libro I. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 13 & 18. ex quibus locis multa transcripsit Gratianus in causam XXVIII, quæst. I.

Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet] Tertullianus in exhortatione ad castitatem: *Licentia plerumque tentatio est disciplinæ.* Ibidem: *omnia licent, sed non omnia pro salute.* Chrysostomus de pœnitentia VIII: ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας προσέταττε, οὐκ ἔξεστί σοι. καί τοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι: *Hic qui herbarum cacuminibus vescebatur & fero melle, illi splendidam & regiam mensam sibi apponere solito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere.* Columella præfatione libri VII: *Nec sane est vindicandum nobis quicquid licet: nam summum jus antiqui putabant summam crucem.* Hieronymus ad Jovinianum: *Est vere jus summum summa malitia.*

GRONOVII NOTÆ.

Quibus circumstantiis] Neque enim simpliciter hoc licet, sed si veri Dei cultus omnino impediatur.

Vinum licet effundere] Si ad diem dictum id non curet asportari emptor, ut scilicet suis vasis ad alia utatur.

2. *Scortari licet*] Ubi lupanaria permissa sunt.

Debitoris corpus] Gellius 20, 1.

Quod ita se gessit] Quod evexit se supra leges armata tyrannide occupata, Flor. 3, 21.

Quantum liceat] Quod possitis impune facere pro potestate.

Ut

ut alibi diximus. At Regem, sive Imperatorem informans Claudianus recte ait,

> *Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit*
> *Occurrat.*

Decl. l. III. & V. Et Musonius castigat reges: *μὴ τὸ καθήκει μοι λέγειν μεγαλοκόλως, ἀλλὰ τὸ ἔξεσί μοι, qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.*

3. Eoque sensu sæpe opponi videmus quod licet & quod oportet, * ut à Seneca patre in controversiis non semel. Am. l. XXX. Ammianus Marcellinus: *Sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamsi licet.* Plin. l. V. Plinius in epistolis: *Oportet quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione pro Milone: *Est enim aliquid quod non oporteat etiamsi licet.* Idem pro Milone fas esse ad naturam, licere ad leges refert. Decl. CCLI. Et in declamatione Patris Quintiliani est, aliud esse jura spectare, aliud justitiam.

III. Hoc ergo modo lædere hosti hostem licet & in personis & in rebus: id est non ei tantum qui ex justa causa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter concessum initio hujus libri diximus, sed ex utraque parte & indistincte: ita ut eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus, tanquam homicida aut fur; nec bellum ipsi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc sensu apud Sallustium legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

IV. Causa cur id gentibus placuerit hæc fuit; quod inter duos populos de jure belli pronuntiare velle periculosum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur: sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant, neque sui judicii neque suarum esse virium discernere utra pars justiorem haberet causam; deinde, quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indiciis externis, quis justus sit se tuendi sua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præstiterit hæc religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Libro XXXIX. Achæi in oratione ad Senatum apud Livium: *Quonam modo ea quæ jure belli acta sunt in disceptationem veniunt?* Præter hunc effectum licentiæ, id est impunitatis, est & alius, dominii scilicet, de quo posterius agemus.

V. 1. Illa

GROTII NOTÆ.

Ut à Seneca patre] Inter alia controversiarum libro IV, 24.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Pro Milone*] Cap. 16, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.

Aliud jura, aliud justitiam] Tanquam plus sit in justitia, quam in jure.

IV. *Pronuntiare*] Judicem se facere, utrius sit justior causa.

Religioni bellantium] Conscientiæ.

Impunitatis] Ut plecti nemo possit ob ea, quæ in bello, ut fit, adversus hostem patraverit.

Dominii] Ut bello partorum, quæcumque fuerit ejus belli causa, justi domini simus.

.. V. 1. Illa autem, quam nunc tractare coepimus, lædendi licen- .. primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud ..obos auctores testimonia. Græcum est proverbium * ex tra- ..dia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ.
Purus profecto est quisquis hostem occiderit.

..aque more Græcorum antiquo cum his qui extra bellum oc- ..dissent hominem, lavare, potum sumere, multoque magis sa- ..ra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas erat. Et passim ..ccidere jus belli vocatur. Marcellus apud Livium: *quicquid* Lib. xxvi. .. *hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alcon ad Sa- Lib. xxi. ..untinos: *Sed hac patienda censeo potius, quam trucidari cor- ..ora vestra: rapi, trahique ante ora vestra conjuges ac liberos ..elli jure sinatis.* Idem alibi cum narrasset Astapenses occisos; ..ddit, factum jure belli. Cicero pro Dejotaro: *Tibi vero inimi- ..us cur esset à quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se ..& filios suos constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: Libro xxviii. *..am cum ipsius victoria conditione jure omnes occidissemus, cle- ..entia tua judicio conservati sumus.* Cæsar Hæduis significat Comm. libro vii. ..uo beneficio conservatos, quos jure belli interficere potuisset.* Jo- ..ephus in bello Judaico: *καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέ- ..ου νόμῳ, τοῦτ' ἔστιν ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος: Pulchrum in bello oc- ..umbere, sed belli jure, id est vitam adimente victore.* Papi- ..ius:

*Nec querimur casos: * hac bellica jura, vicesque*
Armorum.

2. Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intel- ..igi quod actum culpa omni liberet, sed qualem dixi impunita- ..em, ex aliis locis apparet. Tacitus dixit *in pace causas & meri- ..a spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cade- ..e.* Ann. i. Idem alibi: *Nec illis aut honorare eam cadem jus hominum, ..ut ulcisci ratio belli permittebat.* Hist. iii. Neque aliter sumendum jus ..elli, quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat Livius,

GROTII NOTÆ.

Ex tragœdia Euripidis] Jone.

Hac bellica jura] Servius in excerptis Fuldensibus ad ii Æneidos: *Jure bellico Politen Pyrrhus occiderat: sed cur ante oculos patris?* Spartianus Severo: *prater eos quos jus prælii absumsit.*

GRONOVII NOTÆ.

V. 1. *Purus profecto*] Non pollutus homicidio.

Jus belli vocatur] Hasdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum, Σοὶ μὲν ὦ 'νέμεσις ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε· ἐπεὶ γὰρ πολεμίαν ἐστράτευσας.

Omnes occidissemus] Periissemus, occidi juste potuissemus.

2. *Actum culpa omni*] Quo quod actum est, probum & pium sit, nec reum peccati apud Deum faciat.

Qualem dixi impunitatem] Ut ob id, quod in bello moribus gessit, etsi durum sit, condemnari aut in jus vocari nequeat.

Tacitus hist. iii.] 51.

Eam cadem] Fratris in diversa parte militantis.

vius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus:

Quodcunque libuit facere: victori licet.

Epist. xcvi. Et in epistolis: * *Quæ commissa capite luerent, tum quia paludati fecerunt laudamus:* & Cyprianus, Epist. ii. *Homicidium cum admittunt singuli, crimen est. Virtus vocatur cum publice geritur. Impunitatem sceleribus acquirit non innocentiæ ratio, sed sævitiæ magnitudo.* Deinde: *Consensere jura peccatis, & cœpit esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu Lucanus: *Jusque datum sceleri.* (IV Inst. c. 9. Pharsal. I.)

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ, nam primum non eos tantum comprehendit qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium, *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt*; nimirum quia ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum, ad luenda civitatis debita, introductæ sunt: quare mirum non est, si, quod Baldus notat, multo plus licentiæ sit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet. (Lib. xxxvii. & alibi passim. Ad l. v. D. de justitia.)

VII. At qui ante bellum eò iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi, * post modicum tempus intra quod discedere

GROTII NOTÆ.

Quæ commissa capite luerent, tum quia paludati fecerunt laudamus] Confer quæ supra libro II, cap. I, §. I.

Post modicum tempus] Bembus VII historiæ. Ea defensione utitur Cicero pro Ligario. Exemplum habes apud Livium libro XXV, de civibus Campanis. Alia apud Thucydidem libro I, & V.

GRONOVII NOTÆ.

Paludati fecerunt] Imperatores belli; nam apud Romanos ejus, cui summa belli commissa esset, vestitus militaris erat paludamentum, sive palliolum coccineum: quod religiose atque inter vota in Capitolio sumebant. & inde statim ad portam profecti exiisse paludati dicebantur, Liv. 2, 61.

Non innocentiæ] Non quod mihi male feceris, sed quod feceris in multos & cum multis.

Jura peccatis] Quibus adversarii poenas irrogare debebant.

Jusque datum] Belli nomine permissum occidere cives, amicos, propinquos.

VI. *Ab illis quoque damnum*] Utpote quibus interpretemur etiam facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti & omnibus ejus hominibus indicto sufficit ad producendum illud jus.

Pignorationibus] Repressaliis I, 4, 7. his enim in compluresi, quamvis victitent & deprehendantur inter eos, quorum justa clarigatio vel prehensio est, uti non licet; & in quos licet, tantum ad summam debiti libet.

Commisso cognitoque bello] Videtur enim se immiscuisse & causam illam probasse.

re potuerant. Nam sic Epidamnum obsessuri Corcyræi peregrinis primum discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros. *Thuc. l. 1.*

VIII. 1. Qui autem vere subditi sunt hostium, ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, simul indicitur ejus populi hominibus, ut supra ostendimus in formula indictionis: sic & in decreto, *Vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici.* *Livius lib XXXI.* Hostis autem qui est, ubique secundum jus gentium impeti potest. Euripides:

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάβῃς κακῶς.
Ubicumque prensum jura lædi hostem sinunt.

Marcianus Jurisconsultus: *Transfugas licet, ubicunque inventi fuerint, quasi hostes interficere.* *L. 3. in fin. D. ad l. Corn. de sicariis.*

2. Interfici ergo possunt impune in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in mari. In territorio autem pacato, quod eos interficere aut violare non licet: id jus non ex ipsorum venit persona, * sed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi nisi judicio tentato: sicut ex Euripide citavimus,

Si crimen istis aliquod hospitibus struis,
Jus impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Ubi autem judicia vigent, ibi personarum spectantur merita, & cessat jus istud promiscuum nocendi quod inter hostes introductum dicimus. Narrat * Livius septem triremes Pœnorum fuisse in portu ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginensibus Romanisque; advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique à Pœnis potuisse priusquam portum intrarent; sed vento acriore illatas in portum *Libro XXVIII.*

GROTII NOTÆ.

Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet] Confer dicenda infra cap. VI, §. 26. & Albericum Gentilem Hispanicarum Advocationum lib. 1, c. 6. Wechnerum in consilio Franconico 92.

Livius] Vide simile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud Chalcocondylam lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, Bembum lib. 4. de Pisanis & Genuatibus in Sicilia, Bizarum bello Pisano. de Rostochio & Gripswaldia Paulinum Gothum.

GRONOVII NOTÆ.

VIII. 1. *Ex causa permanente*] Qui domicilium habent in hostico & jus civitatis.

2. *In territorio pacato*] Ejus qui cum neutra parte bellum habet.

Personarum spectantur merita] Singulorum vel privatorum & probitas & pravitas, non gentium vel populorum.

Jus istud promiscuum] Sine discrimine, noxii sint etiam ex sua persona, an innoxii.

Ejus ditionis cui] Eorum finium, quibus vel portu qui esset in ditione Syphacis Masæsulorum regis.

Ei

XII. Sed & * acceptos in deditionem sine conditione ulla
Dion. XLV. legas interfici; ut à Romanis Pometiæ principes, à Sulla Samni-
Liv. II. tes, à Cæsare Numides, & ipsum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces, sive captos, sive deditos, * ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi tum libro
Hist. I. XXVIII, Tacitus Annal. XII, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba decimari jussit, quos deprecantes in fidem acceperat: & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Julium Alpinum è principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

XIII. 1. * Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ, ut alibi distinximus, suasoriæ magis sunt quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero ex bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας: *Neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris si male rem gessissent id expectandum quod ipsi in victos statuissent.* Apud eundem Philomelus dux Phocensium, διὰ τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας: * *pari pœna exacta, effecit ut hostes à superbo & insolenti supplicio temperarent.*

2. Pertinax vero studium in partes nemo est qui supplicio
I Goth. dignum judicet, ut apud Procopium Neapolitani Belisario respondent;

GROTII NOTÆ.

Acceptos in deditionem sine conditione ulla legas interfici] Vide Thuanum libro LXX, in anno CIↃ IↃ LXXX, in rebus Hiberniæ.

Ut triumphi die occiderentur] Simile apud Reginonem in anno IↃ CCCC V.

Solent interdum Historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam] Ut Chalcocondylas libro VIII.

Pari pœna exacta] Vide eundem Diodorum de Spendio & Amilcare Barca in Excerptis Peiresianis.

GRONOVII NOTÆ.

XII. *Sine conditione ulla*] Sine pacto salutis.

Decimari] Decimum quemque sorte ad supplicium duci.

XIII. 1. *Ad talionem*] Quasi non parcatur illis, quia ipsi antea nemini hostium pepercerunt.

Ad pertinaciam] Quod tam diu repugnando tempus misericordiæ consumpserint.

Suasoria magis quam] Non tam purgant quam impellunt & stimulant severitatem.

2. *Supplicio dignum*] Cum sit argumentum fidei.

ſpondent; quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut à natura aſſignatæ, aut honeſta ratione electæ ſunt. Imo tantum abeſt ut in eo crimen ſit, ut pro crimine habeatur ſi quis præſidio deceſſerit, præſertim veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excuſationem. *Præſidio decedere apud Romanos capitale eſt*, ait Livius. Ob utilitatem ergo ſuam quiſque ſummo illo rigore, ubi viſum eſt, utitur: defenditur autem rigor ille apud homines, eo gentium jure de quo nunc agimus. *Polyb. lib. I, & VI.* *Lib. XXIV*

XIV. Idem jus & in obſides uſurpatum, nec in eos tantum qui ſe obligaverant quaſi ex conventione, ſed & in eos qui ab aliis traditi. A Theſſalis occiſi olim ducenti quinquaginta, à Romanis Volſci Aurunci ad trecentos. Notandum autem ſolitos obſides dari etiam pueros, ut à Parthis, quod & à Simone Macchabæorum uno factum legimus, & fœminas ut à Romanis Porſenæ temporibus, & à Germanis narrante Tacito. *Plut. de Claris mulieribus.* *Dionyſ. XVI. Tac. Ann. XXI* *I Maccab. XIII, 17.* *IV. Hiſt.*

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ ſunt vetita, ita quædam vetat permiſſa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil intereſt, ſi jus naturæ reſpicias: jus inquam naturæ: nam generoſius quidem eſt ita occidere ut qui occiditur ſui defendendi habeat copiam: ſed non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, ſi non omnium, certe meliorum jam olim eſt, ne hoſtem veneno interficere liceat: qui conſenſus ortus eſt ex reſpectu communis utilitatis, ne pericula in bellis quæ crebra eſſe cœperant nimium intenderentur. Et credibile eſt à regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, à veneno minus quam aliorum tuta eſt, niſi defendatur juris aliqua religione * & metu infamiæ.

2. Clan-

GROTII NOTÆ.

Et metu infamiæ] Senatores ad Pyrrhum: *Ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ: ne nobis infamiam adferat ſiquid tibi accideret.*

GRONOVII NOTÆ.

A natura aſſignatæ] Quoties pugnavimus pro populo aut principe, ſub quo nati ſumus, aut cui juſtas ob cauſas obhæſimus.

Præſidio deceſſerit] Liv. 24, 37.

Ob utilitatem] Non ob culpam ejus, in quem crudeliter conſulitur.

Rigor ille] Illa ſeveritas.

XIV. *Obſides*] Si cum dati eſſent fidei & amicitiæ pignus, reſpectu illorum non ceſſavit hoſtis fieri, qui dedit.

Se obligaverant] Qui ſponte vitam oppignoraverant pro fide ſuorum.

XV. 1. *Eo permittendi modo*] Nempe, ut impune fiant, neque ex factis perſecutio detur.

Sui defendendi] Ut ſit non tantum in acie ac conflictu, ſed propemodum in omni parte belli, modo ne quis ſibi deſit ipſe. Sic Alexander ajebat ſe didiciſſe adverſus vires hoſtium, non adverſus calamitates contendere, Juſt. 11, 12.

Non debetur] Occidi poteſt etiam indefenſus, etiam quieſcens & dormiens.

Ne pericula] Ut aliquis modus eſſet diſcriminum, quum ſufficeret,

 quod

Livius libro XLII. de bello Gild. Off. III. L. III, c. 8. Lib. V, c. 5. Ann. 181. II Consf. 188.

2. Clandestina scelera vocat Livius de Perseo loquens, nefas Claudianus agens de insidiis in Pyrrhum à Fabricio rejectis, & Cicero scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur ajunt Consules Romani, in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius: apud Valerium Maximum est, *armis bella non venenis geri debere*. Et Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans priscis Imperatoribus. Quare * qui licitum volunt hostem veneno occidere, ut ex Vegetio Baldus, respiciunt merum naturæ jus; illud autem quod à gentium voluntate ortum trahit prætervident.

Salisb. VIII, 20.

XVI. 1. Distat à tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & geminare mortis causas, quod * de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibusdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. * Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale sed gentium Europæarum & siquæ ad Europæ melioris cultum accedunt; quod recte à Salisberiensi observatum est, hujus hæc sunt verba: *Nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit Silius.

Lib. 2.

2. Nam & fontes veneno inficere, quod ipsum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deûm: sicut jura Gentium Diis asscribi auctoribus solere alibi quoque à nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si ad minuenda pericula tales

quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

GROTII NOTÆ.

Qui licitum volunt hostem veneno occidere] Vide de Venetis Bembum fine libri III.

De Getis tradit Ovidius] De Scythis Plinius libro XI, 53: *Scythæ sagittas tingunt viperina sanie & humano sanguine: irremediabile id scelus mortem illico adfert levi tactu.* De Serviis vide supplementum Helmoldi c. 4.

Sed hoc quoque contra jus est gentium] Ideo Ilus Mermerides in Odysseæ A. Ulyssi negat venenum ad spicula,

Ἐπεί ῥα θεοὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divûm morte carentium.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Ut ex Vegetio Baldus*] Verba Baldi: *Et licet hostem veneno occidere, sicut docet Vegetius de re militari.*

XVI. 1. *Geminare mortis*] Justin. 12, 20. *sagittas veneno armant, atque ita gemina mortis vulnere hostem summovent.*

2. *Quod ipsum quoque*] Etsi vix clandestina sit ista pestis, aut certe non diu sit, sed mox deprehendi & caveri possit ex paucorum casu.

Alibi quoque] 2, 19, 1.

Ad minuenda pericula] Qui vitam ferro sub armis cernebant, id satis humanæ fragilitati putasse & excepisse quædam genera periculorum consensu mutuo, quibus alium ab alio infestari fas non esset.

tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus manente bello convenerit *μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, ne missilibus uti liceret*, *Strabo l*

XVII. Cæterum non idem statuendum de aquis * sine veneno ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones leguntur in barbaros justum censuisse: & Oppianus de Piscatu, quarto, ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur quasi avertatur flumen, aut * fontis venæ intercipiantur, quod & natura & consensu licitum est. *Pausf. l. Frons. l. III. Æsch. male ob leg.*

XVIII. 1. An vero hostem interficere immisso percussore per jus gentium liceat quæri solet. Sed omnino discrimen adhibendum est inter percussores, qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in seniorem, milites in eum cui militant, recepti ut supplices aut advenæ, aut transfugæ in eos qui receperant; an vero nulla teneantur fide, quomodo * Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus satellite trajecto Rheno hostem in cubiculo interfecisse narratur: quod & à Theodoto Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem simili modo tentatum refert Polybius, *σὺν ἀνανδρον τόλμαν, virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab Historicis * Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipse sic defendit, *hostis hostem occidere volui*. Porsena ipse in hoc facto nihil nisi virtutem agnoscit. Valerius Maximus pium ac forte propositum vocat: laudat & Cicero pro P. Sextio. *Liv. lib. Lib. III c. 3.*

2. Nimirum hostem occidere ubivis licet, non naturæ tantum sed & gentium jure, ut supra diximus: nec refert quot sint qui faciant aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida castra hostilia ingressi rectà tentorium regis petebant. * Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum consulem ex insidiis circumventum occiderunt: & qui Petilium Cerialem parum abfuit *Justin. Livius l XXVII. Tac. Hist v. de Off I, cap. 4*

GROTII NOTÆ.

Sine veneno] Cadaveribus, asbesto, quibus usus in obsidione Auximi Belisarius; Procopius Gotthicorum II, calce, ut Turcæ ad Dibibram; Nicetas lib. I. de Alexio Isaaci fratre. Sunt talia & apud Ottonem Frisingensem & Guntherum Ligurino.

Fontis venæ intercipiantur] Vide Priscum in Excerptis legationum.

Pipinus] Vide Paulum Warnefredi libro VI,

Q. Mucii Scævolæ] Qui Plutarcho *ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός: vir ad omnem virtutem egregius*.

Paucioribus idem licuit] Valens pecuniam promisit ei qui Scythæ cujusquam caput attulisset; ita pax obtenta. Zosimus IV.

GRONOVII NOTÆ.

XVII. *Avertatur flumen*] Fossis ductis alio derivetur.

Venæ intercipiantur] Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fistulis aquæductus ad deditionem compulit, Flor. 3, 16.

XVIII. 1. *Seniorem*] Dominum feudi, 2, 3, 14.

An vero nulla teneantur fide] Voluit dicere: & inter eos, qui nulla tenentur fide.

2. *Petilium Cerialem*] Vespasiani cognatum.

abfuit quin in lecto confoderent. * Laudat Eleazarum Ambrosius, quod elephantem supereminentem cæteris adortus est, arbitratus ei insidere Regem. Neque tantum qui hæc faciunt, sed & qui aliis faciendi auctores sunt, jure Gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum fuerunt auctores illi in bellis adeo sancti veteres Romani senatores.

Liv. lib. II.

3. Neque movere quenquam debet, quod deprehensi tales exquisitis suppliciis affici solent: nam id ipsum non eo venit quod in jus gentium deliquerint, sed quia eodem jure gentium in hostem quidvis licet: gravius autem aut levius malum statuit quisque pro sua utilitate. Nam sic & exploratores, quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales misit Moses, qualis fuit ipse Josue, deprehensi pessime tractari solent; (ἔθος τοῖς κατασκόπους κτείνειν, *mos est exploratores interficere*, ait Appianus) juste interdum ab his qui manifeste justam habent bellandi causam: ab aliis vero licentia illa quam dat belli jus. Quod siqui reperiuntur * qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celsitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad justi injustive opinionem referendum est.

L. 3. ¶. ult. ad l. Corn. de Sicariis pun.

4. At de his percussoribus, quorum facto perfidia inest, aliter censendum; neque enim ipsi tantum contra jus Gentium faciunt, sed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui malorum opera in hostem utuntur, peccare censeantur apud Deum, non autem apud homines, id est in gentium jus, quia ea in parte,

Mores leges perduxerunt in potestatem suam:

Et decipere, ut Plinius loquitur, *pro moribus temporum prudentia est*: tamen intra jus interficiendi constitit hæc consuetudo; nam hic qui aliena utitur perfidia, violasse jus non naturæ tantum,

Lib. VIII. Epistola ad Rufinum.

GROTII NOTÆ.

Laudat Eleazarum Ambrosius] Et Josephus Antiquæ historiæ XV, 14. Factum non dissimile Theodosii in Eugenium est apud Zosimum libro IV. Gallorum in regem Persarum, apud Agathiam: Persarum decem in Julianum, apud Ammianum XXIV, & Zosimum III. Alexii Comneni in Torusen, apud Nicetam Choniaten lib. IV. de Manuele. Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud Zonaram.

Qui tali opera oblata uti noluerint] Vide Cromerum p. 213.

GRONOVII NOTÆ.

3. *In hostem quidvis licet*] Vel tantum occidere, vel post diros cruciatus occidere.

Utilitate] Ducit autem utile sibi, quum ægre possit sibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine supplicii absterrere homines nequis id conetur.

Licentia illa] Non illa quidem justitia, quæ apud Deum valet, sed illa, quæ apud homines.

4. *Quorum facto perfidia*] Qui subornantur adversus eos, quibus fidem, obsequium, honorem, gratiam debent, 3, 1, 21.

Malorum opera] 2, 26, 5.

Intra jus interficiendi] Animis illorum ita & manibus utendi, sine perfidia.

Qui aliena utitur] Percussorem immittit adversus eum, cui percussor ipse sacramento obstrictus est.

Variis

tum, sed & gentium creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Darium: *Impia bella suscipitis; & cum habeatis arma, licitamini hostium capita.* Et mox: *qui ne belli quidem jura in me servaveris.* Alibi: *Ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percussor veneficus.* Eodem referendum illud de Perseo: *Non justum apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iisdem factis Persei agens: *Ea omnia quam Diis quoque invisa essent, sensurum in exitu rerum suarum.* Pertinet huc illud Valerii Maximi: * *Viriati cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit, in amicis quod eorum manibus interemtus est; in Q. Servilio Cæpione Consule, quia is sceleris hujus auctor impunitate promissâ fuit, victoriamque non meruit, sed emit.*

Curt. l. 1
Lib. XIV.
Liv. l. XLI
Liv. lib. XLIV.
Lib. IX, c. 7.

5. Causa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipsa est quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat Eumenes credere se, *quenquam ducum sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statueret.* Apud eundem cum Bessus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait:

Just. lib. XIV.
Lib. XII.

Κείνῳ προσαρκῶν ἂν ἐμαυτὸν ὠφελῶ:

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *Communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.*

6. In bello ergo solenni, aut inter eos qui belli solennis indicendi jus habent, id non licet: extra vero bellum solenne habetur pro licito, eodem Gentium jure. Sic in Gannascum defectorem

GROTII NOTÆ.

Viriati cædes] Scriptor de viris Illustribus: *quæ victoria, quia empta erat, à Senatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium à Cæpione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, Imperatorem à suis militibus interfici;* ubi forte legendum, *à Cæpione consule promissum.* Sic quod in Sertorium admissum est damnat Ammianus libro XXX.

GRONOVII NOTÆ.

Licitamini] Mercede addictis: pecuniam promittitis ei, qui occisurus est hostem vestrum.

5. *Ut ipse in se*] Ut aliis ostendat viam inevitabilem in se grassandi, qua ipse in alios usus fuit.

Regum omnium] Quia omnibus idem metuendum.

6. *Extra vero bellum*] Quum persecutio est defectoris, rebellis, latronis; quo jure excusavit Rex Hispaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium statuerat, tanquam subjecti rebellantis. Sic & Athenienses, quod XXX tyrannos ad colloquium progressos, ut victimas pacis trucidarunt, Just. 5, 10.

An. XI. rem structas * insidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius
Lib. VII. Spitamenis perfidiam minus ait invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

XIX. 1. Stupra in fœminas in bellis passim legas & permissa & impermissa. Qui permiserunt, spectarunt injuriam solam in alienum corpus, cui subjacere quicquid hostile est juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui non solam injuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic considerarunt, & quod is neque ad securitatem pertineat, neque ad pœnam, & proinde non bello magis quam pace impunitus esse debeat: atque hoc posterius jus est gentium non omnium, sed meliorum.
August. de Civ. Dei, libro II. Sic Marcellus antequam Syracusas caperet legitur * gessisse curam pudicitiæ etiam in hoste servandæ. Scipio apud Livium &
Lib. XXVI. sua & populi Romani interesse ait, *nequid quod uspiam sanctum esset apud ipsos violaretur*; uspiam, id est apud moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: ὥστε τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπέχοντο, *ne à mulieribus quidem*
Libro VI. Var. hist. * *vim nefariam abstinebant*. Ælianus cum narrasset à Sicyoniis victoribus fœminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam prostitutam, sic exclamat: ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ Ἑλλήνιοι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλὰ, κατά γε τὴν ἐμὴν κρίσιν; *Crudelia* hæc

GROTII NOTÆ.

Insidias tales degeneres negat] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant, Ammianus: *si principem legitimum prodidissent, vel ipsa justitia jure cæsos pronuntiaret; si rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiso Gontharide apud historicum Procopium, fine Vandalicorum secundi. Adjice de Sechodolii cæde Cromerum libro XXVIII.

Gessisse curam pudicitiæ] Et Lucullus narrante Xiphilino; Vide edictum Mauri Cabaonis apud Procopium Vandalicorum I.

Vim nefariam] Appianus Mithridatico de Chiis captis: τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα: *mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant stuprati.*

GRONOVII NOTÆ.

XIX. 1. *Et permissa*] Apud alios concessa, apud alios vetita.

In alienum corpus] Ut apud Statium Lycurgus 5 Theba. 696. *Si vilem, tantis premerent cum pellora, luctus, In famulam jus esse ratus dominoque ducique.*

Non solam injuriam] Non quæ paterentur personæ, sed quid fieret & qua ex causa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

Quod is neque ad securitatem] Quod neque hostium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur salvis, Justin. 39, 3.

Neque ad pœnam] Quia non est hoc ita comparatum, ut pro pœna possit haberi. Vera enim & justa pœna est, quam qui sumit, sumendo non peccat, neque ipse quid committit flagitii. At qui matronarum & virginum pudorem violat, rem facit per se damnatam & improbam

ita

hæc per Deos Græcia, & quantum memoria complector ne ipsis quidem barbaris probata.

2. Atque id * inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris Gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest * ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Becchai magister Hebræus: *Voluit Deus ut castra Israelitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes cæteras ut castra gentium.* Arrianus, cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καίπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι; *noluisse ea ut captiva per libidinem abuti, sed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, *non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho.* Et Torquatum quendam, quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decreto * in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus.

Deut. XXI. 10.

Parall.

GROTII NOTÆ.

Inter Christianos] Servarunt id Belisarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. Procopius hæc tradit Gotthicorum III.

Ex ea parte quæ de captiva ducenda] Quam facunde explicat Philo libro περὶ φιλανθρωπίας. Josephus altero contra Appionem: τῶν αἰχμαλώτων προνόησεν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν: *Lex etiam pro bello captis curam gessit, ut absit ab eis contumelia, maxime à mulieribus.*

In Corsicam deportatum] At Persarum rex Chosroes eum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit; Procopius Persicorum II.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. NOn * esse contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare, dixit Cicero. Quare mirum non est Offic. III

fi

NOn esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare] Suetonius Nerone XL, *tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum.* Cyprianus de Mortalitate: *Sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.*

GRONOVII NOTÆ.

I. *Non esse contra*] Nam non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere, l. 27. D. de Reg. Jur.

ſi jus gentium corrumpi ac rapi permiſerit res hoſtium quos interficere permiſerat. Polybius itaque Hiſtoriarum quinto, jure belli comprehendi ait ut munitiones hoſtium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & ſi qua ſunt ſimilia, aut eripiantur, aut corrumpantur. Et apud Livium legimus, *eſſe quadam belli jura, quæ ut facere ita pati ſit fas: ſata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi.* Ipſas urbes totas dirutas, aut mœnia ſolo æquata, populationes agrorum, incendia, ſingulis ferme paginis apud hiſtoriarum ſcriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit Tacitus, *portis ſponte patefactis ſe ſuaque Romanis permiſere, quod ſalutem ipſis tulit: Artaxatis ignis immiſſus.*

Lib. XXXI.

An. XIII.

II. 1. Neque jus gentium merum, ſepoſita officiorum aliorum conſideratione, de quibus dicemus infra, ſacra excipit, id eſt, quæ Deo aut diis dicata ſunt. *Cum loca capta ſunt ab hoſtibus, * omnia deſinunt ſacra eſſe*, ait Pomponius Juriſconſultus. *Sacra Syracuſarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina quarta. Cauſa hujus eſt, quod quæ ſacra dicuntur, revera non eripiuntur humanis uſibus, * ſed publica ſunt: ſacra autem

L. cum loca. D. de religioſis.

GROTII NOTÆ.

Omnia deſinunt ſacra eſſe] Tertullianus Apologetico: *Porro bella & victoria captis & everſis plurimum urbibus conſtant: id negotium ſine Deorum injuria non eſt; eadem ſtrages mœnium & templorum; pares cædes civium & ſacerdotum: nec diſſimiles rapinæ ſacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur ſacrilegia Romanorum quot trophæa; tot de Diis quot de gentibus triumphi; tot manubiæ quot manent adhuc ſimulacra captivorum deorum.* Mox: *Et bene, quod ſi quid adverſi urbibus accidit, eadem clades templorum quæ & mœnium fuerant.*

Sed publica ſunt] Marſilius Patavinus in defenſore Pacis cap. v, p. 2. Nicol. Boërius Deciſ. LXIX, num. 1. Boſſius in crim. de foro competente num. 101. Cothmannus conſ. 100, num. 30.

GRONOVII NOTÆ.

Sata exuri] Frumenta in agris matura incendi.

II. 1. *Sepoſita officiorum*] Si à jure gentium diſtinguantur, quæ tantum honeſta ſunt, non etiam debita.

Omnia deſinunt] Seneca Troad. 53. *& quondam ſacrum Regni jacentis.*

Non eripiuntur humanis] Secernuntur quidem à commercio & poſſeſſione promiſcuoque & profano attactu privatorum; manent tamen in uſu hominum & habentur curanturque inter ea quæ ſunt univerſitatis vel populi cujuſque. Poteſt & alia dari cauſa ex ſuperſtitione veterum. Credebant enim templa & aras & ſimulacra urbium captarum à diis eſſe deſerta. Unde Virgil. 2 Æneid. 351. *Exceſſere omnes adytis ariſque relictis Dii, quibus imperium hoc ſteterat.* Et Curtius refert in obſidione Tyri civium cuidam per quietem Apollinis urbem deſerentis ſpeciem oblatam. Quum Titus Hieroſolyma obſideret, auditam majorem humana vocem, excedere Deos, ſimul ingentem motum excedentium, è Joſepho Tacitus tradit 5. hiſtor. 13. Hinc apud Statium Bacchus Thebis ſuis metuens in concilio Deorum ait 7 Thebaid. 18. *quo ſacra tamen ritusque perempta Gentis abire jubes?* Quod ut certius fieret, Romani carmine ſolenni ex obſeſſis ab ſe urbibus Deos evocabant, & Romæ illis ædem promittebant, ut notat Servius ad d. l. Exemplum apud Liv. 5, 21. Adde Dio-

tem nominantur à fine cui destinata sunt. Signum ejus quod dico est, quod cùm quis populus alteri populo aut Regi se dedit, tum etiam ea dedit quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus alibi ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti: *Lib. I, cap. III, ¶. 8.*

Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Deinde:

Deduntque se, divina, humanaque omnia.

2. Et ideo Ulpianus publicum jus etiam in sacris ait consistere. Pausanias Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem, ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Jovis Hercæi simulacrum Troja capta concessum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat Thucydides lib. IV: τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, ἤν τε πλέονος, ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι: *jus hoc apud Græcos esse, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva, * eorum sint & templa.* A quo non discrepat illud apud Tacitum: *Cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.* *Ann. XII*

3. Quare & populus ipse, mutata voluntate, potest ex sacro profanum facere: quod non obscure indicant Jurisconsulti Paulus & Venulejus: & temporum necessitate videmus res sacras ab his qui sacraverant * in belli usus conversas, ut à Pericle sub pollicitatione restituendi tantundem, à Magone in Hispania, à Romanis bello Mithridatico, à Sulla, Pompejo, Cæsare, atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum Tiberius Gracchus: *L. inter stipulantem. ¶. sacram, & l. continuum. ¶. cum quis. D. de verb. oblig.*

ἱερὰ

Diodor. Sic. 13, 59. Plutarch. in Antonio p. 951.

GROTII NOTÆ.

Eorum sint & templa] Ostendit hunc morem & Polybii locus infra capite VIII, §. 4.

In belli usus conversas] Ut à Syracusis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet Plutarchus. Chii mulctam sibi à Mithridate indictam etiam è sacris vasis conficiunt. Appianus Mithridatico. Plinius lib. VII, cap. ultimo de Porcio Catone agens: *Idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abstulit, Plutarcho narrante, & Appiano; idem pretium restituit. Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis. Augustus ex templis thesauros accepit mutuos, Appiano docente civilium V. vasa sacra ab Agapeto oppignorata tradit Cassiodorus XII, 20. Heraclius in gravi necessitate vasa Ecclesiæ in nummos vertit, sed postea pretium reddidit, ut narrat Theophanes. Vide & Annam Comnenam libro V, & libro VI. Cromerum libro XXIII. orationem Laurentiani apud Bembum libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI, §. 23.

GRONOVII NOTÆ.

Ex Livio] Lib. 7, 31. & 26, 23.

2. *In sacris ait*] Quod in rebus divinis fas est & rite fit, id partem esse publici juris; quamvis interdum distinguantur. Ausonius: *Jus triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ.*

In

ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε: *Nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* * In controversiis Senecæ patris legimus, *Pro republica plerumque templa nudantur, & in usum stipendii dona conflamus.* Trebatius Jurisconsultus temporum Cæsaris: *profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est.* Hoc ergo gentium jure usus Germanicus in Marsos, narrante Tacito, *profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Transfana vocabant, solo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii;

Colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Deorum donaria * capi à victoribus solere notavit Pausanias: & Cicero belli legem id vocat, de P. Servilio loquens, *Signa*, inquit, *& ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta, belli lege atque imperatorio jure sustulit.* Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *parta*, ait *belli jure*. C. Flaminius pro M. Fulvio: *Signa ablata & cætera facta quæ captis urbibus soleant.* * Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum appellat. Et Cæsar in oratione apud Sallustium referens quæ victis solent accidere, ponit & * fana spoliari.

Macr. Sat. III. — Ann. I. — Lib. VIII. — Verr. III. — Lib. XXV. XXXIX. — Sall. Cat. cap. 51, 6.

4. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione conveniunt: & hoc sensu impietatis, aut læsi etiam gentium juris, accusantur interdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sen-

GROTII NOTÆ.

In controversiis Senecæ] In Excerptis IV, 4.

Profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est] Servius ad Æneidos II, de Cereris templo: *Æneas scit ante esse profanatam.* Idem habet ad III, & ad IX Æneidos & ad XII. Ad Eclogam vero septimam: *Dona oblata numinibus tamdiu sacra sunt, & dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata.*

Capi à victoribus solere] Virgilius Æneidos V:

Neptuni sacro Danaûs de poste refixum.

Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Herculis Tarenti captum, missumque in Capitolium; reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. Huc spectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad Nationes II: *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi; manent & simulacra captiva: & utique sentiunt, quos non amant.*

Fulvius] Vide Polybium excerpto legationum 27.

Fana spoliari] Vide Cromerum libro XVII. de rebus Antiochensis Ecclesiæ captis à Chosroë, vide Procopium Persicorum II.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Dona conflamus*] Florus 2, 6. *Arma non erant: detracta sunt templis.*

Cæsar] Cap. 51. bell. Catil.

sentiant: sicut Judæis non permissum tantum sed & præceptum est gentium simulacra abolere; nam quod sibi accipere vetantur, id eam causam habet quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo * Josephus exponit, Romanis haud dubie blandiens; sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quasi illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos Angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos Dæmonas: ita ut recte dixerit Tacitus in Judæorum institutis describendis, *profana illis omnia quæ apud nos sacra*. Non mirum ergo est, si templa profani cultus à Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit nihil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. Nam * Persæ non credebant in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem, & portionem ejus aliquam ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus recte, *templi limine præter Sacerdotes arcebantur*.

Deut. VI 5. *Hist.* V. I *Macc.* & X. *Asc. Pe* *in Ver.* II

5. At Pompejus, eodem auctore, *templum jure victoriæ ingressus est*: aut, ut Augustinus rem eandem narrat, *non devotione supplicis, sed jure victoris*: bene ille quod templo pepercit, ut rebus templi, quanquam ut Cicero diserte ait, pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Judææ trucidaretur ad Casium Ægypti promontorium; at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem Templum excidio datum à Tito Josephus memorat, additque factum τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ.

De Civi Dei lib. XVIII, c. 45. *Pro Fla* *Dan.* V, *Bell. Ju lib* VI, 24, &

III. Quod

GROTII NOTÆ.

Josephus] Antiquæ historiæ IV, 8. & libro adversus Appionem altero.

Persæ non credebant in simulacris ulla esse numina] Diogenes Laërtius initio, τὰ δὲ ξόανα καταγινώσκειν τοὺς μάγους: *damnari simulacra à magis*.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Sibi accipere*] Servare, non venerationis causa, sed quasi aliquod monumentum.

Romanis] Ut crederent Romani non adeo detestabiles ipsorum deos esse Judæis, quàm revera erant.

Illis obloqui] Maledicere.

Ignem] Bulenger. Eclog. ad Arnob. cap. 5.

5. *Pudore & obtrectatorum*] Ne famam, quam habebat, innocentiæ vel abstinentiæ læderet, atque invidis ansam daret hoc nomine sibi obtrectandi aut insultandi.

III. *Re-*

III. Quod de sacris diximus idem & de religiosis intelligi debet; nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, sive populi alicujus, sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus Jurisconsultus: *Sepulcra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus:* quod ita tamen intelligendum ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

L. Sepulchra. D. de sepulchro violato.

IV. Illud hic breviter repetam, non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad meretricium & improba fœnora.

III. *Religiosis*] In quæ mortui inferuntur.
Sive populi] Ubi polyandria vel publica cœmeteria sunt.
Sive familiæ] Ut olim apud Romanos, qui quisque in agris privatis sibi & suis locum sepulturæ secernebant.
IV. *Alienæ perfidiæ incitationem*] Præmia posita illis, qui res hostium, quamvis perfide, intercipiunt, & ad nos aut in nostros fines deferunt.
Ad minora ita connivere] Nam ad majora, veluti vitæ licitationem, non connivit, cap. præced. n. 11.
Meretricium] Sueton. Calig. 40. qui meretricium fecissent.

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capto.

XIV. Ca-

I. 1. PRæter quorundam actuum in homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ, quidem bello justo ea nobis acquiruntur * quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt * intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ à quinque regibus acceperat, * decimam Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VIII, 4. quo more Græci quoque, Carthaginenses, & Romani diis suis, ut Apollini, Herculi, Jovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Jacobus autem Josepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum, *De tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos*,

GROTII NOTÆ.

QUa aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus] Libro II, cap. VII, §. 2.

Intra æquum pœnæ modum] Libro II, c. 20.

Decimam Deo dedit] Et alimenta servis & partem prædæ sociis. Vide Josephum in hac historia, & quæ infra cap. XVI, 3.

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Bello justo*] In quo justam causam habemus.

Quæ aut paria] Quæ aut tanti sunt, quanti æstimandum est, quod nobis ab hostibus debetur & reddere per pacem noluerunt, non ultra; aut quibus acceptis tantum illis damni dolorisque datur, quantum illi nobis dederunt, cum aliquo additamento pœnæ nomine, 2, 20, 32.

Apollini] Exemplum est apud Livium 5, 21, & 23.

Herculi] Justin. 18, 7.

Jovi Feretrio decimam] Non decimam Jovi Feretrio, sed spolia opima, hoc est, quæ dux duci hostium ab sese interfecto manu sua detraxisset, consecrare solebant, Florus 1, 1. & 12, item 2, 4.

Illud

tuos, quam à manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo, Genes. XLVIII, 22. Quo in loco * illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Jacobo attribui; quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante à filiis Jacobi facta erat; nam eam ut cum perfidia conjunctam Jacobus, pro sua pietate, semper improbavit, ut videre est Gen. XXXIV, 30; XLIX, 6.

Deut. XX. 14. 2. Probatum autem à Deo jus prædæ inter eos quos dixi naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege sua, de civitate post pacem repudiatam expugnata loquens, sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & frueris præda hostium, quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manassitarum dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent, & Deus eos propitius exaudiisset: quomodo & rex pius
1 Par. V. 20,21,22. II Paral. XIV, 13. Asa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injusto bello se lacessentibus, & victoriam & prædam reportasse: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex speciali mandato, sed ex communi jure sumebantur.

Jos. XXII, 8. 3. Josue autem eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manassis partem secundis omnibus prosequens: *participes*, inquit, *sitis prædæ hostium cum fratribus vestris.* Et David, cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis spolia, pretium dixit muneri: *Ecce donum hoc esto vobis de præda hostium Domini.* Nimirum, ut Seneca dixit, militaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hostilibus facere. Exstant & divinæ leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo inter diras legis esse ait ut ager ab hostibus demetatur, unde sequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ εὐθηνίαν, *in suos famem, copiam hostibus.*
(III Benef. 37. — De diris.)

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex justa causa bellum gerit, sed & quivis in bello solenni & sine fine modoque

GROTII NOTÆ.

Illud cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui singulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & posteris ejus conservaverit.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Naturales terminos*] Quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur.

3. *Secundis omnibus prosequens*] Sueton. Oct. 57.

Pretium dixit muneri] Donum ornavit verbis, ut loquitur Terentius.

Diras] Exsecrationes detestationesque illorum qui legem violarent.

II. 1. *Quivis in bello solenni*] Sive inferat bellum sive arceat, sive jure sive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel Rex, & id bellum sit indictum.

Sine fine modoque] Non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

Apud

que dominus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut à gentibus omnibus & ipse & qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuendi sint; quod dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem: *νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι τὰ χρήματα*; *Lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato dixit, *πάντα τὰ νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι*, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri*: qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit *πολεμικὴν*, quam & *λῃστικὴν*, *ἀγωνιστικὴν* & *χειρωτικὴν* vocat. Assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem; apud quem Euthydemum Socrates interrogando eo perducit ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat. Xenoph. de inst. Cyri. De Legibus. Sophist. Comm.

2. Sed Aristotele quoque auctore: *ὁ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν ἐν ᾗ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι*; *Lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: *ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων*: *Optandum ut hostibus bona adsint sine virtute: Sic enim fiunt illa non eorum qui habent sed eorum qui capiunt.* * Apud Plutarchum in vita Alexandri: *τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος*, *ea quæ victi fuerant, & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: *τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται*: quæ verba sunt ex Xenophonte secundo de Cyri institutione. Philippus in Epistola ad Athenienses: *πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες*; *Omnes tenemus oppida à majoribus relicta, aut possessa belli jure.* Æschines, *εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δορυάλωτον τὴν πόλιν* 1 Polit. De male obita legatione.

GROTII NOTÆ.

Apud Plutarchum in vita Alexandri] Ibidem *νικῶντας προσκτᾶσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων*: *vincentes etiam ea quæ hostium sunt sibi acquirere.*

GRONOVII NOTÆ.

Qui ab eo titulum] Qui sub ejus auspiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non possint, vel domi, vel usquam gentium, tanquam malæ fidei possessores conveniri, aut res ab eis vindicari.

Dominium quoad] Nam dominii effectus in duobus fere consistit, ut liceat rem persequi & sibi asserere; tum, ut liceat de re pro arbitrio statuere, Bachov. ad Inst. de Action. §. 2.

Πολεμικὴν] Bellicam.

Λῃστικὴν] Piraticam aut prædaticiam.

Ἀγωνιστικὴν] Certando paratam.

Χειρωτικὴν] Manuariam vel manubialem.

Interrogando] Ut solebat, cum simularet se nihil scire & doceri, quæ doceret, percontando è discipulis elicere, quod eos docere volebat.

2. *Ut hostibus bona*] Ut hostes sint opulenti & ignavi.

Τὰ τῶν ἡττωμένων] Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia sunt.

λιν εἷλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος: *si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.*

Livius lib. XXXIX. Lib. XXXIX.

3. Marcellus apud Livium quæ ademit Syracusanis * ademisse se ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset, eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & Masinissa quem agrum pater suus Carthaginensibus bello ademisset habere se jure Gentium ajebat. Sic & apud Justinum Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat.* Cicero Mitylenas ait populi Romani factas, belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cœpisse ait, aut occupatione vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius: τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens Alexandrinus ait res hostium rapi & acquiri belli jure.

Libro XXXVIII. II. contra Rullum. Off. I. Strom. I.

4. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt*, ait Cajus Jurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem φυσικὴν κτῆσιν appellat Theophilus in Græcis institutionibus, sicut & Aristoteles dixerat πολεμικὴν φύσει κτητικήν, *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum.* Nimirum quia non causa aliqua sed ipsum nudum factum spectatur, & ex eo jus nascitur: sicut & Nerva filius, referente Paulo Jurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse ajebat, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur; item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt qui primi possessionem apprehenderunt.

L. naturalem §. ult. D. de acq. rerum dom. tit. de rer. divis. Arist. I. de rep. c. 8. L. I. ¶. D. de acq. poss.

5. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse causa ut à jure belli recte occupentur.

Hist. Gr. III.

III. Cæterum in hac belli quæstione, placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur qui ita detinet ut recuperandi spem probabilem

GROTII NOTÆ.

Ademisse se ait belli jure] Diodorus Siculus excerptis Peiresianis numer. 467: τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ μὴ προΐεσθαι: *quæ armis quæsita essent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud Agathiam lib. II. de Theuderico Rege, postquam is Odoacrum vicerat, τἀκείνου πάντα κατέσχε τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ: *quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Vacuorum*] Quæ dominum non habebant.

4. *Non causa aliqua*] Titulus et iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio & similes, sed sola apprehensio vel manus injectio, & possessio.

5. *Causa, ut à*] Videtur omissum sese vel Lacedæmoniis.

III. 1. *Ut recuperandi*] Ut qui antehac possedit, credatur eam pro perdita habere, judicetque se frustra operam ejus repetendæ ac reprehendendæ sumpturum.

babilem alter amiserit, ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines id est præsidia hostium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur, quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines nostros excessit: & Pomponius captum bello explicat eum quem hostes ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium, manere civem.

2. Hominis autem & rei, in hoc gentium jure, eadem fuit ratio. Unde facile intellectu est quod alibi dicuntur capta statim capientium fieri cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi. Cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ censeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota classis se tenet, perducta sunt; nam tunc desperari incipit recuperatio; sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur ubi * per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

IV. 1. At agri non statim capti intelliguntur simul atque insessi sunt, nam quamquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus ab eo interim possideri, ut à Celso notatum est; tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscunque possessio, sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam, quem Annibal castris insidebat, adeo non amissum judicabant, ut eo ipso tempore nihilo minoris venierit quam ante venisset. Is ergo demum ager captus censebitur, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo à terrendis hostibus à Siculo Flacco allata, quam illa Varronis à terendo, aut Frontini à terra, aut Pomponii Jurisconsulti

L. Pomp nius. D. acq. rer. dom. L. Postliminium. ¶. postliminio. D. de captiv. l. ult. ibid. l. Postlim nii, ¶. in bello. d. t. Inst. de r. divis. ¶ item ea. Inst. d. loc. L. natur lem. ¶. item de acq. rer. dom. Consulat maris c. 283, & 287. Con Gallica lib. xx, ti 13, art. 2 Corn. de Lapide i Gen. c. xi Molina a sput. 111 L. quod meo. D. acq. vel amitt. po Livius li xxvi.

GROTII NOTÆ.

Per horas viginti quatuor] Etiam terra id observari discas è Thuano libro CXIII, in anno CIↃIↃXCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata constitutum apud ipsos non sine ratione fuerat, ut lege Langobardorum lib. 1, tit. XXII, §. 6. Idem in Anglia & Castellæ regno servari ait Albericus Gentilis Hispanicæ Advocationis l. 3.

GRONOVII NOTÆ.

Præsidia hostium] Castra vel loca munita, quo accedere prior possessor non audeat.

2. *Conditione continuanda*] Si tam diu tenuerit, donec perduxerit intra præsidia.

IV. 1. *Ab eo interim*] Dum illam castris, vel castellis, & stationibus occupatam habet.

Sed firma] Stabilis, manens, duratura.

2. *Pomponii*] L. 2, 39. §. 8. D. de V. S.

ti à terrendi jure quod habent magiſtratus. Sic Xenophon libro de Vectigalibus, agri poſſeſſionem, belli tempore, ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipſe appellat.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua noſtra belli jure fiat requiri ut hoſtium fuerit: nam quæ res apud hoſtes quidem ſunt, puta in oppidis eorum aut intra præſidia, ſed quorum domini nec hoſtium ſint ſubditi, nec hoſtilis animi, ex bello acquiri non poſſunt, ut inter cætera Æſchinis dicto jam loco oſtenditur Amphipolim, quæ urbs eſſet Athenienſium, Philippi bello in Amphipolitanos ipſius Philippi non potuiſſe fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odioſius eſt, quam ut produci debeat.

Conſul. maris, c. 273. VI. Quare quod dici ſolet * hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas, non ita accipi debet quaſi certa ſit juris gentium lex, ſed ut præſumptionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus poſſit elidi. Atque ita in Hollandia noſtra jam olim, anno ſcilicet cIↃ CCC XXXVIII flagrante cum Anſiaticis bello, frequenti Senatu judicatum & ex judicato in legem tranſiiſſe comperi.

VII. 1. Illud vero extra controverſiam eſt, ſi jus gentium reſpicimus, quæ hoſtibus per nos erepta ſunt, ea non poſſe vindicari ab his qui ante hoſtes noſtros ea poſſederant & bello amiſerant: quia jus gentium hoſtes primum dominos fecit dominio Jud. XI. 23, 24, 27. externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur ſe Jephthes contra

GROTII NOTÆ.

Hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hoſtiles, niſi ex conſenſu id factum ſit dominorum navis. L. Cotem. D. de Publicanis. Rodericus Zuarius libro de Uſu maris, conſilio 11, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ, quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ ſubjiciunt, quales ſunt Franciſci I, datæ anno cIↃ IↃ XLIII, cap. 42. Henrici III, anno cIↃ IↃ LXXXIV, menſe Martio, capite 69. lex Portugallica libro 1, tit. XVIII. Alioqui res ipſæ ſolæ in prædam veniunt, Meurſius Danicorum libro 11. Sic bello Venetorum cum Genuenſibus pertentatæ Græcorum naves & extracti ſiqui hoſtium laterent. Gregoras libro IX. vide & Crantzium Saxonicorum 11. & Albericum Gentilem advocationis Hiſpanicæ l. 20.

GRONOVII NOTÆ.

Terrendi jure quod habent] Hoc ſolum eſt verum ἔτυμον. Addit enim, id eſt *ſubmovendi*. Nimirum moribus Rom. eouſque patebat territorium, quouſque fas erat magiſtratibus incedere ſubmoto. Eſt autem incedere ſummoto ire *præeuntibus lictoribus*, qui viam faciant & *turbam ſummoveant*, Liv. 25, 4. 25, 27. Hoc autem non licere ſibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex Cæſare lib. 3. de Civil. cap. 106. Tacit. 2. annal. 53. Suet Cal. 3.

V. *Ut produci*] Per interpretationem largius porrigi, quam proxima ratio permittit.

VI. *Ut præſumptionem*] Ut intelligamus eſſe credibile, atque ut plurimum ita ſeſe habere. immo & credi ac pro vero accipi, niſi contrarium probetur.

VII. 1. *Dominio externo*] Quantum apparet atque oculis judicari poteſt ex præſenti poſſeſſione.

Sic

tra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia à Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transiisset. * Sic & David quod ipse *1 Sam.* Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo ha- xxx, 20. bet ac dividit.

2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in Se- *Lib.* VI. natu Romano * cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιούμεθα, νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν: *Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones, quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent:* & in responso Romanorum Auruncis dato: ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτᾶταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι: *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic *Lib.* VII. Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν, οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι, μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδείξαιμεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετ' ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη: *Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure captum quæsitumque est.*

GROTII NOTÆ.

Sic & David] Sic Resin Rex Syriæ Elotham urbem, quæ Idumæorum fuerat, non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam II Regum XVI, 6.

Cum Volsci] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: οὗτοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου Φιδήνας ἀπαιτεῖν ὡς προσηκούσας αὐτοῖς. τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις οὐ προσαμύναντες, ἀλλ' ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἄνδρας, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαιτοῖεν ἄλλων ἐχόντων: *Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent; verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros à bello possidentibus vindicarent.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *In nos ipsos ea*] Ut nos illis privemus & mulctemus, quemadmodum in victos hostes consulere solemus.

visum, eum agrum sic notat: *De Ligur*
Etruscorum antequam Ligurum fuerat.
retentam Syriam Appianus notat, nec r
* cui eam eripuerat Tigranes hostis Ro
ex Trogo sic respondentem facit eidem A
habenti regnum non ademerit, ita quo ces
rum quod tueri nesciat. Sed & eas * Ga
eripuerant Cimbri, Romani pro suis hab

VIII. Gravior disputatio est, cui in l
res hostium acquiratur, ipsine populo an
aut in populo sunt. Valde enim hic varia
terpretes; quorum plerique cum in j
capta capientium fieri, in Canonum a
prædam publico arbitrio; alii post alios,
primo ac jure ipso fieri capta singulorum
tamen duci assignanda qui inter milites d
tia cum recepta non minus quam falsa sit
bis refutanda est, ut specimen sit quam
troversiarum genere tali auctoritati cred
tandum non est quin gentium consensu
stitui, aut ut capta populo bellum gerent

Mithrid. *Civil.* 1. *Lib.* XL.

Bart. ad l. Si quid bello D. de capt. Alex. & Jas. l. 1. D. de acq. poss. Aug. Inst. de rer. divis. ¶. Item quæ ex hostibus. Pan. ad c. sicut de jurejur. n. 7. Th. Gram. decis. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.

GROTII NOTÆ.

Cui eam eripuerat Tigranes] Appianus sic: ὅτι τὰς Σελευκίδας ὑπὸ τοῦ Τιγράνους ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας: *non æquum esse Seleucidas à Tigrane ejectos potius*

τὴν χ
λίςην εἶν
quæ bello f
simam esse
Gallia
à Gotthi
redideru

in dominium cederent. Sed quid voluerint quæri-imus gentibus placuisse, ut res hostium hostibus es-o loco quam quo sunt res nullius, ut ex Nervæ filii itea apertum fecimus.

t res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed qui per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi ilii, sed & liberi homines qui in piscando, aucu-ndo, margaritas legendo operam suam addixerunt quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam na-stinus Jurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possi-imus*: & Paulus receptis: *Possessionem acquirimus pore: animo utique nostro, corpore vel nostro, vel* n ad edictum: *Per procuratorem, tutorem curato-sio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente fa-eram nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui certabant præmia acquirebant iis à quibus mitte-tio est, quia naturaliter homo hominis alterius vo-s instrumentum est, ut & alibi diximus. *L. ea quæ D. de acq. dom. Lib. v. tit. 2. L. 1. ¶. per procur. D de acq. poss. L. quæcunque D. de oblig. l. stipulatio, ¶. alteri de verb. signif. L. 1. C. per quas pers. c. potest &c. qui facit. de reg. jur.*

discrimen quod traditur inter liberas personas & acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisi-ie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & psas Severus Imperator postea ad naturalium exem-vit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profite-, sed & Jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, lo-quod dicitur per alium facere quem posse quid per est; & perinde esse per se quis faciat an per alium.

guendum ergo in nostro negotio inter actus vere lli, & inter actus privatos qui fiunt occasione belli r hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per

Vacuæ, domino ca-jam non sit, quem tol-e licet.

alios] Quos in potesta-nperio, aut quorum eram habent.

us] Non nisi nostro.

Sic Alexandrum Mac. lympio certamine va-m genere contendisse , 2. puta per aurigas, iles, &c. suo sumptu rcitos, Plin. 21, 3. certamen in circum per escendebant, & servos mittebant. Inde illa *Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutis suæ ergo duitor ei.*

Alibi] 1, 3, 3.

2. *Liberas & serviles*] Tanquam per servum nostrum aut eum, qui est in potestate nostra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in potestate, neque bona fide servientes habemus, non acquiramus, §. 6. Instit. Per quas pers.

X. *Vere publicos*] Qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

Privatos] Quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

est. Cumque non à nobis hoc jus sit institutum, sed à Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis absistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quæsita sunt ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso Samnitum: πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν ὅπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος; *Cum armis hæc quæsierimus, quæ lex acquirendi justissima est.*

In exc. legat.

Lib. XII.

3. Livius, cum narrasset agrum prope Lucam à Romanis divisum, eum agrum sic notat: *De Ligure captus is ager fuerat: Etruscorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure à Romanis retentam Syriam Appianus notat, nec redditam Antiocho Pio, * cui eam eripuerat Tigranes hostis Romanorum: & Justinus ex Trogo sic respondentem facit eidem Antiocho Pompejum, *ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani, non daturum quod tueri nesciat.* Sed & eas * Galliæ partes quas Gallis eripuerant Cimbri, Romani pro suis habuere.

Mithrid. Civil. I. Lib. XL.

VIII. Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur, ipsine populo an singulis qui de populo aut in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores Juris interpretes; quorum plerique cum in jure Romano legissent capta capientium fieri, in Canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio; alii post alios, ut fieri solet, dixerunt, primo ac jure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt; attamen duci assignanda qui inter milites distribuat: quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius à nobis refutanda est, ut specimen sit quam parum tuto in hoc controversiarum genere tali auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis qui manu

Bart. ad l. Si quid bello D. de capt Alex. & Jas. l. 1. D. de acq. poss. Aug. Inst. de rer. divis. ¶. Item quæ ex hostibus. Pan. ad c. sicut de jurejur. n. 7. Th. Gram. decis. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.

GROTII NOTÆ.

Cui eam eripuerat Tigranes] Appianus sic: ὅτι τοὺς Σελευκίδας ὑπὸ τοῦ Τιγράνους ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας: *non æquum esse Seleucidas à Tigrane ejectos potius Syriam tenere, quam victores Tigranis Romanos.* Et alibi: ἡγούμενος τὸν κρατήσαντα Ἀντιόχου τῆς γῆς ἀπελάσαντα Ῥωμαίοις αὐτὴν κατὰ τόδε προσεκτῆσθαι: *Credebat se eum victorem Antiochi ea terra expulisset, hoc ipso eam terram acquisivisse Romanis.* Ipse Antiochus apud Polybium in Excerptis legationum num. 72: ἡγούμενος τὴν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτῆσιν: *arbitrabatur eam quæ bello fieret firmissimam & honestissimam esse possessionem.*

Galliæ partes] Franci agros Italiæ à Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt; Procopius Gotthicorum IV. vide quæ dicit Rex Suediæ apud Thuanum libro LXXVI, in anno CIↃ IↃ LXXXII.

GRONOVII NOTÆ.

A diis] Nam victrix causa deis placuisse videtur.

VIII. *Auctoritati credatur*] Multitudini doctorum & communi opinioni.

Res

nu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse, ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. 1. At res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus Jurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus*: & Paulus receptis: *Possessionem acquirimus animo & corpore: animo utique nostro, corpore vel nostro, vel alieno.* Idem ad edictum: *Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui in Olympiis certabant præmia acquirebant iis à quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & alibi diximus.

L. ea qua D. de acq dom. *Lib. v. t. 2. L. 1. C per proc D de ac poss. L. quacunq D. de obl l. stipulatio, ¶. ... teri de verb. significat. L. C. per qu pers. c. p test &c. qui facit de reg. j*

2. Quare discrimen quod traditur inter liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profitetur, ratione, sed & Jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quid per seipsum potest; & perinde esse per se quis faciat an per alium.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus vere publicos belli, & inter actus privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per

Res nullius] Vacuæ, domino carentes: quasi jam non sit, quem tollere & occidere licet.

IX. 1. *Per alios*] Quos in potestate aut sub imperio, aut quorum conductam operam habent.

Animo utique] Non nisi nostro.

In Olympiis] Sic Alexandrum Mac. Amyntæ F. Olympio certamine vario ludicrorum genere contendisse ait Justinus 7, 2. puta per aurigas, athletas, pugiles, &c. suo sumptu doctos & exercitos, Plin. 21, 3. Namque ad certamen in circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos quisque mittebant. Inde illa lex XII tabb. *Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutis suæ ergo duitor ei.*

Alibi] 1, 3, 3.

2. *Liberas & serviles*] Tanquam per servum nostrum aut eum, qui est in potestate nostra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in potestate, neque bona fide servientes habemus, non acquiramus, §. 6. Instit. Per quas pers.

X. *Vere publicos*] Qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

Privatos] Quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium quinto.

Liv. xxx.

XI. 1. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidiis, capi non solent: ideo ut respondit Pomponius, *publicatur ager qui ex hostibus captus sit:* id est, ut ibidem exponit, *præda non cedit:* prædæ nomine stricte accepto. Salomo prætorii præfectus * apud Procopium: ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι, οὐκ ἀπεικὸς εἶναι. Γῆν μέντοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν: *Captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret:* (accipiendum hoc ut fiat publico concessu, quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad Principem & imperium Romanum pertinere.*

2. Sic * apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus sortito divisus est. Sic Romani captos agros aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut distraxerunt, aut assignarunt colonis, aut fecerunt vectigales: quarum rerum passim in Legibus, historiis, & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον: *Romani cum Italiam armis subegissent, victos parte agri mulctarunt*; & secundo libro: τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσειεν οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃρεῖτο ἀλλ' ἐμερίζεν:

L. Luc. Titius. D. de evictionibus. L. item si verb. §. 1. de rei vind.

GROTII NOTÆ.

Apud Procopium] Vandalicorum II. vide & ibi sequentia. Etiam Severus sola ab hostibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit; Lampridius notat. In fœdere Helvetico est ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant, apud Simlerum multis locis.

Apud Hebræos] Apud eosdem de agro qui bello captus esset Rex tantum ferebat quantum singulæ tribus; notatum id Digestis Thalmudicis titulo de Rege.

GRONOVII NOTÆ.

Seleuci] Nicatoris abavi sui.

Seleuci bellum] Adversus Antigonum Coclitem.

XI. 1. *Publicatur ager*] Fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur.

Stricte accepto] Pro re manubiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

2. *Aut locandos*] Ut eos ad situm tempus per magistratus redemptoribus pro decimis exercendos concederent.

Distraxerunt] Vendiderunt.

Assignarunt colonis] Pauperibus civibus aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

Vectigales] Emphyteuticarios in perpetuum, aut longum tempus, certa pensione permittendo.

ζονδ : *Etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.* Notat Cicero, oratione pro Domo sua ad Pontifices, consecratos interdum ab imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

XII. 1. At res mobiles & se moventes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum capientium. Et huc referendum est Celsi illud : *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus, *Verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes suo fato* (ita legendum , non facto aut pacto , ut habent libri) *deprehenduntur.* fato hoc asscribit Jurisconsultus, quia * nullo suo merito in servitutem deveniunt : nam talia fato asscribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *Fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est sine suo merito.

L. trans fugam. ¶. 1. D. de acq. rer. dom. L. in bel D. de ca. & postl.

2. Indidem venit quod si quid milites capiunt non in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari : talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani , ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt : quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & à butino distinguunt.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est ut id juris gentium sit ante omnem ea de

Salic. in ab hostib C. de cap Tho. Gra Decis. Neap. 7 n. 18.

GROTII NOTÆ.

Nullo suo merito] Sic & hæc duo opponit Servius ad Æneidos 1. *Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis asscribere.*

GRONOVII NOTÆ.

Consecratos] Sueton. Jul. 20. Campum Stellatem majoribus consecratum.

XII. 1. *Se moventes*] Jumenta, greges, armenta & quævis animalia.

In hominibus observabatur] Ut eos capere cuivis & servos facere liceret.

Suo fato] Per infelicitatem suam Liv. 9, 18. Des. Heraldus legit *suos factos* 1 Emend. & obs. 36. p. 115. Cl. Salmasius *suis factis* ad Jus Attic. c. 26.

Merito] Metelli hoc carmine læsi responderunt : *Dabunt malum Metelli Nævio poëtæ.* Terent. Maurus de metris p. 1439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur, Plaut. Mil. 2, 2, 56. Gell. 3, 3.

2. *In procinctu*] In agmine, vel sub duce, in expeditione.

Non ut ministri] Sed ut se circumspicientes, quemadmodum loquitur Auctor Africani belli cap. 47. *quæstibus militiæ servientes.*

XIII. *Ante omnem*] Et valeat, ubi nihil diversum de eo civitas constituit.

de re legem civilem; nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos repeiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. 1. At de his quæ quis actu bellico capit alia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eas populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas, ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam à Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit:

> Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
> *Omnia jam divisa quibus spoliavimus urbes.*

Apud eundem Poëtam Achilles, de urbibus agens quas ipse expugnaverat:

> Τάων ἐκ πασέων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
> Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
> Ἀτρείδῃ, ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
> Δεξάμενος διὰ παῦρα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.
> *Omnibus his ingens pretio numeroque supellex*
> *Nostrâ rapta manu: regi sed victor Atridæ*
> *Cuncta tuli, celeres residens qui pone carinas*
> *Divideret cum pauca aliis, sibi multa tenebat.*

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipse sed cum Senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles:

> Οὐ γὰρ σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' ἀχαιοὶ
> Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.
> *Nam neque me tecum prædæ pars æqua sequetur,*
> *Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.*

Et

Dominium singulorum antevertere] In publicum vindicando res prohibere.

Feris & avibus] Ubi venationem & aucupium, jure veteri gentium & naturæ, omnibus concessum reservarunt sibi principes aut nobiles. Sic salis vendendi arbitrium aliquando privatis ademptum Romæ, Liv. 2, 9.

XIV. 1. *Actu bellico*] Ut in acie aut expugnatione urbis.

Personam sustinent] Non pro sese agunt, sed pro corpore civitatis. Hinc est ut privati cum militibus tanquam diversi componantur interdum, V. ad Sen. de vita beat. cap. 2.

2. *Neque me tecum*] Nam tu accepturus majorem, utpote imperator summus.

Apud

Et alibi Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante,

Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses *Æn. II.*
Prædam asservabant: huc undique Troïa gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur.

Sic posterioribus temporibus, prædam Marathoniam asservat Aristides. *Plut. Aristide.* Post prælium ad Platæas severe edictum, ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa. *Herod. l. IX.* Athenis postea devictis, in publicum relata à Lysandro præda. *Plut. Lysandro.* Et publici officii nomen * apud Spartanos, λαφυροπῶλαι, *prædæ venditores.*

3. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos Virgilius, *prædæ ducere sortem*, ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, *Homer. Il. X. Eurip. Rheso.* quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii in captura sola non fuisse. Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum postea, perlata præda. *Plinius libro XXXIII c. 3. Plut. Alex. Curt. Diod. libro XVII Strabo l. XV. Diod. libro XIII* Si Africam respicimus; idem mos occurrit. Sic quæ Agrigenti capta, quæque in pugna Cannensi, & alibi, Carthaginem missa. *Livius l. XXIII.* Apud Francos veteres, ut ex Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant * sorte dividebantur: *Greg. Tur. l. II, c. 27* neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset.

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis morum Romanorum diligentissimus observator, ita nos hac de re docet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσων ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀρετήν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημό-

GROTII NOTÆ.

Apud Spartanos] Agesilao in Asia agente, castris Pharnabazi captis Spithridates subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit.

Sorte dividebantur] Habes hoc apud Turonensem lib. II, cap. 27. Aymonium lib. I. cap. 12. & in epitome edita à Frehero cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. Servius ad illud Æneidos III: *Sortitus portulit ullos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur.* Ut: *Et prædæ ducere sortem.* De prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos Johannem Magnum vide libro XI, c. 11.

GRONOVII NOTÆ.

Præcipiat] Præcipua vel eximia auferat, antequam reliquum prædæ distribuatur, ut legatum per præceptionem in jure.

Virgilius] 9, 298.

3. *In captura sola*] Non competisse uno eo nomine, quod quis ipse cepisset.

Popu-

δημόσιον ἀναφέρει: *Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem imperator exercitus; verum quæstor illa accipit, & vendita in publicum refert.* Verùm hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, non nihil ad invidiam composita.

XV. Nam * populum dominum esse prædæ verum est: sed illud non minus verum, * ejus dispensandæ arbitrium imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius ab omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatum, ut Camillus, & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperiuntur.

Libro XXXVII. Liv. lib. V.

XVI. 1. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, * prædam non attingebant omnino, sed sive pecunia erat in præda, eam jubebant à quæstore populi Romani percipi; sive res aliæ, eas per quæstorem sub hasta venumdari: ubi redactam pecuniam manubiarum nomine significatam Favorinus apud Gellium scribit. Hæc pecunia per quæstorem in ærarium deferebatur, prius tamen, si res triumphi esset ostentata publico. Livius libro II de

Lib. XIII. c. 23.

GROTII NOTÆ.

Populum dominum esse prædæ verum erat] Vide & hac de re Simlerum in Helveticis.

Ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera Republica permissum fuisse] Polybius in Excerptis Peiresianis de L. Æmilio Paulo: κύριον γενόμενον αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βούλεται χρήσασθαι, μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι: *Cum dominus factus esset regni integri possetque cuncta disponere suo arbitratu, nihil eum concupisse.*

Prædam non attingebant omnino] *Manius Curius juravit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum quo sacrificaret.* Scriptor vitæ virorum illustrium de Mummio agens: *Corinthum signis tabulisque spoliavit, quibus cum totam replesset Italiam, in domum suam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: ἐδεδοὸς δ' ἦσαν αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος: *Nec minus liberalitatem ipsius & animi magnitudinem prædicabant homines, qui congestam ex regiis opibus auri argentique vim magnam nec inspicere voluisset, sed quæstoribus in publicum deferendam dedisset.*

GRONOVII NOTÆ.

XV. *Actus sui rationem*] Acta illorum non valerent, nisi populus vel per se, vel per senatum ea rata habuisset.

Ab omni suspicione] Vel avaritiæ vel inæqualis favoris.

XVI. 1. *Sub hasta venumdari*] Publica auctione in parte castrorum, quæ Quintana vocabatur Suet. Ner. 26. Lips. Smil. dial. 3. ve[illegible] *vel existimationis gratia ve [illegible] pedi erant.*

Si res triumphi] Si res bello gestæ essent tantæ ut triumphum mererentur.

Si...

de C. Valerio Consule: *Præda ex assiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum: venditum sub hasta Consul in ærarium redigere quæstores jussit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji verba: *Pecunia Tigranis, * sicut Pompejo moris erat, redacta in quæstoris potestatem ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipso in literis ad Sallustium: *De præda mea præter quæstores urbanos, id est populum Romanum, teruntium nec attigit, nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus respiciens sic ait: Lib. II. Lib. II. Epist. 7.

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

Et de hominibus captivis similiter:

Quos emi de præda de quæstoribus.

2. Sed alii sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Sic à Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam missos legimus. Sic Romulius & Veturius consules narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsæ datæ, ut spolia quæ Romulus Jovi Feretrio suspendit; aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis Tarquinius Superbus templum Jovis in monte Tarpejo statuit. Liv. lib. I. Liv. l. III. Dion. Halic. lib. II. Liv. l. I.

XVII. 1. Militibus prædam dare priscis Romanis ambitiosum videbatur: uti Sextus Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in Senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam. Liv. d. lib. Liv. l. V.

Præda autem militi concessa aut dividitur, aut diripitur. Dividi potest aut ratione stipendiorum, aut * ratione meritorum. Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius volebat, si D. loco.

GROTII NOTÆ.

Sicut Pompejo moris erat] Ut plurimum; vide quod sequente paragrapho ex Lucano adducetur.

Ratione meritorum] Id apud Hebræos factum docet Josephus libro III Antiquæ historiæ.

GRONOVII NOTÆ.

Quæstores, id est populum] Nam quæstores procurabant rem & ærarium populi.

De quæstoribus] Vendentibus eos quæstoribus.

XVII. 1. *Ambitiosum*] Esse gratificari militi contra disciplinam & dignitatem, aut pravæ indulgentiæ opus.

Aut ratione stipendiorum] Aut pro stipendiis aut super stipendia pro meritis.

Stipendiorum ratione] Immo ipsum stipendium militi ex pecunia prædaticia numerandi auctor erat, ut eo minus tributi plebs conferret.

Tribu-

si illud obtinere non posset, ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius: nempe in dies aut vigilias partem exercitus alteram, aut minorem ad comportandam prædam mitti solitam: & quod quisque reperisset id jussum in castra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui castra servarent, (quod & apud Hebræos regi Davidi placuisse, & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant.

Lib. x. — *1 Sam. xxx, 24.* — *Liv. l. XLV.* — *Ibid.* — *Ibid.*

2. Interdum non ipsa præda sed redacta inde pecunia prædæ loco militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum simplex pediti, equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, * tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpe habita ratio, sicut Marcius quod fortiter fecisset * ex præda Coriolana donatus est à Posthumio.

Suet. Cæs. c. 38. & App. II. Civil. — *Liv. d. lib.*

3. Utrovis modo fieret divisio * licebat imperatori ἐξαίρετον; hoc est præcipuum sibi accipere quantum vellet: id est, quantum æquum arbitraretur: * quod & aliis interdum virtutis ergo concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus fœminis Trojanis agens, ait:

Τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
στρατοῦ.
Quæ principibus eximia data
Erant Achivis:

Et

GROTII NOTÆ.

Tribuno & equiti] Tribuno & præfecto equitum ait Appianus Civilium II.

Ex præda Coriolana] Vide Plutarchum Coriolano.

Licebat Imperatori] Vide Leunclavium in Turcicis.

Quod & aliis interdum virtutis ergo concessum] Sic Nestor fœminam possidebat:

——— ὃν οἱ Ἀχαιοὶ
Ἔξελον.
——— *munere Grajûm*
Exceptam sorti.

Est id Iliados Λ. At Odysseæ Ξ, Ulysses ait:

Τῶν ἐξαιρεύμην μενοεικέα, πολλὰ δ' ὀπίσσω
Λάγχανον.
Eximiam accepi Menœcea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Cassandra:

Ἐξαίρετόν νιν ἤλασεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.
Sibi hanc Atrides major eximiam tulit.

De iis quæ Atheniensium duci Demostheni è præda ἐξῃρημένα, præcipui jure data sunt, vide Thucydidem libro II.

GRONOVII NOTÆ.

Alteram aut] Aliquando de singulis manipulis secretum numerum pro magnitudine urbis expugnatæ aliquando per cohortes, sive manipulos, diviso exercitu omni partem alteram.

Mitti] Per urbem & domos.

Solitam] Ita ut pars altera & plerumque major in armis partim in castris, partim per urbis patentia & munita loca disposita esset ad omnes casus præveniendos.

In castra] Vel forum aut spatiosum locum urbis.

2. *A Posthumio*] Postumo Cominio, Liv. 2, 33.

Fabi

Et de Andromacha,

Καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον:

Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Ascanius de equo apud Virgilium:

Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes

Excipiam sorti.

Pausaniæ post in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam præcipuam accepit rex Tullius. * Fabricius apud Halicarnassensem in oratione ad Pyrrhum: ὧν ἐξῆν ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἐξὸν μοι λαβεῖν ὁπόσα ἐβουλόμην: *ex his quæ bello erant capta licebat mihi quantum vellem excipere:* Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari, *præda*, ait, *decisio, & pro personarum qualitatibus ac laboribus justa divisio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud Livium est, & ipse ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo ait eum præda partienda locupletem se facere potuisse. Et hanc imperatoris portionem, sunt qui potius significatam volunt manubiarum nomine, quos inter est Asconius Pedianus. *Lib.* IV. *Lib.* I. *Liv. l.* XI III *Var.*

4. Sed laudatiores illi, qui jus suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, τὸν ἐκ δικαίου πλοῦτον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juste partas divitias præ gloria contemnens:* quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se perventurum è bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen, non à se culpari imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam modice delibarunt, ut Pompejus apud Lucanum à Catone laudatur, qui *Plut. M Catone.*

Plura retentis

Intulit.

5. In

GROTII NOTÆ.

Fabricius] Cujus exemplum & sibi & militi proponit Julianus apud Ammianum libro XXIV.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Excipiam sorti*] Non patiar in sortem venire & tibi præcipuum dabo.

Rex Tullius] Immo Tarquinius Priscus; fuit enim Ser. Tullii mater.

Manubiarum nomine] Verba Asconii: *Spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem manubias veteres dicebant: & erat imperatorum hæc præda, ex qua quod vellent, sumerent.* Puto quemadmodum imperatorum erat exercitus, erat provincia, erat bellum: quæ quoties dicuntur, non excludunt jus populi. Sic & manubiæ dicuntur imperatorum, non quod pars ipsis cedens proprie hoc vocabulo significetur: sed quod illorum plerumque arbitrii esset, velleutne in ærarium deferre, an militi distribuere. Potest & allusisse videri ad illud *Ex manubiis:* Sueton. Jul. 26. Gell. 13, 14. quod non efficit, quo minus &, quod privati nanciscuntur inde, manubiæ dicantur.

4. *Modice delibarunt*] Exiguam de illa sibi partem ceperunt.

Epini

Liv. lib. IV. 5. In diviſione interdum & abſentium habita ratio, ut capto Anxure conſtituit Fabius Ambuſtus: interdum ob cauſam quorundam quamvis præſentium non habita, ut Minutiani exercitus dictatore Cincinnato.
Idem. l. III.

6. Quod autem jus vetere republica imperatores habuerant, id poſt occupatam rempublicam ad magiſtros militum tranſlatum ex Codice Juſtinianeo apparet, ubi à geſtorum inſinuatione abſolvuntur donationes rerum mobilium vel ſe moventium quas magiſtri militum militibus præſtant ex ſpoliis hoſtium, ſive in ipſa bellorum occupatione, ſive in quibuſcumque locis degere noſcerentur.

7. Sed hæc diviſio jam olim ſæpe in calumniam patuit, quaſi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accuſati Servilius, Coriolanus, Camillus, quaſi amicis & clientibus de publico largientes. Ipſi contra ſe tuebantur publico bono, ἵνα οἱ συναράμενοι τοῦ ἔργου τὸν τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι προθυμότεροι ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατείας ἀπαντῶσιν: *ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto, ad alias expeditiones fierent promptiores*, quæ Halicarnaſſenſis in hanc rem verba ſunt.

L. Si quis in redempt. ¶. ſimili etiam modo. C. de Donat.

Dion. l. VI. & VII.

XVIII. 1. Venio ad direptionem; ea militi conceſſa aut in populatione, aut poſt prælium oppidive expugnationem ut ſigno dato diſcurreretur: quod antiquis ſæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Sueſſam Tarquinius militi diripiendam dedit: caſtra Æquorum Q. Servilius Dictator: Vejos urbem Camillus: caſtra Volſcorum Conſul Servilius. Permiſit & direptionem L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius fuſis Volſcis, captaque Ecetra, mox alii ſæpe. Victo Perſeo Paulus Conſul ſpolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circum jacentis agri conceſſit. Idem ex Senatuſconſulto diripiendas dedit militi * Epiri urbes. * Lucullus victo Tigrane, militem à ſpoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria

Liv. lib. V. Dion. Halic. lib. VII. Dionyſ. l. IV. Liv. lib. IV. Dionyſ. l. IV, VI, IX, X. Liv. l. XLV. Ap. Mithr.

jus

GROTII NOTÆ.

Epiri urbes] Et Athenas Sulla. Appianus Mithridatico.

Lucullus] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat Plutarchus; ex ſpoliis datas ſingulis præterea drachmas octingentas. Severus Cteſiphontis prædam conceſſit militi: idem & tribunos & duces & ipſos milites habere juſſit quæ per vicos diripuerant; Ælius Spartianus narrat. Mahumetes II. Conſtantinopoleos & prædam & mancipia promiſit militi.

GRONOVII NOTÆ.

5. *Abſentium*] De eodem exercitu.

Minutiani] Quem ille obſeſſum ab hoſtibus liberaverat & hanc pœnam ferre juſſit infelicis militiæ.

6. *Magiſtros militum*] A Conſtantino M. inſtitutos.

A geſtorum inſinuatione] Excipiuntur, ne de illis referre neceſſe ſit ad imperatorem inter cæteras res de bello geſtas. Sic Ti. corripuit conſulares exercitibus præpoſitos, quod de tribuendis quibuſdam militaribus donis ad ſe referrent, tanquam non omnium tribuendorum ipſi jus haberent, Suet. 32.

jus spoliandi hostes indulsit. Cicero de inventione primo inter modos acquirendi dominii ponit; siquid ex hostibus captum sit; * cujus prædæ sectio non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, * ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique præcipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud Livium: unde non longe abit Cyri illud apud *Lib. vi.* Xenophontem: ἐν τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ᾽ ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσειαν ἄν. *Ibid.* Sed contra dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si multiplex accepisset alterius arbitrio.

3. Interdum quoque concessa direptio quod impediri non posset. In expugnatione Cortuosæ Hetruscorum oppidi, nar- *Lib. vi.* rante Livio, ***publicari prædam tribunis placebat, sed imperium quam consilium segnius fuit; jam militum præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat.*** Sic & Gallogræcorum *Livius* castra à C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis volun- *xxxvii* tatem.

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam è præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur. Ludos quoque ex manubiis interdum instructos *Dion. H lib. v.* notes.

XX. 1. Ne-

GROTII NOTÆ.

Cujus prædæ sectio non venierit] Varro sex modos numerat quibus dominus legitimus perficiatur: hæreditatis justæ aditionem, mancipationem, in jure cessionem, usucapionem, à præda sub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujusquam sectione veneunt.

Ut qui segnior sit prædetur] Vide quæ jam nunc ex Procopio adferemus ad §. 24.

GRONOVII NOTÆ.

XVIII. 1. *Cujus prædæ sectio*] Quæ præda per quæstores auctioni subjecta non fit. Cæsar 2 Gall. 33. *sectionem ejus oppidi universam Cæsar vendidit*, Justin. 38, 7. Flor. 2, 3.

2. *Ut qui segnior sit prædetur*] Verba Livii 5, 20. in libris antiquis sic leguntur: *ut segnior sit prædator ut quisque laboris periculique præcipuam petere partem soleat.* In quibus hæ sunt propter duplicem usum particulæ *Ut.* Sensus, uti, prout quisque soleat præcipuam laboris & periculi partem petere, is in prædando sit segnior. Sic lib. 3, 50. *ut quisque occurrerat, plebem adhortantes:* Eodem cap. 53. *tunc ut quæque causa erit, statuetis.*

Ἐν τῇ ἁρπαγῇ] In direptione sat scio ignavos majorem partem laturos.

Multiplex] Amplius, cumulatius.

3. *Tribunis*] Militum consulari potestate.

Imperium quam consilium] Id imperari non potuit, facultate & arbitrio ea de re consultandi erepto per festinationem militum, qui prædam jam invaserant, nec nisi cum maximo odio & criminatione ducum erant reddituri.

XIX. *Ludos quoque*] Scenicos, Circenses, Amphitheatrales vel gladiatores, qui erant voluptas populi, honos deorum, divitum ambitio.

XX. 1. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem præda sæpe in usus diversos impensa, aut partibus divisis, aut rerum generibus distinctis. *Liv. l. v.* Sic Camillus decimam ex præda * Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, sed quod primitus ab Hebræis venerat; quo tempore sub decima prædæ vota, non res moventes tantum, sed *Ibid.* & urbem, & agros venire & pontificibus judicatum est. Eodem victore prædæ de Faliscis pars maxima ad quæstorem redacta *Lib. XXXVIII.* est, haud ita multum militi datum. Sic & L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit*; quæ Livii verba sunt.

2. Genera in quæ præda dividi potest sunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliæ, pretiosæ aut viliores. *Dionys. lib. VIII.* Q. Fabius Volscis devictis λείαν & spolia per quæstorem vendi jubet: argentum ipse defert. *Idem l. X.* Idem Volscis & Æquis devictis captivos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano ho- *Ibidem.* mines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæstorem vendit: militi ea permittit quæ ad victum & *Liv. lib. X.* vestem pertinebant. Nec dissimile huic Cincinnati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosiora prædæ Ro- *Liv. lib. V.* mam misit, cætera centuriatim divisit. *Dionysius fragm.* Camillus captis Vejis, præter pecuniam ex venditione captivorum, nihil in publicum *Lib. VI.* redegit; Hetruscis devictis, captivisque venditis, ex ea pecunia *Livius lib. XXXVII.* aurum matronis quod contulerant persolvit, pateras tres aureas in Capitolio posuit. Cosso dictatore, ex Volscis præda omnis *Liv. l. XXV.* præter libera corpora militi concessa est.

3. Fabricius superatis Lucanis, Brutiis, Samnitibus, militem ditavit, tributa civibus reddidit, quadringenta talenta * in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius cum Hannonis capta essent castra prædam vendiderunt, diviseruntque, donatis *App. Pun.* quorum opera fuerat singularis. Scipio capta Carthagine quæ *Livius lib. XXXVII. Idem libro XXXVIII.* in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argento, dona-

GROTII NOTÆ.

Apollini] Meminit & Appianus in Excerptis Peiresianis.

In ærarium retulit] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus dispertisset.

L. Manlius] Immo Cnæus.

Livii verba XXVIII] C. 23.

2. *Ipse defert*] In triumpho.

Quod contulerant] De ornatu suo & mundo ad crateram auream Apollini Delphos portandam, c. 25.

3. *Quadringenta talenta*] 200000 Philip.

Donatis] Extra ordinem honoratis munere vel dono insigni.

GRONOVII NOTÆ.

XX. 1. *Urbem & agros*] Ut horum etiam decimæ æstimatio iniretur & dedicaretur.

donariis. Acilius capta Lamia partim divisit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, cæteram prædam conferre omnes jussit, & aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit.

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos, quam apud alias gentes, plerasque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod imperatoribus concessum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent, quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus est peculatus judicio, ut loquitur Valerius Maximus, quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus. *Lib. v, c. 6 & Liv. lib. XLV.*

2. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius, de impunitate peculatus atque licentiæ conquestus est: ex qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi dixerat, *mirari se, audere quemquam capta bello signa pro supellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam auget Cicero, quod signum sustulisset, & quidem captum de præda hostium. *Lib. XI, c. 18. Præf. libro VII. Verr. IV.*

3. Nec imperatores tantum sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent: adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius. *περὶ τοῦ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον*: *nihil quemquam ex præda interversurum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.* Quo forte referri potest formula jurisjurandi apud Gellium, qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia passuum prope, quod pluris sit nummi argentei, aut si sustulerit ad Consulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus dicit: *Is qui prædam ab hostibus surripuit* *Lib. XVI, c. 4. L. pecul. ad l. Jul. pecu.*

pecu-

Donariis] Templorum ornamentis.

Aut vendidit] Hoc jam paullo superius posuit: sed quia ibi per errorem Manlio prænomen Lucii dederat, aliam de Cnæo hic recte appellato historiolam putavit.

XXI. 1. *Quadringenta octoginta*] Huic summæ præmittendum erat, *sex millia pondo auri.*

Liv. lib. XLV] Immo 38, 55.

2. *In nervo*] In vinculis carceris. Ter. Phorm. 2, 2, 11. *Verum, ut ista hac fortitudo in nervum denique erumpat.* 4, 4, 16. *nostra causa sit vati in nervum potius eat.*

Captum de præda] Exemplum alienum; nam id simulacrum Mercurii P. Scipio destructa Carthagine de Pœnorum hostium præda donum dederat Tyndaritanis in Sicilia, a quibus id abstulit Verres.

3. *Nummi argentei*] [illegible] nummus sestertius.

peculatus tenetur: quod vel unum ſatis eſſe debuit ut juris interpretes moneret ne ex hoſtibus capta ſingulis acquiri crederent, cum conſtet peculatum non eſſe niſi in re publica, ſacra, aut religioſa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod ſupra diximus, ſemota lege civili, & primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

L. 1. eod. tit.

XXII. 1. Addidimus ſemota lege civili & primo, ſive directe: illud quia de rebus nondum actu quæſitis lex ad utilitatem publicam poteſt imperare, ſive lex illa lex populi eſt ut apud Romanos, ſive regis ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam conſuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut ſciamus ſicut res alias ita & prædam poſſe à populo aliis concedi, nec tantum poſt acquiſitionem ſed & ante eam, ita ut ſubſecuta captura conjungantur actiones brevi manu ut loquuntur Juriſconſulti: nec tantum ea conceſſio nominatim fieri poteſt ſed & in genere, ut viduis, ſenibus, & egentibus pupillis pars prædæ data eſt temporibus Maccabaicis, aut etiam perſonis incertis ad exemplum miſſilium quæ Romani Conſules capientium faciebant.

II Mac. VIII, 28. 30.

2. Neque vero hæc juris translatio, quæ lege aut conceſſu fit, ſemper mera donatio eſt, ſed interdum contractus, interdum aut ſolutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna quæ quis paſſus eſt, aut ob id quod ipſe bello impendit, ſive ſumtu, ſive opera, ut cum ſocii aut ſubditi nullo ſtipendio militant, aut non tali quod operæ reſpondeat. Nam ex his cauſis prædam aut omnem, aut ejus partem concedi ſolitam videmus.

Cald. conſ. 85. Joh. Lupus de bello. ¶. ſi bene advertas. Jaſ. in l. quod apud hoſtes: de Legatu 1. Franc. à Ripa in l. 1. de acq. p. ſſ. n. 5. Covar. ad C. peccatum, p. 2, ¶. 11. Bon. fin. l. IV. dec. V.

XXIII. Et illud quidem tacita conſuetudine ubique ferme inductum Juriſconſulti noſtri notant, ut ſua faciant quæ capiunt

Peculatus tenetur] Publicum fraudaſſe judicatur.

Servata lege civili] Niſi ubi jus civile alicujus populi aliud ſtatuat.

XXII. 1. *Primo*] Acquiſitione quaſi originaria, 2, 1, 1.

Nondum actu quæſitis] Quarum acquiſitio adhuc in ſpe tantum eſt, 2, 2, 5.

Ad utilitatem] Ut incendantur homines & acrius incumbant ad eas quærendas cum publico fructu, quippe hoſtibus deceſſuras.

Conjungantur actiones] Altera ex conceſſione populi, altera ex ipſorum occupatione.

Brevi manu] Ulpianus l. 43. §. 1. de jure dot. 1. per compendium, ſine ambagibus, quoties ſcilicet celeritate conjungendarum actionum inter ſe una actio occultatur, ut loquitur idem l. 3. §. 12. de donat. int. vir. & ux.

Miſſilium] Quæ ſpargebantur rapienda vulgo diebus ſolemnibus, ſive in corpore ſuo, ſive per ſortes, Sueton. Ner. 11. Statius Cal. Satur. *Dives ſparſio quos agit tumultus*, §. 45. Inſtit. de R. D. Noſter 2, 8, 25.

2. *Juris translatio*] A populo in privatos.

Contractus] Quo pacti ſunt privati cum Republica vel Principe, ut quod damni dare poſſint hoſti, lucro ipſis cedat.

Quæ quis paſſus eſt] Immo *fert* dicendum.

Subditi

piunt aut socii, aut * subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. * Ratio in sociis est evidens; quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune, aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præstari vix solet. *Sic medicis*, ait Seneca, *pretium operæ solvi quod deserviunt, quod à rebus suis avocati nobis vacant.* [IV de Benef. 15.] In oratoribus idem æquum judicat Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod Tacitus dixit: *omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat.* [Ann. 1:] Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, * spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

XXIV. 1. In subditis id non æque evidenter procedit, quia hi operam civitati suæ debent: sed contra occurrit quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis à corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumptus impendunt, multoque magis damnorum, in cujus retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione, conceditur. Sic Poëta,

Præda sit hæc illis quorum meruere labores. [Propert.]

2. * De sociis exemplum est in fœdere Romano, quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant adjutoribus Romanis, Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Post victoriam de rege Ptolemæo, partem prædæ Atheniensibus dedit Demetrius. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem ostendit: *Sane his qui secum fuissent, in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.*

[Liv. l. 11 & XXIV. Dionys. l. VI. Polyb. l. XI. Plut. Demetri. Livius l. XXVIII. Lib. I. de Abrah. c. 3 Num. XXII, 27. 47. 1 Sam. XXX, 22, & deinceps. II Mac. VIII, 28, 29. Plut. Apophth.]

3. De

GROTII NOTÆ.

Subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt] Vide Cromerum XIX Polonicorum.

Ratio in sociis est evidens] Utitur eâ Amalasuntha in epistola ad Justinianum Gotth. 1.

Spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem] Vide Plutarchum Marcello.

De sociis exemplum est] Priscis Latinis tertias prædæ populus Romanus præstabat: Plinius lib. XXXIX, 5. Pro modo missi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teste Simlero: pro modo sumptuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam: Paruta VIII. Pomponius Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat.

GRONOVII NOTÆ.

XXIII. *In Oratoribus*] Causarum patronis.

XXIV. 1. *Hi operam civitati*] Sic in bello civium corpus addictum atque operatum esse reipublicæ dicit Livius 4, 60.

2. *Adjutoribus Romanis*] Adversus Philippum.

3. De subditis exemplum est in populo Hebræo, apud quem pars prædæ dimidia cedebat * his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus qui ad Arbela conspirasse dicebantur, de præda omni ita sibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent.

4. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas, cum Darii castra ad Pinamum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum * præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent*. Unde non abit mos Hebræorum, qui victi regis coronam regi imponebant victori, eidemque assignabant (quod in Thalmudicis Digestis legitur) regiam supellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos λάφυρα erant publica ut ante ostendimus, σκῦλα singulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ durante certamine eripiuntur hosti, λάφυρα quæ post certamen: quod discrimen & aliis gentibus nonnullis placuit.

II Samuel. XII, 30. Tit. de Rege.

Arius de bello n. 162. Bellin. p. 2. tit. 18. n. 3. Donell. l. IV. Com. c. 21. Sylv. in verbo bellum I. in p. ex Rosell. Wesemb. ad §. item ex Inst. de rer. divis. App. civil. I. Lib. VII. App. civil. IV. Tac. Hist. III.

5. At quod Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi, in bellis civilibus. Ita à Sullano milite Æquulanum direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam, castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum.

Superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est; nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit.

Bruti & Cassii castra diripuerunt Octaviani & Antoniani milites. Bello civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.*

6. At-

GROTII NOTÆ.

His qui in procinctu fuerant] Pisidæ partem prædæ dabant his qui domos servarant; Chalcocondylas lib. V.

Præter regis tabernaculum] Vide & Diodorum libro VI, & Plutarchum Alexandro. Similia vide apud Xenophontem II de Cyro, & belli sui IV, & VII.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Ad Pyramum*] Ad Isson in faucibus Ciliciæ, Curt. 3, 11.

Durante certamine] In ipso fervore prælii.

5. *Æquulanum*] Hirpinorum oppidum.

Civili alio] Inter Vitellium & Vespasianum.

Sinu præfectorum] A quibus illi magna pecunia redempturi erant, ne diriperentur.

Ea

6. Atque id languescente disciplina eo libentius concessum militi, ne manente periculo omissis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrupit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset, *Imbelle vulgus*, narrante Tacito, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit*. Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod * ex Procopio jam modo attulimus.

Tac. Ann XIII. Ann. XIV

7. Sunt autem quædam tam exigua, ut publicari digna non sint; hæc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, uter, follis, facula, & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium legimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur. Galli despoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in Hispania * modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & septima, interdum decima penes ducem exercitus: cætera sunt capientium: * exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt.

Lib. XVI, c. IV. Const. Gal lib. XX, ti XIII. art. 10, & 16 Leg. Hisp lib. IV. tit XXVI, p. 2

8. Est & ubi operæ, periculi, sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam

Consulatus Maris cap CCLXXXV.

GROTII NOTÆ.

Ex Procopio] Is Vandalicorum II narrat, Salomoni in Levatas bellum gerenti infensos fuisse milites, quod prædam detineret; dicebat id se facere ut bello finito distribueret pro cujusque meritis. Et Gotthicorum II, omnem ex Piceno prædam convectam ad Belisarium qui eam pro meritis divideret; addita causa: *οὐ γὰρ δίκαιον ὑφ' ἑτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπολλῦσθαι, ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος οὐδεμιᾷ ταλαιπωρίᾳ ὀνίνασθαι*: *non æquum esse ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem sine ulla molestia melle vesci.*

Modo quinta] Eum & Turcis morem tribuit Leunclavius libro III, & libro V.

Exceptis navibus bellicis] Sic machinæ regibus exceptæ apud Gotthos; Johannes Magnus historiæ Suedicæ libro XI, c. 11.

GRONOVII NOTÆ.

6. *Manente periculo*] Nondum omni prælio confecto.

7. *Ut publicari digna*] Non sit operæ pretium ærario aut populo ea vindicare.

Uter] Aquæ aut potionis causa.

Facula] Tum ad alios usus tum nocturni itineris ergo. Suet. Jul. 31.

8. *Suo periculo*] Quales qui olim è nostris auctoritate publica privati privatorum pecunia navibus armatis maritima hostium commercia corrumpebant & impediebant.

dam auferant, sed partem debeant publico, aut ei qui ex publico jus suum trahit. Sic apud Hispanos si in bello naves privatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus decimam fert maris præfectus: sic & apud Hollandos: sed hic quinta prius prædæ pars à republica deducitur. Terra vero passim nunc usurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis suum quisque faciat quod cepit: in excursibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu sunt, inter ipsos pro dignitatis ratione partienda.

Lib. xix, tit. xxvi, p. 2. l. 14. Const. Gall. l. xx, tit. 14, art. 1. Instruct. rei marit. c. xxii.

XXV. Hæc autem eo pertinent, ut sciamus si apud populum bello non permixtum controversia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores populi à cujus partibus res capta est: quod si ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipsi populo adjudicandam, si modo ea res in actu bellico capta est. Nam ex his quæ dicta jam ante à nobis sunt satis apparet non omnino verum esse id quod pro Thebanis adfert Quintilianus; in eo quod in judicium deduci potest nihil valere jus belli, nec armis erepta nisi armis posse retineri.

Lib. v, c. 4.

XXVI. 1. Quæ vero res hostium non sunt, * etsi apud hostes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum est. Sic Romani Prusiæ dicunt: * *Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus jus habuit hostis quod possessioni connectatur, puta pignoris, retentionis, servitutis, id quominus capientibus acquiratur nihil obstat.

Hoc cap. §. 5. Liv. lib. xlv.

2. Solet

GROTII NOTÆ.

Etsi apud hostes reperiantur] Vide supra cap. iv, §. 7.

Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere] Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ sed Bocchi liberorum fuerat; Appianus Exc. legationum 28. Simile vide apud Crantzium Saxonicorum xii.

GRONOVII NOTÆ.

Ex publico] Præfecto classis, Principi.

A republica deducitur] Vindicatur ærario; de reliquo decima.

XXV. *Bello non permixtum*] Neutrarum partium.

Populi à cujus partibus] Non ejus, ubi lis orta est, sed cui militantes rem ceperunt.

Quod in judicium deduci] De quo actionem recipit Prætor vel Judex. Quo significatur titulum acquisitionis per arma valere apud tribunal bellantis aut victoris: ibi enim libellum querentis à milite in permissa prædæ occupatione sibi aliquid ereptum nemo recipit. At si quis prædatorem possit apud alium judicem convenire, eum posse recipere suum, nec prodesse prædatori, quod jus præmiandi à suo imperatore habuerit; nam jus illud pro jure non habetur apud eos, qui non fovent eandem causam.

XXVI. 1. *Jus habuit hostis*] Si res aliena pignoris vel hypothecæ loco apud hostem fuit pro debito, si manus ei injecta, vel, ut loquuntur, arrestata est ob justam causam, si servitutem debuit, id jus est etiam victoris.

2. In

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de personis solet in controversiam vocari. Si jus solum gentium respicimus, puto locum hic non considerari, sicut & hostem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet, potest lege sua prohibere ne id fiat; & si contra legem factum sit, de eo tanquam de delicto poscere potest ut sibi satisfiat. Simile est quod in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, sed à domino agri prohiberi posse accessum. *L. quod enim. D de acq. rer. dom.*

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium est belli solennis ex jure gentium ut in aliis bellis locum non habeat, nam in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli sed in compensationem debiti, quod aliter obtineri non potest. In bellis autem inter cives, sive magna ea, sive parva sint, nulla fit dominii mutatio nisi auctoritate judicis. *L. Divus Pius D. servit. præd. ru Silv. in verbo bellum. 1. 3. & §. vers. octavo,*

2. *In agro alieno*] §. 12. Inst. de R. D.

XXVII. *In bellis aliis inter exteros*] Obtinet jus naturale, de quo dictum hujus cap. num. 1.

Inter cives] Hinc Vespasianus victor civili bello, sorte legit recuperatores, per quos rapta bello restituerentur, Sueton. c. 10.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

I. 1. Servi naturâ quidem, id est, citra factum humanum aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt, * ut & alibi diximus: quo sensu recte accipi potest quod à Jurisconsultis dictum est, contra naturam esse hanc servitutem: ut tamen facto *L. Liber. §. 1. D. statu hominum.*

GROTII NOTÆ.

UT *& alibi diximus*] Libro II, c. XXII, §. II.

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Contra naturam*] Servitutem esse contrariam illi bono, quod contigit homini beneficio naturæ & per naturam, id est, libertati: quamvis id ita ei natura dederit; ut ob justas causas quibusdam eripi non vetet; ut sit bonum separabile, quod peccato aut fortuna possit amitti.

facto hominis, id est pactione aut delicto, servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, * ut alibi quoque ostendimus.

L. postliminii, §. 1. D. de captivis. L. in bello, D. de capt.

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas, tum quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut servitutem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt; ut ait Pomponius. Neque delictum requiritur, sed par omnium sors est, etiam eorum qui fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esset intra hostium fines deprehenduntur.

3. Polybius historiarum secundo: τί δ' ἂν παθόντες ἄνδρες δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις ὑπόκειται παθεῖν: *Quid*, inquit, *patiendum his est ut justa supplicia pendant? Dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hac * belli lege etiam illis ferenda sunt, qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit id quod

Libro: omnem virum bonum esse liberum.

Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τὸ πατρῷον ἀγαθὸν τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν: *Multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.*

Orat. XV.

4. Dion Prusæensis, cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβών αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενος: *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμον vocat Oppianus de piscatu II.

L. Et servorum. §. 1. D. de statu hominum. Ann. I. I Contr. 5.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt sed & posteri in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit Martianus, qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit Tacitus, agens de Germani ducis uxore.

III. 1. Ef-

GROTII NOTÆ.

Ut alibi quoque ostendimus] Libro II, cap. v. §. 7.

Belli lege] Servius ad primum Æneidos de Hercule: *A cujus portu cum eum Laomedon arceret occisus est, & ejus filia Hesione belli jure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est.* Idem ad x Æneidos eandem narrans historiam: *Hesionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes se eam habere jure bellorum.* Josephus libro XIV: αἰχμαλωτισθέντας ὁ νόμῳ πολέμου: *cum capti essent non belli jure.* τῷ τῆς αἰχμαλωσίας νόμῳ. & alibi: αἰχμαλώτων δίκαιον, *jure eo quod in captos constitutum est*, ait Menander Protector. Multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia scriptores captas res captosque homines conjungunt aut æquant.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Neque delictum*] Ut quis improbo facinore reddiderit se dignum, qui libertate privetur.

II. *Germani ducis uxore*] Arminii, Segestis filia, quæ gravida in potestatem Romanorum venerat.

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla perpessio est quæ non impune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peraque gentes*, ait Cajus, *animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse*. Addit deinde, fines huic potestati positos ex lege Romana, in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium, *Quid non jussum domino in servum?* L. 1. D. his qui sui vel alieni juris sunt; Instit. de his qui sui vel alieni juris sunt. Andria actu 1. scen. 1.

2. Sed & res omnes, quæ captæ fuerant, cum persona acquiruntur domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait Justinianus, nihil suum potest habere.

IV. Unde refellitur aut certe * restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum est non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt, ut jus patrium. Hæc enim si manere possunt manent penes personam: si non, exstinguuntur. Inst. per quas personas cuique acq. §. item vobis.

V. 1. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt, quam ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent a summo illo rigore quo captos & statim, & post moram interficere poterant, ut ante diximus. * *Servorum appellatio*, inquit Pomponius, *ex eo fluxit quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent*. Dixi, ut libenter abstinerent; neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est utilius. L. Pompon. D. de V. S.

2. Ea-

GROTII NOTÆ.

Restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri] Valerius Maximus lib. VI, cap. IX, 11. de Cn. Cornelio Asina: *Qui consul à Pœnis apud Liparas captus cum belli jure omnia perdidisset*, [illegible]: *Servus, aliorum rerum dominium non minus quam sui ipsius perdidit*. Philo, libro omnem virum bonum esse liberum.

Servorum appellatio ex eo fluxit] Vide & Servium ad V Æneidos, ubi originem vocis *saltem* explicat.

GRONOVII NOTÆ.

III. 1. *Impune illis imponatur*] Hinc servos in omnia obnoxios dicit Florus 3, 20.

Fines huic potestati] Hoc jus temperatum esse, certumque modum accepisse, ne infinitum foret.

IV. *Incorporalia*] Res incorporales, quæ manu tangi nequeunt, sed in jure consistunt, Inst. de reb. corp.

Jus patrium] Patriæ potestatis; nec enim qui patrem cepit, jus acquirit in liberos non simul captos.

V. 1. *Ut libenter abstinerent*] Ut facilius sibi temperarent, seque continerent ab interficiendo.

Utilius] Nam profecto utilius vivum hominem servari ad opus, quem tamen, ubi velis, occidere possis, quam statim, priusquam ejus experientiam ceperis, occidi.

Taci-

2. Eademque ex causa hoc jus etiam in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, si summo jure captores uterentur, illi ipsi nascituri non erant. Cui consequens est ut nati ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege, nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens præsumptio patrem indicaret. Atque ita capiendum Ulpiani illud; *Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est lex consuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi quoque demonstravimus.

L. Lex naturæ. D. de statu hominum. Lib. II, c. XIII, §. 26.

3. Non frustra autem à gentibus introducta hæc jura, exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque vidimus captos interfectos, quia in servitutem redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita Othonis; & * Tacitus historiarum secundo.

4. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est; nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus Jurisconsultus libro II rerum quotidianarum: *Item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.*

L. naturalem & l. adeo. D. de acq. rer. dom.

VI. 1. Quod tamen Theologi nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt aut ex captis nati iis fas non esse fugere nisi ad suos; in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod * si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad alios aut etiam pace facta ad suos, vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque

Less. l. 1. c. 5. dub. 5.

que

GROTII NOTÆ.

Tacitus historiarum secundo] Et tertio, de Cremonensibus captis, *Irritam prædam militibus fecerat consensus Italiæ.*

Si ad suos fugiant bello manente libertatem consequuntur ex postliminii jure] Vide infra cap. IX, §. 5. Plinius naturalis historiæ VII, 28. de M. Sergio: *Bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *In alios transcribitur*] Ut liceat hominem sic servatum vendere vel donare vel relinquere testamento, vel alio modo alienare cum eodem jure vel utendi vel abutendi.

Ante calamitatem] Captivitatem parentum.

3. *Redigi non*] Saltem more Romano & Hebræo 2 Paralip. 28. nam de aliis dubium facit Justin. 4, 3. sive victoribus captivitatis jure servissent.

VI. 1. *Fas non esse fugere*] Quasi alibi nec libertatem consequantur & conscientiam lædant, tanquam furtum sui domino facientes.

Vindicanti domino] Ex eo, quod cap. præc. nu. 25. traditur de captis apud populum bello non permixtum jus reddi ex legibus aut moribus gentis, à cujus partibus res vel persona capta est.

Pet-

que injici religionis vinculum; cum multa sint jura, quæ tantum exterius judicium spectant, qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondebo enim, cum multæ sint dominii species, posse & dominium dari quod tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat; quod & in aliis juris generibus occurrit.

2. Tale enim aliquatenus & jus est testamenta nulla dicendi, ob deliquium solennitatis alicujus quam jura civilia præscribant. Probabilior enim sententia est etiam, quod tali testamento relictum est retineri salva pietate posse; saltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui secundum leges civiles mala fide præscripsit: nam & hunc civilia judicia ut dominum tuentur. Et hac distinctione facile solvitur nodus ille quem Aristoteles nectit de cavillationibus libro 11, cap. 5: *ἆρα δίκαιον τὰ αὐτοῦ ἔχειν ἕκαστον; ἀλλ' ἄν τις κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, ἂν ᾖ ψευδῆ, κύριά ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον: Nonne jus est ut sua quisque habeat? At quæ ex animi sui sententia judex judicaverit, ex lege rata sunt. Erit ergo idem jus & non jus.*

Soto de just. & jure l. IV. q. 4. art. Less. lib. c. 14. dub. 3.

3. In nostra vero quæstione nulla causa fingi potest, cur gentes aliud spectaverint quam externum illud; nam facultas vindicandi servum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, sufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut si tam feri essent ut istis utilitatibus non moverentur, certe nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipsum tamen si omnino sibi necessarium crederent, * poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege, quæ non ex æquitate naturali sed

GROTII NOTÆ.

Poterant exigere fidem aut jusjurandum] Bembus historiæ libro x, ab eo non attaminari furti crimine animum, si res suas subducat.

GRONOVII NOTÆ.

Injici religionis] Sine peccato fugere talem servum non posse.

Quæ tantum exterius] Ad quæ obligamur tantum metu politici judicii, non etiam metu Dei.

Tantum in judicio humano] Cui quis adstrictus sit tantummodo legibus civilibus, non etiam lege conscientiæ.

2. *Testamenta nulla*] Pro non factis habenda.

Mala fide præscripsit] Qui tanquam usu captam possedit, quam scivit alienam esse, etsi scisse illum non possit probari.

Idem jus & non jus] Est enim jus in judicio humano & externo, non in foro conscientiæ, aut ut illi loquerentur, jus politicum, non ethicum.

3. *Nec moturum*] Non est credibile faciliores fore ad misericordiam, si persuasum habeant sine gravi peccato in Deum fugere ab hac servitute, nisi ad suos, neminem posse.

4. *Ex æquitate naturali*] Qualis est lex servitutis ei, qui per hanc evadit mortem.

An

sed majoris mali vitandi causa lata est, ea sumenda est interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum.
L. Nihil. D. de capt. Florentinus Jurisconsultus: *nihil interest, quomodo captivus reversus est: utrum dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus est, ut alio sensu plerumque & injuria sit, quo nomine & à Paulo Jurisconsulto nominatur: jus, quoad effectus quosdam: injuria, si id quod rei intrinsecum est spectetur. Unde & hoc apparet, siquis bello injusto captus in potestatem hostium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum, si res suas subducat, * aut laboris sui mercedem si quam supra alimenta præstari æquum est; modo ipse neque suo, neque publico nomine quicquam debeat domino, aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & subductio deprehensa graviter puniri soleant. Nam & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt, sed quia ipsis expedit.

L. postliminium est jus in princ. eod. tit.

Bannes 2, 2. qu. 40. C. siquis servum 17, q. 4. & c. seq.

5. Quod vero prohibent * canones nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt, præceptum est justitiæ, sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patien-

GROTII NOTÆ.

Aut laboris sui mercedem] Huc pertinent ea quæ à nobis ex Irenæo & Tertulliano allata sunt supra ad libri II, capitis VII, §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egressis, ad quos & hoc Philonis pertinet de vita Mosis: οἱ δ' ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπηχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι. εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐκ ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλυπῶντες: & quæ ibi sequuntur plura. *Illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis suæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant; multa enim spolia partim ipsi exportarunt, partim imposuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? sed primum quidem ut ministerii tam longi temporis mercedem sibi necessariam haberent, deinde pro servitute per vim imposita pœnam non parem sed multo minorem expetentes.* Est similis historia Malchi viri sancti descripta ab Hieronymo in epistolis, & Langobardi Leupgis quam nobis dat pronepos ejus Paulus Warnafredi libro IV. Adde si placet & Confessionem editam sub Lanici Patricii nomine.

Canones nonnulli] Ex Synodo Gangrensi; vide quæ supra libro II, fine capitis V.

GRONOVII NOTÆ.

Plerumque & injuria sit] Quippe quo libertas aufertur nullum ob delictum, sed quod arma gesseris pro eo, cui fidem debebas.

Et hæc & alia] Ut supra de percussore hostis & exploratore sine perfidia dictum est, 3, 4, 18.

Apud

patientiæ esse debere quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen à Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offendere. Similemque in modum accipi possunt Apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam à servis exigere dum serviunt; quod naturali æquitati consentaneum est; nam alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi, Theologis illud dictum recte arbitror, servum domino jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate sed & judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat; nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestatibus alibi tributum est à nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *Ita à plebibus principes & à servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc sciendum est, jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes: quanquam Romani Jurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiorem indigitantes totius nomine. Sic * apud Hebræos; qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, perfugium erat servis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum servis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nec quidem nunc tantum bello captis sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari.

Deuteron. XXIII, 15. Bodin. de rep. lib. I, c. 5. Bart. in l. hostes. D. de capt. Covar. in c. peccatum, p. II. ¶. II. n. 6. Vict. de jure belli, n. 42. Boer. decis. 178. Silv. in verbo bellum. I. num. I. Lib. IV. Plat. V. de rep. Bar. in l. nam & servus, D. de neg. gestis. Boer. decis. 178. Constit. reg. Hisp. l. VIII, tit. 26, par. 2.

IX. I. * Sed

GROTII NOTÆ.

Apud Hebræos] Vide Præceptorum vetantium CLXXX.

GRONOVII NOTÆ.

5. *Alimenta & operæ*] Ut quemadmodum dominus tenetur ad alimenta servo danda, ita servus ad operas reddendas.

VII. *Jus illud externum exsequenti*] Grave opus injungenti, verbis aut verberibus aut vinculis castiganti.

Judiciorum tutela] Ut non tantum possis omne jus domini usurpare in servum ex captivo, sed id jus etiam possis judiciis defendere & per judicem in eo juveris.

VIII. *Jus gentium de captivis*] Apud Indos servitutem nullam esse scribit Strabo, lib. 15. p. 710. Nisi accipiendum est de eo, quod dixit n. 6. *ut si ad alios quam ad suos, aut pace facta ad suos refugerint, vindicanti domino reddendi sint.*

Perfugium erat servis] Videtur accipiendum de transfugis.

Servis datur proclamandi] Ut servus peregrinus, simulatque terram Francorum tetigerit, eodem momento liber fiat.

Sed

IX. 1. * Sed & Christianis in universum placuit bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt: merito sane; quia ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant, aut esse debebant quam ut à miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc à majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos qui eandem religionem profiterentur scripsit * Gregoras, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum Thessalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis, quod cum Græcis inter se servandum olim diceret Socrates nihil impetraverat.

2. Quod autem hac in parte Christiani, idem & * Mahumetistæ inter se servant. Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris, nisi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

GROTII NOTÆ.

Sed & Christianis] Sed & Essenis à quibus ortum primi Christiani duxere. Vide Josephum.

Gregoras] Lib. IV. ubi hæc verba: νόμος γάρ ἐστιν οὗτος ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κρατῶν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκέραιος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλλοῖς καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα: *Mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Græcoromanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque, Triballis & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus.* Adamus Bremensis de sancto Ansgario: *Inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit.* Meminit hujus moris & Boëtius Decisione CLXXVIII, additque servari in Francia, Anglia, Hispania, ut si captus sit Dux, Comes, Baro, is non militum sit sed Principis bellum gerentis.

Mahumetistæ inter se servant] Chalcocondylas lib. III. Leunclavius libro III, & libro XVII: Busbequius epistola exoticarum tertia.

GRONOVII NOTÆ.

IX. 1. *Ab omnis caritatis*] Christo. In illis cessabat ratio, quæ primo hoc jus gentium introduxit, nempe ut quos poterant occidere, illis mallent parcere suæ utilitatis causa.

Gregoras] Circa ann. Chr. 1260. Michaële Palæologo Imper. Constantinopolitano.

Thessalis, Illyriis, Triballis] Qui tum temporis ab imperio Rom. defecerant & suo jure utebantur. Inter quos Bulgari erant novi populi, Scytharum coloni, qui expulsis Romanorum subjectis in Mœsia inferiore sedes collocaverant.

Græcis inter se] Ne qui Græcorum à Græcis in bellis ipsorum inter se caperentur, vincentium servi fierent, non erat auditus.

CAPUT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo, & ejus acquisitionis effecta.*
II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas esse desinit:*
III. *Interdum hæc misceri.*
IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæstio de chirographo Thessalorum.*

I. 1. QUi sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars, subjicere sibi potest subjectione, sive mere civili, sive mere herili, sive mixta. Hoc argumento quidam utitur, in controversia de Olynthio apud Senecam: *Servus est meus quem ego emi belli jure; vobis, Athenienses, expedit; alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. Quintilianus jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges à victoribus dici, accipi à victis. Minio in oratione ad Romanos: *Cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? Nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis hos leges imposuisse.* Ariovistus apud Cæsarem *jus esse belli* ait; *ut qui vicissent iis quos vicissent quemadmodum vellent imperarent:* Item, *populum Romanum victis, non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuesse.* *Apolog.* *Livius l. XXXV.* *De bello Gallico l. I*

2. Narrat Justinus ex Trogo, qui ante Ninum bella gesserant, *non imperium sibi sed gloriam quæsisse, & contentos victoria abstinuisse imperio:* Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret, & ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud Sallustium: *Ob regnum tutandum arma* *Lib. I. 1.* *De bello Jug.*

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Universos*] Magnum numerum hominum, sive illi absolvant corpus civitatis, sive membrum faciant illius corporis, veluti reipublicæ regnive urbs una vel plures.

Mere civili] Ut eos adjungat ad participandos civiles honores, ut reges & primi consules Romani, qui hoc maxime auxerunt urbem, quod victos populos migrare Romam coëgerunt, & eis jus civitatis dederunt.

Mere herili] Ut omni erepta libertate, tantum pro subjectis aut tributariis habeat.

Mixta] Ut parte vel specie libertatis relicta aliam conditionem stipendiariorum vel provinciæ eis imponat.

arma se cepisse: nam Numidiæ partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam.

3. Potest autem imperium victoria acquiri, vel tantum * ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra; vel etiam * ut in populo est, quo casu victor imperium habet ita ut & alienare possit, sicut populus poterat.
Lib. I. cap. III. §. 2. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent diximus alibi.

II. 1. Potest & amplius fieri, nempe ut quæ civitas fuit civitas esse desinat; sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ; sive ut nulli civitati adhæreat, ut si Rex suo sumptu bellum gerens populum sibi ita subjiciat ut eum regi velit non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis

GROTII NOTÆ.

Ut est in Rege] Alexander post pugnam ad Gaugamela Rex Asiæ salutatus. Romani quæ Syphacis fuerant sua dixere πολέμου νόμῳ, *lege belli*; Appianus Excerptis legationum x, n. 28. Legati Gotthorum apud Agathiam I, de Theuderico: Ὀδόακρον καθελὼν τὸν ἐπηλύτην τὸν Τύρλινον (lege Σκύρρλινον) τἀκείνου ἅπαντα κατέσχε τῷ πολέμου θεσμῷ: *Cum Odoacrum devicisset advenam Scytum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit.* At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant; Meminit Menander Protector.

Ut in populo est] Persæ apud eundem Menandrum de Daras urbis territorio: ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τοῦ πολέμου ὑπεκλίθη, καὶ ἀπὸ τρόπου ἦν τὰ ὅσα γε ὑπὸ τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς: *Cum urbs ipsa belli jure subjugata à se esset, rationis esse ut & quæ sub urbe fuerant ad se pertineant.* Vandalis devictis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gotthi. Sed ii dedisse se negabant; Procopius Vandalicorum II. Henricus Friderici Barbarossæ filius capta Sicilia Epidamnum, Thessalonicam, aliaque à Siculis possessa sibi vindicabat. Nicetas lib. I, de Alexio Isaaci fratre. Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γενομένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων: *Ad se eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuisset, qui Gepidæ victi essent ab Avaris.* Petrus Justiniani legatus in oratione ad Chosroem: ὁ γὰρ δεσπότης τοῦ ἡγεμονικοῦ πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; οὔτε γὰρ Λαζοὶ, οὔτε μὴν αὐτοὶ Σουανοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν ἀπήεσαν ὡς οὐχ ὑπήκοον ἡ Σουανία Λαζῶν ἀνέκαθεν ἦν: *Nam qui dominus est principalis, quomodo non erit & accessorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suaniam.* Utrumque est ex Menandro Protectore. Adde quæ hoc capite. §. IV.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ut est in rege*] Ut commissum & creditum, ut acquirat non sibi, sed populo vel regno cui præest.

Ut in populo est] Ut proprium, sive ipse jus omne in priorem quoque populum suum habeat, sive quodcumque in priori jus habeat, omne consequatur in victo, & caput sit duorum separatorum civilium corporum.

II. 1. *Quæ civitas*] Respublica sui juris.

Non ad populi] Cujus ipse rex est, & à quo velut fiduciarium regnum habet.

[illegible]

herilis est imperii non civilis. Aristoteles lib. VII de republica: ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου, τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων: *Imperium aliud est ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & servos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus, in posterum non civitas erit, sed magna familia: bene enim dictum ab Anaxandrida:

Οὐκ ἔστι δούλων ἀγαθ' οὐδαμοῦ πόλις,
Vir bone servorum nulla est usquam civitas.

2. Et Tacitus hæc inter se sic opponit: *non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* De Agesilao Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται: *quascunque civitates in suam redigebat potestatem, has immunes habens ab his quæ servi dominis præstant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.* An. XII

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua personali libertate. Sed populis legimus arma adempta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos sermonem & vitæ genus mutare.

IV. 1. Sicut autem res, quæ singulorum fuerant, jure belli iis acquiruntur qui eos sibi subjiciunt, sic & res universitatis eorum fiunt qui sibi subjiciunt universitatem si ipsi velint. Nam quod de deditis dixit Livius, * *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit,*

ipsius

GROTII NOTÆ.

Ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt] Vide supra libro I, c. IV, §. 8. & lib. II, c. V, §. 31. & hoc libro cap. V, §. 2. & infra c. XX, §. 49. & adde Polybii hæc Excerpto legationum 142: οἱ διδόντες αὑτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς μηκέτι μηδενός: *Qui se dedunt in Romanorum potestatem, ii dant primum regionem quæ ipsorum fuit, & quæ in ea regione sunt urbes: viros præterea omnes ac fœminas qui aut in regione aut in urbibus sunt. Insuper flumina omnia, portus, sacra, religiosa universim omnia, ita ut omnium domini sint Romani, ipsi autem qui se dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII, §. 4. Justinus lib. XXXV, de Judæis loquens: *Postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere.*

GRONOVII NOTÆ.

Magna familia] Numerus ingens servientium.

III. *Personali libertate*] In quo corpora relinquuntur libera, quamvis operæ serviles & tributa præstentur.

Vitæ genus] Ut Lydi. Justin. I. 7.

ipsius jus atque arbitrium est : idem in bello solenni victis locum habet. Nam deditio sponte permittit, quod alioqui vis esset ereptura.
Lib. III. Scaptius apud Livium : *Agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuisse , captisque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum*.
Lib. XXI. Annibal in oratione ad milites apud eundem : *quicquid Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est*.
Lib. XLIII. Antiochus apud eundem , *quo victo cum omnia quæ illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare sua ditionis esse*.
Strabo l. XII. Ita Pompejus, quæ Mithridates bello capto imperio suo adjecerat , populi Romani fecit.

2. Ergo & incorporalia jura, quæ universitatis fuerant, sunt victoris quatenus velit. Sic Albâ victâ , quæ Albanorum jura
Dion. III. fuerant sibi vindicarunt Romani. Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum , quam summam cum ipsi Thebanis deberent Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat : neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat : jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse : aliam conditionem esse hæredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum , idem & rerum est , & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur non possidet sibi , nec in potestate habet qui non est suæ potestatis.

3. Imo etiam siquis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar , donato Dyrrachinis ære alieno, quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris * non ex eo esse genere , de quo jus hoc gentium constitutum est.

l. Quin[illegible] [illegible] tute [illegible] de reg. jur. l. Sic e[illegible] D. ad [illegible] Jul. [illegible] Ci[illegible] Epist. ad [illegible] 6.

GROTII NOTÆ.

Non ex eo esse genere de quo hoc jus gentium constitutum est] Antonius Tyrios jussit reddere quæ Judæorum tenebant à Senatu non concessa & ante Cassii bellum possessa ; memorat Josephus. Vide & Bizarum Genuensis historiæ libro x.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 3. *Quem velit esse*] Quemcumque velit indulgentiam suam patere.

Non ex eo] Non justum sive solenne, quia civile fuerat.

CAPUT IX.

De Postliminio.

I. 1. SIcut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sane prodiderunt hi qui retroactis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res à veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent, lector nequiret distinguere.

2. De voce postliminii rejicienda Servii sententia, qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola, qui junctum docebat esse verbum à * *post*, quod reditum notat, & *limine*. Nam *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim *Cicero Top. & ibidem Boëtius.*

GROTII NOTÆ.

POst, *quod reditum notat*] Unde Postvorta dea.

GRONOVII NOTÆ.

I. 2. *Limen & limes*] Rejicit Salmasius Observ. ad jus Att. & Rom. cap. 26. p. 568.

enim * ab *antiqua* voce *limo*, quæ *transversum* significat) & primitiva *notione* idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, * contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant è finibus ejicere, & exilium * nominabant eliminium.

L. Postliminii. §. 1. D. de capt. L. postliminium. §. postliminio ib.

II. 1. Est ergo postliminium jus quod nascitur * ex reditu in limen, id est fines publicos. Sic Pomponius reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet etiam si quis homo, aut res ejus generis in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis * amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est, sed qui partes in bello easdem sequuntur; ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest, homo aut res, ad hos, aut ad suos pervenerit.

Polyb. III. 2. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti statum non mutant nisi ex speciali pacto; quomodo in

GROTII NOTÆ.

Ab antiqua voce limo] Servius ad XII Æneidos, & Donatus ad illud Eunuchi *limis oculis*. Festus: *Limus obliquus id est transversus, unde & limina*. Isidorus libro XV, c. 14. *limites appellati antiquo verbo transversi, nam transversa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum, per qua foris & intus itur: & limites, quod per eos foras in agros eatur*. In Glossario *Limes* πλαγία ὁδός.

Contagio & contages] Compages & compago, quod ipsum olim fuit compagen, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, sicut & sanguis fuit sanguen.

Nominabant eliminium] Et colliminium in Solino est quod vulgo collimitium.

Ex reditu in limen] Hinc sumpta translatione postliminium ecclesiasticæ pacis dixit Tertullianus de pudicitia.

Amici aut socii intelligendi sunt, non simpliciter quibuscum pax est] Ita sensisse Maroci & Fesæ regem apparet ex Thuani libro CXXX in anno CIↃ IↃC III.

GRONOVII NOTÆ.

A limo] Terentius Eunuch. 3, 1. *ego limis aspectu sic per flabellum clanculum*.

II. 1. *In limen, id est in fines publicos*] Domum. Domus autem non modo dicitur de lare familiari, sed etiam de patria vel civitate. Sic rediit in limen seu domum, qui est intra patrios fines.

In quo postliminium] Ut simulatque rediisset intra fines, rursus inciperet esse veteris juris, quasi statum aut dominum non mutasset, & sive homo liber erat, suus suique juris; sive servus aut res animalve prioris domini foret.

Quibuscum pax est] Nam inter hos valet jus eorum, quibus militans quis rem cepit, 3, 6, 25.

Qui partes in bello] Qui eandem causam fovent, adversæ adversantes.

Homo aut res, ad hos aut] Voluit homo an res, ad hos an ad suos.

2. *Statum non mutant*] Manent in jure possessoris, neque redeunt ad priorem dominum, aut in libertatem civilem.

Qui

in secundo fœdere icto inter Romanos & Carthaginenses convenerat, ut qui à Carthaginensibus capti è populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent, in libertatem vindicari possent: utque Carthaginensium amicis par jus esset. Ideo * qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados Φ. Eurimedusam Odysseæ H. *Plut. Flaminino.*

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam homines liberos dicebat. *Postliminio receptum*, (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo significationum quæ ad jus pertinent, aut esse eum, qui liber è qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit, eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item qui servus à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos, redit in ejus potestatem cujus antea fuit, jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studio Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri posse arbitror) *quæ servi: quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum à nobis ad hostes redire possunt.* Sed posteriores Romani Jurisconsulti discrete magis duas statuerunt species postliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus. *Fest. Pomp.* *L. cum duo D. de capt. & postlim. rev. L. in bello. D eodem tit. de postlim.*

IV. 1. Retinendum & illud Tryphonini, qui postliminii jus competere ait in bello aut in pace: sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium, nisi aliter convenerit, est * his qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt, ut qui cum bellum subito exarsit apud hostes repe-

GROTII NOTÆ.

Qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt] Valerius Maximus lib. v, cap. 11, 6. Diodorus Siculus Excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Atheniensium cives bello Philippi emerant liberaliter Atheniensibus reddidere; Polybius Excerpto legationum, n. 3.

His qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt] Vide exemplum apud Parutam belli Cyprii lib. 1.

GRONOVII NOTÆ.

III. *Homines liberos*] Si quis ex civitate Romana in aliam abiisset, ut in hac civis esset, postea eodem animo Romam redisset.

Significationum] Verborum, quatenus in jure aliquid significant.

Jacobus Cujacius] Fulvium Ursinum, non Cujacium, id censuisse ait Salmasius, p. 580.

IV. 1. *In bello*] Durante adhuc bello.

In pace] Quandocumque post bellum finitum.

Fato suo deprehensi] Forte fortuna in hostico fuerunt, cum bellum oreretur & odio suæ gentis correpti & in servitutem redacti sunt.

reperiuntur. Aliis autem captivis in pace postliminium non est, Sem. lib. I. c. 7. * nisi id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio; Tom. III. L. si capt. § si quid. bello d. tit. nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat*, inquit Zonoras. Et Pomponius: *si captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium.* Paulus: *Si in bello captus pace demum facta refugit, postliminio redit ad eum à quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace ut captivi redderentur.*

2. Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius loquitur ab antiquo minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium: potuit tamen inter causas esse cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio, quod reges aut populi qui bellum suscipiunt credi volunt justas sibi fuisse causas cur

GROTII NOTÆ.

Nisi id pactis erat comprehensum] Vide Josephum antiquæ historiæ XIII, 2. Polybius pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi; excerptis de legationibus 9, 28, 35. Eadem exempla habet Livius, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot suppeditat Zosimus. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis sic inita: ἐφ' ᾧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι: *ut & prædam omnem & quoscumque habebant captivos redderent.* Lib. I. similem pacem narrat Juliani cum Germanis, item cum Quadis qui in Germania, libro III. Ammianus Marcellinus libro XVII. de Rege Alemannorum Suomario: *pacem genibus curvatis orabat; & eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros.* Mox de Sarmatis: *jussi obtinere sedes impavidi nostros reddidere captivos:* de alia rursum Sarmatarum parte idem dicit. Apud Zonaram multa talia: inter cætera in rebus Michaëlis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθερώσειν ὑπέσχετο: *promisit captivis se daturum libertatem.* Nicetas libro II, captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui a Republica possidentur, ut apud Thucydidem V.

GRONOVII NOTÆ.

Aliis captivis] Qui armis inferiores in potestatem venerunt, postquam bellum cessavit, nisi pacis in conditionibus placuit, ut qui capti essent, liberi dimitterentur.

Pace demum facta refugit] Deinde renovato bello capitur. Quod ostendum est, ut intelligatur non esse tum capientis, sed ejus qui prius cepit. Casus enim belli cum eodem populo iterum contracti fingitur.

2. *Minime indulgens in captivos*] Ideo duriorem conditionem fecerunt in armis captorum quam deprehensorum, ut his semper postliminium pateret, illis non nisi flagrante bello.

id facerent: contra autem, injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati quam * ut id quod evenisset pro jure acciperent: atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos.

3. At de his qui bello exorto deprehensi erant dici idem non poterat; nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales in pace semper libertatem obtinerent, ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque eandem ob causam * nec servi, nec res bello captæ pace redduntur, nisi pactis expressum id fit: quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis: Ideo captivos si in patriam suam redierunt liberos esse, quia bello parta non nisi eâdem vi possideantur. Diximus de pace.

4. * In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur servi & alia quædam.

V. Li-

GROTII NOTÆ.

Ut id quod evenisset pro jure acciperent] Vide Priscum excerpto de legationibus 28. & Bezarum de bello Genuensium in Venetos libro 11.

Nec servi] Totilas Pelagio Diacono à Romanis ad se misso edicit ne de reddendis Siculorum servis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani commilites suos veteribus dominis dedant. Locus est Gothicorum III.

In bello redeunt postliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerunt] Julianus oratione in malos Cynicos: *οὕτω μὲν ἂν εἶεν οἰκέται καὶ ὁπόσους τῶν αἰχμαλώτων λυτρούμεθα. καί τοι οἱ νόμοι τούτοις ἀποδεδώκασι τὴν ἐλευθερίαν: Hoc modo servi essent etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.*

GRONOVII NOTÆ.

Atque ita captos] Atqui hoc repugnat omni juri postliminii. Juxta enim jure captos justoque titulo acquisitos credi voluerunt, quos captos intra præsidia sua habuerunt, etsi brevi post aufugerint, durante bello, quam quos diutius tenuerunt usque ad tempus aliquod post exitum belli. Potius habendi sunt pro desertis & abjectis à republica, tanquam ignavis, & quos pro derelictis habuerit patria; nisi enim hoc esset, in pace facienda ratio illorum habita & mentio facta fuisset.

3. *In pace*] Siquo modo effugissent.

Ut confessione] Immo quia nihil fecerunt adversus rempublicam, nec male pugnaverunt, nec consenserunt in servitutem suam, ut tacite faciunt, qui capi se patiuntur.

Quatenus pacta] Quæ sanciuntur redeunte pace.

Eandem ob causam] Immo quia & hæc pro derelictis habentur.

V. Liber homo ita demum postliminio redit, si
l suos venerit ut eorum res sequeretur, ut à Tryp
itum est : nimirum quia ut quis servus liber fiat,
a dicam, acquirere, quod non est nisi volentis:
an vi bellica receptus sit ab hostibus, an dolo
:fert, ut à Florentino notatum est. Tantundem
us sponte sit traditus. Quid * si ab hoste venditus
t sit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controv
enecam in Olynthio quem Parrhasius emerat,
um decretum factum esset ab Atheniensibus quo
erentur liberi esse, hoc contineretur liberi ut fierent,
eri judicarentur; quorum hoc est verius.

VI. 1. Liber autem homo, postquam ad suos
: tantum sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat
ulos pacatos, sive corporales, sive incorporales.
acati, sicut factum pro jure secuti erant in capto, ita
o, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo domin
abuerat in res ejus is qui belli jure eum possidebat
mni conditione: cessare enim poterat ipso invito,
uerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit,
o hominem cujus erant accessio.

2. Quid si tamen alienasset? an qui titulum habet
elli jure eo tempore erat dominus, tutus erit gentium
c hæc recuperabuntur? De his loquor quæ apud pop
i medium exstabant. Distinguendum videtur inter
jus sunt generis ut postliminio redeant & quæ extra
unt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut

GROTII NOTÆ.

An vi bellica receptus sit ab hostibus] Ut illi quos à Slavis captos liberavere Hunni, apud Procopium tidem Gotthicorum III.

Si ab hoste venditus commercio ut sit, ad suos pervenerit] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τῷ δ' ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πάτρια ἤδη ἐλεύθερος τὸ λοιπὸν χατάγειν τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ἔσεσθαι: *dicebat, se cum in patriam rediisset liberum ex jure in posterum fore.* Et apud Turcas nullum olim fuisse captivis postliminium notat Leunclavius.

Apud Senecam] Libro v, controversia 34.

GRONOVII NOTÆ.

V. *Hoc animo*] Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit postliminio, quia
cum legatis Pœnorum
dæ causa. Sil. 6. Pun.
D. de Capt. & post.

Se acquirere] Sui juris
dammodo auctor esse.

Volentis] l. 2, 3, 6.

An vi] Utrum vi

Liberi ut fierent]
tur, an haberentur tanquam
serviissent.

VI. 1. *Se sibi acquirit*
sua opera sui juris.

Factum pro jure]
erat, pro juste facto hab
que adeo & ipsum & r
homine ac rebus juris alie

2. *An qui titulum*] Ut
tulum.

Tutus erit gentium jure]
nebit.

ı cum sua causa & sub conditione; ista vero simplici-
ata autem intelligo etiam quæ donata aut acceptilata

t sicut ad postliminio redeuntem jura redeunt, ita & ım restituuntur, ac pro eo habentur ut Tryphoninus : si nunquam ille hostium potitus fuisset. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc ıbit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostirant*, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ vaentium, ut alibi dicemus, nec adversus eas est postlimi:o Romani illi à Pœnis capti apud Gellium: *postlimiım non esse sibi, quoniam dejurio victi forent*. Unde rum tempore non esse postliminium recte à Paulo no- At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactioınio reverti respondit Modestinus.

L. in Bello ¶. cætera, l. mulier. D. de capt. L. postliminio d. tit. L. postliminium. §. inducia. D. de capt. L. eos qui d. tit.

Quod de singulis personis diximus, idem & in popuhabere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant ı, si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At titudo quæ civitatem constituerat dissoluta sit, verius undem populum censeri, nec postliminio res restitui ım jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione :it, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunısistit. Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem .m veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno re- ; neque Thebæ cum jam Thebani in servitutem ab ɔ venissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis deon esse Thebanis postliminio restitutum: idque duusa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexan:mpore dominus erat, hoc jus alienare potuerat & alienaverat;

causa] Sic alienata ut :erant per naturam suam ommodis & incommoconditione, nisi postliissent.

ua] Relicta tenenti davel acceptilatione, qua :se accepisse, quod non

ıra in ipsum] Quæ alii m habuerunt.

potitus] Sic & Papiniade Capt. & post. Plaut. ı, 24.

Non ergo Sagunti civitas] n possum. Immo, quia cultoribus superstitibus tempus (Saguntus octavo, Thebæ xx anno, salva lingua, legibus, moribus, institutis, religionibus & sacris, ordinibus & corporibus civitatis) restitutæ sunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipsi Saguntini apud Liv. 28, 39. Si verum noster de Sagunto & Thebis tradit, nec qui ex captivitate Babylonica post 70 annos in Judæam sunt reversi, populus fuerunt Hebræus vel Israëlitarum. Atqui Scriptura sacra omnis pro eodem populo eos agnoscit. Aptius Capuæ & Carthaginis fuisset usus exemplis, quarum illa cum 150, hæc 100 annos in ruderibus jacuissent, à Julio Cæsare jura urbium, Romanis colonis attributis, recuperarunt.

Matri-

D. l. in bello ¶. manumittendo, & l. postliminii ¶. captivus, D. de capt. L. nihil. D. de capt. l. eum non redemptum. C. de postl.

V. Liber homo ita demum postliminio redit, si hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut à Tryphonino proditum est: nimirum quia ut quis servus liber fiat, se debet, ut ita dicam, acquirere, quod non est nisi volentis: Cæterum * an vi bellica receptus sit ab hostibus, an dolo profugerit, nihil refert, ut à Florentino notatum est. Tantundem erit si ab hostibus sponte sit traditus. Quid * si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controversia * apud Senecam in Olynthio quem Parrhasius emerat, quærit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus quo Olynthii juberentur liberi esse, hoc contineretur liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc est verius.

VI. 1. Liber autem homo, postquam ad suos rediit non se tantum sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales, sive incorporales. Quia populi pacati, sicut factum pro jure secuti erant in capto, ita & in liberato, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is qui belli jure eum possidebat non erat sine omni conditione: cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio.

2. Quid si tamen alienasset? an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? De his loquor quæ apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur

GROTII NOTÆ.

An vi bellica receptus sit ab hostibus] Ut illi quos à Slavis captos liberavere Hunni, apud Procopium itidem Gotthicorum III.

Si ab hoste venditus commercio ut fit, ad suos pervenerit] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τὰ νῦν ᾗ ἐπεὶ ἀφίκατο εἰς πάτρια ἤθη ἐλεύθερος τὸ λοιπὸν κατάγε τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ἔςαι: *dicebat, se cum in patriam rediisset liberum ex jure in posterum fore.* Et apud Turcas nullum olim fuisse captivis postliminium notat Leunclavius.

Apud Senecam] Libro V, controversia 34.

GRONOVII NOTÆ.

V. *Hoc animo*] Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit postliminio, quia missus erat cum legatis Pœnorum pacis suadendæ causa. Sil. 6. Pun. 452. l. 5. §. 3. D. de Capt. & post.

Se acquirere] Sui juris ipse quodammodo auctor esse.

Volentis] i. 2, 3, 6. 2, 6, 2.

An vi] Utrum vi.

Liberi ut fierent] Manumitterentur, an haberentur tanquam qui non serviissent.

VI. 1. *Se sibi acquirit*] Fit ipse sua opera sui juris.

Factum pro jure] Quod factum erat, pro juste facto habuerunt, atque adeo & ipsum & res ejus pro homine ac rebus juris alieni.

2. *An qui titulum*] Utrum qui titulum.

Tutus erit gentium jure] Res retinebit.

Cum

tur alienata cum sua causa & sub conditione; ista vero simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut acceptilata sunt.

VII. At sicut ad postliminio redeuntem jura redeunt, ita & jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur ut Tryphoninus loquitur ac si nunquam ille hostium potitus fuisset.

L. in B. ¶. cæter. l. mulier. D. de ca

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte asscribit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostibus se dederant*, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romani illi à Pœnis capti apud Gellium: *postliminium justum non esse sibi, quoniam dejurio victi forent.* Unde & induciarum tempore non esse postliminium recte à Paulo notatum est. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione postliminio reverti respondit Modestinus.

L. postlis nio d. ti. L. postliminium inducia. D. de ca. L. eos q. d. tit.

IX. 1. Quod de singulis personis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem, si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo quæ civitatem constituerat dissoluta sit, verius puto non eandem populum censeri, nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione consistit. Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exstitit cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est; neque Thebæ cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro venissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander, quo tempore dominus erat, hoc jus alienare potuerat & alienaverat;

Cum sua causa] Sic alienata ut alienari poterant per naturam suam cum suis commodis & incommodis, & sub conditione, nisi postliminio rediissent.

Acceptilata] Relicta tenenti data apocha vel acceptilatione, qua quis fatetur se accepisse, quod non accepit.

VII. *Jura in ipsum*] Quæ alii adversus eum habuerunt.

Hostium potitus] Sic & Papinianus, l. 11. de Capt. & post. Plaut. Captiv. 1, 1, 24.

IX. 1. *Non ergo Sagunti civitas*] Probare non possum. Immo, quia veteribus cultoribus superstitibus post breve tempus (Saguntus octavo, Thebæ xx anno, salva lingua, legibus, moribus, institutis, religionibus & sacris, ordinibus & corporibus civitatis) restitutæ sunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipsi Saguntini apud Liv. 28, 39. Si verum noster de Sagunto & Thebis tradit, nec qui ex captivitate Babylonica post 70 annos in Judæam sunt reversi, populus fuerunt Hebræus vel Israëlitarum. Atqui Scriptura sacra omnis pro eodem populo eos agnoscit. Aptius Capuæ & Carthaginis fuisset usus exemplis, quarum illa cum 150, hæc 100 annos in ruderibus jacuissent, à Julio Cæsare jura urbium, Romanis colonis attributis, recuperarunt.

naverat; & quia creditum non in eorum eſt numero quæ poſtliminio redeunt.

L. non ut l. cum duæ, §. 1. D. de capt.

2. Ei quod de civitate diximus haud multum diſſimile eſt quod veteri illo Romano jure, quo diſſolubilia erant conjugia * matrimonium non cenſebatur poſtliminio reſtitui, ſed novo conſenſu redintegrari.

d. l. poſtliminium, §. transfuga, & §. filius quoque.

X. 1. Et ex his quidem intelligi poteſt quale ſit jure gentium poſtliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipſum jus, quod ea attinet quæ intra civitatem aguntur, & adſtringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda poteſt. Sic jure civili Romano de numero eorum qui poſtliminio redeunt exempti ſunt transfugæ: etiam filii familias in quos patri videtur ſalva eſſe debuiſſe poteſtas illa patria, quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuiſſe ait Paulus,

GROTII NOTÆ.

Matrimonium non cenſebatur poſtliminio reſtitui] Aliter inter Chriſtianos. Leo Papa ad Nicetam Aquilejenſem Epiſcopum: *Ut ſicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac poſſeſſionibus, in captivitatem ductis, poſtliminium reverſis de captivitate ſervatur, ita etiam & conjugia, ſi aliis juncti fuerint, reformentur.* Vide Hincmarum in opuſculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII, & reſponſum Stephani Papæ cap. 19. in Tomo II Conciliorum Galliæ.

GRONOVII NOTÆ.

Creditum non eſt] Si quis captus fuiſſet debitores habens, à quibus qui creditorem in poteſtate habet, æs illud exigere, aut quibus remittere poſſit (puta, in civitate media & neutras partes fovente domicilium habentes) iſque id exegerit vel remiſerit, jus debiti exigendi non recipit captus, ſi poſtliminio redierit, inter cætera jura, quæ recuperat, atque adeo id rurſus exigere non poteſt. Ratio eſt, quod ſupra docuit, partim, una cum capto, jure belli, etiam jura ejus incorporalia acquiri, 3, 7, 4. partim in controverſiis de re capta apud populum bello non permixtum reſpiciendum jus ejus populi, à cujus partibus res capta eſt, 3, 6, 2.

2. *Poſtliminio reſtitui*] Diſpar eſt exemplum, quia in divortio juſto conſenſus diſcedentium intercedit. At Sagunti & Thebarum diſſipatio ſimilis eſt diſſidio fortuito vel friguſculo, non divortio, l. 32. § 12. de donat. inter vir. & ux. per calorem miſſo repudio, ſi brevi reverſa uxor eſt, non divortiſſe videtur l. 3. de divort. & repud. Sic illis quaſi friguſculum fortunæ venit.

X. 1. *Intra civitatem*] Populum ſingularem.

Jure civili Romano] Quaſi apud alias gentes impune transfugerent & redeuntes in civitatem priſtina jura receperint. At Indibilis apud Liv. 27, 17. ex gentium jure: ita re ſe transfugæ nomen exſecrabile veteribus ſociis, novis ſuſpectum eſſe.

Etiam filii familias] Transfugæ ſine dubio, ſive patres ſive filii familias poſtliminii jure, id eſt, reditu in patriam ſecuro & recuperatione ſtatus ac rerum ſuarum, omnium gentium legibus aut moribus carent. Quod autem filius quoque familias Romæ non recidebat in poteſtatem patriam, non eſt magis ſingulare, quam quod nec filius familias latro aut deſertor, aut qui quodcumque capital admiſerat, ſpecie ac prætextu poteſtatis patriæ judici poterat eripi. Erant enim ſeveræ pœnæ, in quibus maxima capitis deminutio locum haberet, §. 1. inſtit. de cap. dim.

Servius

Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait Cicero, suo dolore sancivisse eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis. *De finib. 1. Dem. in Nicostratum. C. de postl. l. ult.*

2. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Atticis primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemptus est ab hostibus redemptori * serviat donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet, ne adempta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & postrema lege Justiniani finitur operis quinquennii: morte quoque redempti jus repetendæ pecuniæ exstinguitur; sicut & contracto inter redimentem & redemptum matrimonio remissum censetur: & redemptæ mulieris prostitutione amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & in pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt. *L. si partes. D. de capt. L. si is qui se. C. de postl. l. fa. dissima eod. tit.*

3. Rursum auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & jure Attico obtinuit, Nam, ut apud Dionem Prusæensem oratione xv legimus, quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum, & serviisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hæreditatem Calliæ à possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio quam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat, Messenios cum longo

GROTII NOTÆ.

Serviat donec pretium reddiderit] Idem cap. 34. Edicti Caroli Calvi Pistis.

GRONOVII NOTÆ.

Qua intelligebat] Sine qua nec se salvum putabat fore.

2. *Ipsa servitus*] Quæ præstatur redemptori.

Contracto inter] Si mulier, quem sua pecunia redemit ab hostibus captum & pro servo ad tempus habuit, ei nupserit.

Prostitutione] Si cujusquam aut plurium permissa est libidini, quam quis redemit.

3. *Messenios cum longo*] 3, 9, 10. Messenios postliminio vult patriam & libertatem recepisse. Hi post primum cum Spartanis bellum Ithome destructa Olymp. 14. Candaule apud Lydos, Salmanassare in Chaldæis regnante, dissipati per Arcadiam, Argos, Sicyona, Eleusina, quum capti & remanentes omnia servitutis mala ut Justinus, annos 80; ut Pausanias 39. perpessi essent, ductore Aristomene se liberarunt: Secundo bello expugnata Ira Olymp. 29. Ardye Gygis F. in Lydis, Tullo Host. Romæ regnante, rursus qui effugere nequierant, in Ilotas redacti; qui evaserunt, Zanclen in Sicilia occupaverunt & Messanam appellaverunt: utrorumque posteri post 200 annos Olymp. 77. paullo post expeditionem Xerxis in Græciam, cum terræ motus omnem fere Spartam evertisset ac 20000 hominum exanimasset, tertium bellum

aliquis eos hosti eripuisset. Puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali fœdere aliter convenerit.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est*, ait Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire*. Expulsi autem hostes intelligi debent, ex quo aperte eo accedere amplius non possunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam Atheniensibus ereptam * veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum hæredibus reddiderunt Justinianus, aliique Imperatores; * non admissis adversus dominos præscriptionibus illis quas Romanæ leges induxerant.

2. Quod de agris jus est, idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de Signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit*; & Marcianus cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit, ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius respondit. Sic Hispanis lege cautum est, ut comitatus & aliæ jurisdictiones hæreditariæ postliminio redeant, majores omnino: minores, si intra quadriennium à receptione vindicentur; nam quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

L. si ager. D. quibus mod. ususfruct. amit. Reg. Const. lib. x, tit. 29, p. 2.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & commercio parata, ubicunque reperiuntur manent:

GROTII NOTÆ.

Veteribus dominis] Nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ supra cap VI, §. 7.

Non admissis adversus dominos præscriptionibus illis] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hispania, tamen dum eam tenerent Vandali præscriptionem tricennariam dominis nocere noluerat, meminit Procopius Vandalicorum I. Valentinianus in Novella, lege de Episcopali judicio: *Triennali definitione concludi ea præcepimus, quæ perpetua aut infinita sæcula servabantur: Exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint necessitatem Vandalicam pertulisse: ut de illorum causis illa tempora præfixo triennio subtrahantur, cum claruerit sub hostilitate con* [illegible] In concilio Hispalensi relato in causa XVI, quæstione IV: *[illegible] mundialem hic quos barbarica feritas captiva necessitate transvexit, postliminio revertentibus redditur antiqua possessio.* convenit C. Ex transmissa. De præscriptionibus; vide & Cujacium ad titulum C. de præscriptione xxx annorum.

GRONOVII NOTÆ.

XIII. 1. *Præscriptionibus*] Pr[illegible] legiis longinquæ possessionis.

2. *Littori redditur*] Ex privato [illegible] nullius.

XIV. 1. *Commercio parata*] Empta & permutata.

§. 2.

manent ejus qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta, quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur, ut recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet; plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur; quare facile in hoc consensum est. Usum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita exstant tum apud Ciceronem in Topicis, tum apud Modestinum. Naves scilicet longæ atque onerariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ: muli, sed clitellarii: equi & equæ, sed freni patientes. Et hæ res sunt quas & legari recte voluerunt Romani, & in præstationes familiæ herciscundæ venire. *L. 2. & 4 D. de capt.* *L. id quod apud hostes, D. de leg. 1. L. item Labeo cum l. seq. D de fam. herc.*

2. Arma & vestis usum quidem in bello habent, sed postliminio non redibant, quia minime favorabiles erant qui in bello arma aut vestem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut passim in historiis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo distare, quod equus sine culpa equitis proripere se potuit. Et hoc quidem rerum mobilium discrimen videtur usum habuisse in occidente, etiam sub Gothis, ad Boëtii usque tempora: is enim Ciceronis Topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quasi quod ad eum diem vim suam obtineret.

XV. At posterioribus temporibus, si non ante, sublata videtur hæc differentia. Passim enim tradunt morum periti res mobiles

Recuperandi spes] Ut animosius emerent, in quibus scirent valere jus postliminii.

Longa & oneraria naves] Quia illis milites, his belli apparatus vehebatur. Lusoriæ & actuariæ duorum erant generum. Aliæ enim lusoriæ in ripis omnium terminantium imperium (ut erant Danubius, Renus, Euphrates) excubabant, l. 4. Cod. de Offic. judic. milit. l. 4. C. de Offic. mag. Offic. In his utpote bellicis erat sine dubio jus postliminii. At vocabantur & lusoriæ privatorum, quibus illi voluptatis causa huc illuc vectabantur, ut loquitur Petronius cap. 61. de quibus Seneca 7 de benef. 20. & meminit auctor 3, 1, 5. Actuariæ, omnes quæ remis agebantur; quarum etiam quædam belli adhibitæ, Liv. 30, 43. Cæsar 5. de Gall. 1. & in his postliminium; non in eis, quæ voluptatis ergo aut alios ad usus erant paratæ, Salmas. ad jus Att. & Ro. c. 26. p. 740.

Clitellarii] Qui clitellis onera portant, non qui carpento junguntur. Sunt autem clitellæ, stratum, quod imponitur asinis & mulis ad onera commodius portanda. Eundem usum habent equi sagmarii.

Quas & legari] Etiamsi quo tempore testamentum scribebatur, apud hostes essent.

In præstationem familiæ] Attribui & imputari pro parte sortis suæ alicui hæredum, sed cum cautione, si reciplantur.

XV. *Periti morum*] Juris per consuetudinem introducti.

mutasse dominum: ac proinde cum
eorum qui recepissent. In eadem c
est quod modo diximus, naves hodi
liminio recipiuntur.

CAPU

Monita de his quæ fiunt

I. *Quo sensu pudor vetare dicatur quod lex permittit:*	IV.
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure Gentium permissa diximus.*	V.
III. *Interna injustitia injustum esse quod ex bello injusto fit.*	VI.

Lib. III, c. 4. I. 1. LEgenda mihi retro vestigi
rentibus pene omnia quæ
tamen largitus sum; nam cum prim
tem explicare sum aggressus, testat
multa dici, eo quod impune fiant, pa
activa suam illis auctoritatem acco
exorbitent à recti regula, sive illa
aliarum virtutum præcepto posita e
ctius & cum majori apud bonos laud
2. In Troadibus Senecæ dicenti P

jura inter eos introduci, cui consequens fuit ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat ad æquas pactiones, quæ à latronibus & piratis contemni solent.

2. Juris olim controversi videtur fuisse, an qui apud nos serviunt ex populo fœderato si domum revenissent postliminio redeant. Ita enim hanc quæstionem proponit Cicero primo de Oratore. Et Gallus quidem Ælius sic ait: *Cum populis liberis & cum fœderatis, & cum regibus postliminium nobis est ita ut cum hostibus.* Contra Proculus: *Non dubito quin fœderati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.* L. non dubito. D. cap.

3. Ego arbitror distinguendum inter fœdera, ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita, ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent; at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine qui ab his ad illos venissent, ut tunc, captivitate sublata, cessaret & postliminium. Et hoc mihi indicare videtur Pomponius cum ait, *Si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fœdus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum: Idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat: Hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fœdus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse fœdera quibus nec hospitii nec amicitiæ jus insit. Proculus quoque eos à se populos fœderatos intelligi qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *Etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos & libertatem suam, & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?* Quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *qua nationes in ditione nostra sunt, cum his postliminium non est*, ut recte legit Cujacius, hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibuscum fœdus amicitiæ causa habemus. D. l. postliminii. in pace. Obs. 12. l. 23.

XIX. 1. At nostris temporibus, non inter Christianos tantum sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra Bod. lib. 1 de rep. c. 7

Ad æquas pactiones] Ut utrimque aliquid remitterent de sævis moribus, & paullatim jus discerent.

2. *Cicero primo de Oratore*] Cap. 40. sed de libertis, non de servis agere Ciceronem monet Salmasius p. 596.

Non dubito quin] Lege, quum fœderati & liberi nobis externi sint, inter nos. Ita consentiunt Gallus & Proculus, Salmasius. pag. 606.

3. *Ut si qua essent*] Qualia quæ hodie Turcis sunt cum Christianis, quibus privati Mahometanorum non impediuntur, quominus in captivitatem redigant, quoscumque possunt de Christianis.

tra bellum ita & postliminii evanuit, sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis quam inter homines natura esse voluit.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, si res sit cum gente tam barbara, ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem dum hæc scribo judicatum est in summo Auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona quæ Francorum civium fuerant ab Algeriensibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios grassari solito, capta belli jure mutasse dominum: ac proinde cum recepta ab aliis essent, facta eorum qui recepissent. In eadem cognitione & hoc judicatum est quod modo diximus, naves hodie inter ea non esse quæ postliminio recipiuntur.

CAPUT X.

Monita de his quæ fiunt in bello injusto.

I. *Quo sensu pudor vetare dicatur quod lex permittit:*

II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure Gentium permissa diximus.*

III. *Interna injustitia injustum esse quod ex bello injusto fit.*

IV. *Qui hinc, & quatenus ad restitutionem obligentur.*

V. *An res capta bello injusto reddenda sint ab eo qui cepit.*

VI. *An & ab eo qui detinet.*

Lib. III, c. 4. I. 1. LEgenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus pene omnia quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum; nam cum primum hanc juris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum juris esse aut licere multa dici, eo quod impune fiant, partim etiam quod judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent à recti regula, sive illa in jure stricte dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certe omittantur sanctius & cum majori apud bonos laude.

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho:

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit,

Rege-

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. P*Ene omnia*] Et ostendendum, quamquam hæc jure gentium concessa in bello & impunita sint, perpauca tamen eorum virum bonum & Christianum licere sibi putare debere.

Judicia coactiva] Magistratus pro potestate facta tueantur.

Illa in jure stricto] Quæ nihil negari patitur, nisi ad sui tutelam inculpatam.

2. Pu-

Regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco pudor non tam hominum & famæ quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius meliusque est, respectum significat. Sic in Justinianeis Institutionibus legimus: *Fideicommissa appellata sunt quia nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur.* Apud Patrem Quintilianum: *Non aliter salvo pudore adsponsorem venit creditor quam si recipere à debitore non possit.* Atque eo sensu sæpe videas justitiam cum pudore conjungi.

Nondum Justitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de superis illa reliquit humum,
Proque metu populum sine vi Pudor ipse regebat.

Hesiodus: Operibus

Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
Οὐκ ἔσαι, βλάψει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.
——— *nusquam Pudor: aurea nusquam*
Justitia: insultant pravi melioribus ultro.

Plato libro XII de legibus: παρθένος γὰρ αἰδοῦς Δίκη λέγεταί τε καὶ ὄντως εἴρηται. Emendem πάρεδρος: ut sensus sit: *Comes Pudoris Justitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato sic loquitur: θεὸς δείσας περὶ τοῦ γένει ἀνθρώπων μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί: *Deus metuens ne plane interiret genus humanum dedit hominibus Justitiam ac Pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula:* & Plutarchus simili modo δίκην vocat ἔνοικον αἰδοῦς, *Justitiam pudoris cohabitatricem*, qui & alibi jungit αἰδῶ & δικαιοσύνην. Apud Dionysium Halicarnassensem simul nominantur αἰδὼς, κόσμος καὶ δίκη, *pudor, decorum, & honestum.* Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat Josephus *Pudorem & Æquitatem.* Paulus quoque Jurisconsultus conjungit naturale jus & pudorem. Cicero autem inter justitiam & verecundiam ita fines regit, ut justitiæ partes statuat non violare homines, verecundiæ non offendere.

Protagora. Ad interditum pro Sulem. Vita Thesei. Lib. VI. Lib. XIII antiq. c. 19. L. adoptivus, D. de ritu nupt. Off. 1

3. Cum Lib. 1. de Ira, c. 27.

2. *Pudor*] Pudor ille potissimum est pudor sui, quum quis nihil magis veretur quam suam conscientiam, & antiquissimum habet *Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.*

Nullo vinculo] Olim ad ea præstanda nemo per judicem adigebatur, sed prout inciderant in probum & pudentem, aut in improbum & impudentem hominem rata aut irrita erant.

Salvo pudore] Siquidem vult retinere verecundiam & existimationem, nisi vult decoquere pudorem.

Pudor ipse] Reverentia sola recti.

Πάρεδρος] Ex Afranio apud Nonium licet reddere *Adsestrix.* Verba Poëtæ: *Remittit adsestricem:* me ad se vocat.

Deus metuens] Providens.

Ἔνοικον] Domesticam, contubernalem.

Ita fines regit] Distinguit.

3. Cum eo quem ex Seneca adduximus versu bene convenit dictum ejusdem in scriptis philosophicis. * *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse? Quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt? quæ omnia extra publicas tabulas sunt.* Ubi vides jus à justitia distingui, quia jus accipit id quod
Lib. 1. de Clem. c. 18. in judiciis externis viget. Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis in servos. *In mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit; sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet*; quo in loco notanda iterum vocis *licere* diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

Liv. l. 26. II. 1. Eundem habet sensum illa Marcelli in Senatu Romano distinctio: *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in hostibus feci jus belli defendit, sed quid isti pati de-*
Pol 1, c. 6. *buerint*: ex æquo & bono scilicet. Idem discrimen Aristoteles innuit disputans an justa dicenda sit quæ ex bello oritur servitus: ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται δικαίου τινὸς (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δίκαιαν. ὅλως δ' οὔ φασι. τὴν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι πολέμων: *Quidam respicientes justi aliquid (* nam & lex justum quid est) justam esse ajunt servitutem ex bello: at omnino justam esse negant, quando accidere potest ut injusta fuerit bellandi causa.*

Simi-

GROTII NOTÆ.

Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse] Idem Seneca de Beneficiis v. 21: *Multa legem non habent, nec actionem ad quæ consuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.* Quintilianus institutionum oratoriarum lib. III, c. 8: *Sunt enim quædam non laudabilia natura, sed lege concessa, ut in XII Tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* Cicero de Officiis libro III: *Aliter leges, aliter Philosophi tollunt astutias. Leges, quatenus manu tenere res non possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligentia.*

Nam & lex justum quid est] Seneca ad Helviam c. 6. *alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur jus & aliena; sed concilianda ut docet hic textus. Repete quæ supra hoc libro cap. IV, §. 2.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ad legem bonum esse*] Hactenus solummodo recte facere ac justitiam colere, ut præstes, quod leges imperant, quod à judice potes cogi.

Extra publicas tabulas sunt] Quæ negligere possis sine metu tribunalis & prætoris, quæque actionem ex legum tabulis non habent.

Quod in judiciis externis] De quo Prætor vel Judex & consilium disceptant; quod actione petitur.

In servum omnia liceant] Quicquid statuas, forum & fasces non metuas.

In hominem licere] Si facias in homine, utcumque vili & humili, ferum, immane, inhumanum habeatur.

II. 1. *Quid isti pati*] Annon debuerit ab illis jus belli abstineri.

Omnino justam] Semper & in universum.

Labe-

Simile est illud Thucydidis in Thebanorum oratione: *ὡς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν. κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαχον: de his quos in conflictu occidistis non adeo querimur, accidit enim hoc illis jure quodammodo.*

2. Sic & ipsi Jurisconsulti Romani, quod sæpe jus captivitatis vocant alibi injuriam appellant, & æquitati opponunt naturali; & Seneca servi nomen ex injuria natum, id quod sæpe accidit respiciens. Apud Livium quoque Itali retinentes ea quæ Syracusanis bello ademerant, pertinaces ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Prusæensis cum dixisset bello captos, si ad suos rediissent libertatem recipere, addit, *ὡς ἀδίκως δουλεύοντας, ut qui per injuriam in servitute fuissent.*

* Lactantius de Philosophis loquens: *Cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam, neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox à Romanis ait legitime illatas injurias.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse internâ injustitiâ omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur, aut ad eos cooperantur, habendi sint in eorum numero qui ad regnum cœleste sine pœnitentia pervenire non possunt. Vera autem pœnitentia, si tempus & copia suppetat, omnino requirit, * ut is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus * negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis rex indicens justitium præcipit

L. b. III
L. postli
in pr. D
capt. Ep
XXXII.
Libro
XXVIII.
Orat. XV
1 *Cor.* VI, 1
Ion. II, 1
Libro pr
cepterum
legis præ
pto jube
te XVI.
Silv. in
verbo be
lum, p.
n. 10, c
11, & 1
Covar.
§. II. n
Less. lib.
c. 13. *d*
4. *Add*
vulgati
si duo. D
de furtis.
Silv. d.
co num. 1
Vasq lib
controv
c. 9. *nn*
27. *Mol*
disp. 11
¶. *ut ve*

GROTII NOTÆ.

Lactantius] Augustinus vero epistola IV, quæ est ad Marcellinum: *Ac per hoc si terrena ista respublica Christiana præcepta custodiat, etiam ipsa bella sine benevolentia non gerentur.* Idem de diversis Ecclesiæ observationibus: *Apud veros Dei cultores etiam ipsa bella parata sunt.*

Ut is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Num. V, 6. Hieronymus ad Rusticum: *Nec differtur ultionis sententia si non reddantur universa.* Augustinus in epistola ad Macedonium, quæ est LIV: *Si res aliena propter quam peccatum est reddi possit & non redditur, pœnitentia non agitur sed simulatur.* Retulit Gratianus in causam XI, quæstione VI.

Negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant] Locus est illustris Esaiæ LVIII, 5, 6, 7. habes eum Græce apud Justinum Martyrem, in colloquio cum Tryphone.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Id quod sæpe accidit*] Ut servi fiant, quid fieri non meruerunt.

Ad obtinendam injuriam] Ad retinenda & non reddenda, quæ per vim parum probatam quæsivissent.

III. *Interna injustitia*] Quæ apud Deum reos faciat, etsi humano foro excusatos.

Ad eos cooperantur] Aut eis adjutorium faciunt.

Justitium præcipit] Ferias & vacationem ab omni opere ac negotio obsecrationis causa.

cipit ut rapina manus vacuefaciant, naturæ ductu agnoscens sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire * non Judæos tantum & Christianos, sed & * Mahumetistas.

IV. Ad restitutionem autem tenentur, secundum ea quæ generaliter à nobis alibi explicata sunt, belli auctores, sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, siquid tale jusserunt aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem quam nonnulli adferunt de his qui aliis operam navant, si modo in ipsis aliquid hæreat culpæ: ad restitutionem enim sine dolo culpa sufficit. Sunt qui videntur existimare res bello captas, etiamsi justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se cum bellum inierunt ista capientibus donasse intelligantur. Sed nemo suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest à contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio externi de quo diximus dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hostium in præda captas, quæ belli jure nostra videbantur, remisimus.* Videbantur ait, quia injustum id bellum fuerat ut jam ante agnoverant Samnites.

Lib. IX.
Lib. VIII.
Vide supra, l. II, c. II.

2. Non dissimile est quod ex contractu sine dolo inito cui inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi cum

GROTII NOTÆ.

Non Judæos tantum] Vide canones pœnitentiales Mosis Maimonidæ cap. II, § 2. Et Mosem de Kotzi præcepto jubente XVI.

Mahumetistas] Vide Leunclavium Turcicorum V, & XVII.

GRONOVII NOTÆ.

Naturæ ductu] Quippe veræ religionis ignarus.

IV. *Sive potestatis jure, sive consilio*] Vel jubendo vel suadendo.

Actibus dividuis] Quos non faciunt, agminatim, centuriatim, manipulatim, sed singulatim.

V. 1. *Ad restitutionem*] Ad restituendum quisque obligatur ipsa possessione alieni, aut casu damni dati, etiamsi dolus ejus & prava voluntas non intervenerit.

Capientibus donasse] Res suas misisse in aleam & tacito pacto constituisse, ut id haberent pars utraque, quod huic aut illi assignaret, mars communis & fortuna.

Suum jactare] Pro derelicto habere.

Externi dominii] Ut cum pateretur esse jure publico dominum, qui res cepit: quod potuerunt pari, etsi non solverent conscientiam vinculo quarundam restituendarum.

2. *Cui inest inæqualitas*] Ubi non redditur par pro pari, quod fieri debet in legitimo contractu.

Con-

eum qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

VI. 1 Sed & qui damnum ipse non dedit, aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est, apud Valerium Maximum: *Populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura * conquisitos redemit & prædia restituit.* Similiter Phocensibus Romanorum decreto reddita libertas etiam illa publica & qui erepti erant agri. Et postea * Ligures qui à M. Pompilio venditi fuerant reddito emtoribus pretio restituti sunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit Senatus, addita causa, quod injustum bellum illatum iis esset.

Vide sup. Lib. II c. 9.

Lib. VI, c. 5.

Liv. lib. XXVIII.

Liv. lib. XLII.

Lib. XLI

2. Poterit tamen, siquid sumtus aut operæ impendit is qui rem tenet, deducere tantum quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem, secundum ea quæ alibi explicata sunt. Quod si rei possessor culpæ exsors eam consumserit aut alienaverit, non tenebitur nisi in quantum censeri potest locupletior factus.

GROTII NOTÆ.

Conquisitos redemit, & prædia restituit] Antonius Tyrios coëgit reddere quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos jussit liberari, bona dominis reddi; Josephus XIV Antiquæ Historiæ. Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod causa fuisset cur Romani pacem rumperent; Herodianus libro XIV, in fine. Mahumetes Turca liberari jussit eos qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia; Chalcocondylas libro IX.

Ligures] Vide excerpta Peiresiana Diodori Siculi.

GRONOVII NOTÆ.

Qui contraxit] Qui plus debet quam accepit.

VI. 1. *Parum liquida*] Dubitabatur an vere hostes fuissent.

Etiam illa publica] Non tantum, ut privati liberarentur servitute apud privatos, sed etiam ut reipublicæ suæ leges redderentur.

Liv. lib. XXVIII] Immo XXXVIII. 32.

2. *Quantum domino*] Eam summam pecuniæ, quam dominus impendere non dubitasset, ut reciperet, 2, 10, 9.

Vict. de jure belli. n. 36, & 43. bri à nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam, aut quatenus absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi à justitia stricte dicta non abeat, à caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit, opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari; qua de re eo nunc minus disseremus, quia quicquid ejus sciri oportet satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

III. 1. Supra cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace & in bello supplices) discrevimus ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα, *infortunium & injuriam.* Gylippus, eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi loco, quærit, utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi qui non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur Velleius Paterculus: *Si quis hoc rebellandi tempus quo Athenæ oppugnatæ à Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est; adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re quicquid sincera fide gereretur id Romani Atticâ fieri prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis; cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra mœnia corpora necessitati servientes intra muros habebant*; quæ postrema ex Livio sumta videri potest, apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginenses, animum apud Romanos ait fuisse.

Lib. II. (Velleius); Lib. XXVI. (Livius)

Pro Quintio. 2. *Nimirum*, ut ait Cicero, *omnes quorum in alterius manu vita posita est, sæpius cogitant quid possit is cujus in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere.* Idem pro Ligario: *Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit: quod si est criminosum, necessitatis crimen est, non voluntatis.* Atque ho[c]

II. *Absque eo*] Nisi ille de medio tollatur aut interficiatur.

III. *Supra cum*] 2, 21, 5.

Utra in classe poni] Utro numero vel loco haberi.

Non hostili animo] Inter hostes morantur non infesti nobis, neque sponte nocituri.

Ab inimicis] Aristione tyranno & præsidio, quod ei dederat Mithridates.

Amicis] L. Cornelio Sulla & Romanis.

2. *Quid debeat facere*] Eo quod magis illum metuunt, quam ei fidere [illegible]

Si est criminosum] Si potest accusari, tanquam in eo culpam admiserit Ligarius.

Nis

hoc secutus est Julianus in causa Aquilejensium, teste Ammiano, qui cum paucorum supplicium narrasset adjicit, *Residui omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem * necessitas egerat, non voluntas.* Ad Thucydidis locum de Corcyrensium captivis venditis vetus commentator: τὸ ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἑαλωκότας θανατοῦν, ἄλλως τε καὶ δούλους τοὺς μὴ μετὰ γνώμην οἰκείαν πολεμοῦντας: *Ostendit clementiam dignam Graecorum ingeniis: durum enim post pugnam captos occidere, servos praesertim, qui non sua voluntate bellum gerunt.* Platæenses in dicta oratione apud Isocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν: *non volentes sed coacti illis* (Lacedæmoniis) *servivimus.* Idem de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δ' εὐνοίαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν: *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore sequi cogebantur, animo vobiscum erant.* Herodotus de Phocensibus dixerat: ἐμήδιζον οὐχ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης: *Medorum partes sequebantur, non sponte sed vi necessitatis.* Lib. xx. Vran.

GROTII NOTÆ.

Necessitas egerat, non voluntas] Addit mox: *Id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens.* Thucydides libro III, in oratione Cleonis: εἴ τινες ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω: *Ignosco illis qui defecerunt à nobis, cogente hoste.* Contemplatio extremæ necessitatis hæc dicitur Paulo sententiarum V, tit. I. certe enim, ut Synesius ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον: *Res est valida ac violenta necessitas.* Juvenalis de Calaguritanis:

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnuerit dira atque immania passis?

Vide de famis necessitate Cassiodorum IX, 13. Pertinax de Læto & aliis: *Paruerunt inviti Commodo: sed ubi habuerunt facultatem, quod semper voluerunt, ostenderunt.* Cassius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: ἐγὼ οὔτε σε οὔτε Νίγρον ἠπιστάμην, καταληφθεὶς δὲ ἐν τῇ ἐκείνου μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων: *Ego neque te neque Nigrum noveram, sed in parte quam ille obtinebat relictus, feci quod necesse erat, præsenti parui, non tibi bellum volens inferre sed Julianum depellere.* Aurelianus Antiochiam ingressus, ubi multi Zenobiæ partes secuti fuerant, edictum proposuit, τῇ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίᾳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς: *magis ad necessitatem impositam invitis quam ad voluntatem quæ acta erant referens.* Belisarius apud Procopium Vandalicorum I: Λίβυας γὰρ ἅπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις οὐκ ἐθελουσίους: *Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos.* Apud eundem Gotthicorum III, Totilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse invitos. Nicetas autem, aut continuator scriptæ ab eo historiæ, de Henrico loquens fratre Balduini: τὸ ἐνοικοῦν οὐδὲν εἰς σφαγήν, ὡς εἰ ποίμνιον ἦν καὶ βουκόλιον, ἀλλ' οὐ Χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκύψαν, μηδὲ προσχωρῆσαν ἑκουσιότητι: *Qui urbem incolebant eos jussit interfici, quasi armentum aut grex essent, non Christiani homines qui interficerentur, præsertim tales qui Blachis non verborum suasu, sed vi succubuerant neque sponte eis paruerant.*

GRONOVII NOTÆ.

Abierunt innoxii] Illæsi, pœnæ immunes.

spectari non potuit exemplum ponit, in eo qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo qui fame aut siti adigitur ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait, ubi factum ignoratur, ut si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter: quæ cum Jurisconsultorum dictis optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro de arte oratoria: *Æquitas imperat ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia; infortunia autem sunt, quæ nec provideri potuerunt nec improbo animo admittuntur: culpa, quæ provideri potuerant non tamen improbo animo fiunt: injuria, quæ & destinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri versu de Achille Iliados postremo:

D. & C. de juris & facti ign.

Lib. I.

Οὔτε γὰρ ἐστ' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.

6. Similis est divisio apud Marcianum: *delinquitur aut proposito, aut impetu, aut casu; proposito delinquunt latrones qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: Casu vero, cum in venando telum in feram missum hominem interfecit.* Duo illa quæ proposito & impetu fiunt, hunc in modum distinguit Cicero: *Sed in omni injustitia permultum interest, * utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.* * Philo autem in legum specialium explicatione sic ait: [illegible]

L. perspiciendum, D. de pœnis.

De Off. I.

GROTII NOTÆ.

Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria] Seneca de Ira I, 16: *Dimittit sæpe, si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod ajunt, animo inhærere.* Deinde: *Nonnunquam magna scelera levius quam minora compescit, si illa lapsu non crudelitate commissa sunt: his inest latens & aperta & inveterata calliditas.* Idem: *delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curavit ut nocens esset.*

Philo] Libro II Specialium legum.

GRONOVII NOTÆ.

In via publica] Nam quia in ea ut plurimum obversantur homines, facile unicuique succurrit, etsi nunc nemo appareat; repente intervenire posse qui lædatur.

Si quis mulierem] Quam sollicitat, aut cujus tentat pudicitiam.

Non per ignorantiam] Qui sciens facit, quod nescit jus esse nocere.

6. *Qui factionem habent*] Manipulum furum, ut loquitur Tertius: qui coierunt conjuratione facta.

γον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατειλημμένης ἐκ μακροῦ τοῖς μιάσμασι; *dimidiatum esse facinus, ubi non antecessit longa animi deliberatio.*

7. Cujus generis ea præcipue sunt, * quæ necessitas si non defendit tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in Aristocratem, αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον ἢ μὴ λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὥστ' οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα: *Necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est: quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falso testimonio adversus Stephanum. Thucydides libro quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργομένον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς, παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι: *Credibile esse * apud Deum quoque paratam esse veniam his qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt; nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis asscribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extrema impellunt.* Cerites apud Livium ad Romanos, *Ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset.* Lib. VII. Justinus: Lib. VIII. *Factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic Isocrate judice, qui

GROTII NOTÆ.

Quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat] Adde quæ supra lib. II, cap. XX, §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III, Alcidæ Lacedæmonio cum captivos Chios occideret hæc dicunt: οὐ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν αὐτὸν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, οὔτε χεῖρας ἀνταιρομένους, οὔτε πολεμίους, Ἀθηναίων δ' ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους: *Non recte eum se dicere venisse ad liberandam Græciam qui homines interficeret nec manibus ipsi contrarios, nec animo infestos, Atheniensium quidem socios sed necessitate adactos* Chrysostomus de Providentia V: καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς: *Norunt & inimici inimicis & hostes hostibus ignoscere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipsos quamvis grave patrant.* Misimiani apud Agathiam III: γένος πλεῖστα προηδικημένον, οὕτω τι ἐληλυθὸς εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ἀνοίᾳ, οὐ μὲν παντάπασί γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἔδοξαν εἶναι: *cum plurimas perpessi injurias ita transissent ad talionem, barbaro sane impetu, attamen non omnino indignos se quibus ignosceretur parceretur que.*

Apud Deum quoque paratam esse veniam] Deuteronomii XXII, 26. Moses Maimonides Ductore dubitantium III, 41.

GRONOVII NOTÆ.

Dimidiatum esse] Dimidia parte defectum.

7. *Appellarent consilium*] Quod ab se minus recte administratum videretur, ne dicerent consilio aut de industria factum.

qui salutis causa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφισταμένοις: *difficilia tempora excusationem aliquam dant deficientibus.* De Messeniis accusatis quod ab Athenis exsules non recepissent ita Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ συγγνώμην ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον ὃ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπείρατος εἶχε: *Causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendentibus Alexandrum, & metum ab ipso quem nulla non pars Græcia experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem, ἡμιπόνηρος οὐκ ἄδικος. οὐ γὰρ ἐπίβουλος: *semipravus, non injustus;* *non enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius, in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ διέγνως τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μετὰ χεῖρας, ἀλλὰ τοῖς γε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους φύεις τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παραδεδομένους, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν προσχωρήσαντας. ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνέγνως: * *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium.* * *Quanquam nec Platonis verba edisceis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris. Non enim pari po*

GROTII NOTÆ.

Neque enim insidiator] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud Thucyd. III: ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν. ξύγγνωμον δ' ἐστὶ τὸ ἀκούσιον: *Non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit.* Philo libro de constituendo principe: Διακρίνει δ' ὅτι πρὸς ἀμύνας ἴσους, τοὺς ἐπιβούλους ζῶντας καὶ τοὐναντίον. τὸ γὰρ κατὰ πάντων καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾶν, ἀνημέρου καὶ ἀπηνοῦς ψυχῆς: *Si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos qui vitam agant insidiatricem, & eos qui longe alterius sunt animi. In omnes enim, etiam qui minima deliquerunt, grassari cædibus animi est immansueti ac feri.*

Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium] Seneca Naturalium II, 44, ubi de Fulminibus: *Voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoneri.*

GRONOVII NOTÆ.

Salutis causa prædatur] Quia p[...] ceptum alibi non habet, ut majores nostri qui Brilam ceperunt.

Difficilia tempora] Periculum præsens ab hoste & desperatio auxilii a sociis aut suo principe.

Ἵσταται] Verbum hoc respicit quos rhetores vocant in genere causarum juredicìali Status: *Est autem* status, quæstio, quæ ex prima intentione actoris & depulsione re[i] nascitur. Inter illos est Status Qualitatis, sub quo Rationalis Assumptivus dividitur in Comparationem, Relationem, Remotionem, Concessionem; concessio sub sese habet Purgationem & Deprecationem.

GROTII NOTÆ.

Quanquam nec Platonis verba di[s]scis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris] T[...] Trajanus inter principes Rom[anos] egregius: παιδείας μὲν ἀκριβοῦς ἐν λόγοις οὐ μετέσχε. τὸ γὰρ μὲν ἔ[ργον]

γον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μιάσμασι; *dimidiatum esse facinus, ubi non antecessit longa animi deliberatio.*

7. Cujus generis ea præcipue sunt, * quæ necessitas si non defendit tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in Aristocratem, *αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον ἢ μὴ λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὥστ' οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα* : *Necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est: quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falso testimonio adversus Stephanum. Thucydides libro quarto : *πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γενέσθαι καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμοὺς, παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι* : *Credibile esse * apud Deum quoque paratam esse veniam his qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt; nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis asscribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extrema impellunt.* Cerites apud Livium ad Romanos, *Ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset.* Lib. VII. Justinus: Lib. VIII. *Factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic Isocrate judice, qui

GROTII NOTÆ.

Quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat] Adde quæ supra lib. II, cap. XX, §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III, Alcidæ Lacedæmonio cum captivos Chios occideret hæc dicunt : *οὐ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν αὐτὸν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, οὔτε χεῖρας ἀνταιρομένους, οὔτε πολεμίους, Ἀθηναίων δ' ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους* : *Non recte eum se dicere venisse ad liberandam Græciam qui homines interficeret nec manibus ipsi contrarios, nec animo infestos, Atheniensium quidem socios sed necessitate adactos* Chrysostomus de Providentia V : *καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς* : *Norunt & inimici inimicis & hostes hostibus ignoscere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipsos quamvis grave patrant.* Misimiani apud Agathiam III : *γὰρ ὡς πλεῖστα προηδικημένοι, οὕτω τι ἐληλυθὸς εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ μὲν τοῦτο ἀνοίᾳ, οὐ μὴν παντάπασί γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἔδρασαν εἶναι* : *cum plurimas perpessi injurias ita trusi essent ad talionem, barbare sane impetu, attamen non omnino indignos se quibus ignosceretur parceretúrque.*

Apud Deum quoque paratam esse veniam] Deuteronomii XXII, 26. Moses Maimonides Ductore dubitantium III, 41.

GRONOVII NOTÆ.

Dimidiatum esse] Dimidia parte defectum.

7. *Appellarent consilium*] Quod ab se minus recte administratum videretur, ne dicerent consilio aut de industria factum.

Ccc Ne-

qui salutis causa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφισταμένοις: *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus.* De Messeniis accusatis quod ab Athenis exsules non recepissent ita Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ συγγνώμην ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον οὗ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἄπειρος εἶχε: *Causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem, ἡμιπόνηρος καὶ οὐκ ἄδικος. οὐ γὰρ ἐπίβουλος: *semipravus, non injustus; * neque enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius, in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τά γε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τοῦ δοκοῦντος κρατεῖν ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνέγνωκας: * *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium.* * *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris. Non enim pari pœ-*

na

GROTII NOTÆ.

Neque enim insidiator] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud Thucyd. III: ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν. ξύγγνωμον δ᾽ ἐστὶ τὸ ἀκούσιον: *Non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit.* Philo libro de constituendo principe: Διακρινεῖ δ᾽ ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας καὶ τοὐναντίον. τὸ γὰρ κατὰ πάντα καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾶν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσου ψυχῆς: *Si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos qui vitam agant insidiatricem, & eos qui longe alterius sunt animi. In omnes enim, etiam qui minima deliquerunt, grassari cædibus animi est immansueti ac feri.*

Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium] Seneca Naturalium II, 44. ubi de Fulminibus: *Voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoneri.*

GRONOVII NOTÆ.

Salutis causa prædatur] Quia receptum alibi non habet, ut majores nostri qui Brilam ceperunt.

Difficilia tempora] Periculum præsens ab hoste & desperatio auxilii à sociis aut suo principe.

Ἵσταται] Verbum hoc respicit, quos rhetores vocant in genere causarum juredicíali Status: Est autem status, quæstio, quæ ex prima intentione actoris & depulsione rei nascitur. Inter illos est Status Qualitatis, sub quo Rationalis Assumptivus dividitur in Comparationem, Relationem, Remotionem, Concessionem; concessio sub sese habet Purgationem & Deprecationem.

GROTII NOTÆ.

Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις οὐ μετέσχε. τό γε μὴν ἔργο-

γο

na dignos existimasti qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.

8. Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα. καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι: *quid distet infortunium, culpa aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam vero solam ultione prosequi.* Sic apud Josephum Ti- Lib. v. de Bel-
tus unum criminis ducem punit μέχρις ἔργου *reipsa*, multitu li Jud.
dinem μέχρι λόγου *sola verborum increpatione*. Mera infortunia nec pœnas merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci:

At quibus invito maduerunt sanguine dextra,
Si sors sæva premat miseros, sed proxima culpa;
Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt
Facta viros resides.

V. Quod monet Themistius * distinguendos qui auctores belli fuerunt ab his qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historiis exstant. Narrat Herodotus Græcos pœnas Gal.
sumpsisse de his qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes securi percussi, narrante Livio. Eo- Lib. IV.
dem auctore, Valerius Levinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis cæsos securi percussit: ceteros prædamque vendidit.* Idem alibi: *Atella Calatiaque in deditionem ac-* Lib. XXV
cepta: ibi quoque in eos qui capita rerum erant animadversum. Rursum alibi, *quoniam defectionis auctores meritas pœnas à Diis immortalibus & à vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Tandem ignotum est illis, & civitas data;*

γον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει: *illius exactæ eruditionis in verbis posita compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat*; Xiphilinus. De Marco Aurelio Herodianus: μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπιστώσατο: *Solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cognitione sed moribus gravibus & vita temperata ostendebat.* De Macrino Xiphilinus: τά τε νόμιμα οὐχ οὕτως ἀκριβῶς ἠπίστατο ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο: *leges non tam norat exacte, quam fideliter exsequebatur.* Da nostro sæculo, Deus, vel tales principes.

Distinguendos qui auctores belli fuerunt] Vide Gailium lib. II. de Pace publica, n. 18.

GRONOVII NOTÆ.

8. *Quibus invito*] Qui occiderunt imprudentes. Forte, invitæ.

Si sors sæva] Leg. sors si per infortunium patratum, quod parum distat à scelere.

Hos mens ipsa] Hi conscientiæ tormenta patiuntur.

V. *Qui capita*] Qui rempublicam in manu habuerunt, οἱ ἐν τέλει.

leonesque transeunt qua impulerunt. Sæpe opportunum est illud Maronis,

Non hic victoria Teucrûm
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

2. Est in eam rem insignis locus in libro quarto ad Herennium: *Bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem quem armis cepissent vita privarent. Quid ita? quia quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita? Quia viri fortis est, qui de victoria contendant eos hostes putare: qui victi sunt, eos homines judicare; ut possit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille si vicisset, num idem fecisset? Quid igitur parcis? quia talem stultitiam contemnere non imitari consuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo quod habemus in panegyrico qui dictus est Constantino Constantii filio: *Cautior licet sit qui devinctos hostes per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renovasti Imperator veterem illam Romani Imperii fiduciam, qua de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges cum à portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur, unus Perseus Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: *unus Perseus ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante*) *legem illius severitatis evasit: cæteri in vinculis * luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum*

Vide Plut. Paulo Æmilio.

Impulerunt] De statu deturbarunt, prostraverunt, dejecerunt.

Anima una dabit] Unius cædes momentum faciet.

2. *Ad Herennium*] C. 16.

Qui de victoria contendant] Qui armati resistant, in eos hostilia moliri.

Eos homines] Dignos venia & clementia.

Bellum] Metum, periculum, vim ex bello.

Num idem] Numquid pepercisset tibi?

Quid igitur] Ante hæc verba omissum est: Non profecto tam sapiens fuisset.

Talem stultitiam] Qua forsan ille usus esset immoderate se gerendo in victoria.

Panegyrico] Qui nonus est in ordine, & adscribitur Eumenio cap. [illegible]

Qui calcat iratos] Forte, stratos; cui non est necesse quicquam facere in hostis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere ut loquitur Justin. 11, 12. sed expotest per fiduciam virtutis & fortunæ submissis insultare.

Unus Perseus ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante] Sero [illegible] enim jam Gruterus edidit a. 16[illegible]

GROTII NOTÆ.

Luce privati aliis regibus dedere documentum] Nolim reduci hunc [illegible] rem, tamen & Josua reges captos interfecit; Josephus Antiquitatum historiæ v, 1. & de Sosio Dion: A[illegible] [illegible]

de imperio & gloria inter ipsos certamen esse. Severus * apud Herodianum: *Cum bellum adversus Nigrum gessimus non ita sane speciosas inimicitiarum causas habebamus; nam positum in medio Principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se trahebat.* Lib. III

3. Sæpe habet locum quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud Ciceronem: *Erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant quid optimum esset.* Et quod idem alibi: *etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, à scelere certe liberati sumus.* Plane ut apud Thucydidem dicuntur venia digna quæ fiunt *μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτίᾳ.* De Dejotaro idem ille Cicero: *non ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est.* Sallustius in historiis: *Cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, post alius alium quasi prudentiorem secuti.* Quod de bellis civilibus Brutus scripserat, putem non male ad pleraque bella alia referri posse: * *acrius esse prohibenda quam in superatos iracundiam exercendam.*

Cic. epist ad Brut.
Pro M. Marcello

VII. 1. Etiam ubi justitia hoc non exigit, sæpe tamen convenit bonitati, * convenit modestiæ, convenit animo excelso. *Ignoscendo auxisse populi Romani magnitudinem* ait Sallustius. Taciti est: *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* At Seneca: *Ferarum, nec generosarum quidem, permordere & urgere abjectos. Elephantes leo-*

Ann. XI
De Clem I. cap. 5.

GROTII NOTÆ.

Apud Herodianum] Verba Græca hæc sunt: καὶ Νίγρῳ μὲν πολεμήσαντες οὐχ οὕτως εὐλόγους εἴχομεν αἰτίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίας. οὐ γὰρ παρ' ἡμῖν προϋπάρχουσαν ἀρχὴν ὑφαρπάζων μεμίσητο, ἐν μέσῳ δὲ ἐρριμμένην καὶ ἀμφήριστον οὖσαν, ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας εἰς αὐτὸν ἀνθεῖλκεν. optimè.

Acrius esse prohibenda, quam in superatos iracundiam exercendam] Bembus IX.

Convenit modestia] Rex Theuderichus apud Cassiodorum II, 41: *illa mihi feliciter bella provenerunt quæ moderato fine peracta sunt; is enim vincit assidue qui novit omnia temperare.*

GRONOVII NOTÆ.

De imperio & gloria] Id ipsum quod Justinus lib. 15, 1. non se propter prædam, sed propter dignitatem iniisse bellum.

Positum in medio] Vacuum & certo possessore carentem.

3. *Erat obscuritas*] Incertum & obscurum, utra causa esset justior.

Μὴ μετὰ κακίας] Non per malitiam, sed nimio gloriæ studio.

De Dejotaro idem ille Cicero] Cap. 3.

Progressus sed lapsus] 2 Attic. 21. quia deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur.

Acrius esse prohibenda] Inclementius esse animadvertendum in eos, quos liquet bellum civile moturos, quam in eos, qui bello civili sunt victi; nam in illis non tam facilis præsumitur pœnitentia consilii, quam in his facti, cujus jam supplicium luerunt ipsa calamitate.

VII. 1. *Permordere*] Usque & usque morsicare, persistere in mordendo jam jacentes & impotes repugnandi.

leonesque transeunt qua impulerunt. Sæpe opportunum est illud Maronis,

> *Non hic victoria Teucrûm*
> *Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.*

2. Est in eam rem insignis locus in libro quarto ad Herennium: *Bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem quem armis cepissent vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita? Quia viri fortis est, qui de victoria contendant eos hostes putare: qui victi sunt, eos homines judicare; ut possit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille si vicisset, num idem fecisset? Quid igitur ei parcis? quia talem stultitiam contemnere non imitari consuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo quod habemus in panegyrico qui dictus est Constantino Constantii filio: *Cautior licet sit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renovasti Imperator veterem illam Romani Imperii fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges cum à portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur, unus præter ipso* Vide Plut. Paulo Æmilio. *Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: *unus Perseus ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante*) *legem illius severitatis evasit: cæteri in vinculis * luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum*

Impulerunt] De statu deturbarunt, prostraverunt, dejecerunt.

Anima una dabit] Unius cædes momentum faciet.

2. *Ad Herennium*] C. 16.

Qui de victoria contendant] Qui armati resistant, in eos hostilia moliri.

Eos homines] Dignos venia & clementia.

Bellum] Metum, periculum, vim ex bello.

Num idem] Numquid pepercisset tibi?

Quidigitur] Ante hæc verba omissum est: Non profecto tam sapiens fuisset.

Talem stultitiam] Qua forsan ille usus esset immoderate se gerendo in victoria.

Panegyrico] Qui nonus est in ordine, & adscribitur Eumenio cap. 10.

Qui calcat iratos] Forte, stratos; cui non est necesse quicquam facere in hostis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere, ut loquitur Justin. 11, 12. sed qui potest per fiduciam virtutis & fortunæ submissis insultare.

Unus Perseus ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante] Sero. Sic enim jam Gruterus edidit a. 16[illegible].

GROTII NOTÆ.

Luce privati aliis regibus dedere documentum] Nolim reduci hunc morem, tamen & Josua reges captos interfecit; Josephus Antiquæ historiæ v, 1. & de Sosio Dion: Ἀν[illegible] [illegible]

Ἀ[illegible]

norum quam exasperare justitiam. Sed & hic nimis laxe. Dicit quidem Josephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur qualis Pontius Samnis, non de his quibus regium esset nomen. Verborum sensus Latine sic habet: *Finis triumphi erat, postquam ad Capitolium Iovis ædem erat perventum: nam ibi exspectare imperatores mos antiquus patria jubebat, donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Iora filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo in forum trahitur, verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiisse nuntiatus est, secuta sunt fausta omina, deinde sacrificia.* Idem ferme dicit Cicero Verrina de Suppliciis.

3. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua, ut * de Aristonico, Jugurtha, Artabasdo: sed tamen præter Persea * Sy-

Antigonum virgis cecidit alligatum cruci. Sed provide addit, ὃ μηδεὶς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει: *quod nemo regum à Romanis victoribus pertulerat.* Est eadem historia apud Josephum libro XV. De Maximiano Herculio Eutropius libro X: *cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus; quos etiam bestiis, cùm magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* De rege Alemannorum patibulo suffixo vide Ammianum XXVII. Theuderichus rex Wisigotthorum Athinulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante Jornande historia Gotthica. Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent se quoque subjectos si Deo ita visum humanis vicibus, &, quod in simili periculo à Solone dictum meminerat Crœsus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

De Aristonico] Vide Appianum Mithridatico in fine.

GRONOVII NOTÆ.

Nimis laxe] Adulatur nimium Constantino, qui duos Francorum reges, sed barbaros & inconditos, quales tum erant Franci, bestiis objecit. Cæterum ne unum quidem exemplum justi regis post victoriam interfecti Romanis exprobrari potest.

In forum] Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐσύρετο τόπον. Joseph ἁλώσ. 3. ιὐ. Intelligit Tullianum Sallust. Catil. 55.

3. *Aristonico*] Hic non erat verus rex, sed Eumenis spurius ex citharistria Ephesia: & cum ab Attalo III, ejusdem Eumenis legitimo in testamento, quo Po. Ro. hæredem instituerat, præteritus esset, regnum Pergamenum invaserat & sustinebat invidiam Licinii Crassi consulis capti & occisi, Justinus 36, 4.

Jugurtha] Hic & ipse spurius, fratribus legitimis Adherbale & Hiempsale, Massiva quoque cognato Romæ, dum fide publica ibi moratur, per summum scelus occisis, legatis & exercitu & primoribus è Senatu pecunia corruptis, exercitu quoque sub jugum misso, misericordiam omnem perdiderat, Flor. 3, 1.

Artabasdo] Non Romæ, neque ex auctoritate senatus, sed Alexandriæ & M. Antonii scelus appellat Tacitus 3. annal. 3.

Persea] Macedonum.

* Syphax, Gentius, Juba, & Cæsarum tempore Caractacus, atque alii tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas & gerendi modum spectata à Romanis, quos tamen æquo asperiores in victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt. Itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum non male in Persei causa Romanos Senatores monet, *εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον δεδοίκασι, τήν γε τοῖς ὑπερηφανοῦσι ταῖς ἐξουσίαις χρωμένοις μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι*: *Si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem qui victoria insolentius utuntur.* Et * Plutarchus notat bellis inter Græcos ipsis etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentiâ dignitatis.

Exc.

4. Hostis ergo qui non id quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propriæ quæ ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem, aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie idem quem dixi Diodorus Siculus: *αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον κατορθώματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται. ὁ δὲ ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μεγαλόφρονος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται*: *Urbium expugnationes, secunda prælia, & si quid aliud in bello prosperum, sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in summo imperio victis misericordiam impertiri solius providentiæ opus est.* Apud Curtium legimus: *Alexander quanquam belli auctoribus poterat irasci, tamen omnibus veniam data.*

L. b. XXVII.

VIII. De nece autem eorum, qui casu non destinato occiduntur, tenendum quod supra diximus, si non justitiæ, misericordiæ

GROTII NOTÆ.

Syphax] Variant de eo historici; multi tradunt eum prope Romam ante triumphum decessisse: Polybius in triumpho ductum: Appianus dum de eo deliberatur morbo obiisse.

Plutarchus notat] Agide.

GRONOVII NOTÆ.

Syphax] Masæsulorum Numidarum.

Gentius] Illyrici.

Juba] Numidiæ.

Caractacus] Britanniæ regulus, Tac. 2. ann. 36.

Asperiores in victoria] Nonnisi in una Corintho, de Offic. II. quam tamen ad delendam habuerunt gravem causam, violatos legatos. Justin. 34, 1, 2.

4. *Nisi quo mortem*] Præterquam si quo videt incolumi se salvum esse non posse.

Ad capitalem mensuram] Morte supplicio digna sint.

VIII. *De nece*] In tentanda aggressione vel inferenda quamvis justa vi, per quam multi innoxii, & quos lædendi nullam propriam causam nec consilium habemus, sunt perituri.

Parum

cordiæ tamen esse non nisi magnis & ad multorum salutem perventuris caussis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernities possit. Idem nobiscum sensit Polybius, qui libro V sic loquitur: *οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων. οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις* (male editur *ἀναιτίοις*) *τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν*: *Bonorum virorum est etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum; sed hactenus ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam sontibus parcere.*

IX. 1. His cognitis, de his quæ magis specialia sunt non difficilis erit definitio. * *Puerum ætas excuset, fœminam sexus*, ait Sene-

GROTII NOTÆ.

Puerum ætas excuset, feminam sexus] Plinius historiæ naturalis libro VIII, cap. 16: *Leo ubi sævit, in viros prius quam in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame.* Ad illa Horatii libro IV, Ode VI, de Achille:

Nescios fari pueros Achivûm
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Dolenter declamat in sævitiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeo sævus erat ut nec infantibus nec in utero gestantibus pepercisset. Philo de Principis constitutione: *παρθένοι δὲ καὶ γυναῖκας μεθείσθωσαν*: *dimittantur autem virgines & mulieres*: causam reddit, *τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευαζόντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ἀνήμερον*: *Virorum qui bella fabricant accessionem facere mulieres, immite.* Idem de specialibus legibus II: *πρὸς μὲν γὰρ τοὺς τελείους μυρίας προφάσεις εὐλόγοι προσκρουμάτων τε καὶ διαφορῶν. τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οὐδ' ἐπιψεύσασθαι κατηγορίαν αἰσχυνοῖς ἔστιν ἐνδέχεται*: *Nam in justa ætatis homines mille speciosi obtentus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venêre, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* Josephus Antiquæ historiæ libro IX de Manaemo: *μηδὲ νηπίων φεισάμενος, ὠμότητος ὑπερβολὴν οὐ κατέλειπεν οὐδ' ἀγριότητος. ἃ γὰρ οὐδ' ἀλλοφύλους τινὰς συγγνωστὸν δρᾶσθαι μεμαθηκέναι ὑποχειρίους, ταῦτα τοὺς ὁμοφύλους οὕτως εἰργάσατο*: *Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur si in externos bello victos essent edita, ea fecit in populares suos.* Idem Josephus Judam Maccabæum narrat Bosra & Emphrone captis interfecisse *πᾶν τὸ ἄρσεν καὶ μάχεσθαι δυνάμενον*: *quicquid virilis sexus & pugnæ idoneum erat.* Et alibi pœnam quam Alexander Thracides dictus de Judæorum pueris & mulieribus sumpserat, vocat *ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην*, *ultionem ultra hominum morem.* Agathias libro III: *ἐπειδὴ δὲ ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπιστάμενα παροινεῖν, οὕτω τε ἀφυβρίζειν, ἔσχεν αὐτοῖς οὐδὲ ἀποινεὶ τοῦτο ἡμάρτηται*: *Quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inscios ita sævire atque insanire, ideo hæc ipsis non impune abiere.* Nicetas, aut qui historiam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens qui Athiram ceperant: *ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπομαστίδια τῶν παίδων τοῦ κακοῦ ἐφάνη ἀνώτερα, ἀλλ' ἀπεσφάγη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος ἀμάρητον, ὑπὸ τῶν ἰλέων ἀναλώτων ἐκεί-*

Lib. III. Seneca libris quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Hebræo-
24. rum etiam post pacem oblatam & repudiatam parci vult fœmi-
Deuter. XX. nis & infantibus, extra paucas gentes speciali jure exceptas, ad-
14. versus quas quod erat bellum non erat hominum sed Dei, atque
Numer. ita appellabatur. Et cum mulieres Madianitidas vellet occidi
XXXI, 18. ob proprium ipsarum crimen, excepit virgines intactas. Imo
Jon. IV, 2. cum Ninivitis ob gravissima peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis quæ honesti & inhonesti discrimina
De Ira II, ignorat: Cui similis est apud Senecam sententia: ***Num quis***
c. 9. ***irascitur pueris quorum ætas nondum novit rerum discrimina?*** Et apud Lucanum:

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cujuscumque
Vict. de sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, ut-
jure belli, pote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est
n. 36. quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium?

2. Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum quibus fas maxime valuit. ***Arma habemus*** (ait apud Livium Camillus) ***non adversus eam ætatem cui etiam captis urbibus parcitur, sed adversus armatos.*** Addit hoc esse
Vita Ca- inter belli jura, naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens,
milli. ***Sunt***, inquit, ***apud bonos etiam belli quædam leges.*** Ubi nota il-
Lib. I. lud apud bonos, ut hoc jus ab eo quod in moribus & impunita-
Lib. XXIV. te positum est discrimines. Sic Florus negat aliter fieri potuisse salva integritate. Apud Livium alio loco est: ***à qua ætate etiam hostes irati abstinerent.*** Et alibi: ***usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.***

3. Quod

νων ἀνδρῶν καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸν ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμοῦ χρώμενος: *Ne infantes quidem lactentes adhuc mali exsortes fuere, sed & hi velut in herba demessi sunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum misericordia intactorum, neque scientium injuriam ab eo fieri natura ac fas hominum violari, qui ultra quam ut hostes vincat aut subigat extendit iram.* Adde quæ Beda habet libro II, cap. 20. de Carævollæ feritate, & Helvetiorum bonam legem apud Simlerum, & Elisabethæ reginæ pia mandata apud Camdenum in anno CIↃ IↃ XCVI.

GRONOVII NOTÆ.

IX. 1. *Quibus ira irascitur*] Adversus iracundiam scribit, iram coercendam esse monet ac præcipit.

Sed Dei] Qui eas ob corruptissimos mores ab stirpe volebat exscindi.

2. *Quibus fas maximo*] *Boni fortimores & valuit recti observantia*, Tacit. 3. annal. 26.

Naturalia scilicet] Nam gentium jura plus permisere, 3, 4, 9.

Quod in moribus] Quod non fundatum est in justitia naturali & morali, sed politica, & consuetudine invaluit, neque innocentem, sed impunitum præstat.

Salva integritate] Fide ac dignitate integra & illæsa.

Iram

3. Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in fœminis plerumque obtinet, id est nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius loquitur, *sexus rudis insciusque ferri.* Neroni hostem vocanti Octaviam in Tragœdia reponit præfectus, *Octavia.*

——— * *Fœmina hoc nomen capit?*

Alexander apud Curtium: *Cum captivis & fœminis gerere bellum non soleo: armatus sit oportet quem oderim.* *Lib. v.* Grypus apud Justinum: *à nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in fœminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitia victorum eximat.* *Libro XXXVIII* Apud Tacitum alius: *neque adversus fœminas, sed palam adversus armatos bellum se tractare.*

4. Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes & fœminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. *Lib. IX, c.* Apud Diodorum Carthaginenses Selinunte narrantur interfecisse feras, fœminas, infantes, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες, *sine humanitatis affectu.* *Lib. XIII.* Et alibi hoc ipsum ὠμότητα *crudelitatem vocat.* Latinus Pacatus de fœminis: *sexus cui bella parcunt.* *Lib. XIV.* Simile Papinii de senibus pronuntiatum:

Nullis violabilis armis
Turba senes.

X. 1. Idem statuendum universaliter de maribus quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Vict. d. loco.* *Jure belli in armatos repugnantesque cædes*, ut ait Livius, id est, eo jure quod naturæ congruit. *Libro XXVIII.* Sic Josephus æquum ait ut in pugna pœnas dent qui arma ceperunt, insontibus non nocendum. *Ant. XII cap. 3.* Camillus Vejis expugnatis edixit ut ab inermi abstineretur. *Liv. lib.* In hac classe primum ponendi sunt hi qui sacra curant; nam ut hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Judæorum non nocebant * collegio Prophetarum quod erat Gabæ, ut videre est 1 Sam. x, 5 & 10. Et sic ad alium locum, ubi simile erat collegium tanquam sepositum

GROTII NOTÆ.

Fœmina hoc nomen capit] Ideo Tucca & Varus delendos censuere in secunda Æneide versus, ubi deliberat Æneas an Helenam occidat.

Collegio prophetarum] Hyrcanus Hierosolyma obsidens victimas ad templum misit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur Procopio Gotthicorum II, qui sacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum Caroli Magni ad legem Bajoariorum, & legem Langobardicam libro I, tit. XI, 14.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Fœmina hoc nomen*] Cum sit imbellis & imbecilla, potestne etiam hostis vocari?

X. 1. *Eo jure, quod naturæ*] Etenim jure gentium etiam in inermes & sese submittentes, modo inter hostes sint, aut inter eos fuerint, ut supra, cap. 4.

A sa-

situm ab omni armorum injuria cum Samuele confugit David, *Quæst. Gr.* 1 Sam. xix, 18. Cretenses, narrat Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur omnem noxam abstinuisse * à sacerdotibus & iis quos humandis mortuis præpositos κατακαύστας vocabant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet, οὐδὲ πυρφόρος *Lib.* VIII. ὑπελείφθη. * Notat Strabo, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote Jovi sacros, & eorum hospites in alta pace vixisse.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur qui vitæ genus simile elegerunt, ut monachi & conversi, id est pœnitentes, *C. de treuga & pace.* quibus proinde æque ut sacerdotibus parci volunt canones naturalem æquitatem secuti. Addas his merito eos qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant.

Lib. II. *Bibl.* XI. Deinde agricolas, quos & canones asscribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας: *in præliis quidem hostes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν; *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi Assyriorum nuntiari jussit: *Xen. de Cyri inst.* V. ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾶν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν: *paratum se eos qui agros colerent illæsos indemnesque sinere.* De Belisario Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτη φειδώ τε καὶ πρόνοια ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτοὺς οὐδὲν πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν: *agricolis*

GROTII NOTÆ.

A sacerdotibus] Servius ad VII Æneidos: *Nam eum defendebat à bello, si non ætas, saltem religio sacerdotis.*

Notat Strabo] Et Polybius libro IV, & Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis. Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac securitatem.* Docent Thucydides libro V, & VIII, & Plutarchus Arato.

GRONOVII NOTÆ.

Οὐδὲ πυρφόρος] Cum significabant omnes occisos, & πυρφόρον interpretantur vatem, qui sacrum igniculum ferret.

Strabo Lib. VIII] Pag. 312.

Jovi sacros] Propter Olympia, quæ Pisæ in Elide Jovis honori celebrabantur, Polyb. 4, 73.

Et eorum hospites] Peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

2. *Conversi*] Primus gradus monasticæ vitæ, eorum, qui seculo renuntiant manentes in seculo, hoc est, cucullam sumunt, & se alligant ad certum numerum precum & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus: ex quibus deinde fiunt Professi, qui jam res suas dederunt monasterio: & denique monachi, Rittersh. ad Salv. p. 126. Cerda Adv. Sa. 40, 28.

Qui literarum] Seneca epist. 14. *Ha litera non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos infularum loco ...* Unde eidem tutus literarum amor ad Polyb. 22.

Nat.

ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hostico moram agitant intelligendum est, sed & de subditis perpetuis; nam & horum vita ab armis aliena est; ac sub hoc nomine continentur simul alii opifices & artifices, quorum quæstus pacem amat non bellum.

XIII. 1. Ut ad eos veniamus qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore id est æqui respectu ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus quæ cum fœminis conjungit captivos. Accedat illud Augustini: *hostem pugnantem * necessitas perimat non voluntas. Sicut bellanti & resistenti violentia redditur,* *Ad Bonif. Epist. 1.*

GROTII NOTÆ.

Necessitas perimat] Gratianus posuit *deprimat*. Plutarchus Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραπόδιζοντο, λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων: *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere post victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt, creduntur que non facturi fuisse Thebani quod fecere in Orchomenios, si illi adfuissent.* Secutus hoc Marcellus captis Syracusis, ut ibidem ait Plutarchus. Vide eundem Plutarchum in Catone Uticensi. *Cabada Persarum regi cùm Amida vi cepisset, multaque cædes fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere:* Narrat Procopius Persicorum I, qui & Persicorum II dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν οὐχ ὅσιον: *sævire in captos pietati adversatur.* Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapoli Gotth. I. Imperator Alexius apud Annam Comnenam, suadenti occidere Scythas captivos: κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντες ἄνθρωποι. κἂν ἐχθροὶ, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι: *Etiamsi Scythæ, homines tamen sunt: etiamsi hostes, miseratione tamen digni.* Gregoras libro VI, τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖα ποτ' ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, ἐπιθολοῦντος τότε τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς χειρὸς τότε μεθυούσης καὶ λόγον οὐκ ἐχούσης χειραγωγὸν, καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων. τῆς δ' ἀκμῆς τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰληφυίας μετὰ σταθμῆς τινὸς καὶ κρίσεως, τὰς τῶν πράξεων ἀρχὰς παραλαβεῖν τῇ χειρὶ, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τοῦ πράξαντος, εἴ τι μὴ κατὰ τὸ προσῆκον γίνοιτο: *Quæ in præliis actuque belli fiunt, ea qualiacunque sunt facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obsidetur animus ebria manu rationemque non habente ducem ac præsidem actionum. At ubi periculis suus abscessit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propositum indicat, si quid indecorum evenerit.* Adde ejusdem Gregoræ locum alterum, quem in his Notis posuimus ad finem capitis VII libri hujus, & de more laudabili Polonorum Chalcocondylam lib. V. Julianus laudatione secunda Constantii, sub cujus persona bonum Principem describit: κρατήσας δὲ μετὰ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν πόνων, μίασμα κρίνων τὸν οὐκ ἀμυνόμενον ἔτι κτείνειν καὶ ἀναιρεῖν: *Armis victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans homini non ultra se defendenti vitam adimere.*

GRONOVII NOTÆ.

XII. *Temporarium in hostico*] Dum merces advectas distrahant.

Opifices & artifices] Cicero 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, genus hoc universum amantissimum est otii.*

XIII. 1. *Necessitas perimat*] Hostis

ditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur, Xenophon de Agesilao: παρηγγέλλε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάττειν: *monuit milites ut captos non tanquam sontes punirent, sed tanquam homines custodirent.*

Lib. XIII. Apud Diodorum Siculum est: πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι: *Omnes* (Græci) *opponunt se repugnantibus, parcunt jam subactis.* Eo-

Lib. XVII. dem judice Macedones qui sub Alexandro πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσεφέροντο τοῖς Θηβαίοις, *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.*

2. Sallustius historia Jugurthina cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait contra jus belli: quod interpretare contra æqui naturam & morem mitius viventium.

Lib. V. Apud Lactantium est: *Parcitur victis, & est locus inter arma*

Hist. IV. *clementia.* Laudat Tacitus Primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in neminem ultra aciem sæviissent. Aristi-

De pace II. des: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας κατείργειν τοῖς ὅπλοις. τοὺς δ' ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι. *Hominum est nostri ingenii resistentes armis coërcere, prostratos tractare leniter.*

II Reg. II. 3. De captivis Propheta Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: *An quos captivos abduceres gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* Apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus:

Qua me necabunt non erunt pura manus.

Lib. XII. Apud Diodorum Siculum Byzantii & Chalcedonii, quod captivos satis multos interfecissent, hoc elogio notantur: ἐπετέλεσαν πράξεις ὠμότητι διαφερούσας: *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem alibi * captivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα, *jus commune:* qui aliter agunt, eos ait extra controversiam pec-

v. De benef. cap. 18. care. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in Philosophicis scriptis dicentem Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus, qui cum nimia captivorum multi-

stis ne interficiatur nisi pugnans & ex necessitate, non à valde volentibus nobis.

GROTII NOTÆ.

Captivis parcere] Capitolinus M. Antonino: *Æquitatem etiam circa captos hostes custodivit.*

GRONOVII NOTÆ.

In quo pacis perturbatio] Quem non est verendum, ne seditionem faciat & tumultum.

2. *Contra jus belli*] Nempe naturale, ut num. 9.

Hominum nostri ingenii] Moribus & institutis nostris imbutorum.

3. *Pura manus*] Liberæ à cædis crimine.

tudi-

multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

XIV. 1. Easdem ob causas * vitam salvam paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditos editam à Thebanis stragem ait, fuisse non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac similiter Thucydides libro III, ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους. ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους: *Volentes nos & manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum Syracusani senatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo dignum est supplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις: *moris est in bellis servare supplices.*

2. In obsessis oppidis observatum à Romanis, antequam murum aries percussisset. Cæsar Aduaticis denuntiat se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset se dedidissent; qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis antequam machinæ igniariæ explodantur: in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero, non tam quid fiat quam quid natura æquum sit respiciens, sic ea de re pronuntiat: *Et cum iis quos vi deviceris consulendum est, tum ii qui armis positis ad imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percusserit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse, ut quam oppugnarent urbem eam non cingerent corona, sed * partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

Lib. II de bello Gal.

Off. I.

XV. Eadem æquitas jubet parci his, qui sine conditionibus se victori permittunt, aut supplices fiunt. *Trucidare deditos sævum* censente Tacito. Sallustius similiter de Campsanis qui se Mario dediderant, cum puberes interfectos narrasset addit, facinus

Ann. XI. Bell. Jug. Lib. I. rep. ord. Lib. XLI

GROTII NOTÆ.

Vitam salvam paciscentium, sive in prælio sive in obsidione non repudianda deditio] Romani Persis qui in arce Petræ erant Goth. IV: ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ξυμμαχοῦντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατώντων φειδόμεθα, καὶ πρὸς τὸν βίον ἐνδιαθρυπτομένους τε καὶ βλακεύοντας ἐλεεῖν ἀξιοῦμεν. ὡς Ῥωμαίοις Χριστιανοῖς νόμος: *Nos vero vestrum in feremur jugum cervice jactantium, mortemque concupiscentibus parcere volumus, & vitam delicate fastidientes servare, ut decet Christianos & Romani Imperii cives.* Vide Serranum in rebus Francisci I, & Henrici II.

* *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus cùm Carthaginem eversurus esset edixit, fugerent qui vellent. Polybius.

GRONOVII NOTÆ.

XIV. 1. *Paciscentium*] Offerentium se arma posituros, si fides detur vitam & libertatem salvam fore.

2. *Murum aries*] Machina contentis funibus acta & emittens grande telum ad solvendam commissuram saxorum in muris.

Ad imperatorum fidem] Orant se in fidem & clientelam recipi.

Cingerent corona] Ab omnibus partibus clauderent exitus.

XVI. 1. *Si*

cinus fuisse contra jus belli, naturale scilicet. Idem alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, sed supplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, *jure belli in armatos repugnantesque cædes*; & alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, qui adversarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιϊππεύων φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων: *non passus est impetu oppugnari, sed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox suis futuris.*

XVI. 1. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe si talio exigatur, si terrore opus sit, si pertinacius restitum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam cædem facile intelliget qui eorum meminerit, quæ de justis occidendi causis supra sunt prodita. A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut
Vide Vict. de jure bel. lin. 49, & 60.
ergo juste occidantur oportet crimen antecedat, & quidem tale quod æquus judex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de injustitia belli convicti, tamen in armis perstitissent, si immanibus convitiis famam hostis lacerassent, si fidem violassent, aut aliud gentium jus, ut legatorum, si transfugæ essent.

2. At talionem natura non admittit, nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod hostium unum quasi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi quæ de pœnarum communicatione supra à nobis tractata sunt. Apud Aristidem
Lib. II, c. XXI, §. 18.
legimus: πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *Nonne absurdum, ea quæ accuses & prave facta dicas tanquam recta velle imitari?*
De pace II.
Accusat Syracusanos hoc nomine Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tanquam quod Hicetas Dionis uxorem sororem & filium interfecisset.
Plut. Tim. & Dione.

3. Uti-

XVI. 1. *Si talio exigatur*] Si hostis crudelitas pari crudelitate plectenda aut deterrenda sit. Ut Thracum apud Florum 3, 4. Observatum neque Hispanorum in Batavos, neque Gallorum Ligistarum in Protestantes sævitiam aliter quam pari sævitia coerceri potuisse.

Si terrore] Si unius severitatis exemplo multis aliis possit metus fieri, ut repugnare desinant.

Si pertinacius] Si diutius resistendo irritaverint victorem & ei occasiones promovendæ victoriæ eripuerint.

Immanibus convitiis] Ut Cæcina Cæsaris Julii Cic. 6. famil. 7. ut Thebani obsessi per præconem in altissima turre flatum proclamantes tyrannum Græciæ Alexandrum. Diod. 17, 9. Ut Athenienses Sullam obsidentem exasperarunt. Plutarch. de garrul. p. 505.

Fidem violassent] Cæsar 1. Gall. 27. & 2, 23. Civilis 2, 14.

2. *Hostium unum*] Ita ut singula membra sint obligata & omnia pœnæ pro singulis aliis, & quod unus commeruit, omnes commisisse videantur.

Tanquam] Tantum.

3. Utilitas etiam quæ ex terrore in posterum speratur, ad jus dandum cædis non pertinet; sed si subsit jus, potest inter causas esse ob quas jus non remittatur.

4. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut apud Procopium disserunt Neapolitani; aut siqua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus Judex. Alexander, cum in oppido quodam quod acrius restiterat puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more: eamque famam reveritus Rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτοῖς ἐφαίνοντο, *quod eos videret generosos ac suis fidos esse*, quæ Arriani verba sunt. Phyto Reginorum prætor, cum ob pertinacius defensam urbem à Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit, eo quod urbem noluisset prodere supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum: Lib. 1. Gotth. Polyæn. libro IV.

Vincat, quicumque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives quod signa adversa tulerunt
Non credit fecisse nefas:

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius ex humano genere constantis cives.

5. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque Homerus merito illud accinit:

Κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.
* *Facinusque animo versabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia ut morte digna videri possint, misericordiæ erit ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habemus

GROTII NOTÆ.

Facinusque animo versabat iniquum] Crudele hoc visum sæculis posterioribus notat ad X Æneidos Servius.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Si subsit jus*] Si victum & in potestatem redactum liceat occidere ob facinus, non tantum ob hostilem animum, quum forsan ei alioquin ignosceres; tantum momenti habet utilitas, ut merito non parcas aut gravius in eum consulas.

4. *Quod signa adversa*] Non sceleratos & obnoxios supplicio esse judicat, quod hostes fuerunt.

XVII. *Ob multitudinem*] Ob numerum eorum, qui peccaverunt, non uti summo jure neque omnes occidere. Flor. 4. 6. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

mus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *In singulos severitas imperatoris distringitur: at necessaria est venia ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? * Turba peccantum.* Et Lucani illud:

De Ira, c. 10.

Tot simul infesto juvenes occumbere letho
Sæpe fames pelagique furor, subitaque ruina,
Aut cœli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Ne nimium multi pœnam subirent sortitio comparata est, inquit Cicero. Sallustius ad Cæsarem: *Neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vastatur quam corrigitur.*

Pro Cluent.

XVIII. 1. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit accipi potest ex iis quæ in superioribus dicta, à nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere quod in res alias quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito, aut expresso à singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico cui & suus includeretur. At postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam Deo exceptum, sequitur ut solo consensu nemo jus cuipiam dare possit in vitam aut suam, aut civis sui. Atque ideo Narseti bono duci atrox visum de innoxiis obsidibus supplicium sumere

Vict. de jure belli, n. 43.

GROTII NOTÆ.

Turba peccantum] *Quicquid multis peccatur, inultum est.* Scholiastes Juvenalis ex Lucano. Livia apud Xiphilinum ex Dione: *ἄν τε τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας: Si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo se ferri ut maximam hominum partem interimat.* Augustinus epistola LXIV: *Magis monendo quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium; severitas autem exercenda est in peccata paucorum.* Adde Gailium de pace publica lib. II. cap. 9, 36.

GRONOVII NOTÆ.

Sortitio comparata est] Ut sortibus in urnam conjectis eductisque vel unus è paucioribus, vel pauci, ut decimus aut vigesimus quisque è pluribus, qui deliquerunt, ut cuique maligna sors excidisset, supplicium luerent.

XVIII. 1. *Quæ in proprietatem*] Quæ mancipi sunt & Dominos mutant: nempe ut eam alienare vel obligare posset, & quod quisque de sua vita vel interimenda vel obliganda ut interimeretur. si tertius vel civitas pacto non stetisset, idem posse de singulorum vitiis statuere civitatem.

Ex suo peculiari] Sive ipsi se obsides dederint, sive quod omnes, vel maxima pars de illis statuerint, ut id consensisse videantur, ex regula §. 17.

Deo exceptum] Deum sibi reservasse ac reservasse, neque homini permisisse ut eam pro arbitrio vel retineret vel abjiceret.

re narrat Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat se non in obsides innoxios * sed in ipsos qui defecissent sæviturum: nec ab inermi sed ab armato hoste pœnas expetiturum. *Lib. I.* *Livius lib. XXVIII.*

2. Quod autem ex recentioribus Jurisconsultis non ignobiles, conventiones tales valere dicunt si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem, quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin à peccato immunes putant qui ex conventione sola vitam adimunt alicui, vereor ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem à se datam in re magna fefellit, fieri potest ut supplicium injuria vacet. *Menoch. arb. q. 7.*

3. At Clœliæ quæ * non sua sponte sed civitatis jussu obses venerat, cum tranato Tyberi effugisset, *apud regem Ethruscum non tuta solum sed & honorata virtus fuit*, quæ Livii in hac re enarranda verba sunt. *Lib. II.*

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes commissiones quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri cujus vice gladium gestant. Quippe & Sallustio laudati duces, qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus: * *rari excursus & fortuita pugna.* *Art. lib. I*

GROTII NOTÆ.

Sed in ipsos qui defecissent sævituram] Idem ait Julianus apud Eunapium Excerpto legationum 9.

Non sua sponte] Confer historiam obsidum id onus detrectantium & ob id punitorum, apud Nicetam libro II.

Rari excursus & fortuita pugna] Demetrium reprehendit Plutarchus: φιλονεικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τοὺς στρατιώτας ἀναγκάζοντος: *quod gloriæ magis studio quam ex utilitate milites in pericula truderet, præliisque objiceret.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Conventiones tales*] Pacta, quæ vitæ obligatione sanciuntur.

Si moribus] Si quo in populo usu invaluissent & nunc quoque frequentarentur.

XIX. *Commissiones*] Conflictus ex provocatione.

victoria:
IV. *Si hostis habeat aliunde quo se sustentet:*

VIII. *Utili... moderatio... notata.*

I. 1. RES alterius ut perdere quis sine inj... trium, unum antecedat necesse est: lis quæ in primi dominii institutione excep... ut si quis tertii gladium quo usurus sit furio... tandi causa in amnem projiciat, quo ipso ... obligationem damni resarciendi ex veriore ... mus: aut debitum aliquod procedens ex in... rum ut res perdita imputetur in illud debit... alioqui enim jus non esset: aut meritum a... pœna talis par sit, aut cujus mensuram pœna ... ut recte notat sani judicii Theologus, ut pr... aut domos aliquas incensas totum regnum va... fert: quod & Polybius vidit, qui in bello no... vagari pœnam, sed usque eo ut delicta æqu...

Lib. II, c. 11, §. 9.

Vict. de jure bel. n. 52, & 56.

Lib. V.

GRONOVII NOTÆ.

I. D*Ominii institutione excepta*] Neque enim privatis dominiis institutis præsumuntur voluisse gentes, si quis veniat in manifestum periculum pereundi & quidem non suo peccato, isque servari possit arrepta aut corrupta re aliena; tum quoque valere strictum jus privati dominii & potius abstineri re aliena quam hominem innoxium servari: sed hunc casum excepisse præsu-

bendum sibi ... illius rei, quan... no restituenda...

Ex inæquali... mecum contr... quam ei debet... minus haben... beo.

Res perdita ... rius bonis co... eo, quod mi... tur possessori.

Et hæ quidem causæ & intra hos duntaxat fines faciunt ut absit injuria.

2. Cæterum nisi causa utilitatis suadeat, stultum sit nullo suo *Strat. c.*
bono nocere alteri. Ideo qui sapiunt, utilitatibus moveri solent, quarum præcipua est illa quam annotavit Onosander: *τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ οὐσία τρέφει: Hostium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam & * pecuniarum & frugum penuria bellum minuit quantum auget copia*: à quo non discrepat illud Procli, *στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν, boni est imperatoris hostium copias undique accidere.* De Dario Curtius: *credebat inopia debellari posse nihil habentem nisi quod rapiendo occupasset.* *Herod. l.* *Pol. lib. I*

3. Et illa quidem populatio ferenda est, quæ brevi ad pacem *Front.*
petendam hostem subigit; quo genere belli usus Halyattes in *Strat. II*
Milesios, Thraces in Byzantios, Romani in Campanos, Capena- *c. 4. Liv.*
tes, Hispanos, Ligures, Nervios, Menapios. At si recte rem ex- *l. v, III.*
pendas, plerumque admittuntur talia odio magis quam pruden- *xxxiv, I*
ti ratione. Ferme enim evenit ut aut causæ illæ suadentes ces- *Cæs. de*
sent, aut ut aliæ sint validiores quæ dissuadeant. *bello Gal lib. VI.*

II. 1. Id evenit primum, si nos ipsi rem frugiferam ita teneamus, ut hostibus non possit esse in fructu. Quo proprie spectat lex divina quæ in vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero asservari ad victum; addita causa, quod non ut homines ita & arbores adversum nos in prælium consurgere possint, quod ex rationis similitudine * Philo etiam ad *De Creat.*
agros *magistr.*

GROTII NOTÆ.

Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit] Philo de vita contemplativa: *οἱ πολέμιοι κείρουσιν ἢ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι: solent hostes vastare & arboribus nudare terram hostilem, ut hostes eo facilius se dedant rerum necessariarum penuria.* Idem in Diris: *διπλᾶν ἐργαζόμενοι συμφορὰν λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν: duplex sibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hostibus.*

GRONOVII NOTÆ.

Ut absit injuria] Ut vastemus & vexemus alienas res sine peccato.

2. *Nisi causa utilitatis*] Magnum inde commodum ad nos aut incommodum ad hostem perveniat.

3. *Qua brevi ad pacem*] Qua videmur effecturi ut hostis citius de bello finiendo & pace reducenda cogitet.

Odio magis quam] Dum sæpius indulgemus iræ aut prædæ cupiditati quam ut in summa re aliquid profligemus.

II. 1. *Vallum belliqne opera*] Aggeres & machinas.

GROTII NOTÆ.

Philo] Alter ejusdem scriptoris locus de Humanitate dignus & ipse qui huc transcribatur: *ἐπιδαψιλευόμενος τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτῷ καὶ κατακόρως χρῆται, μεταβὰν ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτά, περὶ ὧν αὖθις λεκτέον, ἐπειδή γε περὶ τῶν προτέρων διεθέμεθα, καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται, λέλεκται. ἀπείρηκε τοίνυν ἀντικρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρου ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ στρατοφοροῦσαν τὴν*

Lib. III. 24. Seneca libris quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Hebræorum etiam post pacem oblatam & repudiatam parci vult fœminis & infantibus, extra paucas gentes speciali jure exceptas, *Deuter.* XX. 14. adversus quas quod erat bellum non erat hominum sed Dei, atque ita appellabatur. Et cum mulieres Madianitidas vellet occidi *Numer.* XXXI, 18. ob proprium ipsarum crimen, excepit virgines intactas. Imo *Jon.* IV, 2. cum Ninivitis ob gravissima peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis quæ honesti & inhonesti discrimina ignorat: Cui similis est apud Senecam sententia: *De Ira* II, c. 9. ***Num quis irascitur pueris quorum ætas nondum novit rerum discrimina?*** Et apud Lucanum:

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cujuscumque *Vict. de jure belli*, n. 36. sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium?

2. Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum quibus fas maxime valuit. ***Arma habemus*** (ait apud Livium Camillus) ***non adversus eam ætatem cui etiam captis urbibus parcitur, sed adversus armatos.*** Addit hoc esse *Vita Camilli.* inter belli jura, naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens, ***Sunt***, inquit, ***apud bonos etiam belli quædam leges.*** Ubi nota il- *Lib.* I. lud apud bonos, ut hoc jus ab eo quod in moribus & impunita- *Lib.* XXIV. te positum est discrimines. Sic Florus negat aliter fieri potuisse salva integritate. Apud Livium alio loco est: ***à qua ætate etiam hostes irati abstinerent.*** Et alibi: ***usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.***

3. Quod

των ἀνδρῶν καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸ ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμῷ χρώμενος: *Ne infantes quidem lactentes adhuc mali exsortes fuere, sed & hi velut in herba demessi sunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum misericordia intactorum, neque scientium injuriam ab eo fieri natura ac fas hominum violari, qui ultra quam ut hostes vincat aut subigat extendit iram.* Adde quæ Beda habet libro II, cap. 20. de Cæadvollæ feritate, & Helvetiorum bonam legem apud Simlerum, & Elisabethæ reginæ pia mandata apud Camdenum in anno CIↃ IↃ XCVI.

GRONOVII NOTÆ.

IX. 1. *Quibus iræ irascitur*] Adversus iracundiam scribit, iram coercendam esse monet ac præcipit.

Sed Dei] Qui eas ob corruptissimos mores ab stirpe volebat excindi.

2. *Quibus fas maxime*] *Boni fueri mores & valuit recti observantia*, Tacit. 3. annal. 26.

Naturalia scilicet] Nam gentium jura plus permisere, 3, 4, 9.

Quod in moribus] Quod non fundatum est in justitia naturali & morali, sed politica, & consuetudine invaluit, neque innocentem, sed impunitum præstat.

Salva integritate] Fide ac dignitate integra & illæsa.

Formam

3. Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in fœminis plerumque obtinet, id est nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius loquitur, *sexus rudis insciusque ferri*. Neroni hostem vocanti Octaviam in Tragœdia reponit præfectus, *Octavia.*

——— * *Fœmina hoc nomen capit?*

Alexander apud Curtium: *Cum captivis & fœminis gerere bellum non soleo: armatus sit oportet quem oderim.* *Lib. v.* Grypus apud Justinum: *à nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in fœminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitia victorum eximat.* *Libro XXXVIII.* Apud Tacitum alius: *neque adversus fœminas, sed palam adversus armatos bellum se tractare.*

4. Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes & fœminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. *Lib. IX, c. 1* Apud Diodorum Carthaginenses Selinunte narrantur interfecisse feras, fœminas, infantes, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες, *sine humanitatis affectu*. *Lib. XIII* Et alibi hoc ipsum ὠμότητα *crudelitatem vocat*. Latinus Pacatus de fœminis: *sexus cui bella parcunt*. *Lib. XIV.* Simile Papinii de senibus pronuntiatum:

Nullis violabilis armis
Turba senes.

X. 1. Idem statuendum universaliter de maribus quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Vid. d. loco.* *Jure belli in armatos repugnantesque cædes*, ut ait Livius, id est, eo jure quod naturæ congruit. *Libro XXVIII.* Sic Josephus æquum ait ut in pugna pœnas dent qui arma ceperunt, insontibus non nocendum. *Ant. XII cap. 3.* Camillus Vejis expugnatis edixit ut ab inermi abstineretur. *Liv. lib. V* In hac classe primum ponendi sunt hi qui sacra curant; nam ut hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Judæorum non nocebant * collegio Prophetarum quod erat Gabæ, ut videre est 1 Sam. x, 5 & 10. Et sic ad alium locum, ubi simile erat collegium tanquam seposi-

tum

GROTII NOTÆ.

Fœmina hoc nomen capit] Ideo Tucca & Varus delendos censuere in secunda Æneide versus, ubi deliberat Æneas an Helenam occidat.

Collegio prophetarum] Hyrcanus Hierosolyma obsidens victimas ad templum misit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur Procopio Gotthicorum II, qui sacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum Caroli Magni ad legem Bajoariorum, & legem Langobardicam libro I, tit. XI, 14.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Fœmina hoc nomen*] Cum sit imbellis & imbecilla, potestne etiam hostis vocari?

X. 1. *Eo jure, quod natura*] Etenim jure gentium etiam in inermes & sese submittentes, modo inter hostes sint, aut inter eos fuerint, ut supra, cap. 4.

A sa-

situm ab omni armorum injuria cum Samuele confugit David, 1 Sam. XIX, 18. Cretenses, narrat Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur omnem noxam abstinuisse * à sacerdotibus, & iis quos humandis mortuis præpositos νεκραγωγοὺς vocabant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet, οὐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. * Notat Strabo, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote Jovi sacros, & eorum hospites in alta pace vixisse.

Quæst. Gr.

Lib. VIII.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur qui vitæ genus simile elegerunt, ut monachi & conversi, id est pœnitentes, quibus proinde æque ut sacerdotibus parci volunt canones naturalem æquitatem secuti. Addas his merito eos qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant.

C. de treuga & pace.

XI. Deinde agricolas, quos & canones asscribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας: *in præliis quidem hostes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν; *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi Assyriorum nuntiari jussit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾶν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν: *paratum se eos qui agros colerent illæsos indemnesque sinere.* De Belisario Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτη φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτοὺς οὐδὲν πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν: *agricolis*

Lib. II. Bibl.

Xen. de Cyri inst. V.

GROTII NOTÆ.

A sacerdotibus] Servius ad VII Æneidos: *Nam eum defendebat à bello, si non ætas, saltem religio sacerdotii.*

Notat Strabo] Et Polybius libro IV, & Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis. Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac securitatem.* Docent Thucydides libro V, & VIII, & Plutarchus Arato.

GRONOVII NOTÆ.

Οὐδὲ πυρφόρος] Cum significabant omnes occisos, & πυρφόρον interpretantur vatem, qui sacrum igniculum ferret.

Strabo Lib. VIII] Pag. 312.

Jovi sacros] Propter Olympia, quæ Pisæ in Elide Jovis honori celebrabantur, Polyb. 4, 73.

Et eorum hospites] Peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

2. *Conversi*] Primus gradus monasticæ vitæ, eorum, qui seculo renuntiant manentes in seculo, hoc est, cucullam sumunt, & se alligant ad certum numerum precum & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus: ex quibus deinde fiunt Professi, cum jam res suas dederunt monasterio & denique monachi, Rittersh. ad Salv. p. 126. Cerda Adv. Sacr. 40, 28.

Qui literarum] Seneca epist. 14. *Hæc litera non dico apud bonos, [illegible] mediocriter malos infulaerum [illegible]* Unde eidem tutus literarum [illegible] ad Polyb. 22.

No.

ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hostico moram agitant intelligendum est, sed & de subditis perpetuis; nam & horum vita ab armis aliena est; ac sub hoc nomine continentur simul alii opifices & artifices, quorum quæstus pacem amat non bellum.

XIII. 1. Ut ad eos veniamus qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore id est æqui respectu ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus quæ cum fœminis conjungit captivos. Accedat illud Augustini: *hostem pugnantem* * *necessitas perimat non voluntas. Sicut bellanti & resistenti violentia redditur,* *Ad Bonif. Epist. 1.*

GROTII NOTÆ.

Necessitas perimat] Gratianus posuit *deprimat*. Plutarchus Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίζοντο, λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων: *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere post victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt, creduntur que non facturi fuisse Thebani quod fecere in Orchomenios, si illi adfuissent.* Secutus hoc Marcellus captis Syracusis, ut ibidem ait Plutarchus. Vide eundem Plutarchum in Catone Uticensi. *Cabada Persarum regi cùm Amida vi cepisset, multaque cædes fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere:* Narrat Procopius Persicorum I, qui & Persicorum II dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν οὐχ ὅσιον: *savire in captos pietati adversatur.* Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapoli Gotth. I. Imperator Alexius apud Annam Comnenam, suadenti occidere Scythas captivos: κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. κἂν ἐχθροὶ, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι: *Etiamsi Scytha, homines tamen sunt: etiamsi hostes, miseratione tamen digni.* Gregoras libro VI, τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γενόμενα ὁποῖα ποτ' ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, ἀφελατευκυίας ποτε τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς χειρὸς τότε μεθυούσης καὶ λόγον οὐκ ἐχούσης χειραγωγεῖν, καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων. τὸ δ' ἀκμῆς τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰληφυίας μετὰ σταθμῆς τινὸς καὶ κρίσεως, τὰς τῶν πράξεων ἀρχὰς παραλαβεῖν τῇ χειρὶ, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τοῦ πράξαντος, εἴ τι μὴ κατὰ τὸ προσῆκον γένοιτο: *Quæ in præliis actuque belli fiunt, ea qualiacunque sunt facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obsidetur animus ebria manu rationemque non habente ducem ac præsidem actionum. At ubi periculis suus abscessit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propositum indicat, si quid indecorum evenerit.* Adde ejusdem Gregoræ locum alterum, quem in his Notis posuimus ad finem capitis VII libri hujus, & de more laudabili Polonorum Chalcocondylam lib. V. Julianus laudatione secunda Constantii, sub cujus persona bonum Principem describit: κρατήσας δὲ μετὰ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν φόνων, μίασμα κρίνων τὸν οὐκ ἀμυνόμενον ἔτι κτείνειν καὶ ἀναιρεῖν: *Armis victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans homini non ultra se defendenti vitam adimere.*

GRONOVII NOTÆ.

XII. *Temporarium in hostico*] Dum merces advectas distrahant.

Opifices & artifices] Cicero 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, genus hoc universum amantissimum est otii.*

XIII. 1. *Necessitas perimat*] Hostis

Ipsum hoc quod armis vertis infestis solum,
Segetesque adultas sternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua.
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Lib. IX. Par sensus apud Curtium illis verbis: *quicquid non corrupisse hostium esse confessi.* Unde non longe abeunt ea quæ Cicero in li-
Ep. 7, 9, 10. teris ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isius culpat Philippum libro Polybii XVII, cujus verba Latine hunc in mo-
Lib. XXXII. dum vertit Livius: *In bello non congredi (Philippum) æquo campo, neque collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non sic antiquos Macedonum Reges sed acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum possessione dimicetur tollentem nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?*

IV. 1. Tertio idem fiet, si hostis habere possit aliunde quo se sustentet: puta si mare, si fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem in oratione qua Lacedæmonios suos à bello in Athenienses dehortatur, quærit quas belli gerendi spes habeant: an forte, quod militum copia valeant, sperent Atticum agrum à se facile posse vastari: atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu ut agricultura etiam in ipso co[illegible]mitio tuta maneat: quod sub tributo utrique parti præstando factum diu in Belgico-Germanico bello nuper vidimus.

2. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos ut * Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐωμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί: *Agricolæ intacti sunt ac veluti sacrosancti, imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi à periculo.* Addit. τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων οὔτ' ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν: *Hostium*

GROTII NOTÆ.

Diodorus Siculus] Libro II.

GRONOVII NOTÆ.

Hostium esse confessi] Prodentes desperationem de victoria: nam si sperarent se posse vincere ac tenere loca illa, non vastarent.

Fame patriam] Prohibendo subvectiones frumenti & aliorum utensilium, quia mare classibus tenebat.

Collatis signis] Acie aperta.

De quorum possessione] Perdito præmio, propter quod bellum geratur, verbis Justini 28, 3.

IV. 1. *Possit aliunde*] Quam ex eo agro, quem nobis urere ac vastare licet.

In Belgico Germanico] Germaniæ Belgicæ consociatæ adversus Hispanos. Pacti enim inter se sunt bella gerantes, ut agricolæ in confinio hostilium terrarum extra præsidia utrimque tuti & inviolati essent, modo penderent modicum tributum ex parte Belgarum Hispanis, & parte Hispanorum Belgis.

Hostium agros neque urunt, neque exscindunt arbores. Postea: οὐδεὶς ἂν πολέμιος ἐντυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι πάσης ἀδικίας ἀπέχονται: *Hostis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, sed id hominum genus ut in commune beneficum ab injuriis omnibus immune præstatur.*

3. Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait Xenophon ut *cum agricolis pax esset, cum armatis bellum.* * Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, *Oecon.* I ut Polyænus narrat: imo quod Aristoteles addit, ipsos etiam fructus vendebat hostibus, & ex ea pecunia stipendium præbebat militi: Quod à Viriato etiam factum in Hispania testis est Appianus. Idque ipsum in eo quod diximus Belgico-Germaniæ *C. 2. de* bello summa cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mi- *treug. & pace.* rantibus.

4. Hos mores humanitatis magistri canones Christianis omni- *Nic. Damasc.* bus ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitenti- *Ælian.* bus imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, sed & *14. Dion* animalia quibus arant, & semina quæ ad agrum portant, extra *Chryf. orat.* belli periculum poni volunt; nimirum similem ob causam ex *LXIV.* qua civiles leges quæ ad arandum usui sunt vetant in pignus ca- *l. executores C. quæ* pi, & apud Phrygas ac Cyprios olim, postea * apud Atticos & *res pign.* Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus sint naturæ quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam manente bello ratio vult. Huc pertinet * Rho-

GROTII NOTÆ.

Sic Timotheus] De Megarensibus idem prodidit Plutarchus quæstionibus Græcis; de Totila cum Romam obsideret Procopius Gotthicorum III: τοὺς μέντοι γεωργοὺς οὐδὲν ἄχαρι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευεν ἀδεῶς ἧπερ εἰώθεσαν, ἐσαεὶ γεωργεῖν, τοὺς φόρους αὐτῷ ἀναφέροντας: *Agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, sed jussit eos ita ut soliti erant terram perpetuo securos colere, modo ad ipsum tributa perferrent.* Cassiod. XII, 5: *Defensorum maxima laus est, si cum illi videantur prædictas regiones protegere, isti non desinant patrioticas possessiones excolere.*

Apud Atticos & Romanos] Etiam in Peloponneso. Varro II de re rustica: Columella principio libri VI. His adde Plinium VIII, 45. Ælianum de historia animalium II, capite ultimo. Porphyrium II de abstinentia: Vegetium III de arte veterinaria.

GRONOVII NOTÆ.

3. *In eo quod diximus*] Quod apparuit non tantum ex eo genere vectigalis, cui *Licenten* nomen (est autem de mercibus quæ in hostiles hinc, præter arma, portabantur) sed quod constat integras bellicas naves Amstelædami emptas instructasque cum dissimulatione Magistratuum, quibus hostis adversus Batavos uteretur: ne scilicet, cum sat esset aliorum locorum, ubi parari possent, hi incolæ eo lucro fraudarentur.

4. *Canones*] Synodales vel conciliorum veterum.

Rho-

* Rhodiorum oratio ad Demetrium urbicapum pro pictura Ialyſi, ſic à Gellio Latine expreſſa: *Qua malum ratio eſt ut tu imaginem iſtam velis incendio adium facto diſperdere? nam ſi nos omnes ſuperaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: ſin vero nos vincere obſidendo nequieris, petimus conſideres ne turpe tibi ſit quia non potueris Rhodios vincere, bellum cum Protogene mortuo geſſiſſe.* Polybius rabioſi eſſe animi ait ea perdere quæ nec hoſti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia ſunt templa, porticus, ſtatuæ, & ſimilia. Marcellus, laudante Cicerone, *ædificiis omnibus Syracuſarum, publicis & privatis, ſacris & profanis, ſic pepercit quaſi ad ea defendenda cum exercitu non expugnanda veniſſet.* Idem poſtea: *Majores noſtri relinquebant iis qua jucunda victis, nobis levia videbantur.*

VI. 1. Hoc vero ſicut in aliis ornamentis valet, ob eam quam jam diximus cauſam: ita ſpecialis ratio accedit in iis quæ ſacris uſibus dicata ſunt, quanquam enim & hæc, ut alibi diximus, publica ſuo modo ſunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen ſi nullum inde periculum ſit, conſervari talia ædificia & quæ eis accedunt * ſuadet rerum divinarum reverentia,

GROTII NOTÆ.

Rhodiorum oratio ad Demetrium] De hac re vide Plinium hiſtoriæ naturalis VIII, 38. & XXXV, 10. & Plutarchum Demetrio. Senſus idem epiſtola Beliſarii modo à nobis recitata.

GRONOVII NOTÆ.

V. *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] Ut parceret Rhodo obſeſſa ei parti murorum, prope quam erat ea nobiliſſima Protogenis pictura, neque eam labefactaret machinis: etſi facilius inde capi urbs potuiſſet, teſte Plinio 7, 38. 35, 10. Fuerat autem Ialyſus iſte inter conditores Rhodiorum gentis.

Urbicapum] Polioreeten Antigon Coclitis filium.

Cum Protogene mortuo] Protogenis mortui opus nobile hoſtiliter laceraſſe. Sic Gellius. At Plinius etiam tum vixiſſe Protogenem & id opus tractaſſe ſcribit.

Levia] Vana, parvi momenti, nec tanti, ut illis ea invideremus.

VI. 1. *Alibi diximus*] 3. 5. 2.

GROTII NOTÆ.

Suadet rerum divinarum reverentia] Polybius in Excerptis Peireſianis: *τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον: Cum hominibus iraſcaris, ob id impie in Deos agere ſumma ſtultitia ſignum eſt.* Merito ſane; nam & *Severus reſcripſit melius eſſe ut quomodocunque illic Deus colatur quam popinariis detur,* Lampridio referente. *Saguntina Diana templo pepercit religione inductus,* ait de Annibale Plinius Naturalis hiſtoriæ XVI, 11: *ἱερὰ δὲ οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφαιρούμεθα: Templa hoſtibus nec externis eripimus,* Appianus id habet civilium II. De Ageſilao ſcriptor Latinus vitæ ejus: *Neque hoc ſolum in Græcia fecit ut templa Deorum ſancta haberet, ſed etiam apud Barbaros ſumma religione ſimulacra araſque conſervavit. Itaque prædicabat mirari ſe non ſacrilegorum numero haberi qui ſupplicibus eorum nocuiſſent: aut non gravioribus pœnis affici qui religionem minuerent quam qui fana ſpoliarent.* De Ageſilai ſanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit

entia, inter eos maxime qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus dissideant.

2. Thucydides jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, *ἰόντας ἐπὶ τὴν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι*, *ut qui in hosticum impetum facerent à locis sacris abstinerent*. Alba à Romanis diruta Deum templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII. *Syl. de bello, p. 3, n. 5.*

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Relligio & sævas componit numine mentes.
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem sedisse rogo.

Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat Livius: *Obstringere eum religione populum Romanum ruinis templorum, tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique*. At Marcius Philippus ad Dium cum venisset metari sub ipso templo, ne quid in loco sacro violaretur jussit. Narrat Strabo Tectosages qui cum aliis pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis causa domi easdem cum additamento consecrasse. *Lib. XLII.* *Lib. XLIV.* *Lib. IV.*

3. Ad Christianos ut veniamus, commemorat Agathias Francos templis pepercisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium quæ multa sunt exempla adferam, quippe cum morem hunc *κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα* Scriptores vocent) * in *Lib. II.* *Diod. l. XIX.*

cit in Sulla: *εἰς μνήμην ἐβάλοντο τοῦτο μέν τοι τὸν Φλαμίνιον, τοῦτο δὲ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δ' Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσετέθησαν*: *In memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille Antiocho ejecto è Græcia, hi vero debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, sed & donis ea multoque honore ac sanctimonia auxerant.* Adi & Vitruvium lib. II. Dionem XLII. Plutarchum Cæsare: Brodæum V Miscellaneorum. Cabao Maurus ipse non Christianus honorem volebat haberi Christianorum Ecclesiis contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore, quisquis ille esset, Christianorum Deum. Testatur hoc Procopius Vandalicorum I, qui & Persicorum II, Chosroën Persam non Christianum Ecclesiæ Antiochiensium Christianorum ait pepercisse. Justinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, retinere apud se non ausus est res illas quas Hierosolymorum templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De sanctimonia à Mahumetistis servata loco in quo Ezechielis & trium Danielis sociorum ossa erant condita, testis est in itinerario Judæus Benjamin.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Ruinis templorum*] Male omissum, templa ædificantem.

Metari] Castra poni.

Pecunias Delphicas] Harum pars aurum Tholosanum, Justin. 32, 3.

In

VII. 1. Quod de sacris dixi idem de rel
dum est, etiam de iis quæ in honorem mortu
nam & hæc, quanquam jus gentium impu
exercendæ indulget, violari non possunt nisi
nitate. Summam esse rationem ajunt Juris
pro religione. Tam pro religiosis quam pro s
ripidis sententia Troadibus:

L. sunt personæ. D. de religiosis.

Μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλει
Ναούς τε τύμβους θ', ἱερὰ τῶν κεκμηκό
Ἐρημίᾳ δοὺς αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.

GROTII NOTÆ.

In Gotthis Roma capteribus] Sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud Cassiodorum XII, 20: *Rex Alarichus Apostoli Petri vasa suis deferentibus cum excepisset, mox, ut rei causam habita interrogatione cognovit, sacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ de prædationis ambitu admiserat scelus devotione largissima deleret excessum.*

Testantur hoc Martyrum loca] Exscripsit hunc locum Isidorus in Chronicis Gotthicis Æra CCCCXLVII.

Malim qui] Omnino sic legendum ostendit Orosius eandem historiam referens lib. VII, c. 28.

Postquam ad loca illa veniebant] Eisdem Apostolorum basilicis Got-

Helvetiorum l
Nicetam Ale
eundem lib. 1
Siculos culpa
chiensium Ecc

GRON

3. *Hostibus*
dum, sed intel
pepercerant, 1
cis. Significa
tam fuisse mi
nos captos in
nulla erat relig
templa, ne, 1
non tam mis
irrita foret pric
VII. 1. Q
taphiis aut m
ipsa corpora d
non sunt.

Homo quisquis urbes vastat & dis Manibus
Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:
Nam similis ipsum pestis excidii manet.

Apollonius Tyanæus * de cœlo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι εἰς τοὺς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus.* Statio Annibal sacrilegus, qui *Deûm face miscuit aras.*

2. Scipio capta Carthagine milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνειον ἁμαρτόντων, inquit Appianus: *exceptis qui in Apollinis templum peccaverant.* Tropæum à Mithridate structum Cæsar, ut narrat Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς ἱερώμενον, *tollere ausus non est, ut belli diis sacratum.* Marcus Marcellus quæ victoria profana fecerat religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta: & ibidem addit, hostes esse aliquos qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum fano Apollinis illatum, nefarium dixit. Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset, fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεοὺς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium, quasi Diis superis inferisque illatum: etiam furorem, ac scelera. Florus de eodem: * *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit.* Eandem historiam tangens Polybius hoc addit judicium; τὸ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα, μηδ' ἥττονα παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὲ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον: *Quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime & quæ in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ esse opera?* Atque ibidem talionis non admittit excusationem.

Punic.

Lib. XLII

Lib. XIV.

VIII. 1. Quanquam vero proprie instituti nostri hic non est quid ex usu sit inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id quod natura licitum, aut inter licita melius est, tamen ipsa

GROTII NOTÆ.

De cœlo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur] Ut & alterum de Epopeo, Diodorus Siculus.

Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit] Simile Prusiæ factum detestatus Polybius, cujus verba Suidas servavit in vocabulo Prusiæ, & excerpta Peiresiana.

GRONOVII NOTÆ.

Face miscuit] Incendit & in cineres confusos ac deformia rudera redegit.

2. *Victoria profana*] Sacra quæ urbe per vim expugnata reverentiam apud victores non habebant, & in prædam duci poterant.

Fano Apollinis] Delphico, Justin. 24, 7, 8.

Pyrrhi qui Proserpinæ] Livius 29, 18.

VIII. 1. *Instituti nostri hic non est*] Quippe quod τῆς πολιτικῆς.

Idem

plus fevissent eo pacis cupidiores fore. Hoc est qu
ra: *Spoliatis arma superſunt*. Livius narrans capta
bem: *Placuerat*, inquit, *principibus Gallorum n*
cremari tecta, ut quodcunque ſupereſſet urbis id pig
dos hoſtium animos haberent.

2. Adde quod ſpeciem hoc præfert manente b
victoria fiduciæ: & quod clementia apta per ſ
Lib. XXXIV. conciliandis animis. Annibal apud Livium in T
nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modeſtia mil*
niſi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri. Si
Auguſtus Cæſar de Pannoniis rapina abſtinebat: c
fert, ἤλπιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτοὺς ἐπάξεσθαι: *Sperab*
Lib. XLIX. *ſic eos ſine vi ſibi adjungeret*. Timotheus ea cu
Lib. III. narravimus præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολ

GROTII NOTÆ.

Idem Ageſilai conſilium] Meminit & Plutarchus Ageſilao.

GRONOVII NOTÆ.

Ipſa virtus vilis] Non debet alienum aut putidum videri, ſi quod honeſtum eſt & per ſe ſine ulla mercede probandum, id ſtudeam perſuadere & commendare per commoda, quæ ſecum trahit, quando eo ſeculo vivimus, quo nihil, niſi quod utile eſt, appetitur.

Bellum non morantur] Impedimentum non afferunt rebus gerendis.

Ἀλλοτριωτέρως ἔχειν] Forte, ἀλει-

ſpe ad ſaniora conſi
eo autem facilius co
tiores agri conſervar

Invictiores] Diffi

Liberam reliquit ſ
dum in arando ac
eſſent, ullam vir
fieri.

Pacis cupidiores]
procliviores ad le
piendam, ne meſſ
piat.

Spoliatis arma]
hil præter arma, acr

Id pignus] Leno
quam ea erant recu

it Polybius, *magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat.*
[a] De Quintio & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum uæ supra diximus commemorasset, addit: *Hujus modestia non multo post fructum cepére; nam ut in Thessaliam perventum est lefecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas abitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achæi vero renuntiata Philippi amicitia, societatem adversus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, uod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani in Civilem atavum ejusque socios gerebatur, populationem formidatam vaserat sic narrat Frontinus, *quod contra exspectationem invioata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuainta millia armatorum tradidit ei.* Lib. v. c. 3.

3. Consiliis contrariis contrarii quoque eventus. Exemplum at Livius in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem nimus, ad spolianda quæ tueri nequibat, ut vastata hosti relinuerentur, inclinavit. Id fœdum consilium cum incepto tum tiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalieabantur animi, sed ceterorum etiam: quippe ad plures exemlum quam calamitas pertinebat.* Lib. xxvi.

4. Verissimum autem sentio quod à Theologis quibusdam otatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christiaos se & à Deo & ab hominibus haberi volunt officium esse, violentis urbium direptionibus & siquid his simile est intercedere, t quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita at bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum quam olim Græcorum fuit, quorum bellis nequa urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei à se actæ magis ductum pœnitentia, quam quod Thebas evertisset. Ægid. Regius de actibus supern. disput. 31. dub. 7. num. 127.

Grotii Notæ.

De Quintio] Nempe T. Quintio Flaminio.

Gronovii Notæ.

3. *Ad plures*] Plures simile quid metuebant, quam ipsam calamitatem sentiebant.

telligendum enim hoc usque dum secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est; sic in disceptatione cum Antiocho Romani, Livio narrante, * impensam, quæ in bellum facta esset, omnem præstare regem æquum censebant, cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Justinum est *impensas belli lege justa suscepturus*: Apud Thucydidem damnantur Samii χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι. *solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur, idem & bello justo extorquetur.

IV. 1. Cæterum sciendum est, quod & alibi meminimus latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret immisericordiæ reus erit, si inopem debitorem omnibus reculis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. * Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum. Tamen tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit.

2. Quare * exigit humanitas ut his qui extra culpam sunt belli, quique non alio quam fidejussorio nomine obstricti sunt, relin-

Ægid. Regius de actibus supernaturalibus, disp. 31, dub. 7, n. 117. l. in agris de acq. rer. dom. d. l. in agris. l. si verberatus, §. non si ager. D. de rei vind. Vict. de jure belli, n. 40. Sil. in verb. bellum, p. 1. §. 10. num. vers. 3. Arr. lib. III.

GROTII NOTÆ.

Impensam quæ in bellum facta esset] Meminit Polybius Excerpto legationum 23. Sic & à Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis Appiano; morem hunc pro se allegat Rex Poloniæ, apud Thuanum libro LXXIII, anno CIƆ IƆ LXXXI. Sic apud Homerum Iliados Γ vocem τιμὴν Scholiastes interpretatur πρόστιμον τῦ πολέμυ λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν πόλει κτημάτων: *belli æstimationem: dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.*

Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum] Addit salvo pudore ad sponsorem non aliter creditorem venire quam si recipere à debitore non possit. Bene salvo pudore; nam sponsores appellare videtur habere quandam δυσωπίαν, ut ait Cicero ad Atticum XVI, 15.

Exigit humanitas] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remisit, dicens non de omnibus rebus, sed de imperio & honore inter ipsos certari. Narrat Plutarchus Demetrio. Vide & factum Sanctii Vasconum regis apud Marianam lib. XI, cap. 16.

GRONOVII NOTÆ.

Secundum sanum judicium] Arbitratu prudentium & bonorum virorum.

IV. *Latius patere*] Plus debet humanitati, aut vinculo quod omnem hominem nobis proximum facit, quam legibus; ut quis plane ac vere justus sit, non sufficere id tantum præstari, quo leges contentæ sunt & recepta jura.

Debitorem omnibus reculis] Cic. pro Quinctio 16. *Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedetentim huc descendunt vi ac necessitate coacti.*

Sua bonitate] Non lucri aut utilitatis studio.

Miserabile] Dignum favore ac misericordia.

Tam durus] Qui acerbissime ad ultimum quadrantem sibi debitum persequitur.

2. *Non alio quam fidejussorio*] Has unam ob causam, quod tanquam sponsores intercesserunt.

Ver-

communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex *πόλεως συνθήκη κοινὴ, communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non sola majoris mali vitandi causa, sed etiam juris cuique sui consequendi gratia introducta est.

II. At in altero debendi genere quod pœnale est, non video gentium consensu tale jus in res subditorum esse proditum; odiosa enim est talis rerum alienarum obligatio, ideoque latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc & in priore debendi genere; nam prius illud est in bonis, posterius hoc non est; ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod civitas puniri poterat, sed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id est judicium reddere in sontem, quod debitum ex officio ad prius illud non ad posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere punire, aliud debere aut posse puniri, quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt, sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus continentur qui delicta non puniunt.

Lib. III. *cap.* 2.

Silv. verb. *bellum,* *n.* 10. *dict. n.* 5[illegible] *Bart. in l. quod bello D. de capt.* *Lib.* XXVII[illegible] *Libro* XXXIII.

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt, non tantum ad consecutionem debiti primarii unde ortum est bellum, sed & subnascentis, secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est quod scribunt Theologi quidam, capta in bello non compensari cum debito principali: intelli-

congruit juri naturæ, quale est post introducta dominia & salva conscientia exigitur.

II. *Quod pœnale est*] Ex maleficio imperantis & magistratuum oritur.

Latius produci] Etiam ad pœnam, cum videatur tantum placuisse ad satisfactionem aut compensationem.

Est in bonis] Ita ut si persequi cesses, tuo careas.

Non est] Spectat enim tantum vindictam, de qua remittere licet ita ut nulla re egeas.

Civitas puniri] Aliquid deliquerat noxam nocendo, sed quod negligentius egerat in alieno dolore æstimando.

Ad prius illud] Ex inæqualitate.

Ad posterius] Ex pœna.

Quamquam ex cessatione] Si quem ex officio punire oportebat, in eo cesset, ipse pœna sese dignum reddat: atque adeo ex isto sæpius hoc exoritur & existit: haud quaquam tamen hæc duo miscenda & pro eodem habenda sunt.

III. *Debiti primarii*] In quo cœpit injustitia.

Subnascentis] Ejus quod ex illa sequitur & provenit.

Non compensari] Non posse imputari ab eo, de cujus bonis vel territorio rapta sunt, tamquam sufficientem retributionem pro injuria, quæ dedit causam bello: sed jus esse victori super illa, quæ tenet aut bello acquisivit, pro ea injuria, quæ locum bello fecit, novam satisfactionem poscere.

telligendum enim hoc usque dum secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est; sic in disceptatione cum Antiocho Romani, Livio narrante, * impensam, quæ in bellum facta esset, omnem præstare regem æquum censebant, cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Justinum est *impensas belli lege justa suscepturus*: Apud Thucydidem damnantur Samii *χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι*, *solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur, idem & bello justo extorquetur.

IV. 1. Cæterum sciendum est, quod & alibi meminimus, latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret immisericordiæ reus erit, si inopem debitorem omnibus reculis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. * Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum. Tamen tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit.

2. Quare * exigit humanitas ut his qui extra culpam sunt belli, quique non alio quam fidejussorio nomine obstricti sunt, relin-

GROTII NOTÆ.

Impensam quæ in bellum facta esset] Meminit Polybius Excerpto legationum 23. Sic & à Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis Appiano; morem hunc pro se allegat Rex Poloniæ, apud Thuanum libro LXXIII, anno CIↃ IↃ LXXXI. Sic apud Homerum Iliados Γ vocem *τιμὴν* Scholiastes interpretatur *πρόστιμον τοῦ πολέμου λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν πόλει κτημάτων*: *belli æstimationem: dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.*

Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum] Addit salvo pudore ad sponsorem non aliter creditorem venire quam si recipere à debitore non possit. Bene salvo pudore; nam sponsores appellare videtur habere quandam *δυσωπίαν*, ut ait Cicero ad Atticum XVI, 15.

Exigit humanitas] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remisit, dicens non de omnibus rebus, sed de imperio & honore inter ipsos certari. Narrat Plutarchus Demetrio. Vide & factum Sanctii Vasconum regis apud Marianam lib. XI, cap. 16.

GRONOVII NOTÆ.

Secundum sanum judicium] Arbitratu prudentium & bonorum virorum.

IV. *Latius patere*] Plus deberi humanitati, aut vinculo quod omnem hominem nobis proximum facit, quam legibus; ut quis plane ac vere justus sit, non sufficere id tantum præstari, quo leges contentæ sunt & recepta jura.

Debitorem omnibus reculis] Cic. pro Quinctio 16. *Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedetentim huc descendunt vi ac necessitate coacti.*

Sua bonitate] Non lucri aut utilitatis studio.

Miserabile] Dignum favore ac misericordia.

Tam durus] Qui acerbissime ad ultimum quadrantem sibi debita persequitur.

2. *Non alio quam fidejussorio*] Hanc unam ob causam, quod tanquam sponsores intercesserunt.

Vteri

lo justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se pauper-tate coacti in servitutem vendiderunt: demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas, qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. Δεινότατον αἰχμαλώτους γενέσθαι: *Res acerbissima est belli jure captivum fieri*, teste Isocrate. Plataico

2. Est ergo servitus hæc perpetua obligatio operarum, pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea definitio huic generi servorum optime congruit: *Servus est perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat, Deut. XV, 18, 40, 53. & in redemtura ejus operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino, Deut. XVIII, 50. Sen. de ben. lib. III. c. 2

3. Multum ergo distat id quod impune in servum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex Seneca supra citavimus: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit: I de Cl. c. 18.

> Κἂν δοῦλος ᾖ τις, οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
> Ἄνθρωπος οὗτος ἐστιν ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
> *Here, quisquis est homo natus, quamvis serviat*
> *Is servitutem, tamen esse homo non desinit.*

Alibi item Seneca: *Servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo homines amici: servi sunt, imo conservi*; quæ & apud Macrobium legas sensum plane eundem habentia cum Pauli Apostoli dicto: *Domini, jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque Dominum esse in cœlo.* Et alibi vult dominos cum servis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi Dominum in cœlo habeant qui ad talia qualitatum discrimina non attendat. In Constitutionibus quæ Clementi Romano asscribi solent legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ * ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave servo aut* Ep XLV; Colos. IV; Epist. VI; Lib. VI c. XIV. Pæd. ult.

GROTII NOTÆ.

Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic & in epistola Barnabæ est: οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν: *Noli acerbe imperare servo aut ancillæ tuæ in Christum sperantibus, ne eo ipso ostendas non timere te communem tibi & ipsi Dominum.*

GRONOVII NOTÆ.

2. *Servitus hæc perpetua*] Ac si quis conduxerit hominem liberum, ut, quoad vivat, sibi operas præstet, victus & necessariorum securus, cum jure cogendi si negligens sit.

In redemptura ejus operas] Pretium redemptionis minui, prout multas & magis utiles operas edidit domino.

3. *In servum*] In servilem personam.

In hominem] In eumdem, tanquam & hominem, ejusdemque sortis, cujus & domini sunt.

Conservi] Omnes enim quodammodo servimus, præfectis, tempori, illis quorum gratiam volumus, denique Deo & naturæ.

Qualitatum discrimina] Qui omnes homines uno ordine habeat, liberum à servo non distinguat.

I. 1. **Q**Uibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, si internam justitiam respicimus, limitanda primum est ad rerum instar, ut scilicet eo usque licita sit talis acquisitio quousque debiti aut primarii, aut subnascentis quantitas patitur, nisi forte in ipsis hominibus puculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur & non ultra justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque in alios valide transfert.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere discrimina, quæ cum de interficiendis hostibus ageretur supra annotata sunt. Demosthenes in epistola pro Lycurgi liberis, laudat Philippum Macedonem * quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset : *καὶ γὰρ οὔτε δίκαιον εἶναι ᾤετο ἅπαντας τὰ αὐτά, οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος τὰ τοιαῦτ᾽ ἐπίκρινεν* : *Neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem expendens cum accessione ejus quod quisque meruisset, etiam in talibus velut judicem agebat.*

II. 1. Sed primum notandum hic est, jus illud quod quasi ex fidejussione pro civitate oritur neutiquam tam late patere, quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui pœnæ servi fiunt. Unde Spartanus quidam * captivum se dicebat non servum; nam si rem recte inspicimus, jus hoc generale in captos ex bello

GROTII NOTÆ.

QVod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset] Filius ejus Alexander Thebis captis exemit servituti & sacerdotes & eos qui decretis in se factis non adsenserant; Narrat Plutarchus in vita ejus.

Captivum se dicebat, non servum] Philo : *ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, οὓς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κάτωθεν ὄντες βεβαιότεροι γεγράφασιν ἐλευθέρους* : *Nam & patres pro filiis & filii pro parentibus sæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores his quæ in terra fiunt legibus, scribunt liberos.* Nimirum ut apud Theodecten Helena loquebatur:

Θείων δ᾽ ἀπ᾽ ἀμφοῖν ἔκγονον ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν;

Utraque generis parte prognatam deis,
Eritne servam nominare qui audeat?

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Eo usque licita sit talis*] Ad eum numerum & pretium corporum quo exæquetur aut à principio nobis datum, aut à suborientibus postea profectum causis damnum.

In alios] Alienandis captivis.

II. 1. *Quod quasi ex fidejussione*] De captivis in servitutem redigendis hoc nomine gentibus placitum, quod singuli subjecti sint quasi sponsores & secundi debitores pro eo, quod debet civitas ut ea non solvente quasi addici possint.

Tam late patere] Tantam vim habere.

Pœna servi] §. 1. Instit. de cap. dimin. Observ. 1, 8, 77.

Captivum se] Servire jure belli, non ob noxam aut malignos natales.

nunc prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi, Deut. xv, 17, 45, 53. Ad quem locum sic * Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις, παρὰ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τὸ δίκαιόν ἐστιν οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τῆς ὑπευθύνου (male editum ἀνυπευθύνου) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν: *Servi fortuna quidem inferiores sunt, natura autem pares dominis: ac divina legi justi regula est, non quod fortuna, sed quod natura congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbia & insolentia & dira feritatis. Hac enim signa animi non placidi sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu savientis. Numquidnam aquum est*, ait Seneca? *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? Atqui equum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magister; fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris.* Et mox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione hominem esse?* Hinc est Exod.
quod Hebræa lege servo aut ancillæ * non pro oculo tantum 26, 2
sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur.

V. 1. Sed

GROTII NOTÆ.

Philo] De specialibus legibus secundo: Cyprianus ad Demetrianum: *Nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.*

Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso] Philo dicto loco: οὗτοι γὰρ οἱ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασαν, διττὴν ἐνδέξονται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθέντες: καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι. ὁ δ' ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε παρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών: *Sic ille pro facto duplicem pendat pœnam, amissis & operis & servi pretio, atque accedit & tertium duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optasset semper vexare posse; alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus sed à tam fero sævoque domino exolutus.*

GRONOVII NOTÆ.

IV. *Prolata vi proximitatis*] Ut sit aliqua cognatio omnium hominum inter se, quod docent S. Literæ, unde scimus nos omnes ex Adamo oriundos, sed maxime, ut Christus jusserit quemvis hominem pro proximo haberi.

Divina legi justi regula] Divina lege justum habetur, non quod existens forte casus aut temporis iniquitas aliquando permittit, sed quod æterna & semper sibi similis ratio sancit.

aut ancilla imperes acerbo animo. Clemens Alexandrinu nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines fu minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum, *ei οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου : Si habeas, ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

III. Jus ergo vitæ & necis quod dicitur in servum d præstat ut domesticam habeat jurisdictionem, sed nimir dem religione exercendam qua publica exercetur. Hoc

1 de Clem. 18. * Seneca cum dixit *in mancipio cogitandum non quantu impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui boni tura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet :*

Lib. III. de Benef. c. 18. alibi, *Quid interest*, ait, *quali quis teneatur imperio, si tenetur?* quo loco comparat subditum servo, & ait dispar paria in illos licere : quod certe in hac parte vitæ adimen

Ep. XLIII. quid eo accedit verissimum est. *Majores nostri*, ait ide ca, *domum nostram pusillam rempublicam esse judicari* Plinius: *Servis respublica quædam & quasi civitas do* Cato Censorius, narrante Plutarcho, si quis servus capit sisse videretur de eo supplicium non sumebat, nisi po damnatus esset, etiam conservorum judicio. Quicum co da verba Job XXXI, 13. & deinceps.

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in ser hibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprim * non dominaberis ei dure*, ait lex divina de servo Hebræ

GROTII NOTÆ.

* *Seneca*] Epistola XLVII.

Non dominaberis ei dure] Vide Mosem de Kotzi præceptis jubentibus 147, 175, 178, & collationem legum Mosis & Romanarum titulo III. Priscus in Excerptis legationum ubi Romanos Barbaris præfert: *ἄμεινον δὴ καὶ τοῖς οἰκέταις διατιθέασι Ῥωμαῖοι χρώμενοι. πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων εἰς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδεικνύντες, ἐφ' ᾧ τῶν φαύλων ἀποχωροῦντας μετιέναι ἅπερ αὐτοῖς καλὰ νενόμισται, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας· οὐ δὴ γὰρ οὐδ' αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις, ἐπάγειν θέμις. ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ' αὐτοῖς πλεῖστοι, ἣν οὐ μόνον περιόντες ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατιθέντες κατὰ τῆς περιουσίας ὃν βούλονται τρόπον. καὶ νόμος ἐστὶν ὥσπερ ἕκαστος τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βουλεύσοιτο : multo melius servos suos Romani tractant; patrumque aut magistrorum in eos funguntur officio; nam ut eos abstrahant ab iis bus ipsorum illicita habentu delinquentes quasi filios suos c neque enim jus est eos occidere Scythas. Tam vero libertatis genera, quam non viventes ta in mortis tempore domini lar qui quidquid meritum de re so rint id legis vim habet.* Adi Wisigotthicam lib VI, tit I,

GRONOVII NOT

III. *Ut domesticam habea* mandare possit justum opus modica coercitione cogere.

Religione] Moderatione.

Qua publica] Qua civibu ratur.

Dispari titulo] Magistran mini.

Paria in illos] Nempe ju æ, non gentium, non civili

In hac parte vitæ] Significa admodum magistratui aut non licet occidere civem ... cto capitali ejus, ita nec servum.

nunc prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi, Deut. xv, 17, 45, 53. Ad quem locum sic * Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις, τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τοῦ δικαίου ἐστὶν οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ καταχρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸ ὑπεύθυνον (male editum ἀνεύθυνον) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν: *Servi fortuna quidem inferiores sunt, natura autem pares dominis: ac divina legi justi regula est, non quod fortunæ, sed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbiæ & insolentiæ & diræ feritatis. Hæc enim signa animi non placidi sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu sævientis. Numquidnam æquum est,* ait Seneca? *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? Atqui equum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magister; fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris.* Et mox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione hominem esse?* Hinc est quod Hebræa lege servo aut ancillæ * non pro oculo tantum sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur. *Exod.* xxi, 26, 27.

V. 1. Sed

GROTII NOTÆ.

Philo] De specialibus legibus secundo: Cyprianus ad Demetrianum: *Nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.*

Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso] Philo dicto loco: ἅτε γὰρ οἱ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασαν, διττὴν ἐνδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθεὶς: καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι. ὁ δ' ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε παρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών: *Sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amissis & operis & servi pretio, atque accedit & tertium duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optasset semper vexare posse; alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus sed à tam fero sævoque domino exolutus.*

GRONOVII NOTÆ.

IV. *Prolata vi proximitatis*] Ut sit aliqua cognatio omnium hominum inter se, quod docent S. Literæ, unde scimus nos omnes ex Adamo oriundos, sed maxime, ut Christus jusserit quemvis hominem pro proximo haberi.

Divinæ legi justi regula] Divina lege justum habetur, non quod existens forte casus aut temporis iniquitas aliquando permittit, sed quod æterna & semper sibi similis ratio sancit.

V. 1. Sed & * operæ cum modo exigendæ sunt, & valetudinis servorum humane habenda ratio. Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in Sabbathi institutione, nimirum ut laboribus aliquod daretur spiramentum. Et C. Plinii epistola ad Paulinum quæ sic incipit: *Video quam molliter tuos habeas, quo simplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo Homericum illud ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὡς ἤπιος ἦεν, & hoc nostrum paterfamilias.*

Exo. XX, 10. XXIII, 2. Deut. X, 14.

2. In eadem voce veterum humanitatem observat & Seneca: *Ne illud quidem videtis quam omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? dominum patremfamilia appellaverunt, * servos familiares.* Dion Prusæensis optimum regem describens: δεσπότην δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλούμενον: *domini nomen adeo in homines liberos non usurpat, ut & in servos eo abstineat.* * Ulysses apud Homerum servos, quos fidos reperit, apud se ait futuros eo loco quasi Telemachi filii ipsius fratres essent. Tertullianus: * *Gratius est nomen pietatis quam potestatis: etiam familia magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus sive Paulinus ad Celantiam: *Familiam tuam ita rege & con-*

Ep. XLVII.

Od. I.

GROTII NOTÆ.

Opera cum modo exigenda] Vide c. 14. in epistola Episcoporum ad Ludovicum regem quæ inserta est in capitulare Caroli Calvi. Seneca epistola XLVII: *non tantum hominibus, sed tanquam jumentis abutimur.* De Atheniensium vero in servos lenitate vide Xenophontem de republica Atheniensium.

Servos familiares] Amicos Epicurus; Seneca epistola CVII.

Ulysses] Cujus paternam in se benignitatem prædicat Eumæus Odysseæ ξ.

Gratius est nomen pietatis quam potestatis] Notat & Cyprianus Testimoniorum III, ad Quirinum: *dominos servis, cum crediderint, mitiores esse debere:* probatque id Apostoli Pauli ad Ephesios verbis. Lactantius libro V, cap. 15: *Nec alia causa est cur nobis invicem fratrum nomen impartiamur, nisi quia pares esse nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore sed spiritu metiamur, tametsi corporum sit diversa conditio, nobis tamen servi non sunt: sed eos & habemus, & dicimus spiritu fratres, religione conservos.* Augustinus de Moribus Ecclesiæ Catholicæ I, 30: *Tu dominis servos non tam conditionis necessitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos servis, summi Dei scilicet communis domini consideratione, placabiles, & ad consulendum quam ad coërcendum propensiores:* [illegible] Adde Isidorum Pelusiotam lib. [illegible] epistola 471. Repete quæ modo ex Prisco posuimus.

GRONOVII NOTÆ.

V. 1. *Opera cum modo*] Quatenus salvis corporibus sustineri possunt.

Ἤπιος ἦεν] *Ait.* Helenæ verba de Priamo *Il.* ω. 775. dicentis, affines cæteros & ipsam socrum sæpe sibi convicium fecisse, nunquam vero Hectorem & Priamum socerum, qui semper sibi fuerit quasi mitis pater.

2. *Omnem invidiam*] Ipso nomine ostenderint se nec dominos [illegible] sos & odiosos nec servos vilès & contumeliis obnoxios velle.

Nomen pietatis] Officii, curæ, sanguinis.

Potestatis] Juris & imperii.

constitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis, à quibus benignitate, potius quam severitate exige reverentiam. Augustinus: *Domestica pax à justis patribus ita olim administrata est, ut secundum hæc temporalia bona filiorum sortem à servorum conditione distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent: quod naturalis ordo ita præscribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum sit, & tam late vulgatum, ut inique etiam dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua, tanquam filiis, ad colendum & promerendum Deum consulunt.* Lib. XIX. de Civit. Dei cap. 16.

3. Similem pietatem in voce puerorum qua servos significabant annotavit Servius ad illud Maronis. *Claudite jam rivos pueri;* nec dissimile quod Heracleotæ servos suos Mariandynos *δωροφόρους*, id est *donatarios* appellabat, *ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας*, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Aristophanem vetus interpres Callistratus notabat. Laudat Germanos Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Theano in epistola: *δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸ κόπον κάμνωσι, μήτε μὴ δυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν*: *Justus mancipiorum hic est usus, ut nec præ labore deficiant, nec per egestatem impares sint ferendo.*

VI. 1. Pro opera ut diximus * alimenta servo debentur. *Servis*, ait Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti ut mercenariis: operam exigendam, justa præbenda*: Aristoteles: *δούλῳ μισθὸς τροφή*, *servo pro mercede alimenta.* Cato: *Familiæ ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat. Est aliquid*, ait * Seneca, *quod dominus præstare servo debeat: ut cibaria, vestiarium.* De Off. I. 1. Oecon. v Lib. III. de Ben. Ad Phorm. act. 1, Sc. 1. L. Peculium nascitur. D. de peculio. Thuc. l. VII. Diod. libro XII.

GROTII NOTÆ.

Δωροφόρους appellabant] Athenæus VI, 18.

Alimenta servo debentur] Sirachides XXXIII, 25: *ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ*: *Panis & disciplina & opera servo.*

GRONOVII NOTÆ.

Filiorum sortem à] Liberos liberalius tractarent quam servos.

Inique dominantes] Duriter & tyrannorum more imperantes.

Δωροφόρους, id est, donatarios] Potius tributarios, seu qui dominis dona ferrent, ut operæ quas præstarent, & mercedes quas mererent, in alienum opus locati, haberentur pro munere ac donis; nam apud Euphorionem est *Δωροφόροι καλέονται*. Et hujus generis composita omnia activam habent significationem. Adde Terentium Phormione I, 1, 6.

Vetus interpres Callistratus] Non ille, qui exstat, sed quem habuit Athenæus. lib. 6. p. 263.

GROTII NOTÆ.

Seneca] Idem de Tranquillitate: *Familia vestiarium petit victumque.* Romania ad Belisam apud Procopium Gotthicorum III: *χορηγεῖν τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν ἐκ ἀρκοῦσαν, οὐδὲ χρὴ τὴν χρείαν ἡμῶν ἀποχρῶσαν, ἀλλ' ὡς γε ἀποζῆν διαρκῶς ἔχουσαν*: *Date nobis saltem ut captivis vestris alimenta, non dicam quæ sufficiant, qualia necessitas nostra desiderat sed quæ mortem arceant.* Chrysostomus ad Ephesios V, 2: *ὅταν ἕτερος μὲν τὴν σωματικὴν διακο-*

stiarium. In cibariis erant quaterni modii frumenti in mense, quos præstitos servis Donatus auctor est. Martianus Jurisconsultus esse ait quæ dominus necesse habet servo præstare, ut tunicas & similia. Damnatur ab historiis * Siculorum crudelitas, qui captivos Athenienses fame necabant.

2. Insuper Seneca dicto loco probat in quædam liberum esse servum, & beneficii quoque habere materiam siquid fecit quod servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex voluntate præstetur, ubi ex ministerio in affectum sui transitur, quod late explicat. His consentaneum est, ut siquid servus, quemadmodum * apud Terentium est, suum defraudans genium compar sit, aut succisivi temporis diligentia quæsivit, id aliquo modo sit ipsius. Non male Theophilus peculium definit οὐσίαν φυσικὴν * naturale patrimonium; quasi contubernium definias naturale matrimonium; sed & Ulpianus peculium dixit pusillum patrimonium. Nec refert quod peculium dominus suo arbitrio adimere potest aut minuere: neque enim

διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ οὗτος δουλείας ἐστὶ τρόπος. ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τοῦτο ποιεῖν: Ubi ille corporis ministeria exhibet, tu vero eum alis, curasque ut præter victum habeat quo induatur, quo calcietur, est & hoc servitutis quoddam genus; nam nisi & tu tuum hoc exhibeas ministerium, nec ille exhibebit suum sed liber erit, neque ulla eum lex constringet si non alatur, operas præstare.

Siculorum crudelitas] Et Isaaci Angeli in Siculos captivos, memorante Niceta lib. 1, qui & epistolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum.

Apud Terentium est] Phormione actu 1, sc. 1.

Naturale patrimonium] Eumæus Odysseæ Ξ.

> Οἷά τε ᾧ οἰκῆϊ ἄναξ εὔθυμος ἔδωκεν
> Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμνήστην τε γυναῖκα.
> *Qualia dat famulis domini prolixa voluntas.*
> *Fœdera conjugii socialia, remque, domumque.*

Ipse Ulysses Odysseæ Φ Eumæo & Philætio dicit:

> Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματ' ὀπάσσω
> Οἰκία τ' ἐγγὺς ἐμεῖο τετυγμένα.
> *Vestrum utrique thori socias dabo, largiar & rem*
> *Vicinasque domos nostræ.*

Varro de Servis: *Studiosiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibaris aut vestitu largiore, aut remissione operis, concessioneque ut peculiare aliquid in fundo pascere liceat.*

GRONOVII NOTÆ.

VI. 1. *Quaterni modii*] Seneca servo tragœdo, quod genus honestius, quinque modios menstruos dari scribit epist. 80.

2. *In quædam liberum esse*] Esse nonnulla, quæ homo servus agat tanquam liber.

Beneficii quoque] Posse domino beneficium dare.

Succisivi] Subsecivi.

Naturale patrimonium] Ut naturale dicitur, quod tantum est naturale, non etiam confirmatum civilibus legibus, eoque carens effectu, quem habent eædem res ornatæ solemnibus legum. Sic naturales liberi, qui non justis nuptiis nati.

Peculium dominus] Dominus justam causam habet auferendi peculium servo, non modò siquid is com-

im quod æquum est faciet, si sine causa id faciat. Causam ve- intelligo non pœnam modo, sed & domini necessitatem: nam vi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam res pium civitati. Apposite ad hanc rem * Seneca: *non ideo nibil habet servus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit.* VII de benef. 14.

3. Et hinc est quod dominus non repetit, siquid servus in servitute debitum post manumissionem solvit: quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in conditione naturaliter intelligitur: Dominus autem servo debere naturaliter potest. *L. si quid. D. de cond. indeb.* Atque sicut clientes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usus heriles contulisse legimus; ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & siquid his evenisset simile. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, servis suis concedebat etiam quædam quasi testamenta facere, id est dividere, donare, relinquere intra domum. Apud aliquas gentes etiam *Dion. l. I. Lib. VIII. epist. 16.* omnius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus à nobis alibi tractatum est.

4. Ad hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges retraxerunt. *Lib. II. c. III.* Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat πρᾶσιν αἰτεῖν, *venditionem proclamare*, & Romæ ad statuas confugere, aut præsidum implorare opem contra sævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & detur, & post longas operas aut valde magnas libertas detur servo. *Inst. de his qui sui vel al.*

5. Postea quam jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium

nmittat, ob quod mereatur eo ollectari, sed etiam si eo ipse ad usus indigeat.

GROTII NOTÆ.

Seneca] Ejusdem est ibidem: *numquid dubium est quin servus cum peculio domini sit? Dat tamen domino munus.*

GRONOVII NOTÆ.

3. *Dominus non repetit*] Non consequitur actione indebiti §. 1. Instit. quibus modis re contrahitur obligatio.

Naturaliter] Potest aliquis debere naturaliter, qui non debet civiliter, si pupillus sine auctoritate tutoris contraxit, naturaliter obligatur ad implendum contractum. Cessat autem condictio indebiti etiam, si quis solverit, quod naturaliter debebat: non tantummodo, siquis solvit, quod debebat civiliter.

Intra domum] Conservis, non servis alienis.

4. *Ad hanc internam*] Ethicam, morum, humanitatis, conscientiæ ad quam non adigimur legibus.

Retraxerunt] Imminuerunt.

Ad venditionem] Adire Magistratum & petere, ut Dominus sævus atque inexorabilis alii domino se vendere compelleretur.

Præsidum] Provinciæ alicui præfectorum.

Quod

tamen parcendum existimabat eorum libertati, quos proba causæ in bellum tulissent. Simile Cyri factum celebrat X phon; Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea P bius; Alexandri in Scythas Curtius; Ptolemæi regis & D trii, inter se non bello magis quam in captivos benignitate tantium, Plutarchus; Lysimachum vero *Getarum rex Dr chætes bello captum hospitem suum fecit, paupertatisque f Geticæ ac comitatis testem factum perpulit ut talibus am quam hostibus uti mallet.

II Cyrop. Vita Dem. Strabo lib. VII.

GROTII NOTÆ.

Getarum rex Dromichates] Meminit & Diodorus Siculus in Ex Peiresfianis.

CAPUT XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile esse hoc jure in victos abstinere.*
III. *Sive eos miscendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impositis præsidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus:*
VII. *Utilitas ab hac mod tione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de m ta forma reipublicæ apu ctos.*
IX. *Imperium si assumen sit, recte partem ejus v relinqui.*
X. *Aut certe libertatem quam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Saltem victos clem haberi oportere: & cur*

Vict. de jure belli, n. 38, & 95.

I. QUæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatur hu nitas, tanto magis in populos aut in populorum par quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia bello ut alia acquiri possunt, ita & jus imperantis in popu & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quate fert aut pœnæ nascentis ex delicto, aut alterius debiti mo Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc sa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in constituenda, tum in utenda victoria maxime spectanda

GRONOVII NOTÆ.

I IN *populorum partes*] Aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas.

Jus imperantis] Et Principis & quod sibi populus reservavit. exempli gratia, si comitia, si nes, si privilegia, illo potest ctor, huic detrahere & id nam re, quatenus tamen.

Nam cætera est ut remittantur ex misericordia. In publico autem periculo quæ modum excedit securitas immisericordia est. Isocrates ad Philippum : τὸ βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν : *barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

II. 1. Crispus Sallustius de Romanis veteribus, *Majores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant, præter injuriæ licentiam.* Digna quæ à Christiano diceretur sententia : qui- Jugurth.
cum illud ejusdem convenit: *Sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel dixerat, πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, *bellum paris & negotium otii causa institutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc est sanctissimum effatum : *Bellum ita suscipiatur ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur.* Ejusdem & hoc simile : *Sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur.* De rep. VII, c. 14. & 15, & X. Nic. c. 7. De Off. I. Th. 1, 2, q. 40, art. 1. ad 3. Wil. Mac. de belli sec. requis. q. 7.

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ Religionis Theologi, finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii * tueri magis quam proferre mos erat; intra suam cuique patriam regna finiebantur : Reges non imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant : quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum ait : *Videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos* * *gaudere de imperii latitudine*; qui & hoc addit : *felicitas major est vicinum habere concordem, quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde quod in ipsis Ammonitis, Propheta Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium. De Civit. Dei lib. IV, 15. C. 1. v. 13.

III. Ad

GROTII NOTÆ.

Tueri magis quam proferre] Alexander Imperator Artaxerxi Persæ : δεῖν μένειν τι αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον, ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ : *Manendum cuique intrà suos fines nihil novando, neque debere quenquam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.*

Gaudere de imperii latitudine] Vide Cyrillum libro v, contra Julianum reges Hebræos hoc nomine laudantem quod suis contenti essent finibus.

GRONOVII NOTÆ.

Quæ modum excedit, securitas] Si non peccavit quidem aliquid insigniter, neque debet, sed tamen salvus esse victor non potest aut non stabile imperium acquisitum, nisi duriter victos tractet : hoc casu si misericors est victor, in suos & se immisericors est. Cato apud Sallustium 52. Hic mihi aliquis misericordiam & mansuetudinem nominat &c.

II. 1. *Præter injuriæ*] Præterquam facultatem nocendi, qua per lasciviam male usi fuerant.

tamen parcendum existimabat eorum libertati, quos pro causæ in bellum tulissent. Simile Cyri factum celebrat
11 Cyrop. Xenophon; Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea
Vita Dem. Polybius; Alexandri in Scythas Curtius; Ptolemæi regis & Demetrii, inter se non bello magis quam in captivos benignitate
Strabo lib. VII. certantium, Plutarchus; Lysimachum vero *Getarum rex Dromichætes bello captum hospitem suum fecit, paupertatisque Geticæ ac comitatis testem factum perpulit ut talibus amicis quam hostibus uti mallet.

GROTII NOTÆ.
Getarum rex Dromichætes] Meminit & Diodorus Siculus in Peiresianis.

CAPUT XV.

Temperamentum circa acquisitionem imp

Vict. de jure belli, n. 31, & 95. I. QUæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatu nitas, tanto magis in populos aut in populorun quanto in multos insignior est & injuria & beneficenti bello ut alia acquiri possunt, ita & jus imperantis in po & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe q fert aut pœnæ nascentis ex delicto, aut alterius debiti Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed l sa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum constituenda, tum in utenda victoria maxime spect

GRONOVII NOTÆ.
I. IN *populorum partes*] Aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas.
Jus imperantis] Et Principis & quod sibi populus resers: exempli gratia, si comitii nes, si privilegia; illo po ctor, huic detrahere & id re, quatenus tamen.

:n cætera est ut remittantur ex misericordia. In publico au-
ı periculo quæ modum excedit securitas immisericordia est.
:rates ad Philippum : τ̃ βαρβάρων ἐπὶ τοσῦτον ἐξαρκεῖν κρα-
ῦσαν ἐν ἀσφαλείᾳ καθεστήσῃ τὴν σαυτοῦ χώραν : *barbari ha-
*tus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in
o colloces.

: I. 1. Crispus Sallustius de Romanis veteribus, *Majores* *Jugurth.*
tri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant, præter injuriæ *De rep.*
ntiam. Digna quæ à Christiano diceretur sententia : qui- *VII, c. 14.*
n illud ejusdem convenit: *Sapientes pacis causa bellum ge-* *& 15, & X.*
t, & laborem spe otii sustentant. Aristoteles non semel dixe- *Nic. c. 7.*
:, πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, *bellum pa-* *De Off. I.*
& negotium otii causa institutum. Nec aliud vult Cicero, *Th. 1, 2, q.*
jus hoc est sanctissimum effatum : *Bellum ita suscipiatur ut* *40, art. 1.*
hil aliud nisi pax quæsita videatur. Ejusdem & hoc simile: *ad 3. Wil.*
:suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace *Mac. de belli sec. ro-*
vatur. *quis. q. 7.*

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ Religionis ıeologi, finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. te Nini tempora, ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines perii * tueri magis quam proferre mos erat; intra suam cui- : patriam regna finiebantur: Reges non imperium sibi, sed pulis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio tinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum *De Civit.*
: *Videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos* *Dei lib.*
gaudere de imperii latitudine; qui & hoc addit: *felicitas ma-* *IV, 15.*
· *est vicinum habere concordem, quam vicinum malum subju-*
re bellantem. Adde quod in ipsis Ammonitis, Propheta Amo- *C. 1. v. 13.*
s severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma ıium.

III. Ad

GROTII NOTÆ.

Tueri magis quam proferre] Ale-
ıder Imperator Artaxerxi Persæ: ἐν μένειν τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ρις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ ιταῖαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν είρειν πόλεμον, ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ρχων τὰ ἑαυτοῦ: *Manendum cui-t intra suos fines nihil novando, ne-t debere quemquam incerta spe sub-um bella incipere, sed suo esse con-tum.*

Gaudere de imperii latitudine] Vi- Cyrillum libro v, contra Julia- m reges Hebræos hoc nomine dantem quod suis contenti es- ıt finibus.

GRONOVII NOTÆ.

Quæ modum excedit, securitas] Si non peccavit quidem aliquid insigniter, neque debet, sed tamen salvus esse victor non potest aut non stabile imperium acquisitum, nisi duriter victos tractet : hoc casu si misericors est victor, in suos & se immisericors est. Cato apud Sallustium 52. Hic mihi aliquis misericordiam & mansuetudinem nominat &c.

II. 1. *Præter injuriæ*] Præterquam facultatem nocendi, qua per lasciviam male usi fuerant.

Rom. 15. voluit : significans ad quietem & certam p
quam suis se finibus tenere. Optime Florus :
vincias obtinere quam facere : viribus paran
Libro *tur* ; cui non dissimile apud Livium illud : j
XXXVII. *gula quam teneri universa* : & Augusti dic
chum : μεῖζον τὸ κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονί
ὑπάρχουσαν. Darii regis legati Alexandro : *P*
grinum imperium : difficile est continere qu
Facilius est quadam vincere quam tueri : qu
tius manus nostra recipiunt quam continent.

2. Quod * Calanus Indus & ante eum Oe
explicabant corii similitudine, quod alia pa
aliam pede presseris : Et T. Quintius apud l
tione testudinis, tutæ ad ictus ubi collecta in
obnoxiæ atque infirmæ simul exseruerit su
Livius lib. de legibus huc aptat Hesiodi dictum ; *Omni*
XXXVIII. Appianus notat non paucos populos qui su
Val. Max. esse vellent ab ipsis repudiatos : aliis etiam r
IV, I.

GROTII NOTÆ.

Tradere arma, classem] Vide de Persis Agathiam libro IV.

Calanus Indus] Habet id Plutarchus Alexandro.

Comparatione testudinis] Plutarchus sic narrat: Ἀχαιὰς σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίων νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύσειν αὐ, ὥσπερ αἱ χελῶναι, προβαλόντες τὴν κεφαλὴν τ

gnis subactis
aliis dimidiu
erant soliti pe
vius 45, 26.
& 29. Maced
VII. 1.
Romanis fin
ceret abstinere
terminis, &
nibus.

ne Africano judice, jam ſuis temporibus tantum Roma poſſidebat ut avidum eſſet quicquam ultra appetere: abunde felix ſi nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & luſtri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioreſque facerent, * ita emendavit, precatus ut eas perpetuo incolumes ſervarent. *Thu.* I. *Iſoc. Pa.* *Dem. o*tione de Cherſ

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienſes, in captas civitates nullum ſibi indicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad ſuam accommodata. Lacedæmonii quidem ſub primorum potentia, Athenienſes ſub arbitrio populi, ut Thucydides, Iſocrates, Demoſthenes nos docent, ipſe etiam Ariſtoteles quarti de republica capite XI, & quinti VII, quod ipſum in comœdia ſic notat Heniochus illorum temporum ſcriptor: *Diod.* *Lib.* XII *& XV.*

Γυναῖκε δ' αὐτὰς δύ' ἐπαρέπτετόν τινε,
Ἀεὶ συνοῦσαι. δημοκρατία θατέρᾳ
Ὄνομ' ἐστί, τῇ δ' ἀριστοκρατία θατέρᾳ,
Δι' ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.
Tum geminæ ad illas acceſſerunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: Optimatitas
Eſt nomen alteri, alteri Popularitas,
Quarum incitatu pridem externatæ furunt.

Simile eſt quod Tacitus ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *Plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex ſuo uſu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior eſt.* Sed ejuſmodi mutationes an ad victoris ſecuritatem faciant, non eſt noſtræ inſpectionis. *Ann.* VI.

IX. Si minus tutum ſit omni in victos imperio abſtinere, temperari tamen res poteſt, ut aliquid imperii relinquatur ipſis ut ipſorum regibus. Populi Romani conſuetudinem vocat Tacitus ut haberet *inſtrumenta ſervitutis & reges.* Eidem *Antiochus inſervientium regum ditiſſimus*, *βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι*, in commentariis de Muſonio: & apud Strabonem circa finem libri ſexti: Lucanus, *Hiſt.* II.

Atque

GROTII NOTÆ.

Ita emendavit] Utitur hac hiſtoria Claudianus Julianus Conſul in epiſtola ad Pupienum & Balbinum. Imitatus Auguſtus qui Dione narrante, *ἐπῃνεῖτο ἐφ' οἷς οὐκ ἠξίου ἔτι τι προσκτήσασθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς χεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἐδικαίου*: *laudatus eſt quod nihil novi acquirere voluit, ſed quæ jam habebantur ſufficere eſt arbitratus.*

GRONOVII NOTÆ.

Luſtri condendi] Quum finiretur quinquennalis aut anni ſemeſtriſque cenſus, Sueton. Octav. 97.

Incolumes ſervarent] Huc pertinet Flori votum circa Gracchanos & cæteros tumultus. 3, 12.

VIII. *Sub primorum*] Ariſtocratia vel potius oligarchia.

Arbitrio populi] Democratia.

Externatæ fuerunt] Ovidius 1. met. 637. *ſeque externata refugit.* Et lib. 11, 77. *Externata fugam fruſtra tentabat.*

*Atque omnis * Latio qua servit purpura ferro.*

Sic apud Judæos mansit sceptrum in Synedrio, etiam post confiscationem Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud Diodorum
11. est, dicebat velle se Persæ obedire, sed ut regem regi. Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, * ut ipse
ap. imperaret aliis, parêret Alexandro. Nos de modis miscendi im-
17. perii diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteri-
1, bus possessoribus agrorum pars.

3. X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores * suæ leges suique mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia
5, Apamæa civitas privilegium habuit * suo arbitrio rempublicam
& administrandi, ut Plinii epistolæ nos docent; & alibi, Bithynis sui magistratus, suus senatus. Sic & in Ponto Amisenorum ci-
1. vitas legibus suis utebatur Luculli beneficio. Gotthi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

XI, 1. Hujus indulgentiæ pars est * avitæ religionis usum victis

GROTII NOTÆ.

Latio qua servit purpura ferro] Vide Panegyricum Maximiano dictum.

Ut ipse imperaret aliis, parêret Alexandro] Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis: Servius ad x. Æneid. Sic apud Æschylum Persis:

Βασιλεῖς βασιλέως ὕποχοι μεγάλου:

Reges regũ magni subices.

Sic & apud Turcas teste Leunclavio libro XVIII.

Sua leges] Philo legatione ad Cajum: Σεβαστὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν: *Augustus non minus cura sua duxit custodiam legum propriarum cuique genti quam Romanarum.*

Suo arbitrio rempublicam administrandi] Vide epistolam XCIII Plinii, & sequentem Trajani libro x. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem; Appianus Mithridaticis. Talis apud Græcos sub Romanis umbra libertatis; Vide Ciceronem lib. VI, ad Atticum epist. 1; Plinium lib. VIII, epist. 24. Evocari ex insula Cyprios non licebat; Cicero ad Atticum V, 21.

Avitæ religionis usum] *Melius est ibi aliquem Deum coli quam nullum:* ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud Procopium Gotth. II, dicunt se ad suam religionem adegisse neminem.

GRONOVII NOTÆ.

IX. *Apud Judæos mansit sceptrum*] Valde quidem debile, si tamen sceptrum appellandum est; nam hac ratione omnes fere populi à Romanis subacti, dicendi sunt retinuisse sceptrum. Facile enim hoc illis relinquebant, ut haberent instar senatus domestici & apud judices gentiles certarent suis legibus. Videndus Cicero 2. in Verr. cap. 13. & lib. 5. ad Attic. epist. 1, & 2. At Judaicam gentem post Pompeii victoriam Mithridaticam, hoc est, 68 annis ante Archelaum relegatum elocatam, (id est, stipendiariam publicanisque traditam) & servam vocat Cicero pro Flacco cap. 28. Nec profecto post hunc casum Archelai sceptrum apud eos manere debuit, quum jam adesset Messias rex æternus.

Archelai] Herodis Magni filii & successoris, quo Viennam in Gallia relegato rebusque ejus in fiscum Augusti Cæsaris redactis Judæa desiit habere regem aut ethnarcham & provincia facta est.

Volu-

victis nisi persuasis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis suæ renunciatione. Et apud Josephum, tum ipse Josephus, tum Titus Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent, etiam capitis periculo.

2. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur recte curabit victor, quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique reges.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementer habeantur, & ita ut eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus victos Assyrios jubebat bono esse animo, eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege, mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuisset hactenus; Quin siquis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: ***Populo Romano melius visum amicos quam servos quærere: tutiusque rati * volentibus quam coactis imperitare.*** Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut servirent. *Xen. de Cyri inst. l. IV.* *Vit. Agr.*

2. Privernas ille in Senatu Romano interrogatus qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: ***Si bonam dederitis***, ait, ***& fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam:*** ratione addita: ***ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione cujus eum pœniteat diutius quam necesse sit mansurum.*** Sic Camillus dicebat, firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ Alexandro: ***Inter dominum & servum nulla amicitia: etiam in pace, belli tamen jura servan-*** *Liv. lib. VIII.* *Liv. libro VIII.* *Curt. l. VII.*

GROTII NOTÆ.

Volentibus quam coactis imperare] Lacedæmonii apud Thucydidem V: νομίζομέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μάλιστ' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, οὐκ ἢν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλέω τοῦ πολέμου κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτὸς νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο μετρίως ξυναλλαγῇ: *Nos existimamus, magnas inimicitias in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortuna usus proriore necessitatem alteri imponat jurandi in leges inæquales, sed si cum id facere possit, æquitate usus non minore quam in vincendo virtute, quam potest moderatissime rem transigat.*

GRONOVII NOTÆ.

XI. *Nisi persuasis*] Nisi meliora docti ultro consentiant in veteres ritus abolendos.

XII. 1. *Eorum utilitates*] Ut victi seu novi subjecti intelligant idem sibi utile esse, quod ei, cui accesserunt.

2. *Cujus eum pœniteat*] Quam gravem & duram experiatur.

Belli tamen jura] Servorum sunt erga dominos animi hostiles. Festus. Quot servi, tot hostes. Seneca epist. 47.

Grotii Notæ.

De Gotthis] Multa de hujus gentis modeſtia habemus apud Caſſiodorum, ut v, 10. & 11, 13. Eodem autem libro epiſtola 25. *Nec poſſeſſorum ſegetes aut prata vaſtetis; ſed ſub omni continentia properate: ut grata nobis eſſe veſtra occurſio poſſit. Quia ideo exercituales gratis ſubimus impenſas, ut ab armatis cuſtodiatur intacta civilitas.* Lib. IX, 25: *Arma ejus nulla poſſeſſorum damna ſenſerunt.*

Et Beliſario Suidas] Sæpe hanc in Beliſario virtutem prædicat comes ejus teſtiſque actionum Procopius. Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. Ex Gotthicorum autem III, integrum hunc locum apponam: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους ἔτι τοσαύτῃ φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε. πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς αἰ αὐτὸς ἐπιδημοίη στρατιᾶς πλῆθος. ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζοι τὰ λήϊα ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μή τινα παριοῦσα ἡ ἵππος λυμήνηται, τῶν δὲ ὡραίων ἐν τοῖς

ſuopte arbitratu;
ſegetes ſollicite
corrumperentur;
boribus pendentia
permittebatur. S
rum laudem in
ctum Sepulcrum
tam Manuele C
autem libro IX i
dicat: ἤδειν γε
λα ἐξέπληξεν
ξία, καὶ ἡ μετ
πρέπεια. οὐδὲ γ
ἐκείνων οὐδεὶς
τῶν ἁπάντων ἀν
Nemo erat quem
celleret Venetorum
juncta cum juſti
Nemo enim de e
quam rerum ſum
depenſa.

Proviſus rerum
nius hiſtoriæ N
ve Romani duc
bellis commercio
Caſſiodorus IV
emat, ne cogatu
rat. Similia hab

Grono

Quam numer
pitum anguſtan
rat, frugalitate
bat.

tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto erepta est, faciet non probe. *Ægid. Regius de act. supern. disp. 31, dub. 7, num. 122. Can. x.*

2. Nam quod de servo qui à latronibus captus mox ad hostes pervenerat responderunt Jurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei impedimento esse; idem ex naturali jure respondendum est de eo qui bello injusto captus mox bello justo, aut alia ratione in alterius venit potestatem; nam in jure interno bellum injustum à latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus respondit * Gregorius Neocæsariensis, cum Pontici quidam res civium à barbaris captas recepissent.

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ; quod & factum sæpe videmus. Livius cum retulisset à L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo Martio prædam ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. *Lib. III.* Idem cum narrasset, Volscos à Posthumio dictatore fusos: *Prædæ pars sua cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddit*a*: partem sub hasta dictator vendidit.* *Lib. x.* Alibi: *Biduum ad recognoscendas res datum dominis.* Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, *quod latissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: præda ingens sociorum: accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die.* Mox simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi caduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum causa Romam est profectus.* Alibi de præda agens, quam ad Ilipam Lusitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *Ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cætera vendenda quæstori data: quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Grac-

GROTII NOTÆ.

Gregorius Neocæsariensis] Sequuntur Petr. de Potestate Principis c. 3, quæst. 4. Bruningius de Homagiis concl. 241.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Apud hostes*] Quibus victis venum ierat.

Jurisconsulti nobiles] Labeo, Ofilius, Trebatius.

Impedimento esse] Adeo ut usucapi ab emptore non possit.

II. 1. *Martio prædam*] Hostibus, qui eam per incursionem in Rom. ac sociorum fines egerant, ereptam.

Cognoscentibus] Quod privati, quibus ablatum erat, suum fuisse ostendere poterant, & se pro suo nosse fidem faciebant.

Accitique edicto] Affixis in publico tabellis vel libellis.

v. T. Gracchi ad Beneventum : *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est, & pecus exceptum ut quod intra triginta dies domini cognovissent*, eodem Livio auctore.

1. 2. D. L. Æmilio Gallorum victore Polybius τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit à quibus abacta fuerat.* * Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi invenisset donaria, quæ è Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero Verrina de Jurisdictione Siciliensi : *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit restituenda curavit.* Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina de Signis. Rhodii naves quatuor Atheniensium captas à Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat quæ ante bellum habuissent;
b. nec negabat T. Quinctius * si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata Ephesi, quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt.

III. 1. Quod si commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei cui res fuit erepta pretium à se numeratum imputare ? Consentaneum est his quæ alibi diximus posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam

GROTII NOTÆ.

Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant] Etiam Diodorus Siculus Excerptis Peiresianis. Et Valerius Maximus lib. 1, cap. 1, num. 6 : *Africani quoque posterioris humanitas speciose lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates literas misit, ut ornamenta Templorum suorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent.*

Si de urbibus bello captis ageretur] Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit. Eutropius VI. In fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V, & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut possessa quisque reciperet; Paruta VIII. itaque Cephalenia ab Hispanis capta reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus & in Anna Comnena, ubi de Gothofredo agit.

GRONOVII NOTÆ.

2. *L. Æmilio*] Papo Flor. 2, 4.

Dignum populo] Gloriosum & amplum conveniensque laudis avido P. R. ut quæ sociorum fuissent, etsi per multa secula ab hostibus possessa, nunc iisdem victis, non ipsi retinerent Romani, quod jure poterant, sed sociis redderent.

De signis] Statuis tabulisque materia & arte pretiosis, quas Siculis Verres abstulerat.

Quæ reges] Seleucidæ pro imperio sibi vindicando.

III. 1. *Commercio*] Emptione.

Imputare] A domino reposcere, si rem recipere velit.

Fir

ienam in mari perditam urinando eduxisset? Apposita ad hanc
aæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque re-
am victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait Moses, *Re-* *Genes. XIV,*
uxit omnes illas res: nempe quas à regibus captas superius *16.*
arraverat.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert
ıbrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labo-
e & periculo. At ipse Abrahamus * vir non pii tantum animi, *Gen. 20,*
ed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de re- *21, 22, 23,*
ıus receptis (nam ad eas, ut diximus, spectat ista narratio) qua- *24.*
i suo jure decumam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, &
ociis suis partem aliquam tribui voluit,

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, * ita & populi & *Liv. l. II.*
partes populorum his qui jus imperii habuerant, aut etiam sibi, *Id. LXXIII.*
si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum re- *Xen. Hist.*
stitutumque sociis, Camilli ævo, ex Livio discimus. Æginetas *Gr. III.*
& Melios suis urbibus restituerunt Lacedæmonii. Græciæ ci-
vitates, quas Macedones invaserant, à Flaminio redditæ libertati.
Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit *Lib. XXXIV.*
liberari Asiæ urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus An-
tiochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus:
Neque enim in Æolidem Ioniamque colonias in servitutem regiam
missa sunt, ajebat, *sed stirpis augendæ causa, gentisque vetustissi-*
ma per orbem terrarum propagandæ.

V. Solet

GROTII NOTÆ.

Vir non pii tantum animi sed & excelsi] Bene hoc notavit Jacchiades ad Danielem v, 17. Sulpitius de Abrahamo: *Reliqua his quibus erepta erant reddidit.* Ambrosius lib. I. de Patriarchis: *Ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit, à Deo accepit.* Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere*; Valerius Maximus libro VI, cap. V, num. I. De Timoleonte Plutarchus: οὐ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ ὑπερβολὴ ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον: *Non, accipere in talibus, turpe, sed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis, & in iis quæ licita sunt ostendentis se & his carere posse.* Confer quæ supra lib. II, c. XIV, §. VI. & hoc libro c. IV, §. I.

Ita & populi] Exsules Saguntini post sex annos à Romanis restituti. Antonius Cassii bello in servitutem redactos liberos esse jussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta à Mauris erat, reddita à rege Castellæ aliisque. Mariana lib. XI. Confer quæ supra hoc libro cap. X, §. 6.

GRONOVII NOTÆ.

Urinando] Natando subter aquam vel ad fundum usque, Plin. II, 37. ranas & phocas diu sub aqua urinari, l. 4. §. I. Ad L. Rhod. de jactu: submersæ navis merces per urinatores extractæ.

IV. I. *Partes populorum*] Privati, vici, pagi.

Aut etiam sibi] In libertatem restituendi.

In servitutem regiam] Ut Asiaticis regibus servirent.

Arati

V. Solet & de temporis spatio quæri, quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo internum jus concedunt, non in externo solo consistunt; quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est:) inter eos vero qui alii aliis externi sunt, ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus alibi quantum instituto nostro sufficit.

Lib. II, c. 4. Cicero Off. II.

VI. Quod si valde ambiguum sit jus belli, optimum erit * Arati Sicyonii consilium sequi, qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

GROTII NOTÆ.

Arati Sicyonii consilium sequi] Quod fecit rex Ferdinandus memorante Mariana lib. XXIX, c. 14.

GRONOVII NOTÆ.

V. *Quo reddendæ*] Bello injusto captum, quasi usu captum, conscientiam obligare ad restituendum desinat.

VI. *Ambiguum sit jus belli*] Difficile sit decernere justa causa bellum necne fuerit.

CAPUT XVII.

De his qui in bello medii sunt.

I. *A pacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate cum restitutione pretii.*

II. *Exempla abstinentiæ & præcepta.*

III. *Quod sit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri posset, agere nos de his qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem ut jus aliquod det in rem alienam summam esse debere: requiri præterea ut ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit: Id est, si custodia sufficiat, non sumendum usum, si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

L. II, c. II, §. 10.

II. 1. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret

I. *UT ipso domino*] Ut ipse dominus non æque re sua indigeat, atque ille qui attrectare vult eam.

Si de custodia] Si sufficiat in potestate habere, ne deliberentur aut rumpantur: si hoc necessum & tamen ne absumantur; si & hoc fieri oporteat, ut justo pretio compensentur.

aut stationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus pars ve ejus * inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius, ubi Romanam disciplinam describit: *in bello*, inquit, *sæpius vindicatum in eos qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant.* Laco quidam cum hosti imminens audito receptûs signo ictum repressisset, causam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι: *quia præfectis parere satius est quam hostem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere hostem non possit causam reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens: οὕτω προὐργιαίτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν; *tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exequi.* Lib. II, c. 20, §. 3. I. §. 10, I. 6. 7. Serv. ad VIII. Æneid.

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere, quæ parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur: nisi forte pœnam justam exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per Euangelii legem restrictum sit, ex his quæ supra à nobis tractata sunt, intelligi potest.

4. Mandatum autem esse potest aut generale, aut speciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos Consul dicebat: *qui rempublicam salvam volunt me sequantur.* Imo & singulis interdum subditorum jus datur occidendi etiam extra sui tutelam, ubi id publice expedit.

II. 1. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt sed & qui suo sumtu militant, & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi diximus. Id vero quatenus procedat, illæsa justitia interna, & caritate non immerito quæritur. C. quando liceat unicuique l. 1. & 2. L. III, c. 6.

2. Justitia aut hostem respicit, aut ipsam civitatem cum qua con-

GROTII NOTÆ.

Inconsultis præliis implicaretur] Ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *Evenire potuisse ut essent insidiæ*, narrat Volcatius.

GRONOVII NOTÆ.

Stationes desererentur] Milites vel præfecti è loco, in quo custodiæ vel excubiarum causa collocati essent, temere ac sine venia ducum exirent.

Vindicatum in eos] Animadversum, supplicium exactum de illis.

3. *Parti innocenti intra justum bellandi modum*] Ei, qui habet justam causam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

II. 1. *Qui suo sumptu*] Qui nunc dicuntur voluntarii.

2. *Aut hostem respicit*] Quatenus ab eo capere licet.

Ipsam civitatem] Quatenus cum ea, quod ab hoste capitur, est dividendum.

Lib. IV, c. I. cedat illud insigne quod * ex Scauro memorat Frontinus, p-
miseram arborem quam in sede castrorum fuerat comple-
metatio, postero die abeunte exercitu intactis fructibus re-
lictam.

Libro XXVIII. 5. Livius cum narrasset milites Romanos in castris ad Suc-
nem procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum
agrum circa pacatum iisse, adjicit, omnia libidine ac licen-
militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est &
ter insignis ejus scriptoris locus, ubi iter Philippi per Denthe-
Lib. XL. tarum agros narratur: *Socii erant, sed propter inopiam ha-
secus quam hostium fines Macedones populati sunt, rapiendo
passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastar-
non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequic-*
Ann. XII. *Deos sociales nomenque suum implorantes audiret.* Apud Ta-
Hist. III. tum Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes præ-
tur. Idem Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia des-
& tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque Cicer-
de Prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata socio-
atque amicorum diripienda ac vexanda curasti.*

Ægid. Regius de actibus supernaturalibus disp. 31, dub. 7, n. 95. 6. Atque hic omittere non possum Theologorum senten-
tiam, quam verissimam puto, regem qui quæ debet stipendi-
militibus non solvit, non tantum militibus teneri de damnis in-
de secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti mi-
tes male habuerunt.

Libro III. cap. I. Lib. I. III. 1. Vicissim eorum qui à bello abstinent officium est ni-
hil facere, quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut
quo justum bellum gerentis motus impediantur, secundum ea
quæ dicta à nobis supra sunt: In re vero dubia * æquos se præ-
bere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbe-
legionibus, in obsessis non sublevandis. Corcyrenses apud Th-
cydidem Atheniensium officii esse ajunt, si extra partes esse ve-
lint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem co-
ducant, aut idem sibi permittere. Philippo Macedonum reg
objectum à Romanis dupliciter ab eo fœdus violatum, & quod
sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxiliis &
pec-

GROTII NOTÆ.

Ex Scauro memorat Frontinus] De Nigri severitate ob raptum gallum gallinaceum vide Spartianum.

Æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

GRONOVII NOTÆ.

Ex Scauro] Ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab se gesto.

Quam in sede] Quæ intra castra conclusa fuerat.

5. *Procacius egisse*] Per absentiam & morbum P. Scipionis tumultuantes lascivisse in Hispania.

6. *Militibus teneri*] Satisfacere oportere.

III. 1. *Bellum gerentis motus*] Ap-paratus & processus.

In re dubia] Ubi certo non con-stat, utrius causa justior sit.

Philippo Macedonum regi objectum] Liv. 30, 42.

rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concesso tuendi se modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut siquis magno ab hostibus damno affectus impetret jus ex rebus hostium damna sarciendi: quod jus definiendum est ex iis quæ de pignorationibus supra à nobis sunt tradita. Lib. II, c. I. L. III, c. 2.

VI. At siquis miles aut alius, etiam in bello justo, ædificia hostium incenderit, agros vastaverit, atque id genus dederit damna, non jussus, adde cum neque necessitas subesset, neque justa causa, teneri eum ad sarcienda damna recte à Theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omissum est, si justa causa non subsit; nam ea si adsit, tenebitur forte suæ civitati cujus leges transgressus est; non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *Non privato, publicove consilio, Saguntum oppugnatum sit quærendum censeo: sed utrum jure an injuria? Nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est, licueritne per fœdus fieri.* Syl. in verbo bellum, p. I.

VI. *Cujus leges transgressus*] Injussu contra disciplinam aliquid faciendo.

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

is militabat, cum nihilominus adolescens ar
exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad P
eum vellet remanere in exercitu, secundo eu
litiæ obligaret, addita causa, quia priore ami
stibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Cato
ba ex epistola, quibus eum monet ut caveat
neque enim jus esse qui miles non sit pug

Plut. Quæst. Rom. 39, & Marcello. De Ira c. 9.

* Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum l
sti imminens repressit ensem simul ac receptu
& Seneca : ***inutilis miles discitur qui signum r gligit.***

2. Sed falluntur qui venire hoc putant ex j
terno : nam id si spectes, sicut rem hostilem
licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occid
re hostes pro nullis habentur. Venit ergo qu
ex disciplina militari Romana, cujus ea lex er
tante, ut qui mandata non servasset capite pun
bene cessisset : mandata autem non servasse int
qui extra ordinem sine ducis imperio in host
Manliana imperia nos docent; nimirum quia

Lib. III. cap. 6. L. desertorem D. de re milit. Liv. L. VII.

GROTII NOTÆ.

Sic & Chrysantam] Vide Xenophontem Cyri institutione.

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. *Aut publica imperia*] Aliquid ex jussu & auctoritate præfectorum

Priore amisso]
cum dimitteret
Simul recept
signum cessandi
Qui signum r
finit pugnare,
quiescere.

aut stationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parsve ejus * inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius, ubi Romanam disciplinam describit: *in bello*, inquit, *sæpius vindicatum in eos qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant.* Laco quidam cum hosti imminens audito receptûs signo ictum repressisset, causam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι: *quia præfectis parere satius est quam hostem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere hostem non possit causam reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud Lib. II, c
Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum re- 20, §. 3. I
ferens: οὕτω περιχαρῶς ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ προστάσσειν, §. 10, 1.
ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν· *tanto illi potius videbatur ducis quam suam* 6. 7. Serv
voluntatem exequi. ad VIII.
Æneid.

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere, quæ parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur: nisi forte pœnam justam exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per Euangelii legem restrictum sit, ex his quæ supra à nobis tractata sunt, intelligi potest.

4. Mandatum autem esse potest aut generale, aut speciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos Consul dicebat: *qui rempublicam salvam volunt me sequantur.* Imo & singulis interdum subditorum jus datur occidendi etiam extra sui tutelam, ubi id publice expedit.

II. 1. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui C. quando
stipendia percipiunt sed & qui suo sumtu militant, & qui, quod liceat uni
plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves in- cuique l. 1
struunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis con- & 2.
cedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi diximus. Id vero qua- L. III, c 6
tenus procedat, illæsa justitia interna, & caritate non immerito quæritur.

2. Justitia aut hostem respicit, aut ipsam civitatem cum qua con-

GROTII NOTÆ.

Inconsultis præliis implicaretur] Ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *Evenire potuisse ut essent insidiæ*, narrat Volcatius.

GRONOVII NOTÆ.

Stationes desererentur] Milites vel præfecti è loco, in quo custodiæ vel excubiarum causa collocati essent, temere ac sine venia ducum exirent.

Vindicatum in eos] Animadversum, supplicium exactum de illis.

3. *Parti innocenti intra justum bellandi modum*] Ei, qui habet justam causam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

II. 1. *Qui suo sumptu*] Qui nunc dicuntur voluntarii.

2. *Aut hostem respicit*] Quatenus ab eo capere licet.

Ipsam civitatem] Quatenus cum ea, quod ab hoste capitur, est dividendum.

contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem omnium, quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compe nem usque ejus quod aut ab initio belli, aut ex post facto ti justum bellum gerenti debetur; sive res sint civitatis sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero tium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibu Fient ergo res hostiles eorum qui belli partem suo sumt nistrant; quod hostes attinet, hactenus ut is quem expr dus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum es

III. Adversus suam autem civitatem justum justitiâ id ipsum erit, si contractui æqualitas insit, hoc est, si & pericula tanti sunt quanti prædæ alea: nam si hæc spe pluris valeat, reddendum erit civitati quod supererit, ac si quis nimium vili pretio jactum, incertum quidem men facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum, etiam cum justitia stricte dicta non est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligen sistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si talem prædationem præcipue nocituram non hostium u tati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocen quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immiss foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque bello imponendum, neque ad hostium publicas vires ac notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo præsertim Christiano indignus censeri debet * quæstus temporum infœlicitate.

Syl. in verbo bellum. n. 8, vers. 5.

V. Evenit autem interdum ut occasione belli publi tur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, &

GROTII NOTÆ.

Quæstus ex sola temporum infelicitate] Nam & Crassum hoc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλεῖστα τούτων ἐκ πυρὸς συνῆγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος: *Pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.*

GRONOVII NOTÆ.

Sub onere reddendi] Si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria satisfaciat.

Ab initio] Ex debito principali.

Ex post facto] Ex debito subnascenti. 3, 13, 3.

III. *Adversus suam au* Ut privati acquirant res ca læso jure civitatis, pro qu tant.

Contractui] Quem illi priv Republica fecerunt, quum trarunt ab ea jus suo sum gerendi.

Prædæ alea] Dubia & spes.

Jactum] Retis l. 12. D empt. & vend. *bolum* vocat rhetor. cap. 1.

V. *Nascatur bellum privat* cessitas sit singulis aut priv auctoritate publica, pugnan

V

rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concesso tuendi se modo alibi diximus. Solet & conjungi [illegible] auctoritas publica cum privata utilitate: ut si quis magno ab hostibus damno affectus impetret jus ex [illegible] sarciendi: quod jus definiendum est ex iis quæ [illegible] nibus supra à nobis sunt tradita.

VI. At siquis miles aut alius, etiam in bello justo, [illegible] stium incenderit, agros vastaverit, atque [illegible] damna, non jussus, adde cum neque necessitas [illegible], neque justa causa, teneri eum ad sarcienda damna recte a Theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab iis [illegible] sum est, si justa causa non subsit; nam ea si adsit, tenebitur [illegible] te suæ civitati cujus leges transgressus est; non item hosti [illegible] nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginien[illegible] quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *Non privato, publicove consilio, Saguntum oppugnatum sit quærendum censeo: sed utrum jure an injuria? Nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est, licueritne per fœdus fieri.*

VI. *Cujus leges transgressus*] Injussu contra disciplinam aliquid faciendo.

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

Fidem deberi hostibus quibusvis.
. *Refellitur sententia quæ prædonibus & tyrannis fidem servandam negat.*
I. *Solvitur argumentum sumtum ex eo quod tales pœnam merentur; & ostenditur hoc non considerari ubi tanquam cum tali actum est.*
. *Non obstare quod promissio metu extorta sit, si ei qui promisit metus illatus non sit:*
Aut si juramentum accesserit, quanquam id adversus prædonem impune quod homines attinet violatur.
VI. *Eadem aptata ad subditos bellantes.*
VII. *Specialis difficultas circa promissa subditis facta, ob supereminens dominium tractatur:*
VIII. *Et ostenditur talia promissa firmari civitatis jurejurando:*
IX. *Aut si tertius se interponat cui fiat promissio.*
X. *Mutatio status publici quomodo fiat.*
XI. *Metus exceptionem ad bellum solemne juris gentium non pertinere:*
XII. *Quod intelligendum de metu*

I. 1. Quid quantumque in bello liceat diximus pa... de spectari, partim ex promisso antecedent... priore absoluta, restat posterior, quæ est de fide hostium...

Lib. xv. Egregium est consulis Romani Silii Italici dictum:

Optimus ille
Militiæ, cui postremum primumque tueri
* *Inter bella fidem.*

Xenophon oratione de Agesilao, ὕτω μέγα καὶ καλὸν κ... τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστ... καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι: *Tanta tamque præclara res est in omni... dem, sed præcipue in ducibus, religionis & fidei observante... que haberi.* Aristides Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ ... μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται: *in pace ... publicis conventionibus servandis, maxime spectantur q... tia student*; ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto... *est qui non hanc affectionem animi probet atque laudet, ... modo utilitas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam ... vatur fides.*

2. Publica fides, ut apud patrem est Quintilianum, i... matos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura ... vat. Apud eundem alibi: *Fides supremum rerum huma...*
Lib. 11, c. 29. *vinculum est: sacra laus fidei inter hostes.* Sic & Amb...
Epist. ccv. ad Bonif. *Liquet igitur etiam in bello fidem & justitiam servari op...* Et * Augustinus: *Fides quando promittitur, etiam hosti s... da est contra quem bellum geritur:* Nimirum hostes qui... homines esse non desinunt. At homines omnes qui ad ra... usum pervenerunt capaces sunt juris ex promisso. Ca...

GROTII NOTÆ.

INter bella fidem] Archelaus Philosophus apud Appianum Civilium IV, σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐσπείσατε, καὶ δεξιὰς ἐπίθετε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἰσχύουσι: *fœdera jurastis, dedistis dexteras, quæ etiam inter hostes valent.* Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis.

Augustinus] Qui idem ar... tum late tractat epistola ccx...

GRONOVII NOTÆ.

I. *Partim inde spectari*] 3, ...

De fide] De pactis interve... bus durante bello servandis.

Affectionem animi] Proposit... qui se gestit bonum virum ha...

2. *Capaces sunt juris ex p...* Possunt obligare alter alterun... lando.

pud Livium ait, sibi cum Faliscis eam esse societatem quam ingeneravit natura.

3. Ex hac autem societate rationis & sermonis nascitur ea e qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum st, quia hosti falsum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex nultorum sententiâ supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem atam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est x causa quæ belli fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. Vidit hoc iscrimen Aristoteles quum de veriloquio agens ait: οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ᾽ ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ᾽ ἀρετῆς: *Non de eo oquimur qui in conventionibus verax est, & in iis quæ ad ustitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virutis.* Nic. IV, 19.

4. Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις ὀρθῶς καλέσειεν αὐτὸν, ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεὶ, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων: *Bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus de Annibale: *Bellum adversus populum Romanum & Italiam professus, adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudens, quo evenit ut alioqui insignem sui memoriam relicturus in dubio major e vir an pejor haberi deberet poneret.* Apud Homerum semet ccusant adacti conscientia Trojani: Iliad. x.

Νῦν δ᾽ ὅρκια πιστὰ
ψευσάμενοι μαχόμεσθα· τῷ ὔ νύ τι κάλλιόν ἐστι.
Rumpentes fœdera sacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus est fas.

II. 1. Et supra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *Nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio st.* Item: *Pirata non est ex perduellium numero definitus: cum oc nec fides esse debet, nec jusjurandum commune.* De tyranno etiam Lib. II, cap. XIII, §. 15.

Sibi cum Faliscis] Quamvis hostibus cum maxime.

3. *Falsum eloqui*] Dicere vel facere, quo hostis decipiatur, & falsam opinionem de consiliis nostris mbibat.

Supra diximus] 3, 1, 18.

Ex causa quæ bello] Ex illa judicandi libertate, de qua 3, 1, 11. nata um ipso sermonis inter homines ommercio.

Non de eo, qui in conventionibus] De veritate, cui contraria vanitas aut mendacium; non cui perfidia & perjurium.

4. *Adversus ipsam fidem*] Adeo nihil pactorum sibi servandum putavit, ut ipsi fidei bellum indixisse videretur.

II. 1. *Ex perduellium numero*] Non pro justo hoste habetur.

Jusjurandum commune] Nec si quid ei promissum vel juratum sit, id servandum est.

Lib. VII, de benef. etiam Seneca: *Quicquid erat quo mihi cohæreret intercisa [illegible] humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaelis Ep[illegible] sii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in ty[illegible] uxorem * adulterium non committi: quod ipsum pari[illegible] quidam * Judæorum magistri de alienigenis dixerunt, quo[illegible] conjugia pro nullis habent.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. * Pompej[illegible] ctionibus confecit, vitam illis pollicitus, & sedes in quib[illegible] rapto viverent. Et tyranni interdum libertatem redd[illegible] impunitatem pacti. Cæsar belli civilis tertio, à Romanis du[illegible] cum prædonibus & fugitivis, qui in Pirenæis erant mon[illegible] actum de compositione, scribit; quis dixerit siquid con[illegible] set nullam inde exstituram fuisse obligationem? Non [illegible] quidem ista specialem istam communionem quam inter [illegible] in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia [illegible] nès sunt communionem habent juris naturalis, ut recte [illegible] Porphyrius, libro de non esu animalium tertio, ex quo [illegible] ut pacta servanda sint. Sic Diodorus fugitivorum duci Api[illegible]

l. 56. nio à Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio scribit, à A[illegible] gusto Crocotæ latroni persolutum pretium capiti ejus i[illegible] tum, cum se ipse sisteret, ne fides violaretur.

III. 1. Videamus tamen ecquid à Cicerone non allatum [illegible] ferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atro[illegible] malefici sunt, neque pars sunt ullius civitatis, hi à quovis [illegible] ne puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut alibi a no[illegible] plicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, [illegible]

Of. III. res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem C[illegible] *Non est contra naturam spoliari eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est & hoc jus ex promisso quæ[illegible] potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, [illegible] surum hoc, si non tanquam cum malefico actum [illegible]

GROTII NOTÆ.

Adulterium non committi] Seneca in Excerptis IV, 7: *Non putans adulterium, uxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere.* Julius Clarus in §. Homicidium num. 36. fœminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.

Judæorum magistri] Rabbi Levi Ben-Gerson & Rabbi Salomo ad Levit. XX, 10.

Pompeius pactionibus confecit] Sic improba Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Libertatem reddiderunt*] Ut I[illegible] seas Carynensium tyrann[illegible] dominatu deposito & accepta [illegible] blica patriam [illegible] Achaico adjunxit Polyb. 2. Et hinc materia [illegible] clamationis Fabio avo [illegible] *Flens ad arcem depositurus tyrannidem.*

III. 1. *Neque pars sunt*] Va[illegible] dium inopes, nec civili societate conjuncti, in quosvis grassantur.

Alibi] 2, 20, 3.

Hoc jus ex promisso] Quod ei ex pacto debetur.

Non tanquam cum malefico] Si cum eo egit, quem putavit esse bonum virum, & nescivit latronem, putam, maleficum esse.

ſi quando cum tali qua talis eſt actum eſt, ſimul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum cenſeri debet; quia ſemper, ut alibi diximus, ea ſumenda eſt interpretatio, quæ cavet ne actus in vanum recidat. Lib. II, c. XI, §. 7.

2. Non male apud Livium Nabis, cum tyrannidem ipſi objiceret Quintius Flaminius; *De nomine hoc reſpondere poſſum, me qualiſcumque ſum eundem eſſe qui fui, cum tu ipſe mecum, T. Quinti, ſocietatem pepigiſti.* Et mox: *Jam feceram hæc, qualiacumque ſunt, cum ſocietatem mecum pepigiſtis.* Addit, *ſi quid ego mutaſſem, mihi mea inconſtantia: cum vos mutetis, vobis veſtra ratio reddenda eſt.* Locus eſt non diſſimilis in oratione Periclis, ad cives ſuos apud Thucydidem: τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα: *Civitates ſocias liberas eſſe patiemur, ſi tales fuerunt quo tempore factum eſt fœdus.*

IV. Deinde objici poteſt quod alibi diximus, eum qui metu cauſam dedit promiſſo teneri liberare promiſſorem, quia damnum dedit per injuſtitiam, id eſt per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber eſſe debuit. Hoc vero ſicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promiſſa prædonibus facta pertinet; nam ut cui promiſſum quid eſt ad liberandum promiſſorem teneatur, opus eſt ipſe metu injuſto cauſam promiſſo dederit. Siquis ergo ut amicum vinculis eximeret promiſerit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non eſt, qui ad contrahendum ſponte venit. Lib. II, cap. XXI.

V. Adde quod & qui injuſto metu coactus promiſit, teneri poterit

GROTII NOTÆ.

Si quando cum tali, qua talis, actum eſt] Terentius in Adelphis:

Leno ſum, fateor: pernities communis adoleſcentium:
Perjurus, peſtis: tamen tibi à me nulla eſt orta injuria.

Vide hac de re ſcriptorem de compoſitione pacis inter Principes & Ordines imperii.

GRONOVII NOTÆ.

Cum tali qua talis] Cum eo quem notum eſt, qualis ſit.

Simul de remittenda] Contractui tacite incluſum, quæ prius fecit improbe, fraudi eſſe illi non debere.

Cavet ne actus] Efficit ut contrahentes non videantur nihil egiſſe.

IV. *Liberare*] Solvere obligatione.

Opus eſt, ipſe metu injuſto] Non videtur ſufficere reſponſio: nam certe prædones & fugitivi metu injuſto cauſam contractui dederunt; niſi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum eſſe in eo promiſſore, qui fuit in poteſtate illius cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec juſtus ejus conſenſus. At qui liber & ſui juris cum prædone contrahit, ejus plenus eſt conſenſus, utcumque provido metu inducti: nec hic eſt metus proprie dictus, qui cadit in conſtantem virum, cum præſens obverſatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur conſtantia & omne conſilium abjicitur, ſed quidem proviſus adverſus futurum malum, quod ita exſpectatur, ut ſæpe non accidat.

M. Pom.

que summas potestates? His, etiamsi cau

Lib.I,c.IV. justam habeant, jus tamen per vim agendi alibi. Potest interdum & tanta esse aut causæ sistendi improbitas, ut puniri graviter possi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, p poni non potest, secundum ea quæ modo dix

Æl.VI,7. vis fidem servandam veterum pietas existima

Lib.XI. dæmonios iram divinam expertos, quod Ten tra pacta occidissent. Et Diodorus Siculus datam in fano Palicorum nunquam à quoq violatam. Metus autem illati exceptio & hic posito jurejurando, sicut * M. Pomponius tr jurando obstrictus servavit quod L. Manlio miserat.

VII. Sed hic supra priores specialem

GROTII NOTÆ.

M. Pomponius tribunus plebis] *Juravit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissa concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere*; Seneca de Beneficiis III, c. 37.

GRONOVII NOTÆ.

V. *In hæredem transeunt quæ in humano*] Debita ex contractu legitimo; hi enim bonis adhærent & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum secum ferunt. At ubi quis injusto metu coactus interposito jurejurando pro-

voluntate ma solvat.

Dissimulare] I

VI. *Per se* n justa tyrannide

Jus tamen] civilis ordo a tientiam.

Pœna promiss ceps fide illis d nam sibi debe promissum fui se id servare t pœnam remitt

Metus autem potest impera

legis constituendæ & jus supereminens dominii in res subdi-
·um quod civitati competit, & ejus nomine à summam pote-
tem habente excercetur. Id enim jus ad omnes spectat res sub-
orum, quidni etiam ad jus ex promisso bellico natum? Quod
conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac
inde belli nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notan-
m contra est, jus illud supereminens non promiscue compe-
e, sed quatenus communiter expedit in regimine non do-
nico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter
pedit pacta talia servari, quo ea pertinent quæ de præsenti sta-
tuendo alibi dicta à nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii
ım res exigit, compensatio tamen facienda est, ut infra latius
plicabitur.

VIII. 1. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec
ıtum à rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in le-
; suas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienses So-
ı, & ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret
ɔeti quotannis jusjurandum. Id enim si fiat, omnino ne pu-
cæ quidem utilitatis causa recedendum à promisso erit: nam
de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta
nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas *Lib. v. c. 3.*
alloquitur: *Lege legem quæ te jurejurando obstrictam tenet.*
mani hoc genus * leges sacratas appellabant per quas ipse po-
us Romanus, ut Cicero pro Balbo explicat, religione obli-
ɔatur.

ı. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud
ʼium libro tertio, ubi ex sententia multorum Juris inter-
tum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judi-
, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure
fieret.

GROTII NOTÆ.

eges sacratas appellabant] Vide
ıutium de legibus.

GRONOVII NOTÆ.

II. *Jus legis constituendæ*] Quod
ma potestas legem potest ferre
brogare.

ı *res subditorum*] Ut possit eas
ıinis auferre aut consumere in
tatem publicam, 2, 14, 7.

us ex promisso] Quod acquisive-
subjecti ab imperante armis re-
ıbus expressum.

on promiscuè] Ut pro libidine sua
it princeps vel civitas abuti pri-
rum bonis.

mpensatio tamen] Quoties prin-
vel civitas bona privatorum ar-
publici commodi causa, debet
pro illis satisfacere ei qui sua per-
dit.

VIII. 1. *Ne personarum*] Ne po-
steri exciperent jusjurandum illud
fuisse personale, atque ideo obli-
gasse tantum jurantes.

Per quas ipse populus] Non hoc di-
cit Cicero, sed sacrosanctum nihil
esse, nisi quod populus plebsve san-
xisset. Itaque oportebat quidem in-
tervenire populum, ut lex sacrata
ferretur: non tamen ubi populus in-
tervenerat, ea lex statim sacrata erat:
nisi fuisset adjecta sanctio, qui eam
non servasset, ejus caput sacrum, hoc
est, diis devotum esset: eoque is ho-
mo à quovis posset occidi.

Cicero pro Balbo] C. 15.

2. *Apud Livium libro tertio*] C. 55.

Factum

nis * factum Tiberii Gracchi, cum Octavic
gavit, dicens tribunitiam potestatem à po
moniam, non adversus populum. Ergo ut
do & civitas & rex obstringi poterunt, eti
torum.

IX. Sed & tertio, qui metum non intuli
fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus eju
ris Romani sunt subtilitates. Natura enim
interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Pl
Romanis inita, jus sæviendi in Macedonas q
fecerant ademptum legimus.

Livius lib. xxxix.

X. Sed &, quemadmodum probavimus a
interdum existere, sicut de statu puro in p
tum transiri pactis potest: ita ut subditi q
summum habere imperium, aut certe parte
libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. 1. Bellum vero solenne, id est, public
dictum, sicut alia habet peculiaria in jure ex
hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi caus
eo sint valida, ut ex causa metus injuste illat

GROTII NOTÆ.

Factum Tiberii Gracchi] Vide id late narratum Plut. in ejus vita.

Pace cum Romanis inita jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademptum legimus] Est simile exemplum apud Parutam lib. VI.

GRONOVII NOTÆ.

Lege sola] Non etiam jurejuran-

Brutus] No
sed L. Junius,
nis plebis.

IX. *Sed & t*
pacificator a
medius inter
tervenit.

X. *In mixtu*
chia in temper

ſa ſunt in irritum deduci non poſſint: quia ſicut alia multa
ntumvis vitio non carentia ex jure gentium pro juſtis ha-
tur, * ita & metus qui tali bello utrinque infertur: Quod
d placuiſſet, bellis talibus quæ valde ſunt frequentia nec mo-
, nec finis potuiſſet imponi: quod tamen fieri intereſt huma-
generis. Et hoc poteſt intelligi jus illud eſſe bellicum quod
n hoſte ſervandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hoſtem *De Off. III,*
ello jura retinere, ſcilicet non tantum naturalia, ſed & quæ- *Verr. IV.*
ı ex gentium conſenſu orta.

.. Neque tamen hinc ſequitur, eum qui tale quid bello inju-
xtorſit, ſalva pietate, ſalvis viri boni officiis, poſſe retinere
d accepit, aut etiam cogere alterum ut ſtet pactis ſive juratis,
injuratis. Intus enim, & ipſa rei natura id injuſtum manet:
ue interna hæc injuſtitia actus tolli poteſt, niſi ex novo & ve-
ibero conſenſu.

ɪɪ. Cæterum quod metum dixi haberi pro juſto qui bello
nni infertur, * de eo metu intelligi debet quem jus gentium
ı improbat. Nam ſi ſtupri inferendi metu extortum ſit quip-
n, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem con-
utam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum
n vim non porrigit.

ɪɪɪ. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in *Lib. II,*
erali tractatione ſupra diximus, & idem docet Ambroſius: *c. XIII,*
d haud dubie porrigendum ad hoſtes quoque perfidos, qua- *§. 16.*
Pœni, quibus Romani fidem ſancte ſervaverunt. *Senatus*
eos quibus hoc præſtabatur aſpexit, ait in hoc argumento
rius Maximus. Et Salluſtius: *Bellis Punicis omnibus, cum* *Lib. VI,*
Carthaginenſes & in pace & per inducias multa nefanda *c. 6.*
iora feciſſent, nunquam ipſi per occaſionem talia fecere.

. Appianus de Luſitanis fœdifragis, quos Sergius Galba no-
actione deceptos trucidaverat: ἀπιστίᾳ μὲν ἀρα ἀπιστίαν με-
, οὐκ ἀξίως δὲ ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους: *Perfidia per-*
m ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.
ue nomine idem Galba poſtea à Libone tribuno plebis accu-
ſatus

ıt, non poſſit ab his diſcedi,
mittente ipſo rectore, cui pro-
ſunt.

Grotii Notæ.

& metus qui tali bello utrimque
ır] Vide dictum ſcriptorem de
oſitione pacis.

eo metu intelligi debet, quem
ıtium non improbat] Sic nihil
t extorquenti promiſſio quam
capto is extorſit; Mariana

Gronovii Notæ.

2. *Intus enim & ipſa rei natura*] Fictione tantum juris hoc juſtum eſt, ut aliquis finis perniciali diſcordiæ reperiretur; non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

XII. *Quem jus gentium*] Qui infertur actionibus, quæ in bello conſenſu gentium licitæ putantur.

XIII. 2. *Sergius Galba*] Leg. *Servius Galba.*

Com-

aliquam tentari.

2. Quæ ergo sunt quæ compensari cum e[…] est poterunt? nimirum si quid alter, quamvi[…] inter bellum initio debet: si damnum dedi[…] tempora: si legatos violavit; aut aliud qui[…] hostes jus gentium damnat.

3. Observandum tamen ut inter easdem pensatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur; ditorum bona pro eo quod civitas debet jur[…]

Libro III, c. II, §. 2. intelligantur, ut alibi diximus.

4. Addamus & hoc, generosi esse animi sta[…]

Philost. lib. III, c. 9. post aliquid injuriæ acceptum: quo nomine chus laudabat regem, qui læsus à vicino fœd[…] *τοὺς ὅρκους, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φησὶ, ὡς λυπεῖν αὐτὸν: non discessit à jurata fide, ajen[…] rasse ut alteri ne post acceptam quidem injuria[…]*

5. Quæ vero de fide hostibus data incidere

Lib. II, c. XI, XIII, XV, XVI. ferme omnes solvi possunt, si adhibeantur re[…] cum de vi, tum quorumvis promissorum, […] jurandi, fœderis ac sponsionum, & de regun[…] ne, deque ambiguis interpretandis disserta vi[…] antedictorum usus sit manifestior, & siquid versi est discutiatur, specialium quæstionu[…] que illustriores attingere non pigebit.

GROTII NOTÆ.

Apud eundem quem jam laudavi aliquoties Senecam est] De Benef. VII, 15.

GRONOVII NOTÆ.

XIX. *Siquid inter litigantes*] Si qui jam contendunt in foro, de alia causa contraxerint, non potest alter nequit alter à […] causam aut co[…] *Negotii enim* negotio natura matur aliquid […] lusum. Hoc a[…] aliquid […]

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.

XXIX. *Quid si socii vim intulerint?*

XXX. *Quid si subditi: & quomodo eorum factum approbatum censeri debeat?*

XXXI. *Quid si subditi alii militent?*

XXXII. *Quid si subditis nocitum sit? ubi distinctio adhibetur.*

XXXIII. *Quid si sociis? ubi item distinguitur:*

XXXIV. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod in pace dictum est.*

XXXV. *An facienda distinctio capitum pacis.*

XXXVI. *Quid si pœna sit adjecta?*

XXXVII. *Quid si necessitas obstiterit?*

XXXVIII. *Pacem manere, si id velit is qui læsus est.*

XXXIX. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod est de speciali natura cujusque pacis.*

XL. *Amicitiæ nomine quid veniat?*

XLI. *Subditos & exsules recipere an contra amicitiam sit.*

XLII. *Sorte quomodo bellum finiatur.*

XLIII. *Quomodo condicto certamine, & an id licitum.*

XLIV. *An factum reg[...] pulos hic obliget.*

XLV. *Quis victor cens[...]*

XLVI. *Quomodo per [...] trium finiatur bellum [...] arbitrium hic intelli[...] provocatione.*

XLVII. *Arbitros in d[...] telligi adstrictos juri:*

XLVIII. *Arbitros de[...] sione pronuntiare non [...]*

XLIX. *Quæ sit vis de[...] pura.*

L. *Quod officium vict[...] ca eos qui sic se dedun[...]*

LI. *De deditione con[...] ta.*

LII. *Obsides dari qui p[...] debeant.*

LIII. *Quod jus in ob[...]*

LIV. *An fugere obsi[...]*

LV. *An obses in aliam [...] recte retineatur.*

LVI. *Mortuo eo pro [...] obses venit obsidem [...]*

LVII. *Rege qui obsi[...] dit mortuo, an obs[...] tur?*

LVIII. *Obsides i[...] principaliter obligar[...] terum ex alterius f[...] teneri.*

LIX. *Pignorum obliga[...] lis?*

LX. *Luendi jus quand[...] tatur?*

I. INter hostes quæ conveniunt, fide aut expressa, a[...] constant. Fides expressa aut publica est, aut priva[...] blica aut summarum potestatum, aut inferiorum. Qu[...] marum est potestatum aut bello finem imponit, aut eo [...] vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur princ[...]

GRONOVII NOTÆ.

I. T*Acita*] Quæ scilicet eorum colligunt ex signis non ni- mium dubiis, aut ex iis qu[...] sa sunt, tanquam horum [...] consequentia.

accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio, quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo casum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire quæ bellum finiant, eorum est quorum est bellum; rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit qui summi imperii exercendi jus habent. * Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam jus habeat non impeditum. Vide lib. II, c. XV, §. 3.

III. 1. Nam rex qui ætatis est ejus, quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est pacem facere non potest. Idem dicendum est * de rege captivo, si modo regnum ex consensu populi ortum habet; non enim credibile est à populo imperium delatum ea lege ut & à non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii * non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiserit. Vide lib. I, c. III, §. 24.

2. De his tamen quæ privatim sua sunt siquid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exsul sit rex, * pacemne facere poterit? Sane, si constet eum non obnoxium vivere: cæteroqui parum à captivo sors ejus distabit: nam sunt & laxæ custodiæ. Regulus sententiam in Senatu dicere recusavit, dicens quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se Senatorem. Cic. de Off. II.

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic consilii publici, hic civium senten-

GROTII NOTÆ.

Regis igitur hoc erit] Mariana XXI, I.

De rege captivo] Vide Guicciardinum lib. XVI, & lib. XVIII, non semel.

Non quidem jus totum] Arumæus in aureæ Bullæ discursu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus à Treverensi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.*

Pacemne facere poterit] Lucanus:

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit.

Vide Chassanæum de Gloria Mundi, parte v, consid. 89.

GRONOVII NOTÆ.

Sive actu suo] Præsenti partium consensu.

Ad aliud relato] Dilato in fortunæ aut mediæ personæ arbitrium.

Casum temperant] Partim sunt fortuita, partim pendent vel à numero & virtute copiarum, partim à vi mentis.

II. *Jus habeat non impeditum*] potestate sua libere utatur.

III. 1. *Lege definitur*] Quo ætatis anno à tutela aut cura liber habeatur.

2. *Obnoxium vivere*] Servire cogi ei, cujus in finibus est.

Laxa custodia] In quibus non quidem vinctus est aliquis, nec tamen sui arbitrii, ut Vonones apud Tacitum, 2 Annal. 4.

IV. *Consilii publici*] Senatus comitiorum.

ſententiæ dicendæ jus ex more habentium, ſecundum ea quæ d-
ximus alibi. Itaque ſic pacta obligabunt etiam eos qui aliter ſe-
ſerunt : Livius, *Ubi ſemel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante diſplicuerit, pro bono atque utili fœdere defendendum.* Dionyſius Halicarnaſſenſis, *δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν πλειόνων κελευθεῖσιν, parendum his quæ pars major cenſuerit.* Appianus, *δεῖ πάντας τὸ κελευθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν : Omnes decreto obſequi tenentur, nulla admiſſa excuſatione.* Plinius : *quod pluribus placuiſſet, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, iiſdem & volentibus prodeſt.

Lib. II, c. v, §. 17. *L. XXXII.* *L. XI.* *L. VI, Epiſt. 13.*

V. 1. Nunc de rebus pactioni ſubjectis videamus. Imperium aut omne, aut ejus partem reges, quales nunc ſunt pleri-que, regnum habentes non in patrimonio ſed tanquam in uſufructu, paciſcendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipſis ſuperior eſt, lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi poſſunt, ita ut nec ad id quod intereſt obligationem pariant. Atque id populos voluiſſe credibile eſt, ne alioqui ſi ad id quod intereſt ſaltem eſſet actio contrahenti, ſubditorum bona pro debito regis caperentur, ac ſic de non alienando imperio vana eſſet cautio.

Vaſ. Cont. ill. l. 1, c. 4. ibi multos allegat. & c. 5. vide ſupra libro 1, c. VI, §. 3. & ſeq.

2. Ergo ut imperium totum valide tranſeat, populi totius conſenſu opus eſt, qui expediri poteſt per partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus eſt conſenſu, & corporis, & ſpecialiter ejus partis de qua agitur, ut quæ invita à corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipſa tamen valide in ſe imperium tranſcribet ſine populi conſenſu, in ſumma atque alias inevitabili neceſſitate, quia eam poteſtatem credibile eſt exceptam cum ſocietas civilis coita eſt.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet nihil impedit. Fieri tamen poteſt ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, ſi nempe regnum ſub onere ejus

Sententiæ dicendæ] Suffragii ferendi.

Iiſdem & volentibus] Loquitur de illis, qui diſſenſerunt quidem initio, ſed tamen in eo quod majori parti placuit acquieverunt.

V. *In uſufructu*] Non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, ſtatuant pro arbitrio ſuo, ſed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruantur, quodque quantum in ipſis eſt, fideliter conſervent & augeant.

Lege publica] In capitulando, ut vulgo loquuntur, ſeu lege regia formanda, in quam in aditu imperii jurent, poteſt præcaveri, ut ſi quid tale faciat rex, irritum & inane ſit.

Nec ad id, quod intereſt] Non modo ad implendum contractum, ſed ne quidem ad ſatisfaciendum aliqua compenſatione pro eo quod non impletur.

Subditorum bona pro] Subjecti venirent in periculum bonorum amittendorum, quæ invadere poterat, qui contraxit, pro eo, quod non præſtatur male promiſſum à rege.

2. *Partium legatos*] Provinciarum deputatos.

Quatr-

ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Si hoc modo, transscribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsum. *Lib. II, c. 13.*

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix ɛst ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi diserte d appareat ex primitiva lege, aut more cui contradictum nunjuam sit.

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur alibi diximus: nempe * quatenus obligandi ɔotestas sub imperio comprehensa est, quod nec in infinitum ɔrotrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi ıt valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis ex simul subditorum dominus sit, neque tam civile quam fa-niliare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem edigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, ɛd in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui dvenas in suum privatum receperunt. Nam hic jus præter reium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo ɛgio jure consistere non posset. *Lib. II, c. XIV, §. 10 & seq. Vasq. d. c 5, n. 9. Supra lib. III, cap. VIII, §. 2*

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere qui reges sunt, nec in res subditorum liud jus habent quam regium. Alibi diximus * res subditoam sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui ivitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & ienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis uoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilita-m, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt qui in cilem cœtum coierunt.

2. Sed addendum est, id cum fit, civitatem teneri his qui um amittunt sarcire damnum de publico, in quod publicum omen & ipse qui damnum passus est, si opus est, contribuet. eque hoc onere levabitur civitas, si nunc forte ei præstationi par *Vas. lib. I, c. 5. Rom. cons. 310. Sylv. in verb. belli, par 1, §. 43.*

GROTII NOTÆ.

Quatenus obligandi potestas sub imrio comprehensa est: quod nec in initum protrahi, nec ad angustias niias arctari debet] Vide Reinking.). I, classe III, cap. 5, num. 30. de & supra lib. II, cap. XIV, §. 7, 12.

Res subditorum sub eminenti domi-ı esse civitatis] Gail. II, obs. 57.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Transcribi*] Alienari.

VI. *Sub imperio comprehensa*] Est pars ejus, quod illi populus in se concessit, imperii.

Jus præter regium accedens] Dominicum.

VII. 1. *Quam regium*] Non etiam familiare aut herile.

2. *Et ipse qui damnum passus est*] *Fecit* voluit dicere; is paullo minus accipiet, quam amisit, proportione scilicet, quam conferre deberet, si alius damnum fecisset, quod pro parte illi erat compensandum.

ſunt ex gentium jure & ea quæ eorundem ſunt
in hæc jus laxius regi concedant, etiam aufer
compenſatione, in illa non item: Perverſe
ex qualicunque cauſa ortum ſit, ſuos ſemper
ipſo jure naturali, ut ſcilicet auferri nequeant
aut dominio inſunt ſuapte natura, aut ex dom
tum habent.

X. Sed hæc inſpectio, niſi ex publica util
rum concedantur, regem ſpectat & ſubditos,
ſarciendo civitatem & ſingulos. Nam externi
contrahunt, ſufficit factum regis, non tant
ptionem quam ſecum adfert dignitas perſon
Lib. III, *c.* II. ob gentium jus, quod bona ſubditorum oblig
patitur.

L. II, *c.* 16. §. 11, 12. XI. 1. Circa interpretandas pacis conven
dum eſt quod ſupra à nobis eſt traditum, quo
bet favoris, eo laxius accipiendum: quo lon
ſtrictius. Si jus naturæ merum ſpectamus, m

VIII. *Agnoſcere non debere*] Civitatem non obligari ad ſarciendum.

Populos alios ſpectat] Liberat populum à populo, externos ab externis; non civem à cive.

Res bello amiſſa] Quemadmodum Romani in armis ſuſtulerunt poſtliminium.

piunt, etiamſi
publicam utilitat
ſi civitas id non
rendum ne mal
quia illis pro o
regis tradentis.

Ob præſumptio
mitur rex hoc ne

esse videtur ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt ... ἔχειν τὸ ἑαυτοῦ: & proinde videtur ambigue positorum ...terpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit id consequa...r ob quæ arma sumpsit, & damna sumptusque recuperet: ...n item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim odio...us.

2. Sed quia ad pacem veniri vix solet injuriæ confessione, id...ea sumenda est in pactis interpretatio quæ partes quoad belli ...stitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxi...e modis: aut * ut quarum rerum turbata bello possessio ..., ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt ...nippi in oratione qua de fœderum generibus differit) aut ...res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ...μοι. *Livius lib. XXXIV.*

XII. 1. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præ...matur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc illud quod à Tryphonino notatum est, ut in pace illis demum ...ptivis postliminium sit de quibus id in pactis erat comprehen...n, ut recte emendare Fabrum diximus supra, & certis argu...mentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convene... . Nam * transfugas jure belli recipimus: id est per jus belli ...et nobis admittere & nostris asscribere eum qui partes mutat. ...s cæteræ tali pacto manent penes tenentem. *L. in bello. D. de captivis. Supra hoc libro, c. 9.*

2. Illud autem tenere non civiliter sed naturaliter sumitur: ...bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. Agros ...tem diximus ita teneri, si munitionibus quibusdam clausi ...nt: nam temporariam insessionem ut per stativa hic non spe...ri. Demosthenes pro Ctesiphonte festinatum ait à Philippo ...quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto ...gotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenen... nisi per res quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per *L. quanquam. D. de acq. rer. dom. Dec. T. III. conf. 74. Supra libro III, c. 6, §. 4.*

GROTII NOTÆ.

...t quarum rerum turbata bello pos...io est ex formula juris antiqui com...atur] Vide Parutam lib. v.

Transfugas jure belli recipimus] Su... hoc libro cap. 1, in fine; in pace ...venire & hoc solet, ne transfu... recipiantur. Vide pacem Justi...ni cum Chosroë apud Menan...m Protectorem.

GRONOVII NOTÆ.

Ambigue positorum] Dubio sensu ...ptorum.

Vix solet injuria] Nemo enim volens fatetur injuria se fecisse.

Quæ partes] Qua parti utrique, quantum potest, relinquitur salva justitiæ fama & species.

Ex formula juris antiqui] Restituatur cuique, quod antea habuit.

Ut res maneant] Ut servet quisque quod bello cepit.

XII. 2. *Non civiliter*] Cum justo titulo acquirendi.

Naturaliter] Quomodo tenere dicitur quicumque habet quavis ratione.

Stativa] Castra ad tempus posita.

per personas quarum sunt, dum ne in solo quod hostium fuit exercenda sint.

XIII. In altero illo paciscendi genere, quo restituitur possessio bello turbata, notandum est ultimam quæ ante bellum fuit possessionem respici, ita tamen ut privatis dejectis interdicto aut vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At siquis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad eum tantum pertineat quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui dolo malo nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani * Platæam retinuerunt, dicentes, οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων καὶ οὐ προδόντων ἔχειν τὸ χωρίον: *habere se eum locum non vi, non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate.* Pari-
b. que jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur T. Quinctius: *Captarum*, inquit, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.*

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet ut quæ bello data sunt damna eorum nomine actio ne sit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censetur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

ss. XVI. Non tamen & quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata censeri debent: nam hæc non belli jure quæsita sunt, sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademptum censeri debet, (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque con-
Off. stitutæ sunt, ut recte ait Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

XVII * De

GROTII NOTÆ.

Platæam retinuerunt] Locus hic est apud Thucydidem v. Præcesserat similis lib. III: μὴ ἀνάδοτος εἶναι ἡ Πλαταιά, ὡς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων: *Ne reddenda sit Platæa, cùm ejus urbis homines sponte accesserint.*

GRONOVII NOTÆ.

Quod hostium fuit] Eorum qui hostes fuerunt, & nunc ita fecerunt pacem, ut de personis istis nihil sint pacti.

XIII. *Privatis dejectis*] Si forte paullo ante bellum vis facta est, nec jure vindicata propter bellum interveniens, ita ut oriente bello invasor possideat.

Interdicto] Unde vi, quo possessio adseritur §. 6. Inst. de Interd.

Vindicatione] Qua proprietas adseritur.

XIV. *Ad eum restitutio non*] Is non restituetur ex generali conventione, sed oportet specialiter de eo cautum fuerit.

XVI. *Quæ privatis deberi cœperunt*] Ex contractu civili ante bellum inito; ut ex. gr. quod colonus meus mihi debere cœpit, dum hostis agrum insidet: vel usuræ quarum dies cessit, dum debitor cum patria sua in hostium potestate est.

De

XVII. * De jure ad pœnas non æque; nam id jus quatenus inter ipsos reges aut populos versatur remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit, si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos à Carthaginensibus mersos ignorabant Romani, narrante Appiano, κράτισται διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδὲν τῶν ἔγκοθεν οὐδὲ μνησικακοῦσιν, inquit Dionysius Halicarnassensis: *optima conciliationes quæ iram & offensarum memoriam delent*. Isocrates Plataica: εἰρήνης οὔσης οὐ προσῆκε μνησικακεῖν περὶ τῶν πρότερον γενομένων: *In pace non decet ante peccata exsequi*.

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta est ratio ut remissum censeatur: quia sine bello judiciis expediri potest: Tamen cum hoc jus non ita nostrum sit ut quod ex inæqualitate nascitur, & pœnæ semper aliquid odii habeant, levis verborum conjectura sufficiet ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademptum facile censeri non debere: id in privatorum jure firme tenendum est, in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba ut conjecturæ non improbabiles suppetant: maxime vero si jus de quo agitur non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum, ut belli semina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionysius Halicarnassensis: οὐκ ἀπὸ χρὴ τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσώμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθίς ποτε πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι. οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνήλθομεν, ἀλλ' ἀπαλλαγάς: *Non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda sed ad auferenda mala convenimus*: quæ postrema verbo tenus ferme desumpta sunt ex Isocrate, oratione de Pace. L. III.

XX. Quæ post perfectas pactiones capta sunt reddenda satis constat; sublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus quæ sunt de reddendis his quæ bello capta Alc. v. resp. 17.

GROTII NOTÆ.

De jure ad pœnas non æque] Gail. de arrestis c. XIV, n. 7.

GRONOVII NOTÆ.

XVII. *Ignorabant Romani*] Cum scilicet pacem facerent, dein eo cognito non poterant propterea turbare pacem factam aut novas pœnas exigere. Sed exemplum est alienum, nam illa non erant facta & ignorabantur ante pacem statutam & primum bellum finitum; sed aliquanto post id tempus. Itaque postquam ea resciverunt Romani, merito, quod prius fœdus violatum esset, minando bellum Pœnis imparatis, adegerunt illos ad novum fœdus, quo Sardinia cesserunt.

XVIII. *Levis verborum conjectura*] Si minima detur ansa formulam pacis ita interpretandi, ut & istæ lites cessare debeant.

XIX. *Ut*] Aut.

cepta sunt, primum latius interpretanda quæ mutua sunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus, quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his, quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent lucrativo titulo possessa quam oneroso, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur.

Cic. de Off. II.

XXII. Cui pace res conceditur ei & fructus conceduntur à tempore concessionis, non retro, quod recte defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concesso, simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat.

App. civ. V.

XXIII. * Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis, non tam vulgi quam peritorum; nam à peritis ista tractari solent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum, quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitæ censeri qualitates aut conditiones priore pacto expressæ: Et pro faciente habendum qui facere voluit, si per alterum quicum controversia est stetit quo minus fieret.

Quint. decl. CCXLVIII.

XXV. Quod vero quidam ajunt moræ purgationem intra breve tempus admitti, * verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non est, cùm eorum officium sit Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit imo nec quid à quoque religio & pietas exposcat; sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat inter-

GROTII NOTÆ.

Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis] Vide Guicciardinum libro V.

Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit] Vide Albertum Argentinensem.

GRONOVII NOTÆ.

XXI. *Quæ mutua sunt*] Ubi utrimque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

Lucrativo titulo] Donatione, testamento.

XXIII. *Nomina regionum*] Provinciarum, diœcesium, quod interdum latius, interdum strictius accipiuntur.

XXIV. *Relatio fit*] Si dictum sit, ita possideri aut restitui debere, ut definitum sit in pacto ante tot annos inito.

Pro faciente habendum] Quasi restituerit, nec nasci cum eo novam actionem putandum.

XXV. *Moræ purgationem*] Aliquam excusationem, siquis statutum restitutioni tempus non observaverit.

erpretatio * qui conditiones elocutus est, quod esse solet potioris : (est ejus qui dat non qui petit conditiones pacis dait Annibal) sicut & contra venditorem fit interpretatio. *L. Veteribus. D. de pactis.* Habet enim quod sibi imputet qui non apertius locutus est : al- autem quod plures sensus recipiebat, id suo jure accipere po- t in partem sibi utiliorem, unde alienum non est quod Aristeles dixit : διὰ τὸ χρήσιμον ἡ φιλίας ὅπου ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν : *Ubi utilitatis causa amicitia est, ibi ejus qui ipit utilitas ejus quod debetur mensura est.*

XXVII. Quotidiani usus & illa disputatio est, quando pax ita censeatur : quod Græci vocant παρασπονδεῖν ; non enim m est novam bello causam præbere & pacem rumpere : sed ultum inter hæc interest, tum ad committendam pœnam à ccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus in quem ccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra quod omni paci inest, aut contra id quod in pace dictum est erte, aut contra id quod ex pacis cujusque natura debet inligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci inest fiet, si vis bellica eratur, nimirum ubi nulla nova subest causa : quæ si probaiter adferri potest, satius est injustitiam sine perfidia, quam m perfidia admissam credi. Illud Thucydidis vix opus habet oneri : λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι ; ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες : * *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent sed qui priores vim*

GROTII NOTÆ.

Qui conditiones elocutus est] Plaus Persa : *Tua merx, tua indicatio est.* hac re solet prior loqui is qui plus let. Ut vero petantur conditios, loqui prior solet qui est infeior. Plutarchus Sulla : τῶν δεομένων ὁ τὰ πρῶτα λέγειν τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν : *Eorum est ius loqui qui opus habent pace. Victoi satis est tacere.*

GRONOVII NOTÆ.

XXVI. *Qui conditiones elocutus*] Qui formulam dictavit, aut conpit.

Qui dat] Pacem.

Ejus qui accipit] Ex commodo cipientis grandius aut minus æstiatur, quod debetur.

XXVII. *Novam bello causam præbere &c.*] Alterum, si temere fiat, inistitia est ; alterum perfidia.

Ad committendam] Quia in poeriore, quod gravius, plus pœnæ ebet, qui sacrati juris aliquid violat, & liberior excusatioque est ad non servanda cætera, quæ convenerunt.

Quod omni paci] Quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere quotiescumque pax coit.

In pace dictum est] Quod in ea quæ nunc placuit, satis evidenter & perspicue cautum est.

Ex pacis cujusque] Quod ipsum genus pacis, in quod consensum est, præstari oportere recte judicantibus demonstrat. num. 39. specialem naturam pacis vocat.

GROTII NOTÆ.

Pacem rumpunt non qui vim vi arcent sed qui priores vim inferunt] Vide Ammianum Marcellinum initio libri XXIX, qui sic de Romanis : *Opera consulta retrocedentes, ne ferro violarent adversarum quenquam primi, & judicarentur discissi fœderis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt.* Armenii in oratione ad Chosroën apud Procopium Persicorum II : λύουσι

vim inferunt. Hoc posito, à quibus & quibus illata vis arm[…] pacem solvat videndum est.

XXIX. Qui socii fuerunt siquid tale faciant, pacem ru[…] video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non p[…] prie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed ut pa[…] videatur plene inita, sed sub conditione, partim potestativa, [par]tim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste app[…] credi non debet: est enim enorme, & communi pacem fa[cien]tium voto non convenit; ergo qui vim intulerunt, aliis non [ad]juvantibus, pacis ruptæ tenebuntur; & in eos bellandi jus[…] non in alios: contra quam Thebani aliquando contra Lac[edæ]moniorum socios dixerunt.

Pauf. IX.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt, sine ju[…] publico, videndum erit an privatorum factum publice pro[ba]tum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendi p[o]tentiam, & neglectum, ex his quæ supra tractavimus facile p[o]test intelligi. Scientiam evincunt facta manifesta aut denunt[ia]ta. Potentia præsumitur nisi defectio appareat; neglectum ostendit elapsum temporis spatium, quale in quaque civitate […] crimina punienda sumi solet: Et talis neglectus decreto idem val[…]

Lib. II, c. XXI, §. 2. & seq.

λύουσι μὲν γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἱ αὖ ἐν ὅπλοις γενόμενοι πρῶτοι, ἀλλ' οἱ αὖ ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἁλοῖεν: *Rumpunt pacem non qui primi in armis sunt, sed qui fœderis tempore deprehenduntur insidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II, Mauri: λύουσι γὰρ τὰς σπονδὰς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τοὺς πέλας κατηγοροῦντες ἀφίστανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸν θεὸν πολέμιόν σφισι ποιοῦνται, οὐχ οἱ αὖ τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιζόμενοι ἐφ' ἑτέρους χωροῖεν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβάλλοντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθίστανται: *Frangunt pacis fœdera, non qui injuriis affecti, palamque id dequesti ad alios se transferunt, sed qui quos fœderatos habere volunt violant, Deumque sibi faciunt hostem, non siqui rebus suis secum sumptis ad alios transeant, sed siqui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.*

GRONOVII NOTÆ.

XXIX. *Socii fuerunt*] Eorum, quibuscum bellavimus.

Partim potestativa] Qua caveatur partim de eo, quod in potestate est, & nostro arbitrio potest permitti […] impediri; partim de eo, quod sin[e] fortuna accidere potest.

Aliis non adjuvantibus] Illis, quibus antea socii fuerunt, quiescentibus, neque istos subornantibus.

Tenebuntur] Ipsi & non, quorum socii antea fuerant.

Pauf. IX.] P. 544.

Lacedamoniorum socios] Platæenses, quod Lacedæmonii, quorum illi socii fuerant in bello, Cadmea ex insidiis occupata pacem ruptissent, quamvis Platæenses ipsi nihil deliquissent.

XXX. *Publice probatum*] Accipi possit, ut consilio & approbatione pop. vel imperantis factum.

Facta manifesta] Quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non possit non scire: aut si civitati ab eo, cui factum, significatum est.

Præsumitur nisi] Creditur enim princeps vel populus in privatos justum habere imperium, nisi contrarium doceat manifesta seditio.

Neglectus decreto] Perinde in culpa est, ac si decreto facinus esset probatum.

Λ'γεν

:, nec aliter accipiendum quod ait apud Josephum Agrippa, m Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui con- :omanos armati procedant.

XXI. Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus iti non per se arma moveant, sed aliis bellum gerentibus tent. Certe Cerites apud Livium se purgant, suos non pu- L. VII.) consilio militasse. Eademque Rhodiensium fuit defensio. Gell. VII, :rius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabi- c. 3. argumentis appareat actum aliud, ut nunc interdum fie- let, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure erat, *ν λάφυρον ἄγειν ἀπὸ λαφύρου, ex omni præda prædam sumere*, s moris hanc vim esse ait * Polybius: *κἂν ἕτεροί τινες πολε-* Polyb. li- *μῶσιν ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν* bro XVII. *ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέ-* *ροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων*: *Etiamsi non ipsi lii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus lis liceat * citra publicum decretum utrique parti militare trinque prædas agere.* Livius de iisdem: *Juventutem ad- is suos socios publica tantum auctoritate demta militare si- , & contraria sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia nt.* Olim Etrusci, negato Vejentibus auxilio, si qui suæ Liv. lib. V. ıtutis voluntarii ad id bellum irent non impediebant.

XXII. 1. Rursum pax rupta censeri debet, non modo i corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur, ni- ım sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint pax ini- est enim pax actus civitatis pro toto & pro partibus. Imo causa nova subsit, per pacem licebit se suaque defendere. ırale enim hoc, ut ait Cassius, arma armis repellere: ideo L. vim vi. :atum inter pares non est ut facile credatur; ulcisci autem D. de vi .blata recuperare per vim non licebit, nisi postquam judi- & vi arm. ι erit negatum. Hæc enim res moram fert: illa non

2. At

GROTII NOTÆ.

·ειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου] us Truculento: *de præda præ- apio.*

ybius] Vide eum & in Excer-

'a publicum decretum] Idem de is Sabiris suo tempore narrat ias libro IV.

GRONOVII NOTÆ.

XI. *Actum aliud*] Id prohi- non esse.

XII. 1. *Sine nova causa*] Qui acem initam damnum non dederunt vel offensam contraxe- runt.

Pro toto & pro partibus] Pro ipso corpore sive omnibus junctim & pro singulis seorsum.

Per pacem licebit] Iis quibus vis infertur.

Abdicatum inter pares] Renun- tiasse quemquam huic juri, qui non alteri sese submisit.

Moram fert] Ultionis aut ablato- rum persecutio non necesse est, ut fiat in instanti, quemadmodum de- fensio contra repentinam vim aut aggressionem.

Si

2. At * si quorum subditorum ita perpetuum sit malefici ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi omnino facere, rectoribus suis improbantibus, & in eos cium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exerc ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanq à deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere ro est contra pacem.

XXXIII. 1. * Sociis quoque vis armorum illata p rumpit: sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut o dimus cum Saguntinam controversiam examinavimus. gent hoc Corinthii in oratione quæ est apud Xenophont storiæ Græcæ sexto: *πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὠμόσαμεν*, *nos vobis omnibus juravimus*. Quod si ipsi socii non pepige sed alii pro ipsis, idem tamen statuendum erit, postquam constat eos socios pacem ratam habuisse; nam quamdiu incertum est an ratam habere velint, hostium loco sunt.

Lib. II, c. XVI, §. 13.

2. Aliorum sociorum, ut & cognatorum & affinium, qui subditi sunt, nec in pace nominati, separata causa est, nec ad p cem ruptam vis in eos trahi potest; neque tamen sequitur, u supra diximus, bellum eo nomine suscipi non posse, sed id lum erit ex nova causa.

Cep. Cons. 690. Dec. cons. 531.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo cont quod in pace dictum est: sub faciendo autem comprehen & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic discrimen capitum paci majoris, quæque minoris momenti sint. Satis enim mag serventur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bo tamen, maxime Christiana, leviores culpas, accedente pr tim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud locum habe

Quem pœnitet peccasse, pœne est innocens.

Sen. Ag.

Sed quo magis paci caveatur, consultum erit * ut capitibu nor

Vide supra lib. II, c. XV, §. 15.

GROTII NOTÆ.

Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium] Ita Augustus judicavit contra Syllæum pro Herode. Josephus XVI, 16.

Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit] Thuanus lib LXV. anno CIƆ IƆ LXXVIII. Est & quod huc pertineat apud Haræum hoc, Tomo II, historiæ Brabanticæ in anno CIƆ IƆ LVI.

Ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut siquid adversus ea factum erit, pacem non rumpat] Vide egregium exemplum in pace Justiniani, Justinianum inter & Chosroën. Menander Protector eam habet.

GRONOVII NOTÆ.

XXXIII. 1. *Sociis quoque*] lorum, quibuscum velut cum bus adversæ partis pax facta est.

Sed his demum] Potius dicen nisi qui nominatim excepti sunt nisi quos certo constat compre non potuisse, ut si subjecti alteri sese applicent.

Hostium loco sunt] Si scilicet pacem hostes fuerunt.

XXXIV. *Et non facere*] contra pacta videtur & qui cit, quod cum facere placuit, non facit, quo tempore facere buit ex pacto aut negotii natura

S

s momenti adjiciatur, ut si quid adversus ea factum erit, pa- non rumpat: aut ut arbitri prius adeantur quam arma in- e liceat, quod erat in fœdere Peloponnesiaco, memorante *Lib. VII.* ıcydide.

. XXVI. Et plane sentio id actum videri, * siqua specialis ıa adjecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut ele- sit ejus cui facta est injuria, pœnam malit an à transactione dere, sed quod negotii natura hoc quod dixi potius requi. Illud quidem constat, & jam supra dictum à nobis est; & *Lib. III, c.* ɔriæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis *XIX, §. 14.* ɔliciter factis posterior non stat: neque enim tenebatur nisi conditione.

. XXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit, quo minus una impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ta sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, quidem rupta non censebitur: nam, ut diximus, non solet pendere à conditione casuali. Sed alter optabit an expectare it, siqua spes sit impleri promissum serius posse, an æstima- em accipere, an mutuis præstationibus isti capiti respon- ꞉ibus aut æquum valentibus liberari.

. XXVIII. Certe, etiam post læsam fidem, integrum est *Vide supra* ıcenti pacem servare, sicut Scipio fecit post multa Cartha- *hoc libro* ꞉nsium perfida facta, quia contra obligationem faciendo ne- *c. XIX, §.* se obligationi eximit: &, si additum est ut tali facto pax *19, 4.* a habeatur, adjectum id censeri debet in commodum inno- ꞉is duntaxat, si eo uti velit.

. XXIX. Postremo diximus, pacem solvi faciendo id quod ialis pacis natura repudiat.

. L. I. Si quæ contra amicitiam sunt, rumpunt pacem, quæ ımicitiæ lege contracta est: quod enim inter cæteros solius amici-

GROTII NOTÆ.

qua specialis pœna adjecta sit] Ut otthorum pactis cum Francis. Procopium Goth. I.

GRONOVII NOTÆ.

XXV. *Arbitri prius adeantur*] ıatur judex medius & neutra- partium apud quem disceptetur.

XXVI. *Adjecta sit*] Certo ca- ni servetur.

ɔsterior non stat] Cum prius alter ıon stetit, & ipse posterius ea lere cessavit.

XXVII. *Conditione casuali*] ɔotestativa scilicet: id est, non ita statui, ut, quod forte fit, rumpat, sed quod consilio & ı.

Æstimationem accipere] Aliud tan- tundem valens.

Mutuis præstationibus] Sibi remitti, quod ipse facturum se promisit, in compensationem quod ab altero non præstatur.

XXXVIII. *Innocenti pacem ser- vare*] Quiescere & ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimit- tere.

XL. I. *Contra amicitiam*] Quibus malevolus declaratur animus, etsi proprie nihil fiat adversus præcipua pacti capita.

Sub amicitia lege] Cui additum est inter articulos, ut posthac vivant tanquam boni & fideles amici.

Subdi-

L. item si cui, D. de injur. Instit. §. servis eod. tit. ſervis atrociter læſis ſequuntur leges Roman
aut ſtuprum libidini potius quam inimicitiæ
invaſio rei alienæ novæ potius cupiditatis reu
dei læſæ.

Alex. 11. *Conſ. n.* 3. 3. Atroces ſane minæ nulla nova cauſa præ
citia pugnant: & huc referam arces in finibus
di ſed nocendi cauſa, & inſolitam copiarum c
juſtis ſatis indiciis appareat in non alium hæc,
cum pax facta eſt, comparari.

XLI. 1. * Subditos ſingulos qui ex altera

GROTII NOTÆ.

Subditos ſingulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt ſuſcipere, non eſt contra amicitiam] Solon: γενέσθαι πολίτας οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίαν τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ: *Civium albo aſcribi non ſivit, niſi eos qui è ſua patria in exſilium perpetuum rejecti eſſent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi cauſa Athenas migraſſent.* Perſeus apud Appianum in Excerptis Legationum num. 25: κοινῷ γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, καθὰ καὶ ὑμεῖς τῶν ἑτέρων φεύγοντας ὑποδέχεσθε: *Feci hoc communi hominum jure quomodo & vos alibi ejectos ſuſcipitis.* Commune hoc jus pactis firmari aut adſtringi ſolet. Vide pacem An-

GRONO

Officium exig
beret lege hun
cui qui non par
probe, non ta
parit.

Injuriis non a
ne vi, aut ſi neg
aut fiat aliud q
ſocii.

Siquid eſt co
fenſio data.

Id non neglec
culpa habetur,
tia.

Detrahenda e
cito in bellu
quamvis malig
animo accipiat
bulo appelletu

rare volunt suscipere non est contra amicitiam. Neque n naturalis tantum sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi L. II, c. V, mus. Eodem loco pono perfugium exsulibus datum. Nam §. 24. (sules, ut ex Euripide diximus alibi, nullum jus civitati. Per- L. XXII. apud Livium recte, *Quid attinet cuiquam exsilium pate- i nusquam exuli futurus est locus?* Aristides Leuctrica secun- *δίξασθαι τοὺς ἐκπεσόντας*, vocat *κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις*: *mune jus hominum exsules recipere.*

Plane * oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem in- antem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque is eos qui ex sacramento, aut aliter ministerium, aut servi- m debent. De his autem qui belli sorte servi sunt idem in- uctum gentium jure, apud quosdam populos, supra memo- L. II, c. mus. Sed & de his qui exsules non acti pœnam justam effu- XXI, §. 8 it dedendis egimus alibi. & seq.

LII. Sortis aleæ subjici belli exitus licite non semper po- , sed tum demum quoties de re agitur in quam plenum ha- us dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & lia tuenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex us obligatur, quam ut omittere possit eas rationes, quæ ad k aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera natione qui injusto bello impetitur tanto sit inferior ut re- ıdi nulla spes sit, videtur sortem offerre posse ut certum pe- lum incerto evadat; hoc enim est de malis minimum.

LIII. I. Sequitur valde agitata quæstio de præliis, quæ ıito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter ılos, utrimque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Pari- ; inter binos utrimque ut inter Ætolos & Eleos; inter os utrimque, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Al- ıs; inter tricenos utrimque, ut inter Lacedæmonios & Pauf. V. .vos.

Si jus gentium externum tantum spectamus, non est dubi- um quin per idipsum talia certamina sint licita: hostium ı cædem id jus indiscrete permittit. Quod si vera esset ve- terum

GROTII NOTÆ.

pida aut magnos cœtus, qui civi- partem integrantem faciant, re- non licet, ut alibi diximus] Li- I, cap. V, §. 24. Vide & Biza- libro XII.

GRONOVII NOTÆ.

LI. 2. *Partem integrantem*] is pars si abscedat, totum non et integrum, sed mutilum fit.

em introductum] Ut eos aufu- es à dominis, in quorum ser- em bello venerunt, recipere, nec reddere liceat.

Qui exsules non acti] Qui non sunt damnati exsilio, sed ipsi solum mu- taverunt fuga, ne gravius punirentur.

XLII. *In quam plenum*] In qua & exsequi jus nostrum, & id remit- tere sine injustitia possumus.

XLIII. I. *Quæ definito numero*] Ubi jubentur pauci decertare fato & eventu populi utriusque. 2, 23, 10.

Lacedæmonios & Argivos] Duci- bus Othryade ac Thersandro.

[illegible], Romanorum, & aliarum gentium opi[illegible] [illegible] esse summo jure dominum, jam & inter[illegible] [illegible] prœliis non deesset. Sed hanc sententiam [illegible] [illegible] Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus; [illegible] [illegible] caritatem peccare eum qui, ob res quibus carere p[illegible] [illegible], hominem occidit alibi ostendimus & ration[illegible] [illegible] oraculorum auctoritate.

3. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare, qui vitam [illegible] pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. S[illegible] [illegible] digna agitur, ut multorum innocentium salus, pro ea [illegible] [illegible]ibus nitendum est. Condicto certamine uti, tanquam te[illegible]monio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, vanum est [illegible] a vera pietate alienum.

4. Una res est quæ tale certamen justum ac pium potest [illegible]dere ex una duntaxat parte, si alioqui omnino expectandum [illegible] ut qui injustam causam fovet victor sit futurus, cum magna [illegible]nocentium strage; nihil enim ei imputandum est qui ma[illegible] ea ratione certare, quæ spem ipsi maxime probabilem ostent[illegible]. Sed & hoc verum est, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari sed permitti, ut graviora mala quæ alite[r] vitari non possunt vitentur; quomodo multis in locis tolerantur & improba fœnora, & impudicitiam professæ mulieres.

5. Quod ergo supra diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo quos inter de regno controversia est parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur, idem & cum de bello finiendo agitur dicendum erit. * Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit; & apud Dionysium Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse * ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum non de populorum potentia aut digni-

GROTII NOTÆ.

Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit] Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide Euripidem Heraclidis.

Ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent] Hoc Adrianopolitæ respondebant Mahumeti de ipso & Musa Zelebe. Leunclavius lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat; Paulus Warnefredi lib. V. Sic de Chersonis castro Pharnacus cum Sauromata pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum controversiam periculis objiceretur; narrat Constantinus Porphyrogennetus capite de Castro Chersonis. Vide exemplum singularis certaminis de regno apud Pontanum historia Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum Primum Galliæ regem, narrant Historici.

GRONOVII NOTÆ.

3. Uti tanquam testimonio] Quemadmodum superioribus ætatibus, in defectu probationum innocentiæ suæ, solebant cum accusatoribus in certamen armorum descendere.

4. Nihil ei imputandum] Nulla ejus sit culpa.

Hora-

nitate controversia fuisset. Sic * Heraclium Imperatorem Lib. III.
n Cosroë filio Persarum Regis pugnasse singulari certamine
imus.

ΧLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, sibi quidem jus si quod habent adimere possunt, non lteri qui non habet dare, in illis quidem regnis quæ in patrinio non sunt. Itaque ut valeat pactio, & populi & si qui jam jus ad successionem habent consensum necesse est accedere: udis non liberis, etiam domini sive senioris.

ΧLV. 1. Sæpe in talibus præliis quæri solet * uter pro victo-t habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occuerunt, aut in fugam dati sunt. Sic * in fines se aut oppida ipere apud Livium victi signa. Lib. III.

.. Apud tres nobiles historicos, Herodotum, Thucydidem, ybium, tres proponuntur de victoria controversiæ, quorum na ad condictum certamen pertinet. Sed si quis recte adtat, inveniet omnibus illis præliis, sine vera victoria discessı. Nam Argivi non fugati ab Othryade sed nocte superve- Herod. I. nte abierant, victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque inthios fugaverant Corcyræi, sed Corinthii cum fœliciter Thuc. 2. nassent, Atheniensium classem validam conspicati nullo cum eniensibus virium periculo facto cessim ierant. Philippus Macedo Attali quidem navem à suis desertam ceperat, at sem nihil minus quam fugaverat. Itaque, ut Polybius no- Lib. XVI. magis pro victore se gerebat, quam victorem se sentiebat.

. Illa vero, spolia legere, * cadavera ad sepulturam concedere,

GROTII NOTÆ.

eraclium] Vide Aymoinum liiv, cap. 21, & Fredegarium 64.

ter pro victore sit habendus] En-:

ui vicit non est victor nisi victus fatetur.

: Scaligerum ad illud Festi, *herdo.*

fines se aut oppida recipere apud um victi signa] Et apud Guicdinum lib. II.

GRONOVII NOTÆ.

LIV. *Sibi quidem jus*] Pacto efficiunt, ut, si vincantur, pert jus regni: non tamen ut id staacquirat victor, nisi etiam conerint, quorum interest.

eudis non liberis] Ligiis, I,3,25.

LV. 1. *Uter pro victore*] Quia as sæpe sunt tales, ut uterque illos pro se possit interpretari.

In fines se & oppida] Excedere campo, nec castris confidere audere.

2. *Tres controversiæ*] Tria controversiarum hujusmodi exempla.

Condictum certamen] Num. 43.

Sine vera] Plena & consummata alteriusutrius partium.

3. *Spolia legere, cadavera*] Quæ indicio sunt locum aciei, antea communem, nunc esse ejus qui spolia legit, & cadavera concedit, Justin. 6, 6.

GROTII NOTÆ.

Cadavera ad sepulturam concedere] Plutarchus Agesilao: ὡς δ' ἐπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἐκβεβαιωσάμενος εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη: *Postquam autem hostes misere ut mortuos tollere liceret, concessit, eoque modo victoria testimonium adeptus*

Lib. XXIX, XL. dere, prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe qui loco cessit in dubio magis est ut fugisse credatur. At ubi victoriæ firma argumenta non sunt res manet eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum est.

L. Societa-tem. D. pro socio. XLVI. 1. Arbitriorum Proculus nos docet duo esse genera, unum ejusmodi, ut sive æquum, sive iniquum parêre debemus, quod observatur, ait, cum ex compromisso ad arbitrium itum est; alterum ejusmodi, ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in Celsi responso. *Si libertus, D. de op. lib.* *Si libertus*, inquit, *ita juraverit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam si æquum arbitratus sit*. Sed hæc jurisjurandi interpretatio a Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut conciliatorem tantum, qualem Athenienses inter Rhodios & Demetrium fuisse legimus; aut *Lib.* II, *c.* XXIII, §. VIII. ut cujus dicto parendum omnino sit. Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, in quos compromissum est, lex civilis statuere possit, & alicubi statuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat, * id tamen inter reges & populos locum habere non potest. Nulla enim hic est potestas superior

adeptus Delphos abiit. Idem Nicia: καὶ τοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν οἱ νεκροὺς ὑπὸ σπονδῶν λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτων τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν: *Quanquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos concessu acceperant, censebantur à se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent eis jus non erat tropæa figendi.*

Id tamen inter reges & populos locum habere non potest] Mariana libro XXIX, 15. Bembus libro IV. Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica historia Cromeri libris X, XVI, XVIII, XXI, XXIV, XXVII, XXVIII. Habes & in Danica Pontani libro II. confer quæ nos supra libro II, c. XXIII, §. 18.

GRONOVII NOTÆ.

Prælio iterum lacessere] Quod detrectet hostis, neque audeat prodire in æquum, Liv. 22, 12.

Eo loco quo ante] Ambigua.

XLVI. 1. *Ex compromisso*] Ubi convenit inter partes, ut quicquid statuerint arbitri, eo stetur sine exceptione.

Ad boni viri arbitrium] Ubi convenit hoc ita, si patuerit arbitros se gerere tanquam medios & bonos viros.

Si æquum arbitratus] Si non abusus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio se commisit.

Conciliatorem] Qui persuasione & inductione utatur.

Cujus dicto] Qui imperio & sententia decretoria.

2. *In quos compromissum*] Qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi potestatem.

Nulla hic potestas superior] ... privatarum rerum arbitris est Magistratus vel Princeps.

Ti

perior quæ promissi vinculum aut impediat, aut solvat. ındum ergo omnino; sive æquum, sive iniquum pronunverint, ita ut Plinii illud huc recte aptes: *summum quis-e causa sua judicem facit, quemcunque eligit.* Aliud enim de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione ærere. Præf. II. hist.

XLVII. 1. In arbitri officio spectandum, an electus sit vicem judicis, an cum laxiore quadam potestate, quam arri quasi propriam vult Seneca cum dicit: *melior videtur con-io causa bona, si ad judicem quam si ad arbitrum mittitur: a illum formula includit, & certos quos non excedas termiponit, hujus libera & nullis adstricta vinculis religio & debere aliquid potest & adjicere, & sententiam suam, non prout aut justitia suadet, sed prout humanitas & misericordia im-it regere.* Aristoteles quoque ἐπιεικοῦς, id est æqui & com-ıdi hominis esse ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι, *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ. ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον. καὶ τούτου ἕνεκα ιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ: *Nam arbiter id quod ıum est respicit; judex legem: imo arbiter ejus rei causa retus est ut valeret æquitas.* Lib. II. de benef. c. 7. Rhet. I. c. 19.

2. Quo in loco æquitas non proprie significat, ut alibi partem m justitiæ quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adtius interpretatur, (nam hæc & judici commissa est) sed ne id quod rectius fit quam non fit, etiam extra justitiæ pro-: dictæ regulas. Sed tales arbitri sicut inter privatos & ejusn imperii cives frequentes sunt, & specialiter Christianis ɔmendantur ab Apostolo Paulo, 1 Cor. VI, ita in dubio non et tanta potestas concessa intelligi: in dubiis enim quod miıum est sequimur: præcipue vero id locum habet inter sumn potestatem obtinentes, qui cum judicem communem non eant, arbitrum censendi sunt adstrinxisse iis regulis, quibus icis officium adstringi solet.

XLVIII. Illud tamen observandum est, arbitros lectos à popu-

e arbitri officio] Quid facere ildeceat.

e compromittentium obligatione] l facere necessario teneantur.

LVII. 1. *In vicem judicis*] Ut ım jus summamque justitiæ le-& causarum merita spectet.

m laxiore quadam] Ut possit n præter jus ex æquo & bono ere.

um formula] Cum qua semper tur à prætore judex, veluti, si pareret dare vel facere oportere.

2. *Quæ legis sonum*] Quæ quod lex dicit, cum possit in alienum & absurdum sensum rapi, ex ratione & cum prudentia id intelligendum monet, 2, 20, 27.

Etiam extra justitiæ] Etiam per leges possit non fieri.

Ita in dubio] Ubi non plane ac diserte de iis conventum est.

Quod minimum] L. 9. D. de R. J.

populis aut summis potestatibus * de principali negotio pro-
nuntiare debere, non de possessione; nam possessoria judi-
juris civilis sunt: Jure gentium possidendi jus dominium se-
quitur. Ideo dum causa cognoscitur nihil est innovandum,
ne præjudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Liv
in historia disceptatorum inter populum Carthaginensem &
Masinissam, *Legati*, inquit, *jus possessionis non mutarunt.*

XLIX. 1. Alterius generis est arbitri sumtio, cum quis se hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum qui se dedit, ei vero cui fit deditio summam deferens potestatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὑτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in Senatu rogatos legimus, permitterentne de se arbitrium populo Romano. Consilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum, circa finem belli Punici secundi, de re Carthaginensium hoc erat: *Permittant*, inquit, *Carthaginenses se arbitrio nostro ut victi solent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos, & si quid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque enim fœdus dicere poterunt; permultum autem interest. Quamdiu fœdera cum illis inimus, ut ea rumpant semper aliquid causabuntur tanquam læsi adversus aliquam fœderis partem. Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia. At ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcumque a nobis acceperint id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.*

2. Sed hic quoque distinguendum est, quod victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet; quippe jam subditus, & ejus belli externum respicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona, non publica tantum sed & singulorum. *Ætoli*, inquit alio loco Livius, *permisso libero arbitrio, ne in corpora sæviretur metuebant.*

Cita-

GROTII NOTÆ.

De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controversia Saluciæ. Vide Serranum Henrico IV.

GRONOVII NOTÆ.

XLVIII. *De principali negotio*] utrius sit res, de qua ambigitur, non uter interim eam possidere debeat.

Possessoria judicia] Quibus in antecessum certatur, uter, dum lis est, possidere debeat: nam is onus probandi in alterum devolvit.

Nihil est innovandum] Non auferenda possessio ei, qui rem tenet.

XLIX. 1. *Habebunt nobis gratiam*] Id beneficio nostro consecuti fuerint.

Neque enim fœdus dicere] Ex fœdere quicquam illis deberi.

2. *Enim*] Etiam.

Permisso libero arbitrio] Si Senatus populique Rom. omne de se arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & suppliciis traderentur, metuebant.

Intra

…avimus alibi : *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, …a ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius judi… atque arbitrium est.* Eodem illud Livii pertinet : *Roma… nos vetustius erat, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus jun…ventur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum …i, quam omnia divina humanaque dedisset, obsides accepti, ar…ma ademta, præsidia urbibus imposita forent.* Etiam occidi lici… interdum deditos ostendimus.

Libro XXXVII.
Lib. III, *c.* VIII, §. 4.
Lib. V, II.
Lib. III, *c.* XI, §. 18.

L. 1. At victor nequid injuste faciat spectare primum debet …e quem occidat, nisi id suo facinore meritum; sic & ne cui quicquam auferat, nisi in justam pœnam. * Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium.

2. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoscendo transigitur. Nicolaus Syracusanus apud Diodorum : παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας : *tradiderunt se cum armis confisi clementia victoris: quare indignum foret eos decipi spe nostra humanitatis.* Postea : τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσεν : *Quis unquam Græcorum eos qui se clementiæ victoris permitterent, indeprecabili supplicio puniendos censuit?* Et Cæsar Octavius apud Appianum L. Antonium qui se deditum venerat alloquens, σπονδὰς μὲν ποιούμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος, ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατόν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργήν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας (male editur ἔδωκα) ὑπ' ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν τὸ πρέπον ἣν ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν. ὃ δὴ προθυμήσω : *Si ad fœdera paciscenda venisses, sensisses me & victorem & injuria affectum; nunc cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis demis mihi iram, demis & eam potestatem quam in fœdere coactus esses concedere. Nam cum eo quod vos dignum est pati,*

Lib. III, *c.* XV, *in fin.*
Lib. XIII.

GROTII NOTÆ.

Intra hunc autem modum quantum securitas patitur ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionensium regis apud Marianam lib. XI, c. 15. Et repete quæ nos supra hoc libro cap. XI, §. 14, & 15.

GRONOVII NOTÆ.

L. *Suo facinore*] Proprio, extra communia, & egresso modum eorum, quæ vulgo & promiscue in bello fiunt.

Quantum securitas] Concedere potest victor, ita ut ipse extra metum cladis aut rebellionis maneat.

2. *Indeprecabili supplicio*] Ut Gell. 1, 13. *Pœna indeprecabilis.*

Sensisses me & victorem] Duras tibi conditiones præscripsissem, quod & possum, ut victor, & jure possum, ut affectus injuria.

pati, simul jam & alterum spectandum est, quid me facere deceat: atque hoc praeferam.

3. Occurrit saepe in Romanis historiis locutio tradendi se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. XXXVII: *Legationes finitimas tradentes in fidem civitatis se benigne audivit*. Lib. XLIV: *Paulo, ut se suaque in fidem & clementiam populi Romani permitterent, contendente*, ubi de Perseo sermo est; sciendum autem est his verbis nihil aliud quam deditionem meram intelligi: * neque fidei nomen his locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris cui se victus committit.

4. * Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium Consulem eo prolapsus est ut diceret, διότι κέκριται τοῖς Αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν: *Ætolos* (ita vertit Livius) *se suaque fidei populi Romani permittere*. Cumque percunctanti Consuli iterum id affirmasset, postulasse Consulem, ut quidam belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in servitutem sed in fidem tum nos tradimus, & quod imperaretur non esse moris Graecorum, respondisse Consulem nihil se curare quid Graeci esset moris, se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Graeco est; περὶ τοῦ καθήκοντος καὶ πρέποντος ποιεῖτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν: *De officio & decoro hic disputatis, cum jam vos fidei nostrae permiseritis?* Ex his verbis apparet quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus Consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse: & de Campanis legimus, eos non foedere sed deditione in fidem venisse.

5. Ad

GROTII NOTÆ.

Neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris cui se victus permittit] Polybius: παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὑτὸν ἐγχειρίσαι καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὑτοῦ τῷ κρατοῦντι: *Apud Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem*. Graeci dicunt, εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδιδόναι; ut Thucydides libro III. ait: καθ' αὑτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν, ut Diodorus Siculus lib. XIV.

Nobilis est apud Polybium] In excerptis legationum num. 13.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Deditionem*] Romani rerum acerbitatem verbis mitigare solebant. Sic fidem dicebant potestatem liberam de aliquo statuendi. Sic socios, qui erant veri subjecti. Sic Magistratus in edictis ponebant *Bonum Factum*, id est, recte facietis, pro eo, quod esset volumus & jubemus. Sic lictor supplicium sumpturus jubebatur lege agere.

4. *Belli incentores*] Auctores & concitores.

Obsides

5. Ad officium vero ejus cui facta est deditio non male retu- *Livius li-*
[illegible]eris Senecæ illud: *Clementia liberum arbitrium habet: non sub* *bro VIII.*
formula sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & *L. II. de*
[illegible]anti vult taxare litem. Neque referre existimo an dedens se *Clem. 7.*
[illegible]icat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ, hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet ut victor [illegible]rbiter fiat.

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur, aut etiam universitati, quarum nonnullæ etiam mixtum quoddam imperium possunt induere, de quo egimus alibi. *Lib. 1, c.* *III, §. 17.*

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. * Obsides diximus dari aut sua voluntate, aut ejus qui imperium habet; nam in summo civili imperio comprehenditur & jus in actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei qui patitur, aut proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses eat reipublicæ nihil intersit, danda opera videtur ut sorte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obsequium, quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici obsidem posse diximus, per jus gentium externum; non etiam interno jure, nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & hæredibus relinquere possunt, quanquam Romano jure cautum est ut bona eorum in fiscum cogantur. *L. Divus. D. de jure fisci.*

LIV. An fugere obsidi liceat quæritur? & constat non licere, si ab initio aut postea quo laxius haberetur fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ; & sic defendi potest Clœliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, * civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. *Liv. lib. II.*
Sic

GROTII NOTÆ.

Obsides diximus dari] Hoc libro c. IV, §. 14. vide & caput II, §. 18.

Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat] Vide Plutarchum in Publicola hac de re. Ad illud Virgilii,

Vinclis innaret Clælia ruptis.

Vinculis fœderis ait Servius.

GRONOVII NOTÆ.

5. *Non sub formula*] Non est adscripta verbis conceptis.

Taxare litem] Quantum vult, imponere mulctam.

LI. *Mixtum quoddam*] In quo aliquid juris in suos relinquat dedito exceptum ab imperio victoris.

LII. *Aut ejus qui imperium*] Ipsos invitos.

Jus in actiones] Potest qui summum imperium habet, publici boni causa, auferre singulis arbitrium agendi vel non agendi, ut potest auferre bona.

Feudi dominus non habet] Ut eum vasallum obsidem det invitum.

LIII. *Obsidem posse*] Si non servet pactum, qui obsidem dedit.

LIV. *Si ab initio quo laxius*] Ut minus arcte vel moleste custodiretur.

Sic Porsenna: *Si non dedatur obses pro rupto se fœdus habiturum*. Deinde: *Romani pignus pacis ex fœdere restituerunt.*

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet; quare in unam causam dati in alias retineri non poterunt, quod ita intellige si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri non ut obses, sed eo gentium jure quo subditi ex facto imperantium detineri possunt, κατ' ἀνδροληψίαν, quod ipsum tamen ne fieri caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus, ubi id cujus nomine dati erunt impletum erit.

LVI. Qui obses datus est tantum ut alterum captivum [illegible] obsidem redimat, eo mortuo liberatur; nam in illo dum moritur jus pignoris exstinctum est, ut in captivo redempto dixit Ulpianus. Quare sicut in Ulpiani quæstione pretium non debetur, quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius à Senatu Romano non inique postulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχῳ μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δ' ἀποθανόντος, inquit Appianus. Justinus ex Trogo: *Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris senatum adiit, obsidemque se* (malim legere *obsidem inquiens se*, ut cohæreat oratio) *vivo fratre venisse, quo mortuo cujus obses sit ignorare.*

LVII. Rege autem qui fœdus fecit mortuo an teneatur adhuc obses, pendet ab eo quod alibi tractavimus, an fœdus habendum sit personale an reale; nam accessoria non possunt efficere ut in principalium interpretatione à regula recedatur; ejus autem naturam & ipsa sequi debent.

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis, sed revera partem principalem; ut cum quis ex contractu factum promittit non suum, & quia eo

tur, dextra data & jurejurando promisit se non abiturum.

LV. *In unam causam dati*] Elapso tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

Κατ' ἀνδροληψίαν] Per clarigationem vel pignoris capionem.

LVI. *Tantum ut alterum*] Dum alter captivus vel obses invisit patriam & redemptionis pretium comparat.

Ut in captivo redempto] Si quis patrem alicujus redemit, ut recepto pretio à filio eum liberum dimittat, & is pater mortuus sit, priusquam pretium à filio redderetur.

Quod in persona locum] Quod cum erogandum esset pro captivo, & cujus ipse captivus erogandi pignus fuisset, pro eo mortuo & sic jure pignoris soluto, habet retineatque filius.

LVII. *Personale an reale*] Cum solo rege percussum, an cum rege & populo.

Accessoria non possunt] Propter obsidem datum non statim fœdus intelligitur esse reale; si aliud ab initio actum esse appareat.

LVIII. *Factum non suum*] Quod alius debet præstare.

obsides

[n]on præstito tenetur ad id quod interest, ejus vice obsides [o]bligantur; quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis [di]ximus alibi. Non dura tantum sed & iniqua est sententia exi[sti]mantium, obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto [alt]erius posse obligari. *L. II, c. XV, §. 16. Alb Gent. l. II, c. 19.*

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, [q]uædam propria. Commune, quod & ex alio jam debito reti[ne]ntur nisi obstet data fides: Proprium, quod quæ de iis est pa[cti]o non tam stricte sumitur quam illa de obsidibus: neque [e]nim æquale est odium. Res enim natæ sunt ut teneantur, non [ut] homines.

LX. Illud alibi quoque diximus, nullum tempus id efficere [p]osse ne luitio sit pignoris, si id præstetur pro quo pignus suppo[s]itum est. Nam qui actus causam veterem & novam habet, non [c]reditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri con[t]ractui non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmisisset tanto tempore quod ad consensus conjecturam sufficere possit. *Lib. II, c. IV, §. 17.*

Obsides etiam sine consensu] Si aliquis obsidum peccet aut aufugiat, pro ejus delicto alterum, qui simul sit obses datus teneri.

LIX. *Et ex alio debito*] Si jam solutum sit, cujus causa pignus datum est, & interim debitor aliud debitum ab eodem creditore contraxit, in hujus quoque debiti securitatem olim datum pignus potest retineri.

Nisi obstet data fides] Nisi expresse cautum est, non nisi in unam causam, quicquid etiam interveniat, hunc obsidem esse debere.

Æquale est odium] Favorabilior est causa pignoris quam obsidum: ideo laxior ejus interpretatio.

LX. *Nullum tempus*] Placuit enim tempus non esse modum finiendæ obligationis. Wesemb. ad tit. Quibus modis pign. vel hyp. solvitur.

Veterem & novam] Ut pignus contractum.

Ex nova] Habitione pro derelicto.

Patientia debitoris] Quod debitor pignus tamdiu penes tenentem esse passus est, id præsumitur fecisse, quia confidebat contractui, per quem putabat id sibi licere, quandocumque vellet, licere atque integrum esse; non quod id pro derelicto haberet.

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

I. *Induciæ quid sint, & an id tempus veniat pacis an belli nomine.*
II. *Vocis origo.*
III. *Nova indictione post inducias non opus.*
IV. *Quomodo computanda sint tempora induciis praefinita.*
V. *Quando obligare incipiant.*
VI. *Quid per inducias liceat.*

VII. An

I. 1. SOlent & inter bellum à summis potestatibus concedi quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar, belli commercia, Homero *συνημοσύναι*, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio per quam bello manente ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello, inquam, manente: nam, ut Cicero ait Philippica octava, inter bellum & pacem nihil est medium: Et bellum status est nomen, qui potest esse etiam cum operationes suas non exserit: Δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν: *non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus.* Andronicus

GRONOVII NOTÆ.

I. *Belli commercia*] Commutationes communicationesque nihil hostile habentes.

Status est nomen] Conditionem temporum designat, 1, 1, 2.

Operationes suas non exserit] Non pugnatur, cæditur, capitur, nocetur, turbatur.

hodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχειν μηδὲν ἀποτελεῖν: *Habitum esse potest ita ut nihil operetur.* Eustathius ad sextum Nichiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται· πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία: *Habitus potentia simpliciter dicta ratione habita, actus dicitur: ac ipsi actioni sive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

* *Ut quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque*
Optimus est modulator: & Alfenus vafer omni Horatius
* *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna* 1. Sat. 3.
Sutor erat.

Sic ergo, ut & Gellius dixit, *non pax est inducia: bellum manet, pugna cessat.* Et in panegyrico Latini Pacati legi: *induciæ bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si convenit ut belli tempore valeat, id per inducias quoque re, nisi manifeste appareat non statum spectari sed ipsas functiones. Contra, si quid de pace dictum erit, id induciarum pore locum non habebit: quanquam Virgilius pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut Thucydidis Scholiastes εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον ὠδίνουσαν, o pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt definitiones sed delineationes quædam, eæque figuratæ. lis & illa Varronis, qui cum inducias dixit bellorum ferias, erat & belli somnum dicere. Sic & ipsas forenses ferias n vocavit Papinius: & somnum Aristoteles vinculum sensus, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

In M. Varronis autem expositione, quam & Donatus se- Ad Ter. ır, hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit, Eun. Act. ıdens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam 1. Sc. 1. ıti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Li- Lib. 1. c. 21. vium

GROTII NOTÆ.

quamvis tacet Hermogenes] Se- de Beneficiis v, c. 21: *Est disertiam qui tacet.*

bjecto instrumento artis clausaque taberna tor erat] ca dicto jam loco: *Artifex est cui ad exercendam artem instrue non suppetunt.*

GRONOVII NOTÆ.

Bella suspendebant] Differebant asi tenebant in pendenti, in suo.

n statum spectari] Non esse pa- generale aut de universis circa liquam actionibus, sed de eo, quod semel iterumque fieri debeat.

Pacem sequestram] Sequester penes quem res controversa interim deponitur: aut qui medius intervenit duobus certantibus; ita pax sequestra per quam ad tempus deponitur certamen belli, aut quæ intervenit certamini media.

Εἰρήνην πρόσκαιρον] Pacem temporariam, caducam, quæ bellum parturit.

Pacem castrorum] Quia castra esse indicium est esse bellum: non ergo hæc pax simpliciter, sed bello durante pax intercedens.

Forenses ferias pacem] 4. Silv. 4. *Certe jam Latia non miscent jurgia leges, Et pacem piger annus habet.*

Sicut

vium exempla, quæ & illam Pauli Jurisconsulti definitionem redarguunt: *Induciæ sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant.*

4. Fieri tamen poterit, ut si appareat alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse cessationem actuum bellicorum, ut tunc quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis sed ex mentis certa collectione, de qua alibi egimus.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo quod Gellius vult inde uti jam, nec ab *endoitu*, id est introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod inde, id est à certo tempore otium fit, quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, veteribus per *t*, non per *c* literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Vetus scriptura fuit indoitia; nam otium tunc oitium enunciabant à verbo oiti, quod nunc uti dicimus. * sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen * Ostia Ostiæ: sic ex indoitia indoitiorum, factum est indoitia, indoitiæ; deinde indutia, cujus, ut dixi, plurale nunc tantum in usu est; olim, ut Gellius monuit, etiam unitatis numero enunciabatur; non longe abit Donatus cum inducias dictas vult quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur historici qui narrant sæpe pacem negatam, inducias datas.

III. Quare nec nova indictione opus erit: nam sublato impedimento temporali, ipso jure se exserit status belli non mortuus sed sopitus, ut dominium & patria potestas in eo qui à furore convaluit. Legimus tamen apud Livium ex fecialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam justis de causis in arma traherentur.

GROTII NOTÆ.

Sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio] Vide Servium in x. Æneidos ad vocem *mærorum*.

Ostia Ostiæ] Et ex ostrea, ostreorum, factum est ostrea, ostreæ.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Cessationem actuum*] Non ut cessaretur propter aliud, velut colloquii causa aut religionis aut similium, sed tantum ut cessaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

II. *Otium fit*] Otium pro pace Cicero 2. fam. 17. *Si antea auditum erit otium esse in Syria, legiones veteranæ non sunt.* Agrar. 2, 37 *Ego vero in hunc annum consul popularem affero pacem, tranquillitatem, otium.*

III. *Indictione opus erit*] Ad bellum post inducias repetendum.

Sublato impedimento temporali] Elapso tempore induciis præstituto.

Non mortuus, sed sopitus] Non extinctus, abolitus, sed intermissus.

Dominium] Administratio rerum suarum.

rentur. Innuit hoc ipse Livius; *Cum Vejentibus nuper acie* *Lib. IV.*
micatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciaque inde,
n pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellave-
nt: missi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati
peterent res, verba sunt audita.

IV. 1. Tempus induciis ascribi solet aut continuum ut in
ntum dies, aut cum designatione termini ut usque calendas
artias. In priori ad momenta temporum facienda est numera-
io: id enim naturæ convenit; nam quæ fit ad civiles dies com-
utatio ex legibus aut populorum moribus venit. In alterno
enere dubitari solet utrum ad quem diem aut mensem, aut an
num dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, annus exclu- *L. anniculus, D. de verbor. signif.*
us an comprehensus intelligatur.

2. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera,
ntra rem, ut cutis terminus est corporis; extra rem, ut flumen
erminus est terræ. Ad utrumque hunc modum etiam quæ
oluntate constituuntur termini constitui possunt. Magis au-
em naturale videtur * ut terminus sumatur qui pars sit rei:
έρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, terminus dicitur quod ultimum
ujusque est, inquit Aristoteles: nec usus repugnat; *si quis sic* *Met. V, 17.*
ixerit ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies *l. si quis D.*
uo quis mortuus est numeratur. Prædixerat Cæsari Spurina pe- *de verb.*
culum quod non ultra Idus Martias proferretur. Interpella- *signif.*
s ipsis Idibus, dixit * venisse quidem sed non præteriisse. *Suet. in Cæs. 5.*
Quare multo magis sumenda est hæc interpretatio ubi temporis
roductio favorem in se habet, ut induciis quæ humano sangui-
i parcunt.

3. At vero à quo die mensura aliqua temporis incipere dici-
ur is dies intra mensuram non erit: quia ejus propositionis vis
st discernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & siquid est simile ipsos con-
rahentes statim obligare ex quo contractus absolutus est: at
sub-

GROTII NOTÆ.

Ut terminus sumatur qui pars sit rei] Baldus de statutis in verbo usque. Bartolus in L. Patronus, D. de Legatis III. & l. Nuptæ, D. de Senatoribus. Archidiaconus in c. Ecclesias XIII. q. i. Hieronymus de Monte, libro de Finibus c. 23.

Venisse quidem sed non præteriisse] Dion: πάρεστιν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθεν. Appianus: πάρεισιν αἱ Εἰδοί, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασιν.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Ad momenta temporum*] Ab hora, qua consensum est in inducias ad horam eandem centesimi diei.

Ad civiles dies] Ut quæ supersunt horæ ultimi diei, simul comprehendantur, ut l. 38. D. de V. S.

2. *Intra rem*] Extremitas vel ultimæ partes rei

Extra rem] De proximo rem attingentia.

Voluntate] Arbitrio hominum, ubi natura non facit terminos.

3. *A quo die*] Ut sit, post quem diem non, cum quo die.

Neque

subditos utrinque obligari incipere, ubi induciæ acceperunt [illegible] mam legis, cui inest exterior quædam publicatio: qua [illegible] statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea [illegible] si publicatio uno tantum loco facta sit, non per omnem di[illegible] nem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficie[illegible] perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid inter[illegible] subditis contra inducias factum sit, ipsi à poenis immunes er[illegible] * neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire de[illegible] bunt.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, e[illegible] ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes a[illegible] bellici, sive in personas, sive in res; id est, quicquid vi fit adv[illegible] sus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra j[illegible] gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius ap[illegible] Livium.

2. Etiam quæ res hostium casu aliquo ad nos pervenerint e[illegible] reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia quod jus ex[illegible] ternum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt fa[illegible] ctæ: Et hoc est quod ait Paulus Jurisconsultus, induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit [illegible] antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non est.

3. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc * à Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obsessa urbe à Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu, quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, * nisi quid specialius convenerit.

VIII. 1. Corruptis hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est; talis enim acquisitio justa esse non potest, nisi ex jure belli. Idem habendum si qui sub-

GROTII NOTÆ.

Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt] Ut de Scione apud Thucydidem IV. Defendi itaque non potest quod ab Hispanis in Italia factum narrat Mariana XXVIII, 7.

A Servio] Ad XI Æneidos.

Nisi quid specialius convenerit] Ut apud Parutam lib. III.

GRONOVII NOTÆ.

V. *Acceperunt formam legis*] Ex quo solemniter promulgatæ sunt.

Per omnem ditionem] Per omne territorium.

VI. 2. *Casu aliquo*] Non industria aut opera nostra.

VII. *Interius recedere*] Intra fines ex eo loco, unde alioqui non facile sine conflictu digredimur, ut Philippus apud Liv. 31, 39.

VIII. 1. *Corruptis*] Sollicitatis ad defectionem pecunia vel promissis; ut Sulla illusit L. Scipioni Appian. I. civ. p. 401. Flor. 3, 21.

Leu

subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, l. XLII: *Coronai & Haliartii, favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur.

2. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est eo animo ne amplius sint quorum fuerant; non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit; dominium enim manens injustam facit alterius possessionem; quo refellitur Belisarii adversus Gotthos cavillatio, qui tali obtentu * loca præsidiis nudata per inducias invaserat. *Proc. II. Goth.*

IX. 1. Quæritur an qui vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat. Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra notavimus; neque justitia interna deest, quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet quam tot alii innocentes, in quos bellorum mala recidunt. *Lib. III. c. 9.*

2. Nec quæ de commissi causa circa merces tractantur adferri huc debent; nec quod apud Ciceronem est de Inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam ex lege quæstor publicari volebat. Ibi enim vis major à pœna liberat; hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem. *L. Cæsar l. interdum. §. si propter. D. de publi.*

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventio-

GROTII NOTÆ.

Loca præsidiis nudata] Portum, Centum cellas, Albanum.

GRONOVII NOTÆ.

Quæ ipse vicissim Atheniensis] Fecisse contra inducias. Vel quibus ipse.

IX. 1. *Vi majore*] Θεῦ βία l. 25. §. 1. D. locati, quæ consilio humano neque provideri neque vitari potest.

In solutum] Vicem ejus quod solvi debet.

2. *De commissi causa*] Si tempestate acta navis prætererit locum, ubi applicare debebat & vectigal solvere: vectigali autem non soluto merces incidunt in causam commissi.

Apud Ciceronem de Inventione secundo] Cap. 32.

Ex lege] Siqua rostrata navis in portu deprehensa esset, ut publicaretur.

Ibi enim] In commissis.

Hic proprie] In detinendo eo, qui deprehenditur intra fines.

XXXVII. Ætolos in Senatu rogatos legimus, permitte trium populo Romano. Consilium L. Corn Appianum, circa finem belli Punici secundi, d

Lib. XIV. sium hoc erat : *Permittant*, inquit, *Carthag nostro ut victi solent, & multi antehac fecerui inde nos, & si quid fuerimus largiti habebu neque enim fœdus dicere poterunt; permultu Quamdiu fœdera cum illis inimus, ut ea ru quid causabuntur tanquam læsi adversus aliq tem. Nam quia multa sunt dubia interpretati perplexandi materia. At ubi ut deditis abstul pora ipsa acceperimus in potestatem, tum dem hil se habere proprium, demittent animos, & bis acceperint id tanquam de alieno datum lib cipient.*

2. Sed hic quoque distinguendum est, qu beat, & quid victor jure, quid etiam salvo o possit, quid denique eum maxime deceat. Vi nem nihil non patiendum habet; quippe jam belli externum respicimus, eo in loco ut ei ni sit, etiam vita, etiam libertas personalis, mult publica tantum sed & singulorum. *Ætoli*, in vius, *permisso libero arbitrio, ne in corpora saevi*

GROTII NOTÆ.

De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controversia Saluciæ. Vide Serranum Henrico IV.

GRONOVII NOTÆ.

XLVIII. *De principali negotio*]

Nihil est innot renda possessio e

XLIX. 1. *tiam*] Id benefi fuerint.

Neque enim fæ re quicquam illi

ıvimus alibi : *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius judi atque arbitrium est.* Eodem illud Livii pertinet : *Romanos vetustus erat, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus junntur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum quam omnia divina humanaque dedisset, obsides accepti, arademta, præsidia urbibus imposita forent.* Etiam occidi liciterdum deditos ostendimus. Libro XXXVII. Lib. III, c. VIII, §. 4. Lib. V, 11. Lib. III, c. XI, §. 18.

.. I. At victor nequid injuste faciat spectare primum debet quem occidat, nisi id suo facinore meritum; sic & ne cui quam auferat, nisi in justam pœnam. * Intra hunc autem dum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalita propendere semper honestum est, interdum pro circumtiis etiam ex morum regula necessarium.

.. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoscendo ısigitur. Nicolaus Syracusanus apud Diodorum : παρέδωκαν τοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. παρ' οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας : *diderunt se cum armis confisi clementia victoris: quare innum foret eos decipi spe nostra humanitatis.* Postea : τίς Ἑλν τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσεν : *Quis unquam Græcon eos qui se clementiæ victoris permitterent, indeprecabili supio puniendos censuit?* Et Cæsar Octavius apud Appianum Antonium qui se deditum venerat alloquens , σπονδὰς μὲν μενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος, ἄσπονδον δὲ σαυτὸν καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατόν, ἀφαιρεῖς μὲν πᾶσαν ὀργήν, ἀφαιρεῖ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας (maeditur ἔδωκα) ὑπ' ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς θεῖν τὸ προσῆκον ἂν ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν. ὃ δὴ προθυμήσω : *Si fœdera paciscenda venisses, sensisses me & victorem & inju affectum; nunc cum te & amicos & exercitum arbitrio no permittis demis mihi iram, demis & eam potestatem quam in lere coactus esses concedere. Nam cum eo quod vos dignum est pati,* Lib. III, c. XV, in fin. Lib. XIII.

GROTII NOTÆ.

Intra hunc autem modum quantum uritas patitur ad clementiam & lialitatem propendere semper honem est] Vide nobile exemplum rdinandi Legionensium regis ad Marianam lib. XI, c. 15. Et ree quæ nos supra hoc libro cap. XI, 14, & 15.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Suo facinore*] Proprio, extra communia, & egresso modum eorum , quæ vulgo & promiscue in bello fiunt.

Quantum securitas] Concedere potest victor, ita ut ipse extra metum cladis aut rebellionis maneat.

2. *Indeprecabili supplicio*] Ut Gell. I, 13. *Pœna indeprecabilis.*

Sensisses me & victorem] Duras tibi conditiones præscripsissem , quod & possum , ut victor, & jure possum, ut affectus injuria.

Livius lib. XXXVI. 4. * Nobilis est apud Polybium & Livium
nea Ætolorum legato, qui in oratione ad M
eo prolapsus est ut diceret, διότι κέκρινται τ
αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν: *Æto*
vius) *se suaque fidei populi Romani permitter*
cunctanti Consuli iterum id affirmasset, post
ut quidam belli incentores sibi sine mora de
Phaneas excepisset, non in servitutem sed i
tradimus, & quod imperaretur non esse mori
spondisse Consulem nihil se curare quid Græ
more Romano imperium habere in deditos su
nis vinciri legatos jussisse. In Græco est; ἔτι
θήκοντ⊙ ποιεῖτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τ
cio & decoro hic disputatis, cum jam vos fidei
tis? Ex his verbis apparet quantum impune &
tium jure facere possit is, in cujus fidem popu
Val. lib. VI, c. 4. misit. Neque tamen hac potestate usus est R
sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio d
randi fecit potestatem. Sic populus Romanus
disse legitur, edoctum se, Faliscos se non pote
manorum commisisse: & de Campanis legimu
re sed deditione in fidem venisse.

GROTII NOTÆ.

Neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris cui se victus permittit] Polybius: παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὐτοὺς ἐγχειρίσαι καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὐτῶν τῷ κρατοῦντι: *Apud Romanos idem valent, se in fidem alicu-*

Nobilis est ap
cerptis legationu

GRONO

3. *Deditionem*
acerbitatem ve
bant. Sic fidem
liberam de aliqu
cios, qui erant
Magistratus in e

5. Ad officium vero ejus cui facta est deditio non male retu- ris Senecæ illud: *Clementia liberum arbitrium habet: non sub* rmula sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & uanti vult taxare litem. Neque referre existimo an dedens se icat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericor- iæ, hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet ut victor rbiter fiat. *Livius libro VIII. L. II. de Clem. 7.*

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut sin- ulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut quædam bona excipiuntur, aut etiam universitati, quarum onnullæ etiam mixtum quoddam imperium possunt induere, quo egimus alibi. *Lib. I, c. III, §. 17.*

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. * Ob- des diximus dari aut sua voluntate, aut ejus qui imperium ha- et; nam in summo civili imperio comprehenditur & jus in tiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector te- bitur illud incommodum ei qui patitur, aut proximis repen- re; & si plures sint, quorum quis obses eat reipublicæ nihil tersit, danda opera videtur ut sorte res dirimatur. In vasal- m, nisi idem subditus sit, jus hoc feudi dominus non habet: que enim reverentia & obsequium, quæ debet, huc usque rtingunt.

LIII. Interfici obsidem posse diximus, per jus gentium ex- rnum; non etiam interno jure, nisi par ipsius culpa accedat. rvi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & redibus relinquere possunt, quanquam Romano jure cautum t ut bona eorum in fiscum cogantur. *L. Divus. D. de jure fisci.*

LIV. An fugere obsidi liceat quæritur? & constat non lice- , si ab initio aut postea quo laxius haberetur fidem dederit. lioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ; sic defendi potest Clœliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccave- t, * civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. *Liv. lib. II.*

Sic

GROTII NOTÆ.

Obsides diximus dari] Hoc libro IV, §. 14. vide & caput II, §. 18.

Civitas tamen recipere & retinere ob- em non poterat] Vide Plutarchum Publicola hac de re. Ad illud rgilii,

Vinclis innaret Clœlia ruptis.

ıculis fœderis ait Servius.

GRONOVII NOTÆ.

5. *Non sub formula*] Non est ad- ipta verbis conceptis.

Taxare litem] Quantum vult, im- nere mulctam.

LI. *Mixtum quoddam*] In quo aliquid juris in suos relinquat dedito exceptum ab imperio victoris.

LII. *Aut ejus qui imperium*] Ipsos invitos.

Jus in actiones] Potest qui sum- mum imperium habet, publici boni causa, auferre singulis arbitrium a- gendi vel non agendi, ut potest au- ferre bona.

Feudi dominus non habet] Ut eum vasallum obsidem det invitum.

LIII. *Obsidem posse*] Si non ser- vet pactum, qui obsidem dedit.

LIV. *Si ab initio quo laxius*] Ut minus arcte vel moleste custodire- tur,

Sic Porsenna: *Si non dedatur obses pro rupto se fœdus habi[illegible] rum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex fœdere restituerunt.*

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia liber[illegible] inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta in[illegible] pretatio hic locum habet, quare in unam causam dati in a[illegible] retineri non poterunt, quod ita intellige si aliud quid sine o[illegible] dum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam v[illegible] lata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri [illegible] ut obses, sed eo gentium jure quo subditi ex facto imperan[illegible] *Vide supra l. v. III, c. II.* detineri possunt, κατ' ἀνδροληψίαν, quod ipsum tamen ne[illegible] caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus, ubi id cu[illegible] nomine dati erunt impletum erit.

LVI. Qui obses datus est tantum ut alterum captivum [illegible] obsidem redimat, eo mortuo liberatur; nam in illo dum mo[illegible] ritur jus pignoris exstinctum est, ut in captivo redempto di[illegible] *L. si patre. D. de capt.* Ulpianus. Quare sicut in Ulpiani quæstione pretium non de[illegible] tur, quod in personæ locum successit, ita nec hic persona ma[illegible] bit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius a Se- *Syr. lib. XXXIV.* natu Romano non inique postulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχου [illegible] ἀνεψιός, Ἀντιόχου δ' ἀποθανόντος, inquit Appianus. Justin[illegible] ex Trogo: *Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris senatum adiit, obsidemque se* (malim legere [illegible] *dem inquiens se*, ut cohæreat oratio) *vivo fratre venisse, [illegible] mortuo cujus obses sit ignorare.*

LVII. Rege autem qui fœdus fecit mortuo an teneatur a[illegible] *L. II, c. XVI, §. 16.* huc obses, pendet ab eo quod alibi tractavimus, an fœdu[illegible] bendum sit personale an reale; nam accessoria non possunt e[illegible] cere ut in principalium interpretatione à regula recedatur, [illegible] autem naturam & ipsa sequi debent.

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum n[illegible] accessionem esse obligationis, sed revera partem principale[illegible] ut cum quis ex contractu factum promittit non suum, & q[illegible]

tur, dextra data & jurejurando promisit se non abiturum.

LV. *In unam causam dati*] Elapso tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

Κατ' ἀνδροληψίαν] Per clarigationem vel pignoris capionem.

LVI. *Tantum ut alterum*] Dum alter captivus vel obses invisit patriam & redemptionis pretium comparat.

Ut in captivo redempto] Si quis patrem alicujus redemit, ut recepto pretio à filio eum liberum dimittat, & is pater mortuus sit, priusquam pretium à filio redderetur.

Quod in persona locum] Q[illegible] erogandum esset pro captiv[illegible], & cujus ipse captivus erogand[illegible] fuisset, pro eo mortuo & [illegible] pignoris soluto, habet re[illegible] filius.

LVII. *Personale an reale*] [illegible] solo rege percussum, an cum [illegible] & populo.

Accessoria non possunt] Propter [illegible] fidem datum non statim [illegible] telligitur esse reale; si aliud [illegible] tio actum esse appareat.

LVIII. *Factum non suum*] Q[illegible] alius debet præstare.

non præstito tenetur ad id quod interest, ejus vice obsides ligantur; quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis :imus alibi. Non dura tantum sed & iniqua est sententia exi- nantium, obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto erius posse obligari. *L. II, c. XV, §. 16. Alb Gent. l. II, c. 19.*

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, ædam propria. Commune, quod & ex alio jam debito reti- itur nisi obstet data fides: Proprium, quod quæ de iis est pa- o non tam stricte sumitur quam illa de obsidibus: neque m æquale est odium. Res enim natæ sunt ut teneantur, non nomines.

LX. Illud alibi quoque diximus, nullum tempus id efficere Te ne luitio sit pignoris, si id præstetur pro quo pignus suppo- ım est. Nam qui actus causam veterem & novam habet, non ditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri con- ctui non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam erpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, im- litus id silentio transmisisset tanto tempore quod ad consen- conjecturam sufficere possit. *Lib. II, c. IV, §. 17.*

Obsides etiam sine consensu] Si ali- s obsidum peccet aut aufugiat, ejus delicto alterum, qui simul obses datus teneri.

LIX. *Et ex alio debito*] Si jam tum sit, cujus causa pignus da- n est, & interim debitor aliud itum ab eodem creditore con- :it, in hujus quoque debiti secu- tem olim datum pignus potest neri.

Nisi obstet data fides] Nisi expresse tum est, non nisi in unam cau- ı, quicquid etiam interveniat, ıc obsidem esse debere.

Æquale est odium] Favorabilior causa pignoris quam obsidum: ideo laxior ejus interpretatio.

LX. *Nullum tempus*] Placuit enim tempus non esse modum finiendæ obligationis. Wesemb. ad tit. Qui- bus modis pign. vel hyp. solvitur.

Veterem & novam] Ut pignus con- tractum.

Ex nova] Habitione pro dere- licto.

Patientia debitoris] Quod debitor pignus tamdiu penes tenentem esse passus est, id præsumitus fecisse, quia confidebat contractui, per quem putabat id sibi licere, quandocum- que vellet, licere atque integrum esse; non quod id pro derelicto ha- beret.

CAPUT XXI.

e fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχειν μηδὲν ἀποτελοῦν: *Ha-*
is esse potest ita ut nihil operetur. Eustathius ad sextum Ni-
iachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέ-
: πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν ἢ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμω-
ν γεωμέτρῃ γεωμετρία: *Habitus potentia simpliciter dicta ra-*
e habita, actus dicitur: ac ipsi actioni sive exercitio compa-
is vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.

** Ut quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque*
Optimus est modulator: & Alfenus vafer omni
** Abjecto instrumento artis, clausaque taberna* *Horatius 1. Sat. 3.*
Sutor erat.

Sic ergo, ut & Gellius dixit, *non pax est inducia: bellum* *manet, pugna cessat.* Et in panegyrico Latini Pacati legi-: *induciæ bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si l convenit ut belli tempore valeat, id per inducias quoque re, nisi manifeste appareat non statum spectari sed ipsas fun-nes. Contra, si quid de pace dictum erit, id induciarum pore locum non habebit: quanquam Virgilius pacem se-tram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut hucydidis Scholiastes εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον ὠδίνουσαν, o pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt definitiones sed delineationes quædam, eæque figuratæ. lis & illa Varronis, qui cum inducias dixit bellorum ferias, erat & belli somnum dicere. Sic & ipsas forenses ferias m vocavit Papinius: & somnum Aristoteles vinculum sen-a, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

In M. Varronis autem expositione, quam & Donatus se- *Ad Ter. Eun. Act. 1. Sc. 1.* ur, hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit, idens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam iti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Li- *Lib. 1. c. 21.* vium

GROTII NOTÆ.

quamvis tacet Hermogenes] Se-le Beneficiis v, c. 21: *Est diser-am qui tacet.*

jecto instrumento artis clausaque taberna
or erat] a dicto jam loco: *Artifex est cui ad exercendam artem instru-non suppetunt.*

GRONOVII NOTÆ.

Bella suspendebant] Differebant isi tenebant in pendenti, in su-).

statum spectari] Non esse pa-generale aut de universis circa liquam actionibus, sed de eo, quod semel iterumque fieri debeat.

Pacem sequestram] Sequester pe-nes quem res controversa interim deponitur: aut qui medius interve-nit duobus certantibus; ita pax se-questra per quam ad tempus depo-nitur certamen belli, aut quæ inter-venit certamini media.

Εἰρήνην πρόσκαιρον] Pacem tem-porariam, caducam, quæ bellum parturit.

Pacem castrorum] Quia castra esse indicium est esse bellum: non ergo hæc pax simpliciter, sed bello du-rante pax intercedens.

Forenses ferias pacem] 4. Silv. 4. *Certe jam Latia non miscent jurgia le-ges, Et pacem piger annus habet.*

Sicut

ſubditos utrinque obligari incipere, ubi induciæ acceperunt [illegible]mam legis, cui ineſt exterior quædam publicatio: qua [illegible] ſtatim quidem incipit habere vim obligandi ſubditos, ſed ea [illegible] ſi publicatio uno tantum loco facta ſit, non per omnem [illegible]nem eodem momento ſe exſerit, ſed per tempus ſufficiens [illegible] perferendam ad ſingula loca notitiam. Quare ſi quid interea [illegible] ſubditis contra inducias factum ſit, ipſi à pœnis immunes erunt; * neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt.

Bart. l. omnes pop. Pan. c. 2. de conſt. & ibid. Fel. n. 7.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat [illegible] ipſa definitione datur intelligi. Illiciti enim ſunt omnes [illegible] bellici, ſive in perſonas, ſive in res; id eſt, quicquid vi fit [illegible]ſus hoſtem: id enim omne per induciarum tempus fit contra [illegible] gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius [illegible] Livium

2. Etiam quæ res hoſtium caſu aliquo ad nos pervenerint [illegible] reddendæ erunt, etiamſi ante noſtræ fuiſſent: quia quod jus [illegible]ternum attinet, ex quo hæc dijudicanda ſunt, ipſorum [illegible]ctæ: Et hoc eſt quod ait Paulus Juriſconſultus, induciarum tempore poſtliminium non eſſe, quia poſtliminium requirit [illegible] antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non eſt.

3. Ire & redire ultro citroque, ſed eo paratu qui periculum nullum oſtentet, licet. Notatum hoc * à Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obſeſſa urbe à Tarquinio inter Porſennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenſes in urbe celebrarentur, ingreſſos hoſtium duces curuli certamine contendiſſe & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu, quod Philippum fe[illegible]ſe legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec [illegible]re mœnia, nec militem conſcribere, * niſi quid ſpecialius convenerit.

Lib. XXXI. Frontinus l. II, c. 13.

VIII. 1 Corruptis hoſtium præſidiis loca invadere quæ [illegible] tenebant, haud dubie contra inducias eſt; talis enim acq[illegible] juſta eſſe non poteſt, niſi ex jure belli. Idem habendum [illegible]

[illegible]

GROTII NOTÆ.

Neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt] Ut de Scione apud Thucydidem IV. Defendi itaque non poteſt quod ab Hiſpanis in Italia factum narrat Mariana XXVIII, 7.

A Servio] Ad XI Æneidos.

Niſi quid ſpecialius convenerit] Ut apud Parutam lib. III.

GRONOVII NOTÆ.

V. *Acceperunt formam legis*] Ex quo ſolemniter promulgatæ ſunt

Per omnem ditionem] Per o[illegible] territorium.

VI. 2. *Caſu aliquo*] Non i[illegible]ſtria aut opera noſtra

VII. *Interius recedere*] Intra [illegible] ex eo loco, unde alioqui non [illegible] ſine conflictu digrederemur, ut Philippus apud Liv. 31, 30.

VIII. 1. *Corruptis*] S[illegible] ad defectionem pecunia [illegible]tis; ut Sulla illuſit L. Scipi[illegible] Appian. 1. civ. p. 401. Flor. 3, [illegible]

[illegible]

diti deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, XLII: *Coronai & Haliartii, favore quodam insito in reges, stos in Macedoniam miserunt præsidium potentes, quo se adsus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui leioni responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Rovis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro quarto sidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmo- deficientem induciarum tempore recipit: sed additur ex-itio, quia habebat quæ ipse vicissim Athenienses criminaur.

Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est eo no ne amplius sint quorum fuerant; non si incustodita, sive odia ante inducias, sive factis induciis omissa sit; domin enim manens injustam facit alterius possessionem; quo llitur Belisarii adversus Gotthos cavillatio, qui tali obten- loca præsidiis nudata per inducias invaserat. *Proc. II. Goth.*

X. 1. Quæritur an qui vi majore impeditus quo minus re-ret, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint iciæ, jus redeundi habeat. Si jus externum gentium respius, non dubito quin hic par sit ei qui cum in pace venisset o repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem ivum manere ad pacem usque supra notavimus; neque ju- a interna deest, quatenus bona & actiones hostium pro debi-vitatis obligantur, & in solutum capiuntur: nec magis hic d queratur habet quam tot alii innocentes, in quos bellorum a recidunt. *Lib. III. c. 9.*

Nec quæ de commissi causa circa merces tractantur adferic debent; nec quod apud Ciceronem est de Inventione selo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam ge quæstor publicari volebat. Ibi enim vis major à pœna lit; hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo um tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere gnius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem. *L. Cæsar l. interdum. § si propter. D. de public.*

Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventio-

GROTII NOTÆ.

ta præsidiis nudata] Portum, um cellas, Albanum.

GRONOVII NOTÆ.

ua ipse vicissim Atheniensis] Fecontra inducias. Vel quibus ipse.

. 1. *Vi majore*] Θεῦ βίᾳ l. 25. D. locati, quæ consilio humaeque provideri neque vitari po-

olutum] Vicem ejus quod solbet.

De commissi causa] Si tempestate acta navis præterierit locum, ubi applicare debebat & vectigal solvere: vectigali autem non soluto merces incidunt in causam commissi.

Apud Ciceronem de Inventione secundo] Cap. 32.

Ex lege] Siqua rostrata navis in portu deprehensa esset, ut publicaretur.

Ibi enim] In commissis.

Hic proprie] In detinendo eo, qui deprehenditur intra fines.

Libro hoc c. XIX, §. 14. & XX, §. 38. Liv. lib. IX, & XI.

liberum ſit etiam ſine indictione ad arma ven
tur; nam capita conventionis inſunt conve
conditionis, ut paulo ante diximus. Reperi
riis exempla eorum qui ſuſtinuerint in finem
& bellum illatum Hetruſcis & aliis, quod co
ſent, legas: quæ diverſitas argumento eſt jus
ſed eo jure uti vel non uti, in arbitrio eſſe eju

XII. Illud conſtat, ſi pœna conventa poſ
ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non e
na ſolvitur ut cætera ſalva maneant. Et cont
veatur, receſſum à pœna cenſeri debet, quanc

XIII. Privata tamen facta non rumpunt i
cus actus accedat, puta imperii aut ratihabitic
telligitur accedere, ſi qui deliquerint nec pui
tur: ſi non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias pri

GROTII NOTÆ.

Si obſeſſis data induciæ tantum ne oppugnentur] Ut à Totila Neapolitanis apud Procopium.

Interdum perſonis cavetur, non & rebus] Vide c. ſignificavit; De Judæis. De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud Procopium & Menandrum Protectorem.

GRONOVII NOTÆ.

X. *Convenit ne commeare*] Diſerte ponitur in pactis induciarum, ne utrimque inter partes hoſtiles liber ſit commeatus.

Si ad res defendendas] Si quæ res

XI. *Conven*
conventionis
lædantur in u
adjectum, hoc
& cætera ſalva

Qui ſuſtinu
par pro pari &
induciis proſil
ſtilia, ſed exſ

XII. *Pœna*
duciarum eo c

Bellum move
ducias alter vi
fecerit, is pœna
nequit; jam e

quare in ejus interpretatione sequenda fuit quæ de privileg
raduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio no- *Vide supra*
ι, neque danti admodum grave : ideo intra verborum pro- *l. II, c. XVI.*
atem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, *§. 12.*
: magis si non petenti datum beneficium sed ultro oblatum
multoque magis, si ultra privatam publicæ quædam utili-
ι negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio *Can. in c.*
ι quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod seque- *cum in*
, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjectu- *cunctis, §.*
Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio *cum vero 2*
ι habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgen- *de elect.*
conjecturis.

V. Hinc colligimus datum militibus commeatum non ad
os tantum sed & summos duces porrigi : quia verbi pro-
is admittit eam significationem, quanquam est & alia stri-
Sic nomine clericorum venit episcopus. Etiam qui in *L. 1, §. 1.*
ous sunt nautæ milites intelliguntur, & omnes omnino qui *D. de bon.*
nentum dixerunt. *poss. ex test. mil.*

VI. 1. In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi
, sed ut absurdum vitetur : neque enim inutile esse bene-
ι debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo per- *Diod. Sic.*
it ubi in tuto sit, unde * Alexandri fides accusata qui qui- *lib. XVII.*
itum indulserat eos in ipso itinere jussit interfici.
At cui abire datum, non & redire : sed nec cui venire con-
n est mittere poterit : nec contra : sunt enim hæc diversa,
tra verba exspatiari ratio cogit : ita tamen ut error etsi jus
et, à pœna certe si qua adjecta est relevet. Sed & cui venire
per-

GROTII NOTÆ.

xandri fides accusata] Plutar- Καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις τοῦ ἄλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντος ὡς κηλὶς ...: *Hæc velut macula adhæsit actionibus regis cætera in bello justi & regaliter soliti.* Simi- um Bajazetis contra Vidynen- Servia habes apud Leuncla- ib. VI.

GRONOVII NOTÆ.

privilegiis] Juribus singulari- uæ non ad exemplum trahun- 6. Instit. de j. n. g. c.

s verborum proprietatem] Qua- propria verborum significa- mittit.

Datum militibus commeatum] Si positum sit in pacto induciarum, concedi liberum iter in hostiles terras aut per hostiles militibus non excludi, centuriones, tribunos, præfectos, sed nec legatos, qui summæ rei præsunt.

Nomine clericorum] Quod clericis concessum, id etiam vindicare potest Episcopus.

XVI. 1. *In itu*] Si data facultas eundi, utique & redeundi.

Inutile beneficium] Quod pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut possit effectum sortiri.

2. *Mittere*] Alium sibi substituere, qui veniat.

Ut error] Ut si quis hoc fecerit per errorem, sine fallendi proposito, etsi male fecerit, non tamen pœnæ forte in pacto expressæ subjaceat.

In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se [dede]*ntibus, qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret.* Judicium [de h]oc facto Livii sequitur: *Punica religione servata fides ab An*[n]*ibale est.*

3. Quare & M. Tullium in Rabirii causa ut oratorem audi[re d]ebemus, non ut judicem. Vult à Rabirio Saturninum jure [cæs]um, quem Consul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat: [F]*ides*, ait, *quî potuit sine Senatusconsulto dari?* & ita remit [q]uasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius [Se]natusconsulto potestatem acceperat operam dandi ut imp[eri]um populi Romani majestasque conservaretur. * In ea pot[est]ate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comp[re]hensum jus dandæ impunitatis, si eo modo omne periculum [r]epublica arceretur?

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, [q]uatenus contractus natura patitur adstringenda interpretatio, [n]empe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam re[c]t obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram à duce accipitur, eo jure [a]cceptus censetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium [si]t; cujus exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniæ [re]ge, qui se, ille Anicio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, *ita ratum sit, si populus Romanus* [ce]*nsuisset*, quam sæpe in sponsionibus invenias, efficiet ut rati[h]abitione non secuta, dux in nihil ipse teneatur, nisi si quid locu[p]letior factus sit.

XIII. Et qui oppidum tradere promiserunt possunt præsi[d]ium dimittere, ut fecisse Locrenses legimus.

GROTII NOTÆ.

In potestate Maharbalis non fuisse se [in]*consulto fidem dare se dedentibus*] [N]on magis probabile erat in re simi[li] effugium quo usus Bajazetes ad[v]ersus Servios Cratovianos; narrant [apud] Leunclavium lib. VI.

In ea potestate, qua Romanis mori[b]*us erat maxima*] Vide Sallustium in [b]ello Catilinario. Tullianæ huic ca[v]illationi non dispar illa Consalvi [in] Ducem Valentinum Guicciardini [lib]ro VI.

GRONOVII NOTÆ.

Punica religione servata] Id est, [no]n servata; semper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

3. *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa Prolegom. sectæ argumento, causæ servire.

X. *Adstringenda*] Strictior & angustior sumenda.

XII. *Ita ratum sit*] Liv. 37, 45. Pro impensis in bellum factis 15000 talentûm Euboicorum dabitis: quingenta præsentia, duo millia quingenta, quum senatus populusque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos. Hæc quinquaginta si senatus pacem non comprobasset, restitui vult auctor. Liv. 33, 15.

CA-

n extra territorium concedentis: quia datur contra jus bel-
ıod per se territorio non includitur: ut alibi à nobis dictum L. III, c. IV, §. 8.

XIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, ma-
: apud Christianos, quibus lex divina hoc misericordiæ ge- Matt. XXV. 36, 39.
eculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum*
r præclarum justitiæ munus est: verba sunt Lactantii. Am- Lib. VI.
o captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua &
na liberalitas vocatur. Idem defendit suum & Ecclesiæ fa- Lib. II. off. c. 28.
, * quod vasa ecclesiæ, etiam initiata, confregerint ut ca-
redimerentur. *Ornatus*, inquit, *sacramentorum, redemtio* L. II, c. 19, §. 3.
vorum est, & multa alia in eandem sententiam.

XIV. 1. Quibus adducor ut non audeam indistincte pro-
leges illas quæ captivos redimi vetant, quales apud Roma- Livius libro XXII.
ıisse legimus: *Nulli civitati viliores captivi quam nostra*,
ı Senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur ibid.
ne in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in
em Horatii ode, ubi captivos redimere vocat conditiones
, & exemplum perniciem trahens: flagitio additum
um. Sed quod Aristoteles in Laconum institutis repre-
t, idem in Romanorum culpari solet: nimis scilicet illa
ı directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis
teret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius
sset jus quod bello petitur amitti, * quam plurimos homi-
: quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis
nis.

2. Non

GROTII NOTÆ.

' *vasa Ecclesiæ etiam initiata rint ut captivi redimerentur*] s hoc Ambrosii factum Au-, narrante Possidio, qui con-ılem sensum quorundam id dicit. Imitatus est & in ea-rica Episcopus Deogratias, : Victore Uticensi lib. I. Vas emigii fuerat datum ad redi : à Nortmannis captivos nar-emigii vita Hincmarus. Si-ctum Archiepiscopi Bremen-erti laudat M. Adamus Bre-Ecclesiasticæ historiæ cap. 32. ıoc Synodus universalis sex-eto relato in causam XII, ıe II. Quæ adjungenda his imus supra hoc libro cap. V,

' *plurimos homines & quidem aut populares relinqui in gravissimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum feria admodum poenitentia vide Zonaram.

GRONOVII NOTÆ.

XXII. *Contra jus belli*] Ut in aliquem non liceat, quod jure belli liceret; licet autem in hostes jure belli quidvis hostile etiam extra territorium.

XXIII. *Etiam initiata*] Quibus ad sacrum usum jam usi fuissent sacerdotes.

Ornatus sacramentorum] Si supellex sacra impendatur in redimendos captivos, honoratur & ornatur, non violatur.

XXIV. 1. *Conditiones fœdas*] Quod his milites redduntur segniores, & facilius armis abjectis in captivitatem consentiant, certi se redemptum iri.

2. Nisi

V. *An tali casu pars altera obligetur.*
VI. *Quid belli duces aut magistratus possint circa inferiores se, aut pro iisdem.*
VII. *Pacem facere ducum non esse:*
VIII. *An inducias dare, distinguitur.*
IX. *Qua securitas persona-rum, quave res ab ipsis tuta possint.*
X. *Stricte interpretandas has pacta, & quare?*
XI. *Quomodo interpretanda deditio a duce accepta*
XII. *Quomodo cautio, [illegible] aut populo [illegible] fuerit*
XIII. *Quomodo promissum oppido tradendo.*

L. [illegible] D. de pactis. I. INter publicas conventiones Ulpianus & hanc speciem [illegible] fuit, *quoties inter se duces belli quaedam paciscuntur.* [illegible] diximus post fidem datam a summis potestatibus, agendum de ea quam dant minores inter se, aut aliis: sive minores summis sint proximi, quales sunt duces excellenter [illegible] Lib. IV. quibus illud Livii capiendum: *Nec ducem novimus nisi [illegible] auspicio bellum geritur:* sive longius remoti; quos [illegible] Comm. III. Cæsar: *alia sunt legati partes, alia Imperatoris. Alter agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet*

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio: [illegible] hoc quæritur, an summam potestatem obligent, aut [illegible]

L. II. c. XI. § 12. • Prior quæstio definienda est ex eo quod alibi diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegimus, sive voluntas illa specialiter expressa est, sive ex [illegible] positionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat [illegible] tum in se est quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in [illegible] morali intelligendum est morali modo. Duobus ergo [illegible] potestates minores supremam suo facto obstringunt, [illegible] id quod probabiliter ipsorum officio censetur, aut [illegible] tra illud ex speciali propositione nota publice aut iis [illegible] agitur.

III. Sunt & alii modi quibus potestas summa obligatur [illegible] cedente ministrorum facto, sed non ita ut id factum [illegible] proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque [illegible]

GROTII NOTÆ.

PRior quæstio definienda est ex eo quod alibi diximus] Vide Camdenum in anno CIƆ IƆ XCIV: in pronuntiato Comitis Mirandæ in causa Haukinsi.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Duces excellenter*] Integris exercitibus præfecti, aut quibus summa belli commissa est.

Agere ad præscriptum] Ille inter mandati terminos se continet, [illegible] neminis arbitrium spectans, [illegible] in universum salutare & con[illegible]mum judicat, agit ac exsequitur.

II. *Voluntas illa specialiter* [illegible] lo ad singulare negotium con[illegible]sum aptato consignata.

Ex ipsa propositionis natura] Mandato procurationis aut [illegible] jure, ordine, necessitate.

Morali modo] Ut ea facultas [illegible] modo potest explicari.

er consensum, vel per rem ipsam: Consensus apparet rati-
tione, non tantum expressa sed & tacita, id est, ubi scivit
ma potestas quod actum erat, & fieri passa est, quæ ad aliam
ım referri probabiliter non possunt; quod ipsum quomodo
edat alibi tractavimus. Per rem hactenus obligantur ne lo- Lib. II, c.
ıtiores fiant aliena jactura, id est ut aut contractum præstent IV, §. 5. &
uo commodum volunt consequi, aut de commodo disce- c. XV, §. 17.
, de qua æquitate itidem à nobis alibi dictum est. Et hacte- Lib. II, c.
ıec ultra recipi potest, quod dicitur valere si quid utiliter x, §. 2.
.m est. Contra vero ab injustitia excusari non possunt, qui
pacta improbent tamen retinent quod sine pactis non habe-
: ut cum Senatus Romanus, narrante Valerio, factum Lib. IX, I.
Domitii neque probare potuit, neque rescindere voluit:
.a multa in historiis occurrunt.
/. I. Illud quoque ex supra à nobis dictis repetendum est, L. II, c. XI,
;ari eum qui præposuit, etiam si præpositus fecit contra §. 12, & 13.
lata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc
tatem recte secutus est Prætor Romanus, in institoria actio-
neque enim omne quod cum institore geritur obligat eum
ræposuit, sed ita si ejus rei gratia cui præpositus fuerit con- L. cuicum-
ım est; de quo autem palam proscriptum fuit ne cum eo que. §. non
ahatur, is præpositi loco non habebitur: quod si proscri- tamen, D.
. quidem sit sed non pateat, tenetur qui præposuit: condi- inst. act.
ıoque præpositionis servanda est: nam si quis sub certa le- l. sed si. §.
:l interventu cujusdam personæ contrahi voluit, æquissi- de quo &
ı erit id servari in quo præpositus est. §. perscri-
Cui consequens est, ut alii reges aut populi magis alii mi- bere, &
x ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ §. proscri-
ısorum leges atque instituta; de his si non constat, sequen- ptum, eod.
:st quod conjectura dictat, ut concessum intelligatur id si- tit.
o satis commode quæ officii sunt expediri non possunt.
Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa,
ıd promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex
aliqua

. *Quæ ad aliam causam*] Quæ
idebat huc evasura, ut ipsius
:a obstringeretur.
tractum præstent] Ut aut ob-
s se reddant vinculo, quod
ıdum est una cum utilitate ex
ıveniente, aut etiam ipsi uti-
:nuntient, si grave ducunt id
ım subire.
re, si quid utiliter] Ex præ.
one non facile irritum factu-
liquem, quod licet inscio se
ı sit, tamen fructus ad eum
at, utcumque cum onere

aliquo.
Factum Cn. Domitii] Regem Arver-
norum Bihiltum, qui fide publica in
castra Romana venerat, retinentis.
IV. I. *Contra mandata arcana*] Di-
versa scilicet iis, quæ palam in spe-
ciem data sunt.
Palam proscriptum] Literis in loco
publico affixo denuntiatum.
Non pateat] Literis forte obscu-
ratis pluvia casuve alio aut ablatis &
refixis.
Interventu] Nonnisi adhibita per-
sona nominata.

* *In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se de-dentibus, qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret.* Judicium hoc facto Livii sequitur : *Punica religione servata fides ab An-nibale est.*

3. Quare & M. Tullium in Rabirii causa ut oratorem au-debemus, non ut judicem. Vult à Rabirio Saturninum jure o-sum, quem Consul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat. *Fides*, ait, *qui potuit sine Senatusconsulto dari?* & ita rem quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius Senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi ut imp-rium populi Romani majestasque conservaretur. * In ea pote-state, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget compre-hensum jus dandæ impunitatis, si eo modo omne periculum republica arceretur?

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt alie-quatenus contractus natura patitur adstringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam ve-let obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram à duce accipitur, eo jure acceptus censetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit; cujus exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedonum rege, qui se, ille Anicio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, *ita ratum sit, si populus Romanus censuisset*, quam sæpe in sponsionibus invenias, efficiet ut rati-habitione non secuta, dux in nihil ipse teneatur, nisi si qua locu-pletior factus sit.

Liv. lib. XXIV. XIII. Et qui oppidum tradere promiserunt possunt præsi-dium dimittere, ut fecisse Locrenses legimus.

GROTII NOTÆ.

In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se dedentibus] Non magis probabile erat in re simili effugium quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos; narrante Leunclavio lib. VI.

In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima] Vide Sallustium in bello Catilinario. Tullianæ huic cavillationi non dispar illa Consalvi in Ducem Valentinum Guicciardini libro VI.

GRONOVII NOTÆ.

Punica religione servata] Id est, non servata; semper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

3. *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa Prolegom. sectæ argumento, causæ servire.

X. *Adstringenda*] Strictior & angustior sumenda.

XII. *Ita ratum sit*] Liv. 37, 45. Pro impensis in bellum factis 15000 talentûm Euboicorum dabitis: quingenta præsentia, duo millia quingenta, quum senatus populusque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos. Hæc quinquaginta, si senatus pacem non comprobasset, restitui vult auctor. Liv. 33, 15.

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

Refellitur sententia statuens rivatos fide hosti data non bstringi.
Ostenditur obstringi eos tiam pirata & latroni : & uatenus :
. Minor hic non excipitur.
Error an liberet :
Solvitur objectio sumta ex ublica utilitate.
Aptantur ante dicta ad fi-'em datam reditus in carce-em :
I. In certum locum non re-eundi : non militandi.
II. Non fugiendi.
Captum alii se dare non osse.
X. An privati cogendi sint à suis potestatibus implere quod promiserant.
XI. Qualis interpretatio in hujusmodi pactis adhibenda.
XII. Quomodo sumenda voces vita, vestium, adventus, auxilii.
XIII. Rediisse ad hostem quis dicendus :
XIV. Justa auxilia qua, in deditione, sub conditione facta.
XV. Qua ad executionem pertinent conditionem non facere.
XVI. De talium pactorum obsidibus.

Ciceronis est illud satis tritum : *Etiam si quid singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides ervanda*: singuli, milites puta aut pagani : nihil enim ad m refert. Mirum est inventos esse juris magistros qui doce- pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere, at quæ ivatis fierent non item; nam cum privati jura privata ha- it quæ obligare possunt, & hostes capaces sint acquirendi ju- quid esse potest quod obligationem impediat ? Adde quod d statuatur, datur cædibus occasio, libertati impedimen- : nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri à captivis, fide itorum sublata, non poterit. *Bart. in l. conventionum. D. de pactis. Zasi. in apol. contra Eckium. Hoc libro c.XIX, §.2.*

.. Imo non hosti tantum illi quem jus gentium agnoscit; & latroni & piratæ data privatim fides obligat perinde ut de publica supra diximus. Id interest, quod si metus injustus ab *Supra l.II, c.XI, §.7. & lib.III, c.XIX, §.5.*

GRONOVII NOTÆ.

singuli temporibus adducti] Quæ scilicet non promitterent, ni- a & infelicia tempora experi- r.

privatis] Videntur illi privatos lerasse tanquam pupillos & ser- qui sine auctoritate tutorum & dominorum obligare se nequeunt.

Datur cædibus] Minus enim par- cent pollicentibus se redemptum iri, & si cui pepercerint, eum, quod nunc sæpe fit, fide data numquam dimittent ad pretium redemptionis comparandum, si certum erit, eum ista fide non obligari.

& sic solet aut vita servari, aut mitior obtin
vinctus sit postea, ita demum liber erit si ide
ciretur.

IX. Satis inepte quæritur an qui captus
sit; nimis enim certum est, neminem su
quæsitum adimere posse. Est autem captor
ipso belli jure, aut partim belli jure, part
Lib. III, bellum gerit, secundum ea quæ supra expos
c. VI, §. 23. *& seq.*

X. Circa effectus pactorum egregia quæ
in fide præstanda negligentes sint, à suis pote
eam implere. Et cogendos verius est in be
ob jus gentium, quo bellum gerentes obst
jus reddere, etiam de factis privatorum, ut
Lib. VII, *c.* 18. lati essent hostium legati. Sic Cornelius N
scripserat, multis * in Senatu placuisse, ut
qui redire nollent, datis custodibus ad I
rentur.

XI. De interpretatione, tenendæ regul
moratæ, ut à proprietate verborum non r
vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis c
Lib. II, *c.* XVI, §. 2. bio magis interpretemur verba contra eum

XII. Vitam pactus non etiam ad libert
Hoc lib. c. XX, §. 26. stium nomine arma non veniunt: sunt

GROTII NOTÆ.

Procopius] Gotth. II. de Herulis.

In Senatu placuisse] Idem jam ante Senatus redire eos coëgerat quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. Appianus Exc. Legat. num. 6.

se, qui eum
IX. *Alii*
bitur ab ho
videns alium
noratioris m
è custodia da

isse auxilium recte dicitur si sit in conspectu, etiamsi nihil ; nam ipsa præsentia suam vim habet.

III. At rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut m exiret: rediisse enim ita intelligi debet, ut in potestate ium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria Cice- *De Off.* III. , stulte callida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. Ea- *Lib.* VIII, Gellio fraudulenta calliditas, à Censore ignominiis notata, c. 19. am adhibuerant intestabiles & invisi.

IV. * Justa auxilia in pactis deditionis non faciendæ, si ea nerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

V. Notandum & hoc, si quid de executionis modo conve- id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco , qui locus postea dominum mutaverit.

VI. De obsidibus tenendum quod supra diximus, plerum- *Hoc libro* eos accessionem esse principalis actus: sed tamen conveniri c. 20, §. 58. n posse ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat ali- , aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, l maxime est naturale, id est, ut accessio tantum credantur.

GROTII NOTÆ.

ta auxilia in pacto deditionis] ejus pacti exempla quatuor in Gotthicorum Procopii. Aliud ica apud Agathiam lib. I. De llo Corsicæ apud Bizarum Hi- Genuensis x. alio libro XVIII, bello in Mauros. Habet tale & erus lib. XI.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Venisse auxilium*] Siquis pro- it deditionem, nisi certum in- mpus adventarint auxilia, & tempus finiatur, dum auxilia- onginquo prospiciuntur, nec- aut applicuerint se nobis aut aggrediantur hostem ; sine perfidia deditionem recusabit.

XIII. *Rediisse ad hostem*] Si quis promisit se rediturum ad hostem, nisi cuja causa dimittitur, id effectum reddiderit, non satisfecit fidei, si sic rediit, ut nemo intelligeret rediisse, quo fallens hostem paulo post evaderet.

XV. *De executionis modo*] Isque modus propter incidentem causam non queat servari, non ideo rem ipsam esse irritam.

XVI. *Principalis actus*] Ejus quod maximum & præcipuum promissum est, adeoque hoc præstito illos debere dimitti.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

acite quomodo fides inter- natur.
Exemplum in eo qui in tu- lam recipi à populo aut re- expetit:
Qui colloquium postulat et admittit:
Huic tamen, dum colloqu- tori non noceat, integrum esse res suas promovere.
V. *De mutis signis ex consuetu- dine aliquid significantibus.*
VI. *De tacita approbatione sponsionis.*
VII. *Pœna quando tacite re- missa.*

Zopyri factum à reprehensione remotum a
fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos c
Liv. lib. I. Idem de Sexto Tarquinii filio, qui ad Gabio
ctum esto. De Simone Virgilius:

Æneid. II. *Accipe nunc Danaûm insidias, & cri*
Disce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, a
pollicetur collocutoribus id innoxium fore
Libro loquii speciem violandis jus gentium violari
XXXVIII. addit, colloquium perfide violatum; nam
eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bi
vernorum per colloquii simulationem acce
Lib. X, c. 6. exceptum vinxit, hoc à Valerio Maximo ju
nia gloria cupiditas perfidum existere coëgit
rari subit, cur scriptor libri octavi belli Gal
Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. L
jecerit, *infidelitatem ejus* (Comii scilicet)

GROTII NOTÆ.

T*Acite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*] Merito Agathias Ragnatum Hunnum culpat, quod abeuntem à colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. Agath. lib. II.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Silentio quadam promitti*] Quædam promissa intelligi, etiamsi nominatim designata non fuerint.

Quadam natura] Etsi nec dicto, nec scripto, nec alio signo externo

28. *Pauci erg*
nemo: major
latis colloquis: p
tus Mostell.
ptus sum; ho
vius I, 9. *in*
fadus, Dewn
solemne ludosq
pti venissent. S
multa millia
uno loco, p
ipsam fidem
Perfidum

it comprimi posse; nisi hoc Labieni, magis quam scriptoris ium est.

'. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi; lum collocutores nihil patiantur, specie colloquii avertere m à belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, lis bonis annumeratur; quare qui deceptum spe pacis re- Perseum arguebant, non tam juris & fidei, quam animi ex- k gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis is diximus satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus ja Asdrubal ex Ausetanis saltibus exercitum servavit; & cipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidi- itrumque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus ylla bello sociali apud Eserniam, ut apud Frontinum le- s. *Liv.l.XLII.* *L. III, c. II, §. 6, & seq.* *Liv. lib. XXVI, & XXX.*

Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, m vittæ & rami olivarum; apud Macedones hastarum o; apud Romanos * scuta capiti imposita, * signa suppli- litionis, quæ proinde obligant ad arma ponenda. Qui ve- litionem accipere se significat, an obligetur, & quatenus, quæ supra dicta sunt petendum est. * Hodie vela candida m habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo non squam si voce petitum esset. *Lib. I, c. 5.* *Lib. III, c. IV, §. 12. & XI. §. 15.*

. Sponsio à ducibus facta quatenus tacite approbata à po- ut rege censeri debeat, & hoc jam supra diximus, nimi- ibi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non fa- ctum,

GROTII NOTÆ.

ylla] Et Cæsar Dictator adver- ncteros & Usipetes. Appianus egat. n. 16.

a capiti imposita] Appianus um II.

a supplicis deditionis] Apud manus post tergum complica- mmianus lib. XVIII. ad quem notata Lindenbrogii vide; t vexilla perversa apud Roma- Notat idem Ammianus libro Submittere vexilla; Latinus s Panegyrico. Apud Germa- : eorum exemplo alios, her- porrigere; Plinius lib. XXII. cti se dedunt inermes suppli- ait Servius ad I Æneid.

ie vela candida tacitum habent petiti colloquii] Ignis succen- iti colloquii signum apud Se- onis populos; meminit Jo- s Magnus & alii. Plinius lib. XV, 30. de lauru: *Ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos ho- stes quietis sit indicium.*

GRONOVII NOTÆ.

IV. *Avertere hostem*] Securum & minus intentum rebus gerendis reddere, quum ipse interim diligen- ter comparet, ut apud Justinum Pto- lomæus Philopator legationibus missis, quoad vires pararet, mora- batur Antiochum, lib. 30, 1.

V. *Vitta & rami olivarum*] Vir- gil. 8, 127. *Optime Grajugenum, cui me fortuna precari. Et vitta comptos voluit prætendere ramos.*

Hastarum erectio] Liv. 33, 10.

Scuta capiti imposita] Appianus 2. Civil. p. 454. de Afranianis inter- ceptis.

Obligant ad arma] Quæ signa si partis alterius præliatores edant, al- terius partis est inhibere hostilia.

Pœna remiſſio] Tractat Polybius ſervatus in Excerptis Legationum num. 22. an ſi remiſſa ſit pœna iis qui facinus fecere, ſimul remiſſa ſit mandatoribus. Non puto. Singulos enim tenent ſua delicta.

nemo intelli
vel factum ve
quod oſtende
fecto ſuo fact
quod nunqua
ſuri erant, niſi

CAPUT XX

Concluſio, cum monitis ad fider

I. *Monita ad fidem ſervandam.*
II. *In bello pacem ſemper ſpectandam:*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Chriſtianis præſertim.*

IV. *Utile i*
V. *Et victo*
VI. *Et quo*
VII. *Pace*
religione,
VIII. *Voti*

I. 1. Atque hic finire me poſſe arbitror
dicta ſint quæ dici poterant, ſed q
ad jacienda fundamenta, quibus ſi quis vel
cioſiora opera, adeo me invidentem non ha
tiam referet. Tantum antequam dimitto lect
de bello ſuſcipiendo agerem, monita quædan
fieri poteſt declinando adjeci, ita nunc qu
addam quæ in bello & poſt bellum valeant ad
cis: & fidei quidem tum propter alia, tum n
tur. Fide enim non tantum reſpublica quæli
OT III. Cicero dicit, ſed & major illa gentium ſocieta
Fort. ad vere Ariſtoteles, ...

Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait, fidem *Epistola*
ere quæ continet vitam: *Sanctissimum*, ut Seneca loqui- *LXXXVIII.*
umani pectoris bonum: quam tanto magis præstare debent
ni hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant:
e fide sublata * feris erunt similes, quarum vim omnes ex- *Cic. pro*
ent. Et justitia quidem in cæteris suis partibus sæpe habet *Q. Rosc.*
id obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo
quoque usurpatur ut de negotiis omnis dematur obscu-

Quo magis regum est religiose hanc colere, primum con-
iæ, deinde & famæ causa, qua stat regni auctoritas. Ne du-
: igitur, eos qui ipsis fallendi artes instillant, id ipsum face-
od docent. Non potest diu prodesse doctrina, quæ homi-
hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

Deinde in tota belli administratione non potest securus &
idens animus retineri, nisi semper in pacem prospectet. Ve-
e enim dictum à Sallustio: *Sapientes pacis causa bellum* *Oratione*
: Cui congruit Augustini sententia: *non pacem quæri ut* *ad Cæs.*
exerceatur, sed bellum geri ut pax acquiratur. Ipse Ari- *Epist. I. ad Bonif.*
s non semel accusat gentes quæ bellicas actiones quasi pro *VII. Pol.*
o fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est; quæ in *II. & XIV.*
bello

GROTII NOTÆ.

erunt similes] Legati Justi-
pud Procopium Persicorum
sroën sic alloquuntur: εἰ μὴ
παρόντα σὲ, ὦ βασιλεῦ, οἱ
γένοιντο, οὐκ ἄν ποτε ᾠόμε-
ρέαν τοῦ Καβάδου ἐς γῆν τὴν
ν ἐν ὅπλοις ἥκειν, ἀτημελήσαν-
τὰς διομωμοσμένας σοὶ ἤ-
ν ὅρκους, ὅ τε ἐν ἀνθρώποις
ν ὕστατόν τε καὶ ἐχυρώτατον
κεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε
θείας ἐνέχυρον. διαλύσαντα
σπονδὰς, ὧν ἡ ἐλπὶς ἀπολε-
μόνη τοῖς διὰ τὴν ἐν πολέ-
κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ
σιν. ἢ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦ-
οι τις ἂν εἶναι, ἢ τῆς ἀνθρώ-
ν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων
ελλάξαι. ἐν γὰρ τῷ μηδαμῆ
θαι, τὸ πολεμεῖν ἀπέραντα
πάντας. πόλεμος δὲ, ὁ πέ-
ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως
τοὺς χρωμένους ἐς ἀεὶ πέφυκεν.
e præsentem, Rex, hæc habere-
o, nunquam putassemus Chos-
ada filium cum armis intratu-
ines Romanos, contemptis pri-
mum juramentis juratis, quod inter
homines summum firmissimumque cre-
ditur veritatis & fidei pignus; ruptis
præterea fœderibus, quæ sola spes relin-
quitur iis qui ob belli mala non in tuto
vivunt. Quid enim hoc aliud esse di-
camus, quam hominum vitam in fera-
rum vitam mutare? nam sublatis fœ-
deribus sequetur ut omnes inter se æter-
na gerant bella. Bella autem sine fine
hanc vim habent, ut homines perpetuo
teneant natura sua extorres.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Sæpe habet aliquid obscuri*] Non agnoscitur semper, sed plerumque ab utraque parte speciose prætenditur.

3. *Fama, qua stat*] Tacit. 4. annal. 40. *Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid conducere sibi putent, principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.*

Id ipsum facere] Ne ipsis quidem fidos esse, quibus erga alios perfidiæ sunt auctores.

II. *Quasi pro ultimo*] Propter se expetendas quæ bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius quam bellum gerere putarent.

Ex vita
S. LUDOVICI

Regis Francorum descripta à Joinvillio,
cap. LXXXIX.

QUi in magno erant Regis consilio sæpe eum reprehendebant quod tantum laboris sumeret ad pacem inter externos componendam; mendose eum facere quod non eos bellare sineret; aliquanto post fore ut rectius transigatur. Respondebat Rex non recte eos loqui. Si, inquit, Principes & Dynastæ vicini regni mei viderent me facile perpeti ut bella inter se gererent, dicerent inter se: Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incursarent, unde malum regno meo evenire posset. Præterea fieri posset ut & Dei iram in me accerserem, cum dicat Deus benedictos esse qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur discordantes. Affirmare possum & Burgundiones & Lotharingos conspecta Regis bonitate & justitia, tam ejus fuisse amantes eique obsequentes, ut causas controversiarum inter ipsos ortarum apud ipsum agerent. Vidi eos sæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia in quibus Rex erat.

Ex vita ejusdem juxta Mandata
S. LUDOVICI

Regis data filio ex Actis Collegii Rationalium in urbe Parisiensi.

SIqua controversia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Siquid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut majores tuos cepisse constet, fac illico restituatur. Cave bellum geras adversus Christianum quemquam, nisi ex multorum consilio, & ita si bellum evitare non possis Quod si bellum habeas, abstine ab Ecclesiasticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter subditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri potest. Sæpe specta quid Bailivi, Præpositi, & alii Officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut si quid corrigendum sit id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

HUGO-

HUGONIS GROTII
COMMENTATIO
IN
EPISTOLAM
PAULI APOSTOLI
AD
PHILEMONEM.

[Παῦλος δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ, *Paulus vinctus Christi Jesu*] Romæ agens sub militis, eadem catena vincti, custodia. ...or. XXVIII, 16. Genitivus hic causam significat, ut & in... Eph. III, 1. II Tim. I, 8. pro quo Ephes. IV, 1. δέσμιος ... νῷ, *vinctus in Domino.*

καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφὸς, *& Timotheus frater*] Fratres vo... nt se mutuo Christiani, ob communem regenerationem. Ti... heus perpetuus ferme Pauli comes, ut videre est II Tim. ...10, etiam Romæ ipsi aderat Ephes. I, 1. Coloss. I.

...λήμονι τῷ ἀγαπητῷ, *Philemoni dilecto*] Philemon nomen ...ræcum, quo appellatus fuit & Poëta nobilis, & rerum natu... ...m scriptor quidam Plinio memoratus. Videtur habitasse ...esi, ubi Onesimus postea Episcopatu functus est, ut & Ignatii ...æ, & alii scriptores tradunt. Hunc Philemonem dilectum ...carissimum vocat Paulus, quod eum interiore quadam ami... ..., ut virum valde pium, complecteretur.

καὶ συνεργῷ ἡμῶν, *& adjutori nostro*] Id est uni presbytero... illorum, qui Ephesi plures erant. Actor. XX, 17. omnes ...n πρεσβυτέρους, atque etiam πρεσβύτιδας, quæ fœminis ad ...stum vocandis dabant operam, Apostoli sui operis adjuto... ...ocabant. Rom. XVI, 3. 9. Philipp. II, 25. Coloss. IV, 11.

Καὶ Ἀπφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ, *& Appiæ dilectæ*] Appia nomen ...omanum: ΠΙ mutatur in φ more Hebræo.

καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν, *& Archippo commilitoni* ...] Euangelistæ munus hic obiisse videtur, modo Ephesi ...s, modo Colossis. Col. IV, 17, ubi postea eum resedisse, ac ...piscopum factum testatur Ambrosius. Tales ob mole... muneris commilitones suos vocare Paulus solebat, ut vi... ...est Philipp. II, 25.

καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ, *& Ecclesiæ quæ in domo tua est*] ...hilemonem hoc referendum, cui præcipue inscribitur

LII 5 hæc

hæc epiſtola. In ejus domo complures erant Chriſtiani. Ei… tres Eccleſiam faciunt, teſte Tertulliano. Sic in Aquilæ, & Priſcillæ domo, qui erant, Eccleſia dicuntur, Rom. xv, 15. 1 Cor. xvi, 19. & qui in Nymphæ domo, Col. iv, 15.

3. *Χάρις ὑμῖν, καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Gratia vobis, & Pax à Deo Patre noſtro, & Dom… Jeſu Chriſto*] Precatur illis favorem Dei, & Chriſti, & præterea omnia, quæ Hebræi pacis nomine ſolent appellare. Utitur ſæpe hac precatione Paulus, ut 1 Cor. 1, 3. 11 Cor. 1, 2. Gal. 1, 3. Eph. 1, 2. Col. 1, 2. 1 Theſſ. 1, 1.

4. *Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, Gratias ago Deo meo*] Gratias Deo debemus pro donis non tantum in nos, ſed & in alios collatis. Rom. 1, 8. 1 Cor. 1, 4. Epheſ. 1, 16.

Πάντοτε μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ſemper memoriam tui faciens in orationibus meis] Eadem verba habes … cto loco Epheſ. 1, 16. unde diſcas *προσευχὰς, orationes*, … ci omnes ad Deum allocutiones, etiam per quas non po… aliquid, ſed gratiæ aguntur.

5. *Ἀκούων σου τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, audiens charitatem tuam & fidem*] Cauſam reddit ſuæ gratiarum actionis, quam videbis & dictis locis. Rom. 1, 8. 1 Cor. 1, 4. Epheſ. 1, … Egregia hic biga nominatur dilectio & fides. Vide 1 Cor. … Gal. v, 6. Epheſ. vi, 23. 1 Theſſ. iii, 6. 1 Tim. 1, 14; … 11 Tim. 1, 13; 11, 22.

Ἣν ἔχεις πρὸς τὸν κύριον Ἰησοῦν, quam habes in Dominum Jeſum] Hoc ad fidem refertur.

Καὶ εἰς πάντας τοὺς ἁγίους. & erga omnes ſanctos] Hoc ad dilectionem. Sancti vocantur Chriſtiani omnes, ut Epheſ. 1. & alibi ſæpe.

6. *Ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς σου ἐνεργὴς γένηται ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἔργου ἀγαθοῦ τοῦ ἐν ὑμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, ut communicatio fidei tuæ efficax fiat, in agnitione omnis boni operis, quod eſt in vobis in Chriſtum Jeſum*] Eſt primum hic trajectio. Nam verba illa *εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, in Chriſtum Jeſum*, pertinent ad … quod præceſſit *τῆς πίστεώς σου, fidei tuæ*. Deinde *κοινωνία τῆς πίστεως, communicatio fidei*, poſitum eſt pro ipſa fide, quæ Philemoni cum aliis illis Chriſtianis erat communis. Et *ἐν ἐπιγνώσει in agnitione* hic *παθητικῶς paſſive* ſumitur, habetque innoteſcendi ſignificationem. Senſus enim eſt: eo ſpectabat tua … dilectio, ut fides, quæ tibi cum aliis ſanctis communis … actuoſa fieret, ac ſic cognoſceretur per bona illa opera, quæ … te aliiſque procedunt. *Ἐνεργὴς γένηται, efficax fiat*, hic … tur eodem ſenſu quo *πίστις δι᾽ ἀγάπης ἐνεργουμένη, fides quæ per charitatem operatur*. Gal. v, 6. Inde ſequitur *ἐπίγνωσις* … patefactio ejuſdem fidei. Oſtenditur enim fides per opera … 11, 18.

Χαρὰν γὰρ ἔχομεν πολλὴν καὶ παράκλησιν. *Gaudium enim ... um habemus & consolationem*] Merito inquit gratias Deo ...tis vestris virtutibus habemus, quia nobis maximum inde ...ium, & in malis quæ Euangelii causa toleramus, solatium ...enit. Sic & II Cor. VII, 4, 13. I Thess. III, 7.

...τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαυται διὰ σοῦ, ἀδελφέ, *quia ...a sanctorum refocillata sunt per te, frater*] σπλάγχνα vi... hic pro animo, ut Sirach. XXX, 7; XXXIII, 5. Itaque ...παυται τὰ σπλάγχνα *refocillata sunt viscera*, & infra 20: ...υσόν μου τὰ σπλάγχνα, *refice mea viscera*, parem sen... habet cum illo ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα, *refocillarunt ... spiritum*, I Cor. XVI, 18. Pauperes, inquit, tranquillo ...nimo, eo quod experiendo didicerint, in tuis divitiis para... ...esse suis necessitatibus subsidium.

Διὸ πολλὴν ἐν Χριστῷ παῤῥησίαν ἔχων ἐπιτάσσειν σοι τὸ ἀνῆκον, *propter multam in Christo fiduciam habens præcipiendi quod ...ficii est*] Apostolica functio à Christo mihi injuncta hoc ...ihi dat, ut tibi Christianisque aliis ea præcipere possim quæ ...i vestri sunt. Παῤῥησίας *fiducia* vox ex Græco sermone ad ... venit latiore significatu, ita ut sæpe jus, auctoritatem si... ...cet.

Διὰ τὴν ἀγάπην μᾶλλον παρακαλῶ, *propter charitatem ... obsecro*] Malo ut amicum precari per necessitudinem ami... nostræ.

...οῦτος ὤν, *cum sim talis*] Id est, ad preces descendo, cum ...im, qualem me esse nosti.

... Παῦλος, *nempe Paulus*] Tot Ecclesiarum conditor.

...σβύτης, *senex*] Jam & provecta ætate, cui multa conce... ...etiam ignoti.

... δὲ καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ, *nunc autem & vinctus Jesu ...ti*] Id est, propter Christum vinctus, ut modo diximus. ...a debetur reverentia iis qui dura ferunt, honestissimis de ... Col. IV, 18. Ephes. IV, 1.

... Παρακαλῶ σε, *obsecro te*] Παρακαλῶ σε hic precandi, aut ...s deprecandi habet significationem. Servi si quid deliquis... ...recatorem sibi parare solebant, ut notat ad Terentium Do... ... Similis est huic deprecatio Plinii pro Liberto Sabiniani, ...la libri noni una & vicesima.

...ὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου, *pro filio ...uem genui in vinculis meis,*] Quem hic Romæ dum vin... ...um Christianum feci. Dei opus est regignere hominem. ...anta est ejus bonitas, ut in nominis sui consortium mini... suos admittat, I Cor. IV, 15. Gal. IV, 19. Sic & σώζειν ...re dicuntur Apostoli, Rom. XI, 14, & alii. I Cor. ...16.

... ποτέ σοι ἄχρηστον, *qui tibi aliquando inutilis fuit*] De-

pre-

precantium mos est rerum asperitatem verbis lenire. Onesimus non utilis modo Philemoni fuerat, sed & damnum dederat. Conjuncta esse solent fuga ac furtum. Itaque in Codice Justinianeo titulum de servis fugitivis sequitur ille de furtis. Martialis:

A pedibus didicere manus peccare protervæ:
Non miror furem qui fugitivus erat.

Et qui servum vendebant, promittere solebant furem non esse, fugitivum non esse. L. Cum in venditione, L. Lucius §. L. evicta re. §. ult. L. Si emptor. L. Si ita quis. L. Quia di... D. de Emptionibus, L. quoties. D. si familia furtum fecisse dicatur. L. Et emptor §. venditorem. D. de act. empt. Varro de re Rust. Seneca Controversia III, XI.

12. Νυνὶ δὲ σοὶ, καὶ ἐμοὶ εὔχρηστον, *nunc autem & mihi & tibi utilis*] Quia Paulo utilis erat, erat & Philemoni. Communia enim sunt τὰ τῶν φίλων *amicorum*, alludit ad nomen Onesimi.

Ὃν ἀνέπεμψα, *quem remisi*] Nempe cum hac Epistola.

Σὺ δὲ αὐτὸν, τουτέστι τὰ ἐμὰ σπλάγχνα προσλαβοῦ, *Tu autem illum, id est, mea viscera, suscipe*] Προσλαμβάνεσθαι varias habet significationes, omnes ad benevolentiam & beneficia pertinentes, ut apparet Actor. XVIII, 26. Rom. XIV, 1, 3; XV. Hic interpreter benigne in domum recipere, quomodo Actor. XXVIII, 2. τὰ ἐμὰ σπλάγχνα, *mea viscera*, ita est, ita mihi dilectum, quomodo viscera nostra diligimus. Sic apud Plautum:

meum Corculum.

Ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, *quem ego volebam mecum retinere*] Est hic indicativus pro subjunctivo, more Græco. Voluissem eum mecum retinere, nempe nisi obstitissent rationes aliæ, quæ jam sequuntur. De hoc loquendi genere, vide quæ diximus ad Matth. XXVI, 39.

Ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι, *ut pro te mihi ministraret*: ut mihi præstaret, quæ tu si hic esses præstiturus mihi eras... esses.

Ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ Εὐαγγελίου, *in vinculis Euangelii*] In vinculis, quæ Euangelii causa sustineo. Idem loquendi genus quod habuimus sup. 9.

14. Χωρὶς δὲ τῆς γνώμης σοῦ οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, *præter tuam autem sententiam nihil volui facere*] Nolui eo uti, nisi te ... id volente.

Ἵνα μὴ ὡς κατ᾽ ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου, ἀλλὰ κατ᾽ ἑκούσιον, *ut non velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.* Si eum Paulus retinuisset, non tam apparuisset voluntas Philemonis, quam si eum ad se missum ipse ad Paulum remitteret. Seneca de Benef. IV. *Si vis scire an velim, effice ut possim* ...

ιον *voluntarium*, & ἀναγκαῖον *necessarium*, sive τὸ κατ' ἀνάγκην *ex necessitate* inter se opponuntur, ut 1 Petr. v, 2. Sic voluntate aliquid exsequi, & ex necessitate, inter se op- Paulus Jurisconsultus l. Atqui natura §. Si libero. D. de iis gestis. Laus autem non debetur nisi liberis actionibus.

Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο, *forsitan enim ideo*] Quasi dicat, d Dei consilium fuit, cum eum fugere permisit. Confer xlv, 5.

ἐχωρίσθη, *discessit*] Vides & hic quod modo diximus, leni- erbi mitigari id quod in re est asperum. ἐχωρίσθη dixit, git. Talia sunt, quæ Græci εὐφημισμοὺς *honestas appella-* vocant.

ὥραν, *ad horam*] Id est ad modicum tempus. Idem lo- i genus 11 Cor. vii, 8. Gal. 11, 5. 1 Thess. 11, 17.

αἰώνιον αὐτὸν ἔχῃς, *ut æternum illum recipias*] Ut à mo- ius perpetuo tibi sit utilis. Αἰώνιον *æternum* ita hic dictum, odo apud Horatium *Serviet æternum*. Doctrina Euange- n tollit statuum differentias, & imperia dominorum in , ut apparet 1 Tim. vi, 1, 2. Tit. 11, 9. 1 Petr. 11, 16. vi, 5, 6. Coloss. 111, 22. Nulla ergo causa est, cur Chri- , qui ut Dominus in servos habere imperium potest, non abere in subditos, ut princeps. Paria sunt in domo domi- i regno rex. Seneca 111 de beneficiis, 18. *Si servo, quo in nomen meriti perveniat, necessitas obest, & patiendi timor; idem istud obstabit & ei, qui regem habet, & ei tem, quoniam quanquam sub dispari titulo, varia in illos*. Ideoque Petrus imperia regum & dominorum inter se Nam & servos male meritos domini, non adito magi- torquere, imo & occidere poterant. L. 1. D. de his qui I alieni juris sunt. Instit. eod. tit. §. In potestate. Nec tantum id jus fuit, sed & in Græcia, Vide Senecam Con- ia v, 35. Venit enim hoc ex jure gentium, ut nos docent uris loca. Hoc jure quomodo domini uti deberent, ex ristiani facti sunt, Paulus eos docuit, eadem dicturus re- si tam reges tunc fuissent Christiani, quam multi domi- erant Christiani. Et Nicodemus & Josephus Arima- senatores fuere, cum imperio, & puniendi potestate. natus tam publicus populi, quam urbis Hierosolymita- verberandi habebat, ut apparet Matth. x, 17. Actor. v, Cor. x1, 24. imo & morte puniendi, si quando Romani itterent, sicut generalem permissum habebant Judæi di alienigenam, qui intra templi septa intrasset. Hos ta- atores, discipulos suos, Christus nunquam monet, ut ab ere desisterent. Et si id fecisset, rupisset haud dubie le- ia legitimo more ad tale munus vocatis imperabat, fun- unere, quod longe ab ipso absfuit, qui dum vitam egit

mor-

Μάρκος, *Marcus*] Is cujus mentio A
37, 39. Coloss. IV, 10.

24. *Δημᾶς*, *Demas*] Cui plenum no
minatur Coloss. IV, 14; II Tim. IV, 10.

Λουκᾶς, *Lucas*] Medicus qui Euangeliu
Vide Col. IV, 14; II Tim. IV, 11.

Οἱ *συνεργοί μου*, *adjutores mei*] Vid

Ἡ *χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν* Ἰησοῦ Χριστοῦ,
Jesu Christi] Favor Christi.

Μετὰ *τοῦ πνεύματος ὑμῶν*, *cum spiritu*
biscum : Eadem locutio Gal. VI, 18. A
ὑμῶν, *καὶ μετὰ πάντων ὑμῶν*, *vobiscum*,
bis.

Ἀ*μήν*, *Amen*] Est vox quam Ecclesia
stolis. Ideo omnibus Pauli epistolis cœp
ad Matth. VI, 13.

F I N I S.

UGO GROTIUS
DE
MARI
IBERO.

A D

RINCIPES
?OPULOSQUE
LIBEROS ORBIS
CHRISTIANI.



Rror est non minus vetus quam pestilens, quo multi mortales, ii autem maxime qui plurimum vi atque opibus valent, persuadent sibi, aut, quod verius puto, persuadere conantur, justum atque injustum non suapte a, sed hominum inani quadam opinione atque condine distingui. Itaque illi & leges & æquitatis spein hoc inventa existimant, ut eorum qui in parendi itione nati sunt dissensiones atque tumultus coër:ur: ipsis vero qui in summa fortuna sunt collocati, nne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate meam. Hanc autem sententiam absurdam plane atque æ contrariam auctoritatis sibi nonnihil conciliasse adeo mirum est; cum ad morbum communem hui generis, quo sicut vitia ita vitiorum patrocinia secta-, accesserint adulantium artes, quibus omnis potestas ›xia est. Sed contra extiterunt nullo non sæculo viri i, sapientes, religiosi, qui falsam hanc persuasionem is simplicium evellerent, cæteros autem ejus defenimpudentiæ convincerent. Deum quippe esse monant conditorem rectoremque universi, imprimis auhumanæ naturæ parentem; quam ideo, non uti cæanimantia, in species diversas, variaque discrimina gasset, sed unius esse generis, una etiam appellatio-›luisset contineri; dedisset insuper originem eandem em membrorum compagem, vultus inter se obverfermonem quoque & alia communicandi instrumen-

esse atque cognationem. H
mui aut civitati summum il
miliàs suas quasdam scripsis
lis, sed in sensibus animis
etiam & aversantibus lege
summos pariter atque infin
gibus licere, quam plebi a
decurionibus contra præsid
gum ipsorum sanctiones. C
urbium singularum jura ex
ctimoniam suam atque ma
in ipso homine alia sunt c
munia, alia quibus ab alte
rum rerum quas in usum h
eam manere communes,
re proprias fieri voluisse;
ut communibus quidem s
uterentur; de cæteris aute
contentus abstineret alienc
potest nisi homo esse de
quibus ad verum omne c
luxit, quid vos sentire a
populique Christiani? Si
quæ tam sancti nominis
mum est ab injuriis absti
scire quisque potest ex e
est vestrum qui non pala
moderatorem & arbitrum
publicis cives omnes uti
qui non commeandi con
ope defendat. Sine his s
publicam vocamus, co
certe constare non potest
ad sustinendam totius hu
concordiam erunt necessa
faciat, merito indignam
magnitudine statuitis, n
ista passim licent, status i

Quod si rex in regem, populus in populum ini-
& violente agat, id nonne ad perturbandam ma-
illius civitatis quietem & ad summi custodis spectat
iam? Hoc interest, quod sicut magistratus mino-
e vulgo judicant, vos de magistratibus, ita omnium
um delicta cognoscenda vobis & punienda manda-
ex universi, vestra excepit sibi. Is autem quanquam
mam animadversionem sibi reservat, tardam, oc-
m, inevitabilem, nihilominus duos à se judices de-
qui rebus humanis intersint, quos nocentium fe-
mus non effugit, conscientiam cuiquam suam, &
m sive existimationem alienam. Hæc tribunalia illis
it quibus alia præclusa sunt: ad hæc infirmi provo-
: in his vincuntur qui vincunt viribus: qui licen-
nodum non statuunt, qui vili putant constare quod
ır humano sanguine, qui injurias injuriis defen-
, quorum manifesta facinora necesse est & con-
nte bonorum judicio damnari, & sui ipsorum ani-
ntentia non absolvi. Ad utrumque hoc forum nos
ue novam causam afferimus: non hercule de stil-
is aut tigno injuncto, quales esse privatorum so-
ac ne ex eo quidem genere quod frequens est in-
opulos, de agri jure in confinio hærentis, de amnis
nsulæ possessione: sed de omni prope Oceano, de
navigandi, de libertate commerciorum. Inter nos
spanos hæc controversa sunt: Sit ne immensum &
n mare regni unius nec maximi accessio: popu-
cuiquam jus sit volentes populos prohibere ne ven-
, ne permutent, ne denique commeent inter sese:
ritne quisquam quod suum nunquam fuit elargiri,
ıvenire quod jam erat alienum: an jus aliquod tri-
manifesta longi temporis injuria. In hac discepta-
ipsis qui inter Hispanos præcipui sunt divini atque
ni juris magistri calculum porrigimus, ipsius deni-
Hispaniæ proprias leges imploramus. Id si nihil ju-
& eos quos ratio certa convincet, cupiditas vetat
ere, vestram Principes majestatem, vestram fidem
quot estis ubique Gentes appellamus. Non per-
m, non intricatam movemus quæstionem. Non

ſitas, ſubtilius inquirentibus decreti
blica auctoritas, infenſis etiam & n
rum confeſſio nihil dubitandum reli
proponimus, nihil cum iſtis comm
indiget anxiæ diſquiſitionis; non ex
de explicatione, cujus multa multi
ex unius populi ſcitis quæ cæteri ne
illa e cujus præſcripto judicandum eſt
difficilis, utpote eadem apud omnes
ctu, utpote nata cum ſingulis, ſin
inſita. Jus autem quod petimus tale
ſubditis negare debeat, neque Chr
ſtianis. A natura enim oritur, quæ
parens eſt, in omnes munifica, cuju
extenditur qui gentibus imperant, &
ſimum eſt qui in pietate plurimum
gnoſcite hanc cauſam Principes, co
quid iniquum poſtulamus, ſcitis quæ
eorum qui viciniores nobis eſtis, ap
rit auctoritas; monete, parebimus. (
bis hac in re peccatum eſt, iram ve
nique humani generis non deprecar
res habet, quid agendum ſit, veſtiæ
tati relinquimus. Olim inter populos
mnm nefas habebatur armis eos im

ꝗque gentes nihil æque gloriosum, ac magnificum abant, quam aliorum coërcere insolentiam, alio- nfirmitatem atque innocentiam sublevare. Qui si iodieque obtineret, ut humani nihil à se alienum ies arbitrarentur, profecto orbe non paulo paca- uteremur; refrigesceret enim multorum audacia, justitiam utilitatis causa nunc negligunt, injusti- lamno suo dediscerent. Sed hoc ut in causa isthac rustra forte speramus, ita illud certo confidimus, rebus expensis existimaturos vos omnes imputari non magis posse pacis moras, quam belli causas: inde uti hactenus amici nobis, faventes atque be- i fuistis: ita vos aut etiam magis in posterum fo- uo nihil optatius iis potest contingere qui primam n felicitatis putant bene facere, alteram bene au-



CAPITA

DISSERTATIONI

HUGONIS GROTII

DE

MARI LIBERO.

HUGO

.n ordine ad spiritualia. Quocirca nullam illi esse potesta- 7 Vict.
n populos infideles, ut qui ad Ecclesiam non pertineant 7. ibid. n. 28.
sequitur ex sententia Cajetani 8 & Victoriæ & potioris Cov. de loco
tam Theologorum quam Canonistarum 9, non esse ido- 1 Corinth.
titulum adversus Indos, vel quia Papa dederit provincias 5 in fine.
unquam dominus absolute, vel quia non recognoscunt do- Thom. 2. 2.
m Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem isto titulo un- 12. 2.
spoliatos. Ayala. lib. 1. c. 2. num. 29.

d. n. 30. Cov. de loco. 8 *Vide locum Cajetani infra.* 9 *Thom. 2. 2. q. 66. art. 8. Sylv. §. 7. Inn. in c. quod super his de voto. Vict. n. 31.*

Caput IV.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii, titulo belli.

s igitur sublatis cum manifestum sit, quod & Victoria scri- 1 d. num.
bit, 1 Hispanos ad terras remotiores illas navigantes nul- 31.
us secum attulisse occupandi eas provincias, unus dunta- 2 Vide
ilus belli restat, qui & ipse si justus esset, tamen ad domi- Vasq. c. 24.
proficere non posset, nisi jure prædæ, hoc est post occupa- cont. ill.
i. Atqui tantum abest ut Lusitani eas res occupaverint, Vict. p. 2.
plerisque gentibus quas Batavi accesserunt, bellum eo de Indis
re nullum haberent. Et sic igitur nullum jus illis quæri n. 10.
: cum etiam si quas ab Indis pertulissent injurias, eas lon- 3 Met. 4.
& amicis commerciis remisisse merito censeatur. Quan- lib. 4. de
e fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui Bar- Consol.
ello persequuntur, ut Americanos Hispani, duo solent 4 2. 2. q.
ere, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctri- 10. art. 8.
ræ religionis illi nolint agnoscere. Et commercia qui- c. de Judæis dist.
usitani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant 45. c. qui
erantur. Alter vero 2 obtentus nihilo est justior, quam sincera.
ecorum in Barbaros, quo Boëtius 3 respexit: eadem dist.

An distant quia dissidentque mores,
Injustas acies, & fera bella movent,
Alternisque volunt perire telis?
Non est justa satis sævitiæ ratio.

Innoc. d. loco. Bartol. ad l. 1. C. de pag. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 9. & 10.

em & Thomæ & Concilii Toletani & Gregorii & Theo- Ayala de
n, Canonistarum, Jurisprudentiumque fere omnium jure belli.
io est 4: Quantumcunque fides annuntiata sit Barbaris l. 1, c. 2.
e his qui subditi ante fuerunt Christianis Principibus, n. 28. arg.
Apostatis alia est quæstio) probabilter & sufficienter, & 5 Matt.
rint eam respicere, non tamen licere hac ratione eos bel- 10. 23.
qui, & spoliare bonis suis 5. Operæpretium est in hanc 6 ad Sum.
Cajetani verba describere 6: *Quidam*, ait, *infideles nec* Thom. 2. 2.
nec de facto subsunt, secundum temporalem jurisdictionem 4. 66. art. 8.

Prin-

terrá, miserit ad capiendam possessionem
mata militia, sed sanctos prædicatores, sic
de nec in testamento veteri, ubi armata m
da, terra infidelium inductum lego bellum
non erant fideles: sed quia nolebant dare
offenderant, ut Madianitæ, vel ut recupe
gitate sibi concessa. Unde gravissime pecc
Jesu per hanc viam ampliare contendere
timi Domini *illorum: sed* magna latroci
teneremur ad restitutionem, utpote inju
cupatores. *Mittendi essent ad hos prædica*
bo & exemplo converterent eos ad Deum
mant, spolient, scandalizent, subjiciant
faciant, more Pharisæorum. Et in hanc f
Senatu in Hispania, & Theologis præcip
tum fuisse, sola verbi prædicatione non
dem traducendos: libertatem etiam qua
esset restitui debere, quod à Paulo tertio
Imperatore, Hispaniarum Rege compre
timus jam, Lusitanos in plerisque partibu
movere, ne operam quidem dare, cu
Imo & illud ibi verum esse, quod de Hisp
nus scripsit, non miracula, non signa au
religiosæ, quæ ad eandem fidem alios p
multa scandala, multa facinora, multas i
& possessio & titulus deficiat possessionis
Indorum pro talibus haberi debeant qua
neque cum illorum essent, ab aliis recte
Vict. in fine par. 2. quitur Indorum populos, de quibus nos
rum proprios non esse, sed liberos, & su

CAPUT V.

lare ad Indos aut jus eo navigandi non esse proprium Lusitanorum titulo occupationis.

rgo in populos terrasque & ditiones Lusitani jus nullum æsiverunt, videamus an mare & navigationem, aut mer- m sui juris facere potuerint. De mari autem prima ısideratio, quod cum passim in jure aut nullius, aut com- , aut publicum Juris gentium dicatur, hæ voces quid cent ita commodissime explicabitur, si Poëtas ab Hesio- ınes, & Philosophos; & Jurisconsultos veteres imitati pora distinguamus, ea, quæ tempore forte haud longo, ımen ratione & sui natura discreta sunt. Neque nobis vi- ti debet si in juris [1] naturæ procedentis explicatione, au- te, & verbis eorum utimur, quos constat naturali judi- rimum valuisse. Sciendum est igitur in primordiis vitæ ıæ aliud quam nunc est dominium, aliud communionem . Nam dominium nunc proprium quid significat, quod ita est alicujus ut alterius non sit eodem modo. Com- autem dicimus, cujus proprietas inter plures consortio n aut consensu collata est exclusis aliis. Linguarum pau- coëgit voces easdem in re non eadem usurpare. Et sic ista noris nomina ad jus illud pristinum, similitudine quadam gine, referuntur. Commune igitur tunc non aliud fuit quod simpliciter proprio opponitur: Dominium autem s non injusta utendi re communi, quem usum Schola- visum est facti non juris vocare, quia qui nunc in jure [2] catur, proprium est quiddam, aut ut illorum more lo- privative ad alios dicitur. Jure primo Gentium, quod ırale interdum dicitur, & quod Poëtæ alibi ætate aurea, turni aut Justitiæ regno depingunt, nihil proprium fuit: icero dixit: *Sunt autem privata nulla natura*. Et Ho-

> *Nam* propriæ *telluris* herum natura *nec ullum*,
> *Nec me nec quenquam statuit*.

enim potuit natura dominos distinguere. Hoc igitur atu res omnes eo tempore communes fuisse dicimus, ınuentes quod Poëtæ cum primos homines in medium sse, & Justitiam casto fœdere res medias tenuisse di- quod ut clarius explicent, negant eo tempore campos artitos, aut commercia fuisse ulla.

> *promiscua rura per agros.*
> *Præstiterant cunctis* communia *cuncta* videri [3].

[1] *Vide Glos. & Castr. in l. ex hoc jure & c. jus nat. dist. 1.*

[2] *Vide Vasq. contrev. usu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui seminat. de Verb. sig. in 6. clem. exivi de paradiso de verb. sign.*

[3] *Avienus in Arat.*

Recte

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

istincta dicit, addit, agris terminos positos, ædificia col- [11]
'. Hic rerum status à Poëtis indicatur.

Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inventum:
Tum primum subiere domos [12].
Communemque prius, *ceu lumina solis & aura*
Cautus humum longo signavit limite *messor* [13].

tur post hæc, ut Hermogenianus indicat, commer-
:ujus gratia:

Fluctibus ignotis insultavere carinæ [14].

autem tempore & respublicæ institui cœperunt: atque m quæ à prima communione divulsa erant duo facta iera. Alia enim sunt publica, hoc est, populi propria genuina istius vocis significatio) alia mere privata, hoc gulorum. Occupatio autem publica eodem modo fit, ata. Seneca [15]: *Fines Atheniensium, aut Campanorum s, quos deinde inter se vicini privata terminatione di- t.* Gens enim unaquæque:

Partita fines *regna constituit, novas*
Extruxit urbes [16].

do dicit Cicero [17] agrum Arpinatem Arpinatum dici, ium Tusculanorum, *similisque est*, inquit, *privatarum am descriptio. ex quo quia suum cujusque fit, eorum quæ uerant* communia, *quod cuique obtigit, id quisque te-* ontra autem Thucydides [18] eam terram quæ in divisione nulli obvenit, ἀόριστον, hoc est, indefinitam, & limiti- is circumscriptam vocat [19]. Ex his quæ hactenus dicta intelligi possunt. Prius est, eas res quæ occupari non aut occupatæ nunquam sunt, nullius proprias esse pos- omnis proprietas ab occupatione cœperit. Alterum ve- res omnes quæ ita à natura comparatæ sunt, ut aliquo nihilominus aliis quibusvis ad usum promiscue suffi- us hodieque conditionis esse, & perpetuo esse debere erant cum primum à natura proditæ sunt. Hoc Cicero *Ac clarissime quidem patens hominibus inter ipsos omni- omnes societas hæc est, in qua omnium rerum, quas ad m usum natura genuit, est servanda communitas.* m omnes res hujus generis, in quibus sine detrimento alteri commodari potest. Hinc illud esse dicit Cicero: *ibere aqua profluente.* Nam aqua profluens qua talis flumen est, inter communia omnium à Jurisconsultis : & à Poëta [21]:

uid prohibetis aquas? usus communis *aquarum est:*
r solem Proprium Natura *nec aëra fecit*,
: tenues undas, *in* publica *munera veni.*

c non esse natura propria, sicut Ulpianus [22], natura omni-

[11] L. ex hoc jure ff. de Just. & Jure.
[12] Virgil. 1. Georg.
[13] Ovid. in Metamorphos.
[14] Ovid.
[15] De benef. 7. 4.
[16] Seneca Octav.
[17] Offic. 1.
[18] Lib. 1.
[19] Vide Duar. in tit. de rerum div. & qual.
[20] Offic. 1.
[21] Ovid. lib. 6. Metamorphos.
[22] L. venditor. ff. com. præd.

omnibus patere, tum quia primum à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt (ut loquitur [23] Neratius) tum quia, ut Cicero dicit, à natura ad usum communem genita videntur. Publica autem vocat tralatitia significatione, non quæ ad populum aliquem, sed quæ ad societatem humanam pertinent, quæ publica Juris gentium in Legibus vocantur [24] hoc est, communia omnium, propria nullius. Hujus generis est Aer, duplici ratione, tum quia occupari non potest, tum quia usum promiscuum hominibus debet. Et eisdem de causis commune est omnium Maris Elementum, infinitum scilicet ita, ut possideri non queat, & omnium usibus accommodatum: sive navigationem respicimus, sive etiam piscaturam. Cujus autem juris est mare, ejusdem sunt si qua mare aliis usibus eripiendo sua fecit, ut arenæ maris, quarum pars terris continua littus dicitur [25]. Recte igitur Cicero [26]: *quid tam commune quam mare fluctuantibus, littus ejectis?* Etiam Virgilius auram, undam, littus cunctis patere dicit. Hæc igitur sunt illa quæ Romani vocant communia omnium jure naturali [27], aut quod idem esse diximus, publica juris gentium: sicut & usum eorum modo communem, modo publicum vocant. Quanquam vero etiam ea nullius esse, quod ad proprietatem attinet, recte dicantur, multum tamen differunt ab his quæ nullius sunt, & communi usui attributa non sunt, ut feræ, pisces, aves: nam ista si quis occupet, in jus proprium transire possunt, illa vero totius humanitatis consensu proprietati in perpetuum excepta sunt propter usum, qui cum sit omnium, non magis omnibus ab uno eripi potest, quam à te mihi quod meum est. Hoc est quod Cicero dicit inter prima esse Justitiæ munera, rebus communibus pro communibus uti. Scolastici dicerent esse communia alia affirmative, alia privative. Distinctio hæc non modo Jurisprudentibus usitata est, sed vulgi etiam confessionem exprimit: unde apud Athenæum convivator mare commune esse dicit, at pisces capientium fieri. Et in Plautina Rudente servo dicenti, *Mare quidem commune certo est omnibus*, assentit piscator, addenti autem, *In mari inventum est, commune est*, recte occurrit:

Meum quod rete atque hami nacti sunt, meum potissimum est.

Mare igitur proprium omnino alicujus fieri non potest, quia natura commune hoc esse non permittit, sed jubet, imo ne littus quidem: [28] nisi quod hæc addenda est interpretatio: ut si quid earum rerum per naturam occupari possit, id eatenus occupantis fiat, quatenus ea occupatione usus ille promiscuus non læditur. Quod merito receptum est: nam cum ita se habet, cessat utraque exceptio per quam evenisse diximus, ne omnia in proprium transcriberentur [29]. Quoniam igitur inædificatio species est occupationis, in littore licet ædificare [30], si id fieri sine

...t. de rerum div. L. quod in littore. de acq. rer. dom.

: cæterorum incommodo, ut Pomponius loquitur, quod
vola explicabimus, nisi usus publicus, hoc est commu-
ediretur. Et qui ædificaverit, soli dominus fiet: quia id
nec ullius proprium, nec ad usum communem necessa-
uit; est igitur occupantis: sed non diutius quam durat
tio, quia reluctari mare possessioni videtur, exemplo fe-
æ si in naturalem se libertatem receperit, non ultra ca-
ft, ita & littus postliminio mari cedit. Quicquid autem
ım fieri occupando, idem & publicum, hoc est populi
ım posse ostendimus [31]. Sic littus Imperii Romani fini- [31] d. L. littora ne quid in loco publ. Donell. l. 4, c. 2, & c. 9. d. L quamvis de acq. rer. dom. L. 2. in princ. & §. merito. & §. Si quis à Princ. Ne quid in loco pub.
lusum, populi Romani esse Celsus existimat: quod si ita
ınime mirandum est, eundem Populum subditis suis oc-
i littoris modum per Principem aut Prætorem potuisse
ere. Cæterum & hæc occupatio non minus quam priva-
estringenda est, ne ulterius porrigatur, quam ut salvus
Juris Gentium. Nemo igitur potest à Populo Romano ad
naris accedere prohiberi, & retia siccare, & alia facere,
mel omnes homines in perpetuum sibi licere voluerunt.
s autem natura hoc differt à littore, quod mare nisi exi-
parte nec inædificari facile, nec includi potest: & ut pos-
c ipsum tamen vix contingeret, sine usus promiscui im-
:nto. Si quid tamen exiguum ita occupari potest, id oc-
i conceditur. Hyperbole est igitur

Contracta pisces aequora sentiunt
Jactis in altum molibus [33]. [32] L. Nemo igitur. ff. de rer. divis. Vide d. L. littora. ff. Ne quid in loco pub. [33] Horat.

Celsus jactas in mare pilas ejus esse dicit qui jecerit [34]. Sed [34] d. l. littora.
concedendum, si deterior maris usus eo modo futurus sit.
ianus eum qui molem in mare jacit, ita tuendum dicit si
lamnum sentiat [35]. Nam si cui hæc res nocitura sit, Inter-
utique, Ne quid in loco publico fiat competiturum. Ut
o, si quid tale in mare struatur, Interdictum vult compe-
Ne quid in Mari, quo portus, statio, iterve navigiis dete- [35] L. 2. ne quid in loco publ. §. Adversus.
fiat [36]. Quæ autem navigationis, eadem piscatus haben-
tio, ut communis maneat omnibus. Neque tamen pec-
quis in maris diverticulo piscandi locum sibi palis cir- [36] L. 1. §. si in mare. ff. de fluminibus.
iat, atque ita privatum faciat: sicut Lucullus exciso apud
im monte ad villam suam maria admisit [37]. Et hujus ge- [37] Plin. lib. 10. cap. 54.
uto fuisse piscinas maritimas quarum Varro & Columel-
inerunt. Nec Martialis alio spectavit, cum de Formiano
aris loquitur [38]. [38] Lib. 10. Epig. 10.

Si quando Nereus *sentit Æoli regnum,*
Ridet procellas tuta de suo *mensa.*

rof. [39] *Inducis mare intra prædia tua, ne desint bellua.* [39] De Nabuth. c. 3.
pparere potest quæ mens Pauli fuerit, cum dicit, [40] si ma- [40] L. sane si maris. ff. de injuriis.
rium jus ad aliquem pertineat, Uti possidentis interdi-
i competere. Esse quidem hoc Interdictum ad privatas

causas comparatum, non autem ad publicas, (in quibus etiam ei comprehenduntur quæ jure gentium communi facere possumus) sed hic jam agi de jure fruendo quod ex causa privata contingat, non publica, sive communi. Nam teste Marciano, [41] quicquid occupatum est & occupari potuit, id jam non est juris gentium, sicut est mare. Exempli causa, si quis Lucullum aut Apollinarem in privato suo, quatenus diverticulum maris incluserant, piscari prohibuisset, dandum illis interdictum Paulus putavit, non solum injuriarum actionem, ob causam scilicet privatæ possessionis [42]. Imo in diverticulo maris, sicut in diverticulo fluminis, si locum talem occuparim, ibique piscatus sim, maxime si animum privatim possidendi plurium annorum continuatione testatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo, ut ex Marciano colligimus, non aliter quam in lacu qui mei dominii est. Quod verum quam diu durat occupatio, quemadmodum in littore antea diximus. Extra diverticulum idem non erit, ne scilicet communis usus impediatur [43]. Ante ædes igitur meas aut prætorium ut piscari aliquem prohibeant usurpatum quidem est, sed nullo jure, adeo quidem ut Ulpianus contemta ea usurpatione si quis prohibeatur injuriarum dicat [44] agi posse. Hoc imperator Leo (cujus Legibus non utimur) contra juris rationem mutavit, voluitque πρόθυρα, hoc est, vestibula maritima eorum esse propria, qui oram habitarent, ibique eos jus piscandi habere [45]: quod tamen ita procedere voluit, ut septis quibusdam remoratoriis quas ἐποχὰς Græci vocant, locus ille occuparetur: existimans nimirum non fore ut quis exiguam maris portionem alteri invideret qui ipse toto mari ad piscandum admitteretur. Certe ut quis magnam maris partem, etiamsi possit, publicis utilitatibus eripiat, non tolerandæ est improbitatis: in quam merito Vir Sanctus [46] invehitur. Spatia Maris *sibi vindicant* jure mancipii, *pisciumque jura sicut vernaculorum conditione sibi servitii subjecta commemorant. Iste, inquit, sinus* maris meus est: ille alterius. *Dividunt elementa sibi potentes.* Est igitur Mare in numero earum rerum quæ in commercio non sunt [47], hoc est, quæ proprie juris fieri non possunt. Unde sequitur, si proprie loquamur, nullam maris partem in territorio populi alicujus posse censeri. Quod ipsum Placentinus sensisse videtur, cum dixit, Mare ita esse commune, ut in nullius dominio sit nisi solius Dei: & Johannes Faber, cum mare asserit relictum in suo jure, & esse primævo, quo omnia erant communia [48]. Alioquin nihil differrent quæ sunt omnium communia ab his quæ publica proprie dicuntur, ut mare à flumine. Flumen populus occupare potuit, ut inclusum finibus suis, mare non potuit. Territoria autem sunt ex occupationibus populorum, ut privata dominia ex occupationibus singulorum. Vidit hoc Celsus, qui clare satis distinguit inter littora [49], quæ populus

Roma-

anus occupare potuit, ita tamen ut usui communi non no-
ır, & mare quod pristinam naturam retinuit. Nec ulla lex
sum indicat [50]. Quæ vero leges à contrariæ sententiæ aucto-
citantur, aut de insulis loquuntur, quas clarum est occupa-
uisse, aut de portu qui non communis est, sed proprie pu-
. Qui vero dicunt mare aliquod esse Imperii Romani, di-
suum ita interpretantur, ut dicant jus illud in mare ultra
ctionem & jurisdictionem non procedere: quod illi jus à
etate distinguunt: nec forte satis animadvertunt idipsum
Populus Romanus classes præsidio navigantium disponere
, & deprehensos in mari piratas punire, non ex proprio,
communi jure accidisse, quod & aliæ liberæ gentes in
habent. Illud interim fatemur, potuisse inter gentes ali-
onvenire, ut capti in maris hac vel illa parte, hujus aut il-
ipublicæ judicium subirent, atque ita ad commoditatem
guendæ jurisdictionis in mari fines describi, quod ipsos
n eam sibi legem ferentes obligat [51], at alios populos non
neque locum cujus proprium facit, sed in personas con-
tium jus constituit. Quæ distinctio, ut naturali rationi
tanea est: ita Ulpiani responso quodam comprobatur, qui
s an duorum prædiorum maritimorum dominus, alteri
quod venderet servitutem potuisset imponere, ne inde in
naris loco piscari liceret, respondet; rem quidem ipsam,
scilicet servitute nulla affici potuisse, quia per naturam
nnibus pateret, sed cum bona fides contractus legem ven-
is servari exposceret, personas possidentium & in jus eo-
ccedentium per istam legem obligari. Verum est loqui
onsultum de prædiis privatis, & lege privata, sed in terri-
lege populorum eadem hic est ratio, quia populi respe-
ius generis humani privatorum locum obtinent. Simili-
itus qui in piscationes maritimas constitui Regalium nu-
ensentur, non rem, hoc est mare, aut piscationem, sed
as non obligant [52]. Quare subditi, in quos legem ferendi
s Reipublicæ aut Principi ex consensu competit, ad onera
npelli forte poterunt: sed exteris jus piscandi ubique im-
esse debet, ne servitus imponatur mari quod servire non
Non enim maris eadem quæ fluminis ratio est [53]: quod
publicum, id est populi, jus etiam in eo piscandi à popu-
Principe concedi, aut locari potest, ita ut ei qui conduxit,
nterdictum Veteres dederint, de loco publico fruendo,
conditione, si is cui locandi jus fuerit, fruendum alicui
it [54]: quæ conditio in mari evenire non potest. Cæterum
m piscationem numerant inter Regalia, ne quidem illum
, quem interpretabantur, satis inspexerunt; quod Iser-
. Alvotum non latuit. Demonstratum est [55], nec populo,
vato cuipiam jus aliquod proprium in ipsum mare, (nam

50 V. de I. insula § de judiciis. Vide L. Cæsar. ff. de public. Gloss. in L. quædam. de rer. divis. & in d. L. littora. & in §. 1. Inst. de rer. divis. Bal. in d. l. quædam.

51 Bal in c. in princ. in 2. col. Quibus modis feud. amit. adde L. unic. C. de class. lib. 11. & Ang. in l. sane. ff. de injur. L. venditor fundi Com. præd. adde L. caveri. eod. tit.

52 C. quæ sint Regalia, in Feudis.

53 Vide Balbum de præscr. 4. parte 5. part. prim. q. 6. n. 4.

54 d. l. injuriarum. §. ff. quis me vers. conductor. ff. de injur. ff. de loco publ. fruendo.

55 Add. locum. Quæ sint Regalia.

privatam avaritiam sententias ediderunt:
quem immensum, infinitum, rerum parc
num antiquitas vocat: cujus perpetuo hu
tum & flumina & maria, sed nubes, sed i
ra pasci veteres crediderunt: qui denique
vices terram hanc humani generis sedem:
neque includi potest, & possidet verius qu
autem Oceano non de sinu aut freto, n
quod è littore conspici potest controve
Lusitani quicquid duos Orbes interjacet,
ut plurimis sæculis famam sui non pc
Quod si Castellanorum, qui in eadem sun
parvo minus omnis Oceanus duobus popu
tot gentibus ad Septentrionum redactis a
decepta est Natura, quæ cum elementu
cumfudit, omnibus etiam suffecturum c
si quis usu promiscuo solum sibi imperiu
ret, tamen immodicæ dominationis aff
quis piscatu arceret alios, insanæ cupidit
ret. At qui etiam navigatum impedit, qu
quid statuemus? Si quis ab igne qui totu
re, lumen suo de lumine alterum prohibe
næ societatis reum peragerem: quia vis

[16] Ennius. *Ut nihilominus ipsi luceat, cum illi*

Quid ni enim quando sine detrimento s
[17] Cicero de off. 1. municet, in iis quæ sunt accipienti utilia,
Hæc sunt quæ Philosophi [18] non alienis ta
[18] Sen. lib. 3. cap. 28. præstari volunt. Quæ vero in rebus priva
in re communi non potest non esse imman
enim hoc est, quod naturæ instituto, cons

ordine ad spiritualia. Quocirca nullam illi esse potesta- [7] *Vict.*
populos infideles, ut qui ad Ecclesiam non pertineant [7]. *ibid. n. 28.*
equitur ex sententia Cajetani [8] & Victoriæ & potioris *Cov. de loco*
am Theologorum quam Canonistarum [9], non esse ido- *1 Corinth.*
itulum adversus Indos, vel quia Papa dederit provincias *5 in fine.*
quam dominus absolute, vel quia non recognoscunt do- *Thom. 2. 2.*
i Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem isto titulo un- *12. 2.*
oliatos. *Ayala. lib. 1. c. 2. num. 29.*

n. 30. Cov. de loco. [8] *Vide locum Cajetani infra.* [9] *Thom. 2. 2. q. 66. art. 8. Sylv. 7. Inn. in c. quod super his de voto. Vict. n. 31.*

Caput IV.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii, titulo belli.

igitur sublatis cum manifestum sit, quod & Victoria scri- [1] *d. num.*
t, [1] Hispanos ad terras remotiores illas navigantes nul- *31.*
secum attulisse occupandi eas provincias, unus dunta- [2] *Vide*
us belli restat, qui & ipse si justus esset, tamen ad domi- *Vasq. c. 24.*
oficere non posset, nisi jure prædæ, hoc est post occupa- *cont. ill.*
Atqui tantum abest ut Lusitani eas res occupaverint, *Vict. p. 2.*
plerisque gentibus quas Batavi accesserunt, bellum eo *de Indis*
nullum haberent. Et sic igitur nullum jus illis quæri *n. 10.*
cum etiam si quas ab Indis pertulissent injurias, eas lon- [3] *Met. 4.*
k amicis commerciis remisisse merito censeatur. Quan- *lib. 4. de*
fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui Bar- *Consol.*
llo persequuntur, ut Americanos Hispani, duo solent [4] *2. 2. q.*
re, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctri- *10. art. 8.*
æ religionis illi nolint agnoscere. Et commercia qui- *c. de Ju-*
itani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant *dæis dist.*
erantur. Alter vero [2] obtentus nihilo est justior, quam *45. c. qui*
orum in Barbaros, quo Boëtius [3] respexit: *sincera.*

An distant quia dissidentque mores, *eadem dist.*
Injustas acies, & fera bella movent, *Innoc. d. lo-*
Alternisque volunt perire telis? *co. Bartol.*
Non est justa satis sævitiæ ratio. *ad l. 1. C.*

n & Thomæ & Concilii Toletani & Gregorii & Theo- *de pag. Co-*
, Canonistarum, Jurisprudentiumque fere omnium *varr. ad c.*
est [4]: Quantumcunque fides annuntiata sit Barbaris *peccatum.*
his qui subditi ante fuerunt Christianis Principibus, *p. 2. §. 9.*
postatis alia est quæstio) probabiliter & sufficienter, & *& 10.*
int eam respicere, non tamen licere hac ratione eos bel- *Ayala de*
ui, & spoliare bonis suis [5]. Operæpretium est in hanc *jure belli.*
Cajetani verba describere [6]: *Quidam*, ait, *infideles nec* *l. 1, c. 2.*
es de facto subsunt, secundum temporalem jurisdictionem *n. 28. arg.*
[5] *Matt. 10. 23.* [6] *ad Sum. Thom. 2. 2. q. 66. art. 8.*

Prin-

lud inveniſſe jactant. Quid igitur, dicet al
tur, quod Luſitani intermiſſam multis foı
nem primi repararunt, &, quod negari n
gentibus ignotam oſtenderunt, magno ſuo
culo? Imo vero ſi in hoc incubuerunt ut
id omnibus monſtrarent, quis adeo eſt aı
mum ſe illis debere profiteatur? Eanden
demque & gloriam immortalem illi prom
contenti fuerunt rerum magnarum invent
cet non ſibi, ſed humano generi prodeſſe ſl
tanis ſuus ante oculos quæſtus fuit, lucrur
mum eſt in prævertendis negotiationibus.
Et ſcimus itinera prima proventus inter
aut etiam uberiores dediſſe: quibus factum
ad repentinas divitias ſubito prorumperet,
quantus vix beatiſſimis gentibus in ſuprei
tunæ faſtigio fuit. Si vero eidem in hoc præ
ſequeretur, gratiam non merentur, cum
xerint; lucrum autem ſuum dicere non p
alienum. Neque enim illud certum eſt, ni
iturum fuiſſe neminem. Adventabant eni
artes pene omnes, ita & terrarum & mariu
noſcebantur. Excitaſſent vetera, quæ moc
pla, & ſi non uno impetu omnia patuiſſent,
ta velis fuiſſent littora alio ſemper aliud
denique fuiſſet, quod fieri potuiſſe Luſita
mu ti eſſent populi non minus flagrantes
externarum ſtudio. Venetis qui multa in

Gloſſ. in ... ibi petit.

tceptis præsidiis, nihil habent quod suum possint dicere. [65]
vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen posset ex
muni deminuere, sicut Populus Romanus arcere nemi-
:uit, quo minus in littore Imperii Romani cuncta face-
jure gentium permittebantur [65]. Et si quicquam eorum
re posset, puta piscaturam, qua dici quodammodo po-
s exhauriri, at navigationem non posset, per quam mari
it. Cui rei argumentum est longe certissimum, quod
orum sententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cum
tum hominibus singulis in proprietatem attributa est:
n, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus
gari: sicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia
us rei naturaliter usus essent diversi, eum duntaxat gen-
isse inter se videntur, qui sine proprietate commode ha-
potest; contra autem eum recepisse, per quem domini
deterior non esset futura. Omnes igitur vident eum
um navigare prohibet nullo jure defendi, cum eundem
njuriarum teneri Ulpianus dixerit [66]: alii autem etiam
tum utile prohibito competere existimaverint [67]. Et
rorum intentio communi jure nititur, cum fateantur
ermissum cuilibet in mari navigare, etiam à nullo Prin-
petrata licentia: quod Legibus Hispanicis diserte ex-
est [68].

[65] L. neme igitur. ff. de rer. divis. adde Alber. Gentilem de jure belli lib. 1. c. 19. sub finem.
[66] L. 2. §. quis in mari. ff. Ne quid in loco publ.
[67] Gloss. ad L. 1. ut in flumine publ.
[68] Bal. in L. item lapil. li. 3. col. ff. de rer. div. Rodericus Zuarius Hispanus in consilio 1. de usu maris. 3. partit. tit. 28. L. 10. & 12.

CAPUT VI.

ut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

natio Pontificis Alexandri, quæ à Lusitanis mare aut jus
vigandi solis sibi vindicantibus, cum inventionis defi-
lus, secundo loco adduci potest, satis ex iis quæ ante di-
vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet mo-
in rebus extra commercium positis. Quare cum mare
eo navigandi proprium nulli hominum esse possit, se-
eque dari à Pontifice, neque à Lusitanis accipi potuisse.
cum supra relatum sit ex omnium sani judicii homi-
tentia Papam non esse dominum temporalem totius or-
Maris quidem esse satis intelligitur: quanquam etsi id
retur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem ali-
ut populum pro parte nulla transferri debuisset. Sicut
erator posset Imperii provincias in suos usus converte-
ro suo arbitrio alienare [1]. Illud saltem nemo negaturus
aliquid sit frontis, cum jus disponendi in temporalibus
i nemo concedat, nisi forte quantum ejus rerum spiri-
necessitas requirit; ista autem de quibus nunc agimus,

[1] Vid. loco citato. n. 26.

ad Hispanos pertinebat uno verbo voluit
dicendum est nullam esse vim ejusmodi
quod non minus credibile est, eum Ponti
Castellanorum & Lusitanorum inter se
voluerit, aliorum autem juri nihil dimin

CAPUT V

Mare aut jus navigandi proprium
rum titulo præscriptionis aut

a Vasq. cap. 15. b Vide Donel. lib. 5. com. c. 22. & seq. L. sed Celf. ff. de contra empt. L. usucapionem. ff. de usucapion. L. fine ff. eod. c. sive poss. de Reg. jur. in 6. L. alienationis. ff. de verb. sign. L. si fundum ff. de fund. dot. c L. præscr. C. de oper. publ. L. diligent. C. de Aquadu-

ULtimum iniquitatis patrocinium
esse aut consuetudine. Et huc ig
runt: sed utrumque illis præsidium cer
cludit. Nam præscriptio à Jure est civil
non potest inter Reges, aut inter populo
tem minus ubi jus naturæ aut gentium re
semper validius est. Quin & ipsa lex civi
impedit[b]. Usucapi enim, aut præscript
tur, quæ in bonis esse non possunt, deinde
si possideri nequeunt, & quorum aliena
autem omnia de mari & usu maris vere di
cæ res, hoc est, populi alicujus nulla tem
posse dicantur, sive ob rei naturam, sive
adversus quos præscriptio ista procederet,
no generi, quam uni populo id beneficium
communibus? Et hoc est quod Papinian
præscriptionem longæ possessionis ad ob
tium publica concedi non solere: ejusque
littore, cujus pars imposito ædificio occ

re prohibere non posse. Apparet igitur Angelum & Angelo dixerunt[4] Venetis & Genuensibus per præscri-us aliquod in sinum maris suo littori præjacentem ac-uisse, aut falli, aut fallere, quod sane Jurisconsultis est frequens, cum sanctæ professionis auctoritatem, iones & leges, sed ad gratiam conferunt potentiorum. tiani quidem responsum, de quo & ante egimus, si re-apiniani verbis comparetur, non aliam accipere potest tionem[5], quam eam quæ & Joanni olim & Bartolo t, & nunc à doctis omnibus recipitur[6]: ut scilicet jus li procedat quamdiu durat occupatio: non autem si ea : omissa enim non prodest, nec si per mille annos fuis-uata, ut recte animadvertit Castrensis. Et quamvis sset Martianus, quod minime credendus est cogitasse, co occupatio conceditur, in eodem præscriptionem amen absurdum erat quod de flumine publico dictum ure commune, & quod de diverticulo ad sinum profer-æc præscriptio usum, qui est Jure gentium communis, a sit, illa autem publico usui non admodum noceat. utem Angeli argumentum quod ex aquæ ductu sumi-m Castrensi monstrante, ut à quæstione alienissimum, is merito exploditur. Falsum igitur est talem præscri-tiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memo-dat. Ubi enim lex omnem omnino tollit præscriptio-istud quidem tempus admittitur, hoc est, ut Felinus [8], materia impræscriptibilis tempore immemoriali æscriptibilis. Fatetur hæc vera esse Balbus[9]: sed An-ntiam receptam dicit hac ratione, quia tempus extra n positum idem valere creditur privilegio, cum titu-simus ex tali tempore præsumatur. Apparet hinc non sensisse, quam si pars aliqua reipublicæ, puta Imperii supra omnem memoriam usa esset tali jure, ei dan-riptionem hoc colore, quasi Principis concessio præ-are cum nemo sit dominus totius generis humani, qui dversus homines omnes homini, aut populo alicui po-cedere, sublato illo colore, necesse est etiam præscri-nterimi. Et sic ex illorum etiam sententia; inter Reges os liberos, prodesse nihil potest lapsus infiniti tempo-imum autem & illud est quod Angelus docuit, etiam-inium præscriptio proficere non potest, tamen dan-ossidenti exceptionem. Nam Papinianus disertis ver-ionem negat[10], & aliter non potuit sentire, cum ipsius escriptio nihil esset aliud quam exceptio. Verum igi-od & leges Hispanicæ exprimunt[11], in his rebus quæ hominum usui sunt attributæ, nullius omnino tem-criptionem procedere, cujus definitionis illa præter

cæteras

4 Consil. 286 Thema tale est: inter cætera capitula pacis.
5 L. si quisquam. ff. de divers. & temp. præscrip.
6 Duar. de usucap. c. 3. Cujac. ad d. l. ult. de usucapion. Donell. Com. lib. 5. c. 22. in d. ult. n. 4. per l. quod in littore. ff. de acq. rer. dom.
7 Ex l. usum aquæ C. de Aqua d. lib. 11. confer cum l. Dilig. eod. tit. & cum l. hoc jur. §. Ductus aquæ ff. de Aquaq. & æst.
8 Ad c. accedentes. de præscript.
9 De præscript. 4. part. 5. part. princip. q. 6. num. 8.
10 d. l. ultima.
11 Par. 3. tit. 29. l. 7. in c. Placa. Rod. Zuarius. d. cons. n. 4.

ceteris ratio reddi potest, quod [illegible] non autem iure propri[illegible] non magis quam [illegible] potest [illegible] [illegible] non commemoranda est. quod [illegible] memoria non extat, [illegible] tamen [illegible] apparet [illegible] manifesta [illegible] uno corpore perpetua esse [illegible] præscriptio [illegible]. Tertia vero, quia [illegible] [illegible], quæ non præscribitur [illegible] [illegible] est [illegible] argumentum. Inveni [illegible] præscriptione consuetudinem [illegible] [illegible] hanc confugerent. D[illegible] [illegible] . ex præscriptione [illegible] [illegible] alteri applicat [illegible] [illegible] alteri non aufertatur, [illegible] vero cum jus navigandi quod communiter [illegible] excludi [illegible] ab uno [illegible] quantum uni accedit. Error [illegible] non recte accepta, qui cum de jure proprio [illegible] pertinente loqueretur [25], fieri hoc posse [illegible] vilegium aut consuetudinem quod [illegible] fulti textum nullo modo accedens mali potius videtur quam boni interpretis. Mens Pauli [illegible] Cæterum illi si vel sola Ulpiani verba [26], quæ [illegible] dant, satis consideraßent longe [illegible] ut quis ante ædes meas piscari pro[illegible] tum [27], hoc est receptum consuetudine [illegible] injuriarum actionem [illegible] igitur hunc morem, [illegible] nos Doctore Ambrosius [28]. Et merito. Q[illegible] non valere consuetudinem, [illegible] adverso opponitur [29]? Consuetudo [illegible] si, quod legi perpetuæ obrogare non pote[illegible] perpetua ut Mare omnibus usu com[illegible] præscriptione diximus. Idem consuetudine [illegible] corum qui diversum tradiderunt [illegible] perturum, quam consuetudinem [illegible] versus genus humanum concedendi [illegible] potestatem: quare inter diversis [illegible] non habet. Verum omnem h[illegible] [illegible] cavit Vasquius [30], decus illud Hisp[illegible] do jure subtilitatem, nec in docendo [illegible] ris. Is igitur posita Thesi Loca pu[illegible] nia præscribi non posse, quam multi [illegible] ptiones deinde subjungit ab Angelo et aliis [illegible]

[illegible] Faceret [illegible] 35 [illegible] Fa[illegible] per [illegible] §. [illegible] Facet. [illegible] 1. c. 21.

24 Arr. 12 [illegible] re. [illegible] ahog. La[illegible] bu[illegible] de [illegible] n. 2. Vide Va[illegible]q. contr. 18. c. 29. n. 38.

25 Ad l. fam.

26 In d. l. injuriarum. §. ult.

27 Vide Gal[illegible] eod. loco

28 1. de offic. 28.

Gent[illegible] L. 1. c. 19. sub finem.

29 Auth. ut nulli Judici. §. 1. c. cum tanto de [illegible]

30 Contr. [illegible] [illegible]

Hæc autem examinaturus recte judicat istarum re-
item pendere à vera juris, tam naturæ quam gentium
:. Jus enim naturæ cum à divina veniat providentia,
itabile. Hujus autem naturalis partem esse jus gen-
mævum quod dicitur, diversum à jure gentium se-
ive positivo: quorum posterius mutari potest. Nam
:s cum jure gentium primævo repugnent, hi non hu-
ipso judice, sed ferini, corruptelæ & abusus, non le-
Itaque nullo tempore præscribi potuerunt, nulla lata
:ari, nullo multarum etiam gentium consensu, hospi-
citatione stabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphon-
is Theologi Hispani testimonio confirmat [21]. Ex qui-
t, inquit, quam suspecta sit sententia eorum, quos su-
sus, existimantium Genuenses, aut etiam Venetos pos-
ria prohibere alios navigare per Gulfum aut pelagus
quasi æquora ipsa præscripserint; id quod non solum est
es [22]: sed etiam est contra ipsum jus naturæ, aut gen-
ævum, quod mutari non posse diximus. Quod si contra
onstat, quia non solum maria aut æquora eo jure com-
it, sed etiam reliquæ omnes res immobiles. Et licet ab
ea recessum fuerit ex parte, puta quoad dominium &
m terrarum, quarum dominium jure Naturæ commu-
tum & divisum, sicque ab illa communione segrega-
[23] tamen diversum fuit & est in dominio maris, quod
Mundi, ad hodiernum usque diem est, fuitque semper
i, nulla ex parte immutatum, ut est notum. Et quam-
sitanis magnam turbam sæpe audiverim in hac esse opi-
orum Rex ita præscripserit navigationem Indici Occi-
orte Orientalis) ejusdemque vastissimi Maris, ita ut
itibus æquora illa transfretare non liceat, & ex nostris-
nis vulgus in eadem opinione fere esse videtur, ut per
m Immensumque pontum ad Indorum regiones quas
i Reges nostri subegerunt reliquis mortalium naviga-
quam Hispanis jus minime sit, quasi ab eis id jus præ-
uerit, tamen istorum omnium non minus Insanæ sunt
quam eorum qui quoad Genuenses & Venetos in eodem
io esse adsolent, quas sententias Ineptire vel ex eo dilu-
ret, quod istarum nationum singulæ contra seipsas ne-
scribere: hoc est, non respublica Venetiarum contra se-
, non respublica Genuensium contra semetipsam, non
Hispanicum contra semetipsum, non Regnum Lusitani-
semetipsum [24]. Esse enim debet differentia inter agen
ientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præ
ssunt, quia jus præscriptionum est mere civile. ut fuse
supra. Ergo tale jus cessat cum agitur inter Principes
s, superiorem non recognoscentes in temporalibus. Jura
enim

20 De potestate legis pœnal. l. 2. cap. 14. pag. 572.
21 All. L. quod in littore. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in princ. ff. de usucap. §. flumina, verbo omnibus. Inst. de rer. divis. l. si quisquam. ff. de diversis & temp. præscript. l. sane si maris. ff. de injuriis.
23 All. I. ex hoc jure ff. de inst. & jure §. jus gentium, & §. jus autem gent. Inst. de jure natur.
24 All. l. sequitur. §. si viam. ff. de usucap. §. si itaque inst. de act. Vi dictis jurib. & l. cum filio ubi multa per Bartol. & Jas. ff. de legat. 1. part. 1. in pr. q. 3. & 4.

cimo nono possessionem maris Lusitan
guam fecere. Galli etiam & Angli non
ta eo perruperunt. Præterea accolæ tot
Asiatici partem maris quisque sibi pro
gando perpetuo usurparunt; nunqua
Conclusum igitur sit, jus nullum
quamvis gentem à navigatione Oceani

CAPUT V

Jure gentium inter quosvi
mercaturam.

QUod si dicant Lusitani cum Indis c
quoddam proprium ad se pertiner
argumentis refellentur. Repetemus br
re Gentium hoc introductum est, ut cu
1 *Vide c. 1.* libera esset negotiandi facultas, quæ
L. ex hoc Et hoc, sicut post dominiorum distincti
jure, §. de rium fuit, ita originem videri potest
just. & jur. Subtiliter enim Aristoteles μεταβλητικ
& ibi Bart.
2 *l. 1. de* κατὰ φύσιν αὐταρκείας: hoc est, negoti
repub. c. 9. naturæ deest, quo commode omnibus
communem esse jure gentium, non t
3 *Vide Co-* positive, ut dicunt magistri, sive affirm
var. in c. modo sunt juris gentium, mutari po
peccatum. non possunt. Id ita intelligi potest.
§. 8.

citur rebus in solitudine relictis sola mutantium reli- 4 Pompon.
:ragi commercium [4]. Sed cum statim res mobiles, mon- Mela lib. 3.
recessitate, quæ modo explicata est, in jus proprium 5 Lib. 1. ff.
sent, inventa est permutatio, qua quod alteri deest ex de contrah.
l alteri superest suppleretur. Ita commercia victus gra- empt. lib.
nta, ex Homero Plinius probat [5]. Postquam vero res 33. c. 1.
nmobiles in dominos distingui cœperunt, sublata un- 6 d. L. 1.
mmunio non inter homines locorum spatiis discretos Arist. lib.
verum etiam inter vicinos necessarium fecit commer- 5. de Morib.
quod ut facilius procederet, nummus postea adinventus c. 8. & lib. 1.
tus ἀπὸ τοῦ νόμου, quod institutum sit civile [6]. Ipsa igi- de Rep. c. 9.
omnium contractuum universalis, ἡ μεταβλητική, à 7 Jus naturale. dist.
st; modi autem aliquot singulares ipsumque pretium, 1. Arist.
ιστική, ab instituto [7]: quæ vetustiores juris interpretes d. c. 9.
distinxerunt. Fatentur tamen omnes proprietatem re- 8 Castr. ex Cyno & aliis in d. L.
tem mobilium à jure gentium primario prodire, item- ex hoc jure.
tractus omnes quibus pretium non accedit [8]. Philoso- n. 20. &
μεταβλητικῆς, quam translationem vertere licebit, ge- n. 28.
uunt duo : τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικήν : quarum 9 Plato Sophista.
ή, quæ, ut vox ipsa indicat, inter gentes dissitas, ordine 10 Plato
rior est, & sic à Platone ponitur [10]. Καπηλική eadem lib. de Rep.
esse quæ παράστασις Aristoteli, tabernaria sive stataria 2. qui locus
io inter cives. Idem Aristoteles [11] τὴν ἐμπορικὴν divi- citatur in
υκληρίαν & φορτηγίαν, quarum hæc terrestri itinere, L. 2. ff. de
itimo merces devehit. Sordidior autem est καπηλική, nundinis.
onestior ἐμπορική, & maritima maxime, quia multa 11 Arist.
mpertit [12]. Unde navium exercitionem ad summam l. 1. de republ. c. 11.
icam pertinere dicit Ulpianus : institorum non eun- 12 Cicero
usum : quia illa omnino secundum naturam necessa- offic. 1.
Aristoteles [13]: ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ Arist. l. 1.
ην ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν de republ.
κῶν τοὺς ἀνθρώπους : *Est enim translatio rerum omnium* c. 9.
initio, ab eo quod est secundum naturam, cum homi- 13 d. loco.
im haberent plura quam sufficerent, partim etiam pau-
neca [14]: *qua emeris, vendere, gentium jus est.* Com- 14 de benef. cap. 8.
i igitur libertas ex jure est primario gentium, quod na-
& perpetuam causam habet, ideoque tolli non potest,
set non tamen posset nisi omnium gentium consensu :
ibest ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter se con-
volentes juste impediat.

CAPUT IX.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum, titulo occupationis.

PRimum inventio aut occupatio hic locum non habet, qui[illegible] jus mercandi non est aliud corporale, quod possit appre[illegible]di: neque prodesset Lusitanis etiamsi primi hominum cu[illegible]dis habuissent commercia, quod tamen non potest non esse [illegible]fissimum. Nam & cum initio populi in diversa iere, aliquos [illegible]cesse est primos fuisse mercatores, quos tamen jus nullum [illegible]quisivisse certo est certius. Quare si Lusitanis jus aliquod com[illegible]petit, ut soli cum Indis negotientur, id exemplo caeter[illegible]servitutum, ex concessione oriri debuit aut expressa aut taci[illegible]hoc est præscriptione: neque aliter potest.

CAPUT X.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum, titulo donationis Pontificiæ.

COncessit nemo: nisi forte Pontifex, qui non potuit[1]. Nemo enim quod suum non est concedere potest. At Pontifex, nisi totius Mundi temporalis sit Dominus, quod negant sapientes, jus etiam commerciorum universale sui juris dicere non potest. Maxime vero cum res sit ad solum quæstum accommodata, nihilque ad spiritualem procurationem pertinens, extra quam cessat, ut fatentur omnes, Pontificia potestas. Præterea si Pontifex solis illud Lusitanis jus tribuere vellet idemque adimere hominibus cæteris, duplicem faceret injuriam: Primùm Indis, quos ut extra Ecclesiam positos Pontifici nulla ex parte subditos esse diximus. His igitur cum nihil quod ipsorum est, adimere possit Pontifex, etiam jus illud quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Christianis & non Christianis, quibus idem illud jus adimere non potuit, sine causa indicta. Quid quod ne temporales quidem Domini in suis imperiis prohibere possunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonstratum est? Sicut & illud confitendum est, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde ista libertas originem sumsit in omne tempus duratura, nullam valere Pontificis auctoritatem.

Ca-

CAPUT XI.

:aturam cum Indis non esse Lusitanorum pro-
'iam, jure præscriptionis aut consuetudinis.

præscriptio, seu consuetudinem mavis dicere [1]. Sed ujus nec illius vim esse aliquam inter liberas nationes, sarum gentium Principes, nec adversus ea quæ primi- : introducta sunt, cum Vasquio ostendimus. Quare & mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam it, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic ad- est, nec bona fides, quæ cum manifesto desit, præ- cundum Canones non jus dicetur, sed injuria. Quin :rcandi quasi possessio non ex jure proprio contigisse sex ex jure communi quod ad omnes æqualiter perti- t contra, quod aliæ nationes cum Indis contrahere exerunt: id non Lusitanorum gratia fecisse existi- t, sed quia sibi expedire crediderunt: quod nihil ob- nus ubi suaserit utilitas, id facere possint, quod antea nt. Certissima enim illa regula à doctoribus tradi- is quæ sunt arbitrii seu meræ facultatis, ita ut per se tum facultatis ejus, non autem jus novum operen- ræscriptionis, nec consuetudinis titulo annos etiam uros: quod & affirmative & negative procedit, ut juius. Nec enim quod libere feci, facere cogor, nec feci, omittere. Alioquin quid esset absurdius quam l singuli non possumus cum singulis semper contrahe- nobis in posterum non esse jus cum illis, si usus tule- hendi? Idem Vasquius & illud rectissime, ne infini- ı tempore effici, ut quid necessitate potius, quam tum videatur. Probanda itaque Lusitanis foret co- tamen ipsa cum hac in re juri naturæ sit contraria, & inum generi noxia, jus facere non potest [3]. Deinde) durasse debuit per tempus, cujus initii non extet id vero tantum hinc abest, ut ne centum quidem anni :x quo tota fere negotiatio Indica penes Venetos fuit, ıdrinas trajectiones [4]. Debuit etiam talis esse coactio, m non sit [5]. At restiterunt Galli & Angli, aliique. icit aliquos esse coactos, sed ut omnes coacti sint re- cum per unum non coactum servetur in causa com- :atis possessio. Arabes autem & Sinenses à sæculis ali- nc usque diem perpetuo cum Indis negotiantur. Ni- ista usurpatio.

[1] *Vide argumenta. c. 7.*

[2] *Gloss. & Bart. in l. viam publ. ff. de via publ. Balb. in 4. par. 5. par. princ. qu. 1. Panorm. in c. ex parte Asiens. de concess. praben. Doct. in l. qui jure familiaritatis. ff. de acq. poss. & alleg. per Covar. in c. possessor. parte 2. §. 4. in 6. contr. usu freq. c. 4. n. 10. & 12.*

[3] *d. n. 12. Vasq. de locc. n. 11.*

[4] *Guicc. l. 19. histor.*

[5] *Vide s. c. 7. sub finem.*

E[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
damnum quidem alter [illegible]
maxime verum est, si [illegible]
[illegible] animo quippiam [illegible]
pariter agitur, non quo
Imo si proprie loquimur
sed lucro quo adhuc al[illegible]
autem est & summo ju[illegible]
lucrum in medio positu[illegible]
etiam qui ante percepera[illegible]
alter ejusdem artis exerc[illegible]
rum autem causa eo est j[illegible]
tas cum totius humani g[illegible]
sitani eversum eunt [4]. [illegible]
nem fieri, ut in re simili
neganium est, aut aliter
etiam ad optimam æmu[illegible]
[illegible]
qui pietate motus, inq[illegible]
vilius venderet, impedir[illegible]
qui sæviente penuria su[illegible]
talibus modis minui alic[illegible]
minuuntur cum univer[illegible]
omnium Principum & T[illegible]
tur! Quid ergo tam ini[illegible]
ctigalem habere Terrar[illegible]
nec emere liceat nec ve[illegible]
rios odio atque etiam p[illegible]
sirium vitæ genus videt[illegible]
rite quidem. Naturæ er[illegible]

.est[7]: neque vero censeri debet in usus paucorum re- [7] Arist. 1. de rep. c. 9.
gotiatio, sed ut quod alteri deest alterius copia pensare-
, tamen compendio omnibus proposito, qui laborem ac
m transferendi in se suscipiunt. Hoc ipsum igitur quod
lica, id est, minore hominum conventu, grave & perni-
udicatur, in magna illa humani generis societate feren-
st? ut scilicet totius Mundi Monopolium faciant po-
ani? Invehitur Ambrosius in eos qui maria claudunt[8]: [8] 5. Hex. c. 10. l. 4.
.us in eos qui itinera obstruunt: Nazianzenus[9] in [9] 44. sup. Num.
:s suppressoresque mercium: qui ex inopia aliorum [9] In fun. Basilii.
tum faciunt, & ut ipse facundissime loquitur καπηλεύοντες τῆς ἐνδείας. Quin & divini sapientis sententia publi-
evovetur sacerque habetur, qui alimenta supprimendo
ionam: ὁ συνέχων σῖτον δημοκατάρατος, Clament igi-
ini quantum, & quamdiu libebit: lucra nostra deciditis.
:bunt Batavi: Imo nostris invigilamus. Hocne indi-
in partem nos venire ventorum & maris? Et quis illa
ra mansura promiserat? Salvum est vobis, quo nos
umus.

CAPUT XIII.

vis jus commercii Indicani qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.

cum & jus & æquum postulet, libera nobis ita ut cui-
ı esse Indiæ commercia, superest, ut sive cum Hispanis
nduciæ fiunt, sive bellum manet, omnino eam, quam
abemus libertatem tueamur. Nam ad pacem quod at-
ım est eam esse duûm generum: aut enim pari fœdere,
i coïtur. Græci[1] istam vocant συνθήκην ἐξ ἴσου; hanc [1] Thucydides. Isocrat. Andocides.
ἐπιταγμάτων; illa virorum est, hæc ingeniorum ser-
Demosthenes in oratione de libertate Rhodiorum: καὶ
ὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῆς ἐπιταγμάτων
φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας: *eos qui volunt esse li-
t omnes conditiones quibus leges imponuntur ita fuge-
n qua proxima sunt servituti*. Tales autem sunt omnes
s altera in jure suo imminuitur, juxta Isocratis defini- [2] Off. 1.
ἐπιτάγματα vocantis τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ [3] Polus Lucanus apud Stob. de just.
i enim, ut inquit Cicero[2], suscipienda bella sunt ob
m, ut sine injuria in pace vivatur, sequitur eodem au-
em esse vocandam, non pactionem servitutis, sed tran- Clem. Alex. Strom. 4.
ertatem: quippe cum & Philosophorum & Theolo- August. 15. de civit.
mplurium[3] judicio pax & justitia nominibus magis
ifferant, sitque pax non qualiscunque, sed ordinata
. Induciæ autem si fiunt, satis apparet ex ipsa inducia-

 rum

...em : Ejus a quo cæpit injuri...
...at cum depellantur aggreſſ...
...am ſecum fert, ita quia de vim...
...laboratur, ſpes etiam adſuna op...
...mari invictiſſima, nec tuam...
...ertatem audaltus propugna.

Nec te quod claſſis centenis rem...
Terreat (invito labitur illa...
Quandoc vehunt prora Centaur...
Ligna cava & pictos experia...
Frangit & attollit vires in mil...
Quam niſi juſta ſubeſt, excuti...

...juſta multi, & ipſe Auguſtinus*, ut m...
...iſcipi, quod per terras alienas iter inno...
...ulla erunt juſtiora, quibus maris, quo...
...eſt, uſus communis & innoxius poſtula...
ſunt gentes quæ in ſuo ſolo commercia...
illæ quæ populos ad ſe nihil pertinent...
mutuos eorum commeatus intercludun...
agitaretur, dubitari non poteſt quæ a v...
ret ſententia; ait Prætor : *Quo min...*
navem agere, ratem agere, quove min...
ceat, vim fieri veto. De mari & littore...
dum interdictum docent interpretes*,...
cum interdiceret Prætor : *Ne quid in...*
ejus facias, quo ſtatio iterve navigio dete...
ait interdictum competere in mari : *N...*
ve facias, quo portus, ſtatio, iterve na...
Imo & poſt prohibitionem, ſi quis ſcilic...
hibitus ſit, aut non permiſſus rem ſuam...
injuriarum eo nomine competere acti...

liat, ad restitutionem teneri omnis damni viri boni ar-
ecundum hæc igitur vir bonus judicans, Batavis liber-
mmerciorum adjudicaret, Lusitanos & cæteros, qui
tatem impediunt, vetaret vim facere, & damna resti-
ieret. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judi-
eri non potest, justo bello vindicatur. Augustinus [12]: *partis adversæ justa ingerit bella*. Et Cicero [13]: *cum nera decertandi, unum per disceptationem, alterum confugiendum ad posterius, si uti non licet priore*. Et odoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud ium justitia non potest reperire* [14]. Et quod propius est gumento, Pomponius eum qui rem omnibus commu- incommodo cæterorum usurpet, *manu prohibendum* :. Theologi quoque tradunt, sicuti pro rerum cujus- isione bellum recte suscipitur, ita non minus recte su- usu earum rerum quæ naturali jure debent esse com- Quare ei qui itinera præcludat, evictionemque mer- pediat, etiam non expectata ulla publica auctoritate, ut loquuntur, posse occurri. Quæ cum ita sint, mini- dum est, ne aut Deus eorum conatus secundet, qui ab tutum jus naturæ certissimum violant, aut homines ultos patiantur, qui solo quæstus sui respectu commu- ani generis utilitatem oppugnant.

12 *De civ. Dei* 4.
Off. 1.
13 *Var.* 1. 17.
14 *l. quamvis quod in littore. ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorich. de bello justo prop.* 9.

b hoc tempus plurimæ Regis Hispaniarum literæ
ms nostras venissent, quibus ipsius & Lusitano-
institutum manifeste detegitur, operæ pretium
sum est ex iis, quæ pleraque eodem erant
argumento, binas in Latinum sermo-
nem translatas exhibere.

ine Martine Alphonse de Castro, Prorex amice, ego
r multam tibi salutem mitto. Cum hisce literis perve-
e exemplum typis impressum Edicti quod faciendum
quo, ob rationes quas expressas videbis, aliasque meis
iducentes, prohibeo commercium omne externorum
artibus Indiæ aliisque regionibus transmarinis. Quan-
m res hæc est momenti atque usus maximi, & quæ effi-
a cum industria debeat, impero tibi, ut simulatque lite-
k edictum acceperis publicationem ejus omni dili-
rocures in omnibus locis ac partibus istius imperii, id-
n quod edicto continetur exequaris sine ullius personæ
ne, cujuscumque qualitatis, ætatis, conditionisve sit,
nem moram atque excusationem, procedasque ad im-

gore procedatur, posse inde nonnullas difl
ad Mauros inimicos perfugiant, vicinisq
rum dispositionem indicent, rationesque
meis nocere possent; exsequi te hoc edic
tempus ferent, atque ea uti prudentia, qua
tentur, curando ut omnes externos in pot
que custodias pro cujusque qualitate, ita i
nostrum nihil valeant attentare, utque eg
consequar quem hoc Edicto mihi proposi
ne, 28. Novembris, Anno 1606. subsign
scriptio, Pro Rege; Ad Dominum Martin
stro Consiliarium suum, & suum Proreger

Prorex amice, Rex multam salutem tib
to habeo tua præsentia, iisque viribus cu
strinas concessisti, perduelles Hollandos,
minus indigenas qui eis receptum præbent
ut nec hi, nec illi tale quicquam in posteru
tamen, ad res tuendas, ut justam classem,
cum tu Goam redibis, in istis Maris partib
imperium & summam præfecturam ma
Mendosæ, aut si quem ei muneri aptioren
modum pro tuo in me affectu confido, e
specturum quam quod rebus meis erit u
Madriti 27. Jan. 1607. Signatum, Rex. I
Ad Dominum Martinum Alfonsum de C
rium, & suum Proregem Indiæ.

FINIS.

HUGONIS GROTII V. C.

DE

QUITATE,

NDULGENTIA

ET

FACILITATE,

Liber singularis.

COLAUS BLANCARDUS

Belga-Leidensis,

è codice autoris descripsit, & vulgavit.

HUGONIS GROTII

DE

ÆQUITATE,

INDULGENTIA

ET

FACILITATE,

Liber singularis.

CAPUT I.

De Æquitate.

CUM Justitia (Universalis dicta) in legum observatione consistat, cum qua Æquitas maxime pugnare videtur, ut & Indulgentia atque Facilitas: hæc quomodo inter se conveniant & distinguantur, viro bono & inprimis Jurisconsulto intelligere necessarium est. 1.

le Æquitate primum loquamur, ejusque ὁμωνυμίας 2.
, scire oportet, Æquitatem aut æquum de omni inter-
dici, ut cum Jurisprudentia ars boni & æqui dicitur;
de jure naturali absolute, ut cum Cicero ait, jus legi-
ribus & æquitate constare; alias vero de hisce rebus,
on exacte definit, sed arbitrio viri boni permittit: sæ-
le jure aliquo civili propius ad jus naturale accedente,
pectu alterius juris, quod paulo longius recedere vi-
jus Prætorium, & quædam Jurisprudentiæ interpre-

iè vero & singulariter Æquitas est virtus volunta- 3.
ectrix ejus in quo lex propter universalitatem de-

n autem est idipsum quo lex corrigitur. Nominis sui
à Græcis traxit, qui εἰκὸς, Dorice vero αἰκὸς dixe-
, quod alicui congruit, ac respondet. Cum enim in-
idem non possit esse æquale, res autem sæpe sunt in-
lex vero una semper atque eadem; necessario conse-
lia virtute opus esse, quæ inæqualibus rebus suam cui-
que

tem jubente : poenalem non poenali : generali particulari: statim implendam ea quæ moram patitur : imprimis vero pertinentem ad majora, pertinenti ad minora : ita in legibus, etiam divinis, cedunt spectantes ad proximum, spectantibus ad Deum: ceremoniales moralibus : & in humanis legibus eæ quæ ad privatam utilitem pertinent, iis quæ ad publicam ; unde lex ad reddendum depositum, exceptionem patitur in depositore, cujus bona publicata sunt ; & lex, capitalia crimina morte puniendo esse, intelligenda est, nisi magna pars populi, aut [illegible] populo admodum & summopere necessarius peccaverit.

13. Idem sic quoque probatur ; vis obligandi, ut in pactis in lege neque ex scriptura, neque ex verbis proficiscitur, sed ex ipsa mente & voluntate. Vult autem nemo contraria, & legislatoris voluntas fuit, ut omnes observarentur, quatenus fieri potest ; noluit ergo legislator suam valere, ubi exceptionem lex altera suppeditat, & consequenter eo casu non obligat. Unde recte à nonnullis dictum est : Æqui esse hominis non legem, sed legislatorem respicere. Hac de causa jus strictum quatenus opponitur Æquitati, jus esse negamus, sed ita dici æquivoce, ut hominem pictum, hominem dicimus. Opponitur ergo Æquitas stricto huic juri, ut bonum malo. Eo autem juri, quod lex ipsa dictat, in casibus non excipiendis opponitur, ut bonum diversum bono, & bonum bono melius.

14. Restat videre, quibus personis Æquitate uti convenit. Nos eam, cum Justitiæ pars sit, omnibus & cuivis convenire posse non dubitamus, adhibita tantum distinctione.

15. Aut enim evidens est exceptio, quà lex suppletur, ut in lege hac : Cives omnes ad comitatum veniant, exceptio, nisi morbus impediat ; & hæc exceptio tum fieri potest à privato ; tum à Judice, si judicanda veniat.

16. Aut dubia est exceptio, quia ambiguum est utrum Æquius, utrumve publico utilius sit, legis verba sequi, aut non sequi. Sed iterum distinguendum : aut enim res moram patitur aut non ; si non patitur moram, faciet privatus id, quod in re dubia recte ratiocinando Æquius & melius inveniet : ita tamen, ut si dubius maneat, nec se recte explicare possit, legis verba sequatur : quod & in judice, si res subito dijudicanda sit, locum habebit. Sin moram res patitur, consulendus est legislator, sive summus, sive inferior, qui legem posuit, ut ipse sit mentis suæ verique juris interpres. Et hactenus de Æquitate.

Æquitas pertinet : idque dupliciter, aut enim verba onceptus jubentium, voventium, paciscentium, te- n corrigit, prout casus ex ipsorum præsumta mente aut etiam cum mens expressa est, legem ipsam, qua vota, pacta, testamenta servari jubentur, restringit rioribus. Prioris exemplum est : promisit quidam con- die, certo loco adesse : si tempestas obest, Æquitas id, quod pacto deest. Si pactum est, ne quis de dolo r, lex ipsa, quæ pactum servare jubet, exceptionem pa-

autem Æquitas frequentissime circa leges pœnales ver- 10. lluntur qui putant leges semper ita Æquitate corrigi, ut inuatur, cum etiam Æquitate intendi illæ possint. Ut de homicidii præscriptione post vicennium, excipie- ricidium, & augebuntur legum supplicia ob circum- delictum gravantes, aut quia delictis grassantibus seve- emplo opus est.

:ctionem cum dicimus ejus in quo ob universalitatem 11. :it, primum excludimus eas leges quæ inhonestum quid int simpliciter, aut id, quod ex officio necessario facien- , vetant. Si dubitatio oriatur, quum an tota lex, ecundum mentem claram legislatoris, pugnat cum le- æ, an non hic quoque Æquitas locum habeat? Nullus : ex universalitate est, sed sequenda lex hoc casu : quam- nim de legis justitia dubitatur, non tamen & hoc dubita- n dubio valere debeat legis autoritas, quod quidem per- ırum est : sed ita lex scripta est, inquit Jurisconsultus; mque habet aliquid ex iniquo omne magnum exem- quod adversus singulos utilitate publica pensatur. Con- nim, cum vim obligandi non habeant, Æquitatis reme- : non est. Ostendimus præterea, eorum quæ in lege ob- cta sunt, interpretationem aut productionem legis ad niles.

ıtem hæc correctio, non tollendo legis obligationem, 12. ırando legem in certo casu non obligare : quod si appa- no ad contraria obligari potest. Unde leges quæ ipsa in- pugnant, altera per alteram necessario abrogatur. Fit ıterdum, ut non intentione, sed casu pugnent, quam τίπως νόμων μάχην Græci vocant; quod ubi fit, neces- illo casu lex una per alteram exceptionem patitur. Ut, collegam coram populo nominet; damnatus publico cum populo ne agat : si Augur damnatus sit, addetur gi exceptio ex posteriori Unde sequitur, omnes leges uo casu inter se committi possunt, ita subordinatas esse, alteri cedat : quæ autem cedere debeat, facile definiri est. sed hoc ipsum e naturalibus principiis pendet, quæ fortiorem esse legem jubentem permittente : verun- tem

Apparet ex his quæ diximus, nullam harum trium virtu cum Justitia pugnare. Non Æquitatem, quia justitia legi sequitur, non secundum verba, sed mentem legislatoris secundum verum ordinem legum. Non Indulgentiam & spensationem, quia lex cessat, ubi solvit legislator. Non nique Facilitatem, quia lex ei, cui tribuitur, eo jure uti imperat.



lliat, ad restitutionem teneri omnis damni viri boni arecundum hæc igitur vir bonus judicans, Batavis libermmerciorum adjudicaret, Lusitanos & cæteros, qui tatem impediunt, vetaret vim facere, & damna restiferet. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judieri non potest, justo bello vindicatur. Augustinus [12]: *partis adversa justa ingerit bella*. Et Cicero [13]: *cum enera decertandi, unum per disceptationem, alterum confugiendum ad posterius, si uti non licet priore*. Et odoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud ium justitia non potest reperire* [14]. Et quod propius est gumento, Pomponius eum qui rem omnibus commu incommodo cæterorum usurpet, *manu prohibendum* :. Theologi quoque tradunt, sicuti pro rerum cujusisione bellum recte suscipitur, ita non minus recte suusu earum rerum quæ naturali jure debent esse com Quare ei qui itinera præcludat, evictionemque merpediat, etiam non expectata ulla publica auctoritate, ut loquuntur, posse occurri. Quæ cum ita sint, minidum est, ne aut Deus eorum conatus secundet, qui ab tutum jus naturæ certissimum violant, aut homines ultos patiantur, qui solo quæstus sui respectu communi generis utilitatem oppugnant.

12 *De civ. pub.* 4.
13 *Off.* 1. *Var.* 1. 17.
14 *l. quamvis quod in littore. ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorich. de bello justo prop.* 9.

b hoc tempus plurimæ Regis Hispaniarum literæ us nostras venissent, quibus ipsius & Lusitano- institutum manifeste detegitur, opera pretium sum est ex iis, quæ pleraque eodem erant argumento, binas in Latinum sermo- nem translatas exhibere.

nine Martine Alphonse de Castro, Prorex amice, ego x multam tibi salutem mitto. Cum hisce literis pervee exemplum typis impressum Edicti quod faciendum quo, ob rationes quas expressas videbis, aliasque meis nducentes, prohibeo commercium omne externorum artibus Indiæ aliisque regionibus transmarinis. Quanm res hæc est momenti atque usus maximi, & quæ effia cum industria debeat, impero tibi, ut simulatque lite& edictum acceperis publicationem ejus omni dilirocures in omnibus locis ac partibus istius imperii, idm quod edicto continetur exequaris sine ullius personæ ne, cujuscumque qualitatis, ætatis, conditionisve sit, nem moram atque excusationem, procedasque ad im-

Apparet ex his quæ diximus, nullam harum trium
cum Justitia pugnare. Non Æquitatem, quia justiti
sequitur, non secundum verba, sed mentem legisla
secundum verum ordinem legum. Non Indulgentiam
spensationem, quia lex cessat, ubi solvit legislator
nique Facilitatem, quia lex ei, cui tribuitur, eo jure
imperat.



LO

L O C I

[S]CRIPTORUM

[in] hoc opere ſpecialiter explicati, aut examinati, aut emendati.

[E] ſacris Literis :

[V]eteris Teſtamenti.

Novi Teſtamenti.

INI

Codice.

Ex Institutionibus.

Ex Jurisconsultis.

I N D E X

RUM PRÆCIPUARUM, AC VERBORUM,

quæ in hoc opere continentur.

*umerus librum, alter caput, tertius paragraphum, reli-
i vero subdivisionem paragr. nisi & interpositum sit,
tunc enim §. ipsum, Not. Annot. Annotata,
Prol. Prolegomena denotant.*

A.

 Ache-

Apti-

C.

C

Dere-

E.

F.

Impium

Iu-

Iuris-

L.

I N D E X.

M.

O.

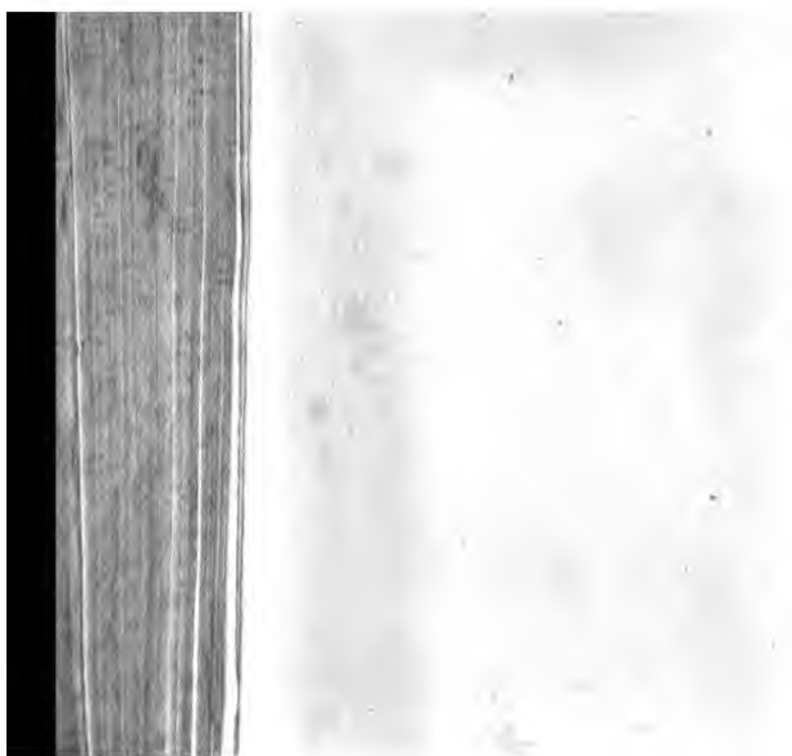
Pacis

S

V.

FINIS.









FINIS.

